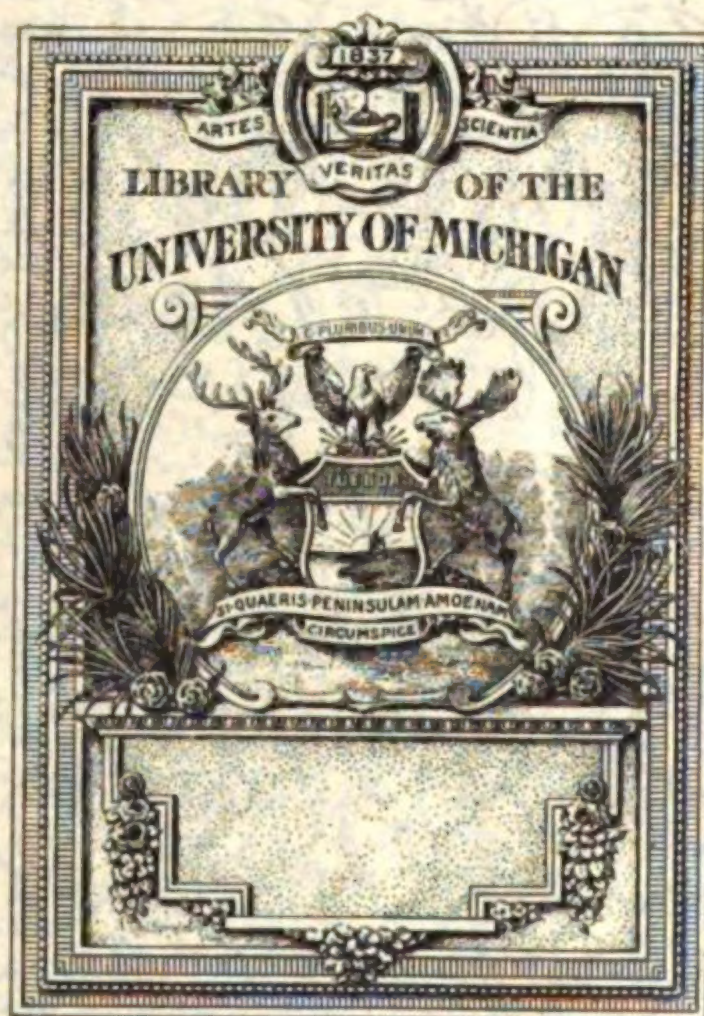
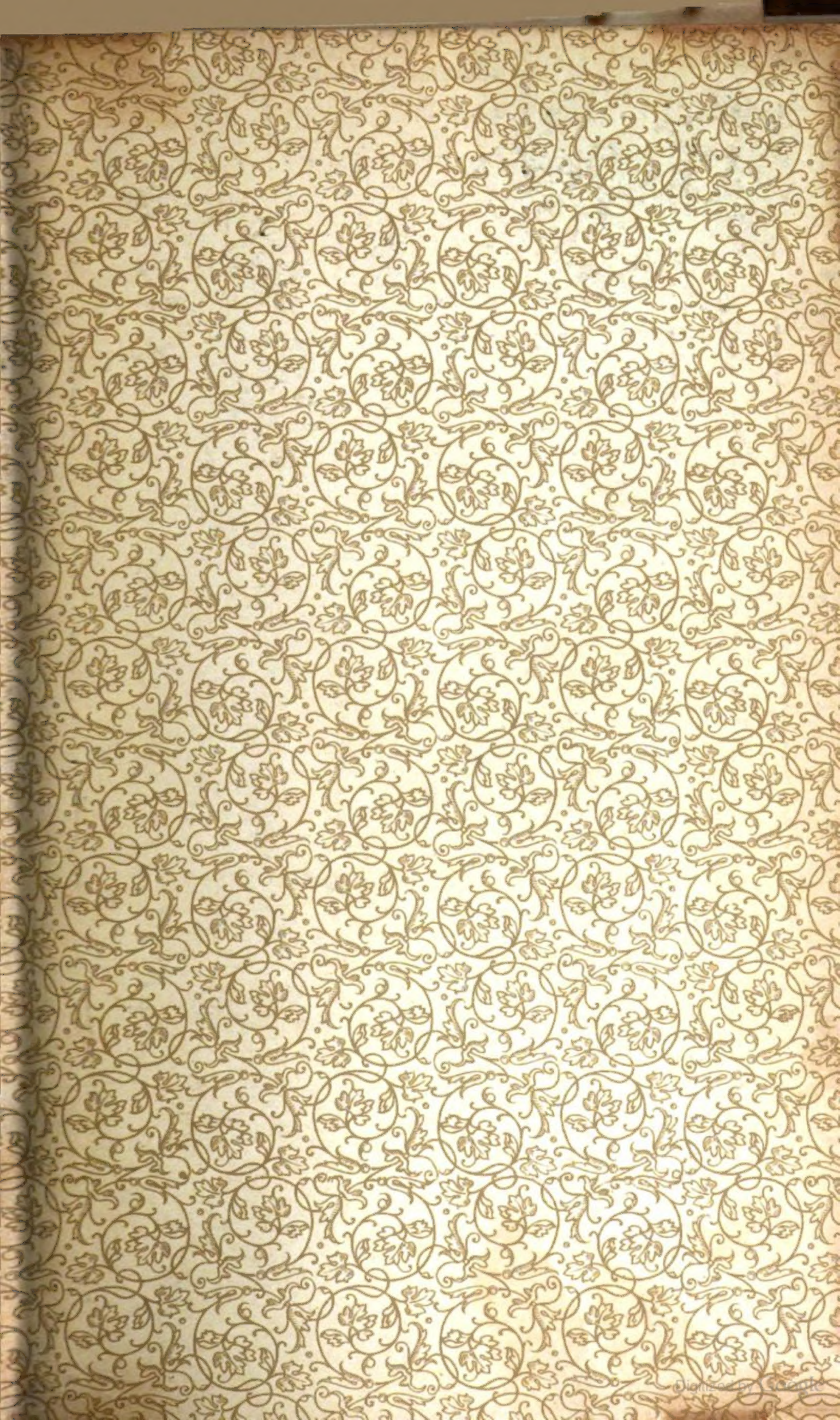
Q. HORATII FLACCI OPERA OMNIA

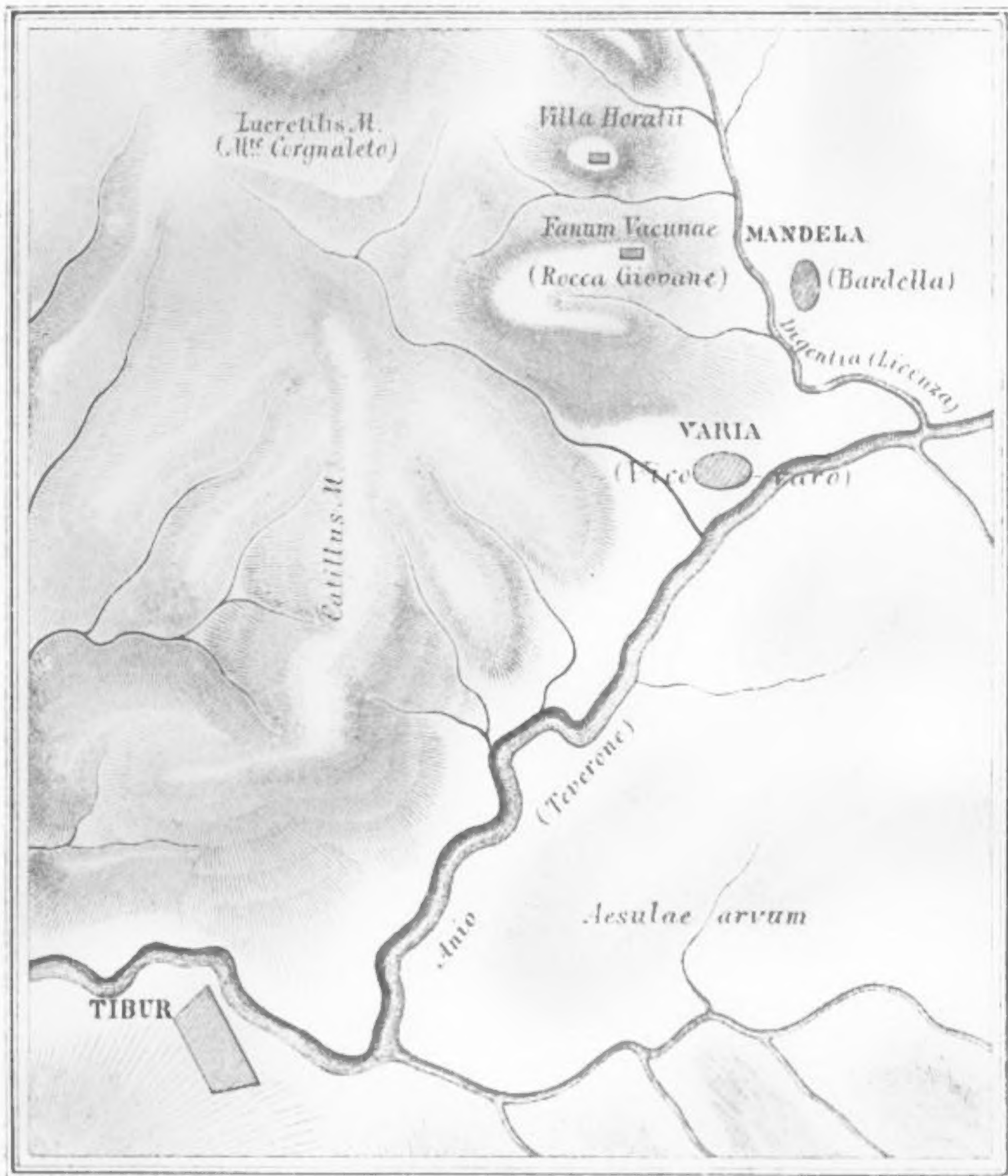
Horace, Wilhelm Dillenburger

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

HORATII VILLA
ET
VICINI MONTES

Q. HORATII FLACCI

OPERA OMNIA.

RECOGNOVIT

ET COMMENTARIIS IN USUM SCHOLARUM

INSTRUXIT

GUIL. DILLENBURGER,

PHIL. DR. AA. LL. M.

EDITIO SEPTIMA.

ADDITA EST TABULA VILLAE HORATIANAE.

BONNAE,

SUMPTIBUS ADOLPHI MARCI.

MDCCCLXXXI.

COLLEGIS

IN MUNERE PUBLICO

OPTIMIS

MEMORIAE ERGO.

PRAEFATIO.

Cum post gravissimos Peerlkampii in Horatii carmina impetus multi praecipue in Germania viri docti in Horatio et interpretando et defendendo acerrimo studio elaborassent de plurimisque vel totis carminibus vel singulis versibus rectius quam antea esset factum iudicassent, non potuit non videri optabile, ut tanti studii ac laboris fructus scholarum in usum colligerentur iuvenibusque antiquarum litterarum opibus ad humanitatem informandis carpendi percipiendique offerrentur. Quod munus cum ego susciperem, et aliorum virorum quorum auctoritatem maximi semper haberem voluntati cessi neque quantae ad eam rem honeste sustinendam superandae essent difficultates ullo unquam tempore ipse me celavi. Nunc cum in eo sim ut librum emittam, viam quam in conscribendis commentariis secutus sim breviter monstrandam mihi esse existimo. Etenim rectam illam quidem esse confido; ego autem utrum constantia et viribus satis munitus eam perfecerim an facultatibus destitutus illuc quo tenderem non pervenerim in occultosque tramites devius declinaverim, illi videbunt quibus de his rebus rectum erit et aequum iudicium. Atque in conscribendis commentariis, quibus adulescentibus maxime consultum volumus, id ante omnia cavendum est, ne diversa consilia confundentes modo altiora praebeamus, ad quae iuvenilis animus non satis paratus accedat, modo viliora apponamus, quibus nihil ille alatur aut vires pos-

sit augere. Quare in edendis Horatii operibus eum mihi proponebam adulescentem, qui ad primam suae scholae classem bene munitus et paratus pervenisset, ad eiusque intellegentiam et scientiam omnem meam rem accommodare studebam. Aperiendus ei erat, quam id maxime fieri posset, poetae animus, via monstranda qua ad praestantiam rerum ac praeceptorum formaeque artificiosam venustatem intellegendam et aestimandam sensim perveniretur, ratio denique ostendenda qua cum sua aetate suisque aequalibus poeta olim coniungeretur, ne — id quod spe saepius nostra aetate factum est — pravum iudicium vel de carminibus vel de animo moribusque Horatii confirmaretur. Quo consilio vitam poetae praemisi ex poematis ipsis haustam neque maiorem quam quae facile ab adulescentibus legeretur et ita moderatam, ut quae certa essent et firma ab iis secernerentur, quae veri quidem similia multis viderentur, nunquam tamen penitus possent explorari. In constituendis poetae verbis eam mihi legem esse volui, ut antiquissimorum et optimorum codicum, imprimis Cruquianorum et Orellianorum, auctoritatem sequerer neque ante aliorum et deteriorum lectiones reciperem quam illi aperte falsa praeberent, coniecturis emendandique periculis, quae in Horatium et olim fecerunt et nunc faciunt iniuria, prorsus abstinerem. Praeter ipsa verba magna etiam cura adhibenda erat de verbis sententiisque inter se coniungendis interpungendisque; in qua re haud scio an quid peius possit institui quam si quis patriae linguae naturam sequens nostrorumque grammaticorum severis legibus obtemperans cohaerentia membra latini sermonis foede dissecare, alienas partes violenter coniungere non dubitet. Cuius quidem rei tristia exempla olim collegi in Quaestionibus meis Horatianis p. 115—119. Adiuvamur cum

legimus sana interpungendi ratione, impedimur prava: atque audienda est illa vox Ciceronis de Orat. III, 46: „clausulas et interpuncta verborum animae interclusio et angustiae spiritus attulerunt." Iam ut de commentariis dicam, ita rem institui, ut praemissa brevi metrorum expositione — in qua ordinem a *Schnitzio* olim in programmate gymnasii Monasterii Eifliensis dilucide propositum meum feci — singulis carminibus argumenta praeponerem in iisque uberius quam id fieri solet in huius modi editionibus et tempora et loca describerem, de summa carminum sententia inquirerem, partes ostenderem, totam denique oeconomiam modo accurate exponerem modo cum totius operis angustum spatium brevitatis studium mihi imponeret, universe indicarem. In qua re hoc quoque secutus sum, ut consilio poetae explorato convenientiaque singularum carminum partium reperta malis quae hodie audimus de Horatii carminibus iudiciis occurrerem quantaque Venusinus poeta in expoliendis carminibus usus esset cura et arte digito monstrarem. Magnus enim carminis conficiendi artifex fuit Horatius, quanquam omnia eius poemata pari laude digna esse quis sobrius dicat? Plurima in his rebus debeo doctissimis viris qui nuperrime de Horatio scripserunt, *Obbario*, *Orellio*, *Duentzero*, *Kirchnero*, *Luebkero*, *Iacobsio*, *Grotefendio*, *Frankio*, aliis; quorum nomina ne, ubicumque eorum doctrina et opibus usus essem, nominarem libri vetuit brevitas ac tota ratio. In singulis locis et versibus explicandis hoc volui cavere ne quid ex historia rerum gestarum, geographia, mythologia adferrem quod iam notum esse deberet adulescentibus ad primam gymnasii classem ascendentibus, ne quid expromerem quod aut artes grammaticae aut lexica latina, quibus uti solent discipuli, abunde praeberent, ne denique li-

bros a notitia vel copia adulescentium alienos moleste et importune laudarem. Quapropter qui citandi essent aliorum scriptorum loci, si ex Vergilio essent desumpti vel ex Ovidii Metamorphoseon libris similibusque, numeros tantum indicavi; aliter totos locos apponendos curavi. Illud autem efficere tentavi, ut quam plurima apponerem quae accuratiorem antiquorum morum ac vitae notitiam adiuvare aut poetarum latinorum praecipue Horatii usum scribendi possent inlustrare. Neque omnino poteram criticis adnotationibus abstinere; quae tamen res cum difficillima sit et magnam partem a iudicio discipulorum remota, ea potissimum eligenda constitui quae et adiuvantibus magistris possent ab adulescentibus intellegi et iuvenilem animum acuerent et corroborarent. Ad calcem libri indices adieci; in iisque congessi et ea nomina quae aut apud Horatium aut alia de causa essent memorabilia omissis iis quae semel fortasse exempli faciendi causa attulisset poeta, et eas res quae in adnotationibus ad indicatos locos explicatae facile possent data aliqua occasione requiri.

Aquisgrani, Kal. Septembr. MDCCCXLIII.

EX PRAEFATIONE

EDITIONIS II.

Quaecumque interea scripta sunt de Horatio, ea, siquidem ad manus meas oculosque perlata sunt, legi in meumque usum convertere studui; in eaque re multum me debere profiteor *Webero, Obbario**), *Orellio, Duentzero,* aliis. *Kirchneri* autem *Novas Quaestiones Horatianas* et *Steineri* Crucenacensis *Commentationum Horatianarum specimen secundum* quod non ita mature accepi, ut possem iis uti, magnopere doleo. Ne tamen meus liber doctissimorum virorum iudicio et copia omnino careat, unum saltem locum nunc inde expromere iuvat. Ac primum dicendum est, etiam *Kirchnerum* ad eos accedere criticos, qui Horatii carmina iam ante scholiastarum aetatem passim interpolata esse censuerunt; in iisque locis numerat (p. 63) locos dudum a criticis damnatos: Carm. III, 4, 69—72; III, 11, 17—20; III, 17, 2—5; IV, 4, 18—22; IV, 8, 17; Epist. I, 1, 56; et addit ad hos locos Epod. 9, 35. 36, quos versus cum *Peerlkampio* pluribus de rationibus Horatianos non esse putat, Sat. II, 7, 63—65, quos versus cur pro spuriis et suppositiciis habeat, suo se loco probaturum

---

*) Publice iudicium tulerunt de meo libro *Weberus* in *Ephemeridibus Halensibus* a. 1844. Nov. No. 285 sqq., *Obbarius* in *Iahnii Ann.* 1845. 7. XLIV. 3. p. 259 sqq., *Rauchensteinius* in Mageri libro, qui inscribitur *Revue* 1846 Ianuar. Februar.; quibus doctissimis viris et quod benevole de meo labore iudicarunt et quod non pauca indicarunt quae sequi deberem, maximas nunc ago gratias.

pollicetur. Deinde addit: „alios locos, certe antiquissimos, qui in libris Mstis nonnullis etiam vetustioribus leguntur, scholiastae ignorant, ut paucissimis fortasse exemplis, quae ipsi non viderunt, propagatos. In his numeramus octo versus illos decimae satirae praepositos: *Lucili quam sis mendosus — ut redeam illuc*, quos in Mss. haud paucis, non tamen, fateor, vetustissimis, reperimus: et locum I. Sat. 6, 126 *fugio campum lusumque trigonem* *)." De versu autem et difficillimo, et vexatissimo, Carm. IV, 8, 17, inter alia haec scripsit: „Sed propter impeditiorem in *Hermanniana* **) versuum transpositione verborum constructionem et lacunam, quae sic oritur, haud facile supplendam, convenit sub finem anni 1844 per litteras datas inter me summumque hunc criticum de faciliore hac transpositione: „*gaudes carminibus: carmina possumus* | *Donare et pretium dicere muneris* (sic Acr. Porph. *muneri* codd. nostri omnes) | *Per quae spiritus et vita redit bonis* | *Post mortem ducibus. Non celeres fugae* | *Reiectaeque retrorsum Hannibalis minae,* | *Non incisa notis marmora publicis* | *Eius, qui domita nomen ab Africa* cett." Sic omnia bene se habent: „*carmina possumus donare, per quae spiritus et vita redit post mortem bonis ducibus* i. e. *per quae immortales fiunt.* Sic pretium carminibus statim statuitur, et grata anaphora servatur: *Non celeres fugae — non marmora*

*) Hanc lectionem, olim a Cruquio e cod. Bland. 1. vulgatam, post huius interitum pro deperdita habitam, a nonnullis tamen viris doctis cupide arreptam nunc se in cod. Goth. 2. a repperisse ait *Kirchnerus* p. 23. Veram tamen lectionem *rabiosi tempora signi* tuetur etiam antiquissimus codex Barcellonensis, nuper ab *Hauthalio* diligenter descriptus (Ueber die älteste spanische Handschrift des Horaz und des Acron. Bonn. Habicht. 1847), et Cod. Bruxell. X. saec., quem vidit *Schneidewinus*, cf. Philolog. Tom. I. fasc. 1. p. 168.

**) Hermann. Epitom. doctr. metr. §. 578. ed. II.

etc. Levius quod existit hyperbaton constructionis, sententia interposita *et pretium dicere muneris*, facile defenditur similibus locis: I. Od. 1, 3—7. II. Sat. 2, 27—29. Aliam huius totius loci ex coniectura restitutionem idem vir excell. nobiscum per litteras subtilis doctrinae plenas communicavit, quam si per eum licuerit, data occasione vulgabimus.“ Haec ille; ego vero, si licet contra tanta nomina meam interponere sententiam, ut nullam omnino apud Horatium interpolationem praeter octo illos versus decimae satirae praepositos agnosco, sic ne huic quidem subtilissimae transpositioni faveo cum iisque potius facio, qui, si quid non bene scriptum apud Horatium reperitur, culpam non grammaticis, non scribis, non ineptis miserisque monachis iniungunt, sed aut ipsi poetae — quem interdum etiam dormitasse cur non credamus? — aut nostrae parum rectae intellegentiae vel diverso de talibus rebus iudicio. Idem iudicare etiam *Steinerum* video p. 5 sq. 11. 12 sq.; quanquam quae idem vir doctissimus de explicando illo carmine magis artificiose quam veri similiter statuit, meam quidem approbationem non habent. Sic enim scripsit p. 9: „sententiarum nexus ostendit, verbis illis *celeres fugae* etc. non fugam ipsam sed fugam marmore expressam declarari. Itaque illa aetate Scipionis *maioris* monumentum Romae fuisse statuo, in quo cives et ipsum spectabant ducem egregium marmore effictum (v. 14) et res illius praeclaras sive marmore sive aereis columnis (cf. Lamprid. Alex. Sever. c. 28) repraesentatas: celeres Poenorum ex Italia fugas Hannibalisque nequiquam minitabundi atque Scipionis ultoris in Africam traiectionem (v. 16); incendia castrorum Hasdrubalis et Syphacis (Liv. 30, 5. 6. Flor. 2, 6), incendia navium Karthaginiensium (Liv. 40, 43), Scipionem domita apud

Zamam Africa in Italiam redeuntem. — Tali vero honore quis dignior Scipione? quem Ennius sic affatur: „Quantam statuam faciet populus Romanus, quantam columnam, quae res tuas gestas loquatur?" Horatii igitur aequales qui illa castrorum naviumque incendia marmore expressa vidissent, profecto cum hos versus legebant non poterant, ut nonnulli interpretes nostri, de incensa a Scipione minore Karthagine cogitare." Quae interpretatio, artificiose ut dixi excogitata, ideo non poterit probari, quod nec statuae nec columnarum in ipso carmine ulla reperitur, ne minima quidem significatio: immo totus locus de marmoribus et titulis primo ita est generalis, ut de omnibus magnis viris non possit non intellegi, deinde suo more poeta ad generalem sententiam inlustrandam sensim ad exemplum delabitur; nec, puto, ipsi Romani statuam, quae Romae fuit*), hoc carmine descriptam et comparatam repperissent. Itaque ad eiusmodi fictionem non prius licebit confugere, quam quae in eo carmine insunt difficultates non poterunt superari ratione alia ac magis probabili.

Legi Meinekianae, qua carmina omnia, et quae monostropha et quae distropha ante habebantur, in strophas quaternorum versuum dividere iubemur, ne nunc quidem obsecutus sum. De qua lege quid sentirem, in *Horatianorum* particula altera, a. 1845 con-

---

*) Vide Liv. XXXVIII, 56: „alii Romae, alii Literni et mortuum et sepultum. Utrobique monumenta ostenduntur et statuae: nam et Literni monumentum monumentoque statua superimposita fuit, quam tempestate deiectam nuper vidimus ipsi; et *Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, quarum duae Publii et Lucii Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Quinti Ennii.*" Ceterum de hoc carmine disputarunt etiam *Gerberus* in scriptione scholiastica, Sondershusae 1842. *Lachmannus* in Schneidewini philologo, Tom. I. fasc. 1. p. 164 sqq., et contra hunc acutissime *F. Ritterus*, Bonnensis, ibid. fasc. 3. p. 581 sqq.

scripta, p. 15 professus sum. Nunc video, ne *Steinerum* quidem ei legi favere; nec aliter *Gerberus* l. l. p. 10 sq. *Kirchneri* alia ratio est; is enim, cum antea, uti fatetur p. 64, hac potissimum dubitatione deterreretur, quaenam interna huius odarum in carmina tetrastropha divisionis quasi lex esse posset, cum externa certe norma non firmiter constituta appareret, iam causam sibi ac legem repperisse visus est. Statuit enim, *Horatium omnia sua carmina lyrica eo consilio composuisse eamque formam metricam iis induisse, ut ad lyram, si non omnia cantarentur, at certe cantari possent.* In qua re vir doctissimus mirifice deceptus est. Nam, ut paucis exemplis defungar, carmina quae *κατὰ στίχον* composita sunt, Carm. I, 1. III, 30. IV, 8, quis credat *eo consilio* ab Horatio composita esse, ut ad lyram possent cantari? Nam *posse* ea cantari quis negabit, quoniam omnia, etiam quae sano sensu plane carent, cantari possunt? Sed admodum mira ea esset cantatio, si severo quis vultu istius modi carmina decantare vel ita recitare conaretur, ut lyra iis praeluderet et inter singulas strophas fidium cantus interponeret. Agedum, periculum fac et sume carmen trigesimum tertii libri, quod intactum reliquerunt et Hermannus et Kirchnerus; ibi tu interpone inter singulas strophas quas volunt, i. e. post v. 4. 8. 12, fidium cantus et videbis, quam violenter sententias disieceris quantamque provocaveris discrepantiam. De argumentis et rebus, quae musicae arti quam maxime possunt adversantur, nihil amplius dicam. Deinde quod alterum a Kirchnero additur argumentum, de innumeris locis, in quibus Horatius verbis utitur de lyra et cantu sumptis, ut Carm. IV, 9, 4. IV, 15, 2. I, 6, 19. I, 32, 1 sq. cet., ne hoc quidem quicquam valet. Partim enim posita sunt ea vocabula in carminibus, quorum argu-

menta ita sunt comparata, ut et possint cantari et fortasse etiam cantarentur, partim autem nihil significant aliud nisi carmina facere, carmina componere. Hae enim dictiones exortae sunt ex antiqua poeticae artis origine, nec tamen qui poetae iis utebantur, simul indicare voluerunt, ea ipsa carmina ad fidium cantus esse accommodanda. Quae cum ita sint, ne ea quidem placet ratio, qua Kirchnerus carmen III, 12 tetrastrophon fecit,

Miserarum est neque amori
Dare ludum neque dulci
Mala vino lavere aut exanimari metuentes
Patruae verbera linguae.

Nec me paenitet solitam huius carminis in strophas ternorum versuum dividendi rationem, multo suaviorem et magis concinnam, servasse. Ceterum non possum facere, quin uno verbo dicam quam gratum mihi fuerit vidisse, etiam a Kirchnero p. 43 scholiastam illum, quem putabant, *Aemilium* prorsus fictum ac nullum esse probari. Idem iam ante sex annos evincere studui in *Horatianorum* partic. I. Aquisgrani conscripta p. 8; idem nuper ostendit *Hauthalius*, vir doctissimus, in Museo Rhenano a. 1846. p. 516 sqq; hic quidem nova ratione; Kirchnerus in id ipsum incidit, quod ego iam tum proposui. Sed haec hactenus.

Embricae a. d. V. Kal. Nov. MDCCCXLVII.

EX PRAEFATIONE

EDITIONIS III.

In emendandam novam editionem Horatii mei quantam per labores officiumque licuit curam impendi; rationem naturamque libri ne nunc quidem mutavi. Nam quanquam non defuerunt qui consulenti mihi persuadere vellent, ut commentario argumentisque singulorum carminum decurtatis vel mutilatis librum contraherem in angustumque deducerem, tamen metui, si illorum vocibus auscultarem, ne minuerem simul vel demerem potius si quid esset vel probabile vel peculiare. Scio quidem, inter magistros scholarum publicarum esse aliquos, qui editiones commentariis instructas a suis lectionibus prohibeant nudaque poetae verba discipulorum manibus tradant. Quorum studium voluntatemque tantum abest ut reprehendere audeam, ut magnopere laudem, siquidem in ipsis lectionibus id possint assequi, ut viva voce doctrinaeque cura et diligentia ea omnia, quae ad veram carminum intellegentiam necessaria sunt, adulescentulorum animis ipsi praebeant memoriaeque infigant. Illud tamen metuendum est, ne ista lectio iusto saepius aut habeat aliquid vagum et incertum aut parvam tantum dulcissimi poetae partem comprehendat. Iis autem, qui commentarios ob eam causam prohibent, ne adulescentium celeritate acieque oculorum et calliditate ingeniorum inter docendum et explorandum quasi quaedam insidiae sibi struantur, optime olim *Frid. Iacobsius,* nuper *Kruege-*

rus in praefat. edit. sermonum p. IV occurrit. Praeterea cum ne summa quidem assiduitas vel magistrorum vel discipulorum eo possit pervenire, ut omnia legantur quae lectu dignissima sint, non potest fieri quin privatis studiis bona pars poematum relinquatur; quae si vult intellegi, adiumenta requirit non parca aut debilia, sed ad superandas difficultates et parata semper et firma. Deinde si licet sperare, fore ut iuventus tantopere blanditiis poetae capiatur, ut etiam relictis ludis et virili aetate ad eius lectionem sua sponte ac libenter recurrat, ubertas argumentorum adnotationumque satis habere videtur non excusationis sed necessitatis.

Editiones commentationesque, quae interim prodierunt quaeque ad me pervenerunt, legi ex iisque quaecumque meis meliora videbantur in meum usum converti. Fructus autem quem inde cepi, minor fuit quam exspectaveram*).

Codicum scripturas scholiastasque denuo diligenter consului et examinavi; quo factum est, ut antiquissimorum librorum Mss., maxime Blandiniorum Cruquii, auctoritate lectiones in prima et altera editione receptas nunc cogerer mutare. Quod quam saepe necessarium visum sit ut intellegatur, locos ipsos nunc addam: Carm. I, 7, 17. I, 8, 2. I, 15, 22. I, 19, 2. I, 24, 13**). I, 25, 2. III, 4, 31. III, 15, 16. III, 20, 8. IV, 4, 73. C. S. 68. 71. 72. Sat. I, 3, 57. I, 4, 87. I, 6, 31. I, 7, 50. II, 1, 31. II, 2, 48. II, 2, 56. II, 2, 95. II, 3, 96. II, 3, 129. II,

---

*) Iuvat commemorare etiam editionem, quae hoc titulo ornata prodiit: „Horatii carmina quae exstant omnia. Iuxta editiones Doering., Orellii et Lipsianam accurate recensita. Oxonii: I. Abrams. Londini: William Allan. 1849.“ Quae cum nescio qualem textum praeberet, Horatii vitam et indicem metrorum ex mea editione clam sibi surripuit.

**) De hoc loco cf. Quaestiones meas Horatianas (Bonnae. Habicht 1841.) p. 48 sqq.

3, 170. II, 3, 212. II, 3, 276. II, 4, 47. II, 6, 4. II, 6, 44. II, 6, 48. II, 8, 52. II, 8, 53. Epist. I, 1, 72. I, 2, 38. I, 3, 30. I, 13, 2. I, 15, 10. I, 16, 22. I, 18, 111. I, 19, 22. 23. II, 1, 69. II, 1, 85 (A. P. 161). II, 1, 167. II, 1, 186. II, 2, 16. II, 2, 158.

Regimontii Borussorum a. d. XIII. Kal. Mai. MDCCCLIV.

PRAEFATIO

EDITIONIS IV.

Quam abhinc annos prope sex aequitati doctorum hominum commendavi editionem tertiam, eius exempla cum essent divendita, instituit redemptor egregius, ut quartum emitteretur libellus. Quod ut honeste fieret, denuo consului varietatem optimorum codicum, praecipue Blandiniorum Cruquii, antiquorum Bentleii et Orellii. Inde autem quem fructum ceperim ad restituenda verba poetae, intelleget qui hos locos cum superioribus editionibus comparaverit: Carm. I, 8, 2. 6. 7. I, 15, 9. 24. I, 16, 8. III, 1, 43. III, 17, 13. III, 24, 60. III, 25, 9. IV, 1, 22. IV, 4, 31. IV, 6, 21. Epod. 11, 2. Sat. I, 5, 67. I, 7, 15. I, 10, 27. 31. 86. II, 2, 118. II, 3, 43. 259. Epist. I, 2, 32. I, 6, 57. I, 10, 24. I, 11, 16. I, 18, 16. 46. II, 1, 114. 260. II, 2, 3. 93. 128. A. P. 46. 65. 92. 139. 153. Aliorum editiones, inter quas Meinekii alteram, Kirchneri, Doederlinii, Teuffelii, Ritteri honoris causa nomino, et commentationes de singulis vel carminibus

vel locis scriptas, quascumque inspicere licuit, diligenter contuli; quo saepius factum est, ut in explicando poeta meliora doctus sententiam mutarem. Ceterum commentarii naturam, usu comprobatam, intactam reliqui, nisi quod criticam adnotationem ad tutandas lectiones passim auxi; tabulam chronologicam *Kolsteri**) admonitionem secutus locupletavi; indicibus et nominum et rerum haud pauca addidi, quae olim praetermittenda viderentur aut recens essent recepta. Praeterea haud indignum, spero, ornamentum accedet tabula villae Horatianae, quam filius tertius, qui nunc ipsum Horatii carmina lectitare incohavit, me duce quam potuit accuratissime delineavit, Sosius honestissimus lapidi incidendam curavit. In qua re magnopere me adiuvit libellus gallice scriptus hoc titulo: *Étude biographique sur Horace par A Noël des Vergers* (Paris, Didot 1855); cui quae additae sunt tabulae, altera inscripta *Villa d'Horace et ses environs*, altera *Plan topographique de la vallée de la Digentia et de la villa d'Horace, dressé par Mr. Pietro Rosa, architecte*, eas quidem immutatas recipere non licuit nec si licuisset voluissem; vetuit enim tota tabularum ratio neque clara satis aut perspicua neque adulescentibus admodum habilis.

Peerlkampii in Horatii carmina gravissimi impetus id effecerunt, ut, quicumque ea sibi eripi non paterentur, quae tot saeculorum perpetua admiratio in posterum quoque videretur sacrasse, dulcissimo poetae verius intellegendo rectius interpretando acutius defendendo continuam operam navarent. Nec quicquam

---

*) *Iahn.* Annal. philol. LXXV, 7. p. 493 sqq.; praeterea publice de tertia editione iudicatum est a *Tromphellero*, viro doctissimo, in *Mützellii* mei Annal. rei scholast. 1854. Octobr. p. 776 sq. et a *Meyero* in libro qui inscribitur *Athenée français* 1854. n. 39.

aliud efficiet *Gruppii* liber, qui a Peerlkampii sollertia et acumine immane quantum discrepat.

Regimontii Borussorum Idib. Sept. MDCCCLX.

PRAEFATIO

EDITIONIS V.

Ad honeste parandam quintam Horatii mei editionem meum esse vidi, et ipsius poetae versus iteratis curis subicere et adnotationes denuo diligenter examinare. Quapropter ne nunc quidem omisi, praecipuas aliorum editiones, in iisque novam Kelleri (1864) et Peerlkampii alteram (1862), accurate comparare et consulere; sed bis tantum coactus sum receptam ante lectionem mutare, reliqua recte scripsisse mihi visus sum. Etenim Carm. I, 23, 5 nunc cum Meinekio et Kellero codicum auctoritati Gogavini, Mureti et Bentleii coniecturam *vepris ad ventum* praetuli, et Carm. III, 3, 12 *bibet* scripsi, quam scripturam iam Quaest. Horat. part. I. II. (Bonnae 1841) p. 21 commendaram, sed recipere inter poetae verba non eram ausus. In adnotationibus non pauca sunt, quae corrigenda esse intellexi; qui comparaverint, ipsi videbunt quae sint vel limata vel resecta vel addita. Nec raro interductum mutavi, veluti Sat. I, 1, 95. 105. 3, 65. 4, 63. 5, 15 sqq. 7, 72. II, 6, 34. Epist. I, 6, 29. 16, 59. 17, 32 alias. De ordine, quo carmina Horatii per libros disposita sunt, novam nec fortasse inertem adnotationem p. 17 sq. ad-

didi; conspectus etiam metrorum quaedam additamenta accepit.

Vratislaviae Idib. Mai. MDCCCLXVII.

PRAEFATIO

EDITIONIS VI.

Quam explicandis Horatii operibus per septem lustra continuam navavi operam et industriam, eam ne nunc quidem, cum divendita superiorum editionum satis magna copia sextum liber esset emittendus, Venusino poetae detraxi. Luciani Muelleri, Lehrsii, Kelleri Holderique editiones comparavi, aliorum vel libros vel commentationes diligenter legi, et quicquid vel in poetae ipsius versibus vel in meis adnotationibus minus bene scriptum esset, id accurate emendare studui. Inde factum est, ut lectiones septies mutare cogerer: Carm. III, 14, 11. Sat. I, 6, 75. I, 7, 34. II, 3, 183. 216. Epist. I, 6, 35. II, 1, 198; cur ita videretur, in ipsis locis ostendi. Denique hoc quoque profitendum est, nunc me orthographiam latinam ad eam rationem, quae a *Brambachio* probata est, accommodasse; in qua re illud me maxime movit, quod rectores scholarum, qui ex tota hac Silesiarum provincia ante annum et dimidium Suidnitiam convenerant, prope omnes mecum consentiebant, curandum esse, ut in scribendis latinis verbis non minus quam in patriis tandem ea, qua nunc luxuriamur, licentia depelleretur; nec melius id aut rectius fieri posse,

quam si *Brambachium* ducem sequentes eam amplecteremur normam, quam Quintilianus eiusque aequales constituisse viderentur.

Vratislaviae Idib. Februar. MDCCCLXXV.

PRAEFATIO
EDITIONIS VII.

De sexta Horatii mei editione multo et citius et benevolentius publice iudicatum est (cf. *Mewes* in Zeitschr. f. Gymnasialw. 1877. Octob. *Fritsch* in Bursian Jahresbericht 1875. fasc. 3 p. 184 sqq. *E. W.* in Philolog. Anzeiger 1875. p. 221. *Künstler* in Zeitschr. f. Philologie XVIII. fasc. 5. *Hirschfelder* in Zeitschr. f. Gymnasialw. XXIX. 10. p. 601 sq.), quam licuit sperare; quae autem a viris doctissimis notata vel desiderata sunt, iis ad emendandam septimam editionem libenter usus sum. Praecipue iis nunc satisfeci, qui conspectum metrorum ad eam normam transformandum esse censuerunt, quae hodie viris rerum metricarum peritis probata est, qua quidem in re quod optimum ducem sequi licuit, non possum satis laetari; cuius enim auctoritate et consilio melius uti potui quam *Rossbachii,* qui quid faciendum esset benigne et amice monstravit. Sed etiam ad constituenda verba poetae contuli quaecumque in novis vel editionibus vel commentationibus prolata et probata sunt; inter quos libros imprimis nominanda sunt *Kelleri* Epilegomena, qui liber, quanquam in eo etiam inveniuntur

quae recipere vel probare non possis ab animo et iudicio impetrare, tamen optimae frugis plenissimus est atque in constituendo textu, quem vocamus, ubique debet in auxilium vocari. Deinde contuli etiam *Krügeri, Mülleri, Schützii* novas editones, *Fritschii* satirarum uberrimum commentarium, *Ecksteinii* non omnibus sed nonnullis vel paucis potius destinatam, nitidissime ornatam editionem. Nec sine fructu haec librorum collatio fuit, nam saepius coactum me vidi ad mutandam lectionem, veluti Carm. I, 1, 31 *inseres* pro *inseris*; Carm. II, 12, 25 *cum* pro *dum*; III, 7, 4 *fidei* pro *fide*; III, 7, 20 *monet* pro *movet*; III, 14, 10 *puellae ac Iam* pro *puellae haud*; III, 17, 13 *potes* pro *potis*; III, 29, 6 *Aefulae* pro *Aesulae*; Epod. 11, 24 *mollitie* pro *mollitia*; Sat. I, 2, 25 *Maltinus* pro *Malchinus*; Sat. I, 4, 15 *accipe iam* pro *accipiam*; Sat. I, 5, 36 *vatillum* pro *batillum*; Sat. II, 2, 2, *quae* pro *quam*; Epist. I, 15, 6 *scilicet ut*; Epist. II, 2, 80 *contracta* pro *contacta*; Epist. ad Pis. 101 *adflent* pro *adsunt*.

In orthographia, ut ante, Brambachium secutus sum; nam vestigia *Kelleri* aut *Fritschii* in mea editione adulescentium maxime usui parata deserenda erant, ne incerta et inconstans ratio legentium animos turbaret, cum unum idemque vocabulum variis locis varie scriberetur, vel necessitas cogeret in commentariis vulgarem scribendi rationem addere vel signis indicare, nimirum ut locus posset intellegi, veluti *Fritschius* scripsit Sat. I, 2, 89 captivŏs, Sat. II, 3, 28 novŏs; Sat. II, 3, 120 clavēs; Sat. II, 7, 1 servŏs; Sat. II, 7, 80 conservŏs, et *Keller.* scripsit *pisces* (Sat. I, 3, 81), contra docet avis (aves) scribi debere Epileg. ad Sat. I, 8, 27, Epist. I, 18, 21; *aequm Fritsch.* Sat. I, 2, 34; dequoqueretur. *Fritsch.* Sat. II, 1, 74, Hol-

der. Sat. II, 5, 52; sed cf. Keller. Epileg. ad II, 3, 42 p. 523, ad A. P. 186 p. 781. Scripsi tamen *querellis* Carm. II, 17, 1, *a* pro *ah* Carm. II, 17, 5.

In commentario emendando maximo usui fuerunt *Reifferscheidti* et *Hertzii* commentationes doctissimae, indicibus lectionum univers. Vratislav. praepositae; praeterea gratias agere debeo *Hirschfeldero* et *Mewesio* Beroliniensibus, qui benevole mecum communicarunt relationes de iis, quae de Horatio scripta sunt (Bursian, Jahresbericht 1879. p. 92—137. Zeitschr. f. d. Gymnasialw. VI. p. 238—340), et Car. *Dziatzko*, bibl. Vratisl. acad. praeposito doctissimo, qui usum mihi comparavit scriptionum, quae ad me non venerunt, ut *Desjardins* de itinere Brundisino Sat. I, 5, ubi vide, et *Aemilii Baehrensii* lectiones Horatianae Groning. 1880, quae magnam quidem copiam coniecturarum praebent, sed me minus alliciunt quoniam Horatium ipsum corrigere non arrogo, scribarum errores non semper video, ubi quid minus clarum videtur; praestat profiteri nos non intellegere quae obscura sunt, quam quae ipsi excogitavimus, sine haesitatione poetae obtrudere.

Indices in fine libri accurate perlegit et auxit Aug. *Otto*, phil. Dr. semin. reg. paedag. sodalis ordin., cui quod molestum laborem non repudiavit, gratias dico maximas. Denique hanc quoque editionem benevolentiae et aequitati doctorum hominum assidue commendo; de nonnullis locis uberius quam in commentario licuit, disserui in Annal. Berolin. (Zeitschr. f. d. Gymnasialw.) 1880. Novemb. 1881 Juni.

Scrib. Lissae prope Vratislav. a. d. VIII. Kal. Iul. MDCCCLXXXI.

Q. HORATII FLACCI VITA.

Q. Horatius Flaccus, cuius omnia quae cum aequalibus suis ipse communicare voluit poemata ad nos pervenerunt, L. Aurelio Cotta L. Manlio Torquato Coss. a. d. VI. Id. Dec. anni DCLXXXIX p. u. c. natus est Venusiae, Romana colonia in Apulia sita. Et ipsi quidem poetae quaecumque de eius natura, moribus, omnis vitae condicionibus nobis innotuerunt ita debemus, ut vel tria quae habuit nomina [1]), patriam urbem [2]), annum mensemque [3]) natalem in poematis deposita habeamus neque ad vitae narrationem quae Suetonii nomen fert saepe confugere aut debeamus aut possimus. Patre usus est libertino [4]), mater quae fuerit nescimus, cum nusquam eius ne nomen quidem nominetur; ut propter egregiam filii in patrem pietatem recte nobis videamur inde efficere, filio etiam infante morti eam succubuisse. Neque fratris aut sororis reperitur nomen, ut unus parentum filius fuisse videatur. Quare pater, qui „macro pauper agello" (Sat. I, 6, 71. Carm. II, 20, 6.) *coactoris* [5]) exiguo munere fungebatur, cum quanto ingenio filius praeditus esset intellexisset neque melius se puero consulturum iudicaret, quam si bonis litteris erudiendum bonis magistris eum traderet, Venusinum ludum Flaviumque magistrum, quem „pueri magnis

1) Sat. II, 6, 37. Carm. IV, 6, 44. Epist. I, 14, 5. Sat. II, 1, 18. Epod. 15, 12.

2) Sat. II, 1, 34. 35. Carm. III, 4, 9—13. IV, 9, 2. III, 30, 10. Sat. I, 10, 30.

3) Carm. III, 21, 1. Epod. 13, 6. Epist. I, 20, 27.

4) Sat. I, 6, 6. 45. Epist. I, 20, 20. Horatius poeta cum se ipse *ingenuum* (Sat. I, 6, 8) appellaverit, dubium non est, quin patri iam non servo sed manumisso natus sit. Unde patri *Horatii* nomen inditum sit, incertum est; fortasse propter tribum *Horatiam*, cui omnes Venusini erant adscripti; aut a domino nomen traxit.

5) Sat. I, 6, 86. *Coactores* pro publicanorum societatibus pecunias exigebant; argentariorum etiam mercennarii erant.

e centurionibus orti" adibant, sprevit et vendito agello Romam demigravit [6]). Ibi filium ea ratione instituendum curavit, qua nobili loco nati pueri institui solebant; nam et servorum vestimentorumque apparatu ita eum instruxit, ut „si qui vidisset, avita ex re praeberi sumptus crederet illos" (Sat. I, 6, 79) et ipse, ne rustica morum integritas candidusque animi habitus urbana pravitate pessimisque exemplis ubique obviis sensim corrumperetur, „custos incorruptissimus omnes circum doctores aderat". Itaque cum puer grammaticorum scholas [7]) frequentaret et utriusque linguae scriptores et poetas, ex quibus Homerus et Livius Andronicus nominantur (Epist. II, 1, 69. 2, 41), legeret, pater ipse morum erat magister et diligentissimus et sapientissimus. Egregia enim neque satis laudanda libertini hominis fuit in filio educando sapientia, ut rudem eum humanitatisque expertem fuisse vix tibi persuaderi patiaris. Qui omne suum otium omnemque rem in erudiendo filio collocaret, qui optimus paedagogus ubique ipse adesset, qui quid malum quid bonum quid petendum quid fugiendum exemplorum magis [8]) auctoritate quam doctrinae fragilitate suaderet, qui veri boni pulchri naturalem sensum in dies aleret in perpetuumque firmaret, num potest cogitari eum ab elegantioribus litteris alienum prorsus fuisse? Atque etiamsi pater Graecus natione non fuit — id quod facile suspicaberis — puer tamen Horatius in paterna domo utraque lingua [9]) usus esse et a patre prima legendi scribendique elementa doctus iure videbitur. Praeter grammaticam aliis quoque artibus, quibus ingenui [10])

6) Sat. I, 6, 72 sqq. Triplex in hac re mota est a viris doctis quaestio. Ac primum quidem quaeritur, quo anno Horatius puer Romam ductus videatur a patre: quod quidem quanquam certi in tam dubiis indiciis (Epist. II, 1, 70. II, 2, 41) nihil potest affirmari, probabile tamen est factum esse a. 700 vel 701, cum duodecimum aetatis annum ipse ageret. Deinde sunt qui agellum venditum a patre negent, inter bellorum civilium turbas proscriptionibus Horatio ereptum affirment; dicit enim ipse post pugnam Philippensem se neque domum neque fundum in Italia habuisse (Epist. II, 2, 50). Sic nuper etiam Lucian. Müller (Q. Horat. Flacc. Eine litterarhistor. Biographie. Teubner 1880. p. 18), quanquam nihil est quo sententiam magis potuerit firmare, quam qui eum praecedunt. Tum de hoc quoque, utrum pater Horatii coactoris munere Venusiae solum, an Romae solum, an Venusiae et Romae functus sit, certatur; tertium veri videtur simillimum.

7) Ex grammaticis unum nominat *Orbilium Pupillum* Beneventanum, Epist. II, 1, 71.

8) Sat. I, 6, 81 sqq.

9) Graecae linguae in Apulia et Lucania latissimus erat usus. Canusini si bilingues (Sat. I, 10, 30), cur non etiam Venusini?

10) Sat. I, 6, 77.

adulescentes imbuebantur, historiae philosophiae arti oratoriae, quanquam diserte eae non nominantur, haud dubie operam dedit. Deinde nobilium iuvenum morem secutus, quo discendi sciendique studium melius pleniusque posset explere, Athenas in veterem Musarum sedem migravit, quo Theomnesti Academici Cratippi Peripatetici Philodemi Epicurei magna in philosophia nomina multos tum Romanos iuvenes trahebant [11]). Quodsi quis talium rerum curiosus quaerat, quo maxime anno Athenas Horatius petierit, respondendum est, neque ipsum poetam neque quenquam alium annum notasse, sed cum non possit dubitari quin a. 710 quo Caesar interficeretur Athenis iam fuerit, deinde cum qui iuvenes eo irent annum fere vicesimum agerent, veri simile videri, factum illud esse a. u. c. 708 vel 709. Dura tamen tempora multo eum citius inde avocarunt, quam ipse optasset. Nam cum interea a. 710 C. Iulius Caesar a Bruto sociisque coniurationis interfectus esset, neque eo mortuo Romae quisquam esset qui diversos hominum animos aut pace conciliaret aut vi opprimeret, totum imperium Romanum subito iterum civilis belli incendio flagravit. Antonii potentiae ac furori Roma et Italia cesserunt Brutus Cassiusque; Asiam Macedoniam Graeciam occuparunt, magnos exercitus pararunt. Brutus ipse mense Septembri a. 710 Athenas pervenit, quosque ibi invenit iuvenes a litteris in castra duxit. Horatius quoque, qui nobilium iuvenum amicitiam ingenii magnitudine animique praestantia interea sibi comparasset, patriae ac libertatis amore incensus *), nunquid restitui posset pristinae virtutis periculum facturus arma cepit. Et Bruto duci tam acceptus erat, ut quamvis esset obscuro loco natus neque bellica laude insignis, tamen tribunus militum legioni praeponeretur [12]). Itaque anno 711 relictis Athenis in Asiam traiecisse videtur; nam ne hoc quidem pro certo potest affirmari. Sunt tamen loci, qui persuadeant, non in pugna solum ad Philippos pugnata a partibus eum stetisse Bruti, sed diutius in castris vixisse Asiamque vidisse [13]). Quodsi ita res se habet, Horatius cum exercitu in

11) Epist. II, 2, 43 sqq.

*) Epist. II, 2, 47.

12) Sat. I, 6, 48. Epist. I, 20, 23. II, 2, 47.

13) Sat. I, 7 litem *Clazomenis* coram Bruti tribunali actam lepide et ita narrat, ut ipse audisse eam videatur: Epist. I, 11, 7 *Lebedum* ita describit, ut ipsum ibi fuisse iure existimes; deinde Carm. II, 6, 7. II, 7, 1 loci sunt, qui poetam diutius militasse cogant ut credamus.

Europam reversus adversi proelii ac fugae particeps factus [14]) cum Messalla servari beneficio Caesaris Octaviani maluit quam dubiam spem armorum diutius tentare. Captum quidem a victoribus eum fuisse docet vita quaedam ex vetusto aliquo codice descripta, sed nihil est auctoritatis quod huic accedat. Iam vero cum usu doctus ipse per hos annos intellexisset, eorum qui ardentissimum patriae ac libertatis amorem prae se ferrent exiguam tantum partem innocentiam integritatemque animi conservasse, plurimos suam utilitatem patriae commodis, ubi occasio data esset, praetulisse, et si victores ex bello discessissent peiores etiam imperium Romanum dominos habiturum fuisse, tum non potuit dubitare, quin ab hac parte vera salus rebus Romanis non deberet exspectari. Quapropter veniam ultro oblatam tristi quidem animo accepit, partes reliquit, in Italiam rediit militiamque detrectavit. Natura enim imbellem [15]) ne tribunatus quidem et militaris honor tenere potuerunt; novam sibi summae laudis viam munivit. In hac re memorabilis est locus Carm. II, 7, 13:

Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre,

quo loco significat post magnam cladem relictis castris ad litteras se et carmina aufugisse; poetae enim Mercurii tutela gaudent, inde Mercurialium virorum [16]) nomine ornati. Eadem autem de causa III, 4, 26, quod ex clade et fuga incolumis evaserit, Musarum se gratiae debere ait. Incertum est, ex Macedonia utrum recta via Romam se contulerit an ad inferiorem Italiam appulerit Venusiamque ac natale solum post longam absentiam reviserit. Quibus persuasum est, proscriptione fundum paternum ei ereptum esse, iis hoc quoque, Venusiam prius eum venisse quam Romam, magis videtur probabile: scilicet ubi inventurum se speraret, unde vitam aleret. Sed supra iam indicavi, patrem ipsum videri vendidisse agellum. Praeterea pater mortuus erat, cognati Venusiae non erant, ipse puerulus Romam erat portatus; quid ergo prius ut in Lucaniam iret potuit eum commovere? Et tamen non defuerunt, qui coniectandi libidine vel eo perducerentur, ut, cum Horatius ipse dixisset

14) Carm. II, 7. Epist. II, 2, 49.
15) Epod. 1, 16.
16) Carm. II, 17, 29.

ad Palinurum promunturium naufragio se prope demersum olim esse, factum id esse in hoc ex Graecia in Lucaniam reditu nihil dubitarent affirmare[17]). Romae, si fides habenda vitae Suetonianae, scriptum quaestorium[18]) sibi comparavit i. e. emit; qua ipsa re iterum probatur, omnino opibus eum non caruisse. Nam quod Epist. II, 2, 49 dicit:

Unde simul primum me dimisere Philippi
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem,

in eo magnopere cavendum est ne paupertatem ad inopiam augeas; qui locus ut difficillimus est intellectu, ita praemissa de Luculliano milite narratiuncula illustratur. Horatius enim cum non sine multo labore litterarum studiis potentium hominum existimationem et beatioris vitae spem adeptus esset, civilis belli adverso exitu ex curriculo quod inierat eiectum se vidit, neque habuit unde antea initam viam iterum tentaret aut opes aut voluntatem. Patrimonii quod reliquum erat ad honeste vivendum haudquaquam sufficiebat; sed paupertas animum auxit et ita auxit, ut novam sibi laudis viam audacter aperiret. Ipse prope omnia amiserat; quid igitur homines, quales vulgo esse solent, eorumque de se suisque studiis iudicium curaret? Paupertas audaciam dedit, ut versus faceret, i. e. ut satiras scriberet in iisque, quaecumque sibi suoque de rebus et humanis et civilibus iudicio ubique displicerent, irrideret ac vituperaret. Sic sensim quod opes praebere non potuerunt, ingenium praebuit; poetica facultas laudem et post laudem rem quoque ei paravit. Hanc inesse patet sententiam in loco, qui et vexatus est diversissime et gravis ad perspiciendas rationes poetae Romam reversi. Hoc tamen noli credere, iuvenem tam splendide a natura exornatum, quem tam aequales quam

17) Sic nuper Luc. Müller l. l. p. 17. cf. Hor. Carm. III, 4, 28.

18) Fuerunt Romae scribae quaestorii, praetorii, aedilicii, tribunicii, pontificii, in decurias divisi. Ea autem munera venalia erant, quanquam legebantur etiam in decuriam. Cic. in Verr. II, 3, 79 „ordo scribarum honestus est; quis negat? est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae et pericula magistratuum committuntur.“ Scribam aliquandiu Horatium fuisse, etiam locus Sat. II, 6, 36 suadere videtur; sed non potest dici, quandiu eo munere functus sit: quanquam probabile est, post contractam cum Maecenate familiaritatem scriptum ab eo abiectum et venditum esse.

posteri primum inter omnes eius aetatis lyricos poetas postea colerent, antea nunquam quid ingenio valeret tentavisse; potius misera clades et acerba rerum vicissitudo tantum effecerunt, ut „cui arti animi causa pridem indulsit privatim, eam iam in re adversa maiore studio et impensiore opera palam exerceret" [19]). Nimirum non latina solum sed graeca etiam carmina composuerat; quanquam ab his abstinuit, quippe ne ligna in silvam ferre videretur [20]). Quae cum ita sint, haudquaquam potest negari, lyrica quoque carmina iam ab adulescente Horatio fuisse tentata atque in his ipsis quae nunc legimus carminibus inesse nonnulla, quae primis postquam in Italiam revertit annis composita recte dicamus. Nam quid erat, quod quominus postea inter edenda carmina nonnulla etiam dudum composita in scriniisque servata reciperet eum impediret? Scilicet aliud est quaerere quo tempore singula carmina composuerit, aliud quando coniuncta ediderit. Nam quae carmina composita erant, ea statim cum amicis et aliis, quibus rectum de eiusmodi rebus iudicium esset, communicari, dein postea quae maxime placuissent in unum corpus coniuncta edi et divendi [21]) solebant.

Iam vero cum a patre ita educatus esset Horatius, ut quid honestum esset quid turpe, vita magis et exemplis [22]) quam libris et doctrina cognosceret, deinde Athenis ita philosophos audisset, ut vellet „curvo dinoscere rectum" [23]), Romam reversus non potuit facere, quin pravas sui temporis cupiditates, corruptos hominum mores, inania civium studia ubicumque occurrerent animadverteret candidoque quo erat animo persequeretur. Nam ut iniquitate fortunae, qua quas merito concepisset spes irritas videret, paulum exacerbatus fuerit, hoc tamen tenendum est, acerbam sortis vicissitudinem aut suarum rerum desperationem praecipuas causas, quibus ad castigandos mores irridendamque stultitiam ageretur, non fuisse; sed proprio quodam veri et honesti amore, falsi et turpis odio

19) *Franke* fast. Horat. p. 20.

20) Sat. I, 10, 30—35.

21) Fuerunt etiam tum quos nunc bibliopolas appellamus; in iisque nominantur fratres *Sosii* Epist. I, 20, 2. A. P. 345; sed pretium eos scriptoribus dedisse, eius rei apud antiquos vestigium non est. cf. Luc. Müller l. l. p. 18, cui veri simile est, inter *carmina* quae servata sunt reperiri quae a. u. c. 713, aetatis Horatii a. 24 scripta sint.

22) Sat. I, 4, 105 sqq.

23) Epist. II, 2, 44.

seque ipsum in dies meliorem reddendi studio eum fuisse incitatum, ut „ridendo diceret verum" [24]). Quare primis annis Satiris scribendis et Iambis [25]) magnam operam dedit, iisque ut multorum quos veritate et ludibrio tetigisset invidiam [26]) et odium, ita optimi cuiusque existimationem et amorem sibi conciliavit. Contra adversarios suam agendi scribendique rationem ingeniose et liberaliter defendit, ipsaque hac defensione novas adeptus est satirarum occasiones. Cum optimis et poetis eius aetatis et artium fautoribus amicitiam contraxit; inter quos nominandi sunt Plotius Tucca, C. Valgius Rufus, Aristius Fuscus, fratres Visci, Bibulus, Varius, Vergilius [27]), Asinius Pollio, Messalla Corvinus, alii. Varius autem et Vergilius poetae, quorum iam tum nomina erant celebratissima, *C. Cilnio Maecenati* eum commendarunt. Qui vir, nobili loco natus, apud Caesarem Octavianum longe gratiosissimus, ad pacandam civitatem et ad bene administrandam rempublicam efficacissimus, litterarum bonarumque artium studiis deditissimus, cum primum quid in Horatio esset cognovit, tanto hunc honore cumulavit tamque teneris vinculis sibi devinxit, ut sensim exorta intima familiaritate neque ea unquam turbata usque ad mortem ambo coniuncti manerent. Iam quaeritur, quo primum anno Horatius a Maecenate acceptus videatur. Atque in hac quoque re invenienda ipse nos ducit. Sexta enim satira libri secundi recte iudicantibus a. 723 a. u. c. (aet. Hor. 34) scripta videtur; iam cum ibi v. 40 sqq. scriptum legamus:

Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero,

efficitur [28]), exortam esse inter hos viros amicitiam a. u. c. 716 exeunte vel incipiente a. 717. Neque vero imprudens erat Maecenas, cum qui olim ab adversa parte Brutianorum stetisset poeta primum ad se adduceretur. Nam audi iterum Horatium Sat. I, 6, 54 sqq.:

24) Sat. I, 1, 24. I, 4, 134—139.
25) Iambi sunt, quos metri ratione habita *epodos* solemus appellare. Epist. II, 2, 59.
26) Sat. I, 3, 25. I, 4, 23 sq. 78 sq.
27) Sat. I, 10, 81 sqq. I, 9, 61.
28) In illis versibus difficile est ad intellegendum quomodo errari potuerit. Ac fuerunt tamen qui *septimum octavo propiorem* annum *nonum* putarent. Est autem septimus nondum finitus, sed ad finem vergens, propior insequentis anni i. e. octavi initio.

Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
Vergilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat multa profari,
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram narro. Respondes ut tuus est mos,
Pauca, abeo, et *revocas nono post mense* iubesque
Esse in amicorum numero.

Quare primum commendatus est Maecenati exeunte a. u. c. 715 vel initio a. 716. Sed vide; non una sed iterata opus fuit commendatione; maximam tamen haud dubie excitavit gratiam ipsius praesentis modestia, quae quanta in hoc fuerit lege et admirare. Obtrectatorum tamen vile genus sua cupiditate occaecatum non vidit, quod aliud divitem ac nobilem cum obscuro atque paupere homine coniungere posset vinculum, nisi ut alter haberet qui se adularetur, alter qui sibi largiretur. Atque ea de Horatio opinio tam vulgata fuit, ut publice ab eiusmodi criminationibus se defendere necesse haberet. Quod quidem quemadmodum fecerit, quam Maecenatis gratia non sit usus ad colligendas opes, ad captandos honores, quanti tranquillitatem animi et otium vitae prae divitiis et honoribus habuerit, quo denique candore animi et sinceritate amoris amicum semper prosecutus sit, haec omnia tu ipse videas ex his potissimum locis: Sat. I, 6, 92 sqq. I, 9, 43 sqq. II, 6, 41 sqq. Epist. I, 7, 34 sqq. Epod. 1, 5. Carm. IV, 11, 18 sqq. II, 17. Verum enim vero qui si voluisset magnas etiam opes et a Maecenate et postea ab Augusto quoque accipere potuisset, quam parvo eum munere contentum et beatum vides! Is enim curas et molestias Urbis perosus, naturae eiusque amoenitatum amantissimus (Epist. II, 2, 77), rusticam vitam et solitudinem splendori et ambitioni urbanae in annos magis praeferens quid aliud ab opulentissimo amico accepit, nisi unam parvulamque villam, omnia vota satis superque explentem [29])? Villae autem tabulam ab ipso pictam habemus

29) Sat. II, 6, 1 sqq. Carm. III, 16, 37—44. Quo anno a Maecenate villam dono acceperit, non potest accurate dici. Hoc tamen certum videtur, factum id esse ante a. 721; nam cum Satiram II, 3 scriberet, villam Horatius iam habuit; cf. v. 5. 10; ea autem satira scripta videtur ipsis

Epist. I, 16, 5 sqq. Sita erat in Sabinis haud procul Tibure Aquilonem versus; additus ager coniunctus erat ex quinque agricolarum Sabinorum agris [30]), qui proscriptione et distributione agraria bello civili ad Maecenatem pervenerant, et satis magnus, ut praeter vilicum octo [31]) ibi servos Horatius haberet. Vicina erant Varia oppidum [32]), Mandela pagus [33]), Vacunae antiquae Sabinorum deae fanum [34]); propinqui montes Lucretilis et Ustica [35]); vallis irrigabatur Digentia rivo [36]), tota regio silvis et saxis egregie erat variata [37]). Sed haec de villa. Redeamus ad Horatium. Cui Maecenatis familiaritas Augusti etiam favorem conciliavit; quem quidem qui in criminationem ei verterent, ne hac quidem aetate defuerunt. Nam profecto, inquit, quae tandem ea fuit hominis constantia, qui quem iuvenis odisset, contra quem cum Bruto armatus stetisset, eundem vir factus coleret, et divino prope honore veneraretur? Et tamen nihil in

Saturnalibus (mens. Decembr.) eius anni. Epod. 1, 25. 31 ostendit, ante pugnam Actiacam (a. u. 724) villam ei datam esse.

30) Epist. I, 14, 2.

31) Sat. II, 7, 118.

32) Epist. I, 14, 3.

33) Epist. I, 18, 105.

34) Epist. I, 10, 49.

35) Carm. I, 17, 1—11. Ustica autem vallis quoque nominabatur.

36) Epist. I, 18, 104.

37) Epist. I, 14, 19. Carm. I, 22, 9. Scripserunt de villa Horatii post *Cluverum* (Italia antiqua p. 783) et *Holstenium* (adnot. in Cluver. Ital. antiq. p. 190) *Capmartin de Chaupy* (Rom. 1769. 3 voll.) et nuper *Noël des Vergers* (Etude biographique sur Horace. Paris Didot. 1855), apud quem p. 35 haec leguntur: „MM. Firmin Didot, désirant que la nouvelle édition des Oeuvres d'Horace, qu'ils se préparaient à publier, contînt les détails les plus précis sur les lieux qu'avait habités le poëte, je me rendis, en 1854, dans la vallée de la Digentia. Voulant en faire dresser une carte exacte, j'avais pris pour compagnon de voyage l'habile architecte M. *Pietro Rosa*. Resté dans la contrée pour les travaux dont il s'était chargé, M. *Rosa* y a fait de longues études et a exploré tous les alentours. Ce sont les études qui l'ont amené à reconnaître, derrière le petit village de *Rocca Giovanne*, l'emplacement designé sur la carte comme celui de la villa d'Horace". Hunc igitur si sequimur, *Varia* oppidum situm erat, ubi nunc vicus est *Vicovaro*, *Mandelae* pago hodie nomen est *Cantalupo in Bardella; Digentia* nunc appellatur *Licenza* et influit in Anienem duo MM passuum a *Vicovaro; fanum Vacunae* situm erat ubi nunc est *Rocca Giovanne*, parvus pagus in summo colle quattuor MM pass. a rivo Digentiae situs; *Lucretilis* mons hodie appellatur *Corgnaleto*. De *fonte Bandusiae* (Hor. Carm. III, 13) haec habet: „Il est probable que c'est un souvenir de Venusia sa patrie. Du moins peut-on citer à l'appui de cette opinion un passage du Bullaire romain. Une bulle du pape Pascal II, datée de l'an 1103, parle non seulement d'un bourg *Bandusium*, placé près de Venouse, mais encore d'une église de Saint-Gervais et Saint-Protais qui s'élève dans le même lieu, sur les bords de la fontaine de Bandusie (Ecclesiam S. Salvatoris cum aliis ecclesiis de castello *Bandusi*. Item ecclesiam SS. MM. Gervasi et Protasi in Bandusino fonte apud Venusium)."

hac re inest neque proditionis neque assentationis. Etenim semper Horatius sibi fuit constans; vero et sincero patriae amore adulescens Brutum secutus est, eodem vir Augustum admiratus. Nam cum Caesare interfecto Athenis philosophiae deditus cum prisca libertate priscam etiam morum integritatem, in qua summam rei publicae salutem positam esse cerneret, restitutum iri calido animo speraret, deinde Brutum videret hominem integerrimum unoque et vero patriae amore ardentem, tum ne ipse quidem studium quo has partes amplectebatur simulavit. At vero ea exspectatione quantopere cum ab hac parte nihil prope nisi privati commodi aucupium regnare intellexisset, deceptus sit supra iam dictum est. Quid ergo? Bruto voluntaria morte oppresso libertatem populo Romano servari ea iam aetate non posse, bellis civilibus nihil esse perniciosius, fato ipso dominum imperio parari, nemini tum non fuit clarum, nisi qui nimia animi atrocitate ductus diis ipsis posse repugnari confideret. Sed non multi fuerunt Catones. Et bene quidem. Otium et pacem quam maxime petenda esse cum optimis quibusque Horatius existimavit. Inde primo iam post cladem Philippensem anno (713), cum bellum Perusinum immineret, conqueritur Epod. 16:

Altera iam teritur bellis civilibus aetas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit.

et tertio anno post Epod. 7, 1:

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?

deinde v. 9 sqq.:

Sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera.
Neque hic lupis mos nec fuit leonibus
Unquam nisi in dispar feris.
Furorne caecus an rapit vis acrior?
An culpa?

Haec igitur iam tunc; Octavianum autem res in Italia tenentem quis non perspexit multo praestantiorem esse Antonio, qui Cleopatrae et luxuriae illecebris captus quicquid Romano nomine dignum videbatur amisit abiecit perdidit. Qui si victor ex instanti et inevitabili certamine prodiret, quid factum esset de urbe Roma, de toto imperio, de disciplina Romana?

Quid quod Cleopatra et spadones, mollities et omnis Asiaticorum regnorum pestis Italiam et Urbem irruissent? Quid igitur mirum, quod Horatius sensim Octavianum unum haberet, qui honorem et dignitatem Romanam tutari et ab extrema pernicie servare et vellet et posset? Hanc spem expressam habemus Epod. 13, 7 sqq.:

Cetera mitte loqui: deus haec fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achaemenio
Perfundi nardo iuvat et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus,

et Carm. I, 9, 9 sqq.:

Permitte divis cetera, qui simul
Stravere ventos aequore fervido
Deproeliantes, nec etc.
Quid sit futurum cras, fuge quaerere [38]).

Quod cum ita esset, tamen in Octaviani se amicitiam insinuare nihil studuit; immo vero cum iam familiaris esset Maecenati atque huic quo in eum animo esset aperte ostenderet, ab Octaviani laudibus tantopere abstinuit, ut quotienscumque opportuna occasio eius praedicandi praeberetur, eam omittere mallet quam assentari videri. In cuius rei testimonium duo affero carmina, alterum ante pugnam Actiacam scriptum, alterum post pugnam, Epod. 1 et Carm. I, 37, in quibus si voluisset adulari, quid prohibuit quominus idem faceret, quod Vergilium [39]) fecisse videmus? Quid quod postea, cum inter omnes potentissimus esset Octavianus, ad cuius arbitrium et nutum omnes se fingerent et accommodarent, eius consuetudinem non solum non quaesivit sed etiam recusavit? Nam sic legimus in Vita Suetoniana: „Augustus epistularum quoque ei officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem scripto significat: „„*Ante ipse sufficiebam scribendis epistulis amicorum; nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab ista parasitica mensa ad hanc regiam et nos in epistulis scribendis adiuvabit.*"" Ac ne recusanti quidem aut suscensuit quicquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant epistulae, e quibus argumenti gratia pauca subieci. „„*Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fue-*

38) Utrumque carmen anno fere. 713 scriptum puto.

39) Vergil. Aen. VIII, 675 sqq.

ris: quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri potuisset.““ Et rursus: „„*Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram fierit a me tui mentio. Neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν.*““ Quo factum est, ut Octavianus cum Sermonibus quibusdam lectis sui nullam mentionem iniectam repperisset, sic quereretur: „*Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* [40])“ Iam quis est qui blandiatur? Imperator, opinor, non poeta; uterque tamen pari honore dignus. Et tamen apud nonnullos certe posteros infame fuit poetae, quod imperatori visus est familiaris esse. Quippe fuerunt quidem qui sic solerent clamare: qui mortalem hominem et eum quidem hominem qui patriam, cuius amorem fingebat, libertate privaverat, inter deos referre [41]) non dubitabat, eum tu adulatorem non esse defendis? Ego vero defendo. Et primum cur Caesarem laudaverit, ipse non celavit; nimirum Caesar orbi terrarum pacem reddidit [42]); tum quod divino honore eum affecit, in eo noli oblivisci, alios fuisse antiquos mores, alios esse nostros. Antiquis omnia magna et praeclara ex ipsis diis ita nasci videbantur, ut medium nihil intercederet, neque erat insolitum ut vivis etiam hominibus bene de republica meritis arae ponerentur; quod factum scimus T. Quinctio Flaminino [43]) apud Graecos a. 556 u. c., aliis non paucis. Sed haec hactenus; antequam tamen ad alia pergam, non possum facere, quin paucis moneam, quanti Horatius eo etiam tempore, quo Maecenatis et Octaviani gratia floreret, Brutum et alios quos olim socios habuisset aestimaverit; quam non sit veritus illorum temporum meminisse, quibus contra Octavianum pugnaret [44]), et ita memoriam et odium

40) Tamen Augusti iussu a. u. c. 737 carmen saeculare ad celebrandos ludos saeculares composuit, deinde eodem rogante quartum Carminum librum superioribus addidisse fertur. Sic legimus in eadem vita.

41) Carm. I, 2, 45—52. I, 12, 49—52. III, 3, 11 sq. III, 4, 37 sqq. III, 25, 4—7. IV, 2, 37—40. IV, 5, 33—36. III, 5, 2.

42) Carm. III, 14, 13—16. cf. III, 24, 25—30. IV, 5, 17 sqq. IV, 14, 37 sqq. IV, 15, 4 sqq. 17 sqq. C. S. 57 sqq.

43) Plut. Flamin. 16.

44) Carm. II, 7, 1. 11. II, 1, 3 sq. 24. Epist. II, 2, 48. Carm. I, 12, 35 sqq.

fortasse adversarii renovare. En habes constantiam viri, sed sapientia temperatam!

Romae quomodo Horatius vixerit, ab omnibus curis et officiis liber et alienus, iucunde ipse descripsit Sat. I, 6, 110 sqq.; sed villa accepta Romae non semper mansit, effugit saepissime strepitum et clamorem Urbis, in ea re non constans sed ut animus suadebat agens [45]). Solebat etiam, praecipue cum urgente calore solis febres Urbem invaderent infirmisque Romae manere periculosum esset, ad mare descendere [46]) et balneis uti. Unde elucet, tantam eum rem habuisse, quanta ad honeste vivendum sufficeret, nimirum homini paucis contento, opiparas dapes et magnifica aedificia unice contemnenti [47]).

Ad quam excelsam de rerum vanitate sententiam elatus est Horatius philosophiae studio, in quam ita incubuit, ut non uni alterive disciplinae se addiceret, sed omnibus eandem curam navaret ex omnibusque quae utilissima viderentur et rectissima in vitae usum converteret. Merito eam optimam habuit philosophiam, quae ad bene et sapienter vivendum plurimum conferret, quaque homines facillime ad summum bonum perducerentur. Quod quidem Horatio visum est cerni in animi continentia et tranquillitate; qua efficitur, ut neque inanibus curis aut formidinibus terreamur neque externis bonis iusto maius tribuamus pretium, ad omnes casus aeque parati. Praeclare de hac re disputantem invenies in Epist. I, 6 [48]). Cavendum esse docet, ne animus perturbationibus distrahatur; his culpam comitem esse; his abigi otium „non gemmis neque purpura venale nec auro" [49]). Communem esse omni generi humano mortem; quare insani esse undique corradere et coacervare quae post mortem heredibus saepe ingratis relinquantur [50]), sapientis iis sapienter uti quae parata sint. Deorum potentiam esse colendam; a diis omne petendum esse

45) Lege lepidam de hac re narrationem Sat. II, 7, 28 sqq. Epist. I, 8. Epist. I, 10, 6 sqq.
46) Epist. I, 7, 11. I, 15, 18.
47) Carm. I, 38. III, 16, 17—44. II, 15. I, 31, 15 sqq. Epist. I, 10, 39 sqq. I, 12, 5 sqq. I, 18, 104—112. Sat. I, 1, 44 sqq.
48) Cf. Epist. I, 11, 22 sqq. Carm. II, 3. II, 10.
49) Carm. II, 16, 7. Quid Horatius senserit crediderit que de diis deque rebus philosophis, quaque ratione cum Lucretio fuerit coniunctus, de ea re lege eximiam disputationem *Reisackeri* „Horaz in seinem Verhältnis zu Lucrez und in seiner culturgeschichtlichen Bedeutung". Wratislav. 1873 (programm. gymn. ad St. Matth.).
50) Carm. II, 3, 17. II, 14, 21.

principium, ad eosdem omnem exitum rerum referendum[51]). Quare quotiens ex periculis ereptus est, id cura et providentia divina factum ostendit; veluti cum in Vulture, monte Apuliae, ludo somnoque oppressus humi cubaret divino auxilio tutus a viperarum et ursorum letifero morsu[52]), vel cum in Sabina silva in devias regiones delato ingens lupus innoxius obviam iret[53]), vel cum in agro suo Sabino cadente arbore paene opprimeretur[54]); atque etiam quod incolumis ex caede Philippensi evaserit, quod ex naufragio vitam servarit, grato animo deorum praesenti tutela factum esse profitetur[55]). Sed sufficiant haec de pietate Horatii erga deos. De amicitia, quam Maecenati perpetuam servavit, iam dictum est; restat ut de alia animi affectione paucis dicatur, quae haud parvas ei criminationes creavit.

Non semel Horatius Musam suam iocosam appellat et amoribus deditam[56]). Sed non defuerunt, qui veros poetae amores intellegendos esse paene ubique negarent neque in multis carminibus ad exemplaria graeca magnam partem expressis quicquam aliud viderent nisi lusus quosdam poeticos ab animo poetae alienissimos. Qui si satis recordarentur, qualis esset lyrica poesis, quamque indignum poeta vere lyrico, alienos sensus imitantem nihil prope ex suo animo aut vita haurire, longe aliter iudicarent. Antiquitas ad nostros mores non est revocanda; in qua honestum fuit, frequenti recordatione et imitatione bonorum scriptorum doctrinae elegantiam scientiaeque amplitudinem prae se ferre. Quanquam igitur negari non potest, Horatio graecos saepe poetas exemplo fuisse, tamen ubi et qua ratione fuerint, quis nunc deperditis illis lyricis ubique dicat? Neque quicquam magis potest esse perversum, quam ubicumque duorum poetarum similes quaedam sententiae reperiantur, ibi alterum praeisse alterum imitatum esse confestim divinare*). Sed cum dubia res sit, cavendum est, ne

51) Carm. I, 34, 1 sqq. I, 35, 1 sqq. III, 6, 5 sqq. III, 4, 65 sqq.
52) Carm. III, 4, 9—20.
53) Carm. I, 22, 9 sqq.
54) Carm. II, 13. III, 4, 27. III, 8, 7.
55) III, 4, 25 sqq.
56) Carm. I, 6, 17. I, 19, 9 sqq. II, 12, 14 sqq. II, 1, 37 sqq. III, 3, 69. Epist. II, 2, 56.

*) cf. *Garcke* Q. Horatii Fl. carmin. lib. I. collatis scriptoribus Graecis illustrati specimen. Halis 1853. p. VIII. „Qui paulo accuratius in ea re versatus fuit, facile invenerit, non esse consuetudinis Horatianae integra

alia nomina vera habeamus, nisi quae et locorum et temporum et rerum coniuncta necessitate fictionem excludant. Accedit non omnino improbanda coniectura, posse etiam sub diversis nominibus unam personam latere; cum praesertim inveniantur quae a corporis vel animi facultatibus sumpta esse pateat, ut Pyrrha, Glycera, Lalage, Neaera. Virilia nomina in carminibus, nisi quae virorum sunt gestarum rerum splendore nobilium, non latina esse solent sed graeca. Quod quidem factum putamus, ut graecum carminum genus in hac quoque re suam naturam teneret. Deinde a Romanis iuvenilia nomina, quae pueri ante quam togam virilem sumerent, puellae ante quam nuberent habere solebant, diutius etiam, inter familiares maxime, servata esse probabile est. Ut exempla proponam, Augustus puer *Thurinus* solebat appellari, neque aliud est nomen imperatoris *Caligulae*, aut cognomen M' Curii *Dentati*, qui cum dentibus natus erat. Puellarum iuvenilia nomina saepe sumebantur a colore sive capilli sive oculorum, ut Rufa, Rufilla, Rutila, Caesulla, Ravilla. Eius modi igitur nomina, cum nescio quid poeticae naturae haberent, in Horatii carmina videntur esse recepta.

Talis igitur poeta fuit, quem Quintilianus Instit. orat. X, 1, 96 fere solum ex lyricis latinis dignum habuit qui legere-

Graecorum carmina imitatione exprimere et eadem sententiarum serie, nedum iisdem verbis, Latine reddere. *Exordia* carminum, unde initium dicendi et propositum sumat, et principales *sententias*, in conspicua plerumque sede vel in principio vel in media parte vel in clausula collocatas, quibus carmina sua distinguat et doctos amicos moveat vel oblectet, a Graecis auctoribus repetere solet, ut multiplicem illum ac varium *orationis ornatum*, in quo vix dici potest, quantopere e Graecis suis exemplaribus pendeat." ibid. p. XXI: „Horatius postquam initio sane Graecos paulo sollicitius expressit, inde a libro secundo Carminum omnia ad suum iudicium conformare coepit, in tertio et quarto Graeca non mutuatus est nisi ut Graecorum suavitatem locis aliquot adderet." ibid. p. XXII: Quoniam hoc quoque vidimus, eam imitationem ab eodem per diversissimos locos dispersam fuisse, ut non de scripto sed ex memoria plerumque facta videatur, Graeca Horatii interpretatio eo diligentior esse debet, quo verius quasi dispersa disiectorum membrorum collectio vocari potest. Saepenumero mente potius quam oculis cernitur, insignem quandam Graeci scriptoris sententiam ab Horatio arreptam et pertractatam esse, ut in verbis quidem nulla admodum similitudo appareat, si tamen inventionem et totam artem paulo accuratius inspexeris, non possis dubitare, quin eam Graecorum studio debeat." De eadem re docta commentatio est *Theodori Arnoldi*, ab *Ecksteinio* annis 1855. 1856 Halis edita; ac de Horatio Euripidis imitatore *Antonius Goebelius* diligentissime scripsit, cuius commentationem reperies in Mützelii Annal. (Zeitschr. f. d. Gymnasialw.) 1851. p. 298 sqq.

tur, quem sua vaticinatio immortalitatis non fefellit[57]); nam inter omnes quotquot fuerunt lyrici nemo fuit qui hunc maiore honore et crebriore omnium lectione unquam superaverit. Decessit Horatius C. Marcio Censorino C. Asiniô Gallo Coss., anno u. c. 746 (aetatis 57) a. d. V. Kal. Decembr., subita vi mortis oppressus „herede Augusto palam nuncupato, cum urgente vi valetudinis non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis iuxta Maecenatis tumulum“ [58]). Hic autem eodem anno supremum diem antea obierat, postquam quanti illum habuisset etiam testamento prodidit; in quo ad Augustum haec scripserat: „*Horatii Flacci ut mei esto memor.*“ Quos vita coniunxerat, ne mors quidem secernere voluit; hoc ita fore iam dudum poetae animus praesenserat, dixerat, sacramento firmaverat[59]). Quali is corpore animique temperamento fuerit, ipse tradit. Fuit enim statura brevis[60]), nigris oculis[61]), nigris capillis[62]), sed praecanis[63]); iuvenili aetate cum bona valetudine usus esse videatur[64]), nisi quod interdum fortasse lippis oculis laboraret[65]), vir factus multo fuit infirmior[66]) et pinguis, ut ventriculo etiam premeretur[67]); ceterum adulescens calidus et postea quoque ad irascendum celer, sed ut esset placabilis[68]); in corporis cultu paulo neglegentior[69]).

De temporibus, quibus Horatii opera edita esse videntur, multae a multis viris doctis institutae sunt quaestiones, et singularem librum Frankius conscripsit Berolini 1839, cui titulus *Fasti Horatiani*; qui cum omnino accurate et diligenter quaesierit, inde „conspectum temporum, quibus Horatius opera scripsit et edidit“, (p. 80 sq.) transscribam:

1. *Sermonum liber I* ab anno u. c. 713 usque ad annum 720 compositus (41—34 a. Christ. n.; aetatis ann. 24—31) prodiit monobiblos a. 719 (35 a. Chr.; aetat. a. 30).
2. *Sermonum liber II* intra annos u. c. 719 et 724 (35—30

57) Carm. II, 20, 17. III, 30, 7.
58) Vita Sueton. 20.
59) Carm. II, 17, 8—16.
60) Epist. I, 20, 24.
61) A. P. 37.
62) Epist. I, 7, 26.
63) Epist. I, 20, 24. Carm. III, 14, 25.
64) Epist. I, 7, 26.
65) Sat. I, 5, 30.
66) Epist. I, 7, 3 sqq. 25 sqq.
67) Epist. I, 4, 15. Idem probatur epistulae Augusti fragmento, in quo haec sunt: „si tibi statura deest, corpusculum non deest.“
68) Carm. I, 16, 22 sqq. III, 14, 27. Epist. I, 20, 25.
69) Epist. I, 1, 94.

a. Chr.; aetatis ann. 30—35) scriptus publici iuris factus est anno u. c. 724[70]).

3. *Epodon liber* ab anno u. c. 713 ad annum usque u. c. 724 (41—30 a. Chr. n.; aetat. ann. 24—35) confectus editus est anno u. c. 724 vel 725 (30 vel 29 a. Chr.; aetatis anno 35 vel 36).
4. *Carminum libri tres priores* intra annos u. c. 724 et 730 (30—24 a. Chr.; aetat. ann. 35—41) exarati fine anni u. c. 730 aut initio proximi coniunctim evulgati sunt[71]).
5. *Epistularum liber I* ab anno u. c. 730 usque ad VI. Id. Decembr. anni 734 (24—20 a. Chr.; aetat. ann. 41—45) perfectus exiit ante diem Horatii natalem anni u. c. 734 (20 a. Chr.).
6. *Carmen saeculare* anno u. c. 737 edolatum emissumque est (anno 17 a. Chr.; aetat. anno 48).
7. *Carminum liber IV* intra annos u. c. 737 et 741 (17 a. Chr. —13 a. Chr.; aetatis annos 48—52) confectus et anno 741 editus est[72]).
8. *Epistularum liber II* primo iam edito et post carmen saeculare scriptus est, sed incertum quo anno.

70) M. Hertz, Analect. I, p. 16: „Si probabilia sunt, quae hucusque disputavi (sc. de Sat. I, 1 et Vergilii Georg. libris anno fere 729 finitis), ut probabilia mihi videntur, iam cogor in castra sive Zumptii sive Kirchneri abire, qui utrumque librum *coniunctim* editum esse statuerunt.“

71) Non possum praeterire quin Frankium in his assentientem me habere negem. Concedo editos esse libros a. 730 vel 731; sed in iis carmina esse ante annum 724 confecta vehementer aio. cf. supra p. 6 adnot. 21. Dicendum potius carminum libros tres scriptos intra annos 713 et 730 vel 731, coniunctim editos esse a. 730 vel 731.

72) Idem dicendum quod de tribus prioribus libris; in hoc quoque verisimile est inesse carmina dudum confecta et diu in scriniis servata. De Epistularum l. I. monendum est, probabiliorem fortasse aliorum esse sententiam, qua prior epist. liber anno demum 735 vel 736 editus esse dicitur. Cfr. Duentzer Kritik u. Erkl. T. III. p. 68 sq. Müllero videtur prior epistular. liber intra annos u. c. 730—734, posterior intra annos u. c. 742—743 scriptus esse; epistulae ad Pisones annum natalem 745 vel 746 u. c. esse suspicatur. Cf. l. l. p. 79 sq. *Hirschfelderi* sententiam si sequimur, nullum carmen trium priorum librorum post a. u. c. 731 scriptum est, non pauca etiam ante a. 724; deinde omnia carmina Alcaico metro conscripta post pugnam Actiacam composita esse putat, tum Carm. I, 4. I, 7. I, 28 et Sapphica nonnulla, ut Carm. II, 6 intra Philippensem pugnam et Actiacam. Christius (Fast. Horat. epicr.) ita sibi persuasit, ut „carminum libros tres coniunctos anni 735/19 verno tempore vel potius a. 734/20 editos, epistularum librum primum post carmina iam divulgata anno 735/19 vel 736/18 foras emissum esse“ crederet.

9. De *artis poeticae* aetate nil constat. (Sed tu vide ad Art. poet. praefat. et tabulam chronolog. ad a. u. c. 745.)

De *ordine*, quo carmina nunc per libros disposita habemus, hoc mihi videor affirmare posse, eum non casu quodam factum sed ipsius poetae consilio ac voluntate institutum esse. Videtur enim poeta Maecenatis gratiam et amicitiam etiam loco quo carmina ad optimum patronum conscripta inter reliqua librorum carmina collocavit, illustrare voluisse.

Primus *Carminum* liber *duo* habet carmina ad Maecenatem scripta, c. 1 et c. 20. Ea autem posita sunt in initiis prioris et posterioris partis libri; utraque enim pars habet 19 carmina. Bene notavit Luc. Müller (edit. 2) p. XIX: „Horatium in primis novem huius libri poematis diversis ubique usum esse numeris, nimirum ut statim ipsa *πολυμετρίᾳ* lectorum animos lyrico carmini adsuefaceret et conciliaret. Nova autem et aliena ab his, quae in limine operis posuit, metra adhibuit quattuor, non plura et quidem carminibus VI.“

Alter *Carminum* liber plurimam partem eorum comprehendit, quae ad amicos scripta sunt; atque inter 13 eiusmodi carmina *tria* sunt ad Maecenatem data, quae quidem omnia (12. 17. 20) et in altera parte libri reperiuntur et totum librum claudunt (c. 20).

Tertius *Carminum* liber habet 30 carmina in iisque *tria* ad Maecenatem (c. 8. 16. 29). Ex his unum (c. 16) inferiorem partem totius libri aperit, alterum (c. 8) mediam sedem superioris partis occupavit, tertium (c. 29) libri quasi agmen claudit, nam quod restat c. 30 non tam huius solius libri quam trium librorum finem facit. In fronte libri maluit collocare magna illa de salute civitatis carmina.

Epodon liber habet 17 carmina in iisque 4 ad Maecenatem data; ea autem ita disposita reperies, ut unum primam sedem (ep. 1), alterum mediam (ep. 9) obtineat, reliqua duo inter primam et mediam (ep. 3) atque inter mediam et extremam sedem (ep. 14) collocata sint. Gravia et severa carmina (ep. 1. 9) primam et mediam sedem occuparunt, iocosa et lepida (ep. 3. 14) intermixta sunt.

Sat. lib. I habet 10 satiras; quas cum in duas et aequales partes disieceris, videbis utriusque partis initia duabus satiris data esse, quibus Maecenatem poeta alloquitur (sat. 1. 6).

Sat. lib. II non habet sermonem ad Maecenatem scriptum; sed mentio eius saepius fit (3, 212. 6, 31. 41. 7, 33. 8, 22).

Epist. lib. I continet 20 epistulas, ex quibus ultima reliquis quasi comes data est; inter reliquas autem et prima et postrema ad Maecenatem scriptae sunt (ep. 1. 19); praeterea ad eundem missa est septima.

In quarto *Carminum* libro non reperitur carmen, quo poeta Maecenatem alloquatur. Semel tantum eius mentio fit in medio carmine 11. Sed totus liber in honorem Augusti ac Neronum editus esse dicitur.

De *Epist.* libro II nihil dicendum est. Iam vide, num recte sic scripserit *Peerlkampius*: „Ipse (Horatius), subito mortuus, neque extremam manum operi suo admovit neque libellos in unum corpus collegit. Carmina, eo mortuo reperta, amici ediderunt, addita deinde suo quaeque generi, Hexametra Hexametris, Lyrica Lyricis." Neque amici poetae neque postea grammatici illum ordinem constituissent; amici non habuerunt, cur Maecenati, iam mortuo, tantum honorem tribuerent, grammatici ordinem direxissent ad similitudinem vel argumenti vel metri vel personarum.

Tabula chronologica.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
689.	1.	L. Aurelius Cotta L. Manlius Torquatus.	Q. Horatius Flaccus nascitur.
701.	12.	Cn. Domitius Calvinus M. Valerius Messalla.	Hoc vel superiore anno Horatius Romam venisse videtur.
708.	19.	C. Iulius Caesar III. M. Aemilius Lepidus.	Bellum Africanum. Ad Thapsum pugnatur. M. Cato Uticae moritur, Caesar quater triumphat, ex Gallia, ex Aegypto, ex Ponto, ex Africa. Caesar contra Pompeios in Hispaniam proficiscitur.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
709.	20.	C. Iulius Caesar IV. dictator.	Horatius studiorum causa Athenas proficiscitur. Annus Iulianus primus. Bellum Hispaniense. Caesaris triumphus ex Hispania. C. Asinius Pollio Caesaris legatus in Hispania, tum annum agens trigesimum secundum.
710.	21.	C. Iulius Caesar V. M. Antonius. In Caesaris locum suffectus est P. Cornelius Dolabella.	Idibus Martiis Caesar interficitur. Brutus et Cassius Roma relicta in Graeciam secedunt. Brutus Horatium Athenis in castra deducit.
711.	22.	C. Vibius Pansa A. Hirtius. C. Iulius Caesar Octavianus Q. Pedius suffecti.	C. Caesar Octavianus M. Antonius M. Lepidus triumviri reipublicae constituendae in quinque annos instituuntur et provincias inter se distribuunt. Bellum inter hos et Brutum paratur. Horatius in castris Brutianis legioni tribunus militum praeest. — Ovidius nascitur; non multo ante Propertius (707); Tibullus, ut videtur, iam a. 695.
712.	23.	M. Aemilius Lepidus II. L. Munatius Plancus.	Apud Philippos bis pugnatur. Cassius et Brutus ipsi manum sibi inferunt. — Tiberius Claudius Nero nascitur. Pollio Transpadanam Italiae partem tenet et agris praeest dividundis. Vergilii Bucolica.
713.	24.	L. Antonius Pietas P. Servilius Vatia Isauricus II.	Horatius impunitate accepta Romam redit et ab armis discedit. Sunt qui in reditu ad Palinurum promunturium paene oppressum credant; sed nihil certi. M. Antonius in Asia, deinde in Aegypto apud Cleopatram. Epod. 16. 13. Carm. I, 9 hoc anno scripta videntur.
714.	25.	Cn. Domitius Calvinus C. Asinius Pollio. Suffecti L. Cornelius Balbus P. Canidius.	Bellum Perusinum. Pax inter Octavianum et Antonium Brundisii restituta. Parthi Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce in Syriam irrumpunt victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupant. — Vergilius a Pollione ad Maecenatem ductus agrum Mantuanum recipit.

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
715.	26.	L. Marcius Censorinus C. Calvisius Sabinus	Cum Sex. Pompeio apud Misenum pax inita. Octavianus in Galliam, Antonius Athenas proficiscitur. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos proelio victos Syria expellit, Labieno occiso. Asinius Pollio ab Antonio contra Parthinos missus. Pollionis de iisdem triumphus. Horatius a Vergilio et Vario Maecenati commendatur.
716.	27.	Appius Claudius Pulcher C. Norbanus Flaccus.	Horatius in Maecenatis amicitiam receptus. Sex. Pompeius rursus mare infestum reddit; Caesar bello adversus eum suscepto duobus navalibus proeliis dubio eventu pugnat, classes duplici naufragio amittit. P. Ventidius Pacorum, Parthorum regis filium, interficit eo ipso die, quo a. 701 Crassus a Parthis erat occisus. M. Vipsanius Agrippa in Aquitania rem prospere gerit, gentem Ubiorum Rhenum transgressam in fidem accipit.
717.	28.	M. Vipsanius Agrippa L. Caninius Gallus. In eius locum suff. T. Statilius Taurus.	Horatius cum Maecenate Vergilio Vario aliis Brundisium profectus; iter descriptum Sat. I, 5. Foedus Tarentinum inter Octavianum et Antonium; triumviratus in quinque annos continuatur. Ab Asinio Pollione prima Romae bibliotheca publicata.
718.	29.	L. Gellius Publicola M. Cocceius Nerva.	Victo Sexto Pompeio Octavianus Romam reversus magnis honoribus excipitur. C. Cilnius Maecenas urbis custodiis praepositus. M. Antonius Parthis bellum infert, eodem anno rebus infeliciter gestis ad Cleopatram redit.
719.	30.	L. Cornificius Sext. Pompeius fil.	Prahates, rex Parthorum, propter crudelitatem regno eicitur, quod ad Teridatem pervenit. Caesar Illyrico et Pannoniae bellum infert. — Horatius primum Satirarum librum edidisse videtur.
720.	31.	M. Antonius II. L.	Antonius Artavasdem, Armeniae re-

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
		Scribonius Libo. Suffecti L. Sempronius P. Aemilius Lepidus C. Memmius Picens M. Herennius.	gem in vincula coici iubet regnumque Armeniae filio suo ex Cleopatra nato tradit.
721.	32.	Caes. Octavianus II. L. Volcatius Tullus. Suff. P. Autronius Paetus L. Flavius C. Fonteius Capito. M. Acilius Aviola L. Vinicius L. Laronius.	Ante hunc annum Horatius villam Sabinam dono accepit a Maecenate. M. Vipsanius Agrippa hoc anno aedilis ductus Appiae, Anienis, Marciae paene dilapsos restituit et singulari cura compluribus salientibus aquis instruxit urbem; idem mathematicos magosque Roma urbe expulit. C. Melissus grammaticus bibliothecae publicae in Octaviae porticu collocatae praepositus.
722.	33.	Cn. Domitius Ahenobarbus C. Sosius. Suff. L. Cornelius M. Valerius.	Munatius Plancus ab Antonio ad Caesarem transit. Magni apparatus belli.
723.	34.	Caes. Octavianus III. M. Valerius Messalla. Suff. M. Titius Cn. Pompeius.	Horatius Maecenati ad bellum ituro comitem se paratum ait Epod. I. Maecenas urbis et Italiae custodiis iterum praeponitur. Pugna Actiaca a. d. IV. Non. Septembr. Ep. 9. Carm. I, 37.
724.	35.	Caes. Octavianus IV. M. Licinius Crassus. Suffecti C. Antistius Vetus M. Tullius Cicero L. Caelius Balbinus.	Octavianus reginam Antoniumque Alexandream persequitur; Kalend. Sextil. Antonii classis ad Octavianum transit, ipse ferro se interimit eiusque exemplum Cleopatra sequitur. M. Crassus Dacis et Bastarnis bellum infert. Aegyptus in provinciae formam redigitur. — Horatius alterum Satirarum librum edidisse videtur; eodem anno Epodorum libellum. Vergilius Georgic. libr. IV absolvit. Occiditur iussu Caesaris Cassius Parmensis, ultimus ex interfectoribus Caesaris. C. Cornelius Gallus, poeta, primus Aegyptum provinciam obtinet.
725.	36.	Caesar Octavianus V.	Iani templum clauditur, postquam Octa-

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
		Sextus Appuleius. Suffecti P. Valerius Messalla C. Furnius C. Cluvius.	vianus victor ab oriente rediens a. d. VIII. Id. Sextil. urbem triplici triumpho ingressus est. Octavianus senatus consulto imperatoris nomen in perpetuum accipit.
726.	37.	Caesar Octavianus VI. M. Vipsanius Agrippa II.	Caesar Octavianus templum Apollinis Palatini dicavit; de qua re Horatii carmen est I, 31. Octavianus princeps senatus. Bibliotheca Palatina (tertia publica) dicata.
727.	38.	Caesar Octavianus Aug. VII. M. Vipsanius Agrippa III.	Caesar princeps dicitur et Augustus appellatur, postquam iterum de deponendo imperio cogitavit. Augustus in Galliam proficiscitur, expeditionem parat in Britanniam, cf. Carm. I, 35. Paratur expeditio contra Arabes. Huc spectat carmen I, 29
728.	39.	Caesar Octavianus Aug. VIII. T. Statilius Taurus II.	Sext. Appuleius ex Hispania triumphat; sed Cantabri et Astures bellum renovant.
729.	40.	Caesar Octavianus Aug. IX. M. Iunius Silanus.	Augusti expeditio in Cantabros. Expeditio Aelii Galli in Arabes paratur. Marcellus Iuliam in matrimonium ducit.
730.	41.	Caesar Octavianus Aug. X. C. Norbanus Flaccus.	Prahates pellit Teridatem, qui ad Augustum fugit. Augustus Cantabris victis Romam redit, Ianum iterum claudit. Hor. Carm. III, 14. Quintilius Horatii et Vergilii amicus moritur. Carm. I, 24. Horatius tres carminum libros hoc anno vel initio proximi edidisse videtur. Sed vide supra adnot. 72. Augusto aegrotanti Antonius Musa salutem frigida aqua restituit.
731.	42.	Caesar Octavianus Aug. XI. A. Terent. Varro Murena. Suffecti L. Sestius Cn. Calpurnius Piso.	Marcellus, Iuliae coniunx, vicesimum annum agens moritur. Augustus Prahati filium reddit, Teridatem Romae retinet. Augustus tribuniciam potestatem perpetuam accipit.
732.	43.	M. Claudius Marcellus Aeserninus L. Arruntius.	Coniurant in Augustum Licinius Varro Murena et Fannius Caepio, fratres Proculeii et Terentiae uxoris Maecenatis (cf. Carm. II, 2). Augustus in

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
			Siciliam proficiscitur, inde in Asiam iter facturus.
733.	44.	M. Lollius Q. Aemilius Lepidus.	Augustus in Graeciam, hinc Samum iter facit; in insula Samo hiemat. Agrippa Mytilenis, quo se, cum Marcellum sibi praeferri vidisset, contulerat, Romam redit Iuliamque in matrimonium ducit.
734.	45.	M. Appuleius P. Silius Nerva.	Augustus in Asia, Prahates perterritus signa olim Crasso erepta sua sponte remittit. Tigranes Armeniis rex redditur a Tiberio Nerone. Epist. I, 3. 12. 18.
735.	46.	C. Sentius Saturninus Q. Lucretius Vespillo. Suff. M. Vinucius M. Vipsanius Agrippa.	Vergilius in Graeciam proficiscitur; moritur Brundisii. Augustus ex Samo insula in Italiam reversus mens. Octobr. Urbem intrat; cum eo, ut videtur, Tiberius ex Asia revertitur. Agrippa Cantabros devincit. — Tibullus vel hoc vel insequenti anno moritur.
736.	47.	P. Corn. Lentulus Marcellinus Cn. Cornelius Lentulus.	Horatius hoc vel superiore anno librum I Epist. emisisse videtur, Mommsenio tamen a. 734 liber emissus esse videtur ante diem natalem poetae i. e. VI. Id. Decembr. (cf. loco infra laudando p. 113). Leges Iuliae, sumptuaria, de adulteris et de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus.
737.	48.	C. Furnius C. Iunius Silanus.	Augustus ludos saeculares quintos instituit. Horatius eius iussu Carm. saeculare componit. Huc spectat Carm. IV, 6.
738.	49.	L. Domitius Ahenobarbus. P. Cornelius Scipio. Suffectus L. Tarius Rufus.	Lollius a Germanis gravi clade reicitur; quo nuntio accepto Augustus in Galliam proficiscitur, Tiberium praetorem secum ducit.
739.	50.	M. Livius Drusus Libo L. Calpurnius Piso.	Raeti et Vindelici per Tiberium et Drusum subiguntur. Eo spectant Carm. IV, 4 et 14. Propertium h. a. mortuum esse putant. Orbilius Pupillus grammaticus Beneventanus centesimum aetatis annum agens

Anni u. c.	Anni aetat. Horat.	Consules.	Quid his annis gestum sit, indicatur.
			vel hoc vel insequenti anno moritur.
740.	51.	M. Licinius Crassus Cn. Cornelius Lentulus.	
741.	52.	Tib. Claudius Nero P. Quinctilius Varus.	Augustus ex Gallia Romam IV. Non. Iul. redit; ara Pacis erigitur. Horatius Augusti rogatu quartum carminum librum edit. Eiusdem anni altera parte Epist. II, 1 scripta videtur Theodoro Mommsen (Die Litteraturbriefe des Horaz. Hermes 1880. XV. 1. p. 103 sqq.).
742.	53.	M.ValeriusMessalla P. Sulpicius Quirinus. Suffecti C. Valgius Rufus C. Caninius Rebilus.	Lepido hoc anno mortuo Augustus prid. Non. Mart. Pontifex maximus factus est. Eodem mense Agrippa aetatis anno 51 mortuus est. Drusi primo expeditio in Germaniam.
743.	54.	Q. Aelius Tubero. Paullus Fabius Maximus.	Ep. II, 2 scripta videtur quanquam Mommsenius l. l. 113. a. u. c. 735 praetulit; Vahlenus a. u. c. 736. Drusi altera in Germaniam expeditio, Tiberius Pannoniam et Dalmatiam iterum subicit; Thraces a L. Pisone domiti.
744.	55.	Iulus Antonius Africanus Q. Fabius Maximus.	Augustus cum Tiberio et Druso in Galliam proficiscitur; Tiberius in Dalmatiam et Pannoniam tertiam expeditionem facit, Drusus adversus Germanos tertium bellum gerit. Dacis, Getis, Germanis a Tiberio et Druso victis Ianus tertium clausus esse dicitur; sed incerta res. Sunt qui dicant epist. II, 1 scriptam esse hoc anno.
745.	56.	Nero Claudius Drusus Caes. T. Quinctius Pennus Crispinus.	Drusus in Germania moritur. Epist. ad Pisones (A. Poet.) hoc vel insequenti anno scripta videtur. *Michaelis* exeuntem annum 734, *Vahlenus* a. 736 praetulit, *Mommsenio* incerta res est.
746.	57.	C. Marcius Censorinus C. Asinius Gallus.	a. d. V. Kal. Dec. Horatius moritur, eodem anno Maecenas paulo ante Horatium.

Index metrorum Horatianorum.

I. *Metra iambica:*

a) *μονόστιχον s. κατὰ στίχον:*

⏓ –́ ⏑ –, ⏓ | –́ ⏑ –, ⏓ –́ ⏑ ⏒ Trim. iamb. acat.

Epod. 17.

b) *δίστροφον:*

⏓ –́ ⏑ –, ⏓ | –́ ⏑ –, ⏓ –́ ⏑ ⏒ Trim. iamb. acat.

⏓ –́ ⏑ – ⏓ –́ ⏑ ⏒ Dimeter iamb. acatal.

Epod. 1—10. Arsis hic illic soluta, ter Epod. 17, 12; anapaestus admissus in prima et paenultima sede, bis cum secundae arsis solutione Epod. 2, 35, nisi in „laqueo“ synaloephe statuenda est. In dimetri dipodia secunda Horatius arsim solutam nunquam admisit. Dimeter semel in secundo tribrachyn Epod. 2, 62 habet; hiatus invenitur Epod. 5, 100*).

*) De legibus in componendis trimetris a tragicis Graecorum poetis observatis *Porson.* ad Eurip. Hec. praef. p. VI: „Tantum enim abest, ut anapaestus pro secundo aut quarto pede ponatur, ut ne pro tertio quidem aut quinto substitui possit;“ p. XIX: „Tragici praeter iambum et tribrachyn, quos cum paribus locis communes habebant, spondeum etiam in primo, tertio et quinto usurpabant. Postea hunc spondeum in primo loco, prout res ferebat, vel in dactylum vel in anapaestum dissecabant, in tertio loco tantum in dactylum, in quinto neque in anapaestum neque in dactylum;“ p. XXX. „Nempe hanc regulam plerumque in senariis observabant tragici, ut, si voce, quae Creticum pedem efficeret, terminaretur versus, eamque vocem hypermonosyllabon praecederet, quintus pes iambus vel tribrachys esse deberet.“ De hac tertia lege adde quae *Meinekius* docuit praef. ad edit. Horat. p. XXXVIII: „Ostendi olim in Fragm. Com. gr. vol. IV. p. 713 Archilochum ceterosque iambographos Graecorum omnes in pangendis iambicis trochaicisque versibus eandem legem secutos esse quam a tragicis Graecis constanter observatam esse primus intellexit Porsonus. Hanc legem Horatius adeo non tenuit, ut eam in trimetris iambicis vicies, in dimetris autem plus sexagies non observaverit. Sed excusandus est propterea quod latinus sermo non aequat graecum numero vocabulorum formarumque in brevem syllabam exeuntium.“ De qua re compara Hor. Ep. 1, 27. 2, 13. 23. 33. 47. 3, 9. 13. 4, 13. 5, 17. 19. 93. 8, 15. 9, 27. 29. 10, 7. 21. 11, 3. 27. —

De anapaesti usu in quinto pede *Meinekius* l. l. p. XXI: „Anapaesto in hac trimetri parte usum esse Horatium difficile ad credendum est. Legitur quidem in Epod. 5, 79 et 11, 23. Sed in his videndum ne littera i consonae vim habeat. Ac fortasse etiam in *laqueo* (Epod. 2, 35) synaloephe locum habet, non ut eximatur vocalis *e*, sed ut obscuretur tantum in pronuntiando, ut fit in *Prometheo, aureo, alveo,* multisque aliis.“

II. *Systema ionicum a minori:*

⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–
⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–
⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–

Unum carmen Horatius hoc metro composuit III, 12; quod quidem quadraginta cum habeat ionicos, in quattuor strophas dividitur. Anacreontis fragm. eodem metro scriptum vide infra ad Carm. I, 23, 2. *Rossbachius* hanc strophae formam praetulit:

⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–
⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–
⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–
⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–, ⏑⏑–́–

III. *Metra dactylica:*

a) –́⏔, –́⏔, –́|⏔, –́⏔, –́⏑⏑ (–), –́⏓

Hexameter dactyl. catal. in disyllabum, *κατὰ στίχον*. In omnibus et satiris et epistulis.

b) Alcmanium.

–́⏔, –́⏔, –́|⏔, –́⏔, –́⏑⏑ (–), –́⏓
–́⏔, –́⏔ (–), –́⏑⏑, –́⏓

Carm. I, 7. 28. Epod. 12. Spondeus in quinto pede hexametri reperitur I, 28, 21, in tertio tetrametri I, 28, 2. Hiatus admissus est in eiusdem carminis versu 24.

IV. *Metra Asclepiadea:*

a) *κατὰ στίχον.*

1) Asclepiadeum primum.

–́⏓, –⏑⏑, –‖–́⏑⏑, –⏑, ⏓

Constat ex duobus Pherecrateis catalecticis, quorum alter dactylum in secunda sede, alter in prima habet. Carm. I, 1. III, 30. IV, 8. Basim apud Horatium spondeus plerumque efficit. Diaeresis neglecta est IV, 8, 17.

2) Asclepiadeum secundum.

–́⏓, –⏑⏑, –‖–́⏑⏑–‖–́⏑⏑, –⏑⏓

Constat ex duobus Pherecrateis interposito choriambo. Carm. I, 11. 18. IV, 10. Diaeresis neglecta I, 18, 16.

b) *δίστροφον*, Asclepiadeum tertium.

⊥⏒, –⏑⏑, –⏑, ⏓ Vers. Glycon.

–⏒, –⏑⏑, – ‖ ⊥⏑⏑, –⏑, – duo Pherecratei.

Carm. I, 3. 13. 19. 36. III, 9. 15. 19. 24. 25. 28. IV, 1. 3. Semel versus est hypermeter IV, 1, 35.

c) *τετράστροφον.*

1) Asclepiadeum quartum.

⊥⏒, –⏑⏑, – ‖ ⊥⏑⏑, –⏑, ⏓ (ter)

⊥⏒, –⏑⏑, –⏑, ⏓

Carm. I, 6. 15. 24. 33. II, 12. III, 10. 16. IV, 5. 12. In Asclepiadeo semel diaeresis neglecta, II, 12, 25; semel in pausa brevis est syllaba, III, 16, 26. In Glyconeo semel in basi reperitur trochaeus, I, 15, 36.

2) Asclepiadeum quintum.

⊥⏒, –⏑⏑, – ‖ ⊥⏑⏑, –⏑, ⏓ (bis)

⊥⏒, –⏑⏑, –⏒

–⏒, –⏑⏑, –⏑, ⏓

Carm. I, 5. 14. 21. 23. III, 7. 13. IV, 13.

V. *Metrum Hipponacteum, δίστροφον.*

⊥⏑–⏑, ⊥⏑⏓ Dimet. troch. catal.

⏒⊥⏑⏓, ⏒ ⊥⏑–, ⏑⊥⏒ Trimet. iamb. catal.

Carm. II, 18. Trochaicum versum sic condidit, ut gravi quae dicitur dipodia prorsus abstineret.

VI. *Metra Pythiambica, δίστροφα:*

a) minus.

⊥⏒⏒, ⊥⏒⏒, ⊥ ⏒⏒ (–), ⊥⏒⏒, ⊥⏑⏑, ⊥⏒ Hex. heroic.

⏒⊥⏓⏑–, ⏒–⏑– Dimet iamb. acatal.

Epod. 14 et 15. In dimetro dactylum habes Epod. 15, 24.

b) maius.

⊥⏒⏒, ⊥⏒⏒, ⊥ | ⏒⏒ (–), ⊥⏒⏒, ⊥⏑⏑, ⊥⏒ Hex. heroic.

⏑⊥⏑–, ⏑ | ⊥⏑–, ⏑⊥⏑⏓ Trimet. iamb. acatal. purus.

Epod. 16. Caesura post quintam syllabam trimetri semel neglecta, v. 4. Purus appellatus est trimeter quia Horatius in hoc metro puris iambis usus est.

VII. *Metra Archilochia, δίστροφα:*

a) primum.

⊥⏒⏒, ⊥⏒⏒, ⊥ ⏒⏒ (–), ⊥⏒⏒, ⊥⏑⏑, ⊥⏒ Hex. heroic.

⊥⏑⏑, ⊥⏑⏑, ⏓ Trim. dactyl. catal. in syllabam.

Carm. IV, 7.

b) s e c u n d u m.

(–)
–́ ⏕, –́ ⏕, –́ | ⏕, –́ ⏕, –́ ⏑⏑, –́ ⏑ — Hex. heroic.
⏓ –́ ⏑ –, ⏓ –́ ⏑ ⏓ ‖ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ ⏓ — Vers. iambeleg.

Epod. 13. Alter versus ex dimetro iambico acatalecto et trimetro dactylico catalectico in syllabam compositus asynartetus est; quare ab iambis ad dactylos transiri potest ut a pleno versu ad alterum per syllabam ancipitem et hiatum. cf. Epod. 13, 10.

c) t e r t i u m.

⏓ –́ ⏑ –, ⏓ | –́ ⏑ –, ⏓ –́ ⏑ ⏓ — Trimet. iamb. acatal.
–́ ⏑⏑, –́ ⏑⏑, ⏓ ‖ ⏑ –́ ⏑ –, ⏑ –́ ⏑ ⏓ — Vers. elegiambus.

Epod. 11. Alter versus compositus ex trimetro dactylico catal. in syllabam et dimetro iamb. acatal.; hic quoque asynartetus est. cf. v. 6. 10. 14. 24. 26.

d) q u a r t u m.

–́ ⏕, –́ ⏕, –́ ⏕, –́ ⏑⏑ ¦ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ — V. Archil. mai.
⏓ –́ ⏑ –, ⏓ | –́ ⏑ –, ⏓ –́ ⏓ — Trim. iamb. catal.

Carm. I, 4. Prior versus constat e tetrapodia dactylica et tripodia trochaica acatalecta, inter quas caesura admissa est. Eum Graeci poetae asynartetum fecerunt; apud Horatium bene coniunctus est; non enim unquam hiatus reperitur. Alii Alcmanium cum Ithyphallico coniunctum dicunt.

VIII. *Metra Sapphica*:

a) m i n u s, *τετράστροφον*.

–́ ⏑, – ⏓, – | ⏑⏑, – ⏑, – ⏓ — (ter) Sapphicus hendecasyllab.
– ⏑⏑ – ⏓ — Adonius.

Carm. I, 2. 10. 12. 20. 22. 25. 30. 32. 38. II, 2. 4. 6. 8. 10. 16. III, 8. 11. 14. 18. 20. 22. 27. IV, 2. 6. 11. Carm. Saecul. — Prior compositus est e quattuor trochaeis interposito dactylo. Caesura est post quintam syllabam; post sextam syllabam caesura in tribus primis libris raro admittitur (Carm. I, 10, 1. I, 12, 1. 25, 11), saepius in quarto libro (IV, 2, 9. 17. 23 cet.). Post vocem monosyllabam in quarta sede Sapphici versus in quinta sede monosyllabum vocabulum subsequi solet, ne caesura legitima in quartam syllabam retrahatur; cfr. Carm. I, 2, 17. I, 22, 7. I, 12, 14. 23. 31. 33. II, 2, 10. II, 4, 13. II, 8, 5 alias. Interdum versus hypermeter est, II, 2, 18. 16, 34. IV, 2, 22. 23. C. S. 47. Coniunguntur diviso vocabulo vel

secundus versus cum tertio vel tertius cum quarto, I, 2, 19. 25, 11. II, 16, 7. Adonius est dimeter dactylicus catalecticus vel, si mavis, constat e dactylo et trochaeo. Sapphicum autem ipsum logaoedicum esse probat insequens metrum, facili mutatione ex Sapphico hendecasyllabo constituendum. Nam

b) m a i u s , *δίστροφον*

–́⏑⏑, –⏑, –⏑ Pherecrateus prior acatalectus.

–́⏑–⏓, –⏑⏑, – ‖ –́⏑⏑, –⏑, –⏓ V. Sapphicus mai.

Priorem dicimus hunc Pherecrateum, quippe qui in prima sede habeat dactylum; versus Sapph. maior constat ex Glyconeo tertio, qui in tertia sede habet dactylum, et ex Pherecrateo priore. Carm. I, 8. In Sapphico maiore caesura post quintam syllabam et diaeresis in fine Glyconei ubique observatae sunt.

IX. *Metrum Alcaicum, τετράστροφον*:

⏑, –́⏑, –⏓, ¦ –⏑⏑, –⏑, ⏒ (bis) Alcaic. hendecasyll.

⏓–́⏑–, ⏓–́⏑–⏓ dimet. iamb. hypercat.

–́⏑⏑, –⏑⏑, –⏑, –⏓ Tetrapodia logaoed. *πρὸς δυοῖν* h. e. cum duobus dactylis.

Carm. I, 9. 16. 17. 26. 27. 29. 31. 34. 35. 37. II, 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13. 14. 15. 17. 19. 20. III, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 17. 21. 23. 26. 29. IV, 4. 9. 14. 15. — Alcaicus his rebus differt a Sapphico, quod et ab anacrusi orditur et catalecticus est, ad quam versus compositionem tertius et quartus versus egregie accommodati sunt; etenim qua similitudine Alcaici prior pars iambica cum dimetro iambico, eadem altera Alcaici pars cum logaoedico coniungitur, ita ut Alcaici partes iteratas et auctas in reliquis habeamus. — Alcaicus raro incipit ab iambo, in quarto libro nunquam, gravitatis causa; diaeresis ante dactylum quinquies neglecta est, I, 16, 21. I, 37, 5. I, 37, 14. II, 17, 21. IV, 14, 17; sed bis in vocabulo cum praepositione coniuncto. Deinde hiatus in diaeresi admissus est II, 20, 13, et syllaba brevis III, 5, 17. Ubi quartam sedem vocabulum monosyllabum occupavit, in quinta subsequi solet alterum monosyllabum; cfr. Carm. I, 9, 2. 18. I, 17, 14. I, 26, 6. I, 27, 2. 14. 21. I, 31, 6. I, 35, 34. II, 1, 33 alias. Praeterea *Lachmannus* ad Frankii Fast. Hor. p. 238 de dimetro iambico: „colon tertium post

quintam syllabam ea condicione inciditur, ut sexta teneat vocabulum monosyllabum, hoc modo *excepit ictus* | *pro pudicis*. Hoc in cultissimis carminibus secutus est, neglexit in quibusdam, quae cur omnia primo et secundo libro inseruerit, miror." cf. I, 16, 3. 26, 7. 29, 11. II, 1, 11. 13, 27. 14, 11. 19, 7. 11. *Ritterus* ad Carm. II, 13, 27 suspicatus est, rem tam miram non esse; ex carminibus Alcaicis libri III nullum excepto 29 ante a. 726 factum esse eoque demum anno Horatium eam sibi legem imposuisse. Igitur hoc observa: si post quintam syllabam dimetri inciditur, sequitur vel monosyllabum vocabulum, quod optimum est, vel bisyllabum, quod reperitur in primo et altero libro octies ut supra ostendi; trisyllabum semel tantum I, 35, 11 (*regumque matres* | *barbarorum et*), tetrasyllabum bis II, 3, 3. II, 19, 19 (*Ab insolenti* | *temperatam*); in tertio et quarto libro caesuram quintae sedis nusquam nec bisyllabum nec trisyllabum nec tetrasyllabum vocabulum excipit. — Dimeter iambicus quo gravior fiat a spondeo solet incipere; hypermetri sunt II, 3, 27. III, 29, 35. De dimetro cf. ad Carm. I, 26, 11.

Alcaicus *decasyllabus*, cum incipit a vocabulo, quod dactylum efficit, post eum dactylum habet vel monosyllabum vel tetrasyllabum vocabulum, non disyllabum, nisi quater in duobus primis libris, vel hoc modo *Juppiter* | *ipse* | *ruens* | *tumultu* (I, 16, 12. I, 35, 36. II, 17, 8); vel sic *Hospitis* | *ille* | *venena* | *Colcha* (II, 13, 8); post trisyllabum vocabulum alterum trisyllabum semel tantum in quarto libro inveni, nusquam in reliquis: IV, 4, 72 *nominis* | *Hasdrubale* | *interempto;* sed qui in eodem carmine legitur versus (52) *fallere et* | *effuger*|*e est triumphus* similis certe est.

Restat, ut de lege quadam dicamus, quam ab Horatio observatam esse Meinekius primus animadvertit. Nam ea quoque carmina, quorum metra aut eundem versum perpetuo ordine repetunt (*κατὰ στίχον*) aut *δίστροφα* sunt, ita instituit Horatius, ut versuum numerus quaternorum versuum strophas coniungi pateretur. Quare fuerunt, qui ea quoque metra in carminibus

τετράστροφα haberent. Nam quod eandem legem in Epodis observatam non vident, id eam sententiam non solum non refellere, sed adiuvare etiam iis videtur. Quare cum unum sit carmen IV, 8, quod huic rationi adversetur, aut interpolatum illud esse putant aut mutilatum. Sed nonne Horatius quam sibi ipse imposuisset legem post tot annos relinquere potuit? Difficultates certe, quibus illud carmen laborat, ista ratione non pelluntur. De tota autem re compara quae in praefatione ad editionem alteram huius libri disputata sunt. Praeter eos quos ibi nominavi Gerberum et Steinerum ne *Haeusnerus* quidem (progr. Friburg. Brisgav. 1876) aut *Fritschius* Lipsiensis (in Bursian. Jahresber. 1874. 75. 3. Heft p. 184) aut *Kellerus* (Epilegom. ad Carm. IV, 8, 17 p. 329 et 811) Meinekio obtemperarunt; aliter quidem *Mewes* Berolinensis (Zeitschr. f. Gymnas.-Wesen. 1877. Octob. p. 302.), Ecksteinius, Muellerus. Ne *Grotefendus* quidem Meinekii sententiam probavit (Schneidewin. Philolog. T. V. 1850 p. 141).

Q. HORATII FLACCI
C A R M I N U M
LIBER PRIMUS.

Carmen I.

Maecenas atavis edite regibus,
O et praesidium et dulce decus meum:

Carmen I.

Horatius Maecenati tres libros carminum edendos hoc carmine inscripsit, quo simul qui factum esset, ut ad poesim potissimum conversus alium vitae cursum non teneret, ostendere studuit. Diversa esse hominum ait ingenia, alios aliis studiis trahi. De qua diversitate tres quasi quaedam tabulae proponuntur, in quibus humanae naturae voluntatisque pugnantia exempla componuntur. Ac prima quidem ostendit homines, qui laudem publicam sectantur vel victoriis in ludis publicis reportandis (Graeci) vel aura populari captanda muneribusque gerendis (Romani), cum iisque coniungit alios cumulandis divitiis deditissimos (v. 3—10); altera componit agricolam patrio agro contentum cum nauta lucri faciendi cupiditate agitato (v. 11—18); tertia illustrat vitam hominum otiosorum naturae iucunditatibus fruentium ingenioque indulgentium, et alios comparat, qui quietam vitam spernentes bellorum et venationum motu ac varietate malunt delectari (v. 19—28). Iam vero se quoque habere dicit quo teneatur; poesim se adamasse ac tantopere eius voluptates percipere, ut relicta terra ad caelum prope evolasse sibi videatur. Quo dulcissimo sensu se deceptum non fore, si quae canere ausus sit, a Maecenate aliqua laude digna habeantur. Ceterum *Pindari* locus persimilis poetae oculis obversatus esse videtur, a Sexto Empirico Pyrrh. Hypoth. I, p. 23 servatus, frag. 242. B.:

Ἀελλοπόδων μέν τιν' εὐφραίνοισιν ἵππων
Τίμια καὶ στέφανοι, τοὺς δ' ἐν πολυχρύσοις θαλάμοις βιοτά·
Τέρπεται δὲ καί τις ἐπ' οἶδμ' ἅλιον ναΐ θοᾷ
Σῶς διαστείβων.

Carmen artificiose compositum est. Poeta bis alloquitur Maecenatem binis versibus, in exordio (1. 2) et in exitu (35. 36); demptis his versibus relinquuntur 32 versus, qui in duas et aequales partes dividuntur (3—18; 19—34); partium autem duarum initia indicantur verbis *ἐκ παραλλήλου* positis *sunt quos* (v. 3) et *est qui* (v. 19); prior pars dilabitur in quattuor sententias quaternorum versuum (v. 3 *sunt quos*, v. 7 *hunc*, v. 11 *gaudentem*, v. 15 *luctantem*); posterior pars tres habet sententias (v. 19 *est qui*, v. 23 *multos*, v. 29 *me*). Sic intellegitur, neque ullum versum cum Peerlkampio vel Hermanno posse abici neque cum Meinekio carmen ab initio bene dividi in strophas quaternorum versuum.

V. 1. *atavis regibus*] i. e. atavis s. maioribus, qui reges erant. Cf. Vergil. Aen. I, 273. Senec. Troad. 722 „Pone ex animo *reges atavos*.“ Maecenas ortus fuit ex Cilniorum nobili genere propter opes et divitias olim Arretio expulso (Liv. X, 3), neque raro factum videtur, ut ex ea gente Etruscorum reges sive duces eligerentur. Imitatus est *Martialis* Epigr. XII, 4, 1 „Quod Flacco Varioque fuit summoque Maroni *Maecenas atavis regibus ortus eques*“. Hor. Carm. I, 20, 5. III, 29, 1. Sat. I, 6, 3. In tanta nobilitate generis maximam omnium admirationem movit, quod, cum plurimum apud Augustum valeret, equestrem ordinem egredi nunquam voluit; consulto igitur Horatius hac eum laude in fronte car-

Sunt quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse iuvat metaque fervidis
Evitata rotis palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad deos;
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus;

minis ornavit. Deinde altero versu addit suam cum Maecenate necessitudinem; *praesidium*, quoniam Horatius Maecenatis tutela ab summis quibusque hominibus eius aetatis receptus est (Carm. II, 17, 4); *decus*, quoniam magno sibi esse honori vidit, quod a tanto viro amaretur. Epist. I, 1, 103. 7, 12. — *sunt quos iuvat*] Indicativus modus apud verba *sunt qui* praeter hunc his locis: infra v. 19. I, 7, 5. Sat. I, 4, 24. II, 1, 1. II, 4, 47. Aliter Sat. I, 2, 28. I, 4, 74 sq. Coniunctivus tum legitur, cum non tam esse aliquid ostenditur quam quale quid sit describitur. In locis autem huic similibus *sunt quos* nihil est aliud nisi *aliquos*, quare infra facile subiungitur *hunc*; *illum*. — *curriculo*] i. e. curru. Sic apud Ovid. Trist. IV, 8, 36: „Nec procul a metis, quas paene tenere videbar, *Curriculo* gravis est facta ruina meo.“ — *pulv. Ol. colleg.*] i. e. ferri curru per stadium Olympicum; nam colligere est excitare, cogere (Sat. I, 4, 31). Animadverte enallagen adiectivi (pro *curriculo Olympico pulverem collegisse*), quae ad exemplum Graecorum Latinis poetis eius aetatis valde placuit; cf. infra Carm. I, 3, 40. I, 6, 14. I, 20, 9. I, 31, 9. I, 37, 6. III, 16, 34. III, 21, 19. Epist. II, 1, 177. Hom. Il. V, 741. Euripid. Troad. 1: „*Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βαθος πόντου.*“ Perfectum *collegisse* *ἀορίστως* positum esse dicunt, ut Carm. I, 34, 16. II, 12, 17. III, 2, 30. 4, 52. 11, 15. 20, 11. 23, 17. 19. 29, 16. 43; in quibus perfectum tempus aut absolutam aliquam rem aut unius rei repetitionem solet indicare. H. l. intellegitur vis perfecti ex verbo *iuvat*; etenim excitati et collecti pulveris recordatio grata est.

V. 4. *metaque ferv. evit. rotis*] In eo summa conspiciebatur aurigae ars, ut rapidissimo cursu quam proxime ad metam accederet, currum tamen non illideret. cf. A. P. 412. Hom. Il. XXIII, 351 sqq. — *palma*] signum victoriae; Carm. IV. 2, 17. III. 20, 12. Ep. II, 1, 181. *Nobilis* ea appellatur, quia apud Graecos olympionicae divino prope honore digni habebantur; ideo dicit: *evehit ad deos* quasi sint facti *terrarum domini*. Ovid. ex Pont. I, 9, 36: „*Terrarum dominos* .. colis ipse *deos*.“ Et huius loci memor scripsit Iuvenal. 1, 38: „*in caelum quos evehit* optima summi nunc via processus.“ Luc. Anach. 10 „*ὁρᾷς τὸν νικήσαντα ἰσόθεον νομιζόμενον*“. Bene etiam comparatur *Pindari* locus Nem. V, 75 sq. (41. B.) „*Τὺ δ' Αἰγίνᾳ θεοῦ, Εὐθύμενες, Νίκας ἐν ἀγκώνεσσι πιτνῶν ποικίλων ἔψαυσας ὕμνων.*“ Senec. Herc. fur. 170 „Illum *populi favor* attonitum Fluctuque magis *mobile vulgus* Cura tumidum *tollit* inani.“ „Ceterum *palma*, teste Livio X. 47. certo quodam tempore addita est coronae oleaginae: quarum haec capiti victoris Olympici imponebatur, illa in dexteram dabatur.“ *Garcke.* cf. Pausan. VIII, 48, 2: „*ἐς δὲ τὴν δεξιὰν ἔστι καὶ πανταχοῦ τῷ νικῶντι ἐστιθέμενος φοῖνιξ.*“ — *hunc*; *illum*] Hi accusativi apti sunt ex verbo *iuvat*; in qua verborum coniunctione non est quod offendas, cum alterum verbum *evehit* ipsum quasi subiectum sit primario *iuvat*. — *mobilium*] cf. Epist. I, 19, 37. — *certat tollere*] Infinitivi cum aliis verbis coniuncti usus apud poetas frequentissimus: ac primum quidem verbis *velle*, *nolle*, *coepisse*, *desinere* similibus fortiora et elegantiora substituunt; sic infra v. 21 *demere spernit*, v. 34 *refugit tendere*; cuius rei exempla sunt odisse, parcere, differre, timere, metuere, fugere, furere, gestire, mittere, amare, quaerere, invidere. Deinde solent duo verba

Illum, si proprio condidit horreo
Quicquid de Libycis verritur areis.
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros Attalicis condicionibus
Nunquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens otium et oppidi
Laudat rura sui; mox reficit rates

coniungi, ut alterum alterius modum et rationem accuratius describat; sic h. l. *certat tollere* pro *certatim tollit*. Ex quo genere sunt verba gaudere, laborare, trepidare, occupare, properare. Tum infinitivi cum aliis verbis coniunguntur, cum significatur, quo consilio vel quem ad finem aliquid fiat: ubi prosa oratio vel particula *ut* utitur vel participio in *ndus*. Sic *egit visere* Carm. I, 2, 7; *sumis celebrare* I, 12, 2; *tradam portare* I, 26, 2. Qua re hoc assecuti sunt poetae, ut cum oratio propius ad brevitatem graecae linguae accessisset, frequens usus particularum, quibus menti non nova quaedam notio suggeritur sed notiones inter se coniunguntur, minueretur. — *tergeminis honoribus*] aedilitate curuli, praetura, consulatu. Tacit. Ann. I, 3: „Claudium Marcellum pontificatu et curuli aedilitate, M. Agrippam geminatis consulatibus extulit.“ ibid. VI, 42 „Teridaten extollunt veterum regum honoribus.“

V. 10. cf. Carm. III, 16, 26. Sat. II, 3, 87. Stat. Silv. III, 3, 90: „quod messibus Afris Verritur, aestiferi quicquid terit area Nili.“ Et aperta imitatione Senec. Thyest. 356: „non quicquid Libycis terit fervens area messibus.“ Africa fertilitate nobilis erat. Speciem autem pro genere posuit Horatius ex more poetarum, qui quid velint certis rerum exemplis ostendere malunt quam universe docere; sic infra *trabe Cypria*, *Icariis fluctibus*, *veteris Massici*, *Marsus aper*. Atque ea ipsa est causa, cur v. 11 non generale vocabulum *arare* legatur, sed *findere sarculo*, quibus verbis durissimi laboris accedit significatio. Cf. *Solonis* locum similem Eleg. fr. 11, v. 47 sq. (Schneidew.): „*Ἄλλος γῆν τέμνων πολυδένδρεον εἰς ἐνιαυτὸν Λατρεύει, τοῖσιν καμπύλ' ἄροτρα μέλει.*“ Et Apoll. Rhod. I, 628 „*πυροφόρους τε διατμήξασθαι ἀρούρας.*“ ib. 1215 „*ὁ μὲν νειοῖο γύας τέμνεσκεν ἀρότρῳ.*“ — *patrios*] a patre acceptos ob eamque rem cariores. — *Attalicis condicionibus*] Attali III Philometoris, qui a. u. 621 populum Romanum heredem instituit, magnae opes in proverbium abierant: vel quod Attalus II Philadelphus ingenti pretio artificia emere solebat. Carm. II, 18, 5. — *demoveas*] non *dimoveas* cum Müllero. Bene Schütz, Eckstein, Keller, nam quae sequuntur verba finem habent quo *per*ducendus est agricola. Hoc enim inest in particula *de*, quod non abducit solum sed etiam perducit ad alium locum aliamve rem. — *pavidus nauta*] pavidus est, quia, si perducitur, invitus perducitur et pericula maris perhorrescit. Nautae qui vere sunt non sunt timidi. — *secet*] Apud poetas via, mare, aër secari dicuntur ab euntibus, navigantibus, natantibus, volantibus. Vergil. Aen. VI, 899. Georg. I, 406. Ovid. Met. XI, 478. Hom. Od. III, 174. — *Africum*] cf. III, 29, 57. Senec. Qu. N. 5, 16: „Ab occidente hiberno Africus furibundus et ruens, apud graecos *λὶψ* dicitur.“ Comparari potest Hom. Il. II, 144. — *otium*] In his verbis triplex oppositio est, inter otium et pericula (Carm. II, 16, 1 sqq.), inter navigationem et vitam rusticam, inter pere-

Quassas indocilis pauperiem pati.
Est qui nec veteris pocula Massici
Nec partem solido demere de die
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto
Stratus nunc ad aquae lene caput sacrae.
Multos castra iuvant et lituo tubae
Permixtus sonitus bellaque matribus
Detestata. Manet sub Iove frigido
Venator tenerae coniugis immemor,
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.

grinationem et domesticam habitationem. Otiosa igitur fuit *Acidalii* coniectura *oppidi tuta sui*. — *indocilis pauperiem pati*] Brevitatem graeci sermonis in coniungendis adiectivis et infinitivis felicissime in suum usum verterunt poetae latini. Nam cum adiectivorum notio saepe ita vaga sit atque incerta, ut quo laudatae facultates referendae sint magnum cogitandi spatium relinquatur, accedant necesse est termini quidam, ad quos pergere illa aut quibus coerceri credantur. Qui quidem termini a poetis infinitivorum ope adduntur; prosae orationis scriptores aut *ad* aut *in* particula utuntur. Sic h. l. *indocilis pati* est pro *indocilis ad patiendum*; cf. Carm. I, 3, 25. I, 12, 11. I, 24, 17. I, 10, 7. I, 15, 18. III, 12, 11. I, 37, 26. Sat. I, 3. 24. I, 4, 3. 25. De re cf. III, 24, 40 sqq. In paupertate non inopia est, sed mediocritas vitae. Carm. I, 12, 43. Sat. I, 6, 71.

V. 19. *Massici*] cf. Martial. XII, 3: „de Sinuessanis venerunt Massica prelis.“ — *nec spernit*] Litotes figura, qua contrarium negando fortius affirmamus. Vergil. Aen. VII, 261. — *partem solid. dem. de die*] i. e. aliquam partem diei negotiis detractam otio dare et animo. Senec. Ep. 83: „hodiernus dies *solidus* est, nemo ex illo mihi quicquam eripuit.“ — *lene caput*] i. e. leniter murmurantem fontem. Apte comparatur locus *Moschi* Id. V, 11 sq. „*Αὐτὸς ἐμοὶ γλυκὺς ὕπνος ᾽πὸ πλατάνῳ βαθυφύλλῳ Καὶ παγᾶς φιλέοιμι τὸν ἔγγυθεν ἦχον ἀκούειν.*“ — *sacrae*] „Cum numina fontes et aquas et mare aliasque res naturales habitare iisque praeesse putarentur, inde plura epitheta, quae indicant sanctam deorum praesentiam, ut *fons sacer* apud Ovid. A. A. III, 688, Verg. Aen. VII, 83, *aqua sacra* ap. Hor. C. I, 1, 22, *ἅλα δῖαν* apud Homerum multis in locis et alia huius generis explicanda sunt.“ Iacob, Quaest. epic. p. 13 sq. — *lituo tubae*] Litui acutus est sonus, tubae gravis, lituus equitum et incurvus, tuba vero peditum est et directa. cf. Lucan. Phars. I, 237: „stridor lituum clangorque tubarum Non pia concinuit cum rauco classica cornu.“ — *detestata*] passive; sic Epod. 16, 8. *abominatus*. — *manet*] i. e. pernoctat. Sat. II, 2, 234. — *sub Iove*] *Ζεὺς* Graecis erat *ὁ ὑέτιος καὶ ὁ αἴθριος*, quare et Graeci et Latini *Iovem* ponebant, ubi caelum vel caelestes motus volebant intellegi; sic infra I, 16, 12. I, 22, 20. III, 10, 7. Epod. 13, 2. Verg. Ecl. 7, 60. Aen. IX, 670. Theocrit. 4, 43: „*Χὠ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ᾽ ὕει.*“ cf. Carm. III, 10, 7. Epod. 13, 2. *ὑπὸ Διός*. Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 36 „gelido sub Iove.“ — *catulis*] dativus pro praepos. *a* cum ablat.; is cum soleat coniungi cum perfectis passivis, tamen etiam apud praesentia tempora legitur. Epist. I, 19, 3. — *teretes plagas*] ex contortis funiculis factas. — *Marsus aper*] Marsicus, ut Carm.

Me doctarum hederae praemia frontium
Dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo, si neque tibias
Euterpe cohibet nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
Quodsi me lyricis vatibus inseres,
Sublimi feriam sidera vertice.

Carmen II.

Iam satis terris nivis atque dirae

II, 20, 18. III, 14, 18. Epod. 5, 76. 17, 29. Sic *Bithynus* Carm. I, 35, 7. Epist. I, 6, 33. *Calaber* Carm. I, 33, 16. III, 16, 33. IV, 8, 20. Epod. 1, 27. Epist. II, 2, 177. *Colchus* Carm. II, 13, 8. *Iberus* Carm. I, 29, 15. Sat. II, 8, 46. *Italus* Carm. II, 7, 4. 13, 18 cet. *Maurus* Carm. I, 22, 2. II, 6, 3. III, 10, 18. *Medus* Carm. I, 27, 5. II, 9, 21.

V. 29. *doctarum frontium*] Omnes docti dicuntur, qui litteras bene didicerunt aut amant; saepissime etiam poetae; cf. Solon. „*Ἄλλος Ὀλυμπιάδων Μουσέων πάρα δῶρα διδαχθεὶς, Ἱμερτῆς σοφίης μέτρον ἐπιστάμενος*“. Fuerunt qui vel contra codices mallent *Te*. Male; Maecenas enim neque poeticam laudem neque philosophicam, quam pars eorum, falsa oppositionis specie seducti huic et loco et homini obtrudere conati sunt, unquam secutus est. — *hederae*] Epist. I, 3, 25. Vergil. Bucol. 7, 25. 8, 13. — V. 31. Comparari possunt Carm. II, 19, 1—4. et Epist. I, 19, 4. — *cum Satyris*] pro *et Satyrorum*. Sic saepissime apud Horatium *cum* praepositio usurpatur. Carm. I, 12, 44. 19, 15. 24, 4. III, 1, 36. 3, 24. 17, 16. 18, 12. 19, 20. 29, 3. — *si neque tib.*] In quo loco bene animadvertenda condicionalis particula: haec enim dubitanter et modeste proferri debebant in prologo, quo carmina Maecenati fautori et iudici traditurus erat. — *Euterpe*] haec tibia, Polyhymnia lyra canit; utraque adest lyrico poetae. — *Lesboum barbiton*] Graecis vocabulis ideo videtur usus esse, ut primum se „Aeolium carmen ad Italos deduxisse modos“ (III, 30, 13) ostenderet. Vide ad Carm. I, 32, 4. — *quodsi*] haud ita raro a poetis usurpatur haec particula; apud Horatium sexiesdecies reperitur. — *inseres*] Futurum nunc praetuli cum Eckseinio, Kellero, Müllero, quia modestius est quam praesens *inseris*. — *feriam sidera*] Aristaen. I, 11: *Ἐδόκει τῇ κεφαλῇ ψαύειν τοῦ οὐρανοῦ*. Sapph. fr. 9: *Ψαύειν δὲ πόλον δοκεῖ μοι ὠρανῶ δισπάχεα*. Ovid. ex Pont. II, 5, 57: huic tu cum placeas et *vertice sidera tangas.*“ Martial. VIII, 36, 11: „quae (domus) *vertice sidera pulsat.*“ Senec. Thyest. 889: „altum superbo *vertice attingens polum.*“ Summum est quod mortales attingere possunt.

Carmen II.

Describuntur ab initio carminis usque ad v. 24 portentosae tempestates et insoliti in natura rerum tumultus, deploratur ingens civium per bella civilia clades, ostenditur imperio Romano ruinam impendere. Ea autem ingens calamitas unde exorta est? Interfectus Caesar est, quem deorum ira ulciscitur: bella civilia et omnium rerum turbulenti motus divinitus missa sunt ad castigandam civitatis perversitatem. A tantis malis quis est qui miserum genus humanum liberabit? Humanae vires cum non

Grandinis misit pater et rubente
Dextera sacras iaculatus arces
Terruit urbem,
Terruit gentes, grave ne rediret
Saeculum Pyrrhae nova monstra questae,
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes,
Piscium et summa genus haesit ulmo,

sufficiant, deus aliquis nostrae calamitatis misertus ex caelo necesse est descendat. Num Apollo veniet augur? an Venus ipsa mater populi Romani, an Mars pater? Immo iam adest Mercurius Caesaris ultor sub Octaviani latens persona. Is igitur diu inter nos utinam commoretur, quoniam solus est a quo imperii dignitas et nominis Romani gloria cum morum probitate et pietate possint restitui. Videmus ita dividi carmen, ut superior pars calamitatem describat (1—24), inferior expiatorem et quaerat et inveniat (25—52). In ipsis autem partibus omnia artificiose composita sunt; prior pars bis ternas habet strophas (v. 1—12, 13—24): prima stropha tria ostendit prodigia (nivem, grandinem, fulgura), tum sequuntur tria monstra (phocae in summis montibus apricantes, pisces in arboribus haerentes, dammae in mari natantes). In altera parte (v. 25—52) primum reperies tres interrogationes, tum tria invocantur numina (Apollo, Venus, Mars); Mars pater ipse triplici modo ornatur; deinde extrema quoque terna sunt, bina affirmantia, singula negantia (*serus redeas, diu intersis, neve te tollat; hic ames triumphos, hic ames dici, neu sinas*). De tempore quo sit carmen scriptum discordes sunt viri docti; id tamen certum videtur, non alia prodigia significari nisi quae caedem Caesaris consecuta sint; bella civilia siquidem composita tamen non omnino sepulta, rem publicam pacatam quidem sed nondum confirmatam videri, totum denique carmen ad Octavianum, Caesaris patris ultorem, (quo se illum nomine libenter ornasse scimus) celebrandum esse scriptum. Quapropter ante a. u. c. 727 compositum est; eo enim anno expiandi criminis iam non potuit mentio fieri, omnibus scilicet Caesaris interfectoribus exstinctis; fortasse iam a. 725, cum Octaviani victoris reditus in urbem omnium desiderio exspectaretur.

V. 1. Cum hac inundationum descriptione comparandi sunt Vergiliani versus Georg. I, 466—489. 498 sqq., in quibus mirum et verborum et sententiarum cum his Horatianis consensum deprehendes. — *dirae*] Sic appellantur omnia quae gravia et ingentia mala portendunt. Verg. Georg. I, 488. Hor. Epod. 5, 89. Animadvertendum tamen, hoc adiectivo hic non grandinem solum sed nivem quoque ornari. Quo ordine a prosae orationis consuetudine alieno poeta saepe disposuit verba, ut Carm. I, 5, 6. I, 31, 16. I, 34, 8. II, 19, 24. III, 11, 39. IV, 14, 4. II, 8, 3. III, 2, 16. — *pater*] Iuppiter. — *rubente*] Sic, non *rubenti*, omnes codd. et grammatici. cf. ad Epod. 5, 14. — *iaculatus*] cum accusativo rei quae feritur, ut Carm. III, 12, 11. — *arces*] Capitolium et templa ibi posita. — *terruit ne*] Terrendi verbum cum habeat metuendi notionem (terruit ut metuerent ne) coniungi potuit cum *ne* particula. — *gentes*] Romano imperio subiectas: urbis enim Romae calamitates ab extremis etiam nationibus sentiuntur: vide Carm. II, 1, 31 sq. — *Pyrrhae*] vid. Ovid. Met. I, 260. — *Proteus*] De hoc deo marino Neptuni greges pascente vide Hom. Od. IV, 386 sqq. Verg. Georg. IV, 395 sqq. — *altos*] ex aquis cacumina tantum montium

Nota quae sedes fuerat columbis,
Et superiecto pavidae natarunt
Aequore dammae.

Vidimus flavum Tiberim retortis
Litore Etrusco violenter undis
Ire deiectum monumenta Regis
Templaque Vestae,

Iliae dum se nimium querenti
Iactat ultorem, vagus et sinistra
Labitur ripa Iove non probante u-
xorius amnis;

Audiet cives acuisse ferrum,

eminebant; quare phocae in iis ut in litore maris apricabantur. Cf. Ovid. Met. I, 296 sqq. — *egit visere*] vide ad I, 1, 8. — *piscium et*] Apud poetas etiam *et* particula enclitica est: ut infra 18, 39. I, 12, 11. 13, 6. 29, 14. 31, 10. 37, 8. II. 19, 10. 16. III, 4, 70. 24, 48. IV, 10, 4. 15, 2. 5. — *haesit*] eleganter dictum; nam in arboribus, in quibus haerere solebant aves, iam pisces haeserunt, et ubi pisces fuerunt iam natarunt dammae; omnis naturae ordo inversus est. Sic Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 169: „per flumina dammae errabunt.“ Aptum igitur oxymoron est *pisces haeserunt, dammae natarunt.*

V. 13. *vidimus*] Recte, etiamsi ipse Horatius Romae tum non fuit. Vidisse se dicunt Romani quaecumque sua aetate facta sunt. — *flavum*] perpetuum Tiberis epitheton propter multitudinem harenae quam ducit. Inde semper *flavus Tiberis*, non contrario ordine, Carm. I, 8, 8. II, 3, 18. — *Litore Etrusco*] pro litore maris Etrusci, in quod Tiberis effunditur. Hoc quoque monstrum est. Tiberis aquas in mare non effudit sed violenter retorsit, eo ipso consilio ut aucta aquarum vi sinistram ripam, in qua sita est urbs Roma, inundare urbemque impiam castigare posset. Perperam alii litus Etruscum dexteram fluminis ripam esse voluerunt, *litoris* et *ripae* permutationem Vergilianis locis (Aen. III, 390. VIII, 83) probare conantes. Monstrosae inundationis et violentiae fluminis recta interpretatione multo grandior evadit imago. — *monumenta Regis*] Regia Numae Pompilii, simpliciter Regia appellata, tam exiguo spatio a templo Vestae seiuncta erat, ut eius templi atrium prope videretur et diceretur. Fuit autem sita ad Tiberim in ima parte fori. Regia et delubrum Vestae imperatore Nerone incendio deleta sunt. Tacit. Ann. XV, 41. Monumenta nominabantur publica aedificia. — *Iliae*] Reae Silviae; quae quidem cum ab Amulio in Tiberim (vel Anienem) praecipitata esset, Fluvio nupsisse dicebatur. Cui de nece Caesaris nepotis querenti ut morem gereret Fluvius, totam urbem diruere voluisse dicitur. Quapropter aedem Vestae petit, ut sacrum ignem, salutis urbis pignus, exstinguat. Quam iram Fluvii, coniugi nimis obtemperantis (*uxorius*) Iuppiter optimus maximus omni ira et studio maior non potuit non improbare; ipse terrere voluit, non delere.

V. 21. *Audiet*] Hoc quoque contra naturam est, quod intestinis bellis in semet ipsos Romani saeviunt. Fuit qui locum vituperaret ideo, quod, ut domestica bella recte et facile intellegerentur, scribendum fuisset *cives contra cives.* Madvigius et Ecksteinius cum Ieepio praetulerunt *rapuisse,*

Quo graves Persae melius perirent,
Audiet pugnas vitio parentum
Rara iuventus.

Quem vocet divum populus ruentis
Imperi rebus? Prece qua fatigent
Virgines sanctae minus audientem
Carmina Vestam?

Cui dabit partes scelus expiandi
Iuppiter? Tandem venias precamur
Nube candentes umeros amictus
Augur Apollo;

Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam Iocus circum volat et Cupido,
Sive neglectum genus et nepotes
Respicis, auctor

ut *ferrum* pro subiecto, *cives* pro obiecto positum esset; Müllero, qui olim scribendum esse coniecit *cecidisse*, postea magis placuit Baehrensii coniectura *iacuisse*. Optime fortasse *Reifferscheidius* (ind. schol. Wratislav. 1880 hiem.), cui hi versus (21. 22.) non ad bella civilia, sed ad Caesarem interemptum spectant; id quod poeta non tam aperte pronuntiavit quam tecte indicasse satius habuit, cum praesertim et ipse a Bruti partibus steterit. — *rara iuventus*] posterorum. — *ruentis*] Imaginem quam hoc verbum habet intelleges ex Carm. I, 35, 13 sq. — *imperi*] De hac genetivi forma cf. Carm. I, 4, 1. I, 6, 12. I, 12, 34. 35. III, 4, 65. Sat. I, 6, 9. 12. — *carmina*] preces. cf. Epist. II, 1, 134—138. — *minus audientem*] Nam ea quoque irata fuit; cur fuerit, ipsa dicit apud Ovidium Fast. III, 699 sqq.: „Ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos, Sacrilegae telis me petiere manus. Ipsa virum rapui simulacraque nuda reliqui: Quae cecidit ferro, Caesaris umbra fuit.“ Caesar enim Pontifex Maximus erat. — *scelus*] τὸ ἄγος. — *candentes umeros*] ad significandam pulchritudinem Apollinis: praeterea Phoebus totus candens. Verg. Aen. VIII, 720. — *nube amictus*] Hom. Il. V, 186. — *augur*] Carm. Saec. 61. Quo nomine intellegitur, cur Apollo primus vocetur. Is enim propter divinandi scientiam et quomodo dii laesi et quomodo placandi essent optime noverat; praeterea Romanis ut olim Troianis favebat. Deinde Octavianus Apollinis filius et haberi voluit et habebatur a nonnullis. — *sive*] i. e. vel si, ut Carm. I, 15, 25. I, 32, 7. III, 27, 61. — *Erycina*] ab Eryce, Siciliae monte, ubi Aeneas (Verg. Aen. V, 759 sq.) aedem Veneris exstruxerat. Quare ne hoc quidem nomine temere poeta usus videtur. — *ridens*] ut in hymn. Homer. in Vener. 49 ἡδὺ γελοιήσασα, φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη. — *circum*] Carm. II, 16, 33. Apud poetas praepositiones frequenter postponuntur, ut Carm. III, 3, 11. Vergil. Aen. I, 32. II, 792. Ceterum Reifferscheidius „in nummis, inquit, rei publicae liberae Venerem saepe conspici biga vectam et Cupidinem post eam volantem; apprime huc faciunt nummi gentis Iuliae, ut nummi S. Iulii Caesaris atque adeo in L. Iulii Caesaris nummis Venerem circumvolari a duobus Amoribus videmus,

Heu nimis longo satiate ludo,
Quem iuvat clamor galeaeque leves
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.

Sive mutata iuvenem figura
Ales in terris imitaris almae
Filius Maiae patiens vocari
Caesaris ultor,

Serus in caelum redeas diuque
Laetus intersis populo Quirini,
Neve te nostris vitiis iniquum
Ocior aura

quorum alterum Horatio auctore Iocum alterum Cupidinem nominare licet." — *respicis*] iuvandi gratia. Romae colebatur *Fortuna respiciens* ad opem ferendam, ut dicit Cicero de legib. II, 11. — *ludo*] bellico. Compara Sil. Ital. IX, 555: „Martem lituique tubaeque Vulneraque et sanguis et clamor et arma iuvarent." Claudian. in Rufin. II, 206: „Numina Romanis nondum satiata ruinis." Mars, gentis Romanae pater, citius debebat satiari civili sanguine. — *Mauri peditis*] Mauri equo deiecti. Equites enim qui equos reliquerunt *pedites* nonnunquam appellantur. Liv. VII, 8. Ovid. Met. XIV, 363. Similem quasi tabulam habemus Sat. II, 1, 15; nam Parthi quoque ut Mauri in equis prope vivebant. Quare reprobanda est coniectura *Marsi*, recepta quidem a Bentleio et Müllero, laudata a Schützio. De fortitudine Maurorum cf. Verg. Aen. IV, 40.

V. 41. Verba ita inter se cohaerent, ut a v. 41 protasis incipiat, quam apodosis sequatur v. 45. — *iuvenem*] Caesarem Octavianum, qui natus est M. Tullio Cicerone C. Antonio Coss. a. d. IX. Kal. Octobr. Mercurius, nuntius deorum, latere dicitur sub persona Octaviani, ut hic quoque a diis missus esse videatur. Mercurius, quo legati muneribus et facilius et melius perfungeretur, dicendi et persuadendi facultate instructus erat; quae virtutes cum hac ratione ad Octavianum quoque transferantur, hunc non crudelitate sed clementia homines reconciliaturum, deos placaturum esse indicatur. — *ales*] de talaribus et alis in petaso Mercurii. — *Caesaris ultor*] Quam bene haec Octaviani animum exprimant, ipsius ostendit oratio in senatu habita (a. u. 726), ap. Dion. Cass. LIII, 4: *Ἵνα — καταμάθητε τοῦθ' ὅτι οὐδ' ἀπ' ἀρχῆς δυναστείας τινὸς ἐπεθύμησα, ἀλλ' ὄντως τῷ τε πατρὶ δεινῶς σφαγέντι τιμωρῆσαι καὶ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλων καὶ ἐπαλλήλων κακῶν ἐξελέσθαι ἠθέλησα.* — *filius*] Nominativus pro vocativo saepius apud poetas, in oratione, ubi loquentis animus gravius commovetur, ut apud Liv. I, 24 „audi tu, *populus Romanus*;" VIII, 9: „Agedum *pontifex publicus* populi Romani, praei verba." Et in appositione, Iuven. 4, 24: „Hoc tu, *Succinctus* patria quondam, *Crispine* papyro (audes)?" — *serus*] adiectivum pro adverbio, ut Carm. I, 7, 17. I, 10, 3. I, 12, 57. Epod. 16, 51. Sat. I, 3, 117. I, 7, 27. II, 6, 100. Epist. I, 6, 20. A. P. 269. Saepissime illud fieri solet, cum quo tempore vel quotiens quid accidat indicatur. — *Quirini*] Ovid. Fast. I, 69 „Dexter ades patribusque tuis populoque Quirini." Metam. XV, 572 „patriae laetum populoque Quirini." ibid. 756 „Pontum populo adiecisse Quirini." — *triumphos*] Anno

Tollat. Hic magnos potius triumphos,
Hic ames dici pater atque princeps,
Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce Caesar.

Carmen III.

Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenae lucida sidera

725 a. d. VIII. VII. VI. Id. Sext. ter triumphavit Octavianus de Pannoniis, ex Macedonia et Actio, ex Aegypto de regina Cleopatra. Accusativus pendet ex verbo *ames*, non eliciendum ex universa sententia v. *agas*. Similis est duplex coniunctio unius verbi Carm. I, 1, 19. — *pater*] Nomine patris patriae Augustus ornatus est a. u. c. 752 post mortem Horatii; *princeps* appellatus est a. 726. — *Medos*] Parthos, qui frequentes excursiones fecerunt in Syriam; id quod significatur v. *equitare*.

Carmen III.

Horatio, cum amicissimum sibi Vergilium in Graeciam mari profectum audisset, omnia quae navigantibus imminent pericula obversabantur; ideo et felicissimis votis prosequitur navem qua ille vehebatur, et durissima castigatione reprehendit audaciam humani generis, qua quicquid a divina providentia cautum prohibitumque est contemnere et audere solent. Nam „nitimur in vetitum semper cupimusque negata.“ Sunt qui carmen scriptum putent a. u. 735: quo anno Vergilium Athenas profectum et praematura morte abreptum esse scripsit *Donatus*. Sed cum tres libri non post a. 731 editi esse videantur, nec cum interprete aliquo suspicari liceat, Vergilium tribus annis antequam moreretur ex Italia in Graeciam profectum ibique tres totos annos commoratum esse, iis accedendum est qui aliud, ante susceptum, iter significari putant, veluti Müller. in Vita Horatii (1880) p. 102 et Keller. Epilegom. p. 19 et Hirschfelder (Bursian. Ann.). Dividitur carmen in duas et aequales partes (1—20, 21—40); ipsae partes aequabiliter tripartitae sunt (v. 1—8, 9—16, 17—20; v. 21—28, 29—36, 37—40); temeraria hominum audacia, quae per priorem partem, id quod poetae consilium ab itinere Vergilii petitum postulabat, in superandis navigationis et maris periculis cernitur, per alteram partem pedetentim a mari ad ignem et aëra augetur, ita ut tandem exclametur, nihil esse, quod homines arripere non audeant. Hominibus data erat terra, sed arrogarunt sibi mare, ignem, aëra. Totum carmen tersum atque rotundum est.

V. 1. *sic*] Dissen. ad. Tibull. T. II. p. 88: „Sensus formulae ubique hic est: sic, hac condicione opto tibi hoc illudve, ut dicas, facias; constructione vero omittitur particula *ut* et subicitur quod expetitur absolute et sine ea hoc modo: Sic opto tibi illud, fac, dic cet.“ cf. Carm. I, 28, 25. Epist. I, 7, 69. Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 161: „Non improba posco, Non insueta dabis: domus hoc de more requirit; Adnue: *sic* nobis Scythicus famuletur Araxes, *Sic* Rhenus per utrumque latus Medisque subactis Nostra Semiramiae timeant insignia turres; *Sic* fluat attonitus Romana per oppida Ganges.“ Id. de nupt. Hon. et Mar. 336: „Vincire corona; Insere te nostris contento iure choreis; Sic puer Eucherius superat virtute parentem, Aurea sic videat similes Thermantia tedas, Sic etc.“ — *potens*] cum genetivo, cf. Carm. I, 5, 16. — *Cypri*] Carm. I, 30, 1. 26, 9. Invocatur Venus, quia *ποντία* est et

Ventorumque regat pater
Obstrictis aliis praeter Iapyga,
Navis, quae tibi creditum
Debes Vergilium finibus Atticis
Reddas incolumem precor
Et serves animae dimidium meae.
Illi robur et aes triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus nec timuit praecipitem Africum
Decertantem Aquilonibus

εὔπλοια; unde *Venus marina* est Carm. III, 26, 5. IV, 11, 15. — *fratres Helenae*] Sunt *Gemini*, propitii navigantibus, quia per longas noctes insigni lumine fulgent. cf. I, 12, 25 sqq. III, 29, 64. Senec. Herc. fur. 14: „hinc clara gemini signa Tyndaridae micant.“ Eurip. Orest. 1700 sqq. „*ἐγὼ δ' Ἑλένην Ζηνὸς μελάθροις πελάσω, Λαμπρῶν ἄστρων πόλον ἐξανύσας, Ἔνθα παρ' Ἥρᾳ, τῇ θ' Ἡρακλέους Ἥβῃ, πάρεδρος θεὸς ἀνθρώποις Ἔσται, σπονδαῖς ἔντιμος ἀεὶ Ξὺν Τυνδαρίδαις, τοῖς Διὸς υἱοῖς Ναύταις μεδέουσα θαλάσσης.*“ Alii de flammulis electricis accipiebant, post nimbos et procellas in summis navium malis elucescentibus. De quibus Plinius N. H. II, 37: „Antennis navigantium aliisque navium partibus ceu vocali quodam sono insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes; graves, cum solitariae venere, mergentesque navigia, geminae autem salutares et prosperi cursus praenuntiae.“ — *lucida sidera*] ut Carm. IV, 8, 31. — *Ventorum pater*] Aeolus. Verg. Aen. I, 52. — *obstrictis*] cf. Hom. Od. V, 383 sqq. X, 20 sq. — *Iapyga*] Reliqui venti adversi, Iapyx (Favonius) secundus ex Italia in Graeciam navigantibus. — *quae tibi creditum debes*] Consulto et artificiose posita sunt *finibus Atticis*, ut utrumque verbum *debes* et *reddas* attingant. Oratio inde efficitur concinnior, quam si molestum pronomen *his* interponeretur. Vult enim hoc: quae debes Vergilium finibus Atticis, reddas eum his. Quod genus appellant grammatici *σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ* quo, cum antiqui scriptores magis audientibus quam legentibus scriberent neque crebris commatis abuterentur, ita uti potuerunt, ut unum vocabulum cum duobus aliis ex diversis sententiae partibus sumptis coniungerent. Qua re non satis perspecta factum est, ut haerentes interpretes alii post *Vergilium* alii post *Atticis* interpunctione distinguerent. *Creditum, debes, reddas* vocabula sunt de pecunia in faenus data.

V. 8 *animae dimidium meae*] cf. Carm. II, 17, 5. Nam *φιλία ἐστὶ μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι*. — *robur et aes triplex*] Clipeus roboreus et lorica ex triplici aeris lamina confecta a pectore et animo humanos sensus prohibent. Graeci eius modi hominem *σιδηρόφρονα* et *χαλκεοκάρδιον* appellabant, unde Aristophan. Ran. 1017 iocose *θυμοὺς ἑπταβοείους* fecit. Secutus est poëta Sophocl. Antig. 332: „*Πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει· τοῦτο περὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ νότῳ χωρεῖ, περιβρυχίοισι περῶν ἐπ' οἴδμασιν.*“ — *truci*] horribili aspectu. cf. Epod. 2, 5. Ceterum haec vocabula *fragilem truci pelago ratem* chiasmi ordine collocata sunt, quo fragilitate naviculae contra immanitatem maris posita humana audacia magis illustretur. — *decert. Aquil.*] Dativus pro *cum* praepos. et ablativo casu ad exemplum graeci verbi *μάχεσθαι*; sic Carm. I, 1, 15. II, 6, 15.

Nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
Quo non arbiter Hadriae
Maior, tollere seu ponere vult freta.
Quem Mortis timuit gradum,
Qui siccis oculis monstra natantia,
Qui vidit mare turgidum et
Infames scopulos Acroceraunia?
Nequiquam deus abscidit
Prudens oceano dissociabili
Terras, si tamen impiae

Sat. I, 2, 73. — *tristes Hyadas*] Tristia sidera sunt, quia caelum occasu matutino et ortu vespertino contristare et tempestates afferre credebantur (Verg. Aen. X, 275); per prolepsim igitur sic appellantur; quo usu antiqui poetae efficacissimum nacti sunt subsidium gravitatis et brevitatis. Contrarium habes exemplum Carm. I, 7, 15, ubi *Notus albus* appellatur ab effectu, deinde Carm. III, 27, 19. III, 7, 1.

V. 14 *Notus*] etiam Auster, Carm. III, 3, 5. Certant venti de imperio maris; Ovid. Trist. I, 2, 26 „Nescit, cui domino pareat, unda maris." Qui semper in aliquo mari flare solent, victores ex pugna discessisse videntur. Sic Notus in Hadriatico, quod suo arbitrio (*arbiter*) tollit et ponit, aliis qui ibi saevire conati sunt quasi devictis. Cum *seu* (*sive*) ponatur pro *vel si* (vide ad I, 2, 33), facile particula *si* reducitur ad superius verbum *tollere*, ut hunc habeamus ordinem *si tollere vel si ponere vult*; condicionalem autem particulam in oratione etiam, non in versibus solum omitti notum est. Ceterum Horatius Homeri versum (Od. X, 22) de Aeolo inverso ordine ad ipsum ventum transtulit. — *Mortis gradum*] Mortem h. l. δαίμονος personam induisse ipsum vocabulum *gradus* ostendit; cf. v. 33. I, 4, 13. Hom. Il. XVII, 202. Male igitur *alii gradum ad mortem*, „*viam*" *ad Orcum* i. e. mortis genus. Quanto magis illa ratio decet poetam, qua Mors hostili gradu homines adoriri, homines autem audacter resistere dicuntur. *Gradus* enim vocabulum sumptum est e re militari; sic docet Vegetius de r. m. 1, 9: „*militari* ergo *gradu* XX milia passuum horis quinque dumtaxat aestivis conficienda sunt; *pleno* autem *gradu*, qui citatior est, totidem horis XXIV milia peragenda sunt; quicquid addideris, iam cursus est, cuius spatium non potest definiri." Liv. IV, 32. IX, 45. XXXIV, 15. 16. Sallust. Iug. 98. — *siccis oculis*] Bentleius coniecit legendum esse *rectis oculis*. At non fortes, sed duri et temerarii homines describuntur, quorum oculi rigidi sunt, exsiccati, lacrimis carentes. cf. Aeschyl. Sept. 693: „ξηροῖς ἀκλαύστοις ὄμμασιν." Lucan. IX, 1044: „sicco lumine campos Viderat Emathios." Hieron. Epist. 26: „uxoris interitum siccis oculis videt." — *turgidum et*] Particula *et* generali notioni specialem addit; cuius usus alia exempla haec sunt: I, 4, 1. I, 8. 16. I, 17, 6. 11. I, 21, 14. I, 34, 13. II, 2, 21. II, 6, 21. II, 14, 26. III, 5, 34 sq. IV, 5, 30 sq. IV, 6, 15. IV, 7, 3. *Bentleius* Mueller. Schütz. Eckstein ex codd. *turbidum*, quod ferri non potest propter Sophoclis loc. laud. et similem Hesiod. Theog. 131: „πέλαγος οἴδματι θυῖον." Kellerus incertus, utrum praeferret, haesit. — *Acroceraunia*] propter altitudinem et fulminum ictus. — *dissociabili*] activa significatione, cf. *illacrimabilis* Carm. II, 14, 6; *penetrabilis* Ovid. Met. V, 67. Verg. Aen. X, 481. — *impiae transiliunt*]

Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas;
Audax Iapeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.
Post ignem aetheria domo
Subductum macies et nova febrium
Terris incubuit cohors
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Daedalus aëra
Pennis non homini datis;
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus ardui est:

In utroque verbo inest gravissima temeritatis humanae notatio; nam transilire quoque levitatis est et superbiae. — *audax perpeti*] vide ad I, 1, 18. — *vetitum nefas*] adiectivum non sine magna vi additum; egregie enim sic indicatur, non nescientes peccare homines, sed *ruere* eos per scelera, quae scelera esse sciant. Supervacanea Oudendorpii coniect. *vetitum in nefas* et Bartschii *perpetuum in nefas*.

V. 27. *Iapeti genus*] filius, Prometheus. Communis sententia, quae in his tribus exemplis humanae audaciae inest (Prometheus, Daedalus, Hercules), aperte proponitur ab Horatio Carm. III, 4, 65 sqq. Fabulae enim de Prometheo, Daedalo, Hercule humani generis certamen continent cum divina mente. — *fraude mala*] Non bene compararunt *dolum malum*, cum dolus etiam bonus esse possit, fraus non possit. In adi. *malus* inest pernicies, quae ex fraude in mortales fluxit. — *macies et nova febrium cohors*] Ob Promethei furtum irati dii Pandoram miserunt cum febribus et morbis, quibus homines, qui antea diutius vivebant, citius iam auferebantur. — *corripuit*] cf. Sil. Ital. XV, 208 „celeratque vias et corripit agmen Pernici rapidum cursu". Vergil. I, 418. — *vacuum aëra*] Eiusmodi epitheta, quae propria et perpetua appellantur, a natura rerum petita, ornandi studio ab antiquis poetis adhibentur et vituperatione carent. Sic *aequor liquidum*, *aquae liquidae*, *agni lanigeri*, *aëriae aurae*, alia multa. cf. Pindar. Ol. I, 6: ἐρήμας δι' αἰθέρος. — *perrupit*] Ultima syllaba arsi producitur. Nec operam perdidisse videtur, qui docere studuit, syllabam *it* in hac forma antiquis temporibus longam fuisse suamque veterem naturam postea etiam saepe servasse; Verg. Georg. II, 211. Aen. VIII, 363. X, 67. Ovid. Met. IX, 612. Ceterum Horatius in epistulis, in Art. poet. et in IV. Carm. libro omnem hanc licentiam omisit. Non necessaria igitur erat coniectura *perrupitque*. cf. C. F. W. Müller Plaut. prosod. p. 71. Dziatzko ad Terent. Phorm. p. 25.

V. 37. *ardui*] cf. Sat. I, 2, 84. Liv. VII, 26 „cuius populi ea classis fuerit, nihil certi est." id. IX, 16. XXXVI, 7. XXII, 40. 61. Kellerus olim ex codd. *arduumst* (arduum est), nunc autem *ardui est* praetulit. *Arduist*, quod Müller et Eckstein. habent, antiqui pronuntiasse quidem videntur, non scripsisse. *Est* in fine

Caelum ipsum petimus stultitia neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iovem ponere fulmina.

Carmen IV.

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni,
Trahuntque siccas machinae carinas;
Ac neque iam stabulis gaudet pecus aut arator igni,
Nec prata canis albicant pruinis.

versus positum emphasim habet. — *neque*] Haec particula in fine versuum etiam lyricorum collocata docet, quam arte veteres versus coniunxerint, quam non oculis sed auribus scripserint. Reliqua exempla apud Horatium sunt: Carm. I, 18, 3. III, 1, 25. 38. III, 29, 46. IV, 8, 20. — *ponere fulmina*] Fulmina tela Iovis sunt. Ipsa autem fulmina *iracunda* appellantur ex enallage quadam adiectivi; quae ita debet esse comparata, ut ad utrumque nomen aequo iure adiectivum possit referri. cf. ad Carm. I, 1, 3.

Carmen IV.

Hiemis molestiis perlatis et homines et tota rerum natura ex longo quasi somno ingrataque inertia ad vitam et laetitiam redeunte vere revocantur. Cuius quidem amoenitatibus captus Horatius natura eiusque donis fruendum esse praecipit, cum praesertim homines non eadem vicissitudine utantur, sed angustiis aetatis circumscripti uno tantum vitae quasi vere gaudeant et certo senectutis adventu ad communem mortem spe citius abripiantur. In qua re tractanda Horatius hoc consilium secutus est: viginti versus carminis dividuntur in quinque partes quaternorum versuum; quarum prima et altera verno tempore redeuntem et ubique conspicuam vitam et vigorem describunt, tertia vero gaudendum ac fruendum iis quae denuo exoriantur praecipit, quarta et quinta cum reviviscente natura rerum comparant humanam condicionem. — Favonii ortum latini rustici assignabant circa Id. Febr. (Varr. R. R. I, 28. Colum. XI, 2, 15), quod eo primum tempore tellus moveri et plantae non paucae virere incipiebant; deinde Fauno (v. 11) sacrae erant Idus Febr., tum maria clausa erant ex a. d. III. Id. Nov. usque ad a. d. VI. Id. Mart.; quas res cum coniunxeris cum iis quae leguntur vv. 3. 6. 10., carmen intelleges scriptum esse exeunte mense Martio vel ineunte Aprili. Iam si annum quaeras, nihil vides ex ipso carmine effici; nam quid inde lucramur, quod L. Sestium a. 731 ab Augusto consulem sibi suffectum esse scimus? Sunt tamen, qui propter metrum, quod epodorum metro simile est, ante pugnam Actiacam scriptum esse suspicentur (Schütz. Müller).

V. 1. *Solvitur hiems*] Verg. Georg. I, 44: „putris se glaeba resolvit;“ *acris* autem hiems est, quia constringit, contrahit. Sic *acre acetum* Sat. II, 3, 116, *acria rapula* Sat. II, 8, 7. — *trahuntque*] Notandus iambus in prima sede. Per hiemem naves in litus *subductae* trabibus imponebantur, vere redeunte *deducebantur*; ea autem subductio et deductio machinis, quae *phalangae* dicebantur, fiebat. Caes. B. C. II, 10. Proprium igitur verbum *deducere* commutatum est ab Horatio cum verbo trahendi ad graecum ἕλκειν accommodato. — *neque — aut — nec*] Non tres sunt partes, sed duae; tertius enim versus animatam, quartus inanimatam

Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna,
Iunctaeque Nymphis Gratiae decentes
Alterno terram quatiunt pede, dum graves Cyclopum
Volcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto
Aut flore, terrae quem ferunt solutae;
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna sive malit haedo.
Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres. O beate Sesti,

habet naturam. — *Cytherea Venus*] ab insula Cythera dicta, quo Veneris cultus pervenit ab insula Cypro. Coniunxit autem haec nomina etiam Musaeus H. et L. 38: „*ἀλλ' αἰεὶ Κυθέρειαν ἱλασκομένη Ἀφροδίτην.*“ Venus autem vere incipiente ad terram descendit eamque vi sua fecundam reddit; sic apud Lucret. V, 735 sq.: „It ver et Venus et Veneris praenuntius ante Pennatus graditur Zephyrus.“ — *Gratiae decentes*] comites Veneris, ut Carm. I, 30, 6. IV, 7, 5. Hesiod. Theog. 907: „*Τρεῖς δέ οἱ* (Iovi) *Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους, Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα, Ἀγλαΐην τε καὶ Εὐφροσύνην Θαλίην τ' ἐρατεινήν.*“ — *alterno pede*] ad rhythmum pede feriente. Cf. Callim. hymu. in Del. 306: „*Αἱ δὲ ποδὶ πλήσσουσι χορίτιδες ἀσφαλὲς οὖδας.*“ — *Volcanus ardens*] Iam verno tempore a Volcano parantur fulmina, quae a Iove aestate mittantur. Ver enim breve est pelliturque instante ardore. Volcanus dum candens ferrum procudit, ipse igne circumfusus ardere videtur. Sic supra I, 2, 2 rubens dextera Iovis. — *urit*] ut graecum *φλέγει, ἐπιφλέγει*; est igitur: tantis flammis incendit, ut eas comburere videatur. Similis locus est Sat. I, 2, 114; cf. Ovid. Am. I, 2, 43: „non paucos, si te bene novimus, ures.“ Kellerus cum Bentleio ex codd. *visit*, quo vix quicquam perversius cogitari potest. Officinae Cyclopum montes sunt ignivomi. Cyclopes Caeli et Terrae filii sunt, Hesiod. Theog. 140: „*Βρόντης τε Στερόπης τε καὶ Ἄργης ὀβριμόθυμος, οἳ Ζηνὶ βροντήν τ' ἔδοσαν τεῦξάν τε κεραυνόν.*“ Claud. de III. cons. Honor. 191: „Vobis iam Mulciber arma Praeparat et Sicula Cyclops incude laborat. Brontes innumeris exasperat aegida signis; Altum fulminea crispare in casside conum Festinat Steropes; nectit thoraca Pyracmon.“

V. 9. *nitidum*] unguentis; vide ad Carm. II, 3, 13. — *myrto*] Ea Veneri sacra habebatur (Verg. Bucol. 7, 62), eiusque usus frequens fuit in compotationibus, quia semper viret. Carm. I, 38, 5. II, 7, 25. — *flore*] aut floribus, si qui iam inveniuntur. — *agna*] Duplex verbi *immolandi* est coniunctio et *immolare alicui aliqua re*, ut hic et apud Cic. de legib. II, 12: „quibus hostiis immolandum cuique deo“, et *immolare alicui aliquam rem* ut Sat. II, 3, 164. — *pallida*] exsanguis; ipsa enim Mors naturam eorum induit quos abripuit. — *aequo pede*] De sententia cf. Carm. II, 3, 25. 14, 11. 18, 32. *Pulsando* indicat Mors se adesse. Sic Ovid. Heroid. 21, 46: „Persephone nostras pulsat acerba fores.“ Callim. hymn. Apoll. 3 „*Καὶ δήπου τὰ θύρετρα καλῷ ποδὶ Φοῖβος ἀράσσει.*“ — *regum*] divitum, ut Sat. I, 2, 86. II, 2, 45 Carm. II, 14, 11. II, 18, 34. Epist. I, 10, 33. A. P. 434. — *beate Sesti*] Sestium alloquitur poeta nunc demum idoneum locum nactus, nam is quoque dives erat; divitiis eum recte usum esse epitheton videtur significare.

Vitae summa brevis spem nos vetat incohare longam.
Iam te premet nox fabulaeque Manes
Et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis
Nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuventus
Nunc omnis et mox virgines tepebunt.

Carmen V.

Quis multa gracilis te puer in rosa

V. 15. *summa brevis*] cf. I, 11, 6. IV, 7, 17. — *iam*] mox; sic *iam* cum futuro Carm. II, 5, 10. 13. II, 15, 1. II, 20, 13. IV, 6, 41 de re suo tempore certe futura ideoque confidenter exspectata vel exspectanda. — *premet nox*] Ex verbo *premendi*, quod genere suo ad noctem quidem accommodatum est, latius aliquod facile invenitur, quod *Manibus* convenit, veluti *habebunt* — *fabulaeque*] est nominativus pluralis, ut intellegitur ex imitatione in Anthol. latin. (Meyer) 1704, 10 „Fabulas Manes ubi rex coercet.“ cf. IV, 7, 16. Pers. 5, 152: „cinis et Manes et fabula fies.“ Iuvenal. Sat. 2, 149: „Esse aliquos Manes et subterranea regna, Cocytum et stygio ranas in gurgite nigras, Atque una transire vadum tot milia cumba, Nec pueri credunt, nisi qui nondum aere lavantur.“ Keller. Epileg. p. 26 iocosa et hilari admonitione transiri docuit ad finem non minus iocosum ac lepidum. — *domus exilis*] est egena et inops, sine supellectile, ut Epist. I, 6, 45. Nihil, inquit, ibi reperies quo gaudeas: neque conviviis neque amoribus indulgendi facultas erit aut locus commodus. — *simul*] i. e. simul ac, ut Carm. I, 9, 9. I, 12. 27. II, 8, 5. II, 16, 2. III, 4, 37. III, 1, 7. III, 27, 33. IV, 7, 10. Ad sententiam compara Theognid. v. 997 (Welck.): „*Οὐδεὶς ἀνθρώπων, ὃν πρῶτ' ἐπὶ γαῖα καλύψῃ Εἴς τ' Ἔρεβος καταβῇ, δώματα Περσεφόνης, Τέρπεται οὔτε λύρης οὔτ' αὐλητῆρος ἀκούων Οὔτε Διωνύσου δῶρ' ἐξαειράμενος. Ταῦτ' ἐσορῶν κραδίῃ εὖ πείσομαι, ὄφρα τ' ἐλαφρὰ Γούνατα καὶ κεφαλὴν ἀτρεμέως προφέρω.*“ Sapph. fr. 69 Schneid.: „*κατθανοῖσα δὲ κείσεαι οὐδ' ἔτι τις μναμοσύνα σέθεν Ἔσσετ' οὐδέποτ' εἰς ὕστερον· οὐ γὰρ πεδέχεις βρόδων Τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφανὴς κὴν Ἀίδα δόμοις Φοιτάσεις πεδ' ἀμαυρῶν νεκύων ἐκπεποταμένα.*“ — *regna vini*] In conviviis Romani *συμποσίαρχον*, regem vel principem convivii, magistrum bibendi talorum sorte eligebant. cf. Carm. II, 7, 25. — *calet*] de amore cum ablativo, quoniam idem est quod incendi. Sic Carm. II, 4, 7. III, 9, 6. IV, 11, 33. — *tepebunt*] de incipiente amore. Senec. Epist. 92: „Frigidum aliquid et calidum novimus; inter utrumque tepidum est.“ Lucret. II, 516: „Finit enim calor ac frigus mediique tepores Inter utrumque iacent.“ Colum. 8, 5: „Curandum erit, ut pulli tepide habeantur, nam nec calorem nec frigus sustinent.“ Non igitur significat timidiorem magisque verecundum amorem virginum.

Carmen V.

Perfidus Pyrrhae amor comparatur cum fraudulento mari, quod cum tranquillum videatur, eos qui in litore versantur ad se quasi vocat trahitque, mox cum miseri se suaque eius fidei commiserunt, motis fluctibus omnes avide absorbet. Se ipsum fatetur Horatius eo naufragio prope exstinctum esse, neque tamen, ut sibi olim, ita aliis navigando salutem ut quaerant contingere. Pyrrha quae fuerit quaerere non minus vanum est quam si quis annum quo potissimum carmen

Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam
Simplex munditiis? Heu quotiens fidem
Mutatosque deos flebit et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea,
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat nescius aurae
Fallacis. Miseri, quibus
Intentata nites! Me tabula sacer
Votiva paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris deo.

videatur scriptum esse velit investigare. *Πύῤῥα* enim graece *flava* est. Carmen tres habet sententias, quarum prima continuatur usque ad vv. *simplex munditiis*, altera usque ad vv. *aurae fallacis*. Vides quam egregie haec verba, in mediis versibus collocata, inter se pugnent. Quae in tertia quoque sententia contraria sunt, allitteratione (*miseri — me*) indicantur.

V. 1. *multa in rosa*] Singularis numerus in eiusmodi coniunctione usitatus: sic Cic. Tusc. III, 18, 43. V, 26, 73. de fin. II, 20, 65: „Potantem in rosa Thorium.“ Recte tamen h. l. non coronas rosaceas sed lectum rosis stratum intellegunt, ut Sen. Epist. 36, 9 *in rosa iacere*. — *urget*] vide ad Carm. II, 9, 9. — *flavam comam*] nam *πυῤῥά* est, et flavi capilli ab Italis propter raritatem pulchri habebantur. — *fidem mutatosque deos*] pro: mutatam fidem mutatosque deos. cf. ad Carm. I, 2, 1. — *aspera*] quia excitata. — *nigris ventis*] nimbis caelum obducentibus. Epod. 10, 5. Verg. Georg. III, 278. Vide supra ad I, 3, 14.

V. 8. *emirabitur*] Sic in omnibus codicibus, sed vocabulum apud bonos scriptores alias non legitur, quare Bentleius malebat *ut mirabitur*, alii *demirabitur*. Est autem *mirari ad mortem*, quo summum significatur stuporis genus. Praeterea *ἅπαξ λεγόμενα* apud Horatium haec sunt: *irruptus* Carm. I, 13, 18; *allaborare* I, 38, 5; *tentator* III, 4, 71; *exsultim* III, 21, 10; *inaudax* III, 20, 3; *immetata* III, 24, 12; *Faustitas* IV, 5, 18; *beluosus* IV, 14, 47; *applorans* Epod. 11, 12; *inemori* Epod. 5, 34; *prodocere* Epist. I, 1, 55; *emetere* Epist. I, 6, 21; *laeve* Epist. I, 7, 52; *insolabiliter* Epist. I, 14, 8; *depugis* Sat. I, 2, 93; *vepallidus* ib. 129, ubi tamen Hellerus *vae pallida* scripsit. — *insolens*] non assuetus tantae perfidiae ac tempestati. — *aurea*] iterum quia *πυῤῥά* est, tum latius de tota formositate. — *vacuam*] ab aliis non occupatam, sibi uni deditam. — *aurae*] et de vento et de favore; utraque res mutabilis. De genetivo cf. Carm. III, 2, 17. — *tabula*] Solebant qui ex naufragio divina ope erepti erant in templis deorum marinorum tabulam votivam et vestimenta, quibus cum naufragium paterentur erant induti, suspendere. cf. Sat. II, 1, 33. A. P. 20. Verg. Aen. XII, 766.

Carmen VI.

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor Maeonii carminis alite,
Quam rem cumque ferox navibus aut equis
  Miles te duce gesserit.

Nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii
Nec cursus duplicis per mare Ulixei
  Nec saevam Pelopis domum

Carmen VI.

Generalis sententia, ex qua tota haec M. Vipsanii Agrippae laudatio ducitur, haec est: *non omnia possumus omnes* vel *sciendum, quid umeri ferant quid ferre recusent.* Est enim carmen ita institutum, ut poeta, cum magnis rebus gestis digne laudandis inferiorem se diceret, praeclara Agrippae facinora cum antiquis apud Homerum viris fortibus comparata summa qua in lyrico carmine possit fieri laude tecte et artificiose exornaret. Eiusdem artis et simulationis alia exempla sunt Carm. II, 12. IV, 15. In qua re hunc ordinem nobis observare videmur: media stropha principalem sententiam habet utrimque cincta duabus strophis, quarum quidem ut quarta alteri respondet, sic quinta contra primam posita quid inter epicum poetam discriminis intersit et Horatianam lyram iocose prope ostendit. — Non potest dici ad quem annum carmen referendum sit, quanquam illud veri simile est, haud ita multo post victoriam Actiacam optime laudes Agrippae victoris scribi potuisse, et certum videtur, carmen scriptum esse ante a. 727, quo Octavianus *Augusti* nomine ornatus est.

V. 1. *Vario*] L. Varius, poeta epicus et tragicus, natus circa a. u. c. 672, amicus fuit Vergilii et Horatii; carmina composuit de Morte et de laudibus Octaviani, deinde tragoediam scripsit Thyesten; Augusto iubente Vergilii mortui (a. 735) Aeneidem cum Plotio Tucca emendavit; mortuus ipse videtur ante a. 744. Praeter paucos versus nihil ex eius carminibus nobis relictum est. — *Maeonii carminis*] Homerici, a patria Homeri Smyrna, Maeoniae s. Lydiae urbe. — *alite*] cycno, i. e. poeta, cf. Carm. IV, 2, 25. Ablativus in omnibus codicibus legitur. Cuius constructionis exempla non ita rara sunt; compara apud Horatium Epist. I, 1, 94. et Sat. II, 1, 84. Quare non opus est coniectura *aliti*, ut dativum habeamus pro ablat. cum praepositione *ab*. — *quam rem cumque*] de tmesi cf. I, 7, 25. I, 9, 14. I, 16, 2. I, 27, 14, et Carm. I, 17, 10. I, 21, 6. I, 28, 25. Ceterum in his *scriberis quamcumque rem miles gesserit* attractionis quoddam liberius genus est, quod sic intellegas: *scriberis et scribetur.* Bentleius scripsit *Qua rem cumque*, ne poeta Agrippam vituperare magis quam laudare videretur. At Agrippa quamcumque rem gessit, bene gessit; tantus erat in re militari. Bentleium secutus nunc est Keller. Epileg. p. 28 sq.; non recte. *Quam* bene servarunt Müller. Eckstein. Schützius. — *gravem Pelidae stomachum*] Exprimunt haec verba argumentum Iliadis Homericae: *μῆνιν Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος*; eodem modo *cursus duplicis Ulixei* Odysseam significant. *Gravis* stomachus est, ut apud Homerum *οὐλομένη ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν.* — *duplicis Ulixei*] *διπλοῦς*, subdolus, versutus, *πολύτροπος*. Genetivi forma a nominativo *Ulixeus*, ut Epod. 16, 60. 17, 16. Dorienses pronuntiabant *Οὐλίξης*, unde Cicero

Conamur tenues grandia, dum pudor
Imbellisque lyrae Musa potens vetat
Laudes egregii Caesaris et tuas
  Culpa deterere ingeni.

Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit aut pulvere Troico
Nigrum Merionen aut ope Palladis
  Tydiden superis parem?

Nos convivia, nos proelia virginum
Sectis in iuvenes unguibus acrium
Cantamus vacui sive quid urimur,
  Non praeter solitum leves.

semper *Ulixes*. — *saevam Pelopis domum*] Spectant haec ad Varii Thyesten, cuius argumentum sumptum fuit ex funestissima illa Pelopidarum familia, quae tragicis poetis largam scribendi materiam praebuit. Perpetua enim caede tota domus exstincta est: Pelops socerum interfecit Oenomaum, Atreus liberos Thyestae fratris, Aegisthus et Clytemestra Agamemnonem, Orestes denique Aegisthum et matrem Clytemestram. — *tenues*] cf. Carm. IV, 2, 27—32. IV, 15, 1—4. — *deterere*] translatum a metallis.

V. 13. Caesarem et Agrippam Martis et graecorum heroum aeternam gloriam attingere et aequiperare ostendit. Tria autem nomina posuit suo more; in quibus quod Merionen reperimus, id eum non offendet qui ex carmine I, 15 Horatium non summos solum heroas, sed etiam qui summis proximam virtutem probaverint, laudare viderit. cf. Hom. Il. XIII, 159 sqq. 246 sqq. 528 sqq. 567 sqq. 650 sqq. V, 59 sqq. VIII, 264. — *tunic. tect. adamant.*] est *χάλκεος Ἄρης* Hom. Il. V, 704. 866. Compara Homerica epitheta *χαλκοχίτων*, *χαλκεοθώραξ*. — *nigrum*] cf. Carm. II, 1, 22. — *Tydiden*] vide Hom. Il. V, 846—887, 330—352. — *sectis in iuvenes unguibus*] Animadvertendum est oxymoron *sectis acrium*, quae verba haud temere alterum in initio alterum in fine versus posita sunt. Deinde festive haec non cruenta proelia contra veras caedes et pugnas ponuntur. Aliis ut Schützio placuit coniectura Bentleii *strictis*, quod ab hoc loco alienum est et venustatem tollit. Ordo verborum hic est *sectis unguibus acrium in iuvenes;* quattuor enim vocabula, quorum bina coniungenda sunt, ita saepe Horatius disposuit, ut alterum par primum et tertium, alterum secundum et quartum locum versus obtineret. Versus ipse caesura in duas partes dividitur; alterum verborum par in fronte, alterum in fine partium versus collocatum. Qua re nihil frequentius est in pentametris elegiacis. Alia exempla supra habes v. 7. 13. — *vacui*] liberi ab amore. Adiectivum ut participium positum est: *sive vacui sumus;* sic Carm. I, 32, 6. Sat. II, 5, 11. — *quid urimur*] Accusativus adverbialis ne a pedestri quidem oratione abhorret. — *non praeter sol. leves*] Quae levitas proxime pertinet ad amorem, transfertur autem ab amore ad rationem poeticam.

Carmen VII.

Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytilenen
Aut Epheson bimarisve Corinthi
Moenia vel Baccho Thebas vel Apolline Delphos
Insignes aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est intactae Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare et

Carmen VII.

Dividitur carmen in tres partes, quarum prima (1—14) ostenditur, ab aliis alias vel regiones vel urbes, in quibus placidam ac securam vitam acturos se sperent, praeferri. Dein altera parte (15—18) docetur, curas et tristitiam non locorum amoenitate pelli, sed sapienti vitae naturaeque usu. Iam cum haec sententia tota videatur expressa esse, subito poeta sic eam producit (vv. *molli, Plance, mero*) ut in tertia parte inexspectata prope curarum medela hilari vultu ridentique ore proponatur et Teucri exemplo probetur. Haec quoque, ut prima pars, habet quattuordecim versus. Fuerunt, qui inde a versu 15 novum incoharent carmen; quod non minus perversum est, quam si quis strophas quaternorum versuum fingere et sententiarum nexum violenter perrumpere conatur. Et intellegitur, cur in versu 19 demum poeta Plancum allocutus sit. Acute animadvertit *Reifferscheidius*, etiam in reliquis carminibus eodem metro Alcmanio conscriptis (Carm. I, 28. Epod. 12) circa medium versum dicendi filum subito abrumpi (I, 28, 16 vel 20 vel 22 et Epod. 12, 13) atque eam inaequabilitatem Horatio curae fuisse. — L. Munatius Plancus Caesare, apud quem pugnaverat in Gallia et Africa, mortuo varius et inconstans primum Ciceronem, deinde Antonium, tum Octavianum secutus est. Ceterum Hieronymus Chronic. p. 155: „Munatius Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis.“ Carmen videtur scriptum esse, cum Munatius Antonium iam reliquisset; id quod factum est a. u. c. 722.

V. 1. *claram Rhodon*] Reifferscheidius: „Graecas urbes aut caeli situsve amoenitate aut fama sua ac monumentis insignes enumerans Horatius defertur ad Mycenas Homericas, cuius urbis etiam tum praeter rudera nihil supererat. Iam ab hac antiquissima memoria animum revocans duobus novis exemplis transitum sibi parat ad Tiberis laudes illustrandas.“ Quae exempla ostendit ob id ipsum electa esse, quod Lacedaemon et Larisa in suo genere maxime emineant, alterum Athenarum aemulam et disciplinae severitate celebratam, alteram, cui Tempe propinqua essent, fertilitate agri insignem. Clara est Rhodos mercatura, artibus, eloquentiae studiis. Suet. Tiber. c. 11: „Rhodum enavigavit amoenitate et salubritate insulae captus.“ Memor fuit huius loci Martialis, cum scriberet X, 68, 1: „Cum tibi non Ephesos nec sit Rhodos aut Mytilene, sed domus in vico, Laelia, patricio.“ — *Mytilenen*] quam Lesbi insulae urbem Cicer. de leg. agr. II, 16 „et natura et descriptione aedificiorum et pulchritudine imprimis nobilem“ vocat. — *bimaris*] cf. Ovid. Met. V, 407. Eurip. Troad. 1097: „*δίπορον κορυφὰν Ἴσθμιον.*“ — *carmine perpetuo*] Olea Minervae sacra fuit; ea enim dea culturam et plantationem eius arboris invenisse dicebatur: Athenis certe ea cultura et vetustissima et frequentissima fuit; vid. Herod. V, 82: „*Λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐλαῖαι ἔσαν ἄλλοθι γῆς οὐδαμοῦ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἢ Ἀθήνῃσι.*“ *Fronti praeponere* est *caput redimire.* Quod aliud caput potest intellegi nisi ipsorum poetarum? Dicit igitur Horatius: „Nihil antiquius habent quam

Undique decerptam fronti praeponere olivam.
Plurimus in Iunonis honorem
Aptum dicet equis Argos ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedaemon
Nec tam Larisae percussit campus opimae,
Quam domus Albuneae resonantis
Et praeceps Anio ac Tiburni lucus et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila caelo
Saepe Notus neque parturit imbres

Minervam eiusque urbem celebrare; quare quicquid canunt, olivam i. e. laudem Minervae quaerunt in eaque celebranda suam sibi coronam simul inveniunt. Alii carmen *perpetuum* epicum esse voluerunt, ut apud Ovid. Met. I, 4. — *et*] in fine versus collocata particula saepe apud Horatium etiam in lyricis: Carm. I, 3, 19. I, 7, 6. I, 9, 13. I, 35, 11. II, 6, 1. 2. II, 13, 23. II, 16, 47. al. cf. ad Carm. I, 3, 38. Habet autem haec particula h. l. facultatem quam dicimus consecutivam: *et inde*; cuius usus apud Horatium haec addo exempla: I, 16, 24. I, 17, 2. 27. I, 29, 2. I, 30, 2. II, 2, 11. 15. II, 3, 19. 27. II, 6, 18. II, 18, 24. III, 1, 1. III, 3, 35. 71. III, 6, 42. III, 11, 11. 51. III, 15, 6. IV, 7, 21. IV, 13, 10. — *Plurimus*] Singularis cum audacia quadam collocatus est: cum enim Romani dicerent *multus hostis*, *multus pedes*, *multa canis* (Hor. Ep. 2, 31), hoc quoque ausus est, ut adiectivum etiam substantivi auxilio destitutum eadem ratione inferret. Quod cum omnes codd. praebeant, tamen Oudendorpius negavit latine sic scribi posse et corrigendum putavit *plurimus in Iunonis honore*, ut sit: alter, qui plurimus sive multus est in honore Iunonis, dicet Argos. Similiter scriptum est apud Quintil. XI, 2, 12: „cum esset grande convivium in honorem eiusdem victoriae“; et infra Epod. 1, 24. Eum secuti sunt Müller, Eckstein, Keller, non Schütz, cui Ungeri coniectura *plurimus hic Iunonis honorum* non displicuit. — *aptum equis*] *ἱπποτρόφον*, *ἱππόβοτον*, Homericum epitheton; sic *dites Mycenae* ex Hom. Il. VII. 180 *βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης*. — *patiens Lacedaemon*] propter morum disciplinam et severas Lycurgi leges. Horatius prisca tempora respexit, ut, cum sua aetate et equestris gloria Argivorum et divitiae Mycenarum et patientia Lacedaemoniorum iam diuturna oblivione premerentur, quam inanis tunc esset earum urbium nimia laudatio, ipsis epithetis dilucide ostenderet. — *Larisae*] Thessaliae urbis ager fertilissimus erat. Hom. Il. II, 841 *Λάρισσα ἐριβῶλαξ*. — *percussit*] graviter movit.

V. 12. *domus Albuneae*] Praestantiam et amoenitatem agri Tiburtini, in quo et Horatius saepe commorabatur et Munatius villam habuit (v. 21), non sine magno patriae terrae amore ita describit, ut omni ratione cum Graeciae nobilissimis et pulcherrimis locis certare Italiam posse demonstraret. Albunea est Sibylla, quae Tiburi ut dea colebatur; de cuius antro, per quod Anienis flumen ingenti strepitu perfunditur, Vergilium lege Aen. VII, 82 sqq. — *praeceps Anio*] Plin. Epist. VIII, 17: „Anio, delicatissimus amnium ideoque adiacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, et fregit et rapuit.“ — *Tiburni*] qui filius s. nepos Amphiarai cum fratribus Catillo et Cora Tibur oppidum condidisse fertur. cf. Carm. I, 18, 2. Vergil. Aen. VII, 671. Ovid. Fast.

Perpetuo, sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitaeque labores
Molli, Plance, mero, seu te fulgentia signis
Castra tenent seu densa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona
Sic tristes adfatus amicos:
Quo nos cumque feret melior fortuna parente
Ibimus, o socii comitesque:
Nil desperandum Teucro duce et auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo,

IV, 71: „Et iam Telegoni, iam *moenia Tiburis udi* stabant, Argolicae quod posuere manus." — *Albus Notus*] vide ad Carm. I, 3, 14; cf. Carm. III, 27, 19. In hoc versu adiectiva *albus obscuro* eo consilio iuxta collocata esse apparet, ut imago quae proponitur ipso verborum certamine clariore luce collustretur. — *deterget*] a *detergeo*, antiquiore verbi forma ut Sat. II, 2, 24. — *neque part. imbres*] Apud Horatium ut apud alios poetas saepe fit, ut sententia quo gravius tangat animum audientium vel legentium non tota simul pronuntietur, sed aut in partes dissecetur aut varie ipsa proponatur. Hoc alterum amplificationis genus ita variatur, ut coniunctam habeamus modo adfirmantem et negantem, modo propriam et tropicam enuntiationem. Prioris generis exemplum hoc est, de quo nunc agitur, quocum conferas hos locos Carm. I, 3, 12. I, 8, 10. II, 9, 10. II, 10, 19. II, 14, 22. II, 16, 3. III, 6, 26. III, 9, 6. IV, 4, 31. Qua re fieri solet, ut sententiae saepe causales et consecutivae non iis, quibus in oratione utendum est particulis, adiciantur, sed his *et*, *que*, *nec*, *neque* simpliciter addantur.

V. 17. *sapiens*] vide ad I, 2, 45. Ad sententiam cf. Eurip. Alc. 794: „*οὔχουν, τὴν ἄγαν λύπην ἀφεὶς Πίῃ μεθ' ἡμῶν τάσδ' ὑπερβαλὼν τύχας, Στεφάνοις πυκασθείς; καὶ σάφ' οἶδ', ὅθ' οὕνεκα Τοῦ νῦν σκυθρωποῦ καὶ ξυνεστῶτος φρενῶν Μεθορμιεῖ σε πίτυλος ἐμπεσὼν σκύφου.*" — *molli mero*] Vinum vetustum molle, recens austerum est. Hoc tamen loco adi. *molli* per quandam prolepsin positum est, quoniam vini sapienti usu „mordaces diffugiunt sollicitudines." (Carm. I, 18, 4.) Schützio *molli* imperativus est, non ablativus; non recte. — *tenebit*] Praeterquam quod ipsa eiusdem verbi repetitio gravis est (quae quidem gravitas locis quos verbum in versu occupavit etiam augetur), futurum tempus Munatio quid faciendum sit leniter suadet. — *Teucer*] Telamo Aiaci et Teucro filiis ad Troianum bellum proficiscentibus eam imposuit legem, ut alter alterum tutaretur neve alter sine altero rediret. Aiax cum in certamine de armis Achillis Ulixi esset posthabitus, manum sibi ipse intulit; quare Teucer redux a patre non est acceptus. Quo facto is Salamine insula relicta Cyprum profectus alteram ibi urbem patriae cognominem condidit. — *Lyaeo*] Baccho, vino. Quod nomen cur in hac sententia aptissimum visum sit, facile intellegetur. — *uda*] sunt calida, exhilarata. — *populea*] Populus Herculi sacra est. Qui itinera faciebant, sacrificabant *τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ.* Xen. An. VI, 3, 24.

V. 27. *Teucro duce*] Reifferscheid.: „Comparatur Teucer cum Planco, quod

Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes peioraque passi
Mecum saepe viri, nunc vino pellite curas;
Cras ingens iterabimus aequor.

Carmen VIII.

Lydia, dic, per omnes
Te deos oro, Sybarin cur properes amando
Perdere, cur apricum
Oderit campum, patiens pulveris atque solis,

ut ille Salaminam novam, ita hic Lugdunum et Rauricam condidit. Atque id ipsum de Munatio Planco in titulo illo Caietano (IRN. 4089) praedicatur: in Galliam colonias deduxit Lugdunum et Rauricam." Teucri nomen post caesuram et in fine versus collocatum audientium legentiumve animos ad se convertit. Ceterum haec ex usu Romano ad Graecum hominem translata sunt. Cf. Liv. VI, 12, 6: „Camilli ductu atque auspicio accisae res erant" et saepe. Poeta concretum quod vocant posuit pro abstracto nomine. Cf. Lucan. II, 371: „auspice Bruto." Senec. Troad. 873 „est auspice Helena dignus." — *auspice Teucri*] genet. ex codd. olim Kellerus, nunc etiam Eckstein. et Schützius praetulerunt; Kellerus tamen mutata sententia *Teucro* ablat. reduxit, sed commate divisum ab *auspice*. Nihil mutandum esse vidit Müller. — *peioraque passi*] cf. Cic. Tusc. V, 37. Verg. Aen. I, 198 cum quo mirum est quam congruant Horatii verba; quare fuit, qui non Vergilium solum Naevii versus ex bello Punico imitatum esse suspicaretur, id quod Servius docet, sed etiam Horatium. — *ambiguam*] ut *falsus*, *simulatus* apud Vergilium Aen. III, 302. 349. Ambiguum erit, si quis in posterum Salaminis meminerit, utram velit indicare, in sinu Saronico an in insula Cypro. Teucer ipse haec commemorat apud Eurip. Hel. 146: „*ὡς τύχω μαντευμάτων, Ὅπῃ νεὼς στείλαιμ' ἂν οὔριον πτερὸν Εἰς γῆν ἐναλίαν Κύπρον, οὗ μ' ἐθέσπισεν Οἰκεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικὸν, Σαλαμῖνα θέμενον, τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας.*"

Carmen VIII.

Castigatur iuvenis Romanus, quod Lydiae amore et illecebris tantopere se irretiri passus est, ut neglectis omnibus ingenuo adulescente dignis artibus et exercitationibus iam lateat apud mulierculam ipse effeminatus ac mollis. Quam rem artificiose ita instituit Horatius, ut non ipsum iuvenem tangeret, sed in Lydiam inveheretur. Incertum est, quae Lydia, quis Sybaris fuerit. Ipsa autem nomina mollitiem indicant. De tempore inane est aliquid suspicari.

V. 1. *properes*] Cruquii lectionem et interpungendi rationem restitui; nimirum verisimile est, Cruquium, qui de suis codd. nihil dixerit, ad optimorum suorum codicum Blandinn. auctoritatem sese applicasse. Et recte Peerlkampio *oderit* inter reliquas formas alienum visum est, sive pro coniunctivo sive cum Bentleio pro indicativo futuri habetur. Coniunctivi formas *equitet* et *temperet* Keller. Epileg. p. 39 nunc indicativis praeferendas esse codd. auctoritate ostendit. — *campum*] Martium, solis aestui maxime expositum. — *patiens pulv.*] cum antea *patiens* pulveris et solis fuerit. Tum

Cur neque militaris
Inter aequales equitet, Gallica nec lupatis
Temperet ora frenis.
Cur timet flavum Tiberim tangere? Cur olivum
Sanguine viperino
Cautius vitat neque iam livida gestat armis
Bracchia, saepe disco,
Saepe trans finem iaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinae
Filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Troiae
Funera, ne virilis
Cultus in caedem et Lycias proriperet catervas?

Carmen IX.

Vides, ut alta stet nive candidum

recensentur diversa gymnicorum ludorum genera, quibus iuvenes Romani in campo exercebantur. — *militaris*] more militari. — *lupatis frenis*] frenis asperrimis: dicta autem lupata a lupinis dentibus, quos forma imitabantur. — *Gallica ora*] Gallicos equos feroces et celeres, quos multos ex Gallia petiisse Romanos constat. — *nec*] Haec quoque particula ut cognata *et* postponitur a poetis, cf. Carm. III, 18, 6. IV, 5, 14. — *olivum*] Luctaturi oleo unguebantur, ne facile teneri possent ab adversariis. — *Sanguin. viper.*] cf. Epod. 3, 6. — *livida armis bracchia*] Ut crura compedibus, bracchia catenis livescunt, sic armorum, disci et iaculi, gravi pondere bracchia lividas maculas trahunt. — *Filium Thetidis*] Achillem, qui a matre, ne ad Troianum bellum profectus periret, in Scyrum insulam ad Lycomedem regem missus est, ubi inter filias regis muliebri veste tectus latuit, donec Ulixis dolo captus virum se esse prodidit. Ovid. Met. XIII, 163 sqq. — *Lycias catervas*] Lycii Troianorum socii fuerunt Sarpedone et Glauco ducibus. Hom. Il. II, 876. De particula *et* vide ad I, 3, 19.

Carmen IX.

Olim cum Horatius cum aliis aetate et animo coniunctis iuvenibus hilariter epularetur, forte factum esse videtur, ut gratae sodalium nugae et colloquia ad serias res, ad rei publicae tristem condicionem et ad futurarum rerum miseram exspectationem aberrarent. Quod cum aegre ferret Horatius, subito surgit et alloquitur Thaliarchum, ut quibus tunc maximo opus esset rebus maiorem curam adhiberet. Iam cum frigore omnia contracta rigerent, cumque convivae ita accumberent, ut ex triclinio Soracte montem in finibus Faliscorum (Vergil. Aen. VII, 696) nive et glacie tectum conspicerent: „vides, inquit, quanto nunc frigore premamur; huic igitur rei ligno largius ad focum apposito consulas; vides etiam, quam nunc tristibus sententiis etiam animi astringantur, quibus aeque providendum est vini copia liberaliter aucta. Reliqua omnia qualiacumque sunt nunc nos mittamus, fruamur quibus possumus frui, amoribus, saltationibus, lusibus. Nam quae reliqua sunt etiamsi omnia ex voluntate non cedant, tamen res nostrae curae sunt

Soracte nec iam sustineant onus
Silvae laborantes geluque
Flumina constiterint acuto.

Dissolve frigus ligna super foco
Large reponens, atque benignius
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche, merum diota.

Permitte divis cetera, qui simul
Stravere ventos aequore fervido
Deproeliantes, nec cupressi
Nec veteres agitantur orni.

Quid sit futurum cras, fuge quaerere et
Quem fors dierum cumque dabit lucro
Appone, nec dulces amores
Sperne puer neque tu choreas,

diis, qui ut tempestates sereno caelo mitigare solent, sic quibus nos movemur curis eas quoque delebunt.“ *Thaliarchus* est graecum nomen sodalis alicuius. Imitatus est Horatius *Alcaeum* (Schneidewin Del. p. 273): „*Ὕει μὲν ὁ Ζεύς, ἐκ δ' ὀρανῶ μέγας Χειμών, πεπάγασιν δ' ὑδάτων ῥοαί. Κάββαλλε τὸν χειμῶν', ἐπὶ μὲν τιθεὶς Πῦρ, ἐν δὲ κίρναις οἶνον ἀφειδέως Μελιχρόν, αὐτὰρ ἀμφὶ κόρσᾳ Μαλθακὸν ἀμφι*[*τίθει*] *γνόφαλλον.*“ — Totius carminis natura suadere videtur, ut carmen haud ita multo post proelium Philippense scriptum esse credamus, eodem fere tempore quo Epod. 13, quod carmen huic et re et verbis simillimum est.

V. 1. *stet*] Stare res apud poetas dicuntur, quae ita operta et oppleta sunt ut moveri iam non possint. cf. Verg. Aen. VI, 300. XII, 408. Claudian. de laud. Stilich. I, 257: „stant pulvere Syrtes“; quod ad inanimatas quoque res hoc verbum transfertur, id noli mirari, quoniam poetis ubique motus est et vita. — Particula *ut* cum sequitur verbum *videndi*, similia, quae eius ope adiungitur sententia non pro obiecto est quod vocamus, sed describitur qua ratione fiat. Carm. I, 14, 3. III, 10, 7. III, 4, 17. 42. III, 7, 13. — *laborantes*] cf. Carm. II, 9, 7. Hoc quoque ex studio poetarum inanimatis quoque rebus vitam et sensus tribuendi. — *reponens*] per servos. — *deprome Sabina diota*] Diota vasculum est duas aures (ὦτα) habens, utrimque ansatum, in quo vinum condebatur. Sabina autem appellatur propter vinum quod in ea conservatur Sabinum, non nobile quidem sed non vilissimum. — *simul*] vide ad Carm. I, 4, 17. — *stravere*] Ventos sternere poeticum est; in oratione dicimus *compescere, sedare*. — *fuge quaerere*] vide supra ad Carm. I, 1, 8. De sententia cf. Eurip. Alc. 800 sqq.: „*Τὸν καθ' ἡμέραν Βίον λογίζου σὸν τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης· Τίμα δὲ καὶ τὴν πλεῖστον ἡδίστην θεῶν Κύπριν βροτοῖσιν.*“ Archil. fr. 49 Schneidewin.: „*Τοῖς θεοῖς τίθει τὰ πάντα.*“ — *fors*] Alii *sors*, sed sors eventus est, non ipsa vis fati. Catull. 64, 169 „saeva fors etiam nostris invidit questibus aures.“ — *puer*] do-

Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus et areae
Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora,
Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellae risus ab angulo
Pignusque dereptum lacertis
Aut digito male pertinaci.

Carmen X.

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum

nec puer es; vide ad Carm. I, 6, 19. — *neque tu*] Pronomen *tu* in arsi positum auget adhortationis vim cf. Epist. I, 2, 63. Senec. Herc. fur. 1217: „sive me altorem vocas seu tu parentem."

V. 18. *areae*] loca publica ad templa fere sita, in quibus conveniebat iuventus et deambulabat. — *repetantur*] iterum atque iterum quaerantur. — *nunc et latentis*] Describitur lusus amantium, quo puella in angulo aliquo domus latens velle quidem se fallere amatorem simulat, sed dulci risu ipsa curat, ut celeriter reperiatur, deinde amator armillam vel anulum reluctanti quidem sed vinci cupienti aufert. In vv. 21. 22. animadvertendus est admirabilis verborum ordo, quo quae mixta et perturbata videntur, versuum tamen locis, in quibus quae coniungenda sunt verba collocata habemus, clarissima luce illustrantur. Nam trinorum parium nominum (*latentis puellae, proditor risus, intimo angulo*) tria superiora (*latentis proditor intimo*) eosdem locos obtinuerunt in v. 21, quos tria inferiora (*puellae, risus, angulo*) in v. 22 occuparunt; *latentis puellae* in arsibus et caesuris, *proditor risus* in initiis sunt alterarum partium versuum, *intimo angulo* versus claudunt. Et sic quoque habes certum ordinem

1.	2.	3.	4.	5.	6.
lat.	prod.	int.	puell.	ris.	ang.

Cum qua re conferas adnot. ad Carm. III, 11, 26 sq. — *male*] non admodum.

Carmen X.

Hymnus est ad Mercurium, filium Iovis ex Maia Atlantis filia, qui cum ut graecus Ἑρμῆς deus esset rationis et eloquentiae, plurimum valuit et ad excolendum genus hominum et ad iungendos deos non solum inter se sed etiam cum hominibus. Nam de eloquentia sic Cicero de orat. I, 8: „Quae vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare aut a fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere?" Ea autem cultura hominum duplex est, animi et corporis: quare Mercurius non λόγιος solum sed etiam ἀγώνιος est. Deinde cum ad eloquentiam et persuadendi vim prudentia et calliditas facile accedant, fieri non potuit, quin hae quoque facultates in Mercurium transferrentur, unde et *pacifer* est, quoniam bellantium et rixantium animi eloquentiae potestate placantur et conciliantur, et *fur*, ληϊστήρ (h. Merc. 14) dicitur, quia in furtis

Voce formasti catus et decorae
More palaestrae,

Te canam, magni Iovis et deorum
Nuntium curvaeque lyrae parentem,
Callidum quicquid placuit iocoso
Condere furto.

Te boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.

Quin et Atridas duce te superbos
Ilio dives Priamus relicto
Thessalosque ignes et iniqua Troiae
Castra fefellit.

Tu pias laetis animas reponis

quoque et iocis acumen maxime adiuvat. Ex hac autem Mercurii virtute intelleguntur tres strophae mediae. Tum idem deus lyram quoque invenisse dicitur, quia musica ars multum valet ad formandos hominum animos et eloquentia propinqua est poesi. Denique Mercurius est, qui homines cum ipsa morte conciliat, ut animas ad inferos ducat et *ψυχοπομποῦ* vel *ψυχαγωγοῦ* nomen acceperit. Qua quidem ratione perspicuum est, eloquentiae vi ac potestate omnia coniungi et placari, deos cum hominibus, homines cum inferis; quare in hac laudatione Mercurii insunt laudes eloquentiae. Tempus carminis, quod, nisi vestigia fallunt, ad Alcaei exemplum compositum est, non potest definiri. Alcaei carmen eodem metro erat scriptum, ut ostendit fragmentum: „*Χαῖρε Κυλλάνας ὁ μέδεις, σὲ γάρ μοι θῦμος ὕμνην, τὸν κορύφαις ἐν αὔταις Μαῖα γέννατο Κρονίδᾳ μίγεισα.*“

V. 2. *recentum*] recens creatorum, qui fuerunt „mutum et turpe pecus“ Sat. I, 3, 100. — *decorae*] Nam ludis gymnicis corpora finguntur ad statum motumque decentiorem, politiorem. — *callidum condere*] vide ad Carm. I, 1, 18. — *boves*] Apollini, qui ob confossos Cyclopes e caelo eiectus armenta Admeti, Pheraeorum regis, pasceret, Mercurius puer clam boves abegisse dicitur et celasse. Quod furtum cum sensisset Apollo et puero nisi raptas reddidisset graves poenas minaretur, pharetra cum sagittis spoliatum se vidit. Inermis igitur factus non potuit non ridere. — *viduus*] poetice pro generali vocabulo *privatus*. — *Atridas*] Rem narrat Hom. Il. XXIV, 336 sqq. — *superbos*] *μεγαθύμους, μεγαλήτορας*. — *Ilio relicto*] Meineke *relicta*, sed apud Horatium eius nominis duplex et forma est et genus: nominativus *Ilios* Carm. IV, 9, 18 feminini est generis, inde accusativus *Ilion*, id quod quanquam non ex Carm. III, 3, 37, tamen ex Epod. 14, 14 elucet; verum ablativus *Ilio* cum neutrius generis sit praeter hunc locum etiam Carm. III, 19, 4. IV, 4, 53. Epod. 10, 13 (unde idem genus in quinto loco Carm. I, 15, 33 esse suspicaberis), a nominativo *Ilium* vel *Ilion* (Carm. III, 3, 18 coll. 23) factus est. — *virga aurea*] *ῥάβδῳ χρυσείῃ*.

Sedibus virgaque levem coërces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus et imis.

Carmen XI.

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem di dederint, Leuconoë, nec Babylonios
Tentaris numeros. Ut melius quicquid erit, pati!
Seu plures hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam,
Quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum, sapias, vina liques et spatio brevi

Hom. Od. XXIV, 1—5. — *levem turbam*] *εἴδωλα*, non corpora. — *imis*] poetice pro *inferis*.

Carmen XI.

Cicero de divin. I, 1: „Chaldaei, inquit, diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut praedici posset, quid cuique eventurum et quo quisque fato natus esset." Tacit. Hist. I. 22: „genus, inquit, hominum infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur." Cic. de divin. I, 19: „Contemnamus etiam *Babylonios* et eos qui e Caucaso caeli signa servantes *numeris* stellarum cursus et motus persequuntur." cf. Tuscul. disp. I, 40. Horatius quanto melius sit iis quae habeamus sapienter frui, quam inanibus doctrinis falli ac diuturnae vitae spem capere hoc parvo sed egregio carmine Leuconoae suadere studet. Nomen Leuconoae (*λευκὸς, νοῦς*) significat claram mentis aciem, qua prohiberi debebat muliercula, quominus falsis deciperetur artibus. Pindari Pyth. 4, 194 *λευκαὶ φρένες* (insipientia) ab hoc loco alienae sunt. Ad mulierem ideo scripsisse videtur, quia mulieres astrologis fuerunt deditissimae. De tempore unum hoc certum est, scripta esse haec hieme et in litore maris Tyrrheni (v. 5 sq.).

V. 1. *scire nefas*] Cur nefas sit intelleges ex simillimo loco Carm. III, 29, 29 sqq. — *quicquid erit*] Sic Ovid. Heroid. 18, 51. „Quicquid erit, patiar." — *nec*] cf. ad III, 29, 6. — *quae nunc*] Nihil in hoc versu aliud quaerendum est nisi poetice aucta et amplificata notatio hiemis quae tunc erat. — *debilitat*] litus enim est „fluctifragum" Lucret. I, 305. — *spatio brevi*] Intelleguntur haec ex simillimo loco Carm. I, 4, 15. — *vina liques*] De qua re *Becker* in Gallo T. II. p. 170 ed. I. „Gewöhnlich seihete man den Wein durch den saccus vinarius und das colum, eine Art Sieb oder Durchschlag von Metall mit feinen Löchern . . . Der saccus war ein leinener Filtrirsack, das schlechteste Mittel, da das Seihen durch Leinwand den besten Wein zur elenden vappa macht." cf. Hor. II, 4, 54. „Indessen wurde der saccus auch bei guten Weinen gebraucht. Man pflegte nämlich colum und saccus mit Schnee zu füllen und darauf den Wein zu giessen, um ihn zu erfrischen." Ad quam rem Meinekius attulit haec Pherecratea apud Athenaeum XI. p. 480. b: „*Νυνὶ δ' ἀπονίζων τὸν κύλικα δὸς ἐμπιεῖν Ἔγχει τ' ἐπιθεὶς τὸν ἡθμόν.*" — *reseces*] cf. Cic. Tusc. IV, 26, 57: „Quod aiunt, *nimia resecari* oportere, naturalia relinqui cet." — *carpe diem*] cf. Epist. I, 4, 13. In-

Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
Aetas: carpe diem quam minimum credula postero.

Carmen XII.

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?

vida autem est aetas, quia vitae longiorem usum non concedit. In carpendo inest notio celeritatis. Martial. VII, 47, 11 „Vive velut rapto *fugitivaque* gaudia *carpe*.“

Carmen XII.

Est *ἐγκώμιον* Augusti Pindarico more compositum. Dividitur autem carmen in tres partes. Prima exordium est, ad exemplum Pindari accommodatum, per tres strophas continuatum. Altera pars novem strophas habet, in duas partes ipsa divisa; nam strophis 4. 5. 6. 7. 8. dii heroesque laudantur, quorum non potestas solum sed etiam beneficentia humano generi perspecta est. Deinde descenditur strophis 9. 10. 11. 12 ad duces et principes, atque celebratos potissimum eos reperies, qui aut gloria militari aut administrandae reipublicae scientia eminuerunt aut priscae virtutis Romanae, constantiae, paupertatis, simplicitatis exempla habebantur. Per quorum seriem poeta, postquam Marcellum quoque nominavit, in quo posita erat futurae aetatis spes et salus, pergit ad gentem Iuliam et *tertiam* partem carminis. Iam ad summum quasi fastigium quo voluit pervenit; adduntur gravissimae preces pro salute Caesaris Augusti, qui qualis Iuppiter in caelo talis est in imperio Romano i. e. toto orbe terrarum, quem externos hostes, etiam remotissimos (Parthos, Indos), superaturum et internam pacem iustitia, aequitate castitateque conservaturum esse amantissimus quisque patriae sperabat. Sic haec quoque tertia pars tres strophas complectitur; ex quibus quae media est Augusti laudes exprimit, utrimque cinctas precibus ad Iovem missis. Praeterea hoc quoque observa: ab initio ascendit poeta ab hominibus ad heroes, ab heroibus ad deos; dein descendit inverso ordine a diis ad heroas et ad homines, ut facilem reperiat transitum ad Marcellum et Augustum. *Guil. Christius* Monacensis totum carmen in quinque ternarum stropharum partes dividendum esse docuit, sed, quamquam a Kellero Epileg. p. 45 laudatur, non recte; etenim Romulus, Pompilius, Tarquinius, Cato Uticensis Horatio non heroes fuerunt nec possunt a Regulo et Scauris et reliquis Romanis viris, qui vv. 37 sqq. adduntur, violenter separari. Nec magis sequendus est *Müllerus*, cui tertiam stropham ut spuriam ab Horatio abiudicandam esse placuit; nam quod dicit, post *silvas* (v. 8) iam non potuisse addi *quercus*, id inane commentum est. Anno 730 a. u. c. carmen compositum esse veri simillimum videtur, quoniam Marcellus a. 731 adulescens mortuus est neque ante 729, quo anno Iuliam Augusti filiam XVII annos natus in matrimonium duxit, spem potuit excitare fore ut mortuo Augusto imperium acciperet suaque dignitate augeret. Deinde initio a. 730 Augustus ex Gallia et Hispania, ubi gravi morbo paene oppressus erat, victis hostibus Romam rediit Ianique templum iterum clausit. Praeterea memorabilis in hac re locus est Dionis LIII, 28: „*ἀφικομένῳ δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἄλλα τινὰ ἐπί τε τῇ σωτηρίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἀνακομιδῇ αὐτοῦ ἐγένετο, τῷ τε Μαρκέλλῳ βουλεύειν τε ἐν τοῖς ἐστρατηγηκόσι καὶ τὴν ὑπατείαν δέκα θᾶττον ἔτεσιν ἤπερ ἐνενόμιστο αἰτῆσαι.*“

V. 1. cf. Pind. Olymp. II, 1: „*Ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, τίνα θεὸν τίν’ ἥρωα τίνα δ’ ἄνδρα κελαδήσομεν;*“ Horatium imitatus est Statius The-

Quem deum? Cuius recinet iocosa
    Nomen imago
Aut in umbrosis Heliconis oris
Aut super Pindo gelidove in Haemo?
Unde vocalem temere insecutae
    Orphea silvae

Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus celeresque ventos
Blandum et auritas fidibus canoris
    Ducere quercus.

Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus, qui res hominum ac deorum,
Qui mare ac terras variisque mundum
    Temperat horis?

Unde nil maius generatur ipso
Nec viget quicquam simile aut secundum,
Proximos illi tamen occupavit
    Pallas honores,

Proeliis audax neque te silebo

baid. I, 41: „Quem prius heroum, Clio dabis? immodicum irae Tydea? laurigeri subitos an vatis hiatus?" — *iocosa imago*] est Echo; sic Carm. I, 20, 6—8. Romani proprio vocabulo carebant. — *Heliconis*] Triplex Musarum sedes; antiquissima Thraciae mons Haemus. — *Orphea*] Nota est fabula de veterum vatum, Orphei et Amphionis, non in homines solum sed in bruta animalia, etiam in inanimatas res, potestate, quae summa hic describitur et inhibito fluminum et ventorum, quibus nihil est mobilius, motu et ductis secum quercubus, quibus nihil est durius neque quicquam firmiores in terra radices agit. — *quercus*] Species poetarum more subiungitur generi, ut Ep. I, 12, 7. — *solitis parentis laudibus*] nam „a Iove principium" (Vergil. Bucol. 3, 60) cum in omnibus rebus tum in carminibus. Ad ea quae insequuntur confer Carm. III, 4, 45 sqq. — *mundum*] caelum; ut haec tria, terra mare caelum, totam rerum naturam coniungant. — *horis*] anni temporibus, ut A. P. 302. — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *proximos*] Iuppiter ita maximus est, ut nullus deorum cum eo possit comparari, quanquam Minerva proximum quidem sed longo intervallo distantem locum obtinuit. Vergil. Aen. V, 320. Martial XII, 8, 1: „Terrarum dea gentiumque Roma, Cui *par est nihil et nihil secundum.*" De Minervae dignitate cf. Plat. Symp. 2. p. 617. C.: „*ἡ δὲ Ἀθηνᾶ φαίνεται τὸν πλησίον ἀεὶ τοῦ Διὸς τόπον ἔχουσα.*" Pind. fr. 112. B.: „*ἄγχιστα δεξιὰν κατὰ χεῖρα πατρὸς Ἵζεαι.*" — *proeliis audax*] cf. Carm. II, 19, 21 sqq. Haec verba cum Pallade non recte coniunguntur ab Ecksteinio, Muellero, Kellero

Liber et saevis inimica virgo
Beluis nec te metuende certa
Phoebe sagitta.

Dicam et Alciden puerosque Ledae,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem; quorum simul alba nautis
Stella refulsit,

Defluit saxis agitatus umor,
Concidunt venti fugiuntque nubes,
Et minax, quod sic voluere, ponto
Unda recumbit.

Romulum post hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
Tarquini fasces, dubito, an Catonis
Nobile letum.

Epileg. p. 48 sq.). — *virgo*] Diana, Graecis *Κόρη*, *Παρθένος* absolute dicta; atque est *Ἄρτεμις ἰοχέαιρα*, *θηροκτόνος*, *θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην* (Hom. h. in Dian. 10), *κυνηγέτις*. Apollo *κλυτότοξος*, *ἑκηβόλος*, *ἑκάεργος*. cf. Carm. IV, 6. — *Alciden*] Est „vagus Hercules,“ qui orbem terrarum usque ad extremas oras pervagans noxias beluas et feros homines enecuit. — *Ledae*] filii sunt Castor et Pollux. Hom. Il. III, 237. Od. XI, 299. Hor. Sat. II, 1, 26. — *alba stella*] Vide ad Carm. I, 3, 2. Cf. Theocrit. XXII, 19 sq.: „*Αἶψα δ' ἀπολήγοντ' ἄνεμοι, λιπυρὰ δὲ γαλάνα Ἂμ πέλαγος· νεφέλαι δὲ διέδραμον ἄλλυδις ἄλλαι* — *quod sic*] Sic recte in paucis quidem codd.; optimi, etiam Blandinii, habent *quia*, alii *di sic*, *nam sic*, *cum sic*. *Quod* (qđ) et *Quia* (qa) saepissime confunduntur. *Sic di* cum Bentleio Eckstein. et Müller. praetulerunt, contra omnium codd. auctoritatem; nec magis ferri potest *Kreussleri* coni. *quom*, qua forma (pro *cum*) Horatius non videtur usus esse. — *ponto recumbit*] Poeta hoc verbum ita cum dativo coniunxit, ut *incumbere* in pedestri oratione. cf. Verg. Georg. I, 401.

V. 33. De Romulo et Numa lege Livium I, 21 fin. — *Tarquini*] Est Tarquinius Superbus, de quo Cic. Phil. III, 4. Recte Voigt. Nug. gramm. I p. 32 „Quasi vero ille rem Romanam a Romulo primum conditam a Numa Pompilio legibus institutisque temperatam non omnium regum maxime auxerit et amplificaverit, qui ut Cato libertate, ita ipse regno dignissimus fuit.“ — *nobile letum*] Catonis Uticensis, quem laudare ne in hoc quidem carmine veritus est. cf. II, 1, 24. Et cf. Cic. de off. I, 31. Facile igitur carebimus Bentleii coniectura *Anne Curti*. — *Scauros*] Cicero pro Font. 7: „Ecquem hominem vidimus, ecquem vere commemorare possumus parem consilio, gravitate, constantia, ceteris virtutibus, honoris ingenii rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse?“ Is fuit consul a. u. c. 638, censor, princeps senatus; cuius filius quoque nobilis fuit in civitate. cf. Iuvenal. XI, 90: „Fabios durumque

Regulum et Scauros animaeque magnae
Prodigum Paullum superante Poeno
Gratus insigni referam Camena
Fabriciumque:

Hunc et incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit et Camillum
Saeva paupertas et avitus apto
Cum lare fundus.

Crescit occulto velut arbor aevo
Fama Marcelli; micat inter omnes
Iulium sidus velut inter ignes
Luna minores.

Gentis humanae pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Caesaris fatis data; tu secundo
Caesare regnes.

Ille seu Parthos Latio imminentes
Egerit iusto domitos triumpho,

Catonem Et Scauros et Fabricios." — *animae prodigum*] cf. Ovid. Am. III, 9, 64 „Sanguinis atque animae prodige, Galle, tuae." Stat. Theb. III, 603: „vitae prodiga virtus." Sil. I, 225: „prodiga gens animae." — *insigni Camena*] quia insignem reddit et malum hominem et bonum. — *incomptis capillis*] Prisci Romani barbati erant et intonsi (cf. Carm. II, 15, 11); anno demum u. c. 454 coepti sunt tonderi et comi. Laudatur igitur simplicitas cultus cum severitate morum coniuncta. — *saeva paupertas*] dura, quae mollitiem et luxuriam excludit; de qua *saevi* adiect. significatione cf. Epist. I, 18, 13. 54. De re vide Carm. II, 15, 13 sqq. — *apto*] Caton. de R. R. 3: „ne villa fundum quaerat neve fundus villam." *Avitus* autem fundus angustus erat, itaque villa parva.

V. 45. *occulto aevo*] sensim, ut incrementa temporis vix animadvertantur. Bene comparatur Pindari locus, Nem. VIII, 40: „*Αὔξεται δ' ἀρετά Χλωραῖς ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρεον ᾄσσει, Ἐν σοφοῖς ἀνδρῶν ἀερθεῖσ' ἐν δικαίοις.*" — *Marcelli*] Non intellegendus Marcellus victor apud Nolam, sed adulescens Marcellus, Augusti totiusque civitatis deliciae. De imagine arboris cf. Hom. Il. XVII, 53. XVIII, 56. 437. — *Iulium sidus*] tota gens Iulia, quanquam non potest negari C. Iulium Caesarem maxime illustrari; quo interfecto stella crinita per septem noctes conspiciebatur. Credebant Caesaris animam in caelum sic evolasse. Verg. Bucol. 9, 47. Ovid. Met. XV, 845 sqq. — *Luna*] cf. Sapph. fragm. 3. Neue: „*Ἀστέρες μὲν ἀμφὶ καλὰν σελάναν Ἄψ ἀποκρύπτοισι φαεννὸν εἶδος, Ὁππότ' ἂν πλήθοισα μάλιστα λάμπῃ Γᾶν [ἐπὶ πᾶσαν].*" — *fatis*] Tacit. Agric. 13 „monstratus fatis Vespasianus": pro *a fatis*. — *secundo Caesare regnes*] Ovid. Met. XV, 858. — *Latio*] imperio Romano. — *subiectos Ori-*

Sive subiectos Orientis orae
    Seras et Indos,
Te minor latum reget aequus orbem;
Tu gravi curru quaties Olympum,
Tu parum castis inimica mittes
    Fulmina lucis.

Carmen XIII.

Cum tu, Lydia, Telephi
    Cervicem roseam, cerea Telephi
Laudas bracchia, vae meum
    Fervens difficili bile tumet iecur.
Tum nec mens mihi nec color
    Certa sede manent, umor et in genas
Furtim labitur arguens
    Quam lentis penitus macerer ignibus.

entis orae] in ultimis Orientis oris habitantes, ut Verg. Georg. III, 381. — *te minor*] cf. Carm. III, 5, 1 sqq. Ovid. Met. XV, 858 „Iuppiter arces Temperat aethereas et mundi regna triformis; Terra sub Augusto; pater est et rector uterque.“ — *latum*] Alii ex codd. *laetum*, minus recte, opinor. — *gravi curru*] cum tonat et fulminat.

Carmen XIII.

Caput huius carminis hoc est, in amore nihil maius esse fide et constantia. Cui quidem sententiae haec quasi fabula subiecta est. Amat poeta Lydiam, Lydia Telephum; quem cum illa semper in ore habeat nec desinat propter pulchritudinem laudare, poetae invidia et ira incenditur. Incertum est, quo sit tempore compositum carmen.

V. 1. *Telephi*] fictum est nomen; cuius quidem egregia iteratio imitatur Lydiae frequentem eius nominis commemorationem. Compara Carm. IV, 13, 1. III, 9, 6. III, 19, 23. — *cerea bracchia*] candida ut cera alba. Sic omnes codd. MSS., Bentleius tamen praetulit ex Flavio Capro grammatico *lactea*, eumque secuti sunt Peerlkampius, Meinekius, Hauptius, Ecksteinius, Müllerus; recte autem iudicavit Kellerus, Caprum incerta memoria deceptum esse. cf. Ovid. A. A. III, 199: „Scitis et inducta candorem quaerere cera.“ Etiam Servius ad Vergil. Eclog. 2, 53 legit *cerea*. Bentleii *lactea* defendit etiam Mewes Berolin. — *tumet*] *οἰδάνεται*; Hom. Il. IX, 554. 646. — *iecur*] ex opinione veterum in iecore sunt cupiditates. cf. Sat. I, 9, 66. Carm. IV, 1, 12. — *nec mens nec color*] „cum nesciam quid potissimum faciam, fluctuatio mentis colore etiam proditur oris.“ — *manent*] Pluralis numerus auctoritate codicum probatur; sic Cic. de fin. III, 21: „nec iustitia nec amicitia esse omnino potuerunt nisi ipsae per se expetantur.“ Quibus singularis *manet* placet iis brevis syllaba caesurae vi excusanda est; cf. II, 13, 16. III, 16, 26. — *umor*] cf. Carm. IV, 1, 34. — *furtim*] ut neque ipse sciam neque

Uror, seu tibi candidos
Turparunt umeros immodicae mero
Rixae, sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum dulcia barbare
Laedentem oscula, quae Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et amplius,
Quos irrupta tenet copula nec malis
Divulsus querimoniis
Suprema citius solvet amor die.

Carmen XIV.

O navis, referent in mare te novi

possim retinere. — *lentis ignibus*] de occulta vi amoris paulatim sed certe conficientis. — *turparunt umeros*] Iracundus enim est Telephus. cf. Carm. I, 17, 25 sqq. — *quinta parte sui nectaris*] Ibycus (Schneidew. p. 127) mel *ἔνvατον μέρος τῆς ἀμβροσίας* appellavit; itaque basia Lydiae duplam mellis dulcedinem continere videbantur. Schol. Pind. ad Pyth. *ϑ*, 116: „*τὸ μέλι τῆς ἀϑανασίας δέκατον μέρος φήϑησαν εἶναι.*“ — *felices ter et amplius*] Sic graece *τρισμάκαρες, τρισόλβιοι* et apud alios poetas latinos *terque quaterque beatus.* — *irrupta*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *suprema die*] citius quam suprema dies i. e. mors. Cic. Philipp. I, 14, 34: „acerbissimum eius supremum diem malim quam cet.“

Carmen XIV.

De hoc carmine memorabilis locus est Quintiliani Inst. orat. VIII, 6, 44: „At *ἀλληγορία*, quam inversionem interpretantur, aliud verbis aliud sensu ostendit, etiam interdum contrarium. Prius ut: *O navis referent in mare te novi fluctus — portum;* totusque ille Horatii locus, quo navem pro re publica, fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dicit.“ Quae carminis interpretatio ut verissima est, ita cavendum est ne ad singulas et minimas partes perducatur. Potuit enim Horatius ea rei publicae et navis comparatione, qua vix ulla magis fuit opportuna ac frequens, uti neque tamen comparationis locos omnes colligere aut anxie conservare. Quare hoc unum quaeritur, quemnam rei publicae incertum statum Horatius sic voluerit describere quove carmen anno scriptum arbitremur. Illud certum est, significari tempus aliquod, quo imperium Romanum superioribus bellis vehementer turbatum et prope disiectum, dein feliciter pacatum et servatum novis periculis audacter obiectum sit. Quare alii annum 714, quo Perusinum, alii probabilius 723, quo Actiacum bellum parabatur, indicari dixerunt. Et apertum quidem est cur res publica nuper taedio fuerit (vv. 17, 18) Horatio; scilicet ipse ante fuerat in exercitu Bruti neque vero quam speraverat salutem civitatis invenerat; deinde Romam re-

Fluctus? O quid agis? Fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus
Et malus celeri saucius Africo
Antemnaeque gemant ac sine funibus
Vix durare carinae
Possint imperiosius
Aequor? Non tibi sunt integra lintea,
Non di, quos iterum pressa voces malo.
Quamvis Pontica pinus,
Silvae filia nobilis,

versus intellegere coeperat nullam salutis spem esse nisi in Octaviano. Tunc igitur desiit desperare, cum spe rediit desiderium, cum desiderio metus ne renovatis bellis quae restituta essent denuo dilaberentur.

V. 1. *referent fluctus*] Fuerunt qui interrogari haec negarent: sed praestat interrogatio, quae habet indignationem ac metum. Obversabatur fortasse Horatio Alcaei carmen, cuius fragmentum est (Schneidew. p. 266): [Ὁρᾷς] ἀσυνέτην (ἀσυνέτους εἶναι τοὺς πολίτας) καὶ τῶν ἀνέμων στάσιν, Τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται, Τὸ δ' ἔνθεν· ἄμμες δ' ἂν τὸ μέσσον Ναΐ φορήμεθα σὺν μελαίνᾳ Χειμῶνι μοχθεῦντες μεγάλῳ κάλων. Πὲρ μὲν γὰρ ἄντλος ἱστοπέδαν ἔχει. Λαῖφος δὲ πᾶν ζάδηλον ἤδη, Καὶ λακίδες μεγάλαι κατ' αὐτό· Χόλαισι δ' ἄγκυραι." — *occupa*] noli exire ex portu, quem tenes; idem exprimitur praecedente verbo *referent; fortiter* idem quod *acriter*, constanter. — *nonne vides ut*] vide ad Carm. I, 9, 1. *Videre* verbum h. l. generalem *intellegendi, percipiendi* notionem accepisse ostendit insequens verbum gemendi; cuius rei alterum exemplum hoc est Vergilii Aen. IV, 490. — *gemant*] Coniunctivus et auctoritate codicum et necessitate loci praeferendus est alteri modo *gemunt* et *possunt*, quem in aliis libris MSS. inesse audimus. — *sine funibus*] Vulgo intelleguntur funes, qui antemnas ad malos destinabant (Caes. b. g. III, 14), sed benevole Otto *Heinius* me monuit, iis funibus ne sanas quidem naves posse carere, funes potius, quibus lacera navis ne dilabatur cavendum sit, esse tormenta, de quibus Isidor. Orig. 19, 4, 4: *tormentum* i. e. funis in navibus longus, qui a prora ad puppim extenditur, quo magis adstringatur." Graece hi funes appellantur *ὑποζώματα* ut apud Plat. Legg. XII p. 945, c. „πολλοὶ καιροὶ πολιτείας λύσεώς εἰσι . καθάπερ νεὼς ἢ ζώου τινός, οὓς ἐντόνους τε καὶ ὑποζώματα καὶ νεύρων ἐπιτόνους προσαγορεύομεν." Athen. Deipnosoph. V. p. 204. A. (δίπρῳρος) ὑποζώματα ἐλάμβανε δώδεκα." Idem iam Ritterus cum Orellio. — *carinae*] de una etiam nave; id quod non magis est mirandum quam quae sunt similia Verg. Aen. VII, 364 *Troianas urbes*, Ovid. Met. XIII, 196 *Iliacas arces* de una urbe et arce. Horatium imitatus est Claudian. de VI. cons. Honor. v. 132 sqq.: „Qualis piratica puppis . . incidit in magnam bellatricemque triremem, Dum praedam de more putat, viduataque caesis Remigibus, scissis velorum debilis alis, Orba gubernaclis, antemnis saucia fractis, Ludibrium pelagi vento iactatur et unda."

V. 10. *di*] tutelares, quorum simulacra cum ara in puppi collocabantur. — *Pontica pinus*] Pontus regio fuit feracissima earum arborum, quae resinosae aptissimae visae sunt at aedificandas naves. Unde

Iactes et genus et nomen inutile;
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit. Tu nisi ventis
Debes ludibrium cave.

Nuper sollicitum quae mihi taedium,
Nunc desiderium curaque non levis,
Interfusa nitentes
Vites aequora Cycladas.

CARMEN XV.

Pastor cum traheret per freta navibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam,

mox dicitur *silva nobilis*; sic enim verba coniungenda sunt, non *filia nobilis*. Mart. XIV, 90 de mensa „silvae filia Maurae." — *iactas*] Ovid. Heroid. 16, 51: „Et genus et proavos et regia nomina iactas." — *pictis puppibus*] Naves induci solebant variis coloribus. Sententia docet, externum splendorem nihil adiuvare ubi internae vires fractae sint. — *Tu nisi ventis*] In hac sententia interpungendum non est: nam *ludibrium* vocab. ita inter duo verba positum est, ut ex frequentissima constructione ἀπὸ κοινοῦ utrique obnoxium sit; nisi ventis ludibrium debes, cave ludibrium. *Debemus* autem ea quae fatis nobis destinata sunt. Ovid. Met. XV, 444. — *taedium*] Similiter Ovid. Met. I, 654: „Tu non inventa reperta Luctus eras levior." — *Cycladas*] Hae insulae propterea nominantur, quia mare Aegaeum procellosum est et periculosum; deinde hoc quoque fortasse accedit, quod inter occidentalem et orientalem partem imperii situm erat, ubi utriusque partis copias inter se congressuras esse sperari potuit. — *nitentes*] ob candida longeque conspicua marmora; cf. Carm. III, 28, 14.

Carmen XV.

Argumentum huius carminis sumptum est ex fabulis Graecis de bello Troiano. Nam Horatius, quem Graecis litteris multam operam navasse scimus, cum apud Homerum repperisset Proteum vaticinari Menelao (Odyss. IV, 360 sqq.), illud exemplum bene se imitaturum fortasse speravit, cum Paridem, Helenae raptorem, et Nereum, deum marinum, simili consilio componeret. Fortasse recte viderunt, qui allegoriam quandam de Antonio et Cleopatra in carmine inesse putarent. Media huius quoque carminis stropha summam rei ostendit. Nam „nihil, inquit Nereus, in pugna valet forma aut cantus, quibus in thalamis mulierculae, non in campis viri vincuntur. Peribis, et tamen sero peribis." Sic vaticinatur poeta, quem exitum Antonius habiturus sit. Scriptum igitur carmen videtur initio anni 723, cum Antonius bellum moliretur. Ceterum Porphyrio scholiastes adnotavit, imitatum esse Horatium Bacchylidis Graeci poetae carmen, in quo Cassandra exitum belli Troiani vaticinabatur.

V. 1. *traheret*] Egregie hoc verbum positum est ut graece ἕλκειν; nam etiamsi Helena sponte sua Paridem secuta esse dicitur, blanditiis tamen et mala arte rapta est; quapropter in hoc verbo et in his *perfidus hospitam* consulto sic positis et inter se quasi certantibus crimen latet et origo omnium Tro-

Ingrato celeres obruit otio
Ventos ut caneret fera
Nereus fata: Mala ducis avi domum,
Quam multo repetet Graecia milite
Coniurata tuas rumpere nuptias
Et regnum Priami vetus.

Eheu quantus equis, quantus adest viris
Sudor; quanta moves funera Dardanae
Genti! Iam galeam Pallas et aegida
Currusque et rabiem parat.

Nequiquam Veneris praesidio ferox
Pectes caesariem grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides;
Nequiquam thalamo graves

Hastas et calami spicula Cnosii

iani regni calamitatum. — *ingrato otio*] ipsis ventis. cf. Verg. Aen. I, 25. — *caneret*] Cum oracula et vaticinia versibus ederentur, *canere* verbum de his proprium est; cf. Epod. 17, 11. Sat. II, 5, 58. — *Nereus*] Non est mirandum, quod hic demum Nerei nomen collocatum est; primum quidem antiquis hominibus haec nominis collocatio, quoniam qua ratione nos sententias dividimus interpositis commatis non dividebant, multo fuit facilior; deinde „non inanis lusus poeticus hic est, sed qui attenderit, sentiet sic novam simul vim accedere secundo membro. Multis vero modis curant poetae in coniuncta constructione ne vigor orationis decrescat, sed alatur et augeatur scite.“ Dissen. ad Tibull. II. p. 14. Nereus et omnes marini dii vaticinandi potestatem habere dicebantur; vide Vergil. Georg. IV, 392 sq. — *avi*] per metonymiam pro *omine,* cum ab avibus omina veteres peterent, cf. Carm. III, 3, 61. Epod. 10, 1. — *multo milite*] vide ad Carm. 1, 7, 8. — *coniurata*] De re vide Verg. Aen. IV, 425; de graeca huius verbi cum infinitivo coniunctione Vergil. Georg. I, 280; etiam Sallust. Cat. 52, 24. Liv. XXII, 33.

V. 9. *Eheu*] Vates cum mentis acie quae futura sint omnia videat, ipse dolore quodam tanquam praesentium rerum corripitur. Quo fit, ut in eiusmodi locis cum animi adfectione etiam orationis vis crescat. Huc spectat ter positum vocabulum *quantus*. — *moves*] Funera moveri eodem modo dicuntur quo bella. Carm. IV, 1, 2. — *Dardanae genti*] pro Dardaniae. cf. Carm. saec. 47. C. IV, 5, 1. — *aegida*] v. Hom. Il. II, 446 sqq. Verg. Aen. II, 616. VIII. 435. H. l. est Minervae lorica; cf. Ovid. Met. VI, 78. — *rabiem*] Haec quoque inter arma est. Similiter Ovid. Met. XIII, 543: „seque armat et instruit ira.“ — *nequiquam*] cf. Hom. Il. III, 54. — *pectes caesariem*] cf. Carm. IV, 9, 13 sqq. — *carmina divides*] modo huic modo illi canes. Dativus *feminis ἀπὸ κοινοῦ* positus est ad *grata* et ad *divides*. Cf. Carm. I, 36, 6. Verg. Aen. VIII, 20. — *thalamo hastas vitab.*] cf. Hom. Il. III, 380—383. VI, 321 sqq. — *Cnosii*] Cnosus urbs Cretae insulae abundabat calamo, ex quo

Vitabis strepitumque et celerem sequi
Aiacem: tamen heu serus adulteros
Crines pulvere collines.

Non Laërtiaden, exitium tuae
Gentis, non Pylium Nestora respicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucer, te Sthenelus sciens

Pugnae, sive opus est imperitare equis
Non auriga piger. Merionen quoque
Nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre;

Quem tu, cervus uti vallis in altera
Visum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuae.

Iracunda diem proferet Ilio
Matronisque Phrygum classis Achillei;

factae sagittae: inde clarissimi sagittarii Cretenses. cf. Carm. IV, 9, 17. Hom. Il. II, 646.

V. 18. *celerem sequi Aiacem*] non Telamonis sed Oilei filium. cf. Hom. Il. XIV, 520. IV, 285. VII, 164. XVII, 720. — *heu serus*] quae verba noli seiungere; nam dolendum fuit, quod non prius iam periit Paris. — *crines*] Haec praestat alteri codicum lectioni *cultus* vel propter locos Homericos, quos non dubium est quin Horatius secutus sit: Il. III, 55. XVI, 795. cf. Vergil. Aen. XII, 99. — *gentis*] Ex maiore parte bonorum codicum genetivum praetuli dativo *genti*, Bentleium secutus; etiam ingrata esset repetitio ex versu 11. — *Teucer, te*] „Codd. tres Bland. cum Maldeg. habent *Teucer te*, alii *Teucer et*, sed nulli sequuntur vulgatam lectionem *Teucerque et*." Cruq., quem secutus sum propter gratam anaphoram. — *sciens pugnae*] Hom. Il. V, 549 μάχης εὖ εἰδότε πάσης. Sthenelus, Capanei filius, auriga Diomedis. — *sive*] vide ad Carm. I, 2, 33. — *Merionen*] vide ad I, 6, 13. — *furit reperire*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *melior patre*] cf. Hom. Il. IV, 405. — *cervus*] qui ut celeritate ita ignavia insignis est. — *sublimi anhelitu*] μετεώρῳ πνεύματι; nam qui celeritate fugae paene exhaustus est, is cum tantum temporis nactus est, ut paululum possit recreari, sublimi capite spiritum trahit; sic enim pulmones expanduntur facilius et reficiuntur. — *pollicitus*] Vide quid exprobret Helena Paridi apud Homerum Il. III, 430 sqq. — *diem proferet*] diem interitus differet: αἴσιμον ἦμαρ. Hom. Il. VIII, 72. In his non satis congruit Horatius cum Homero: apud quem ira Achillem non ultra diem decimum septimum a certamine avocat. In qua re intellegendum est, clarissimum hoc victoriae Graecorum impedimentum consulto ex omnibus, qualiacumque acciderunt, esse electum, deinde *certas hiemes* numerandas esse non ex eo tempore quo irasci coepit Achilles Agamemnoni,

Post certas hiemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

Carmen XVI.

O matre pulchra filia pulchrior,
Quem criminosis cumque voles modum
Pones iambis, sive flamma
Sive mari libet Hadriano.

Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,

sed ex primo obsidionis et certaminis initio. — *matronisque*] Toti generi ea species additur, quae calamitates maxime sensit. — *Iliacas*] Müllerus et Kellerus cum multis aliis ex paucis codd. *Pergameas*; Eckateinius et Schützius *Iliacas* recte servarunt, nam Horatius hoc uno loco ex graeca consuetudine et ante graecum vocabulum trochaicam basim admisit.

Carmen XVI.

Inscribi solet huic carmini titulus *palinodia* i. e. carmen, quo quem ante laesimus reconciliare studemus. Sic Horatius revocat contumeliosos iambos, quos in puellam aliquam olim scripsit. Recte autem ut intellegatur carminis ratio, tenendum est non raro ita fieri, ut a speciali quadam re incohentur carmina, ascendant ad generalem sententiam, exeant in eandem rem a qua sint profecta. Summa carminis haec est: „malignos versus ut deleas opto, qua tibi cumque ratione placebit, nam ira accensus eos composui, ut nunc cum mitiore animo sim eorum me paeniteat.“ Medium carmen excusationem habet; agitur enim strophis 2 et 3 de vehementia irae, qua animi hominum perturbantur. In quo loco hoc artificiosum est, quod ut in altera stropha quattuor exemplis ostenditur, ira ardentius inflammari hominum animos quam divino numine ac furore — quo tamen nihil magis videtur movere posse mortales — ita in tertia quattuor externae potestatis rationes adferuntur, quae itidem irae ardore superantur. Ita factum est ut quater illatae particulae *non* respondere videamus quater positum alterum *nec*. Iam quarta et media stropha proponitur qui factum sit, ut ira tantopere homines moveantur; scilicet est ea penitus et a prima generis origine insita humano pectori. Cui quidem rei apposite adiunguntur magna quae illam cupiditatem sequuntur mala; quibus indicatis ultro quasi relabitur Horatius ad suam iram atque ad eam quam huius carminis scribendi habuit occasionem. Sic per orbem carmen quasi decurrit neque quicquam est quod aut deesse possit aut locum mutare. Hoc tamen vix est quod dicam, plena esse omnia ironiae, maxime conspicuae in nimia irae eiusque potestatis descriptione. Tempus incertum est; quanquam probabilius est annum ponere u. c. 717. 718, quam 725 vel 727, qua aetate Horatii animus iam alienior erat ab iambis et mordacibus carminibus.

V. 2. *criminosis iambis*] Quo genere Archilochus poeta ad alios castigandos primus usus esse dicitur; vide A. P. 79. — *modum pones*] Similiter Carm. III, 15, 2. I, 24, 1. — *Dindymene*] Δινδυμήνη, Cybele a Dindymis, monte Phrygiae, sic dicta, a Romanis magna mater deum, mater Idaea appellata. De adytis cf. Caes. b. c. III, 105. — *sacerdotum incola Pythius*] Genetivus *sacerdotum*

Non Liber aeque, non acuta
Si geminant Corybantes aera,

Tristes ut irae, quas neque Noricus
Deterret ensis nec mare naufragum
Nec saevus ignis nec tremendo
Iuppiter ipse ruens tumultu.

Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Desectam et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

Irae Thyesten exitio gravi
Stravere et altis urbibus ultimae

communis est vocabulis *mentem* et *incola*. Divinum enim numen sacerdotum pectora quasi intrare ac furore implere veteres credebant. cf. Ovid. Met. II, 641 „Incaluitque deo, quem clausum pectore habebat.“ Plutarch. de orac. def. p. 441. e: „*τὸν θεὸν αὐτὸν . . . ἐνδυόμενον εἰς τὰ σώματα τῶν προφητῶν ὑποφθέγγεσθαι.*“ — *si geminant*] In omnibus libris scriptum est *sic*, sed recepi ingeniosam Bentlei emendationem *si*. Sententia est: Non Cybele, non Phoebus, non Bacchus, non Corybantes si acuta aera geminant, aeque quatiunt mentem, ut tristes irae quatiunt. Simile plane loquendi genus est Carm. II, 17, 13 sqq. III, 21, 21 sq. Peerlkampii coniecturam *non si acuta* refutavit Meinekius, qui: „monosyllabas, inquit, voces praeter pronomina *te* et *me* (Carm. II, 3, 6. Epod. 5, 9) Horatius in lyricis nunquam elisit.“ — *Corybantes*] sacerdotes Cybeles, etiam Curetes appellati, qui in sacris aerea cymbala pulsantes animos furore quodam insano implebant. cf. Plat. Ion. p. 533 e. Stat. Theb. IV, 782: „qualis Berecyntia mater, Dum circa parvum iubet exsultare Tonantem Curetas trepidos; illi certantia plaudunt Orgia sed magnis resonat vagitibus Ide.“ — *Noricus ensis*] ferrum Noricum, quod praestantissimum habebatur, pro quovis alio poetice positum. Epod. 17, 71. Ovid. Met. XIV, 712. — *tremendo Iupp. ipse ruens tumultu*] i. e. ruina caeli; cf. Carm. III, 3, 7. 8; sed tota elocutio ut magnifica est ita superlatione prope iocosa.

V. 13. *Prometheus*] Haec de particulis undique decerptis hominique additis fabula si non ab ipso Horatio excogitata est, tamen nunc apud nullum reperitur Graecum poetam. Compara tamen Claudian. de IV Consul. Honor. v. 228: „Cum conderet artus Nostros aethereis miscens terrena Prometheus Sinceram patris mentem furatus Olympo Continuit claustris.“ Lepida autem fabulae natura mirifice congruit cum totius carminis ironia et consilio. Prometheus enim cum hominem fingere vellet, limo, quae principalis pars hominis est, undecumque sumptam materiem addidit. Scilicet cum singulis partibus ad corpus formandum adsumptis venerunt etiam cupiditates atque occuparunt sedes, in quibus habitare eas sentimus. Sic ira a leone desumpta stomachum (Carm. I, 6, 6) sedem accepit. — *et insani*] *et* pro *etiam*. — *Thyesten*] cf. Cic. Tusc. IV, 36, 77 et ad Carm. I, 6, 8. — *ultimae stetere causae*] Ultimae sunt ab ipsa re remotissimae, igitur primae; deinde *stare* dicuntur, quo-

Stetere causae, cur perirent
Funditus imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.
Compesce mentem; me quoque pectoris
Tentavit in dulci iuventa
Fervor et in celeres iambos
Misit furentem. Nunc ego mitibus
Mutare quaero tristia, dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis animumque reddas.

Carmen XVII.

Velox amoenum saepe Lucretilem
Mutat Lycaeo Faunus et igneam
Defendit aestatem capellis
Usque meis pluviosque ventos.
Impune tutum per nemus arbutos

niam immutatae manserunt. — *hostile aratrum*] Est symbolum eversionis, cum solum, in quo urbs stetit, aratur. Hieronym. in Zachar. c. 8: „Aratum templum Hierosolymitanum in ignominiam gentis oppressae.“ — *in dulci iuventa*] Adiectivum *dulcis* supervacaneum non est; nam cum habeat excusationem locus, eam hic significari iuventutem patet qua iuvenes omnia sibi licere putent suaeque indulgeant temeritati. Similiter Carm. I, 37, 11 *dulcis* est *fortuna*. — *celeres iambos*] Epitheton vituperationem addit; nam ea quoque cum celeritate coniuncta est, quoniam consilium desideratur. — *animumque reddas*] quo olim in me eras.

Carmen XVII.

Carmen quo Tyndaridem ut ad se in villam veniat invitat, aperte in duas et aequales partes dividitur. Nam postquam superiore parte totam villam omniaque sua in tutela esse deorum ostendit, adhortatur Tyndaridem ut eodem veniat, ubi ne illi quidem pericula immineant a feris hominibus, ubi ab insidiis et dolis libera amori vacare possit et carminibus. Ex septem strophis media et quarta diversas partes coniungit et re et verbis. Vides enim iuxta ibi posita haec *me, hic, tibi*; loci significatio in media sede collocata Horatium conectit cum Tyndarido. Scriptum est carmen, postquam villam Sabinam poeta dono accepit.

V. 1. *Velox Faunus*] Latini poetae, qui Latinorum priscorum deos et sacra cum Graecis solebant componere, Latinum Faunum cum Graeco Pane componebant; quare cum hic ὀρειβάτης sit, ille apud Horatium *velox* est et in Arcadia Lycaeum, Pani sacrum montem, occupavit. — *Lucretilem*] Sabinorum montem; hodie *Monte Corgnaleto*. — *mutat*] de cuius verbi diversa constructione cf. Carm. II, 16, 19. — *impune tutum per nemus*] Bentleius cum

Quaerunt latentes et thyma deviae
Olentis uxores mariti,
Nec virides metuunt colubras
Nec Martiales Haediliae lupos;
Utcumque dulci, Tyndari, fistula
Valles et Usticae cubantis
Levia personuere saxa.
Di me tuentur, dis pietas mea
Et musa cordi est. Hic tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reducta valle Caniculae
Vitabis aestus et fide Teïa
Dices laborantes in uno
Penelopen vitreamque Circen.

Lambini codd. *totum*, ne bis securitas gregis indicaretur. Sed *tutum* nemus est, in quo nihil est periculi, *impune* adverbio securitatis sensus exprimitur. — *arbutos*] cf. Verg. Georg. III, 300. — *mariti*] Imitatus est Martial. XIV, 140, 1 „olentis barba mariti." — *Martiales*] Marti sacri sunt lupi. Verg. Aen. IX, 566. — *Haediliae*] Sic omnes fere libri MSS. *Haedilia* mons seu vallis fuisse videtur in vicinitate villae Sabinae. Quod cum nesciretur, interpretes *haeduleae* vel *hinnuleae* scripserunt coniecturis audacissimis nunc merito reiectis. Büchelero, qui nomen *porciliae* i. e. porculae, porculae lactentes, comparavit, *haedilia* appellativum nomen est (Zicklein). — *Tyndari*] De forma vocativi cf. Carm. IV, 3, 18. — *fistula*] Fauni. Is enim sive Pan fistulae inventor. Verg. Bucol. 2, 32. 8, 24. — *Usticae cubantis*] leviter declivis ad speciem cubantis hominis. Tenendum tamen, Usticam non montem solum sed vallem quoque esse; de qua re dictum est in Vita Horatii. — *hic*] Per anaphoram ter repetitum vocabulum; rectius quam quod Kellero et Schützio placuit *hinc* ex plerisque codd., unde nescis quam bonam sententiam elicias. In divisionibus autem anaphora propriam sedem habet; etenim tria sunt quibus Tyndaris in Sabino gaudebit. — *copia manabit . . . cornu*] Qua h. l. usus est Horatius abundantia, haudquaquam est vituperanda, deinde ordo verborum minus contortus est quam videtur esse. Omnia recte inter se excipiunt nisi quod verba *benigno cornu*, ut saepe fit, in extremis locis duorum versuum posita sunt. — *ad plenum*] abundanter. Verg. Georg. II, 244. — *benigno cornu*] De cornu copiae lege Ovid. Met. IX, 85—89; eodem respexit Horatius C. S. 59. Epist. I, 12, 28. — *ruris honorum*] qui sunt flores, fruges. cf. Sat. II, 5, 12. Imitatus est Stat. Silv. IV, 5, 1: „Parvi beatus ruris honoribus." — *fide Teïa*] lyra Anacreontis Teii, cuius tota poesis fuit amatoria. — *vitreamque Circen*] splendidam instar vitri et formosam, sed quae cum splendore vitri fragilitatem coniungat. cf. Sat. II, 3, 222. Carm. III, 13, 1. Alii *vitream* dictum volunt Circen ab aquae colore caeruleo, *ὑαλίνῳ* ut IV. 2, 3, quia Circe nympha erat marina aut certe insulam incolens.

Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra, nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Proelia, nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes iniciat manus
Et scindat haerentem coronam
Crinibus immeritamque vestem.

Carmen XVIII.

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem
Circa mite solum Tiburis et moenia Catili:
Siccis omnia nam dura deus proposuit, neque

Ceterum Tyndaris psaltria ex omnibus quae sciebat carminibus hoc de Ulixe, Penelope et Circe, ab ipso fortasse Anacreonte sumptum, optime cecinisse videtur, ita ut specimen artis h. l. positum sit. Fuit qui poëtriam eam fuisse affirmaret, cur ita, non addidit. — *Lesbii*] vini, quod innocens appellatur, quia mite est neque iis qui eo utuntur nocet. — *duces*] non „largius bibes“, sed „bibes cum voluptate.“ cf. Carm. IV, 12, 14. — *Semeleïus Thyoneus*] Semele etiam Thyone dicebatur; itaque duo *μητρωνυμικὰ* coniunxit. Quorum alterum *Thyoneus* non temere appositum est; nam Thyones nomen factum esse patet a verbo *θύειν*, furere. Significatur igitur furor, in quem qui vino nimis indulgent solent coici; unde incontinentes proelia miscent. — *male dispari*] Ne *male* adv. cum *iniciat* verbo coniungas confer Sat. I, 3, 31. — *immeritamque*] cf. Sat. II, 3, 7.

Carmen XVIII.

Casu quodam servatum nobis est fragmentum Alcaei, cuius verba ab Horatio primo versu reddita esse apparet. Est autem hic versus (cf. Schneidewin. del. p. 277): *Μηδὲν ἄλλο φυτεύσῃς πρότερον δένδρεον ἀμπέλω.* Ex quo et verborum et metri consensu recte tamen nihil concludas aliud nisi Horatium hunc Alcaei versum, quem ex frequenti lectione memoria teneret, ad suam rem adhibuisse. Quae res qualis fuerit si quaeras, suspiceris Varum villam aliquam Tiburtinam novis hortis ornare arboresque ibi serere in animo habuisse. Iam monet Horatius, ut vites quoque serat; deinde occasione data ita utitur, ut quam in hominum animos vina habeant potestatem describat. Quare carminis argumentum his Theognidis versibus (v. 509 sq. edit. Bekker.) commode reddamus:

Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακόν· ἢν δέ τις αὐτὸν
Πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸν ἀλλ' ἀγαθόν.

Quis *Varus* fuerit, dici non potest; suspicantur quidem eundem esse Quintilium, de quo carmen est I, 24. A. P. 438. Tempus definiri nequit.

V. 2. *moenia Catili*] vide ad Carm. I, 7, 13. In hoc nomine Horatius metri causa mediam syllabam corripuit. cf. Verg. Aen. VII, 670. — *siccis*] qui vino plane abstinent. — *nam*] Poetae in collocanda hac particula liberiores fuerunt. cf. Epod. 14, 6. 17, 45. Carm. IV, 14, 9. — *neque ali-*

Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?
Quis non te potius, Bacche pater, teque, decens Venus?
At ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata, monet Sithoniis non levis Euhius,
Cum fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam. Saeva tene cum Berecyntio

ter] Non recte faceret qui voc. *aliter* ad proxime praecedentia referens intellegeret *nisi siccitate*. Nam quae latet in voc. *aliter* condicio, ea altius repetenda est: *quodsi vites non plantas, si vino non uteris*. Simillimus est locus Cic. de amic. 20 *aliter amicitiae* cet. Ad sententiam cf. Eurip. Bacch. 278 sqq.: „*ὁ Σεμέλης γόνος Βότρυος ὑγρὸν πῶμ' εὗρε κεἰσηνέγκατο θνητοῖς, ὃ παύει τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς Λύπης, ὅταν πλησθῶσιν ἀμπέλου ῥοῆς, Ὕπνου τε λήθην τῶν καθ' ἡμέραν κακῶν Δίδωσιν, οὐδ' ἔστ' ἄλλο φάρμακον πόνων.*“ — *crepat*] in ore habet, dictitat. cf. Sat. II, 3, 33. Epist. I, 7 84. A. P. 247. — *decens Venus*] ipsa decens est, cum comites sint decentes Gratiae. Carm. I, 4, 6. — *At ne*] Sic Cruquius. *Ac ne* ex bonis sane libris Bentleius praetulit; non bene, quanquam secuti sunt Hauptius, Meinekius, Kellerus, Müllerus; non Ecksteinius. Sententia ipsa efflagitat adversativam particulam. — *Liberi*] Quattuor in hoc uno carmine nomina sunt unius dei, Bacchus, Liber, Euhius, Bassareus: quorum duo in superiore parte, quae est de commodis vini, mite et benignum numen, duo in inferiore, quae est de incommodis vini, ferum respiciunt et indomitum. *Euhius* enim et *Bassareus* nomina sunt petita ex orgiis et mysteriis Thraciis. Euhius a clamore bacchantium *εὐοῖ, εὐάν*, Bassareus a voce Thracia *Βασσάρα*, i. e. pellis vulpina, qua utebantur Bacchae. Stat. Silv. II, 7, 7: „Et tu Bassaridum rotator Euhan.“ Ceterum de Bacchi nominibus lege Ovid. Met. IV, 11—17.

V. 8. *Centaurea*] vide Ovid. Met. XII, 219 sqq. Hom. Od. XXI, 295 sqq. — *super mero*] Ablativus cum hac praepositione cum non coniungatur nisi ita, ut aut locus aliquis altior vel superficies quaedam, in qua quid positum sit indicetur (Carm. I, 9, 5. III, I, 17), aut ratio alicuius rei habeatur (Carm. III, 8, 17. IV, 2, 42. C. S. 18), Oudendorpius corrigendum putavit *super merum*. Attamen dubitationem inicit unus certe et simillimus locus Vergilii Aen. IX, 61 „*nocte super media*.“ Non recte Peerlkamp. et Orell.: de mero, propter merum, cui merum, in mensa positum, praeda cederet. — *Sithoniis*] Thraciae populo ad Salmydesum flumen habitanti, quibus cur Euhius fuerit *non levis* intelleges ex Carm. I, 27, 1 sq. — *exiguo fine libidinum*] exiguo discrimine, quod inter honestum et turpe relinquunt ii qui libidine moventur. Noli coniungere *libidinum avidi*; nam *avidi* absolute positum, ut I, 28, 18. III, 4, 58. — *candide*] formose, ob perpetuam Bacchi iuventutem. Epod. 3, 9. Carm. I, 2, 31. Ovid. Fast. III, 772: „candide Bacche . . ipse puer semper iuvenisque videris.“ — *invitum quatiam*] Sacra et mysteria Bacchi occultissima religione continebantur; itaque dicit poeta, se Bacchi donis non male usurum, neque quae deus celare voluerit in lucem producturum. In orgiis proprie thyrsi *quatiuntur*. — *saeva*]

Cornu tympana, quae subsequitur caecus amor sui
Et tollens vacuum plus nimio gloria verticem
Arcanique fides prodiga perlucidior vitro.

Carmen XIX.

Mater saeva Cupidinum
Thebanaeque iubet me Semelae puer
Et lasciva Licentia
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glycerae nitor
Splendentis Pario marmore purius,
Urit grata protervitas
Et vultus nimium lubricus aspici.

propter terribilem sonum. — *Berecyntio*] Phrygio, a Phrygiae monte Berecynto, ubi colebatur Cybele, de qua vide ad Carm. I, 16, 5. — *amor sui*] Tria nominantur vitia ebrietatem sequentia: pravus sui amor, iactantia, loquacitas. — *verticem*] pro capite; egregie hanc summam capitis partem posuit de studio hominum quo maiores videri cupiunt quam sunt. — *fides prodiga*] *fides* appellatur *prodiga*, ut non pauca latinae et graecae linguae vocabula quae mediae sunt significationis; ita *ingenium*, *aetas*, *vires*, *δύναμις* alia. Notissimum exemplum est apud Cic. Rosc. Am. 4, 9. — *perlucidior*] Neglectae diaereseis alterum exemplum est Carm. II, 12, 25 *detorquet*; uterque tamen locus veniam habebit in particulis *per* et *de*. De sententia comparari potest Epod. 11, 13. Sat. I, 4, 89.

Carmen XIX.

Argumentum carminis facile perspicitur. Poeta, qui finitos esse amores speraverat, denuo Glycerae venustate capitur et ita capitur, ut iam nihil possit nisi amorem cogitare. Quare sacris placaturum se dicit Venerem, ne nimio in se irruat impetu. — *Glycerae* nomen fictum et graecum *γλυκέρα*. Suspicantur ex nominum simili forma *Glyceram* et *Lalagen* (I, 22, 10. II, 5, 16) eandem fuisse puellam quam *Cinaram*, de qua vide IV, 13, 21. Quod si verum est, iis potius credendum erit, qui hoc carmen anno 717 vel 718 scriptum dicunt, quam aliis, qui usque ad a. 729 vel 730 descendere maluerunt. Ita iubet iudicare iuvenilis fervor, quo repletum est carmen. Cf. Carm. I, 30.

V. 1. Idem versus in simili carmine IV, 1, 5. De verbis et sententia lege Carm. I, 33, 10—12. — *Cupidinum*] cf. Plin. N. H. XXXV, 11, 36: „Nicaearchus Venerem inter Gratias et *Cupidines* (pinxit).“ Lactant. Inst. I, 20, 11. „Magnum Cicero audaxque consilium Graeciam suscepisse dicit, quod Cupidinum et *Amorum* simulacra in gymnasiis consecrasset.“ Cic. N. D. III, 23. Claudian. de nupt. Honor. et Mar. 71: „Mille pharetrati ludunt in margine fratres, Ore pares, similes habitu, gens mollis *Amorum*.“ id. in Eutrop. II. prol. 63 „blandorum mater *Amorum*.“ — *Semelae puer*] Bacchus saepe Veneris comes est. Etiam *Licentia*, ut apud Claudian. Nupt. Honor. 78. „nullo constricta Licentia nodo.“ De genetivo *Semelae Duentzerus* sic: „Genetivo in *es* Horatius non utitur. cf. Carm. I, 3, 2.“ In plurimis codd. Kellero teste *Semelae*, non *Semeles*. — *nitor*] pulchritudo, venustas. Carm. III, 12, 6. — *Pario marmore*] vide ad Carm. II, 18, 3. — *lubricus*] lu-

In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit nec patitur Scythas
Et versis animosum equis
Parthum dicere nec quae nihil attinent.
Hic vivum mihi caespitem, hic
Verbenas, pueri, ponite turaque
Bimi cum patera meri:
Mactata veniet lenior hostia.

Carmen XX.

Vile potabis modicis Sabinum

brica proprie est via, in qua pedem non possumus sistere; quare Glycerae oculi lubrici sunt, quibus aspiciendis periculum est ne quivis amore incendatur. — *Cyprum*] cf. Carm. I, 3, 1. — *Scythas*] Scythae et Parthi, publica Romanorum cura, nihil movent hominem, qui nihil nisi amorem cogitat. Ceterum neque Scythae neque Parthi ob singulare aliquod factum nominantur; omnino remoti sunt hostes, et magis etiam remoti sunt ab animo et cura iuvenis uni amori dediti. — *versis animosum equis*] cf. Carm. II, 13, 17. — *attinent*] Keller. et Eckstein. contra codd. *attinet*; idem Schützio placuit, sed nihil est cur auctoritatem codd. relinquamus. — *caespitem*] ad exstruendam aram, cf. Carm. III, 8, 4. — *verbenas*] herbas puras ex loco sacro collectas. Cf. Carm. IV, 11, 6 sqq. Verg. Aen. XII, 120. ad q. l. Servius: „Verbenas iam vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva vel myrtus.“ — *meri*] Nefastum habebatur diis prolibare vina, quibus aqua erat admixta. — *hostia*] Tacit. Hist. 2, 3: Paphiae Veneri „hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur. Sanguinem arae offundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur.“

Carmen XX.

Parvum hoc carmen videtur inscriptum olim fuisse tabellis, quibus Horatius amicum suum Maecenatem ad convivium invitaret. Totum autem iocosum est et familiare et spirat dulcissimam et intimam amicitiam. Nam quod propositurus Maecenati erat Horatius vinum, vile quidem fuit sed multis nominibus carum illi et acceptum. Et primum quidem Sabinum fuit, natum in villa a Maecenate dono data Horatio, deinde ab Horatio ipso conditum, tum eo ipso tempore conditum, quo Maecenas in theatro publicum honoris ac dignitatis testimonium accepit. Haec autem laeta populi acclamatio si eadem est, cuius Carm. II, 17, 25 sq. mentio fit, ostendit simul quo anno ortum sit hoc carmen. Illam enim factam esse eodem anno constat, quo Horatius cadente arbore paene necatus est (vide ad Carmen II, 13). Vile autem vinum quod appellatur, haud dubie recens fuit, fortasse bimum vel trimum; quadrimum etiam Carm. I, 9, 7 bibitur; quanquam Italica vina, natura austera, vetustate debebant mollescere.

V. 1. *vile Sabinum*] Omne Sabinum vinum haud magni habitum est a Romanis, recens minimi. Unde Martial. X, 49, 3: „Propinas modo conditum Sabinum, Et dicis mihi, Cotta: vis in auro? Quisquam plumbea vina vult in auro?“ Ceterum suspicatus est Meinekius, non sine ratione Sabinum ab Horatio commendari Maecenati, qui cum fere quartana laboraret, prae ceteris vinis hoc genere

Cantharis, Graeca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro
Cum tibi plausus,
Care Maecenas eques, ut paterni
Fluminis ripae simul et iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Caecubum et prelo domitam Caleno
Tu bibes uvam: mea nec Falernae

delectari debuisset, i. e. leni vino nec febricitantibus noxio. Cfr. Galenus de sal. vict. vol. XV. p. 648. Lips.: „*κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὁ ἄτονος σαβῖνος, ὃν καὶ διδόασι τοῖς πυρέττουσιν.*“ Quanquam dubia res est; illud enim si voluisset poeta, clarius haud dubie indicasset. — *modicis cantharis*] Canthari maius genus poculorum, quo in laetis occasionibus utebantur; quare iocosum est, quod dixit *modicis cantharis*: in qua coniunctione inest quoddam verborum certamen, non intellectum ab iis, qui vel de poculis cogitarent non *pretiosis* vel ab Horatii tenui domo omnem profusionem afuisse severo vultu docerent. — *graeca testa*] amphora graeco vino prius imbuta, quo melius fieret vinum Sabinum. — *levi*] Amphorae, argilla vel vitro factae, cortice claudebantur ac deinde gypsabantur, ne posset aër intrare. Inscribebatur nomen consulis, quo anno natum erat vinum; vitreis amphoris addebantur tesserae, pittacia consulum nominibus inscripta. — *care*] Sic in omnibus codicibus, nisi quod Bentleius in uno invenit *clare*. Illud autem familiaritatem qua erat Horatius cum Maecenate h. l. maxime decet. — *eques*] Equestri ordine quo natus erat contentus Maecenas non captavit maiores honores; quae modestia magnam gratiam ei apud populum paravit. cf. Carm. I, 1, 1. III, 16, 20. Propert. IV, 9: „Maecenas eques Etrusco de sanguine regum, Intra fortunam qui cupis esse tuam.“ — *datus*] omisso v. *est* cf. Carm. I, 12, 7. II, 7, 11. Sat. I, 10, 33. — *paterni fluminis*] Tiberis, qui ab Etruria fluit. In quo fluminis epitheto blandum est indicium, patriam quoque Etruriam de virtute Maecenatis gavisam cum populo Romano coniunctum edidisse plausum; cum qua re consentit Vaticani montis ad dextram fluminis ripam siti commemoratio. Unde simul intellegitur tam laete acceptum esse Maecenatem in theatro Pompei e regione Vaticani montis sito. *Vaticani* „nominis secundam syllabam Horatius corripuit, non, ut inepte dicit Orellius, quod id a vaticiniis repeteret, sed quia vulgo ita dicebant: postea Martialis et Iuvenalis eandem syllabam extenderunt.“ Lachm. ad Lucret. p. 37. — *imago*] vide ad Carm. I, 12, 3. — *Caecubum*] Iam quattuor nobilissimi vini genera nominantur. *Cales*, Campaniae oppidum, hodie *Calvi; ager Falernus* ad radices Massici montis in Campania, *Formiae* Latii municipium in Auruncis prope Caietam, hodie *Mola di Gaëta*. — *tu bibes*] Hic futuri temporis usus non multum differt a coniunctivo quem dicunt potentialem; sic enim imprimis poetae indicant quae quominus possint fieri nihil est quod impediat. Sic Carm. II, 12, 10. Abstinendum igitur a coniecturis *tum bibes, non bibes, tu liques*. Kellero Epilegom. p. 78 placuit *bibas*; nam *bibes* post *potabis* v. tolerari non posse. In Ecksteinii editione legis *vides*, ex errore fortasse typographico. — *temperant*] Epod. 17, 80. Audacter hoc dictum est *colles temperant*, sed recte, quoniam *colles* vinum dare eodem iure dici possunt quo vites.

Temperant vites neque Formiani
Pocula colles.

Carmen XXI.

Dianam tenerae dicite virgines,
Intonsum pueri dicite Cynthium
Latonamque supremo
Dilectam penitus Iovi.

Carmen XXI.

Octavianus ab Actio victor reversus in honorem Apollinis, cui victoriam se debere putaret, ludos Actiacos primum a. 726 celebravit. Iam cum tota huius carminis ratio ad ludos in honorem Apollinis et Dianae habitos pertineat, ad indicendos et celebrandos eos ludos Horatium haec cecinisse credibile est. Cum qua re hoc egregie consentit, quod eodem anno Octavianus expeditiones parabat in Britannos et Arabes. Iam vide, quam rara arte Horatius hoc carmen composuerit. Prima stropha totam quasi familiam coniungit (filium, matrem, patrem) stropha secunda filiam laudat, tertia filium, eodem quo ante ordine, et quia de Apolline, qui vere est ἀλεξίκακος, plura est dicturus. Deinde stropha 1 et stropha 3 tantopere inter se congruunt, ut versus versui, vocabulum vocabulo respondeat; nec minus stropha 2 et stropha 4 simillimae sunt.

V. 1.	Dianam	tenerae	dicite	virgines		
V. 9.	Vos Tempe	totidem	tollite	laudibus		
V. 2.	Intonsum	pueri	dicite	Cynthium		
V. 10.	Natalem	que mares	Delon A	pollinis		
V. 3.	Latonamque	supremo				
V. 11.	Insignemque	pharetra				
V. 4.	Dilectam	penitus	Iovi			
V. 12.	Fraterna	que umerum	lyra			
V. 5.	Vos	laetam	fluviis	et	nemorum	coma
V. 13.	Hic	bellum	lacrimos	um hic	miseram	famem
V. 6.	Quaecumque	aut	gelido	prominet	Algido	
V. 14.	Pestemque •	a	populo et	principe	Caesare in	
V. 7.	Nigris	aut Erymanthi				
V. 15.	Persas	atque Britannos				
V. 8.	Silvis	aut viridis	Cragi			
V. 16.	Vestra	motus aget	prece			

Quae congruentia vocabulorum et metri suadere videtur, ut carmen ab ipsis puerorum et puellarum choris cantatum esse credamus. Tum pueri versum primum, puellae v. secundum, uterque chorus vv. 3 et 4; deinde stropham alteram pueri, tertiam puellae, quartam uterque iterum chorus cantasse videntur. — *Dianae*] prima syllaba producta est, ut apud Verg. Aen. I, 499. — *intonsum*] Epod. 15, 9. Tibull. I, 4, 37: „Solis aeterna est Phoebo Bacchoque iuventa: Nam decet intonsus crinis utrumque deum.“ — *Cynthium*] a Deli monte Cyntho. — *nigris silvis*] cf. Carm. IV, 12, 11. IV, 4, 58. Nigrae silvae non solum pineta sunt, sed omnes, quarum arbores viridia quidem sed ad nigrum colorem vergentia habent folia; ut *ilex nigra*, Ovid. Am. II, 6, 49: „*nigra* nemus *ilice* frondet.“ id. Fast. II, 165: „densa *niger ilice* lucus.“ *abies nigra* apud Vergil. Buc. 6, 54. Aen. VIII, 599. — *Cragi*] montis Lyciae, qui viridis appellatur propter

Vos laetam fluviis et nemorum coma,
Quaecumque aut gelido prominet Algido
Nigris aut Erymanthi
Silvis aut viridis Cragi;

Vos Tempe totidem tollite laudibus
Natalemque mares Delon Apollinis,
Insignemque pharetra
Fraternaque umerum lyra.

Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
Pestemque a populo et principe Caesare in
Persas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

Carmen XXII.

Integer vitae scelerisque purus

arborum folia ex viridi ad flavum colorem vergentia.— *fraterna*] Mercurii, de quo vide Carm. I, 10, 6. *umerum* est accusativus graecus. — *hic bellum lacrimosum*] Sic apud Hom. Il. V, 737 „*ἐς πόλεμον δακρυόεντα*.“ Deinde „Quo spectaverit communis Apollinis et Dianae religio, id optime ex carmine saeculari cognosci potest. Nimirum cum soli et lunae, a quibus salubris aëris temperies adeoque tam agrorum fertilitas quam corporum sanitas pendet, divinam Apollinis et Dianae personam indueret antiquitas, habiti ii sunt dii salutares, publicae salutis auctores, *σωτῆρες*, vel dii averrunci, *ἀλεξίκακοι*, *ἀλεξίμοροι*, *ἀποτροπαῖοι*, qui famem, pestilentiam atque publicam calamitatem avertere possent; et hinc iidem sunt dii socii, *πάρεδροι*, *σύνναοι*, eiusdem religionis in eodem templo participes.“ Doering. — *a populo et principe*] Qui *et* particulam eicere voluerunt, ut sit: „propterea quod princeps est Caesar,“ non viderunt Horatium particulis *et* et *que* saepe toti rei partem aliquam egregiam addere; quo factum est ut Caesaris salus artissime coniuncta sit cum universa populi salute. Vide ad Carm. I, 3, 19. Eadem fere res iam apud Homerum observatur Il. XIII, 1. — *in Persas atque Britannos*] cf. Carm. I, 2, 22. III, 27, 21—24. I, 35, 29. — *vestra*] pueri et puellae invicem se alloquuntur.

Carmen XXII.

Horatius quid pietati in deos tribuat, manifestum est ex Carm. I, 17, 13. Idem hoc carmine probatur. Qui pii sunt, sunt innocentes a diisque coluntur. Quam deorum tutelam ut in illo carmine sic in hoc se ipsum expertum esse adfirmat luculento exemplo. Sibi, pio vati et innocenti homini, nihil esse horribile aut pertimescendum; praesenti deorum auxilio fretum ubique se posse poesi et amori indulgere. Habemus igitur iterum perpetuam Horatii doctrinam de integritate morum ac veris vitae gaudiis. Compositio carminis simplicissima est; tres enim partes sunt ex binis strophis coniunctae; in ipsis partibus altera stropha priorem amplius illustrat, ita tamen ut

Non eget Mauris iaculis neque arcu
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra,
Sive per Syrtes iter aestuosas
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum vel quae loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Namque me silva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen et ultra
Terminum curis vagor expeditis,
Fugit inermem;

Quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis,

in tertia parte, quo carmen rectius in finem excurrat, apodosis protasim sequatur. — Nihil inest ironiae aut ludibrii (Keller. Epileg. p. 82) in hoc carmine, quod scriptum videtur, cum poeta villam Sabinam iam accepisset (v. 9). Aristium Fuscum inter amicos Horatii non ultimum locum habuisse constat ex Sat. I, 9, 61. Epist. I, 10. De Lalage vide ad Carm. I, 19.

V. 1. *Integer vitae*] Sat. II, 3, 220. Verg. Aen. IX, 253. — *Mauris*] vide ad Carm. I, 1, 28. — *gravida*] plena. cf. Verg. Aen. VII, 507. — *Syrtes aestuosas*] cf. Carm. II, 6, 3 sqq. Sed explicatur etiam de ora Syrtibus adiacenti, harenosa et fervida; cf. Carm. II, 20, 15. Verg. Aen. V, 51: de qua Lucanus Phars. IX, 430: „At quaecumque vagam Syrtim complectitur ora Sub nimio proiecta die, vicina perusti Aetheris, exurit messes et pulvere Bacchum Enecat, et nulla putris radice tenetur. Temperies vitalis abest et nulla sub illa Cura Iovis terra est: natura deside torpet Orbis et immotis annum non sentit harenis.“ Lucan. IX, 303: „Syrtes, vel primam mundo natura figuram Cum daret, in dubio pelagi terraeque reliquit.“ Et Claudianus de IV. cons. Honor. 436: „Libyae squalentis harenas Audebit sperare pedes madidaque cadente Pleiade Gaetulas intrabit navita Syrtes;“ idem tamen de laud. Stilich. I, 257: „stant pulvere Syrtes Gaetulae.“ Propert. IV, 24, 16 (Haupt.): „traiectae Syrtes.“ Sil. I, 644: „mersos Syrtis harenis populos.“ — *inhospit. Caucasum*] Epod. I. 12. — *fabulosus Hydaspes*] hodie *Behut*. India Romanis prope ignota, ut etiam Plinius N. H. VI, 17 scripserit: „Patefacta est (India) non modo Alexandri Magni armis regumque qui ei successere, circumvectis etiam Hyrcanum mare et Caspium Seleuco et Antiocho praefectoque classis eorum Patrocle; verum et aliis auctoribus graecis est. *Non tamen deest diligentiae locus, adeo diversa et incredibilia traduntur.*“

V. 11. *curis expeditis*] Alii ex codd. *expeditus*; sed homoeoteleuton facit ut illud praeferendum videatur; nam utriusque scripturae sententia eodem redit. Homoeoteleuti exempla ubivis obvia, ut Carm. II, 12, 1. 16, 38. 17, 1; alia. — *quale portentum*] In his quae inest superlatio, eam apparet accommodatam esse ad terrorem quo Horatius cum conspiceret lupum subito movebatur. — *Daunias*] Apulia. cf. Carm. IV, 14, 26. A graecis formis huic similibus in nominibus latinis, cum metri quaedam necessitas urgeret, non abhorruerunt latini poetae, ut

Nec Iubae tellus generat leonum
Arida nutrix.

Pone me pigris ubi nulla campis
Arbor aestiva recreatur aura,
Quod latus mundi nebulae malusque
Iuppiter urget;

Pone sub curru nimium propinqui
Solis in terra domibus negata:
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

Ovid. A. A. I, 82 *Appias* (aqua), ibid. III, 452 *Appiades* (nymphae). — *Iubae*] A. u. c. 729 Iuba filius ab Augusto pro patrio regno et partem Gaetuliae accepit et universam Mauretaniam, quae Bocchi et Bogudis fuerat. Quare non male suspicati sunt, qui illo anno carmen scriptum esse putant. cf. Carm. I, 23, 10. — *pigris campis*] Describitur his quattuor versibus frigida, duobus insequentibus torrida zona. cf. Carm. III, 3, 55. 24, 36. Deinde notandum est, ex more satis frequenti adiectiva *pigris*, *aestiva* in mediis, substantiva *campis*, *aura* posita esse in extremis versibus; qua re egregie perspicuitati elocutionis consultum videmus. — *malusque Iuppiter*] cf. Carm. I, 1, 25. — *urget*] vide ad Carm. II, 9. 9. — *dulce ridentem*] vide ad Carm. II, 12, 14. — *pone*] Notanda anaphora in primo verbo duarum stropharum, qua facile est sentire quam magna vis huic verbo accedat. Quare haud rarum hoc genus; nam compara Carm. I, 35, 5. 9. 17. 21; II, 6, 13 et 21; II, 16, 1 et 5; II, 19, 9 et 13; II, 20, 9 et 13; III, 3, 9 et 13; III, 4, 37 et 41; III, 9, 1. 5. 9 et 13; cet. — *dulce loquentem*] Iocose ratio habita est nominis Lalages (*Λαλαγή*), quae quod nomine pollicita est re comprobavit. Similiter Catull. 51, 5: „audit (te) dulce ridentem"; uterque poeta ad Sapphonis exemplum: „*ἀδὺ φωνεύσας ὑπακούει καὶ γελαίσας ἱμερόεν.*" Ceterum in vv. 23. 24 alterum est genus anaphorae, quo idem vocabulum legitur in prima sede duorum inter se excipientium versuum; cuius generis alia exempla haec appono: Carm. I, 28, 33 sq. I, 34, 9 sq. I, 36, 11 sq. II, 3, 5 sq. II, 6, 9 sq. II, 8, 21 sq. II, 16, 5 sq. III, 11, 30 sq. 37 sq. Iam ut hoc loco nunc defungar, tertium genus est cum idem vocabulum in prima quidem sede duorum versuum reperitur, sed qui tertio alio distinentur: Carm. II, 1, 17. 19. II, 3, 17. 19. III, 1, 45. 47. III, 19, 5. 7. III, 24, 33. 35. Tum quarto genere idem vocabulum in uno quidem versu repetitur sed in conspicuis locis, ut in initio et media arsi: Carm. II, 19, 17. III, 4. 45 (III, 10, 5). IV, 4, 30. IV, 7, 15. 23. Cum quo genere cognatum est hoc, cum quod in prima sede versus collocatum est vocabulum in medio altero versu iteratur: III, 3, 65 sq. Quinto genere idem vocabulum in pari sede eiusdem vel similis versus repetitur, ut III, 4, 53. 54. IV, 13, 10. 11. Denique varia genera anaphorae non raro ad augendam vim coniunguntur; quod quomodo fiat ex his vide locis III, 29, 17—21. III, 21, 13—17. IV, 13, 17—18. IV, 14, 41—52.

Carmen XXIII.

Vitas inuleo me similis, Chloë,
Quaerenti pavidam montibus aviis
Matrem non sine vano
Aurarum et siluae metu:

Nam seu mobilibus vepris inhorruit
Ad ventum foliis seu virides rubum
Dimovere lacertae,
Et corde et genibus tremit.

Atqui non ego te tigris ut aspera
Gaetulusve leo frangere persequor:
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

Carmen XXIV.

Quis desiderio sit pudor aut modus

Carmen XXIII.

Ad graecum fortasse exemplum Chloën, timidam puellam et amori se subtrahentem, comparat cum inuleo matrem anxie sequenti et pericula undique timenti. Chloë (*χλόη*) nomen ab Horatio non fictum sed electum est, quoniam bene congruit cum natura et aetate puellae. De eadem C. III, 26 scriptum videtur. Tempus definiri nequit.

V. 2. *inuleo*] Cf. Anacreon fr. 49 Bergk.: „*Ἀγανῶς οἰά τε νεβρὸν νεοθηλέα Γαλαθηνόν, ὅστ' ἐν ὕλης κεροέσσης Ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη.*" *Inuleo* (non *hinnuleo* aut *hinuleo*) in omnibus scriptis Cruquii et optimis Kelleri. Sic etiam Lambinus scripsit. — *siluae*] trisyllabum, ut Epod. 13, 2. Ep. I, 16, 51. — *vepris*] Codd. *veris inhorruit adventus*; Muret. et Gerlach. ex codd.: *vitis inhorruit ad ventum*; *vepris* ex coni. Gogav. Salmas. Bentl., quos recte secuti sunt Meinek. Keller. Eckstein. Generalem sententiam de adventu veris locus ipse respuit, exemplum desideratur a certa quadam re sumptum. Cf. Lucan. VIII, 5 „pavet illa fragorem Motorum ventis nemorum." Senec. Hippol. 1103: „acutis asperi vepres rubis, Omnisque truncus corporis partem tulit," et Colum. VII, 6 de pecore caprino: „Nam nec rubos aversatur, nec vepribus offenditur." — *virides lacertae*] Est hoc indicium veris, lacertas prodire ex latebris, in quas hieme se condiderint. cf. Verg. Buc. 2, 9. — *tremit*] inuleus. — *Gaetulus*] Africanus. *Γαιτοῦλος*. — *frangere persequor*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *tempestiva viro*] nubilis. Verg. Aen. VII, 53.

Carmen XXIV.

Dulcissimum hoc de morte Quintilii ad Vergilium carmen absolutum omnino est ac perfectum; nam cum Horatii tristes querimoniae usque ad medium versum (10) vehementer

Tam cari capitis? Praecipe lugubres
Cantus, Melpomene, cui liquidam pater
    Vocem cum cithara dedit.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget: cui Pudor et Iustitiae soror,
Incorrupta Fides nudaque Veritas
    Quando ullum inveniet parem?

Multis ille bonis flebilis occidit;
Nulli flebilior quam tibi, Vergili.
Tu frustra pius heu non ita creditum
    Poscis Quintilium deos.

auctae ingens damnum, quod praestari non possit, et singulares virtutes defuncti amici dulcissimo maerore descripserint, tota altera pars superiori contraria est: luctum iustum sed irritum esse, calamitatem patienter ferendam. Qua quidem consolandi ratione quae potest melior inveniri? Nam est consolatio ad eum, quocum Quintilius intima familiaritate coniunctus vixerat. Probat igitur Horatius Vergilii maerorem ac luctum ob ereptum amicum; imparem se profitetur qui satis digno θρήνῳ prosequi possit tam egregium hominem, tam dulcem amicum, vocat in auxilium Musam, prodit necopinatum suum etiam dolorem et concedit tamen neminem maiore iure lugere quam Vergilium. Sic postquam aditum sibi paravit ad animum contristati amici, „at, inquit, frustra conquereris, frustra reposcis, quem semel eripuerunt dii; in vitam reducere non posses mortuum, etiam si Orpheo blandius caneres. Quare quid erit faciendum? Patientia levandum est quod nequit dolore restitui.“ Cum Quintilium a. 730 mortuum esse sciamus, carmen quo tempore scriptum sit liquet.

V. 1. *desiderio*] In dativo difficultas quaerenda non est; recte enim congruit cum maiore quam h. l. verbum *sit* habet vi ac potestate; deinde *pudor* et *modus* bene coniuncti sunt, nam ubi a nimio luctu pudor homines prohibet, modus simul querelis ponitur. Sic Martial. VIII, 3, 3: „Sit pudor et finis“ et VIII, 64, 15: „Sit tandem pudor et modus rapinis.“ — *cari capitis*] Sic Schillerus noster: „Er zählt die Häupter seiner Lieben, Und sieh! ihm fehlt kein *theures Haupt.*“ — *ergo*] Significat haec particula subitam et vehementem admirationem, ad quam cum loci natura dolorem addat, efficitur ut necopinati doloris sensus exprimatur. — *urget*] vide ad Carm. II, 9, 9. cf. Verg. Aen. X, 745. — *Pudor*] cf. Carm. Saec. 58. Est autem ea virtus, qua ne quid mali committamus insito quodam nobis honestatis sensu prohibemur (Ehrgefühl). — *Iustitiae soror*] cf. Cic. de offic. II, 7. Claudian. de laud. Stilich. II, 373: „lictorque Metus cum fratre Timore.“ — *nudaque Veritas*] simplex, aperta, quae neque ullum verborum ornamentum neque artificium neque fucum aliumve cultum desiderat. — *inveniet*] De singulari numero cf. Carm. I, 2, 38. 3, 3. 4, 16. 6, 10.

V. 11. *frustra pius heu*] Noli intellegere pietatem in amicum; sed eadem est pietas quam in his invenimus locis: Carm. I, 17, 14. II, 14, 2. IV, 7, 24; quibuscum conferas locum ex simili carmine Ovidii de morte Tibulli poetae, Am. III, 9, 37:

Vive pius, moriere pius, cole sacra, colentem
Mors gravis a templis in cava busta trahet.

Quid, si Threïcio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem?
Num vanae redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida
Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi?
Durum: sed levius fit patientia
Quicquid corrigere est nefas.

Carmen XXV.

Parcius iunctas quatiunt fenestras

Pii autem diis cari sunt et amici; pios igitur maior spes est moturos precibus deos; nam (Ovid. Met. VIII, 725): „Cura pii dis sunt et qui coluere coluntur." Et tamen quanquam pius est Vergilius, mortuum amicum non reducent dii in vitam; est igitur ille frustra pius, id quod magnopere est dolendum. Sic intellegitur *heu* particula, quam ne cum insequentibus vocabulis coniungas vetat ipsa versus caesura. — *non ita creditum*] Demonstrativum adverbium *ita* requirit relativam sententiam: *ut nunc factum est* i. e. ut tam mature eum tibi eriperent. — *Quid, si*] Hanc optimorum et plurimorum codicum scripturam non dubitavi recipere; etenim nec vehementior sententia est nec potest esse crudeliter Vergilii illudentis, ut Orellio visum est. cf. Sat. II, 3, 159. Ep. I, 19, 12. Verg. Aen. IV, 311. Alii *Quodsi* et v. 15. *Non.* — *Orpheo*] cf. Carm. I, 12, 8. — *Threïcio*] Epod. 13, 3; est graeca forma Θρηΐκιος. — *fidem*] Singularis apud poetas pro plurali satis frequens; cf. Carm. I, 17, 18. Epod. 13, 9. — *vanae imagini*] Animae mortuorum speciem quidem corporum referebant, ut oculis cernerentur; sed tactum effugiebant: inde *simulacra* sunt et *εἴδωλα*, et recte appellantur *vanae*. cf. Verg. Aen. VI, 292. — *virga*] cf. C. I, 10, 18. — *fata recludere*] Fata hominum certa sunt et immutabilia; inde *recludere* verbum ab Orci portis facile transfertur ad ipsa fata quae nulla vi nec hominum nec deorum solvuntur. De infin. vide ad Carm. I, 1, 18. — *semel*] ein für allemal, de iis rebus quae fieri non possunt nisi semel; cf. Cic. Deiot. 3, 9. Verg. Aen. XI, 418. — *gregi*] De dativo cf. Carm. I, 28, 10. — *durum*] Vide quanta insit in hac brevitate vis dicendi; quanto hoc gravius quam illud, durum quidem hoc est, sed cet.

Carmen XXV.

Acerbum hoc est carmen et contumeliosum in Lydiam, olim formosam et duram, nunc senescentem et paene desertam; plenum est exprobrationis et maledictionis. Medius versus (10) huius quoque carminis caput et fastigium habet.

V. 1. *parcius*] rarius. — *iactibus*] Sic optimi codices prope omnes; alii *ictibus*. — *iunctas fenestras*] valvas fenestrarum occlusas. Becker. Gall. T. I. p. 100: „Die Fenster mögen in alter Zeit unverschlossene Oeffnungen gewesen sein, die höchstens durch Läden geschlossen wurden. In späterer Zeit bediente man sich besonders des lapis specularis (Frauenglas, Marienglas), der häufig erwähnt wird. Selbst Säulengänge verschloss man durch dergleichen Fenster. Die Frage, ob die Alten sich auch des Fensterglases bedient

Iactibus crebris iuvenes protervi
Nec tibi somnos adimunt, amatque
Ianua limen

Quae prius multum facilis movebat
Cardines. Audis minus et minus iam:
„Me tuo longas pereunte noctes,
„Lydia, dormis?“

Invicem moechos anus arrogantes
Flebis in solo levis angiportu
Thracio bacchante magis sub interlunia vento,

Cum tibi flagrans amor et libido,
Quae solet matres furiare equorum,
Saeviet circa iecur ulcerosum,
Non sine questu,

Laeta quod pubes hedera virenti
Gaudeat pulla magis atque myrto,

haben, ist früher gewöhnlich verneinend beantwortet worden. In neuerer Zeit ist man indessen darüber nicht in Zweifel und mehr als alle Belege aus späten Schriftstellern beweisen die in Pompeji gefundenen Glasscheiben und selbst Fenster.“ — *multum facilis*] facillima; de quo usu voc. *multum* cf. Carm. III, 27, 47. Epod. 15, 11. 17, 20. Sat. I, 3, 57. II, 3, 147. Epist. I, 3, 15. Ianua vel porta *difficilis* appellatur ap. Ovid. Am. I, 6, 2: „Difficilem moto cardine pande forem.“ — *Me tuo* cet.] Versus 7 et 8 ex carmine sunt παρακλαυσιθύρῳ, quale est Carm. III, 10. — *longas noctes*] Epist. I, 1, 20. — *invicem*] vicissim. Epod. 15, 24; eadem prope ratione Carm. III. 28, 9. — *levis*] contempta. — *magis*] vehementius quam solet alias. *Thracio bacchante* est ablativus absolutus. Bentleius malebat *bacchata*. I. M. Gesnerus et Mitscherlichius commate post v. *angiportu* collocato, post v. *vento* sublato hanc voluerunt esse verborum coniunctionem: cum tibi amor magis flagrans, quam Thracius ventus sub interlunia bacchans, et libido saeviet; quam constructionem obscuram atque contortam, quanquam probata est Hauptio, Meinekio, Rittero, poetae obtrudere nolui. — *Interlunia*] Eo tempore quo neque vetus neque nova luna conspicitur saevire dicebantur venti; nam hoc est *bacchari*, ut Ovid. Trist. I, 2, 29: „Boreas bacchatus ab Arcto;“ cf. Verg. Aen. IV, 666. — *furiare*] in furorem coicere. cf. Verg. Aen. II, 407. Georg. III, 266. — *iecur*] vide ad Carm. I, 13, 4. — *ulcerosum*] cf. Epist. I, 18, 72. Verum ut cum ulcere coniuncta est foeditas ac taedium, sic ulcerosum iecur non cupiditatem solum, quae est in *vulnerare*, *vulneratus*, significat, sed foedam ac nimiam cupiditatem. — *hedera virenti*] hellgrüner Epheu. — *pull. myrt.*] dunkelgrüne Myrte, graulichgrüne Myrte (Goethe). cf. Carm. I, 21, 7. Deinde in comparatione alterum membrum mutatum est; nam cum simpliciter dicendum

Aridas frondes hiemis sodali
Dedicet Hebro.

Carmen XXVI.

Musis amicus tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis, quis sub Arcto
Rex gelidae metuatur orae,
Quid Teridaten terreat, unice
Securus. O quae fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiae coronam,
Pimplea dulcis. Nil sine te mei

esset *quam aridis frondibus*, ad augendum ludibrium hanc partem nova instruxit sententia. cf. C. IV, 13, 9. De Hebro vide Carm. III, 25, 10. Epist. I, 3, 3.

Carmen XXVI.

„Musis, inquit, amicus et ab omnibus quibus nunc homines tenentur curis unice liber nihil moror ea quae aliena et remota sunt; quare praestat te laudare, dulcis amice, tibique Musarum ope coronam nectere novoque carminum genere te celebrare.“ Est breve quidem, sed amabile carmen, quo etiam L. Aelius Lamia, qui tristiore ac severiore fuisse videtur ingenio (cf. III, 17), ad hilariorem vitae usum tecte evocatur. Tempus, quo scriptum sit, ex v. 5 intellegitur. Nam cum Prahates, rex Parthorum, patrem ipsum Orodem et omnes fratres interfecisset (a. u. 718), ex familia Arsacidarum adversarius exstitit Teridates. Hic tamen victus aufugit ad Octavianum, qui tum (a. u. 724) mortuo Antonio in Syria erat. Etiam Prahates legatos misit. Octavianus Teridati ut in Syria maneret permisit. Interea Prahates a populo pellitur, Teridates revocatur. Prahates Scytharum ope reducitur, Teridates confugit ad Augustum, quem in Hispania invenit (a. u. 729). Recte autem viris doctis visum est h. c. ad a. 725 referendum esse, cum praesertim simillima sententia sit in Vergilii Georgicis (II, 496) a. u. 724 editis. Muellerus hoc carmen inter antiquissima Horatii collocandum esse putavit, propter *fidibus novis* et parum concinne compositum v. 11.

V. 2. *protervis ventis*] quoniam omnia sibi obstantia quasi proterunt et ludibrio habent. Epod. 16, 22. — *mare Creticum*] ideo potissimum nominatur, quia maris medii ab Italia remotissima prope pars est. — *portare*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *rex*] Scytharum, Dacorum, Sarmatarum, a quorum excursionibus et latrociniis fines Romani imperii non erant tuti. cf. III, 8, 17. Alii *quis* pro *quibus* dictum volunt et significari putant Teridatem: non bene; nec melius Muellero ad tollendam nescio quam tautologiam scribere ex coniect. placuit „*quod* Teridaten terreat“. — *Teridaten*] Sic apud Dionem Cass. Τηριδάτην; apud Lucianum Τιριδάταν, ubi tamen editiones dissentiunt. — *necte*] Cfr. Claudian. de nupt. Honor. et Mar. 202: „tu, Gratia, flores Elige, tu geminas, Concordia, necte coronas.“ — *Pim-*

Prosunt honores: hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro
Teque tuasque decet sorores.

Carmen XXVII.

Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare Thracum est: tollite barbarum
Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat; impium

plea] *Πίμπλεια* est mons Thraciae cum fonte Musis sacro. A quo nomine latinum fit adiectivum *Pimpleus*, ut apud Catull. 105, 1: „Pimpleum scandere montem." — *prosunt*] Sic plurimi codices, pauci *possunt*. Utrumque bene dicitur; sed praevalet codicum auctoritas. — *honores*] sunt carmina quibus honores tribuuntur. cf. Carm. IV, 9, 25—30. — *hunc*] Facile intellegitur Lamiam significari; quare qui proxime praecedunt verba *nil — honores* uncis non sunt includenda. — *fidibus novis*] novo carmine, lyrico, nam plectrum Lesbium est. cf. Carm. III, 30, 13. — *sacrare*] perpetuo honore extollere, ut Epist. II, 1, 49. „Versus parum concinne compositus (hunc Lesbio sacrare plectro) cui nullum alium similem reperias. Cultis Horatii auribus in quarta huius versiculi syllaba desinens vocabulum non satis faciebat nisi id monosyllabum esset. Vocabulum longius praeter *hunc Lesbio* inveni semel, II, 3, 27." Lachmann. apud Frank. p. 239. Compara versus Carm. I, 9, 15. 19. 16, 23. 17, 15. 29, 7. 31, 7. 15. 19. 34, 7. 15. 37, 15. 19 alios.

Carmen XXVII.

Ut nono carmine huius libri sic hoc quasi in medium convivium ab Horatio et amicis celebratum ducimur. Ibi fervidiore Falerno calidi facti sodales a iurgiis ad certamina prorumpunt; surgit Horatius, qui vehementiore vino abstinuerat (vide v. 9), revocatque sodales ad moderationem et amicitiam. Pugnare in conviviis et pocula in arma convertere barbarorum et ferorum hominum (v. 2. 5), non Romanorum et cultorum esse dicit, tum inde a tertia stropha, postquam duabus superioribus aures et animos omnium in se suaque verba convertit, quo facilius convivae irae obliviscantur, subito aliam rem obicit rixae plane contrariam eamque ita instituit, ut per risum et iocum pace reconciliata ad hilaritatem omnes leniter cogat. Tempus nequit definiri: sed videtur eiusdem aetatis esse, cuius est C. I, 16. Porphyrion: „sensus sumptus est ab Anacreonte", apud quem legitur fr. 64 (Bergk) *Ἄγε δηῦτε μηκέθ' οὕτω πατάγῳ τε κἀλαλητῷ Σκυθικὴν πόσιν παρ' οἴνῳ μελετῶμεν· ἀλλὰ καλοῖς ὑποπίνοντες ἐν ὕμνοις.*"

V. 3. *verecundumque Bacchum*] cf. Carm. I, 18, 7. Epod. 11, 33. Hoc magis decet poetam, quam quod scribere voluit Cuninghamius *verecundique*. — *prohibete*] Ep. I, 1, 31. Cic. Manil. 7, 18. — *immane quantum*] ut *mirum quantum* (Liv. II, 1, 11) adverbii prope vice fungitur. Tacit. Hist. III, 62 „exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit." Capitolin. vit. Maximin. iun. c. 2:

Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.

Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiae
Frater Megillae, quo beatus
Vulnere, qua pereat sagitta.

Cessat voluntas? Non alia bibam
Mercede. Quae te cumque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus ingenuoque semper

Amore peccas: quicquid habes, age,
Depone tutis auribus. Ah miser,
Quanta laborabas Charybdi,
Digne puer meliore flamma!

Quae saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus?
Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimaera.

„amicis paternis immane quantum obsecutus est.“ — *cubito presso*] impresso pulvillis substratis cubito sinistro. cf. Sat. II, 4, 39. — *severi Falerni*] Haec facile ut coniungantur, efficitur pari quem utrumque vocabulum habet versus loco. *Severum* Falernum idem est quod Sat. II, 4, 24 *forte* appellatur. — *Vultis*] Interrogando nihil efficitur aliud nisi vivida quaedam protasis. — *Opuntiae frater Megillae*] unus e convivis, cuius nomini haec blanda et honorifica pulchrae sororis commemoratio substituitur. — *beatus vulnere*] Egregium oxymori exemplum; nam Venus „dulcem curis miscet amaritiem“ (Catull. 68, 18). — *sagitta*] cf. Carm. II, 8, 15. — *quae te cumque*] vide ad Carm. I, 6, 3. — *ah miser*] Audito tandem puellae nomine iocose exclamat, non esse mirandum, quod nomen illud pronuntiare cunctatus sit. Huc referendum est imperfectum *laborabas*, quod in optimis codd., etiam in Blandin. antiquiss. repertum est. Bentleius, cum latine dici putaret *morbo, frigore, inopia laborare*, non dici *laborare negotio, mari*, sed *in negotio, in mari*, nec *laborare puella*, sed *in puella* (Carm. I, 17, 19), ex vestigiis codicum, in quibus reperitur etiam *laboras*, restituendum putavit *laboras in Charybdi* cum Aldo, Cruquio, aliis. At Charybdis non est puella, sed perniciosus amor improbae puellae, quo iuvenem laborare recte potest dici, ut apud Ovid. Trist. I, 11, 27: „insidiis hominum pelagique laboro.“ — *Charybdi*] Verg. Aen. III, 420. — *Thessalis venenis*] *φαρμάκοις*, quibus Thessalia abundabat, unde Thessali noti venefici et magi. Epod. 5, 45. — *Chimaera*] Cuius amorem propter avaritiam cum Charybdi comparavit, eam Chimaeram appellat propter inconstantiam. Hom. Il. VI, 180. Hesiod. Theog. 325: „*Τὴν μὲν Πήγασος εἷλε καὶ ἐσθλὸς Βελλεροφόντης.*“

Carmen XXVIII.

Te maris et terrae numeroque carentis harenae
Mensorem cohibent, Archyta,

Carmen XXVIII.

Nullum est inter Horatiana carmina quod interpretibus tantas quantas hoc molestias procreaverit. Quare diversissimae eorum sunt sententiae. Alii dialogum inter Archytam et nautam, alii *μονολογίαν* esse adfirmant; neque qui alterutri sententiae addicti sunt inter se consentiunt. Et eorum qui dialogum scripsisse Horatium statuunt, alii nautae Matinum litus praetervehenti sex tantum versus, Archytae respondenti reliquos attribuunt, alii nautam viginti versus dicentem faciunt. Qui *μονολογίαν* invenerunt, miro sane acumine vel Horatii etiam viventis ab eodem Horatio fictam umbram in litore deambulantem ac declamantem audiebant, vel Archytae umbram primo secum severe philosophantem, deinde nautam casu praetervehentem precibus et minis sollicitantem fingebant, vel verba esse putabant alius peregrini nescimus cuius hominis naufragi primum ad Archytam, deinde ad nautam dicentis (sic nunc etiam Luc. Mueller in Vita Horatii 1880 p. 103), vel alia non magis probabilia excogitabant. Utut est, hoc certum videbitur, voluisse Horatium describere et castigare ingentia studia hominum, quippe qui aut nimia earum rerum quae humanos sensus superant cura et cupiditate teneantur quaeque dii sibi servaverint ad terram quasi detrahere conentur, aut nihil nisi terram spectantes caelum ipsum et omnia maiora sublimioraque prae divitiis et lucro contemnant. Utriusque studii inanitas Archytae, philosophi Pythagorei Tarentini, et nautae exemplis probatur. Ironia vere Horatiana ac prope Epicurea (cf. Epist. I, 4, 26. Epod. 15, 21. Epist. II, I, 52) per totum carmen manifesta est, neque minus manifesta oppositio inter duas personas (*te* vv. 1. 14. 23. 27. 28. 30. 31. 33. 36. *me* vv. 21. cf. 33). Quare optimum est iis accedere qui dialogum esse carmen existimarunt. Archytae naufragi corpus undis eiectum iacet in litore Calabriae; quo conspecto nauta praetervehens quid de Archytae studiis ac laboribus sentiat prodit; respondet umbra ad inhumatum corpus vagans, ostendens quam perniciosa sit contraria cupiditas, qua nautae etiam ad neglegendam pietatem ac religionem agantur. Nam hoc certum est, in omnibus prope verbis nautae contumeliam et irrisionem expressam esse. Praeterea Archytae corpus sepultum non est (vv. 23. 36), naufragus philosophus petit ut pulvere ter iniecto corpus suum sepeliatur. Iam si quaeris, ubi Archytas incipiat loqui, primum indicium invenitur in v. 14 *iudice te*, quae Archytae esse non possunt, alterum v. 21 *me quoque*, quae nautae nequeunt tribui. Iam cum haec *me quoque* a versu 20 dividi non possint, consistendum nunc quoque mihi videtur in ea ratione, qua nautae sedecim primos versus dandos esse olim tentavi demonstrare. (Quaestion. Horatian. part. I. II. p. 55—72, ubi quae nunc a Kellero in Epileg. p. 95 contra dialogum cum Scaligero proferuntur, iam dudum refutata sunt, p. 69 sq.) Nam non videtur necessarium esse, ut versus 16 et 17 eidem personae tribuantur: „Omnibus moriendi necessitas imposita est: (sed) varia sunt mortis genera.“ Ita sententias coniungendas esse non credo, ne *sed* v. 15 particulam eadem male sequatur. Verum incipit Archytas bene ab simili sententia sic: „Recte quidem omnibus moriendum esse ais, nam cet.“ Generalis quae inest in carmine sententia reperitur versibus 17—20, quos praecedunt versus 16, sequuntur totidem. — Quo tempore scriptum sit carmen, quis dicat? Suspicantur tamen, scribendi huius carminis occasionem dedisse iter ab Horatio cum Maecenate Brundisium factum a. 717.

V. 1. *harenae mensorem*] Proverbii instar fuit *harenam numerare* vel *me-*

Pulveris exigui prope litus parva Matinum
Munera, nec quicquam tibi prodest
Aërias tentasse domos animoque rotundum
Percurrisse polum morituro.
Occidit et Pelopis genitor conviva deorum
Tithonusque remotus in auras
Et Iovis arcanis Minos admissus habentque

tiri de re infinita et difficillima, sed supervacanea et ridicula. cf. Vergil. Georg. II, 104 sqq. Quare hoc *harenae* eodem consilio additum sentis, quo ea quae insequuntur *pulveris exigui parva munera* contra ingentia studia, quibus Archytas, Pythagoreus philosophus, Platonis aequalis, mare et terram emensus esse dicitur, invidiose ponuntur. Cfr. Cic. de off. I, 43, 10. Philosophus et geometra *animo* tantum omnes regiones non terrae solum sed aëris quoque percurrit et tentat, mercator terram solam et solidam, non aërem inanem neque solo animo sed corpore etiam. Is optime videtur vixisse, qui plurima sibi et suis commoda paravit; honores et magna nomina, qualia sunt Tantali, Tithoni, Minois, qui caelum captantes terram amiserunt, parvi sunt aestimanda; minoris etiam Pythagoras, qui cum animos hominum morti non succumbere discipulis persuaderet, operam et oleum perdidit. Scilicet quantumvis quondam se iam vixisse probaret, iterum mortuus nondum rediit in vitam. Sic Pythagorae et Archytae de migratione et immortalitate animarum tota doctrina huic est ludibrio. Inde *Panthoidis* (v. 10) ironica compellatio; inde haec verba *nervos atque cutem* pro corpore posita, ex Pythagorae corpus prae animo contemnentis sententia dicta; inde acerba et falsa laudatio *iudice te non sordidus auctor*. Sordidi enim apud philosophos sunt homines qualis hic nauta, qui bonis litteris spretis solam utilitatem laudabant (cf. Carm. II, 16, 15. Cic. de off. I, 42. II, 6). Pythagoras olim, quo Troianis iam temporibus se vixisse comprobaret, Euphorbum, Panthoi filium (Hom. Il. XVI, 808), se fuisse adfirmavit clipeumque, quo olim usus esset, inter multos alios in templo Iunonis haud procul Mycenis adfixos ostendit; quo clipeo *refixo* i. e. detracto (Epist. I, 18, 56. Epod. 17, 5) Euphorbi nomen vere inventum traditur. De qua re legatur Ovid. Met. XV, 160 sqq. Iam apertum est, opinor, quid versus velint 2 et 3. Nam te, inquit nauta, qui totam terram mente complectebaris, nunc *cohibent parva munera pulveris exigui*: i. e. tu nunc terrae exiguam partem, exiguum spatium occupas. Ac bene inter se congruunt vv. 3 sq. et vv. 23 sqq., nam *munera* quae h. l. *cohibent* Archytam, arenosum litus est, in quo inhumatum eius corpus iacet; etenim ex tota philosophia nihil aliud redundavit ad Archytam, nisi hic parvus et angustus locus in litore; vv. 23 sqq. desideratur pulvis in corpus *iniciendus* ad liberandam animam circumvagantem. *Cohibere* autem idem est quod coërcere; cf. Carm. II, 20, 8. III, 4, 80. 14, 22. IV, 6, 34. II, 18, 38. 19, 19. Praeterea compara Claudiani in Rufin. II, 451 „Iacet en, qui possidet orbem, Exiguae telluris inops, et pulvere raro Per partes tegitur, nusquam totiensque sepultus." Sabin. epist. 1, 25: „Perdiderat tumuli supremum munus Achilles." — *Matinum*] cf. Carm. IV, 2, 27. Epod. 16, 28. Porphyrion ad h. l.: „*Matinus* mons, sive promunturium, est *Apuliae*, iuxta quem Archytas sepultus est." Idem ad Epod. 16, 28: „*Matinus* (mons) *Calabriae*." — *aërias domos*] cf. Carm. I, 3, 29. — *polum*] Per synecdochen ponitur passim a poetis pro ipso caelo; Carm. III, 29, 43. Epod. 17, 77. Verg. Aen. V, 721.

Tartara Panthoiden iterum Orco
Demissum, quamvis clipeo Troiana refixo
Tempora testatus nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atrae,
Iudice te non sordidus auctor
Naturae verique. Sed omnes una manet nox
Et calcanda semel via leti.
Dant alios Furiae torvo spectacula Marti,
Exitio est avidum mare nautis;
Mixta senum ac iuvenum densentur funera, nullum
Saeva caput Proserpina fugit.
Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis.
At tu, nauta, vagae ne parce malignus harenae
Ossibus et capiti inhumato

V. 13. *concesserat*] Poetae non abhorrent ab indicativo apud part. *quamvis*, cum praesertim non cogitata sed certa res significatur. Apud Horatium compara Epist. I, 14, 6, I, 17, 1. 22. A. P. 366. Carm. III, 7, 25. III, 10, 13; coniunctivus est Carm. IV, 2, 39. IV, 6, 6; ex quibus locis discrimen senties. — *Tartara*] non de damnatorum sede, sed de universo Orco. Fuit autem metrica ratio, quae poetas ut *Tartara* dicerent, non *Tartaros* permovit. — *iudice te*] Pythagorae in magna Graecia tam celebratum erat nomen, ut quaedam eius doctrinae notitia ad eos quoque homines pervenire deberet qui expertes fuerunt artium et disciplinarum. — *calcanda semel via leti*] Etiam Livius XXXI, 18 „seque per omnes vias leti interficerent.“ Generalis sententia post prolata nonnulla eiusdem rei exempla desinendi aliquod indicium habet. cf. Carm. I, 17, 13. II, 3, 25. II, 10, 5. 21. II, 13, 19. III, 16, 17. III, 7, 19 cet. Versus 17—20 a superioribus diversam naturam produnt, quippe qui exclusa prope omni contumelia communem omnium mortalium condicionem describant, nisi quod v. 18 nautarum exemplum de industria sumptum apparet. — *avidum mare*] epitheton maris ad metum nautae incutiendum aptissimum. cf. Carm. III, 29, 61. — *densentur*] Duplex forma est verbi, *densare* et *densere*; codices plerumque fluctuant. — *nullum saeva caput Proserp. fug.*] Nullum caput tantum, nemo tam gravis fuit, quem Proserpina i. e. mors fugerit, timuerit, ad quem mors non accesserit. Sic Lucan. Phars. II, 75: „Mors ipsa refugit saepe virum (Marium).“ Proserpina enim ad moribundos accedit iisque cincinnum desecat; Verg. Aen. IV, 698.

V. 21. *devexi Orionis*] Occidit Orion V. Id. Novembr., quo tempore tempestates saevire solent: inde *Notus* rapidus illius comes dicitur, inde ipse Orion nautis infestus, Epod. 15, 7. Carm. III, 27, 17. — *parce*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *capiti inhumato*] Ne hiaret oratio, duo critici scribere maluerunt *intumulato*, ut ap. Ovid. Her. 2, 136: „Occurramque oculis *intumulata* tuis.“ Alia exempla hiatus sed non omnino similia sunt Carm. II, 20, 13. III, 14, 11. Epod. 5, 100. 13, 3. Fuit autem vetus superstitio, animam corporis inhumati non posse Stygias aquas transire (cf. Verg. Aen. VI, 325 sqq.

Particulam dare. Sic, quodcumque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinae
Plectantur silvae te sospite, multaque merces,
Unde potest, tibi defluat aequo
Ab Iove Neptunoque sacri custode Tarenti.
Neglegis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere? Fors et
Debita iura vicesque superbae
Te maneant ipsum: precibus non linquar inultis
Teque piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, non est mora longa; licebit
Iniecto ter pulvere curras.

Carmen XXIX.

Icci, beatis nunc Arabum invides

365. 374. Achill. Tat. p. 116. Iacobs.: „*Λέγουσι δὲ τὰς ἐν ὕδατι ψυχὰς ἀνῃρημένας μηδὲ εἰς Ἅιδου καταβαίνειν ὅλως, ἀλλ' αὐτοῦ περὶ τὸ ὕδωρ ἔχειν τὴν πλάνην.*“). Quare sacris legibus vetitum erat, ne quis ignotum etiam corpus, in quod incidisset, insepultum relinqueret. Quod officium ut festinantes etiam possent praestare, ter glaebam iniecisse sufficiebat. — *sic*] vide ad Carm. I, 3, 1. — *quodcumque minabitur, plectantur*] cf. Epist. I, 2, 14. — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *Neptuno*] Fuit Archytas Tarentinus, in qua urbe Neptunus *πολιοῦχος* deus erat. — *neglegis committere*] vide ad Carm. I, 27, 9. — *te natis*] Sic coniungendum est, non *te committere*. — *fors et*] fortasse etiam. Keller. Eckstein. Schütz. *forset* (non Mueller) i. e. forte siet. Apud Vergil. Aen. XI, 50 Ribbeckius et apud Propert. II, 9, 1 Lachmannus *fors et* servarunt; etiam Auson. Epist. 21, 37 (Bipont.): „*Fors et rogabit.*“ — *vicesque superbae*] *ἀντίποινα*, talio. cf. Hom. Od. XI, 72 sq. — *ter*] Ternarius numerus sacer. Ep. I, 1, 37. Sat. II, 1, 7.

Carmen XXIX.

Aelius Gallus a. u. 730 ex Aegypto expeditionem in Arabiam felicem Augusti iussu fecit ex eaque summa quaeque exspectaverunt Romani. Quid igitur mirum, quod magna Arabiae et eius divitiarum fama multos tum incendit iuvenes Romanos bellandi cupiditate opumque colligendarum exspectatione? Ex amicis Horatii *Iccius* quoque, qui usque ad id tempus in otio et mansuetioribus litteris vixerat, nomen professus est. Quare Horatius festivo hoc carmine amicum iocose deridet et mirabundus exclamat: ergo tu quoque militiam paras, tu quoque otium et libros cum castris et gladio commutaturus es! Laedere Iccium Horatius noluit; acerbitatis in amicum nihil reperitur toto carmine, ioci et leporis omnia plena sunt. Verum etiamsi Iccium non accusat, accusat tamen ingentem suae aetatis cupiditatem bonorum; etenim ita saepe fit, ut quae in amicos ridendo et iocando dicamus iis alios tangi velimus. Ad eundem Iccium data est Epist. I, 12. Cum iam a. 727 ex-

Gazis et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabaeae
Regibus horribilique Medo
Nectis catenas? Quae tibi virginum
Sponso necato barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis
Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus et Tiberim reverti,
Cum tu coëmptos undique nobilis
Libros Panaeti Socraticam et domum

peditio pararetur, ad eum annum referendum esse carmen satis est probabile.

V. 1. *nunc*] Quanta nunc subito exarsit ferocia; quanta audacia in te, qui adhuc fuisti placidus, tranquillus, innocens; tu igitur ex mitissimo philosopho acerrimus bellator factus Arabibus et Parthis, invictis gentibus, militiam paras et catenas; tu igitur alter Achilles ignoti cuiusdam principis filiam servam, filium pocillatorem reduces. Sic continuatur iocosa irrisio, amabilis superlatio. Post *catenas* interrogandi signum rectius ponitur: admirationi enim, non adfirmationi hic locus est. Sic totum carmen ex interrogationibus compositum est. — *Sabaeae*] regio Arabiae felicis, cuius caput Saba. — *ex aula*] regia; vide Liv. XLV, 6. — *sagittas tendere*] paulo audacius dictum, cum arcus proprie tendatur; a qua tamen audacia ne epicus quidem Vergilius abhorruit Aen. V, 808. Imitatus est Claudian. in nupt. Hor. et Mar. Fescenn. Alc. 2: „Parthis sagittas tendere certior." Seres autem ut omnes orientales gentes nobiles erant sagittarii. — *arcu paterno*] vide Carm. II, 13, 17.

V. 10. *arduis pronos*] Pronum cum sit quod per declive decurrit (Verg. Georg. I, 203) hac ipsa oxymori oppositione egregie ostenditur, nihil magis inter se contrarium esse quam *arduos montes* et *pronos rivos*. — *et Tiberim*] amplificatio per exemplum; vide ad Carm. I, 3, 19. — *coëmptos undique*] Significatur his verbis magnum quo olim Iccius ardebat studium philosophiae. Neque inconsulto Stoici Panaetii mentio facta est, quippe qui nihil expetendum docuerit nisi honestum; ut sic quoque mutatus Iccii animus prodatur. — *Panaeti*] vide ad Carm. I, 2, 26. Lachm. ad Lucret. p. 327: „Substantivorum Graecorum genetivos in vocalem *i* simplicem exeuntes nonnulli probarunt, ita tamen, si ante eam plures morae essent, non una tantum. Horatius ad hunc modum dixit *Libros Panaeti* et *Dionysi filius* (Sat. I, 6, 38)." De Panaetio Rhodio, Stoicorum principe, Scipioni Africano minori et Laelio familiarissimo vide Cic. de off. III, 2. — *nobilis Panaeti*] Sic coniungendum, nam Horatii consilium et manum videmus in verborum locis et ordine, quibus primum et tertium (*coëmptos — libros*), alterum et quartum vocabulum (*nobilis — Panaeti*) coniungenda esse ostenditur. — *Socraticam domum*] Socraticos philosophos, Platonem, Xenophontem, alios. De *et* particula enclitica vide ad

Mutare loricis Hiberis
Pollicitus meliora tendis?

Carmen XXX.

O Venus, regina Cnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron et vocantis
Ture te multo Glycerae decoram
Transfer in aedem.

Fervidus tecum puer et solutis
Gratiae zonis properentque Nymphae
Et parum comis sine te Iuventas
Mercuriusque.

Carmen XXXI.

Quid dedicatum poscit Apollinem

Carm. I, 2, 9. — *Hiberis*] ex ferro optimo, Hispano, confectis. — *pollicitus meliora*] Haec quoque verbis severa, re iocosa sunt.

Carmen XXX.

Glycerae puellae Veneri sacra facienti Horatius quasi opitulatur; evocat deam ex solitis sedibus in aedem Glycerae; unde sequitur, ut ipse Glycerae optet pulchritudinem eaque omnia quae pulchritudinem sequuntur, augent, conservant. — De Glycera vide ad Carm. I, 19, neque temere coicias, eodem fere quo illud tempore hoc quoque scriptum esse.

V. 1. *Cnidi*] Pausan. Att. I, 1, 3: „*Κνίδιοι τιμῶσιν Ἀφροδίτην μάλιστα.*“ — *Paphi*] cf. Hom. Od. VIII, 362 sq. — *ture*] Veneri enim floribus et ture sacrificabatur. cf. ad Carm. I, 19, 14. Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 195: „sacro ture vocatam Iunonem.“ — *aedem*] Cui minus placet, *aedem* sing. num. pro tota domo accipi, id quod rarissime invenitur, is partem domus, ut atrium, intellegat; proprium Veneris sacrarium minus convenire videtur cum eiusmodi puellae condicione. — *decoram*] floribus. — *solutis zonis*] discinctae. cf. Carm. IV, 7, 5 sq. III, 19, 16 sq. — *properentque*] De transpositione particulae *que* vide ad Carm. II, 7, 25. — *Iuventas*] Haec iuventae dea Iovis et Iunonis filia dicitur, a Graecis Hebe appellata. cf. Carm II, 11, 5. — *Mercuriusque*] Plutarch. Coniug. Praec. Prooem.: „*οἱ παλαιοὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὸν Ἑρμῆν συγκαθίδρυσαν, ὡς τῆς περὶ τὸν γάμον ἡδονῆς μάλιστα λόγου δεομένης, τήν τε Πειθὼ καὶ τὰς Χάριτας, ἵνα πείθοντες διαπράττωνται παρ' ἀλλήλων ἃ βούλονται, μὴ μαχόμενοι μηδὲ φιλονεικοῦντες.*“ Vide ad Carm. I, 10. Recte Comment. Cruq. „*Mercurius*] quia multum valet eloquentia ad amorem conciliandum.“ De quaestu faciendo noli cogitare.

Carmen XXXI.

Caesar Octavianus cum victoria ad Actium promunturium reportata unus imperium teneret maximeque id ageret, ut otium et rectum sta-

Vates? quid orat de patera novum
Fundens liquorem? Non opimae
Sardiniae segetes feraces,
Non aestuosae grata Calabriae
Armenta, non aurum aut ebur Indicum,
Non rura quae Liris quieta
Mordet aqua taciturnus amnis.
Premant Calena falce quibus dedit

tum terris restitueret, non placandos solum animos esse vidit, sed quo certius licentiae et libidini obviam iretur, imbuendos etiam prisca pietate et timore deorum. Itaque templa antiquitate et incendiis collapsa renovavit et nova exstruxit. cf. Carm. I, 21. Iam cum Apollinis templum in Palatio a. 726 dedicaretur, praeter publica vota multa a multis etiam privatis immodice et intemperanter dicta videntur. Quare Horatius quoque ad Apollinem quasi accedens hoc carmine quid ipse a deo petat ita exponit, ut de summis bonis deque iis quae sola recte sint expetenda quid sentiat diserte et simpliciter simul profiteatur. Summa igitur carminis sententia haec est: Non in magnis divitiis quaerendum est summum bonum, sed in sanitate corporis et animi, qua non concupiscimus plura sed fruimur iis quae adsunt. Iuv. Sat. 10, 356: „Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.“ Theogn. 129 sq. (Welck.): „*Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν οὐδ' εὔχομαι, ἀλλά μοι εἴη Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδὲν ἔχοντι κακόν.*“

V. 1. *dedicatum Apollinem*] Latine non solum dicitur *aedem deo dedicare*, sed etiam *deum aede dedicare* vel absolute *deum dedicare*. Ovid. Fast. VI, 637: „Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede Livia.“ Liv. V, 52. — *novum liquorem*] Novum vinum solebant veteres adhibere in libationibus. cf. Carm. I, 19, 15. Epod. 2, 47. Carm. III, 23, 3. — *segetes feraces*] Significat *seges* terram segetibus accipiendis destinatam et aptam, ut Epist. II, 2, 161. Verg. Georg. I, 47. Cic. de senect. 15. Quare nihil est cur optimorum codicum auctoritate neglecta cum aliis scribamus: *opimas — feracis. — opimae Sardiniae*] cf. Carm. I, 7, 11. II, 12, 22. De Sardinia cf. Liv. XXIX, 36: „Cn. Octavius propraetor ex *Sardinia* ingentem vim frumenti advexit.“ Valer. Max. VII, 6, 1: „Siciliamque et Sardiniam, benignissimas urbis nostrae nutrices, dimisit.“ Strab. V, 2, 7: „*Ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ πολὺ μέρος τραχὺ καὶ οὐκ εἰρηναῖον, πολὺ δὲ καὶ χώραν ἔχον εὐδαίμονα τοῖς πᾶσι, σίτῳ δὲ καὶ διαφερόντως.*“ Claudian. de bell. Gildon. 508: „Sardoam veteres dixere coloni; Dives ager frugum.“ — *Calabriae armenta*] cf. Carm. II, 6, 10. Epod. 1, 27. *Grata* sunt armenta propter speciem et nitorem. Non opus est coniecturis *Peerlkamp.* Graia, *Meinek.* lata, *Scheib.* et *Urlichs.* prata Calabriae aut, *Paldam.* laeta. *Gratus* voc. absolute positum ut Carm. I, 35, 1. III, 11, 23. — *mordet*] Exquisita translatione flumina ripas *mordere, lambere, rodere, stringere, lavere, terere* dicuntur, quoniam aquis praeterlabentibus terrae aliquid semper demitur. cf. Carm. I, 22, 8. II, 3, 18. Verg. Aen. VIII, 63. — *taciturnus amnis*] Silius Ital. Pun. IV, 348: „Et Liris, qui forte quieto Dissimulat cursum ac nullo mutabilis imbri Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.“ Ibi erat ager Sinuessanus et Falernus, ibi etiam mons Massicus, vinorum fertilis regio.

V. 9. *Premant vitem*] Commatis interpungendum in hac sententia non est; accusativus enim *vitem* non magis *premant* verbum sequitur quam *dedit*. Sic cum scriberent veteres, exili et molesto pronomine

Fortuna vitem; dives et aureis
Mercator exsiccet culillis
Vina Syra reparata merce,

Dis carus ipsis, quippe ter et quater
Anno revisens aequor Atlanticum
Impune. Me pascunt olivae,
Me cichorea levesque malvae.

Frui paratis et valido mihi,
Latoë, dones et precor integra
Cum mente nec turpem senectam
Degere nec cithara carentem.

eam abstinere potuerunt. Vide ad Carm. I, 3, 6. *Premere* autem vitem est putare vitem, nimiam pampinorum luxuriem falce putatoria compescere. cf. Verg. Georg. I, 157. Ovid. Met. XIV, 628. *Calena* adiectivum per enallagen satis frequentem a vite et vino ad falcem translatum est, ut Carm. I, 20, 9. III, 16, 34. Quare nihil est cur cum Müllero contra omnes codd. *Calenam* scribas. — *dives et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *exsiccet*] ebibat. cf. Carm. I, 35, 27. Sat. II, 6, 68. — *culillis*] „Calices fictiles, quibus pontifices virginesque Vestales in sacris utebantur." Acron. Tum de divitum grandioribus poculis. cf. A. P. 434. Scribendum secundum codd. *culillis*, non *culullis*. — *Syra merce*] aromatis, unguentis e Syria advectis. cf. Carm. II, 11, 16. II, 7, 8. III, 29, 60. — *reparata*] Sumptum hoc verbum ex sermone mercatorum merces pecuniae loco permutantium (umtauschen); rarissimum vocabulum. — *dis carus ipsis*] dii ipsi, quibus superbia divitum et luxuriosorum odiosa est, hunc aperte tuentur, nam etc. Hoc argumentum non sine ironia positum est.

V. 15. *pascunt*] Sic codd.: *pascant* ex uno cod. *Faber* et *Bentl.*, non bene, nam Horat. hic frugalitatem suae vitae cum divitum luxuria comparat; quae ipse optat, deinde adduntur. — *levesque malvae*] facile concoquendae. Epod. 2, 58. Koch (Bäume u. Sträuche des alten Griechenlands p. 250): malvam esse dicit eine gelind abführende Pflanze. — *Latoë*] graece *Λητῷος*, *Λατῷος*. cf. Carm. I, 1, 34. — *et valido mihi*] Respondent inter se *et valido*, *et integra cum mente*, utrumque tamen referendum ad infinitivum *frui*. Dativus *valido* per attractionem Graecis magis usitatam ab infinitivo relatus est ad pron. *mihi*. Duae igitur voti Horatiani partes sunt: *dones* precor et valido mihi et integra cum mente paratis *frui*, tum *dones degere* senectam nec turpem nec cithara carentem. Hunc ordinem verborum ipse Horatius indicavit artificiose positis particulis *et*, *et*, *nec*, *nec*. Male igitur etiam in bonis codd. *ac precor* (Peerlkamp. Haupt. Eckstein. Müller.). — *cithara carentem*] cf. Theogn. 789 „*Μὴ ποτέ μοι μελέδημα νεώτερον ἄλλο φανείη Ἀντ' ἀρετῆς σοφίης τ', ἀλλὰ τόδ' αἰὲν ἔχων Τερποίμην φόρμιγγι καὶ ὀρχηθμῷ καὶ ἀοιδῇ. Καὶ μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἐσθλὸν ἔχοιμι νόον.*"

Carmen XXXII.

Poscimur. Si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat et plures, age dic Latinum
Barbite carmen,
Lesbio primum modulate civi,
Qui ferox bello tamen inter arma
Sive iactatam religarat udo
Litore navem,
Liberum et Musas Veneremque et illi
Semper haerentem puerum canebat

Carmen XXXII.

Cum magnum aliquid in re publica accidisset, videtur Horatius ab amicis rogatus esse, ut carmine aliquo graviore illud quod dignum omnibus summo honore videretur ad aeternam memoriam consecraret. Ille autem qui magnis rebus digne canendis imparem se haberet (in quam rem bene comparatur Carm. I, 6), hoc parvo sed suavissimo carmine respondit. Ostendit igitur, qualis sua sit poesis, qualis ipse poeta, quid sibi valeant carmina: lyrica se Graecorum poetarum genera ad Latinas litteras transferre, imitari se Alcaeum qui inter bella et negotia et labores amorem cecinerit et vinum, sua omnia levia esse et ludicra, nondum se accedere ad serias res vel describendas vel docendas, poesim sibi esse comitem vitae et consolatricem in laboribus. Quas sententias cum composueris, contineri hoc carmine senties egregiam laudationem poesis lyricae; quae quo anno scripta sit non facile invenies. Oeconomia carminis haec est: prima stropha occasione canendi leviter significata genus poesis, altera et tertia argumenta, quarta laudationem habet finemque quem poeta sequatur ostendit. Ceterum hoc suave est, quod Horatius dum videtur parare tantum carmen, elegantissimum iam confecit.

V. 1. *Poscimur*] sc. carmen vel carmina. cf. Ovid. Fast. IV, 721: „Palilia poscor.“ Met. V, 333. IV, 274. Schützius cum Bentleio *poscimus, si quid* cet. — *si quid lusimus*] *Si* particula in obtestationibus sollemnis, ut Carm. III, 18, 5. C. S. 37. Sat. II, 6, 13. — *vacui*] otiosi, aliis rebus non occupati. cf. Verg. Georg. III, 3. — *sub umbra*] cf. Epist. II, 2, 77 sq. — *quod et hunc*] Haec noli producere ad *Latinum carmen*; simplicior ratio etiam verior. Arrogantiae criminatio nulla est. — *dic Latinum barbite carmen*] Consulto usus est Horatius graeco vocabulo *barbitos*; quo cum graeca suae poesis natura prodatur, certamen aliquod exoritur inter nomina *Latinum* et *barbite* et ipse Romanae fidicen lyrae (Carm. IV, 3, 23) ostenditur. Neque aliter positum est graecum vocabulum Carm. I, 1, 34. III, 26, 4. — *Lesbio civi*] Alcaeo, qui floruit circa a. 600 a. Chr. n. Vide ad Carm. II, 13, 27. — *modulate*] passive dictum, ut contraria vox *immodulatus* A. P. 263, ex quo loco vides simul, modulari poetas proprie carmina, deinde etiam lyram, hoc est ita moderari lyram, ut sonos certis modis temperatos reddat. — *ferox bello*] Dimicavit Alcaeus contra Athenienses et patriae suae tyrannos, Myrsilum et Pittacum. De adiectivo *ferox* ad rationem participiorum posito vide ad Carm. I, 6, 19.

V. 10. *puerum*] cf. Carm. I, 30, 5. — *illi haerentem*] Triplici ratione *haerere* verbum coniungitur apud

Et Lycum nigris oculis nigroque
Crine decorum.

O decus Phoebi et dapibus supremi
Grata testudo Iovis, o laborum
Dulce lenimen, mihi cumque salve
Rite vocanti.

Carmen XXXIII.

Albi, ne doleas plus nimio memor

Horatium, vel cum dativo, Sat. I, 10, 49, vel cum ablativo et praepositione *in*, Sat. I, 3, 32 vel cum solo ablativo, Carm. I, 2, 9. Sat. II, 3, 205. — *Lycum*] pueri amati nomen; de re cf. Cic. Tusc. IV, 33. — *nigris oculis nigroque crine*] Antiquis niger oculorum et capillorum color pulchritudinem formae augere visus est; cf. Epist. I, 7, 26. A. P. 37. — *dapibus*] *supr. Iovis*] vide Hom. Il. I, 603. — *cumque*] h. l. cum non habeat relativum ad quod referatur sententiae necessitate cum participio *vocanti* coniungitur. Significat autem aut *quoquo tempore* aut *omnino*. Scholiastae: *quotienscumque te vocavero*. Contra Lachmann. ad Lucret. p. 288: „*Cumque* nisi cum relativis coniunctum lingua Latina non agnoscit: neque Horatius potuit dicere *mihi cumque salve* (volunt enim hoc esse „salve quotiens te advoco“: at cur lyra alias ei non salveat?), sed scripsit *o laborum dulce lenimen medicumque salve*.“ Quem secuti sunt Haupt. et Müller. Madvigius: „mihi *iunge* salve,“ ita ut poeta mutuo sibi salve reddi a testudine velit, ut canendi socias artes tueantur. Bentleius *cuique*, Peerlkamp. *tuque*. Sed in his coniecturis non certior salus inest, quam in *Ritteri* et Ecksteinii conatu, qui *mihicumque* ausi sunt coniungere, ut sit: mihi, quicumque sum h. e. cuiuscumque pretii sum; probabilior tamen Hirschfelderi coni. *mihi ubique*.

Carmen XXXIII.

Caput carminis, quo Albium Tibullum, dulcissimum elegiarum poetam, de perfidia Glycerae Horatius consolatur, conspicitur vv. 10—12, quibus Veneris crudeli saepe ioco homines forma et animo diversos amoris vinculo coniungi ostenditur. Compositio carminis elegantissima est. Ex quattuor strophis prima Tibullum revocat a nimio luctu et querimonia de perfidia Glycerae; mediae et tribus inter se copulatis exemplis amore non semper gigni amorem demonstrant et continent universam illam de iocosa saevitia Veneris sententiam. cf. ad Carm. I, 28, 16. Quarta denique stropha suam rem et condicionem admodum similem Horatius blande componit consolationisque causa tacite oblata initium cum fine egregie coniungit. — Albius Tibullus — nam praenomen ignoratur — vixit fere ab a. u. c. 700 usque ad 735. Glycera autem quae fuerit nescimus, quanquam multi fuerunt qui propter eandem syllabarum quantitatem Nemesim esse eam putarent, de qua ex Tibulli carminibus tria sunt in libro secundo, eleg. 3. 4. 6; alii in iisque nuperrime *Teuffelius* negarunt, qui praeter Nemesim et Deliam etiam Glyceram aliquam a Tibullo amatam fuisse adfirmarent. Teuffelius *miserabilium elegorum* reliquias repperit apud Tibull. IV, 13 sq. Baehrensius (Tibull. Blätter 1878) negavit in hoc carmine aut in Epistul. I, 4 Tibullum poetam videndum esse. De anno huius carminis natali nihil potest certi adfirmari, suspicantur tamen scriptum esse intra annos 728—730.

V. 1. *plus nimio*] Propter caesu-

Immitis Glycerae neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi iunior
Laesa praeniteat fide.

Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor, Cyrus in asperam
Declinat Pholoën; sed prius Apulis
Iungentur capreae lupis,

Quam turpi Pholoë peccet adultero.
Sic visum Veneri, cui placet impares
Formas atque animos sub iuga aënea
Saevo mittere cum ioco.

Ipsum me melior cum peteret Venus
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina fretis acrior Hadriae
Curvantis Calabros sinus.

CARMEN XXXIV.

Parcus deorum cultor et infrequens

ram rectius haec cum *memor* adi. coniunguntur quam cum verbo *doleas*. Tribus utitur Horatius formulis cum rem aliquam modum excedere indicat: *plus nimio* Carm. I, 18, 15. Epist. I, 10, 30; *plus aequo* Sat. I, 3, 52. Epist. I, 2, 29. I, 18, 10; *plus iusto* Carm. III, 7, 24. — *immitis Glycerae*] Γλυκερά a dulcedine dicta; adiectivo igitur *immitis* gratum aliquod oxymoron efficitur. — *cur*] idem fere quod *propterea quod*. Similis particulae *cur* usus est apud verba *mirari*, *irasci*, similia, ut Epist. I, 8, 10. Cic. ad Attic. III, 9: „quod me accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere.“ — *tenui fronte*] cf. Epist. I, 7, 26. Becker. Charicles T. II, p. 392: „Bei Weitem in den meisten Fällen sieht man das lange, reiche Haar weder geflochten noch in künstliche Locken gedreht, sondern, wenn nicht anderer Kopfschmuck hinzukömmt, nach hinten oder auch selbst über dem Scheitel in einen Bündel oder Knoten zusammengefasst und gebunden. Dabei reicht gewöhnlich das Haar tief über die Stirne herab, da ein schmaler Stirnbogen für schön galt.“ — *declinat*] a Lycoride ad Pholoën; vide ad Carm. I, 1, 13. — *capreae lupis*] ἀδύνατον; alia exempla Carm. I, 29, 10. Epod. 16, 27 sqq. — *peccet*] de amoribus; cf. Carm. I, 27, 17. Sat. I, 2, 63. — *iuga aënea*] firmissima. Carm. III, 9. 18. — *melior Venus*] cum ego ipse ab elegantiore et commodiore puella ultro peterer, Myrtalae tamen iracundae libenter serviebam. — *compede*] cf. Carm. IV, 11, 24. — *Hadriae*] Carm. III, 9, 23.

Carmen XXXIV.

Horatius quanquam nulli philosophorum sectae omnino addictus erat (Epist. I, 1, 14), multa tamen ex

Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare atque iterare cursus
Cogor relictos: namque Diespiter,

Epicureorum disciplina, quae ad hilaritatem vitae maxime pertinerent, in suum sibi usum sumpserat. Inde illud est quod Sat. I, 5, 101 sqq. legitur; quibus versibus, scilicet ne deorum hilaris vita regendo et administrando mundo turbetur, omnis deorum de humano genere deque iis quae fieri videmus in rerum natura cura aut providentia tollitur. A qua sententia virili aetate reversus, cum divinam mentem et in rerum natura et in humani generis fatis conspicuam et apertam intellexisset, necessitatem publice etiam retractandae opinionis sibi impositam ratus hoc carmine professus est, providentiam divinam non demonstrari quidem placitis philosophicis sed manifestam esse omnibus, quibus mentis natura et acies libera sit ac non occaecata falsis humanae sapientiae doctrinis. Quare redire se ait ad primos sensus natura humano pectori insitos, relinquere se ieiunam ac frigidam sapientiam perverso acumine procreatam (stroph. 1); nam meliora doctum videre se divinam manum potentem ac valentem in rerum natura, omnia etiam quae maxime videantur aliena inter se coniungentem (str. 2. 3), agnoscere se deorum potestatem ac voluntatem in contrariis et insperatis hominum fatis ac vicissitudinibus (str. 4). Poetam autem decet non abstractas quas vocant sententias proponere, sed exemplis propius animos hominum tangentibus et ex cottidiana vita petitis rem illustrare; sic intellegendus per purum tonans Diespiter, sic apex, regum in Asia ornamentum. Quo ornamento temporis simul notitiam adipiscimur; est enim veri simile, Teridatem significari a Prahate redeunte expulsum. Quod si recte intellegitur, liquet carmen scriptum esse eo tempore quo inter Teridatem et Prahatem bellum Romae quasi fabula fuit; cf. ad Carm. I, 26. II, 2. De qua levi Teridatis significatione non possum non apponere Buttmanni verba Mytholog. T. I. p. 321: „Mit einer Zeitungsnachricht, wenn ich so sagen darf, zur Bestätigung eines Gemeinplatzes, beschlösse sich eine erhabene Ode von nur sechszehn Zeilen nach meiner Empfindung schlecht. Aber in ausgesuchten Worten allgemein gelassen, entspricht der Gedanke der Würde des Ganzen, während eine ernste Anspielung, so leicht angebracht, durch die Wahl eines einzigen Wortes, zu einer Zeit, wo jenes Ereigniss wahrscheinlich die allgemeine Aufmerksamkeit beschäftigte, nicht anders als einen höchst wohlgefälligen Eindruck machen konnte." Legatur *Lessingius* Opp. ed. Lachm. IV. p. 34.

V. 2. *Insanientis sapientiae*] Oxymoron; simillimum praeter multa alia est Epist. I, 12, 19. cf. Eurip. Heracl. 902: „*οὐ χρή ποτε τόδ' ἀφελέσθαι, τιμᾶν θεούς· ὁ δὲ μὴ φάσκων ἐγγὺς μανιῶν ἐλαύνει.*" id. Bacch. 386: „*Ἀχαλίνων στομάτων ἀνόμου τ' ἀφροσύνας τὸ τέλος δυστυχία. Ὁ δὲ τᾶς ἡσυχίας βίοτος καὶ τὸ φρονεῖν ἀσάλευτόν τε μένει καὶ συνέχει δῶμα· πρόσω γὰρ ὅμως αἰθέρα ναίοντες ὁρῶσιν τὰ βροτῶν Οὐρανίδαι. Τὸ σοφὸν δ' οὐ σοφία, τό τε μὴ θνητὰ φρονεῖν βραχὺς αἰών.*" — *consultus*] nove dictum, ut Colum. XI, 1, 12 „universae disciplinae consultus." — *cursus relictos*] Cum vulgo dicatur *relegere viam*, similia, Heinsius et Bentleius *relectos* contra codd. auctoritatem scribendum esse putarunt, atque explicat Bentleius *cursus relectos iterare* idem esse quod *relegendo iterare*. At poeta non hoc solum voluit dicere, sibi redeundum esse eadem via, qua sit progressus, sed etiam rectam et ad veram humanarum ac divinarum rerum intellegentiam unice perducentem viam, prave a se relictam, repetendam esse. — *Diespiter*] Varro ling. lat. V,

Igni corusco nubila dividens
Plerumque, per purum tonantes
Egit equos volucremque currum,

Quo bruta tellus et vaga flumina,
Quo Styx et invisi horrida Taenari
Sedes Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis

Mutare et insignem attenuat deus
Obscura promens; hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet.

Carmen XXXV.

O diva, gratum quae regis Antium,

66 Muell.: „Antiquius Iovis nomen: nam olim Diiovis et Diespiter dictus, id est dies (genit. antiq.) pater.“ — *per purum tonantes*] caelo sereno cum tonat, quae contraria sunt coniunguntur; quare inter prodigia habebatur. cf. Verg. Georg. I, 487 sq. Aen. VIII, 527 sqq. Lucan. I, 533: „tacitum sine nubibus ullis Fulmen.“ Senec. Thyest. 263: „tonat dies serenus.“ — *volucremque currum*] celerem, ut Verg. Aen. X, 440. De curru Iovis cf. Carm. I, 12, 58. — *bruta tellus*] Iovis magna potestas triplici ratione ostenditur, quod movet a) inanimatam naturam v. 9; b) inferos et imas regiones v. 10; c) extrema loca v. 11. Epitheta autem *bruta, vaga* eo consilio posita sunt, ut diversam harum rerum naturam illustrent; sentit vim Iovis terra immobilis, sentiunt etiam flumina perpetuo motu agitata. — *Taenari*] ubi antrum erat, per quod descendi ad Orcum posse antiqua fama tradebat. cf. Verg. Georg. IV, 467. — *invisi horrida*] Adiectivorum hac collatione circa caesuram, qua utriusque sonus et vis augetur, horror Orci ad animos legentium et audientium propius accedit. — *valet*] h. v. cum infinitivo coniunctum a poetis transiit in prosam orationem post Augusti aetatem. Ceterum cf. Tacit. Hist. IV, 47: „documenta mutabilis Fortunae summaque et ima miscentis.“ cf. Archil. 1 (Mehlh.): „*Τοῖς θεοῖς τίθει τὰ πάντα· πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν Ἄνδρας ὀρθοῦσιν μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί· Πολλάκις δ' ἀνατρέπουσι καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας Ὑπτίους κλίνουσ', ἔπειτα πολλὰ γίγνεται κακά.*“ Hom. Od. II, 211. — *apicem*] cf. Carm. III, 21, 20. — *cum stridore acuto*] Fortuna enim alata est. cf. Carm. III, 29, 53. Semota imagine pertinent haec ad terrorem et tumultum, quem edere solent subitae rerum mutationes. Iam si quaeras qua tandem inter se ratione coniuncti sint Diespiter, deus, Fortuna: Diespiter est numen divinum rerum naturam administrans ex eaque intellegendum; deus v. 13 generalis et individua divina potestas, quae in Fortuna quid velit quid nolit declarat. — *sustulit*] vide ad Carm. I, 1, 4. — *gaudet*] quia arbitrio suo sic indulget. — *hic*] vide ad Epod. 2, 31.

Carmen XXXV.

In concipienda notione ac describenda potestate deorum non tota

Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus vel superbos
Vertere funeribus triumphos,
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus, te dominam aequoris,
Quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
Te Dacus asper, te profugi Scythae

antiquitas unam eandemque rationem secuta est; eundem deum alium formarunt et cogitarunt Graeci, alium Romani, alium adeo aliae urbes. Ut Fortunam superiore carmine et III, 29, 49—54 Graecam magis, incertam et alatam habemus, sic hoc Fortunae Antiatis i. e. vere Latinae notio et imago Latinis coloribus describitur et celebratur. Haec enim Fortuna Antias non *Τύχη* est, non anceps dea, non arbitrio et libidine agit (cf. Carm. sup. v. 16), sed benigna est et benevola eademque potentissima. Quaecumque facit, quoscumque homines tollit aut deicit, in iis necessitatem aliquam fixam et firmam sequitur, hominum bonis malisve facinoribus rerumque condicione sibi ipsi impositam. Cum benigna sit dea, in nummis Romanis altera manu gerit gubernaculum altera cornu Copiae (inde v. 5—8 ruris colonus et nauta); cum certas leges sequatur in distribuendis retrahendisque donis, apud Horatium (fortasse ex imagine quadam Antiana) *Necessitas* dea cum omni devinciendi et continendi apparatu eam praeit (v. 17 sqq.), sequuntur Spes et Fides (v. 21 sq.). Hanc igitur Fortunam Horatius h. l. celebrat, occasionem fortasse nactus ab expeditionibus, quas Octavianus a. 727 in Britanniam et Arabiam parabat (v. 29 sqq.). Rem sic instituit; prima enim stropha „tu, inquit, Fortuna potentissima es; quare omnes mortales te timent, pauperes et divites, nationes et civitates, barbari et Romani, ne rerum statum quo recte sibi videntur gaudere subita vi evertas (str. 2. 3. 4). Verum tu non libidine res regis hominum, sed sequeris immutabiles necessitatis et ipsarum rerum leges et eventus (str. 5); quamobrem Spes et Fides comitantur te et infelices, quorum domos Necessitate coacta maesto vultu et habitu relinquis (str. 6). Nam ab innocentibus perfidum solum vulgus et qui sua utilitate sola ducuntur cum tuis donis recedunt (str. 7). Tu igitur tutare Caesarem quaeque conatur adiuva; hoc enim nobis erepto dilaberemur iterum discordia, cuius non dici potest quantopere nos paeniteat. Gladios nostros nostro cruore infectos et profanatos novis tu auspiciis consecra inque iustos hostes converte (str. 8. 9. 10)." Illae expeditiones, primae quidem quae compositis bellis civilibus magnae parabantur, quid ad exstirpandam domesticorum motuum foedam memoriam valuerint extrema pars carminis ostendit; quare iis potissimum ut adsit Fortuna Antias, ex intimo animo Horatius petit.

V. 2. *praesens*] de dis usurpatum idem quod *potens* significat. Sic h. l. et Cic. Tusc. I, 12, 28. Carm. III, 5, 2. Sat. II, 3, 68. Epist. II, 1, 134. — *mortale corpus*] hominem significat infimae sortis, qui nihil habet nisi corpus suum mortale. Peerlkamp. in edit. 2 suspicatus est *vulgus*. — *ambit*] Ab ambitu candidatorum sensim h. v. in quamcumque precandi et rogandi notionem dilatatum videtur. cf. Verg. Aen. IV, 283. VII, 333. — *ruris colonus*] Coloni, non quivis agricolae vel rustici, prae aliis inopes; aut enim partiarii erant aut mercede agros colebant. cf. Sat. II, 2, 115. Carm. II, 14, 12. — *Bithyna*] propter frequentem Romanorum in Bithynia

Urbesque gentesque et Latium ferox
Regumque matres barbarorum et
Purpurei metuunt tyranni,

Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam, neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet imperiumque frangat.

Te semper anteit saeva Necessitas
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aëna, nec severus
Uncus abest liquidumque plumbum.

Te Spes et albo rara Fides colit

mercaturam, cf. Carm. III, 7, 3. I, 1, 18. III, 6, 31. — *profugi*] Cur ita appellentur, discas ex Carm. III, 24, 9 sq. — *et*] vide ad Carm. I, 7, 6.

V. 14. *Stare*] de aedificiis exstructis et perfectis, ut Ovid. Met. III, 131. XI, 205. Columna firmitatis signum est et dominationem firmissimam indicat. In antiquis monumentis Paci, Securitati, Felicitati columna additur. Iam quae insequuntur *neu pop. freq.* nihil novi addunt, sed Horatiano more eandem rem uberius collustrant. — *populus frequens*] non plurima pars populi, sed multitudo concitatorum hominum reliquos exagitantium ad armaque vocantium. Dein *ad arma* bis positum est in illustribus locis (i. e. in prima et extrema sede versus), ut repetitum ac terribilem clamorem ipsi ad tumultum quasi admissi audiamus, cf. Ovid. Met. XII, 241. XI, 377 sq.

V. 17. *saeva*] Pro vulgata hac scriptura multi et antiquissimi codices praebent *serva*, quod cum et antiquissimorum codicum adnotationibus et scholiastarum auctoritate commendetur, fortasse praestat alteri et a Müllero receptum est, non a Kellero, Ecksteinio, Schützio. Quanquam comparari debet *κρατερὴ ἀνάγκη* (Hom. Od. X, 273) et *δεινὴ* et apud Horat. III, 24, 6 *dira necessitas*. Ceterum Lambinus: „intellegendum est, haec fuisse Antii in tabula depicta, quae nunc Horatius nobis pulcherrimis versibus expressa proponit.“ Fuit etiam, qui de pompa sollemni cogitaret, in qua statuae Necessitatis, Fortunae, Spei et Fidei portarentur, ita ut Fortunam Necessitas praeiret, Spes Fidesque sequerentur. — *clavos trabales*] Hi et reliqua, quae Necessitati tribuuntur, exprimunt firmitatem ac stabilitatem. cf. Carm. III, 24, 7. Nam in proverbium etiam transiit *clavo trabali figere aliquid*, quo certissimum aliquid esse indicaretur. cf. Cic. Verr. II, 5, 21: „Ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, clavo trabali figeret.“ In monumentis etiam *clavi* Fortunae Antiati tribuuntur. Uncis autem ferreis (ideo severis) lapides firmissime continentur, praesertim cum *liquatum* iis *plumbum* circumfundatur. Multi hunc Horatii locum vituperarunt (veluti *Lessingius* Laocoon, Opp. ed. Lachm. VI. p. 143) propter nimiam rerum attributarum copiam oculos magis quam aures moventium. *Herder* Krit. Wälder. Werke zur schön. Lit. u. Kunst. XIII. p. 139 sqq. Horatium non minus reprehendit. — *albo panno*] candoris et innocentiae signum; cf. Serv. ad Vergil. Aen. I, 292 adnotationem infra transcriptam; tum compara Liv. I, 21. Hinc pannum a sacrifi-

Velata panno nec comitem abnegat
Utcumque mutata potentes
Veste domos inimica linquis.

At vulgus infidum et meretrix retro
Periura cedit, diffugiunt cadis
Cum faece siccatis amici
Ferre iugum pariter dolosi.

Serves iturum Caesarem in ultimos
Orbis Britannos et iuvenum recens
Examen Eois timendum
Partibus Oceanoque rubro.

Eheu cicatricum et sceleris pudet

cantibus ad ipsam deam poeta transtulit. — *abnegat*] sc. se, ut Ovid. A. A. I, 127: „Si qua repugnarat nimium comitemque negarat (se).“ Schützius cum Lambino: „nec te comitem aspernatur vel nec ipsi tibi comes esse recusat, quandocunque tu fugis et deseris eos, quos ante coluisti.“ Ceterum poeticum hoc vocabulum post Augusti demum aetatem ad prosam orationem transiit. cf. Ovid. ex Pont. I, 9, 15: „Adfuit ille mihi, cum pars me magna reliquit, Maxime, fortunae nec fuit ille comes.“ — *utcumque*] vide ad Carm. II, 17, 11. — *mutata veste*] mutare vestem i. e. togam sordidam induere solebant Romani ad significandam aliquam calamitatem et luctum; unde *sordidati* rei erant. Locus difficilis, quem *Peerlkamp.* in edit. 2 sic mutare conatus est: „Te Spes et albo *cana* Fides colit *Velatam amictu*: *sed* comitem abnegat.“ Etenim *pannum* dicit non usurpari nisi de trito aut vili vestitu; sed cf. A. P. 15 sq. Est potius fascia seu vitta, qua dextrae flaminum usque ad digitos involutae erant in sacris Fidei a Numa rege institutis. cf. Liv. I, 21. *Velata* autem ad dextram non significatam referri optime docuit Reifferscheidius (Ind. schol. 1878.). Servius ad Aen. I, 292: „ei (Fidei) albo panno involuta manu sacrificabatur, per quod ostenditur fidem debere esse secretam; unde Horatius „*Et albo rara fides colitur velataque panno.*“ Horatii verba ex memoria ascripta ideoque paululum mutata sunt, ita tamen, ut vulgata lectio inde probetur. Excidit Servio hexameter.

V. 25. Quod in superiore stropha tacite factum est, id his versibus aperte proditur: confudit enim Horatius ipsam deam cum statu hominis cum adversa fortuna conflictantis, qua re aliorum magnam laudem, aliorum gravem castigationem meruit. Quam duplicem quasi quandam imaginem, Deae Fortunae et fortunae humanae, nisi admittis, difficillimus locus intellegi nequit. De re compara Ovid. Trist. I, 5, 25: „Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum, Tempore sic duro est inspicienda fides. Dum iuvat et vultu ridet Fortuna sereno, Indelibatas cuncta sequuntur opes. At simul intonuit, fugiunt, nec noscitur ulli, Agminibus comitum qui modo cinctus erat.“ — *siccatis*] vide ad Carm. I, 31, 11. — *amici dolosi*] de quibus egregium graecum proverbium: „ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία“. — *Oceano rubro*] Cic. n. d. I, 35: „ea genera beluarum, quae in rubro mari Indiave gignantur.“ Tacit. Ann. II, 61: „quod (imperium Romanum) nunc rubrum ad mare patescit.“ — *cicatricum*] „cur pudet? quia turpia sunt

Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Aetas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manum iuventus
Metu deorum continuit? quibus
Pepercit aris? O utinam nova
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum!

Carmen XXXVI.

Et ture et fidibus iuvat
Placare et vituli sanguine debito
Custodes Numidae deos,
Qui nunc Hesperia sospes ab ultima
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula
Quam dulci Lamiae, memor
Actae non alio rege puertiae

vulnera in bello civili accepta." Lambin. — *quid nos*] gravis interrogationum cumulus; cf. Carm. II, 1, 29—36. De re compara Carminis III, 6 primam et ultimam stropham. — *nefasti*] nomin. pluralis est, non genetivus. — *aetas*] Wex. ad Tacit. Agric. 1 „*aetas*, *γενεά* et poetis frequentatum nec Ciceroni inusitatum. Brut. 9, 36. de orat. I, 10, 40. 37, 171." — *diffingas*] aliter ac prius fuerat formes; rarissimum vocabulum. cf. Carm. III, 29, 47. — *nova incude*] non ea qua olim ad bella civilia procusum erat.

Carmen XXXVI.

Acron: „In honorem *Pomponii Numidae* hanc oden scribit, pro cuius salute ex *Hispania* reversi vota persolvit." Is igitur *Hesperiam* (v. 4) in Hispania invenit; quod si rectum est, carmen pertinet ad a. 730, quo Augustus ex Hispanico bello rediit. *Porphyrion*: „Hanc oden scribit in honorem Pomponii nomine Numidae, pro cuius salute reversi ex *Mauretania* vota solvere aequum esse dicit." Quae si recte statuuntur, cum Rittero carmen referri potest ad a. 718, nam a. 716 „in Mauretania turbatum erat." Potest autem *Mauretania* ex ipso nomine *Numidae* esse sumpta; quanquam negari non potest, Hispaniam nusquam apertis verbis Hesperiam appellari; in Africa sunt Hesperidum horti et Hesperidum promunturium. Et natura carminis iuvenilem magis quam virilem poetae aetatem prodit. De Aelio Lamia vide ad Carm. I, 26; Damalis libertinae nomen. Similis argumenti est Carm. II, 7; simile etiam Carm. III, 14 de reverso Augusto; in hoc tamen diversus color, maior licentia, effrenatius gaudium.

V. 2. *placare*] Dii etiam si non sunt irati *placantur*, nimirum ne irascantur, si non persolvantur sacrificia debita. Carm. III, 23, 3. Sat. II, 3, 206. Epist. I, 16, 58. A. P. 210. — *non alio rege*] Quid hoc sit, videbis ex Epist. I, 1, 59. — *puertiae*]

Mutataeque simul togae.
Cressa ne careat pulchra dies nota,
Neu promptae modus amphorae,
Neu morem in Salium sit requies pedum,
Neu multi Damalis meri
Bassum Threïcia vincat amystide,
Neu desint epulis rosae
Neu vivax apium neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres
Deponent oculos, nec Damalis novo
Divelletur adultero
Lascivis hederis ambitiosior.

Carmen XXXVII.

Nunc est bibendum, nunc pede libero

De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. — *mutat. sim. togae*] Cum essent aequales, eodem tempore togam virilem sumpserunt; quod post annum decimum quintum fieri solebat. — *Cressa nota*] i. e. alba; creta ex Cimolo, parva insula prope Cretam sita, Romam advehebatur. Solebant laetos dies albis, tristes nigris calculis notare; inde dicitur dies candidiore nota, meliore lapillo, candidissimo calculo, lactea gemma, similia. — *promptae amphorae*] Carm. III, 21, 8. I, 37, 5. — *morem in Salium*] Salii Martis sacerdotes certis anni temporibus cum tripudiis et sollemnibus saltibus carmina cantabant. cf. IV, 1, 28. Liv. I, 20. Tibure etiam Salii erant Herculis sacerdotes. cf. Verg. Aen. VIII, 285. *Salium* adiectivum esse videtur, non genet. plur. pro *Saliorum*; (Genetivi in *um* exeuntis pro *orum* „praeter *deum* et *nummum* nullum apud Horatium vestigium est.“ Meinek. ad Carm. II, 2, 18.) nominantur enim *Saliae* etiam virgines. — *multi Damalis meri*] Late patet genetivi, quem qualitatis grammatici vocant, apud Romanos usus, neque apud poetas solum sed etiam apud Ciceronem ad Fam. IX, 26: „homo non multi cibi sed multi ioci.“ Ovid. Met. XIV, 252. — *Bassum*] Quis fuerit Bassus nescimus; natura autem loci fert, ut eum in talibus compotationibus modestum fuisse credamus et abstinentem. — *amystide*] *ἄμυστις. συνεχὴς πόσις, ἀπὸ τοῦ ἀμυστὶ πίνειν.* cf. Callim. fr. 11: „*Καὶ γὰρ ὁ Θρηϊκίην μὲν ἀνήνατο χανδὸν ἄμυστιν Ζωροποτεῖν· ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.*“ Thraces homines vinolenti. cf. Carm. I, 27, 2. — *rosae*] vide ad Carm. II, 3, 13. In insequentibus autem *vivax* et *breve* adiectiva nihil volunt aliud nisi ut grata quaedam florum oppositio efficiatur. — *putres*] molles. — *deponent*] in illa intuenda immobiles manebunt. Unde sumptum sit vocabulum, videbis ex loco Ciceronis de off. III, 25, 6. 7. — *ambitiosior*] Epod. 15, 5; vocabulum h. l. primam amplectendi significationem retinuit cf. Claudian. in nupt. Honor. et Mar. Fescenn. 4, 18: „Tam iunctis manibus nectite vincula Quam frondens hedera stringitur aesculus, Quam lento premitur palmite populus.“

Carmen XXXVII.

Cum a. u. c. 724 mense Septem-

Pulsanda tellus, nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erat dapibus, sodales.

Antehac nefas depromere Caecubum
Cellis avitis, dum Capitolio
Regina dementes ruinas
Funus et imperio parabat

Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum, quidlibet impotens

bri a M. Tullio Cicerone, oratoris filio, nuntius Romam perlatus esset de capta Alexandrea deque voluntaria Antonii et Cleopatrae morte, Horatius hoc carmine ad privatam et publicam laetitiam Romanos evocavit. Exordium carminis ab Alcaeo sumptum esse aperte ostendit hoc de Myrsili, Lesbi tyranni, morte fragmentum (p. 268 Schneidewin.):

Νῦν χρὴ μεθύσθην καί τινα πρὸς βίαν
Πίνην, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος.

Quod quidem exordium ita cohaeret cum reliqua parte carminis, ut gaudendum esse cum dictum sit, toto deinde carmine cur sit exponatur. Unde miro modo factum est, ut transitione ab exordio ad tractationem rei facta uno tenore sententia ad finem decurrat. Gaudendum igitur est, inquit, privatim et publice, cum infestissima Romano nomini adversaria mortem sibi ipsa consciverit, exitium ac perniciem minata imperio Romano, Caesaris tamen armis et fortuna devicta (stroph. 2. 3. 4). Quae quam magna fuerit quamque timenda, morte etiam comprobavit (str. 6. 7. 8). Ex quo vides, duplicem esse laetitiae de Cleopatrae morte causam, alteram in odio positam quo illa in Romanos fuerit accensa, alteram in magnitudine animi, quo nisi a maiore esset victa, satisfacere ea potuisset odio. Sic ultro efficitur Cleopatrae et Octaviani comparatio duabus imaginibus in medio carmine (str. 5, nam prima stropha ab hac partitione separanda est) collocatis. Propter neglegentiam caesurae v. 5. 14 et synaloephen v. 5 inter prima carmina hoc referendum esse non pauci putant. Ego non consentio, quanquam alia etiam insunt quae laudem non mereantur. Cf. Epod. 9.

V. 1. *bibendum*] Potatio et saltatio referendae sunt ad privatam laetitiam, reliqua ad publicam. Ad supplicationes et lectisternia sodales evocare non potuit privatus homo; quare non scripsit *tempus est*, sed *tempus erat*, quibus verbis poeta publicam laetitiam comprobat. cf. Iuvenal. II, 115: „quid tamen exspectant, Phrygio quos *tempus erat* iam . . supervacuam abrumpere carnem.“ — *Saliaribus*] Saliorum dapes per sacros dies lautae esse solebant, inde etiam aliae quae opiparae erant Saliares appellabantur. Similiter Carm. II, 14, 28. — *Caecubum*] generosum vinum; ager est in Latio prope Fundos ad viam Appiam. — *dementes ruinas*] Enallage adiectivi neque ea improbanda, nam quae parantur ruinae a demente muliere, dementes poetica ratione appellantur. — *funus et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *contaminato cum grege*] turba hominum impurorum, foedorum. — *morbo*] est ipsa insana libido, qua animus simul et corpus corrumpitur et deformatur. Nisi forte *morbus* ipsa castratio est et *turpes morbo viri* impuros significant eunuchos, ut apud Iuven. 2, 17 „qui vultu morbum incessuque fatetur.“ Quare magna inest acerbitas in nomine *virorum*, cuius omnis vis ac dignitas epithetorum pravitate (*turp. morb.*) tollitur. cf. Tacit. Ann. XV, 37 „nisi paucos post dies uni ex illo conta-

Sperare fortunaque dulci
Ebria; sed minuit furorem

Vix una sospes navis ab ignibus,
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Caesar ab Italia volantem

Remis adurgens, accipiter velut
Molles columbas aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Haemoniae, daret ut catenis

Fatale monstrum; quae generosius
Perire quaerens nec muliebriter
Expavit ensem nec latentes
Classe cita reparavit oras;

minatorum grege denupsisset.“ — *impotens*] impotens est qui libidine et cupiditate captus sibi ipse temperare nequit. — *fortuna dulci*] vide ad Carm. I, 16, 23.

V. 13. *furorem*] intemperantiam et arrogantiam, qua quidlibet sperare ausa erat. — *lymphatam Mareotico*] cf. Lucan. Phars. I, 495: „turba per urbem Praecipiti lymphata gradu.“ Stat. Theb. X, 557: „incertis lymphatam horroribus urbem.“ Claudian. in Eutrop. II, 45: „Tum vates sine more rapi, lymphataque passim Pectora terrifici stimulis ignescere Phoebi.“ Tacit. Ann. I, 32: „repente *lymphati* destrictis gladiis in centuriones invadunt.“ Ac bene Meinekius: „tantum enim abest, inquit, ut ebrietas vano timore impleat, ut spes iubeat esse ratas et ad proelia trudat inermem, ut est in Epist. I, 15, 17. Itaque lymphatam mentem de impotenti reginae fiducia intellegendam apparet, cui recte opponuntur *veri timores*, siquidem vana erat nimia animi fiducia.“ At etiam Tacit. Hist. I, 82: „lymphatis caeco pavore animis.“ Ovid. Halieut. 49 sq.: „animalia vani quatiunt lymphata timores.“ *Mareotico* vino, quod dulce fuit et odoriferum, luxuriosae Antonii et Cleopatrae compotationes significantur. — *ab Italia volantem*] Id enim speraverat insana mulier, fore ut cum Antonio victore victam etiam Italiam suo arbitrio subiceret. — *accipiter velut*] Hom. Il. XXII, 139. — *Haemoniae*] ab Haemone, antiquo rege, Thessali patre, Thessalia sic nominata. Meinekius coniecit scribendum esse *Paeoniae* vel *Emathiae*; etenim Haemoniam i. e. Thessaliam non nivalem, sed miti caelo subiectam esse; et comparat Ovid. Met. V, 313: „Paeonas nivosos.“ Nihil est mutandum, ut ostendit Stat. Achill. I, 476 de Achille: „Quis enim *Haemoniis* sub vallibus alter Creverit effossa reptans *nive*?“

V. 21. *fatale monstrum, quae*] Cleopatra, ut apud Lucan. X, 59: „Dedecus Aegypti, Latii feralis Erinnys.“ Constructio autem est *πρὸς τὸ σημαινόμενον*, ut Cic. ad Fam. I, 9, 15 „illa furia muliebrium religionum, qui cet.“ — *ensem*] Plut. Anton. 79: *„Θεασαμένη τὸν Προκλήϊον ὥρμησε μὲν αὑτὴν πατάξαι· προςδραμὼν δὲ ταχὺ αὐτὴν ἐκώλυσεν.“* Sententia ipsa perspicua est; nam „Cleopatra, inquit, generosam mortem servituti ac dedecori praeferens ne-

Ausa et iacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum,

Deliberata morte ferocior,
Saevis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

Carmen XXXVIII.

Persicos odi, puer, apparatus,
Displicent nexae philyra coronae;

que ignavia, qua mulieres esse solent, quominus manum sibi inferret prohibita est, neque in remotas regiones fugiens vitam servare studuit." Nam *latentes orae* sunt remotae. — *reparavit*] Orellius: „Alias sibi parare et assequi studuit regiones pro illis, quas amittendas Caesarique relinquendas esse videbat, i. e. pro Aegypto." cf. Carm. I, 31, 12. Nihil igitur opus est coniecturis: *penetravit, peraravit, remeavit, recreavit, rapere ivit, clade iterare paravit, sollicitare paravit.* Post *oras* non potest poni punctum, absolutae sententiae signum; nam quae insequuntur *ausa* et *fortis* gravem efficiunt antithesin. Per participia et adiectiva participiorum ratione collocata ad finem continuatur oratio. — *asperas*] quae bene non tractantur, quas tractare periculosum est. cf. Carm. I, 23, 9. III, 2, 10. — *ferocior*] antea iam fortis et animosa cum esset, postquam obeundae mortis consilium cepit, ferocior etiam facta est. — *Liburnis*] Liburnae, parva et velocia navigia cf. Epod. 1, 1. — *privata deduci*] Nominativus cum infin. ad graecum morem positus est, ubi utrumque verbum *invidens* et *deduci* in eadem persona coniunguntur. Dicitur autem Cleopatra saepe dixisse: *οὐ θριαμβεύσομαι.* — *privata*] regia dignitate amissa.

Carmen XXXVIII.

Ut totum genus lyricum sic habitum carminum a Graecis haud raro adoptavit Horatius; inde huius carminis forma. Nam frequenter lyrici graeci pocillatores etiam alloquebantur, quibus quid sentirent quidve vellent exprimerent. Ex quo genere Anacreontica sunt in Mehlhornii anthologia lyrica tertium p. 52. octavum p. 54: „*Φέρ' ὕδωρ, φέρ' οἶνον, ὦ παῖ, Φέρε δ' ἀνθεμεῦντας ἥμιν Στεφάνους· ἔνειχον, ὡς μὴ Πρὸς Ἔρωτα πυκταλίζω.*" Caput autem huius carminis hoc est: ad hilaritatem non opus esse magno apparatu, in conviviis quoque simplicitatem se praeferre splendori. — De tempore quo videatur carmen scriptum esse nihil potest investigari nisi quod *sera rosa* clare indicatur posterior pars aestatis, qua rosae florere iam desinunt.

V. 1. *Persicos apparatus*] De Persarum luxuria vide Corn. Nepot. Pausan. 3. Xenophon. Cyrop. VIII, 8, 15—19. Herod. IX, 82. Nomen *apparatus* praeter h. l. non facile apud ullum poetam reperietur. — *philyra*] Plin. N. H. XVI, 14: „Inter corticem ac lignum (tiliae arboris) tenues tunicae multiplici membranula, e qui-

Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.

Simplici myrto nihil allabores
Sedulus curo: neque te ministrum
Dedecet myrtus neque me sub arta
Vite bibentem.

bus vincula tiliae vocantur, tenuissimae earum *philyrae*, coronarum lemniscis celebres.“ De his Becker Gall. T. II, p. 216: „An Denkmälern findet man häufig Kränze, wo Blatt über Blatt liegt oder Rose an Rose sitzt, und es ist wohl möglich, dass an solchen die Blätter oder Rosen auf ein Band oder einen Streifen Bast, philyra, geheftet waren: sie würden dann mit Recht sutiles heissen.“ Ovid. Fast. V, 335 sqq.: „Tempora sutilibus cinguntur tota coronis Et latet iniecta splendida mensa rosa: Ebrius incinctis philyra conviva capillis Saltat.“ — *allabores*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *sedulus*] *Nihil allabores sedulus curo* dictum est pro *non curo quicquam sedulus allabores*, negatione, quae in *nihil* latet, ad verbum relata; *non curo* autem idem est quod *nolo*, cf. Carm. III, 5, 20. Epist. II, 2, 182. Bentleius ex coniect. „*sedulus cura*“ (imperat.); Peerlkampius: „nihil allabores: *sedulum curae neque te*“; Horkelius: „*cur? o neque.*“ — *ministrum*] nam pocillatores quoque sertis redimiebantur. — *arta vite*] umbrosa, densa.

Q. HORATII FLACCI
CARMINUM
LIBER SECUNDUS.

Carmen I.

Motum ex Metello consule civicum
Bellique causas et vitia et modos
Ludumque fortunae gravesque
Principum amicitias et arma
Nondum expiatis uncta cruoribus,

Carmen I.

C. Asinius Pollio (679—758 a. u. c.) magnis ingenii animique virtutibus instructus civilibus bellis egregiam sibi belli pacisque gloriam paravit. Nam cum a. 714 consul esset creatus, pacem inter Antonium et Octavianum Brundisinam conciliavit, et insequenti anno victis Parthinis, Illyrica gente, triumphum impetravit. Deinde bello abstinuit omnemque laudem in litteris bonisque artibus quaesivit. Iam eloquentia civibus adfuit, civilium rerum peritia senatum adiuvit, tragoediis amicos delectavit. Primus Romae publicam bibliothecam et scriptorum privatas recitationes mutuaque amicorum iudicia instituit. Iam scimus scripsisse Asinium *Historias* de bellis civilibus; quot libris, ignoratur, quanquam tres certe editos esse intellegitur ex Valer. Max. VIII, 13 „Asinius Pollio in tertio Historiarum suarum libro." Suidas s. v. „ἱστορίας ῥωμαικὰς συνέταξεν ἐν βιβλίοις ιζ'." cf. Senec. Controv. IV praef. „Pollio Asinius primus omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit." Sic Horatius quoque recitantem audisse videtur ac suum et de opere et de viro iudicium hoc carmine prodidit. — Veri simillimum videtur, carmen scriptum esse, cum bella composita quidem, sed animi nondum reconciliati essent a. u. c. 725.

V. 1. *Metello*] Q. Caecilio Metello Celere L. Afranio Coss. a. u. c. 694. — *civicum*] antiquior forma adiectivi et prope nobilior. cf. Carm. III, 24, 26. Epist. I, 3, 23. — *bellique*] Vv. 1—8 significantur origines rationesque bellorum civilium; particula *que* triplice tres efficiuntur partes, quae ipsae intercedentibus *et* particulis iterum dividuntur. Nam genetivus *belli* non ad causas magis quam ad *vitia* et *modos* referendus est, ut bellum unde ortum sit, quid sit in eo peccatum, et quomodo gestum versu secundo indicatum habeamus. Accedit *ludus Fortunae*, quo homines iactantur, neque sunt minoris momenti *principum amicitiae*, quae rem publicam quam iuvare debebant turbarunt ideoque *graves* appellantur. — *arma*] Haec quoque principum sunt, ita ut foedera eorum et arma aeque perniciosa fuisse dicantur. — *cruoribus*] plur. num. de

Periculosae plenum opus aleae,
Tractas et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.

Paulum severae Musa tragoediae
Desit theatris: mox ubi publicas
Res ordinaris, grande munus
Cecropio repetes coturno,

Insigne maestis praesidium reis
Et consulenti, Pollio, curiae;
Cui laurus aeternos honores
Delmatico peperit triumpho.

Iam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures, iam litui strepunt,
Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos equitumque vultus.

magnitudine caedis. cf. Verg. Aen. IV, 687. — *aleae*] Animis nondum pacatis odium leviter tectum in scriptorem a partium studio non prorsus alienum facile incenditur. — *per ignes*] Per cineres facile erumpit incendium et comburit eum qui nimia fiducia per eos procedit. Summa igitur cautione opus est.

V. 9. cf. Sat. I, 10, 42. Verg. Buc. 8, 10. Suadet ut a tragoediis scribendis in scaenamque committendis parumper vacare velit. — *publicas res*] cf. Cic. de orat. I, 11 „sine multa pertractatione omnium rerum publicarum." — *ordinare*] est temporum et causarum rationibus componere. — *Cecropio coturno*] Coturnus tragoedorum, soccus comoedorum. Tota autem res scaenica apud Athenienses originem cepit et incrementa. — *insigne*] Aptissimo loco et quasi sponte sua ad reliquas Pollionis laudes fertur; sunt autem petitae ex eloquentia, prudentia civili, bellica virtute. — *consulenti*] absolute positum, deliberanti. Liv. XXI, 16. Verg. Aen. XI, 335. Senatorum est consulere; qui optime suadet, is consulentibus praesidio est. — *maestis reis*] cf. Carm. IV, 1, 14. De dativo cf. Carm. I, 15, 21. — *Iam nunc*] Videtur Pollio ab initio operis descripsisse magnitudinem imperii Romani, splendidas Pompei Caesarisque de exteris nationibus reportatas victorias, quibus totus orbis terrarum subiectus est praeter virtutem Romanam. Ea autem significatur atrocitate Catonis. Cuius nomine poetae animus facile fertur in Africam, cum praesertim maior quoque Cato Karthaginem delendam esse perpetuo olim censuisset. Verum aemula illa sublata ingentis imperii vires inter se discordes ad domestica bella ruebant. Haec igitur sunt, quae tribus strophis usque ad v. 28 exponuntur. Anaphora autem *iam nunc, iam, iam, iam* vegetam describendi rationem Pollionis collustrat ad magnamque exspectationem movendam aptissima est. — *cornuum*] vide ad Carm. I, 1, 23. Pugnae interesse sibi videntur, qui Pollionem legentem audiunt. — *fugaces*] Equorum natura fugax est, neque ruerent ii in adversam aciem, nisi frenorum et calcarium vi pellerentur. — *vultus*] Compara quae de Pompeianis equitibus in pugna apud Pharsalum narrantur;

Audire magnos iam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos
Et cuncta terrarum subacta
Praeter atrocem animum Catonis.

Iuno et deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
Tellure victorum nepotes
Rettulit inferias Iugurthae.

Quis non Latino sanguine pinguior
Campus sepulcris impia proelia
Testatur auditumque Medis
Hesperiae sonitum ruinae?

Qui gurges aut quae flumina lugubris

Plut. Caes. 45: „*οὐ γὰρ ἠνείχοντο τῶν ὑσσῶν ἀναφερομένων οὐδ' ἐτόλμων ἐν ὀφθαλμοῖς τὸν σίδηρον ὁρῶντες, ἀλλ' ἀπεστρέφοντο καὶ συνεκαλύπτοντο φειδόμενοι τῶν προςώπων.*"

V. 21. *Audire*] Non contionantes quidem, sed inter pugnandum clamantes, se suosque milites ad fortiter pugnandum stimulantes, hostem provocantes. — *non indecoro*] vide ad Carm. I, 1, 19. — *cuncta terrarum*] cf. Carm. IV, 12, 19. Tacit. Hist. V, 10 „cuncta camporum." De re Vellei. II, 56 „Caesar omnium victor regressus in urbem quinque egit triumphos, Gallicum, Ponticum, Alexandrinum, Africum, Hispaniensem." Haec quoque bene referuntur ad verbum *audire*; nam victorias quoque legentem Pollionem poeta audivit. Quare Bentlei coniectura *videre* ut simplicissima ita maxime otiosa est. Nec magis placet Weidneri coniect. ad Iuvenal. II, 2 „*audere . . video*". Cf. Hom. Od. IX, 166: „*ἐλεύσσομεν καπνόν τ' αὐτῶν τε φθογγήν.*" Splendida autem *ἀντίθεσις* est inter terrarum orbem et unum Catonem. — *Iuno*] patrona Africae et Karthaginis, irata Romanis, Aeneae posteris. Carm. III, 3, 32. Verg. Aen. I, 15. — *Deorum quisquis*] Tenendum est cum regione vel gente victa etiam deos patrios quodam modo vinci; quare qui urbem aliquam oppugnabant, ii deos, ne cum his sibi res esset, evocare solebant; et dii urbes ad exitium destinatas relinquere dicebantur; Verg. Aen. II, 351. De coniunctione hac *Iuno et quisquis* conferas Ovid. Met. I, 262.

V. 29. *pinguior*] cf. Verg. Georg. I, 491. Aeschyl. Sept. 587: „*Ἔγωγε μὲν δὴ τήνδε πιανῶ χθόνα.* Horatius unde originem publicae calamitatis duxerit, multis locis ostendit; ut Carm. I, 35, 33. III, 5, 7. III, 6, 7. 35. III, 24, 25 sqq. cet. Posteri luebant quae impie et iniuste maiores fecerant; atque etiam bellum Iugurthinum semina posuerat belli inter Marium et Sullam gesti. — In insequentibus duabus strophis animadverte aequabilitatem membrorum; quae sunt quattuor, quorum primum et tertium negantem particulam (*quis non* — *quod non*), alterum et quartum verba habent negantia (*ignara* — *caret*). — *Hesperiae*] adiectivum est, non substantivum. Inditum hoc nomen est *Italiae*, Graecis occidentem versus sitae (Carm. III, 6, 8. IV, 5, 38. I, 28, 26): h. l. significatur remota occidentis solis regio. cf. ad I, 36, 4. — *Medi*] Hi significant nihil aliud nisi remotissimam orientis regionem,

Ignara belli? quod mare Dauniae
Non decoloravere caedes?
Quae caret ora cruore nostro?
Sed ne relictis, Musa procax, iocis
Ceae retractes munera neniae;
Mecum Dionaeo sub antro
Quaere modos leviore plectro.

Carmen II.

Nullus argento color est avaris

quare ἀντίθεσιν noli praetermittere inter Medos et Hesperiam. — *Dauniae*] Latinae, συνεκδοχικῶς, Carm. IV, 6, 27. Carm. III, 6, 34. II, 12, 2. Ceterum cf. Flor. IV, 2: „Commissum est bellum civile intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit; hinc in Aegyptum subito transiluit; inde respexit Asiam; inde Africae incubuit; postremo in Hispaniam regyravit et ibi aliquando defecit."

V. 35. *decoloravere*] Seneca Quaest. Nat. II, 41: „Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur; coloratur id, cuius alia fit quam fuit facies." Ceterum praepositio *de* in compp. saepe intendit notionem, ut in *debacchari* Carm. III, 3, 55; *desaevire* Epist. I, 3, 14; *decertare* Carm. I, 3, 13; *deproeliari* Carm. I, 9, 11; *delitigare* A. P. 94; *denarrare* Sat. II, 3, 315; *deperire* Epist. II, 1, 40; *deproperare* Carm. II, 7, 24; *depugnare* Epist. II, 1, 184. — *iocis*] Sic poetae poemata sua levioris generis saepe vocant, itaque rei nomen ad carmen transfertur. — Vehementia doloris cum longius abreptum se sentiat neque suum esse intellexerit tantas calamitates aut describere aut deflere, subito desinit. Musa appellatur *procax*, quia in eo est, ut relictis iocis, quae propria ei sunt, graviora et lugubria argumenta sibi arroget; id quod ipso loco, quem voce. *Musa procax* occupant, egregie indicatur. Noli igitur haec duo vocabula cum Schützio et Ecksteinio commate interposito separare; nam Carm. III, 3, 70 non licet comparare. cf. Carm. III, 3, 69. I, 6, 10 sqq. — *neniae*] Cic. de leg. II, 24: „Honoratorum virorum laudes in contione memorentur easque etiam cantu ad tibicinem prosequantur, cui nomen nenia." cf. Carm. II, 20, 21. Deinde neniae appellantur cantus quibus nutrices infantes sopiunt (Epist. I, 1, 62. cf. Carm. III, 28, 16). Omnino sic appellantur carmina lugubria qualia Simonides Ceo insula oriundus composuit. — *Dionaeo*] Dione mater Veneris. Hom. Il. V, 370. — *antro*] cf. Carm. III, 4, 40. III, 25, 4. II, 19, 1. Poetae Veneris antra ingressi non bella sed amores canunt. — *leviore plectro*] Argumenti levitas ad lyram transfertur et ad plectrum; scilicet in levi re graviter pulsare fides non decet. Contrarium est Carm. IV, 2, 33. cf. Ovid. Met. X, 150. 152. — *modos*] carmina, Weisen. Carm. II, 12, 4. 9, 9. III, 9, 10. 3, 72. IV, 6, 43.

Carmen II.

Cum divitiae ipsae non habeant cur expetantur, is summa laude dignus est qui bonis suis optime utitur neque summum bonum in magnitudine rerum ponendum esse putat. Nam cupiditas animi nullis finibus coercetur, et is vere rex est, is vere dives est qui sibi, non aliis

Abdito terris, inimice lamnae
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.

Vivet extento Proculeius aevo,
Notus in fratres animi paterni;
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.

Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas et uterque Poenus
Serviat uni.

imperat. — Scriptum est carmen ad C. Sallustium Crispum, quem C. Sallustius, Romanarum rerum scriptor, sororis nepotem in nomen asciverat. Qui cum adulescentulus magnis divitiis non bene usus esset (Sat. I, 2, 48), virili aetate laudem sapientiae et liberalitatis coniunxit; idem in Centronum Alpino tractu metalla aeris habuit; cf. Tacit. Ann. III, 30. Adhortationis vel vituperationis in carmine nihil inest. Versibus 5 et 17 facile efficitur, ut compositum hoc credamus anno fere 730; Prahates enim restitutus est a. 730, et Proculei fratres post a. 732, quo anno Fannii Caepionis et Licinii Murenae coniuratio contra Augustum detecta est (vide infra ad carmen X), commemorare Horatium vix decuit. Oeconomia carminis ea est, ut qua ratione altera stropha contra primam, eadem quarta contra tertiam et sexta contra quintam ponatur.

V. 1. *color*] Hic est qui allicit hominum animos; in metallis neque argento neque auro color est; ad lucem protractis cum colore et splendore pretium accrescit. — *avaris terris*] Metalla non sine magno labore aperiuntur; reluctatur quasi terra, unde *avara* appellatur. cf. Carm. III, 3, 49. — *lamnae*] per syncopen pro *laminae*; cf. Carm. I, 36, 8. IV, 13, 20. Epod. 9, 1. Sat I, 1, 49. I, 2, 113. I, 9, 7. I, 3, 53. Carm. II, 16, 2. Epist. I, 9, 6. 15, 36. Laminam autem cum contemptu dixit et opposuit argento facto. — *nisi*] Hypothetica haec enuntiatio coniungenda est cum vocativo: *qui es inimicus, nisi*. Simillimi loci Carm. II, 3, 4 sq. Sat. I, 2, 74. — *Proculeius*] C. Proculeius Varro Murena, eques Romanus, frater Terentiae Maecenatis, rarissimae pietatis erga fratres fuit, adeo ut bona sua cum illis, qui bello civili omnia amisissent, aequis partibus divideret. — *animi paterni*] Genetivus graeco more positus poetam magis decet quam latinae praepositionis usus; cf. Carm. IV, 13, 21. — *extento aevo*] Aevum saepe apud Horatium id est temporis spatium, quod mortalibus datum est ad vivendum. Sic Carm. II, 9, 13. III, 11, 36. Epist. I, 20, 26. *Aevum extendere* est vitae annos augere, ut si quis vivat extento aevo, is etiam post mortem vivat. Ovid. Met. I, 662: „Sed nocet esse deos, praeclusaque ianua leti *Aeternum* nostros luctus *extendit in aevum*.“

V. 7. *metuente solvi*] Quanto sic nervosius dixit quam si voluisset *metuente ne solvatur*! Exempla vide haec: Carm. I, 8, 8. III, 11, 10. III, 24, 56. IV, 5, 20. Sat. I, 4, 23. Epist. I, 5, 2. I, 16, 60. I, 19, 27. II, 1, 114. — *regnes*] Claudian. de IV. cons. Honor. 261: „tunc omnia iure tenebis, Cum poteris rex esse tui.“ — *domando spiritum*] Gerundium ideo non mutavit in passivam formam gerundivi, ne quid ponderis activum verbum amitteret. cf. Carm.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis et aquosus albo
Corpore languor.

Redditum Cyri solio Prahaten
Dissidens plebi numero beatorum
Eximit virtus populumque falsis
Dedocet uti

Vocibus, regnum et diadema tutum
Deferens uni propriamque laurum,

I, 2, 29. Poetae quo clarius rem describant, exemplis solent uti; atque id ita quoque fit, ut cum alteram partem sententiae simplicem omnique ornatu carentem posuerint, alteri exempla substituant; quod hic factum vides et Carm. II, 10, 5 sqq. Praeterea autem animadverte amplificationem, *si Lib. remot. Gad. iungas et uterque Poen. serv. uni*; eadem res ex diversis partibus collustrata animum magis movet. In quo loco *et* part. consecutivam quam dicimus facultatem nacta est; quare prosa oratio sic: „si Libyam remotis Gadibus iungas, *ita ut* Karthaginienses et Hispanienses Poeni tibi uni serviant.“ Karthago ditissima olim urbs fuit propter mercaturam, Africa ipsa feracissima frugum, deinde Hispania metallorum opibus celebrata; coniunctae avidissimi hominis animum explere poterant. Gaditani a Tyriis conditi sunt, aliae coloniae a Karthaginiensibus in Hispaniam deductae. Plin. N. H. III, 1: „Oram eam universam originis *Poenorum* existimavit M. Agrippa. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Hiberos et Persas et Phoenices Celtasque et *Poenos* tradit.“ Senec. Consol. ad Helv. 6: „Tyrii Africam incolunt, *Poeni* Hispaniam.“ Tuta igitur est codd. auctoritas nec tentanda coniecturis *uterque pontus*, *uterque Phoebus*, *uterque finis*.

V. 13. „Cupiditas enim in dies crescit neque unquam restinguitur, et, quod est turpissimum, quo ducit, id ne bonum quidem est vere.“ Sic cohaerent quae sequuntur. — *indulgens*] indulgendo; qui participii usus apud Graecos frequentissimus. De imagine lege Ovidii Fast. I, 215 sq.: „Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda, Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.“ cf. Epist. II, 2, 147. — *venis*] de intima parte cuiusque rei. Cic. Catil. I, 13, 31. — *albo corpore*] adiectivum *προληπτικῶς* positum. — *Prahaten*] Vide ad Carm. I, 26. — *beatorum*] „Recte sine dubio e codd. receptum est *beatorum*, pro *beatum*, cuius genetivi praeter *deum* et *nummum* nullum apud Horatium vestigium est.“ Meinekius. — *dissidens plebi*] Verba pugnandi, certandi, similia cur a poetis saepe cum dativo coniungantur (Carm. II, 6, 15. Sat. I, 2, 73. Ovid. Met. I, 19), intellegitur ex iis quae supra scripta sunt ad v. 6. cf. ad Carm. I, 3, 13. — *vocibus*] quibus populus Prahaten et similes beatos praedicat. cf. Sat. I, 1, 65. — *regnum*] cf. Senec. Thyest. 388: „Rex est, qui metuit nihil, Rex est, qui cupiet nihil; Mens regnum bona possidet, Hoc regnum sibi quisque dat.“ — *propriam*] perpetuam. Sat. II, 6, 5. Epist. I, 17, 5. II, 2, 172. — *laurum*] quoniam etiam de cupiditatibus triumphatur. — *irretorto*] Sapiens divitias maximas placido animo praeterire et ita potest videre, ut ne oculum quidem retorqueat. cf. Cic. Cat. II, 1, 2. Plat. de leg. IX, 854. C „*τὰς τῶν κακῶν ξυνουσίας φεῦγε ἀμεταστρεπτί.*“ — *acervos*] auri. Sat. I, 1, 44.

Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

Carmen III.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Delli,
Seu maestus omni tempore vixeris
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni.

Carmen III.

Cic. de off. I, 26 sic scripsit: „In rebus prosperis et ad voluntatem nostram fluentibus superbiam, fastidium arrogantiamque magno opere fugiamus; nam ut adversas res sic secundas immoderate ferre levitatis est: praeclaraque est aequabilitas in omni vita et idem semper vultus eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus.“ Hanc doctrinam poetica ratione Horatius illustrat; non cedendum esse incertae fortunae, qua homines modo tollantur, modo deprimantur. Humano generi nihil certius esse morte; quare qui vita sapientissime fruatur eum saluti suae optime consulere; vitae autem sapientem usum nasci ex animi tranquillitate. Similes sunt loci I, 7, 17. II, 10, 21 sqq. II, 16, 25 sqq. Dividitur hoc carmen in duas partes; superior (v. 1—16) quid sit faciendum suadet, inferior (17—28) cur ita sit faciendum docet. Caput autem cernitur in scaena quam exhibet media carminis stropha. Dellius. cuius nomen v. 4 legimus, is videtur fuisse, qui cum a Dolabella ad Cassium, a Cassio ad Antonium, ab Antonio transiisset ad Caesarem (Vell. Pat. II, 84), a Messalla Corvino *desultor bellorum civilium* vocatus est. Is fortasse cum Horatio in Macedonia militavit, deinde in omnibus castris fortunae favorem quaesivit. Videntur viri docti iure suspicari, hoc carmen ante a. 723, quo Dellius ad Octavianum transiit, non potuisse scribi; porro veri simile est post a. 725 finitis iam civilibus bellis esse compositum, cum Dellius quam quaesisset fortunam nondum assecutus intemperantiam animi etiam aleret.

V. 1. *arduis*] periculosis. Carm. I, 3, 37. — *aequam*] Aequus est locus, in quo neque exstat quicquam neque recedit; sic animus aequus nunquam turbatus, semper idem, ad omnia paratus non committit, ut aliquando dicendum sit: non putaram (Cic. de off I, 13). Hor. Carm. III, 29, 32. Epist. I, 17, 24. Cic. Rosc. Am. 50. — *non secus*] itidem. Carm. III, 25, 8. — *insolenti laetitia*] προληπτικῶς. Carm. I, 16, 21. II, 4, 2. — *moriture*] cui moriendum est (I, 28, 6), sive maestam sive hilarem vitam egeris. Vide ad II, 2, 2 sq. cf. Ovid. Trist. V, 5, 61: „Caesar dis *accessure*, *sed* olim Aequarint Pylios *cum* tua fata dies“ — *gramine*] Describitur convivium rusticum in remoto prato habitum; in quo pingendo diutius poeta commoratur, quo fortius ad hilaritatem vitae homines evocet. Ad totum locum cf. Epod. 2, 23 sqq. — *interiore nota Falerni*] Deteriora vina

Quo pinus ingens albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis? Quid obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo?

Huc vina et unguenta et nimium breves
Flores amoenae ferre iube rosae,
Dum res et aetas et sororum
Fila trium patiuntur atra.

Cedes coëmptis saltibus et domo

quae aetatem non ferebant, de cupa vel dolio potabantur; meliora in amphoras et lagoenas diffundebantur; amphorae vitreae vel luteae cortice et pice claudebantur vel gypsabantur; inscribebantur nomina consulum, ut quibus annis vina nata essent posset videri; vitreis pittacia nominibus inscripta addebantur. Petron. 34: „quarum in cervicibus pittacia erant adfixa cum hoc titulo: Falernum. Opimianum. Annorum centum.“ Tum amphorae in apotheca in summa parte aedium sita, ubi fumus colligebatur, collocari solebant, quo celerius vina mitescerent. Cellae autem vinariae in terram depressae erant et frigoris causa, si fieri poterat, septentriones spectabant. Unde quae *nota sit* intellegitur; *interior* adi. ab amphora ad notam translatum significat vetustius vinum, quod ab ostio magis erat remotum. *Falernum* autem vinum generosissimum praeter Caecubum, Massicum, Setinum, cf. I, 20, 10. Carm. III, 8, 9 sqq. III, 21, 7. Tibull. II, 1, 27: „Nunc mihi *fumosos veteris* proferte *Falernos Consulis.*“ — *bearis*] beatum feceris; Carm. IV, 8, 29. Epist. I, 18, 75. II, 2, 121.

V. 10. *amant*] Sic Graeci quoque *φιλοῦσι*, pro vulgato *solent*. Carm. III, 16, 10. Sat. I, 4, 87. I, 10, 60. II, 3, 20. — *Ramis? quid*] Sic in antiquissimis codd., et recte quidem. *Quo* part. praecedens accipienda ut Epist. I, 5, 12, et bene Porphyrio ad v. 11: „subaudiendum: si ea (lympha) non utimur.“ cf. Ovidii Met. XIII, 516: „*Quo* ferrea *resto*, *quidve* moror? *Quo* me *servas*, annosa senectus?“ Cic. pro Sest. 13 „quid hoc homine facias? aut quo civem importunum, aut quo potius hostem tam sceleratum reserves?“ — *trepidare*] significat celerem aliquem motum, cuius non in terrore solum sed in aliis rebus inesse potest causa. Carm. II, 4, 23. IV, 11, 11. Epist. I, 10, 21. — *vina et unguenta*] In conviviis Romani coronis ornati erant et unguentis pretiosissimis uncti. Carm. II, 11, 13 sqq. III, 14, 17. — *Flores*] „Bei den Griechen wurden mannigfaltige Blumen zu Kränzen gewunden. Anders war es bei den Römern, welche ausser dem Grün der Blätter, namentlich vom Epheu, der Myrte, dem apium nur wenige Gartenblumen und hauptsächlich Veilchen und Rosen zu Kränzen gebrauchten.“ Becker Gallus T. II. p. 214. Luxuria autem eo processit, ut nardinis etiam foliis uterentur. — *res*] vitae condicio, qua otio frui conceditur. — *aetas*] iuventus; nam morosa senectus haec spernit. Carm. I, 9, 17. — *soror. fila*] Parcarum; quarum quae fuerit potestas, ex his vide locis: Carm. II, 6, 9. 16, 39. 17, 16. C. S. 25. Epod. 13, 15. Ausonius Epist. 12, 45 graece expressit: „dum res et aetas et Sororum. *Νήματα πορφύρεα πλέκονται.*“

V. 17. Incipit altera pars carminis, cuius sunt tres partes: „relinquendae sunt divitiae studiose conquisitae (17—20); amittenda nobilitas, qua superbire solent (21—24); nam mors omnibus communis omnes

Villaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes, et exstructis in altum
Divitiis potietur heres.

Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper et infima
De gente sub divo moreris,
Victima nil miserantis Orci.

Omnes eodem cogimur, omnium
Versatur urna serius ocius
Sors exitura et nos in aeternum
Exsilium impositura cumbae.

Carmen IV.

Ne sit ancillae tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu! Prius insolentem
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem;

Movit Aiacem Telamone natum
Forma captivae dominum Tecmessae;

pares reddet (25—28). Quod inde efficitur praeceptum, id facile intellegitur. cf. Carm. II, 16, 11. Epist. II, 2, 177. — *flavus Tiberis*] vide ad I, 2, 13. Villa ad aquam sita maiorem habet amoenitatem. — *lavit*] Hac forma *lavere* in lyricis ubique utitur Horatius: Carm. III, 12, 2. 7. 4, 61. IV, 6, 26. Epod. 16, 28. — *heres*] Carm. II, 14, 25. IV, 7, 19. Sat. II, 3, 145—151. Epist. II, 2, 190 sq. — *moreris*] Nam „commorandi natura deversorium nobis, non habitandi locum dedit." Cic. de senect. 23. cf. Ovid. Met. X, 32. — *urna*] Omnium hominum sortes in urnam coniectae ab Necessitate versantur; cuius exsilit sors, ei moriendum est. Carm. III, 1, 16. cf. Stat. Silv. II, 1: „ibimus, omnes, Ibimus, immensis urnam quatit Aeacus umbris." — *exsilium*] quoniam in terram, humani generis patriam, non conceditur reditus. — *cumbae*] Charontis.

Carmen IV.

Festive irridet Horatius amicum, quem graeco nomine Xanthiae Phocensis tegit, de amore ancillae. Festivitas ubique conspicua; grandia exempla Achillis, Aiacis, Agamemnonis, regium quod fingitur genus, maligne laudata fides, integritas, lucri contemptio in hoc genere certe rarissima quid poeta voluerit aperte produnt. Scilicet una vera est pulchritudo, in extrema stropha laudata. Carmen scriptum est a. u. 729; id quod intellegitur ex v. 23 sq.

V. 2. *insolentem*] cf. A. P. 122. — *prius*] iam ante te; tu primus non es. — *Briseis*] Hom. Il. IX, 342. — *Tecmessa*] Teuthrantis, Phrygii

Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta,

Barbarae postquam cecidere turmae
Thessalo victore et ademptus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Grais.

Nescias an te generum beati
Phyllidis flavae decorent parentes:
Regium certe genus et penates
Maeret iniquos.

Crede non illam tibi de scelesta
Plebe dilectam, neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci
Matre pudenda.

Bracchia et vultum teretesque suras
Integer laudo; fuge suspicari,
Cuius octavum trepidavit aetas
Claudere lustrum.

regis, filia, ab Aiace capta; Soph. Ai. 210 *παῖδα Φρυγίου Τελεύταντος* eam vocat. — *arsit*] vide ad Carm. IV, 9, 13. — *virgine rapta*] Cassandra. Hom. Od. XI, 420. — *Thessalo victore*] non solus Achilles aut Neoptolemus; sed Thessali pro cunctis Graecis, quia nisi Thessalorum Achillis, Neoptolemi, Myrmidonum ope Troia non potuit capi. — *Hector*] Hom. Il. XXII, 507. XXIV, 243.

V. 11. Duplex est antitheton *fessis leviora* et *Pergama Grais*. — *Grais*] de Graecis antiquis. praecipue heroica aetate, ut Epod. 10, 12. Ovid. Met. XIII, 218. 241. Corn. Nep. Hannib. 3; inde hoc nomine saepissime usus est Vergilius in Aeneide. Deinde *Grai* appellantur poetico nomine, cum antiqua eorum virtus, nobilitas, poesis praedicantur, ut Carm. II, 16, 38. IV, 8, 4. Epist. II, 1, 19. A. P. 323. In lyricis carminibus alterum nomen *Graeci* non reperitur, nisi quod adi. *Graecus* est Carm. I, 20, 2. III, 24, 57. — *nescias an*] fortasse. Inclinat ad adfirmationem. — *beati*] divites. — *Phyllidis flavae*] Et nomen ipsum et epithetum iuventutem mulierculae indicant; flava est ut folia arborum recentia; sic Chloë flava est Carm. III, 9, 19, Ganymedes IV, 4, 4. Phyllis autem (*φύλλον*) idem significat quod Chloë (*χλόη*): prima ex cortice excrescentia folia. — *maeret regium genus*] quod sua servitute contaminatum sensit, non quod amisit. Nam genus amittere quis potest? — *dilectam*] Sic omnes codd. Cruquiani; dicit autem hoc; crede illam, quam adamasti, non esse de scelesta plebe. In aliis MSS. *delectam*. — *integer*] amore non captus, cuius iudicium non est amore corruptum, cf. Carm. III, 7, 22. — *fuge suspicari*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *trepidavit*] cfr. ad IV, 11, 11.

Carmen V.

Nondum subacta ferre iugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Aequare nec tauri ruentis
In venerem tolerare pondus.

Circa virentes est animus tuae
Campos iuvencae nunc fluviis gravem
Solantis aestum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto

Praegestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvae: iam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos
Purpureo varius colore.

Iam te sequetur: currit enim ferox
Aetas et illi quos tibi dempserit
Apponet annos: iam proterva
Fronte petet Lalage maritum,

Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris albo sic umero nitens,

Carmen V.

Incertum est, utrum amicum aliquem an se ipsum consoletur de dura arrogantia puellae ardenter amatae sed fugientis: atque eo utitur consolationis genere quo vulpes in fabula. Quae cum altius pendentem uvam saliendo deripere non potuisset, tandem sibi ipsa persuasit immaturam eam esse necdum ad edendum satis mitem; dum maturescat, alias esse petendas. De Lalage vide ad Carm. I, 19.

V. 1—19. Metaphora sumpta a vacca nondum adulta, in antiquitate usitata, a nostris moribus aliena. cf. Carm. III, 11, 9 sq. — *comparis*] ad idem iugum vincti, iugalis. cf. Carm. I, 33, 11. — *solantis*] levantis, exstinguentis. — V. 11. *Autumnus*] hic personae formam induit, ut Epod. 2, 18; ineunte autumno uvae, olim virides, variant, sensim transeunt in purpureum colorem, quod est maturitatis primum indicium. Cum uvis et fructibus etiam Autumnus colorem quasi mutat, quare et ipse *varius purpureo colore* dicitur, h. e. qui varius est transeundo a viridi colore in purpureum. cf. Ovid. Met. III, 482 sqq. Tria substantiva cum suis adiectivis artificiose disposuit hoc schemate

cf. Carm. I, 9, 21 sq. III, 11, 26 sq. II, 15, 14 sq. — *lividos*] subnigros. — *ferox aetas*] tempus indomitum, quod tardari nequit. — *Pholoë*] idem nomen Carm. I, 33, 7. III, 15, 7; *fugax* eadem quae I, 33, 6 *aspera*.

Ut pura nocturno renidet
Luna mari, Cnidiusve Gyges,
Quem si puellarum insereres choro,
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum solutis
Crinibus ambiguoque vultu.

Carmen VI.

Septimi, Gades aditure mecum et
Cantabrum indoctum iuga ferre nostra et
Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Aestuat unda:

— *Cnidiusve*] *Ve* particula Gyges quoque cum Lalage comparatur; nam sic inter se respondent: *quantum non — non — ve.* — *mire*] Adverbium coniunge cum *falleret.* — *solutis crinibus*] Alebant capillum pueri ingenui, imprimis delicati. cf. Epod. 11, 28. — *ambiguo vultu*] cuius vultu non intellegitur, sitne puer an puella. Ovid. Met. IX, 712 sq. Statius Achill. I, 336 Horatium imitatus de Achille inter Deidamiam et sorores latente: „fallitque tuentes Ambiguus tenuique latens discrimine sexus."

Carmen VI.

Septimii nomen, quod in hoc carmine legitur, est etiam in Epist. I, 9 et in fragmento epistulae Augusti ad Horatium datae. Vide Vit. Hor. p. 12. Viris doctis admodum probabile visum est tribus locis eundem hominem indicari, sed incerta res est. Septimius, si scholiastas sequeris, eques Rom. fuit et commilito Horatii; fuit igitur eiusdem prope aetatis. Recte animadvertit Ianius: „utinam, mi Septimi, contingat mihi, ut, quod reliquum est vitae, tecum in secessu rustico degam. Hic fundus carminis." Mollissimi autem sensus per totum carmen quasi regnant, quod scriptum est a poeta, cum nescio qua tristitia ac taedio earum rerum, quas ante expertus erat, obrueretur, nec dissimiles sensus sunt, qui exprimuntur Carm. I, 31. Suet. vit. Hor. „vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini." Recte observatum est, secundo versu id spatium significari, quod est inter a. 728 et a. 734. Nam cum a. 725 Romani primum Cantabros vicissent, hi a. 728 iugum excutere studuissent et anno demum 734 devincerentur, Horatius certe *Cantabros indoctos iuga ferre Romana* ante a. 728 quo primum rebellarunt non potuit appellare. Compositum igitur videtur a. 729 v. 730; nam noli credere Horatium Sabinam villam nondum accepisse, id quod aliis placuit. Tiburis et Tarenti desiderium etiam exprimitur diu postquam Sabinum accepit Carm. III, 4, 21 sqq. Epist. I, 7, 44. In carmine bis ternae strophae sententiarum vinculo coniunguntur.

V. 1. *aditure*] qui adire paratus es, qui mecum, si opus sit, libenti animo adeas. Tribus exemplis utitur poeta; Gadibus, qui extremus est Europae locus; Cantabro, quae natio est ferocissima (Carm. II, 11, 1. III, 8, 22. IV, 14, 41. Epist. I, 12, 26); Syrtibus propter tempestates et scopulos maxime periculosis (Carm. I, 22, 5. Epod. 9, 31). — *Maura unda*] vide ad Carm. I, 1, 28. — *Argeo*] graeca ad-

Tibur Argeo positum colono
Sit meae sedes utinam senectae,
Sit modus lasso maris et viarum
Militiaeque!

Unde si Parcae prohibent iniquae,
Dulce pellitis ovibus Galaesi
Flumen et regnata petam Laconi
Rura Phalantho.

Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt viridique certat
Baca Venafro;

Ver ubi longum tepidasque praebet
Iuppiter brumas, et amicus Aulon

iectivi forma, in lyricis saepius obvia; Ovid. Am. III, 6, 45: „Tiburis Argei pomifera arva.“ Hor. Carm. I, 1, 34. II, 20, 13. Ceterum vide ad Carm. I, 7, 13. I, 18, 2. Verg. Aen. VII, 670 sqq. — *senectae*] Tertius casus est, non secundus. — *maris*] Tacitus Ann. II, 12 Horatii fortasse memor: „Si taedio viarum ac maris finem cupiant.“ Tres genetivi *maris, viarum, militiae* ad nomen *lasso* non magis referendi sunt quam ad alterum *modus*. cf. Epist. I, 11, 6. *Militia* autem mare et vias complectitur, quippe duplex est militia, maritima et terrestris. Sic Carm. I, 1, 23 *castra et tubae sonitus bellaque*; ut a partibus ad totam rem ascendatur. — *Parcae iniquae*] vide ad Carm. II, 3, 15.

V. 10. *pellitis ovibus*] Varr. R. R. II, 2: „similiter faciendum in ovibus pellitis, quae propter lanae bonitatem, ut sunt Tarentinae et Atticae, pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici recte possit vel lavari ac parari.“ Martial. XIV, 155: „Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis; Altinum tertia laudat ovis.“ XII, 63, 3: „albi quae superas (Corduba) oves Galaesi.“ — *regnata Laconi*] Ne a neutrorum quidem verborum formis passivis abstinent poetae. cf. Carm. III, 29, 27. *Phalanthus* autem dux fuit Partheniarum. — *ridet*] placet. Eadem metaphora *γελᾶν* Graeci quoque de rebus inanimatis utuntur quasi vitam habentibus et faciem. Sic *renidere* II, 5, 19. II, 18, 2. De producta extrema syllaba cf. ad III, 5, 17. II, 13, 16. — *Hymetto*] Ex more antiquo pro *melli Hymettio*. Solent enim veteres, cum hominum vel rerum facultates virtutesve inter se componunt, alterius facultatem componere cum altero ipso homine vel re. Sic Cic. de orat. II, 1, 4: „nostrorum hominum prudentiam Graecis anteferre.“ Cf. Carm. I, 1, 23. III, 6, 46. Hom. Il. XVII, 51; et infra *certat baca Venafro*. — *decedunt*] Decedit is, qui primo loco quem adhuc obtinuit ab altero praestantiore victus cedit. cf. Epist. II, 2, 213. — *Venafrum*] Minturnis et Fregellis et Liri fluvio vicinum; *viride* est totum Venafrum propter frequentia ibi oliveta. Venafranum oleum optimum erat. Sat. II, 4, 69. — *Iuppiter*] Carm. I, 12, 15.

V. 18. *amicus Aulon*] Aulon ex testimoniis Acronis scholiastae, commentatoris Cruq. et Servii ad Verg. Aen. III, 553 *mons* fuit Calabriae.

Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.

Ille te mecum locus et beatae
Postulant arces: ibi tu calentem
Debita sparges lacrima favillam
Vatis amici.

Carmen VII.

O saepe mecum tempus in ultimum
Deducte Bruto militiae duce,

Contra *Orellius*: „Est recessus depressior regionis Tarentinae prope Saturum, hodie *Melone*." — *fertili Baccho*] Sic melius quam *fertilis Baccho*, quod pedestrem orationem sapit. Est autem dativus, non ablativus. cf. III, 16, 34. cf. Martial. XIII, 125: „nobilis et lanis et felix vitibus Aulon Det pretiosa tibi vellera, vina mihi." Müller. Eckstein. Keller. ex Heinsii coniect. *amictus*; non bene. cf. Stat. Silv. II, 2. 4 sq. „Qua Bromio dilectus ager collesque per altos Uritur et prelis non invidet uva Falernis," qui h. l. aperte imitatus est et *amicus* legit. — *beatae arces*] Adi. *beatae* non ad arces solum sed ad *locum* quoque referendum. Vide ad Carm. I, 2, 1. *Locus* autem est ager Tarentinus; *arces* Aulonem montem significant. Sic *arx* vel *arces* de monte C. S. 65. Verg. Georg. II, 535. Ovid. Met. I, 467. — *vatis amici*] Tacit. dial. 9: „Quis Saleium nostrum, *egregium poetam* vel si hoc honorificentius est praeclarissimum *vatem*, deducit aut salutat?" Poeta artifex est, vates sacer et Musis amicus; cf. Carm. IV, 6, 44. Ceterum haec tristicula sententia vetare videtur, ne carmen cum Peerlkamp. iam a. 714 vel cum Rittero a. 718 scriptum putes.

Carmen VII.

Pompeius Varus, olim Horatii commilito, quocum coniunctus et mala et bona communia habuerat, post cladem Philippensem aliam atque eam quam Horatius inierat viam ingressus cum Sexto Pompeio, ut veri simile est, bellum continuaverat. Hoc mortuo (a. 719) Antonium potius quam Octavianum secutus iterum adversam belli fortunam expertus esse videtur. Tum demum, nescimus quo intercedente, Romam reversus dulcissimum amicum Horatium reciperavit. Hic felici rei exitu laetatus amicitiae tenerrimos sensus hoc carmine prodit. Habet carmen septem strophas, ex quibus tres primae amicorum in castris et bello coniunctam vitam et fortunam, media quarta post cladem seiunctionem et diversa itinera, reliquae tres post seiunctionem alteram coniunctionem eiusque laetitiam mira arte et dulcedine describunt. Scriptum autem est non ante a. 724, quoniam et Pompeius *longa* militia fessus dicitur et Horatium Sabinam villam (v. 19) iam habuisse probabile est.

V. 1 sqq. *tempus in ultimum*] in extremum periculum. Temporis nomen non dierum solum et annorum seriem, sed quaecumque diebus et annis aut agenda sunt hominibus aut patienda comprehendit. cf. IV, 9, 36. Epist. II, 2, 46. Verbis quodam modo ludere videtur Horatius *deducte* — *duce*; deinde consulto dictum *in ultimum tempus.* Duxerat eos Brutus in condiciones remotas a patria et civitate; inde: quis te redonavit *Quiritem?* quae verba mirantis sunt de insperato amici reditu. — *Quiritem*] capite non iam demi-

Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis Italoque caelo,
Pompei meorum prime sodalium?
Cum quo morantem saepe diem mero
Fregi coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula,
Cum fracta virtus et minaces
Turpe solum tetigere mento.

Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre;

nutum; fuit autem triplex capitis deminutio. Singularis numerus nominis Quiritium non legitur nisi apud poetas. cf. Epist. I, 6, 7. — *Pompei*] duas tantum efficit syllabas per synaloephen. Sic Carm. I, 35, 17. 37, 5. — *prime*] i. e. quem maxime amavi, non, ut alii: quocum a prima pueritia coniunctus fui. Sodales autem h. l. sunt quibuscum olim militavit. — *Saepe*] Inter itinera et praesidia haud raro militantibus accidere potuit, ut quid facerent nescientes quavis arte diem conficere studerent. Ad vv. 7. 8 conferas Carm. II, 3, 13 et quae ad eum locum notata sunt. Nam Malobathrum Syrium i. e. Indicum (Carm. II, 11, 16. I, 31, 12) unguentum est ex cognomine frutice expressum.

V. 9. Siquidem conviviorum grata est memoria, non ingrata tamen est amicis recordatio malorum, quae simul perpessi sunt; quas contrarias res poeta diversis strophis distraxit. — *relicta*] Pessima est eorum sententia, qui timiditatis et ignaviae turpem quandam confessionem in hoc loco odorati sunt. Quid enim? Si ea vera esset sententia, quomodo tandem idem Horatius Epist. I. 20, 23 eo progredi potuisset iactantiae et arrogantiae, ut primis se olim placuisse belli ducibus palam gloriaretur? Sed hoc dicit: „tu mihi comes eras apud Philippos, ibi tu mecum sensisti cladem et fugam“, quam Brutum ipsum, antequam mortem sibi daret, amicis vehementer suasisse scimus. Ceterum in hoc quoque loco festivitas quaedam bene notanda est, et iocosa comparatio Archilochi, Alcaei, Anacreontis, qui idem de se confiteri non dubitarunt. Docti Romani, qui hos versus legebant, ultro inciderunt in Graecorum poetarum similes locos. — *Turpe solum tetigere mento*] cum virtute iam nihil efficeretur et magna pars fortissimorum commilitonum in iisque Brutus interfecti essent in humumque prostrati minas et iram etiam vultu ostenderent. cf. Sallust. Cat. 61. *Turpe* solum poetice dicitur, quoniam in eo macula cladis et turpitudinis concepta est. Ludibrio autem eos laedere, quibuscum ipse pugnaverat, ab Horatii animo alienum est.

V. 13. *Mercurius*] Se per hostes a Mercurio sublatum ait i. e. se abiecta spe arma posuisse et ad poesim confugisse, amicum in bellum esse retractum. Carm. III, 4, 26 salutem se Musarum tutelae debere dicit; Mercurius autem non minus custos est poetarum, Mercurialium virorum (Carm. II, 17, 29). — *paventem*] propter volatum per altas nubes, qui contra humanam naturam est. cf. IV, 4, 9. Praeterea notandum est fictionem hanc esse Home-

Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit aestuosis.
Ergo obligatam redde Iovi dapem,
Longaque fessum militia latus
Depone sub lauru mea nec
Parce cadis tibi destinatis.
Oblivioso levia Massico
Ciboria exple, funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas
Curatve myrto? Quem Venus arbitrum

ricam. Il. III, 380. V, 23. 344. XX, 325. In sequentibus duobus versibus imago est a naufragio petita, ita tamen, ut tacite significetur Pompeium prope invitum ad continuandum bellum tractum fuisse. — *Ergo*] Sententia sic cohaeret: Ex quibus fluctibus cum tu quoque nunc ereptus sis, primum diis gratias redde debitas, deinde mecum vitae et amicitiae fruere gaudiis. *Ergo* particula subito quodam et lyrico motu ad initium carminis quasi reducit amici animum. — *obligatam*] Qui ex magnis periculis deorum beneficio eripitur, is propter id ipsum, si quidem est grato animo, voti quasi reus est, cf. Carm. II, 8, 5. — *lauru*] Altera ablativi forma *lauro* apud Horatium est Carm. III, 30, 16. ibi enim arbor significatur, non corona laurea. Ne hoc quidem sine *εἰρωνείᾳ*; uterque in bello laurum i. e. gloriam sibi parare studuerat, sed frustra. Horatius autem aliam in pace et otio litterarum studiis invenerat. — *nec parce*] vide ad Carm. I, 11, 2.

V. 21. *Oblivioso*] quod aegritudinum curarum malorum oblivionem adfert et demissum animum erigit. — *levia*] non „in tuum honorem detersa ac polita“ nam decet semper ciboria esse levia. — *Ciboria*] Poculi genus cuius superior pars lata, inferior angusta erat, in modum fabae Aegyptiae, quae colocasia s. cyamus vocabatur. Fuit autem hoc genus capacius; et in tali convivio laetitia cernitur in abundantia quoque et vinorum et unguentorum: inde *conchae* quoque grandiores. Asyndeton *exple*, *funde* ad animum festinantis neque moram patientis accommodatum; huic rei congruum est subsequens verbum *deproperare*. Simplex verbum eadem significatione Carm. III, 24, 62. Epod. 12, 22. Epist. I, 3, 28. quod cum sua natura accusativum obiecti non patiatur, tamen ad exemplum graeci verbi *σπεύδειν* ad festinandi notionem alteram agendi asciscit. Festinationis vero notio addita particula *de* etiam augetur. — *udo*] Verg. Georg. IV, 121 „virides apio ripae.“ Apio palustri in nectendis coronis saepissime utebantur. cf. Carm. I, 36, 16. IV, 11, 8. Inde apud Theocrit. 7, 68 *„πολυγνάμπτῳ τε σελίνῳ.“* — *curatve*] Particulae *que*, *ve*, *ne* saepe non ei vocabulo adhaerere videntur quod superioribus additur. Quod ne casu vel metri ratione factum credas, sic tibi persuade, poetas transposita particula et maiorem vim vel pondus aliquod addidisse ei vocabulo cui illa adhaeret, et speciem aliquam effecisse constructionis *ἀπὸ κοινοῦ*, nimirum ut unum vocabulum utrimque traheretur. Exempla sunt: Carm. I, 30, 6. II, 17, 16. II, 19, 32. Sat. I, 4, 115. II, 1, 68. I, 6, 43. 44. II, 3, 182. Sat. I, 8, 2. I, 2, 63. Epod. 2, 50. Sat. II, 3, 139. 180.

Dicet bibendi? Non ego sanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

Carmen VIII.

Ulla si iuris tibi peierati
Poena, Barine, nocuisset unquam,
Dente si nigro fieres vel uno
Turpior ungui,
Crederem. Sed tu simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis

V. 25. *Venus*] iactus Venereus. Solebant veteres in lautis conviviis magistros s. reges bibendi creare talorum sorte. Talorum autem quattuor latera longiora punctis notata erant, ita ut unum latus unum haberet punctum, alterum huic oppositum sex puncta ostenderet, in reliquisque duobus tria essent et quattuor puncta. Ludebatur talis quattuor; Venus erat iactus, cum quattuor tali iacti quattuor diversos numeros, canis i. e. pessimus iactus, cum omnes unum punctum ostendebant. In reliquis iactibus valebat punctorum numerus. A talis differebant tesserae, quae sex numeros in sex lateribus habebant longitudine paribus. — *Edonis*] Thraciae populo; quorum exemplo utitur, quoniam Thraces Bacchi sacris et orgiis dediti erant. Ad quam rem verbum *bacchari* accommodatum est.

Carmen VIII.

Festiva expostulatio cum Barine, pulcherrima quidem sed nimis perfida puella. Quo anno hoc egregium carmen scriptum sit, dici non potest. Simillimum est carmen Ovidii Am. III, 3, 1:

Esse deos, i, crede; fidem iurata fefellit,
Et facies illi, quae fuit ante, manet.
Quam longos habuit nondum periura capillos,
Tam longos, postquam numina laesit, habet etc.

Et v. 11. Scilicet aeterno falsum iurare puellis
Di quoque concedunt.

V. 1. In prima stropha vide quam artificiose verba collocata sint ad ostendendam impunitatem peierantis sed pulchrae puellae, quae ne minima quidem poena periurii a diis in alios homines severis adficitur. Nam non temere haec vocabula *ulla*, *unquam*, *dente*, *uno*, *ungui* in versuum terminis posita sunt; atque consilium poetae conspicuum est in verbo *crederem* in fronte strophae posito et totam apodosim efficiente — *iuris peierati*] Audacius a poeta dictum pro *periurii*. — *uno turpior ungui*] *Uno* referendum etiam ad *dente*. Vide ad Carm. I, 2, 1. Intellegenda scabritia unguium, cuius medicamenta multa apud Plinium in Nat. Hist. reperiuntur. In qua re tenendum est, haud parvam curam puellas in conservandis dentibus et unguibus posuisse; unde haec praecepta Ovidii A. A. III, 276: „Exiguo signet gestu quodcumque loquetur, Cui digiti pingues et *scaber unguis* erunt"; et v. 279: „*Si niger* aut ingens aut non erit ordine natus *Dens* tibi, ridendo maxima damna feres." — *obligasti*] vide ad Carm. II, 7, 17. Sententia haec est: Tantum abest, ut perfidiae et periurii poenam luas, ut quo saepius peieraveris eo pul-

Pulchrior multo iuvenumque prodis
Publica cura.

Expedit matris cineres opertos
Fallere et toto taciturna noctis
Signa cum caelo gelidaque divos
Morte carentes.

Ridet hoc, inquam, Venus ipsa, rident
Simplices Nymphae ferus et Cupido
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.

Adde quod pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova, nec priores
Impiae tectum dominae relinquunt
Saepe minati.

Te suis matres metuunt iuvencis,
Te senes parci miseraeque nuper

chrior evadas omniumque iuvenum animi invictis illecebris trahantur. Quare tibi non nocet peierasse, sed prodest fallere fidem cum iureiurando. Artificium poetae conspicuum etiam in locis, quae occupant verba *obligasti*, *perfidum*, *enitescis*, *pulchrior*, *prodis*. — *cineres*] Per suorum mortuorum cineres iurare haud insolitum apud antiquos fuit; Cic. pro Quintio 31: „obsecravit per fratris sui mortui cinerem.“ Tibull. II, 6, 29: „per immaturae tuae precor ossa sororis“; nocturnum caelum et sidera ab amantibus in testimonium vocabantur. — *gelidaque divos morte carentes*] *θεοὺς ἀθανάτους*, quorum potestate improbos aliquando castigari certissimum est.

V. 13. *inquam*] habet h. v. iocosae aliquid indignationis et gradationis: nam quod peierat Barine, non solum utile ei est, sed placet etiam Veneri ac Nymphis tantopere, ut rideant. — *Nymphae*] in comitatu Veneris. cf. Carm. I, 30, 6. Nymphae ideo *simplices* appellatae videntur, quod cum sua natura ab omni fraude alienae sint, in hac re sibi parum constantes dominae crudelem naturam induunt. — *cruenta*] cos cruenta dicitur, quia sagittae cote acutae vulnera quasi et sanguinem edunt.

V. 17. „Sed non diis solis perfidia tua placet, sed etiam hominibus; quare turba amantium in dies tibi augetur.“ vv. 17—20 omnis amantium turba in duas partes dividitur, in eos qui nondum quam sit perfida sunt experti, et in eos qui quanquam illud sunt experti tamen non abstinent. — *servitus*] Omnis pubes, quae crescit, tibi crescit et crescit tibi nova servitus. — *iuvencis*] Inest in hoc verbo imago nobis inusitata, antiquis poetis ad rerum naturam propius accedentibus usitatissima. Inde etiam *aura*. Verg. Georg. III, 250. vide ad Carm. II, 5, 1. Coniectura Useneri *retardent ora* non supervacanea solum est sed ab loco prorsus aliena. — *senes parci*] Scilicet hi timent ne filii nepotesve tibi dediti rem perdant. — *virgines*] Hoc et *puellarum* nomine eae quoque nominantur qui viro iam nupse-

Virgines nuptae, tua ne retardet
Aura maritos.

Carmen IX.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros aut mare Caspium
Vexant inaequales procellae
Usque, nec Armeniis in oris,
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes aut Aquilonibus

runt. Sic Penelope apud Ovid. Heroid. I, 115: „ego, quae fueram te discedente *puella*, Protinus ut venias, facta videbor *anus*. Et cf. ad Carm. III, 22, 2. — *miserae*] προληπτικῶς positum adiectivum.

Carmen IX.

C. Valgius Rufus inter viros ea aetate ingenio doctrinaque eminentes non minima laude floruit (Horat. Sat. I, 10, 82. Tibull. IV, 1, 180: „Valgius, aeterno propior non alter Homero"); nam praeter rhetorica et grammatica studia et scripsit opus de usu herbarum ad Augustum, et tentavit elegias et epica carmina. Et vix dubitandum est, quin idem Valgius fuerit, qui a. 742 senex ad summum honorem consulatus pervenerit. Qui cum Myste, puero dilecto, mortuo nimio se traderet dolori neque quid amisisset lugubribus carminibus lugere unquam desineret, luctui quoque et dolori modum esse ponendum ab Horatio amice monetur. Id cur necessarium sit, docetur exemplis primum ex natura rerum, deinde ex mythis petitis; quorum auctoritas quo efficacior fiat, adiungitur adhortatio, ut aliud sibi Valgius canendi argumentum quaerat ad vitamque animum reducat. Quare caput carminis est in erigendo animo et compescendo dolore. De tempore quo hoc carmen scriptum sit interpretes inter se non consentiunt; nam quanquam ex v. 19 intellegitur non ante annum 727 hoc componi potuisse, quoniam eo anno Octavianus Augusti nomine ornatus est, incertum relinquitur, quid *Niphates* significet, quid *Medum flumen*, quid *Geloni*. Quare alii usque ad a. 734 ascendunt, alii verisimilius annum 729 v. 730 designatum vident. Exitus carminis accommodatus est ad locum Verg. Georg. III, 31 sqq., quem Vergilius iam anno 724 scribere potuit.

V. 1. *hispidos*] προληπτικῶς. Ceterum duabus primis strophis quattuor exempla continentur, quibus ostenditur, non semper naturam vexari tristitia temporum; illa autem aequabili particularum (*non — aut — nec — aut*) dispositione inter se coniunguntur; quartum tamen bipartitum est, quod ne in duo diversa distrahatur vetat particula *et* v. 8. Artem poetae admirare etiam in collocatione verborum; in initio primae sententiae posita sunt *non semper*, in fronte alterius *tu semper*; in terminis tertiae habes iterum *at non semper*, contra quae magna cum vi quarta sententia incipit ab imperativo *desine*. — *mare Caspium*] de quo Pomponius Mela III, 5: „Mare Caspium omne atrox, saevum, sine portibus, procellis undique expositum." — *inaequales*] ob effectum dictae. cf. Epist. I, 1, 94. — *stat*] vide Carm. I, 9, 1. — *Gargani*] montis Apuliae, silvis tecti. Epist. II, 1, 202. — *laborant*] Poetis

Querqueta Gargani laborant
Et foliis viduantur orni.

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum, nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores
Nec rapidum fugiente Solem.

At non ter aevo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos, nec impubem parentes
Troilon aut Phrygiae sorores

Flevere semper. Desine mollium
Tandem querellarum, et potius nova

tota natura vivit; quare arbores pati, sentire iis videntur; inde aptissima verba *laborant* et *viduantur.* — *urges*] quo verbo saepissime et libenter Horatius utitur, ut rem aliquam altera re propinqua vel teneri vel prope teneri indicet, sive moveri possunt res sive non possunt. Itaque *urgere* dicuntur astantes, adhaerentes, tenentes, prementes, prope sedentes, persequentes, instantes, alii. cf. Sat. I, 3, 135. 69. A. P. 453. Carm. I, 24, 6. I, 15, 23. Epist. I, 14, 26. Carm. I, 5, 2. Sat. II, 6, 29. Carm. II, 10, 2. Quo fit ut de quacumque vi ex propinquo loco non corporibus solum sed animis etiam illata saepe usurpetur. — *flebilibus modis*] cf. ad Carm. II, 1, 40. Modi non tam poetarum quam tibicinum et fidicinum sunt, sonos tamen ad carminum sensus temperantium. cf. Cic. Tusc. I, 44. — *Vespero*] „Stella Veneris ἑωσφόρος seu φωσφόρος a Graecis, Lucifer a Latinis appellatur, cum solem antegreditur orientem; eadem ἕσπερος, id est vesperus, dicitur, cum solem occidentem subsequitur.“ Lambinus. Fuit quem offenderet, quod Hesperus et Lucifer, quorum aspectus nisi longo interiecto temporis spatio cogitari non potest, unius eiusdemque diei spatio apparere dicuntur. At non tenentur poetae certis immutabilibusque mathematicorum legibus; fulgida stella placuit; hoc satis excusat rationem, qua poeta ea usus est.

V. 13. „At quam diversum est exemplum Nestoris aut Priami qui amatis filiis orbati luctui non semper indulserunt, sed quantumvis senes animum tamen erexerunt ad vitamque et negotia redierunt. Quodsi senes tam firmi erant, quid tibi sit faciendum vides.“ — Hanc inter Valgium virili aetate florentem et inter senes imbecillos oppositionem etiam auget mulierculárum mollium commemoratio; quam consulto interposuisse poetam inde perspicitur. — *Antilochum*] Odyss. III, 109 sqq. IV, 107. — *senex*] cf. Hom. Il. I, 250. Cic. Cat. mai. c. 10. — *Troilon*] cf. Verg. Aen. I, 474. — *Phrygiae*] Troianae, ut Cassandra, Polyxena, aliae. — *mollium querellarum*] Genetivus positus est ad exemplum graecae linguae (cf. Hom. Il. I, 210), cum latine dicatur desinere aliquam rem et aliqua re. Hor. Carm. II, 13, 38. II, 11, 5. Sat. II, 6, 84. Verg. Aen. X, 441. XI, 280. 126. — *cantemus*] Observanda est duplex verbi *cantandi* coniunctio; nam primum inde suspensus est accusativus (*tropaea — Niphaten*), deinde infinitivus (*Medum — volvere, Gelonos — equitare*). cf. v. *ames* Carm. I, 2, 49 sq. — *rigidum*] glacie astrictum, nive tectum. Niphates mons est in Armenia, quanquam ex male intellecto

Cantemus Augusti tropaea
Caesaris et rigidum Niphaten
Medumque flumen gentibus additum
Victis minores volvere vertices
Intraque praescriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

Carmen X.

Rectius vives, Licini, neque altum

loco Vergiliano a posterioribus poetis latinis flumen habitus est, veluti a Lucano, Silio Italico. Lucan. III, 245: „volventem saxa Niphaten.“ Sil. Ital. XIII, 775: „Pellaeo ponte Niphaten Astrinxit.“ — *Medumque*] Flumina quoque et tota regio poetis sentire videntur quae accolae patiuntur; populi virtute fracta Medus quoque flumen, olim de accolarum fortitudine superbiens et magnifice fluens, animum reprimit et tristitiam minore aquarum copia quam volvit quasi prodit. — *Medumque flumen*] Medus in Araxen influit prope Persepolim. Ceterum ipsum nomen pro adiectivo habitum. cf. Carm. IV, 4, 38. A. P. 18. Aliter II, 6, 10. Sed cum parvum et obscurum flumen ab hoc loco alienum videatur, rectius fortasse intellegitur *Euphrates*, celebratissimus Medorum sive Parthorum fluvius, de quo Vergil. Aen. VIII, 726 similiter: „Euphrates ibat iam mollior undis.“ — *volvere*] Sic ex auctoritate codd., non *vertere*. — *Gelonos*] Scythas, intra certos fines repressos. — *equitare*] cf. Carm. I, 2, 51; aptissimum verbum ad ferocissimam gentem quae equitatu maxime valuit. Cf. Epist. II, 1, 250 sqq. Flor. IV, 12, 20: „Sarmatae patentibus *campis* (Steppen) *inequitant*.“

Carmen X.

Argumentem huius carminis ex eo genere est quod frequentissimum est apud hunc poetam; agitur enim iterum de continentia animi, in qua quantam ille ingenii ubertatem probaverit iusta admiratione amplectimur. Quam Graeci iam philosophi statuerunt doctrinam (*μέτρον ἄριστον*, Cleobulus; *μέτρῳ χρῶ*, Pittacus; *εὐτυχῶν μὲν μέτριος ἴσθι, δυςτυχῶν δὲ φρόνιμος*, Periander; *μηδὲν ἄγαν*, Chilon; quibuscum compara haec Theognidis: v. 609 (Welck.) „*Τόλμα. Κύρνε, κακοῖσιν, ἐπεὶ κάσθλοῖσιν ἔχαιρες*,“ et v. 675 „*Μηδὲν ἄγαν ἄσχαλλε, ταρασσομένων πολιητέων, Κύρνε, μέσην δ' ἔρχευ τὴν ὁδὸν, ὥσπερ ἐγώ*.“) eandem doctrinam sic tractat Horatius, ut carmen aperiat viamque sibi muniat frequenti illa allegoria, qua humana vita cum navigatione comparatur; tum argumentum ponit v. 5 non nude aut exiliter, sed poetico ornatu quasi vestitum. Nam quod dicit, hoc est v. 5—8: „qui auream mediocritatem diligit, is liber est ab extremis vitiis; vitiosa autem sunt et ea quae iusto sunt minora et ea quae modum excedunt.“ Illud cum per se pateat, hoc quod vitiosum esse non omnes intellegant tribus exemplis v. 9—12 illustratur. Iam versu 12 superior pars carminis, quod totum viginti quattuor habet versus, finem habet; altera pars, item duodecim versus complectens, de alia quidem virtute agit sed ea cognata et quae radices quasi agat in mediocritate. Qui mediocri rerum condicione est contentus, is ad quamcumque fortunae vicissitudinem paratus est. Quae res sic illustratur. „Cui de praestantia mediocritatis persuasum est, is cum adversis rebus utitur, sperat secundas; cum secundis, metuit adversas,

Semper urgendo neque dum procellas
Cautus horrescis nimium premendo
Litus iniquum.

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

Saepius ventis agitatur ingens
Pinus et celsae graviore casu

neque unquam subita rerum mutatione opprimitur, cum omnia in hac terra mutabilia esse sciat.“ Sed exemplo ex natura rerum sumpto ostenditur (vv. 15. 16), ne hominum quidem vitam continuis procellis agitari (v. 17); cuius doctrinae veritas egregie augetur vv. 18—20 altero Apollinis exemplo, qui interdum hilaris ac mitis non semper pestiferum arcum tendit. Extrema stropha poeta redit ad primae inferioris partis strophae sententiam, sed ita redit, ut imagine quoque navigationis iterata ad totius carminis initium per orbem reveniat. In carmine observa praecepta et exempla certo ordine inter se excipere; dicendi genus ad rem accommodatum, placidum et tranquillum. A. Terentius Varro Murena, etiam Licinius Murena dictus, filius fuisse videtur L. Licinii Murenae, cuius causam Cicero egerat. Hic cum bellis civilibus paterna bona amisisset, summam fratris (vel fratris patruelis, ut alii putant) Proculei (vide Carm. II, 2, 5) benevolentiam expertus est. Ab Augusto magni aestimatus Salassios in Alpibus habitantes superavit et a. 731 consul creatus est. Anno autem insequenti inita cum Fannio Caepione coniuratione capitis damnatus est. — Quo anno carmen scriptum sit dici nequit. Fluctuant interpretes inter a. 724. 728. 731.

V. 1. *Rectius*] quam si contrariam rationem sequaris. — *nimium premendo*] Sic coniungenda esse vocabula caesura ostendit. — *iniquum*] propter vada et scopulos. — *tutus*] In hoc adiectivo et in altero *sobrius* summa sententiae vis posita est; nam hoc est, quod mediocritate paratur, et quod tuti sumus a molestiis inopiae et quod non superbimus nimiis fortunae beneficiis. cf. Carm. I, 37, 11. Sed noli coniungere *diligit tutus*; nec caesura id postulat (cf. infra v. 17. Carm. II, 2. 10. 21. 8, 5. III, 11, 17. 14, 10 al.) nec sententia fert. Praeterea nolim praetermittas artem in positione verbi *caret* conspicuam; deinde versus 6 et 7 miro modo ita compositos vides, ut iisdem locis collocata verba eundem ambitum habentia easdem efficiant caesuras. — *saepius*] Sic omnes codd.; *saevius* auctoritate omnino caret. cf. Senec. Octav. 897: „Quatiunt altas *saepe* procellae Atque evertit Fortuna domos.“ — *et celsae*] Notandus usus particularum; alterum exemplum *et* particula adicitur, tertium non minus diversum particula *que*. Quod satis apud hunc poetam frequens est in rebus *tripartitis*, quem ipsum numerum in deliciis habuit Horatius. cf. Carm. I, 1, 23. I, 14, 4 sqq. I, 18, 14 sqq. I, 24, 6. I, 28, 1. I, 29, 1—5. I, 35, 33 sqq. II, 2, 21 sq. II, 3, 17 sq. II, 6, 7 sq. II, 8, 9—12. II, 11, 14—17. II, 12, 5 sqq. II, 14, 3 sq. 17 sqq. II, 19, 25 sq. II, 20, 9—12. Non nomina solum sed etiam sententiae hac ratione copulantur. Sic hoc loco et I, 29, 1—5 et II, 20, 9—12. Quare non est probanda altera lectio *excelsae*. Et cf. Claudian. in Rufin. I, 22: „Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.“ — *ingens*] cf. Carm. II, 3, 9. Ad totam sententiam compara Herod. VII, 10: „ὁρᾷς τὰ ὑπερέ-

Decidunt turres feriuntque summos
Fulgura montes.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene praeparatum
Pectus. Informes hiemes reducit
Iuppiter, idem

Summovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit: quondam cithara tacentem
Suscitat Musam neque semper arcum
Tendit Apollo.

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare; sapienter idem

χοντα ζῷα ὡς κεραυνοῖ ὁ θεὸς οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει· ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτ' ἀποσκήπτει τὰ βέλεα· φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν." — *fulgura*] „*Fulgur* proprie est splendor fulminis. Sed ex auctoritate codicum et Hieronymi quater sic adferentis v. *fulgura* retinendum: nam *fulgur* idem saepe notare ac *fulmen* apud Vergilium, Plinium, Tacitum cet. adeo notum est, ut exemplis id probare minime hic necesse sit." *Bentl.*

V. 13. Inde ab hoc loco usque ad finem oratio sententiarum plena et brevior et nervosior est quam in superiore parte. Quae simillima sunt et inter se proxima, ea ne minimo quidem externo vinculo vinciuntur, immo vero brevitas dicendi augetur figura asyndeti, quo bene usus est versu 13. — *praeparatum*] Senec. Ep. 18: „In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet, et contra iniurias fortunae inter beneficia firmetur." — *informes*] Epitheta eiusmodi ex personificatione quam dicimus nascuntur. — *olim*] adverbium hoc cum factum sit ex pronomine ollus (= ille), diversum a praesenti tempus ostendit, nihil aliud. Inde triplex eius est usus; primum de infinito tempore quo quid factum est aut fieri solet usurpatur, ut frequenter reperiatur in fabellis et exemplis: Hor. Carm. IV, 4, 5. Epod. 3, 1. Sat. I, 1, 25. II, 6, 79. Epist. I, 3, 18. I, 10, 42. II, 2, 197; deinde cum praesenti tempori aut praeteritum opponatur aut futurum, utrumque hoc adverbio indicatur: praeteritum saepissime: Carm. I, 10, 9. III, 11, 5. IV, 9, 9. Epod. 14, 7. Sat. I, 3, 35. 46. I, 4, 57 cet., futurum: praeter hunc de quo agitur locum Sat. I, 4, 137. I, 6, 85. II, 5, 27. — *quondam*] Adverbium hoc est adiectivi *quidam*; quo cum res significetur, quae qualis sit accurate non definitur, efficitur ut *quondam* adverbio non magis certum temporis momentum ostendatur. Quare eius usus non minus late patet quam *olim* adverbii; de infinito tempore, ut sit *interdum*: hoc nostro loco, tum Verg. Aen. II, 367. Georg. IV, 261; de futuro tempore: Hor. Sat. II, 2, 82. Verg. Aen. VI, 877; de praeterito saepissime. — *cithara*] Sic scribendum ex optimis codicibus, non *citharae*. cf. Carm. IV, 15, 1 sq. Gratissima haec est imago, qua Apollo pulsa lyra Musam ad canendum excitat. Quam voluerit Horatius Musam, supervacaneum est quaerere; sed ne dubites, vide quid legatur A. P. 406. Ad rem legendus est Homerus Il. I, 43 sq. et 601 sqq. — *atque*] Ne in ultimo loco versus posita particula offendaris, vide Carm. III, 11, 18

Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Carmen XI.

Quid bellicosus Cantaber et Scythes,
Hirpine Quinti, cogitet Hadria
Divisus obiecto, remittas
Quaerere nec trepides in usum
Poscentis aevi pauca. Fugit retro

Epist. I, 18, 41. — *idem*] cf. supra v. 16. — *vento nimium secundo*] quoniam navicula eo potest agi, ubi vadis et scopulis circumdata et summis periculis opposita est. Haec autem velorum contrahendorum imago latinis poetis est usitatissima.

Carmen XI.

„Dum quae remota sunt spectas, cave ne proxima perdas; dum futura curas, ne praesenti vitae usu priveris; omnino noli quod tuum non est quaerendo haud necessarios tibi parare labores, immo quos tua tibi obiecit sors eos tu sapienter imminuere stude ac lenire.“ Medium carmen (vv. 11. 12) summam sententiam aperit. Ab initio quieto et tranquillo surgit sensim oratio usque ad medium carmen; inde interrogationes et omnis dicendi natura calidiorem animum produnt, qui non contentus quam vera sint illa praecepta intellexisse statim usum eorum et fructum cupidissime petit. Carmen *Peerlkampio* adeo displicuit, ut Horatio indignum haberet, *Meinekio* contra orationis castitate, imaginum venustate sensuumque veritate prae ceteris commendatur. *Lehrsio* multa in carmine tam insulsa esse videbantur, ut prope Peerlkampio astipularetur. Vides, quam diversa hominum sint palata. — Quis fuerit Quintius Hirpinus nescimus; eundem hunc esse ad quem est Epistula I, 16 alii aiunt alii negant. Scriptum est carmen intra annos 728—730.

V. 1. *Cantaber et Scythes*] Cantabri occidenti, Scythae orienti soli subiecti, a media Italia longissime remoti. — *Hirpine Quinti*] inverso nominum ordine, ut Carm. I, 2, 3. — *Hadria divisus obiecto*] Haec ad Scythas solos sunt apta; quo tamen alterum mare obstare Cantabris haud difficulter intellegitur. Ceterum tantum abest, ut haec verba Horatium metu atque tristitia perculsum prodant, cum Scythae urbi prope immineant ac solo Hadria retineantur (nur noch getrennt), ut ea ipsa re, quod a Scythis satis etiam tum remotis nihil pertimescendum sit, curas atque timores abiciat praesentibusque vitae hilaritatibus totum se dedat. — *remittas*] Compositum verbum pro simplici positum, ut aiunt; sed non temere id factum est. Sic enim quae animo fiunt oculis quasi subiciuntur, et lumen aliquod accedit orationi. Inde frequens eius particulae *re* apud Horatium usus. — *nec trepides*] Carm. I, 9, 15. I, 11, 3. Cetera sic inter se excipiunt: „nec trepides aevi pauca in usum poscentis.“ Qui *in usum trepidare* coniungunt, latino exemplo destituti in auxilium vocant locum Sophocl. Oed. R. 980: „εἰς τὰ μητρὸς μὴ φοβοῦ νυμφεύματα,“ atque interpretantur *anxie providere usui*. Sed cf. Tacit. Hist. IV, 60: „absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque *in usum* necessitas vertit.“ cf. ad Carm. II, 9, 17. Verg. Aen. XII, 589 „trepidae rerum.“ Sil. XII, 13 „trepidique salutis.“ Cui sic coniungere displicet, is cum Kellero

Levis iuventas et decor arida
Pellente lascivos amores
Canitie facilemque somnum.

Non semper idem floribus est honor
Vernis neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid aeternis minorem
Consiliis animum fatigas?

Cur non sub alta vel platano vel hac
Pinu iacentes sic temere et rosa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriaque nardo

Potamus uncti? Dissipat Euhius
Curas edaces. Quis puer ocius

(Epileg. p. 148) laudabit Wissii coniecturam *in usu*; quam facillimam esse vides et Schützius commendavit. — *aevi*] cf. ad Carm. II, 2, 5. — *levis*] Carm. I, 2, 38. Iuvenile corpus imprimis molle est ac tenerum, senile aridum et siccum; quae quam sint opposita, poeta artificiose indicavit altero epitheto in initio, altero in fine versus posito. — *facilemque somnum*] qui facile obrepit nec vigiliis interrumpitur. Sic Carm. III, 21, 4; quocum conferas Carm. II, 16, 15.

V. 9. Sed nihil est quod perpetuum sit aut vicissitudini non subiectum: quid tuus animus aeternitatem quaerit rerum, cui par esse nequit? — *rubens*] de splendore siderum, ut Propert. I, 10, 8: „Et mediis caelo Luna ruberet equis.“ — *quid aeternis*] Constructio ἀπὸ κοινοῦ: *aeternis consiliis fatigas* et *aet. cons. minorem*. — *vel hac*] prima quaque quae offertur, quam videre iam sibi videtur poeta. Platanus autem et pinus nominantur propter densam et amplam quae earum ramis diffunditur umbram. — *sic temere*] eadem neglegentia exprimitur quae pronomine *hac*; ut fors tulerit; dum nil paramus, nil curamus; Graeci οὕτως. — *rosa*] sertis roseis. De singulari numero vide ad Carm. I, 5, 1. — *dum licet*] cf. Carm. II, 3, 15. — *Assyriaque nardo*] vide ad Carm. II, 7, 7. IV, 12, 16; de nardo locus est gravissimus apud Plinium N. H. XIII, 3: „Haec est materia luxus e cunctis maxime supervacui. Margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt, vestes prorogat tempus: unguenta ilico exspirant ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte femina odor invitet etiam aliud agentes. Exceduntque quadragenos denarios librae. Tanti emitur voluptas aliena.“ Ceterum Acro: „notandum, quod *nardum* genere feminino posuerit;“ Porphyr.: „adnotandum, hic nardum feminino genere dici.“ cf. Epod. 5, 39. 13, 9, ubi neutrum genus legitur. *Hauthalii* ad Acron. (vol. I. p. 197) sententia, feminino genere aquam nardinam, neutro unguentum indicari, vix cuiquam placebit, nam etiam apud Ovid. A. A. III, 443 „Nec coma vos fallat liquido nitidissima nardo“ scribendum et unguentum liquidum intellegendum est. Aromata Indica per Assyriam, Mesopotamiam et Syriam apportabantur.

V. 17. *curas edaces*] Carm. I, 18, 4. — *puer*] servus, minister. — *restinguet*] temperabit; sed positum est verbum ad ardorem nobilissimi Fa-

Restinguet ardentis Falerni
Pocula praetereunte lympha?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburna dic age cum lyra
Maturet in comptum Lacaenae
More comas religata nodum.

Carmen XII.

Nolis longa ferae bella Numantiae
Nec durum Hannibalem nec Siculum mare

lerni propius accedens. Cf. Iuven. 10, 27: „lato Setinum (vinum) ardebit in auro.“ — *devium*] habitans in devia domo, non vulgare. Fuit, qui indicari putaret Lyden, quae est in Carm. III, 11 et 28; eam quasi quandam vilicam in villa poetae habitare et *deviam* appellari non ob remotum domicilium sed ob animum singularem, insolentem, pertinacem. Non accedo; vide ad Carm. III. 28. — *in comptum Lac.*] Ordo verborum est: comas religata in comptum nodum more Lacaenae, i. e. capillis Lacaenarum more in simplicem nodum religatis. Non opus est ornare eam splendide capillos, sed veniat „simplex munditiis.“ cf. Carm. III, 14. 17—24 et ad Carm. I, 33, 5. Müller. Schütz. Keller praetulerunt Bentleii coniect. *incomptam*, non Eckstein.

Carmen XII.

Et re et consilio hoc carmen comparari potest cum sexto primi libri. Nam cum ostenditur, gravibus rebus, bellis et heroum praeclaris facinoribus non aptam esse lyram, Caesaris autem res gestas melius ab ipso Maecenate pedestri oratione describi posse quam a poeta tantae materiae haudquaquam pari, promittit Horatius sua carmina Maecenati non defutura, sed celebratura esse venustatem Licymniae et gratas rixas amantium. — Septem stropharum media (v. 13—17) quasi totius carminis fastigium est. In ceteris quoque strophis raram artem admiramur; nam cum bella militum et virtutes Caesaris in priore parte virtutibus Licymniae et bellis puellarum per chiasmi figuram opponantur, orbis quasi a bello ad bellum describitur; deinde uti a bellis per mythica facta ad Caesarem per tres strophas ascenditur, sic a Licymniae laudibus per mythicos Achaemenem et Mygdonem totidem descenditur ad muliebria bella. *Licymnia* Horatii amica, ut nonnullis placuit, esse non potest; obstat totius carminis ratio et natura; nec magis assentior aliis, qui libertam esse voluerunt a Maecenate amatam; obstare videtur et gravitas Maecenatis et festus dies Dianae (v. 20), a cuius choro prohibebantur libertae et nomen *dominae*, quod nobilem feminam significat. Est igitur ipsa *Terentia*, Maecenatis uxor. Sed malim sponsam quam in matrimonium iam ductam. Nam a dignitate matronae abhorret ultima stropha. Cum verisimile sit, non diu ante a. 732 Terentiam Maecenati nupsisse, suspicor a. 730 vel 731 carmen scriptum esse; neque impedimento est nomen Caesaris (v. 10); nam etiam in carminibus post a. 727 scriptis, quo anno Octavianus *Augusti* nomen accepit, Caesaris nomen reperitur; cf. III, 14. IV, 2. IV, 5. IV, 15.

V. 2. *durum*] Sic in optimis, ut videtur, codicibus et editionibus; et recte quidem, nam *durus* Hannibal egregie ponitur contra *molles mo-*

Poeno purpureum sanguine mollibus
Aptari citharae modis

Nec saevos Lapithas et nimium mero
Hylaeum domitosque Herculea manu
Telluris iuvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus

Saturni veteris; tuque pedestribus
Dices historiis proelia Caesaris,
Maecenas, melius ductaque per vias
Regum colla minacium.

dos. Deinde *dirus*, quod hic quoque alii libri praebent, aliis locis magis aptum est quam huic, ut Carm. IV, 4, 42, ubi optimi codd. *dirus* praebent. Etiam tertio loco, Carm. III, 6, 36 codicum auctoritas *dirum* tutatur. Neque huic rationi desunt veteres editiones. Hic (III, 6, 36) est locus quem significasse videtur Quintil. VIII, 2, 9: „Quo nihil inveniri possit significantius; ut Horatius *acrem tibiam, Hannibalemque dirum.*" — *Siculum mare* etc.] in his poeta significat Duillium eiusque victoriam navalem. Eadem tangitur Carm. III, 6, 34 iisdem prope verbis. Ad v. *purpureus* cf. Ovid. Met. XII, 111. Verg. Aen. IX, 349.

V. 5 sqq. *Lapithas*] cf. ad Carm. I, 18, 8 sq. Duo adferuntur exempla, Centauromachia et Gigantomachia; quae cum non opponantur inter se, nihil mutandum videtur. Alii contra codd. *domitosve*. De Hylaeo cf. Verg. Georg. II, 456. Ovid. Met. XII, 378. — *Herculea manu*] Iuppiter enim ad certamen contra Gigantes Herculem socium sibi assumpsit. *Telluris iuvenes* graece sunt γηγενεῖς. — *unde*] De persona hoc dictum, ut graecum ὅθεν. Cuius rei exempla haec apud Horatium: Carm. I. 12, 17. I, 28, 28. III, 11, 38. Sat. I, 2, 58. 78. II, 6, 21. Deinde verba *unde periculum* ita dicta sunt, ut in pedestri oratione participium aliquod desideretur, veluti *motum*. Quanquam apud optimos etiam scriptores pedestres ea nominum per praepositiones coniunctio haud ita rara est ut vulgo creditur; nam dicitur latine: homo de plebe, bellum a Volscis, ex sermone rumor, versus de Philocteta: quae omnia huic Horatiano simillima sunt. — *contremuit*] verbum intransitivum cum accusativo coniunctum. Sic Verg. Aen. III, 648. *Lehrsio*, cui locus corruptus videretur, pro *periculum* scribere placuit *per aethera*: et deinde *neve pedestribus dici carminibus proelia Caesaris, Maecenas, iubeas.*

V. 9. *tuque*] *que* partic. opponendi facultatem habet post negans verbum et est utique referenda ad v. 1 *nolis*; cfr. Carm. I, 2, 45. 27, 16. II, 20, 4. IV, 15. 25. — *pedestribus*] Inter scriptores qui supersunt Horatius primus hoc v. usus esse dicitur ad Graecorum imitationem, πεζὸς λόγος. *Servius* ad Verg. Georg. II, 42 tradit: „Constat Maecenatem fuisse litterarum peritum et plura composuisse carmina; nam etiam Augusti Caesaris gesta descripsit, quod testatur Horatius dicens *tuque pedestribus dices historiis proelia Caesaris* cet." Neque illud sufficit, quod *Ritterus* excogitavit, dicere Horatium de re quae fieri *possit*, non de ea, quae *fiat*. Maecenatem scribendi consilium cepisse, certum est. — *ductaque*] *que* part. coniungit victorias et triumphos. — *per vias*] quas sequi solebat pompa triumphalis a Campo Martio per portam triumphalem et sacram viam ad aedem Iovis optimi maximi in Capitolio. cf. Carm. IV, 2, 35. Epod. 7, 7 sq. — *regum colla*] Pro regibus eam corporis partem

Me dulces dominae Musa Licymniae
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos et bene mutuis
Fidum pectus amoribus;

Quam nec ferre pedem dedecuit choris
Nec certare ioco nec dare bracchia
Ludentem nitidis virginibus sacro
Dianae celebris die.

Num tu quae tenuit dives Achaemenes
Aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes
Permutare velis crine Licymniae,
Plenas aut Arabum domos,

Cum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili saevitia negat

bene posuit quae in hoc periculo praecipue agebatur; quippe colla captivorum ducum catenis onerata erant, mox secabantur vel laqueo frangebantur. — *minacium*] Hoc aptius ad rem quam quod in aliis legitur codicibus *minantium*. cf. IV, 3, 8. Epist. II, 1, 191.

V. 13. *Licymniae*] Poetae Latini cum vero nomini fictum subicerent, eam legem observarunt, ut formam nominis quam accuratissime redderent syllabarum et numero et natura. — *lucidum fulgentes*] In eiusmodi elocutionibus (cf. Carm. I, 22, 23. II, 19, 6. III, 3, 17. III, 27, 67. Sat. I, 8, 41) neutra adiectivorum genera usurpantur, si non solum qualis res sit indicandum est, sed exprimitur simul quid ipsa re quasi efficiatur. Sic h. l. oculi tantopere fulgent ut lucere videantur. — *bene*] i. e. plane. Sic Sat. I, 3, 61. Cic. Tusc. II, 19. Coniunge *bene fidum*, ut apud Ovid. Trist. I, 6, 13: „rebus male fidus acerbis." — *dedecuit*] De perfecto vide ad Carm. I, 1, 4. — *Dianae celebris die*] Dianae dies festus erat Idibus Augusti, quo die choros ducere non licuit nisi ingenuis virginibus. cf. ad Carm. IV, 6, 31.

V. 21. *Achaemenes*] primus dicitur fuisse Persarum rex; unde Achaemenidarum gens originem duxit. — *Mygdonias*] Phrygia magna a Mygdone Mygdonia appellata est. cf. Hom. Il. III, 185. Hor. Carm. III, 16, 41. — *permutare*] vide ad Carm. I, 17, 1. — *crine*] pro crinibus. In quibus cum haud exigua pars pulchritudinis cernatur, poetice omnis venustas corporis assumitur. — *Arabum*] cf. Carm. I, 29, 1. — *Cum*] pro *dum* cum Kellero, Ecksteinio, Schützio ex optimis codd. nunc scripsi, uti olim iam placuit Quaest. Horat. p. 10. — *detorquet*] de caesura vide ad Carm. I, 18, 16. — *poscente magis*] Iam eo quidem conspicitur Licymniae facilis saevitia, quod oscula negat, quantumvis si sibi eripiantur maiorem etiam ex iis percipiat voluptatem quam sponsus, qui frustra poposcit. Scilicet ante negata sua sponte offert. Caesurae vis prohibet quominus — id quod alii fecerunt — *magis* a *poscente* separetur et ad *gaudeat* pertrahatur. — *occupet*] Cum infinitivo hoc verbum coniunctum, ut Graecum φθάνειν. cf. Hor. Epist. I, 6, 32. I, 7, 66. Liv. I, 30. I, 14. Ceterum in asyndeto inest quaedam gradatio. Coniunctivus *occupet* opti-

Quae poscente magis gaudeat eripi,
Interdum rapere occupet?

Carmen XIII.

Ille et nefasto te posuit die,
Quicumque primum, et sacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem opprobriumque pagi;

morum codicum auctoritate et orationis concinnitate commendatur; Schütz. Müller. Keller. *occupat.*

Carmen XIII.

Olim cum Horatius in agro suo Sabino ambularet vel in prato sederet, cadente arbore paene oppressus est. Qua pietate erat, in hac re non incertum casum sed divinam manum vidit; quare quid tunc sensisset praeclaro hoc carmine explicavit. Summa carminis sententia cernitur in praestantia poesis, quae, cum hominibus omnibus incerta fata immineant, id tamen habet consolationis, ut qui eam colant etiam apud inferos magna se fructuros laude et veneratione sciant. Quod quomodo in duas partes dividatur, vides; alteram de caecis humani generis fatis ab initio usque ad medium versum (v. 20) alteram de consolatione poeticae facultatis a medio usque ad ultimum versum descripsit Horatius. Utramque partem ex calamitate, qua paene est oppressus, ut ex communi quasi fonte ducit (v. 1. 21). — Ex reliquis locis, quibus periculi illius mentio fit, satis probabiliter intellegi potest, quonam id anno factum videatur. cf. Carm. II, 17. III, 4. III, 8. Hoc enim carmine (III, 8) invitat Maecenatem ut ad se veniat Kalendis Martiis, quo ipso die anni superioris cadente arbore paene exstinctus sit. Ex rerum autem quas ibi intexuit commemoratione concludi posse videtur, scriptum illud esse a. 730. Nam Cantabri a. 728 et 729 devicti sunt, Augustus ex Hispania reversus a. 730 Iani templum clausit; deinde bella inter Prahatem et Teridatem bene commemorantur, quoniam a. 729 Teridates a Prahate pulsus ad Augustum in Hispaniam confugerat; tum Daci a. 725 et 726 ita erant victi, ut M. Crassus a. 726 de iis triumpharet; Scythae denique legatos ad Augustum in Hispaniam miserant a. 729, de qua re *Orosius* VI, 21: „hunc (Augustum) apud Hispaniam supplex cum gentilicio munere Eous Indus et Scytha Boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto totaque Hispania in aeternam pacem cum quadam respiratione lassitudinis reclinata ac reposita Caesar Romam rediit.“ Cfr. Sueton. Aug. c. 21. Ante a. 729 non licuit scribere Cantabros *sera domitos* esse *catena*, quibus verbis expeditio Statilii Tauri a. u. 724 in Cantabros facta celebrari non potuit, uti Rittero visum est cum Lachmanno ad Frank. Fast. Hor. p. 240. Ita efficitur, ut C. III, 8 a. 730 scriptum credamus, hoc de quo nunc agitur a. 729 vel ipsis Kalendis Martiis vel paucis diebus post compositum esse, eodem anno Maecenatem aegrotasse (C. II, 17). De Cantabris lege Livium XXVIII, 12.

V. 1. Exsecratio arboris et eius qui eam plantavit per tres strophas continuatur, cuius demonstrativa pars ipsa tripartita tribus pronominibus *ille* indicatur, relativa additur v. 10; quattuor singulae partes iterum in duas dividuntur; ut hunc habeamus ordinem verborum: *ille*, quicumque primum te posuit, *et* nefasto die te *posuit et* sacrilega manu *produxit ille* tam nefarius haud dubie fuit, ut *et* parenti *et* hospiti, quibus sanctius nihil est, manum

Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem et penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis; ille venena Colcha

Et quicquid usquam concipitur nefas
Tractavit, agro qui statuit meo
Te, triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.

Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas: navita Bosporum
Poenus perhorrescit neque ultra
Caeca timet aliunde fata,

Miles sagittas et celerem fugam
Parthi, catenas Parthus et Italum

inferre non dubitaverit, etiam eo progressus est malitiae, ut *et* venena tractare *et* quaecumque nefanda sunt perpetrare ausus sit *ille*, qui *te*, triste lignum, quod casurum eras in domini caput immerentis, meo agro statuit. — *venena Colcha*] quibus usa olim est Medea venefica. Epod. 17, 35. — *quicquid nefas*] Rarius *quicquid* adiectiva ratione usurpatur; sed cf. Vergil. Aen. X, 493. Plin. N. H. XVIII, 31: „quisquis erit ventus." — *caducum*] casurum. Verg. Aen. X, 622. Ovid. Met. IX, 651.

V. 13. Talia, inquit Horatius, cum facta sunt, docemur quam hominibus nihil sit certum, nihil securum; undique pericula imminent, et maxime unde non metuuntur. — *in horas*] Nam quaque hora unde periculum impendeat nesciunt. — *Bosporum*] aestuosum fretum Byzantinum. cf. Carm. III, 4, 30. — *navita Poenus*] Phoenices significantur, non Karthaginienses; illi autem navigatione et mercatura nobiles. Lachmannus ex coniect. *Thynus*, quem secuti sunt Hauptius, Meinekius, Müllerus, Lehrs.; *pronus* Eckstein.; *Thoenus* Linker. Omnes Mss. et Schol. consentiunt in voc. *Poenus*. cf. ad Carm. III, 7, 3. — *timet*] Ultima syllaba caesura et arsi producitur; quapropter opus non est coniecturis *timetque*, *timetve*, praesertim cum veri simile videatur, syllabas *at*, *et* in eiusmodi formis antiquis temporibus longas fuisse; cf. ad Carm. I, 3, 36. II, 6, 14. III, 5, 17. 16, 26. Sat. II, 2, 47. I, 5, 90. II, 3, 187. II, 1, 82. — *sagittas et celerem fugam*] Parthi fugientes in insequentes hostes sagittas tendunt, fugientes magis metuuntur quam impetum facientes. cf. Verg. Georg. III, 31. Statius Silv. I, 4, 78 „arcuque horrenda fugaci Armenia." — *Italum robur*] Adiectivum Italum non minus ad catenas referendum; de qua re vide ad Carm. II, 6, 21. *robur* i. e. Romanos milites robustos et fortissimos. cf. Liv. IV, 46, 6: „duces legatique et quod circa signa *roboris* de exercitu fuit." Caes. B. C. III, 87. Tacit. Hist. I, 87: „Addiderat plerosque e praetorianis, vires et *robur* exercitus." Liv. VII, 7: „octo cohortes, lecta *robora* virorum, scribuntur." Hi qui contra hostem *stant*, ponuntur contra *fugam* Parthorum. Alii minus recte carcerem roboreum his verbis significari voluerunt; nam *Tullianum carcerem* vix quisquam homo Roma-

Robur; sed improvisa leti
Vis rapuit rapietque gentes.

Quam paene furvae regna Proserpinae
Et iudicantem vidimus Aeacum
Sedesque discretas piorum et
Aeoliis fidibus querentem

Sappho puellis de popularibus
Et te sonantem plenius aureo,
Alcaee, plectro dura navis,
Dura fugae mala, dura belli.

Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbrae dicere; sed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Densum umeris bibit aure vulgus.

Quid mirum, ubi illis carminibus stupens

nus *Italum* robur appellaverit et in Tullianum fures et latrones et proditores patriae, non capti hostes detrudebantur. cf. Liv. XXXVIII, 59. Sallust. Cat. 55. — *rapuit rapietque*] cum fieri aliquid quovis et continuo tempore dicendum est, verbi tempora praeteritum vel praesens et futurum coniunguntur. Sic apud Horatium Carm. IV, 2, 38. Epist. I, 2, 43. Verg. Aen. VI, 617. Liv. XXV, 38. Plin. Epist. II, 1 „vivit vivetque", Vell. Paterc. II, 66 „vivit vivetque", Liv. IX, 19. Lucil. apud Quintil. I, 6, 8 „fervit aqua et fervet; fervit nunc, fervet ad annum."

V. 21. *furvae*] atrae; vocabulum illud antiquum et sublime. Apud inferos autem omnia atra — *Proserpinae*] Prima syllaba h. v. ab aliis producitur. Cf. Carm. I, 28, 20. Sat. II, 5, 110. — *Aeacum*] cf. Plat. Gorg. 524. A.: „*οὗτοι οὖν ἐπειδὰν τελευτήσωσι, δικάσουσιν ἐν τῷ λειμῶνι, ἐν τῇ τριόδῳ, ἐξ ἧς φέρετον τὼ ὁδώ, ἡ μὲν εἰς μακάρων νήσους, ἡ δ' εἰς τάρταρον καὶ τοὺς μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας Ῥαδάμανθυς κρινεῖ, τοὺς δὲ ἐκ τῆς Εὐρώπης Αἰακός.* — *Sappho*] Vulgaris accusativi forma. Fuit autem Sappho Lesbia, Aeolia. cf. Carm. IV, 9, 12. — *puellis*] quod amori suo nollent obtemperare. — *plenius*] ob maiorem rerum dignitatem et gravitatem Alcaei; cf. Carm. I, 32, 5. — *plectro*] vide ad Carm. II, 1, 40. De Alcaeo Quintilianus X, 1, 63: „Alcaeus in parte operis *aureo plectro* merito donatur, qua tyrannos insectatus multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis et magnificus et diligens et plerumque Homero similis: sed in lusus et amores descendit, maioribus tamen aptior." Et ipsa Sappho apud Ovid. Heroid. 15, 19: „Nec plus Alcaeus, consors patriaeque lyraeque, Laudis habet, quamvis grandius ille sonat." De versu 27 compara Indicem metrorum. — *sacro silentio*] Sacra silentio agebantur; poetarum cantus eodem quo sacra silentio digni. In ceteris graece coniunge: mirantur dicere pro *admirantur cum dicant*. Brevitas in eloquendo poetis aptior. — *bibit aure*] de cupiditate audiendi, ne quod verbum perdatur. Sic Ovid. Trist. III, 5, 14: „auribus illa bibi."

V. 33. *Quid mirum, ubi*] Umbras virtute poetarum delectari non est mirandum, cum beluae ipsae carmi-

Demittit atras belua centiceps
Aures et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues?
Quin et Prometheus et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono,
Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

Carmen XIV.

Eheu fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni nec pietas moram

num blanditiis mulceantur. — *demittit aures*] Cerberus perpetua vigilantia aures arrectas habet; carmina efficiunt ut quid sit suum paulisper oblitus aures demittat. Sic quae angues in Eumenidum capillis perpetuo motu aguntur, ne unquam mala sceleratorum conscientia placetur, eae etiam dulcedine cantus *recreantur* i. e. desistunt a movendo et stimulando; qua re indicatur, etiam malos paulisper criminum et poenarum oblivisci et recreari. Ceterum Cerberus vulgo triceps habetur, apud Hesiodum πεντηκοντακάρηνος est. Simillimus locus est Hor. Carm. III, 11, 17—29. Sic haec cum insequenti Promethei et Tantali exemplis facillime congruunt. — *laborum decipitur*] Graece haec coniuncta sunt. cf. ad Carm. II, 9, 17. Bentleius ex codd. *laborem*, quod nunc praetulit Kellerus et recepit Eckstein., sed non recte. Schütz. et Müller. *laborum* servarunt. — *Orion*] magnus dum vixit venator. Solent autem umbrae quae in vita erant studia apud inferos persequi. Sic Hom. Od. XI, 571. cf. Verg. Aen. VI, 651 sqq. Ovid. Met. IV, 445. Hor. Carm. III, 4, 71. — *angues, lyncas*] Solent haec nomina feminino genere usurpari; non dubium tamen quin Horatius masculinum posuerit, quod Priscianus diserte ex h. l. affert. Optimi etiam codices masculinum genus tuentur.

Carmen XIV.

Quis Postumus fuerit, ad quem hoc carmen Horatius scripsit, nescimus. Infirmis enim rationibus ducuntur, qui eundem esse Postumum putant, ad quem Propertius libr. III (IV) eleg. 12 scripsit; is a. 732 Augustum in Asiam et Syriam secutus est, Aelia Galla uxore Romae relicta. Utut est, hoc certum videtur, poetam non voluisse vituperare amicum, sed expromere suas ipsius animi cogitationes. Conqueritur enim de brevitate vitae, de necessitate moriendi, de inanitate inferorum. Omnia tamen a solita animi hilaritate Horatii magnopere recedunt et tristitiam quandam sapiunt, quam semper ab animo suo excludere ne huic quidem contigit. — Media stropha huius quoque carminis ostendit caput rei, quod sic illustratum videbis: Neque innocentia vitae (1—4) neque sacrorum multitudine a communi humani generis sorte te vindicabis (5—12); nam aliqua ratione mors obeunda est (13 — 16). Ad inferos detrudimur (17 — 20), relinquimus omnia quaecumque in hac terra cara habemus (21 — 24), iisque potientur post nostrum discessum heredes carissima nobis quaeque profundentes (25—28). — Quonam anno haec poeta scripserit dici nequit.

V. 1. Quo animo fuerit poeta cum

Rugis et instanti senectae
Adferet indomitaeque morti;

Non, si trecenis quotquot eunt dies,
Amice, places illacrimabilem
Plutona tauris, qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi

Compescit unda, scilicet omnibus
Quicumque terrae munere vescimur
Enaviganda, sive reges
Sive inopes erimus coloni.

Frustra cruento Marte carebimus
Fractisque rauci fluctibus Hadriae,

haec scriberet, prima statim querula prodit vocula *eheu*; neque aliena ab hoc animo anadiplosis est *Postume, Postume*. — *labuntur*] ut ipsi vix sentiamus, imagine de labentibus aquis, quarum motum oculorum acie vix cernas, petita. Iisdem prope verbis Ovidius Fast. VI, 771: „Tempora labuntur tacitisque senescimus annis.“ — *rugis*] animadverte tres partes particulis *et*, *que* coniunctas. — *quotquot eunt dies*] poetice pro *cottidie*. *Ire* autem de temporum aequabili motu frequens verbum. Carm. IV, 5, 7. Epist. II, 2, 55. — *trecenis*] Liv. XXII, 10 „bubus Iovi trecentis fieri votum est.“ Significatur permagnus numerus victimarum. cf. Carm. III, 4, 79. Sat. I, 5, 20. In plurima parte optimorum codd. scriptum est *tricenis*, quod metrum non fert. — *illacrimabilem*] cf. Carm. II, 3, 24. — *ter amplum*] Ad comparationem hoc epitheton factum; nam cum ter amplus Geryon dometur, quomodo nos effugiemus? Geryon, Chrysaoris et Calirrhoës filius ingentis magnitudinis monstrum, ab Hercule olim superatus; qui ut a Graecis *τρικάρηνος*, *τρισώματος* sic latine ab Horatio *ter amplus*, ab aliis ter geminus, tricorpor, tripectorus appellatur. — *Tityon*] vid. Hom. Od. XI, 576. cf. Verg. Aen. VI, 595. Is Terrae fuit filius. Hor. Carm. III, 4, 77. III, 11, 21. IV, 6, 2. — *terrae munere*] In hac mortalitatis significatione imitatus est poeta Homerum, quem vide Il. VI, 142. XIII, 322. Od. VIII, 222. Et Simonides ap. Schneidewin. del. p. 380: „*εὐρυέδους ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός.*“ — *enaviganda*] De caesura h. v. vide Indicem metrorum. *Enavigare* proprie navigando exire, h. l. navigando traicere.

V. 13. Frustra homines consilio et prudentia mortem vitare student; obeunda semel est. Illud autem studium duplex est, aut cum quae vitae subita parant pericula iis abstinemus (Mars — fluctus Hadriae), aut cum cavemus ne malo caelo et febribus sanitas corporis perdatur (v. 15. 16). Sic poeta coniunxit quaecumque extra nos posita infestum impetum quasi faciunt in sanitatem et vitam; reliqua quibus ipsi mortem acceleramus, non potuit commemorare; scilicet haec saepe sunt, propter quae illis frustra caremus. — *carebimus*] Bene Meinekius: „Non debebat hoc in corruptelae suspicionem vocare Peerlkampius, qui Waddelii coniecturam probat *frustra a cruento Marte cavebimus*. Debebat certe *frustra cruento a Marte cavebimus*. At verbo *carere* sic ut hoc loco usus est Horatius etiam Epist. I, 1, 42.“ cf. Carm. II, 10, 7. — *fractisque*] Scopulis franguntur fluctus, inde raucus fragor. Vide

Frustra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum:

Visendus ater flumine languido
Cocytos errans et Danai genus
Infame damnatusque longi
Sisyphus Aeolides laboris.

Linquenda tellus et domus et placens
Uxor, neque harum quas colis arborum
Te praeter invisas cupressos
Ulla brevem dominum sequetur.

Absumet heres Caecuba dignior
Servata centum clavibus et mero
Tinget pavimentum superbo,
Pontificum potiore cenis.

tamen quam egregie etiam verborum sonum ad rerum duritiem composuerit Horatius. — *corporibus*] Dativus obnoxius est potestati utriusque vicini verbi. De austro et autumno cf. Iuven. 4, 56: „iam letifero cedente pruinis Autumno." Plin. N. H. II, 47: „noxius auster et magis siccus, fortassis quia umidus frigidior est." Hor. Sat. II, 6, 18. — *flum. lang. errans*] languide fluens. Compara de Cocyto Verg. Georg. IV, 478. Aen. VI, 132. — *Danai genus*] cf. Carm. III, 11, 22 sq. — *Sisyphus*] Hom. Od. XI, 592. — *damnatus longi laboris*] Qui genetivi casus natura quae sit perspexerit, eum haec non offendent. Nam *damnare* cum haud procul absit ab *aestimando*, nisi quod illud poenam, hoc pretium habet, nihil est quod quominus illud quoque genetivum quasi pretii asciscat possit impedire.

V. 21. *Linquenda*] cf. Carm. II, 3, 17. — *cupressos*] quae *invisae* dicuntur quia *funebres* sunt, Epod. 5, 17, et *ferales*, Verg. Aen. VI, 216. Cupressus enim Plutoni sacra ante domum funestam, circa rogum, ad sepulcrum ponebatur. — *brevem*] cf. Carm. II, 3, 13. — *dignior*] sc. quam tu. Sed inest tristis quaedam et acerba ironia in hoc epitheto, cum ipse bene viderit, quo remedio haec vitae brevitas optime possit sanari. — *superbo*] Sic ex optimis codicibus scribendum. Reliquae lectiones *superbum, superbus, superbis* merae sunt coniecturae eorum qui vino duplex epitheton (superbo — potiore) inviderent, nec debuit *superbis*, Cuninghamii coniectura, Kellero (Epileg. p. 162) placere. Sed confer supra v. 18 Cocytum, tum lupam Carm. III, 27, 2. De taetra vini profusione in epulis helluonum cf. Cic. Philipp. II, 41: „natabant pavimenta vino, madebant parietes." Petron. 38: „plus vini sub mensam effundebatur, quam aliquis in cella habet." — *Pontificum pot. cenis*] potiore quam esse solet in lautis pontificum epulis: quae in proverbium videntur abisse. Neque aliter Carm. I, 37, 2 *Saliares dapes*. Exemplum *Cenae pontificum* cum tota luxuria ciborum legitur apud Macrob. Saturn. III, 13, 11 sq.

Carmen XV.

Iam pauca aratro iugera regiae
Moles relinquent, undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu platanusque caelebs
Evincet ulmos. Tum violaria et
Myrtus et omnis copia narium
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori;

Carmen XV.

Continet hoc carmen iudicium Horatii de nimia suae aetatis privata luxuria, publica parsimonia. Nam cum privati homines amplissima aedificia exstruerent, cum tam fastidiosi essent Romani ut naturam locorum spernentes terram vellent ubi esset mare, mare ubi esset terra, cum tota Italia luxui et mollitiei serviret neque rari agri satis frumenti ederent, tum tanta eorundem hominum in publicis aedificiis erat parsimonia, ut deorum templa a maioribus magnifice erecta aut vetustate corruerent aut incendiis vastata iacerent. Sic iam Cicero pro Flacco 12: „Haec ratio ac magnitudo animi in maioribus nostris fuit, ut cum in privatis rebus suisque sumptibus minimo contenti tenuissimo cultu viverent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremque revocarent." Tacit. Ann. III, 53 in litteris Tiberii ad senatum: „Quid enim primum prohibere et priscum ad morem recidere aggrediar? Villarumne infinita spatia? familiarum numerum et nationes? argenti et auri pondus? aeris tabularumque miracula? promiscuas viris et feminis vestes? atque illa feminarum propria, quis lapidum causa pecuniae nostrae ad externas aut hostiles gentes transferuntur?" Principalis sententia proponitur inde a medio versu 10; ita ut carmen in duas et aequales partes dividatur. Scriptum esse videtur a. 726, quoniam eo anno Octavianus censuram agens templa vetustate collapsa aut incendiis deleta refecit ac splendide ornavit; quam rem ultima stropha ab Horatio putant tangi.

V. 2. *moles*] de magnis aedificiis; cf. Carm. III, 29, 10. — *regiae*] Regium quod regis, regale quod rege dignum est. Apud poetas tamen et eos scriptores qui post Augusti erant aetatem *regius* adiect. alterius locum occupavit. — *stagna*] ingentes piscinae, in quibus potuit navigari. — *platanusque caelebs*] grata ea quidem, non utilis. Cur *caelebs* appelletur ulmorum ostendit oppositio; ulmi vitibus maritantur, non platani. Quas quam insane coluerint Romani, elucet exemplo Hortensii oratoris, qui platano quam in Tusculana villa posuerat vinum ipse suffudit. — *myrtus*] plur. numerus, ut Vergil. Georg. II, 64. Catull. 64, 89: „quales Eurotae progignunt flumina myrtus." — *copia narium*] Est metonymia, qua nares dicuntur earum rerum loco, quibus nares delectantur. Sic Aelian. V. H. III, 1: *καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις.* — *olivetis*] Est ablativus loci; ubi olim oliveta erant, ibi nunc violaria sunt. Quintil. VIII, 3, 8: „An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia et violas et anemonas, fontes surgentes, quam ubi plena messis aut graves fructu vites erunt? Sterilem platanum tonsasque myrtos quam maritam ulmum et uberes oleas praeoptaverim?"

Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Praescriptum et intonsi Catonis
Auspiciis veterumque norma.

Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum; nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton,

Nec fortuitum spernere caespitem
Leges sinebant, oppida publico
Sumptu iubentes et deorum
Templa novo decorare saxo.

Carmen XVI.

Otium divos rogat in patenti

V. 10. *ictus*] Adiectivo *fervidos* cautum satis est, ne quis *ictus*, qui solis sunt, perperam intellegeret et cum nonnullis codd. scribere vellet *aestus*. Stat. Silv. I, 2, 154 „Excludunt radios silvis demissa vetustis Frigora." Quibusdam lauri generibus opere topiario umbracula et tecta ambulacra formabantur; nam magna in formandis arboribus a naturaque revocandis ars fuit Romanorum. — *intonsi*] Catonis Censorii; anno 454 u. c. primi tonsores ex Sicilia Romam venerunt. — *auspiciis*] Auspicium summorum belli pacisque magistratuum ius fuit deos interrogandi, id quod antequam publice aliquid ageretur semper fiebat. Quare qui auspicia habebant, in agendo praeibant suoque quasi exemplo reliquos trahebant.

V. 13. *census*] cf. Sat. II, 3, 324. Epist. I, 1, 43. I, 7, 56. — *commune*] *τὸ κοινόν*, res publica, aerarium. — *metata*] passive. cf. Sat. II, 2, 114. — *decempedis*] perticae X pedum, quae *privatae* dicuntur, quod porticus non publice, sed a privatis hominibus exstruuntur. Nam privatis quoque domibus porticus addebantur, septentriones versus ad vitandos radios solis, meridiem versus ad minuenda frigora per hiemem et ad apricandum. Animadvertenda est artificiosa substantivorum et adiectivorum collocatio hoc schemate:

decempedis metata privatis opacam porticus Arcton

cf. ad I, 9, 21. II, 4, 11; praeterea *metata porticus* primam, *opacam Arcton* ultimam versuum sedem occupant. — *fortuitum*] ubivis obvium. Notandum, eius vocabuli litteram *i* a poetis et produci et corripi, nisi forte in paucis locis, quibus *i* littera corripi videtur, per synaeresim trisyllabum est vocabulum. — *caespitem*] in quo prostrati cubarent homines; alii minus recte de tuguriorum culminibus, ut apud Verg. Buc. 1, 68. — *oppida*] aedificia publica, muros et quae statim nominantur deorum templa. — *novo saxo*] nimirum si collapsa essent.

Carmen XVI.

Omnes homines otium et securitatem vitae quaerunt, sed, ubi non

Prensus Aegaeo, simul atra nubes
Condidit lunam neque certa fulgent
Sidera nautis;
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetra decori,
Grosphe, non gemmis neque purpura venale neque auro.
Non enim gazae neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus

inveniant, extra se ipsos (v. 1—8); verum autem otium neque summis honoribus neque divitiis paratur (9—12), sed mediocritate et moderatione animi a cupiditatibus vacui (13—16). Quare quid beatam vitam aliunde quaerimus, cum in nobismet ipsis posita sit (17—20)? Nam in animis nostris si quae insunt culpae et curae, eas ubique nobiscum feremus (21—24). Quamobrem cum ne summae quidem divitiae otium possint gignere, quid his curis laboramus? Cur non quae adsunt gaudia iis fruimur, quae mala, iis patientia et risu medicinam quandam adhibemus? Nam in vita hominum non omnia possunt ex voto cedere (25—29); sed alia aliis bona fato data sunt. Quod quam verum sit exemplis illustratur. Sic procedit sententiarum series, quae ita comparatae sunt, ut prima et ultima binas habeant strophas, reliquae singulas. Praeterea vide, quam egregie strophae 4. 6. 8 sententias contineant, quae praecedentibus strophis 3. 5. 7 contrariae sint. Caput carminis reperitur in fine prioris partis (v. 19. 20). — Scriptum est carmen ad Pompeium Grosphum, equitem Romanum Siciliensem, de quo Epist. I, 12, 22. Quo anno haec Horatius scripserit nequit dici, nisi quod ex v. 37 intellegis habuisse poetam tum Sabinum praedium; itaque scriptum est post a. 722.

V. 1. *Otium*] Huius vocabuli notio cum latissima sit, quid singulis locis significet ex sententiarum omni et coniunctione et discrepantia quasi eruatur oportet. Nam cum eum vitae statum indicet, quo quid faciamus quid non faciamus in nostro omnino iudicio vel arbitrio positum est, quo nullis ne minimis quidem curis aut animi aut corporis vel trahimur ad certam rem vel distrahimur, contrarium hoc vocabulum est negotiis et privatis et publicis, bello, motibus et naturae et animi, curis, perturbationibus. Quo magno notionis ambitu quam mirifice in hoc carmine Horatius usus sit nolo praetermittatur. — *patenti*] utrumque recte scribitur *patente* et *patenti*. cf. Carm. I, 2, 2. I, 25, 17. II, 19, 5; hoc tamen loco codd. *patenti* habent. — *Aegaeo*] Poetarum more non universum mare nominavit, sed exemplum satis celebratum. cf. Carm. III, 29, 63. — *certa sidera*] nam „ducunt instabiles sidera certa rates“ Tibull. I, 9, 10. — *Thrace*] Graeca forma in carminibus (cf. III, 25, 11), latina in epistulis usus est (Ep. I, 3, 3. 16, 13). — *Medi*] Parthi. cf. Carm. I, 29, 4.

V. 9. *consularis lictor*] homines quidem obstantes a lictoribus summoventur, non curae in animo etiam consulis habitantes. — *laqueata tecta*] non totius domus, sed cubiculorum et tricliniorum; de quorum ornatu haec lege *Beckeri* (Gallus T. I. p. 98 sq.): „Die Decken (der Zimmer) wurden anfänglich nur durch über die Balken gelegte Bretter gebildet. Um ihnen indess ein zierlicheres Aussehen zu geben, machte man gleichsam einen Rost von Balken, so dass vertiefte Felder entstanden, lacus, lacunar, laquear. Diese Lacunarien erhielten mannigfachen Schmuck in

Mentis et curas laqueata circum
Tecta volantes.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.

Quid brevi fortes iaculamur aevo
Multa? Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriae quis exsul
Se quoque fugit?

Scandit aeratas vitiosa naves
Cura nec turmas equitum relinquit
Ocior cervis et agente nimbos
Ocior Euro.

Laetus in praesens animus quod ultra est

Stucco, und wurden auch wie in Tempeln vergoldet und mit Elfenbein ausgelegt. Nachher verkleidete man auch die Felder, und malte die Decke.“ cf. Cic. de legg. II, 1: „Magnificasque villas et pavimenta marmorea et laqueata tecta contemno.“ — *curas*] Theogn. 729. B. „*Φροντίδες ἀνθρώπων ἔλαχον πτερὰ ποικίλ' ἔχουσαι.*“ — *circum*] Tmesis. cf. infr. 33. Carm. I, 2, 34. — *vivitur parvo bene, cui*] Ex dativo *cui* ad *vivitur* verbum eliciendum *ei*; deinde *cui* non magis ad *splendet* referendum quam ad *aufert*. Describitur autem is qui paucis quae habet est contentus. *Salino* enim et *tenui mensa* ea significantur quae necessaria sunt remoto omni luxu apparatus et condimentorum. cf. Sat. I, 3, 13. Claudian. in Rufin. I, 215 „Vivitur exiguo melius.“ Pers. 3, 24: „rure paterno Est tibi far modicum, purum et sine labe salinum.“ *Paternum* salinum ea ipsa re pretiosum est modesto homini, quod pater et fortasse avus eo iam usus est. — *splendet*] i. e. pretium habet; nam quod pretium habet quasi splendet, et quod splendet solet magni aestimari. cf. Carm. II, 2, 4. — *leves somnos*] vide ad Carm. II, 11, 8. — *timor aut cupido*] solent haec coniuncta esse cum magnis divitiis, timor ne auferantur opes, cupido vel cupiditas ut augeantur. — *sordidus*] Cupido apud Horatium masculino semper genere; Carm. III, 16, 39. III, 24, 51. Sat. I, 1, 61. Epist. I, 1, 33. Ceterum vide ad Carm. I, 28. p. 92.

V. 17. *fortes*] i. e. omni virium contentione, qua ad colligendas res opus esse videtur, cum simus homines *ὀλιγοχρόνιοι* (brevi aevo). — *mutamus*] vide ad Carm. I, 17, 1. cf. II, 12, 23. III, 1, 47. Epod. 9, 28. Sat. II, 7, 109. Epist. I, 7, 36. — *patriae exsul*] Ovid. Met. IX, 409: „exsul mentisque domusque.“ cf. ibid. VI, 189; neque haec aliena sunt a vi et natura genetivi, praecipue graeci. — *se*] cum suis curis et cupiditatibus, quas secum habet ubique. Sic accedit insequens stropha. — *aeratas naves*] Simillimus locus est Carm. III, 1, 37 sqq. cf. Sat. II, 7, 111—115. Epist. I, 11, 27. I, 14, 15 sq. — *quod ultra est*] i. e. ultra praesens, futurum. — *oderit*]

Oderit curare et amara lento
Temperet risu: nihil est ab omni
Parte beatum.

Abstulit clarum cita mors Achillem,
Longa Tithonum minuit senectus,
Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget hora.

Te greges centum Siculaeque circum
Mugiunt vaccae, tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa, te bis Afro
Murice tinctae

Vestiunt lanae; mihi parva rura et
Spiritum Graiae tenuem Camenae
Parca non mendax dedit et malignum
Spernere vulgus.

vide ad Carm. I, 1, 8. — *lento*] quieto (gleichgültig); quo risu sapiens ostendit se rebus adversis non perturbari. cf. Cic. orat. 2, 69: „contrarium (genus) est ridiculi patientis ac lenti." Quare non bene alii praetulerunt *laeto*, Bentleius *leni*. — *Achillem*] cui ancipite fato destinatum erat, ut vitam haberet aut brevem et nobilem aut longam et ignobilem; quare cum illam praetulisset, μινυνθάδιος factus est (Hom. Il. I, 352. IX, 410 sqq.). — *Tithono*] Laomedontis filio, cui precibus Aurorae coniugis Iuppiter motus longissimam vitam dedit; ad quam cum oblita esset Aurora petere ut perpetua iuventus adderetur, Tithonus crescentibus annis tantopere exaruit (v. 30 *minuit*), ut in cicadam tandem misericordia Iovis mutaretur. cf. I, 28, 8. Quae exempla aptissima sunt ad ostendendum, non omnibus data omnia, aliis alia esse negata. Ab exemplis interposita generali sententia ad amici suamque rem transit. — *te*] Anaphora *te, tibi, te* praeclare facit, ut quam multa fato data sint Grospho videamus; ubi de se loquitur, semel *mihi* posuit. — *greges Siculaeque vaccae*] ἓν διὰ δυοῖν. — *bis tinctae*] *Becker* Gall. T. II, p. 96: „Da die übrige Kleidung durchaus weiss sein musste, so liess man es wenigstens bei der lacerna (ein offener Mantel, der gewöhnlich wohl über der rechten Schulter durch eine fibula zusammengeheftet wurde) nicht an bunten Farben fehlen." ibid. p. 98: „Namentlich war auch hier der zweimal gefärbte Purpur, δίβαφος, als besonders kostbar beliebt, wiewohl sein Geruch so wenig angenehm war, dass Martial. IV, 4 unter einer Menge von foedis odoribus auch nennt: quod bis murice vellus inquinatum .... Eine solche lacerna kam zuweilen, wie Martial. VIII, 10 erzählt, 10000 Sest. (2000 fr.)." cf. Epod. 12. 21. Epist. II, 2, 181. — *tenuem*] subtilem et ingeniosum, non exiguam vel parvam partem spiritus Gr. Cam. cf. Carm. II, 18, 1 et 10. A. P. 46. — *malignum*] iniquum iis, qui aliqua laude excellunt. — *non mendax*] cf. Carm. Saec. 25.

CARMEN XVII.

Cur me querellis exanimas tuis?
Nec dis amicum est nec mihi te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum.

A, te meae si partem animae rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus aeque nec superstes
Integer? Ille dies utramque

Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcumque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.

Me nec Chimaerae spiritus igneae
Nec si resurgat centimanus Gyas

Carmen XVII.

Cum Maecenas perpetuis febribus laboraret — de qua re Plinius N. H. VII, 51: „Quibusdam perpetua febris est sicut C. Maecenati. Eidem triennio supremo nullo horae momento contigit somnus." — sensim tanta eius animum occupasse videtur tristitia, ut cum tunc ipsum ex gravi impetu convaluisset, restituta valetudine non iam gauderet, sed ne redeunti morbo mox succumberet continuo angore premeretur. Qua animi adfectione quid tristius potuit esse optimo amico, Horatio? Quare hic illum admonet ne vitae spem abicere velit; utrique longiorem vitam divino consilio esse destinatam; cuius rei luculentum testimonium utrumque accepisse, alterum in salute ex morbo restituta, in capite a cadente arbore servato alterum. Quibus deorum beneficiis quid aliud ostendi nisi coniuncta esse utriusque fata? Anno videtur hoc carmen esse scriptum eodem quo huius libri 13, ad quod vide. Facile intellegitur, totum hoc tenerrimae amicitiae testimonium in duas dividi aequales partes, quarum quasi praenuntius est versus 2.

V. 1. *exanimas*] maerore adficis. Sat. I, 4, 127. Cic. pro Mil. c. 34, 93. — *decus columenque*] eadem haec ornamenta quae Carm. I, 1, 2. — *partem animae*] cf. Carm. I, 3, 8, ubi vide. — *carus aeque*] atque nunc sum. Quo verbo, quid sit quidve valeat totum se debere ait Maecenati. cf. Epist. I, 3, 29. Epod. I, 5. — *A*] sic, non *ah* interiectio in optimis codd. scripta est. — *ibimus, ibimus*] in reduplicatione (ἀναδίπλωσις) mira quaedam vis inest adfirmationis et veritatis. — *utcumque*] ad exemplum particulae *ut* haec quoque accepit temporis significationem: quandocumque. — *carpere*] Sat. I, 5, 95. Verg. Georg. III, 142. IV, 311. — *Chimaerae*] „Non est tanta vis, quae me possit separare a te." In quo loco ut summam vim poetice describeret, Chimaeram, ignivomum monstrum, et centimanum Gyan, Terrae et Caeli filium (Carm. I, 27, 24. III, 4, 69), intulit. cf. Verg. Aen. VI, 285. Hom. Il. VI, 179 sqq. Tibull. III, 4, 86: „nec flammam volvens ore Chimaera fero." — *resur-*

Divellet unquam: sic potenti
Iustitiae placitumque Parcis.

Seu Libra seu me Scorpios aspicit
Formidulosus pars violentior
Natalis horae seu tyrannus
Hesperiae Capricornus undae,

Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum. Te Iovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit volucrisque Fati

Tardavit alas, cum populus frequens
Laetum theatris ter crepuit sonum;
Me truncus inlapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum

gat] si fieri possit ut resurgat. Nam in Tartaro prostratus iacet. — *Iustitiae*] *Δίκη*, Iovis et Themidis filiae. Quae quod Parcis additur, id ideo factum est, ut non solum fata id ita velle sed recte etiam velle ostendatur. Nam Iustitia Parcarum soror est. — *placitumque*] De part. *que* vide ad Carm. II, 7, 25. — *Seu Libra* cet.] Horatius quam non deditus sit mathematicorum ineptiis carmine I, 11 ostenditur. Quare hic quoque bene constans: quaecumque est, inquit, genitura mea, quodcumque astrum natali mea hora regnavit, hoc certum est, consentire nostra sidera, i. e. natura et moribus nos artissime esse coniunctos. Credebantur autem alia sidera prospera et salutaria (*ἀγαθοποιοὶ ἀστέρες*), alia noxia et infesta (*κακοποιοὶ ἀστέρες*); illorum coniuncta potestate horum inimica vis aut superabatur aut non superabatur; utrorumque temperata vi ratio genesis efficiebatur, cuius observatio a mathematicis institui et horoscopus dici solebat. Inde intelleguntur verba *aspicit* et *pars violent. nat. horae*, quae et inter se coniungenda sunt et referenda non ad scorpionem solum, sed ad tria astra. Nam etiamsi sidera inter se aspicere dicebantur, tamen non minus etiam aspiciebant nascentem hominem. Praesens tempus *aspicit* durantem etiam per vitam sideris potestatem exprimit. Libra, Iuppiter, Venus, Luna *ἀγαθοποιοὶ*, Scorpio, Capricornus, Saturnus, Mars, *κακοποιοὶ* habebantur. In quam rem conferas nostratis Schilleri tragoediam de Wallensteinii ducis morte I, 1. Imitatus hunc locum est Persius 5, 45: „Non equidem hoc dubites, amborum foedere certo Consentire dies et ab uno sidere duci. Nostra vel aequali suspendit tempora Libra Parca tenax veri, seu nata fidelibus hora Dividit in Geminos concordia fata duorum, Saturnumque gravem nostro Iove frangimus una, Nescio quod, certe est, quod me tibi temperat astrum.“

V. 19. *tyrannus Hesp. undae*] Capricorni imperio subiecta erat Europa occidentalis; quare in mari occidentali tempestates movebat. — *refulgens*] ut Carm. I, 12, 28. — *volucrisque Fati*] cf. Sat. II, 1, 58. — *cum*] Lachmannus e coniect. *cui*, eumque secuti sunt Hauptius, Meinekius, Müllerus; non Keller. neque Eckstein., nec Schütz. cf. Carm. I, 20, 4. — *ter crepuit sonum*] Quid his verbis significetur prope nescimus. Videtur tamen eadem esse res,

Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas
Aedemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

Carmen XVIII.

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar,
Non trabes Hymettiae
Premunt columnas ultima recisas

quam supra iam Carm. I, 20, 4 sqq. indicatam legimus. Similiter Propert. III (IV), 10, 4: „Et manibus faustos ter crepuere sonos." — *Faunus*] Carm. III, 8, 7 Baccho se salutem debere ait; in quo tamen discrimine nolim offendas, nam Faunus agrestis deus poetam ruris amatorem (Epist. I, 10, 2) tutatus est. Praeterea *Faunus* Romanis idem fuit qui *Pan* Arcadum; itaque *Mercurii* filius est et *Mercurialium virorum* custos. De hypothetica quam dicunt forma cf. Carm. III, 16, 3 sqq. Cic. ad fam. XII, 10 „Praeclare viceramus, nisi fugientem Lepidus recepisset Antonium." — *Mercurialium*] poetarum, qui in Mercurii tutela sunt. cf. Carm. II, 7, 13. — *reddere victimas*] Iam cum benevolentiam deorum uterque expertus sit, imprimis gratias reddendas esse diis bonamque spem in posterum concipiendam; quali tamen discrimine ipse a Maecenatis dignitate absit, votorum diversitate modeste et praeclare indicavit. Deinde cum voti etiam reus sit Maecenas, recte concludamus haud ita multo post restitutam valetudinem carmen scriptum esse.

Carmen XVIII.

In initio huius carminis eam invenimus sententiam, quae decimum sextum huius libri clausit. „Ego, inquit, poeta, magnas quibus inhiare solent homines opes neque habeo neque peto, et tamen ob ingenii facultates animique pietatem magnorum et divitum hominum mihi conciliavi amicitiam; quos ut maiora mihi darent, si vellem, facile possem permovere. Sed nihil cupio, et si quaeris cur nihil cupiam: quia video non perpetuam esse hanc vitam (v. 15 sq.). Nam profecto stultissimi ii sunt, quos usque ad extremam vitae horam magna molientes videmus, suamque ut expleant cupiditatem crudeliter saevientes in egenos homines, suo arbitrio expositos (v. 28). Qua stultitia quae maior potest esse hominibus aequa lege mortis necessitati subiectis? Nam quis est sive prudentissimus (v. 35) sive ditissimus (v. 37), qui morti se possit subtrahere? Omnes moriemur; sed veniet mors avaris terrori, solacio pauperibus (v. 38—40)." Fundamentum quo quasi nititur carmen sententia illa est frequens apud Horatium de certamine quod est inter magnitudinem consiliorum et vitae brevitatem hominum. — Iam habuisse tum Horatium Sabinam villam ex versu 14 certum est; incertum num eodem tempore hoc scriptum sit, quo libri III carmen 24, an antea; eorum certe nimia sagacitas est, qui sibi potuerunt persuadere, hoc carmen et Carm. III, 16 eo referenda esse, quod Augustus olim, ut Horatius sibi esset ab epistulis, optaverat.

V. 1. *ebur*] De eburneis et aureis lacunaribus vide ad Carm. II, 16, 11. — *trabes Hymettiae*] sunt trabes i. e.

Africa neque Attali
Ignotus heres regiam occupavi,
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.
At fides et ingeni
Benigna vena est, pauperemque dives
Me petit: nihil supra
Deos lacesso nec potentem amicum
Largiora flagito
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die
Novaeque pergunt interire lunae.
Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus et sepulcri

epistylia ex marmore Hymettio facta. Hymettium ex candidis marmoribus praeter Pentelicum, Parium, Lunense (Italicum, *Cararischer*) pretiosissimum; varii coloris nobilissima erant Numidicum (quod Horatius verbis *col. ultima recisas Africa* significavit) flavum, hodie *giallo antico* nominatum (Epist. I, 10, 19), Phrygium, rubris maculis et venis mixtum, etiam appellatum Synnadicum et Mygdonicum, Laconicum vel Taenarium, viride; Carystium, viridibus maculis et venis mixtum. — *Attali*] vide ad Carm. I, 1, 12. Nihil dicit amplius poeta, nisi hoc: se non, quod multis aliis contigit, nescio qua arte vel casu magnas opes hereditate accepisse. — *Laconicas*] Purpurarum pretiosissima genera Tyria et Laconica. cf. Epist. I, 10, 26, supra p. 151. — *trahunt*] i. e. mihi clientium uxores lanam neque carpunt, neque nent, cum non habeam clientes. Trahere autem in hac arte proprium verbum esse intelleges ex his locis: Iuvenal. 2, 54: „vos lanam *trahitis*.“ Ovid. Heroid. 3, 75: „nos humiles famulaeque tuae data pensa *trahemus*.“ Ovid. Met. XIV, 264: „vellera motis Nulla trahunt digitis nec fila sequentia ducunt.“ Et pluralis *purpuras* significat fila purpurea. Ἑλκεσίπεπλοι mulieres ab hoc loco alienae sunt. — *honestae*] nobiles; quo epitheto patroni auctoritas augetur. *Clienta* etiam est apud Plautum Mil. gl. III, 1 (789): „habeo eccillam meam cluentam.“

V. 9. *fides et ingeni vena*] Eadem poeta Carm. I, 17, 13 aliis verbis coniunxit. cf. A. P. 409. — *dives*] Generalis sententia est nec referenda ad Augustum, uti Rittero placuit. — *potentem amicum*] Maecenatem, quem indicari *Sabina praedia* docent. cf. Epod. 1, 31. At *Sabinis* non est ablat. neutr. gen. (Sabina), sed masculini generis (*Sabini*), cf. Carm. III, 4, 22. Liv. I, 45: „bos *in Sabinis* nata.“ Nec credendum Madvigio, *satis* cum *Sabinis* coniungendum esse, ut sint *sata Sabina*. Fuit etiam, qui *unicis* in *vineis* mutare auderet. — *lacesso*] Concinnitatis causa huic etiam verbo duos accusativos addidit ad exemplum verbi *flagitandi*. — *locas*] redemptoribus et operis ad exstruenda magnifica aedificia. cf. Plin. N. H. XXXVI, 6: „primum marmoreos parietes habuit scaena M. Scauri aedilis, non facile dixerim sectos an solidis glaebis positos.“ — *sub ipsum funus*] i. e. paulo ante funus. cf. Carm. I, 9, 19. — *Bais*] Baiae balneorum celebritate nobilissimae et

Immemor struis domos
  Marisque Bais obstrepentis urges
Summovere litora
  Parum locuples continente ripa.
Quid, quod usque proximos
  Revellis agri terminos et ultra
Limites clientium
  Salis avarus? Pellitur paternos
In sinu ferens deos
  Et uxor et vir sordidosque natos.
Nulla certior tamen
  Rapacis Orci fine destinata
Aula divitem manet
  Erum. Quid ultra tendis? Aequa tellus
Pauperi recluditur
  Regumque pueris, nec satelles Orci

caeli temperie amoenissimae, Epist. I, 1, 83; inde plurimae et pulcherrimae villae totum sinum Baianum cinxerunt, cum non aegroti solum sed omnes qui delicatam vitam quaererent huc solerent convenire. — *summovere*] cf. Senec. Tranq. anim. c. 3: „incipiamus aedificia alia ponere, alia subvertere, et mare summovere et aquas contra difficultates locorum ducere." — *cont. ripa*] cf. Carm. III, 1, 33. III, 24, 3. Stat. Silv. II, 2, 54 sqq.:

Mons erat hic, ubi plana vides; haec lustra fuerunt,
Quae nunc tecta subis; ubi nunc nemora ardua cernis,
Hic nec terra fuit; domuit possessor cet.

Quid, quod] Frequenti hac elocutione apud oratores maior aliqua res et gravior ad commovendos animos legentium addi solet. Quare h. l. poeta „non, inquit, mare solum et aquam loco moves, sed homines etiam inopes parva sede pellis;" qua impudenti rapacitate quid est turpius? — *clientium*] Quod ne fieret cautum erat in XII tabulis, in quibus haec erant: „*patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto*;" et in lege Numae „*qui terminom exarasit, ipsus et boveis sacrei sunto.*" Sed lege Sall. Iugurth. c. 41. — *salis*] Habet h. v. significationem superbiae et arrogantiae.

V. 27. *deos sordidosque natos*] Nam nihil reliqui est praeter hos; deos penates et lares relinquere pietas vetuit, natos natura. — *sordidos*] misere tectos vel vestitos. Martial. I, 49, 28: „focum infante cinctum sordido." — *Nulla certior* cet.] Ordo verborum hic est: Nulla tamen aula certior divitem erum manet fine destinata rapacis Orci." In quo loco *finis dest. rap. Orci* dictum est pro *fine quam rapax Orcus destinavit*; quod quidem ut bene diceretur effecit Orci nomen, qui et finem facit et ipse finis est. De feminino genere v. *finis* cf. Epod. 17, 36. Verg. Aen. II, 554 „Haec finis Priami fatorum." Propert. I, 16, 21: „nullane finis erit nostro concessa dolori." *Aula* est *domus Plutonia*. cf. Carm. I. 4, 17. Hauptius et Meinekius ex paucis codd. et Servio ad Verg. receperunt *sede*, Peerlkampius ex coni. *lege*, ut sit *quam quae illi destinata est lege Orci rapacis*. — *aequa tel-*

Callidum Promethea
  Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum atque Tantali
  Genus coërcet, hic levare functum
Pauperem laboribus
  Vocatus atque non vocatus audit.

Carmen XIX.

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, credite posteri,
  Nymphasque discentes et aures
    Capripedum Satyrorum acutas.
Euhoe recenti mens trepidat metu,

lus] cf. Carm. I, 4, 13. Epist. II, 2, 178. — *satelles Orci*] Charon. — *hic*] Orcus, non Charon. — *levare*] Infinitivum coniunge cum *vocatus* pro *ut levet.* Alii cum Acrone *audit levare,* quod vix latinum est. Et compara Vergil. Georg. IV, 7. — *audit*] Audire *non vocatus* non potest quidem; sed cum mors omnibus veniat vel vocata vel non vocata, vv. *atque non vocatus* *ἀπροσδοκήτως* addere ausus est poeta.

Carmen XIX.

Ex dithyramborum genere est hoc carmen, simile Carm. III, 25. Fingit autem poeta, cum forte in abditis silvis carmina meditans vagaretur, in Bacchum se eiusque turbam Nympharum et Satyrorum incidisse. Tum et horror et laetitia simul animum occupant; sentit homo ingentem vim numinis, quo pectus subito impletur. Divino furore percitus non potest facere quin sacros sensus animi profundat, quin dei, cuius numine plenus est, laudes alta voce canat. Quo furore divino factum est, ut quam apud Horatium ubique conspicuam habeamus certam carminis oeconomiam non reperiamus aliam, nisi quod a minore miraculo ad maiora ascendat totiusque rerum naturae victorem ac dominum Bacchum celebret, terram, homines, mare, gigantes, inferorum monstra huic uni parere clamet. — Quo tempore scriptum sit carmen nihil est unde efficiatur; acute tamen nuper suspicatus est Goebelius, Horatium recentem a spectata vel relecta Euripidea fabula Bacch. hunc hymnum scripsisse in eoque, quos inter spectandum vel legendum concepisset sensus, expressisse; tam multa in h. c. reperiuntur, quae proxime ad Euripidis et verba et sententias accedant.

V. 1. *Bacchum*] Is deus auctor est poesis furore plenae (Epist. II, 2, 77 sq.); quare mysticos hymnos docere dicitur comites. — *in remotis rupibus*] Nam fugit urbes et vulgarium hominum coetus; inde graece *ὄρειος* appellatur. — *Nymphae et Satyri*] comites Bacchi, iique aptissimi. cf. Soph. Antig. 1128 sq. — *acutas*] Satyri pedibus erat caprinis et auribus acutis; attentio animi et auscultatio inest in aurium praecipua commemoratione. — *Euhoe*] *εὐοῖ*, bacchantium exclamatio, qua ilico a deo correptum se indicat; deinde metu i. e. horrore impletur propter terribilem, laetitia propter benignam numinis maiestatem. — *recenti*] etiam tunc, cum ex silvis redux quae viderit narrat. Immortalium praesentia mortalibus semper

Plenoque Bacchi pectore turbidum
Laetatur: euhoe parce Liber,
Parce gravi metuende thyrso.

Fas pervicaces est mihi Thyiadas
Vinique fontem lactis et uberes
Cantare rivos atque truncis
Lapsa cavis iterare mella;

Fas et beatae coniugis additum
Stellis honorem tectaque Penthei
Disiecta non leni ruina
Thracis et exitium Lycurgi.

Tu flectis amnes, tu mare barbarum,
Tu separatis uvidus in iugis

horribilis, cf. Verg. Aen. IV, 279. Hom. Il. XX, 131. De forma *recenti* vide ad Carm. II, 16, 1 et Bentl. ad Carm. I, 25, 17: „respuit metri ratio ut *recente* reponatur; verum hoc nomen est, non participium.“ Sequenda est codicum auctoritas. — *turbidum laetatur*] vide ad Carm. II, 12, 14. — *parce*] *Ἀναδίπλωσις* est enixe precantis; et precatur quidem, ne nimio furore, quem mortale pectus capere non possit, in insaniam bacchantium agatur. — *thyrso*] thyrsus hasta pampinis et hedera cincta.

V. 9. *Fas*] Quo nomine cum vulgo significetur quod iustum, pium, licitum est, hic indicatur poetam in se nunc necessitatem et facultatem sentire deum et sacra rite canendi. Sic apud Vergilium Aen. VII, 692. — *pervicaces*] cf. Carm. III, 3, 70. Bacchae non desistunt ab exsultando et furendo; quae furendi notio in Thyiadum nomine latet. Factum est enim illud a graeco verbo *θυίειν*, furere. — *Vinique fontem*] Ubicumque terra thyrso pulsabatur a Baccho vel a bacchantibus mulieribus, vinum, lac, mella fluebant. Eurip. Bacch. 142: *ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον, ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσᾶν νέκταρι.*“ ibid. 704: „*Θύρσον δέ τις λαβοῦσ' ἔπαισεν ἐς πέτραν, Ὅθεν δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νοτίς· Ἄλλη δὲ νάρθηκ' ἐς πέδον καθῆκε γῆς, Καὶ τῇδε κρήνην ἐξανῆκ' οἴνου θεός. Ὅσαις δὲ λευκοῦ πώματος πόθος παρῆν, Ἄκροισι δακτύλοισι διαμῶσαι χθόνα Γάλακτος ἑσμοὺς εἶχον· ἐκ δὲ κισσίνων Θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί.*“ cf. Plat. Ion. p. 534 A. — *lactis et*] *Et* part. postposita. cf. ad Carm. I, 2, 9. Ceterum tria illa summae abundantiae et ubertatis terrae signa sunt. — *iterare*] nihil est nisi referre, narrare. Sic Plaut. Cas. V, 2, 5: „Operam date, dum mea facta itero; est operae auribus percipere.“

V. 13. *beatae coniugis*] Ariadnae, Minois filiae, in caelum relatae. — *honorem*] ornamentum, coronam inter stellas positam. Fuit autem corona aurea, opus Volcani, a Baccho Ariadnae data. Ovid. Met. VIII, 176 sqq. Ovid. Her. 6, 115: „Bacchi coniunx redimita corona Praeradiat stellis signa minora suis.“ — *Penthei*] Ovid. Met. III, 512 sqq. 690. Eurip. Bacch. 605: „*ᾔσθησθ', ὡς ἔοικε, Βακχίου Διατινάξαντος δῶμα Πενθέως.*“ — *Lycurgi*] Hom. Il. VI, 130 sqq. Ab Homero diversa apud alios est fabula. Nam cum omnes per totum regnum vites excidi iussisset, a deo in furorem coniectus filium Dryantem interfecisse sibique

Nodo coërces viperino
Bistonidum sine fraude crines.

Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhoetum retorsisti leonis
Unguibus horribilique mala;

Quanquam choreis aptior et iocis
Ludoque dictus non sat idoneus
Pugnae ferebaris; sed idem
Pacis eras mediusque belli.

Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum leniter atterens

falce crura amputavisse traditur. — *flectis amnes*] Hydaspen et Orontem fluvios thyrso retro vertisse et sicco pede transisse Bacchus dicebatur. — *mare barbarum*] Indicum est; ad quod ut *flectendi* verbum posset referri, debuit generalem *domandi* et *regendi* notionem accipere. — *uvidus*] Sic *vino madidus* et *madere* dicebant Romani. — *nodo coërces*] cf. Carm. III, 14, 22; Ovid. Met. I. 477 „Vitta coërcebat positos sine lege capillos." — *Bistonidum*] Thraciarum mulierum; nam inter Thraciae gentes Bistones quoque nominantur; Thracia autem orgiorum et mysteriorum prima sedes — *sine fraude*] impune. cf. Carm. Saec. 41. Qui serpentes tractat, eorum innocentiae fidem habet; quodsi morsu laeditur, fraudem sentit. Ceterum constat Bacchas tortis serpentibus ipsas sese cinxisse.

V. 21. *Gigantum*] Cum in campis Phlegraeis dii cum gigantibus ancipiti proelio diu certassent, ferunt Terram Iovi dixisse, gigantes non posse vinci, nisi a diis duo semidei certaminis socii essent arcessiti. Quare Baccho et Hercule in auxilium deorum vocatis gigantes victi sunt. De Hercule vide Carm. II, 12, 6. Bacchus in leonis formam mutatus fortiter pugnasse dicitur. cf. Carm. III, 4, 53. — *per arduum*] de ima terrae sede arduum caelum ascendere gigantes conabantur. — *Rhoetum*] unum ex gigantibus. — *horribilique*] vide ad Carm. I, 2, 1. — *choreis*] Cum tua natura mitior esset tuque aptior habereris iocis et choreis quam bello, illo tamen certamine utrique rei, et paci et bello, aeque aptum te praebuisti. — *mediusque*] De transposita quam dicunt particula *que* vide ad Carm. II, 7, 25. *Medius* autem *pacis et belli* appellatur deus sua natura neutri parti deditus, sed, ut tempus fert, modo bellicosus modo pacis amans. cf. Epist. I, 18, 9. Ovid. Met. V, 564. Non dissimilis est locus Stat. Theb. V, 85: „Sol operum *medius.*" Cf. Sil. XVI, 222: „vobis ad foedera versis Pacator *mediusque* Syphax." Ceterum fuerunt, quibus tota haec stropha aut ab Horatio abiudicanda aut acriter reprehendenda videretur; aliis, ut fit, pulchra ac venusta visa est. Eurip. Bacch. 417: „ὁ δαίμων ὁ Διὸς παῖς χαίρει μὲν θαλίαισιν· φιλεῖ δ' ὀλβοδότειραν εἰρήναν, κουροτρόφον θεάν." Tacit. Ann. III, 61: „Mox Liberum patrem, *bello victorem*, supplicibus Amazonum, quae aram insederant, ignovisse."

V. 29. Etiam inferos et inferorum monstra sibi subiecisse dicitur Bacchus, cum Semelen reducturus Orcum intrasset. — *aureo cornu*] Cornu antiquissimum roboris symbolum.

Caudam et recedentis trilingui
Ore pedes tetigitque crura.

Carmen XX.

Non usitata nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum aethera
Vates neque in terris morabor
Longius invidiaque maior

Athen. II, 7: „*Καὶ ταύρῳ παρεικάζουσι τὸν Διόνυσον καὶ παρδάλει διὰ τὸ πρὸς βίαν τρέπεσθαι τοὺς ἐξοινωθέντας.*“ Et conferas Carm. III, 21, 18. Hinc Bacchus Graecis est *χρυσοκέρως, ταυροκέρως, Ταῦρος.* Tibull. II, 1, 3 „Bacche, veni, dulcisque tuis e cornibus uva Pendeat.“ Ovid. Met. IV, 19. Propert. III (IV), 17, 19 „Quod superest vitae per te et tua cornua, vivam, Virtutisque tuae, Bacche, poeta ferar.“ Aurea sunt cornua, quia pulcherrima. — *leniter att. caud.*] leni caudae motu adulans. — *trilingui*] Audacter hoc dictum *ore trilingui*, cum tamen antiquis Cerberus aut *triceps* esset aut *centiceps*. cf. II, 13, 34. III, 11, 20. Fuerunt, qui in uno ore hic tres linguas reperirent; praestat tamen consistere in tricipite Cerbero, ut tria ora et tres linguas simul indicata habeamus. cf. Tibull. III, 4, 88: „canis . . Cui tres sunt linguae tergeminumque caput.“ Stat. Silv. II, 1. „nec terno latrabit Cerberus ore.“ Verg. Aen. VI, 417. — *tetigitque*] vide supra ad v. 28.

Carmen XX.

Poetas non mori sed in cycnos mutatos ad caelum evolare vulgatum iam per Graecos fuit commentum. Atque eo in hoc carmine de se Horatius usus laudem suam poeticam perpetuam fore in omniumque gentium notitiam perventuram vaticinatur. Quae quidem vaticinatio quam eum non fefellit! Similis argumenti est carmen III, 30. In hoc tamen ut in carmine I, 1 ea maxime re gloriatur suumque ingenium ideo praedicare non dubitat, quod Maecenati, vero artis iudici et fautori, quae fecerit carmina grata et accepta viderit. — In carmine nihil inest unde annum quo potissimum scriptum sit efficias. Oratio autem et sententiae per totum carmen poetica quadam audacia plenae singularem animi poetae altitudinem produnt; haud longe recedunt a superioris carminis elatiore genere. Non recte aliis in hoc carmine urbana quaedam iocatio et sermonis festivitas inesse visa est, nam „carmine iocoso hunc librum concludere non poterat, nisi si ineptus iure videri voluisset, neque vero metrum Alcaicum eiusmodi ioco satis convenit.“ Orellius. Ioci nihil video, sed iuvenilem quandam superlationem ac paene iactationem video, multum diversam a Carm. III, 30. — Caput carminis cernitur in summa poeticae artis laude ac praestantia, nam „caelo Musa beat“ (Carm. IV, 8, 28).

V. 1. *usitata*] Bergkius ex coni. *visitata*, quem secutus est Eckstein. cfr. Gellius XV, 3, 4: „portentum invisitatum“. Sed nihil mutandum. Quintil. instit. VIII, 3, 20 „clausula non usitata“ Cic. Mil. I, 1 „non usitata frequentia“. — *biformis*] simul cycnus et poeta. cf. Eurip. fragm. „*Χρύσεαι δή μοι πτέρυγες περὶ νώτῳ Καὶ τὰ Σειρήνων ἐρόεντα πέδιλα Ἁρμόζεται· Βάσομαι τ' ἐς αἰθέρα πολὺν Ἀερθείς, Ζηνὶ προσμίξων.*“ Plat. Rep. X. p. 620. A: „*ἰδεῖν μὲν γὰρ ψυχὴν ἔφη τήν ποτε Ὀρφέως γενομένην κυκνου βίον αἱρουμένην· ἰδεῖν δὲ τὴν Θαμύρου ἀηδόνος ἑλομένην ἰδεῖν δὲ καὶ κύκνον μεταβάλλοντα εἰς ἀνθρωπίνου βίου αἵρεσιν καὶ ἄλλα ζῶα μουσικὰ ὡσαύτως.*“ — *li-*

Urbes relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Maecenas, obibo
Nec Stygia cohibebor unda.

Iam iam residunt cruribus asperae
Pelles et album mutor in alitem
Superne nascunturque leves
Per digitos umerosque plumae.

Iam Daedaleo ocior Icaro
Visam gementis litora Bospori

quidum] tenuem et clarum, poetae novae naturae magis accommodatum, quam terra. — *invidiaque maior*] cf. Carm. IV, 3, 16. Haec igitur et quae deinde sequuntur *paup. sang. parent.* ad invidiam spectant, quam amicitia Maecenatis poetae contraxit. cf. Sat. I, 6, 46. II, 6, 47 sqq. — *Non ego*] vi ἀναδιπλώσεως clarius indicatur, quam sit vera sententia, se qui a Maecenate ametur non posse mori. — *quem vocas*] ad te, ut tecum sim, tecum habitem, tua amicitia fruar. cf. Carm. II, 18, 10. Inepta est aliorum coniunctio *quem vocas dilecte* (den Du Freund nennst), quanquam grammatica ratio non obstat, cf. Sat. II, 6, 20. Epist. I, 7, 37. I, 16, 59; sed versus obstat, et qui statim accedit alter vocativus, a quo voc. *dilecte* nisi violenter non poterit separari. Bentleii coniectura *quem vocant* Kellero placuit.

V. 9. *Iam iam*] Furore poetico eo fertur, ut iam nunc ipsum in cycnum mutationem sentire sibi videatur; inde haec a nostro pulchri sensu remotior singularum partium descriptio; quae in epica poesi Ovidii haud infrequens lyricum poetam minus decet. Instans tempus duplici particula *iam* exprimitur, ne minima quidem interponitur mora. cf. Epod. 2, 68. — *residunt*] „Pellis aspera fit, residit; dum enim crura humana extenuantur, cycni formam exilem induunt, necesse est ut cutis, quae mollibus ante ac suculentis partibus inducta fuerat, his evanescentibus *subsidat*, ossibus propius admoveatur, quaeque antea pleniore corpore extensa erat, nunc contrahatur, adeoque *aspera* i. e. rugosa evadat.“ Sic Mitscherlich. — *superne*] ultima syllaba correpta ad aliorum poetarum exemplum. Quare Muretum, qui cum codd. aliquot scribere voluit *superna*, non est cur sequaris. — *leves*] non asperae. Saepissime ita vocabula disposuit Horatius in hoc metrorum genere, ut tertii versus extremum vocabulum quarti ultimum spectaret. Exempla omnibus locis frequentia. cf. infra v. 23. 24. II, 7, 27. 28. II, 14, 19. 20. III, 3, 59. 60. III, 4, 7. 8; ibid. 67. 68; 79. 80. III, 5, 39. 40 cet.

V. 13. *Daedaleo ocior Icaro*] Hiatus excusationem facile invenit in caesura. cf. Epod. 5, 100. Verg. Buc. 2, 24. Met. XI, 17. Bentleii coniectura *tutior* probata est Lachmanno, Hauptio, Meinekio, Schützio, Eckśteinio, non hiatus vitandi causa, sed quia sententia ita postulare videbatur. At periculi notio ab hoc loco aliena est, cum nihil spectetur nisi celeritas famae. Peerlkampii coniecturam *audacior* Lachm. ad Lucret. p. 161 ita refutavit, ut ostenderet, cum in fine vocabuli sit longa vocalis ante longam vocalem sive diphthongum, quibus in proxima dictione vocalis subiciatur, syllabas vocabulorum contiguas nunquam commisceri. *Kellero* placuit *notior* ex MSS. non paucis, quod, si quid mutandum, coniecturis (*doctior* Rauchenstein, *cautior* Withof, *certior* Seyffert) certe omnibus praeferri de-

Syrtesque Gaetulas canorus
Ales Hyperboreosque campos.

Me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
Noscent Geloni, me peritus
Discet Hiber Rhodanique potor.

Absint inani funere neniae
Luctusque turpes et querimoniae;
Compesce clamorem ac sepulcri
Mitte supervacuos honores.

bet. De graeca forma *Daedaleus* (*Δαιδάλειος*) vide ad Carm. II, 6, 5. — *gementis*] cf. Carm. II, 14, 14. Verg. Aen. V, 806. In hac stropha remotae et barbarae regiones, in insequenti nationes nominantur ex diversis et contrariis caeli tractibus collectae. — *canorus ales*] cycnus canorus, olor mutus. cf. Carm. IV, 2. 25. IV, 3, 20. — *Marsae cohortis*] Marsi fortitudinis fama celebrati. — *peritus Hiber*] Adiectivum *προληπτικῶς* positum: „Hispanae quoque gentes aliquando carminibus meis delectabuntur.“ — *Rhodanique potor*] poetice pro Rhodani accola, Gallus. Sic *fluvium bibere* est ad fluvium habitare: Hom. Il. II, 825. Hor. Carm. III, 10, 1. IV, 15, 21. — *inani funere*] quippe deest corpus sepeliendum. — *neniae*] vide ad Carm. II, 1, 31. — *luctus turpes*] imprimis *praeficarum*, quae sunt mulieres ad lamentandum mortuum conductae. Hae canebant neniam. cf. Art. poet. 431. — *supervacuos honores*] Solebant Romani mortuos, praesertim nobiles et in aliqua re claros, magna pompa efferre; utebantur omnes qui prosequebantur funus atra veste; habebatur in foro posito lecto laudatio funebris a propinquo aliquo, qui mortui publica et privata merita rite celebraret; aderant mimi, qui non solum tragicorum poetarum locos ad mortuum adhiberent et recitarent, sed — id quod vere mirandum — nugas etiam facerent, inter quos archimimus personam defuncti agebat; praeibant imagines maiorum i. e. homines qui personis et idoneis vestimentis maiorum figuras et corpora quantum fieri poterat reddebant (Epod. 8, 11); funus ipsum imponebatur lecto funebri saepe eburneo et aureis vestibus strato; portabatur lectus a proximis vel servis testamento manumissis; funus sequebantur heredes et proximi cum servis testamento manumissis et pilleatis. — *supervacuos*] „Inter scriptores qui nobis supersunt hac forma primus usus est Horatius, Cicero semper praefert *supervacaneus*.“ Orellius.

Q. HORATII FLACCI
CARMINUM
LIBER TERTIUS.

Carmen I.

Odi profanum vulgus et arceo;
Favete linguis; carmina non prius

Carmen I.

Prima stropha huius carminis seriem quandam sex carminum aperit, quibus poeta quid de iis rebus sentiat, quae suae aetatis civibus divitiis, mollitie, luxuria, bellorum civilium depravatione corruptis maxime videantur conducere, sublimi ratione praecipit. Quibus rebus cum nihil possit esse gravius, sacerdotem se esse dicit Musarum, qui sacra praecepta canat remotisque omnibus profanis vilisque mentis hominibus sacrum sibi colligat conventum, quem apertis auribus et animis bonas doctrinas accepturum speret. Consensum autem et audientiam apud iuventutem praecipue invenire sibi videtur; iuventus enim et potest corrigi et debet, siquidem ex tanta morum corruptela omniumque rerum depravatione salus potest exspectari. Prima illa stropha ob insolitam sublimitatem magnamque quam excitat de canendis carminibus spem non potest esse unius carminis, neque unum se daturum promittit poeta carmen, sed plura *carmina* non prius audita. Scholiastae sex carmina tam arte inter se coniunxerunt, ut unam oden esse putarent; nam *Acron* ad Carm. 4: „Propterea dixit *descende caelo,* tanquam iam velit Musam transire a verbis Iunonis (in tertio carmine) quae eam velut in caelis habuisse ostenderat.“ et *Porphyrion*: „*descende caelo* ad illud pertinet, quod velit iam transire a Iunonis sermonibus, quos in caelo habuisse eam ostenderat.“ Illud autem nulla est ratione veri simile, quod *Ottoni Iahnio* olim visum est, haec verba „*carmina non prius audita*“ ad *carmen saeculare* esse referenda. Hoc primo carmine seriem illam doctrinarum incohat proposita de restituenda in animis hominum continentia necessitas. In hac terra, inquit Horatius, omnia certis finibus continentur; homines quidem id student efficere, ut alter alterum aut divitiis aut gloria aut fama aut auctoritate superet; attamen ex utraque parte certis quasi quibusdam terminis circumscripti sunt: hinc eos coërcet totius mundi dominus ac gubernator Iuppiter optimus maximus, illinc communis mortalibus moriendi sors omnes colligit. Iam vide, quam egregie hos quibus continentur hominum studia terminos in versibus etiam ad utramque partem poeta collocaverit (cf. v. 6 sq. et v. 14—16). Deinde transgreditur ad ea quae inde efficiuntur. Manifestum est enim, ne summis quidem divitiis veram procreari felicitatem, quae non potest reperiri nisi in animi continentia in eiusque comitibus, perpetua et immota tranquillitate et aequitate; cupiditate et aviditate nihil gigni nisi

Audita Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iovis
Clari Giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.

Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis, hic generosior
Descendat in campum petitor,
Moribus hic meliorque fama

Contendat, illi turba clientium
Sit maior: aequa lege Necessitas
Sortitur insignes et imos;
Omne capax movet urna nomen.

Destrictus ensis cui super impia

continuum timorem ac metum. Felix igitur is solus est, qui quam haec sint vera sibi persuasit ideoque iis rebus quae benevolentia deorum accepit contentus non quaerit magnas opes earumque molestias. — Argumentum carminis clare propositum est in septima stropha; qua re novum etiam praebetur documentum sententiae, qua primam stropham cum sex carminibus coniungendam esse supra diximus. Resecta enim hac stropha undecim restant carminis, quarum quae argumentum habet media est. Quod ne casu factum credas, cogita quam saepe Horatius usus sit hoc componendorum carminum artificio.

V. 1. *profanum vulgus*] Profani sunt non initiati sacris; hic significantur omnes qui spreta vera sapientia vilibus artibus dediti sunt. — *favete linguis*] vel tacendo vel bona verba dicendo, ne quid in sacris habendis male fiat. Tibull. II, 2, 2 „quisquis ades, lingua, vir mulierque, fave.“ cf. Verg. Aen. V, 71. VI, 258. — *virginibus puerisque*] iuventuti Romanae, quae ne in eandem perniciem, in quam patres decidissent, delaberetur quam maxime cavendum erat. — *greges*] Reges enim sunt ποιμένες λαῶν. — *clari Giganteo triumpho*] Non est inane epitheton ornandi causa appositum; est potius in hoc loco commendatio aliqua principatus Augusti, qui eodem, quo Iuppiter in caelo regnat, iure victoriae devictis adversariis terrarum imperium tenet. Quod genus commendationis saepius redit in his sex carminibus. — *supercilio*] cf. Hom. Il. I, 528. — *est ut*] ἔστιν ὅτι, ἔστιν ὅπως; accidit ut. Epist. I, 12, 2. — *arbusta*] maxime vineta, etiamsi alia arboreta non excluduntur. Solebant autem vites seri in quincuncem, ut certo inter se ordine exciperent. Inde *ordinare*. — *generosior*] genere nobilior. — *campum*] Martium, ut Carm. I, 8, 3. I, 9, 18. Sat. I, 1, 91. II, 6, 49. Epist. I, 7, 59. I, 11, 4. A. P. 162. Quattuor hominum genera nominantur, primum qui magna habent latifundia, deinde qui excellunt generis nobilitate, tum qui homines novi suis meritis suaque fama nituntur, denique qui multitudine clientium multum inter cives auctoritate valent. — *meliorque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *Necessitas*] cf. Carm. I, 35, 17. — *sortitur*] cf.

Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharaeque cantus

Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit umbrosamque ripam
Non Zephyris agitata Tempe.

Desiderantem quod satis est neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec saevus Arcturi cadentis
Impetus aut orientis Haedi,

Non verberatae grandine vineae
Fundusque mendax arbore nunc aquas
Culpante nunc torrentia agros
Sidera nunc hiemes iniquas.

Contracta pisces aequora sentiunt
Iactis in altum molibus; huc frequens

Carm. II, 3, 26. — *destrictus ensis*] Significatur nota illa apud Ciceronem Tusc. V, 21 narratio de Dionysio et Damocle; inde etiam Siculae dapes, apud antiquos tam famosae ut in proverbium prope abirent. Plat. de Rep. III. p. 404. D.: „*Συρακοσίαν δὲ, ὦ φίλε, τράπεζαν καὶ Σικελικὴν ποικιλίαν ὄψων, ὡς ἔοικας, οὐκ αἰνεῖς.*“ — *avium*] Habebant enim Romani sua aviaria, Graeci *ὀρνιθῶνας*. Bene dicit *elaborabunt*; sic enim sentitur labor et opera, quam divites superando fastidio ciborum etiam delicatissimorum nequiquam impendunt. — *reducent*] Impii (v. 17) somnum, quo, cum insontes essent, gaudebant, amiserunt nec reciperare possunt dulcedine cantus ac symphoniarum. — *somnus*] Horatii consuetudo hunc esse ordinem docet: lenis somnus agrestium virorum non fastidit humiles domos cet. Etenim somnus quo recreari videmus agrestes homines, non fastidit parva eorum tuguria aut caespitem sub divo positum. Senec. de provid. 3: „(Maecenati) somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lene resonantium quaeritur.“

V. 25. *desiderantem*] cf. Carm. III, 16, 42 sqq. Epist. I, 2, 46. I, 10, 44. — *Arcturi*] Indicantur tempestates autumni; tum enim occidebat Arcturus a. d. IV. Kal. Nov., oriebantur Haedi prid. Non. Octobr. — *fundus*] Poetae agri quoque quasi vivunt: inde grata haec *προσωποποιΐα*, qua fundus sterilitatem excusaturus ne a mendaciis quidem abstinet nunc hinc nunc illinc caussam repetens. Incerta fides agrorum indicatur particula *nunc* ter posita; nam omni prope tempore fundus habet quo excusetur. Epist. I, 7, 87. — *contracta*] cf. ad Carm. II, 15. II, 18, 20. Quicquid, inquit, isti conantur, quascumque etiam altissimas moles exstruunt, comitem habent perpetuam Curam: quam ne navibus quidem aut equorum celeritate possunt effugere, scilicet in animo ubique retentam. — *frequens*] Est adiectivum pro adverbio: *fre-*

Caementa demittit redemptor
Cum famulis dominusque terrae
Fastidiosus: sed Timor et Minae
Scandunt eodem quo dominus neque
Decedit aerata triremi et
Post equitem sedet atra Cura.
Quodsi dolentem nec Phrygius lapis
Nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus nec Falerna
Vitis Achaemeniumque costum,
Cur invidendis postibus et novo

quenter; i. e. saepe venit redemptor demittitque caementa, ut contrahatur mare piscesque sentiant. Contrarium est *rarus* Carm. IV, 1, 34. cf. Sat. I, 6, 128. — *caementa*] dicta sunt a caedendo; lapides caesi, quibus opponuntur lapides quadrati. Intelleguntur structurae sub aqua faciendae. cf. Carm. III, 24, 3. — *redemptor*] ἐργολάβος, qui opus aliquod faciendum suo periculo certa quadam mercede pacta conduxit. cfr. Epist. II, 2, 72. — *Timor*] Minae et Cura quasi personae sunt; id verba scandendi, decedendi, sedendi aperte ostendunt. cf. ad Carm. I, 24, 6. — *aerata triremi*] Non necessario intellegenda est navis longa bellico usui destinata: sed quod aerata est triremis, id pertinaciam et fortitudinem Curae, qua divitis et iniusti hominis animus pungitur, vehementer auget. Complectitur Cura quodammodo Timorem et Minas: Timor enim ne quae iniuste et avare correpta sunt bona subito aut abripiantur aut relinqui debeant, et Minae quibus improbi semper stimulantur internae Curae quasi parentes sunt. cf. Carm. II, 16, 21 sqq. — *atra Cura*] cf. Carm. III, 14, 13. IV, 11, 35. Atra dicitur propter tristes cogitationes et aerumnosas imagines quibus animos hominum sibi obnoxiorum implet. — *dolentem*] non corpore, sed animo. — *Phrygius lapis*] marmor Phrygium. Vide ad Carm. II, 18, 3. — *clarior*] adiectivum non cum genetivo coniunctum, sed cum nominativo, a quo ille pendet, ut III. 3, 61. Epod. 10, 12. 14. — *Achaemeniumque*] Bentleius mutandum putavit in Achaemenium*ve*, eumque multi novum aliquod deliciarum genus addi arbitrantes secuti sunt. Sed errarunt. Vina enim et unguenta in comissationibus semper erant coniuncta. Costum fuit unguentum ex radicibus fruticis et Indici et Arabici et Syriaci; quod cum ex Arabia vel India per Parthos in Italiam transportaretur, Persicum sive ab antiquo Persarum rege, Achaemene (Carm. II, 12, 21. Epod. 13, 8. Herod. VII, 11), Achaemenium appellatum est. Ceterum Plin. N. H. XIII, 1 „Persarum esse debet gentis unguentum. Primum, quod quidem inveniam, castris Darei regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas eius a nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est.“ et ibid. c. 2 „regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, *costo*, amomo cett. . . Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum est, Antiocho rege Asiaque devictis, urbis a. 565 P. Licinium Crassum, L. Iulium Caesarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta

Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

Carmen II.

Angustam amice pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta
Vitamque sub divo et trepidis agat

exotica; sic enim appellavere." — *invidendis*] cf. Carm. II, 10, 7. — *atrium*] Magna et splendida pars aedium, quae prope ad ianuam sita splendidis columnis parietibusque ornari solebat ad excipiendos clientes, qui ad salutandum patronum convenirent. Epist. I, 5, 31. — *permutem* vide ad Carm. I, 17, 2.

Carmen II.

Quod ad superius carmen adnotatum est, arto quodam vinculo sex carmina coniuncta teneri, id inde quoque incrementum veritatis capit, quod hoc alterum proprio quodam aditu non aperitur, sed a primo statim versu doctrinas de reciperanda salute patriae producere pergit. Ex iis quae primo carmine proposita sunt de animi continentia facili progressione efficitur, quae sit vera paupertas. Cui quidem restituendum esse honorem quo sit digna, nunc praecipitur; ea enim quasi quoddam remedium est luxuriae restituitque virtutes quae immoderato luxu perditae sunt. Paupertatis enim perpetuae comites sunt principales priscorum Romanorum facultates: fortitudo, quae civem horribilem reddit hostibus animoque auget ad mortem pro patria obeundam parato: civilis virtus, quae summa quaeque gignit virosque aeterno honore summaque veneratione dignos efficit; fides, qua maior non est auxiliatrix ad continendam et sustentandam inter homines societatem. Cui potissimum haec cecinerit Horatius, id hoc quoque carmine, v. 2. 15, aperte proditur.

V. 1. *angustam pauperiem*] Paupertas (cui altera forma *pauperies* versibus magis commoda substituta est) angusta est non quia molestia premit, sed quia ne homines in luxuriem excurrant prohibet. Significatur igitur hoc adiectivo vinculum, quo cum continentia paupertas coniungitur. Etenim qui animum suum ipse temperat, is pauper est; et qui pauper est, is non potest facere quin cupiditates animi reprimat, angustis finibus coërceat. cf. Carm. III, 16, 39. — *amice*] libenter, non aegre. Male ex codd. nonnulli vocativum sumpserunt *amici*; nempe amici ab his carminibus alienissimi sunt. Adhortatur hic poeta iuvenes, ut paupertatem non modo non contemnant sed etiam pro amica habeant. — *robustus*] pro participio hoc positum: robustus factus: quod ne durius esse putes, compara hos similes locos Epod. 1, 35. 16, 34. Liv. V, 2, 9. ubi ad verba *consules dictatoresve* eadem necessitate *facti* intellegendum est. — *Parthos*] invictos adeo et infestissimos nomini Romano. — *vitamque*] Particula *que* cum eas partes coniungat quae natura sua magis quam casu copulantur, h. l. eas partes militaris vitae adiungit, quibus iuvenes desiderata paupertate maxime adsuescunt. Hae enim molestiae sunt quas habet militia,

In rebus. Illum ex moenibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens et adulta virgo

Suspiret, eheu, ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira caedes.

Dulce et decorum est pro patria mori:
Mors et fugacem persequitur virum
Nec parcit imbellis iuventae
Poplitibus timidoque tergo.

Virtus repulsae nescia sordidae
Intaminatis fulget honoribus

ut milites et sub divo omnibus commoditatibus carentes perdurare cogantur et in perpetuis periculis versentur. Unde videbis, particulam *et* v. 5 non posse cum Doeringio omitti. — *Illum*] h. e. talem iuvenem, qui ad hanc severam disciplinam sese formavit. Sapienter autem poeta gravitatem doctrinae mitigavit exempli et picturae vividissimis coloribus distinctae suavitate et gratia; quae ratio ut aptior est ad lyricum genus ita animos iuvenum spectaculum belli quasi spectantium blandius debuit allicere. Grata haec tabula ad exemplum Troiae a Graecis oppugnatae prope expressa est, cf. Hom. Il. III, 154. XXII, 460 sqq.; efficax suspirantium mulierum descriptio ad incitandam aemulationem. — *hosticis*] hostilibus; poetica forma, ut civicus, genticus. — *suspiret*] Et in suspirandi verbo et in particula *eheu* metuendi notio inest, unde insequens sententia *ne* particulae ope adhaeret. cf. Carm. I, 2, 5. — *agminum*] pugnandi inter acies. Agmina enim apud poetas talium rerum non anxios omnino exercitum saepe significant et aciem. cf. Carm. III, 8, 18. IV, 14, 29. Epod. 17, 9. Sat. II, 1, 14. Iniquum de verborum et rerum in hac imagine ordine iudicium est Klopstockii „über Sprache und Dichtkunst“ p. 259 sqq. 265. — *regius*] accipiendum de regis alicuius foederati filio, qui propter sponsam auxilio venit.

V. 13. *mori*] cf. Carm. IV, 9, 51 sq., et Tyrtaeus: „*Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα Ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον.*“ Cic. Phil. 14, 12: „O fortunata mors, quae naturae debita pro patria est potissimum reddita!“ — *fugacem*] cf. Sim. fr.: „*ὁ δ' αὖ θάνατος κίχε καὶ τὸν φυγόμαχον.*“ — *timidoque tergo*] Male in bonis etiam codd. est *timidove*; non separandi sunt poplites a tergo sed coniungendi, ut ignavus miles in fuga totus conspiciatur. Vide etiam ad Carm. I, 2, 1. — *persequitur*] i. e. sequitur et consequitur, nam qui persequitur non desinit sequi. — *repulsae nescia*] quia qui virtute praestant neque honores petunt a populo neque aliam veram esse sciunt dignitatem nisi eam quam virtus ipsa tribuat. Qui sic sentiunt, iis honorem neque data munera augent neque negata minuunt. cf. Carm. II, 2, 17. IV, 9, 39 sqq. — *intaminatis*] Inane est corrigendi periculum eorum, qui in codd. scripserunt *incontaminatis*, ut versus 17 hypermeter esset. Illa enim forma, quae nunc hoc tantum loco Horatii repe-

Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis aurae.

Virtus recludens immeritis mori
Caelum negata tentat iter via
Coetusque vulgares et udam
Spernit humum fugiente penna.

Est et fideli tuta silentio
Merces: vetabo qui Cereris sacrum
Vulgarit arcanae sub isdem
Sit trabibus fragilemve mecum

Solvat phaselon; saepe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum,
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede Poena claudo.

ritur, facta est ex obsoleto verbo *taminare* i. e. tangere. — *recludens*] cf. Simon. fr.: „*Οὐδὲ τεθνᾶσι θανόντες, ἐπεί σφ' ἀρετὴ καθύπερθε Κυδαίνουσ' ἀνάγει δώματος ἐξ Ἀΐδεω.*" Sic Incert. auct. Herc. Oet. 1992: „Nunquam stygias fertur ad umbras Inclita virtus." — *negata*] hominibus quales esse solent. cf. Senec. Herc. fur. 439: „Non est ad astra mollis e terris via." — *udam humum*] nebulis et umido aëre tectam, contra quam cogitandus est perpetua serenitate nitens aether, quem ut dignum suo candore domicilium quaerit virtus. — *penna*] Grammatici veteres docuerunt, *pennas* avium, *pinnas* murorum esse. Tamen Kellerus, Müllerus, Ecksteinius cum optimis codd., etiam Blandin. antiquissimo, *pinna* scripserunt. — *Est et*] Compara Simonidis hoc fragmentum *Ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέρας* (p. 398 Schneidew.), quod Augustum in ore habuisse narrat Plutarch. Apophth. Augusti 7 et Horatium voluisse exprimere credendum est; quanquam omnino in levissima saepe similitudine verborum imitationes investigare non magis iniquum est quam molestum. — *Cereris sacrum*] Fides in rebus sacris probata exemplo est, a quo facilis est conclusio et transitus ad praestandam in omnibus rebus incorruptam fidem. Sacra Cereris summa religione continebantur; quae qui vulgare auderet, linguae erat incontinentis ac nullius fidei. Ovid. Am. I, 7, 10: „ausus in *arcanas* poscere tela *deas*." — *fragilemve*] Codd. *fragilemque*; quod mutandum iam Bentleius bene vidit, quem secuti etiam sunt Müller. Eckstein. Opponuntur enim inter se tectum et navis. Cfr. Callim. Cer. 117: „*Δάματερ, μὴ τῆνος ἐμὶν φίλος, ὅς τοι ἀπεχθής, Εἴη, μηδ' ὁμότοιχος· ἐμοὶ κακογείτονες ἐχθροί.*" — *Diespiter*] vide ad Carm. I, 34, 5. — *incestum*] impium; sic *castus* i. q. pius C. S. 42. — *antecedentem*] ac propterea securum; nimirum poenam effugere posse sibi videtur. Poenam autem quasi deam esse, propter claudum pedem vix est quod dicam. Eurip. fragm. „*ἡ Δίκη . . . σῖγα καὶ βραδεῖ ποδὶ Στείχουσα μάρψει τοὺς κακούς, ὅταν τύχῃ.*" Comparetur Homerica descriptio *Ἄτης* Il. XIX, 91 sqq. IX, 502 sqq.

Carmen III.

Iustum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava iubentium,

Carmen III.

Ne huic quidem carmini proprius aditus paratur, sed subita quadam ratione, ut cum superioribus coniunctio appareat, quarta additur virtus constantiae. Ea enim, iustitiae comes, primis statim versibus quasi parens praedicatur invicti animi, qui ne summae quidem potentiae — in qua significanda a minore hominum vi per naturalium rerum potestatem ad validissimam ipsius Iovis manum ascenditur — unquam cedit. Constantia virtus est qua qui omni tempore bene merere voluerunt de hominibus, magna sua facinora patrare, aeternam laudem sibi parare viamque ad caelum munire potuerunt. Quorum splendidum exemplum Romulus est, qui qua eminuit virtute invidiam et odium acerbissimi etiam adversarii superavit urbemque Romam condere ac firmare potuit. Iuno enim, non temere provocata sed nativa Romanorum adversaria, quae quicquid voluntate ac potentia potuit efficere in delendam urbem Troiam olim contulerat, quae cum suam maiestatem Minervaeque castitatem prae luxuria ac mollitie contemptam a Troianis vidisset totam sese stirpem eversuram iuraverat, tamen Romuli insigni virtute commota quominus inter deos is recipiatur non amplius vult prohibere neque magis impedire quominus Troianorum posteri ex urbe sua Italiam, ex Italia totam terram subiciant, dummodo ut imperii parens Romulus quo tendere debeant recte pernoscant neque perfidae Troiae et maiorum falsa vestigia sequantur. Inter Romam et Troiam mare saeviat necesse est, Troia ut renascatur nunquam potest concedi, h. e. cavendum est ne Roma exemplum Troiae sequatur, ne Roma quasi evadat altera Troia, ne Romani cives divitiarum blanditiis deleniti voluptatibusque capti divinam maiestatem et sapientiam spernant. Audacter poeta ipsam Iunonem ad deos de recipiendo in caelum Romulo dicentem fecit, sed non maiore audacia quam felicitate. Vides enim, quanta arte, praemissa generali quadam de constantia doctrina, quid inde commodi redundarit et redundet in imperium Romanorum deam docentem induxerit; quam egregie ea deorum contio inventa sit, quo consilio Iunonis, non alius dei orationem rettulerit. Nihil in hac ratione inest degressionis nescio cuius poeticae; latet ibi summa carminis, quam insolita quadam forma inclusam venuste poeta excusavit clausulae simul aptissimam rationem nactus. Admiranda etiam est admodum grata urbanitas, qua vv. 11. 12 Augustus magnorum virorum, quorum laboribus securitas et otium bonorum hominum ab insidiis et dolis malorum hominum et ferarum bestiarum vindicata olim esse traduntur, societati ascribitur cum Romuloque comparatur quasi alter parens imperii. cf. Epist. II, 1, 5 sqq. Si verum est quod dicunt, habuisse olim Iulium Caesarem sedis imperii Troiam transferendae consilium, fieri potuit ut inde poeta hanc carminis formam sumeret. Quid enim magis imperium perdere potuisset? — Non improbabilis est coniectura, Horatium in oratione Iunonis exemplum Ennii secutum esse, cuius fragmenta non inepte sic coniunguntur: „Respondet Iuno Saturnia sancta dearum“ et „Romulus in caelo cum dis genitalibus aevum Degat.“ Summa igitur carminis cernitur in laude et gloria nominis Romani, in constantia tanquam in fundamento posita, per annorum seriem adaucta, ab Augusto ad summum fastigium elata.

V. 1. *tenacem*] Sic Caes. B. C. I, 83 „tenere uterque propositum videbatur.“ Et Ovid. Met. X, 405 „propositique tenax.“ Quid in simili re audere potuerit poeta, ostendit locus Epist. I, 13, 11. — *ardor*] de

Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida neque Auster,
Dux inquieti turbidus Hadriae,
Nec fulminantis magna manus Iovis;
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Hac arte Pollux et vagus Hercules
Enisus arces attigit igneas,
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibet ore nectar.

quavis cupiditate; nobilius certe vocabulum quam furor. Lucret. III, 252: „Sive voluptas est sive est contrarius ardor." — *iubentium*] Iubet populus, censet senatus. Notandus est additus accusativus obiecti. cf. Sat. II, 3, 141. II, 5, 70. Epist. II, 2, 63. Sall. Iug. 84, 1. — *instantis*] Qui ab altero nunquam recedit, sive ut ipse alteri iniuriam aliquam vel malum inferat, sive ut alterum ad ingratum aliquod opus perficiendum cogat, is instare alteri dicitur, ut Sat. I, 1, 115. Epist. I, 2, 71; absolute hic ponitur et Carm. II, 14, 3. — *mente quatit solida*] Haec quoque verborum coniunctio poetica et audacior est pro *mentem solidam alicuius quatere.* Ablativo autem poeta eam iusti et constantis hominis partem accuratius significat, qua ille illatam vim sentit. *Solida* mens opponitur quasi liquidae, fluctuanti menti eius, qui cum certam voluntatem non sequatur, omni externae potestati obnoxius est. — *dux*] cf. Carm. I, 3, 15. — *fulminantis*] Semel apud Horatium; poeticum vocabulum a serioribus prosae orationis scriptoribus receptum. — *hac arte*] in prosa: hac via, hac ratione, quanquam apud Tacit. Ann. I, 28 similiter: „Accitur centurio Clemens et si alii bonis *artibus* grati in vulgus." cf. Sat. II, 5, 3; levis quaedam in hac voce significatio inesse videtur Graecae *ἀρετῆς*. Est enim constantia, virtus. Suo more Horatius a generali sententia per mythica exempla ad suam rem leniter progreditur. In quibus exemplis memorabilis est quaedam poetae constantia; eadem enim reperies Carm. IV, 8 extr. et Epist. II, 1, 5. — *enisus*] melius quam quod etiam est in codd. *innisus*; qui altiora petunt, enituntur. cf. Verg. Georg. II, 360. — *Quos inter*] Vocabulorum reversio praepositi nominis notionem et gravitatem auget, praepositioni quae coniungendis notionibus inserviens ipsa notione caret nimiam vim detrahit, orationem concinnioremgratioremque reddit, rhythmum versuum adiuvat. cf. Epod. 2, 38. 7, 3. 12, 23. 16, 40. Sat. I, 1, 47. I, 3. 53. 60. 68. 100. Epist. II, 1, 43. — *recumbens*] cf. Epist. I, 5, 1. — *Purpureo ore*] vide ad Carm. IV, 1, 10. — *bibet*] Sic scripsi cum Peerlkamp. Ritter. Keller. Gerlach. Müller. Schütz. ex multis optimisque codd., ne honor, qui mortuo deberetur, vivo iam daretur; id quod fieret, si cum aliis codd., Orellio, Haupt. Meinek. Ecksteinio *bibit* scriberetur. cf. Tacit. Ann. XVI, 47: „Deûm honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit." Plin. N. H. VII, 45: „deus ille (Augustus) caelumque nescio adeptus magis an meritus." Tac. Ann. IV, 38: „Optimos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos: melius Augustum, qui speraverit." Et Augustus ipse ad Tiberium scripsit (Sueton. Aug. 71): „benignitas enim mea me ad caelestem gloriam ef-

Hac te merentem, Bacche pater, tuae
Vexere tigres indocili iugum
Collo trahentes; hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit,

Gratum elocuta consiliantibus
Iunone divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque iudex
Et mulier peregrina vertit

In pulverem, ex quo destituit deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
Castaeque damnatum Minervae
Cum populo et duce fraudulento.

Iam nec Lacaenae splendet adulterae
Famosus hospes nec Priami domus

feret.“ Antiquis enim hominum inter deos relatio indicium erat ingentis famae insolitaeque dignitatis. cf. Carm. III, 5, 2. IV, 5, 32. Epist. II, 1, 15. — *Bacche pater*] Epist. II, 1, 5. Pater appellatur, quia eius beneficio terrae insita est vitium procreandarum vis, hominesque ipsi vini cultura ad cultiorem vitam sensim perducebantur. Inde etiam tigres ab eo domabantur. Cic. de Fin. III, 20, 66: „hi, qui valent opibus atque id facere possunt, ut de Hercule et de Libero accepimus, ad servandum genus hominum natura incitantur.“ — *collo*] Singularis pro plurali apud poetas ponitur ad unitatis et concordiae notionem sustentandam. cf. Epod. 2, 64. — *Quirinus*] Lege Ovid. Met. XIV, 805 sqq. — *gratum*] accusativus obiecti est, vide ad Carm. II, 12, 14.

V. 18. *Ilion*] De genere nominis vide ad Carm. 1, 10, 14. Malebat tamen Bentleius v. 23 *damnatam* contra librorum auctoritatem, ne quid ambiguitatis relinqueretur. Secuti sunt Meinekius, Hauptius, Linkerus, Ritterus, Müllerus, Ecksteinius, nulla necessitate coacti; nemo enim *damnatum* cum praecedente vocabulo *pulverem* coniungere velit, id quod cavere voluit Bentleius. *Kellerus* recte codicum auctoritatem servavit; etiam schol. *damnatum* habent. In conduplicatione (ἀναδιπλώσει) cohortandi et deterrendi vis inest. — *fatalis iudex*] De Paridis iudicio cf. Verg. Aen. I, 26. Hom. Il. XXIV, 28. Fatalis i. e. fato destinatus ad exitium Troiae ferendum, quia incestus est castaeque (v. 25) deae invisus. *Que* particula adduntur nonnunquam quae explicandi causa necessaria videntur. Sic infra v. 59. Carm. I, 7, 30. I, 36, 9. III, 5, 36. — *mulier peregrina*] Dea indignatione plena Helenam non nominat. cf. v. 32. — *vertit*] Paris absolvit perniciem Troiae iam destinatam, ex quo Laomedon deos fefellit. De fraude Laomedontis vide Hom. Il. VII, 452 sq. XXI, 442 sqq. Apertum est, *fraudulentum ducem* v. 24 non esse innocentem Priamum, qui maiorum culpam luit, sed ipsum Laomedontem. — *mercede pacta*] est ablativus instrumenti. Similiter Liv. I, 51: „quod morando spem destituerit.“ — *adulterae*] genetivus est, non dativus. *Splendet* enim absolute positum est: „floret, superbit.“ De re cf. Hom. Il. III, 392. — *He-*

Periura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit,

Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protinus et graves
Iras et invisum nepotem,
Troica quem peperit sacerdos,

Marti redonabo; illum ego lucidas
Inire sedes, discere nectaris
Sucos et adscribi quietis
Ordinibus patiar deorum.

Dum longus inter saeviat Ilion
Romamque pontus, qualibet exsules
In parte regnanto beati;
Dum Priami Paridisque busto

Insultet armentum et catulos ferae
Celent inultae, stet Capitolium

ctoreis] cf. Carm. I, 3, 36. Epist. I, 12, 20. Propert. III, 3, 44: „Teutonicas Roma refringat opes", in quo loco idem est verbi *refringendi* poeticus usus, frangendo reprimere. — *resedit*] Contrarium residere est surgendo. Ovid. Am. I, 1, 27: „Sex mihi surgat opus numeris, in quinque residat." — *Troica sacerdos*] Servius ad Verg. Aen. I, 273: „Naevius et Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt." Id. ad VI, 778: „dicit namque (Ennius) Iliam fuisse filiam Aeneae; quod si est, Aeneas avus est Romuli." — *redonabo*] h. v. non legitur nisi bis apud Horatium, sed diversa significatione: Carm. II, 7, 3 idem est quod reddere, h. l. impunitum aliquem mittere. Verum in hac quoque notione altera reddendi inclusa est, praesertim quia coniuncta est cum dativo *Marti*. Qui alicui aliquem eripuit, deinde incolumem reddit, is redonat. — *discere*] Sic multi codd. et Porphyrio quos *Kellerus* quoque secutus est; Schütz. Müller. Eckstein. servarunt vulgatam lectionem *ducere*. Sed Martis filius qui admittitur ad convivium deorum, mortalis nectar nondum gustavit; satis est igitur *discere* eum sucos nectaris. — *quietis*] cf. Sat. I, 5, 101.

V. 37. *inter saeviat Ilion*] Nonnunquam poetae inter praepositionem eiusque casum verbum aliquod interponebant; hoc autem loco diaeresis seiuncta quae videntur vocabula tollit simul et coniungit. cf. III, 15, 5. 27, 51. Verg. Bucol. 6, 19. Aen. II, 278. — *exsules*] Romani. — *busto*] Priamus caruit quidem busto, nam discerptus et dilaniatus in litore iacuit (Verg. Aen. II, 557); neque tamen vituperandus Horatius. Totus enim ager Troianus eius quoddam sepulcrum est. — *insultet*] summa in mortuum contumelia; ut apud Hom. Il. IV, 176 et ap. Eurip. El. 327 Aegisthus Agamemnonis ἐνθρώσκει τάφῳ. — *Capitolium*] cf. III, 30, 8; certissimum pignus perpetuitatis imperii rerumque Romanarum summum decus. — *ferae*] cf. Epod. 16, 10. — *trium-*

Fulgens triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus.
Aurum irrepertum et sic melius situm,
Cum terra celat, spernere fortior
Quam cogere humanos in usus
Omne sacrum rapiente dextra,
Quicumque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis, visere gestiens,
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulae pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne nimium pii
Rebusque fidentes avitae
Tecta velint reparare Troiae.
Troiae renascens alite lugubri

phatis] Activa vis in hoc verbo non inest nisi apud poetas et qui eos imitabantur seriores scriptores. — *possit*] Locus in fine versus eximius tritissimo vocabulo suam vim restituit. — *horrenda late*] metrica vi haec coniunguntur cf. Carm. III, 17, 9. Verg Aen. I, 21. — *medius liquor*] medium mare, quod extremas occidenti soli subiectas regiones coniungit cum oriente. — *spernere fortior*] Adiectivum participii more positum (vide ad Carm. I, 6, 19) condicionem habet a Iunone positam, i. e. si maiorem ostendat fortitudinem in spernendo auro quam in cogendo. Quare verba *humanos in usus* non cum cogendi verbo sunt coniungenda sed cum *rapiente*; humani enim usus profani sunt et ponuntur contra sacrum. — *obstitit*] ἀορίστως; qui a primis temporibus obstitit mundo i. e. orbi terrarum, et nunc quoque obstat, finem ponit. Quare dativus *mundo* praestat genetivo *mundi* paucorum codicum. — *quicumque mundo*] Bentleius: „Illud denique minus placet *quicumque terminus*. Quot enim, obsecro, sunt mundi termini? Legerim potius *Quacumque*, ut mox sequitur *qua parte ignes, qua nebulae*.“ Nimis acute; adduntur enim termini ipsis versibus 55 et 56. — *tangat*] Sic etiam Müller. Schütz. Eckstein. cum Cruquio et Lambino rectius quam *tanget*, quod *Kellerus* ex multis sane codd. recepit; non vaticinatur Iuno, sed ut Romani eo perveniant concedit. Insequentibus versibus describuntur zona torrida et frigida. cf. Carm. I, 22, 17 sqq. — *rores*] apud poetas de quocumque liquore.

V. 61. *renascens*] Si Troia renascitur, malis ominibus renascitur, quoniam Iunonis numen id fieri non

Fortuna tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Coniuge me Iovis et sorore.
Ter si resurgat murus aëneus
Auctore Phoebo, ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.
Non hoc iocosae conveniet lyrae:
Quo, Musa, tendis? Desine pervicax
Referre sermones deorum et
Magna modis tenuare parvis.

Carmen IV.

Descende caelo et dic age tibia
Regina longum Calliope melos,

patitur. cf. Carm. I, 15, 5. — *victrices*] quae semel iam vicerunt et iterum vincent. — *coniuge me*] Verg. Aen. I, 46. In utroque loco inde gloriam petit et superbiam, quod coniunx simul est et soror Iovis; apud utrumque poetam vv. *coniunx* et *soror* gravissima versuum loca occuparunt. cf. Hom. Il. IV, 59 sqq. XVI, 432. — *Phoebo*] Pindar. Olymp. 8, 31: „*Τὸν (Αἰακὸν) παῖς ὁ Λατοῦς εὐρυμέδων τε Ποσειδᾶν, Ἰλίῳ μέλλοντες ἐπὶ στέφανον Τεῦξαι καλέσαντο συνεργὸν Τείχεος.* cf. Carm. IV, 6, 23 sq. — *ter*] numerus poeticus, ut Verg. Georg. I, 281 sqq. IV, 384. Ovid. Met. X, 452. — *Argivis*] cf. Carm. I, 7, 8 sq. — *non hoc*] cf. Carm. II, 1, 37. Fluctuant codd. inter *conveniet* et *conveniat*. Futurum necessarium videtur; vetatur ne longius pergatur; unde haec *quo tendis? — tenuare*] vocabulum poeticum; verba in syllabam *are* desinentia propter suavem et gravem sonum plerumque placuerunt poetis.

Carmen IV.

Discrepat hoc carmen a duobus superioribus eo, quod non caret introitu; quo cum quintum et sextum destituta sint, tota haec series in duas aequales partes dividitur. Inter quas hoc maxime discriminis est, quod cum illa parte magis virtutes, quibus Romani nominis gloria innititur, ostenduntur et praedicantur, hac altera poeta docet, quid de necessitate principatus de Augustique praestantia sibi persuaserit. Cui rei brevi in tertio carmine Augusti commemoratione quasi via sternitur. Iam incipit poeta a sublimi invocatione Musae, cuius ope in tanta re quam maxime indigere se sentit. Quam sibi non defuturam bene scit; morem enim dii gerunt iis quibus favent. Quare ad ipsa sacra nemora, ad conventum Musarum admissus esse sibi videtur, et quemadmodum primo carmine Musarum se sacerdotem nominavit, hic cantum suum patriae amoris plenum commendat ut divina origine ortum. Musis enim tota poetae vita dedita fuit, quaecumque huic bona unquam evenerunt illis debentur, pii igitur et sacri vatis carmina divinae voces sunt. Ut poetam

Seu voce nunc mavis acuta
Seu fidibus citharaque Phoebi.

Auditis? an me ludit amabilis
Insania? Audire et videor pios
Errare per lucos, amoenae
Quos et aquae subeunt et aurae.

Me fabulosae Vulture in Apulo
Altricis extra limen Apuliae

sic eos omnes adiuvant Musae, a quibus coluntur; etiam Augustum, qui non militaribus solum virtutibus eminet sed deditus etiam est leni Musarum potestati, quibus quod imperium sapientia temperatum habet acceptum refert. Nulla enim vera potestas est sine sapientia; vis consilio non temperata invisa diis est neque potest durare. Haec sententia uberius explicatur imagine pugnae, quam caelestis Iuppiter, in quo omnis sapientia est, cum Titanibus pugnavit, rudium et immoderatarum terrestris naturae virium exemplis. Quae cum ita sint, poeta perfecto hoc carmine pietatem celebrat erga deos cum eaque coniunctam sapientiam, iustam eam cuiusvis potestatis moderatricem. In qua re Horatius invocata Musa eo ferebatur, ut a suo exemplo ad Augusti maiorem auctoritatem, ab Augusto ad generalem et exemplorum simplicitate prope liberatam doctrinam sese tolleret; quae quidem ne philosophi magis quam poetae esse videretur, mythicis fabulis passim insertis prudenti consilio cautum est. Vix est quod moneamus, videri Horatium in describenda illa Iovis et Titanum pugna proxime attingere voluisse suam aetatem in qua factionum temeraria cupiditas omni utilitate, quae ex superiorum temporum fatali ratione potuisset capi, pertinaciter contempta cum principatu Augusti, divina prudentia Romanis imposito, impium certamen inire ausa est. De qua re cf. Ovid. Met. I, 200 sqq.

V. 2. *longum*] maius, uberius, ad quod canendum longiore Musae praesentia opus est. Ad insequentes versus compara Carm. I, 1, 32—34, ubi eadem ratione diversa genera lyricae poesis tibia et lyra distinguuntur. — *citharaque*] Sic contra plurimam partem codicum scribendum; alterum *citharave* non potest ferri cum Rittero et Kellero, quia *fides et cithara* non possunt neque inter se neque ab Apolline separari (ἓν διὰ δυοῖν). Nam Mercurio, quem illi *fidibus* indicari putabant, locus hic non est. De instrumentis musicis vide ad Carm. IV. 1, 23. IV, 15, 30. I, 12, 1. I, 1, 32. A. P. 202. — *auditis*] Poeta ipse iam ἔνθεος est. Interrogat autem circumstantes, et eosdem quidem quos Carm. III, 1, 4 cogitaverat. — *amabilis insania*] Oxymoron. Est furor poeticus, ἐνθουσιασμός, μανία. — *videor*] in prosa vulgo: *mihi videor*; ut Carm. II, 1, 21; sed sic etiam Cicero de amic. 12, 41. Divin. in Caecil. 14, 45. — *subeunt*] Latior huius verbi notio non magis auris apta est quam aquis; elegantius est enim quam intrare, nihil aliud. — *fabulosae*] Et strophae et rerum necessitate coniungenda sunt *fabulosae palumbes*, mirae, prodigiosae. Congruunt *me fabulosae* et *puerum palumbes* — *in Apulo*] Vultur Apuliae mons erat supra Venusiam; parte tamen etiam in Lucaniam procurrebat. Deinde insolitum quidem, sed ferendum est, quod prima syllaba *Apuliae*, quam Horatius aliis locis produxit, v. 10 correpta est, cum v. 9 eadem syllaba producta sit. Nam praeterquam quod in nominibus propriis Latinis poetis magna admodum libertas fuit, apud unum Horatium triplex huius nominis metrum est: *Apulus* (– ⏑ ⏑)

Ludo fatigatumque somno
Fronde nova puerum palumbes

Texere, mirum quod foret omnibus
Quicumque celsae nidum Acherontiae
Saltusque Bantinos et arvum
Pingue tenent humilis Forenti,

Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis, ut premerer sacra
Lauroque collataque myrto,
Non sine dis animosus infans.

Vester, Camenae, vester in arduos
Tollor Sabinos, seu mihi frigidum
Praeneste seu Tibur supinum
Seu liquidae placuere Baiae.

Vestris amicum fontibus et choris

Carm. I, 33, 7. III, 4, 9. 5, 9. 16, 26. IV, 14, 26. Epod. 2, 42. Sat. II, 1, 38; *Apulia* (– – ⏑ ⏑) Epod. 3, 16. Sat. I, 5, 77; *Apulia, Apulicus* (⏑ – ⏑ ⏑) Carm. III, 4, 10. 24, 3. Ac ne nimis in ea re haereas, compara praeter illud Homeri Il. V, 31. 455: *Ἄρες, Ἄρες βροτολοιγέ κτλ. Lavinius* (– – ⏑ ⏑) ap. Verg. Aen. I, 2. IV, 230 Ovid. Met. XV, 728, contra *Lavinus* (⏑ – ⏑ ⏑) ap. Tibull. II, 5, 49. Sil. Ital. VIII, 137; *Sicanius* (– ⏑ ⏑ ⏑) et *Sicanius* (⏑ – ⏑ ⏑); *Italia* (– ⏑ ⏑ ⏑) et *Italus* (⏑ ⏑ ⏑), *Arabs* (⏑ –) et *Arabia* (– ⏑ ⏑ ⏑); *Sidonius* (– ⏑ ⏑ ⏑) et *Sidonius* (– – ⏑ ⏑) et permulta alia. Et dubitatum est, num possit Apulia, quae terra est, *altrix* appellari; sed cf. Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 185 „ad loca *nutricis* iam non errantia *Deli*" et Stat. Theb. VII, 147: „altricemque domum." Scripserunt autem ex coniectura: *limina sedulae, limina Dauniae, limen adulterae, limina providae, limina villulae, limina pergulae, limina cellulae, limina devia, Vulture in avio* (Keller, qui olim ex codd. receperat *Pulliae*, quo nomine rusticam nutricem Horatii significari putabat. Illa autem *Pullia* exorta est ex errore scribarum Italorum, quippe qui vernaculo sermone *Apuliam* in *Pulliam* (*Pugliam*) mutare consueverant.) — *fatigatumque*] Locum mutavit particula; vide ad Carm. II, 7, 25. Somnus autem somni cupiditas et desiderium est. — *puerum*] Similis est de Pindaro puero narratio, cui devio et somno oppresso apes mella in labra congessisse dicuntur. Poetarum vita tota Musis sacra est. — *nidum*] Cic. de orat. I, 44: „Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum adfixam." Acherontia hodie *Acerenza*, Banti *Banzi* s. *Vanzi*, Forentum *Forenza*. — *ut*] coniunge cum *mirum*. Epod. 16, 53. — *lauroque*] In lauro et myrto vaticinatio quaedam inest de futura poesi Horatii Apollini et Veneri dicata. — *non sine dis*] Litotes fortior est quam simplex adfirmatio; vide ad III, 26, 2. cf. Hom. Il. V, 185.

V. 21. *Sabinos*] ubi erat Horatii villa. Deinde nominantur tria oppida a Romanis vitandi caloris aestivi causa frequentata; inde epitheta etiam sumpta ab Horatio. Confer Epist. I, 2, 2. I, 15, 2. De Bais

Non me Philippis versa acies retro,
Devota non exstinxit arbor,
Nec Sicula Palinurus unda.

Utcumque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosporum
Tentabo et arentes arenas
Litoris Assyrii viator.

Visam Britannos hospitibus feros
Et laetum equino sanguine Concanum,
Visam pharetratos Gelonos
Et Scythicum inviolatus amnem.

Vos Caesarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quaerentem labores
Pierio recreatis antro.

vide ad Carm. II, 18, 20. Praeneste hodie et *Palestrina*. — *amicum*] cf. Carm. I, 26, 1. Sacer vates ubique et semper in Musarum tutela est, admittitur ad earum fontes et choros. De Philippensi clade vide Carm. II, 7, 13 sqq., de arbore nefasto die posita ideoque *devota* Carm. II, 13. II, 17, 27. — *Palinurus*] promunturium in ora Lucaniae prope Veliam situm, a Palinuro Aeneae gubernatore nominatum. Verg. Aen. VI, 338. Incertum est, quod vitae periculum poeta significet; quanquam Comment. Cruq. dicit, Horatium ex bello Philippensi redeuntem ibi periclitatum esse. — *utcumque*] vide ad Carm. II, 17, 11. — *insanientem*] Inanimata etiam natura poetarum excitatis animis vivere videtur; inde ei quoque quaedam quasi voluntas est et cupiditas. cf. Carm. III, 7, 6. De Bosporo vide ad Carm. II, 13, 14. Coniunxit autem Horatius his duabus strophis omnes et maris et terrae terrores, omniaque apud barbaras et occidentis (Britanni, Concani i. e. Hispani) et orientis (Geloni, Scythae) nationes pericula. De Britannis Tacit. Ann. XIV, 30: „Cruore, inquit, captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant.“ — *arentes*] Sic ex bonis codd. scripsi propter gratam allitterationem; alii *urentes*; cf. Sil. Ital. VI, 140 „arentes arenas“, Ovid. Met. XV, 268: „humus aret arenis.“ — *litoris Assyrii*] Cum Assyria non sit regio maritima, sed mediterranea, Syriae litus intellegendum est, ut apud Sil. XI, 41 „madefacta veneno Assyrio vestis“ pro Tyrio, et Verg. Georg. II, 465. — *equino sanguine*] Ut Concani sic Geloni lacte concreto aut farre sanguine equino mixto vescebantur. Verg. Georg. III, 461 sqq. — *Scythicum amnem*] Tanais. Carm. IV, 15, 24. — *altum*] cf. Carm. I, 6, 11. Sat. II, 5, 62. Metro prohibemur, ne coniungamus *altum militia*. Caesaris animus altus est, quia maiorem etiam esse aliquam laudem quam bellicam intellexit. — *abdidit*] Sic maior pars antiquissimorum codicum, et dictum est de finiendis belli laboribus nec habet quicquam ignominiosi aut inhonesti, quod senserunt ii (Keller), qui ex aliis codd. praetulerunt *addidit*, ut esset *addidit tanquam novos colonos*. Tertium quod legitur *reddidit* merum glossema est. — *consilium*] tri-

Vos lene consilium et datis et dato
Gaudetis, almae. Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum et urbes regnaque tristia
Divosque mortalesque turbas
Imperio regit unus aequo.

Magnum illa terrorem intulerat Iovi
Fidens iuventus horrida bracchiis
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.

Sed quid Typhoeus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhoetus evulsisque truncis
Enceladus iaculator audax

Contra sonantem Palladis aegida

syllabum per *συνεκφώνησιν*, ut Carm. III, 6, 6. Sat. I, 8, 43. II, 2, 21. II, 8, 1 coll. 75. Verg. Aen. II, 442. — *Scimus ut*] qua ratione; hoc enim differt *ut* part. ab infinitivo cum accusat., quod non tam dicitur scire aliquem factum esse aliquid, quam qua quid ratione factum sit describitur. — *turmam*] C. S. 38. In compluribus codicibus *turbam*; confusa eadem vocabula sunt v. 47, ubi in nonnullis libris male *turmas*. Sic etiam Müller., Eckstein.; Kellero et Schützio placuit contrarium (v. 43 turbam, v. 47 turmas). — *caduco*] Prop. IV, 2, 53 „tela caduca.“ Aeschyl. Prom. 358: „*Ἀλλ' ἦλθεν αὐτῷ (Τυφῶνι) Ζηνὸς ἄγρυπνον βέλος, καταιβάτης κεραυνὸς ἐκπνέων φλόγα.*“ Magna vis est in hoc adiectivo; Titanes telis gravi manu Iovis fortiter demissis ad terram, unde caelum petere studebant, prostrati sunt.

V. 45. *inertem*] Carm. I, 34, 9. Grato certamine inter se opponuntur immobilis terra et turbidum mare, deinde terra ab hominibus culta (*urbes*) et inanis Orcus, tum beati quietique dii et discordes semper homines; iisdem autem partibus triplex imperium Iovis describitur. — *fidens bracchiis*] Necessario haec coniunguntur ut apud Hom. Il. XII, 135 „*χείρεσσι πεποιθότες*: in bracchiis enim corporum robur inest, quo contra Iovis mentem pugnare audebant. Potuerunt ii quidem aliquandiu terrorem incutere (*horrida*), sed nihil efficere quod maneret. Sic cohaerent vv. 49—58. — *fratresque*] vide ad Carm. I, 3, 19. Intellegendi sunt fratres Aloidae, Otus et Ephialtes. cf. Verg. Georg. I, 280. Ovid. Met. I, 151 sqq. — *Typhoeus*] *Τυφωεύς*. Verg. Aen. IX, 713. Ovid. Met. V, 321 sq. III, 303. — *Mimas*] apud Hesiodum est Centaurus, apud Euripidem Gigas. — *Porphyrion*] *βασιλεὺς Γιγάντων*. — *statu*] i. e. stabili gradu, ut apud Liv. XXX, 18 „statu movere hostem.“ — *Rhoetus*] cf. Carm. II, 19, 23. — *Enceladus*] cf. Verg. Aen. III, 578. — *sonantem*] Clipeus hasta percussus sonum ho-

Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Volcanus, hinc matrona Iuno et
Nunquam umeris positurus arcum,

Qui rore puro Castaliae lavit
Crines solutos, qui Lyciae tenet
Dumeta natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.

Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam di quoque provehunt
In maius; idem odere vires
Omne nefas animo moventes.

Testis mearum centimanus Gyas
Sententiarum, notus et integrae
Tentator Orion Dianae
Virginea domitus sagitta.

Iniecta monstris Terra dolet suis
Maeretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Aetnam,

Incontinentis nec Tityi iecur

stibus terribilem edit. — *Palladis*] A Iovis parte stabant omnes dii deaeque; ex quibus nominantur sapientia Minervae, officiosa sedulitas Volcani (*avidus*), maiestas Iunonis, Apollinis sinceritas et veritas, qua quicquid impurum et improbum est indefessa fortitudine adoritur. Quas deorum facultates poeta rara epithetorum brevitate indicavit. — *Castaliae*] Limpidus fons est in iugo Parnasi, Apollini sacer. — *lavit*] vide ad Carm. II, 3. 18. — *mole sua*] quia nimia est et modum rectum egreditur, si non est temperata consilio. — *testis*] Stropham, quam Buttmannus, Peerlk., Meinek., Schütz., Müller. nulla codicum auctoritate adiuti spuriam esse putarunt, Acron, Porphyrio, Comment. Cruq. Priscianus iam legerunt; atque cavendum est ne eiecta una reliquam quoque carminis partem in eandem cladem abripiat. Kellero et Ecksteinio stropha genuina videtur esse. Peerlkampius ex toto carmine nihil ut Horatianum agnoscit nisi strophas 1. 2. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 19. decem reliquas eicit. — *Gyas*] cf. ad Carm. II, 17, 14. — *Orion* Apollodor. I, 4, 3: „*Ὠρίωνα δὲ Ἄρτεμις ἀπέκτεινεν ἐν Δήλῳ, τοῦτον γηγενῆ λέγουσιν ὑπερμεγέθη τὸ σῶμα.*“ — *virginea*] cf. Propert. II, 1, 67: „Dolia virgineis (Danaidum) idem ille repleverit urnis.“ Lucan. Phars. V, 142: „Virginei patuere doli.“ Sic Carm. III, 3, 28 *Hectoreis*. — *integrae*] intactae. — *tentator*] nove dictum. — *Terra*] *Γαῖα*, mater Gigantum. — *luridum*] Qui color significetur, videbis ex Carm. IV, 13, 10. Epod. 17, 22. —

Reliquit ales nequitiae additus
Custos; amatorem trecentae
Pirithoum cohibent catenae.

Carmen V.

Caelo tonantem credidimus Iovem
Regnare; praesens divus habebitur
Augustus adiectis Britannis
Imperio gravibusque Persis.
Milesne Crassi coniuge barbara
Turpis maritus vixit et hostium,

ignis] Ne victus quidem Aetnaeque subiectus Typhoeus pugnare desinit; ignem evomit, sed ne eius quidem celeritate quicquam efficiet. — *Tityi*] Hom. Od. XI, 575—580. — *reliquit*] In bonis etiam libris MSS. *relinquit*. Utrumque eodem redit. Perfectum praestare videtur propter praecedens idem tempus *peredit*. Supplendum *adhuc* — *Pirithous*] Lapitharum rex cum Theseo amico Proserpinam ex Orco rapere conatus a Plutone saxis alligatus est. cf. IV, 7, 27 sq. — *trecentae*] permultae; ut in prosa sescenti. cf. II, 14, 5. Sat. I, 5, 12.

Carmen V.

Quod in praecedente carmine pugna Titanum et Gigantum indicatum est, id huius carminis stropharum quasi agmen ducit. Ut Iuppiter, totius mundi gubernator, in caelo regnat, sic Augustum rerum gestarum magnitudo terrarum dominum fecit. Ab eo igitur sperandum est fore ut Romana dignitas integra restituatur, ut quas morum depravatio Romano nomini inusserit maculas deleat, ut ea reducantur tempora quibus bonorum laus et bona fama pluris habebantur quam corporis salus et vita. En habes sententiam, quam duobus exemplis illustrandam Horatius sibi sumpsit; alterum est eorum militum, qui Crasso primum, deinde Antonio a Parthis victo capti adeo potuerunt oblivisci Romani nominis ac dignitatis, ut inter Parthos habitare, matrimonia inire, arma etiam contra patriam ferre non dedignarentur. Alterum exemplum Reguli est; qui cum istis compositus quantus quantaque laude dignus eminet! Qui cum adversa fortuna a Poenis captus esset, indignum se habuit qui Romani civis nomine ornaretur, nec honestatem semel amissam ullis posse restitui artibus singulari iudicio iudicavit. Huius igitur tanti viri exemplum cum maiore ubertate exornaret, Horatius rectum quo tam multum ille valebat sensum eximie comprobavit. Carmen habet 14 strophas, ex quibus oratio Reguli 6 medias explet; praecedunt quattuor totidemque sequuntur.

V. 1. *tonantem*] τερπικέραυνος. Ovid. Fast. II, 130: „Hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto, Nomen habes: hominum tu pater, ille deum.“ Lucan. III, 319: „per fulmina tantum Sciret (mortale genus) adhuc caelo solum regnare tonantem.“ — *credidimus*] semper et credidimus et credemus. — *praesens*] cf. Auson. Caes. 2 de Augusto: „In terris positum credidit esse deum.“ — *adiectis*] cum adiecerit; loquitur enim poeta de futura imperii spe. — *coniuge barbara*] Iunge *maritus coni. barb.*, ut Ovid. Her. 4, 134: „fratre marita soror.“ *Turpis* est, quia dedecuit cives peregrinam et hostis filiam in matrimonium ducere. cf. Caes. B. c. III, 110. — *vixit*] Locus quem occupavit verbum magnam ei tribuit

Pro curia inversique mores!
Consenuit socerorum in armis

Sub rege Medo Marsus et Apulus
Anciliorum et nominis et togae
Oblitus aeternaeque Vestae
Incolumi Iove et urbe Roma?

Hoc caverat mens provida Reguli
Dissentientis condicionibus
Foedis et exemplo trahentis
Perniciem veniens in aevum,

Si non periret immiserabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Adfixa delubris et arma
Militibus sine caede, dixit,

Derepta vidi; vidi ego civium
Retorta tergo bracchia libero

vim. — *hostium*] Iunge cum *socerorum.* — *curia*] ubi senatus habebatur, in quo maiestas populi Romani est. Cic. pro Planc. 29 „stante urbe et curia.“ — *armis*] Sic omnes codd. non *arvis.* Quod ii qui capti et in servitutem redacti erant dominorum agros colebant, non fuit dedecori, sed quod arma etiam hostilia in patriam ferebant. Cuius quidem rei exemplum tristissimum edidit Q. Labienus, qui a Bruto ad Parthos ut auxilia peteret missus post cladem Philippensem Parthorum dux fuit adversus Romanos a. u. c. 714. Dio Cass. 48, 24: „*οὗτος ὁ Λαβιῆνος ἔπεισε τὸν Πάρθον τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχειρῆσαι.*“ Vellei. Paterc. II, 78: „Labienus e Brutianis castris profectus ad Parthos, perducto eorum exercitu in Syriam interfectoque legato Antonii concusserat (provincias).“ ibid c. 82: „captivi cuiusdam, sed Romani, consilio et fide servatus est (Antonius).“ — *anciliorum et*] pro *ancilium. Et* in bonis codd. deest; sed praestat polysyndeton. Flor. IV, 11, 3: „Antonius patriae, nominis, togae, fascium oblitus.“ — *Vestae*] Cic. Cat. IV, 9, 18. — *Iove*] Capitolino. — *Hoc caverat*] Observanda sententiarum iunctura: Illud ipsum erat, quod prohibere olim suo exemplo voluerat Regulus, et tamen factum est. — *trahentis*] Sic omnes codices; neque opus est coniectura *trahenti.* Nam *trahentis* est *qui traheret,* quod ex protasi *si non periret* intellegas. Cfr. graeca coniunctio apud Plat. Criton. p. 48. C. — *periret*] Antiquis temporibus in eiusmodi formis syllabas *et, at, it* Latini produxisse videntur, cuius rei vestigia satis frequentia remanserunt; cf. II, 6, 14. II, 13, 16. III, 16, 26. Sat. II, 2, 47. I, 5, 90. II, 3, 187. II, 1, 82. Ita nec Glareani coniectura *perirent,* nec Lachmanni *perires* opus est. — *immiserabilis*] miseratione indigna.

V. 18. *signa*] De rebus et verbis compara Carm. IV, 15, 6 sq. Epist. I, 18, 56. — *derepta*] Omnes fere codices *direpta,* male. — *portasque*] Karthaginis. — *populata*] *Populare*

Portasque non clausas et arva
Marte coli populata nostro.

Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit. Flagitio additis
Damnum: neque amissos colores
Lana refert medicata fuco,

Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis

Qui perfidis se credidit hostibus,
Et Marte Poenos proteret altero
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners timuitque mortem.

Hic unde vitam sumeret inscius
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Karthago, probrosis
Altior Italiae ruinis!

verbum non sine exemplo, ut Liv. III, 6, Verg. Georg. I, 185. Aen. I, 527. — *Flagitio*] Medium carmen ut saepissime fit summam totius sententiam habet. *Damnum* in malo magis exemplo cernendum est quam in impenso pretio. — *lana*] cf. Quintil. I, 1, 5: „Natura tenacissimi sumus eorum, quae rudibus annis percepimus: ut sapor, quo nova imbuas, durat; nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt." — *deterioribus*] dativus; nam reponere est reddere. Epist. I, 7, 39. Plin. Epist. VIII, 2, 6: „Cum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse." — *si pugnat*] Tum demum, cum ordo rerum invertitur, fortes erunt qui semel capti honestatem amiserunt. — *perfidis credidit*] Egregie inter se opponuntur, ut Carm. III, 27, 25. — *Hic unde*] Si plurimi codices et recte quidem legunt. *Hic* enim cum indignatione positum refertur ad eum militem quem ante descripsit. Is igitur qui capi se passus est, cum nimia cupiditate vitae conservandae occaecatus fortitudine recte eam servari non cogitaret, suam pacem fecit cum hoste. — *inscius*] Lachmanni coniecturam *anxius* receperunt Hauptius, Meinekius, Lehrsius, Muellerus; Bentleius ex bonis codd. *aptius*, et ex coni. „*hinc*, unde vitam sumeret *aptius*, Pacem *et* duello miscuit." Sed recte iam Comment. Cruq. „qui nesciret vitam viro forti potius de armis sperandam." Reifferscheidius Lachmanni *anxius* praetulit, ita tamen, ut *hic*, quod praecedit, de ipso Regulo acciperet, qui in hoc epilogo digito se monstraret ut principem dedecoris; de qua re comparat Carm. III, 10, 19. — *duello*] Antiquior forma egregia in ore antiqui Reguli. Sed reperitur eadem III, 14, 18. IV, 15, 8. Epist. I, 2, 7. II, 1, 254. II, 2, 98. Festus: „*Duellum* bellum, videlicet quod duabus par-

Fertur pudicae coniugis osculum
Parvosque natos ut capitis minor
Ab se removisse et virilem
Torvus humi posuisse vultum,

Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor nunquam alias dato
Interque maerentes amicos
Egregius properaret exsul.

Atqui sciebat quae sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos
Et populum reditus morantem,

Quam si clientum longa negotia
Diiudicata lite relinqueret
Tendens Venafranos in agros
Aut Lacedaemonium Tarentum.

Carmen VI.

Delicta maiorum immeritus lues,

tibus de victoria contendentibus dimicatur.“ Sic *bis* ex *duis*, *bonus* e *duonus* — *probrosis*] Probra cum dedecore sunt coniuncta; quare quod imperium Romanum a Poenis victum ruinam minatur, eius rei culpa est in ignominiosa civium ignavia. Sibi ipsi irascitur Regulus.

V. 42. *capitis minor*] „Capite deminutus erat qui in hostium potestatem venit.“ Festus; cf. Liv. XXII, 60. Triplex erat capitis deminutio. Dio fragm. 153: „*καὶ ὃς τά τε ἄλλα καθάπερ τις Καρχηδόνιος ἀλλ' οὐ Ῥωμαῖος ὢν ἔπραττε, καὶ οὔτε τὴν γυναῖκα ἐς λόγους ἐδέξατο οὔτε ἐς τὴν πόλιν καθάπερ ἐκβληθεὶς ἐσῆλθεν.*“ — *torvus*] cf. Ovid. Met. V, 92. Verg. Georg. III, 51. *ταυρηδὸν ὑποβλέπειν.* — *tortor*] cf. Cic. de off. I, 13. III, 27. — *reditus*] Plurali numero describitur, saepius populum tentasse Regulum a reditu prohibere. — *longa*] taedii plena. — *Venafranos*] in Campania sitos. — *Lacedaemonium*] Carm. II, 6, 11.

Carmen VI.

Argumentum huius carminis cum quinto cognatum est. Nam Augustus qui eo tenderet, ut Romanam dignitatem inter ipsos cives et apud exteras nationes restitueret, pravitatis et corruptionis qua laborabat res publica quasi radices evellere debebat. Diuturnis bellis civilibus fundamenta communis salutis suffossa erant, priscus timor deorum sublatus, templa devastata vel neglecta, integritas domestica vitae turpissimis flagitiis contaminata. Pietatem cum integritate restituendam censuit Augustus; inde eius in renovandis templis in corrigendisque

Romane, donec templa refeceris
Aedesque labentes deorum et
Foeda nigro simulacra fumo.
Dis te minorem quod geris, imperas;
Hinc omne principium, huc refer exitum:
Di multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosae.
Iam bis Monaeses et Pacori manus

moribus egregium studium. Quod quam rectum sit Horatius hoc carmine docet. Nam: „quia privati, inquit, commodi amor priscae deorum religionis sedem occupavit, dii omnes calamitates in impiam Italiam miserunt; infestissimi hostes, Parthi, saepius victores impetus nostros malis ominibus illatos gravi clade reiecerunt et Romanus civis, Antonius, barbararum gentium copias (Dacos, Aethiopes) ut contra ipsam patriam duceret ab animo potuit impetrare. Deorum immortalium contemptionem secuta est turpitudo domestica, qua omnes, imprimis mulieres, polluti et corrupti sunt; mala enim semina malos edunt fructus. Quare ante omnia iuventuti consulendum est; reducenda in animos iuvenum prisca pietas prisca disciplinae severitate. Severitate et officio adsuefacta fuit ea iuventus, qua quicquid ex rebus Romanis perpetua splendet gloria gestum est, qua Hannibal, Pyrrhus, Antiochus superati sunt. Nostra aetas deterior est; avi nostri perniciei originem posuerunt, patres incrementa attulerunt, quibus nos rursus improbitate ita praestamus, ut nisi nunc ipsum corrigimur a malaque qua incedimus via deflectimus peiorem etiam simus relicturi progeniem.“ Vides igitur, hoc quoque carmine efflagitare poetam, ut iuventus rectis et severis doctrinis imbuatur; aliam salutis viam esse nullam. — Restat, ut de tempore horum sex carminum pauca dicam. Quae cum cognatione consilii et loci inter se coniungantur, non possunt esse diversi temporis. Iam cum quartum et quintum ante a. 729 scripta esse non possint, omnia hoc anno iuniora esse, nego. Nam ne in sexto quidem quicquam legitur, quod annum 726, quo anno Augustus templa reficere et mores corrigere incepit, aperte prodat aut tribus annis post scriptum esse nequeat.

V. 1. *templa refeceris*] cf. Carm. II, 15, 20. Sat. II, 2, 104. Peerlkampius scribendum putavit *meritus*; non bene. Omnia flagitia et scelera superiorum temporum, quibus bella civilia gesta et templa collapsa sunt, luet haec aetas, etsi ipsa nihil commisit. Antithesis, quae est inter *delicta* et *immeritus*, egregia est et a poeta quaesita. Deinde coniectura *meritus* solita caesurae sedes mutatur. Ceterum cf. Sueton. Aug. 30: „Aedes sacras vetustate collapsas aut incendio absumptas refecit.“ — *Romane*] cf. Sat. I, 4, 85. Verg. Aen. VI, 852. Quintil. VIII, 6, 20: „Maxime autem in orando valebit numerorum illa libertas. Nam et Livius saepe sic dicit *Romanus proelio victor*, cum Romanos vicisse significat.“ — *fumo*] et incendiis et incuria. Nam cum antiqua aedificia non haberent ea tectorum foramina quibus fumus apud nos colligitur et educitur, necessarium erat ut in templis etiam simulacra deorum lavarentur. — *te geris*] Sat. II, 5, 19. — *principium, huc*] vide ad Carm. III, 4, 41. Zeugma in hoc loco non est; nam *princip.* nominativus est. Quod ut intellegas conferas Cic. de off. III, 8, 36, de senect. 12, 39. Terent. Andr. I, 1, 99: „Hinc illae lacrimae.“ — *iam bis*] Non bis Monaeses et bis Pacorus, sed semel Monaeses a. 701

Non auspicatos contudit impetus
Nostros et adiecisse praedam
Torquibus exiguis renidet.

Paene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Aethiops,
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Fecunda culpae saecula nuptias
Primum inquinavere et genus et domos;
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.

Motus doceri gaudet Ionicos

M. Crassi et semel Pacorus, Orodis filius 'a. 714 Didii s. Decidii Saxae exercitum vicit. Quod deinde a. 718 ipse Antonius a Parthis superatus est, id nescio qua verecundia prohibitus non commemoravit. Amicitia Iulii Antonii (Carm. IV, 2) certe eum non prohibuit, qui v. 14 satis perspicue Antonium notaret. Fortasse ne idem homo in duobus malis publicis conspiceretur voluit cavere. Ceterum incertum est, quis fuerit Monaeses. Suspicantur eundem esse cum Surena illo, qui Crassum vicit; Monaesen illum dictum fuisse proprio nomine, Surenam ex Orientis more dignitatis vel magistratus nomen fuisse. Is autem Monaeses, qui apud Plutarchum Anton. c. 37. ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ δυνατὸς appellatur et ad Antonium fugit, deinde a Prahate revocatus est, esse nequit: nam Surena ab Orode, Prahatis patre, interfectus est. — *non auspicatos*] De Crasso Vell. Pat. II, 46: „Hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus tribuni plebis frustra retinere conati. Quorum exsecrationes si in ipsum tantummodo valuissent, utile imperatoris damnum salvo exercitu fuisset rei publicae.“ — *contudit*] Magnam h. v. significat cladem; compara eius usum Epod. 5, 98. Epist. II, 1, 10. I, 8, 5. Sat. II, 7, 16. Carm. IV, 3, 8. — *renidet*] ridet, gaudet. Ovid. Met. VIII, 197. Catull. 39, 1: „Egnatius quod candidos habet dentes, Renidet usquequaque.“ De coniunctione cf. Carm. I, 34, 16 et infr. v. 21. Parthorum milites tenuibus torquibus aureis ornati erant. — *Dacus*] Hi ab Octaviano spreti ad Antonium inclinaverant. Verg. Aen. VIII, 704.

V. 17. *fecunda*] De genet. cf. Carm. IV, 4, 58. In reliquis locis apud Horatium genetivus non est additus, sed facile intellegitur; cf. Sat. II, 5, 31. II, 4. 44. II, 3, 287. Carm. III, 23, 6. Epist. I, 5, 19. — *genus*] liberos. — *domos*] rationes domesticas. De re compara Propert. III, 6, 25: „templa Pudicitiae quid opus statuisse puellis, Si cuivis nuptae cuilibet esse licet.“ Id. IV, 12, 17: „quid faciet nullo munita puella timore, Cum sit luxuriae Roma magistra suae?“ Ovid. Am. I, 8, 42: „Venus Aeneae regnat in urbe sui. Ludunt formosae; casta est quam nemo rogavit; Aut, si rusticitas non vetat, ipsa rogat.“ ibid. III, 4, 37: „rusticus est nimium, quem laedit adultera coniunx.“ — *in patriam populumque*] Bentleius, ne otiosa synonyma ingerere videretur Horatius, corrigendum putavit *inque patres populumque*, ut Verg. Aen. IV, 682. IX, 192 al. Sed non est tangenda antiqua formula: cf. Liv. V, 41. Sall. Cat. 52. Ovid. Met. XV, 572. Deinde apud Horatium *que* praepo-

Matura virgo et fingitur artibus;
Iam nunc et incestos amores
De tenero meditatur ungui;

Mox iuniores quaerit adulteros
Inter mariti vina neque eligit
Cui donet impermissa raptim
Gaudia luminibus remotis;

Sed iussa coram non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor
Seu navis Hispanae magister
Dedecorum pretiosus emptor.

Non his iuventus orta parentibus
Infecit aequor sanguine Punico,
Pyrrhumque et ingentem cecidit
Antiochum Hannibalemque dirum;

Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glaebas et severae
Matris ad arbitrium recisos

sitioni non adhaeret nisi Sat. I, 3, 141. — *Ionicos*] Iones mollitie insignes, inde *Ἰωνικὴ ὄρχησις* lasciva saltatio. — *matura*] quam aetatem modestia et castitas maxime commendat. *Acerba* pro *matura* Müller. coni. — *artibus*] Est ablativus. cf. Carm. IV, 13, 21. Eleganter schol. Bland. Cod. ap. Petr. Nann. Miscell. III, 17: „quae motu oculorum, superciliorum, cervicis placet.“ Ovid. Am. II, 4: „Illa placet gestu numerosaque bracchia ducit Et tenerum molli torquet *ab arte* latus.“ — *iam nunc*] cf. Epist. II, 1, 127. A. P. 43. Exspectationem res praecurrit. — *ungui*] *ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων*, i. e. ex imis medullis, penitus, non: a prima pueritia. Plut. de educ. V, p. 3 ed. Did. „*ἀγαπῶσαι* (sc. matres) *ἐξ ὀνύχων τὰ τέκνα.*“ Anthol. Pal. I, p. 119: „*Τὴν δ' ἀπὸ τῆς Ἀσίης ὀρχηστρίδα, τὴν κακοτέχνοις Σχήμασιν ἐξ ἁπαλῶν κινυμένην ὀνύχων.*“ Cic. ad Fam. I, 6, 2 „qui mihi a teneris, ut Graeci aiunt, unguiculis (i. e. intime) es cognitus.“ — *institor*] Epod. 17, 20: „Institores, quibus vestiarii dant vestes linteaque circumferenda ac distrahenda.“ Gloss. — *navis Hispanae*] Plin. N. H. III, 3: „Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet, citerior et specularibus lapidibus, Baetica et minio. Sunt et marmorum lapicidinae.“ Inde in Hispaniam frequens mercatura, et Hispani mercatores divites. — *dedecorum*] Varia dedecoris genera. — *aequor*] Primo Punico bello. cf. Carm. II, 12, 3. — *dirum*] vide ad Carm. II, 12, 2. — *Sabellis*] Quorum de severa disciplina vide Verg. Georg. II, 167. Aen. IX, 603 sqq. Ovid. Am. II, 4, 15 *rigidas Sabinas* vocat. Cic. pro Ligar. 11, 32. — *iuga demeret*] Cum tota natura quiescit,

Portare fustes, sol ubi montium
Mutaret umbras et iuga demeret
Bubus fatigatis amicum
Tempus agens abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Aetas parentum peior avis tulit
Nos nequiores mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Carmen VII.

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii
Thyna merce beatum
Constantis iuvenem fidei,
Gygen? Ille Notis actus ad Oricum

cum etiam bubus iuga demuntur, severitas matrum iuvenes quieti se dare non sinit. — *agens*] adducens, ut Verg. Bucol. 8, 17. Observa oxymoron *agens abeunte curru.* — *aetas parentum*] Observa admirabili quodam artificio poetae quattuor aetates brevi trium versuum spatio coniungi. Gravissimum illud iudicium egregio modo carminum seriem claudit. cf. Eurip. fr. Alcmaeon. 7: „*τὰ τῶν τεκόντων σφάλματ' εἰς τοὺς ἐκγόνους Θεοὶ τρέπουσι.*“ Solon. 5, 25: „*αὖτις ἀναίτιοι ἔργα τίνουσιν Ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπίσω.*“

Carmen VII.

Asterien, quae de Gygis, amati iuvenis, longa absentia sollicita erat, consolatur Horatius: neminem in amore constantiorem Gyge esse neque apud eum quicquam valere malas Chloës hospitae artes et illecebras; contra ne ipsa Romae periculis undique cincta fidem frangat magis ait esse timendum; quare eam admonet ut ne aurem praebeat Enipei vicini nocturnis carminibus, ut domum clausam teneat, ut difficilis maneat, dum Gyges revertatur. Graeca nomina licet haud dubie ficta sint, veros tamen et Romanos homines celare videntur; quanquam qui lateant investigare velle inane est studium et supervacaneum. Quo tempore compositum carmen sit nos latet.

V. 1. *quem tibi*] Relativa sententia ob eam causam praecedit ipsum nomen Gygis, quia consolandi rationes paucis verbis comprehensas continet. — *candidi Favonii*] cf. Carm. I, 7, 15. III, 27, 19. Favonius spirat ab occidente ad orientem solem, igitur proprie adversus est nautis ab oriente in Italiam redeuntibus; sed h. l. nihil indicatur nisi initium redeuntis veris mense Februario. — *Thyna*] Thyni Thraces erant, qui in Bithyniam emigrarant, unde Plin. N. H. V, 32: „Tenent omnem oram Thyni, interiora Bithyni.“ Utroque tamen nomine poetae certe sine ullo discrimine utebantur; Epist. I, 6, 33. Nobilis ea fuit regio propter multa et magna quae habuit emporia. — *fidei*] Sic codd., sed per synizesin legendae litterae *ei*, ut Carm. II, 7,

Post insana Caprae sidera frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrimis agit.

Atqui sollicitae nuntius hospitae
Suspirare Chloën et miseram tuis
Dicens ignibus uri
Tentat mille vafer modis.

Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis
Casto Bellerophontae
Maturare necem refert.

Narrat paene datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens;
Et peccare docentes
Fallax historias monet.

Frustra: nam scopulis surdior Icari
Voces audit adhuc integer. At tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus iusto placeat cave:

5 (Pompei) et Epist. I, 7, 91 (Vultei). — *Oricum*] urbs Epiri, nunc *Orso* vel *Erikho*, colonia Euboeae, cuius portus iam ab Herodoto IX, 93 commemoratus est. — *insana Caprae sidera*] Capra quae olim Iovem nutriverat inter sidera relata locum in sinistro umero Aurigae habet; oriebatur autem una cum pluvialibus Haedis (cf. Carm. III, 1, 28) a. d. IV. Kal. Octobr., occidebat Kal. Ianuar. Sic indicatur pars autumni cum parte hiemis, bruma. *Insana* propter tempestates, quas in mari movet. Cf. ad Carm. III, 29, 19. Pluralis autem numerus *sidera* Capram ipsam comprehendit cum Haedis.

V. 10. *tuis ignibus*] cf. Carm. I, 27, 16. *Ignes* ut *amores* pro ipso adulescente, qui amatur. Ovid. Am. III, 9, 56: „vixisti, dum tuus ignis eram." — *Proetum*] De hac fabula lege Hom. Il. VI, 155 sqq. — *impulerit maturare*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *Pelea*] Hippolyte Acasti Iolci regis coniunx Peleum, quem diu ad amorem frustra tentasset, vim sibi inferre voluisse apud maritum criminata est. Qui hospitem in Pelii montis solitudines abductum somnoque oppressum inter medios Centauros reliquit; neque eorum impetus Peleus nisi deorum misericordia adiutus sustinere potuit. — *monet*] Sic optimi codd., in aliis *movet*. cf. Vergil. Aen. III, 712. Ovid. A. A. III, 651: „quid iuvat ambages praeceptaque parva *monere*?" *Historiae* autem sunt *μῦθοι*. — *frustra*] Vide ad Carm. III, 13, 6. — *Icari*] non pro Icarii sc. maris; sed sunt ipsius Icari scopuli; ceterum cf. Epod. 17, 54. Gratum est oxymoron *surdior audit*. cf. Euripidis Med. 28: „*ὡς δὲ πέτρος ἢ θαλάσσιος κλύδων ἀκούει*": audit quidem, sed non movetur magis quam si non audivisset.

Quamvis non alius flectere equum sciens
Aeque conspicitur gramine Martio
Nec quisquam citus aeque
Tusco denatat alveo.

Prima nocte domum claude neque in vias
Sub cantu querulae despice tibiae,
Et te saepe vocanti
Duram difficilis mane.

Carmen VIII.

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores et acerra turis

V. 25. *quamvis conspicitur*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *flectere equum*] In delicata qua tum perdebantur Romani pueri (Carm. III, 24, 54 sqq.) vita magnum haud dubie fuit roboris argumentum in equitandi nandique artibus; quapropter in his saepius ad amorem puellarum excitandum gravis sane commendatio quaeritur, de qua compara sis Carm. I, 8, 6. III, 12, 7. Summa igitur Enipei laus ostenditur ab Horatio bis posito *aeque* adverbio in illustri loco, initium dico et finem versuum. — *Tusco*] cf. Carm. I, 2, 13. — *denatat*] ἅπαξ λεγόμενον ut videtur; est autem ex superiore loco in inferiorem natare, quae quidem significatio praepositionis *de* mox redit in verbo *despice*; compara *delabi* Carm. III, 29, 35; *decidere* Epist. I, 14, 29; *decurrere* Carm. IV, 2, 5; *defluere* Carm. I, 12, 29. Epist. I. 2, 42; alia. — *neque despice*] vide ad Carm. I, 11, 2.

Carmen VIII.

Horatium a. 729 cadente subito arbore paene exstinctum esse ad Carm. II, 13 expositum est. Quae quidem res tam admirabilis ei visa est, ut ob conservatam salutem gratum diis animum annuo sacrificio testari decerneret. Vocat igitur insequenti anno dulcissimum amicum, Maecenatem, ad epulas cum sacrificio hoc festo die celebrandas. Qui cum nesciret, quid hoc potissimum die, Matronalibus, caelebs Horatius cenam instituisset, domum intrans sacros ibi apparatus mirari se vultu exprimit. Iam hoc carmine cogitandum est excipere Horatium laete amicum quidque sit rei explicare. Dividitur carmen ex septem strophis compositum in duas partes, quarum prior tres strophas complectens festiva aliqua ratione admirationem habet Maecenatis Horatiique cur ea paraverit explicationem. Tum media stropha invitatur Maecenas, ut adesse velit hilari quidem sed a nimia laetitia alieno convivio; in quo loco grave est v. 13 vocabulum *amici*, quocum aliqua certe ratione coniungenda sunt ultima huius strophae vocabula. Amicum posci ait ab amico, amicas etiam epulas fore; quare abiciendas esse omnes alienas curas, etiam publicas, fruendum potius quae hora praebeat bonis, pellendam in laeta re severitatem. Haec extrema altera continentur carminis parte, composita item tribus strophis Maecenatem ita spectantibus, ut primae tres Horatium.

V. 1. *Martiis Kalendis*] Kal. Mart. celebrari solebant Matronalia in honorem Iunonis et in memoriam conubiorum Romulo regnante institu-

Plena, miraris, positusque carbo in
Caespite vivo,
Docte sermones utriusque linguae:
Voveram dulces epulas et album
Libero caprum prope funeratus
Arboris ictu.

Hic dies anno redeunte festus
Corticem astrictum pice demovebit
Amphorae fumum bibere institutae
Consule Tullo.

Sume, Maecenas, cyathos amici
Sospitis centum et vigiles lucernas
Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.

Mitte civiles super urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen,

torum. Fuit etiam mos hoc die mulieres strenis donare. Martial. V, 84, 11: „Scis certe puto vestra iam venire Saturnalia, Martias Kalendas; Tunc reddam tibi, Galla, quod dedisti.“ — *acerra*] arca turaria. — *caespite*] cf. Carm. I, 19, 13 sqq. — *docte*] Admodum festiva alloquendi ratio: „quid mihi sit caelibi cum matronalibus, tu, quanquam peritissimus es rerum sacrarum et Latinarum et Graecarum, tota ista doctrina non assequeris.“ Sermones enim litterae ipsae sunt. cf. Cic. de off. I, 1, 1. Martial. X, 76, 6 „amicus Lingua doctus utraque.“ Suet. Claud. 42: „Cuidam barbaro Graece et Latine disserenti, Cum *utroque*, inquit, *sermone* nostro sis paratus.“ — *Libero*] vide ad Carm. II, 17, 28. Baccho cur caprum immolaverit, vide ex Vergil. Georg. II, 380; et album quidem, quia superis diis albae, inferis nigrae hostiae mactabantur. — *funeratus*] Aliis scriptoribus *funerare* est *iusta mortuis persolvere*, Horatio *necare*. — *fumum bibere*] Colum. I, 6, 20: „Apothecae recte superponentur iis locis, unde plerumque fumus exoritur: quoniam vina celerius vetustescunt, quae fumi quodam tenore praecocem maturitatem trahunt.“ Apothecae igitur diversae erant a cella vinaria, quae ne vinum calore vitiaretur, in humum depressa fuit et septentriones versus sita. Amphorae autem vel vitro vel argilla confectae, ne aer accederet, gypsabantur vel oppicabantur. — *Consule Tullo*] Rectius videtur intellegi L. Volcatius Tullus, qui cum Caesare Octaviano consul erat a. u. c. 721, quo anno Horatius Sabinam villam a Maecenate acceperat, ita ut vetustissimum vinum videatur promere, quod in suo agro natum erat. Alii referunt ad eum Tullum, qui anno ante natum Horatium (a. u. 688) consul erat.

V. 13. *cyathos amici sospitis*] qui propter salutem amici servatam ebibantur. cf. Carm. III, 19, 9 sq.; in qua re his verbis Romani utebantur: *bene te* vel *bene tibi*. Centum autem numerus hic est infinitus. — *Daci Cotisonis*] De hoc reliquisque rebus ad Romanam historiam pertinentibus vide ad Carm. II, 13. Co-

Medus infestus sibi luctuosis
Dissidet armis,

Servit Hispanae vetus hostis orae
Cantaber sera domitus catena,
Iam Scythae laxo meditantur arcu
Cedere campis.

Neglegens ne qua populus laboret
Parce privatus nimium cavere;
Dona praesentis cape laetus horae,
Linque severa.

Carmen IX.

Donec gratus eram tibi
Nec quisquam potior bracchia candidae

tiso rex Dacorum fuit. — *infestus sibi luctuosis*] En iterum exemplum constructionis ἀπὸ κοινοῦ quae solet vocari. Est enim Medus *sibi* infestus armis *sibi* luctuosis. Nam quod alii voluerunt *Medus infestus Romanis*, id cum ab hoc certe loco alienum videatur, tum vix ex adiectivo absolute posito intellegitur. Praeterea ne cum Heinsio et Bentleio *infestis* — *luctuosus* scribas vetat homoeoteleuton a poetis latinis magnopere adamatum. — *Cantaber*] cf. Carm. II, 6, 2. IV, 14, 41. Ep. I, 12, 26. — *Scythae*] cf. Carm. II, 9, 23 sq. — *privatus*] Cum privatus sis. Vult poeta. ut amicus totus sit apud se, ut nihil cogitet nisi mutuam qua gaudebant amicitiam. Praefectus urbi Maecenas non fuit, neque tunc neque ante. Nam ne eo quidem tempore, quo Octavianus ad bellum Actiacum profectus erat, Maecenatem vere praefectum urbi fuisse bene vidit Hoeckius (Römische Geschichte) T. I. p. 312. Madvigius: „noli nimis cavere, ne neglegens et incuriosus populus aliqua in re laboret;“ non recte, opinor. — *cape*] Codices etiam *rape* praebent, quod cur non sit recipiendum, invenies cum non cupiditatem, sed usum praesentis laetitiae suaderi intellexeris. — *horae*] Alii *horae et* vel *ac*; utrumque falsum. Asyndeton optimis codicibus probatur.

Carmen IX.

Dramaticum et amoebaeum hoc carmen inter amatoria fere dulcissimum in tres aequales partes facile dividi perspicuum est. Ac prima quidem pars (str. 1. 2) irae qua Horatius et Lydia distrahuntur originem ostendit, altera (str. 3. 4), qua quid rixam amantium secutum sit indicatur, apposite transitur ad reconciliationem gratiae et amoris; quae cum tertiam efficiat partem, totum carmen ita comparatum est, ut quam verum sit Terentianum illud: „amantium irae amoris redintegratio“ venuste demonstretur. Nam hoc proprium est etiam primae et alteri parti, ut per zelotypiam et iram amoris tamen potestas quasi perluceat. Deinde quam sit suave, quod quicquid ab Horatio Lydiae obiciatur perfidiae et invidiae, id statim ab hac superetur et acute

Cervici iuvenis dabat:
Persarum vigui rege beatior.

Donec non alia magis
Arsisti neque erat Lydia post Chloën,
Multi Lydia nominis:
Romana vigui clarior Ilia.

Me nunc Thressa Chloë regit
Dulces docta modos et citharae sciens,
Pro qua non metuam mori,
Si parcent animae fata superstiti.

Me torret face mutua
Thurini Calaïs filius Ornyti,
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.

Quid, si prisca redit Venus
Diductosque iugo cogit aëneo,
Si flava excutitur Chloë
Reiectaeque patet ianua Lydiae?

Quanquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice et improbo

augeatur, non est quod uberius exponatur. Quo anno scriptum sit carmen quis dicat?

V. 3. *dabat*] Simplex verbum compositi *circumdare* loco positum esse ex dativo intellegitur *cervici*; de quo nomine Quintilianus dicit VIII, 3, 35: „*Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse: nam veteres pluraliter appellant", cui addendum tamen, veteres poetas singularem sic ponere iam ausos esse. — *alia arsisti*] cf. Carm. IV, 9, 13. Epod. 14, 9, unde quid de altera lectione *aliam* iudicandum sit facile videbis. Orta ea est ex geminatione sequentis litterae. — *multi Lydia nominis*] De genetivo vide ad Carm. I, 36, 13. cf. Sat. I, 1, 33. Artificiosa primae et secundae strophae similitudo cogit, ut septimum versum cum protasi coniungamus; sententia est: „donec non aliam magis amabas nec Lydiam Chloae posthabebas, Lydia contra multi apud te erat nominis, tamdiu clarior i. e. nobilior mihi visa sum Ilia, nobilissima inter omnes Romanas mulieres." Non recte Müller. Schütz. Eckstein. v. 7 cum insequenti coniunxerunt; ita enim omnis prope venustas stropharum demitur ac sententia evadit multo debilior. Fuit autem Lydia liberta. De Ilia cf. Verg. Aen. I, 273.

V. 12. *animae*] dulce hoc amicitiae vel amoris nomen; veluti Cic. Fam. XIV, 14. „Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite" neque nos aliter Germani „mein Leben". — *iugo aëneo*] In adiectivo posita vis est et firmitas redintegrati amoris. cf. Carm. I, 33,

Iracundior Hadria,
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

Carmen X.

Extremum Tanain si biberes, Lyce,
Saevo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores obicere incolis
Plorares Aquilonibus.

Audis quo strepitu ianua, quo nemus
Inter pulchra satum tecta remugiat
Ventis, et positas ut glaciet nives
Puro numine Iuppiter?

Ingratam Veneri pone superbiam,
Ne currente retro funis eat rota:

11. In sequentibus verbis Chloë excutitur non domo sed pectore, deinde *reiectae Lydiae* dativus est, non genetivus. — *improbo*] Quicquid modum excedit, improbum est poetis. cf. Verg. Georg. I, 146. 388. — *iracundior*] Talem se ipse describit Horatius Epist. I, 20, 25.

Carmen X.

Unum hoc exemplum est Horatianum ex carminum genere, quod *παρακλαυσίθυρον* nominatur; quo poetae amatores imitantur prima nocte ad ianuam difficilium puellarum stantes miserisque vel precibus vel minis gratiam muliercularum moventes. Cuius quidem generis mentio iniecta est Carm. I, 25, 7 sq. III, 7, 30 sq.

V. 1. *Extremum Tanain*] Etiamsi barbara esses a mitiorique sensu aliena, me saevo frigori oppositum exciperes. De verbo *bibendi* vide ad Carm. II, 20, 20. — *asperas fores*] cf. Epod. 11, 22. — *incolis Aquilonibus*] Aquilones quoniam in gelida Scythia flare solent, egregie eius regionis incolae appellantur. — *nemus*] est viridarium in domus impluvio plantatum, non *solarium*, de quo M. Seneca Contr. exc. V, 5: „Alunt in summis culminibus mentita nemora et navigabilium piscinarum freta“ et L. Seneca Epist. 122, 8: „Non vivunt contra naturam qui pomaria in summis turribus serunt? quorum silvae in tectis domorum ac fastigiis nutant?“ Sed *solarium* non est *inter tecta satum*. De viridario cf. Epist. I, 10, 22. — *ventis*] ablativus est causae. — *glaciet*] Ad hoc verbum cum alterum quod praecedit *audis* omnino aptum non videatur, zeugma in hoc loco inesse putant eliciendumque ex *audis* accommodatius verbum *sentis*, quanquam nivem in glaciem converti etiam auditur, veluti vestigiis praetereuntium. Nec bene excogitarunt verbum *sentis*, quoniam Lyce bene munita sedebat a frigore et nive. — *puro numine*] cf. Carm. IV, 4, 74. I, 1, 25. Abstinendum coniecturis: *puro lumine, duro numine*, aliis.

V. 10. Proverbium ab hominibus molem aliquam machinae rota instructae ope in sublime trahentibus petitum est. Iis enim funis saepe vel machinae manubrium e manibus elabitur quo facto retro currente rota retro it funis deciditque tra-

Non te Penelopen difficilem procis
    Tyrrhenus genuit parens.
O quamvis neque te munera nec preces
Nec tinctus viola pallor amantium
Nec vir Pieria paelice saucius
    Curvat, supplicibus tuis
Parcas nec rigida mollior aesculo
Nec Mauris animum mitior anguibus.
Non hoc semper erit liminis aut aquae
    Caelestis patiens latus.

Carmen XI.

Mercuri, nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo,

henda moles. *Retro* adverbium positum est *ἀπὸ κοινοῦ*, neque recipiendus alter verborum ordo: *ne currente rota funis eat retro* Bentleio Meinekioque probatus. — *Tyrrhenus pater*] Extenuat originem Lyces, ne cur superbiat causam habere sibi ea videatur. — *quamvis*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *tinctus viola pallor*] Tibull. I, 8, 52: „Sed nimius luto corpora tingit amor.“ Verg. Bucol. 2, 47: „Pallentes violas“; nam violarum genus etiam luteum est. — *vir*] maritus. — *Pieria*] „dubitari potest gentile (Macedonica) nomen habendum sit an proprium. Polyaen. Strat. VIII, 35 „*θυγάτηρ Πιερία.*“ Aristaen. Epist. I, 15: „*κόρη γάρ τις τοὔνομα Πιερία.*“ *Meinekius.* — *saucius*] amore. — *curvat*] sensu figurato: *flectere, movere ad misericordiam*; qui praeter h. l. non videtur reperiri. — *Mauris*] vide ad Carm. I, 1, 28. De anguibus cf. Sallust. Iug. 89, 5. — *hoc latus*] Pronomen vere demonstrativum est, neque aliter Graeci *οὗτος* usurpant. Sat. I, 9, 47. Deinde cf. Carm. II, 7, 18. — *Caelestis aquae*] cf. Epist. II, 1, 135.

Carmen XI.

Precibus Horatius convertitur ad Mercurium et lyram, ut carmen sibi velint dare quo Lyden timidam et amatam puellam sibi possit conciliare (str. 1—3): nam magnam esse carminum potestatem etiam in feras bestias, in inanimatam naturam, in ipsos adeo inferos (cf. Carm. II, 13. — str. 4—6). Ex inferis postremum locum consulto occuparunt Danai filiae, quarum exemplo quam gravi poena lueretur male redditus et deceptus amor doceretur. Quod quidem Lyden spectare versu 25 clare ostenditur; neque temere fecit Horatius, quod in Danaidum fabula diutius moratus rem suam videtur relinquere. Etenim in hac fabula nihil velim aliud videas nisi argumentum carminis, quod ad flectendam Lyden poeta a deo postulat. Quod si perspexeris, simul etiam cur carmen ad Lyden postea non revertatur videbis. Neque minus planum est, quid causae fuerit cur haec de Danaidibus pars — id enim artificium frequens est Horatii — per septem extenderetur stro-

Tuque testudo resonare septem
Callida nervis,

Nec loquax olim neque grata nunc et
Divitum mensis et amica templis,
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures,

Quae velut latis equa trima campis
Ludit exsultim metuitque tangi
Nuptiarum expers et adhuc protervo
Cruda marito.

Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere et rivos celeres morari;
Cessit immanis tibi blandienti
Ianitor aulae,

Cerberus, quamvis furiale centum

phas; quarum prima ut media est totius carminis, ita summam habet sententiam. Quid quod inde hoc quoque intellegitur, quintam stropham (v. 17—20) non debere ut spuriam eici? nisi forte cum Peerlkampio et Meinekio ultimam quoque stropham, cuius versus ex Horatio et Ovidio male conflatos esse arbitrantur, abicere audes. Id autem cum feceris, ne paenultimam quidem stropham servare licebit. Deinde probabile est, Ausonium Prof. Burdig. VII „flebilem cantum memoris querellae“ ultimam stropham esse imitatum. Servius ad Verg. Aen. I, 43 laudavit vv. 47. 48. Quare si quid in illis strophis ineptum inest vel vituperandum, Horatius vituperandus est, non emendandus. Qui hoc certe optime instituisse videtur, quod carmini finem imposuit oratione Hypermnestrae suam salutem amori et fidei longe posthabentis. Id enim Lyde quoque ut faciat studiose suadet. *Lehrsius* non quintam solum, sed etiam septimam stropham ab Horatio abiudicavit.

V. 1. ***nam***] Exemplo, quod huius particulae vinculo adiungitur, causa cur Mercurius invocetur probatur. cfr. infra v. 30. Epod. 17, 45. Verg. Aen. I, 65. Sic saepe apud Graecos γάρ particula. — ***Amphion***] cf. Art. poet. 394 sqq. — ***testudo***] cf. Hom. hymn. in Mercur. v. 47 sqq. — ***resonare callida***] vide ad Carm. I, 1, 18. — ***loquax***] olim antequam nervis instructa esset neque canora neque grata hominibus, nunc ubique accepta, et divitibus hominibus et ipsis diis. cf. Carm. I, 32, 13. Hom. Od. VIII, 99. De septem nervis vide Hom. hymn. in Merc. 51. — ***trima***] Lege quae sunt de equis apud Vergil. Georg. III, 190 sq. — ***exsultim***] vide ad Carm. I, 5, 8. — ***cruda***] proprie de fructibus. cf. Carm. II, 5, 10. — ***tu***] Non Mercurius, sed lyra vel testudo. — ***comitesque silvas ducere***] In quo loco *comites* vocabulum cum non magis ad silvas (cf. Carm. I, 12, 7 sqq.) pertineat quam ad tigres, medium locum obtinuit instructumque est particula ***que***; quae qua ratione soleat transponi vide ad Carm. II, 7, 25. — ***Ianitor aulae***] Cerberus cessisse dicitur Orpheo Eurydicen uxorem ex inferis repetenti; immanis enim aula est

Muniant angues caput eius atque
Spiritus taeter saniesque manet
Ore trilingui.

Quin et Ixion Tityosque vultu
Risit invito, stetit urna paulum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.

Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum poenas et inane lymphae
Dolium fundo pereuntis imo
Seraque fata,

Quae manent culpas etiam sub Orco.
Impiae — nam quid potuere maius? —
Impiae sponsos potuere duro
Perdere ferro.

Una de multis face nuptiali

inferorum. *Immanis* autem cum *aulae*, non cum *ianitor* coniungendum. — *caput eius*] VV. 17—20 del. Buttmann. Naekius. Peerlkamp. Eichstadius. Hermann. Meinek. Haupt. Luebker. Linker., exilitate pronominis *eius* et inepta quam dicunt Cerberi descriptione moti. Alii v. 18 coniecturis emendare studuerunt *exeatque*, *effluatque*, *emicetque*, *aestus atque*, *illi et usque*. De pronomine *eius*, quod ipso loco et metro effertur, cf. Carm. IV, 8, 18. Tibull. I, 6, 25. Propert. V, 2, 35. 6, 67; de partic. *atque* in fine versus Carm. II, 10, 21 et ad Carm. I, 7, 6. Voluit fortasse Horatius Cerberi exemplo ostendere, quam nihil sit satis munitum a potestate poesis, ne taeterrimum quidem et a venustate alienissimum monstrum. Kellerus stropham bene defendit et servavit. — *ore trilingui*] cf. Carm. II, 19, 31 sq.

V. 21. *Tityosque*] vide ad Carm. II, 14, 8. III, 4, 77. — *inane lymph. dol.*] Tria etiam substantiva cum suis adiectivis ita Horatius disposuit, ut non casum neque metri solam necessitatem sed consilium et artem sequeretur; id quod ex hoc schemate spero intelleges:

inane	lymphae	dolium	fundo	pereuntis	imo
1	2	3	4	5	6

Cum qua re conferas adn. ad Carm. I, 9, 21 sq. II, 5, 10 sq. — *inane lymphae*] Genetivus cum hoc nomine eodem iure coniunctus quo cum *plenus*. cf. Cic. de orat. I, 9, 37: „Omnia nonne plena consiliorum, inania verborum videmus?" — *potuere*] ab animo impetrare. Epist. I, 5, 1. Noli praetermittere egregiam formam versuum 30 et 31, nam non solum vocabula *impiae*, *potuere* eundem in utroque locum occuparunt, sed *sponsos* optime respondet et re et loco interroganti pronomini *quid*, et *duro* vocabulum egregie refertur ad *maius*. Ceterum Hauptius et Meinekius et Ritterus sic coniunxerunt v. 30 „*Impiae nam quid potuere maius? Impiae sponsos* cet." Si quid mutandum est, praestat fortasse, quod Cruquius in omnibus codd. Bland. rep-

Digna periurum fuit in parentem
Splendide mendax et in omne virgo
Nobilis aevum;

„Surge“ quae dixit iuveni marito
„Surge, ne longus tibi somnus unde
Non times detur; socerum et scelestas
Falle sorores,

Quae velut nactae vitulos leaenae
Singulos eheu lacerant; ego illis
Mollior nec te feriam neque intra
Claustra tenebo.

Me pater saevis oneret catenis,
Quod viro clemens misero peperci;
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget:

I pedes quo te rapiunt et aurae,
Dum favet nox et Venus; i secundo
Omine et nostri memorem sepulcro
Scalpe querellam.“

perit: *„nam quid potuere maius Impiae? — sponsos* cet.“ — *splendide mendax*] Oxymoron; ut Cic. Mil. 27 *gloriose mentiri*, Tacit. Hist. IV, 50 *egregium mendacium*. — *iuveni marito*] Lynceo. — *oneret catenis*] Quod postea factum fabula tradit, unde Hypermnestra apud Ovidium Heroid. 14, 3 ipsa queritur: „Clausa domo teneor gravibusque coercita vinclis.“ Pausan. II, 19: *„τὴν Ὑπερμνήστραν ὑπήγαγεν ὁ Δαναὸς εἰς δικαστήριον, τοῦ τε Λυγκέως οὐκ ἀκίνδυνον αὑτῷ σωτηρίαν ἡγούμενος, καὶ ὅτι τοῦ τολμήματος οὐ μετασχοῦσα ταῖς ἀδελφαῖς καὶ τῷ βουλεύσαντι τὸ ὄνειδος ηὔξησε· κριθεῖσα δὲ ἐν τοῖς Ἀργείοις ἀποφεύγει τε καὶ Ἀφροδίτην ἐπὶ τῷδε ἀνέθηκε νικηφόρον.“* — *aurae*] venti. cf. Epod. 16, 21. — *scalpe*] Alii ex codd. *sculpe*; quae vocabula saepissime confunduntur; *sculpere* tamen latinum quidem sed rarissimum est vocabulum. cf. Sat. II, 3, 22. Apud Ovidium Heroid. 14, 128 ipsa Hypermnestra hoc sibi epitaphium proponit:

„Exsul Hypermnestra pretium pietatis iniquum
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.“

querellam] Huius strophae memor fuit Auson. prof. Burdig. 7, 17 sq.: „Et iuvat tristi celebrare cura Flebilem cantum memoris querellae.“ Ac reperta esse fertur (cf. Hertz. Anal. III. p. 20) inscriptio antiqua in pyramide Aegypt. ad Gize aetatis *Traianeae* haec: „Vidi pyramidas sine te, dulcissime frater, Et tibi quod (quot) potui lacrimas hic maesta profudi *Et nostri memorem* luctus *hanc sculpo querelam*.“ Matrona igitur, quae ita scripsit, Horatiani loci ex ludo memor fuit, in quo magistrum Horatii poemata legentem et interpretantem audiverat.

Carmen XII.

Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci
Mala vino lavere aut exanimari metuentes
Patruae verbera linguae.

Tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
Operosaeque Minervae studium aufert, Neobule,
Liparaei nitor Hebri,

Simul unctos Tiberinis umeros lavit in undis,
Eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
Neque segni pede victus,

Catus idem per apertum fugientes agitato
Grege cervos iaculari et celer arto latitantem
Fruticeto excipere aprum.

Carmen XII.

Horatius qui ultimo huius libri carmine Graecorum lyricos modos ad Latinos se primum transtulisse gloriatur, imitando carmine Alcaei, cuius primus versus servatus nobis est (p. 181 Schneidew.):

Ἐμὲ δειλάν, ἐμὲ πασᾶν κακοτάτων πεδέχοισαν.

hoc quoque difficilius metrum tentavit. Nam aliud consilium in componendo hoc carmine non videtur esse secutus; quare cum aliis hunc quoque *μονόλογον* Neobules recte nobis videmur habere neque obstare putamus, quod v. 4 Neobule alterius utitur personae forma; nam in *μονολόγοις* et nostris poetis et latinis altera persona satis est usitata. Infeliciter Ritterus suspicatus est, Neobulen per primam stropham sua verba, in ceteris patrui probra imitatione expressa recitare. Alii putarunt, Horatium Alcaei exemplum deseruisse atque ipsum Neobulen admonere, ut relicto patruo Hebrum sequatur. Ex origine carminis factum esse credimus, quod graecos mores (cf. v. *mala vino lavere*, id quod abhorret ab Romana severitate) et Romana loca mixta habeamus. Neobules autem et Liparaei nomina, ut Carm. I, 11 Leuconoës, metri ratione habita ficta sunt. Tempus definiri nequit.

V. 1. *amori dare ludum*] Sic Cic. pro. Caelio 12: „Datur concessu omnium huic aliquis ludus aetati.“ — *patruae*] patruus patre durior et severior, inde in proverbium patruorum severitas abiit; cf. Sat. II, 3, 88. Cic. pro Cael. 11: „Qui in reliqua vita miles esset, fuit in hac causa pertristis quidam patruus, censor, magister.“ — *lavere*] vide ad Carm. II, 3, 18. — *operosae*] graece *ἐργάνη*, quia praeest muliebribus operibus. — *Liparaei Hebri*] Bene notatum est, fictis etiam nominibus ad certam aliquam personam lectoris menti demonstrandam patriae nomina addi solere. — *eques*] vide ad Carm. III, 7, 25. — *Bellerophonte*] Ultima syllaba producitur a graeca forma *Βελλεροφόντης*. — *catus*] vide ad Carm. I, 10, 3. — *arto*] Sic in bonis codd.; praeferenda lectio et quia *arto* facilius abiit in *alto* scribarum vel incuria vel inscitia, et quia *artum* i. e. spissum contrarium est praecedentis v. *apertum*. cf. Hom. Od. XIX, 439. — *excipere*] ut *δέχεσθαι* venatorum proprium est. Senec. de Provid. 5: „nobis interdum voluptati est, si adulescens constantis animi feram venabulo excepit.“

CARMEN XIII.

O fons Bandusiae, splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus
Cras donaberis haedo,
Cui frons turgida cornibus
Primis et venerem et proelia destinat;
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi suboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculae
Nescit tangere, tu frigus amabile

Carmen XIII.

Bandusinum fontem aliquem VI milia passuum a Venusia situm fuisse cum pateat ex mediae aetatis (anni 1103) documento, exstiterunt qui hoc carmen ab Horatio iter cum Maecenate in inferiorem Italiam faciente natalemque agrum revisente scriptum esse putarent. In qua tamen re haec oritur quaestio, num probabile videatur, Horatium puerum fontem a Venusia tanto spatio remotum tantopere adamasse, ut cum multis annis post Venusiae paucos certe dies moraretur, eum tum quoque quaereret proprioque carmine celebraret. Quod quidem ego non dubito negare. Deinde sacrificium quod promittitur ut alienum videtur ab homine iter faciente, ita cum frigore, cum pecore, cum bove et aratro ostendit Horatium non peregrinantem sed domi suae habitantem, non in alieno sed in suo agro viventem suisque rebus gaudentem. Quare sic sentio, in Sabino suo Horatium fontem Bandusinum cecinisse ibique vel eiusdem nominis fontem invenisse vel nomen a primis annis in deliciis habitum fonticulo cuidam, fortasse Digentiae, memoriae causa indidisse. Huic igitur Sabino fonti, cuius amoenitatibus saepe delectabatur, Horatius hostiam insequenti die mactandam atque aeternam nominis nobilitatem promittit. Videntur igitur haec scripta esse die ante Fontanalia, quae erant Fontibus dicata III. Id. Octobr., quo die et coronae in fontes coici et putei coronari solebant. Nam quod tertia stropha *aestas* indicatur ac describitur, id nihil impedit, quominus autumno carmen scriptum putemus. Aestate maxime sentitur, quam gratus sit fons ille frigidus; inde igitur eius quasi virtus sumitur. *Bandusia* nomen a graeco *Πανδοσία* detortum.

V. 1. *vitro*] cf. Carm. IV, 2, 3. Verg. Aen. VII, 759. Insequenti versu duae res significantur, vini libatio et florum sparsio; neque dicit Horatius fontis aquam dignam esse quae in poculis mero admisceatur floribusque coronetur. — *frons turg. corn.*] in qua prima cornua turgescere incipiunt. Ceterum noli mirari, cur longius immoratus sit poeta in describenda haedi natura; grata est enim in componendis eiusmodi imaginibus Horatii quaedam ubertas, cuius alia et simillima sunt exempla Carm. III, 22, 7. IV, 2, 55 sqq. — *frustra*] Noli coniungere hoc adverbium cum praecedente verbo *destinat*; omnem huic vim cum sua quadam solitudine eriperes. Simillimus locus est Carm. III, 7, 21; Sat. II, 7, 115. — *gelidos rivos*] Quod gelida est aqua, fonti laudi est; deinde *ruber sanguis* quia calidus est contra gelidam aquam consulto po-

Fessis vomere tauris
Praebes et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis, unde loquaces
Lymphae desiliunt tuae.

Carmen XIV.

Herculis ritu modo dictus, o plebs,
Morte venalem petiisse laurum
Caesar Hispana repetit penates
Victor ab ora.

nitur. — *atrox*] ferventissima; similiter Carm. III, 29, 18 *Procyon furit* et *Leo vesanus* dicitur. — *nobilium fontium*] ut Dirce, Hippocrene, Arethusa. Vere est genetivus partitivus. Callim. h. Del. 131: „*Καὶ μόνος ἐν ποταμοῖσιν ἀτιμότατος καλέεσθαι.*" — *ilicem*] Ilex haud dubie collective posita est; antrum enim ex quo prosilire fons dicitur ilicibus tectum et a radiis solis defensum est. — *Lymphae*] Alia est lectio *Nymphae*, sed prava, nam „a poetis lymphas dici, cum aquam ipsam vel umorem et undam intellegant, nympham vero, cum vel omnino fontem vel eius praesidem deam velint, aquae naturam non respicientes" docet Hand. ad Gronovii Diatr. in Stat. T. I, p. 179.

Carmen XIV.

Augustus, qui iam ab anno 727 Roma afuerat, cum bello Cantabrico a. 729 suscepto et praeter opinionem celeriter confecto tandem a. 730 Tarracone, ubi morbo retentus erat, in urbem redire diceretur, magno omnium qui pacem et securitatem amarent gaudio exspectatus et exceptus est. Quo laeto die quid sentiret optaretque hoc carmine Horatius quoque expressit. Simile igitur hoc est secundo carmini libri IV. Nam hoc verissimum est, quicquid alii contra dicunt, scripta haec aut vere esse aut fingi ipso quo Augustus rediret die; sic persuadent et sacrificium, ad quod faciendum vocat poeta v. 6, et versus 11 sq., 13 sq., imprimis v. 17 sqq. Grave initium est *Herculis ritu*, quod quidem ut profectum est ex comparatione Hispanicae expeditionis, ita eam laudem prodit, quam ad exemplum Herculis ex restituto per totum orbem recto rerum ordine Augustus sibi paravit. Pacato igitur omni imperio cum ad suos militibus redire iam liceret, mulieres imprimis ad festum diem redeuntis Augusti celebrandum evocantur, praesertim cum moribus civium correctis reciperatam dignitatem ipsae imprimis Augusto deberent. Sic per communem omnium laetitiam Horatius ad suam pergit, sed interposita quarta stropha, quae sive numerum stropharum respicis sive summam sententiam quaeris media est et utramque partem coniungit.

V. 1. *modo*] Nam spe citius bellum compositum est. — *plebs*] Ne cum aliis hoc nomine offendaris, cogita Horatii aetate plebem abiecta omni contemptione quicquid Romae esset dignitatis et honorum sibi sumpsisse. Deinde nullo prorsus discrimine *plebs* et *populus* usurpantur Carm. II, 2, 18 sq. — *morte ve-*

Unico gaudens mulier marito
Prodeat iustis operata divis
Et soror clari ducis et decorae
  Supplice vitta

Virginum matres iuvenumque nuper
Sospitum. Vos, o pueri et puellae ac
Iam virum expertae, maleominatis
  Parcite verbis.

nalem] Qui laurum petit, mortem subire paratus est. — *unico*] amato, caro, ut Carm. II, 18, 14. Sic Plautus Capt. I, 2, 47: „Tibi ille unicu'st, mihi etiam unico magis unicus." Catull. 71 (73), 6: „Me unum atque unicum amicum habuit." — *mulier*] Livia. — *operata*] ἀορίστως pro praesente, ut Sil. Ital. II, 674: „Tartareo *est operata* Iovi poenasque *ministrat*." cf. Verg. Georg. I, 339. Utrumque dicitur, *operari* absolute et *operari sacris*; nam „operari est omnino rei divinae operam dare, observare ritus religiosos festi, observare ipsum diem sacrum sacrificando, precando, convivando, omnino feriando et intermisso vulgari opere." Dissen. ad Tibull. T. II. p. 211. Fluctuant tamen libri MSS. inter *sacris* et *divis*; quae verba ut per se aequo iure ponuntur ita adiectivo apposito *iustis* haud facile diiudicantur. *Sacra* enim recte *iusta* i. e. rite inita et curata (Liv. I, 31) appellantur, neque minus *divi iusti*, quos veteres scholiastae bene interpretati sunt: „qui Caesari victoriam et reditum merenti dederunt." Ovid. Heroid. 6, 152: „*Iustus* adest votis Iuppiter ipse meis" i. e. propitius. Tamen ut *divis* ab Horatio scriptum esse credam, et scholiastarum auctoritate adducor et quia *sacris* facile ex margine, quo interpretandae et explendae sententiae causa appositum fuit, inter Horatii verba potuit subrepere. Ea ipsa res, quod purissimae latinitatis est *operari sacris*, occasionem haud dubie praebuit, cur quod deesse videretur *sacris* margine ascriberetur. Etiam Müller. Schütz. Eckstein. Keller. *divis* cum optimis codd. cf. Carm. IV, 2, 51. — *soror*] Octavia. — *supplice vitta*] vittae enim virgis involutae supplicantium erant. cf. Verg. Aen. VII, 237.

V. 9. *virginum*] Quae virgines appellantur (cf. Carm. II, 8, 23), uxores sunt iuvenum ex Cantabrico bello feliciter redeuntium, *sospitum*; quod adiectivum non minus de virginibus dictum est, quoniam in maritorum salute etiam uxorum salus continetur. — *virum expertae*] idem est quod *nuptae*, ut in Petron. Satiric. c. 127: „si non fastidis feminam ornatam et hoc primum anno *virum expertam*." cf. ad Carm. II, 8, 23. Epist. II, 1, 132. Praeter matronas pueri etiam et puellae *et recens nuptae mulieres* in pompa procedebant. Sic nunc — mutata iterum sententia in loco prope desperato — Horatium intellego, Horkelium secutus, qui Analect. Horat. p. 143 haec habet: „habebat sane Horatius cur metueret, ne non boni ominis vocabula iis potissimum exciderent, qui propter aetatem et sexum parum vel firmi vel prudentes viderentur: pueris, puellis, recens nuptis: *recens* enim nuptas intellegi hoc ipsum demonstrat, quod „*iam* virum expertae" dicuntur. Accedit ad commendandam coniecturam, quod ita demum enuntiati membris sua aequalitas restituitur. Nam cum antea v. 5 sqq. et Liviam, unico marito gaudentem, et Octaviam, clari ducis sororem, et matres sospitum iuvenum adhortatus esset Horatius, aptissime suum illud εὐφημεῖτε et pueris et puellis et iam virum expertis adclamavit, ita ut ternario numero ternarius responderet." In eandem coniecturam „*ac iam* nunc"

Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas; ego nec tumultum
Nec mori per vim metuam tenente
Caesare terras.

I, pete unguentum, puer, et coronas
Et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.

Dic et argutae properet Neaerae
Murreum nodo cohibente crinem;
Si per invisum mora ianitorem
Fiet, abito:

etiam Keller. incidit. Ecksteinius cum Torrentio *et iam.* — *maleominatis*] i. e linguis favete et malis ominibus abstinete. Verba *male ominatis* coalescentia unum quasi vocabulum efficiunt; ut *male dicere, bene dicere* et *maledicere, maledictio. Kellerus* et *Ecksteinius* uno nomine *maleominatis.* Bentl. ex coni. *male inominatis,* quem secuti sunt Hauptius Meinekius Linkerus Müllerus.

V. 13. Proponit Horatius hac stropha causas, quibus ipse quoque permotus hunc diem celebrandum sibi existimet. Tanto enim homine, quantus est Augustus, imperium tenente pax omnibus civibus et vitae securitas certa est. — *atras curas*] cf. Carm. III, 1, 40. IV, 11, 35. — *tumultum*] Cic. Philipp. VIII, 1: „Potest esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. Quid est enim aliud tumultus nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum esse quam bellum, hinc intellegi licet, quod bello vacationes valent, tumultu non valent." — *per vim*] Significat intestinas turbas. cf. Carm. IV, 15, 18. — *unguentum*] cf. ad Carm. II, 3, 13 sqq. — *Marsi duelli*] Egregie vetustatem vini Horatius indicat nomine infelicissimi et crudelissimi belli Italici, quo simul comparationem eorum temporum cum sua pacatissima aetate in legentium animis moveat. — *duelli*] vide ad Carm. III, 5, 38. — *si qua*] si qua ratione, quo casu. Verg. Aen. I, 18. — *Spartacum*] cf. Epod. 16, 5. — *argutae*] Argutum omnino id appellatur quod sensus et animum vehementer tangit; hinc de gravibus ponitur sonis sive gratis sive ingratis. cf. Carm. IV, 6, 25. Epist. II, 2, 90. — *properet*] cf. Carm. II, 11. 22 sq. Bentleius vel invitis codd. corrigendum putavit *cohibente* ut ap. Senec. Herc. Oet. 1543 „Et comas nullo cohibente nodo"; ut sit: properet huc Neaera, nodo dumtaxat cohibente crinem, prae studio festinandi. Et sic ante Bentl. iam Muretus; receperunt Meinek. Linker. Müller. Eckstein. — *murreum crinem*] h. e. murra madentem. Verg. Aen. XII, 100. Ovid. Met. III, 553. — *ianitorem*] Servi, quibus tradita erat custodia ianuae, ostiarii sive ianitores, pro sua animi natura aut in cella erant ostiaria aut catenis etiam alligati. Sic Ovid. Am. I, 6, 1:

Ianitor indignum dura religate catena
Difficilem moto cardine pande forem.

Invisus autem ianitor iis est quos

Lenit albescens animos capillus
Litium et rixae cupidos protervae;
Non ego hoc ferrem calidus iuventa
Consule Planco.

Carmen XV.

Uxor pauperis Ibyci,
Tandem nequitiae fige modum tuae
Famosisque laboribus:
Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non, si quid Pholoën satis,
Et te, Chlori, decet: filia rectius
Expugnat iuvenum domos,
Pulso Thyias uti concita tympano.

non admittit virgaque qua solebat esse armatus repellit. — *albescens*] nam fuit Horatius praecanus. Epist. I, 20, 24. — *iuventa*] vigor iuvenilis, non iuventus. Fuit autem L. Munatius Plancus cum M. Aemilio Lepido consul anni 712. — *ferrem*] non pro *tulissem*; sed thesis, condicio inest paulo tectior in adiectivo *calidus iuventa*: non ego hoc ferrem, si essem calidus iuventa. Ablativum absolutum quem vocant *Cons. Pl.* artissime coniungas cum *iuventa* i.e. iuventa qua vigni consule Planco.

Carmen XV.

Castigatur anus libidinosa, quae cum iuventutis ac venustatis nihil praeter nomen (Chloris) retinuerit, tamen cum proterva filia amores magis exercere studet quam lanificium, quod pauperis hominis uxorem ad sustentandum mariti laborem maxime decet. Sic intellegitur primus versus, utique componendus cum extremis versibus. Nomina patet esse ficta, etiamsi corrupti eius aetatis mores magnam haud dubie talium muliercularum copiam protulerunt. Coniuncta eadem nomina Carm. II, 5, 17 sq., sed aliam Chloridem certe esse primo obtutu intellegitur. Pholoë etiam est I, 33, 7. Cf. Carm. I, 25. IV, 13. *Nothi* nomen etiam in latinis titulis inveniri docuit Zangemeisterus de Horat. vocab. sing. p. 6. Quo tempore carmen compositum sit, ignoramus.

V. 3. *famosis laboribus*] Consulto ut videtur infamis quaestus *labor* appellatur, quo provocetur honestorum laborum (*lanificii*) oppositio. — *ludere*] Publ. Syrus 49: „Anus cum ludit, morti delicias facit." Ceterum de loco praepos. *inter* cf. I, 14, 19. III, 27, 51. Epist. I, 3, 4. Sat. I, 5, 51. — *stellis*] Est amplificatio superioris sententiae per similitudinem et metaphoram; cuius rei multo frequentior est usus apud Tibullum et similes poetas. — *Thyias*] vide ad Carm. II, 19, 9. — *Luceriam*] Apuliae oppidum, lanae praestantia nobile. — *flos purp. rosae*] cf. Carm.

Illam cogit amor Nothi
Lascivae similem ludere capreae:
Te lanae prope nobilem
Tonsae Luceriam, non citharae decent
Nec flos purpureus rosae
Nec poti vetulam faece tenus cadi.

Carmen XVI.

Inclusam Danaën turris aënea
Robustaeque fores et vigilum canum

IV, 10, 4. — *vetulam*] Cum indignatione dictum est: cum vetula sis. Codd. fluctuant inter *vetulam* et *vetula*; illud Comment. Cruq., hoc tuentur Acron et Porphyrio. Otiosum autem est vini vetustatem laudare, cum Chloridem nec vetustum nec recens vinum deceat.

Carmen XVI.

Argumentum carminis cernitur in laude aureae mediocritatis, versu 21 simplicissime proposita; qui versus cum insequentibus, quibus quid illud de mediocritate iudicium ad ipsius Horatii res valeat exhibetur, mediam et summam sententiam et stropharum numero et sententiarum gravitate efficit. Nascitur exordium poetica potestatis auri descriptione a Danae Acrisii filia petita; fabulam sequitur (vv. 9. 10) ipsa de auro sententia neque tamen generali quadam ratione expressa, sed duobus quibus nimia illa potentia probatur modis illustrata. Suo deinde more Horatius tria addit exempla, unum ex fabulis primorum temporum, alterum ex Graecorum rebus gestis, tertium a Romanis suae aetatis sumptum; et tertium quidem non nominibus insignitum sed indiciis satis tum perspicuis quodam modo tectum (v. 15. 16). Sententiarum series haec est: 1) pecunia regina hominum humanarumque rerum est (str. 1—4); 2) pecunia autem gignit cupiditates, quare eius imperio animum ego non subiunxi (str. 5—7); inde beatam vitam dego intra angustos mediocritatis limites (str. 8—11). Clauditur carmen iterum posita generali sententia, sed nova forma et quae cum brevitate gravitatem mire coniungat: sic ad finem optime decurrit. Ceterum quod de suis rebus ita scripsit, in eo neque ingratum neque arrogantem in Maecenatem animum prodidit; immo vero qualis ab amicis optime perspiciebatur, talis etiam ut ab aliis agnosceretur et hoc carmine voluit efficere et aliis de eadem re sed diversa ratione conscriptis. cf. Sat. I, 6. II, 6. Epist. I, 19. coll. I, 1. I, 7. Quando haec composuerit Flaccus quis dicat, cum nihil ex ipso carmine invenias nisi iam accepisse eum Sabinam villam? Fuerunt tamen, qui a. 726 compositum carmen suspicarentur, ac putarent, eo tempore factum esse quo Horatius frustra ab Octaviano in regiam ad scribendas epistulas vocaretur.

V. 1. Acrisius Argivorum rex cum oraculum accepisset interfectum se iri a puero, quem Danaë filia peperisset, filiam ne omnino pareret in aeneam turrim inclusit. Sed Iuppiter in auream pluviam mutatus ad virginem pervenit. Ovid. Met. IV, 611. Hom. Il. XIV, 319 sqq. Quam fabulam quomodo interpretatus sit Horatius, ut aurum ad pessima quaeque aditum parare ostenderet, manifestum est. — *munierant*] De indicativo modo cf. Carm. II, 17, 27. — *munire*] verbum poetica quadam

Tristes excubiae munierant satis
    Nocturnis ab adulteris,
Si non Acrisium virginis abditae
Custodem pavidum Iuppiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
    Converso in pretium deo.

Aurum per medios ire satellites
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo: concidit auguris
    Argivi domus ob lucrum

Demersa exitio; diffidit urbium
Portas vir Macedo et subruit aemulos
Reges muneribus; munera navium
    Saevos illaqueant duces.

Crescentem sequitur cura pecuniam
Maiorumque fames. Iure perhorrui

libertate cum *ab* part. coniungitur, quia quod munitur simul ab inimico aliquo impetu defenditur. — *fore*] Potuit infinitivus poni, quia in *ridendi* verbi notione inest simul altera dicendi sciendique. — *pretium*] Hoc vocabulum quamvis aurum significet, non abiecit suam naturam; fuit enim aurum pretium etiam, quo corruptis custodibus deus admissus est. — *satellites*] tyrannorum. — *perrumpere saxa*] saxis nihil durius est, fulmine nihil violentius. Quanta igitur auri vis, si utrumque superat! — *potentius*] Positivus est Art. poet. 40, serioribus scriptoribus usitatior. — *amat*] vide ad Carm. II, 3, 10. — *auguris*] Amphiarai, qui cum fatum quod sibi instaret, si cum Polynice Thebas aggrederetur, bene sciret atque iturum se constanter negaret, tandem Eriphylae a Polynice aureo monili corruptae precibus et adhortationibus cessit in mortemque abiit. cf. Hom. Od. XI, 325. Filius Alcmaeon patrem ulturus matrem occidit, ipse ob idem monile a fratribus uxoris necatus est.

V. 13. *diffidit*] Egregie hoc de nimia auri potentia. Sic Cic. de divin. I, 13 *saxo diffisso*. — *vir Macedo*] Philippus, Alexandri pater, de quo Cicero ad Att. I, 16: „Omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus auro onustus posset ascendere.“ — Pythia Philippo vaticinata esse fertur: *„Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου καὶ πάντα κρατήσεις.“* — *subruit*] Proprie de arboribus, quarum radices, et de muris, quorum fundamenta cuniculo subruuntur; sic eximia h. l. oritur imago regum firmiter stare se credentium, clam vero subrutorum. — *munera*] conduplicatio ad variam vim auri ostendendam aptissima figura. — *navium duces*] Menodorus s. Menas Cn. Pompei libertus, S. Pompei dux classis, auro captus ad Octavianum descivit, dein hoc relicto ad Pompeium rediit, tum iterum corruptus ad alterum defecit. — *cura*] ne perdantur, *fames*, ut augeantur divitiae. — *perhorrui*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *equitum decus*] Recte ii videbant qui consulto additam esse

Late conspicuum tollere verticem,
Maecenas, equitum decus.

Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab dis plura feret: nil cupientium
Nudus castra peto et transfuga divitum
Partes linquere gestio,

Contemptae dominus splendidior rei
Quam si quicquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis
Magnas inter opes inops.

Purae rivus aquae silvaque iugerum
Paucorum et segetis certa fides meae
Fulgentem imperio fertilis Africae
Fallit sorte beatior.

hanc compellationem dicebant; nam Maecenas poterat esse maior quam volebat. cf. ad I, 1, 1.

V. 21. *plura*] Sententia plana: summas esse in continentia animi divitias. Sed vide artificiosam *plura* vocabuli positionem, bis arsim dactyli tenentis maximeque animum tangentis. — *nudus castra*] Castrorum imago non rara de sectis philosophorum; cui imagini *nudus* voc. bene accommodatum est; quippe nihil se armorum, i. e. artium quibus parentur opes secum ferre ait. Etiam in amplificatione *et transfuga gestio* metaphora continuatur. — *splendidior*] Saepe sic adiectiva a Romanis participio verbi *esse* carentibus participii instar usurpantur. Graeci addunt *ὤν*. — *contemptae*] nimirum ab aliis. — *arat*] cf. ad Carm. III, 5, 17. Alii versui supervacaneam medelam adhibentes scripserunt *non piger* pro *impiger*. — *inter opes inops*] Splendida haec sententia ne quid amittat gravitatis unius versus spatium non egreditur. Similis verborum oppositio frequentissima, ut Cic. Tusc. III, 19, 44. — *horreis*] cf. Carm. I, 1, 9.

V. 29. *certa fides*] Hoc non ita dixit tanquam sui agri semper certa esset fides, verum inest hypothetica potius sententia: si agellus non premitur sterilitate. Ceterum cf. Carm. III, 1, 30. Reliqua pars huius strophae multis ac variis interpretationibus tentata est. Simplicissima tamen verissima. *Sors* enim ea est, quam modica bona, qualia modo sunt descripta, sōlent praebere; cuius quidem significationis apud Horatium ubique inveniuntur exempla. Neque alterum, in quo haerebant, insolens est: *fallit beatior fulgentem*; *fallere* enim verbum cum participio non minus recte coniungi quam graecum *λανθάνειν*, intellegitur ex Epist. I, 17, 10; participii autem locō *beatior* est, ut supra *splendidior*; accusativum deinde ab eodem verbo cum participio coniuncto non esse alienum Vergilianus locus demonstrat Aen. VII, 350 sq. cf. Liv. VIII, 20, 5. Stat. Silv. I, 2, 10 „et medias fallit permixta sorores." Iam cum *beatum* id quoque sit quod beat, felices reddit homines (cf. Epist. I, 10, 14. Carm. I, 29, 1. II, 6, 21), hanc habebis sententiam: „agellus meus sorte quam praebet beatiorem me reddit, quam capere potest is qui maxima habet et fertilissima latifundia." — *Africae*] Recte iam

Quanquam nec Calabrae mella ferunt apes,
Nec Laestrygonia Bacchus in amphora
Languescit mihi nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis,

Importuna tamen pauperies abest,
Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,

Quam si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa: bene est cui deus obtulit
Parca quod satis est manu.

Carmen XVII.

Aeli vetusto nobilis ab Lamo,

Comment. Cruq.: „is beatior est *multa Africae patrimonia possidente*", neque intellegendum est de Africae proconsulibus.

V. 33. *Calabrae*] De praestantia Calabri mellis vide Carm. II, 6, 14. — *Laestrygonia*] Adiectivum quo vinum significatur, ad vas, in quo inest, translatum, ut Carm. I, 9, 7. Nam intellegendum vinum Formianum, quod est inter nobilissima (Carm. I, 20, 11); etenim ad Formias olim Laestrygones habitasse ferebantur, de quibus Hom. Od. X, 82. Ovid. Met. XIV, 233. Cic. Att. II, 13: „Si vero in hanc *τηλέπυλον* veneris *Λαιστρυγονίην*, . . *Formias* dico etc." — *Gallicis*] Plin. N. H. VIII, 48: „Lana autem laudatissima Apula et quae in Italia Graeci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiae oves obtinent. Apulae breves villo nec nisi paenulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia vero eodem genere Laodiceae. *Alba Circumpadanis nulla praefertur.*" — *cupidine*] vide ad Carm. II, 16, 15. cf. Stob. Serm. 39: „*Ἐπίκουρος ἐρωτηθεὶς, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν, οὐ τοῖς οὖσι προστιθεὶς, ἔφη, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων.*" — *vectigalia*] primum publici erant reditus, deinde etiam privati; sic h. l. et Sat. II, 2, 100. Cic. de off. II, 25. — *porrigam*] extendam. Cf. Senec. Ep. 89: „quousque fines possessionum propagabitis? quousque arationes vestras *porrigetis?*" — *Mygdoniis*] vide ad Carm. II, 12, 22. — *Alyattei*] De hac genetivi forma nominis *Alyattes* cf. Carm. I, 6, 7. Epod. 16. 60. 17, 14. 16. Fuit autem Alyattes Croesi pater. — *bene est*] cf. Sat. II, 2, 106. Epist. I, 1, 80. Alpheus in Anthol. Pal. II. p. 39: „*Οὐ στέργω βαθυληΐους ἀρούρας, Οὐκ ὄλβον πολύχρυσον, οἷα Γύγης. Αὐτάρκους ἔραμαι βίου, Μακρῖνε· Τὸ μηδὲν γὰρ ἄγαν ἄγαν με τέρπει.*"

Carmen XVII.

Parvum hoc carmen ne prave aestimetur, considerandum est totum esse iocose scriptum neque videri Horatium quod schedulae ad amicum missae olim inscripsisset aliam

Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos et nepotum
Per memores genus omne fastos,
Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum moenia dicitur
Princeps et innantem Maricae
Litoribus tenuisse Lirim
Late tyrannus: cras foliis nemus

ob causam libris edendis inseruisse, nisi ut Lamiae amicitiae pignus alterum etiam consecraret. Nam ut ii non recte videntur iudicasse qui Horatio indignum hoc putarent eique abrogare conarentur, sic cavendum est ne iusto maior huic carmini honor tribuatur. Misit enim, ut videtur, Horatius hanc schedulam Lamiae ob natalem altero die celebrandum gratulaturus. Quod ut amice et cum quadam protervitate faceret, pleno ore et magnifice exorditur, laudat magnopere nobilitatem eius et genus atque ita se gerit, ut nihil nisi gravissima vota subsequi posse putes. Iam quid sequitur? Levicula ad tristiorem (vide ad I, 26) amicum admonitio, ut cum timendum sit ne crastinus dies tristi caelo obscuretur, quantum possit festum cum famulis domi celebret, tempestatem vitet, cutem curet. En carmen, quod si non grave et sublime, si mutiplici artificio non limatum, si orationis luminibus non exornatum est, tamen non caret venustate et gratia. Neque sunt ii probandi qui versus 2—4 eiciendos censebant; nam et quae iis menda vel vitia inesse dicuntur, iusta interpretatione recta videbuntur neque perturbanda est haud fortuita carminis aequabilitas. Acron et Comment. Cruq. hos versus iam legerunt, nec quia nescio quo casu apud Porphyrionem nullum his versibus appositum scholion est, licebit cum Linkero imprudenter concludere, Porphyrionem eos versus non agnoscere.

V. 1. *vetusto*] Quam vani olim fuerint Romani in investiganda et arroganda antiqua gentis origine, ostenditur etiam Ciceronum exemplo, qui Plutarcho (vit. Cicer. 1) teste genus duxerunt a Tullo Attio, quem βασιλεύσαντα dicit ἐν Οὐολούσκοις, Aurelio Victore (c. 81) auctore a Tullo Tatio rege. Ipse M. Cicero iocose ut videtur, Tusc. I, 16, 38: „meo regnante gentili“ i. e. Servio Tullio. Neque credendum est, Lamiam ipsum gentem ad fabulosum regem Laestrygonum, Neptuni filium, voluisse ducere; intellegamus potius innocentem Horatii familiariumque iocum. — *quando*] quoniam. Sat. II, 5, 9. II, 7, 5. Deinde *priores* Lamiae i. e. pristini, primi opponuntur eorum nepotibus usque ad eos qui tunc vivebant. — *memores fastos*] Carm. IV, 14, 4. Sunt autem annales libri aut quos Lamiae vere continuarunt aut iocose ficti. — *auctore ab illo*] Sic revertitur ad primum versum copulaturque interrupta sententia; quare omnium codicum scriptura *ducis* cur cedere debeat Heinsii coniecturae *ducit*, non liquet. — *Maricae*] deae litoris Minturnensium. Luc. Phars. I, 423: „et umbrosae Liris per regna Maricae.“ Claudian. in Prob. et Olybr. cons. 259: „flavaeque terens querqueta Maricae Liris.“ — *late tyrannus*] Superlatio iocosa. De adverbii cum substantivo coniunctione (hyphen) cf. Carm. IV, 6, 3. Verg. Aen. I, 21. Ovid. Her. 17, 57: „Phrygiae late primordia gentis.“ Cic. Tuscul. II, 22, 53. Id. Nat. deor. I, 24, 68 „quasi corpus.“ Catull. 4, 10: „iste post phaselus.“ Terent. Andr. I, 2, 4: „Eri semper lenitas.“

V. 9. *nemus*] non arbores, sed

Multis et alga litus inutili
Demissa tempestas ab Euro
Sternet, aquae nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potes, aridum
Compone lignum; cras Genium mero
Curabis et porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Carmen XVIII.

Faune, Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura

solum nemoris. cf. Carm. III, 18, 14. — *alga inutili*] Epitheton positum ex more antiquo non ad loci sed ad rei naturam acommodatum. cf. Sat. II, 5, 8. — *aquae*] pluviae, vide ad Carm. III, 10, 19. — *annosa*] cf. IV, 13, 25. Hesiod. fr. 93 (Schoemann): *„ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη ἀνδρῶν ἡβώντων.“* — *dum potes*] Sic in optimis codd.; Bentl. Müller. praetulerunt *potis* = *δυνατόν ἐστι*. Dicendum fuit: „dum per tempestatem tibi licebit.“ cf. Epod. 6, 3. Ovid. Met. II, 147. — *Genium curabis*] Dicebant antiqui cutem curare, corpus curare; iam cum Genio immolaretur die festo natali simulque corpus lautis epulis curaretur, lepide ausus est Horatius Genium curare (cf. Sat. II, 5, 38. Epist. I, 4, 15. Liv. hist. XXXVI, 18, 1), id quod potuit facilius, cum *genio indulgere*, quod fuit usitatum, non differat a corporis curatione. cf. A. P. 210. Qua ratione qui verba intellexerit, is non perturbabitur religione veterum natali die a caede ac sanguine manum abstinendi. Qui Genio porcum non mactabant, sibi tamen non dubitarunt. cf. Tibull. I, 7, 49: „genium ludo geniumque choreis Concelebra.“ Quem religio tenet, is cum Meinekio non natali celebrando scriptum putabit carmen, sed instantibus postero die Saturnalibus, quae celebrabantur mense Decembri continuis epulis et comissationibus; iis diebus munera ultro citroque mitti solebant ac servis discumbentibus ipsi eri inserviebant. cf. L. Accius ap. Macrob. Saturn. I, 7: „famulosque procurant Quisque suos; nostrique itidem, et mos traditus illinc Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.“ Etiam porci sacrificium Saturnalibus sollemne fuit; cf. Martial. XIV, 70: „Iste tibi faciet bona Saturnalia porcus, Inter spumantes ilice pastus apros.“ — *operum solutis*] De genetivo cf. *iniuriarum absolvere, timoris absolvere*, similia; sic ipse Cicero pro Sext. c. 7 *legum solvere*, (coll. Hor. Sat. II, 6, 68) Plaut. Rud. I, 4, 27 „ut me omnium iam laborum levas.“

Carmen XVIII.

Faunum, in cuius tutela erant pecora (vide Carm. I, 17), precatur ut vitulis, haedis, agris huius anni propitius esse velit. Faunalia bis per annum, Idibus Februar. et Non. Decembribus, celebrabantur. Incertum est, quo anno carmen scriptum sit: sed in Sabina villa compositum esse patet. cfr. Ovid. Fast. II, 193 „Idibus (Febr.)agrestis fumant altaria Fauni.“

V. 3. *lenis*] propitius. — *alumnis*] de vitulis, non de vernis nec de arboribus recens positis. cf. Carm. III, 23, 7. — *si*] cf. Carm. I, 32, 1. III, 24, 5. —

Lenis incedas abeasque parvis
Aequus alumnis,

Si tener pleno cadit haedus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina craterae, vetus ara multo
Fumat odore.

Ludit herboso pecus omne campo,
Cum tibi Nonae redeunt Decembres;
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus;

Inter audaces lupus errat agnos;
Spargit agrestes tibi silva frondes;
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Carmen XIX.

Quantum distet ab Inacho

pleno anno] ad finem vergente. — *cadit*] celeritate mentis quae futura sunt praesentia esse videntur. — *craterae*] Duplex est forma: crater, cratera. cf. Sat. II, 4, 80. — *vetus ara*] in vetustate dignitas est. — *herboso campo*] Sub miti Italiae caelo tum etiam virent campi. — *audaces*] dei praesentia agni tuti sunt atque audaces, lupus contra mitis atque innocens. Sic augetur perfectae tranquillitatis descriptio. — *fossor*] agricola, imprimis vinitor, quem Acron intellexit. cf. Verg. Georg. II, 264. — *pepulisse*] ἀορίστως; vide ad I, 1, 4. — *ter*] Ternarius numerus referendus ad saltationis rhythmum anapaesticum. Ovid. A. A. I, 112 „aequatam ter pede pulsat humum.“ infr. IV, 1, 28.

Carmen XIX.

Egregium hoc carmen, cuius virtutes non ab omnibus satis sunt perspectae, simile est Carm. I, 9. Scaenam enim, qua provocatum quasi carmen fingatur, hanc esse credimus. Frigido, tristi et hiemali vespere Horatius inter complures amicos nescio ubi sedet; confabulantur, bibunt; tamen et confabulatio et potatio non minore premitur quam quo aura contrahitur frigore. Languor ad summum iam fastigium elatus est ieiuna historicarum et mythologicarum rerum enumeratione, qua unus reliquos paene videtur enecare. Tum Horatius internis et externis frigoribus cruciatus, animum ut effundat in hoc carmen quasi erumpit, quo iustum convivium apto loco et commodo tempore parari iubet symbolis; nam calorem desiderat et vigorem. Sic nisi fallor omnes carminis partes placide conveniunt; primum qui loquitur interrumpitur et vituperatur, cum prisco Inacho et Codro et Troianis missis rectius indicet, qua ratione tempestatis tristitia graeci vini ca-

Codrus pro patria non timidus mori
Narras et genus Aeaci
Et pugnata sacro bella sub Ilio;
Quo Chium pretio cadum
Mercemur, quis aquam temperet ignibus,
Quo praebente domum et quota
Paelignis caream frigoribus taces.
Da lunae propere novae,
Da noctis mediae, da, puer, auguris
Murenae: tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis.

lore mitigetur etc.; deinde excitantur amici, ut velocius bibant, cuius rei exemplar praeit poeta uno quasi spiritu ter ut sibi vinum infundatur poscens (v. 9. 10), tandem in furorem se agens (v. 18). Vocantur tibiae et lyra, iubentur rosae, evocatur clamor, arcessuntur amicae. Si Murena, qui commemoratur, is est, qui cum Fannio Caepione conspiravit in Augustum, manifestum est scriptum esse carmen ante a. 732. Si quid tamen licet in hac re divinare, propter iuvenilem carminis ardorem iis potius accedo, qui ante a. 720 scriptum suspicantur, quam qui compositionis tempus in a. 729 vel 730 differunt. Auguratus certe Murenae impedimento non est, quoniam ea aetate etiam iuvenes ad hoc sacerdotium perveniebant. Ceterum nec laudandus est Peerlkampius, quod octo tantum primos versus Horatio reliquit, reliquos omnes ut spurios abiecit, nec credendum est Rittero, qui iusto sagacius ex *Telephi* nomine odoratus est, Heliodorum rhetorem, (Sat. I, 5, 2) doctrina ac severitate refertum hominem, v. 26 a poeta indicari. *Teuffelius* suspicatus est Proculeium indicari.

V. 5. *Chium*] nobilissima graeca sive transmarina vina haec erant: Thasium, Chium, Lesbium, Sicyonium, Cyprium, Clazomenium. — *sacro*] non *sacra*, quod ex paucis MSS. Hauptius Meinek. Linker. praetulerunt. Vide ad Carm. I, 10, 14. Acron et Porphyrio: *sacrum Ilium*. — *aquam temperet ignibus*] vide ad Sat. I, 4, 88. De calida aqua ad miscendum vinum. Intellegenda est symbola, in qua alius aliam partem cenae et comissationis praebebat. — *Paelignis*] Paeligni in montibus habitabant. — *lunae novae*] Fuerunt Kalendae. De genetivo vide ad Carm. III, 8, 13. — *noctis mediae*] quia in mediam noctem convivium vult produci. — *auguris Murenae*] De Murena vide ad Carm. II, 2, 5 et ad Carm. II, 10. Qui cum eo tempore augur factus et inter convivas esset, non alienum fuit bibere in eius honorem. — *commodis*] plenis, integris; ut Plaut. Asin. III, 3, 134: „Quid ego aliud exoptem amplius nisi illud, cuius inopia est? Viginti argenti commodas minas." id. Rud. V, 2, 31: „Talentum argenti commodum magnum inerat in crumena." Duodecim autem cyathi efficiebant sextarium. — *tribus aut novem*] Numeri quid velint ex quattuor insequentibus versibus invenies, per ordinem chiasmi cum hoc loco coniunctis. Dicit enim hoc: aut novem cyathis vini tres addantur aquae, quae mixtura poetis grata et ipsi Horatio —, aut tribus vini novem aquae, quae ratio decentioribus potoribus gratior erit. Coniunge igitur *supra tres*; vide ad Carm. III, 8, 11. cf. Auson. Eidyll. 11 (Gryphus ternarii numeri): „Ter bibe vel totiens ternos: sic mystica lex

Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates; tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia
Nudis iuncta sororibus.
Insanire iuvat: cur Berecyntiae
Cessant flamina tibiae?
Cur pendet tacita fistula cum lyra?
Parcentes ego dexteras
Odi: sparge rosas; audiat invidus
Dementem strepitum Lycus
Et vicina seni non habilis Lyco.
Spissa te nitidum coma,
Puro te similem, Telephe, Vespero
Tempestiva petit Rhode;
Me lentus Glycerae torret amor meae.

est, Vel tria potanti vel ter tria multiplicanti Imparibus novies ternis contexere cubum." — *miscentur*] Sic omnes codd.; Bentl. Keller. Müller. Eckstein praetulerunt coniecturam Rutgersii *miscentor*; Horatium enim ut symposiarchum imperare, quo modo miscendum sit vinum. Eadem autem sententia in indicativo. — *insanire iuvat*] cf. Carm. II, 7, 28. IV, 12, 28. — *Berecyntiae*] vide ad Carm. I, 18, 13 et cf. IV, 1, 22 sqq. De tibia compara Aristot. Polit. I, 8, 6: „*οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν.*" Ovid. Fast. IV, 181: „Protinus inflexo Berecyntia tibia cornu Flabit." id. Met. III, 533: „adunco tibia cornu." Verg. XI, 737. Pollux IV, 10: „*Αὐλὸς ἔλυμος. τὴν μὲν ὕλην πύξινος, τὸ δ' εὕρημα Φρυγῶν· κέρας ἀνανεῦον πρόςεστι αὐτῷ.*" — *rosas*] hibernas, quae in Italia facillime arte coli poterant. cf. Plin. N. H. XXI, 4 „(rosa) Karthagine Hispaniae hieme tota praecox." cf. Senec. vit. beat. 11, 4: „vide hos eosdem . . . aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes." — *non habilis*] propter diversam aetatem. *Lyci* nomen bis positum est contumeliae causa, ut Carm. IV, 13, 1. 2. Non minus bene vv. 25, 26 *te* pronomen in eadem arsi bis collocatum et ponitur contra insequens *me* et quas virtutes Telephus habeat clarius indicat. Nam in spissis capillis merito magna pars pulchritudinis cernebatur. — *tempestiva*] cf. Carm. I, 23, 12. — *lentus*] ut Carm. I, 13, 8. i. e. amor qui lente absumit; in torrendo enim ignis notio est. De Glycera cfr. I, 19.

Carmen XX.

Non vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Gaetulae catulos leaenae?
Dura post paulo fugies inaudax
Proelia raptor,

Cum per obstantes iuvenum catervas
Ibit insignem repetens Nearchum:
Grande certamen, tibi praeda cedat,
Maior an illa.

Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, haec dentes acuit timendos,
Arbiter pugnae posuisse nudo
Sub pede palmam

Carmen XX.

Cum Nearchus, puer delicatus, eodem tempore et a Pyrrho iuvene et a puella peteretur, ipse autem neutrius amori se dederet, Horatius eam rem per se iocosam et rivalium inanibus amoris excitandi contentionibus ridiculam derisui ut praeberet aequalibus, severo vultu, gravibus verbis, magnificis comparationibus, omni denique orationis apparatu auctam et amplificatam enarravit. Haec unice vera interpretandi carminis ratio videtur, quae cum nondum esset intellecta, non est mirum quod exstitit vir doctus, qui obscurum carmen et Horatio vix dignum haberet. Oeconomia simplex, ordo clarus, rerum verborumve certamen nullum.

V. 1. *periclo*] vide ad Carm. II, 2, 2. — *Gaetulae*] vide ad Carm. I, 23, 10. Plana erit sententia considerantibus, quam saepe Horatius comparandam rem cum re quacum comparatur ita confundat, ut singulae partes in unum quasi corpus coalescant. Tertium quod vocant comparationis cernitur in ira, qua ut leaena catulos sic puella Nearchum abductum repetere dicitur. In vv. 3. 4 noli neglegere artificiosam vocabulorum dispositionem, qua libera antiquarum linguarum natura duplicem simul antithesin potuit efficere; *dura* — *inaudax, inaudax* — *raptor*, quae altera oxymori grata imagine etiam augetur. De v. *inaudax* vide ad Carm. I, 5, 8. Huc accedit, quod communi bonorum scriptorum usu tabulam incohatam in singulas etiam partes persequitur; inde iuvenum (venatorum) catervae, inde postea sagittae et dentes. Dentes acuere aprorum magis est quam leonum (Hom. Il. XI, 416); quanquam ne haec quidem translatio exemplo caret. — *insignem*] pulchritudine eminentem. — *grande certamen*] Hi duo versus non Nearchum sed totam sententiam praecedentem explicant; hoc enim liberiore appositionis genere saepe utuntur latini scriptores; alia exempla habes apud Cic. Tusc. I, 26, 43. Liv. XXI, 5. Verg. Aen. VI, 223. VIII, 683. Hor. Epist. I, 18, 49. Sat. I, 4, 110. *Praeda* ipse Nearchus; cf. Ovid. Am. I, 2. 19 „tua sum nova praeda, Cupido." — *illa*] Sic ex emendatione Peerlkampii contra omnes codices cum Meinekio, Linkero, Hauptio, Lehrsio, Muellero, Schützio, Kellero scripsi. Nam ex eo, quod in MSS. reperitur *illi* nemo tolerabilem sententiam adhuc elicuit. cf. Epist. I, 10, 35.

V. 11. *arbiter pugnae*] cf. Ovid.

Fertur et leni recreare vento
Sparsum odoratis umerum capillis,
Qualis aut Nireus fuit aut aquosa
Raptus ab Ida.

Carmen XXI.

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu querellas sive geris iocos

Heroid. 9, 12 „sub pede colla tenet.“ Propert. I, 1, 4 „Et caput impositis pressit Amor pedibus.“ Est Nearchus, qui plane incuriosus certaminis astat. Haec autem pueri neglegentia et superbia lepida quadam gravitate descripta egregiam oculis proponit tabulam pictore non indignam. Etenim *palmam sub pede ponere* superbi est, cum victoria etiam certantes contemnentis, *umerum vento recreare* neglegentis, aliud agentis. Fingendus autem puer est nudus; id quod praeter nudum pedem etiam umerus demonstrat. Nuditas autem index pulchritudinis et ex palaestra petita, unde scaena sumpta videtur. — *fertur*] Oblique et superbe hoc in Pyrrhum: dum vos pugnam paratis, is dicitur quantopere vos despiciat manifesto indicio aperuisse. — *Nireus*] Epod. 15, 22. Hom. Il. II, 673. — *raptus ab Ida*] Ganymedes. — *aquosa*] Ex Homero sumptum epitheton: *πιδήεσσα, πολυπίδαξ*.

Carmen XXI.

Cum M. Valerius Messalla Corvinus (natus a. u. c. 685, cum Octaviano consul quo anno apud Actium debellatum est, mortuus 757) non minore pacis quam belli laude insignis Horatio ad cenam se venturum olim promisisset optimum sibi quod in fumario servaretur vinum promendum esse hic vidit. Quod dum facit, animi sui sensus ita prodit, ut ad ipsum vinum conversus primum aperiat, quanti Messallam habeat, deinde vini beneficam vim omnibus hominum et temporibus et condicionibus conspicuam celebret, denique ad cenam quam est instituturus reversus generosis amphorae donis quamdiu possint fructuros se esse polliceatur. Idem prope argumentum subiectum est Epistulae quintae libri I, quae partim ad illustrandas huius carminis nonnullas sententias partim ad discrimen quod intercedit inter lyricum genus et epistulam perspiciendum ab legentibus velim comparetur. Neque alienum est carmen I, 19. Scaena ea est, ut poetam non domi sedentem ac meditantem, sed in ipso amicorum conventu subito ad canendum incitatum videas; eam enim Horatius prae se fert speciem et ostendit versu 7 *Corvino iubente*; quae verba ut cenam iam paratam, praesentes convivas, Messallam etiam fortasse *συμποσίαρχον* meliora vina clamantem audiamus haud dubia vi cogunt.

V. 1. Ne vetustatem vini admireris cf. Petron. Sat. 34: „statim allatae sunt amphorae vitreae diligenter gypsatae, quarum in cervicibus pittacia erant adfixa cum hoc titulo FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM CENTVM.“ — *seu tu*] Ex diversis haec sumpta sunt bibentium ingeniis et moribus; in aliis alia vis vini est; ipsum autem vinum innocens est et pium. Sic *pia testa* vocativus non est separandus a praecedentibus sententiis *seu — sive*; cum quibus ita coniungendus est, ut Carm. II, 2, 2 cum particula *nisi*; ubi vide quae comparaverim. Ad v. 1. cf. Epod. 13, 6. Tibull. II, 1, 27: „Nunc mihi fumosos *veteris* proferte Falernos *Con-*

Seu rixam et insanos amores
Seu facilem, pia testa, somnum,

Quocumque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die,
Descende Corvino iubente
Promere languidiora vina.

Non ille, quanquam Socraticis madet
Sermonibus, te negleget horridus:
Narratur et prisci Catonis
Saepe mero caluisse virtus.

Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro; tu sapientium
Curas et arcanum iocoso
Consilium retegis Lyaeo;

sulis et Chio solvite vincla cado.“ Et cf. Eueni eleg. 2 (Schneidewin. del. p. 134): „*Βάκχου μέτρον ἄριστον ὅ μὴ πολὺ μηδ' ἐλάχιστον Ἔστι γὰρ ἢ λύπης αἴτιος ἢ μανίης.*“ Hom. Il. VI, 261. Od. XXI, 295. Theogn. 295 (Welck.): „*Οἶνε, τὰ μὲν σ' αἰνῶ, τὰ δὲ μέμφομαι· οὐδέ σε πάμπαν Οὔ τέ ποτ' ἐχθαίρειν οὔ τε φιλεῖν δύναμαι.*“ — *quocumque lectum nomine*] Leguntur uvae; igitur etiam vinum legitur. Fingit autem Horatius, vinum iam cum legeretur, quippe quod videretur generosum esse, a vineae domino ad certum quendam finem et usum olim esse destinatum. Attamen quanquam optimum est Massicum, non poterit meliore die promi aut digniori homini apponi, quam hoc die, quo Messallae apponetur. — *moveri digna*] cf. Sat. I, 3, 24. 4, 3. 25. 10, 72. Epist. I, 10, 48. A. P. 183. 283. — *Descende*] ex fumario. *Descende promere* i. e. descende ut promas, ut iam vidit Comment. Cruq. Alii minus recte iungebant *iubente promere*, scilicet ne una testa plura simul vina videretur continere. At pluralis *languid. vina* poetice de uno vino positus est. — *languidiora*] cf. Carm. III, 16, 34 sq. — *madet*] imbutus est. Sed etiam qui satis biberunt madere dicuntur; ut prope iocose dictum sit: „quanquam philosophia madet, vino tamen non minus madebit.“ — *prisci Catonis*] cf. Epist. II, 2, 117. Sat. II, 1, 72. Cato autem Censorius est, non Uticensis. Macrob. Saturn. II, 6, 15: „Marcus etiam Cato ille Censorius argute iocari solitus est.“

V. 12. *lene tormentum*] Elegans oxymoron, ut Bacchyl. fragm. 26 *γλυκεῖ' ἀνάγκα*; huius enim tormenti vis, quanquam ne sentitur quidem, tanta est, ut dura plerumque ingenia mitescant. Nam de vena poetica aut ingenio oratoris non bene alii cogitarunt. — *Curas*] Sapientium curae quae debeant intellegi, ipse Horatius additis verbis *arcanum consilium* per amplificationem explanat. *Sapientes* enim non sunt philosophi, sed quicumque contracta fronte ac severo vultu gravia semper alere videntur consilia; quae ne imprudenter prodant anxii student cavere. Quorum quidem severitati quam belle opponatur *iocosus Lyaeus*, magis senties, cum dativum *Lyaeo* esse credis quam cum ablativum. Ad totum locum compara Ovid. A. A. I, 237 sqq.: „Vina pa-

Tu spem reducis mentibus anxiis
Viresque et addis cornua pauperi
Post te neque iratos trementi
Regum apices neque militum arma.
Te Liber et si laeta aderit Venus
Segnesque nodum solvere Gratiae
Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fugat astra Phoebus.

Carmen XXII.

Montium custos nemorumque, Virgo,
Quae laborantes utero puellas

rant animos faciuntque caloribus aptos: Cura fugit multo diluiturque mero. Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit, Tunc dolor et curae rugaque frontis abit, Tunc aperit mentes aevo rarissima nostro Simplicitas artes excutiente deo." — *cornua*] Virium et confidentiae signum a tauris sumptum; sic Graeci *κέρατ' ἔχειν*. Iunge *viresque et cornua addis*. — *sapientium*] In lyricis Horatius genetivum eiusmodi verborum in *ium* formavit. cf. Epod. 1, 20. Carm. III, 24, 21; in satiris altera forma in *um* exeunte metri causa usus est: Sat. II, 3, 296. Sed cf. Carm. III, 18, 1. III, 27, 10. — *post te*] cf. Carm. I, 18, 5. — *iratos*] enallage adiectivi, non vitiosa, quoniam apex insigne est maiestatis ac potentiae, ad quam ab ipsis regibus recte ira transfertur. — *Liber*] cf. ad Carm. I, 18, 7. — *laeta*] propitia, ut Claudian. Epist. 2, 58: „Saltem absens, regina fave reditusque secundos Adnue *sidereo laeta supercilio*." — *segnesque nod. solv.*] decentes, ut Carm. I, 4, 6. — *vivae lucernae*] In epulis et comissationibus non potuit desiderari lucernarum splendor, ad augendam laetitiam utique necessarius. Quare magna etiam in his fuit antiquorum hominum luxuria; reperiuntur enim aureae lucernae, argenteae, vitreae, marmoreae, omnes summa arte et elegantia elaboratae. Quid igitur mirum, quod lucernae quoque cum Libero et decente Venere cenam *producere* dicuntur? Quanquam vere *amphora* produci dicitur; haec autem cenae vinum ministrat, ita ut cum amphora etiam cena producatur. cf. Carm. I, 27, 5. III, 8, 14.

Carmen XXII.

Parvum hoc carmen nihil est aliud nisi inscriptio tabulae, qua pinus villae imminens Dianae consecratur anniversariumque sacrificium vovetur. Quonam id a poeta consilio sit factum, primus docet versus, scilicet ut Dianae tutelae silvam suam rite commendaret. In qua re nolo offendaris additis aliis quoque clementiae et potentiae eius deae indiciis. Nimirum qui precibus adibant deos, ii multiplicis eorum potentiae memores non temere praedicabant numina. De qua re recordare, qua ratione apud Homerum (Il. I, 37 sqq.) Chryseus sacerdos Apollinem appellaverit. Ne huius quidem carminis annus natalis explorari potest, nisi forte tum maxime scriptum putas, cum poeta a Maecenate villam Sabinam dono accepisset.

V. 1. *Montium*] cf. Carm. I, 21, 5.

Ter vocata audis adimisque leto,
Diva triformis,
Imminens villae tua pinus esto,
Quam per exactos ego laetus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Carmen XXIII.

Caelo supinas si tuleris manus
Nascente luna, rustica Phidyle,
Si ture placaris et horna
Fruge Lares avidaque porca,

— *Virgo*] perpetua est haec laus virginitatis. cf. Carm. I, 12, 22. — *laborantes utero*] parturientes. — *puellas*] vide ad Carm. II, 8, 23. — *ter*] ternarius numerus in sacris frequens. cf. Carm. I, 28, 36. — *triformis*] τρίμορφος; est enim in terra Diana, in caelo Luna, in inferis Hecate. Cf. Verg. Aen. IV, 511. — *per exactos annos*] quotienscumque annus exactus erit, quotannis. Similiter Carm. III, 18, 5. — *verris*] Non dissimilis hostiae descriptio III, 13, 4 sqq. IV, 2, 55 sqq. Apri venatoribus ictum oblique inferunt; inde etiam Ovid. Her. 4, 104: „nec *obliquo dente* timendus aper." id. Met. VIII, 344: „obliquo latrantes dissipat ictu." Cui autem apro dentes eminere incipiunt, is ictum quasi meditatur.

Carmen XXIII.

Deos non magnitudinem sacrificiorum spectare, sed pietatem et voluntatem immolantium docet Horatius rusticam Phidylen, tristem eam quidem ac timentem, ne exiguis suis sacrificiis deorum favorem et benevolentiam sibi suisque agris et pecoribus conciliare non contingat. Similiter Ovid. Trist. II, 75: „sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum, Sic capitur minimo turis honore deus." De simplici carminis oeconomia vix quicquam dicendum est. Phidyle autem — fictum haud dubie nomen neque ab argumento alienum, Φειδύλη a φείδεσθαι — neque vilica est Horatii neque certa quaedam rustica mulier. In communi omnium rerum magnificentia ne in sacris quidem antiqua simplicitas retinebatur; quare cum rustici homines cum in omnibus rebus tum in sacris integritatem morum, ut fit, servarent, non potuit credo Horatius cuiquam rectius dare suam doctrinam quam rusticae mulieri, quippe quae magnis divitum hominum victimis conspectis pro sua animi simplicitate in eam sententiam incidere potuit, quasi dii gratiam ex magnitudine hostiarum metiri ac distribuere solerent. Vilicam Horatii hanc non esse, vel unus demonstrat Catonis de re rust. 143 locus: „Vilica rem divinam ne faciat iniussu domini aut dominae. Scito dominum pro tota familia rem divinam facere." De anno quo sic scripserit poeta ne coniecturam quidem facere licet.

V. 1. *Caelo supinas*] Similis Vergilii locus Aen. III, 176. — *nascente luna*] „Solent rusticae mulieres in initio primae lunae ad caelum effundere preces." Acron. Religiosi

Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis nee sterilem seges
Robiginem aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.

Nam quae nivali pascitur Algido
Devota quercus inter et ilices
Aut crescit Albanis in herbis
Victima, pontificum secures

Cervice tinget: te nihil attinet
Tentare multa caede bidentium
Parvos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.

Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia

homines mensis cuiusque Kalendis sacrificabant. — *placaris*] Vocalis *i* in terminationibus *is*, *imus*, *itis* antiquitus longa fuit; cf. Ovid. Met. VI, 357 „vitam dederītis in unda"; ibid. X, 560 „forsitan audierīs aliquam." infr. IV, 7, 20. *Placare* autem, ut apud Ovid. Met. VII, 251. XII, 150 est propitium aliquem reddere, gratiam alicuius petere. — *horna*] spicis hornotinis. Forma *hornus* poetarum est. — *avidaque porca*] cf. Sat. II, 3, 165. — *robiginem*] Cur ea sit sterilis disce ex Verg. Georg. I, 150. — *alumni*] vituli, haedi, agni. cf. III, 18, 4. Bis tribus utitur exemplis: ture, fruge, porca; dein vitis, seges, pecora; ex consuetudine Horatii. — *grave tempus*] autumnus. Sat. II, 6, 19. Iuven. IV, 56: „Iam letifero cedente pruinis Autumno." — *nivali*] Carm. I, 21, 6. — *devota*] Animalia enim statim post partum designabantur alia ad greges et labores alia ad aras. Sic Verg. Georg. III, 157—165. In Algido monte quercibus tecto porci, in herbosis Albanis pascuis boves sacri pasti ac saginati videntur.

V. 14. *tentare*] lacessere, sollicitare. — *parvos deos*] Larium simulacra vel aenea vel lignea admodum parva esse solebant; quae tanquam epulatura sertis florum et fruticum bene olentium redimiebantur. Quod cum pia Phidyle non neglegat, *coronantem* partic. rectius intellegitur *quae coronas* s. *cum corones*, quam quod alii voluerunt *dummodo corones*. Accusativus *deos* pendet ex utroque verbo, *tentare* et *coronantem*. — *bidentium*] „Ambidens sive bidens ovis appellabatur, quae superioribus et inferioribus est dentibus." Fest. p. 5. — *immunis*] sc. scelerum; sic schol. Acron et Porphyrion; quanquam negari non potest, aliis apud Horatium locis (Carm. IV, 12, 23. Epist. I, 14, 33) *immunis* idem significare quod *muneris vacuus*, *sine dono et sumptu*. Totus autem locus tam obscurus est, ut, si contra omnium codicum et scholiastarum antiquissimam auctoritatem liceret, hanc stropham Horatiano carmini fraude adfixam esse concederem; libentius certe facerem quam ullam aliam. Meinekius sic: „Quicquid tentes ut hos versus a fraudis suspicione vindices, nunquam efficies ut vel sententiae vel latinitati satis fiat." — *hostia*] Vocabulorum constructio haec est: „Immunis ma-

Mollivit aversos Penates
Farre pio et saliente mica.

Carmen XXIV.

Intactis opulentior
Thesauris Arabum et divitis Indiae
Caementis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum,

nus si tetigit aram, mollivit aversos Penates farre pio et saliente mica, non blandior (futura) sumptuosa hostia (ablat.).“ Nam *sumptuosa* nominativus esse non potest, quia apud Horatium ubicumque syllaba per se brevis in caesura producitur, in consonantem, non in vocalem exit. Nec producitur syllaba *sa* positione litterarum *bl* apud Horatium; cf. Carm. III, 4, 49. A. P. 395. Carm. III, 6, 19. III, 1, 13. III, 11, 9. cfr. Carm. I, 3, 36. I, 15, 36. III, 5, 17. Eadem ratione verba coniungit Keller. Epileg. p. 258. Schützius difficultates amoveri posse putavit, si scriberetur *vel sumptuosa* pro *non sumpt.*, aut *ne sumpt.* Ad sententiam cf. Eurip. apud Orionem Schneidew. p. 55: „*Εὖ ἴσϑ' ὅτ' ἄν τις εὐσεβῶν ϑύει ϑεοῖς, Κἂν μικρὰ ϑύῃ, τυγχάνει σωτηρίας.*“ Denique perfecta etiam *tetigit*, *mollivit* (sic enim scribendum, non *mollibit*, quod ortum est ex male intellecto loco) inter se aptissime respondent. — *farre pio*] Poetica circumlocutio molae salsae. „Est autem *far pium* quod religioso animo offertur, et *sal* (mica) *saliens* est micans in igne, quae res boni ominis.“ Dissen. ad Tibull. III, 4, 10 p. 346. Plin. N. H. in praef. „Mola salsa litant, qui non habent tura.“ Tibull. IV, 1, 14 „parvaque caelestes placavit mica, nec illis semper inaurato taurus cadit hostia cornu.“

Carmen XXIV.

Accedit hoc carmen iis, in quibus Horatius in corruptos suae aetatis mores eorumque originem, nimias privatorum hominum divitias, invectus est. Epod. 16. Carm. II, 15. III, 1. 6. Divitiae et luxuria cum perpetuo exagitent homines neque unquam ipsae ad aliquem finem perveniant, beatos reddere non possunt (v. 9); quare multo feliciores sunt ii qui simplicitati naturae propiores neque delicias vitae neque quae inde proveniunt mala cognoverunt (v. 24). Iam cum Romani semel ab ista via abducti in summam rerum perversitatem ceciderint, viro maxime opus est, qui refrenata licentia restitutoque recto rerum ordine optime et immortaliter mereatur de universae civitatis salute (v. 32). Haec superior pars carminis, aequabiliter et apte divisa. Altera non minor tota consumitur accurata magis et copiosa explicatione extremae prioris partis sententiae, additis simul remediis etiam desperatissimis coercendae libidinis avertendaeque perniciei. Duplici autem via, simul ineunda, eo posse perveniri ait, minuendis privatorum hominum divitiis ac meliore in pueris educandis ratione. Extremum denique carmen non sine arte eo unde exierat redit. — Non male suspicati sunt interpretes, compositum esse carmen anno fere 725 vel 726: quo tempore Augustus de emendandis moribus cogitavit. Primus statim versus ante a. 730 scriptum esse docet et recens est v. 25 sqq. bellorum civilium memoria.

V. 1. *Intactis*] a Romanis. De Arabia et India ignotis prope sum-

Si figit adamantinos
Summis verticibus dira Necessitas
Clavos, non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres melius Scythae,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt et rigidi Getae,
Immetata quibus iugera liberas
Fruges et Cererem ferunt
Nec cultura placet longior annua
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.

marum divitiarum sedibus vide Carm. I, 29, 1. Epist. I, 6, 6. De caementis vide ad Carm. III, 1, 35, de prima syllaba nominis *Apulicum* ad III, 4, 9. 10. Ceterum Lachmannus, cum in bonis codicibus scriptum sit *mare publicum*, ausus est locum sic mutare: *Terrenum omne tuis et mare publicum*, et comparavit Liv. XXIII, 19 „quicquid herbidi terreni extra murum erat.“ Sententia esset haec, mare debere ita ut sit manere neque privatum fieri aedificationibus; ut apud Ovid. Met. II, 35: „lux immensi publica mundi,“ et VI, 351 ubi aquae *publica munera* sunt, quia „usus communis aquarum est.“ Non bene quanquam Müllerus adsentitur. — *adamatinos clavos*] Verbum figere cum Romanis ex proverbio in memoriam vocaret *clavos trabales*, de quibus vide ad Carm. I, 35, 18, summi vertices qui essent putandi incertum non reliquit. Sunt enim fastigia aedium, non quos alii satis mire voluerunt vertices hominum aut divitiarum. Sententia igitur haec est: licet omnium tu mortalium ditissimus utrumque mare villis tuis aggeribusque expleas, tamen cum Necessitas, Fatum, cui omnes sunt subiecti, in altum iam exstructis molibus clavos suos infigit tibique ipsi finem instare clamat, frustra dives es neque caput tuum ex mortis vinculis divitiae liberabunt. cf. Carm. III, 1, 14 sq. De producta posteriore verbi *figit* syllaba vide ad III, 5, 17. cf. Sat. I, 4, 82. II, 3, 260. Vergil. Aen. IX, 9. X, 433. Bucol. 7, 23. Supervacanea igitur videtur transpositio, quam *Axtius* suasit: „si summis adamantinos Figit verticibus.“ — *campestres*] *νομάδες*. Et cf. Aesch. Prom. 709: „*Σκύθας δ' ἀφίξει νομάδας, οἳ πλεκτὰς στέγας Πεδάρσιοι ναίουσ' ἐπ' εὐκύκλοις ὄχοις.*“ Sallust. fr. p. 258. Gerl. „Scythae Nomades, quibus plaustra sedes sunt.“ Apte comparatur descriptio morum Scytharum apud Iustinum II, 2 et Germanorum apud Caesarem B. g. IV, 1—3. VI, 22. 23. Tacit. Germ. 26. Docemur enim apud Spartian. Carac. 10, 6 et Get. 6, 6 Gothos etiam Getas dictos esse. De Scythis locus est etiam Vergilii Georg. III, 349 sqq. De tota re docte disputavit Rud. Koepke in libro, cui nomen dedit *Deutsche Forschungen* (Berolini 1859) p. 208—226. — *rite*] A sacris h. v. ad rectum ordinem, inde ad vulgarem usum, ad solitam agendi rationem descendit. Sic apud Vergilium Aen. IX, 352. — *immetata*] Aureae hoc aetatis est, quod agri limitibus et terminis nondum sunt signati. Verg. Georg. I, 126. Ovid. Met. I, 135. — *Fruges et Cererem*] *ἓν διὰ δυοῖν*. *Liberae* sunt „fruges, quia non certi alicuius domini, sed totius populi communes sunt.“ Orellius.

V. 18. *temperat*] temperamus ali-

Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens
Nec dotata regit virum
Coniunx nec nitido fidit adultero;
Dos est magna parentium
Virtus et metuens alterius viri
Certo foedere castitas;
Et peccare nefas aut pretium est mori.
O quisquis volet impias
Caedes et rabiem tollere civicam,
Si quaeret pater urbium
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam,
Clarus postgenitis: quatenus — heu nefas! —
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus invidi.

cui vel ab aliquo, quem neque iniuste quid facere iubemus neque malo conamur adficere. Sic saepe apud Ciceronem, alios. — *dotata*] Plaut. Men. V, 2, 16: „Ita istae solent, quae viros subservire sibi postulant *dote fretae.*" — *adultero*] Dativus est, non ablativus: non fidit mulier nitori aut blanditiis adulteri. Sic iam Acron schol. — *dos est*] Repete *illic.* Bene haec sententia explicatur h. l. Plauti Amphitr. II, 2, 207: „Non ego illam dotem mi esse duco, quae dos dicitur; Sed pudicitiam et pudorem et sedatam cupidinem, Deum metum, parentum amorem et cognatum concordiam." — *parentium*] vide ad Carm. III, 21, 14. — *metuens alterius viri*] cf. Carm. III, 19, 16. Ceterum *virtus et castitas* altera alteram illustrat: ἓν διὰ δυοῖν. — *Et peccare*] adulterio. Ceterum hic quoque repete *illic* ex v. 17. Deinde premendum est vocabulum *nefas*, ut Carm. IV, 5, 22; *aut* particula duarum rerum, quae solae fieri cogitarive possunt, alteram addit, quae, si non sit quod superiore loco positum est, necessario debeat esse: widrigenfalls, alioquin, ut apud Vergilium Aen. X, 630. — *pretium*] vocabulum medium, h. l. de poena. — *quisquis*] si quis; omnes qui. Quare noli cum Bentleio iteratum interrogans pronomen *quis, quis* praeferre. — *pater urbium*] i. e. restitutor, ut apud Cic. ad Quint. fr. I, 1, 31 *parens Asiae*, et Tacit. Ann. XI, 25: „ob ea Vipstanus consul rettulit, *patrem senatus* appellandum esse Claudium." Sententia generalis est, sed tecte monstratur Augustus, qui anno demum 752 *patris patriae* nomen assumpsit. *Urbes* tamen ut Carm. I, 35, 10 contra gentes, rudes eas atque incultas, ponuntur, sic cum omnibus suis vitae hominum ornamentis hic cogitantur. — *clarus postgenitis*] quoniam virtutem aequales invidia, veneratione posteri persequuntur. cf. Epist. II, 1, 10 sqq. Quare *invidi* non ad *quaerimus* magis quam ad *odimus* referendum est. *Postgenitis* uno vocabulo scribendum cum Müllero, Ecksteinio, Kellero, Schützio; similiter *progenitor, postpartor, postfactus*, alia.

Quid tristes querimoniae,
Si non supplicio culpa reciditur;
Quid leges sine moribus
Vanae proficiunt, si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi nec Boreae finitimum latus
Durataeque solo nives
Mercatorem abigunt, horrida callidi
Vincunt aequora navitae,
Magnum pauperies opprobrium iubet
Quidvis et facere et pati
Virtutisque viam deserit arduae?
Vel nos in Capitolium,
Quo clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas et lapides aurum et inutile,
Summi materiem mali,
Mittamus, scelerum si bene paenitet.
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa et tenerae nimis
Mentes asperioribus
Formandae studiis. Nescit equo rudis
Haerere ingenuus puer
Venarique timet, ludere doctior

V. 36. *Si neque*] Condicionalis sententia triplex est; eaque continuanda usque ad v. 44. Ad sententiam conferas Taciti vocem Germ. 19: „Bonae leges minus valent quam boni mores.“ Macrob. Saturn. III, 17, 10: „vetus verbum est: leges bonae ex malis moribus procreantur.“ — *magnum*] Repetendum ex praecedentibus *si*. Cfr. Eurip. El. 374: „*ἔχει νόσον Πενία, διδάσκει δ' ἄνδρα τῇ χρείᾳ κακόν.*“ Hor. Sat. II, 3, 91. — *virtutis arduae*] ex imagine antiquis satis vulgari; nimirum in arduo monte arcem ea tenere fingebatur. Nobis via certe ad virtutem ardua est. — *Capitolium*] in aedem Iovis Capitolini. — *clamor et turba*] *ἓν διὰ δυοῖν.* Sumpta haec ex pompa triumphali, qua qui suas divitias in communem usum conferre parati sunt, inter laetas populi acclamationes ducuntur in Capitolium. — *gemmas, lapides*] gemmae anaglyphae et ectypae; lapides sunt uniones. Ovid. Med. fac. 20 sq.: „Conspicuam gemmis vultis habere manum, Induitis collo lapides oriente paratos.“ — *equo haerere*] non „firmiter insidere“, sed „in equo se continere, non deici.“ Sic etiam Cic. pro Deiot. 10. — *seu iubeas*]

Seu Graeco iubeas trocho
Seu malis vetita legibus alea,
Cum periura patris fides
Consortem socium fallat et hospites
Indignoque pecuniam
Heredi properet. Scilicet improbae
Crescunt divitiae; tamen
Curtae nescio quid semper abest rei.

Carmen XXV.

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum? quae nemora aut quos agor in specus

Horatius etsi cum *seu* — *seu* vel *sive* — *sive* particulis indicativum modum, ut vulgo fit, coniunxit, tamen a coniunctivo non potuit abstinere, cum res diceret, non quae essent sed quae possent esse. Sic Carm. I, 4, 12. I, 12, 53—55. — *trochus*] rota ferrea cum anulis crepitantibus, quam pueri virga ferrea circumagebant; ludus graece *κρικηλασία* dictus. Graecus dicitur non sine contemptione peregrini moris. A. P. 380. — *vetita legib. alea*] cf. Cic. Philipp. II, 23. — *Consortem socium*] Consortes sunt quibus eadem sors; inde et cognati, quia sors etiam patrimonium, et qui lucri faciendi causa sortes composuerunt. — *hospites*] sic ex optimis codd., non *hospitem*. De re cf. Cic. pro Rosc. Am. c. 40. Hor. Epist. II, 1, 122. — *properet*] transitive, ut Epist. I, 2, 61; est enim omni opera et quam citissime parare. — *improbae*] non ingentes, ut apud Verg. Aen. XII, 687, sed ut apud Eurip. Alex. fr. 14: „*ἄδικον δ' ὁ πλοῦτος, πολλὰ δ' οὐκ ὀρθῶς ποιεῖ*“ et ibid. fr. 15: *κακόν τι βούλευμ' ἦν ἄρ' εἰς εὐανδρίαν Ὁ πλοῦτος ἀνθρώποισιν αἵ τ' ἄγαν τρυφαί.*“ — *curtae*] ex opinione cupidorum hominum. Solon. 11, 71 (Schneidew. Del. p. 27): „*Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται. Οἳ γὰρ νῦν ἡμέων πλεῖστον ἔχουσι βίον, Διπλάσιον σπεύδουσι· τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;*“ Carm. III, 16, 42. — *nescio quid*] graviter et ironice dictum; deest enim animi temperantia, otium. cf. Carm. II, 16, 7.

Carmen XXV.

Non tam dithyrambus est, ut Carm. II, 19, sed dithyrambica i. e. sublimi ratione tentata Augusti imperatoris laudatio. Cuius res gestas, divinas magis quam humanas, merito celebraturus poeta tanta admiratione ac paene furore correptum se sensit, ut Bacchi numine impletus ex vulgari hominum coetu in sacras regiones Baccharumque societatem ablatus esse sibi videretur. Quae fictio poetico ornatu nudata hoc dicit, cum Augusti ingentia facinora humanas facultates excedere divinaque mente procreata videantur, eum etiam poetam qui merito illa canere velit divina ope quam maxime adiutum et instructum esse debere; etenim deum, qui Baccharum feros animos flectere, corporibus insolitum robur dare possit, imbecillum etiam hominem ad caelestem cantum extollere. Verum — sic clauditur carmen — periculosum simul et blandum est dei numini tradi; periculosum, quia non omnibus contigit eam viam impune per-

Velox mente nova? Quibus
Antris egregii Caesaris audiar
Aeternum meditans decus
Stellis inserere et consilio Iovis?
Dicam insigne recens adhuc
Indictum ore alio. Non secus in iugis
Edonis stupet Euhias,
Hebrum prospiciens et nive candidam
Thracen ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen, ut mihi devio

sequi; dulce, quia iste furor a deo venit, qui vini beneficio mortale genus hominum auxit. Sic infirmitatis accedit libera confessio, frequens illa quidem apud Horatium. — Scriptum putant anno 725 vel 726, quo omnes Augusti merita ac facinora stupentes tantum hominem inter deos prope referebant. Cf. Carm. III, 3, 11. I, 2, 12. Quanquam *Weberus* maiore, ut videtur, veritatis specie suspicatus est, accepto nuntio de victa Cleopatra captaque Alexandrea Horatium ad tantam Octaviani laudationem elatum esse.

V. 2. *quae nemora*] De praepos. *in* huc quoque referenda cf. Catull. 31 (33), 5 „cur non exsilium malasque in oras Itis?" Ovid. Met. VII, 708. Verg. Aen. VI, 692. *Specus* autem et antrum hoc inter se differunt, quod specus dicitur de solitudine ac vastitate loci, antrum de divino poetarum deversorio. — *quibus antris*] non est dativus, sed ablativus loci. — *egregii*] cf. Carm. I, 6, 11. — *meditans*] meditatur poeta, qui quas celebraturus est res iis totus tenetur; iam cum divina in pectore poetarum vis saepe efficiat, ut simul atque oriantur cogitationes etiam proferantur, *meditari* ipsum *canere* potest significare. Sueton. Aug. c. 85: „Exstat alter aeque modicus *epigrammatum* (liber), quae fere tempore balnei *meditabatur*." — *indictum*] cf. Epist. I, 19, 32. Ut *indictum* est quod ante nunquam dictum est, ita *recens* quod nunquam ante auditum. — *Edonis*] In libris omnibus scriptum est *exsomnis*, sed recepi cum Meinekio Linkero Hauptio Lehrsio Müllero ingeniosam emendationem Bentleii; neque enim Bacchae perpetua agitantur vigilia nec facile *iugis* epitheto potest carere. cf. Eurip. Bacch. 672: „*Εὕδον δὲ πᾶσαι σώμασιν παρειμέναι.*" Stat. Achill. I, 645: „At Bacchi comites, discussa nube soporis, Signa choris indicta putant." *Edoni* montes erant Thraciae vel in confiniis Macedoniae, ubi Bacchi orgia praecipue celebrabantur, unde ipse *Edonus* vocitatur et Bacchae *Edonides*. Ovid. Trist. IV, 1, 41: „Utque suum Bacche non sentit saucia vulnus, Dum stupet *Edonis* exululata iugis." Lucan. I, 675: „Nam qualis vertice Pindi *Edonis* Ogygio decurrit plena Lyaeo." Theocrit. VII, 111: „*εἴης δ' Ἠδωνῶν μὲν ἐν ὤρεσι χείματι μέσσῳ Ἕβρον πὰρ πόταμον.*" Hor. Carm. II, 7, 27. Qui codd. lect. *exsomnis* servarunt (Keller. Eckstein. Schütz.), in auxilium vocarunt locos, in quibus et Bacchae et ipse Bacchus nocturnis vigiliis agitari dicuntur, Sophocl. Antig. 1151. Eurip. Bacch. 852: „*ἐν παννυχίοις χοροῖς.*" Senec. Thyest. 467: „nec somno dies Bacchoque nox iungenda pervigili datur." Bacchae autem non alia mente sacras Thraciae regiones, dei vestigiis refertas stupent, atque ea qua poeta ab iis rebus quas solet canere distractus (*devius*) grandia admiratur atque excelsa ad canendum nunc sibi proposita facinora. Sic intelleguntur *ripae et vacuum nemus*, quae

Ripas et vacuum nemus
Mirari libet. O Naïadum potens
Baccharumque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos,
Nil parvum aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenaee, sequi deum
Cingentem viridi tempora pampino.

Carmen XXVI.

Vixi puellis nuper idoneus
Et militavi non sine gloria;

hoc tantum volunt, ut sacras regiones vel sublimes et adhuc poetae intentatas res apta allegoria illustrent.

V. 12. *ut*] coniunge cum *non secus*. cf. Carm. I, 16, 7 sqq. Cic. Brut. 50, 188 *perinde — ut*, quae species quaedam est constructionis ad sensum quae vocatur. Nimirum *non secus*, *perinde*, *non aliter* (Ovid. Met. IX, 642) idem significant quod *ita*, cui relativa respondet particula *ut*. — *libet*] i. q. iuvat; nam dulce periculum etc. — *manibus vertere*] Exemplum ad ostendendam ingentem vim qua deus solet implere; ab hoc ad poetarum Baccho plenorum magnificentiam non longa est concludendi via. — *mortale*] i. e. nihil quod homines sua vi canere possunt. — *dulce periculum*] oxymoron, ut apud Stat. Silv. IV, 5, 25. — *Lenaee*] Hoc nomen cum pampino ostendit deum vini. cf. Carm. IV, 8, 33. Nomen factum est a ληνὸς, quod Baccho sacrum est torcular. cf. ad Carm. I, 18.

Carmen XXVI.

Poeta Chloës amore captus sed non auditus tanta aegrimonia et tristitia obruitur, ut amoribus non iam idoneum se sentiens queratur: „Fuit olim cum in amore felix essem; nunc secus est. Ut miles militiae laboribus ferendis impar arma mea Veneri suspendam. Nam quid prosunt? Chloë precibus meis aures dare recusat. Sed verus et spretus amor inultus non erit; tu, dea, arrogantem castigabis.“ Hoc extremum ita intellegendum non est, ut suo amore velit capi Chloën, sed ut iure quodam talionis par pari referatur. Forma autem carminis tota est dramatica; poeta in aede (vide v. 4) Veneris secum loquitur, sed clara voce; deinde ministros arma portantes deponere iubet, tum ad deam conversus vindictam rogat. De tempore carminis admodum lubrica est coniectura.

V. 2. *militavi*] Haud rara apud poetas amantium cum militantibus comparatio: Carm. IV, 1, 16. Ovid. Am. I, 9, 1: „Militat omnis amans et habet sua castra Cupido.“ Qui Frankii coniecturam *duellis* pro *puellis* receperunt (Linker. Müller. Keller.), egregium carmen corruperunt nec viderunt, diversas formas *duellis* et *bello* non posse coniungi in tribus proxime positis versibus. — *idoneus*] i. e. quem puellae amarent, qui puellis placeret. Sic apud Quintil. II, 3, 1 *idonei rhetori pueri* sunt pueri satis adulti, qui rhetori tradantur, qui ab rhetore instituantur; et cf. Epist. II,

Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,
Laevum marinae qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia et vectes et arcus
Oppositis foribus minaces.

O quae beatam diva tenes Cyprum et
Memphin carentem Sithonia nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

Carmen XXVII.

Impios parrae recinentis omen
Ducat et praegnans canis aut ab agro

1, 71. Carm. IV, 1, 12. — *non sine*] Litotes ab Horatio saepe usurpata, ut Carm. I, 23, 3. III, 4, 20. III, 29, 38. — *arma*] Quae qualia fuerint ostendunt versus 6 et 7. Sed barbitos quoque inter arma est; de particula *que* vide ad Carm. I, 21, 14. — *laevum*] Cic. Divin. II, 39, 82: „Nobis sinistra videntur, Grais et barbaris dextra meliora.“ — *marinae*] ποντίας, πελαγίας. Carm. IV, 11, 15. Ovid. Fast, IV, 62: „a spumis est dea dicta maris.“ — *custodit*] eleganter dictum pro eo quod vulgo dicebant *latus tegere*, ut Sat. II, 5, 18. — *funalia*] Haec cum reliquis arma sunt protervorum iuvenum nocturno tempore cum funalibus per plateas circumvagantium portasque libertinarum statim non apertas vectibus effringentium. cf. Sat. I, 4, 51. Ne *arcus* quidem tentandi sunt coniecturis (*vectes securesque* Bentl., *vectes et harpas* Cuningh., *vectes et ascias* Keller.). Furibundi prope adulescentes quid non potuerunt corripere? scilicet ut ianitores terrerent, ut ait vetus glossa. Nam in versu 8 ad vectes magis quam ad funalia et arcus referendo haerendum non est anxie, nec singula verba severo vultu sensuque curiosius premenda sunt. *Ecksteinius* recepit *artes* ex coniectura Janii, qui tamen ipse addit: „divinabam aliquando *et artes* h. e. instrumenta, arma, sed vereor ne hoc sit nimis generale.“ — *Cyprum*] vide Carm. I, 3, 1. Apud Plin. N. H. V, 31 antiquum nomen insulae Cypri reperitur *Macaria* (beata). — *Memphin carentem Sith. nive*] Egregie hoc dictum; etenim frigus ut in rerum natura, sic in hominum pectoribus odiosum est Veneri; habent igitur haec verba causam, cur fore speret ut Venus frigidam, amoris caloribus non imbutam Chloën velit castigare. De templo autem Veneris in Aegypti hac nobilissima urbe vide Herod. II, 112; de Sithoniis ad Carm. I, 18, 9.

Carmen XXVII.

Galatea nescio qua ratione cum Horatio coniuncta — id quod probatur versu 14 — quam adhuc habuit sedem ac simul poetam relictura est. A quo consilio ille cum frustra, ut videtur, avocare eam

Rava decurrens lupa Lanuvino
Fetaque vulpes;
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittae
Terruit mannos: ego cui timebo
Providus auspex,

Antequam stantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentum,

tentaverit, ne omnino faciat iter persuadere iam non studet negatque se propterea eam malis prosequi ominibus, quibus neminem nisi malum et impium hominem plecti velit; immo praesentiam ei ac tutelam deorum se exoptare. Hoc unum se velle, ne procelloso hoc autumni tempore iter instituat. Etenim tempestates non timere temerarium esse; temeritate autem pericula gigni et paenitentiae dolores. Quam quidem sententiam Horatius nudam sic et frigidam proponere noluit in eiusque locum substituit Europae exemplum et fabulam. Continuatur autem per triginta fere versus paenitentia Europae de levitate sua ac temeritate, ut luce clarius sit, non aliter atque in Carm. III, 3 et 11 huius carminis summam sententiam in ipsa fabula esse quaerendam quaeque praecedant reliqua rerum tantum occasionem explicare. Deinde sententia illa, qua scire dicimus homines quid relinquant, quid sint inventuri nescire, egregium locum in initio fabulae nacta est mirifice inter se oppositis strophis octava et nona. Iam qui singulas fabulae partes cum Galatea vellet comparare, is magnopere erraret; quoniam in eiusmodi rebus ita fere fit, ut exemplorum et comparationum vis universa spectetur, non omnium rerum aut partium opportunitas. Ex quibus ut unum proponam, exitus de magno quo digna Europa habita dicitur honore nihil accommodatus est ad Galateam, nisi forte credis, hoc secutum esse poetam, ut levitatem et imprudentiam non posse corrigi diceret nisi intercedentibus deorum numinibus; id quod de suis rebus Galateae non licuit exspectare. Ceterum nescimus neque quae fuerit Galatea neque quo anno carmen scriptum sit.

V. 3. *rava*] „Ravi coloris appellantur qui sunt inter flavos et caesios" Festus p. 135. — *Lanuvino*] Lanuvium, Latii oppidum, haud longe a via Appia situm; sic breviter significantur qui iter faciunt in Campaniam et Brundisium. — *rumpat et*] In paucis codd. *rumpit* legitur a Bentleio, Meinek. Haupt. Lehrs. Mueller. receptum. Alterum rectius; nam id ipsum infaustum est, quod iter institutum serpente per obliquam viam celeriter labente interrumpitur; deinde vulgata lectio vehementer sustentatur gravi ac plena versus secundi allitteratione: *ducat et—rumpat et*; qualem adamarunt poetae latini. — *mannos*] animal ex equo et asina natum, maximae celeritatis, quare ad raedas trahendas frequenter adhibitum. cf. Epod. 4, 14. Epist. I, 7, 77. — *cui timebo*] Sic recte, cf. Sat. II, 1, 23. Ovid. Am. II, 11, 9: „Quid tibi, me miserum, Euros Zephyrosque timebo?" In multis libris MSS. *quid*; quod vocabulum ex mala pronuntiatione insequentem litteram *t* iterantium scribarum (cuit timebo) ortum creavit tertiam lectionem *cur*. — *repetat paludes*] Indicium hoc appropinquantis tempestatis; iam vides cur providum se auspicem dixerit. *Stantes* autem ex illo genere est epithetorum quae ornantia dicuntur. De *auspice* vide ad Carm. I, 7, 27. Et cf. Sabin. Epist. 1, 93: „Tiresias laeti *providus* augur." — *divina*

Oscinem corvum prece suscitabo
    Solis ab ortu.

Sis licet felix ubicumque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas,
Teque nec laevus vetet ire picus
    Nec vaga cornix.

Sed vides quanto trepidet tumultu
Pronus Orion. Ego quid sit ater
Hadriae novi sinus et quid albus
    Peccet Iapyx.

Hostium uxores puerique caecos
Sentiant motus orientis Austri et
Aequoris nigri fremitum et trementes
    Verbere ripas.

Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus et scatentem
Beluis pontum mediasque fraudes
    Palluit audax.

avis] quia vaticinatur, ut A. P. 218. Sat. I, 6, 114. 9, 30. Et cf. Carm. III, 17, 12. — *oscinem*] *Oscines* aves, quae cantu, *praepetes*, quae volatu augurium faciunt. — *ab ortu*] Qui augurium capiebant Romani, ad meridiem conversi solis ortum ad sinistram, occasum ad dextram habebant; inde sinistra fausta, dextra mala auguria. Graeci contra.

V. 15. *laevus picus*] mali ominis est, ut sententia ostendit; cur sit, cum laeva s. sinistra fausta habeantur, non satis patet. Conferas tamen Ovid. Ib. 128: „et *a laeva* maesta volavit avis.“ *Vetet* ex optimis codicibus; alterum *vetat* pravum esse in promptu est. — *pronus Orion*] Vergebat tunc Orion ad occasum a. d. V. Id. Novembr. — *ater*] funestus. Poeta ipse expertus est, quam sit periculosum iter per mare Hadriaticum, cum olim ex Graecia in Italiam rediret. — *albus Iapyx*] vide ad Carm. I, 3, 4 et 14. — *hostium*] Ad hanc hostium exsecrationem lege Carm. I, 21, 13 sqq. Qui hostes intellegendi sint aut cur uxores puerique hostium magis quam ipsi hostes caecos tumultus ventorum sentiant, noli cum Schützio quaerere, nam: „solita, inquit Orellius, exsecratio est. Vergil. Georg. III, 519. Propert. III, 8, 20: „Hostibus eveniat lenta puella meis.“ Ovid. A. A. III, 247. „Hostibus eveniat tam foedi causa pudoris.“ Et iam Lambinus comparavit illud Achillis ad Asteropaeum (Hom. Il. XXI, 151) „*δυστηνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσιν.*“ — *caecos*] qui quasi non vident, in quae nos coiciant pericula. cf. Verg. Aen. III, 200. — *verbere*] Singularis numeri huius nominis primus, tertius, quartus casus omnino non inveniuntur, reliqui admodum raro; genetivus est apud Ovid. Met. XIV, 821. Sed cf. Epod. 10, 3. — *ripas*] ripa pro litore posita, ut Carm. II, 18, 22. — *Europe*] Hom. Il. XIV, 321. —

Nuper in pratis studiosa florum et
Debitae Nymphis opifex coronae
Nocte sublustri nihil astra praeter
Vidit et undas.

Quae simul centum tetigit potentem
Oppidis Creten: Pater, o relictum
Filiae nomen pietasque, dixit,
Victa furore!

Unde quo veni? Levis una mors est
Virginum culpae. Vigilansne ploro
Turpe commissum an vitiis carentem
Ludit imago

Vana, quae porta fugiens eburna
Somnium ducit? meliusne fluctus
Ire per longos fuit an recentes
Carpere flores?

Sic et] Eadem levitate ac neglegentia etiam Europe olim se suamque salutem mari doloso credidit. — *latus*] poetice pro corpore, per synecdochen; ut Carm. II, 7, 18. — *medias fraudes*] pericula ac monstra, quae in medio mari sunt, ab iis qui in litore stant non cernuntur aut sentiuntur. Et cfr. Mosch. 2, 127: „*Ἡ δ' ὅτε δὴ γαίης ἀπὸ πατρίδος ἤεν ἄνευθεν, Φαίνετο δ' οὔτ' ἀκτή τις ἀλίρροθος οὔτ' ὄρος αἰπύ, Ἀλλ' ἀὴρ μὲν ὕπερθεν, ἔνερθε δὲ πόντος ἀπείρων κτλ.*“ Tum egregium est *palluit audax*, quippe quo subita et magna animi Europae mutatio mirum in modum non exprimitur sed pingitur. Inde consulto *palluit* cum accusativo, ut Epist. I, 3, 10. Illud *palluit audax* recepit Senec. Med. 347: „palluit audax Tiphys“. cf. infr. ad v. 39. 58. — *debitae*] ex voto.

V. 33. *Creten*] cf. Epod. 9, 29. Iam incipit Europae de maerore expositio, in qua si quaeras quid illa tandem commiserit, cur summo se supplicio dignam accuset, ipsa adest Europa quae respondeat v. 34 sqq. Nam dum per mare vehitur, ne verba quidem prae terrore potuit invenire; in terram exposita a tauroque destituta primum patris male deserti meminit seque quod levitate seducta filiae nomen prodiderit pietatemque furore i. e. temeritate vinci passa sit graviter accusat. Neque quicquam *culpa* est aliud et *turpe commissum* nisi hoc, quod insano amore eo pervenit, ut quem carissimum habuit patrem relinqueret. cf. vv. 42—44. 49. cf. (Senec.) Agam. 279: „nihil esse crede *turpe commissum* tibi.“ — *furore*] ut apud Catull. 64, 197 „amenti caeca furore“ Ariadne, cuius querelae simillimae sunt. — *unde quo*] Coniunctae ad graecum modum duae interrogationes. cf. Carm. III, 19, 6 sq. Verg. Aen. X, 760. — *vitiis*] Unum quidem intellegit vitium, sed pluralis numerus auget rem, ut saepe apud poetas. — *vana*] Noli separare interposito commate ab *imagine*, quam ornat; nam strophae natura nil vetat, de qua re compara Carm. I, 2, 49. 14, 9. 15, 6. II, 2, 21. 5, 9. 8, 5. 10, 17 alia. — *porta eburna*] Hom. Od. XIX, 562.

Si quis infamem mihi nunc iuvencum
Dedat iratae, lacerare ferro et
Frangere enitar modo multum amati
　　Cornua monstri.

Impudens liqui patrios Penates,
Impudens Orcum moror. O deorum
Si quis haec audis, utinam inter errem
　　Nuda leones!

Antequam turpis macies decentes
Occupet malas teneraeque sucus
Defluat praedae, speciosa quaero
　　Pascere tigres.

Vilis Europe, pater urget absens:
Quid mori cessas? Potes hac ab orno
Pendulum zona bene te secuta
　　Laedere collum;

Verg. Aen. VI, 894. Altera adiectivi forma *eburneus* neque Horatius usus est neque Vergilius. — *fugiens*] Fugere apud poetas est rapide abire, exire. — *cornua monstri*] In aliis et codd. et editt. *tauri*, ex aperta interpretatione et similitudine v. 72 orta lectio.

V. 49. Venusti versus gravi oppositione: nam quae id impudenter fecit, quod patriam domum temerario amore inducta reliquit, ea etiam auget impudentiam, quod luce et caelo frui audet poenamque quodam modo detrectat. — *audis*] Brevitatem quae inest in hac pronominis *quis* cum altera persona coniunctione nostra lingua non assequitur. Omnes enim deos simul sic alloquitur; cognatum illud Vergilianum (Aen. IV, 625): „*Exoriare aliquis* nostris ex ossibus ultor, *Qui* face Dardanios ferroque *sequare* colonos." — *nuda*] propria significatione. Sequentem stropham fuerunt qui abesse mallent propter ingratam quam habet imaginem et pulchritudinis ineptam laudem. In qua re ut in aliis, quae in hoc carmine minus placent, si quid peccatum est, id Horatio potius dandum est quam scribae nescio cuius fraudi et versus faciendi studio. — *urget absens*] Hoc quoque oxymoron, nam proprie praesentia sola urgent; vide ad Carm. II, 9, 9. — *pendulum*] „Horatius figuram Europae quasi moribundae et ab arbore pendentis exquisitiore modo depinxit, collum ipsum cui in tali morte maximae erant partes, dicens *pendulum*. Verbo *laedere*, quod Iahnius h. l. audacius et doctius collocatum esse censet, comparemus Soph. Antig. 54: „*πλεκταῖσιν ἀρτάναισιν λωβᾶται βίον.*" Iacob. Quaest. epic. p. 106. *Lachmannus* ad Lucret. p. 324 tamen commendavit id quod in duobus codd. repertum est *secuta e — Lidere*, eumque secuti sunt *Hauptius*, *Meinekius*, *Linkerus*, *Lehrsius*, *Muellerus*. Ecksteinius recepit Ungeri coniect. *nectere*, quae Schützio quoque placuit. Ceterum hoc genus mortis vulgare in heroinis, ut in Iocasta, Phaedra, quae similiter de mortis genere eligendo deliberat apud Senec. Phaedr. 263 „decreta mors est: quaeritur fati genus. La-

Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant, age te procellae
Crede veloci, nisi erile mavis
Carpere pensum

Regius sanguis dominaeque tradi
Barbarae paelex. Aderat querenti
Perfidum ridens Venus et remisso
Filius arcu.

Mox, ubi lusit satis: Abstineto,
Dixit, irarum calidaeque rixae,
Cum tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.

Uxor invicti Iovis esse nescis.
Mitte singultus, bene ferre magnam
Disce fortunam; tua sectus orbis
Nomina ducet.

Carmen XXVIII.

Festo quid potius die
Neptuni faciam? Prome reconditum

queone vitam finiam an ferro incubem An missa praeceps arce palladia cadam? Pro castitatis vindica armemus manum?" in quo loco Seneca fortasse imitatus est Horatium, ut saepe. — *bene*] opportune. — *sive*] vide ad Carm. I, 2, 33. Acerbum hoc est et indignabundum mortis arbitrium; scilicet filiae, quae libere patrem reliquit, libere etiam mortis genus constituendum est. Sic intellegitur verbum *delectant* prope malignum, sic etiam saxa *acuta leto* i. e. ad mortem dandam natura instituta, a quibus qui desiliunt procella etiam acti celeriorem mortem inveniunt. Praeterea grave etiam est, quod *regius sanguis* appellatur, cui quid tristius potuit accidere quam in servitutem dari? — *perfidum*] vid. ad Carm. II, 12, 14. — *remisso*] quia opus suum iam perfecit. — *lusit*] ludere aliquem est ludibrio habere, irridere. — *abstineto*] *Meinekius* ex coniectura *abstinebis*; at non consolatur Venus, sed cum ludibrio vituperat; et compara imperativi formas vv. 74. 75. — *irarum*] cf. Carm. II, 9, 17. IV, 9, 37. — *invisus*] Repetit Venus ipsius Europae verba paulum mutata, v. 45 sqq. — *uxor esse*] nominativus graeco more positus, ut Carm. I, 2, 43. 50. Epist. I, 7, 22. — *nomina*] poetice de uno nomine, ut Carm. IV, 2, 3.

Carmen XXVIII.

Neptunalibus (a. d. X. Kal. Aug.) poeta cum psaltriam Lyden apud se habeat, nescire se ait quid melius

Lyde strenua Caecubum
Munitaeque adhibe vim sapientiae.
Inclinare meridiem
Sentis ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.
Nos cantabimus invicem
Neptunum et virides Nereidum comas;
Tu curva recines lyra
Latonam et celeris spicula Cynthiae;
Summo carmine quae Cnidon
Fulgentesque tenet Cycladas et Paphon

faciat quam vino et cantu Genio indulgere. Sic carmen dividitur in duas partes; primum vinum promere iubet Lyden (v. 1—8), deinde canere (9—16). Carmine amoebaeo Horatius Neptunum celebrabit, deinde Lyde Latonam et Dianam, tum coniunctis vocibus — id quod ex plurali numero v. 9 recte videtur concludi — Venerem et Noctem. Temporis notationem carmen non habet. Neptunalia frondeis casis, quas *umbras* vocabant, in ripa Tiberis exstructis et tauro immolato celebrabantur. Ceterum optime Orellius: „Propter erile, ut aiunt, hoc iussum (*prome*) nonnulli Lyden pro Horatii vilica vel cellaria habuerunt. Noli credere: nam ridiculum fuisset eiusmodi cum ancilla *συμπόσιον* etiam carmine celebrare."

V. 2. *faciam*] Bentl. *facias* ex coni. propter insequens *prome*. Sed nihil opus emendatione; est enim *ὕστερον πρότερον*, vel, si mavis, aperit Horatius quae tacitus ante meditatus sit de ratione, qua Neptunalia velit celebrare. — *reconditum*] vetustum, molle; cf. Carm. II, 3, 8. — *strenua*] Adiectivum pro adverbio. cf. ad Carm. I, 2, 45. Epist. I, 2, 70. Non licet coniungere *Lyde strenua*; si commate utendum est, et ante *Lyde* et post *Lyde* ponatur. cf. Epist. I, 2, 70. — *munitae sapientiae*] Quae sit munita sapientia patebit ex Carm. III, 21, 14. — *inclinare*] ad vesperam vergere; proprie de sole, ut Iuven. 3, 316 *Sol inclinat.* Pronomen *se* apud Livium quoque saepius omissum. — *ac*] J. H. Vossius cum Lambino emendandum putavit *at*; sed coniunctivae particulae adversante saepe facultate instructae sunt: *ac tamen*; exempla ne apud Ciceronem quidem desunt. Maior pars codd. praebet *ac*, non *et*, quod a Schützio et Ecksteinio receptum est. — *veluti*] pro *velut si*, ut Ovid. Met. IV, 596. *Stare* autem verbum admodum frequens est de rebus immotis ac durantibus; sic h. l. oppositum est superiori verbo *inclinare.* — *parcis*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *Bibuli*] M. Calpurnius Bibulus cum C. Iulio Caesare consul fuit a. u. c. 695. Sed iocose hoc nomen lectum; videlicet *bibere* gestienti vinum *Bibuli* consulis haud dubie gratissimum est. De consulatu Bibuli cf. Suet. Caes. 26: „non Bibulo quicquam nuper, sed Caesare (actum est); nam Bibulo fieri consule nil memini." — *virides*] a colore aquae marinae. cf. Ovid. Trist. I, 2, 59 „viridesque dei quibus aequora curae." Hor. Carm. I, 17, 20. — *tu*] Lachmanni coniecturam *tum* praetulerunt *Meinekius, Hauptius, Linkerus, Müllerus.* — *recines*] canendo respondebis, ut Carm. I, 12, 3. Versum decimum secundum accurate vides accommodatum esse decimo. cf. ad Carm. I, 21. — *summo car-*

Iunctis visit oloribus
Dicetur, merita Nox quoque nenia.

Carmen XXIX.

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado

mine] *Summus* quanquam contrarius sua natura est *imo*, ut Epist. I, 1, 54, a loco tamen id vocabulum etiam ad tempus transfertur, ut contrarius sit *primus*, ut Epist. I, 1, 1; confer illud Lucani II, 211: „In fluvium *primi* cecidere, in corpora *summi*." — *Cnidon*] cf. Carm. I, 30, 1. — *oloribus*] De curru Veneris vide Ovid. Met. X, 717. — *nenia*] vide ad Carm. II, 1, 38. Ceterum cum Bentleio colon posui post v. 12 et comma post *dicetur*; dura enim est constructio aliorum, qui post *Cynthiae* commate posito dici volunt: „recines summo carmine eam deam, quae Cnidon etc.: dicetur merita Nox cet." Nox dea est ut Epod. 8, 54.

Carmen XXIX.

Externam scribendi carminis occasionem praebuit Maecenas invitatus, ut ex urbe ad poetam rusticatum veniret. Quod cur libenter ac benigne facere debeat Maecenas, causae propositae sunt v. 13—24; etenim divitibus vices saepe iucundae sunt et frugalitas pauperum optimum praebet remedium taedii et curarum; praeterea instat (v. 17) aestas, quam in urbe paene intolerabilem Romani saepenumero ruri, maxime in montibus, transigere solebant. „Verum, inquit, tu quidem, Maecenas, tui vix iuris es; civiles curae, publica salus animum tuum undique captum habent, sed recordare (v. 29) futurarum rerum condiciones divina prudentia praeclusas esse humano intellectui, hominesque decere quae sint parata iis sapienter frui, bene scientes quicquid sit futurum id fluminum ritu fluere, modo placidum ac quietum modo turbidum ac violentum. Quare cum quietis rebus nimiae curae sint inanes, turbidis impares, nemo rectius vivit eo (v. 41), cui vespera cum venerit dicere liceat: hic meus fuit dies; qualiscumque crastinus erit, quibus bonis fructus sum ne deus quidem ea mihi auferet. Sic qui cogitat, verum is habet otium, non quaerendum illud quidem in tentanda fortuna, qua nihil est mobilius aut magis incertum. Quam ob rem (v. 49) quae benigna offert dona grato animo accipiantur; quae adversa aufert libenter reddantur ab eo qui, quae vera sit dignitas vera virtus verae opes, sapienter sibi persuasit. Inde (v. 57) nascitur animi securitas ab omnibus externis et curis et periculis; quae si minantur, recti conscientia deorumque tutela omnia summoventur." Tale igitur carminis est argumentum: quo tres efficiuntur partes. Ac prima quidem sex strophas complexa invitationem habet cum generalibus causis, quibus ut veniat Maecenati suadetur; altera quattuor stropharum Maecenatis res et condiciones describit transitumque sensim parat ad tertiam sex strophas continentem, qua quid cogitet Horatius de vitae rationibus vicibusque libere ac diserte exhibetur. In medio carmine collocatam vides sententiam: *quod adest memento componere aequus*; ea autem totius doctrinae originem et quasi fontem ostendit. Quapropter recte iudicarunt qui hoc multis nominibus laudandum carmen inter praestantissima referrent Venusini poetae. Quod quo anno scriptum sit certum non est; sed cum Maecenas aedes suas in Esquiliis iam habeat exstructas (v. 10), Horatium etiam in Sabina villa habitare ex initio perspicuum sit, prae-

Cum flore, Maecenas, rosarum et
Pressa tuis balanus capillis
Iamdudum apud me est. Eripe te morae
Nec semper udum Tibur et Aefulae
Declive contempleris arvum et
Telegoni iuga parricidae.

Fastidiosam desere copiam et
Molem propinquam nubibus arduis;
Omitte mirari beatae
Fumum et opes strepitumque Romae.

Plerumque gratae divitibus vices
Mundaeque parvo sub lare pauperum

terea versu 28 Teridatis et Prahatis Parthicorum discordia tangatur, veri simillimum est ortum esse carmen non ante annum 729. Simile est pluribus de causis carmen III, 8.

V. 1. *Tyrrhena*] cfr. Carm. I, 1, 1. — *non ante verso*] usque adhuc recondito, nondum tacto, id quod honorificum est Maecenati. cf. III, 21, 6. — *lene*] vetustate delenitum; recentia enim vina acerba sunt. — *balanus*] hyperanthera semidecandra; arbor Troglodytis, Thebaidi et Arabiae communis (Plin. N. H. XII, 21); nux posita pro oleo inde presso. — *nec semper*] Sic boni codd.; alii *ne*; illud tamen rectius, quia et ingratum est asyndeton neque obstat *nec* particula cum imperativo coniuncta. cf. Carm. I, 9, 15. I, 11, 2. III, 7, 29. Neque rectum videtur, quod Peerlkampius Batavus adfirmavit, *contemplari* neminem posse nisi praesentem, non remotum. An vero *astra* cum *contemplamur*, non sumus remoti ab iis? Sic autem Romani dicebant. Immo in contemplando non tam praesentia inest hominum quam attentio animi et oculorum. Quae verbi significatio huic quoque loco bene convenit. Nam quid prohibet, quominus Maecenatem fingamus in turri sedentem fixis in circumiacentem regionem oculis, desiderio otiosae rusticationis plenum, sed nimiis curis Romae retentum? Dubitantem igitur et desiderantem stimulat Horatius, ut morae tandem finem faciat fastidiique plenam urbem animi relaxandi causa relinquat. Sic intellegitur etiam vocabulum *semper*, quod cave ne cum Rittero coniungas cum epitheto *udum*, quod ex genere eorum est, quae ornantia vel perpetua vocamus; cf. Carm. I, 7, 13. Lachmanni coniecturam *eripe te morae. Hic semper udum* Hauptius et Linkerus receperunt, Meinekius laudavit; sed ex Horatii villa inter montes Sabinos sita vix patebat prospectus in agrum Tiburtinum et Tusculanum. Et Strab. V p. 238: „*Ἐν ὄψει δ' εἰσὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ Τίβουρά τε καὶ Πραίνεστος καὶ Τοῦσκλον.*" — *Telegoni*] Hic Ulixis et Circes filius patrem, quem ut quaereret missus erat, inscius necavit in Italiamque delatus Tusculum condidit. Aefula inter Praeneste et Tibur sita est. *Aefula*, non *Aesula*, scribendum esse docuit Hübner (Hermes I, 126) ex titulis et inscriptionibus; codices h. l. habent omnes *Aesula*. *Udum* Tibur cum montibus eius regionis aestate amoenus locus. — *molem*] vide Epod. 9, 3. — *omitte*] Burmannus *o mitte* scribendum censuit, nimirum ne ab iambo procederet versus; sed conferas Carm. I, 17, 7 ölen-

Cenae sine aulaeis et ostro
Sollicitam explicuere frontem.

Iam clarus occultum Andromedae pater
Ostendit ignem: iam Procyon furit
Et stella vesani Leonis
Sole dies referente siccos;

Iam pastor umbras cum grege languido
Rivumque fessus quaerit et horridi
Dumeta Silvani, caretque
Ripa vagis taciturna ventis.

Tu civitatem quis deceat status
Curas et Urbi sollicitus times
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent Tanaisque discors.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit deus,
Ridetque si mortalis ultra
Fas trepidat. Quod adest memento

tis; I, 29, 7 pŭer quis; I, 35, 15 ăd arma; I, 37, 15 rĕdegit, al. — *mirari*] cum levi ironia dictum. — *strepitum*] cf. Epist. II, 2, 70 sqq. — *mundaeque*] cf. Sat. II, 2, 65. — *aulaeis et ostro*] „Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut si quid pulveris caderet ab ipsis exciperetur.“ Schol. ad Sat. II, 8, 54. Ostrum significat peristromata purpurea lectorum tricliniarium. — *explicuere*] Sic proprie positum; etiam Sat. II, 2, 125. Ceterum vide ad Carm. I, 1, 4.

V. 17. *Andromedae pater*] Cephei ortus tunc fuisse dicitur a. d. VII. Id. Iul., Procyonis (Antecanis) ipsis Idibus Iuliis: Leonem sol intrabat a. d. XIII. Kal. Aug. Sic tribus stellis, ut solet apud Horatium, fervidissima pars aestatis indicatur. Vocabula *furit* et *vesani* propria sunt de diebus canicularibus. — *horridi Silvani*] Silvanus nemorum et arborum deus naturam silvarum ipse induit; nam „horrida siccae Silva comae,“ ut est apud Iuvenalem 9, 12. — *Urbi*] Nimis acuti fuerunt qui ex hoc loco Maecenatem tum praefectum Urbi fuisse coniecerunt. Scilicet perpetuam Maecenas habuit Urbis, imperii sedis, curam; nec unquam vere fuit praefectus urbi. — *Seres*] Lassen Ind. Alterthumsk. I p. 374 „Serer ist kein geographischer, sondern ein merkantilischer Name; die Völker nannten sich selbst so nicht, sondern hiessen so wegen ihrer Hauptwaare, der Seide.“ — *regnata*] vide ad Carm. II, 6, 11. — *Tanais*] fluvii nomen pro accolis; similiter Carm. II, 9, 21. cfr. Carm. III, 8, 19. Bactriana, olim pars regni Persici, Augusti aetate partim Parthis partim Scythis subiecta erat. Haec igitur et Tanais Parthos significant et Scythas. Inest autem in hoc loco innocens ironia, qua nimia cura rerum publicarum reicitur. — *trepidat*] Soph. fragm. 515. D.: *„Θνητὴν δὲ φύσιν χρὴ θνητὰ φρονεῖν, Τοῦτο*

Componere aequus: cetera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare nunc lapides adesos

Stirpesque raptas et pecus et domos
Volventis una non sine montium
Clamore vicinaeque silvae,
Cum fera diluvies quietos

Irritat amnes. Ille potens sui
Laetusque deget, cui licet in diem
Dixisse vixi: cras vel atra
Nube polum pater occupato,

Vel sole puro; non tamen irritum
Quodcumque retro est efficiet neque
Diffinget infectumque reddet
Quod fugiens semel hora vexit.

Fortuna saevo laeta negotio et
Ludum insolentem ludere pertinax
Transmutat incertos honores
Nunc mihi, nunc alii benigna.

κατειδότας, ὡς οὐκ ἔστιν Πλὴν Διὸς οὐδεὶς τῶν μελλόντων Ταμίας, ὅ τι χρὴ τετελέσθαι." — *componere*] Per metaphoram sic dicitur de rebus ad usum recte ordinandis, ut proprie crines componere, togam componere. — *alveo*] Sic optimi et antiquissimi codices; *aequore* ex docta fortasse interpretatione a nonnullis scribis receptum. cf. Carm. III, 7, 28. — *Etruscum*] versus hypermeter. — *raptas*] „*Stirps* pro *trunco arboris* Vergilio fere masculinum, Georg. II, 379. Aen. XII, 208. 770. 781; et ita ante eum Ennius et Pacuvius. Reliquis vero femininum usitatius est: Cic. Tusc. III, 6. Cat. R. R. 40: „stirpem praecisam", Colum. II, 2 „praefractas stirpes." Ruddim. inst. gr. I. p. 35. — *non sine*] vide ad Carm. III, 26, 2. — *amnes*] Sunt minora flumina quae influunt in Tiberim, a quo sumptam esse comparationem ostendit mare Etruscum. — *in diem*] cottidie, ut Liv. XXII, 39. XXXI, 29. Frequentius tamen *in dies*. — *atra nube*] Metaphora intellegitur ex Carm. II, 10, 15. — *diffinget*] vide ad Carm. I, 35, 39. Agathon ap. Aristot. Eth. 6, 2: „*μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται, Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ᾽ ἂν ᾖ πεπραγμένα.* — *vexit*] *Orellius*: „avexit, abstulit;" sed rectius fortasse *advexit*, ut sententia sit haec: id quod semel hora advexit quodque fugiens reliquit, id ne deus quidem infectum reddere potest.

V. 51. *incertos honores*] De sententia confer Carm. I, 34, 14 sqq. — *resigno*] Epist. I, 7, 34. „Resignare antiqui dicebant pro rescribere." Festus p. 137. Rescribere autem quid sit vides ex h. l. Cic. Att. XVI, 2: „Qui de residuis CCCC. HS. CC praesen-

Laudo manentem; si celeres quatit
Pennas, resigno quae dedit et mea
Virtute me involvo probamque
Pauperiem sine dote quaero.

Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere et votis pacisci,
Ne Cypriae Tyriaeque merces

Addant avaro divitias mari;
Tunc me biremis praesidio scaphae
Tutum per Aegaeos tumultus
Aura feret geminusque Pollux.

Carmen XXX.

Exegi monumentum aere perennius

tia solverimus, reliqua rescribamus" (per attributionem solvere, durch Anweisung bezahlen). Inde idem quod solvere. Sat. II, 3, 76. — *Africis*] cf. Carm. I, 1, 15. 14, 5. III, 23, 5. Epod. 16, 22. — *pacisci*] Senec. Qu. Nat. 4, 7: „negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur et tempestates munusculis redimat." — *biremis scaphae*] quae duos non ordines remorum sed remos habet, ut ab uno homine gubernetur. Est igitur „duorum scalmorum navicula." Cic. de orat. I, 38, 174. Etenim suis viribus fretum deorum tutela adiuvabit. Fiduciam Horatii futurum *feret* melius exprimit quam quod alii voluerunt *ferat*. — *geminusque Pollux*] vide ad Carm. I, 3, 2 et I, 12, 25 sqq.

Carmen XXX.

Incertum est, utrum Horatius tres simul ediderit libros an duos primum, deinde tertium separatim. Hanc sententiam qui tuentur, praesidium quaerunt ex Carm. II, 20 neque illud quidem satis firmum. Nam si illud carmen ad claudendos primum et secundum libros scripsisset, inopis sane ingenii fuisset tertio separatim aliquot annis post edendo libro simillimum adicere epilogum. Utut est, hoc certum manebit, de quo nunc disputamus carmen absoluto iam tertio libro comitem esse annexum. Argumentum simplicissimum est: edidisse se dicit magnum monumentum quod nomen suum perpetuo sit celebraturum: meritam inde se gloriam petere neque arrogantiae aut vanitatis crimen subire. Qua de carminibus opinione nihil magis fuisse solitum apud antiquos poetas haec demonstrant exempla: *Ennius* apud Cic. Tusc. I, 15:

Nemo me lacrumis decoret nec funera fletu
Faxit. Cur? volito vivo' per ora virum.

Vergilius Georg. III, 8, sq.:

tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo victorque virum volitare per ora.

Propertius IV, 1, 35:

Meque inter seros laudabit Roma nepotes.

Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium

et ibid. v. 56 sqq.:

Carmina erunt formae tot *monumenta* tuae;
Nam neque *Pyramidum* sumptus ad sidera ducti
Nec Iovis Elei caelum imitata domus
Nec Mausolei dives fortuna sepulcri
Mortis ab extrema condicione vacant:
Aut illis *flamma* aut *imber* subducet honores
Annorum aut ictu pondere victa ruent.
At non ingenio quaesitum nomen ab aevo
Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Ovidius Amor. III, 15, 7 sq.:

Mantua Vergilio gaudet, Verona Catullo:
Paelignae dicar gloria gentis ego.

ibid. v. 19 sq.:

Imbelles elegi, genialis Musa, valete,
Post mea mansurum fata superstes opus!

Id. Am. I, 15, 41:

Ergo etiam cum me supremus adederit ignis
Vivam, *parsque* mei *multa* superstes erit.

Id. A. A. III, 239 sq.:

Forsitan et nostrum nomen miscebitur istis,
Nec mea Lethaeis scripta dabuntur aquis.

Id. Met. XV, 871 sqq.:

Iamque *opus exegi*, quod nec *Iovis ira* nec *ignis*
Nec poterit *ferrum* nec *edax* abolere *vetustas*.
Cum volet, illa dies, quae nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
Parte tamen *meliore mei super alta perennis*
Astra ferar nomenque erit indelebile nostrum;
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perque omnia saecula fama,
Si quid habent veri vatum praesagia, *vivam*.

Martialis X, 2, 7 sqq.:

Pigra per hunc fugies ingratae flumina Lethes
Et *meliore tui parte superstes eris*.
Marmora Messallae findit caprificus et audax
Dimidios Crispi mulio ridet equos.
At chartis nec furta nocent nec saecula prosunt;
Solaque non norunt haec monumenta mori.

In quibus locis vides non pauca ad exemplum Horatii scripta esse.

V. 2. *situ*] mole, non *squalore*, quod h. l. ineptum est. Comparari potest adiectivi *situs* usus apud Tacitum Ann. III, 38: „Philippopolim a Macedone Philippo *sitam* (i. e. conditam) circumsidunt", alias. — *impotens*] sibi non temperans, vehementer furens. Epod. 16, 62. — *temporum*] Simonid. ap. Schneidew. Del. p. 404: *„χρόνος ὀξὺς ὀδόντας Πάντα καταψήχει καὶ τὰ βεβαιότατα."* — *Libitinam*] Venus Libitina, dea funerum; in cuius aede erant libitinarii, quibus qui mortui essent ex lege nuntiabatur, eadem ratione qua recens nati in templo Iunonis Lucinae nominabantur. Inde Livius XL, 19: „Pestilentia in urbe tanta fuit,

Scandet cum tacita virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quaesitam meritis et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

ut Libitina vix sufficeret.“ cf. Sat. II, 6, 19. Epist. II, 1, 49. — *dum Capitolium*] in perpetuum; aeterna enim Roma habebatur. cf. Verg. Aen. IX, 446. Dio Cass. Excerpt. Vatic. p. 154: „*Σιβύλλης χρησμὸς ἐφάσκετο Καπιτώλιον κεφάλαιον ἔσεσθαι τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς τοῦ κόσμου καταλύσεως.*“ — *tacita*] Silentium in sacris observabatur. Vestales virgines indicant *aeternam Vestam*; cf. Carm. III, 5, 11. Varro L. L. 5. p. 19. Muell.: „Sacra via, quae pertinet in arcem, qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.“

V. 10. *qua violens*] ut Sat. I, 1, 58. Carm. IV, 9, 2. Originem poetae et natale solum significant. — *obstrepit*] „accolis; magno cum sonitu undas suas volvit, ut etiam nunc facit.“ Orellius. — *Daunus*] Epod. 3, 16. Ovid. Met. XIV, 510: „Iapygis arida Dauni Arva.“ De Dauno rege, Diomedis socero, Turni patre cf. Verg. Aen. X, 616. Ovid. Met. XIV, 458 sqq. — *populorum*] Genetivus ad graeci verbi *βασιλεύειν* usum hic positus exemplo apud latinos videtur carere; unde iam in codd. emendare conabantur *regnator*. — *ex humili*] cf. Carm. II, 20, 5. Sat. I, 6, 45 sq. Epist. I, 20, 20. — *Aeolium carmen*] Hanc sibi laudem tribuit, Horatius, transtulisse se lyricam poesim ex Graecia in Italiam, auxisse Italicos modos novo genere. Modi enim nihil sunt aliud nisi carminum et versuum genera, ut apud Ovidium Trist. II, 220: „*Imparibus* legeres *carmina* facta *modis*.“ ibid. III, 14, 47: „Threïcio Scythicoque fere circumsonor ore Et videor Geticis scribere posse modis.“ cf. Hor. Epist. I, 3, 13. I, 19, 27. Aeolia appellantur lyrica carmina ab Alcaeo et Sapphone, Lesbo insula ortis. — *sume*] Recte Peerlkampius: „Horatius Musam lyricam e Graecia in Italiam deduxerat. Erat haec sua Musa. Sume, inquit, superbiam quaesitam meritis tui vatis, et mihi cinge comam lauro.“ — *Delphica*] cf. Carm. IV, 2, 9. — *volens*] Sollemne vocabulum in precibus. Liv. VII, 26, 4: „Si divus, si diva esset, qui sibi praepetem misisset, *volens propitiusque* adesset.“

Q. HORATII FLACCI
CARMINUM
LIBER QUARTUS.

Carmen I.

Intermissa, Venus, diu
    Rursus bella moves? Parce precor, precor.
Non sum qualis eram bonae
    Sub regno Cinarae. Desine, dulcium
Mater saeva Cupidinum,
    Circa lustra decem flectere mollibus

Carmen I.

Scimus ex Suetoniana Horatii vita, quartum carminum librum Augusti rogatu ab Horatio superioribus tribus additum esse. Ad quam rem cum comparaveris locum Sueton. Aug. c. 89: „Componi tamen aliquid de se nisi et serio et *a praestantissimis* offendebatur,“ videbis quanti Augustus Horatium aestimaverit. Et veri simillimum est quod a scholiastis traditur, propter ea carmina, in quibus Augusti eiusque privignorum laudes canantur, totum librum emissum esse ab Horatio. Qui cum lyricam suam poesim parvam et amatoriam esse saepenumero olim pronuntiasset, non potuit facere quin libro adderet amatoria etiam carmina, sive recentia sive ex copia superioris temporis desumpta. Itaque hoc carmen, quod circa a. 739 scriptum est, eo consilio primum libri locum accepit, ut prologi quasi munere fungeretur et quid lectores deberent exspectare profiteretur. Dicit autem poeta, se quinquagesimum fere annum agentem ac senescentem non iam aptum esse amoribus Venerisque militiam cedere iunioribus; et tamen eo ipso tempore, quo Veneris potentiam deprecatur, novis se amoribus captum sentit. Argumentum igitur carminis cernitur in certamine, quod est inter aetatem et amoris vim. Amor ipse fictus est; versus 5 consulto ex Carm. I, 19 repetitus, ut aliud tempus amoribus aptum indicetur.

V. 1. *intermissa bella*] Compara Carm. I, 19. III, 26. — *bonae Cinarae*] De Cinara olim ab Horatio vere amata vide ad IV, 13, 21. Bonam appellat diu mortuam, ut Lucret. III, 1037: „Lumina suis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.“ — *circa lustra decem*] Horatius decem lustra implevit a. d. VI. Id. Decembr. a. 739; *circa* voc. incertum relinquit, utrum hoc ipso anno an paulo ante vel post scriptum sit carmen.

Iam durum imperiis; abi
Quo blandae iuvenum te revocant preces.
Tempestivius in domum
Paulli purpureis ales oloribus
Comissabere Maximi,
Si torrere iecur quaeris idoneum:
Namque et nobilis et decens
Et pro sollicitis non tacitus reis
Et centum puer artium
Late signa feret militiae tuae,
Et quandoque potentior
Largi muneribus riserit aemuli,
Albanos prope te lacus
Ponet marmoream sub trabe citrea.

— *flectere*] metaphora sumpta ab equis (cf. Carm. III, 7, 25); inde etiam adiectiva *mollis* et *durus*. — *te revocant*] Ingeniosa quidem sed non necessaria coniectura Peerlkampii est *rite vocant*, nam *revocant* non est iterum vocant, sed „a me ad se vocant." Sat. II, 3, 264. — *tempestivius*] magis opportune, ut Ovid. Trist. IV, 10, 81: „Felices ambo tempestiveque sepultos." — *in domum*] Boni etiam codices *in domo*; rectius tamen illud propter motum qui inest in comissatione. Müller. nunc suspicatus est Horatium scripsisse *domu*. — *Paulli*] Recte suspicantur, non Paullum Fabium Maximum, sed eius filium significari, ad quem dulcissimae Ovidii epistulae ex Ponto scriptae sunt; is a. 739 vigesimum fere annum agebat. Ovid. ex Pont. I, 2, 1: „Maxime, qui tanti mensuram nominis imples, Et geminas animi nobilitate genus;" ibid. 69: „Suscipe, Romanae facundia, Maxime, linguae, Difficilis causae mite patrocinium." ibid. II, 3, 1: „Maxime, qui claris nomen virtutibus aequas, Nec sinis ingenium nobilitate premi." ibid. III, 3, 2: „O sidus Fabiae, Maxime, gentis, ades." — *purp. al. oloribus*] Ipsa Venus siquidem alata non est, vehitur tamen alitibus. *Purpureum* autem non rubicundum est sed nitidum ac splendens; ita etiam nivem *purpuream* dicere potuerunt latini poetae. — *iecur*] Apud antiquos iecur omnium cupiditatum sedes est, etiam amoris. Epist. I, 18, 72. — *torrere*] Suspensum hoc verbum est et ex verbo *quaeris* et ex adi. *idoneum*: si quaeris torrere iecur, quod idoneum sit ad torrendum.

V. 13. *decens*] formosus, ut III, 27, 53. Ad ea quae sequuntur compara Carm. II, 1, 18. — *centum artium*] cf. Cic. Rosc. Am. 41, 120. Ovid. Rem. Am. 713: „Nec solam faciem, mores quoque confer et artes." — *militiae tuae*] vide ad Carm. III, 26, 2. Blanda est *Meinekii* coniectura, Horatium scripsisse videri *late militiae signa feret tuae*. „In hoc enim metri genere adiectivum et substantivum sic ponuntur, ut finem utriusque ordinis occupent. (Carm. I, 1, 7. 8. 9. 10. 19. 20. 21. 22. 27. 28. 31.) Sequuntur versus Asclepiadei easdem leges, quas in pentametro dactylico poetas secutos esse dudum intellectum est." — *quandoque*] quandocumque, ut Carm. IV, 2, 34. A. P. 359. — *largi*] quippe qui liberalitate sua puellarum animos flectere studeat. — *Albanos*] Praeter Albanum lacum proprie dictum tres ibi alii et proximi fuerunt

Illic plurima naribus
  Duces tura, lyraeque et Berecyntiae
Delectabere tibiae
  Mixtis carminibus non sine fistula;
Illic bis pueri die
  Numen cum teneris virginibus tuum
Laudantes pede candido
  In morem Salium ter quatient humum.
Me nec femina nec puer
  Iam nec spes animi credula mutui
Nec certare iuvat mero
  Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur heu, Ligurine, cur
  Manat rara meas lacrima per genas?
Cur facunda parum decoro
  Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
  Iam captum teneo, iam volucrem sequor
Te per gramina Martii
  Campi, te per aquas, dure, volubiles.

lacus; inde pluralis numerus. Videtur Paullus villam ibi habuisse. — *trabe citrea*] Sic in antiquissimis codicibus; *Cypria* ex corruptione et prava memoria loci Carm. I, 1, 13 ortum. Ac bene *Meinekius*: „Nec vero trabes dicit poeta totas e citro caesas, sed citri laminis et segmentis obductas.“ Citrus arbor bene olens et pretiosissima ex Africa petebatur. Apud Persium 1, 53 inveniuntur *lecti citrei*. — *Berecyntiae tibiae*] cf. Carm. III, 19, 20. Restitui lectionem omnium prope codicum (*lyrae* — *Berecyntiae* — *tibiae*) pro eo, quod in duobus tantum codd. repertum est (*lyra* — *Berecyntia* — *tibia*). Sic Keller. Müller. Eckstein. Schütz. Constructio verborum est: delectabere carminibus mixtis lyrae et tibiae (dativ.). Cf. Valer. Fl. V, 100: „Carmina quin etiam visos placantia manes Odrysius dux rite movet, *mixtoque* sonantem Percutit *ore* lyram.“ Alia constructio est Epod. 9, 5. Indicatur concentus trium instrumentorum; cui accedunt mox cantus et saltatio. cf. IV, 15, 30. — *bis die*] matutino et vespertino tempore. — *morem Salium*] cf. Carm. I, 36, 12. — *ter quatient humum*] cf. Carm. III, 18, 16 et I, 37, 2.

V. 30. *mutui*] cf. Carm. II, 12, 15. — *novis floribus*] Inde concludas, verno tempore carmen scriptum esse. — *Ligurine*] fictum nomen. Ad eundem est Carm. 10 — *rara*] cf. Carm. I, 13, 6. Egregie intimus animi sensus furtim et raro cadentibus lacrimis exprimitur. Huc accedit *silentium*, de quo cfr. Epod. 11, 9. — *per gramina*] In somniis sequi Ligurinum sibi videtur currentem per Campum, natantem per Tiberim; ibi

CARMEN II.

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea

enim quam maxime sese prodit pueri venustas. Cfr. Carm. III, 12, 7 sqq. Et cf. Ovid. Trist. V, 1, 32: „Mollia quot Martis gramina campus habet.“

Carmen II.

Anno 738 Germani populi, Usipetes, Tencteri et Sygambri, excursiones in Galliam trans Rhenum fecerant neque equitatum solum Romanum contra se missum vicerant sed etiam M. Lollio legato gravem cladem intulerant. Quos ut ulcisceretur, Augustus ipse in Galliam profectus nominis sui magnitudine tantopere Germanos terruit, ut obsidibus datis in suos fines redirent. Quo facto restitutoque honore imperii Augustum Romam rediturum omnes exspectabant, cf. Carm. IV, 5, 2 sqq.; quae tamen eos spes fefellit; nam aliis interea bellis exortis imperator in Gallia remansit neque rediit nisi a. 741 pacatis rebus Germanicis, Gallicis, Hispanicis. Iam cum a. 739 de victis Sygambris nuntius Romam pervenisset, probabile est Horatium ab Iulo Antonio, altero M. Antonii triumviri ex Fulvia filio, gratioso apud Augustum (fuit enim coniunx Marcellae maioris, sororis M. Marcelli generi Augusti, quae ante nupserat Agrippae) poeticisque studiis deditissimo ad canendas Pindarica ratione novas Augusti laudes excitatum, hoc carmen fecisse. Ac primum quidem quam magnus sit Pindarus ostendit (str. 1 — 7): contra quem postquam octava stropha suas facultates posuit, reliqua parte carminis id quod a se erat postulatum ad Antonium quasi relegat, dum suo more inter recusandum tantum laudis addit, quantum ipse sibi videtur posse impertire, finemque et carminis et comparationis suarum virium cum Antonio invenit victimarum certamine, quas et sibi et Antonio festo redeuntis Augusti die immolandas esse censet. Victimarum eadem ratio est quae poeticarum utriusque facultatum. Antonio, qui Diomedeam duodecim libris scripserat, immolandi sunt decem boves totidemque vaccae, Horatio unus vitulus candida nota in fronte insignis, reliquis partibus fulvus. Nimirum Horatius parvum se esse poetam dicit, aptum ad unum tantum poematum genus, amatorium; sublimia genera, Pindaricum et epicum, a se esse aliena. Qua ratione cum extremam partem carminis intellexeris, ab iniqua vituperatione abstinebis. Octava stropha ipse Horatius inter Pindaricam poesim et magna quae sunt proposita Augusti facinora utrisque impar ponitur; quare carminis oeconomiam perfectam recte nominabis. cf. Carm. I, 6. II, 12. IV, 15.

V. 1. *aemulari*] Est discrimen inter imitari et aemulari; qui aliquem aemulatur, aequare studet et superare, non item qui imitatur. — *Iule*] Sic vel *Iulle* omnes codices. Sed Peerlkampius *Iulum* neminem esse nisi Aeneae filium Ascanium neque Horatianae videri consuetudinis eundem hominem bis diverso nomine alloqui ratus *ille* scribendum suspicatus est, ut hic non certus aliquis homo, infra v. 26 Antonius Rufus, fabularum scriptor, significaretur. Peerlkampium secuti sunt Keller. Eckstein. Schütz., non Müller., qui nihil vidit difficultatis nisi id quod inest in duplici nomine eiusdem hominis (Iule v. 2, Antoni v. 26) in eodem carmine. Locus vero desperatus est, nam illud *ille* nimis ieiunum aut frigidum est quam quod in tali carmine possit tolerari, deinde ne illa quidem misera *κακοφωνία aemulari ille* (*ri — il*) in magnifico carmine placet, cuius quidem in toto Horatio duo tantum exempla (Carm. III, 15, 4. Epod. 17, 58; nam Carm. II, 2, 6 et III, 27, 48 propter colon et punctum diversa sunt) reperiuntur; contra *ri — Iu* (a vocali *i* littera ad consonam transitur) saepius iuxta ponuntur, ut Carm. I, 2, 17. 29. III, 11, 15. Epod. 12, 9. Ceterum *Christius* Monacensis in ea

Nititur pennis vitreo daturus
Nomina ponto.

Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore,

Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit numerisque fertur
Lege solutis;

Seu deos regesve canit, deorum
Sanguinem, per quos cecidere iusta
Morte Centauri, cecidit tremendae
Flamma Chimaerae;

re salutem invenit, quod codd. pauci habent ex falsa pronuntiatione scribarum *Iulle*; in quo inesse putavit vocativum *Iulie*, quo vix quicquam potuit excogitari magis mirum. Servabimus igitur *Iule*, dum melius inveniatur. — *daturus nomina*] ut ab Icaro mare Icarium nominatur. De plurali *nomina* cf. Carm. III, 27, 76. — *vitreo*] a natura sumptum aquae pellucidae, ut Verg. Aen. VII, 759. Hor. Carm. III, 13, 1, — *amnis*] Hoc vocabulum in sublimiore scribendi genere Augusti demum aetate saepius usurpatum magnum aliquod flumen vel rapidum torrentem significat. cf. Cic. orat. 12, 39: „Alter (Herodotus) sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit; alter (Thucydides) incitatior fertur.“ Id. Fin. II, 1, 3: „Cum fertur quasi torrens oratio, quamvis multa cuiusquemodi rapiat, nihil cet.“ Propert. IV, 16 (17), 40: „Qualis Pindarico spiritus ore tonat.“ Deinde confer Sat. I, 7, 27. 10, 62. — *notas*] consuetas. Carm. I, 2, 10. Verg. Aen. VI, 221. XI, 195. Tacit. Agric. 18: „nota vada.“ Quod repertum est in bonis codd., ut in Blandin. antiquiss. *notas saliere*, id nuper quidem laudatum est, sed ortum ex errore scribae festinantis ac praecedentem litteram *s* duplicantis. — *laurea*] cf. Carm. III, 30, 15. IV, 3, 6. *Apollinaris* forma maxime de ludis Apollinaribus etiam in pedestri oratione usitata; poetae contra qui hexametris usi sunt aliam magis sibi commodam usurpant, *Apollineus*. — *audaces dithyrambos*] Cic. de orat. III, 48: „Inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus, cuius membra et pedes sunt in omni locupleti oratione diffusa.“ Per totum locum vides Horatium constantem esse in imagine fluminis. — *nova verba*] Aristot. Poet. 22, 14: „*τῶν δὲ ὀνομάτων τὰ μὲν διπλᾶ μάλιστα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις.*“ — *lege solutis*] Dithyrambicum genus variis animi motibus versuum numerorumque genera varia accommodavit neque tulit certam metrorum repetitionem. Praeter dithyrambos describuntur deinceps paeanes et hymni, epinicia, threni; singula singulis strophis.

V. 13. *regesve*] semideos esse deorum ostendit sanguis. Sunt autem Theseus, Pirithous, Bellerophon, alii. cf. Carm. I, 18, 8. I, 27, 23. II, 17, 13. — *iusta morte*] propter raptam Hippodamiam, Pirithoi novam nuptam. — *cecidere*] Eiusdem vocabuli eadem forma in eodem versus loco

Sive quos Elea domum reducit
Palma caelestes pugilemve equumve
Dicit et centum potiore signis
Munere donat;

Flebili sponsae iuvenemve raptum
Plorat et vires animumque moresque
Aureos educit in astra nigroque
Invidet Orco.

Multa Dircaeum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quotiens in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinae
More modoque

Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

posita et sonum efficit gratum et vigorem addit orationi. — *Elea*] Olympica, ut apud Vergilium Georg. III, 202. cf. Ovid. Met. V, 576. Vitruv. Lib. 9. Praef.: „graecorum maiores hieronicis ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, cum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in moenia et in patrias invehantur e reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur.“ — *caelestes*] cf. Carm. I, 1, 6. — *pugilemve*] cf. A. P. 84. Carm. IV, 3, 3. — *signis*] statuis. — *iuvenemve*] Assumenda particula *si* ex praecedentibus. — *moresque*] duo versus hypermetri. — *invidet Orco*] nam „Caelo Musa beat“, ut est Carm. IV, 8, 29. — *Dircaeum*] Pindarus Thebanus a fonte Dirce sic appellatus. — *Antoni*] Kiessling de Horat. carm. inscriptt.: „Forma *Iule* quin falsa sit amplius iam dubitari nequit. Neque enim solum codicum ... consensus, verum etiam nummi Carthaginiensis Hispanorum inscriptio M. Petronio. *C. Iulio. Antonio. II. vir.* docent filium hunc Antonii *Iulium*, non *Iulum* fuisse appellatum.“ *Antonius Rufus* (cf. ad v. 2) praetextas et togatas scripsisse fertur et idem fortasse est, quem Ovid. ex Pont. IV, 16, 28 sic alloquitur: „*Pindaricae* fidicen tu quoque, Rufe, lyrae.“ — *apis Matinae*] Plat. Ion. p. 534 A.: „*Λέγουσι γὰρ πρὸς ἡμᾶς οἱ ποιηταί, ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιῤῥύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη ἡμῖν φέρουσι ὥσπερ αἱ μέλιτται.*“ Pindaro grandia etiam carmina ultro fluunt; Horatio necessaria est apum sedulitas. — *Matinae*] Mons Matinus in Apulia, ubi mel optimum. Carm. III, 16, 33. II, 6, 15. I, 28, 3. — *thyma*] quoniam mella reddunt. Epist. I, 3, 21. — *plurimum*] Rectius coniungitur cum *laborem*; nam propter *plurimum laborem* carmine sunt *operosa*; silvam autem Tiburtinam spissam quidem fuisse patet ex Carm. IV, 3, 11, amplam fuisse non patet. — *Tiburis*] cf. Carm. II, 6, 5. III, 29, 6. Ripae autem sunt Anienis; quare Bentlei coniectura *rivos* nihil opus est. Ovid.

Concines maiore poëta plectro
Caesarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum merita decorus
Fronde Sygambros;

Quo nihil maius meliusve terris
Fata donavere bonique divi
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.

Concines laetosque dies et Urbis
Publicum ludum super impetrato
Fortis Augusti reditu forumque
Litibus orbum.

Tum meae, si quid loquar audiendum,
Vocis accedet bona pars, et O sol
Pulcher, o laudande! canam recepto
Caesare felix;

Teque dum procedis, Io Triumphe,
Non semel dicemus, Io Triumphe,

Am. III, 6, 45: „nec te (Anienem) praetereo, qui per cava saxa volutans Tiburis Argei pomifera arva rigas."

V. 33. *plectro*] vide ad Carm. II, 1, 40. Ceterum vocabula *maiore plectro* et cum *concines* et cum *poeta* coniungenda sunt; nam ne *poeta* nomen necessario ornatu careret, prohibitum est consueta vocabulorum positione. Lachmanni coniecturam *concinet* Hauptius, Meinekius, Linkerus, Lehrsius hic et v. 41 receperunt, non Kellerus nec Muellerus nec Schützius. — *quandoque*] vide ad Carm. IV, 1, 17. — *sacrum clivum*] pars acclivis viae sacrae, qua triumphantes ad Capitolium ibant. cf. Epod. 7, 7. Martial. I, 70, 5: „Inde sacro veneranda petes Palatia clivo." Sed Augustus a. 741 confectis rebus Germanicis, Gallicis, Hispanicis honores a senatu decretos non accepit et noctu urbem intravit. — *Sygambros*] Graece Σούγαμβροι et Σύγαμβροι, inter Rhenum, Sigiam et Luppiam habitantes. — *nihil maius*] cf. Epist. II, 1, 15 sqq. — *boni divi*] cf. Carm. IV, 5, 1. — *impetrato*] Supersunt nummi a. u. c. 738 cum inscriptione S. P. Q. R. V. S. PRO S. ET RED. AVG. h. e. Sen. pop. que Rom. vota suscepit pro salute et reditu Augusti. — *litibus orbum*] Festis diebus iustitia indicebantur. — *loquar*] rectius quam *loquor*, quod est in nonnullis codicibus. Coniunctivus est: „si quid canere possim quod dignum sit tanto die, ego vero publicae laetitiae non deero." — *teque dum procedis*] Sic antiquissimi et plurimi codices, nisi quod unus antiquus Bernensis habet *procedit*. Illud rectius; etenim ad triumphum ipsum est oratio, id quod scholiastae iam viderunt. De qua re cf. Ovid. Met. I, 560. Trist. IV, 2, 51: „tempora Phoebea lauro cingentur, „ioque" Miles „io" magna voce „triumphe" canet," Am. I, 2, 34: „vulgus *Io*

Civitas omnis dabimusque divis
Tura benignis.

Te decem tauri totidemque vaccae,
Me tener solvet vitulus, relicta
Matre qui largis iuvenescit herbis
In mea vota,

Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunae referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

magna voce *Triumphe* canet," et Liv. XLV, 38; cum quibus conferas Hor. Epod. 9, 21. Invocatur igitur tanquam deus Triumphus; quare sic locum interpretare: „Dum tu, Triumphe, procedis, omnes te cives non semel invocabimus, sed continuo clamore dicemus Io triumphe." In qua re hoc egregium est, quod iteratus civium clamor bis positis verbis *io triumphe* in fine duorum versuum ad nostras quoque aures paene adducitur. Bentleius ex coniectura scripsit: *Isque dum procedit*; Hauptius, Meinekius, Linkerus cum Orellio: *teque dum procedit*, Ritterus et Lehrsius: *tuque dum procedis*; Mueller.: *atque dum procedit*. Apud Commentatorem Cruquii haec leguntur: „*teque dum procedis*. Sacra acclamatio cum invocatione ad ipsum triumphum, qua Io, Io dicebatur, ut *Io, matres audite*." Idem olim Kellerus, qui nunc mutata sententia ex antiqua emendatione, quam dicit, commendavit *tuque*, quo pronomine Antonium significari docet. Sic etiam Schützius. — *dicemus*] *Omnis civitas dicemus* ut Epod. 16, 36. Senec. Troad. 164: „*Felix Priamus* dicimus omnes." Schütz. maluit scribere *nos simul* pro *non semel*, quae mutatio facilis quidem est, quia in codd. *simul* et *semel* saepissime confunduntur (ut Sat. II, 8, 24), sed supervacanea. cf. Plaut. Poenul. I, 2, 148: „Iuravisti haud semel, sed centies." Stat. Silv. I, 6: „Una vescimur omnis ordo mensa." Lucan. VII, 641: „Vincimur his gladiis omnis, quae serviet, aetas." — *tura*] Solebant in plateis et areis, per quas pompa triumphalis ducebatur, tura in aris ibi exstructis adoleri. — *Te*] Redit oratio ad Antonium, ad quem transitio valde expeditur interposita prima pluralis numeri persona. — *solvet*] voto a me concepto. — *iuvenescit*] cf. Carm. III, 23, 11. — *fronte*] Cornua non sunt maiora quam lunae tertio die post novilunium. Claudian. de rapt. Pros. I, 128 de vitula: „pedibus quae nondum proterit arva Nec nova lunatae curvavit germina frontis." — *niveus videri*] *λευκὸς ἰδέσθαι*. Ad totam victimae descriptionem compara Carm. III, 13, 4. Apud Moschum 2, 84 taurus, qui Europam fefellit, similis est: „*Τοῦ δ' ἤτοι τὸ μὲν ἄλλο δέμας ξανθόχροον ἔσκεν, Κύκλος δ' ἀργύφεος μέσσῳ μάρμαιρε μετώπῳ.*" Cf. Hom. Il. XXIII, 454. Pulcherrimus igitur vitulus Horatii est. Contrarius est taurus Pasiphaes apud Ovidium A. A. I, 291: „Signatus tenui media inter cornua nigro, Una fuit labes, cetera lactis erant."

Carmen III.

Quem tu, Melpomene, semel
 Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
 Clarabit pugilem, non equus impiger
Curru ducet Achaico
 Victorem, neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
 Quod regum tumidas contuderit minas,

Carmen III.

Argumentum carminis hoc est. „Quem nascentem, inquit Horatius, Musae benignis oculis aspexerunt, eum qui aliunde veniunt honores non alliciunt (in quibus describendis honoribus eandem sequitur poeta rationem quam ante erat secutus in Carm. I, 1; septem enim versus 3—9 inter Graecos honores dividuntur et Romanos), sed naturae amoenitates in nemoribus et agris capiunt dulcissimisque sensibus implent. Ex quibus ego quoque sum; nam me, quicquid clamant derogantque obtrectatores, Romani vatem praedicant. De quo honore si licet gloriari, ita tamen glorior, ut cui tantum ego beneficium debeam, bene sciam. Tuum igitur est, Musa, quicquid sum et quicquid cano; poetica facultas deorum est hominum pectora intrantium.“ Dividitur igitur carmen in duas partes, superiorem generalem (1—12), inferiorem specialem; neque difficile est ad intellegendum, id consilium secutum esse Horatium, ut poetas non sibi sed Musis carmina debere doceret. Quam de poetica arte sententiam si cum superiore carmine (vv. 27—32) pugnare quis credat, eum liquet non bene perspexisse, quam graviter Tiburis uvida arva et nemora in utroque carmine posita Horatii constantiam demonstrent; quo accedit, quod in utroque carmine poetarum animos a magnis rebus gestis gerendisque alienos esse ponitur. De tempore quo sic Horatius cecinerit nihil invenias certi; suspicabantur tamen viri docti, ortum esse carmen cum Horatius a. 737 ab Augusto iuberetur saeculare carmen componere; probabilior tamen est Weberi sententia, scriptum esse carmen a poeta ad indicandam suam laetitiam ob laudem ex carmine saeculari a populo et principe acceptam.

V. 1. *semel*] Adverbium hoc ex frequenti Latinorum usu sic usurpatur, ut et eae res significentur quae non saepius quam semel fiant et quae cum semel sint factae, perpetuam vim teneant. Exempla sint Cic. pro Deiot. 3, 9. 14, 39 et Vergil. Aen. XI, 418. Posteriores et deteriores scriptores dixerunt *semel et in perpetuum*. — *lumine videris*] Hesiod. Theog. 82: „*Ὄντινα τιμήσουσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο Γεινόμενόν τ' ἐσίδωσι — Τῷ μὲν ἐπὶ γλώσσῃ γλυκερὴν χείουσιν ἀοιδήν*“. — *labor Isthmius*] de certaminibus in ludis Isthmiis, qui in honorem Neptuni tertio quoque anno celebrabantur. De eadem re Graeci *πόνος, κάματος*. — *clarabit*] vocabulum poeticum, ne a Cicerone quidem in versibus (de divin. I, 12 fin.) spretum. — *Achaico*] Tota Graecia a Romanis tunc Achaia appellabatur. Intellegitur autem curriculum Olympicum, nam *ducet* non est *reducet in patriam*, quod epitheton *impiger* iam debuit ostendere. — *Deliis foliis*] Laurus Apollini in insula Delo nata sacra fuit. Significatur corona triumphalis. — *contuderit*] cf. Carm. II, 12, 12. III, 6, 10. — *praefluunt*] i. e. praeterfluunt, ut Carm. IV, 14, 26. Liv. I, 45. XLIV, 31.

Ostendet Capitolio;
Sed quae Tibur aquae fertile praefluunt
Et spissae nemorum comae
Fingent Aeolio carmine nobilem.
Romae principis urbium
Dignatur suboles inter amabiles
Vatum ponere me choros,
Et iam dente minus mordeor invido.
O testudinis aureae
Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas,
O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum,
Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito praetereuntium

Verg. Aen. VI, 705. Non est recipiendum *perfluunt*, quod etiam in codd. legitur. — *comae*] Carm. I, 21, 5. — *Aeolio carmine*] cf. Carm. II, 13, 24. III, 30, 13.

V. 13. *principis urbium*] Martial. XII, 8, 1: „Terrarum dea gentiumque Roma, Cui par est nihil et nihil secundum." — *suboles*] Romanum genus; nam per iuventutem Romanam poetae laus ad posteros quoque pervenit. Non recte Porphyrion: „Nerones vult intellegi." — *dente invido*] Epod. 6, 15. Epist. I, 18, 82. Ovid. Trist. IV, 10, 123: „Nec qui detrectat praesentia *Livor* iniquo Ullum de nostris *dente momordit* opus." Cic. Balb. 26: „More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico sed hoc maledico *dente* carpunt." De re cf. Carm. II, 20, 4. — *testudinis aureae*] Poetis aureum est quicquid est praeclarum et egregium. cf. Carm. IV, 2, 23. Pind. Pyth. I, 1: „Χρυσέα φόρμιγξ." — *strepitum*] de grato citharae sono, ut Epist. I, 2, 31. 14, 26. — *Pieri*] Musae hoc nomen traxerunt a Pierio monte Thessaliae in confinio Macedoniae. Frequens pluralis *Pierides*, rarus singularis. — *donatura, si libeat*] Idem genus constructionis quod iam observatum est ad Carm. II, 3, 4. — *muneris*] beneficii, meriti. De genetivo compara Cic. Tuscul. I, 48, 114: „*Hoc* ei *muneris* pro sua missione dedisse dicitur." Ovid. Trist. I, 5, 6 „Si quid adhuc ego sum, muneris omne tui est." — *monstror*] Hoc imitatus est Persius 1, 28: „At pulchrum est digito monstrari et dicier Hic est." Martial. V, 13, 3: „sed toto legor orbe frequens, et dicitur Hic est." id. IX, 98, 3: „Rumpitur invidia, quod turba semper in omni Monstramur digito, rumpitur invidia." *Lachmannus* ad Lucret. p. 66: „Horatius in carmine saeculari et in quarto carminum libro longas vocales non elisit: ergo in huius ecloga tertia scripsit *Totum muneris hoc tuist*, non *tui est*;" quem secuti sunt Hauptius, Meinekius, Linkerus, Ritterus, Eckstelnius, Muellerus, non Lehrsius aut Schützius. Similiter postea scribunt *tuumst*, excepto Rittero et Lehrsio, qui *tuum est* servarunt. Scribere ita nolui, etiamsi eadem ratione pronuntiare non dubitem. — *quod spiro*] *Quod* particula est, non accusativus. Sententia haec: quod movet me spiritus poeticus, quod poeta sum. cf. IV, 6, 29. Similiter Ovidius Trist. IV, 10, 115: „Ergo quod vivo durisque laboribus obsto, Gratia, Musa, tibi."

Romanae fidicen lyrae:
Quod spiro et placeo, si placeo, tuum est.

Carmen IV.

Qualem ministrum fulminis alitem,
Cui rex deorum regnum in aves vagas

Carmen IV.

Raeti et Vindelici qui ex Alpibus in Italiam Galliamque saepe excursiones fecerant, a. u. c. 739 a Druso primum, deinde cum Tiberius fratri bellandi adiutor missus esset, ab Augusti privignis coniunctis viribus et divisis copiis ad summa Alpium iuga fugati superatique sunt. Quam victoriam Horatius Augusti, ut videtur, iussu celebraturus ita rem instituit, ut hoc carmine Drusum, decimo quarto Tiberium magis ornaret, neutrum in alterutro plane omitteret. Nam in hoc quoque Tiberii, etsi nomen eius non nominatur, aperta tamen mentio fit v. 28; deinde recta versuum 17 sq. interpretatio utrumque iam populum Raetorum et Vindelicorum victum esse docet. Unde manifestum est, utrumque carmen eodem tempore compositum esse neque — id quod alii voluerunt — quartum post primam Drusi victoriam, quartum decimum anno demum 741 reverso ex Gallia Augusto. Tantum tamen his tribuendum est, cum carmen 14 post reversum Augustum (vide ibi v. 8 *nuper* et extremam partem carminis) scriptum sit, ne hoc quidem quartum antea compositum videri. Compositionem carminis hanc esse puto: „Qualem aquilam iuvenem, regem avium, iuvenilis vigor et patrius animus ex nido pellit, ut iam verno tempore quid alis valeat tentet, deinde vividus impetus ovibus terribilem hostem reddit, tum pugnandi cupiditas et praedae amor ad certamen etiam cum ferocibus anguibus ineundum agit (in qua re videas tres animi et roboris quasi gradus; prorsus Horatiano more, quapropter nihil hic ut Horatio indignum tentandum), talem Raeti Drusum in Alpibus conspexerunt, talem etiam Vindelici, antiquitus bellicosissimum genus nobisque ad hunc diem paene ignotum (hanc sententiam inesse puto vv. *quibus — omnia* 18—22, a multis viris doctis Horatio abiudicatis), viderunt, quorum victrices catervae imperatoria virtute iuvenis Romani (nam Drusus h. a. natus erat annos 25) superatae et reiectae senserunt, quid nativa virtus bene culta, quid Augusti patrius in Nerones animus efficere posset.“ Hucusque prima sententia pergit. Clauditur versus 28 nomine *Nerones*, incipit v. 29 voce *fortes*; hoc quoque consulto factum a poeta, nam *Nero* in Sabina lingua *fortem* significat. De qua re nunc vide Reifferscheidium in Indic. Schol. Vratislav. 1880 Oct. p. 5. „Neque potuit aliter res fieri, nam fortes creantur fortibus, quaeque bene nata sunt ea recto cultu magnopere etiam augentur (v. 29—36. Hae duae strophae proxime praecedentem sententiam bene illustrant. Ab hoc inde loco altera pars carminis incipit; nam cum ante Neronum, imprimis Drusi gloria efferatur, iusta Augusti commemoratione facta adiungitur laudatio totius Neronum familiae.) Quid Romanum imperium Neronibus debeat testatur Metauri flumen, testatur Hasdrubal, testatur ille dies, quo nova lux oborta est Romano nomini, ex quo Hannibal per Italiam saeviebat ut ignis et tempestas (h. l. observandum pugnam ad Metauri flumen triplici ratione significari, loco, hostium duce, die). Hic enim dies fortunam Romanorum mutavit; quae adversa fue-

Permisit expertus fidelem
Iuppiter in Ganymede flavo,

Olim iuventas et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium
Vernique iam nimbis remotis
Insolitos docuere nisus

Venti paventem; mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus,
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnae;

Qualemve laetis caprea pascuis
Intenta fulvae matris ab ubere
Iam lacte depulsum leonem
Dente novo peritura vidit:

rat, ea propitia rursus facta cum diis faventibus rediit, ut cognosceret Hannibal, occidisse sua astra.“ Hannibale per omnem Romanorum memoriam nemo fuit terribilior. Quare scite ac prudenter Horatius fecit, quod tantum hostem ita intulit, ut urbem Romam, quae tantos cives aleret quantus esset Claudius Nero, non posse ulla unquam vi dirui ipse palam fateretur. Hoc secutus est Horatius consilium in addenda oratione Hannibalis a Peerlkampio iniuria eiecta. Populus, cuius cives fortissimi sunt omnes, nunquam vincitur. En sententiam, quae fabulis, sententiis, figuris illustratur ac probatur. Extrema quoque stropha Hannibalis est; non semel Horatius carmen subito videtur magis abrumpere quam abrumpit. cf. Carm. I, 17. I, 15. III, 11. III, 27. Media stropha (*Quid debeas, o Roma, Neronibus*), qua poeta ad totius carminis quasi fastigium ascendit, mire congruit cum extrema (*Nil Claudiae non perficiunt manus*).

V. 1. *Qualem*] Solent poetae rerum gravitatem comparationum copia exornare, ut Hom. Il. II, 455 sqq., neque id anxie spectant, ut omnes imaginum partes comparatae rei respondeant. Quod v. 17 *talem* omisit, ne id quidem sine exemplo est: vide Verg. Aen. III, 641 sqq. — *ministrum fulminis*] Verg. Aen. V, 255. De Ganymede lege Hom. Il. XX, 232. Hymn. in Vener. 203. Hor. Carm. III, 20, 16. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *propulit*] vide ad Carm. I, 1, 4. — *laborum*] volatus et certaminum. — *nisus*] quia alis volucres quasi nituntur. — *paventem*] Nec hoc quidem inane est; ex omnibus enim partibus aquilae imago mirifica quadam varietate magnoque etiam splendore quasi pingitur. Talem profecto orationis ornatum verborumque proprietatem cuiusvis non est versificatoris invenire. Ne id quidem facile fuit, in tanta verborum copia perspicuitati quoque dilucide dispositis vocabulis consulere. — *demisit*] ex natura rapacium volucrum ex alto nubium tractu subita vi in praedam sese deicientium. — *reluctantes*] Plin. N. H. X, 4: „Draco multiplici nexu alas aquilae ligat, ita se implicans ut simul decidat.“ cf. Verg. Aen. XI, 751 sqq. — *dapis*] Fest. p. 51: „Daps apud antiquos dicebatur res divina, quae fiebat aut hiberna semente aut verna.“ A poetis deinde

Videre Raeti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, Vindelici — quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet quaerere distuli,
Nec scire fas est omnia; — sed diu
Lateque victrices catervae
Consiliis iuvenis revictae

et serioribus scriptoribus a sacris rebus ad profanas etiam translata vox est. — *iam lacte*] cum mater iuvenem leonem ab ubere depellat, ut lacte eum prohibeat, sine verborum abundantia leo dici potest *ab ubere matris lacte depulsus*; additum enim *lacte* quasi *ἐκ παραλλήλου* est. Locum alii aliis coniecturis infeliciter tentarunt: *iam iamque, iam* (*macte!*), *iam tacta, lactante, non ante, iam mente, iam mane, iam sponte, iam Marte*. Horatium imitatus est Claudian. III. cons. Hon. 77: „Ut leo, quem *fulvae matris* spelunca tegebat *Uberibus* solitum pasci, cum crescere sensit Ungue pedes et terga iubis et dentibus ora, Iam negat imbelles epulas et rupe relicta Gaetulo comes ire patri stabulisque minori Aestuat et celsi tabo sordere iuvenci", Etiam Statius Achill. II, 184: „Ut leo, *materno* cum *raptus ab ubere* mores Accepit pectique iubas hominemque vereri Edidicit cet." Comparetur etiam Claudian. in Eutrop. I, 45: „Rapitur castrandus *ab* ipso *ubere*." Vergil. Bucol. 7, 15. Georg. III, 187. Prudent. peristephan. X, 662 sqq.: „Amplexus unam de caterva infantium parvum *nec olim lacte depulsum* capi captumque adesse praecipit." Martial. IX, 9, 3 „iam cunae leonis erant, ut *ab ubere raptos* Sordida vagitu posceret aera puer." *Iam* idem est quod *modo*. — *fulvae*] leaena est, non caprea, quam alii infeliciter intellexerunt. — *videre*] Iterato hoc verbo ex praecedente versu omnis istius comparationis vis huc transfertur.

V. 17. *Raeti*] Sic in plurimis et antiquissimis codicibus et editionibus; Heinsius et Bentleius ex coniectura *Raetis*, quod cum in duobus tribusve libris Mstis inventum esset, receperunt multi recentiores editores, ut Müllerus et Ecksteinius. Non recte, opinor. Etenim si iam tunc inter Raetos et Vindelicos accurate discrimen statuebant Romani, quomodo tandem Vindelici sub Raeticis Alpibus Drusum bellum gerentem potuerunt videre? Quare aut cum scholiastis Horatianis et Servio ad Verg. Aen. I, 247 *Raeti Vindelici* uno nomine coniungendi sunt, ita ut Vindelicos, ignotam prope gentem, Raetorum partem fuisse Horatius existimaverit, aut commate posito post *gerentem* anacoluthia in hoc loco videnda, et ita quidem, ut Horatium, cum scribere voluisset *Vindelici — senserc*, interposita longiore sententia nominativi quasi immemorem alterum nominativum *victrices catervae* addidisse putandum sit. Quae quidem ratio adiumentum habet ex particula *sed* in eiusmodi structura satis frequenti. Nam ne hoc quidem placet *gerentem et Vindelici*, quod est in nonnullis Mstis. In sententia autem quae sequitur *quibus — omnia* si quid est quod poetam dedeceat, in ipso Horatio tu quaere culpam, non in innocenti nescio quo scriba vel interprete. Qui eiecta stropha *sed* in *et* mutarunt (*Vindelici — et*), non senserunt, longam vocalem *i* in quarto libro non debere elidi vel coalescere cum alia et insequente vocali. — *Amazonia*] „Hi Vindelici e suis sedibus ab Amazonibus eiecti et ex Thracia in exsilium se contulisse Alpiumque loca insedisse dicuntur." Porphyr. — *fas est*] i. e. concessum non est, fieri non potest, ut cet. —

Sensere quid mens, rite quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.

Fortes creantur fortibus et bonis;
Est in iuvencis, est in equis patrum
Virtus, neque imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam;

Doctrina sed vim promovet insitam
Rectique cultus pectora roborant:
Utcumque defecere mores,
Indecorant bene nata culpae.

Quid debeas, o Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen et Hasdrubal
Devictus et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,

revictae] vicissim victae, ut graecum *ἀντινικᾶν*. Drusus sub Tridentinis Alpibus hostem vicit, deinde ipsas Alpes supergressus usque ad Oenum fluvium et Danuvium prorupit. — *rite*] bene ac recte. Ceterum comma rectius post *mens* quam post *rite* collocari, ostendit caesura; cf. Carm. II, 13, 28. IV, 6, 29.

V. 29. *fortibus*] est ablativus casus, cum quo *creari* verbum saepissime coniungitur, ut Ovid. Met. IX, 295. XIII, 22. 616. Sententia iterum tribus exemplis explicatur. cf. Epist. I, 6, 13. Deinde Theogn. 587: „*Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται οὐδ' ὑάκινθος, Οὔτε ποτ' ἐκ δούλης τέκνον ἐλευθέριον.*“ *Fortes* et *boni*, ut Cic. pro Mil. 4. Hor. epist. I, 9, 13. Reifersch. l. l.: „Romani Graecorum *καλοκἀγαθίαν* ita quidem referre studebant, ut suum ipsorum iudicium exprimerent fortesque in locum *καλῶν* succedere iuberent.“ — *doctrina sed*] Sic alii quoque poetae *sed* part. in secundo loco collocarunt. — *utcumque*] i. e. simulac, ut Carm. I, 17, 10. I, 35, 23. II, 17, 11. III, 4, 29. — *indecorant*] Alii ut Schütz. et Müller *dedecorant*; illud mutari potuit facilius quam contra. Utrumque in bonis ac vetustis codd. Indecŏrare autem derivandum ab adiect. *indecŏr*, de quo cf. Vergil. VII, 231. XII, 24. Claudian. de laud. Stilich. II, 145: „non indecores aeraria lassant Expensae“. — *Metaurum flumen*] vide apud Livium XXVII, 43 sqq. De verbis conferas Carm. II, 9, 21. A. P. 18. — *tenebris*] Eadem metaphora apud Ciceronem Rosc. Amer. 32, 91. — *adorea*] Donatione adorea — nam far primus in Latio cibus — milites fortissimi antiquis temporibus ornari solebant. Inde ipsa adorea sensim posita est pro victoria et gloria. Plin. N. H. XVIII, 3: „Gloriam a farris honore adoream appellabant.“ Aliter Festus s. v. „Adoream laudem sive gloriam dicebant, quia gloriosum eum putabant esse, qui farris copia abundaret.“ Alma autem ea appellatur, quoniam virtutem nutrit; nam quae alunt alma (alima) sunt. — *risit*] exsplenduit, ut Carm. IV, 11, 6. — *ut*] ex quo. Epod. 7, 19. — *ceu*] Particula haec

Qui primus alma risit adorea,
Dirus per urbes Afer ut Italas
Ceu flamma per taedas vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.

Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit et impio
Vastata Poenorum tumultu
Fana deos habuere rectos,

Dixitque tandem perfidus Hannibal:
Cervi, luporum praeda rapacium,
Sectamur ultro quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.

Gens, quae cremato fortis ab Ilio
Iactata Tuscis aequoribus sacra
Natosque maturosque patres
Pertulit Ausonias ad urbes,

Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigrae feraci frondis in Algido,
Per damna, per caedes ab ipso
Ducit opes animumque ferro.

ante Augustum prorsus poetica paulatim ad prosam orationem descendit. — *equitavit*] Hoc vocabulum cum celeritatis notionem habeat, facili non zeugmate sed metaphora ad flammam et Eurum transfertur. — *crevit*] Immerito vituperatum hoc est, quasi crescere numero tantum sit augeri; tu compara Hor. Carm. III, 30, 8. Cic. Rosc. Am. 30, 83. Ovid. Heroid. 15, 117: „Gaudet et e nostro *crescit* maerore Charaxus." — *deos rectos*] Deorum statuae, a suis sedibus olim deturbatae, in fanis restitutae sunt et erectae.

V. 49. *perfidus Hannibal*] Ab omnibus Romanis hoc perfidiae crimine Poenum adfici, non est mirum. Sed vide Liv. XXI, 4. XXII, 6 extr. Ad orationem compara quae sunt apud eundem Liv. XXVII, 51. — *luporum*] „Idcirco *lupis* comparavit Romanos, quia auctor nominis eorum a lupa nutritus dicitur." Comm. Cruq.; et comparavit Peerlkampius Livii locum III, 66; Vell. Paterc. II, 27: „Telesinus dictitans Romanis adesse ultimum diem, vociferabatur eruendam delendamque urbem, adiciens, nunquam defuturos raptores Italicae libertatis *lupos*, nisi silva, in quam refugere solerent, esset excisa." Adde Iustin. XXXVIII, 6: „atque, ut ipsi ferunt, conditores suos lupae uberibus alitos: sic omnem illum populum *luporum* animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, divitiarum avidos ac ieiunos habere." — *fallere*] pro latere ut Carm. I, 10, 16. — *gens*] cf. Verg. Aen. I, 67. — *Ilio*] vide ad Carm. I, 10, 14. III, 3, 18. — *maturos*] sc. funeri, ut III, 15, 4. A. P. 115. — *Algido*] vide Carm. I, 21, 6. III, 23, 10. — *per*

Non hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve summisere Colchi
Maius Echioniaeve Thebae.

Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem geretque
Proelia coniugibus loquenda.

Karthagini iam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis et fortuna nostri
Nominis Hasdrubale interempto.

Nil Claudiae non perficiunt manus,
Quas et benigno numine Iuppiter
Defendit et curae sagaces
Expediunt per acuta belli.

damna] Cfr. quae lamentantur Karthaginienses apud Livium XXIX, 3. — *opes animumque*] non *animosque*, quod ex coniectura importuna et duobus codd. passim receptum. cf. Caes. B. G. VII, 76. Verg. Aen. IX, 717. 764. Liv. IV, 19. XXIII, 17. Hor. Carm. IV, 2, 22. — *hydra*] Fabulam de hydra Lernaea lege apud Ovid. Met. IX, 69 sqq. — *vinci dolentem*] qui nisi magno dolore non vincitur, is intendit etiam ne vincatur vires; quapropter acre inter Herculem et hydram certamen sic significatur. — *firmior*] coniunge cum *crevit* pro firmius, ut v. 53 *fortis pertulit*. — *summisere*] Viri enim illi armati e terra provenerunt; sic tellus apud Lucanum IV, 411 summittit pabula pascendis equis, apud Lucretium I, 8 eadem summittit flores. — Fabulas Cadmi et Iasonis invenies apud Ovidium Met. III, 24 sqq. et VII, 121 sqq. Cur Thebae dicantur *Echioniae* ex eodem loco Ovid. Met. III, 126 intellegitur.

V. 65. *merses*] De hoc genere constructionis vide Epist. I, 6, 31. I, 10, 24. Altera lectio *mersus* propter parallelismum reicienda est. De re compara Liv. XXVII, 14. — *evenit*] nove pro *emergit*. Sic optimi codices. Alterum *exiet* hominis esse videtur, qui futurum tempus propter *proruet* necessarium haberet; quae nimia est diligentia. Praeterea *exiet* antiquior est forma a bonis scriptoribus non usurpata. Lehrsius ex coni. *eminet*. Illud autem *evenire* propria notione raro quidem legitur, sed compara Colum. IV, 32, 2: „Tota arundo serius praedicto tempore evenit." — *coniugibus*] Romanorum, non Karthaginiensium. — *nuntios superbos*] ut post cladem Cannensem; vide apud Livium XXIII, 11. De Hasdrubale lege Liv. XXVIII, 12. — *Claudiae manus*] cf. Carm. II, 12, 6. III, 3, 28. III, 4, 72. — *perficiunt*] Sic praestat scribere cum nonnullis codd., inter quos omnium antiquissimus Bland. Nam hoc quoque praedictionis speciem habet, praesertim in ore Hannibalis, ut non opus sit altera lectione *perficient*, quam Kellerus immerito etiam nunc praetulit; *perficiunt* Eckstein, Müller, Schütz. — *acuta belli*] cf. Carm.

Carmen V.

Divis orte bonis, optime Romulae
Custos gentis, abes iam nimium diu;
Maturum reditum pollicitus patrum
    Sancto concilio redi.
Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
Instar veris enim vultus ubi tuus

IV, 12, 19. Sat. II, 2, 25. A. P. 49. Curae autem sagaces eam significant animi virtutem, qua quid quovis tempore optime fiat reperimus. *Sagax* enim a canum naribus vestigia ferarum insequentium ad alios aliorum animalium sensus et ad ipsos etiam hominum animos bene transducitur. De re compara quae Tiberius de se ipse profitetur apud Tacit. Ann. II, 26: „se novies a D. Augusto in Germaniam missum *plura consilio quam vi* perfecisse."

Carmen V.

Dulcissimum hoc carmen, multis nominibus laudandum, ad Augustum qui a mense Sept. a. 738 usque ad Februar. 741 in Germania et Gallia tenebatur, scriptum tenerrimos sensus de beneficiis pacis ex diuturnis bellis intestinis restitutae morumque ex longa corruptione emendatorum prodit. Exprimitur universi populi desiderium boni principis, nam non inconsulto et in initio et in fine carminis Augustus *dux bonus* appellatur, neque deerant causae, cur tanto omnes cives tenerentur desiderio. Ut enim prima et secunda strophae compellationem Augusti habent cum brevi quidem sed venusta rationum cur ei redeundum sit significatione, sic patriae desiderium grata matris filium diu exspectantis comparatione tertia et quarta proponitur. Illud autem unde in animis civium sit excitatum, tribus deinde strophis ita ostenditur, ut quinta celebretur securitas agriculturae, navigationis, mercaturae, ex quibus quasi fontibus domesticarum rerum prosperitas profluit; ut sexta addat innocentiam vitae, cui leges et consuetudines quam maxime consulant (v. 22), laude simul bonorum (v. 23) et poena malorum (v. 24) adiuncta; ut denique septima sit de potestate et honore imperii Romani apud exteras nationes. Quae nationes eo compositae sunt ordine, ut omnes fines indicentur, ex quibus bella moveri possint: ab oriente pergitur ad occidentem, a Parthis per Scythas et Germanos ad Hispanos, qui quattuor sunt bellicae laudis Augusti gravissimi testes. Illa beneficia qui bene ponderaverit, is profecto cum poeta Augustum venerabitur ut caelitus missum pacis auctorem et conservatorem, atque ut pax diu ac feliciter colatur sinceris precibus deos rogabit. Quam sententiam postquam poeticis coloribus illustratam addidit Horatius, carmen ea ratione absolvit, ut a quo profectum esset eo etiam rediret, ad Augustum. Qui cum Februario a. 741 ex Gallia reversus sit, probabile est carmen scriptum esse a. 740.

V. 1. *divis orte bonis*] Intelleguntur haec ex Carm. IV, 2, 37 sq. Contrarium est Sat. II, 3, 8. — *Romulae*] Eadem adiectivi forma C. S. 47. Verg. Aen. VI, 877. cf. Carm. I, 15, 10. Altera forma est *Romuleus*, non minus usitata; eligebant poetae utram metrum efflagitaret. — *sancto concilio*] Verg. Aen. I, 426. In paucis libris *consilio*; quod cum per se ferri possit, refellitur tamen auctoritate librorum. — *lucem*] Verg. Aen. II, 281. Eurip. Orest. 243: „ἥκει φῶς ἐμοῖς καὶ σοῖς κακοῖς." — *adfulsit*] Silius VII, 468: „nitenti adfulsit vultu ridens Venus." — *soles*] de plurali cf. Epod. 2, 41. 16,

Adfulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.

Ut mater iuvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris aequora
Cunctantem spatio longius annuo
Dulci distinet a domo,

Votis ominibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem litore demovet;
Sic desideriis icta fidelibus
Quaerit patria Caesarem.

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres almaque Faustitas,
Pacatum volitant per mare navitae,
Culpari metuit Fides;

Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos et lex maculosum edomuit nefas,
Laudantur simili prole puerperae,
Culpam Poena premit comes.

13. Epist. I, 20, 24. — *it dies*] Carm. II, 14, 5. — *Notus*] qui adversus est ex Asia in Italiam navigantibus. Poetis autem cum omnes res etiam inanimatae spiritum et vitam habere videantur, ventus etiam vivit et voluntate aliqua vel cupiditate agitur; inde *invido flatu*, non *uvido*, quod in nonnullis est codd. — *Carpathii*] cf. Carm. I, 35, 8. — *votis*] cf. Liv. praef. extr. „cum bonis ominibus votisque ac precationibus.“ — *curvo*] ut Epod. 10, 21. Verg. Aen. III, 223. V, 765. — *icta*] cf. Aesch. Agam. 544: „*ἱμέρῳ πεπληγμένους.*“ De comparatione cfr. Hom. Od. XVI, 17 sqq. — *etenim*] tertium locum occupavit contra Ciceronis morem; sed poetis in hac re magna est licentia. — *nutrit rura*] Qui anaphorae potestatem non sentiebant, *rura* non bene iterari putabant. Inde inanes natae sunt coniecturae *tuta, culta, prata, farra, rite.* — *Faustitas*] *ἅπαξ λεγόμενον* pro *Fausta Felicitate.* — *pacatum*] Sueton. Aug. 98: „Vectores nautaeque de navi Alexandrina Augusto acclamarunt, per illum se vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui.“ — *volitant*] ab avium volatu translatum ad nautas per mare vagantes. Sic Auct. ad Herenn. IV, 39, 51: „volitabit et vagabitur in foro.“ — *metuit*] vide ad Carm. I, 1, 8. De re Acron: „tanquam cuius tempore nec creditum nec depositum negaretur.“ Contrarium est Carm. III, 24, 59 sq. — *mos et lex*] cf. III, 24, 35. — *edomuit*] verbum poetis et serioribus scriptoribus usurpatum; funditus domuit. — *simili prole*] Hesiod. O. et D. 232: „*Τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν.*“ Catull. Epithal. Iul. et Manl. 221: „Sit suo similis patri (Torquatus parvulus) Manlio, et facile insciis Noscitetur ab omnibus, Et pudicitiam suae Matris indicet ore.“ — *Poena*] cf. Carm. III,

Quis Parthum paveat, quis gelidum Scythen,
Quis Germania quos horrida parturit
Fetus incolumi Caesare?* quis ferae
Bellum curet Hiberiae?

Condit quisque diem collibus in suis
Et vitem viduas ducit ad arbores;
Hinc ad vina redit laetus et alteris
Te mensis adhibet deum;

Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris et Laribus tuum
Miscet numen uti Graecia Castoris
Et magni memor Herculis.

Longas o utinam, dux bone, ferias
Praestes Hesperiae: dicimus integro

2, 32. — *paveat*] Accusativus *pavere* verbum accuratius definit et indicat, circa quam rem pavor versetur. Epod. 12, 25.

V. 26. *parturit fetus*] cf. Epod. 16, 7. Parturire verbo i. e. iterum iterumque parere (ut Carm. I, 7, 16) egregie significatur magna Germanorum Romanos lacessendi cupiditas, qua nunquam fines imperii devastare desierunt. *Fetus* autem sunt immania Germanorum corpora. Manil. IV, 710: „Flava per ingentes surgit Germania partus." — *condit*] exigit inter laborem. Sic latine dicimus *diem, noctem, lustrum condere*. Deinde bene additum est *suis*, quo quam certae tum possessiones fuerint significetur. — *vitem ducit*] vide ad Carm. II, 15, 4. Epod. 2, 10. — *ad vina*] Redit agricola confecto labore ad cenam, inter quam eius etiam sive hominis sive dei memor est, cui hoc ipsum quod agrum colere et cenam honestam parare potuit acceptum refert. Et recte prope omnes *redit* cum plurima parte codd. scripserunt, non *venit*, quod quam sit debile aut ieiunum facile sentitur. Secundis mensis libare solebant penatibus et diis tutelaribus; quibus cum par sit Augustus beneficiis, non minus adhibetur. Verg. Aen. V, 62 et vide Carm. III, 3, 12. Ceterum cf. Dion. Cass. 51, 19, qui de tempore post pugnam Actiacam haec scripsit: „*ἐν τοῖς συσσιτίοις, οὐχ ὅτι τοῖς κοινοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις, πάντας αὐτῷ σπένδειν ἐκέλευσαν ἔς τε τοὺς ὕμνους αὐτὸν ἐξ ἴσου τοῖς θεοῖς ἐγγράφεσθαι.*" Ovid. Fast. II, 636: „Parca precaturae sumite vina manus, Et bene vos; bene te, patriae pater, optime Caesar, Dicite suffuso ter sacra verba mero." — *magni Herculis*] Genetivi suspensi sunt ex adi. *memor*; ita ipse vocabulorum ordo suadet, de quo confer hos locos: Carm. I, 14, 12. I, 17, 21. I, 18, 12. I, 24, 13. I, 27, 10. I, 36, 13. II. 1, 9. III, 9, 7. IV, 6, 33. IV, 11, 31. IV, 15, 26. Deinde *memor* adi. non facile caret obiecto. Herculi aliisque heroibus maxime debebat Graecia, quod per omnes regiones vagantes quicquid invenissent vel ferorum hominum vel bestiarum necabant vitamque humanam a periculis liberam et quietam reddebant. — *dicimus integro*] cf. Carm. I, 1, 20. Animadverte hoc iterum artificium, quo quae inter se respondent vocabula

Sicci mane die, dicimus uvidi,
Cum sol Oceano subest.

Carmen VI.

Dive, quem proles Niobea magnae
Vindicem linguae Tityosque raptor
Sensit et Troiae prope victor altae
Phthius Achilles,

Ceteris maior, tibi miles impar,
Filius quamvis Thetidis marinae
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.

dic. int. et *dic. uvid.* eadem obtinent versuum loca. — *uvidi*] apud compotationem. cf. Carm. IV, 1, 25.

Carmen VI.

Horatium cum a. u. c. 737 ab Augusto iussus carmen saeculare scripsisset, hoc carmen quasi prooemium addidit. Nam scriptum esse patet confecto iam carmine saeculari necdum celebratis ipsis ludis. Etenim „idem deus, inquit poeta, qui superbos castigat, pios autem omnesque qui suum numen rite colunt tutatur ac per incommoda et calamitates ad felicitatem et gloriam perducit, cuius tutela urbs Roma condi potuit (v. 24), me quoque iuvabit iustamque canendi facultatem tribuet. Huic enim artem et laudem acceptam refero. Quare vos, pueri et puellae, qui electi estis ad canendum carmen saeculare, digna carminis mei reverentia impleti rite laudate Apollinem et Dianam, magnumque vobis obvenisse honorem credite, quemadmodum ego laetor, quod inter omnes qui componerem carmen dignus habitus sum.“ Duae sunt huius carminis partes; argumentum positum est partim in ea sententia quae est Carm. II, 10, 18—28, partim in conscientia favoris eiusdem dei, in cuius honorem ludi celebrantur. Fuerunt, qui v. 29 initium novi carminis facerent, *Peerlkampius* versus 7—10 et quattuor extremas strophas spurias habuit, *Gruppius* nuper eo progressus est audaciae, ut Horatio ex toto carmine nihil relinqueret nisi primam stropham et septimam; *Linkerus* contra unam stropham septimam in suspicionem vocavit. Vides quam incerta sint horum criticorum iudicia, quam lubrica ac debilia eorum argumenta, qui communi studio in contrarias partes agantur.

V. 1. *Niobea*] cf. Hom. Il. XXIV, 602 sqq. Ovid. Met. VI, 148. Cic. Tusc. III, 26, 63. Tria superbiae exempla particulis *que*, *et* coniuncta sunt, ut saepissime. cf. ad II, 10, 9. De Tityo vide ad Carm. II, 14, 8. — *prope victor*] vide ad Carm. III, 17, 9; conferas Verg. Aen. VI, 56 sqq. — *altae*] *αἰπή*, ut Hom. Od. III, 130. — *impar*] Soph. Philoct. 334: „*Τέθνηκεν ἀνδρὸς οὐδενός, θεοῦ δ' ὕπο, Τοξευτὸς ὡς λέγουσιν, ἐκ Φοίβου δαμείς.*“ — *quamvis*] Vide ad Carm. I, 28, 13. — *Dardanas*] De adiectivi forma vide ad Carm. IV, 5, 1. Tam diu poeta in Achillis morte ac fortitudine immoratur, quia Achille gravior hostis non fuit Troianis, qui si diruisset urbem omnesque incolas, etiam infantes necasset, urbs Roma non poterat un-

Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus aut impulsa cupressus Euro,
Procidit late posuitque collum in
Pulvere Teucro.

Ille non inclusus equo Minervae
Sacra mentito male feriatos
Troas et laetam Priami choreis
Falleret aulam;

Sed palam captis gravis, heu nefas heu,
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
Matris in alvo,

Ni tuis flexus Venerisque gratae
Vocibus divum pater adnuisset
Rebus Aeneae potiore ductos
Alite muros.

quam condi. Quapropter Achillis caedes maximum erat Romanis beneficium — *cuspide*] Hom. Il. XIX, 387. — *pinus*] Aptissima haec imago ad ingentem corporum vastitatem relata ex Homero sumpta est. cf. Il. XIII, 178 sqq. XVI, 482 sqq. Verg. Aen. II, 626. — *procidit late*] Expressa haec videntur ex Hom. Od. XXIV, 39 sqq. — *Minervae*] Verg. Aen. II. 15 sqq. 183. cf. Hom. Od. IV, 272. — *falleret*] De imperfecto cf. Sat. I, 6, 80.

V. 17. *palam captis*] Non consentiunt in h. l. codices. In aliis *captis*, in aliis *captos* vel *raptor* vel *victor*, in aliis vocabulum plane omissum est. Unde recte collegerunt critici, in antiquissimis codicibus, ex quibus qui ad nos pervenerunt profecti sunt, scriptum fuisse vocabulum aliquod vel rarissimum scribisque ignotum vel male pictum, ut alius aliud legeret ac scriberet. Fuerunt qui *captor* ab Horatio scriptum putarent, rarissimum illud quidem, sed repertum in Anthologia Burmanni II, p. 453, ubi *venatorem* significat; alii autem scripserunt *raptor*. Peerlkamp. „Praeferrem *victis*. Achilles non amabat belli furta, sed vim apertam;" comparat Iustin. IX, 8: „Hic aperta vi, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic *palam* fusis." Eadem sententia in lectione codicum *captis* inest. Sic Mezentius ap. Verg. Aen. X. 735 „haud furto melior, sed fortibus armis." — *nescios fari*] *νήπια τέκνα*. Memoratu digna res est, quod Horatius fabulam ab Homero sumptam Homericis etiam vocabulis ornavit; inde etiam quae sequuntur *etiam latentem*, de quibus cf. Il. VI, 57 sq. — *flexus*] Sic habet omnium antiquissimus Bland. Cruquii, quem cum Bentleio aliis secutus sum. In reliquis est *victus*, quod Kellero unice placuit, Ecksteinio Müllero Schützio merito displicuit. — *potiore alite*] cf. Carm. I, 15, 5. — *ductos*] Muri *ducuntur* (Verg. Aen. I, 432) ut parietes, valla fossae. sulci, versus, lineae, propter longitudinem. per quam extenduntur. — *argutae*] canorae, *λιγείας*; cf. ad Carm. III, 14, 21. Epist. II, 2, 90. *Luc. Muellerus* cum Bentleio

Doctor argutae fidicen Thaliae,
Phoebe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniae defende decus Camenae,
Levis Agyieu.

Spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
Carminis nomenque dedit poetae.
Virginum primae puerique claris
Patribus orti:

Deliae tutela deae fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem meique
Pollicis ictum,

Rite Latonae puerum canentes,
Rite crescentem face Noctilucam
Prosperam frugum celeremque pronos
Volvere menses.

Nupta iam dices: Ego dis amicum
Saeculo festas referente luces

maluit *Argivae* ex codd., ut Argiva Thalia contra Dauniam Camenam poneretur; non recte. — *Xantho lavis*] Videtur esse Lyciae fluvius, non Troadis. cf. Hom. Il. II, 877. In Lycia enim *Patara* urbs est Apollini sacra. cf. Carm. III, 4, 61 sqq. De verbo *lavere* ad Carm. II, 3, 18. — *Dauniae*] cf. Carm III, 30, 10 sq. Est igitur musa Horatii; orat enim poeta, ut carmen suum saeculare Augusto et Romanis placeat. — *Agyieu*] Apollo apud Graecos ἀγυιεύς appellabatur, quia viis urbanis praepositus erat. Levis, imberbis est propter perpetuam iuventutem.

V. 29. *Spiritum*] Inter se opposita sunt *spiritus* et *ars*, egregio consilio in praecipuis versus locis collocata. Quae cum coniuncta sunt bonum efficiunt poetam nominisque laudem parant. — *primae*] Chorus eligebatur ex nobilibus pueris et puellis, patrimis et matrimis. — *tutela*] quia chorus in tutela deorum est, quorum laudes canit. Compara egregium carmen Catulli 34: „Dianae sumus in fide Puellae et pueri integri: Dianam pueri integri Puellaeque canamus.“ — *Lesbium*] metrum Sapphicum, quo Carmen Saeculare compositum est. — *pollicis ictum*] Loquitur de carminis ῥυθμῷ, qui pollicis motu indicabatur. Terent. Maur. 2253: „adsuetam moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent.“ — *rite*] bis positum per anaphoram propter magnam sacrorum religionem, qua ne quid prave fieret diligenter cavendum erat. cf. Carm. IV, 15, 28. — *face*] lumine. Est enim Diana νυκτιφαής, νυκτιλαμπής, Noctiluca. — *frugum*] De genetivo cf. III, 6, 17. C. S. 19. 29. *Prospera* est *frugum*, quia fruges nutrit nocturno rore et recto anni tempestatisque decursu. — *nupta*] Grata olim erit festorum et honoris recordatio;

Reddidi carmen docilis modorum
Vatis Horati.

Carmen VII.

Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
Arboribusque comae;

quae ipsa tunc quoque incendere debuit studium et diligentiam. *Iam* coniunge cum *nupta*. — *luces*] dies; per triduum enim et trinoctium celebrari solebant ludi saeculares. cf. C. S. 23 sq. — *reddidi*] ut infr. 11, 35. — *vatis Horati*] Gravi cum vi in fine nomen positum est. In ipso autem nomine *Horatii* dignitatis aliquid invenisse videtur poeta, quoniam ubi sine laudatione nomen suum simpliciter inferre voluit, *Flaccum* se appellavit (Epod. 15, 12. Sat. II, 1, 18); ubi blandientes scribas designat, blando etiam praenomine *Quinte* (Sat. II, 6, 37) salutatur. Compara Epist. I, 14, 5.

Carmen VII.

Videmus ex v. 23, ad Torquatum aliquem scriptum esse hoc carmen; qui cum idem esse non possit, quo consule Horatius natus est, neque eius filius qui ante a. u. c. 709 in Hispania occidit, haerent interpretes, ad quem alium Manlium Torquatum scriptum esse carmen putent. Nam neque de alio illius Manlii filio neque de nepote neque omnino de ullo alio ex hoc genere quicquam nobis traditum est. Ac ne is quidem satis idoneus est quem ex Suetonio viri docti huc transtulerunt, C. Nonius Asprenas, ab Augusto torque donatus et Torquati cognomine ornatus. Huius enim neque pietatem neque genus (v. 23), quanquam consul postea factus est, tantopere laudare potuit Horatius. Possis etiam de *Silano* aliquo *Torquato* cogitare ex *Iunia* gente; cf. Tacit. Ann. III, 24, ubi mentio inicitur D. Silani, in nepti Augusti adulteri, et eius fratris *M. Silani*, qui „per insignem nobilitatem et *eloquentiam* praecellebat." Deinde C. Silanus, proconsul Asiae, repetundarum a sociis postulatur apud Tacit. III, 66, qui idem *Torquatus* fuit, nam eius soror (c. 69) est *Torquata*, virgo Vestalis, quae, ut patet ex inscriptione aliqua, annos 64 nata decessit. Et C. Silano causa dicta est a. u. c. 775. Praeterea apud Tacit. Ann. XV, 35: „*Torquatus Silanus* mori adigitur, quia super Iuniae familiae claritudinem D. Augustum atavum ferebat." Is fuit consul a. u. c. 806. Primus Torquatorum, qui in familiam Silanorum receptus est, fuit D. Iunius Silanus Manlianus, T. Manlii Torquati filius, a D. Iunio Silano adoptatus; et praetor fuit a. 142 a. Chr. Cic. Fin. I, 7. Quisquis autem est, ad eundem data videtur epist. I, 5, et fuit homo hilari ac liberali animo. Continet autem carmen eas cogitationes, quas verni temporis reditus poetae suppeditavit; comparatur humani generis vita cum anni vicissitudine. Anni tempora redeunt, non vitae, quae si peracta est in perpetuum aufugit. A morte neque virtutes homines defendunt, neque amoris aut amicitiae potestas liberabit. Aperto consilio Horatius argumentum et primariam sententiam iis versibus indicavit, qui mediam carminis partem occupant (vv. 13—16). Simile est Carm. I, 4. Referunt carmen alii ad a. 734 vel 735, alii ad a. 738.

V. 1. *nives*] Pluralis numerus talium etiam rerum usurpatur, quarum natura eum numerum non admittit; et causa quidem duplex est, concinnitas orationis et in eadem re locorum vel temporum diversitas. Utrumque h. l. valet. cf.

Mutat terra vices et decrescentia ripas
Flumina praetereunt;
Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres monet annus et almum
Quae rapit hora diem.
Frigora mitescunt zephyris; ver proterit aestas
Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant caelestia lunae;
Nos ubi decidimus,
Quo pius Aeneas, quo dives Tullus et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit an adiciant hodiernae crastina summae
Tempora di superi?
Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
Quae dederis animo.

v. 9. — *comae*] Carm. I, 21, 5. IV, 3, 11. — *Gratia*] cf. ad Carm. I, 4, 6. — *nuda*] cf. Carm. I, 30, 5. III, 19, 17. — *almum*] vide ad Carm. IV, 4, 41. — *frigora*] Animadvertendum quattuor versibus quattuor tempora describi. Similis rerum cumulatio verborumque brevitas est Carm. III, 6, 45 sqq. — *proterit*] Servavit particula *pro* suam potestatem, neque est *retro pellit*, sed *pellit* ut progrediatur, ut festinet. Quod quomodo dictum sit a poeta ut intellegas, cogita rotam perpetuo motu agitatam. Inde vocabula *pro*terit, *inter*itura, *re*currit. Quod alii habent *recurret* ex nimia et molesta diligentia nescio cuius scribae exortum est. — *iners*] cf. Carm. II, 9, 5. Hieme enim nihil procreatur. — *decidimus*] Epist. II, 1, 36.

V. 15. *pius Aeneas*] Alii ut Müller. Eckstein. Schütz. *pater* legunt. Utrumque apud Vergilium. Pietas tamen Aeneae propria quaedam virtus est, perpetua eius apud Romanos comes. *Pater* Aeneas ab hoc loco alienus est. Praeterea fluctuant codices inter *Tullus dives* et *dives Tullus*. Sed nisi vis quaedam inest in adiectivo, quid poeta Tullum hac laude auxit? Quae si adest priorem locum occupet necesse est. Tullus autem dives appellatur, quia rex fuit; etiam Ancus dives. Nec divitiae Tullum nec pietas Aeneam a morte liberavit. cf. Epist. I, 6, 27. — *pulvis*] cf. Eurip. fr. Melagr. 20: „*κατθανὼν δὲ πᾶς ἀνὴρ Γῆ καὶ σκιά.*“ — *quis scit an*] Raro apud aureae aetatis scriptores *an* part. sic legitur in simplici oratione obliqua; saepe apud inferiores. cf. A. P. 462. Paulo aliter Carm. II, 4, 13. nam *nescio an*, *haud scio an* saepius sine verbo pro *fortasse*. — *summae*] ct. Carm. I, 4, 15. Altera nonnullorum codicum lectio *vitae* ex glossemate orta est. cf. Eurip. Alc. 783: „*οὐκ ἔστι θνητῶν ὅστις ἐξεπίσταται Τὴν αὔριον μέλλουσαν εἰ βιώσεται.*“ — *animo*] Simili ratione dicitur animo ob-

Cum semel occideris et de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas;
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum,
Nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Carmen VIII.

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis aera sodalibus,

sequi, animo morem gerere; animus enim appetitus est. — *dederis*] cf. ad III, 23, 3. Ad sententiam cf. Aeschyl. Pers. 840: „Ὑμεῖς δέ, πρέσβεις, χαίρετ' ἐν κακοῖς ὅμως ψυχὴν διδόντες ἡδονῇ καθ' ἡμέραν· Ὡς τοῖς θανοῦσι πλοῦτος οὐδὲν ὠφελεῖ." — *Minos*] cf. Hom. Od. XI, 567. — *splendida arbitria*] non honorifica, sed augusta pro maiestate iudicii et tribunalis. — *genus*] Nihil potest a morte defendere mortales homines, neque virtutes (genus, facundia, pietas) neque quae maximas etiam dificultates vincere possunt, amor et amicitia (Diana, Theseus). — *Diana*] de Hippolyto et Diana lege Vergil. Aen. VII, 765 sqq. Ovid. Met. XV, 497 sqq., a quibus tamen Horatius ita recedit, ut illi Hippolytum in vitam revocatum tradant, hic nihil valuisse amorem deae adfirmet. Dianae nominis antepaenultima modo producitur modo corripitur ad necessitatem metricam. cf. Carm. II, 12, 20. C. S. 1. 70. A. P. 16. 454. De Pirithoo vide ad Carm. III, 4, 79. Cuius fabulam Horatius vel mutatam iam accepit vel ipse mutavit. Vulgo enim Theseus simul cum amico et ad inferos descendisse et ab Orco retentus esse traditur; qui cum postea ab Hercule liberatus esset Pirithoum tamen secum ducere non potuit. Apud Horatium Pirithous solus videtur descendisse, qui cum captus retineretur, ne a Theseo quidem, quem amicitia misit, liberatus est.

Carmen VIII.

Fuit mos hominum Romanorum, ut Kalendis Martiis et Saturnalibus grata dona (strenas) cuiusvis generis amicis darent. Quem cum sequi vellet Horatius, Censorino amico — qui fuit cos. a. u. c. 746 — non pretiosa vasa sed hoc carmen non minoris pretii misit. In quo cum ostendit quid carmina possent efficere, quanto ad laudem et gloriam apud posteros bonis hominibus tribuendam magis apta essent quam publicae inscriptiones et ipsa facinora, tum id quoque consecutus est, quod tecto saepe consilio paravit. Censorini nomen oblivioni ereptum aeterno splendore nitet. Fuit autem homo probus, demerendis hominibus genitus. ut dicit Velleius Paterculus II, 102. Quo tempore carmen scriptum sit, ne coniectura quidem assequi possumus; alii rettulerunt ad a. 743, alii prudentius ad tempus intra annos 737—741.

V. 1. *pateras*] poculi genus planum ac patens, cuius usus etiam in

Donarem tripodas, praemia fortium
Graiorum, neque tu pessima munerum
Ferres divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit aut Scopas,
Hic saxo, liquidis ille coloribus
Sollers nunc hominem ponere nunc deum.
Sed non haec mihi vis, non tibi talium
Res est aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus; carmina possumus
Donare et pretium dicere muneri.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quae spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus, non celeres fugae
Reiectaeque retrorsum Hannibalis minae,
Non incendia Karthaginis impiae

sacris plurimus. De more dona mittendi cf. Tibull. III, 1, 1: „Martis Romani festae venere Kalendae . . Et vaga nunc certa discurrunt undique pompa Perque vias urbis munera perque domos.“ — *commodus*] cum *donarem* coniungi debere versus ratio docet, non cum *sodalibus*. cf. Epist. I, 9, 9. II, 1, 227 et Epist. I, 18, 75. — *aera*] vasa, imprimis Corinthia. cf. Sat. II, 3, 21. Epist. I, 6, 17. — *tripodas*] cf. Hom. Il. XXIII, 513. IX, 122. Verg. Aen. IX, 264 sqq. — *ferres*] acciperes, ut Carm. III, 16, 22. Sat. II, 1, 12. Epist. II, 2, 14. Qui verbi usus unde sit exortus videbis ex Verg. Aen. V, 248. — *artium*] operum adfabre factorum, ut Epist. I, 6, 17. Verg. Aen. V, 359. De genetivo confer Epist. II, 2, 31 et illud Vergilianum *dives opum* (Georg. II, 468. Aen. I, 14. II, 22). — *Parrhasius*] pictor clarus, Ephesius, Olymp. 98. — *Scopas*] statuarum fictor, Parius, Olymp. 87. — *sollers ponere*] fingere, facere τιθέναι, darstellen. cf. A. P. 34. — *carmina*] Cum vi traductum est vocabulum ex praecedente sententia. — *muneri*] Dativum genetivo elegantiorem tuentur antiquissimi codices; dicendi verbum graviorem statuendi, ponendi notionem accepit. cf. Sat. II, 3, 23. Ioci autem nihil in h. l. inest; an tu putas, Horatium ipsum iocando potuisse deprimere carminum pretium et dignitatem, quam vere ac sincere statim additurus est? Ingeniosius quam verius Ferd. Schultzius in hoc versu hanc inesse voluit sententiam: aera tibi pretiosa dare non possum, sed pretiosam rem *dicere* possum i. e. pretiosum carmen tibi canere possum. Ita poeta bis idem diceret.

V. 13. Quid hoc et insequentibus versibus poeta dicere voluerit, satis manifestum est, nimirum *pretium dicere muneri*. „Non monumenta, inquit, titulis publice inscripta, ne ipsae quidem magnae res gestae hominum manent; temporis perpetuo motu quicquid bene factum est oblivionis caligine paulatim obducitur. Quare nihil ad posteros certius pervenit quam quod fixum firmatumque est poetarum aeternis carminibus.“ Sed ut poetae solent, exemplis usus est. *Celeres fugae* (ex Italia) et *reiectae minae Hannibalis* Scipionem Africanum maiorem, deinde *incendia Karthaginis* minorem

Eius, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quam Calabrae Pierides: neque,
Si chartae sileant quod bene feceris,

Africanum indicant, tum *Calabrae Pierides* iterum ad maiorem referendae sunt, quoniam Ennius Rudiis Calabriae oppido natus (a. u. c. 515—584) maiorem Scipionem carmine celebravit. Quae ab altero ad alterum Scipionem transitio quibus displicet, iis *incendia* non sunt intellegenda de urbe a Scipione minore combusta, sed de navibus et portu a maiore Scipione incendio deletis, quam calamitatem Karthaginienses non minus aegre tulerunt, quam si ipsa urbs esset deleta. cf. Liv. XXX, 43. Attamen inter Romanos certe nemo fuit, qui *incendia Karthaginis* non referret ad minorem Scipionem. Fuerunt autem, qui vv. 15 sqq. de picturis publice Romae propositis magnorumque ducum res gestas illustrantibus interpretarentur; Plin. N. H. XXXV, 7: „M'. Valerius Max. Messalla princeps tabula picturam proelii, quo Karthaginienses et Hieronem in Sicilia vicerat, proposuit in latere Curiae Hostiliae a. u. c. 490. Fecit hoc idem et L. Scipio tabulamque victoriae suae Asiaticae in Capitolio posuit ... Luc. Hostilius Mancinus, qui primus Karthaginem irruperat, situm eius oppugnationesque depictas (proposuit) in Foro.“ Quod diaeresis v. 17 omissa est, id excusationem inveniet in natura nominis proprii. Itaque non assentior iis qui locum corruptum putarunt. Qui contrariam medelam adhibuerunt; alii ut Müllerus quattuor versus eiciendos rati hunc constituerunt versuum cursum *post mortem ducibus, clarius indicant.* At vero si celeres fugae et minae Hannibalis expelluntur, si Scipionis omnia vestigia tolluntur, unde *Calabrae Pierides* possunt teneri, quae fundamento quodam, in quo niterentur, carerent? Nam illud manifestum videtur, *Calabras* Pierides non posse quicquam aliud indicare quam unum Ennium; totam poesim latinam tam certo nomine significare non potuit Horatius. Praeterea Lachmannus et qui eum secuti sunt Hauptius, Meinekius, Linkerus, cum viderent, ne eiectis quidem illis quattuor versibus (*non celeres ... rediit*) suam sibi servari legem de carmine in strophas quaternorum versuum dividendo, circumspexerunt, quid praeter illos posset facillime removeri, atque in marginem abire iusserunt versus 28 et 33. Peerlkampius vv. 14—17 (*Per quae .... impiae*) repudiavit eique assentitur Schützius; uterque etiam postea v. 24 post voc. *meritis* signum interrogationis posuit, deinde eiectis reliquis ad v. 31 *lingua potentium* transiit. Kiesslingius — id quod sane facillimum est — totum carmen spurium esse putavit; idem iudicium Lehrsius ante tulerat; Ecksteinius contra carmen intactum reliquit neque in strophas quaternorum versuum dividere studuit; eadem sententia est Kelleri, cui si quid de Scipionibus prave scriptum sit, id ab Horatio neglegenter admissum esse videtur, non aliunde inlatum. Bentleius unum v. 17 spurium esse censuit, Madvigius versus 16 et 17 eiecit, in versu autem 15 scripsit *non celeris fugae*, ut *vita non celeris fugae* esset *vita non fugax et brevis.* Alii ad coniecturas *impendia, stipendia* pro *incendia* faciendas confugerunt: desperatum illud quidem remedium in tanta librorum constantia. De re cf. Sueton. Aug. 31: „Augustus proximum a diis immortalibus honorem memoriae ducum praestitit, qui imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent. Itaque et opera cuiusque manentibus titulis restituit et statuas omnium triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicavit.“ Lamprid. Alex. 28: „Augustus summorum statuas virorum in foro suo e marmore collocavit additis gestis.“

V. 21. *chartae*] poemata, ut Carm. IV, 9, 31. — *Iliae Mavortisque puer*] Hac parentum laudatione indicatur,

Mercedem tuleris. Quid foret Iliae
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Aeacum
Virtus et favor et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori;
Caelo Musa beat. Sic Iovis interest
Optatis epulis impiger Hercules:
Clarum Tyndaridae sidus ab infimis
Quassas eripiunt aequoribus rates;
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

Carmen IX.

Ne forte credas interitura, quae
Longe sonantem natus ad Aufidum

nobilitate et genere Romulum ab oblivione non potuisse liberari. Romulum autem idem Ennius laudavit in primo Annalium libro. Vide ap. Cic. de Rep. I, 41: „O Romule, Romule die, Qualem te patriae custodem di genuerunt! O pater, o genitor, o sanguen dis oriundum! Tu produxisti nos intra luminis oras." — *divitibus insulis*] μακάρων νήσοις. cf. Epod. 16, 41. Tibull. I, 4, 61: „Pieridas, pueri, doctos et amate poetas, Aurea nec superent munera Pieridas, Carmine purpurea est Nisi coma: carmina ni sint, Ex umero Pelopis non nituisset ebur." — *sic*] hac ratione; poetarum carminibus. Quae exempla hic proferuntur, iis ante iam usus erat poeta Carm. III, 3. — *Tyndaridae*] vide ad Carm. I, 3, 2. — *pampino*] cf. Carm. III, 25, 20. — *vota*] Hoc quoque divinitatis indicium est; in qua describenda observa poetae ubertatem.

Carmen IX.

Sententiae carminis hoc ordine procedunt. Mea, inquit poeta, carmina nunquam interibunt, quanquam non, ut alter Homerus, magnorum hominum res gestas epico carmine celebrare conor. Verum etiam lyrici poetae adhuc vivunt (Pindarus, Simonides, Alcaeus, Stesichorus, Anacreon, Sappho, quorum nomina Horatius eo ordine coniunxit, ut a summo hymnorum poeta Pindaro ad leviora genera Sapphonis descenderet): poetarum cantus temporis invidia non obruitur (v. 1—12). Factis hominum non eadem sors est; neque enim ii qui in Troianis campis pugnarunt, soli meruerunt laudem poetarum (Troianorum et Graecorum virorum aptum hunc ordinem constituit, ut ad Sapphonis carmina amatoria bene adnexis Helenae amoribus sursum ascenderet ad maximum omnium regem Aga-

Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.
Non, si priores Maeonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricae latent
Ceaeque et Alcaei minaces
Stesichorique graves Camenae;
Nec si quid olim lusit Anacreon
Delevit aetas; spirat adhuc amor

memnonem). Sed vivunt illi in memoria hominum, reliqui vitam et memoriam amiserunt; et cur? quia vate carent (v. 13—28). Septima stropha, quae medium carminis locum occupavit, principalem habet sententiam, ex qua reliquae, et eae quae praecedunt et eae quae sequuntur, quasi ex communi fonte profluunt. Transitur enim a generali sententia ad unum Lollium sic: „oblivione omnia aequantur, ignota virtus nil distat sepulta inertia, quare te, Lolli, celebrabo, ne nobilitas tua honestique studium ex memoria hominum excidant.“ Tum animum eius prudentem laudat, constantem in secundis rebus et adversis, purum ac sincerum, fidum et certum, summoque honore dignum (v. 29—45). Itaque Lollium bono animo esse debere, quoniam quae homines fecerint non felicitate sed voluntate et consilio aestimentur (v. 45—52). Carmen omnibus numeris absolutum est et rotundum singulisque partibus perfectum, ut ne unum quidem verbum sine magno detrimento vel demere possis vel movere; quare taedet enumerare conamina eorum, qui hoc quoque pulcherrimum opus mutilare ausi sunt. — Lollius, qui a. u. 733 consul fuerat, gravi clade a Germanis a. 738 reiectus est; nihilo minus favorem sibi Augusti servavit; postea in Orientem missus avaritia et malis artibus odium sibi aequalium contraxisse dicitur. Subita vi mortis a. u. 753 oppressus est. Vellei. Paterc. II, 97: „accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniae quam recte faciendi cupidiore et inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo.“ ibid. 102: „Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem iuventae filii sui Augustus esse voluerat, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia, per Parthum indicata Caesari, fama vulgavit. Cuius mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit ignoro.“ Sueton. Tiber. c. 12: „Namque privignum Gaium, Orienti praepositum, cum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis et rectoris eius.“ Tacit. Ann. III, 48: „incusato M. Lollio, quem auctorem C. Caesari pravitatis et discordiarum arguebat (Sulpicius).“ Qui vir quo tempore ab Horatio tantam laudem accepit, aut liber erat omni criminatione aut inter summam vitiorum dissimulationem etiam Horatium fefellit. Scriptum videtur hoc carmen non multo post acceptam in Germania cladem; apertum enim est consolandi hominis consilium. Suspicatur tamen Weber, Lollium etiam post cladem apud Augustum in Germania remansisse cum eoque anno demum 741 Romam reversum esse; itaque probabile esse hoc carmen non ante vernum tempus anni 741 compositum videri. Lollii cognomen incertum est; alii Palikanum, alii Paulinum appellant; neptis certe Lollia dicebatur Paulina.

V. 2. *Aufidum*] cf. Carm. III, 30, 10 sqq. — *Maeonius*] cf. Carm. I, 6, 2. — *Ceaeque*] vide ad Carm. II, 1, 38. — *Stesichori*] Hic, Himerae in Sicilia natus, mortuus est Olymp. 56; de quo Quintilianus X, 1, 62: „Stesichorum, inquit, quam sit in-

Vivuntque commissi calores
Aeoliae fidibus puellae.

Non sola comptos arsit adulteri
Crines et aurum vestibus illitum
Mirata regalesque cultus
Et comites Helene Lacaena,

Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu; non semel Ilios
Vexata; non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus

Dicenda Musis proelia; non ferox
Hector vel acer Deiphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Coniugibus puerisque primus.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacrimabiles

genio validus, materiae quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces et epici carminis onera lyra sustinentem." Inde *graves* eius Camenas appellavit Horatius. — *Anacreon*] cf. Carm. I, 17, 18. — *spirat*] vivit ac viget. cf. IV, 8, 14. Cic. Brut. 24: „Videtur Laelii mens spirare etiam in scriptis." Verg. Aen. VI, 848. — *calores*] pluralis ut amores. Qui poetice *vivere* dicuntur, ut carmina, Carm. I, 32, 3. Epist. I, 19, 2. — *puellae*] Est genetivus, non dativus pro: ab Aeolia puella. — *arsit*] Ardere verbum cum sit ardenter amare ac desiderare, activam quandam habet naturam: inde accusativus, ut apud Vergilium Buc. 2, 1. Ablativus, quocum idem verbum coniunctum est Carm. II, 4, 7. III, 9, 5. Epod. 14, 9. Epist. II, 1, 95, id indicat unde venit ardor. Ceterum ad sententiam compara Ovid. Heroid. 18, 57: „Venerat, ut fama est multo spectabilis auro, Quique suo Phrygias corpore ferret opes, Classe virisque potens." Eurip. Troad. 991: *„Ὃν εἰσιδοῦσα βαρβάροις ἐσθήμασι Χρυσῷ τε λαμπρὸν ἐξεμαργώθης φρένας."* — *primusve*] In nonnullis codd. *primusque*. Sed vide ad Carm. II, 5, 20. De Teucro cf. Carm. I, 7, 21. Hom. Il. XIII, 313. — *Cydonio*] Cydon, urbs Cretae. Vide ad Carm. I, 15, 17. — *non semel Ilios*] Non semel tanta urbs quanta fuit Ilios oppugnata est; quod dico, ne quis de unius urbis Troiae pluribus cogitet oppugnationibus; etenim ante Agamemnonem Troia iam ab Hercule et Telamone capta est. — *Idomeneus*] Hom. Il. III, 230. — *Sthenelus*] Capanei et Euadnes filius, Diomedis auriga. Hom. Il. II, 564. — *Deiphobus*] Priami et Hecubae filius, Helenae post Paridem coniunx. cf. Hom. Il. XII. 94 sq. XIII, 156 sqq. Verg. Aen. VI, 495 sqq — *pro coniugibus*] cf. Hom. Il. XVII, 223 sq. XXIV, 730. — *primus*] Magna cum gravitate iteratur ex initio superioris strophae; qua re hoc simul efficitur, ut quae inter se quasi certant vocabula *non, primus*, locorum etiam distantia distineantur. Sed per totum

Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

Paulum sepultae distat inertiae
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo
Totve tuos patiar labores

Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens et secundis
Temporibus dubiisque rectus,

Vindex avarae fraudis et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniae,
Consulque non unius anni
Sed quotiens bonus atque fidus

Iudex honestum praetulit utili,
Reiecit alto dona nocentium
Vultu, per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum; rectius occupat

carmen admirabilem in collocandis vocabulis artem poeta probavit. — *urgentur*] cf. Carm. I, 24, 5 sq.

V. 29. *inertiae*] dativus est, ut Sat. I, 4, 48. — *chartis*] vide ad Sat. I, 10, 4. — *impune*] Oblivio quasi quendam animum ac voluntatem habet ac perpetuo studio agitur hominum res bene gestas opprimendi. Huic qui se opponit, quasi castigat oblivionem neque impune eam hominum memoriam carpere patitur. Pluralis autem numerus positus est propter oblivionis continuos exstinguendae famae conatus. — *rectus*] qui neque bonis neque malis rebus flectitur, ut Cic. de Senect. 6. — *vindex*] De animo tanquam de persona loquitur; inde appellatur vindex, consul, iudex, victor, inde habet vultum et arma. Ex magna hac Lollii innocentiae et abstinentiae laude non inique iudicaveris, iam tum in hominum invidiam incertis rumoribus incidisse Lollium; quam Horatius cum immeritam putaret, defendere ab innocenti homine fortasse voluit. Et Velleius fortasse non satis integer est vel testis vel vituperator. — *cuncta*] Pecuniae crimini datur quod avarorum hominum est, quorum cupiditas nunquam expletur, omnia ad se rapit. — *consul*] Consulatus, summus magistratus, summum honorem tribuit; dicit igitur, rectum animum sempiterno ac summo honore esse dignum; de qua re cf. Cic. Tusc. II, 17, 41. Hor. Carm. III, 2, 19. — *alto vultu*] quo in eas res, quas contemnimus, despicere solemus. Cic. Tusc. II, 4, 11. — *catervas*] malorum hominum et corrumpere tentantium. — *recte*]

Nomen beati qui deorum
Muneribus sapienter uti
Duramque callet pauperiem pati
Peiusque leto flagitium timet,
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

Carmen X.

O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens,
Insperata tuae cum veniet pluma superbiae,
Et quae nunc umeris involitant deciderint comae,
Nunc et qui color est puniceae flore prior rosae
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam,
Dices, heu, quotiens te speculo videris alterum:

Notanda gradatio *recte, rectius*; cui quam vim addiderit poeta locorum in quibus illa vocabula posita sunt gravitate manifestum est. — *callet*] cum infinitivo, ut Iuven. I, 4, 142. „ostrea callebat primo deprendere morsu.“ Pers. 5, 105: „veri specimen dignoscere calles.“ — *peius*] pro *magis* positum, sed fortius est; sic Epist. I, 17, 30. Cic. ad Fam. VII, 2: „oderam multo peius hunc quam illum.“ — *non timidum*] figura λιτότητος; paratus. cf. Carm. III, 19, 2. Qua figura cur h. l. poeta usus sit perspicuum est; gravis enim sic paratur oppositio quaedam. Sapiens timet quidem flagitium, non timet pro patria mortem.

Carmen X.

Argumentum huius carminis breviter potest indicari hoc versu Vergilii Buc. 2, 17: „O formose puer, nimium ne crede colori.“ Et credibile est hoc carmen iam dudum compositum tum demum a poeta ex scriniis sumptum esse, cum librum hunc editurus esset. Quod si verum est, Ligurini nomen ex hoc carmine in primum huius libri transiit. Alii arbitrati sunt, compositum esse hoc carmen eodem anno quo primum huius libri. Cum incerta res sit, nihil moror.

V. 1. *Veneris muneribus*] cf. Hom. Il. III, 54. — *pluma*] metaphorice pro lanugine, cuius mollities bene hoc vocabulo exprimitur. Nostrates prorsus eadem ratione dicunt *Flaum*, Graeci πῖλον. — *deciderint*] nam tondebatur adulta aetate capillus, quem pueri, imprimis delicati, alere solebant. cf. Carm. II, 5, 21 sqq. Epod. 11, 28. — *puniceae*] purpureae, ut Verg. Aen. XII, 77. — *prior*] melior; cf. C. S. 51. Ovid. Heroid. 18, 69: „A Veneris facie non est prior ulla.“ — *Ligurinum*] Accusativus hic acerbitatis aliquid habet; barba enim bellum et levem Ligurinum roseo genarum colore privabit et hispidum reddet. Praestat igitur is casus vocativo, quem Bentleium secuti Meinek. Haupt. Link. Keller. Mueller. Eckstein. Schütz. ex duobus MSS. Torrentis probarunt; reliqui codd. omnes accusativum tuentur. — *hispidam*] Tibull. I, 8, 77: „Carior est auro iuvenis, cui levia fulgent Ora nec amplexus hispida barba terit.“ — *speculo*] est ablativus instrumenti quem vocant, nec bene in codicibus

Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit,
Vel cur his animis incolumes non redeunt genae?

Carmen XI.

Est mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederae vis
Multa, qua crines religata fulges;
Ridet argento domus; ara castis
Vincta verbenis avet immolato
Spargier agno;

nonnullis scriptum est *te in speculo*, qua praepositione admissa pronominis *te* vis propter elisionem nimis minuitur. Et docuit Lachmannus ad Lucret. p. 219 in quarto carminum libro vocales longas non elidi. Vide ad Carm. IV, 3, 21. — *alterum*] mutatum. — *his animis*] qui nunc sunt.

Carmen XI.

Ut Lyden Carm. III, 28 ad Neptunalia, sic h. c. Phyllidem ad celebrandum diem natalem Maecenatis, Idus Apriles invitat. Introitus similis est ei quo Maecenatem vocat Carm. III, 29. Sententiae simplici ordine procedunt; ex quibus satis perspicuum est Horatium ex Sabino suo sic scribere, Phyllidem annis nondum provectam, carmen ipsum fortasse ante editos tres libros superiores compositum esse, haud ita multo post Carm. II, 4, anno fere 730. Potuit tamen etiam paulo post editos tres libros haec scribere, cum primum epistularum librum componeret et ipse vitam rusticam urbanae in dies magis praeferre inciperet. cf. Epist. I, 14. Quinta stropha, quae media est, consilium, quo carmen scriptum est, manifesto aperit. Ceterum moneo, hoc carmen in codice Montepessulano *notis musicis* signatum reperiri, quarum effigies expressa est in Orellii editione mai. ed. 3. vol. II p. 924 sqq.

V. 2. *Albani*] cf. Sat. II, 8, 16. Ex nobilissimis hoc genus vini fuit, deinde quod habuit poeta satis est vetustum ac molle. — *apium*] cf. Carm. I, 36, 16. II, 7, 24. — *multa*] *multa vis* bene dicitur ut apud Liv. XXX, 1: „multam Europae partem"; Quare noli coniungere cum *fulges* ut sit i. q. multum fulges. *Vis* adiectivo carere non potest. — *religata*] cf. Carm. II, 11, 24. I, 5, 4. Construe igitur *qua fulges crines religata* i. e. qua imposita crinibus in nodum collectis fulgere soles. Tum *fulges* non est futurum antiqui verbi fulgĕre, neque premendum hoc est, quod hederam Phyllis accipere demum debebat apud Horatium; omnino amabat Phyllis hederaceam coronam, quippe quae bene sciret aptissimam eam sibi esse summamque venustatem praebere. — *ridet*] splendet. cf. Carm. II, 18, 2. Catull. 64, 44: „fulgenti splendent (sedes) auro atque argento, Candet ebur soliis, conlucent pocula mensae." — *verbenis*] vide ad Carm. I, 19, 14. — *spargier*] Hoc uno in lyricis loco Horatius hac antiquiore forma usus est. — *immolato agno*] Abstinebant quidem antiqui teste

Cuncta festinat manus, huc et illuc
Cursitant mixtae pueris puellae;
Sordidum flammae trepidant rotantes
Vertice fumum.

Ut tamen noris quibus advoceris
Gaudiis, Idus tibi sunt agendae,
Qui dies mensem Veneris marinae
Findit Aprilem,

Iure sollemnis mihi sanctiorque
Paene natali proprio, quod ex hac
Luce Maecenas meus adfluentes
Ordinat annos.

Telephum, quem tu petis, occupavit
Non tuae sortis iuvenem puella
Dives et lasciva tenetque grata
Compede vinctum.

Terret ambustus Phaëthon avaras
Spes, et exemplum grave praebet ales
Pegasus terrenum equitem gravatus
Bellerophontem,

Varrone apud Censorinum c. 2 die natali a caede ac sanguine, ne quo die ipsi lucem accepissent aliis demerent. Sed nihil impediebat Horatium quominus *Maecenatis* die natali pro salute amici agnum diis immolaret. Cf. etiam ad Carm. III, 17, 14. — *pueris puellae*] servi et ancillae. *Puellae* nomen de ancilla rarissimum, sed errari non potest, quia *pueri* praecedunt. — *vertice*] non aedium, sed ipsius flammae et foci. *Trepidare* autem verbum accommodatum est ad incertum ac trepidum flammarum motum. cf. Verg. Buc. 8, 105. Ovid. Met. VI, 296. — *Veneris marinae*] vide ad Carm. I, 3, 1. III, 26, 5. Aprilis Veneri sacer fuit, quia hoc mense ex spuma maris provenisse dicebatur. — *findit*] dividit. Iduum nomen ab antiquo verbo *iduare* i. e. dividere factum dicebant antiqui. — *sanctior*] Tibull. IV, 5, 1: „Qui mihi te, Cerinthe, dies dedit, hic mihi *sanctus* Atque inter festos semper habendus erit.“ — *adfluentes*] translatum verbum a leni flumine aquarum ad annos et tempora, ut Epist. I, 1, 23.

V. 21. *Telephum*] Idem nomen Carm. I, 13. III, 19. Tribus locis commune est, quod qui appellatur Telephus a puellis petitur, non ipse petit. — *non tuae sortis iuvenem*] Sic coniunge verba: condicionis longe nobilioris. *Lambinus* coniunxit *non tuae sortis puella*, nimis artificiose. — *compede*] cf. Carm. I, 33, 14. — *Phaëthon*] cf. Ovid. Met. II, 1 sqq. — *Pegasus*] vide ad Carm. I, 27, 24. Bellerophon cum Chimaeram

Semper ut te digna sequare et ultra
Quam licet sperare nefas putando
Disparem vites. Age iam, meorum
Finis amorum —

Non enim posthac alia calebo
Femina —, condisce modos, amanda
Voce quos reddas: minuentur atrae
Carmine curae.

Carmen XII.

Iam veris comites, quae mare temperant,
Impellunt animae lintea Thraciae;

occidisset, temerarius factus ipsum caelum petere conatus est, sed a Pegaso deiectus cupiditatis poenas solvit. Pegasus enim Neptuno et Medusa procreatus homini mortali ita tantum servire voluit, ut a Minerva erat iussus. Pind. Isthm. 6, 44. B. *„πτερόεις ἔῤῥιψε Πάγασος Δεσπόταν ἐθέλοντ' ἐς οὐρανοῦ σταθμοὺς Ἐλθεῖν μεθ' ὁμάγυριν Βελλεροφόνταν Ζηνός· τὸ δὲ πὰρ δίκαν Γλυκὺ πικροτάτα μένει τελευτά."* — *reddas*] cf. Carm. IV, 6, 43. — *minuentur*] melius hoc ex plurima parte codd. quam praesens *minuuntur*, quod aliis placuit; generalis sententia in fine carminis neque ad solam Phyllidem referenda. — *atrae*] cf. Carm. III, 1, 40. III, 14, 13. Sat. II, 7, 115.

Carmen XII.

Non ad Vergilium nescio quem unguentarium vel medicum sed ad poetam Vergilium ioci ac iuvenilis hilaritatis plenum carmen scriptum est. Incipit autem ita, ut verni temporis suavitas copiose et eleganter describatur. Iam adest ver, cum vere calor, cum calore sitis. Eam autem optime pellunt vina mediocria. „Sed, inquit, si apud me esse gestis ut apud iuvenes nobiles ac divites, quibuscum esse soles, si Calena vina ducere cupis, agedum dabo, sed ea lege, ut cum in comissatione Calenum nardo carere non possit, tu unguenta praestes." Est igitur iocabunda ad hilarem comissationem invitatio, neque difficultates movendae sunt ex v. 25, dummodo credatur, carmen scriptum esse a iuvene Horatio ad iuvenem Vergilium, anno fortasse 714 vel 715; cuius quidem dulcissimi amici memoriam edito post multos annos hoc carmine quasi renovare et celebrare Flaccus voluit. Antiqua illa inscriptio: *ad Vergilium medicum Neronum*, cuius auctoritatem etiam Weber secutus est, non videtur esse speciosior quam aliae *ad Vergilium unguentarium, mercatorem, negotiatorem.* Hausta est enim ex ipso carmine, ab iis qui sciebant, poetam Vergilium, cum liber quartus ab Horatio ederetur, iam mortuum esse et totum librum vulgatum esse in honorem Augusti eiusque privignorum. Compositio carminis ea est, quam frequentem iam invenimus. Septem stropharum media quarta principalem sententiam continet, quam quae praecedunt et sequuntur, aut viam quasi muniunt aut ubertatem et explicationem addunt. Comparari potest iocosum illud Catulli carmen ad Fabullum (c. 13): „Cenabis bene, mi Fabulle, apud me Paucis, si tibi di favent, diebus, Si

Iam nec prata rigent nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi.

Nidum ponit Ityn flebiliter gemens
Infelix avis et Cecropiae domus
Aeternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula
Delectantque deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent.

Adduxere sitim tempora, Vergili;
Sed pressum Calibus ducere Liberum

tecum attuleris bonam atque magnam Cenam" etc. etc. „haec si, inquam attuleris, venuste noster, Cenabis bene nam tui Catulli, Plenus sacculus est aranearum etc."

V. 2. *animae Thraciae*] Aquilones. Colum. XI, 2, 21: „Venti septentrionales qui vocantur Ornithiae per dies XXX esse solent; tum et hirundo advenit." Cum vere mare navibus ex hieme aperitur. *Temperare* igitur est placare. Comparari potest simillimum carminis I, 4 initium. — *infelix avis*] De Procne, Pandionis filia, et Tereo rege, eius marito, lege Ovidium Met. VI, 623 sqq. Hom. Od. XIX, 518. sqq. Schol. Vatic. ad Rhesum 547: *„καὶ ἡ μὲν Πρόκνη εἰς ἀηδόνα μετεβλήθη, ὡς καὶ ἡ Φιλομήλα εἰς χελιδόνα."* Neque aliter apud Horatium Procne in lusciniam, Philomela in hirundinem mutata est, contra apud alios latinos poetas Procne in hirundinem, Philomela in lusciniam. Et luscinia quoque nuntia veris est, ut in fragm. Sapphonis 19. Schneidew.: *„ἦρος ἄγγελος, ἱμερόφωνος ἀηδών."* Olim cum aliis hirundinem indicari putabam, parum reputans, lugubrem cantum non hirundinis, sed lusciniae esse et multo suaviorem esse imaginem lusciniae in arborum ramis quam hirundinis in aedificiorum parietibus nidum ponentis. Compara etiam Vergil. Georg. IV, 511 sqq. Martial. X, 52, 2: „Ridet ager, vestitur humus, vestitur et arbos, Ismarium paelex Attica plorat Ityn;" ubi luscinia est, quae vernum tempus indicat et Ityn plorat. quanquam *paelex Attica Φιλομήλα* est, non *Πρόκνη*. — *opprobrium*] de persona, ut *ἔλεγχος ὄνειδος* apud Homerum. cf. Il. II, 235. — *male*] nimis atrociter; de qua adverbii significatione confer Carm. I, 17, 24. Sat. I, 3, 31. 45. I, 4, 66. I, 9, 65. In prosae orationis scriptoribus non facile ullum huius generis exemplum invenietur. — *libidines*] Pluralis amplificandae rei causa: quales esse solent barbarorum regum libidines; quanquam Terei imprimis libido tangitur. — *dicunt*] canunt ut Carm. III, 4, 1. — *delectantque*] In aliis et codicibus et editionibus *delectante*, ad fistulam vocabulo relato. Sed pastores ipsos deum, Pana, delectare deumque quasi auscultare illis canentibus poetam magis decet. Recte fortasse suspicati sunt, hac stropha indicari Vergilii Bucolica, intra annos u. c. 713—715 scripta. — *nigri*] vide ad Carm. I, 21, 7.

V. 14. *Calibus*] cf. Carm. I, 20, 9. — *ducere*] vide ad Carm. I, 17. 22. — *iuvenum nobilium*] Agrippae, Pollionis, aliorum, apud quos gratiosus erat Vergilius. Nam nihil nisi favor et familiaritas quaedam hominum

Si gestis, iuvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.

Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus amaraque
Curarum eluere efficax.

Ad quae si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis
Plena dives ut in domo.

Verum pone moras et studium lucri
Nigrorumque memor, dum licet, ignium
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulce est desipere in loco.

nobilium et maiore loco ortorum in hac clientela quaerendum est. Sic poetae sunt etiam in clientela Musarum. — *nardo*] unguento pretiosissimo, quod ex India et Syria Romam portabatur. Dicit igitur Horatius, se utrumque, et vinum et oleum, praestare neque posse neque velle; neque Vergilium immunem fore ut in ampla ac divite domo, neque (id quod per iocum et risum additur) curandum esse, utrum vinum sit carius an oleum. De pretio nardi cf. Ev. Ioann. 12, 3: „*Ἡ οὖν Μαρία λαβοῦσα λίτραν* (uncias XII) *μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου* . . *τριακοσίων δηναρίων . . . ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ.*“ — *onyx*] concha ex onyche facta (Alabaster). Plin. N. H. XXXVI, 8. — *eliciet*] Hoc quoque iocose dictum, quasi tam blanda sit vis nardi, ut vini cadus ex horreis Sulpiciis eliciatur. Sed Horatio emendum erat vinum. — *Sulpiciis*] Vide ad Carm. I, 15, 10. Sulpicia horrea publicae quasi apothecae erant, ubi vina vendebantur. — *amara curarum*] vide ad Carm. IV, 4, 76. — *Ad quae*] Imitatus est Auson. Epist. 10, 35: „Ad quae si properas, tota cum merce tuarum Veni Camenarum citus.“ — *immunem* *ἀσύμβολον*. — *tingere*] madefacere] *τέγγειν*. Iocose dictum. — *studium lucri*] Male quidam severo vultu cogitarunt de ficta quadam Vergilii parsimonia aut nimia pretiorum vini et unguenti aestimatione. Quae ridendo scripta sunt, ridendo etiam sunt legenda; nimirum: „agedum, inquit, festina ad convivium; noli retardari magno pretio, mihi tamen vinum carius est.“ — *nigrorum*] Quaecumque ad inferos pertinent nigra sunt; igitur etiam rogus. Vergil. Aen. XI, 186. — *dum licet*] referendum ad *misce*; nam „in traiciendis vocabulis saepe mire audax Horatius“ Meineke, qui comparavit Epist. II, 2, 22. Sat. I, 6, 122. Epod. 9, 3. Carm. II, 11, 15. — *in loco*] Aequabilem vitae cursum nonnunquam grata quadam stultitia interrumpi necesse est, sed iusto et tempore et loco. Dicitur enim *loco*, *in loco* (Epist. I, 7, 57), pro commodo loco, opportune. Menander Mein. p. 150: „*Οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρόν, Καὶ συμμανῆναι δ᾽ ἔνια δεῖ.*“ Senec. de tranq. an. 15: „Si Graeco poetae credimus, aliquando et insanire iucundum est.“

Carmen XIII.

Audivere, Lyce, di mea vota, di
Audivere, Lyce: fis anus et tamen
Vis formosa videri
Ludisque et bibis impudens
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctae psallere Chiae
Pulchris excubat in genis.

Importunus enim transvolat aridas
Quercus et refugit te quia luridi
Dentes, te quia rugae
Turpant et capitis nives.

Nec Coae referunt iam tibi purpurae

Carmen XIII.

Etiamsi hoc carmen referendum videatur ad III, 10, tamen satis longo temporis intervallo post scriptum est. Nam quae ibi aetate floruit Lyce, hic anus facta ne rugis quidem oris deterretur, quo minus amores nectere studeat; et quam iram ibi poeta Lycae minatus est, eam hoc carmine explet. Quodsi Carm. III, 10 Lyce recens nupta annos habuit 22 vel 23, nunc facile duplicem habere potest annorum numerum, ut hoc carmen anno fere 737 vel 738 scriptum esse conicias. Abundat autem irridendi et vellicandi figuris et artificiis; in qua re non satis possumus admirari frequentem acutarum litterarum *i* copiam in primis versibus conspicuam cum sibilantibus litteris et festivo ludo verborum *fis* et *vis*. Deinde animadvertendi sunt vv. 13—15 propter allitterationem quam vocant vocabulorum *nec* — *nec* — *notis*; vv. 17—20 propter *quo* — *quo* — *quae* — *quae*; praeterea v. 1 et 2 *audivere Lyce* — *audivere Lyce*; *te quia* — *te quia* v. 10 sq.; v. 18 *illius* — *illius*, alia. Etiam in hoc carmine quarta stropha, quae media est, rem et argumentum clarissime ostendit.

V. 6. *lentum*] tibi non obsequentem. — *excubat*] Sic Soph. Ant. 776: „*Ἔρως . . . ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς νεανίδος ἐννυχεύεις.*“ Scilicet ibi quasi in statione quadam est, unde quos velit iuvenes capiat. — *importunus*] iniquus, difficilis, lepide hoc ex mente Lycae, similium. — *aridas quercus*] cf. Carm. I, 25, 19. — *te quia*] Haec quoque magna cum vi in simili versuum sede collocata sunt; nimirum quia in utroque versu diaeresis praecedit, qui legunt redintegrata quasi voce ista irrisionis plena vocabula pronuntiare et audientium animos quam maxime tangere prope coguntur. *Et* part. consecutivam vim habet *et propterea*; quare ita interpungendum fuit, ut bis positum pronomen *te* ex utroque verbo *refugit*, *turpant* pendere intellegeretur. Kellerus (Epileg. p. 340) nunc mihi assentitur; minus recte Müller. Eckstein. Schütz. comma bis posuerunt post *te*. — *capitis nives*] Quintil. VIII, 6, 17: „Sunt et durae, id est a longinqua similitudine ductae translationes ut *capitis nives*.“ Hic ipsa translationis duri-

Nec clari lapides tempora, quae semel
Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.

Quo fugit venus, heu, quove color? decens
Quo motus? Quid habes illius, illius,
Quae spirabat amores,
Quae me surpuerat mihi,

Felix post Cinaram, notaque et artium
Gratarum facies? Sed Cinarae breves
Annos fata dederunt
Servatura diu parem

Cornicis vetulae temporibus Lycen,
Possent ut iuvenes visere fervidi

tate risus movetur. — *Coae purpurae*] tenues ac paene pellucidae ex bombycinis filis contextae vestes, ex insula Coo, in quam bombyces ex Oriente apportabantur. Sat. I, 2, 101. — *clari lapides*] uniones splendentes (Brillanten). cf. Catull. 69, 3: „Non si illam rarae labefactes munere vestis, Aut pelluciduli deliciis lapidis." Tibull. II, 4, 29: „Et Coa puellis Vestis et e rubro lucida concha mari." *Clari* rectius scribitur quam *cari*, ex codd. Dicere enim debuit poeta, ne unionum quidem splendorem venustatem et iuventutem semel amissam posse referre. Nam nihil ad h. l. valet quod pretiosi etiam sunt uniones. — *notis fastis*] Cf. Cic. Verr. II, 1, 7: „non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse." Phaedr. I, 11, 2: „Ignotos fallit, notis est derisui." Sunt igitur fasti, quibus satis notum est quot annos habeas; non: qui omnibus nimis noti sunt. — *venus*] venustas et gratia, ut Epist. I, 6, 38. A. P. 42. — *color*] cf. Carm. IV, 10, 4. — *surpuerat*] cf. Sat. II, 3, 283. De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. — *felix*] amata et laudibus celebrata. — *post Cinaram*] Commemoratur haec Cinara, quam vere amasse Horatium omnes existimant. Carm. IV, 1, 4. Epist. I, 7, 28. I, 14, 33. Proprio carmine ea laudata non est. Ubique hoc nomine Horatius iuventutem suam significat; quare primis post reditum ex Macedonia annis Horatio cum Cinara amores fuisse credendum est. Vide ad Carm. I, 19. Weber Cinaram ab Horatio amatam fuisse censet intra annos 717—721. — *notaque et artium*] De genetivo cf. Carm. II, 2, 6. Hic *et* particula pro *etiam* est. Facies autem totam corporis speciem significat, nam: „artium gratarum facies illa dicitur, quae oculis, nutu superciliorum, cervicis volubilitate, capitis gratia, totius denique corporis motu placet." Comment. Cruq. — *Cornicis vetulae*] cf. Carm. III, 17, 13. Sic Martial. X, 67, 5: „Pyrrhae filia Iam *cornicibus omnibus superstes*." — *dilapsam in cineres facem*] Sic de vetula lasciva Martial. X, 90, 2: „Quid busti cineres tui lacessis?" id. III, 93, 19: „virumque demens Cineribus tuis quaeris prurire." Est etiam aliquod vocabulorum certamen inter *fervidos iuvenes* et hanc dilapsam in cineres facem. Fax enim amoris iuventus est; ea autem in iuvenibus ardet, in anu combusta in cineres dilabitur. Nonnulli minus recte *delapsam* scripserunt; nam „*labi*, *collabi* et *delabi in cineres* de aliis rebus dicitur, faces tantum *dilabuntur*. Ovid. Met. II,

Multo non sine risu
Dilapsam in cineres facem.

Carmen XIV.

Quae cura patrum quaeve Quiritium
Plenis honorum muneribus tuas,

628. Lactant. 2, 4 „tecta consumpta incendio dilabuntur in cineres.“ Peerlkamp. — *in cineres*] Sic ex opt. codd. Müller. Eckstein. Schütz. Keller; cf. Vergil. VI, 226; alii non bene *cinerem*.

Carmen XIV.

Supra ad carmen IV notatum est, quo consilio et quo tempore hoc carmen scriptum sit. Restat ut de compositione dicatur. „Tuas, inquit, virtutes, Auguste, neque senatus neque populus digno potest honore colere, quia maximus es per omnem terrarum orbem princeps. Quod quam sit verum quae nuper gesta sunt clarissime demonstrarunt. Tuam enim potentiam nuper senserunt invicti adhuc Vindelici, cum Drusus ad summa Alpium iuga pertinaces hostes fugaret, Tiberius ingenti proelio immanes Raetos vinceret quicquid obiciebatur prosternens et ipse incolumis. Tu enim, Auguste, praebueras ei tuum exercitum, tuum consilium, tuos deos. Magno tu quidem deorum favore gaudes, qui vel hac re ostenditur, quod eo ipso die, quo ante quindecim annos Alexandream ingressus es, terribile hoc bellum composuisti.“ Sic Horatius magnam hanc de Gallis victoriam sapienter et egregie coniungit cum eo die qui Augusto imperium olim totius orbis dederat: in qua re Romanorum pietas non potuit non videre deorum voluntatem. Augustus autem imperium tenet omnium terrarum, cuius potestati obnoxii sunt Hispani, Parthi et Indi, Scythae i. e. omnes populi ab Occidente ad ultimam Orientis oram; Augustus quasi decus et praesidium est urbis Romae et urbs Roma domina est terrarum; hunc timet Africa (Nilus), Europa (Hister), Asia (Tigris), hunc metuunt atrocissimae gentes, Britanni, Galli, Hiberi, Germani. — Perfectum omnino et quasi rotundum est carmen. Altera et principalis pars, ad quam sustentandam prior laudes Neronum et praecipue Tiberii tanquam argumenta praebet, quam verum sit illud quod in initio carminis positum est: *o qua sol habitabiles illustrat oras, maxime principum*, firmissimis sententiis probat. Victoria enim de Gallicis populis reportata occasionem magis ad carmen componendum praebuit quam ipsa praedicatur; omnis gloria cumulatur in Augustum; ad quem quanta arte transgrediatur poeta vide v. 33. De bello Raetio cf. Strab. IV, 6, 9: „*πάντας δ' ἔπαυσε τῶν ἀνέδην καταδρομῶν Τιβέριος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δροῦσος θερείᾳ μιᾷ.*“ Vellei. Paterc. II, 95: „Reversum inde Neronem Caesar haud mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem inter Caesaris penates enixa erat Livia; quippe uterque divisis partibus Raetos Vindelicosque aggressi *multis urbium et castellorum oppugnationibus* nec non *directa* quoque *acie* feliciter functi gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, *maiore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine* perdomuerunt.“

V. 2. *plenis*] iustis. Sic enim coniungendum est: *plenis muneribus honorum*. — *titulos*] Sunt statuae et monumenta publica Augusti laude inscripta. — *fastos*] vide ad Carm. III, 17, 4. Kellerus et qui eum se-

Auguste, virtutes in aevum
Per titulos memoresque fastos

Aeternet, o qua sol habitabiles
Illustrat oras maxime principum?
Quem legis expertes Latinae
Vindelici didicere nuper

Quid Marte posses; milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Breunosque veloces et arces
Alpibus impositas tremendis

Deiecit acer plus vice simplici;
Maior Neronum mox grave proelium
Commisit immanesque Raetos
Auspiciis pepulit secundis,

Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberae
Quantis fatigaret ruinis;
Indomitas prope qualis undas

cuti sunt Müllerus et Schützius ex maxima parte codd. h. l. *fastus* scripserunt, quanquam C. III, 17, 4 *fastos* et IV, 13, 15 *fastis* admissum est. Tu noli credere, Horatium modo hanc modo illam formam temere praetulisse. — *aeternet*] Praeter h. l. semel tantum hoc verbum apud scriptores Romanos legitur, in Varronis aliquo fragmento ap. Non. II, 57: „litteris ac laudibus aeternare", sed grave verbum est et Horatio dignissimum. cf. Ovid. Met. I, 663. — *principum*] Hoc nomine gaudebat Augustus, qui etiam mortuus laudabatur, quod „non regno neque dictatura, sed principis nomine" rem publicam constituerat. Tacit. Ann. I, 9. — *Quem didicere*] Attractionis quodam genere quod subiectum esse debebat verbi *posses*, cum primario verbo *didicere* coniunctum est; qua constructione apud Graecos frequentius est nihil; cf. Terent. Eun. IV, 3, 15: „ego illum nescio qui fuerit." — *nam*] vide ad Carm. I, 18, 3. — *Genaunos*] Genauni et Breuni Alpinae gentes fuerunt ad fontem et ripas Aeni fluvii. Strab. IV, 6, 8: „*Οἱ Οὐϊνδελικοὶ καὶ Νωρικοὶ τὴν ἐκτὸς παρωρείαν κατέχουσι τὸ πλέον μετὰ Βρεύνων καὶ Γεναύνων, ἤδη τούτων Ἰλλυριῶν.*" cf. *Hormayr*, Gesch. von Tyrol. p. 36: „In *Valgenaun* verräth sich der Genaunen uralter Sitz, um das Brenner-Gebirge die Wohnstätte der Brennen oder Breonen. Noch im IX. Jahrhundert trieb hier ein durch alle Stürme der Völkerwanderung erhaltenes Geschlecht der ältesten Einwohner (Natio Noricorum et Brennariorum) sein Wesen." — *implacidum*] h. v. ante Horatium a nullo scriptorum qui supersunt usurpatum est. — *arces*] castella, quae in Alpibus barbari habebant. Epist. II, 1, 252. — *vice simplici*] quia plures hostium prostraverat, quam suorum militum perdiderat. Notandum rarius genus

Exercet Auster Pleïadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
Vexare turmas et frementem
Mittere equum medios per ignes.

Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni praefluit Apuli,
Cum saevit horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris,

Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu
Primosque et extremos metendo
Stravit humum sine clade victor,

constructionis *plus vice* pro *plus quam vice*; sic Carm. I, 13, 20. cf. etiam Epist. I, 10, 39 sq. — *certamine*] Solita caesura in hoc nomine neglecta est ab Horatio. cf. Carm. I, 37, 14. — *prope qualis*] Rarus quidem in comparationibus poetarum est usus particulae *prope*, sed cfr. Cato apud Gell. N. A. XI, 2 „vita humana *prope* uti ferrum est"; et Hor. Sat. II, 3, 268. Habet autem illa aliquam cautionem dictionis, non dissimilem illi, qua Graeci nimiam gravitatem minuebant addito indefinito pronomine τὶς vel particula σχεδόν. — *Pleïadum choro*] Pleïades Atlantis septem filiae inter stellas relatae, latine Vergiliae, sicuti, ubi mane i. e. heliace oriebantur (Non. Mai.), serenae aestatis initium tutamque navigationem, ita ubi mane occidebant (VI. Id. Nov.), procellosae hiemis initium periculosamque navigationem ostendere existimabantur. — *per ignes*] Tiberius ipse fortiter pugnavit et immiscuit se ardentissimae pugnae. cf. Sat. II, 3, 56. Epist. I, 1, 46. Silius XIV, 175: „per medios ignes mediosque per enses." XV, 41: „per medias volitare acies mediosque per ignes." — *tauriformis*] Fluvii solebant fingi cornuto capite, imagine petita ab ingenti aquarum mugitu. cf. Hom. Il. XXI, 237. Verg. Georg. IV, 371. Aen. VIII, 77. Eadem comparatione usus est Hom. Il. V, 87. — *qui regna Dauni*] Memorabilis est adnotatio *Bentlei*: „Quin et hic etiam, si codex ullus astipularetur, libentius legerim *Qua regna Dauni*, ut et infra fortasse v. 47 *Te beluosis qua remotis*. Non enim geographum hic agit, ut situs fluviorum quasi ex professo doceat. Catull. 11: „Sive in extremos penetravit Indos Sive *qua* septemgeminus colorat Aequora Nilus." — *praefluit*] vide ad Carm. IV, 3, 10. cf. Plin. N. H. III, 11: „Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens." — *meditatur*] Alii ex codd. *minitatur*. Illud tamen magis aptum est ad personam quam induit Aufidus fluvius; audacior etiam translatio lyrico carmine multo videtur esse dignior. cf. Verg. Bucol. 5, 60 sq. Aen. X, 455. Sil. Ital. Punic. V, 315 „Et sparsa pugnas meditantem (taurum) spectat harena." Recte Keller. Eckstein. Schütz.

V. 30. *ferrata*] ferreis loricis tecta. — *diruit*] Hoc quoque audacter translatum est ad ordines hostium, sed egregie describit ingentem vim, qua opus erat ad disiciendam Gallorum aciem; quae quia *ferrata* est, etiam diruitur. cf. Liv. XXXIX, 18: „Bacchanalia diruere." — *metendo*] Sic de caede militari Verg. Aen. X, 513. Sil. Ital. Punic. IV, 464: „metit agmina tectus Caelesti clipeo." Cfr.

Te copias, te consilium et tuos
Praebente divos. Nam tibi quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,

Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.

Te Cantaber non ante domabilis
Medusque et Indus, te profugus Scythes
Miratur, o tutela praesens
Italiae dominaeque Romae!

Te fontium qui celat origines
Nilusque et Hister, te rapidus Tigris,
Te beluosus qui remotis
Obstrepit Oceanus Britannis,

Hor. Epist. II, 2, 178. — *stravit humum*] cf. Carm. III, 17, 12. — *praebente divos*] cf. Suet. Aug. 21: „domuit partim ductu partim *auspiciis suis* Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos ac Salassos." — *Alexandrea*] Utraque forma usitata, Alexandrea et Alexandria, sed Priscianus diserte docet, Horatium scripsisse „Alexandrea". Fuit is dies Kal. Sext. — *vacuam*] mortua Cleopatra. — *arrogavit*] Epist. II, 1, 35. A. P. 122. Est autem haec verbi significatio poetica pro dare alicui aliquid ut suum. *Imperia* autem sunt expeditiones et bella olim feliciter gesta, quibus eo die fortuna novam laudem addidit. — *Cantaber*] cf. Carm. II, 6, 2. III, 8, 22. — *Indus*] Sueton. Oct. 21: „Indos etiam ac Scythas auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt." — *profugus*] cf. Carm. I, 35, 9. III, 24, 9. — *celat*] Lucan. X, 295: „Nili Arcanum natura caput non prodidit ulli." Plin. N. H. V, 9: „Nilus incertis ortus fontibus it per deserta et ardentia." — *Tigris*] Plin. N. H. VI, 27: „Ipsius (nomen) qua tardior fluit, Diglito; unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam." — *beluosus*] μεγακήτης. Plin. N. H. IX, 5: „Tiberio principe contra Lugdunensis provinciae litus in insula simul trecentas amplius beluas reciprocans destituit oceanus, mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore, interque reliquas elephantos et arietes, candore tantum cornibus assimulatis, nereidas vero multas." Ac similiter Tacit. Ann. II, 24 de Romanis Germanico duce adversis ventis ex Amisia flumine in Britanniam delatis: „Ut quis ex longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, et inauditas volucres monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas*, visa sive ex metu

Te non paventis funera Galliae
Duraeque tellus audit Hiberiae,
Te caede gaudentes Sygambri
Compositis venerantur armis.

Carmen XV.

Phoebus volentem proelia me loqui
Victas et urbes increpuit lyra,

credita.“ Etiam apud Pausan. I, 3, 5 Oceanus *παρέχεται θηρία οὐδὲν ἐοικότα τοῖς ἐν θαλάσσῃ τῇ λοιπῇ.* — *obstrepit*] cf. Carm. II, 18, 20. — *Britannis*] cf. Carm. I, 21, 15. I, 35, 30. III, 5, 8. — *non paventis*] vide Caes. B. G. VI, 14. Aelian. V. H. XII, 23: „*Ἀνθρώπων ἐγὼ ἀκούω φιλοκινδυνοτάτους εἶναι τοὺς Κελτούς. Τῶν ᾀσμάτων οὖν ὑποθέσεις ποιοῦνται τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀποθανόντας ἐν τῷ πολέμῳ καλῶς.*“ Lucan. I, 454 de Gallis: „quos ille timorum Maximus haud urget, leti metus: inde ruendi In ferrum mens prona viris animaeque capaces Mortis et ignavum rediturae parcere vitae.“ — *durae*] cf. IV, 5, 27. — *Sygambri*] Hi Lollium a. 737 magna clade adfecerunt; inde quia Romanis terribiles erant, caede gaudere dicuntur. Suet. Oct. 21: „Germanos ultra Albim fluvium summovit; ex quibus Ubios et Sygambros dedentes se traduxit in Galliam atque in proximis Rheno agris collocavit.“ Eutrop. VII, 9; „Tiberius CCCC. M. captivorum ex Germania transtulit et supra ripam Rheni in Gallia collocavit;“ quanquam apud Sueton. Tiber. c. 9 legitur: „*quadraginta* milia dediticiorum traiecit in Galliam.“ cf. ad Carm. IV, 2, 36.

Carmen XV.

Celebrantur Augusti quasi pacificatoris orbis honores ac merita; ad quae non insolito quidem sed proprio modo aditus sic paratur. „Bella, inquit, et victorias cum canere vellem, prohibitus sum ab Apolline, ne parvo carmine magnas res deterrerem. Sed est etiam alia ratio tuarum laudum, Caesar; tu enim non bellorum solum gerendorum sed pacis etiam restituendae artifex es, tu huic aetati pacem et eius omnia beneficia reddidisti.“ Sic prima stropha coniungitur cum reliquis septem, quarum media, quae est totius carminis quinta, generalem sententiam habet de securitate totius imperii imperante Caesare Augusto; quam securitatem quibus artibus paraverit magnus ille vir, strophae ostendunt secunda, tertia, quarta. Deinde tribus extremis strophis bene describitur quid Augusti imperium et auctoritas in populos valuerit, primum in hostiles et barbaros, tum in ipsos Romanos. — Temporis quo scriptum sit carmen non certa quidem sed multa insunt vestigia. Nam praeter vv. 9. 16. 22, ex quibus potest aliquid effici, versus 21 demonstrat, cum hoc scriberetur, victos iam fuisse Raetos et Vindelicos; unde probabile est, carmen compositum esse vere anni 741, quo tempore Augustus ex Germania et Gallia rediit. Nam quod dicunt, v. 9 annum respici 744, quo Ianum tertium clausum adfirmant, id duplici ratione infirmum est; nam primum universe laudatur Augustus, quod sua aetate Ianus clausus sit — id quod bis factum erat a. 725 et 729 —, deinde quanquam diserte scriptum est apud veteres, sene Augusto tertium Iani templum clausum esse, incertum tamen est quo id anno factum credamus. Quare in tam dubia re recte iudicatum est, non debere hoc carmen ab reliquis

Ne parva Tyrrhenum per aequor
Vela darem. Tua, Caesar, aetas

Fruges et agris rettulit uberes
Et signa nostro restituit Iovi
Derepta Parthorum superbis
Postibus et vacuum duellis

Ianum Quirini clausit et ordinem
Rectum evaganti frena licentiae
Iniecit emovitque culpas
Et veteres revocavit artes,

Per quas Latinum nomen et Italae
Crevere vires famaque et imperi

huius libri sine necessitate nimis removeri.

V. 2. *increpuit lyra*] pulsata lyra me admonuit, ne relictis levioribus carminibus grandia tentarem, quibus impar esset mea lyra. Apollo enim quasi choragus est, qui cantores ab rectis modis aberrantes graviter tacta lyra interpellat et *increpat* i. e. corrigit, erroris admonet. Cf. Ovid. A. A. II, 493: „Haec ego cum canerem, subito manifestus Apollo Movit inauratae pollice fila lyrae.“ Verg. Bucol. 6, 3: „Cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem Vellit et admonuit.“ Cave igitur, ne iungas *loqui lyra*, quo perversius vix quicquam potest cogitari. — *parva*] Non insolita poesis comparatio cum navigatione. cf. Propert. IV, 8, 3: „Quid me scribendi tam vastum mittis in aequor? Non sunt apta meae grandia vela rati.“ Tyrrhenum autem mare non pro quovis mari, sed pro vasto, aperto mari positum est. — *uberes*] cf. Carm. IV, 5, 18. — *signa*] Restituta a Parthis arma a. u. 734, Crasso aliisque olim erepta, inter pacifica Augusti opera commemorari bene poterant, quia non bello coacti sed solo nominis Augusti terrore permoti Parthi sua sponte ea reddiderant. Quam rem Augustus pro magna victoria habuit. Quare Horatius eam cum clauso Iano etiam Epist. II, 1, 255 coniungendam putavit. — *postibus*] templorum, in quibus suspensa fuerant. Peregrinis igitur diis erepta arma restituit Augustus *nostro Iovi*, i. e. rectis diis; quanquam re vera non Iovi sed Marti Ultori Augustus ea dicavit. Cf. Epist. I, 18. 56. — *Ianum Quirini*] In hac re summa Augusti cernitur laus. Nam: „Ianum Quirinum, inquit Suetonius (Oct. 22), semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum in multo breviore temporis spatio terra marique pace parta ter clusit.“ Dicebant quidem *Ianum Quirinum*, sed omnes codd. praebent *Quirini*. Reliquit Horatius vulgarem formulam, ut Ianum a Quirino positum Quiritium esse indicaret. — *ordinem rectum*] Per bella civilia pudor et severitas impudicitiae et luxuriae cesserant; restituit quantum quidem potuit Augustus castos mores legibus a. 736 de pudicitia atque de maritandis ordinibus perlatis. Cf. Carm. IV, 5, 21 sq., quod carmen totum cum hoc apposite comparari potest. — *artes*] Intelleguntur frugalitas, patientia paupertatis, iustitia, continentia animi. — *emovitque*] Legitur etiam in codd. *dimovitque* et *amovitque*: illud tamen Horatianum. cf. Sat. II, 3, 28. Epist. II, 2, 46.

V. 15. *ad ortus*] Multi editores

Porrecta maiestas ad ortus
Solis ab Hesperio cubili.

Custode rerum Caesare non furor
Civilis aut vis exiget otium,
Non ira quae procudit enses
Et miseras inimicat urbes.

Non qui profundum Danuvium bibunt
Edicta rumpent Iulia, non Getae,
Non Seres infidive Persae,
Non Tanain prope flumen orti;

Nosque et profestis lucibus et sacris
Inter iocosi munera Liberi
Cum prole matronisque nostris
Rite deos prius apprecati

singularem numerum *ortum* ex codd. praetulerunt, nimirum ne totiens sibilet littera *s*; a qua quam non abstinuerit Horatius ut intellegas, compara hos locos: Carm. I, 2, 1. I, 12, 5. II, 18, 14. III, 7, 8. III, 17, 9. III, 18, 3. 4. III, 23, 1. III, 27, 73, alios. Deinde pluralis locum significat quo cottidie iteratur solis ortus. Eo enim consilio poetae pluralem saepe praetulerunt, ut quae certis temporibus certo ordine redirent ad exemplum naturae verborum vi describerentur. cf. Carm. III, 24, 37. III, 19, 6. Verg. Georg. II, 481. — *custode rerum*] cf. Carm. III, 14, 14. — *exiget*] In codd. legitur etiam *eximit*, *eximet*, *exuet*. Hoc extremum ex errore scribarum ortum est; alterum *eximet* a recentibus etiam editoribus praelatum ex glossa ortum videtur; nam ita saepius Horatius, veluti Carm. II, 2, 19. III, 14. 14. Epist. I, 5, 18. II, 2, 212. *Exigere* autem, exquisitius hoc certe loco vocabulum, est quasi extra agere, expellere. Cic. Or. II, 48: „Neque reges ex hac civitate *exigi* sine nobilium dissensione potuisse." Hor. Carm. II, 13, 31. Plaut. Aul. III, 1, 7: „Itaque omnes exegit foras." Etiam Porphyrion aperte legit *exiget*: „*exiget* nunc *excludet* significat, quasi *ἔξω* aget." — *vis*] bellica. — *inimicat*] inimicas inter se reddit. Grave hoc vocabulum Horatius primus ausus esse videtur; quare Porphyrion: „*inimicat* fictum verbum est." — *bibunt*] vide ad Carm. II, 20, 20. Indicantur autem Vindelici et Pannonii. — *edicta Iulia*] leges ab Augusto iis impositas, foedera, pacta. — *Seres*] cf. Carm. I, 12, 56. et ad Carm. III, 29, 27. — *infidive Persae*] Sic rectius quam *infidique*; adfertur enim novum Persarum exemplum. Infidi autem dicuntur, quia saepius pactiones cum Romanis initas violarunt. — *profestis lucibus*] cf. Sat. II, 2, 116. — *iocosi Liberi*] cf. Carm. III, 21, 15. — *apprecati*] Praeter h. l. hoc verbum non legitur nisi bis apud Apuleium. — *more patrum*] De his laudibus maiorum in epulis celebratis vide Cic. Tusc. I, 2. IV, 2. — *duces*] quorum grata memoria animi hominum delectantur et superbia quadam implentur. cf. Hom. Il. IX, 189. — *remixto*] Etiam hoc verbum *remiscere* pro *miscere* rarissimum; nam praeter duos Horatii locos (vide A. P. 151) duo tantum videntur esse loci Senecae, in quibus reperiatur.

Virtute functos more patrum duces
Lydis remixto carmine tibiis
Troiamque et Anchisen et almae
Progeniem Veneris canemus.

— *Lydis tibiis*] i. e. tibiis, quibus canitur ad modum Lydium. Ex diversis enim modis musicis (harmoniis) Lydius mollis et hilaris fuit conviviorumque hilaritati aptissimus. Ceterum compara hunc locum Plat. Polit. III, 10: „*Τίνες οὖν μαλακαί τε καὶ ξυμποτικαὶ τῶν ἁρμονιῶν; ἡ ἰαστί, ἦ δ' ὅς, καὶ λυδιστί, αἵτινες χαλαραὶ καλοῦνται. Ταύταις οὖν, ὦ φίλε, ἐπὶ πολεμικῶν ἀνδρῶν ἔσθ' ὅ τι χρήσει; Οὐδαμῶς ἔφη, ἀλλὰ κινδυνεύει σοι ἡ δωριστὶ λείπεσθαι καὶ φρυγιστί.*“ — *progeniem Veneris*] totam gentem Iuliam ab Iulo, Aeneae filio, ortam. Sic sensim ascendit oratio ad Augustum, qui ex tota stirpe Iulia summus et optimus a laetis et gratis convivis carminibus celebratur et libationibus colitur. cf. Carm. IV, 5, 31 sq.

Q. HORATII FLACCI
E P O D O N
LIBER.

Carmen I.

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula
Paratus omne Caesaris periculum
Subire, Maecenas, tuo:

Carmen I.

Epodorum librum editum videri anno 725 supra iam p. 17 dictum est; falsa enim eorum est opinio quibus Octavianus tam infirmo et pusillo, Horatius tam vili et humili animo fuisse videbatur, ut quae in his inessent liberiora carmina (Epod. 7. 16) neque illum benevole accipere potuisse neque hunc in vulgus edere ausum esse sibi persuaderent et mortuo demum Horatio Epodos a grammatico aliquo collectos esse adfirmarent. Nomen autem hoc genus carminum accepit a metro, quo duo simplices versus ita coniunguntur, ut aut longiorem brevior excipiat aut breviorem longior sequatur. Quo metri genere ad exemplum Archilochi et aliorum Graecorum Horatius usus est in omnibus his carminibus excepto decimo septimo, quod, siquidem non metri, rei tamen natura reliquis cognatum est; de qua re memorabilis locus est ipsius poetae Epist. I, 19, 23. Monendum tamen est ne quis omnia quae in Epodis legantur nomina propter Archilochi imitationem vera statim habeat; immo vero consentaneum est in Epodis quoque fictis interdum nominibus aequales Horatii celari.

Anno u. c. 723 cum bellum in Cleopatram et Antonium pararetur, Maecenas Octavianum in bellum comitandi consilium cepit. Horatius pro necessitudine quae ei erat cum illo viro suum esse hoc carmine professus est, iisdem sese periculis quae amicus obiret obicere. Etenim „tu, inquit, Maecenas, amicum tuum Octavianum comitaturus es in extrema belli pericula, idem ne ego faciam vetas. In qua re qui putas me tibi posse obtemperare? Immo paratus sum omnia tua pericula libenter obire, non lucri aut praedae causa sed quia praesens tibi minus timeo quam Romae relictus.“ Haec Horatius; Maecenas deinde qui urbanis negotiis praeesset ab Octaviano relictus captum ante consilium non est persecutus.

V. 1. *Liburnis*] Liburnae vel Liburnicae naves erant parvae et velocissimae a Liburnis, gente Illyrica, nominatae. Plura vide infra in Excursu. — *si superstite*] Alii ut Axt. Eckstein. Keller. Schütz. *sit superst.*, quod minore codicum auctoritate nititur. Vocabula *te superstite*, quorum alterum in caesura alterum in fine versus collocatum est, locis distracta metro coniunguntur; non aliter v. 17 vocabula *minore metu*. *Si* autem particula propter insequentem eandem particulam necessaria est, et *sit* sententiam multo debiliorem redderet. Or-

Quid nos, quibus te vita si superstite
Iucunda, si contra, gravis?
Utrumne iussi persequemur otium
Non dulce ni tecum simul,
An hunc laborem mente laturi, decet
Qua ferre non molles viros?
Feremus et te vel per Alpium iuga
Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum
Forti sequemur pectore.
Roges tuum labore quid iuvem meo
Imbellis ac firmus parum?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui maior absentes habet;
Ut adsidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet
Magis relictis, non ut adsit auxili
Latura plus praesentibus.

do hic est: quibus vita si te superstite (sit), iucunda; si contra, gravis. Similiter *esse* verbum omissum infra v. 8, ubi ellipsis sic explenda erit: non dulce *futurum*, ni tecum simul *persequemur*. Vide ad Carm. I, 20, 3. Ritterus ex coniectura *si est superstite*. — *si contra*] „posterius *si* pro *sin* ponitur, ut alii scriptores loqui amant, nunquam Horatius.“ Bentl. — *utrumne*] cf. Sat. II, 2, 107. II, 3, 295. 317; ex usu poetarum, nam quod apud Ciceronem saepius legitur, veluti Tusc. IV, 27: „*utrum* illud*ne* non videatur, agere ferendum, *an*“, id longe diversum est; etenim *ne* part. per se quidem supervacanea est, sed vim addit vocabulo, cui adhaeret. — *laborem*] militiae. Post *laborem* comma non est ponendum neque ex prioribus addendum *persequemur*. *Laturi* pro *laturi sumus*; cf. Epod. 2, 67. — *Caucasum*] cf. Carm. I, 22, 6. — *imbellis*] Carm. II, 6, 7. Alterum *firmus* ad valetudinem pertinet. — *Comes*] Respondent haec ad praecedentem interrogationem. — *Ut adsidens*] „Quemadmodum avis implumibus pullis adsidens serpentium impetus magis timet cum eos escae quaerendae causa reliquit, quam cum apud eos sedet, etiamsi praesens nihil possit auxilii ferre, ita ego quoque minore metu crucior praesens quam absens.“ *Relictis* dativus est suspensus a verbo *timet*. Pro *magis* autem non cum Gogavio scribendum est *minus*; nam *adsidens avis* est quae *pullis solet adsidere* interdum tamen eos relinquere coacta est. De verbo cf. Sat. I, 1, 82. — *ut adsit*] i. q. etiamsi adsit. Altera lectio *uti sit*, quam Bentl. Meinek. Haupt. Linker. Mueller. probarunt, orta est ex correctura mendi *ut sit*, quod in multis codd. reperitur; *Kellero* lectio *uti sit* propter nimiam vocalis *i* frequentiam improbanda videtur. Porphyrion rectam habet lectionem, quanquam prave explicavit. — *militabitur bellum*] Audacter et nove di-

Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuae spem gratiae,
Non ut iuvencis illigata pluribus
Aratra nitantur mea,
Pecusve Calabris ante sidus fervidum
Lucàna mutet pascuis,
Neque ut superni villa candens Tusculi
Circaea tangat moenia.
Satis superque me benignitas tua
Ditavit; haud paravero
Quod aut avarus ut Chremes terra premam
Discinctus aut perdam nepos.

ctum. Sed compara similia Carm. III, 19, 4. III, 3, 43. Epist. I, 16, 25. — *in spem*] Particula *in* exprimitur res, cui efficiendae aliquid est destinatum, ad quam consequendam impellimur ad agendum. Tacit. Agric. 24: „partem Britanniae, quae Hiberniam aspicit, copiis instruxit *in spem* magis quam ob formidinem.“ Liv. XXI, 43, 7: „in hanc opimam mercedem arma capite.“ Id. XLIV, 25, 10: „malebat *in spem* Romanae pacis non recusare impensam.“ — *nitantur mea*] In antiquissimis quidem libris *meis*; at Bentleius: „possessivum, inquit, cum propiore nomine coniungi debet: neque vero in *meis pluribus iuvencis* aut duplex adiectivum aut prava et luxata collocatio tolerari potest.“ Kellerus tamen *meis* propter codd. auctoritatem defendit, sed frustra. — *Calabris*] „neque ut maxima ego latifundia habeam, quibus greges ante calores solis ex fervida Calabria in Lucaniam minus aestuosam aestivatum mittere possim.“ Varro R. R. II, 1, 16: „Mihi greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aestivabant.“ De mutandi verbo vide ad Carm. I, 17, 2. — *sidus fervidum*] ante Caniculae ortum. — *pascuis*] In codd. legitur etiam *pascua*. At Bentleius: „nos, inquit, ideo *pascuis* praeferimus, ne in tribus continuis epodis eadem exeat terminatio.“ Idem tuentur Müller. Keller. Eckstein. Schütz. — *superni Tusculi*] Antiquum Tusculum in summo monte conditum erat, ubi nunc est *la villa della Rufinella*, non in clivo leniter assurgente, ubi nunc situm est oppidum *Frascati*; iam cum haud dubie amoenior esset villa quae haud procul a moenibus oppidi et in superiore parte collis quam quae in inferiore erat sita, nihil erit causae cur relativum adiectivum *supernus*, quo infernae v. inferioris partis ratio habetur, ad exemplum loci Carm. III, 4. 23 in *supini* cum Bentleio mutetur. *Supernus* neque apud Ciceronem neque apud Caesarem legitur. Madvig. ex duobus codd. Paris. *superne*, i. e. superne urbis moenia tangit villa, quae in colle vicino adiacet. — *Circaea moenia*] vide ad Carm. III, 29. 8. — *satis*] cf. Carm. II, 18, 12. III, 16, 38. Sat. II, 6, 1. — *Chremes*] Exemplum avari senis ex Menandri aliqua fabula. — *discinctus*] luxuriosus. Ovid. Am. I, 9, 41: „Ipse ego segnis eram discinctaque in otia natus.“ — *perdam nepos*] Sic antiquissimi codices; unde postea factum videtur *perdam ut nepos*, quod Linker. Ritter. Keller. Eckstein. Schütz. probarunt Meinek. Haupt. Mueller. merito repudiarunt. cf. Epod. 2, 5. Sat. I, 1, 101. Nepos est homo luxuriosus, ut Sat. I, 4, 49. II, 3, 225. Epist. II, 2, 193.

Excursus de Liburnis.

Appian. de reb. Illyr. c. 3: „*Καὶ ναυτικοὶ μὲν ἐπὶ τοῖς Ἀρδιαίοις ἐγένοντο Λιβυρνοί, γένος ἕτερον Ἰλλυριῶν, οἳ τὸν Ἰώνιον καὶ τὰς νήσους ἐλῄστευον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις· ὅθεν ἔτι νῦν Ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα Λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν.*“ Idem Bell. civ. II, 39: „*ἕτερον γένος Ἰλλυριῶν Λιβυρνούς, οἳ τὰ περίοικα νησσὶ ταχείαις ἐλῄζοντο· καὶ Λιβυρνίδας ἐντεῦθεν ἡγοῦνται Ῥωμαῖοι τὰς ναῦς τὰς ταχείας, ὧν ἄρα πρώτων ἐς πεῖραν ἦλθον.*“ Liburni igitur, gens Illyrica, piraticam diu ac feliciter facientes tantam rerum maritimarum peritiam adepti sunt, ut Pompeius contra Caesarem (cf. Caes. B. C. III, 5) et Octavianus contra Sextum Pompeium (Appian. B. C. V, 99: „*διεφθάρατο δ' αὐτῷ [Καίσαρι] νῆες βαρεῖαι μὲν ἕξ, κουφότεραι δὲ ἕξ καὶ εἴκοσι, λιβυρνίδες δὲ ἔτι πλείους*“) et contra Antonium (Veget. de re mil. V, 3: „Augusto dimicante Actiaco proelio, cum *Liburnorum* auxiliis praecipue victus fuisset Antonius, experimento tanti certaminis patuit, *Liburnorum* naves ceteris aptiores“) eorum auxilio uteretur. Navigia eorum propter celeritatem et agilitatem aptissima erant et in ipsis pugnis ad cingendas magnas naves et post proelia ad persequendos hostes. Plutarch. Anton. c. 67: „*Ἐν τούτῳ δὲ Λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ Καίσαρος.*“ Praeterea iis utebantur duces, ut celeriter mare traicerent (Sueton. Octav. c. 17: „repetit Italiam tempestate in traiectu bis conflictatus, primo inter promunturia Peloponnesi atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios, utrobique parte *Liburnicarum* demersa, simulque eius, in qua vehebatur, fusis armamentis et gubernaculo diffracto“) vel ut classem circumveherentur adhortandorum militum causa vel alios ad usus. Appian. B. C. V, 111: „*Λιβυρνίδος δὲ αὐτὸς ἐπέβαινε καὶ περιέπλει πάντας παρακαλῶν.*“ Iam cum certum sit, in pugna Actiaca Antonium altiores et mole sua impeditas naves habuisse, Octavianum minores et faciliores, plurima pars interpretum *Liburnis* hoc Horatii loco Octaviani, *altis navium propugnaculis* Antonii classem indicari opinantes sic locum sunt interpretati: „Caesaris navibus ibis inter ingentes illas naves Antonii, cum hoc depugnaturus.“ Non recte, opinor. Primum enim Octaviani classis non ex solis Liburnis composita erat, sed naves habuit satis altas, quanquam humiliores quam maximae erant Antonii. Florus IV, 11: „Nobis CCCC amplius naves, CC non minus *hostium*, sed numerum magnitudo pensabat; quippe *a senis in novenos remorum ordinibus*, ad haec turribus atque tabulatis allevatae castellorum et urbium specie; *Caesaris naves a triremibus in senos nec amplius ordines creverant*, itaque habiles ad omnia quae usus poscebat cet.“ Plut. Anton. 61: „*Ἀντωνίῳ μὲν ἦσαν αἱ μάχιμοι νῆες οὐκ ἐλάττους πεντακοσίων, ἐν αἷς ὀκτήρεις πολλαὶ καὶ δεκήρεις.*“ Inde intellegitur, maiores naves Octaviani bene potuisse dici *alta propugnacula*. Plin. N. H. XXXII, 1, 1: „Armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut e muris.“ Cic. Verr. II, 5, 34: „Navis ita magna, ut propugnaculo ceteris possit esse.“ Nec, si Octavianus nullas habuisset nisi parvas naves, potuisset Vergilius scribere Aen. VIII, 691, sqq.: „pelago, credas innare revulsas Cycladas aut montes concurrere montibus altos: Tanta mole viri turritis puppibus instant.“ Deinde non video quomodo qui illa ratione locum Horatii interpretari velint, particulam *inter* intellegant. Nam si Maecenas *inter* alta navium propugnacula iturus est, non est pugnaturus contra ea, *inter* quae proficiscitur, sed cum iis contra hostes. Itaque non dubito iis accedere, qui *Liburnas* h. l. ea navigia esse voluerunt, quibus ad traiciendum mare Hadriaticum usurus erat Maecenas, ut pugnae quae instabat interesset. Ceterum Liburnicae rostra habuerunt et *καταστρώματα*. Plin. N. H. IX, 6: „Hoc scire orcas, infestam his (balenis) beluam. Irrumpunt ergo in secreta ac vitulos earum ac fetas, vel etiamnum gravidas lancinant morsu incussaeque ceu *Liburnicarum rostris* fodiunt.“ Id. X, 23: „Olores Liburnicarum modo rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera,

quam si recta fronte impellerent.“ Plut. Ant. 67: „*ἐν τούτῳ δὲ Λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ Καίσαρος· ὁ δ' (Ἀντώνιος) ἀντίπρωραν ἐπιστρέφειν τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλεν· Εὐρυκλῆς δ' ὁ Λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς, λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν.*“ Propert. IV, 10, 44: „Liburna rostra.“ Posteriore tempore ea quoque navigia, quibus divites et nobiles aut itineris faciendi aut delectationis causa per mare navigabant (Jachten), *Liburnicae* appellabantur. Sueton. Calig. 37: „Fabricavit et deceres Liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum et porticuum et tricliniorum laxitate magnaque etiam vitium et pomiferarum arborum varietate, quibus discumbens de die inter choros ac symphonias litora Campaniae peragraret.“ id. Neron. c. 34: „datoque negotio trierarchis, qui *Liburnicam*, qua advecta erat (mater) velut fortuito concursu confringerent, protraxit (Nero) convivium.“ *Vegetii* denique seu Valentiniani imperatoris aetate omnes naves bellicae appellabantur Liburnae. Veget. V, 3: „Liburnia namque Dalmatiae pars est, Iadertinae subiacens civitati, cuius exemplo nunc naves bellicae fabricantur et appellantur Liburnae.“

Carmen II.

Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bubus exercet suis
Solutus omni faenore,
Neque excitatur classico miles truci,
Neque horret iratum mare,

Carmen II.

Inducitur Alfius, faenerator eius aetatis notissimus, molliore quadam animi adfectione nescio quo casu motus et rusticae vitae suavitates deliciasque facundo ore praedicans. Cuius qui seriam et severam orationem per sexaginta sex versus continuatam audiverit, exspectabit certo hunc hominem faenore posito urbem et negotia statim esse relicturum. Quae quidem spes egregie fallitur, nam „Naturam expellas furca, tamen usque recurret“ (Epist. I, 10, 24). Laudat vir ille bonus vitam rusticam, redigit pecuniam in faenore positam Idibus tanquam praedia empturus, sed vincit avaritia et proximis Kalendis pecunia iterum faenori datur. Omnis carminis *εἰρωνεία* inest in gravi illo *ἀπροσδοκήτῳ*, quo homines alia saepe laudant alia sequuntur. Est igitur tota descriptio ex illo genere, quod satira prima alia ratione propositum et castigatum legimus. Fuerunt qui Horatium Vergilii locum Georg. II, 258 sqq. amabili quadam irrisione respexisse putarent; fuit etiam qui ad Tibulli carmina quaedam libri primi totum carmen accommodatum diceret; neutrum habet idoneas quibus possit recte defendi causas. Quo tempore carmen scriptum sit, non potest dici. Mirum est quod non pauci codices antiqui ex hoc uno carmine duo fecerunt, quorum alterius initium est v. 23. Ceterum Alfii etiam Columella mentionem fecit I, 7, 2: „Vel optima nomina non appellando fieri mala faenerator Alfius dixisse verissime fertur.“

V. 1. *negotiis*] saepe de omni genere quaestus, sed imprimis de eo quod ex faenore redit. Epist. I, 6, 33. — *exercet*] eleganter pro *subigit*. cf. Carm. IV, 14, 21. Verg. Georg. I, 99. — *truci*] ob sonitum

Forumque vitat et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges,
Inutilesve falce ramos amputans
Feliciores inserit,
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves;
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pyra
Certantem et uvam purpurae,

ut hostibus ita saepe dormientibus vel otiantibus militibus terribilem. Lucan. IV, 395: „certos non rumpunt classica somnos." Veget. II, 22: „Classicum appellatur, quo buccinatores per cornu dicunt. Hoc insigne videtur imperii, quia classicum canitur imperatore praesente vel cum in militem capitaliter animadvertitur." — *ergo*] Ab his igitur molestiis agricola cum liber sit, totum se dare potest naturae amoenitatibus; quarum quidem magna quaedam tabula deinde proponitur. — *adulta propagine*] Novellae vites tertio anno cum radices satis egisse viderentur, *maritari* solebant. Vide ad Carm. II, 15, 4. *Altas* adiectivum ex natura earum arborum petitum non est inane neque mutandum in *albas*, in quod incidit Lambinus. — *aut in reducta*] Ne maritatio vitium ab simili opere putationis et insitionis arborum separaretur, multi editores invitis codicibus hunc versuum ordinem restituendum censuerunt, ut versus 11. 12 insequentium versuum 13. 14 locum occuparent. Maritatio autem mense fit Octobri, putatio et insitio Martio; inter utramque ad ordinem anni et naturae armentorum prospectus ponitur ut laborum intermissio et agricolarum voluptas. cf. Carm. I, 17, 17. — *inutilesve*] Sic ex Bentleii coniectura etiam Meinek. Haupt. Linker. Mueller. pro *inutilesque*, ne diversa male coniungi videantur. Codicum auctoritatem secuti sunt Ritter. et Keller. Idem iudicandum de versu 35. — *feliciores*] Frugiferae arbores felices nominantur. Verg. Georg. II, 81. Liv. V, 24.

V. 16. *infirmas oves*] imbelles, molles, quippe quae nihil resistant tondentibus. Ovid. Ib. 93: „Pax erit haec nobis, donec mihi vita manebit, Cum *pecore infirmo* quae solet esse lupis." — *vel cum*] „*Vel* sic usurpatum eam habet potestatem, ut transitum paret ad alia, *cum* respicit ad praegressa." Wagner ad Verg. Aen. XI, 406. — *agris*] Hoc praeferendum auctoritate codicum alteri lectioni *arvis*; quanquam arva quoque pomifera sunt ut Prop. V, 7, 81: „Pomosis Anio qua spumifer incubat arvis." — *ut gaudet*] cf. Carm. III, 25, 12. infra 61. — *insitiva*] ab ipso inserta. In ea re causa est gaudii, quod pyra licet decerpere, ab ipso, non ab aliis olim inserta. — *purpurae*] Codd. aliquot *purpura*; sed vide ad Carm. I, 3, 13. — *Priape*] Priap. 82, 4: „Assiduus custos ruris ut esse velis." De Silvano vide Carm. III. 29, 23. Verg. Aen. VIII, 601. — *tenaci gra-*

Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquae,
Queruntur in silvis aves,
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hibernus Iŏvis
Imbres nivesque comparat,
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas,
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos,
Pavidumve leporem et advenam laqueo gruem
Iucunda captat praemia.
Quis non malarum quas amor curas habet
Haec inter obliviscitur?

mine] vel propter altitudinem, quod pedes euntium quasi tenet, vel quod terrae firmiter adhaeret — *ripis*] Sic ex bonis MSS. Bentleius; alii ex antiquis codd. *rivis*, Peerlkampius ex coniectura restituere voluit admisso dactylo *rupibus*. — *obstrepunt*] iacenti. Liv. XXI, 56. Ingeniosa sed non necessaria Marklandi a Kellero laudata et ab Ecksteinio recepta coniectura *frondesque* ad exemplum Propertii V, 4, 4: „Multaque nativis obstrepit arbor aquis.“ — *tonantis*] Est epitheton ornans, *ὑψιβρεμέτης, ὑψικέραυνος, τερπικέραυνος.* Alii interpretati sunt de tempestatibus, quae cum tonitru permixtae hiemis initio in Italia saevire solent. cfr. Carm. III, 5, 1. Describuntur gaudia hiberna. — *hibernus annus*] pro hiberna parte anni; cf. Vergil. Aen. VI, 311. Bucol. 3, 57. — *hinc et hinc*] Sic poetae, quibus quae remota sunt etiam praesentia videntur, pro *hinc et illinc*. Id imitati sunt prosaici scriptores a Livii tempore: Liv. XXI, 8, 8. I, 13, 2. cf. Epod. 4, 9. Carm. I, 34, 14 sqq. — *rara*] opponuntur densis; sic r a r i o r e s s i l v a e apud Tacitum Agr. 37. — *amite*] Legendum: aut ămĭtĕ lĕvi. Est autem furca aucupalis, qua rete suspenditur et extenditur. — *edacibus*] Bene additum; edacitas enim fraudi iis est.

V. 35. Notandus hic versus, qui celeritate anapaestorum et tribrachys cursum leporis et volatum gruis imitari videtur. Plin. X, 23, 31 grues hiemis, ciconias aestatis advenas appellat. — *laqueo*] „Fortasse etiam in *laqueo* synaloephe locum habet, non ut eximatur vocalis *e*, sed ut obscuretur tantum in pronuntiando, ut fit in *Prometheo, aureo, alveo*, multisque aliis.“ Meineke. — *amor*] Male intellexerunt amorem habendi, cum sit feminarum. Müllerus in homine faeneratore solique pecuniae dedito amori nullum locum esse ratus, scribendum esse suspicatus est *ager*, quo agriculturam indicari vult; non bene. De attractionis genere cf. Sat.

Quodsi pudica mulier in partem iuvet
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri,
Claudensque textis cratibus laetum pecus
Distenta siccet ubera,
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemptas apparet:
Non me Lucrina iuverint conchylia
Magisve rhombus aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare;
Non Afra avis descendat in ventrem meum
Non attagen Ionicus

I, 4, 2. I, 10, 16. Ovid. Met. I, 342: „Et quibus est undis audita, coercuit omnes." — *Haec inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. — *Quodsi*] Sic codices; Hauptius et qui eum sequi solet Linkerus *Quid si*, interrogandi signo post v. 48 *apparet* posito. Particula *quodsi* ab hoc poesis genere non abhorret. — *in partem*] *κατὰ μέρος*, ex parte. Plaut. As. III, 3, 89: „agesis tu *in partem* nunc iam hunc delude." — *Sabina*] vide ad Carm. III, 6, 38. Describitur inde ab hoc loco rusticorum vita domestica; ita ut tota haec laudatio in duas fere aequales partes dividatur, quarum altera vitam rusticam extra domum, altera in domo habeat. Quae de amore dicta sunt, ea ab altera parte ad alteram legentes transducunt. Ceterum Horatium imitatus est Statius Silv. V, 1, 122: „velut Apula coniunx Agricolae parci vel sole infecta Sabina, Quae videt emeriti iam prospectantibus astris Tempus adesse viri, propere mensasque torosque Instruit exspectatque sonum redeuntis aratri." — *exstruat focum*] Ne quid audacter dictum putes pro *ligna in foco exstr.* compara Ciceronem Tusc. V, 21, 62. — *horna vina*] pro simplicitate rustica. — *inemptas*] domi natas. Verg. Georg. IV, 132 sq. — *Lucrina*] e lacu Lucrino Sat. II, 4, 32. — *scari*] Plin. N. H. IX, 17: „Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promunturium Troadis Lectron sponte nunquam transit. Inde advectos Tiberio Claudio principe Optatus e libertis eius praefectus classis inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit." — *Eois*] praecipue Syriae. — *intonata*] cum tonitru immissa; praeter h. l. non videtur inveniri haec forma; de significatione tamen comparari potest Val. Fl. III, 168: „Occupat os barbamque viri clavaque superne Intonat." — *Afra avis*] gallina Numidica, Perlhuhn. Varro R. R. III, 9, 18: „Gallinae Africanae sunt grandes, variae, gibberae. Veneunt propter penuriam magno." Plin. N. H. X, 26: „Africae hoc est gallinarum genus (Meleagrides), gibberum, variis sparsum plumis, quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum

Iucundior quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum
Aut herba lapathi prata amantis et gravi
Malvae salubres corpori
Vel agna festis caesa Terminalibus
Vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas ut iuvat pastas oves
Videre properantes domum,
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido
Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares.
Haec ubi locutus faenerator Alfius,
Iam iam futurus rusticus,
Omnem redegit Idibus pecuniam,
Quaerit Kalendis ponere.

virus.“ — *attagen*] Plin. N. H. X, 48: „Attagen maxime Ionius celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. Iam et in Gallia Hispaniaque capitur, et per Alpes etiam.“ Martial. XIII, 61: „Inter sapores fertur alitum primus Ionicarum gustus attagenarum.“ — *lapathi*] Sat. II, 4, 25. *Λάπαθον*, latine *rumex*. — *malvae*] Carm. I, 31, 16. Martial. X, 48, 7: „Exoneraturas ventrem mihi vilica malvas Attulit.“ — *Terminalibus*] a. d. VII Kal. Mart. Ovid. Fast. II, 653: „Spargitur et caesa communis Terminus agna.“ — *ereptus lupo*] Parci agricolae non mactant haedos, sed lupo ereptos et iam admorsos non spernunt, ita ex damno lucrum quasi capientes. Imitatus est Martial. X, 48, 14: „Haedus inhumani raptus ab ore lupi.“ — *vomerem inversum*] Ovid. Fast. V, 497: „Tempus erat, quo versa iugo referuntur aratra.“ Verg. Buc. 2, 66. — *ditis*] Poetica haec forma a prosaicis scriptoribus recepta est ab Augusti demum aetate. Liv. XLII, 34. cf. Tibull. II, 1, 23: „Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni.“ Sat. II, 6, 66. — *examen*] imago ab apibus repetita. — *renidentes*] tersi ac politi; hellpolirt, spiegelblank. Simulacra larium, marmorea vel lignea, cera illinebantur; Juvenal. XII, 88: „simulacra nitentia cera.“ *Lares* renident ac splendent, *non vernae*; id quod aliis placuit. — *iam iam*] vide ad Carm. II, 20, 9. — *Idibus*] Cic. Catil. I, 6. Hor. Sat. I, 3, 87. Kalendis, Nonis, Idibus pecunia a faeneratoribus aut in faenus dabatur aut redigebatur a debitoribus. — *ponere*] cf. A. P. 421. Cic. Imp. Cn. Pomp. 7, 18. *Redigere* pecuniam est apud debitores collocatam exigere. — *quaerit*] Ἀπροςδόκητον mirifice adiuvatur ἀσυνδέτῳ.

Carmen III.

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,
Edit cicutis alium nocentius.
O dura messorum ilia!
Quid hoc veneni saevit in praecordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? an malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas praeter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum iuga
Perunxit hoc Iasonem;
Hoc delibutis ulta donis paelicem,
Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosae Apuliae,

Carmen III.

Videtur olim Maecenas Horatio rusticum aliquod edulium, fortasse moretum, ex alio confectum commendavisse; quod cum gustasset Horatius visceraque ardore et dolore adfecta haberet, seriam is rem in iocum vertit, exsecratur alium dirissimis venenis nocentius, Maecenatique, cuius iocosa quadam malignitate deceptum se sentit, iocosam etiam poenam optat. Quo anno carmen scriptum sit non liquet; neque tamen vehementer erraveris, si propter familiaritatem qua cum Maecenate poeta coniunctus iam vixit duobus tribusve post iter Brundisinum annis talia scribi potuisse putes.

V. 1. *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *fregerit*] Carm. II, 13, 6; quo scelere gravius nullum est. — *edit*] Sat. II, 8, 90. Etiam Cic. ad Fam. IX, 20 „ne comedim.“ Antiqua forma. — *messorum*] qui ferre possint tam dirum venenum. Exclamatio admirationem exprimit. cf. Verg. Buc. 2, 10. Ovid. Met. XIV, 643: „habitu duri messoris.“ — *viperinus cruor*] ut Carm. I, 8, 9, praesentissimum venenum. — *Canidia*] vide ad Epod. 5. — *tractavit*] cf. Carm. II, 13, 10. — *praeter omnes*] Coniungenda haec cum *mirata est*; cum quadam elegantia pro *magis quam*. Epod. 11, 8. Carm. II, 6, 13. — *Iasonem*] ut is resistere posset flammis quas taurus evomere solebat. — *hoc*] Magna cum vi repetitur pronomen ex superiore versu, quo nihil certius esse indicetur nisi venenum Medeae ex alio fuisse factum. — *paelicem*] cf. Epod. 5, 63 sqq. Est Glauce vel Creusa, Creontis regis Corinthii filia, quam cum Iason in matrimonium duxisset, repudiata Medea palla veneno imbuta combussit; quo facto Medea curru draconibus alatis iuncto per aërem Athenas aufugit. cf. Carm. IV, 11, 26. — *vapor*] proprie calida exhalatio, deinde ipse calor unde illa efficitur. Sic Lucretius II, 148: „vapor is quem sol mittit.“ Cic. de Sen. 15, 51. Senec. Oedip. 47: „Sed gravis et ater incubat

Nec munus umeris efficacis Herculis
Inarsit aestuosius.
At si quid unquam tale concupiveris,
Iocose Maecenas, precor
Manum puella savio opponat tuo,
Extrema et in sponda cubet.

Carmen IV.

Lupis et agnis quanta sortito obtigit
Tecum mihi discordia est,
Hibericis peruste funibus latus
Et crura dura compede.

terris vapor.“ Ovid. Am. I, 2, 46: „Fervida vicino flamma vapore nocet.“ *Insedit* i. q. *incubuit*. — *siticulosae*] cf. Carm. III, 30, 11. — *munus*] Ovid. Met. IX, 130. — *efficacis*] Carm. IV, 8, 30. Cic. Fam. VIII, 10, 3: „Nosti Marcellum quam tardus et parum efficax sit.“

Carmen IV.

Invehitur Horatius acerbissime in hominem quendam, qui olim nequissimum mancipium malis artibus divitias sibi et auctoritatem paraverat. In qua re bene animadvertendum est, Horatium non servili qua ille fuisset condicione ut hominem vehementissime castigaret commotum esse, sed vilitate et nequitia quam paratae opes arrogantia et iactantia quasi cumulo auxissent. Pecunia enim non mores mutat, sed rationem, qua quales sint mores indicatur. Ille enim servus furta egit et nequitias, ut flagellis et compedibus a domino coerceretur; dives factus et tribunus militum omnium in via Appia ambulantium proborum hominum indignationem et odium sibi contraxit. Scriptum carmen est cum classis pararetur contra latrones et piratas S. Pompei a. u. 718. Vide Vellei locum, qui infra ad Epod. 9, 7 transcriptus est. Scholiastae adfirmant, tangi in hoc carmine Sextum Menam, Pompei Magni libertum; is autem a. u. c. 718 neque tribunus militum fuit neque in partibus Octaviani stipendia fecit, sed classi S. Pompei praefuit. Quare probabilis est castigari *Vedium* quendam *Rufum*, qui in titulis nonnullorum codicum nominatur. In incerta re dubium est, num recte huc referantur quae apud Dionem LIV. 23 leguntur: „*κὰν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει* (739) *Οὐήδιος Πολίων ἀπέθανεν, ἀνὴρ ἄλλως μὲν οὐδὲν μνήμης ἄξιον παρασχόμενος* (*καὶ γὰρ ἐξ ἀπελευθέρων ἐγεγόνει καὶ ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ἐξητάζετο*), *ἐπὶ δὲ τῷ πλούτῳ τῇ τε ὠμότητι ὀνομαστότατος γενόμενος*,“ et apud Plin. N. H. IX, 23: „Invenit in hoc animali (murena) documenta saevitiae *Vedius Pollio*, eques Romanus, ex amicis divi Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia.“ Cf. Tacit. Ann. I, 10.

V. 1. *sortito*] sorte s. lege naturae. De discordia luporum et agnorum cf. Hom. Il. XXII. 263 sq. — *Hibericis*] ex sparto Hispanico tortis. — *peruste*] Epist. I, 16, 47. Urunt enim vulnera flagellis facta. — *compede*] In prosa oratione usitatus solus fuit pluralis numerus; aptior utique, cum compedibus pedes utrimque vincti constringerentur. Poetae primum usi sunt ablativo singularis, postea etiam genetivo et accusativo. — *ambules*] Sat. I, 2, 25. I, 4, 66; respici-

Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, Sacram metiente te viam
Cum bis trium ulnarum toga,
Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Praeconis ad fastidium
Arat Falerni mille fundi iugera
Et Appiam mannis terit,
Sedilibusque magnus in primis eques
Othone contempto sedet.
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere

tur hominis adfectatio dignitatis et gravitatis. Claudian. in Eutrop. I, 306: „erecto pectore dives Ambulat." Catull. 29, 6: „et ille nunc superbus et superfluens Perambulabit omnium cubilia Ut albulus columbus aut Adoneus?" — *genus*] Male interpretati sunt servilem condicionem, cum sit genus morum. Illam Horatius libertini filius recto iudicio munitus non vituperasset. cf. Epist. I, 12, 10. — *Sacram metiente*] Sacram viam, quae ad Capitolium ducebat, frequentare solebat otiosorum hominum turba. Sat. I, 9, 1. *Metiri* autem acerbe dictum de homine qui otiosus et vanus totam viam perambulat, aliis scilicet ut ostendat quam amplis et pretiosis vestimentis utatur. Talis enim toga est quae insequenti versu describitur; cui nihil desit quod delicato etiam homini gratum et iustum possit videri. In codd. scriptum est *bis ter*; quod recte correxit Barthius coniectura *bis trium*, praesertim cum aliquid auxilii accedat ex scriptura duorum bonorum codicum *bis . t . ulnarum*; quam vides facile potuisse ab incautis scribis corrumpi. cf. Cic. Cat. II, 10 „velis amictos, non togis." Ulnarum numerus ad latitudinem referendus. — *huc et huc*] poetice pro huc et illuc. Vide ad Epod. 2, 31. — *triumviralibus*] Quae sequuntur usque ad finem carminis imitantur sermones hominum, qui tam nefarium hominem sumptuosis mollissimisque vestibus indutum gloriari indignabantur. Triumviri capitales de delictis servorum aliorumque hominum vilioris generis, etiam peregrinorum cognoscebant suppliciisque eorum praeerant. A quibus damnatus si quis caederetur, praeco simul criminis et poenae genus magna voce pronuntiabat. — *Falerni*] et amoenissimi et fertilissimi. — *mannis*] vide ad Carm. III, 27, 7. — *terit*] frequentibus ad sua in Campania praedia itineribus. Sic. Stat. Silv. II, 2, 12: „qua limite noto Appia longarum teritur regina viarum." — *Othone*] L. Roscius Otho trib. pl. a. u. c. 687 lege vetuit ne quis in quattuordecim gradibus orchestrae, in qua senatores sedebant, proximis sederet, nisi qui eques aut equestri censu esset. Hic igitur homo tam fuit dives, ut legem Rosciam theatralem facile posset contemnere; equestrem enim censum divitiis suis longe superavit. — *Quid attinet*] nil expedit, nil prodest. Cic. Fin. IV, 22: „Quid attinuit cum iis, quibuscum re concinebat, verbis discre-

Contra latrones atque servilem manum
Hoc, hoc tribuno militum?

Carmen V.

At o deorum quicquid in caelo regit
Terras et humanum genus,

pare?" — *ora navium rostrata*] *Ora navium* sunt prorae, metaphora satis apta, quod prorae „paratam semper appulsui frontem" agunt (Tacit. Germ. 44). Bentleius, cum apud neminem poetarum *os navis* reperisset. corrigendum esse existimavit *aera*, ut *aera rostrata* idem esset ac *rostra aerata*; Sanadon hoc ipsum *rostra — Aerata* malebat; Peerlkampius elegantius certe „tot *aere* navium gravi Rostrata duci *pondera*." At poetarum oratio non est coercenda vulgari dicendi ratione aut nostrorum lexicorum copia et legibus.

Carmen V.

Describitur in hoc carmine, quod totum dramaticum est, philtrorum magicorum terribilis apparatus. Quo consilio in medias res poeta legentes ducit raptumque puerum, cuius intestinis sagae uti volunt, mirantem et querentem, quod subita vi vestimentis privatum se videat, inducit. Iam indicatur quo ornatu mulieres quid agant; Canidia viperis in capillum insertis componit singulas partes philtri; caprificos et cupressus funebres, ova et plumas strigis ranae sanguine infecta, herbas magicas ex Thessalia et Hiberica collectas, ossa esurienti cani erepta eiusque sanie conspersa, quibus omnibus postea addenda sunt medulla et iecur pueri fame necati; altera, Sagana, domum conspergit aqua Averni lacus (cf. Cic. Tusc. I, 16); tertia, Veia, scrobem effodit, in quem iniciatur miser ille puer; quarta, Folia, carminibus devocat sidera et lunam. Inter quas praecipua est Canidia, propter quam omnia parantur; ea enim Varum iam senem, a quo olim amata tum relicta est, magica vi ad se reducere tentat. Quae dicuntur in hoc carmine a Canidia (v. 49), a multis male intellecta sunt; ipsa enim cum hoc agit senem illum neque videt neque audit, nam quaecumque id indicare videntur ad furorem et ardentem cupiditatem mulieris referenda sunt. „Adeste, inquit, nocturna numina. mihi auxilio, adversariis meis terrori; Varum enim cogam, ut ardenti amore ad me agitatus nocturno tempore uncto capillo et delicato ornatu domum relinquat, canes ex somno excitet, vicinos ex domo eliciat ab omnibusque derideatur. Sic me ulciscar (v. 60)." Qui insequuntur versus causas ostendunt, quibus Canidia ira ac furore excitata ut certissimo et extremo artis suae genere utatur permota esse dicitur. Nam „quid, clamat, factum est? Cur solitae artes nihil adiuverunt? Nullas tamen neque herbas neque radices inexpertas reliqui, immo etiam lectulum eius unguentis illevi, quae aliarum amorem omnem ex eius animo delere debebant." Quibus verbis cum acerbitate et ira ridens haec addit: „At vero alia et potentior saga me superasse videtur; sed nondum ostendi quid ego valeam." Iam cum in eo sit, ut puerum in fossam iniciat terraque usque ad os tegat, miser ille in dirissimas exsecrationes erumpit. Quibus Horatius sapienter carminis finem fecit; pueri enim necem poeta neque potuit describere neque debuit, cum, id quod vellet, nimirum ut insaniam immanium mulierum vehementer carperet, satis effecisset. Sunt carminis quattuor partes: 1) pueri nescientis quid sibi mulieres paraturae sint querela, v. 1—10; 2) apparatus omnium rerum quae sagis

Quid iste fert tumultus? et quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris adfuit,
Per hoc inane purpurae decus precor,
Per improbaturum haec Iovem,
Quid ut noverca me intueris aut uti
Petita ferro belua?
Ut haec trementi questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impube corpus quale posset impia
Mollire Thracum pectora,

sunt necessariae, v. 11—46; 3) preces et consilium Canidiae, v. 47—82; 4) exsecratio pueri, v. 83—102. Principales igitur partes, altera et tertia, tricenos senos habent versus; quarta duplicem habet versuum numerum primae partis. *Gruppius* totum carmen Horatio indignum esse censuit, nimirum non causa aliqua vel probabili ratione motus, sed petulanti actus libidine, qua in Horatium aliosque scriptores grassari ausus est; Peerlkampio placuit quattuor versus (vv. 69. 70. 87. 88) ut spurios expellere, Bentleius de difficillimis versibus 87. 88 adeo desperavit, ut suspicaretur, locum sola spongia, nulla alia medicina, sanari posse. Videtur carmen eodem fere tempore esse scriptum qua Sat. I, 8; quae hic severe et graviter reprehenduntur, eadem satira illa ridendo proferuntur. In Satiris enim ridendo dicitur verum. Scholiastae adfirmant Canidiam vero nomine fuisse *Gratidiam*, Neapolitanam unguentariam, a canitie ioci causa sic appellatam.

V. 1. *at*] Indicat particula dolorem et aegritudinem cum animi quadam vehementia. Incipit Ovidius Her. 12, 1 eadem particula. — *quicquid*] Liv. XXIII, 9: „iurantes per quicquid deorum est." Ovid. Met. X, 17: „quicquid mortale creamur." Ceterum optime Bentleius, reiecta altera lectione *quisquis* et *regis*: „neque vero invocatio deorum est, sed exclamatio duntaxat et obtestatio, qualia ista *Di boni, Di magni, pro Iuppiter, pro deûm atque hominem fidem.* Per omnes, ait, deos, per quicquid deorum in caelo est, quid tumultus iste sibi vult?" — *et quid*] Orellius ex compluribus codicibus *aut quid*, quo turbatum pueri animum melius exprimi arbitratur. Praefero plurimorum et antiquissimorum codicum auctoritatem. — *te*] Alloquitur Canidiam, sagarum principem. — *partubus veris*] si liberos vere habes, non alienos supposuisti. Epod. 17, 50. Poeta, pueri loquentis paene immemor, suam sententiam mordacissime interposuit. De Lucina cf. C. S. 15. — *purpurae*] togae praetextae. Quintil. Decl. 340. extr.: „Ergo vobis allego etiam ipsum sacrum praetextarum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus: quo infirmitatem pueritiae sacram facimus ac venerabilem." *Inane* decus est, quia, cum tueri debeat, non tuetur puerum. Haec praetexta et bulla insignia sunt, quae leguntur v. 12. — *trementi*] Bentleius: „*trementi* habent quotquot vidi codices et Priscianus p. 707. Legerem tamen potius *tremente*, ut purus sit Iambicus, qualis iste proxime antecedens." Eumque secuti sunt Meinek. Linker., codicum auctoritatem servarunt Haupt. Ritter. Keller. Mueller. Eckstein.

Canidia brevibus implicata viperis
Crines et incomptum caput
Iubet sepulcris caprificos erutas,
Iubet cupressus funebres
Et uncta turpis ova ranae sanguine
Plumamque nocturnae strigis
Herbasque, quas Iolcos atque Hiberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta ieiunae canis
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum
Spargens Avernales aquas
Horret capillis ut marinus asperis
Echinus aut currens aper.
Abacta nulla Veia conscientia
Ligonibus duris humum
Exhauriebat ingemens laboribus,
Quo posset infossus puer
Longo die bis terque mutatae dapis
Inemori spectaculo,

Schütz. cf. Carm. I, 25, 17. II, 16, 1. II, 19, 5. et ad Carm. I, 2, 2. — *implicata viperis*] Furiarum instar. — *brevibus*] Sic apud Ovid. A. A. II, 376: „Nec *brevis* ignaro vipera laesa pede.“ id. Remed. Am. 421: „*Parva* necat morsu spatiosum vipera taurum.“ Est igitur parva quidem vel brevis, sed letifera. — *sepulcris erutas*] scilicet quae validiores in hac re haberentur. — *cupressus*] cf. Carm. II, 14, 23. Verg. Aen. III, 64. VI, 216. — *ranae*] bufonis. — *Iolcos*] Thessalae enim mulieres notae erant veneficiis et magicis artibus. Hiberia autem regio Ponti est: frequentes ibi venenatae herbae, quibus olim Medea usa est. cf. Tacit. Ann. VI, 34: „Ferunt (Hiberi) se Thessalis ortos, qua tempestate Iaso post avectam Medeam genitosque ex ea liberos inanem mox regiam Aeetae vacuosque Colchos repetivit.“ — *Colchicis*] quales accendisse fertur Medea Colchia, additis infelicibus lignis. — *Sagana*] Haec Canidiae socia commemoratur etiam Sat. I, 8, 25. — *expedita*] i. e. succincta. — *Avernales aquas*] Verg. Aen. IV, 512. — *currens aper*] in venatores ruens. Ovid. Halieut. 59: „Actus aper setis iram denuntiat hirtis.“ Supervacaneae igitur coniecturae *Laurens*, *ruens*, *certans*.

V. 30. *humum*] in domus impluvio, ut videtur. — *quo*] = ut eo. — *bis terque*] Male olim *bis terve*; nam *bis terque* significat *saepius*, *bis terve* est pro *raro*. Porphyr.: „ut magis fames incitaretur, puero ait illi anteponi epulas et saepe mutari.“ — *inemori*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *exsucta*] Probata haec lectio est bonis codicibus et antiquissimorum Cru-

Cum promineret ore quantum exstant aqua
Suspensa mento corpora:
Exsucta uti medulla et aridum iecur
Amoris esset poculum,
Interminato cum semel fixae cibo
Intabuissent pupulae.
Non defuisse masculae libidinis
Ariminensem Foliam
Et otiosa credidit Neapolis
Et omne vicinum oppidum,
Quae sidera excantata voce Thessala
Lunamque caelo deripit,
Hic irresectum saeva dente livido
Canidia rodens pollicem
Quid dixit aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitrae
Nox et Diana, quae silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra,
Nunc nunc adeste, nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite!
Formidulosis dum latent silvis ferae
Dulci sopore languidae,

quii codicum glossa *extracta*. In aliis *exsecta*, *exesa*, similia. cf. Iuvenal. III, 8, 90: „Ossa vides regum vacuis exsucta medullis." Idem praetulerunt Müller. et Eckstein., non Keller. aut Schütz. — *interminato*] interdicto, vetito; passiva significatione positum. Terent. Andr. III, 2, 16: „Interminatus sum, ne faceres." — *cum semel*] simul ac. Sat. II, 1, 24. — *otiosa Neapolis*] Fuerunt qui ex hoc nomine concluderent scaenam huius epodi Neapoli esse; in quo eos errasse docent versus 58 et 100. Canidia Romae vixit ibique scelus hoc nefarium committitur. Nominatur autem Neapolis, et quia Canidia Neapolitana fuit et quia otiosa fuit urbs (Ovid. Met. XV, 211 „in otia natam Parthenopen"), cuius incolae, talium rerum cupidi, rumores illuc quoque allatos avide arripuerunt. Liv. VIII, 22. — *omne oppidum*] ut Puteoli, Capua, Cumae, imprimis Baiae. — *excantata*] Epod. 17, 4. Verg. Buc. 8, 69. Platon Gorg. p. 513. A.: „τὰς τὴν σελήνην καθαιρούσας τὰς Θετταλίδας." De voce Thessala vide ad Carm. I, 27, 21. — *irresectum*] Hoc quoque Furiis proprium, rabiei signum. — *livido*] ut vetulae. — *tacuit*] Epist. I, 7, 72.

V. 51. *Diana*] Hecate. Carm. III, 22, 4. Sacris omnibus silentio opus est, etiam magicis. — *hostiles domos*] earum quae Varum a Canidia ad se detraxerant. — *formidulosis*]

Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent Suburanae canes
Nardo perunctum, quale non perfectius
Meae laborarint manus.
Quid accidit? Cur dira barbarae minus
Venena Medeae valent?
Quibus superbam fugit ulta paelicem,
Magni Creontis filiam,
Cum palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit.
Atqui nec herba nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione paelicum.
A, a solutus ambulat veneficae
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
O multa fleturum caput,
Ad me recurres nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus.

Habet h. v. et activam et neutralem significationem; illa cum aperta sit altero loco Horatiano quo vocabulum legitur, Carm. II, 17, 18, praetuli hanc vetustissimorum codicum scripturam, quam confirmat antiqua glossa codd. Blandin. „propter horrorem noctis et ferarum.“ In aliis codd. est *formidulosae* quod praetulerunt Eckstein. et Schütz. — *Suburanae*] Subura regio urbis Romae, ubi habitabant diffamatae mulieres in iisque Canidia. — *latrent*] De accusativo cf. Sat. II, 1, 85. Epist. I, 2, 66. Plaut. Poen. V, 4, 64: „Etiam me meae latrant canes.“ — *laborarint*] Ne antiquissimi quidem codices consentiunt; alii *laborarint*, alii *laborarunt* exhibent. Coniunctivus potentialis videtur praestare. Sic etiam Keller. Müller. Eckstein. Schütz. — *Medeae*] Iisdem se gloriatur uti venenis, quibus olim Medea usa erat; *minus* igitur idem quod *non*, *nihil*, vel, si placet, *minus quam alias*. — *superbam*] Iasonis amore arroganter gloriantem. Sic in omnibus codd. Bland.; alii *superba*. — *Creontis*] vide ad Epod. 3, 13. — *palla*] „*Λεπτόν τε πέπλον καὶ πλόκον χρυσήλατον*. Eurip. Med. 786. — *A, a*] risus cum acerba cavillatione. — *solutus*] Epod. 17. 45. — *scientioris*] Sententia haec est: Vari cubilia tincta sunt veneficiis, quibus omnium aliarum mulierum oblivio pararetur; et tamen scientioris veneficae carmine solutum praeter spem video noctu ad aliam ire, sed poenas dabit et ad me recurret. Quare v. 69. 70 non sunt eiciendi cum Peerlkampio. — *Vare*] In veteribus carminis inscriptionibus nominatur *Alfius Varus*, qui quis fuerit nesci-

Maius parabo, maius infundam tibi
Fastidienti poculum,
Priusque caelum sidet inferius mari
Tellure porrecta super,
Quam non amore sic meo flagres, uti
Bitumen atris ignibus.
Sub haec puer iam non ut ante mollibus
Lenire verbis impias,
Sed dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces:
Venena magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.

mus. — *vocata*] Sententia haec est: ad me recurres, sed non Marsae voces i. e. non vulgaria omnibusque nota erunt carmina, quibus mens tua vocata ad me redibit, sed maius parabo veneficium. Ovid. A. A. II, 106: „Philtra nocent animis vimque furoris habent.“ Aliter Comment. Cruq.: „ita te defigam novis et insolitis maleficiis, ut mentem nunquam recipias, etiamsi Marsos tibi adhibeas; Marsi autem Italiae populi ita venenorum fuere periti, ut et saliva soliti sint etiam morsus curare serpentum.“ — *Marsis vocibus*] Marsis carminibus: de quibus Gellius XVI, 11: „Marsis hominibus vi quadam genitali datum est, ut serpentium virulentorum domitores sint et incentionibus herbarumque sucis faciant medelarum miracula.“ cf. Tac. Ann. IV, 22: „Mox Numantina, prior uxor eius, accusata iniecisse carminibus et veneficiis vecordiam marito, insons iudicatur.“ Epod. 17, 28. Sat. I, 9, 29. — *fastidienti*] me. — *atris ignibus*] nam atrum ipsum bitumen atrum fumum edit. cf. Verg. Georg. III, 451. — *sub haec*] Statim postquam Canidia haec dixit. Haec enim particula utrumque tempus significat et quod proxime aliquam rem praecedit et quod statim sequitur. De qua re compara Sat. II, 8, 43 et Carm. I, 9, 19. Sat. II, 1, 9. II, 7, 109. Epist. II, 2, 169. Sat. II, 7, 33. I, 1, 10. Epist. I, 16, 22. — *dubius*] tanto enim horrore obrutus erat, ut nesciret, unde increpandi initium caperet. — *Thyesteas preces*] vide Cic. Tusc. I, 44. — *venena*] Difficillima ac diversissime tentata verba, si sana sunt, optime cum Lambino ita expedias, ut ex verbis *non valent* ipsum verbum *valent* omissa negante particula repetas: „Venena confundunt fas et nefas, cum venefici fas violent; sed venenis non potest sors humanae vitae immutari. Itaque licet venenis iura omnia humana ac divina perfringatis, effugere tamen non poteritis quin vestrorum maleficiorum poenas detis.“ Bentleius coniecerat: „Venena *magica* fas nefasque non valent, *Non* vertere *humanas vices*.“ Pro *magnum* Rutgers. *magicum* divinaverat; quae verba solent confundi. Hauptius ingeniose scripsit „*venena maga non fas nefasque, non valent* cet.“ eumque sunt secuti Meinek. Linker. Lehrs. Mueller. Eckstein. Peerlkampio in mentem venit: „*Venena magnum fas nefasque non valent Convertere immani vice,*“ sed mavult cum Guieto et Bentleio versus delere. Madvig. ex coni.: „convertere. Humana vice, diris agam vos.“ Nam: „puer primum humana vice et ultione . . se magas acturum dicit; deinde, cum ex hominibus excesserit, manium iure et potestate usurum.“ *Kellerus* ex ingeniosa et facili con-

Diris agam vos: dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin ubi perire iussus exspiravero,
Nocturnus occurram furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus,
Quae vis deorum est manium,
Et inquietis assidens praecordiis
Pavore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens
Contundet obscenas anus;
Post insepulta membra different lupi
Et Esquilinae alites,
Neque hoc parentes heu mihi superstites
Effugerit spectaculum.

Carmen VI.

Quid immerentes hospites vexas canis
Ignavus adversum lupos?

iectura: „*convertere humana invicem;*“ sed sententia obscura neque Horatio obtrudenda. Etenim quae sunt *humana venena*? fueruntne etiam divina venena? Ad Lambini constructionem verborum compara Tacit. Ann. XII, 64: „Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.“ cf. ib. XIII, 56: „Deesse nobis terra, in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.“ Deinde cf. Suet. Aug. 66: „vicem suam conquestus est.“ et Verg. Georg. I, 505: „quippe ubi *fas versum atque nefas.*“ — *nulla expiatur*] cf. Carm. I, 28, 34. — *nocturnus furor*] Interfectorum animas perpetuo sequi et terrere eos, a quibus necati essent, vulgaris opinio fuit. Verg. Aen. IV, 385. Cic. Rosc. Am. 24, 67. — *curvis unguibus*] Furiis praelongi erant ungues et incurvi. — *deorum manium*] cf. Epist. II, 1, 138. Liv. III, 58: „Manesque Virginiae per tot domos ad petendas poenas vagati nullo relicto sonte tandem quieverunt.“ Cic. Leg. II, 29: „*Deorum Manium* iura sancta sunto.“ Quintil. Inst. VI, prooem. „iuro per mala mea, per infelicem conscientiam, per illos *Manes, numina doloris mei.*“ — *hinc et hinc*] vide ad Epod. 2, 31. — *Esquilinae alites*] rapaces, quae cadavera quaerunt. De Esquiliis cf. Sat. I, 8, 14. Hiatus proprio nomine excusatur. — *heu*] Luget quod parentes habiturus sit superstites, cum naturae lege filii parentibus superstites esse debeant.

Carmen VI.

Acerbissimum carmen in hominem ignotum, qui innocentes et peregrinos homines, qui ipsi se non potuerunt defendere, malignis carminibus — nam videtur poeta fuisse — erat calumniatus. Horatius se comparat cum cane pastorali, qui

Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
Et me remorsurum petis?
Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon,
Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublata nives,
Quaecumque procedet fera;
Tu cum timenda voce complesti nemus,
Proiectum odoraris cibum.
Cave, cave: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua,
Qualis Lycambae spretus infido gener
Aut acer hostis Bupalo.

natura fidelis ac mitis, si qua fera gregem aggressa sit, in furorem agatur; adversarium cum venatico ac malo, qui vehementi latratu fortitudinem quidem promittat, sed cum in silvam a domino missus sit muneris statim obliviscatur neque ferarum vestigia sed proiecti cibi odorem sequatur, fortitudinem autem in allatrandis viatoribus expromat. Scholiastae nominant Cassium quendam Severum, maledicum oratorem qui a. u. 786 senex mortuus est et, quo tempore hoc carmen scriptum est, pueritiam vix egressus erat. Orta fortasse ea suspicio est ex eo, quod Tacitus scripsit Ann. I, 72: „Primus Augustus cognitionem de famosis libellis tractavit commotus *Cassii Severi* libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.“ Suet. Calig. c. 16: „Cassii Severi scripta, senatusconsultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit (Caligula).“ Alii de Maevio poeta cogitarunt; de quo vide Epod. 10; alii de Bavio, aeque malo poeta; Ritterus de Furio Bibaculo iambographo, de quo Quintil. X, 1, 96: „iambus non sane a Romanis celebratus est ut proprium opus, quibusdam interpositus; cuius acerbitas in Catullo, *Bibaculo*, in Horatio non reperietur;“ Tacit. Ann. IV, 34: „carmina *Bibaculi* et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur.“ Vide ad Sat. I, 10, 36. Tempus incertum est, alii ad a. 716, alii ad a. 718 carmen rettulerunt.

V. 1. *canis*] natura impudens. — *quin vertis*] Non recte in nonnullis codd., etiam in antiquissimo omnium Bland., *verte* et *pete*, quia priori certe imperativo metrum adversatur. De indicativo cf. Liv. I, 57. Cic. pro Rabir. perd. c. 6: „Quin continetis vocem indicem stultitiae vestrae?“ — *Molossus*] cf. Verg. Georg. III, 405. Soph. Ai. v. 8: „*εὖ δέ σ' ἐκφέρει Κυνὸς Λακαίνης ὥς τις εὔρινος βάσις.* — *procedet*] Sic rectius quam quod inest in plurimis codicibus *praecedet*: hoc enim vult poeta „quaecumque fera gregem aggressura silvam relinquet.“ Ipsa sententia respuit particulam *prae*, requirit *pro*. — *cornua*] cf. Carm. III, 21, 18. Sumptum ex imagine tauri. — *Lycambae*] Archilochus poeta Lycamben, qui filiam suam illi iam desponsam daturum se negaverat, tam contumeliosis versibus insectatus erat, ut et socer et sponsa aegritudinis medelam laqueo quaereret. Epist. I, 19, 25. 30 sq. — *Bupalo*] Plin. N. H. XXXVI, 5: „Bupalus et Athenis vel clarissimi in ea (sculpendi) scientia fuere Hipponactis poetae aetate, quem certum est LX Olympiade fuisse. Hipponacti notabilis foeditas vultus erat; quamobrem imaginem eius lascivia iocorum ii proposuere ridentium circulis.

An si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

Carmen VII.

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidae Karthaginis
Romanus arces ureret,
Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via,
Sed ut secundum vota Parthorum sua
Urbs haec periret dextera.

Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum destrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, quod falsum est." — *ut flebo puer*] Ordo verborum est: inultus flebo ut puer. cf. Ovid. Met. IV, 426: „Nil poterit Iuno nisi inultos flere dolores?"

Carmen VII.

Conqueritur poeta fatalem Romani imperii sortem, qua scelus olim interfecto Remo a Romulo commissum mutuis cladibus perpetuisque bellis civilibus posteri debeant luere. Scriptum videtur esse carmen a. 716, cum bellum pararetur inter Octavianum et S. Pompeium, qui Italiae litora iterum devastare urbemque ipsam Romam fame premere coeperat. Antonius ab Octaviano ad societatem belli vocatus Brundisium constituta quidem die venit, sed, cum Octavianum ibi non repperisset, nihil moratus in Asiam reversus est, ubi Ventidius legatus Parthos, qui Pacoro duce in Syriam excursionem fecerant, felici pugna devicerat. Octavianus deinde solus cum Pompeio certavit, sed non feliciter primis proeliis. Alii carmen ad bellum Perusinum a. 713, alii ad a. 722 referendum esse existimarunt, alii denique cum Acrone bellum Philippense significari putarunt.

V. 2. *aptantur*] Eleganter pro gladii stringuntur, educuntur. cf. Sen. Agam. 446: „Ad militares remus aptatur manus." *Scelesti* autem sunt ἐναγεῖς, ut *scelus* (Carm. I, 2, 29) τὸ ἄγος. — *Neptuno*] per metonymiam pro *mari*. De praepositione vide ad Carm. III, 3, 11. — *non*] Iusta hoc positum brevitate pro: „quod quidem non est factum, ut cet." — *invidae*] Sallust. Cat. 10. — *Sacra via*] vide ad Epod. 4, 7. „Ex porta Triumphali per Campum Martium, Velabrum Circum maximum et qua nunc est arcus Constantini qui triumphabant inde per hanc viam procedebant usque ad locum arcus Septimii Severi, unde captivi dimittebantur ad dexteram in proximum carcerem Tullianum; triumphantes per clivum Capitolinum ad laevam ascendebant ad Capitolium." *Fea.* — *unquam*] Sic omnes codices; in una antiqua editione *nunquam*, ex correctione, opinor, quam probarunt Bentleius, Hauptius, Meinekius, Linkerus, Lehrs., Mueller., Schütz., Eck-

Neque hic lupis mos nec fuit leonibus
Unquam nisi in dispar feris.
Furorne caecus an rapit vis acrior
An culpa? Responsum date!
Tacent, et albus ora pallor inficit
Mentesque perculsae stupent.
Sic est: acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraternae necis,
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Carmen VIII.

Rogare longo putidam te saeculo,
Vires quid enervet meas,
Cum sit tibi dens ater et rugis vetus
Frontem senectus exaret,

stein., nunc etiam Keller. Qui mecum codicum scripturam tenent, ut Ritter. et olim Keller., qui sententiam mutare non debuit, iis constituendus est hic ordo verborum: non feris unquam nisi in dispar (animal. genus). Negatio enim, quae inest in *neque* — *nec*, per totam sententiam quasi regnat. *Dispar* ut substantivum positum est. Ad sententiam cf. Iuven. V, 15, 159: „Sed iam serpentum maior concordia; parcit Cognatis maculis similis fera: quando leoni Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam Exspiravit aper maioris dentibus apri? Indica tigris agit rabida cum tigride pacem Perpetuam, saevis inter se convenit ursis.“ Senec. Epist. 95: „Non pudet homines, mitissimum genus, gaudere sanguine alterno? bella gerere, gerendaque liberis tradere, cum inter se etiam mutis ac feris pax sit.“ — *caecus*] cf. Carm. I, 18, 14. Sat. II, 3, 44. Verg. Aen. II, 244. Bentleius ex tribus codd. recepit *caecos*, cum eoque Hauptius, Meinekius, Linkerus, Lehrs. Mueller. Duentzer. Eckstein. non Peerlkampius aut Kellerus, qui comparavit Carm. I, 18, 14 et Senec. Oed. 603: „caecus furor.“ — *vis acrior*] fatalis necessitas. — *albus pallor*] qualis conspicitur in ore mortui hominis; quo quidem proditur terror divinus et conscientia culpae. Inde etiam *tacent*, *stupent*. Ceterum Keller. et Schütz. ex codd. hunc habent vocabulorum ordinem *ora pallor albus*. — *ut*] vide ad Carm. IV, 4, 42. — *sacer nepotibus*] perniciosus. cf. Verg. Aen. III, 57. Altius calamitates, quibus per bella civilia premebantur Romani, repetit Vergilius Georg. I, 501 sq.

Carmen VIII.

V. 1. *Rogare*] Infinitivo utuntur Romani in interrogando ad exprimendam vel indignationem vel admirationem. Sat. II, 4, 83. I, 9, 72. II, 8, 67. Verg. Aen. I, 37. — *dens ater*] cf. Carm. II, 8, 3. — *vetus senectus*] cf. Ter. Eun. IV, 4, 21: „Hic est vetus, vietus, veternosus senex.“ — *exaret*] Eadem metaphora apud Vergilium Aen. VII, 417. — *quales*] Mad-

Hietque turpis inter aridas nates
Podex velut crudae bovis?
Sed incitat me pectus et mammae putres,
Equina quales ubera,
Venterque mollis et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata, funus atque imagines
Ducant triumphales tuum,
Nec sit marita quae rotundioribus
Onusta bacis ambulet.
Quid quod libelli Stoici inter sericos
Iacere pulvillos amant?
Illiterati num minus nervi rigent?
Minusve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore adlaborandum est tibi.

Carmen IX.

Quando repostum Caecubum ad festas dapes
Victore laetus Caesare

vig. *qualia*, ne „soloecismus nullo attractionis et Graecae imitationis artificio excusabilis“ admittatur. Recepit Eckstein., probavit Schütz.; Kellero tamen *qualia* vitium metricum adferre videtur, quoniam versus in quinta sede longam syllabam desideret, brevem *li* non admittat. — *imagines*] vide ad Carm. II, 20, 24. — *marita*] matrona. Rarissime sic usurpatur vocabulum; sed compara Ovid. Fast. II, 139: „Tu rapis, hic castas duce se iubet esse *maritas*.“ — *ambulet*] vide ad Epod. 4, 5. — *amant*] vide ad Carm. II, 3, 10. — *minus*] Luc. Mueller. *magis*. — *minusve*] Lehrs. cum Bentleio aliis *magisve*. — *pulvillos*] Anus dives et libidinosa libris philosophorum, etiam Stoicorum, inter sericos pulvillos in lectulo repositis doctrinae speciem adfectat.

Carmen IX.

Statim post acceptum primum nuntium de victoria Actiaca poeta ut laetitiam suam exprimeret, tantam rem non minus quam sexennio ante, cum Agrippa de S. Pompeio victoriam reportasset, hilari convivio celebrandam esse Maecenati ostendit. In qua re tantum aberat, ut Octaviano victori adularetur, ut simul indicaret, quid esset cur hac victoria tantopere gaudendum existimaret. Turpiora etiam vincula, quam quae olim servilis Pompei exercitus, Cleopatrae et Antonii luxuria ac mollities Urbi et civitati paraverat. Vicit Romana disciplina; restituta est Ro-

Tecum sub alta, sic Iovi gratum, domo,
Beate Maecenas, bibam
Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius
Dux fugit ustis navibus,
Minatus Urbi vincla, quae detraxerat
Servis amicus perfidis.
Romanus, eheu, posteri negabitis,
Emancipatus feminae
Fert vallum et arma miles et spadonibus
Servire rugosis potest,
Interque signa turpe militaria
Sol aspicit conopium!

mana dignitas; inde iusta de felici pugnae exitu laetitia.

V. 1. *repostum*] vide ad Carm. II, 2, 2. — *Caecubum*] cf. ad Carm. I, 20, 9. — *alta domo*] Magnam sibi Maecenas in Esquiliis, ubi olim sepulcra fuerant, domum aedificaverat. cf. Carm. III, 29, 10. Sat. I, 8, 14. — *sic Iovi gratum*] „Iovi enim victoriae auctori gratum ita animum testamur.“ — *beate*] cui omnia ex voto cedunt. cf. Carm. I, 4, 14. — *mixtum*] cf. Carm. III, 19, 18. IV, 1, 22. IV, 15, 30. Dorica harmonia ad bellicos cantus, Phrygia ad compotationes aptissima; utraque coniuncta bene miscetur carmen, quo laetitia de aliqua victoria percepta exprimatur. Catull. 64, 264: „Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.“ — *actus freto*] Siculo, ubi prope Messanam S. Pompeius ab Agrippa victus est a. u. 718. — *nuper*] „*Nuper* saepe non tam praesenti tempori quam antiquiori apponitur.“ Hand. Turs. T. IV. p. 346. Cic. de Nat. D. II, 50, 126: „Quid ea, quae nuper, id est paucis ante saeculis, medicorum ingeniis reperta sunt.“ — *Neptunius*] S. Pompeius rerum mari gestarum magnitudine elatus Neptuni se filium esse gloriabatur. Appian. B. C. V, 100: „*Ὁ δὲ Πομπήϊος οὐδ’ ἐπὶ τοιᾷδε εὐκαιρίᾳ τοσοῖσδε ναυαγίοις ἐπιχειρεῖν ἠξίου, ἀλλ’ ἔθυε μόνον θαλάσσῃ καὶ Ποσειδῶνι, καὶ υἱὸς αὐτῶν ὑφίστατο καλεῖσθαι.*“ Vellei. Pat. II, 73: „Is tum occupata Sicilia servitia fugitivosque in numerum exercitus sui recipiens magnum modum legionum effecerat, perque Menam et Menecratem, paternos libertos, praefectos classium latrociniis ac praedationibus infestato mari ad se exercitumque tuendum rapto utebatur, cum eum non depuderet vindicatum armis ac ductu patris sui mare infestare piraticis sceleribus.“ Aurel. Vict. c. 84: „Cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est eumque bubus auratis et equo placavit.“ — *emancipatus*] Emancipare se alicui est se alicui vendere, totum tradere, cf. Cic. de Sen. 2, 38. Phil. II, 21, 51. — *Romanus*] non unus est Antonius, sed omnis exercitus Antonii. Singularis autem cum vi et indignatione positus: homines Romanorum civium nomine ornati, clarissimi totius orbis milites. — *fert vallum et arma*] cf. Cic. Tusc. II, 16. Quod inter tantos labores tanta ipsi virium magnitudine instructi spadonibus, vilissimo hominum generi, et mulierculis servire potuerunt, illud indignissimum est; inde *potest* i. e.

At hoc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Caesarem,
Hostiliumque navium portu latent
Puppes sinistrorsum citae.
Io Triumphe, tu moraris aureos
Currus et intactas boves?
Io Triumphe, nec Iugurthino parem
Bello reportasti ducem,
Neque Africanum, cui super Karthaginem
Virtus sepulcrum condidit.
Terra marique victus hostis punico
Lugubre mutavit sagum.

ab animo impetrat, sustinet. — *conopium*] κωνωπεῖον, unde etiam conopēum et conopēum; fuit velum ad arcendos culices in Aegypto frequentes lectulis obtentum; quod turpissimum visum est Romanis mollitiei indicium. Apud Propert. IV, 10, 45: „Foedaque Tarpeio conopia tendere saxo" Cleopatra minata esse dicitur. — *Sol*] Qui omnia videt, hoc quoque videt et indignatur. — *At hoc*] In codicibus *Ad hunc* vel *Adhuc*, in uno *At huc*. Quod recepi, ex emendatione Feae est: neque tamen ablativum ibi cum Fea video, sed cum Orellio accusativum cum verbo *frementes* coniungendum. Cuius rei Romanos non puduit, puduit Gallos (Galatas, milites Deiotari minoris). De accusativo compara Verg. Aen. VII, 460. XI, 132. Bentleius malebat *ad hoc*, ut sit: ad hoc conopium, ad hoc turpe spectaculum, nempe quod feminae et eunuchis parendum esset, quod inter signa conopium viseretur, prae indignatione transfugerunt. Sic etiam Meinek. Hauptius Mueller. Schütz. Eckstein. Peerlkampio placuit *ab hoc* sc. Galli se averterunt; Linker. recepit *At hoc*, Keller. cum Cuninghamio *at hinc*. Gerlach: *at huc* i. e. sed ad nos. Ceterum Peerlk. cum Guieto vv. 17—20 spurios esse censuit. — *canentes Caesarem*] Plut. Ant. 63: „Ἐγένοντο δὲ καὶ βασιλέων ἀποστάσεις Ἀμύντου καὶ Δηιοτάρου πρὸς Καίσαρα." De verbis compara Verg. Aen. VII, 698. Ovid. Met. XII, 241. — *hostiliumque*] „Etiam navalium copiarum pars pudore et metu perculsi navibus retrorsum actis (*puppes citae*) ignavi in portu latuerunt." Quae res cum ab Horatio fingi non potuerit, haud dubie cum primo de pugna nuntio Romam perlata est: nam quod rerum scriptores qui ad nos pervenerunt nihil eius rei memoriae tradiderunt, Horatium id non potest refellere. — *sinistrorsum*] Aegyptum versus: *puppes ciere* est *remis inhibere*; quod fieri solet ne fuga ab hostibus sentiatur. — *Io triumphe*] vide ad Carm. IV, 2, 49. — *intactas*] quibus iugum non impositum. — *ducem*] Non tanta fuit neque Marii de Iugurtha neque Scipionis de Karthagine triumphantis gloria. Intellegendus est Scipio minor, cui virtus in ipso solo ubi Karthago steterat monumentum quasi erexit; nam id ipsum quod aemula olim imperii Romani Karthago deleta est, Scipionis perpetuum est monumentum. Iugurthinum et Punicum bellum in comparationem consulto vocantur; Octavianus quoque ex Africa (Aegypto) unde summa imperio pericula semper imminuerant triumphavit. — *punico*] i. e. purpureo sago posito lugubre sumpsit; purpureo enim paludamento imperatores in proeliis utebantur. De forma *punico* Lachmann. ad Lucret. p. 123: „*punicum* et *puniceum*

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus
Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrtes Noto,
Aut fertur incerto mari.
Capaciores adfer huc, puer, scyphos
Et Chia vina aut Lesbia,
Vel quod fluentem nauseam coërceat
Metire nobis Caecubum:
Curam metumque Caesaris rerum iuvat
Dulci Lyaeo solvere.

Carmen X.

Mala soluta navis exit alite
Ferens olentem Maevium.

promiscue dixerunt de colore et de gente, ut *poenicum* Varro et Horatius in epodo 9; ita *punica rostra* Propert. IV, 3, 32 et Ovid. Am. II, 6, 22; contra lex Thoria 75 *bello Poinicio proxsumo* et idem Ovidius in Ibide 280 *a duce Puniceo.*" cf. Carm. IV, 10, 4. Florus IV, 11, 3 de Antonio: „Aureum in manu baculum, ad latus acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis, diadema aderat." — *mutavit*] Lachmann. ad Lucret. l. l. pro perfecto futurum *mutabit* necessarium habuit, contra omnes, quod sciam, codd.; quem secuti sunt Haupt., Meinek., Linker. Lehrs.; non Keller. Mueller. Eckstein. Schütz. Perfecto *mutavit* bene Antonii dolor ob amissum proelium exprimitur. De constructione verbi cf. Carm. I, 17, 1. — *centum urbibus*] cf. ad Carm. III, 27, 33. — *non suis*] adversis. cf. Cic. Quint. 7, 29: „Alphenus utebatur populo sane suo." Ovid. Met. XIII, 195. — *exercitatas*] pro vulgari *exercitas*, ut Tacit. Agric. c. 5: „non sane alias exercitatior magisque in ambiguo Britannia fuit." — *coërceat*] quia Caecubum austerum. Nausea, si proprie intellegenda est, ad vomitum in Romanorum conviviis solitum neque apud illos pudendum referenda videtur; non inepte tamen sentias hoc loco fastidium spadonibus et luxuria Cleopatrae motum (*fluens*). Peerlk. vv. 35. 36 ut spurios eiecit. — *Lyaeo*] cf. Carm. I, 7, 22. III, 21, 16.

Carmen X.

Dira est detestatio Maevii, mali poetae, bonorum hominum obtrectatoris (Verg. Buc. 3, 90), Athenas tunc proficiscentis. Comparandum est Carm. I, 3, quo amicum Vergilium, item Athenas proficiscentem, optimis votis prosequitur. Quo anno scriptum sit hoc carmen dici nequit; probabilis autem est opinio eorum, qui exeunte a. 713, non diu postquam Horatius cum Vergilio familiaritatem contraxit, carmen compositum putant. Vergilii Bucol. 3 scriptum est vere anni 712.

V. 1. *Mala alite*] Carm. I, 15, 5. — *olentem*] putidum et animo et corpore. cf. Sat. II, 3, 75. — *Auster*] Concitantur in Maevii perniciem tres venti, Auster, Eurus, Aquilo. Quartus, Iapyx, non vocatur, quia secundus esset. Plane contrarius

Ut horridis utrumque verberes latus,
Auster, memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus inverso mari
Fractosque remos differat.
Insurgat Aquilo quantus altis montibus
Frangit trementes ilices.
Nec sidus atra nocte amicum appareat,
Qua tristis Orion cadit;
Quietiore nec feratur aequore,
Quam Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Aiacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis heiulatio
Preces et aversum ad Iovem,
Ionius udo cum remugiens sinus
Noto carinam ruperit!

locus est Carm. I, 3, 4. — *niger Eurus*] nubes cogens. cf. Carm. I, 5, 7. — *quantus*] tanto impetu, quanto. — *sidus amicum*] cf. Carm. I, 3, 2. — *tristis Orion*] Epod. 15, 7. Carm. III, 27, 18, ubi vide adnot. Optat ut ne amicum sidus appareat *ea nocte, qua* Orion cadens tristem tempestatem concitat. — *Ilio*] vide ad Carm. I, 10, 14. De pernicie Aiacis minoris lege Hom. Od. IV, 496 sqq. Verg. Aen. I, 39. Ceterum neque in hac comparatione inest quicquam festivitatis neque in ulla parte carminis, quod totum acerbum est et prope malignum. — *sudor*] ut Carm. I, 15, 9. — *pallor luteus*] Lutum herba est in palustribus et aquosis locis nascens, flore rufo vel aureo; quo pannorum infectores utuntur ut caerulei coloris pannos virides efficiant; nostratibus Wau, Gilbkraut, ap. Linn. reseda luteola. Ornatur hoc adiectivo pallor ad summum terrorem significandum. — *heiulatio*] Frequentior altera forma *heiulatus*; illa tamen apud Ciceronem de legg. II, 23. Cur ea *non virilis* sit, videbis apud eundem Tusc. II, 23, 55. cf. Epod. 16, 39. — *preces et*] vide ad Carm. 1, 2, 9. — *sinus*] cf. Carm. I, 33, 16. III, 27, 19. Epod. 1, 13. — *Ionius*] De quantitate primarum syllabarum cf. Carm. III, 6, 21. Ep. 2, 54. Poetae latini fluctuant inter – ⏑ ⏑ ⏑ et ⏑ – ⏑ ⏑. Nam quod Servius ad Vergil. Aen. III, 211 docere videtur *Īŏnicum* ab Io, Inachi filia, *Ĭōnicum*, ab Ἰωνία fieri, nihil est. — *remugiens*] Carm. III, 10, 5 sq. III, 29, 57. — *opima praeda*] Non intellego cum scholiastis de pinguitudine corporis Maevii, sed ut posita haec sunt vocabula apud Cic. Rosc. Am. 3, 8: „illam opimam praeclaramque praedam.“ cf. Cic. Verr. II, 1, 50: „Indignum videri coepit, ex tanta aede non *opimum praeda* discedere“; et Valer. Fl. III, 143: „opima cadavera“ i. e. ex quibus spoliantes ditescunt. — *porrecta*] de

Opima quodsi praeda curvo litore
Porrecta mergos iuveris,
Libidinosus immolabitur caper
Et agna Tempestatibus.

Carmen XI.

Petti, nihil me sicut antea iuvat
Scribere versiculos amore percussum gravi,
Amore, qui me praeter omnes expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.

cadavere extento. Sic omnes codd.; coniectura Bentleii *proiecta* facile caremus. — *iuveris*] Sic cum Meinek. Haupt. Linker. Keller. Mueller. Lehrs. Eckstein. Schütz. ex minore quidem parte MSS., sed quam magnopere adiuvat Commentator Cruquii, apud quem est *paveris*. Plurimi codd. *iuverit*. Ad sententiam, quae inest in verbo, compara Plaut. Capt. I, 2, 23: „neque unquam quicquam me iuvat, quod edo domi.“ Stat. Silv. IV, 9, 51: „Aut cum me dape iuveris opima.“ Quintil. Declam. IX, 15: „Si hominem cibo iuvissem.“ — *mergos*] Qui quanquam cadavera non attingunt insatiabiles tamen sunt. Plin. IX, 37, 79: „Insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis et inter aves mergis.“ — *Tempestatibus*] Verg. Aen. III, 120. V, 772.

Carmen XI.

Apud amicum Pettium conqueritur se tantopere nunc captum esse amore ut ne versus quidem facere, dulcissimum ante studium, aut possit aut velit: nihil se posse aliud cogitare nisi amorem; eodem se semper vel ultro trahi. Pettius — sic in antiquis editionibus et inscriptionibus nomen scribitur — quis fuerit nescimus; neque potest definiri annus quo videatur scriptum hoc carmen, nisi quod tribus annis post Epod. 12 compositum esse versu 5 ostenditur. Suspicantur igitur non male, scriptum hoc esse a. 716; alii minore probabilitate ad a. 720. v. 721 rettulerunt.

V. 2. *versiculos*] non sine aliquo contemptu Cic. Orat. 20, 67: „Apud quos (comicos poetas), nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud cottidiani dissimile sermonis;“ sed cf. Sat. I, 10, 58. — *percussum*] Variant codd. inter *percussum* et *perculsum*; illud praetuli cum Bentleio, qui haec docuit: „*percellere* maius quid quam percutere significat, tanta scilicet vi percutere, ut evertas et solo prosternas. Ergo in re graviore *perculsus* aptius vocabulum est; in leviore adfectu *percussus* potius dixeris, ubi animus scilicet ut ictus, saucius, non eversus tamen et consternatus. cf. Epod. 7, 16. Vergil. Georg. II, 476. Aen. IX, 199.“ — *praeter omnes*] vide ad Epod. 3, 9. — *expetit urere*] me prae omnibus elegit quem urat. Vide ad Carm. I, 1, 8. De praepositione *in* compara Ovid. Rem. Am. 283: „in qua male vulneror una.“ id. Met. VII, 21: „quid in hospite, regia, virgo ureris?“ id. A. A. I, 731: „pallidus in Lyrice silvis errabat Orion.“ Terent. Eun. III, 5, 19: „in hac commotus sum.“ — *honorem*] frondes, ut Verg. Georg. II,

Heu me, per urbem — nam pudet tanti mali —
Fabula quanta fui! Conviviorum et paenitet,
In quis amantem languor et silentium
Arguit et latere petitus imo spiritus.
Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium? querebar applorans tibi,
Simul calentis inverecundus deus
Fervidiore mero arcana promorat loco.
Quodsi meis inaestuet praecordiis
Libera bilis, ut haec ingrata ventis dividat
Fomenta vulnus nil malum levantia,
Desinet imparibus certare summotus pudor.
Ubi haec severus te palam laudaveram,
Iussus abire domum ferebar incerto pede
Ad non amicos heu mihi postes et heu
Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
Vincere mollitia amor Lycisci me tenet;

404. cf. Carm. I, 17, 16. — *nam pudet*] Inest in his causa, cur *heu me* vocabulis doloris et aegritudinis sensum prodiderit. cf. Carm. III, 11, l. 30. — *fabula*] Latinis fabulae dicuntur qui hominibus confabulandi et ridendi occasionem praebuerunt. cf. Epist. I, 13, 9. — *languor*] non pallor oris, sed torpor quidam animi et omnium rerum, de quibus agitur, neglegentia. Inde oritur *silentium*. — *arguit*] Est perfecti temporis. — *Contrane*] Indignantis est exclamatio, ut Epod. 8, 1. — *lucrum*] cum Inachia ditiorem rivalem propter pretiosa dona ingenio pauperis poetae praeferret. — *applorans*] Praeter h. l. non videtur legi nisi semel apud Senecam. — *inverecundus*] Simulac vini largiore usu effectum erat, ut amore me captum profiterer. Aliter Bacchus *verecundus* est Carm. I, 27, 3. — *inaestuet*] *ἅπαξ λεγόμενον*; similiter Catull. 62, 47: „animo aestuante.“ — *libera bilis*] cf. Epod. 4, 10. — *ventis dividat*] h. e. ventis dissipanda tradat. cf. Carm. I, 26, 1 sqq. — *fomenta*] querelas, ex quibus remedia saepe et solacia petuntur. cf. Epist. I, 3, 26. *Ingrata* sunt, quia vulnus nihil levant. — *imparibus*] ingenio inferioribus. Est tertius casus. Vide ad Carm. I, 3, 13. — *summotus pudor*] poetice pro: summoto pudore desinam certare imparibus. — *te palam*] Ovid. Trist. V, 10, 39: „*meque palam* de me tuto mala saepe loquuntur.“ Liv. VI, 14, 5: „inde rem creditori *palam populo* solvit.“ — *incerto pede*] cum pedes quasi invitum me ad Inachiam perducerent. — *postes*] cf. Carm. III, 10, 2. 20. — *mollitia*] Codd. omnes *mollitia*; Bentleius tamen *mollitie*, ut evitaretur „vastus ille et inconditus sonus *a. a.*“ Secuti sunt Meinek. Müller. Eckstein. Schütz. Kellerus defendit codicum *mollitia* nec haerendum esse docuit in duplici littera *a a*; versus enim asynartetus est inter utramque litteram *a*. — *renodan-*

Unde expedire non amicorum queant
Libera consilia nec contumeliae graves,
Sed alius ardor aut puellae candidae,
Aut teretis pueri longam renodantis comam.

Carmen XII.

Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris?
Munera quid mihi quidve tabellas
Mittis nec firmo iuveni neque naris obesae?
Namque sagacius unus odoror,
Polypus an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam canis acer, ubi lateat sus.
Qui sudor vietis et quam malus undique membris
Crescit odor, cum pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Iam manet umida creta colorque
Stercore fucatus crocodili, iamque subando
Tenta cubilia tectaque rumpit!
Vel mea cum saevis agitat fastidia verbis:
Inachia langues minus ac me;
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
Mollis opus. Pereat male quae te

tis comam] qui, ut puellae solebant, comam eleganter in nodum retro colligit.

Carmen XII.

V. 1. *barris*] „Apud Indos elephantus a voce *barrus* vocatur; vox eius *barritus*.“ Isid. Origg. XII, 2, 14. — *quid mihi*] Praetulerunt alii, etiam Ritter. Keller. Peerlkamp. Eckstein. Schütz. Mueller. ex maxima parte codicum *cur*, non bene; nam orta est particula ex glossa, quae postea in versum irrepsit, ut modo *cur mihi quidve* modo *quid mihi curve* scriberetur. Recte igitur Bentleius simplicissimum et elegantissimum revocavit *quid mihi quidve*. Sic etiam Haupt. Meinek. Linker. Lehrs., et Orellius bene vidit, ingratam h. l. effici variationem inter *cur* et *quid*. — *tabellas*] epistulas amatorias. — *obesae*] crassae, pinguis; tum, quia pinguedo sagacitatem impedit, obtusae, hebetis. — *sagacius unus*] Unus saepe superlativis, raro comparativis additur. cf. Verg. Aen. I, 15. — *polypus*] vide ad Sat. I, 3, 40. — *vietis*] h. l. bisyllabum. — *creta*] Ovid. A. A. III, 199: „Scitis et inducta candorem quaerere creta.“ — *stercore crocodili*] Plin. N. H. XXVIII, 8, 28: „Intestina (crocodili) diligenter exquiruntur iucundo nidore farta. Illita quoque ex

Lesbia quaerenti taurum monstravit inertem,
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cuius in indomito 'constantior inguine nervus,
Quam nova collibus arbor inhaeret.
Muricibus Tyriis iteratae vellera lanae
Cui properabantur? Tibi nempe,
Ne foret aequales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua quam te.
O ego non felix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos capreaeque leones!

Carmen XIII.

Horrida tempestas caelum contraxit, et imbres
Nivesque deducunt Iovem; nunc mare, nunc siluae
Threïcio Aquilone sonant: rapiamus, amici,

oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit (crocodilea)." — *ac me*] de *ac* vel *atque* post comparativam formam cf. ad Epod. 15, 5. — *Lesbia*] lena. — *muricibus Tyriis iteratae*] dibapha. Vide ad Carm. II, 16, 16. — *pavet lupos*] De accusativo vide ad Carm. IV, 5, 25.

Carmen XIII.

Compositum videtur haud ita multo post pugnam Philippensem, quanquam alii annum potius 721 vel 722 significari putant. Est autem simillimum carmini I, 9; die enim hiberno ac pluvioso adhortatur amicos, ut genio indulgentes eas ante omnia removere velint molestias, quibus tunc ipsum iniquitate anni premantur, futuri temporis rerumque publicarum curam benignitati et consilio deorum bono animo mandent. Quod praeceptum ut auctoritate firmet, exemplo utitur Chironis, qui Achilli alumno, cum fatum Parcarum certa voluntate fixum ac destinatum effugere non posset, ut quicquid sibi vitae concessum esset laeto animo transigeret neve nimia futurarum rerum sollicitudine ipse perderet sapienti quondam consilio suaserat.

V. 1. *horrida*] ut apud Ovid. Am. II, 16, 19: „si premerem ventosas *horridus* Alpes." — *contraxit*] Cic. N. D. II, 40, 102: „Sol modo accedens, tum autem recedens quasi *tristitia quadam contrahit terram*, tum vicissim laetificat"; unde qualis in hoc verbo insit metaphora intellegas. — *Iovem*] pluvium. Sic Lucr. I, 250: „Postremo pereunt imbres, ubi eos pater Aether In gremium matris Terrai praecipitavit: At nitidae surgunt fruges ramique virescunt Arboribus cett." cf. Verg. Georg. II, 325 sqq. — *Threïcio Aquilone*] Hiatus in proprio nomine et arsi veniam inveniet. Cuius rei exempla ex Ovid. Metam. congessit Loersius ad Met. III, 184 haec: II, 244. V, 312. 409. 625. VIII, 310. XI, 93. IV, 535. XI, 17, quae tamen omnia praeter unum (V, 625) hoc habent commune, quod hiatus admissus est in arsi quinti pedis. Ceterum cf. Carm. I, 25, 11. — *amici*] Sic omnes libri, quorum auctoritas propter v. 6, ubi symposiarchum alloquitur, non debuit contemni a

Occasionem de die, dumque virent genua
Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
Tu vina Torquato move consule pressa meo.
Cetera mitte loqui: deus haec fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achaemenio
Perfundi nardo iuvat et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus,
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte, mortalis dea nate puer Thetide,
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina lubricus et Simois;

Bentleio, qui ex coniectura scripsit *amice*. Hunc secuti sunt Haupt. Meinek. Linker. Mueller. Lehrs. Eckstein. Ne illud quidem necessarium est, quod Kellerus excogitavit: „equidem *amici* = *nos amici*, non = *vos amici* interpretandum esse arbitror"; quod, quanquam Schützio non displicuit, tamen difficultatem, si quae inest in varia allocutione *amici* et v. 6 *tu*, non potest amovere. Symposiarcha non ut deus ex machina in auxilium vocatur, sed sua sponte adest. cf. Carm. I, 27, 7. 37, 4. — *de die*] de praesenti die, nihil confisi futuro tempore. cf. Carm. III, 8, 27. — *virent genua*] cf. Carm. I, 9, 17. In genibus robur corporis inesse visum est antiquis hominibus. Plin. N. H. XI, 45: „Genibus hominum, inquit, inest quaedam religio observatione gentium; haec supplices attingunt, ad haec manus tendunt, haec ut aras adorant; fortasse quia inest iis vitalitas." Inde Homerica illa *θεῶν ἐν γούνασι κεῖται* et *γούνατα λύειν*. — *obducta*] curarum nubibus. — *senectus*] severitas ac morositas senilis; sic Epist. I, 18, 47 *senium*. — *Torquato*] cf. Carm. III, 21, 1. Ex hoc loco Valckenarius nimis acute efficere conatus est, hoc carmen scriptum esse ab Horatio ipso suo natali die anni 714. — *move*] cf. Carm. III, 21, 6. III, 28, 7. — *cetera*] Intellegenda hominum discordia et perturbatus rerum civilium status; ut Carm. I, 9, 9. — *haec*] de quibus nunc sumus solliciti. — *Achaemenio*] cf. Carm. II, 11, 16. II, 12, 21. III, 1, 44. Neutralem positionem *nardum*, quae est etiam Epod. 5, 59, h. l. codicum auctoritas tuetur. — *iuvat*] Indicativus positus est ut Carm. I, 4, 9. 37, 1; poeta enim iam non optat aut adhortatur, sed ostendit ac docet; quare iniuria Peerlkampius *iuvet* scribi voluit. — *Cyllenea*] Mercurius, natus in Cyllene Arcadiae monte, lyram invenisse dicebatur. cf. Carm. I, 10, 6. — *grandi*] Referendum hoc ad ingentem corporis staturam, qualis esse solebat heroum. — *mortalis dea*] Noli neglegere artem poetae, qui quae contraria sunt loci propinquitate coniunxit, ut vitae brevitas etiam Achillis deae filii clarius illustraretur. cf. Verg. Aen. VI, 365. VIII, 293. — *Assaraci*] Hom. Il. XX, 232. — *frigida flumina*] Plurali numero indicari videntur variae quas flumen per agrum Troianum serpens edit species. Cum *parvum* dicit Scamandrum, repugnare videtur Homero Il. XXI, 15. At non priscam aetatem sed suum tempus respexit, quo „(Caesar) Inscius in sicco serpentem pulvere rivum Transierat, qui Xanthus erat", ut Lucan. Phars. IX, 972. In qua re si quid peccatum est, poetae tribuendum est, non scribis; itaque abstinendum erit a coniecturis *proni* (Bentl.), *puri* (Peerlkamp.), *torvi* (Hermann.), *tardi* (Meinek.), *flavi* (Heins.). Adversus Meinekii coniecturam, ab Hauptio, Linkero, Muellero et Lehrsio nuper receptam,

Unde tibi reditum certo subtemine Parcae
Rupere nec mater domum caerula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis aegrimoniae dulcibus alloquiis.

Carmen XIV.

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethaeos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,
Candide Maecenas, occidis saepe rogando:
Deus, deus nam me vetat

Ritterus haec adnotavit: „*celeri* flumine in mare pergere Scamandrum Welckerus testis fidus mihi asseveravit.“ Celeritatem Scamandri etiam Kellerus, qui a. 1874 eum fluentem vidit, testatur. — *lubricus et Simois*] Adiectivum, de celeri cursu positum, frequentissimum est fluviorum ornamentum; ut Ovid. Fast. IV, 337 „*lubricus Almo*“, ibid. VI, 238 „*lubrice Tibri*“ Am. III, 6, 91 „*lubricus amnis.*“ Et Simois apud Verg. Aen. V, 261 *rapidus* est. — *subtemine*] poetica variatione pro *filo*, quod certo et immutato tempora sectum vitae finem imponit. — *cantu*] cf. Hom. Il. IX, 186. — *alloquiis*] quae, vina et cantus, dulcia sunt alloquia, solacia aegrimoniae. *Alloquium* ante Augusti aetatem non videtur fuisse usitatum. — *deformis*] quae deformat ut vultum sic animum. Eadem ratione Lucan. Phars. VIII, 81 „*deformis dolor.*“ Ceterum conferas Stat. Silv. II, 1, 232: „noctesque Dulcibus alloquiis et vivis vultibus imple.“

Carmen XIV.

Simili ratione qua Epod. 11 Horatius quod carminibus conscribendis limandis edendisque operam dare non possit, saeva amoris potestate effici Maecenati amico candido animo profitetur. In qua re suas rationes comparat cum Anacreonte Teïo, quem quid sentiret amoris vi coactum saepe in carminibus deposuisse indicat, nimirum ut animum curis gravatum levaret, conscripta dein carmina iteratis curis non limasse, sed intacta reliquisse. En habemus vere lyricum poetam, qui ex intimo pectore sensus haurit, quaeque ipse vel passus est vel vidit vel fecit carminibus prodit. In fine carminis ipsum Maecenatem quid valeat amor sentire ait poeta; iam opponitur puella a Maecenate amata libertinae Horatii, unde non pauci interpretes concludere ausi sunt, amicam Maecenatis Terentiam esse, tum sponsam, nondum in matrimonium ductam. Sed cf. ad Carm. II, 12. Ceterum hoc carmen non ita multo ante editam *συλλογὴν* Epodorum scriptum esse videtur.

V. 1. 2. *imis sensibus*] ut Verg. Buc. 3, 54. cf. Epod. 11, 10. — *oblivionem*] earum rerum, quas promiserim me facturum. — *ducentia*] ut Carm. III, 27, 42; aliter Verg. Aen. IV, 560. — *deus nam*] *Nam* particula proxime est referenda ad v. *occidis* quocum cf. Carm. II, 17, 1; dicit enim hoc: tu non desinis me rogare, ita ut perpetuis quaestionibus cruciatum me sentiam; nam quid ego aliud tibi respondeam nisi hoc unum, deum esse qui me

Inceptos, olim promissum carmen, iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
Anacreonta Teïum,
Qui persaepe cava testudine flevit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser: quodsi non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tua; me libertina neque uno
Contenta Phryne macerat.

Carmen XV.

Nox erat et caelo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera,

absolvere non patiatur incepta carmina. Ceterum cf. ad Carm. I, 18, 3. — *olim*] iamdudum tibi promissum iamborum librum; quo nomine non est dubium quin epodos a maiore parte nominare voluerit. Carminis nomine lyrica poesis significatur, opposita epicae; sic apud Quintilianum II, 4, 2: „fabula, quae versatur in tragoediis atque *carminibus*." Similiter Lucretius VI, 936 de toto primo libro: „Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res Commemorare, quod in primo quoque *carmine* claret." — *ad umbilicum adducere*] „Extremitas chartae papyraceae vel membranae, ex quibus conficiebantur volumina, agglutinabatur bacillo, cui circumvolvebatur totum volumen. Illius capita ex osse aut ligno facta *umbilici* vocabantur, quia in media parte libri erant." *Fea*. Est igitur absolvere, ut Mart. IV, 91, 1: „Ohe, iam satis est, ohe libelle, Iam pervenimus usque ad umbilicos." — *arsisse*] cum ablativo. cf. Carm. II, 4, 7. III, 9, 5, ubi vide. — *miser*] propter nimiam vim etiam felicis amoris. — *quodsi*] de usu huius particulae apud Horatium vide ad Carm. I, 1, 35. Fuerunt, quibus aut languida aut inepta videretur ea particula, et Peerlkampius: „in his, inquit, conexionem cum toto carmine video nullam, neque unus omnium interpretum ostendit." *Axtius* ex coniect.: *quo si* i. e. quandoquidem, siquidem, quia isto tuo igni non pulchrior cet.; receperunt Meinek. et Lehrs. — *ignis*] Verg. Buc. 3, 66. — *neque uno*] i. e. ac ne uno quidem contenta. Liv. XXXVIII, 21, 6: „saxis nec modicis utebantur." Sic augetur levitas mulierculae, ipso nomine *libertinae* iam indicata. — *macerat*] Carm. I, 13, 8.

Carmen XV.

Perfidiam Neaerae, quae sanctissimo iureiurando interposito perpetuam ei fidem promiserat, graviter accusat, et ita quidem, ut iamiam se eam relicturum aliamque sibi fide et animo parem etsi minus pulchram quaesiturum minetur, rivali autem nunc glorianti ostendat neque divitias Croesi neque sapientiam Pythagorae neque pulchritudinem Nirei eum ab eadem perfidia tueri posse. Quo anno carmen compositum sit nos latet. Bene autem ii iudicant, qui hoc pulcherrimum carmen, si non antiquissimum omnium,

Cum tu magnorum numen laesura deorum
In verba iurabas mea,
Artius atque hedera procera astringitur ilex
Lentis adhaerens bracchiis:·
Dum pecori lupus et nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare,
Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute Neaera!
Nam si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes
Et quaeret iratus parem,
Nec semel offensae cedet constantia formae,
Si certus intrarit dolor.

inter antiquissima tamen Horatii habent atque a. 713 scriptum existimant.

V. 1. *Nox erat*] Sic incipit etiam Ovidii carmen Am. III, 5: „Nox erat et somnus lassos summisit ocellos," et similiter eiusdem Am. I, 5: „Aestus erat mediamque dies exegerat horam." Id. ex Pont. III, 3, 5: „Nox erat et bifores intrabat luna fenestras." — *minora sidera*] cf. Carm. I, 12, 47. — *in verba iurabas mea*] Liv. XXVIII, 29: „Milites in verba P. Scipionis iurarunt;" a militibus igitur ad amantes translata res. cf. Epist. I, 1, 14. — *artius atque*] *Atque* post adiectivorum comparativos pro *quam* ponitur rarissime aut nunquam ab oratoribus, saepius a poetis. cf. Sat. I, 1, 46. I, 2, 22. 5, 5. 6, 130. 10, 34. 59. II, 3, 241. 270. II, 7, 96. Verg. Aen. III, 561. — *hedera*] eadem imago Carm. I, 36, 20. Catull. 61, 33: „Mentem amore revinciens, Ut tenax hedera huc et huc Arborem implicat errans." — *Orion*] vide ad Carm. III, 27, 18. I, 28, 21. Epod. 10, 10. — *infestus*] semel positum, cum bis necessarium sit ad explendam sententiam: dum pecori lupus infestus foret et nautis infestus Orion cet. Peerlkampius vv. 8. 9 ut spurios eiciendos esse putavit. Lehrsius post v. *lupus* duos versus excidisse suspicatus est. — *turbaret*] Sic et postea *agitaret* in plurimis codicibus; atque immerito prava paucorum codicum lectio *turbarit*, *agitarit* a Bentl. Meinek. Haupt. Linker. Lehrs. praelata est. Utique enim referenda sententia ad imperfectum *iurabas*, quo idem tempus vehementer efflagitatur. Suo more Horatius tres eiusdem rei imagines coniunxit, duas ex natura rerum, tertiam ex mythologia petitam. Compara Carm. II, 10. De Apolline vide ad Carm. I, 21, 2. — *mea virtute*] per me, meis viribus. cf. Plaut. Mil. III, 1, 82: „Deum virtute transeuntem hospitio accipere." ibid. 142: „tua te ex virtute et mea Meae domi accipiam benigne." Sententia haec est: quantum in me est, efficiam, ut tuae te perfidiae paeniteat. — *in Flacco*] Cum vi et gravitate nomen ponitur tanquam tertiae personae. Vide ad Carm. IV, 6, 44. Müllerus et Ecksteinius scripserunt *virist*; de qua re cf. ad Carm. I, 3, 37. — *parem*] cf. Epod. 11, 18; meo candore et ingenio dignam. — *semel offensae*] semel invisae, ut apud Cic. Sest. 58: „cui nos offensi invisique fuerimus." Hoc minatur, si semel pectus ita intraverit dolor, ut aliam

Et tu, quicumque es felicior atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multa dives tellure licebit,
Tibique Pactolus fluat,
Nec te Pythagorae fallant arcana renati
Formaque vincas Nirea,
Heu heu translatos alio maerebis amores:
Ast ego vicissim risero.

Carmen XVI.

Altera iam teritur bellis civilibus aetas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit,

puellam quaesiverit, nunquam se hac relicta ad Neaeram quanquam pulchriorem rediturum. Bentlei. Peerlkamp. Axt. Müller. Eckstein. Schütz. Keller. ex coni. *offensi* i. e. mea, qui offensus sum, constantia. Similiter Epod. 11, 13. — *superbus incedis*] cf. Epod. 4, 5. — *sis licebit*] cf. Carm. I, 28, 35. III, 27, 13. Sat. II, 2, 59. — *Pactolus*] Plin. N. H. XXXIII, 4: „Aurum invenitur fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniae, Pado Italiae, Hebro Thraciae, Pactolo Asiae, Gange Indiae. Non ullum absolutius aurum est, cursu ipso trituque perpolitum." — *renati*] vide ad Carm. I, 28, 10. — *Nirea*] vide ad Carm. III, 20, 15. — *risero*] Fut. exact. de re, quae aliam rem futuram vel comitabitur vel celerrime sequetur, ut ap. Cic. ad Attic. V, 1: „Tu invita mulieres, ego accivero pueros." id. Verr. II, 62. Caes. B. G. IV, 25.

Carmen XVI.

Memorabilis est Acronis scholiastae ad versum 41 adnotatio: „In quo (Oceano) sunt insulae fortunatae, ad quas Sallustius in historia dicit victum voluisse ire Sertorium;" cui fides accedit ex auctoritate Plutarchi in vita Sertorii c. 9 eandem rem narrantis. Iam cum Horatium misero rei publicae statu graviter adflictum hoc carmine idem civibus suis consilium dare videamus, non inanis videtur coniectura poetam Sertorianam illam vocem in simili omnium rerum desperatione arripuisse et poeticis imaginibus ac luminibus illustrasse. Summa autem Romanarum rerum desperatio, quae per totum carmen quasi regnat, quod aliud tempus ostendere potest nisi illud quo Brutianae partes dissipatae ac profligatae nullam restituendae libertatis spem reliquerant necdum Horatius cum contraria parte ita pacem fecerat ut salutem inde posset exspectare? Quare scriptum videtur carmen a. u. c. 713 sub initium belli Perusini. Scaena quae carmini quasi subiecta est, sumpta est ex contione civium, ad quos poeta agit de re publica; ut speciem praebeat orationis ad populum habitae metrorum vinculis circumclusae. In qua re quaerenda mihi videtur causa molestae cuiusdam ubertatis ac paene vitiosae latitudinis, quam ut in magna figurarum τοῦ ἀδυνάτου copia ita in nimia fortunatarum insularum descriptione reprehendas. Ceterum animadvertendum est, principalem sententiam eandem esse quam in Epod. 7 inesse vidimus.

V. 1. *Altera*] nam Sullana aetas prima fuit. — *teritur*] Recte Com-

Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi
Minacis aut Etrusca Porsenae manus,
Aemula nec virtus Capuae nec Spartacus acer
Novisque rebus infidelis Allobrox,
Nec fera caerulea domuit Germania pube
Parentibusque abominatus Hannibal,
Impia perdemus devoti sanguinis aetas,
Ferisque rursus occupabitur solum.
Barbarus heu cineres insistet victor et Urbem
Eques sonante verberabit ungula,
Quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini,
Nefas videre! dissipabit insolens.

ment. Cruq. *consumitur.* — *suis et ipsa*] In pedestri oratione scriberemus *suis ipsius viribus*; *et* part. postposita est. cf. Epod. 7, 9 sq. Augustin. de C. D. 18, 45: „Roma late orbi terrarum imperans tanquam se ipsam ferre non valens sua se quodammodo magnitudine fregerat.“ Similiter scripsit Livius VI, 19: „ut suis ipse oneratus viribus ruat.“ — *Marsi*] Trina in his versibus diversorum hostium quasi quaedam castra coniuncta, distichorum spatio inter se divisa. In qua re quod diversissimas quasque nationes coniunxit poeta, id consulto factum puto, nimirum quo magis pateret nihil unquam fuisse quod Romanam potestatem imminuere potuisset. Iam habes etiam cur vv. 6 et 8 non videatur necessarium librorum particulam *que* in *ve* mutare. — *Capuae*] Cic. de leg. agr. II, 32: „Maiores tres solum urbes in terris omnibus, Karthaginem, Corinthum, Capuam statuerunt posse imperii gravitatem ac nomen sustinere.“ — *Allobrox*] Videnda necessario coniuratio Catilinaria et bellum quod eam secutum est. Cic. de prov. cons. 13: „C. Pomptinus ortum repente bellum Allobrogum atque hac scelerata coniuratione (Catilinae) excitatum proeliis fregit eosque domuit qui lacessierant.“ Allobroges Galli erant, de quorum novarum rerum studio certissimus locus est Caes. B. G. IV, 5. Ceterum singularis *Allobrox* non legitur nisi in poetarum libris. — *caerulea*] Tacit. Germ. 4 de Germanorum habitu corporum: „truces et *caerulei oculi,* rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida.“ — *parentibus*] maioribus nostris. Qualem Romani Hannibalem cogitaverint, ex hoc loco Senecae de ira II, 5 intellegas: „Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: o formosum spectaculum! Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque complesset. Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini et ab infante caedibus admotus?“ — *abominatus*] passive ut Liv. XXXI, 12, 8. — *devoti sanguinis*] exitio destinatae originis, ut Stat. Silv. V, 3, 116: „non tibi deformes *obscuri sanguinis* ortus.“ cf. Hor. Carm. III, 27, 65. — *rursus*] ut ante urbem conditam. — *cineres insistet*] Apposite ad primam verbi significationem oritur vis *calcandi* et *insultandi* cum notione contumeliae et contemptionis etiam in verbo *verberabit* conspicua, neque ita rarus est accusativus obiecti propter cognatas adeundi, ineundi, ingrediendi notiones. Verg. Aen. VI, 563. Terent. Eun. II, 3, 3: „quam insistam viam?“ — *carent*] h. e. nunc defenduntur, quia Romanis sacra sunt. „Sic dicit, quasi Ro-

Forte quid expediat communiter aut melior pars
Malis carere quaeritis laboribus:
Nulla sit hac potior sententia, Phocaeorum
Velut profugit exsecrata civitas
Agros atque Lares patrios habitandaque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis,
Ire pedes quocumque ferent, quocumque per undas
Notus vocabit aut protervus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? Secunda
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed iuremus in haec: simul imis saxa renarint
Vadis levata, ne redire sit nefas,
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina laverit cacumina,

mulus sepultus sit, non ad caelum raptus aut discerptus a senatoribus: nam Varro post Rostra fuisse sepulcrum Romuli dicit." *Porphyrio.* — *videre*] cf. Carm. I, 11, 1.

V. 15. *Forte quid*] Si sana codd. est lectio, omissa particula *si* (ut Sat. II, 5, 74. Epist. I, 6, 56) verba sic sunt coniungenda: Si forte quaeritis communiter (omnes) aut melior pars quid expediat carere laboribus i. e. quid efficiat ut careamus. *Madvig.*: forte quid expediat! i. e. forte aliquod remedium, ut forte non sit adverbium: dein post *laboribus* habet signum interrogandi. Idem placuit Ecksteinio; Müllerus autem scripsit: „Forte, quod expediat, communiter ... laboribus?" Sic nunc etiam Kellerus cum Rutgersio, ut sit *quod expediat* idem quod *quod prosit, quod utile sit.* Idem laudavit Hirschfelder: fortasse recte, nam illud *expedit carere* pro *expedit ut careamus* dubitari potest, num latinum sit. *Lehrs.* ex coni.: „*Ferte quod expediat* communiter aut mel. p. *quo velit* lab. i. e. date quod expediat communiter aut quo mel. pars velit carere laboribus." — *communiter*] cf. Ovid. Met. VI, 262: „dique o communiter omnes." — *Phocaeorum*] Herod. I, 165. — *exsecrata*] Herod. l. l.: „ἐποιήσαντο ἰσχυρὰς κατάρας." — *profugit agros*] ut Colum I, 3: „ut propter iniurias vicinorum sedes suas profugerint." Curt. X, 2: „ne servi quidem uno grege profugiunt dominos." — *ire*] Madvig. ex coniect. *ite*; quod recepit Ecksteinius. Sed coniungendus infinitivus cum praecedente ablativo *hac*, ut sit: *quam ire.* — *habitanda*] cf. Carm. III, 3, 40 sq. — *pedes*] cf. Carm. III, 11, 49. — *protervus*] Carm. I, 26, 2. — *saxa*] Ad exemplum Phocaeorum, qui ferri massam in mare iniecisse dicuntur. Aliud figurae τοῦ ἀδυνάτου exemplum praebet Claudian. in Eutrop. I, 350: „si talibus, inquit, Creditur et nimiis turgent mendacia monstris; Iam testudo volat, profert iam cornua vultur; Prona petunt retro fluvii iuga; Gadibus ortum Carmani texere diem, iam frugibus aptum Aequor, et assuetam silvis delphina videbo." Etiam Ovid. Trist. I, 8, 1 sqq.: „In caput alta suum labentur ab aequore retro Flumina, conversis Solque recurret equis, Terra feret stellas, caelum findatur aratro, Unda dabit flammas et dabit ignis aquas." Versus 27—39 ut spurios notavit Peerlkampius, scilicet ne luxuriari videretur poeta ingenio. — *Matina*] vide ad

In mare seu celsus procurrerit Appenninus,
Novaque monstra iunxerit libidine
Mirus amor, iuvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba miluo,
Credula nec ravos timeant armenta leones,
Ametque salsa levis hircus aequora.
Haec et quae poterunt reditus abscindere dulces
Eamus omnis exsecrata civitas,
Aut pars indocili melior grege; mollis et exspes
Inominata perprimat cubilia!
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Etrusca praeter et volate litora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva divites et insulas,
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis
Et imputata floret usque vinea,

Carm. I, 28, 3, — *ravos*] sic Blandin. codices omnes. Alii *flavos* (Haupt. Linker. Keller.) vel *fulvos*; sed vide ad Carm. III, 27, 3. — *armenta leones*] hunc versum et v. 49 imitatus esse videtur Vergilius in ecloga 4 v. 21 sq.; haec enim ecloga a. u. c. 714 scripta est. Sic Hertzius Anal. I, p. 17. — *levis hircus*] Oxymoron: nam natura villosus est hircus, levis factus cum per aquam natavit. — *haec et quae*] Coniunge cum *exsecrata*: his similibusque exsecrationibus factis. Accusativum compara cum hoc apud Ciceron. ad Attic. VI, 2, 2: „*quod* quidem illum soleo hortari.“ — *dulces*] blandos; ad redeundum in patriam propensus est hominum animus. Pluralis *reditus* varia redeundi consilia et conatus significat. — *exsecrata civitas*] Consulto haec repetuntur ex v. 18, quo par Phocaeorum et Romanorum status magis etiam inculcetur. — *Etrusca praeter*] Praepositiones postpositas (vide ad Carm. III, 3, 11) encliticarum vocularum instar nomini suo adhaerere caesura ostendit atque altera enclitica *et*. Alii tmesim vident, pro *praetervolate*. — *circumvagus*] ἀψόῤῥοος. Catull. 64, 30: „Oceanusque pater, totum qui amplectitur orbem.“ — *arva*] De iterato in altero versu eodem vocabulo — in qua re quanta vis insit non est quod dicatur — conferas Epod. 11, 3. Verg. Aen. VI, 86. VII, 586 sq. Porphyrion: „Ordo est: Oceanus circum arva beata vagus.“ Inde Peerlkamp. hanc formavit sententiam: „*Nos manet Oceanus circumvagus arva; beata Petamus arva*“; Bentl. et Eckstein. contra: „*N. m. O. circumvagus arva beata; Petamus arva divites et insulas.*“ Neutrum tamen magis placet quam Axtii coniectura *circumvagus: eia, beata* cet. Cf. Ovid. Met. I, 30 sq. XV, 739. — *Cererem*] pro frumento, ut Volcanus pro igne apud Ovid. Met. VII, 104: „Ecce adamanteis Volcanum naribus efflant Aeripedes tauri.“ id. VIII, 290 sqq.: „Is modo crescentes segetes proculcat in herba, Nunc matura metit fleturi vota coloni, Et *Cererem* in spicis intercipit.“ Ceterum lege Ovid. Met. V, 341 sqq. — *pulla ficus*] matura. Ac nascitur ea in sua arbore, non in insitivis ramis; insitione igi-

Germinat et nunquam fallentis termes olivae
Suamque pulla ficus ornat arborem,
Mella cava manant ex ilice, montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussae veniunt ad mulctra capellae
Refertque tenta grex amicus ubera,
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
Neque intumescit alta viperis humus.
Pluraque felices mirabimur, ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glaebis,
Utrumque rege temperante caelitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem;
Non huc Sidonii torserunt cornua nautae,
Laboriosa nec cohors Ulixei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem aestuosa torret impotentia.

tur in beatis insulis non est opus. — *levis crepante*] „Eleganter ipso versu susurrum aquae desilientis imitatus est." *Comm. Cruq.* Aquae quia currunt, apud poetas *pedem* quoque habent; ut Verg. Cul. 17: „Castaliaeque sonans liquido pede labitur unda." Propert. III, 30. — *tenta ubera*] ut Verg. Buc. 4, 21. — *vespertinus*] vide ad Carm. I, 2, 45. — *circumgemit*] Gemere dicuntur ea maxime animalia, quorum vox gementi similis est, sed extendunt poetae notionem, ut Verg. Aen. VII, 15. — *intumescit alta*] Voc. *alta* notione sua artissime cum *intumescit* coniungendum, ut sit „Noch schwillt von Nattern hoch der Boden auf."

V. 53. *mirabimur, ut*] cf. Carm. III, 4, 13 sqq. — *radat imbribus*] proprio sensu; imbres enim agros diluunt et dilacerant. Paulo aliter Sat. II, 6, 25. — *nec*] postpositum; vide ad Carm. I, 8, 6. — *pinguia*] sunt sucosa; artificiose igitur adiectiva per se contraria vicinitate locorum coniuncta sunt, ut saepe. — *Non huc*] Intactae illae insulae sunt ab hominum commercio neque infectae cupiditatibus, mercaturae et commercii illis quidem sociis. Cuius rei triplex adfertur exemplum: Argo navis cum Medea, quae patre relicto peregrinum virum secuta est; Sidonii nautae, qui ut divitias conquirerent in remotissimas regiones penetrabant; Ulixes versutus et astutus. Praeterea notandum, eadem tria exempla clarissima esse per antiquitatem longinquis per Oceanum navigationibus. — *cornua*] antemnarum capita. Verg. Aen. III, 549. Ovid. Met. XI, 476. — *Nulla nocent*] „Hoc loco hi versus in omnibus codd. leguntur. Interpretes eos aut in alium locum vel post v. 52 vel post v. 56 transferunt aut pro spuriis habent. Sed poeta primum eas insularum dotes, quae terra ipsa continentur, vv. 43—52 descripsit, deinde res quae extrinsecus veniunt subiunxit. Terra nihil

Iuppiter illa piae secrevit litora genti,
Ut inquinavit aere tempus aureum;
Aere, dehinc ferro duravit saecula: quorum
Piis secunda vate me datur fuga.

Carmen XVII.

Iam iam efficaci do manus scientiae
Supplex et oro regna per Proserpinae,
Per et Dianae non movenda numina

in se continet quod aut agris aut incolis et gregibus noceat neque extrinsecus mala veniunt. Etenim agros neque nimiae pluviae vexant nec siccitas exurit, incolae a peregrinis non turbantur, pecudes denique nullis contagiis laborant. Igitur neque agris neque hominibus neque pecudibus quicquam timendum est.“ Iahn. Lehrs. hos versus post v. 48 posuit. — *astri*] cf. Carm. III, 13, 9. — *aere*] Tres habet aetates, auream, aeream, ferream, omissa argentea. — *aere, dehinc*] Alii ex codd. *aerea dehinc* (monosyll.), qua lectione molestam, ut dicebant, anaphoram vitarent. At vero recte animadversum est, referri anaphora commotum poetae animum, quo intueatur humani generis depravationem. cf. supra v. 41. Deinde si quid ibi molesti est, id ne adiectivo quidem *aerea* pellitur. Praeterea Meinekius docuit *dehinc* Horatio nunquam esse monosyllabum, v. Sat. I, 3, 104. 5, 97. A. P. 144; contra eidem neque *dein* unquam bisyllabum neque *deinde* et *deinceps* trisyllabum est. Lehrs. plene interpunxit post *aureum*, tum *aere* in *dira* mutavit. — *quorum*] Genetivus est quem solemus obiectivum dicere.

Carmen XVII.

Duobus carminibus, quae in Canidiam sagam et veneficam acerbissime scripta erant (Epod. 5. Sat. I, 8), hoc tertium additur. Fingit enim poeta, Canidiam versibus suis in furorem gravissimamque iram agitatam magica arte etiam in se usam esse, non ut ludibrium et odium in amorem converteret, sed ut durissima quaeque mala in inimicum cumularet. Cuius quidem artis maximam vim iam nunc se sentire simulat inimicamque ut tandem sibi satis cruciato parcere velit supplex obsecrat. Sed surdae sunt aures Canidiae; nunquam ea furorem ultionemque minuet. Duae igitur carminis sunt partes, prior (v. 1—52) qua poeta quicquid olim calumniatus sit mentitum se esse humili animo videtur fateri; altera (v. 53—81) qua Canidia veniam se daturam non negat solum sed poenas etiam aucturam minatur. Qua carminis ratione novam salsissimamque Canidiae irrisionem addi supervacaneum prope videtur uno verbo indicare. Quo anno carmen compositum videatur inveniri nequit; vehementer enim erraret qui ex v. 23 concludi aliquid posse opinaretur. Frankio novissimus omnium epodorum esse visus est, scriptus circa a. 724, aliis a. 715, aliis a. 717.

V. 1. *do manus*] victum me profiteor. Cic. ad Att. II, 22: „Aiebant illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse.“ — *Proserpinae*] a Canidia maga magnopere culta. Eadem de causa etiam Diana memoratur. cf. Epod. 5, 51. — *movenda*] movere deos est deos laedere, violare, irritare. Liv. XXV, 26: „intoleranda vis aestus omnium ferme corpora *movit*.“ Fuit

Per atque libros carminum valentium
Refixa caelo devocare sidera,
Canidia, parce vocibus tandem sacris
Citumque retro solve solve turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum et in quem tela acuta torserat.
Unxere matres Iliae addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam relictis moenibus rex procidit
Heu pervicacis ad pedes Achillei.
Saetosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulixei
Volente Circa membra; tunc mens et sonus
Relapsus atque notus in vultus honor.

etiam proverbium *non movenda moves*, *ἀκίνητα κινεῖς*. — *per atque*] *atque* postponitur a poetis, ut Epod. 8, 11. Sat. I, 5, 4. I, 6, 131. I, 7, 12. — *carminum*] sunt formulae magicae. cf. Epod. 5, 45. — *refixa*] Sic scribendum ex optimis et antiquissimis codd., non *defixa*. Vide ad Carm. I, 28 p. 92. — *solve solve*] Iteratio est enixe precantis. Similiter Carm. I, 35, 15. — *turbinem*] rhombum magicum, qui ut per licia attracta et advoluta agitatus incantatos ad voluntatem magae astrinxit, sic retro actus astrictos vi solvit. cf. Theocr. II, 30: „*Χὡς δινεῖθ' ὅδε ῥόμβος ὁ χάλκεος ἐξ Ἀφροδίτας, Ὣς τῆνος δινοῖτο ποθ' ἁμετέρῃσι θύρῃσι.*“ — *Telephus*] Mysorum rex ab Achille (*Nerei* nepote) vulneratus consulto oraculo responsum tulit: *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται.* Achilles precibus eius motus ferrugine cuspidis hastae suae vulnus sanavit. — *unxere*] Boni etiam codices *luxere*, male; lugere etiam poterant non receptum, unguere non potuerunt. *Unxere* indicat redditum et receptum corpus Hectoris, *luxere* non indicat, nec magis *planxere*, quod proposuit Peerlkampius. Sic igitur recte, etiamsi Homerus Il. XXIV, 776 diserte non narrat quod rerum ratio tulit. — *addictum*] Hom. Il. XXIII, 183. — *homicidam*] Hom. Il. I, 242. De pedibus, qui hoc versu coniunguntur, egregie Meinekius: „Minus offensionis habet anapaesti cum tribracho coniunctio in verbis *pavidumque leporem* (Epod. 2, 35), quorum numerorum volubilitate leporis natura non male indicatur. Similis excusatio adhibenda Epod. 17, 12, quibus numeris non dubitandum videtur quin poeta rei atrocitatem augere voluerit. Nolim igitur neglegentiam poetae accusare, de qua eo minus hic cogitandum est, cum epodus ille, si numeros spectas, eximia arte conditus sit, adeo quidem, ut in longo plus octoginta versuum carmine legem de quinto pede senarii, in brevioribus epodis saepius neglectam, ne semel quidem migraverit.“ — *procidit*] Hom. Il. XXIV, 510. cf. Carm. I, 10, 14. — *pervicacis*] Carm. I, 6, 6. — *laboriosi*] Epod. 16, 60. De Circa vide Hom. Od. X, 388 sqq. Latina forma *Circa* ex bonis codicibus. Circa quoque, etiamsi venefica fuit, precibus molliri potuit. — *sonus*] vox humana. — *relapsus*] in bonis libris legitur *relatus*, de quo Ben-

Dedi satis superque poenarum tibi,
Amata nautis multum et institoribus.
Fugit iuventas et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta lurida;
Tuis capillus albus est odoribus,
Nullum ab labore me reclinat otium;
Urget diem nox et dies noctem, neque est
Levare tenta spiritu praecordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina
Caputque Marsa dissilire nenia.
Quid amplius vis? O mare, o terra, ardeo
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervida
Virens in Aetna flamma: tu, donec cinis
Iniuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.

tleius: „in eo dumtaxat differunt, quod *relatus* externa vi reductum significet, *relapsus* ultro et sponte sua reversum.“ — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *institoribus*] vide ad Carm. III, 6, 30. Sed animadverte quanta insit in hac laude acerbitas et contumelia.

V. 21. *fugit*] Nimirum ficta sunt haec omnia; non verior est canities quam luridus color cutis. Verecundus color rubor est iuventuti proprius; is *ossa* relinquit, cum corpus macie confectum nihil est nisi ossa et cutis. Quare tenenda est codicum lectio *ossa* contra Bentlei coniecturam *ora*, probatam quidem Hauptio, Meinekio, Linkero, Schützio et Muellero. Kellerus vulgatam defendit his locis laudatis: Plaut. Aulul. III, 6, 28: „Ossa atque pellis totus est, ita cura macet;“ id. Capt. I, 2, 30: „ego ossa atque pellis sum misera macritudine.“ Sil. II, 466: „iam lurida sola Facta cute et venis male iuncta trementibus ossa Exstant, consumptis visu deformia membris.“ — *odoribus*] unguentis magicis. — *neque est*] οὐδ' ἔστι. — *negatum*] id quod olim negaveram. — *Sabella*] Sat. I, 9, 29. Ut Marsi sic etiam Sabelli et Paeligni magicarum rerum periti. cf. Epod. 5, 76. infra v. 60. Vide ad Carm. II, 1, 38. — *Hercules*] Epod. 3, 17. — *virens flamma*] ad colorem sulfureae flammae, quam exhalat Aetna. Potest comparari Ovid. Met. II, 778: „pectora felle virent.“ Forcell. s. v.: „nunquam intermoriens, sed perpetuis vigens ignibus,“ sic etiam Kellerus *virens* explicat; Peerlkampio idem est quod *fulgens*. *Virens* optimi codices, etiam Blandinii, quos Keller. Mueller. Eckstein. Schütz. secuti sunt, in aliis *urens*, in paucis *furens*, quod Bentleio, Hauptio, Meinekio, Linkero, Lehrsio placuit. — *cinis*] „Tu veluti quaedam venenorum officina non cessabis me tuis venenis exurere, donec exaruerim et cineris in modum consumptus fuerim?“ — *iniuriosis*] Summa in mortuos iniuria est cineres eorum ventis dissipandos dare. — *Quae finis*] exitus, eventus; sic non raro feminino genere: Verg. Aen. II,

Quae finis aut quod me manet stipendium?
Effare; iussas cum fide poenas luam,
Paratus expiare, seu poposceris
Centum iuvencos sive mendaci lyra
Voles sonari: Tu pudica, tu proba
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenae Castor offensus vicem
Fraterque magni Castoris victi prece
Adempta vati reddidere lumina.
Et tu, potes nam, solve me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus et purae manus,
Tuusque venter Pactumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcumque fortis exsilis puerpera.

554. Liv. XXII, 57. Cic. Leg. II, 22: „Necesse est edisseri a nobis, quae finis funestae familiae cet.“ — *stipendium*] de poena, ut Catull. 64, 173: „Indomito nec dira ferens stipendia tauro“, de adulescentibus et puellis, quos Athenienses quotannis Minotauro miserunt. — *sive mendaci lyra*] Gravissima *εἰρωνεία* hic aperta; nam quam mendacem ita appellat lyram, ut mentitam eam in diffamanda Canidia videatur fateri, eam simul significat nunc mentiri in laudanda. Quae verba *mend. lyr.* cum praecedant, insequentem laudem omnem in irrisionem vertunt. — *perambulabis*] cf. ad Epod. 4, 5. — *Infamis Helenae*] infamatae; Stesichorus enim poeta oculis captus esse dicitur, quia Helenam maledicis et contumeliosis versibus laceraverat. Plat. Phaedr. p. 243. A.: „*Ἔστι δὲ τοῖς ἁμαρτάνουσι περὶ μυθολογίαν καθαρμὸς ἀρχαῖος, ὃν Ὅμηρος μὲν οὐκ ᾔσθετο, Στησίχορος δέ· τῶν γὰρ ὀμμάτων στερηθεὶς διὰ τὴν Ἑλένης κακηγορίαν, οὐκ ἠγνόησεν ὥσπερ Ὅμηρος, ἀλλ' ἅτε μουσικὸς ὢν ἔγνω τὴν αἰτίαν καὶ ποιεῖ εὐθὺς Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος, οὐδ' ἔβας ἐν νηυσὶν εὐσέλμοις οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίας, καὶ ποιήσας δὴ πᾶσαν τὴν καλουμένην παλινῳδίαν παραχρῆμα ἀνέβλεψεν.*“ — *vicem*] Plurimi codices *vice*; sed cf. Plaut. Rud. III. 5, 34: „vos respondetote istinc istarum vicem.“ Cic. Fam. IV, 5: „An illius vicem, credo, doles?“ — *potes nam*] vide ad Carm. I, 18, 3. Epod. 14, 6. Sat. II, 3, 41. 6, 78. Et compara Verg. Aen. VI, 116 sq. Hom. Od. IV, 237, 612. 827. V, 25 sqq. — *paternis*] sordidis parentibus ortam dicit. — *sepulcris pauperum*] cf. Sat. I, 8, 14—20. Divitum sepulcris sui erant custodes. — *novendiales pulveres*] recentes; nono enim die omnia iusta mortuis peracta erant. *Dissipare* est *in magicum usum consumere.* — *Pactumeius*] Est nomen filii suppositicii, quem sibi filium esse dicebat. cf. Epod. 5, 5. Illud autem vere est nomen Romanum, nam in inscriptionibus reperitur. Indicatur certe homo ridiculus vel sordidus. *Venter* autem pro filio positus est, quod quan-

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hibernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis,
Et Esquilini pontifex venefici
Impune ut urbem nomine impleris meo?
Quid proderat ditasse Paelignas anus,
Velociusque miscuisse toxicum?
Sed tardiora fata te votis manent:
Ingrata misero vita ducenda est in hoc,
Novis ut usque suppetas laboribus.
Optat quietem Pelopis infidi pater,
Egens benignae Tantalus semper dapis,
Optat Prometheus obligatus aliti,
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum; sed vetant leges Iovis.
Voles modo altis desilire turribus,
Modo ense pectus Norico recludere,
Frustraque vincla gutturi innectes tuo,

quam singulare est, tamen ipso loco videtur probari.

V. 55. *Neptunus hibernus*] Metonymia; mare procellosum. Vide ad Epod. 16, 43. — *ut tu*] cf. Sat. II, 5, 18. Liv. IV, 2, 12. — *Cotyttia*] sacra nocturna et flagitiosa a Cotyttone Thracia dea impudicitiae dicta. — *pontifex*] Pontifex maximus iudex et arbiter erat omnium rerum sacrarum; quare Canidia Horatium invidiose pontificem appellat Esquilini veneficii cuius arbitrum eum fuisse ostendit Sat. I, 8. — *Paelignas*] vide ad v. 28. — *ditasse*] ut me suas artes docerent. — *Sed tardiora*] Canidia hoc vult: „Quid proderat mihi magna mercede magicam artem didicisse, si te nunc ulcisci non possum? Verum senties meam potestatem; mori males quam vitam ducere a me tibi paratam. Sed tuis votis tardiora fata te manent cet.“ Quod Keller. et qui eum secuti sunt, Eckstein. et Schütz. ex codd. praetulerunt *proderit*, ipsa sententia reprobatur. — *in hoc*] Ovid. Met. VIII, 77. Liv. XXI, 42, 2. Significatur res, propter quam aliquid fieri dicitur. — *Pelopis infidi*] quia in mare coniecerat Myrtilum aurigam, cuius ope Hippodamiam, Oenomai filiam, in matrimonium acceperat. Gravis in hoc loco anaphora *optat*; nam „tu quoque, inquit, nequiquam optabis a perpetua poena morte liberari.“ — *obligatus*] tenacissime ligatus; ut dicunt Latini *nexu se obligare*, similia. — *Norico*] Carm. I, 16, 9. — *recludere*] aperire. Verg. Aen. X, 601. — *innectes*] Sic antiqui codices non pauci, etiam Barcelonensis Hauthalii; alii etiam boni *nectes*, quos omnes recentiores editores secuti sunt. Sed difficilior lectio

Fastidiosa tristis aegrimonia.
Vectabor umeris tunc ego inimicis eques,
Meaeque terra cedet insolentiae.
An quae movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare pocula,
Plorem artis in te nil agentis exitus?

praestare videtur. cf. Verg. Aen. VI, 609. Lucan. II, 670: „Tunc placuit caesis innectere vincula silvis.“ — *vectabor umeris*] In cervicibus tuis sedebo meamque potestatem in aërem sublata quasi triumphans comprobabo. Nec omnino dissimile est Graecorum *καθιππάζεσθαι*. Aesch. Eum. 778: „*θεοὶ νεώτεροι παλαιοὺς νόμους καθιππάσασθε.*“ ibid. 731: „*καθιππάζει με πρεσβῦτιν νέος.*“ — *cereas imagines*] Hoc quid sit, disces ex Verg. Buc. 8,79 sqq. et Theocr. 2, 29: „*Ὡς τοῦτον τὸν καρὸν ἐγὼ σὺν δαίμονι τάκω, Ὣς τάκοιθ' ὑπ' ἔρωτος ὁ Μύνδιος αὐτίκα Δέλφις.*“ — *curiosus*] invidiose dictum: „cum tu ex insidiis arti meae interesses.“ — *pocula*] Praestare videtur pluralis ex bonis codicibus; in aliis *poculum* et *exitum*. Sed plura amoris pocula (Epod. 5, 73) conficere illa norat variaeque artis plures exitus exspectabat. cf. Carm. IV, 14, 38. Pluralem *pocula* praetulerunt Meineke. Linker. Lehrs. Eckstein. Schütz. Müller; non Keller. aut Peerlkamp. — *nil agentis*] nil efficientis; ut Sat. I, 9, 15. II, 3, 103.

Q. HORATII FLACCI
CARMEN SAECULARE
AD APOLLINEM ET DIANAM.

Phoebe silvarumque potens Diana,
Lucidum caeli decus, o colendi

Carmen saeculare.

„Augustus ludos saeculares celebravit a. u. c. 737, cum primum decennium in quod prorogandum sibi a senatu imperium curaverat a. u. c. 727, praeterisset: qua occasione oblata partim praeclarum felicitatis imperii Romani se principe monumentum posteris proponere, partim Romanis legem suam de maritandis ordinibus sensim commendare studuit. Finis igitur huius caerimoniae omnino erat *πολιτικώτατος*. Compacto autem rem cum Quindecimviris sacris faciundis ita egisse videtur, ut hi pro eius voluntate dicis causa consultis libris Sibyllinis et compositis fortasse illis ipsis versibus, quos servarunt Phlegon Trallianus et Zosimus, pronuntiarent, ultimos ludos saeculares celebratos esse a. u. c. 628, quo fortasse piaculum et lustrum aliquod sollemne populi Romani factum erat, cum re vera proxime superiores editi essent a. u. c. 605 vel 608, sequentibus (a. u. c. 705 vel 708) per bellorum civilium turbas intermissis: saeculum autem finiri annis CX, qua in re Etruscam doctrinam secuti esse videntur, cum consuetudo Latina v. *saeculum* pro centenis annis usurparet.“ *Orellius.* Augusti iussu Horatius hoc carmen ludis saecularibus rite canendum composuit. Celebrabantur ludi tribus noctibus totidemque diebus continuis; incipiebant sub vesperam, *Νὺξ ἡνίκα γαῖαν ἐπέλθῃ, Ἠελίου κρύψαντος ἑὸν φάος*, ut est in versibus Sibyllinis. Ex iis, quae apud Zosimum Hist. Rom. II, 5 leguntur: *„Ἡμέρᾳ δὲ τρίτῃ ἐν τῷ κατὰ τὸ Παλάτιον Ἀπόλλωνος ἱερῷ τρὶς ἐννέα παῖδες ἐπιφανεῖς μετὰ παρθένων τοσούτων, οἱ πάντες ἀμφιθαλεῖς, ὅπερ ἐστίν, ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ἔχοντες περιόντας, ὕμνους ᾄδουσι τῇ τε Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων φωνῇ καὶ παιᾶνας, δι' ὧν αἱ ὑπὸ Ῥωμαίοις σῴζονται πόλεις,“ Steiner* (progr. schol. Crucen. 1842) concludi posse arbitratus est, tertio die in Palatino Apollinis templo carmen saeculare recitatum esse. Dubitationem movit *Duentzer*, nec iniuria: nam idem Zosimus de prima nocte sic scripsit: *„τῇ δὲ πρώτῃ τῶν θεωριῶν νυκτὶ δευτέρας ὥρας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τριῶν παρασκευασθέντων βωμῶν τρεῖς ἄρνας θύει, μετὰ τῶν δεκαπέντε ἀνδρῶν καὶ τοὺς βωμοὺς καθαιμάξας ὁλοκαυτοῖ τὰ θύματα. Κατασκευασθείσης δὲ σκηνῆς δίκην θεάτρου φῶτα ἀνάπτεται καὶ πυρὰ καὶ ὕ μ ν ο ς ᾄ δ ε τ α ι   ν ε ω σ τ ὶ   π ε π ο ι η μ έ ν ο ς, θεωρίαι τε ἱεροπρεπεῖς ἄγονται.“* Iam cum certissimum videatur, hoc saeculare carmen Horatii eum ipsum *ὕμνον νεωστὶ πεποιημένον* esse neque praeterea alia carmina nove

Semper et culti, date quae precamur
Tempore sacro,

facta et recitata esse, deinde cum, quae tertio die canebantur carmina Graeca et Latina, videantur alia esse antiquitus accepta et religiose servata, *Duentzer* conclusit Horatianum carmen prima iam nocte in campo Martio a choro esse recitatum. Videntur autem septem illi et viginti pueri tribus ordinibus instructi fuisse, totidemque ordinibus septem et viginti puellae. cf. Liv. XXVII, 37. XXXI, 12. Atque inter hos duos choros carminis saecularis strophas hoc modo distribuendas esse *Steiner* censuit:

	Stropha 1 et 2 proodus iuncti pueri et puellae	
Str. 3 pueri — 4 puellae		Str. 10 pueri — 11 puellae
	Str. 9 mesodus	
5 pueri — 6 puellae		12 pueri — 13 puellae
	vs. 1 et 2 pueri vs. 3 et 4 puellae	
7 pueri — 8 puellae		14 pueri — 15 puellae
	Str. 16—19 epodus iuncti pueri et puellae.	

Qui ordo multo est veri similior quam qui aliis placuit puellis puerisque Quindecimvirorum etiam chorum immiscentibus. Puellas a puerorum choris seiunctas fuisse patet ex versibus Sibyllinis apud Zosim. l. l., nam v. 20 sic legimus: „χωρὶς δὲ κόραι χορὸν αὐταὶ ἔχοιεν Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στάχυς.“ Bene autem *Iahnius* ad Verg. Buc. 4, 10: „Fuit, inquit, apud Graecos vulgata atque a philosophis Platonicis Stoicisque maxime exculta opinio de magno anno mundano, tum demum impleto, cum omnia sidera in ortus suos redirent et omnium rerum ἀνακύκλωσις et ἀποκατάστασις futura esset. Eadem fama etiam inter Etruscos et Romanos fuit, ubi in libris ritualibus Etruscorum et Romanorum libris Sibyllinis ille annus in decem menses magnos sive saecula divisus, neque tamen eorum mensium longitudo et exitus certis finibus circumscriptus erat, sed portentis divinitus missis indici credebatur. Unde etiam ludi saeculares apud Romanos diversis intervallis instituti sunt. In libris Sibyllinis praeterea scriptum erat, quis quoque mense imperaret deus. Primo mensi Saturnus praeerat, ultimus Soli sive Apollini tribuebatur. Apollinem praecessisse videtur Diana, cui etiam in civili anno mensis November sacer erat. Quamobrem in Horatii carmine saeculari Apollo et Diana prae ceteris dis celebrati sunt. Romani vero hoc ipso tempore saeculo decimo se vivere putaverunt. Etenim cum post mortem C. Iulii Caesaris stella crinita apparuisset, Volcatius haruspex hunc cometam significare exitum saeculi noni et ingressum decimi in contione dixit.“ Hac fama usus Augustus, ut se suumque imperium populo commendaret, et Apollinis se filium esse gloriabatur, et Apollini templum aedificavit, eidemque deo et Dianae summos in saecularibus ludis honores attribuit. Nam antea hi ludi maxime inferis diis celebrari solebant. Quapropter Horatius carmen suum ita instituit, ut ex consilio Augusti Apollo et Diana ut dii tutelares populi Romani laudarentur. cf. Carm. IV, 6. Praeterea Sol et Luna aëris salubris et agrorum fertilitatis datores erant et ad pestem aliaque mala averruncanda praesentissima habebantur numina. cfr. Carm. I, 21.

V. 1. *Phoebe*] cf. Carm. I, 21. III, 22, 1. — *decus*] Singularis numerus de geminis numinibus Latoidarum, ut Carm. IV, 8, 31. — *Sibyllini versus*] Hi ipso carmine memorari debebant, quia eorum auctoritate ductus Augustus ludos habere dicebatur. — *lectas*] vide Zosimi l. l. Recte autem observatum est, utrum-

Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas puerosque castos
Dis, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.

Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas aliusque et idem
Nasceris, possis nihil urbe Roma
Visere maius.

Rite maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari
Seu Genitalis:

Diva, producas subolem patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis prolisque novae feraci
Lege marita,

Certus undenos decies per annos

que adiectivum *lectas*, *castos* ad utrumque sexum pertinere. Debebant enim pueri et puellae ex confarreatis parentibus esse, senatoriae stirpis, patrimi et matrimi. — *celas*] Totus mundus naturali quadam caligine obductus radiis Solis illustratur; occidente igitur Sole priore nocte orbis necesse est tegatur. — *rite*] uti soles, cfr. Carm. III, 24, 10. Coniungendum hoc cum v. *aperire*; simillimus locus est Carm. II, 5, 22; etiam Epod. 11, 17. — *Ilithyia*] Est Diana. Hom. Il. XI, 270. XVI, 187. XIX, 103. Callim. Hymn. 3, 6: „*Δός μοι παρθενίην αἰώνιον, ἄππα, φυλάσσειν Καὶ πολυωνυμίην.*“ Soph. Antig. 1115, ubi Bacchus appellatur *Πολυώνυμε*. Multis igitur nominibus dii gaudent: quare duo alia adduntur latina nomina, Lucina et Genitalis. Catull. 34, 21: „Sis (Latonia) quocumque tibi placet Sancta nomine.“ cf. Sat. II, 6, 20. De nominativo cum infinitivo vide ad Carm. I, 37, 31. I, 2, 43.

V. 17. „Cum quarta stropha puellae Lucinam ut matres parturientes adiuvaret precatae sint, quinta stropha pueri hanc precationem excipientes optant, ut suboles partu edita eadem dea adiutrice laeta capiat incrementa et aliquando adulta legibus nuptialibus obtemperans novam ex se gignat prolem, ita ut alterius saeculi orbe impleto iidem ludi in Apollinis et Dianae honorem maxima civium frequentia denuo celebrari possint. Hanc alteram sententiae partem, ut secundariam, puellis attribuit poeta stroph. 6.“ Steiner. — *iugandis feminis*] sunt leges de maritandis ordinibus, quas hoc ipso anno Augustus tulerat. Sueton. Octavian. c. 34: „hanc (legem) cum aliquanto severius quam ceteras emendasset (Augustus), prae tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitave parte poenarum et vacatione triennii data auctisque praemiis.“ Postea a. u. c. 762 M. Papio Q. Poppaeo coss. eadem lex paululum mutata est, unde appellata est lex Iulia et Papia Poppaea de maritandis ordinibus. — *lege marita*] ad coniugium pertinen-

Orbis ut cantus referatque ludos
Ter die claro totiensque grata
Nocte frequentes.

Vosque veraces cecinisse, Parcae,
Quod semel dictum est stabilisque rerum
Terminus servet, bona iam peractis
Iungite fata.

Fertilis frugum pecorisque Tellus
Spicea donet Cererem corona;
Nutriant fetus et aquae salubres
Et Iovis aurae.

Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo;
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas.

te, ut Ovid. Her. 12, 87: „Iuno sacris praefecta maritis." — *referatque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *ter*] in toto carmine numerus ternarius quasi regnat: „tres sunt festi dies, tres noctes, ter novem pueri, ter novem puellae, ter singulas preces fundunt pueri in utraque carminis parte, ter puellae; ter ut preces exaudiantur precantur chori." Steiner. — *frequentes*] Consulto h. v. in fine strophae positum, quo magis eius vis eluceat; quod consilium frequens apud Horatium. — *Parcae*] Preces ad Parcas et Tellurem (v. 29) praescriptae erant versibus Sibyllinis: „*ἔνθα σὺ ῥέζειν Ἱερὰ ποντογόνοις Μοίραις ἄρνας τε καὶ αἶγας. Κυανέας δ' ἐπὶ ταῖς δ' Εἰλειθυίας ἀρέσασθαι Παιδοτόκους θυέεσσιν ὅπῃ θέμις. Αὖθι δὲ Γαίῃ Πληθομένῃ χοῖρός τε καὶ ὗς ἱεροῖτο μέλαινα.*" — *semel*] vide ad Carm. I, 24, 16. Romanis oraculo erat praedictum, quamdiu rite haberentur ludi saeculares tamdiu incolume fore imperium Romanum. — *servet*] Sic Scholiastae et antiquissimi plurimique codices, in aliis male *servat*, quod ex praecedenti indicativo *est* corruptum apparet. Ordo verborum hic est: „vos Parcae veraces cecinisse iungite bona fata iam peractis fatis, quod quidem semel dictum est quodque stabilis rerum terminus servet." Bentl. coniecerat *dictum stabilis per aevum Terminus servet.*

V. 29. *Tellus*] vide versus Sibyllinos ad v. 25 scriptos. cf. iusiurandum Philippi cos. apud Dion. fragm. p. 128: „*Ὄμνυε τὸν Δία τὸν Καπετώλιον καὶ τὴν Ἑστίαν τῆς Ῥώμης καὶ τὸν πατρῷον αὐτῆς Ἄρην καὶ τὸν γέναρχον Ἥλιον καὶ τὴν εὐεργέτιν ζωων τε καὶ φυτῶν Γῆν*. Et cfr. Tibull. I, 1, 15: „Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona Spicea." — *fetus*] h. v. dicitur non solum de animalium partu, sed etiam de agrorum fructibus. Verg. Georg. I, 55. II, 390. Cic. Or. 2, 30: „Ager novatus et iteratus, quo meliores fetus possit et grandiores edere." — *salubres*] Adiectivum medium inter nomina subst. positum ad utrumque referendum neque ulla distinctione segregandum a voc. *aquae* aut ab altero *aurae*. Aqua est pluvia cf. Carm. III, 10, 19. — *Condito telo*] Apollinis tela pestifera erant, et *Diana bicornis*

Roma si vestrum est opus Iliaeque
Litus Etruscum tenuere turmae,
Iussa pars mutare Lares et urbem
Sospite cursu,

Cui per ardentem sine fraude Troiam
Castus Aeneas patriae superstes
Liberum munivit iter daturus
Plura relictis:

Di, probos mores docili iuventae,
Di, senectuti placidae quietem
Romulae genti date remque prolemque
Et decus omne.

Quaeque vos bubus veneratur albis
Clarus Anchisae Venerisque sanguis,
Impetret bellante prior, iacentem
Lenis in hostem.

i. e. luna alternis cornuum vicibus ad terrae fertilitatem plurimum conferre credebatur. Sic haec stropha optime cum praecedente cohaeret. cf. Hom. Il. I, 50 sqq. — *si vestrum est*] Particula *si* modestiam exprimit in precibus; est enim: *si vestrum est, ut est.* Cohaerent autem hae strophae a. v. 33 usque ad v. 48 eadem ratione qua Chrysis sacerdotis preces in Iliad. I, 37—41. De re compara Verg. Aen. III, 93 sq. IV, 345. Hor. Carm. IV, 6, 21. — *iussa pars*] per appositionem. — *sine fraude*] Carm. II, 19, 20. De *casto* Aenea vide ad Carm. III, 2, 30. Hac laude Aeneae transitus paratur ad proximam stropham precesque de castitate morum — *placidae*] Cic. de Sen. 5. Placidus est qui perturbatione animi caret, qui tranquillo animo est. Senes autem, quorum natura quieta est, requirunt et optant quietem. Alii e codd. aut *senectutis* aut *placidam.* Verum congruant inter se oportet *docili iuventae, senectuti placidae, Romulae genti.* Tertius huius strophae versus non sine arte primum et secundum complectitur. — *Romulae*] vide ad Carm. IV, 5, 1. — *quaeque veneratur*] i. e. quaeque venerando precatur, ut Sat. II, 2, 124. 6, 8. Vers. Sibyll. apud Zosim. l. l. 12: „*Ζάλευκοι ταῦροι δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων.*“ et v. 16: „*Καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων Ὅστε καὶ Ἠέλιος κικλήσκεται, ἶσα δεδέχθω Θύματα Λητοΐδης.*“ — *impetret*] Sic recte ex optimis codicibus. Alii ut Gesner. et Peerlkamp. *Quique — imperet.* De sententia cfr. Vergil. Aen. VI, 853.

V. 53. „Singulis precationibus ad deos peractis praeclara adiungitur laudatio Caesaris Augusti, ludorum saecularium auctoris, quem callide poeta stroph. 13 monstravit potius quam nominavit. Quae igitur chori antea a diis immortalibus precati sint: probos mores, quietem, rerum amplitudinem et copiam, ea populum Romanum Augusto principe iam aliqua ex parte consecutum esse profitentur. Caute autem Horatius, ne nihil a diis precandum superesse videretur, usus est verbis: *redire audet Pax* cet., *apparetque*; his enim verbis incohata magis quam abso-

Iam mari terraque manus potentes
Medus Albanasque timet secures;
Iam Scythae responsa petunt superbi
Nuper et Indi.

Iam Fides et Pax et Honos Pudorque
Priscus et neglecta redire Virtus
Audet apparetque beata pleno
Copia cornu.

Augur et fulgente decorus arcu
Phoebus acceptusque novem Camenis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,

Si Palatinas videt aequus arces,
Remque Romanam Latiumque felix

luta significatur civitatis salus ac felicitas." Steiner. „Nota quam caute totum per carmen omnem bellorum civilium quae imperium laceraverant vel occultissimam mentionem devitet ac de exteris dumtaxat nationibus ab Augusto domitis loquatur, tum v. 57 de fide ac pace ab eodem restituta." Orellius. — *Albanas secures*] Securibus potestas et maiestas populi indicatur; cur, in promptu est. cfr. Caes. B. G. VII, 77 extr.: „respicite finitimam Galliam, quae in provinciam redacta, iure et legibus commutatis, *securibus* subiecta, perpetua premitur servitute." Albanae sunt, quia Romani Alba Longa oriundi sunt. — *responsa*] Carm. IV, 15, 22. De re vide ad Carm. II, 13. — *superbi nuper*] de Scythis dictum, non de Indis. cf. ad Carm. IV, 14, 42. — *Copia*] Carm. I, 17, 14. Epist. I, 12, 28. „Pacatum autem et quietum iam terrarum orbem cum verbis tum numeris lenioribus egregie declaravit poeta, qui in duabus his strophis quinquies molli caesura trochaica usus sit. Eiusdem caesurae in primo odarum libro sex exempla reperies, in altero unum exemplum, in tertio nullum, ut mirum sit, quod quarti libri tria carmina sapphica viginti duas exhibent caesuras trochaicas, unumque carmen saeculare undeviginti." Steiner. Cuius quidem dissimilitudinis causa si quae potest inveniri, in argumenti magis ratione quam in aetatis Horatii differentia quaerenda videtur. — *Augur*] „In proodo chorus cecinit: Date quae precamur, Phoebe et Diana. In mesodo eandem sententiam iteravit: audite nostras preces, Apollo et Luna. Denique in epodo universus chorus hanc sententiam ita repetit, ut non iam numina ipsa alloquatur, sed ad populum ni fallor conversus tertia persona dicat: Phoebus et Diana cum Quindecimvirum pias preces, quas illi in sacrificando pro imperii incolumitate susceperunt, tum nostra quae modo nuncupavimus vota benigne curent. Postremo omnibus precibus rite perfectis idem chorus iam domum discessurus se certam spem habere profitetur, fore ut Iuppiter cunctique dii quae chorus precatus sit rata esse velint." Steiner. — *fulgente arcu*] χρυσότοξος, ἀργυρότοξος. — *fessos*] morbo. Est enim Apollo Παιήων. cf. Hom. Il. XVI, 514 sqq. — *si videt*] i. e. siquidem, quandoquidem. cf. supra v. 37. Madvigius, cui modestiae ac dubitationis significatio displiceret,

Alterum in lustrum meliusque semper
Prorogat aevum.

Quaeque Aventinum tenet Algidumque
Quindecim Diana preces virorum
Curat et votis puerorum amicas
Applicat aures.

Haec Iovem sentire deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phoebi chorus et Dianae
Dicere laudes.

scripsit *Hic* pro *si*. — *arces*] Ne optimi quidem et antiquissimi codices concordes sunt; in aliis *aras*, quod Kellero, Lehrsio, Schützio placuit. Sed *arces* sunt colles. Verg. Georg. II, 535. Ovid. Met. XIII, 196; ex cuius significationis ignoratione facilior illa scriptura exoriri potuit. cf. ad Carm. II, 6, 22. In monte Palatino undecim annis ante Apollini ab Octaviano aedes dedicata erat. — *Latiumque felix*] Sic coniunge verba; adiect. *felix* magna cum vi versum claudit; nam *felix prorogat* est „felicitatem qua nunc Augusto principe gaudet Latium prorogat.“ Ceterum cum omnibus prope optimis codd. indicativum modum *prorogat*, *curat*, *applicat* coniunctivo praetuli; etenim non iam ad precationes redit chorus, sed confidit, Apollinem Dianamque placidis oculis Romam urbem aspecturos eaque, quae ante precatus sit, daturos esse. — *Aventinum*] Zosimus l. l.: „*Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου παντὸς ἔν τε τοῖς ῥηθεῖσι τόποις καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὃ ἐν τῷ Ἀουεντίνῳ λόφῳ καθίδρυται.*“ — *Algidumque*] Carm. I, 21, 6. — *quindecim virorum*] Tacit. Ann. XI, 11: „Collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura (ludorum saecularium), et magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum.“ — *puerorum*] „Pueri appellatione etiam puella significatur.“ Paul. de Verb. sign. p. 78 ed. Cramer. — *Haec*] quae precati sumus. — *doctus*] cf. Carm. IV, 6, 43. — *laudes*] Phoebi et Dianae. Sic vocabula coniungenda esse intelleget, qui versus recte recitaverit.

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER PRIMUS.

Satira I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

De Satirarum origine scriptoribusque brevis expositio.

De origine satirarum praecipuus locus est Livii VII, 2, a quo satiras primo rude aliquod fabularum genus fuisse docemur, quod descripto ad tibicinem cantu congruenti motu perageretur, certo tamen argumento careret. Ex qua rei natura nomen sumptum est, nam: „Satira, inquit Diomedes (p. 483. P.), dicta a *satura lance*, quae referta *variis multisque primiciis* in sacro apud priscos diis inferebatur . . . sive a quodam genere farciminis, quod multis rebus refertum saturam dicit Varro vocitatum.“ Inde vides quid sit habendum de prava illa scribendi nominis ratione, qua hoc genus vere Romanum, quasi petitum esset a satyrica Graecorum fabula, *satyram* appellare solebant. Deinde cum Livius Andronicus fabulas argumento serere primus esset ausus, iuventus autem Romana fabularum actu histrionibus relicto inconditis suis nullaque lege impeditis ludis diu etiam delectaretur, sensim factum est, ut saturae scriberentur non quae agerentur sed quae legerentur, et eae quidem mixtae et rerum et versuum diversitate neque omnino prosam orationem, ut videtur, spernentes. Patet autem ex ipsa origine qualis saturarum fuerit natura; nam cum de certo argumento non ageretur, ex vita sermones petebantur, castigabantur aequales quorum aut res gestae aut mores non placerent, laudabantur etiam qui laudem viderentur merere. Sed quoniam in vituperationem magis inclinat humanus animus quam in laudem, in vellicandisque hominibus ioco risuique maior campus patebat, saturas plenas fuisse probabile est irrisionis et contumeliosi saepe ludibrii. Ennius quoque Porphyrione teste (ad Horat. Sat. I, 10, 46) quattuor libros satirarum scripsisse fertur, quae si recte iudicamus, mixta fuerunt carmina, et severa et iocosa, diversis versuum generibus composita. Plurimum tamen ad excolendum hoc genus contulit *C. Lucilius*, eques Romanus (natus Suessae Auruncae a. u. c. 606, mortuus 651 a. u. c.), cum, id quod sua maxime aetas ad luxuriam et voluptates iam propensior postulare videbatur, quaecumque in hominum vita aut bona aut mala inter se certant, in carminibus componeret, describeret, illustraret propositisque malorum hominum verissimis exemplis reliquos quid sequi deberent docere studeret. Is triginta libros satirarum scripsisse fertur; quanquam alii ipsum duobus libris edidisse satiras suspicantur, quos quidem postea grammatici in minores partes distraxerint, priorem

Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
„O fortunati mercatores!“ gravis annis

in XXI minores libros, posteriorem in IX. Hunc imitatus est et superavit *Horatius*, quem de Lucilio iudicantem audimus Sat. I, 4. I, 10. II, 1. Post Horatium nominandi sunt *A. Persius Flaccus* et *Decimus Iunius Iuvenalis*. Et ille quidem (natus prid. Non. Dec. anni p. Chr. 34 Volaterris, mortuus a. d. VIII. Kal. Dec. a. 62) acerrimo virtutis amore, vitiorum odio incensus, Stoicorum austeris doctrinis deditissimus et magna quadam animi tristitia paene oppressus Neronis tempora non magis tolerare potuit quam Dec. Iunius Iuvenalis Domitiani corruptam aetatem postea tulit. Verum ut Persii nobilitatem animi sex satiris quae ad nos pervenerunt comprobatam diligimus et admiramur, ita Iuvenalis sedecim satirae ingentem animi acerbitatem, aetatis suae moribus omni vitio contaminatis procreatam, Domitiani saevo imperio diu repressam, et quasi quandam in describendis pingendisque cuiusvis generis turpissimis flagitiis delectationem produnt. Iuvenalis vita nunc caligine quadam premitur, sed suspicati sunt vixisse eum inde ab a. 47 p. Chr. usque ad a. 130. De suis satiris ipse scripsit Iuven. I, 85: „quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas, Gaudia, discursus nostri farrago libelli est.“ — Iam ut ad Horatium revertar, fuerunt qui ipsum poetam quattuor libros satirarum et epistularum uno nomine *sermonum* comprehendisse (Epist. I, 4, 1. II, 2, 60) adfirmarent; quibus cavendum est ne quis obtemperet. Manifestum est enim, eo ipso nomine (sermonum) Horatium et satiras et epistulas ut *sermoni* i. e. prosae orationi propiores (Sat. I, 4, 42) contra altius genus lyricorum carminum collocavisse, nunquam ut proprio quodam titulo inscripsisse.

Satira I.

Horatium, qui iam puer contemplandis variis hominum studiis assuetus erat, haudquaquam fugere potuit communis omnium hominum omniumque aetatum de suae sortis iniquitate querela. Hanc igitur poeta risu et castigatione abundantem partim iocosa partim severa ratione reprehendit eiusque originem quaerendam esse docet in invidia, qua cum singulis quibusque hominibus certum quendam locum certumque officium natura et condicione attributa in iisque recte et fideliter explendis summam laudem unamque felicitatem cernendam esse nesciamus, nostra soleamus contemnere, aliena ut praestantiora laudare. Iam cum satiricum genus dramaticum esset, factum est ut Horatius et adversarium aliquem saepe statueret et vigore suae orationis ex vita sumptas tabulas legentium oculis proponeret. Cuius quidem rei egregium exemplum initium statim praebet huius satirae, quo loco bis composita habes vota veteris militis et mercatoris, iuris consulti urbanis negotiis occupati et agricolae urbanam vitam suae praeferentis. Iam cum quaeritur, unde fiat ut tam multi homines sua sorte non sint contenti, respondendum erit nimias esse hominum cupiditates, quibus plura etiam expetantur quam quibus ad bene vivendum opus sit; neque minui eas mutata sorte ac rerum statu; cupiditatibus autem curas nasci, curis desiderium alienae sortis. At habent etiam homines quo suas curas cupiditatesque excusatas atque probatas velint. Scilicet a) alii id tantum se curare aiunt ut senectutem sibi securam et placidam parent (v. 31); imitari se formicae exemplum quae aestate colligat quibus hieme vitam sustentet. Nae isti in colligendis quidem opibus formicae similes sunt, in fruendis dissimillimi, cum nunquam congestis fruantur, aurum autem ipsum sine sapiente usu nullius sit pretii. cf. Carm. II, 2 (v. 50). Iam sunt b) alii, quibus suave videtur de magno sumere posse acervo. Qui quidem non minus stulti sunt (v. 60). Tum sunt c) qui suam agendi rationem excusaturi nihil satis esse

Miles ait multo iam fractus membra labore.
Contra mercator navem iactantibus Austris,
„Militia est potior. Quid enim? Concurritur; horae
Momento cita mors venit aut victoria laeta.“
Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,

adfirment, quoniam cum rebus etiam dignitas et auctoritas crescat. Quibus ita persuasum est, ii miseri sunt neque possunt sanari. Hi comparandi sunt cum Tantalo suavissimas fruges semper contemplanti sed perpetua fame vexato. Opes iis non commoda parant sed metum ac sollicitudinem. Nemo est qui tales homines amet, ne cognati quidem; nam ne ipsi quidem quemquam amant. Quo fit, ut in ipsa hominum societate ab omnibus destituantur, deserantur (v. 92). Quid igitur d) inde docemur? Desistendum aliquando a colligendis divitiis, fruendum tandem esse ne mala vita malum habeat exitum (v. 100). Neque propterea in contrarium vitium delabamur oportet, nam „est modus in rebus“ (v. 106). Versu 117 respondetur ad primi versus interrogationem. Satira quando scripta sit ignoramus; probabile tamen est ex ultimis eam esse huius libri, et scriptam a. 719, non ita multo postquam primus liber Georg. Vergilii editus est; versus enim 114 sqq. apertam habent imitationem Vergil. Georg. I, 512 sqq. Is autem liber Vergilii a. 719 editus est. Alia nec pauca in quibus Horatius Vergilii memor fuit, collegit M. Hertzius Analect. ad Carm. Hor. historiam I. p. 12 sqq.

V. 1. *sortem*] vitae genus. — *fors*] Cic. Leg. II, 11, 28: „*Fors*, in quo incerti casus significantur magis (quam in Fortuna).“ Etiam *obicere* verbum incertum casum significat. — *illa*] In codicibus legitur etiam *ulla*, quod ferri nequit propter relativum *quam*, quo demonstrativum requiritur. — *laudet*] Ex negante vocabulo *nemo* adfirmans *quisque* per zeugma intellegendum est. — *gravis annis*] Sic codices, quorum auctoritas non debuit cedere coniecturae Bouherii *armis*; quanquam *anni* non magis militiae sunt quam vitae. Significatur enim miles, qui multa stipendia meruit neque tamen tantum sibi paravit, ut „senex in otia tuta“ recedere posset. v. 31. cf. Verg. Aen. IX, 246. II, 435. Liv. X, 34, 12. Etiam particula *iam* Bouherii coniecturae repugnat. Labores militiae quanti fuerint lege apud Cic. Tusc. II, 16, 37. *Annis* servarunt Fritschius, Ecksteinius, Kellerus; contra Krüger. in append. crit. laudat coniecturam *armis*. — *Austris*] Carm. III, 27, 21. IV, 14, 21. — *quid enim*] Sat. II, 3, 132. Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio. — *cita*] Alii cum Bentleio *aut cita*: sed cf. 72 et 101. cf. Liv. XXI, 43: „hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis.“ Sallust. Iug. 53: „magno clamore concurritur.“ — *momento*] cf. Liv. IX, 16: „momentoque unius horae caesus Samnis, Satricanus captus et omnia in potestate consulis erant.“ — *iuris peritus*] Non est patronus causae vel orator, sed vir iuris scientia insignis qui vel in foro ambulans vel domi in atrio sedens de iure responsa dat. Epist. II, 1, 104. Cic. Mur. c. 9. Martial. I, 50, 35: „Non rumpet altum pallidus somnum reus, Sed mane totum dormies.“ — *vadibus*] Vades apud praetorem spondebant reum in iudicium sisti: quod ni fieret fore ut ipsi litis aestimationem sufferrent. Cic. de off. III, 10, 45. Proprie autem cum *vades* in re capitali essent, non in re civili, ii videntur recte intellexisse, qui rusticum *vadimonio facto* in urbem tractum existiment. Auson. Idyll. 12: „Quis subit in poenam capitali iudicio? vas. Quid, si lis fue-

Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi
Quo rem deducam. Si quis deus „En ego", dicat,
„Iam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator; tu consultus modo, rusticus; hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!
Quid statis?" — nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas
Iratus buccas inflet neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram, — quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima;
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo —
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne

rit nummaria? quis dabitur? praes." cf. ad Sat. I, 9, 36. — *clamat*] fortiter saepiusque contendit. Sat. II, 3, 130. Ep. II, 1, 80. — *Fabium*] Idem Sat. I, 2, 134. Stoicus aretalogus, quem equitem Romanum Narbonensem fuisse et aliquot libros ad Stoicam philosophiam pertinentes scripsisse scholiastae tradiderunt. — *valent*] vide ad Carm. I, 34, 12. — *en ego*] sc. adsum, ut ap. Verg. Aen. I, 461. V, 672. Cic. Deiot. 6. Noli igitur *ego* cum *faciam* coniungere, id quod Kruegero placuit. — *eia*] est impatientis et adhortantis. Sat. II, 6, 23. — *nolint*] Est apodosis. cf. Sat. II, 7, 24. — *beatis*] De attractione cf. Cic. Tusc. I, 15. id. Flacc. 29: „Cur his esse liberis non licet?" — *buccas inflet*] cf. A. P. 94. Plaut. Casin. III, 3, 19: „hic . . nescis quid se sufflavit uxori suae," unde intellegis *illis* dat. positum esse pro *adversus illos*. — *praeterea*] Tota sententia ἀνακολουθία est; abrupta per parenthesim oratio continuatur quidem particula *sed*, alia tamen ratione. Similis locus Cic. Tusc. II, 1, 3. — *iocularia*] sc. percurrit. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *percurram*] Verg. Aen. VI, 627. H. l. cum obiecto careat idem est quod pergere usque ad finem. — *terram qui*] Meinekius „Ad Horatii, inquit, artem qui attenderit, haud invitus opinor concedit scribendum esse *duro qui terram vertit aratro*. Hac enim numerorum conformatione Horatius cum alias saepe, tum in re ardua et difficili constanter utitur. Sat. I, 4, 20. Epist. II, 1, 259. II, 2, 27." Quem ne cum Linkero aut Müllero sequaris, compara hos locos: Sat. I, 3, 80. I, 4, 81. II, 3, 288. II, 4, 23. Epist. I, 1, 7. I, 14, 20. II, 1, 10. II, 1, 39. — *perfidus hic caupo*] Non pauci interpretes, cum eosdem homines, qui supra inducti sunt, hic quoque quaererent neque novum hunc cauponem, genus illud Romae frequentissimum, inferri paterentur, in alia omnia discesserunt coniecturisque locum emendare conati sunt.

Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria; sicut
Parvula, nam exemplo est, magni formica laboris
Ore trahit quodcumque potest atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit et illis utitur ante
Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
Demoveat lucro neque hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
„Quod si comminuas vilem redigatur ad assem."
At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?

Sic *Fea*: *Perfidus hic campo miles.* Sed locus sanus est. De caupone cf. Sat. I, 5, 4. Nominantur homines qui lucrum sequuntur; quid inter hos iuris consultus, quem iniuria desiderarunt? Ne rusticus quidem idem est qui v. 11 producebatur. Pronomina *ille*, *hic* exempla proponunt ex vita petita satisque frequentia. — *nautae*] mercatores. Carm. II, 13, 14. Epod. 17, 20. — *hac mente*] eo consilio. cf. Sat. II, 2, 90. — *senes*] Senec. de brev. v. 4: „audies plerosque dicentes: a quinquagesimo in otium recedam, sexagesimus annus ab officio me dimittet." — *exemplo est*] cuius illi exemplo utuntur. Verg. Georg. I, 186. — *magni laboris*] vide ad Carm. 1, 36, 13. Consulto *parvula* formica contra *magnum* laborem ponitur.

V. 36. *Quae*] At ea. — *Aquarius*] „Sol transit in Aquarium XVII. Kal. Februar." *Porphyrio.* Annus antiquis est circulus quem sol in caelo conficit; inde Horatius *inversum* annum dixit ad exemplum Homericorum *περιπλομένων, περιτελλομένων ἐνιαυτῶν.* Macrob. Sat. I, 14 p. 178 Gron. „Sicut *lunaris annus* mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circuitione consumit, ita *solis annus* est quem peragit, dum ad signum se denuo vertit ex quo digressus est: unde annus vertens vocatur." Senec. Nat. Quaest. VII, 27: „Quid est quare in *Leone* semper sol ardeat et terras aestibus torreat, in *Aquario astringat hiemem, flumina gelu claudat?* — *sapiens*] Carm. I, 7, 17. Sat. II, 7, 73. Sic antiqui codices; in plurimis tamen *patiens*, quod receptum est a Fritschio, Ecksteinio, Kellero, non a Müllero aut Krügero. *Sapiens* utique praeferendum videtur; nam *patiens* vix idem est quod Fritschius invenit: secura otia sub alta terra agens, cum *sapiens* providam ac prudentem formicae naturam egregie indicet. cf. Vergil. Georg. I, 185 sq. et compara cum v. 31 Vergil. Georg. III, 376. — *cum te*] Ad unum ex multis conversa oratio ad vitam redit unde petita est. — *furtim*] Certabant interpretes, illud vocabulum utrum referendum sit ad *defossa* an ad *deponere.* Tu noli in partes dissecare *defossa deponere terra.* — *quod si*] Ex mente cupidorum hominum haec interponit Horatius: *at id si*, ut supra v. 36. — *redigatur*] Modus est potentialis, quo idem efficitur, quod graeco optativo cum particula *ἄν.* — *milia cen-*

Milia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus ac meus: ut si
Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas umero, nihilo plus accipias quam
Qui nil portarit. Vel dic quid referat intra
Naturae fines viventi, iugera centum an
Mille aret? „At suave est ex magno tollere acervo.“
Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho et dicas: „Magno de flumine malim
Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere.“ Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer.
At qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo

tum] sc. modiûm. — *triverit*] est modus concessivus. — *area*] cf. Carm. I, 1, 9. Verg. Georg. I, 298. Terebantur fruges equis vel bubus ad tribulum iunctis. — *hoc capiet*] Sat. I, 3, 93. I, 9, 8. De *ac* part. post adiectivi comparativum vide ad Epod. 15, 5. — *inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. Inter servos qui cum domino iter faciunt unus tantum est, cui imponitur reticulum panis; et tamen hic non plus accipiet quam reliqui. Eadem res avari hominis. — *referat*] in dativo *viventi* non est haerendum. Similis est Taciti locus Ann. XV, 65: „non referre dedecori, si citharoedus demoveretur et tragoedus succederet.“ Non necessaria igitur Chabotii et Cuninghamii coniectura *viventis*; *viventi* est dativus commodi. Discrimen Doederlinius bene sic expressit; nihil refert viventi = es ist einerlei in meinen Augen; n. r. viventis = für mein Interesse. — *venter*] cf. Eurip. Electr. 430 Nauck.: „*πᾶς γὰρ ἐμπλησθεὶς ἀνὴρ ὁ πλούσιός τε χὠ πένης ἴσον φέρει.*“ — *intra naturae fines*] Qui intra naturae fines vivit, is nec plus consumere gestit quam natura patitur nec alia quam quae natura efflagitat. Qua sententia avari eo facilius refelluntur, quo diligentius ab omnibus abstinent, quae non videntur quam maxime necessaria. — *at suave*] haec interponuntur ab avaro vel ex eius sententia. — *tantundem*] quantum tu ex magno acervo, i. e. quantum natura poscit. — *cumeris*] Epist. I, 7, 30. Videntur fuisse vasa viminea, in quibus frumenta condebantur. Cumerae pauperum sunt, granaria divitum. — *urna*] dimidia pars amphorae paulo maior fuit quam undecim modii (Quart) Berolinenses (13,13 Liter); *cyathus*, duodecima pars sextarii, magnitudinem vix aequiperat poculorum vitreorum quo vinum nos bibere solemus. — *malim*] Non consentiunt neque codices neque editiones; in aliis *malim*, in aliis *mallem*. Illud rectius; quid enim quominus ad flumen eat talem hominem prohibet? *Aufidus* deinde infertur, quia patrio fluvio libenter poeta utitur. cf. Carm. III, 30, 10. IV, 14, 25. Species igitur pro genere et imago pro ipsa re posita est. Constantem se praebuit poeta in imagine incohata; Aufidus enim inlatus ab eo est, quia antea avarus homo magnum flumen sibi magis placere dixit quam fonticulum. — *eget*] desiderat. Epist. I, 10, 11. A. P. 154.

Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso
„Nil satis est“ inquit; „quia tanti, quantum habeas, sis.“
Quid facias illi? Iubeas miserum esse, libenter
Quatenus id facit: ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: „Populus me sibilat, at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.“
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina . . . . Quid rides? Mutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians et tanquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus, quem praebeat usum?
Panis ematur, holus, vini sextarius; adde
Quis humana sibi doleat natura negatis.

V. 61. *cupidine*] vide ad Carm. II, 16, 15. — *bona pars*] est satis magna pars, ex qua unus deinde protractus et loquitur et refellitur (v. 63 *illi, miserum*). — *quia tanti*] Lucilius apud Schol. Iuv. 3, 143: „Quantum habeas, tantum ipse sies tantique habearis.“ Plut. *περὶ φιλοπλουτίας* c. 7: „*Κέρδαινε καὶ φείδου καὶ τοσοίτου νόμιζε σεαυτὸν ἄξιον, ὅσον ἂν ἔχῃς.*“ Ceterum *sis* non per anacoluthiam positum est pro *es*, quasi praecederet *nil satis esse ait, quia*, sed est potentialis modus, ut apud Lucilium. — *facias*] cf. Cic. pro Caec. 11, 30: „Quid huic tu homini facias?“ id pro Sest. 13, 29: „Quid hoc homine facias?“ — *quatenus*] quoniam. Carm. III, 24, 30. Sat. I, 3, 76. — *facit*] Generale hoc verbum in alterius verbi vicem ita substituitur ut nostrum *thun* et Graecum *ποιεῖν* (non *πράττειν* Stallb. ad Plat. Crit. p. 48. E.). Sat. I, 4, 79. Cic. de off. I, 1, 1. I, 38, 136. I, 40, 144. — *quidam memoratur*] Schol. explicant de Timone *μισανθρώπῳ*. glossa cod. Bland. nominat *Fabium* aliquem; sed noli in eiusmodi fabulis veritatem certosque et locos et homines quaerere. Non refellitur ab Horatio argumentum illud de crescente cum pecunia auctoritate, sed ostenditur eorum hominum miserrimus status, non ex populi contemptione sed ex perpetua fame, quae nunquam paratarum rerum usu restinguitur. Inde exemplum Tantali, cuius nomen solum nominatum avaro satis quid poeta velit ostendit. Ridet ille, cum nesciat quid ea ad se pertineat fabula. — *inhians*] cf. Sat. I, 2, 88. Etiam in ore dormientis conspicitur cupiditas; nec cogitanda sunt cum Doederlinio bona ab avaro nondum possessa; aperto ore indormit avarus saccis argento refertis, quasi cupiat simul omnes absorbere. — *sacris*] Carm. III, 3, 52. Sat. II, 3, 110. Recte monitum est, lusum esse aliquem verborum inter *saccis* et *sacris*. — *tabellis*] quae nullum usum praebent nisi aspectum. — *sextarius*] sexta pars congii, paulo maior quam dimidia pars modii Berolinensis ($^1/_2$ Quart = 0,547 Liter). — *quis*] quibus. Menander p. 103. Mein.: „*Τἀργύριον εἶναι σοί, μειράκιον, φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαίων καθ' ἡμέραν μόνον Τίμην παρασχεῖν δυνατόν, ἄρτων, ἀλφίτων, Ὄξους, ἐλαίου, μείζονος τ' ἄλλου τι-*

An vigilare metu exanimem noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus
Aut alius casus lecto te adflixit, habes qui
Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac natis reddat carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius; omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo praestet quem non merearis amorem?
At si cognatos nullo natura labore
Quos tibi dat retinere velis servareque amicos,
Infelix operam perdas, ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis.
Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,

νός;" — *doleat*] *ἀλγοίη ἄν*. — *bonorum*] quae quia curas habent et molestias mala potius dicenda sunt. Ironia efficitur certamine quod est inter *pauperrimus* et *bonorum*. De genetivo cf. Sat. II, 3, 142. Sic etiam *dives* c. gen. Carm. IV, 8, 5. Sat. I, 2, 74. Epist. II, 2, 31. — *frigus*] Sat. II, 3, 290. ibid. 163. — *adflixit*] Sic antiquissimi codices, alii *adfixit*, quod cur praetulerint Müller. Eckstein. Lehrs. satis causae esse non videtur. Vim aliquam casus in altero inesse aiunt, quae si quid video non abhorret ad hoc loco. Ovid. Met. XII, 139: „Cygnum Vi multa vertit terraeque adflixit Achilles." Codicum auctoritatem nunc Doederlinius quoque restituit et Keller. Fritsch. Krüger. — *adsideat*] ad lectum. — *fomenta*] cf. Ep. I, 2, 51. Tac. Ann. XV, 95. — *suscitet*] a dormiente translatum verbum ad aegrotantem in lectuloque cubantem. Generalis eius verbi notio cernitur in commovendo homine aliquo quiescente, tam cubante quam sedente. cf. Carm. II, 10, 19. III, 27, 11. Verg. Aen. IX, 463. Ovid. Met. VIII, 643. — *pueri atque puellae*] ex proverbio, ut nos *Jung und Alt*. Sat. II, 3, 130. — *post omnia ponas*] Tmesis, ut Cic. de off. III, 17. Verg. Aen. I, 412. — *at si*] Etiam optimi et antiquissimi codd. dissentiunt; alii *at si*, alii *an si* habent; pauci etiam *ac si*. Quam varietatem interpretes coniecturis etiam auxerunt: *ut si*, *aut si*, *non si*. Refellit autem poeta avarum, qui cognatos quos ultro ei obtulit natura — ultro autem datis rebus quid gratius est avaro? — nulla etiam impensa amicos sibi servare velit, non minus stultus quam si quis asellum freno currere velit docere. Quare verba *nullo labore ἀπὸ κοινοῦ* posita sunt. Bene *at* tuentur Lehrs. Fritsch. Eckstein. Krüger.; *an* habent Keller. Müller. — *in campo*] Martio, ubi equi exercebantur. cf. Carm. I, 8, 4. II, 9, 18. cf. III, 1, 11. Asinus autem ad equestrem cursum indocilis est.

V. 92. *denique*] nos: kurz und gut, mit einem Worte. — *plus*] Metuunt homines paupertatem, opes quaerunt. Iam cum plus habent quam

Pauperiem metuas minus et finire laborem
Incipias, parto quod avebas, ne facias quod
Ummidius quidam. Non longa est fabula. Dives
Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret, ad usque
Supremum tempus ne se penuria victus
Opprimeret metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
„Quid mi igitur suades? Ut vivam Maenius aut sic,
Ut Nomentanus?“ Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere: non ego, avarum
Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli,
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc unde abii redeo, nemo ut avarus

eo tempore quo maxime metuebant, minuendus etiam metus est. Sic Acron: „cum aucta sit pecunia tua, minus iam debes paupertatem metuere, et labor tuus finem debet accipere, cum habeas adquisitum quantum optaveras. Habes enim, ait, quantum avidus fueras quaerere.“ Intellegunt alii *plus quam opus est*, non bene. *Plus* et *minus* eadem ratione intellegenda sunt; tum si illud voluisset poeta suo more *plura* posuisset, ut Sat. II, 2, 109. Epist. II, 2, 196. *Cumque* in omnibus libris repertum est, in nullo *quoque*, quod Cruquius tacite scripsit, Muretus praetulit cum eoque Heindorfius; Doederlinius idem scripsit, sed interpretatus est *et ut eo plus*. Keller. (Epileg. p. 430) nihil notavit. — *facias*] Generale verbum est ut Germanicum *machen*, quo tota agendi et vivendi ratio significatur, non excluso tristi exitu. — *Ummidius*] Est nomen Romanum, quod alias quoque reperitur. Alii cum Charisio grammatico *Nummidius*, quod nomen etiam in duobus Feae codicibus est, et fictum putant a nummis, *Silbermann*. — *dives*] tam dives ut. Sat. I, 7, 13. I, 5, 33. Epist. I, 16, 11. II, 2, 87. — *metiretur*] cf. Xenoph. Hellen. III, 2, 27: „*οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργυρίον.*“ Germanis idem proverbium est. — *divisit*] ut apud Vergil. Aen. IX, 750. Iocose igitur vel comice dictum non est. — *fortissima Tyndaridarum*] Masculina forma *Tyndaridae* utrumque sexum comprehendit; quare quod per synesim quandam femininum genus additur mirandum non est. Carm. I, 37, 21. Sat. I, 9, 4. Suet. Ner. 33: „Locusta venenariorum inclita.“ Iocose illa libertina appellatur fortissima earum mulierum, quae, ut olim Clytemestra Agamemnonem, viros trucidarunt. Iuvenal. II, 6, 656: „Clytemestram nullus non vicus habebit.“ — *Maenius*] Hic et Nomentanus noti eius aetatis nepotes et ganeones. cf. Epist. I, 15, 26. Sat. II, 3, 175. II, 8, 25. II, 1, 22. De omissa particula *ut* (ut Maenius) cf. Epod. 1, 34. — *vappam*] a vino corrupto ad hominem perditum translatum. — *Tanais*] hic spado fuit, Visellii socer herniosus. — *nemo ut*] Sic recte ex codicibus, quanquam

Se probet ac potius laudet diversa sequentes,
Quodque aliena capella gerat distentius uber
Tabescat, neque se maiori pauperiorum
Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
Sic festinanti semper locupletior obstat,
Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit ut raro qui se vixisse beatum
Dicat et exacto contentus tempore vita
Cedat uti conviva satur reperire queamus.
Iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

in multis etiam antiquissimis *nemon ut*, ortum illud ex inepto hiatus timore. Nam intolerabilis hoc loco esset admirantis aut cum admiratione indignantis exclamatio. De part. *ut* vide ad Carm. I, 9, 1. I, 14, 3. Haupt., Meinek., Linker., Mueller., Lehrs., scripserunt *qui nemo, ut avarus, Se probet* ex cod. Bland.; Doederlinius ex coniectura *nemoque ut avarus Se probet*, Fritschius ex vestigiis codicum „*Quia nemo avarus Se probat* cet. De hiatu cf. Epod. 12, 3. Carm. I, 28, 24. — *hunc atque hunc*] Uno superato alterum statim videt cui invideat. — *Sic festinanti*] Sic fit, ut obstet. Cui verborum coniunctioni non adversatur ea quae v. 117 sequitur ratiocinatio. Sententiarum ordo est hic: sic fit, ut semper locupletior obstet, et inde fit, ut raro inveniatur, qui beate se dicat vixisse." Compara ad vv. 113 sq. Vergil. Georg. I, 511 sqq. — *illum*] non equum, sed aurigam. — *temnens*] In pedestri oratione simplex rarissimum, ut Tac. Hist. III, 47. Sat. II, 2, 38. Verg. Aen. VI, 620. VII, 236. — *Crispini*] Sat. I, 3, 139. II. 7, 45. I, 4, 14. Fuit philosophus Stoicus, qui quotienscumque potuit emendandos mores insulsis suis versiculis clamabat nomenque aretalogi ab aequalibus acceperat. Lippitudo eius non minus ad mentem referenda videtur quam ad oculos; quanquam his quoque laborasse eum necesse est. Ex frequenti lippitudinis mentione apud antiquos recte videtur concludi posse, fuisse aliquid ridiculi in eo oculorum morbo. De sua autem lippitudine Horatius non cogitavit nec impudentis est, quod, cum ipse interdum oculis laboraret, Crispinum ob idem vitium deridebat. Otiosa igitur est Bentlei coniectura *lippum*. Ceterum quam frequens is morbus apud Romanos fuerit, videre licet ex multis remediis, quae apud Plinium in Nat. Hist. nominantur. Admirabilis autem Horatius est propter egregiam inveniendi exitus artem, qua satiris et epistulis inexspectato quodam ioco finem saepe imposuit legentiumque animos grata adfecit hilaritate.

Satira II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne
Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,

Satira II.

Occasionem scribendae huius satirae accepisse videtur Horatius mortuo M. Tigellio Sardo, qui musicae artis peritissimus propter raram vocem gratiosus fuerat apud C. Iulium Caesarem, Cleopatram, Octavianum; homo tamen pestilentior sua patria (Cic. fam. VII, 24) et in facilitate parandarum opum maxime prodigus. Argumentum generali sententia proponitur v. 24, cui quattuor exemplis diversissimis, prodigi hominis et avari, nepotis et faeneratoris, aditus paratur. Iam versum 24 bina iterum exemplorum paria sequuntur, ut inde a v. 28 generalis illa sententia quam sit vera in certa re, qua tum maxime Romana civitas laborabat, demonstretur. De tempore quo satira scripta videatur non consentiunt viri docti. Hoc certum est, ante tertiam et quartam huius libri hanc compositam esse. Iam alii qui sibi persuaserunt versu 25 ficto nomine Malchini vel Maltini Maecenatem vellicari, neque credunt facere id potuisse Horatium in Maecenatis familiaritatem iam receptum, satiram anno 714 vel 715 attribuunt; alii ad a. 717 referendam putant. Quorum opinio mihi quidem probabilior videtur, quoniam satira tertia ante a. 717 haudquaquam scripta est (vide ib. v. 64) neque veri simile est hanc, cuius haud dubie in tertia ratio habetur, duobus vel tribus annis ante scriptam esse. Et vide infra ad v. 25.

V. 1. *ambubaiarum*] Sunt „mulieres tibicinae lingua Syrorum: etenim Syris tibia sive symphonia ambubaia dicitur.“ Comm. Cruq. Compara אַנְבּוּבָא, plur. אַנְבּוּבַיָא. Suet. Neron. c. 27: „cenitabatque nonnunquam et in publico inter scortorum totius urbis *ambubaiarum*que ministeria.“ *Collegia* iocose dicta sunt, quasi his mulieribus, ut collegiis pontificum, augurum, aliorum ex S. C. coire liceret. — *pharmacopolae*] medicorum quoddam genus circumforaneorum, qui per urbes cursitabant creduloque popello medicamenta venditabant. Cic. Cluent. 14: „Tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolam circumforaneum aggreditur.“ — *Mendici*] *ἀγύρται*; harioli, Galli, quorum impudentia mendicandi summa fuisse traditur. Etiam Iudaei Romae vagabantur mendicantes et quaestus causa hariolantes. — *balatrones*] scurrae, qui loquacitate divites delectabant. Inde Servilii cognomen Sat. II, 8, 21. Lucianus Müllerus in vita Horatii p. 75 docuit, in satiris et epistolis ex more antiquae poesis latinae Horatium varias notiones cumulasse veluti hoc loco, Sat. I, 1, 39. Ep. II, 1, 192. II, 2, 203; idem postea rarius factum esse. — *Tigelli*] Hic Sardus (cf. Sat. I, 3, 3.) diversus est ab Hermogene Tigellio, cuius mentio fit in Satira quarta et decima huius libri. — *benignus*] ex sententia illorum hominum, re vera prodigus. — *ingrata*] quia nunquam satiatur. Lucret. III, 1016: „Deinde animi *ingratam* naturam pascere

Omnia conductis coemens obsonia nummis;
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet: laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappae famam timet ac nebulonis;
Dives agris, dives positis in faenore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exsecat atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget;
Nomina sectatur modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tironum. „Maxime,“ quis non
„Iuppiter!“ exclamat, simul atque audivit? „At in se
Pro quaestu sumptum facit hic.“ Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quaerat: „Quo res haec pertinet?“ illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

semper Atque *explere bonis rebus satiareque* nunquam.“ — *stringat*] deminuat, radat. „Sumpta metaphora a ramis quos stringimus, quando illos nudamus foliis.“ Comm. Cruq. cf. Verg. Buc. 9, 61. — *omnia conductis*] *Conducere* h. l. est faenori sumere, ut Iuven. IV, 11, 46: „Conducta pecunia Romae Et coram dominis consumitur.“ Compara Sat. II, 3, 224—230. Pers. 6, 21: „hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer.“ — *animi parvi*] cf. Cic. de off. I, 20: „nihil est tam angusti animi tamque parvi, quam amare divitias.“ — *Fufidius*] Faeneratorem hunc hominem fuisse locus ipse docet: praeterea nihil de eo scimus. — *dives*] Hunc versum ut ex Art. poet. v. 421 huc illatum removerunt Sanadon, Lachmannus, Hauptius, Meinekius, Linkerus, Muellerus, Lehrsius, Holderus, Krügerus, Kellerus; Fritschius autem versum reservandum esse censuit ac comparavit alios vv. repetitos Sat. I, 6, 74 et Epist. I, 1, 56. Sat. II, 3, 163 et Epist. I, 6, 28. Ne Ecksteinius quidem versum eiecit. — *capiti*] sorti. Capital. Sordidissimus homo quinas centesimas in singulos menses de sorte extorquet, *exsecat*: quo verbo bene castigatur crudelitas hominis quintuplicatam usuram (60 Procent) debitoribus exprimentis. — *nomina*] de re pecuniaria. Cic. Planc. 28: „*nomen* quod urget dissolvere.“ id. Rosc. Com. 1: „Non refert parva *nomina* in codices.“ de off. III, 14. — Etiam debitores nomina appellantur: Epist. II, 1, 105. Cic. Att. V, 21: „Nam aut *bono nomine* centesimis contentus erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat.“ — *veste virili*] Lege Laetoria (Cic. Off. III, 15) vetitum erat ne XXV annis minores stipulari possent. Quare faeneratores si perditis adulescentulis suo periculo pecuniam faenori darent, maiores etiam usuras expresserunt. — *pro quaestu*] Schol. Cruq. „pro maiori quaestu, unde nascitur opulentia, maiorem sumptum facit et plus expendit.“ — *Terenti*] In *'Εαυτοντιμωρουμένῳ* Menedemus pater se cruciat dies noctesque, quod filium Cliniam nimia severitate eo egerit ut relicta domo in Asiam militatum iret. — *peius atque*] vide ad Epod. 15, 5. — *quo res*] Similis ad ipsam rem transeundi ratio Sat. I, 1, 14 sq.

Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscenum subductis usque facetus:
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste;
Contra alius nullam nisi olente in fornice stantem.
Quidam notus homo cum exiret fornice „Macte
Virtute esto“ inquit sententia dia Catonis;
„Nam simul ac venas inflavit taetra libido,
Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
Permolere uxores.“ „Nolim laudarier,“ inquit,
„Sic me,“ mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operae pretium, procedere recte
Qui moechis non vultis, ut omni parte laborent,

V. 25. *Maltinus*] Ab antiquo vocabulo *malta* i. e. *mollis* repetendum nomen. Scholiastis, qui sub Maltini nomine Maecenatem latere putabant, credendum non esse Madvigius docuit. — *tunicis demissis*] solutis, quod delicati hominis erat et mollis. cf. v. 99. Non videntur esse demissiciae vel talares. Cic. in Cat. II, 10. — *ambulat*] vide ad Epod. 4, 5. Senec. Nat. Qu. VII, 31: „Tenero et molli incessu suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus.“ — *subductis*] Quintil. XI. 3. 138: „Cui lati clavi ius non erit ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum.“ Varro de vit. pop. Rom. ap. Non. de gen. vest.: „Postquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam (virorum) et indusium (mulierum).“ — *facetus*] eleganter se vestitum esse putans. Sic Plaut. Most. I, 1, 41: „Non omnes possunt olere unguenta exotica, si tu oles, neque tam *facetis*, quam tu vivis, victibus.“ — *Pastillos*] cf. Sen. Ep. 86: „Descripturus infamem et nimiis notabilem deliciis Horatius quid ait? Pastillos Rufillus olet. Dares nunc Rufillum, perinde esset ac si hircum oleret et Gargonii loco esset, quem idem Horatius Rufillo opposuit.“ Martial. I, 87: „Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, *Pastillos* Cosmi luxuriosa voras.“ Hi homines satis noti fuerunt neque minimae dignitatis, ut eorum irrisio poetae invidiam conflaverit. cf. Sat. I, 4, 91 sq. — *hircum*] foedum alarum odorem. Epist. I, 5, 29. Catull. 69, 5: „laedit te quaedam mala fabula, qua tibi fertur Valle sub alarum trux habitare caper.“ id. 71, 1: „Si quoi iure bono sacer alarum obstitit hircus.“ — *instita*] fasciola fimbriata in ima stola matronarum. — *fornice stantem*] Extremam syllabam in positione non debili corripuit Horatius in satiris ante *sc* et *st*; cf. v. 71. 3, 44. 5, 35. 10, 72. II, 2, 36. 3, 43. 296. — *laudarier*] vide ad Carm. IV, 11, 8. cf. infra 78. 104. Sat. II, 8, 67. Epist. II, 1, 94. II, 2, 148. — *Cupiennius*] C. Cupiennius Libo Cumanus Augusti familiaritate clarus. — *albi*] „Respexit ad stolam candidam, qua vestiebantur matronae; nam meretrices habebant nigram vestem.“ Comm. Cruq. — *audire*] „Urbane abutitur Ennianis versibus: Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.“

Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla.
Hic se praecipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem caesus, fugiens hic decidit acrem
Praedonum in turbam, dedit hic pro corpore nummos,
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
Accidit, ut quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferro. „Iure" omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda,
Libertinarum dico; Sallustius in quas
Non minus insanit quam qui moechatur: at hic si,
Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno
Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat et laudat: „Matronam nullam ego tango."
Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque
„Nil fuerit mi," inquit, „cum uxoribus unquam alienis."

Schol. — *moechis*] Sic optimi codices et cum iis Kellerus et Fritschius. Alii *moechos*, quem casum cur praeferas, ex Ennii loco idoneam causam non invenies. Ceterum acute Meinekius: „moechos ab omni parte laborare non ii opinor docendi erant, qui nolunt moechos recte procedere, sed ii potius qui favent moechis eorumque causam defendunt. Itaque scripturae vitium latere puto, ac cum plurimi optimique libri non *moechos* habeant, sed *moechis*, nescio an scribendum sit *procedere recte qui, moechis rem vultis.* Qua emendatione admissa locus etiam similior evadit Ennianis versibus a scholiasta comparatis." Receperunt Lehrs. Müller. Krüger. Eckstein., sed nihil mutandum est; nam ii ipsi, qui moechis non favent, libentissime audiunt quam iis male res procedat. Qui moechis rem bene procedere volunt, nulli sunt nisi ipsi moechi; hi autem maximam partem ipsi senserunt, quam saepe inter dura pericula ceciderint. — *praedonum*] nocturno tempore per urbem grassantium.

V. 46. *quidam demeteret*] Mueller. et Eckstein. *cuidam demeterent*; Lehrs. *cuidam demeteret ferrum.* — *Galba*] Serv. Galbam iuris peritum dicit Comment. Cruq., cui non obsecuti recentiores interpretes A. Galbam Octaviani scurram praetulerunt, non sufficiente causa. — *Sallustius*] vide ad Carm. II, 2. Fuit qui historicum Sallustium indicari vellet. At is decessit a. u. c. 719 iam quinquagenarius, ita ut in hoc iocus Horatii ineptus videatur. — *Marsaeus*] homo ignotus. — *donat*] praesens pro perfecto in exemplo rei satis vulgaris ac saepe observandae. Non est syncope pro *donavit.* *Origo* mima videtur fuisse illo tempore notissima. — *malum gravius*] Grave est

Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quicquid ubique
Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicumque. Quid inter
Est in matrona, ancilla peccesve togata?
Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, poenas dedit usque superque
Quam satis est pugnis caesus ferroque petitus,
Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
Diceret haec animus: „Quid vis tibi? Nunquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?"
Quid responderet? „Magno patre nata puella est."
At quanto meliora monet pugnantiaque istis.
Dives opis natura suae, tu si modo recte
Dispensare velis ac non fugienda petendis

malum patriam rem effundere, gravius famam corrumpere. — *personam*] moechi. — *Quid inter Est*] cf. Sat. I, 9, 51. II, 3, 117. Epist. II, 2, 93. 188. A. P. 290. 424. Lachm. ad Lucret. p. 82: „Dactylicos heroicos binos ita semper coniunxerunt, ut continua esset neque interrupta *συνάφεια*, ergo hic pedi sexto spondeus convenit, non trochaeus. Hoc certissimum est, perperam in Horat. Serm. I, 2, 62 plerosque scribere *quid inter — est in matrona.*" — *peccesve*] Sic plurimi et antiquissimi codices in iisque omnes Cruquiani; quod quanquam insolitum est, tamen retinendum videtur. Sententia est: quid interest, sive in matrona sive in ancilla sive in togata pecces? Et brevius dictum est, quid interest, in matrona, in ancilla, in togatave pecces? Tibull. IV, 5, 20: „Quid refert *clamve palamve* roget?" ubi Lachmannus et Dissenius non scripserunt cum aliis *clamne palamne*. Eadem varietas infra Epist. I, 11, 3. Non recte peiorem lectionem *ne* receperunt Müller. Krüger. Eckstein., defendit Keller. — *Villius*] Faustae, Sullae filiae, Milonis uxoris adulter; unde cum acerba irrisione *Sullae gener* appellatur. Eiusdem mulieris moechus Longarenus videtur fuisse. Milo ipse, quem propter staturam sub Longareni nomine latere alii voluerunt, non potest intellegi. Ceterum Meinekius acute, ut solet: „non intellexisse videntur critici illud *in Fausta* ex praecedente versu „quid inter est in matrona, ancilla peccesne togata" suspensum esse. Hinc consequens est Horatium scripsisse *Sullae genero*." Recepit Mueller., non Lehrs. — *fore*] Singularis positio h. v. rarior est, sed cfr. Liv. VI, 34: „forem, ut mos est, virga percutere." Terent. Ad. II, 3, 11: „foris crepuit." — *opis*] antique pro *opum*. Natura dives opis suae est; itaque facile potest ei satis fieri. — *Tuo vitio*] „utrum tua culpa labores an propter externam

Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? Quare ne paeniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos, —
Sit licet hoc, Cerinthe, tuum, — tenerum est femur aut crus
Rectius, atque etiam melius persaepe togatae est.
Adde huc quod mercem sine fucis gestat, aperte
Quod venale habet ostendit, nec si quid honesti est
Iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet.
Regibus hic mos est, ubi equos mercantur: opertos
Inspiciunt, ne, si facies ut saepe decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsaea caecior illa
Quae mala sunt spectes. „O crus! o bracchia!“ verum
Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.

rerum necessitatem, quam superare non potes.“ — *Quare*] Haupt. Opusc. I, p. 85: „Horatius in sermonibus (I, 2, 77. II, 3, 176) non abstinuit a causali *quare* in recta oratione posito pro eo quod est *propterea*, abstinuit in epistulis, atque in carminibus *quare* plane nusquam ab eo dictum est.“ — *sit licet hoc*] Simplicissima ratio haec est, ut significet: haec tua res sit, hoc tibi placeat. cf. infr. 97. Haupt. scripsit: *nec magis huic, inter niveos viridesque lapillos sit licet, hoc, Cerinthe, tuo tenerum est femur*, quem secuti sunt Meinekius, Linkerus, Mueller., Lehrs. Bentleio sic placuit: *inter . . lapillos sit licet, o Cerinthe, tuo tenerum est femur.* Contra quos recte monitum est non posse latine dici *sit licet inter lapillos* pro *licet ornata sit lapillis* nec aptam videri comparationem femoris matronae cum Cerinthi, qui haud dubie vanus fuit aliquis homo, non „pulcherrimum scortum, insigni specie et candore“ vel puer delicatus, id quod scholiastae docere student. Cerinthus externo vestitus splendore capi se passus est. — *magis tenerum*] quam togatae; quae verba ex iis quae insequuntur, facile intelleguntur. — *honesti*] pulchri. — *regibus*] vide ad Carm. I, 4, 14. Inde ab hoc versu in nonnullis codicibus nova incipit satira; male. Pro *regibus* Kiesslingius ex coniectura scribere voluit *Thraecibus*, quod Kellerus merito repudiavit. — *hiantem*] cf. Sat. I, 1, 71. — *molli pede*] Non tenui et agiliore, sed infirmo ac debili. Diversus enim locus est Verg. Georg. III, 76. — *Hypsaea*] Plautia Hypsaea, ita caeca, ut in proverbium abiret. Eius enim caecitas ponitur contra Lyncei aciem. Lynceus unus fuit ex Argonautis, filius Apharei, Messenius, qui tanta fuisse oculorum acie traditur, ut vel parietem visu penetraret. Occisus est a Polluce. — *depugis*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *Catia*] impudica mulier. — *hoc fa-*

Matronae praeter faciem nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, — nam te
Hoc facit insanum, — multae tibi tum officient res,
Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat; Cois tibi paene videre est
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri pretiumque avellier ante
Quam mercem ostendi? „Leporem venator ut alta
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,"
Cantat et apponit, „Meus est amor huic similis: nam
Transvolat in medio posita et fugientia captat."
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque aestus curasque graves e pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura sibi quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?

cit insanum] Hoc referendum ad praecedentium verborum sententiam: interdicta petere. — *ciniflones*] „Ciniflones et cinerarii eadem significatione apud antiquos habebantur ab officio calamistrorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. Dicti autem ciniflones ab eo, quod in cinerem flant ad ferrum calefaciendum." *Acron.* — *Altera*] Sententiae filum abruptum ex imitatione sermonis cottidiani. Doederlinius sententiam apte sic explevit: „Altera *quominus ex omni parte cerni possit,* nil obstat." — *Cois*] cf. Sen. de Benef. VII, 9: „Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus aut denique pudor possit." — *Leporem venator*] Expressit epigramma Callimachi 33: „*Ὠγρευτής, Ἐπίκυδες, ἐν οὔρεσι πάντα λαγωὸν Διφᾷ καὶ πάσης ἴχνια δορκαλίδος, Στίβῃ καὶ νιφετῷ κεχρημένος· ἢν δέ τις εἴπῃ· Τῇ τόδε βέβληται θηρίον, οὐκ ἔλαβεν. Χοὐμὸς ἔρως τοιόσδε, τά μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ κείμενα παρπέταται.*" Ex quo vides quid sit *positum.* cf. tamen Sat. II, 2, 23. — *pelli*] Optimi codices dissentiunt; in aliis *pelli*, in aliis *tolli*; utrumque sua natura rectum et aptum. *Pelli* allitteratione videtur commendari. Sic Keller. et Eckstein.; *tolli* Fritsch. Müller. Krüger. — *quem*] Interrogativum in fine versus. Cf. Sat. II, 7, 104. II, 3, 187. — *soldo*] De syncope vide ad Carm. II, 2, 2. Solidum inani opponitur splendori, ut Cic. de fin. I, 18: „Illi negant bonum quicquam esse nisi nescio quam illam umbram, quod appellant hone-

Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pavonem rhombumque? tument tibi cum inguina, num si
Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo venerem facilemque.
Illam „Post paulo“: „Sed pluris“: „Si exierit vir“
Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.
Candida rectaque sit: munda hactenus, ut neque longa
Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum,
Ilia et Egeria est; do nomen quodlibet illi,
Nec vereor ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

stum, non tam solido quam splendido nomine.“ ibid. 21: „In quibus nulla solida utilitas omnisque puerilis est delectatio.“ — *pavonem*] vide ad Sat. II, 2, 23. — *rhombum*] cf. Epod. 2, 50. — *Philodemus*] Epicureus philosophus et poeta, Ciceronis aequalis. — *Gallis*] Cybelae sacerdotibus castratis. — *candida*] ut statim *alba* de grato faciei colore. Epod. 11, 27. — *Ilia et Egeria*] nobilissima et antiquissima nomina. — *vepallida*] vide ad Carm. I, 5, 8. Keller. praetulit *vae pallida*, Eckstein. cum Bentleio *ne pallida*; utrumque ex codd. Comment. Cruq. comparavit *vegrandis* apud Cic. II. leg. agr. 34, 93. Gell. N. A. XVI, 5: „*ve* particula tum intentionem significat tum minutionem.“ cf. similia *vesanus, vecors*. — *conscia*] ancilla conciliatrix. — *cruribus*] Infidelibus servis crudeles domini crura saepe frangebant. — *doti*] Mulieres adulterii convictae dotis parte multabantur. — *Fabio*] Sat. I, 1, 14. Is etiam, qui verborum linguaeque certamine nemini unquam cessit, hoc verum esse concedet ipse fortasse expertus.

Satira III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quicquam proficeret: si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret: „Io Bacche!“ modo summa

Satira III.

Patet ex v. 63 (*saepe*) Horatium cum haec satira scriberetur in amicitiam Maecenatis fuisse iam receptum; amplius nihil poterit de tempore adfirmari, modo teneatur haud ita magnum spatium intercedere potuisse inter hanc et superiorem. Familiaritatem Horatii cum Maecenate tota satira declarat, in qua nihil est timiditatis aut incertae sese gerendi rationis. Scribendae autem huius satirae causam et voluntatem ipsa altera praebuisse videtur, quippe qua castigatis multorum hominum perversitatibus non paucos sibi adversarios excitasset poeta, clamantes eos quidem malignum eum esse hominem qui ne ab amicorum quidem parvis vitiis abstinuerit. Quare nunc ostendit quales homines esse soleant, qui sua vitia non videntes alios maligne vituperent, quidque discriminis intersit inter sinceram etiam amicorum reprehensionem correctionemque et malignum levissima vitia augendi efferendique studium. Cui pravitati cum excusatio quaeri saltem possit in Stoicorum philosophia, poeta eo ultro ducitur, ut doceat, eius sectae nimis severam disciplinam, qua omnia peccata aequalia esse contenderunt (v. 76), opposita Epicureorum doctrina (v. 99—112), ab humani generis ratione et vita non minus alienam et remotam esse quam miram illam Stoicorum de perfecto sapiente sententiam. Iam cum haec satira scripta sit eo consilio, ne altera in posterum prave intellegeretur, ab eodem Tigellio Sardo paulo ante mortuo initium cepit eiusque miros mores perpetuamque vivendi inconstantiam lepide descripsit, ut ab hoc semel vituperato ad suam rem communemque hominum invidendi aliosque vellicandi consuetudinem viam sibi muniret. De iocoso exitu vide quae sunt adnotata ad finem primae satirae.

V. 2. *cantare*] utrimque pendet et ab *induc. animum* et ab *rogati*. — *habebat*] Non recte ex hoc imperfecto nonnulli concluserunt, Tigellium iam *pridem* mortuum fuisse. Quod secus est; neque enim quicquam eius rei in imperfecto tempore inest neque poeta pridem mortui nomine et moribus sic uti potuit. Ad significationem v. habendi cf. Cic. Phil. II, 32: „Habebat hoc omnino Caesar;“ intellege hoc moris, consuetudinis; hoc mirum, singulare. — *Caesar*] Octavianus. — *patris*] C. Iulii Caesaris, a quo Octavianus adoptatus erat. — *ab ovo*] „Ovum initium cenae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant.“ Schol. — *Io Bacche*] Significatur cantilena convivalis, cuius strophae iterato hoc versu, ut videtur, claudebantur (Refrain). Posterior syllaba v. *Bacche* in arsi producta est; quod noli mirari, quia haec verba, quae velut obiectum quod vocatur a verbo *citaret* pendent, ex ipsa cantilena convivali in hunc versum recepta sunt et cessationem quandam vocis post se efficiunt. Quare exemplum Hauptii,

Voce, modo hac resonat quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi: saepe velut qui
Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens, modo: „Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
Quamvis crassa queat.“ Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat. Nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: „Quid tu?
Nullane habes vitia?“ Immo alia, et fortasse minora.

Ritteri, Muelleri, Lehrsii, Fritschii, Krügeri, Eckateinii, non est imitandum, qui Lachmanni (ad Lucret. p. 75 sq.) et Turnebi auctoritatem secuti ex paucis libris recipere non dubitaverunt *io Bacchae*, in qua scriptura nihil videndum est nisi inane corrigendi versus studium. Nam quem in auxilium vocant locum Euripidis Bacch. v. 153 (ὦ ἴτε Βάκχαι), ex hymno Baccharum est, se ipsas incitantium ad laudes Bacchi celebrandas; quem vix credibile est in ore semper fuisse Tigellio. Rectius laudare potuerunt Bacch. v. 577, ubi Bacchus invocat Bacchas ἰὼ Βάκχαι, ἰὼ Βάκχαι. Si quid mutandum videtur, praestat cum Schneidewino et Hirschfeldero scribere *io Baccheu*, quae forma nominis etiam apud Euripidem est Bacch. v. 145. — *modo summa*] „Tigellius modo utebatur ea voce, quae summa chorda tetrachordi, τῇ ὑπάτῃ, resonat i. e. gravissima τῇ βαρυτάτῃ; modo ea quae ima chorda, τῇ νήτῃ, eademque acutissima, τῇ ὀξυτάτῃ resonat.“ Gesner. Summa voce = tiefste Ton; ima = höchste T. — *chordis*] est ablativus instrum.; nam *resonare chordis* est *prodire ex chordis*. — *Iunonis sacra*] Cic. Off. I, 36. Κανηφόροι sacra capite portantes lento gradu incedebant. Sat. II, 8, 13. — *decem servos*] admodum parvus numerus. cf. Sat. II, 7, 118. I, 6, 116. I, 6, 107. Valer. Max. IV, 4, 11: „M. Scaurus quantulam a patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum, quae de vita sua scripsit, refert. Ait enim sibi *decem sola* mancipia, totumque censum centum quinque ac triginta milium nummum relictum.“ — *modo reges*] Modo nihil nisi magna loquens amicitiam suam cum regibus magnisque viris iactabat, modo minima etiam sibi sufficere dictitabat. — *omnia magna*] modo de regibus et tetrarchis narrabat, nihil denique nisi magna in ore habens. — *decies centena*] sc. milia sestertium; quae ad nostram rationem redacta efficiunt fere 175400 marc. germ. Martial. I, 104: „Si dediderint superi decies mihi milia centum.“ Ex proverbio est ut nos „eine Million.“ — *impar*] Senec. Epist. 120: „Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquam eundem nec similem quidem sibi; adeo in diversum aberrat.“

V. 20. *et fortasse*] Sic recte scribitur ex omnibus prope codicibus, altera lectio *haud fort.* paucorum tantum codd. auctoritate sustentatur. „Habeo, inquit, vitia sed alia et spero minora, non tanta vituperatione digna.“ Sat. I, 4, 130. I, 6, 65. Iam sic videtur poeta pergere: „quod quidem cum intellegam, neque

Maenius absentem Novium cum carperet: „Heus tu,“
Quidam ait „ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas?“ „Egomet mi ignosco“ Maenius inquit.
Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum; rideri possit eo quod
Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir

mihi ipsi ignosco et aliorum vitiis libenter veniam dare soleo; nam bene perspexi omnia vitia paria non esse, immo alia severe quanquam non maligne reprehendi, aliis benevole ignosci debere.“ In quo loco ne arrogantiae ac superbiae Horatium accuses, consideres velim antiquos homines alienissimos semper fuisse a fucata illa et simulata modestia qua nostra aetas immerito gloriari saepe solet; deinde Tigellii vitia quae vituperasset poeta non solum non parva fuisse sed quae totam hominis vitam temeritati et cupiditatibus obnoxiam redderent. — *Novium*] potest esse faenerator Novius ex Sat. I, 6, 121. — *Maenius*] Sat. I, 1, 101. — *pervideas*] Recte sic codices praeter duos, in quibus *praevideas*, quod quibus placuit interpretantur *praetervideas*, nulla sane auctoritate adiuti. Madvig. ex coni. *praetereas*. *Pervideas* eo ipso quod certare videtur cum *oculis lippus inunctis* praeferendum est. Est Oxymoron; qui lippis oculis pervidet, is male pervidet, parum pervidet. *Mala* sunt vitia, ut Epist. II, 2, 126. — *Epidaurius*] Epidauri templum fuit Aesculapii, cui sacri serpentes. — *iracundior est*] Rectius esse praecipit hominum parva vitia patienter ferre et ponderandis etiam magnis saepe virtutibus benevole compensare. Suo igitur more hominis aliquam imaginem exprimit, ad quam efficiendam putant lineamenta quaedam suorum morum (Sat. II, 3, 323. Epist. I, 1, 94. I, 20, 25) eum admiscuisse. Quod cum de vitiis possit concedi, de virtutibus non potest; nam siquidem ingenium sibi esse nunquam negavit (Carm. II, 18, 9. III, 30.) Horatius, tamen ingens sibi ingenium (v. 33) non magis unquam, nedum hoc tempore, arrogavit quam singularem animi bonitatem, ut alium quemquam meliorem se auderet negare. Peius etiam est quod apud Acronem legitur: „Hic dicitur pulsare Vergilium, qui indecori corporis et habitus fuit.“ — *acutis naribus*] quibus minima etiam aliorum vitia odorantur. — *horum hominum*] i. e. quales urbani nunc esse solent. — *tonso*] cf. Epist. I, 1, 94. Ovid. A. A. 1, 517: „Nec mala deformet rigidos tonsura capillos; sit coma, sit docta barba resecta manu.“ Senec. brev. vit. c. 12: „Quis est istorum, qui non malit rem publicam suam turbari quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore quam de salute?“ — *defluit*] cf. Epist. I, 1, 96. Indicatur toga parum composita. — *male*] coniunge cum *haeret*, ut sit: calceus non satis pedes premit, circumcludit, quod dedecuit urbanum hominem. Ovid. A. A. I, 516: „Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.“ Theoph. Char. 4: „ὁ ἄγροικος τοιοῦτός τις οἷος μείζω τοῦ ποδὸς τὰ ὑπο-

Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum, vitia aut etiam ipsa haec
Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus amici
Si quod sit vitium non fastidire: strabonem
Appellat paetum pater, et pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc varum distortis cruribus, illum

δήματα φορεῖν." — *tibi*] Fictus significatur adversarius. De v. *haeret* cf. Carm. III, 24, 55. — *concute*] idem quod *excute*, quo libentius utebantur prosae orationis scriptores. Dicimus enim excutere vestem alicuius hominis, ut si quid ibi celatum sit id excidat. Arrian. Epict. III, 14, 3: „*περίβλεψαι, ἐνσείσθητι, ἵνα γνῷς τίς εἶ.*"

V. 38. *praevertamur*] Praeverti est altera re relicta ad alteram sese convertere, ut hanc habeamus sententiarum iuncturam: „Iam cum nemo sit qui purum se liberumque vitiis dicere possit, summa lenitas adhibenda est in iudicandis amicorum vitiis imitandumque exemplum amantium, quibus amatorum hominum etiam pravitates placent, aut certe parentum, qui puerorum vitia blandis saepe nominibus celare student. — *vitia*] Recte monuit Horkelius Anal. p. 148 comma ponendum esse post v. *caecum*; nam *turpia vitia* duriora esse quam quae possint tolerari. Sic etiam Müllerus; Ecksteinius commate omnino abstinuit. — *polypus*] „Primam syllabam Latini poetae constanter producunt, Aeolicam illi formam quae *πώλυπος* est, sequentes." Meineke Fragm. Com. I. p. 256. Est autem vitium foedum ipsarum narium. Iam animadvertenda est satirica acerbitas in ipso exemplo; dicunt enim significari L. Caelium Balbinum, qui hoc tempore proscriptus, postea reversus a. u. c. 724 consul suffectus est. Fritschio rectius fortasse fictum esse nomen videtur a balbutiendo (v. 48). Hagna libertinae nomen. — *honestum*] Nam ii quibus sensus est aequi bonique, eam inter amantes lenitatem non possunt non probare. — *At pater*] Etiamsi adamare non possumus amicorum vitia, tamen non fastidire ea, sed quantum possumus celare debemus. — *strabonem*] „Strabo dicitur qui est detortis oculis; paetus autem qui est oculis leniter declinatis cuique huc atque illuc tremuli celeriter volvuntur." Comm. Cruq. De correpta syllaba ante *str* vide ad Sat. I, 2, 30. — *pullum*] „Antiqui puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant." Festus. Ceterum haec nomina, quibus patres filiorum vitia vel pravitates celare student, omnia sunt cognomina Romanarum familiarum, in quibus erant Paeti, Pulli, Vari, Strabones, Scauri.

Balbutit scaurum pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
Et iactantior hic paulo est: concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior atque
Plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit, multum demissus homo ille:
Tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias nullique malo latus obdit apertum,
Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris
Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano
Ac non incauto fictum astutumque vocamus.

— *Sisyphus*] M. Antonii triumviri pumilio fuisse dicitur, ob calliditatem hoc nomine ornatus. — *balbutit*] infantes imitans. Varus est cuius pedes introrsum retorti sunt, scaurus qui talos habet exstantes vel inversos et tortuosos (Klumpfuss). — *ineptus*] Cic. de Orat. II, 4, 17: „Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.“ — *concinnus*] „Si ineptus est et paulo iactantior, tu eum excusa dicens: officiosa sedulitate amicis sese studet commendare.“ — *simplex*] Contrarius est *duplex*, ut Carm. I, 6, 7. Simplex ut sentit ita loquitur. — *inter*] vide ad Carm. III, 3, 11. cf. infra v. 60. — *opinor*] Praeter hunc tribus locis apud Horatium legitur Sat. I, 7, 2. Epist. I, 16, 78. II, 2, 17; ubique versum claudit, nimirum eo consilio ut insigni loco ironica eius verbi vis augeatur. — *incrustare*] „Adeo perversi sumus, ut et purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.“ Orellius. Homines igitur aliorum mores non tales iudicare solent, quales sunt, sed in praviorem speciem a se maligne conversos; cuius iam rei exempla adduntur.

V. 57. *ille*] Restitui scripturam codicis Bland. omnium vetustissimi, neque addidi quod contra codices Bentleio placuit *tardo ac* vel Hauptio et Ecksteinio *tardo et*; sententia enim sic optime procedit per asyndeton, quae additis particulis haec est: si quis probus (simplex) nobiscum vivit, si ille est multum demissus (modestus) homo, tardo ei, pingui cognomen ilico damus. Ut protasis, ita apodosis bipartita est; neutrius tamen partes coniunctionibus inter se copulatae sunt. Idem placuit Müllero. cf. Cic. Mur. 40: „Sit apud vos *modestiae* locus, sit *demissis hominibus* perfugium, sit auxilium *pudori*.“ id. de Or. II, 43: „Ea omnia, quae proborum, *demissorum*, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, benevolentiam conciliant.“ — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *versetur*] Sic Kirchner. Holder. Fritsch. Eckstein. Krüger. ex plurima parte codd. — *fictum*] is est fictus qui se ipse fin-

Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus,
„Communi sensu plane caret“ inquimus. Eheu
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis ut aequum est,
Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscet verrucis illius: aequum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quaeque est, ita suppliciis delicta coercet?

git, talem se non praebet qualis est. — *qualem me*] i. e. qualem me tibi saepe obtuli et libenter obtuli, ut ne nunc quidem paeniteat. *Libenter* est sponte, consulto, ut Sat. I, 1, 63. Simplicem igitur et rectum neque nimiis falsae cuiusdam urbanitatis legibus obsequentem se esse apud Maecenatem dicit poeta, quo clarius sua familiaritas ab omni assentatione libera eluceat. Ne rusticitatis aliquid Horatio obtruderetur, Horkelius *licenter*, Schneidewinus *libenti* scribendum esse docuerunt; sed neque excusatione neque adulatione opus est. — *quovis*] Secutus sum in interpunctis verborum Fritschium et Ecksteinium. Ad v. *molestus* cf. Cic. de orat. II, 3: „nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat“; et *impellat* dictum est ut apud Pers. 2, 21: „Iovis aurem impellere temptas.“ — *communi sensu*] eius quod decet. Quint. I, 2, 20: „Sensum ipsum, qui communis dicitur, ubi discet, cum se a congressu, qui non hominibus solum sed mutis quoque animalibus naturalis est, segregarit?“ — *amicus dulcis*] vide ad Carm. I, 16, 23. — *cum mea compenset*] *Cum* non est praepositio sed coniunctio. De praepositione a nomine suo disiuncta cf. Sat. I, 10, 91. 5, 51. 6, 115. II, 6, 34. Epist. I, 2, 6. *Compensare* verbum duplici ratione potest coniungi, ut mutandi quoque verba, de quibus vide ad Carm. I, 17, 2. Cf. Ovid. Her. 3, 51: „Tot tamen amissis te compensavimus unum.“ — *inclinet*] Asyndeton *compenset*..*inclinet*. Madvigius, cum priori sententiae prave adiungi condicionem putaret, sic interpunxit: „*amicus dulcis, ut aequum est, cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce, si modo plura mihi bona sunt, inclinet. Amari si volet hac lege, in trutina ponetur eadem.*“ — *hac lege*] Videnda lex in verbis *pluribus hisce inclinet*, non in vv. 73 sq., qui rationis reddendae causa adduntur. — *quatenus*] vide ad Sat. I, 1, 64. — *stultis*] ex sententia Stoicorum omnes stulti sumus praeter vere sapientem. Sat. II, 3, 82.

Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumque ligurierit ius,
In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
Maius peccatum est! Paulum deliquit amicus,
(Quod nisi concedas, habeare insuavis): acerbus
Odisti et fugis ut Rusonem debitor aeris;
Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.
Comminxit lectum potus mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide sponsumve negarit?

Qualem Stoici vere sapientem cogitaverint lege apud Cic. de off. III, 4. — *Si quis*] Est argumentum a minori ad maius. — *tepidum*] ius tepidum factum, non iam calidum nec domino aut convivis gratum. cf. Sat. II, 4, 79. — *Labeone*] M. Antistius Labeo, clarissimus ICtus, quem scholiastae significari dicunt, cum haec satira scriberetur, vix octavum vel nonum aetatis annum superaverat; is igitur tangi non potuit. Labeonem autem, quem indicat poeta, vere insanum fuisse, locus suadet. — *inter sanos*] i. q. a sanis. — *hoc*] quod statim dicam. — *acerbus*] Verg. Aen. X, 904. Cic. ad Attic. X, 8: „odium acerbissimum.“ Non bene alii distinguunt: *habeare insuavis, acerbus: Odisti.* — *Rusonem*] „Octavius Ruso acerbus faenerator esse traditur; idem scriptor historiarum.“ Schol. — *Kalendae*] vide ad Epod. 2. fin. Ceterum cf. A. P. 474. — *audit*] Debitores coacti sunt tristi recitationi Rusonis adesse, ne crudelem faeneratorem offendant. — *Euandri*] prisci illius regis. Romani enim antiquorum vasorum cupidissimi erant. Sat. II, 3, 20. Mart. VIII, 6, 7 sqq.: „Hoc cratere ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugna debile cernis opus; Hi duo longaevo censentur Nestore fundi: Pollice de Pylio *trita* columba nitet.“ — *mea quia pullum*] Neglegentior qui videtur ordo verborum restituitur caesurae ope, qua *mea in parte* facile coniunguntur. — *ante*] adverbialiter, ut Tibull. I, 1, 13: „Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.“ id. II, 5, 98: „coronatus stabit et ante calix.“ — *fide*] Est dativus; antiquam formam h. l. codicum auctoritas tuetur, praesertim in iudiciali genere dicendi. cf. Carm. III, 7, 4. — *quis*] De hac Stoicorum sententia. cf. Cic. de fin. IV, 19, 55: „recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria: quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probantur; sensus enim cuiusque et natura rerum atque ipsa veritas clamabat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.“ — *quis*] pro *qui-*

Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire et ponere leges,
Ne quis fur esset neu latro neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus taeterrima belli
Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti

bus; qua forma Horatius in Satiris et Epodis, non in Odis (Carminibus) aut Epistulis usus est. — *fere*] ut graecum *σχεδόν*; cf. Epist. I, 6, 9. 17, 24. II, 1, 236. Stoicorum rigida sententia addita particula lenitur. — *ad verum*] relicta sterili doctrina ad ipsam vitam. — *primis terris*] novis. — *usus*] necessitas. Cic. Tusc. II, 16, 37. — *voces sensusque*] Natura etiam brutis animalibus voces dedit, quibus quid sentirent exprimere possent; hominibus solis verba et nomina data sunt. — *taeterrima*] Sic ex codd. auctoritate; ex paucis codd. Müllerus, quem Eckstein. et Krüger. secuti sunt, *deterrima*; non sufficiente causa. — *ignotis mortibus*] cf. Carm. IV, 9, 13 sqq. Numerus pluralis ad res plures et diverso tempore gestas est accommodatus. — *venerem incertam*] quae contraria est *conubio stabili*. Verg. Aen. I, 73. — *editior*] i. e. superior; cuius significationis aliud exemplum vix reperiatur. — *iura*] *inventa*] Ex Epicuri sententia; nam Stoici *τὸ δίκαιόν φασι φύσει εἶναι καὶ μὴ θέσει*. — *natura*] Homines natura non docentur tam accurate distinguere, quid honestum sit, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quam quid sit utile, quid non sit.

V. 115 *ratio*] Ratione nitebantur Stoici ad evincendam suam sententiam. Sat. II, 3, 225. *Vincere* est adversarium vincendo demonstrare; sic apud Cic. Cluent. 44, 124: „Vince deinde, bonum virum fuisse Oppianicum.“ Graece: *οὐδὲ αἱρήσει ὁ λόγος*. — *sacra legerit*] inde sacrilegus. — *scutica*] Scutica et ferula paedagogi utebantur ad castigandos pue-

Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam ut ferula caedas meritum maiora subire
Verbera, non vereor, cum dicas esse pares res
Furta latrociniis et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus et solus formosus et est rex;
Cur optas quod habes? „Non nosti, quid pater" inquit,
„Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam
Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens." Qui?
„Ut quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer omni
Abiecto instrumento artis clausaque taberna

ros, flagello autem servi puniebantur. Epod. 4, 11. — *Nam ut ferula*] „Nam ne graviora lenioribus poenis coerceas, illud profecto non est timendum." Non offendendum in particula *ut*, quam tu noli coniungere cum verbo *vereor*. Cui verbo cum addideris *illud*, omnia bene se habent ad exemplum huiuscemodi sententiae: Cic. de divin. II, 31, 66: „De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit angui; sed ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum." cf. Liv. XXVIII, 22: „Nihil minus quam ut egredi moenibus auderent timeri poterat." — *furta latrociniis*] Dativus suspensus est a v. *pares*, ut constructio evadat paulo contortior pro: cum dicas pares res esse furta et latrocinia, vel: cum dicas paria esse furta latrociniis. — *magnis parva*] Vide quam sit brevis et concisa lingua Latina. Simili enim ratione atque ea, quam ad Carm. II, 6, 14 observavimus, haec posita sunt: „parva mineris simili te falce recisurum ei falci qua magna." *Recidere* est nimia et exuberantia caedendo rem ad iustum modum reducere. — *regnum*] Epist. I, 1, 106 sqq. Cic. Acad. II, 44: „Xenocrates et Aristoteles unquam dicerent sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia quae ubique essent, sapientis esse?" Plutarch. de tranq. an. 12: „*Ἔνιοι τοὺς μὲν Στωϊκοὺς οἴονται παίζειν, ὅταν ἀκούσωσι τὸν σοφὸν παρ' αὐτοῖς μὴ μόνον φρόνιμον καὶ δίκαιον καὶ ἀνδρεῖον, ἀλλὰ καὶ ῥήτορα καὶ στρατηγὸν καὶ ποιητὴν καὶ πλούσιον καὶ βασιλέα προσαγορευόμενον, αὐτοὺς δὲ πάντων ἀξιοῦσι τούτων, κἂν μὴ τυγχάνωσιν, ἀνιῶνται.*" Ceterum utitur poeta hoc vocabulo ad hilarem satirae exitum parandum. — *optas*] sc. regnum. — *pater Chrysippus*] cf. Sat. II, 3, 44. 287. Epist. I, 19, 7. *Εἰ μὴ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στοά.* Diog. Laert. VII, 183. — *Hermogenes*] vide ad Sat. I, 2, 3. Tigellii Sardi filius adoptivus fuisse videtur. Sat. I, 9, 25. — *Alfenus vafer*] „Urbane satis Alfenum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina quam in municipio suo exercuerat Romam venit magistroque usus Ser. Sulpicio Rufo ICto ad tantam pervenit scientiam, ut consulatum gereret et publico funere efferretur." Schol. Apud Cruquium

Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus, sic rex." Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coerces,
Urgeris turba circum te stante miserque
Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum
Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
Ignoscent si quid peccaro stultus amici,
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

Satira IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae
Atque alii quorum comoedia prisca virorum est,

nomen scriptum est *Alfinius*; Orellius *Alfenius* scribendum esse docuit, ita ut trisyllabum sit; nam P. Alfenium cos. suff. a. u. c. 755 reperiri in Inscript. Apud Pighium Ann. Rom. anni 754 consules sunt P. Vinucius M. f. P. n. et P. *Alfinius* P. f. *Varus*. — *Sutor*] Bentleius eumque qui secuti sunt alii ex uno, sed omnium antiquissimo codice Bland. *Tonsor* receperunt, ut Müller. Fritsch., ne exemplum ex eodem artificii genere, sed ex diverso peteretur. Kirchner. Doederlin. Holder. Eckstein. Krüger. Keller. vulgatam scripturam *sutor* recte servarunt. — *barbam*] Praeter barbam abolla (ἀμβόλλα, ἀναβολή), pallium philosophicum insigne fuit Stoici. Inde iocosum votum Sat. II, 3, 17. Gell. N. A. IX, 2: „Video, inquit Herodes, barbam et pallium; philosophum nondum video." — *rumperis et latras*] rumperis latrando. cf. Sat. II, 1, 85. Latrant canes; Stoici autem semicynici erant. — *quadrante*] In publicis balneis tenuiores homines quadrante lavabant. — *stipator*] Cic. de off. II, 7, 25. Varro L. L. VII, 8, 81 fin.: „Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi, quos postea a stipatione stipatores appellarunt." Deridetur igitur regia philosophi dignitas. — *Crispinum*] vide ad Sat. I, 1, 120. — *inque*] Hic unus Horatii locus, in quo *que* part. *in* praepos. adhaeret. cf. I, 4, 66. — *peccaro*] Alii *peccavero*. „Neque enim *o* finale in verbis temere invenies correptum apud huius aetatis scriptores." *Bentleius*. Sed cf. Sat. I, 4, 104. I, 6, 119. I, 9, 2. 17. — *stultus*] non sapiens, non Stoicus.

Satira IV.

Haec quoque satira scripta est a poeta, ut se satirasque suas ab iniusto iudicio vindicaret. Duplex autem fuit criminatio, quam in editas tunc satiras adversarii coicerent. Ac primum quidem negabant poetam esse Horatium, quippe qui nihil nisi paucos versus conscripsisset, deinde malignum esse hominem qui ne amicis quidem, scilicet ut risum sibi excuteret, parceret. Quae ut refelleret incohavit satiram ab origine generis satirici et auctore suo

Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,
Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus
Mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
Emunctae naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,

Lucilio, qui cum multa scripsisset facilem ad priorem criminationem paucorum versuum transitum praebuit (vv. 9—22). Neque minore arte ad alterum crimen transitur Fannio quodam poeta imperitae multitudini gratissimo in comparationem vocato. Iam versu 38 ad ipsam defensionem accingitur; in qua primum ne ipsum quidem poetam se habere adfirmat, cum non versus sed res et rerum ingeniosa tractatio poetam faciat (v. 63). Deinde a malignitate sese defendit: neque se timendum esse ait cuiquam nisi malis neque se satiras suas in medio foro primo cuique recitare (v. 78), neque delectari laedendis hominibus, cum absentes non rodat nec falsa fingat nec commissa prodat nec quibus videatur esse amicus ex insidiis calumnietur (v. 103). Iam cum qualis non sit ostenderit, addit qualis velit haberi quaque ratione ex puerili institutione paulatim exorta sit sua hominum contemplandorum consuetudo, qua ut puer tunc quoque ad animum suum in dies magis excolendum utatur; hoc suum esse vitium. Cui qui ignoscere nolint, in eos iocosas minas in clausula satirae proicit. De tempore certum est non potuisse haec scribi nisi pluribus iam satiris divulgatis; ex iis quae ad nos venerunt secunda prior (v. 92), decima posterior (10, 1) est; priores fortasse etiam tertia et sexta. Scripta esse videtur Frankio et Webero a. u. c. 716, Grotefendio, Duentzero, Zumptio a. 718, Kirchnero a. 722.

V. 1. Triplex fuit comoedia graeca; *antiqua*, cuius principes erant Eupolis c. a. 430, Cratinus mortuus c. 423 centesimum annum egressus, Aristophanes, qui maxime floruit intra a. 427—392. Haec liberrima erat et insectandis vitiis deditissima. Moderatior iam *media* erat, cuius tamen argumenta ad civiles res pertinebant, id quod probatur fragmentis Antiphanis Rhodii a. 408 et Alexidis Thurii a. 336. Tandem cum Macedonum auctoritas graecam libertatem opprimeret, *nova* comoedia delapsa est ad res privatas; in qua eximius Menander fuit intra a. 342—290, cf. A. P. 281—284. — *virorum*] Sat. I, 10, 16. Designatur et nomine et loco, quem hoc nomen bis accepit, virilis illa libertas in castigandis vitiis conspicua. — *numerisque*] Epist. I, 19, 24. Cum pedibus coniunctus numerus est, *ῥυθμός*. Lucilius praeter hexametrum etiam iambicis et trochaicis pedibus usus est. Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. I, 41: „*Ῥίνθων ἑξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἡρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμῴδησε. Μεθ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος χαρακτῆρα ζηλώσαντες τοῖς μὲν Ῥίνθωνος μέτροις τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι τὴν σατυρικὴν ἐκράτυναν κωμῳδίαν.*“ — *emunctae naris*] quasi purgatis naribus ut vitia bene odoraretur. Sat. I, 3, 29 sq. — *durus*] i. q. rudis, impolitus, ut apud Ovid. Fast. III, 537: „ducunt duras choreas.“ Plin. N. H. XXXV, 11: „pictor durus in coloribus.“ Lehrsius idem esse vult quod *obstinatus*, ut Valer. Fl. III. 647: „semperque inversa tueri durus“ (versteift darauf); sed vereor ne non recte; rudis enim erat Lucilius in versibus faciendis, quia nimis mul-

Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: „Accipe, si vis,
Accipe iam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus uter plus scribere possit."
Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro
Delatis capsis et imagine, cum mea nemo

tos versus fecit. — *stans pede in uno*] brevissimum tempus significatur. — *flueret lutulentus*] Quint. X, 1, 93: „Ego ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat." *Cum* particula est causalis; iam ut *fluere* dicitur eius oratio, cui quae alii multo labore consequuntur nullo prope negotio in mentem veniunt, ita poeta quasi fluit qui facillime versus componit. Imago autem a flumine sumpta verbo *lutulentus* continuatur, quod per quandam *πρόληψιν* positum sententiam satis inlustrat. *Tollere* est recidere, non reservare aut laudare. Seneca Controv. 2, 10: „Naso rogatus aliquando ab amicis suis ut tolleret tres versus." cf. Sat. I, 10, 50. Eadem imagine usus est Callimachus de Apollonio Rhodio hymn. in Apoll. 107: „*Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος· ἀλλὰ τὰ πολλὰ λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἕλκει.*" — *multum*] Multum scribere posse non magna laus est, quam insulso etiam et loquaci Crispino libenter concedam. Vide ad Sat. I, 1, 120. — *minimo*] „Minimo provocare dicuntur ii qui in stipulatione plus ipsi promittunt quam exigunt ab adversario." Schol. Crispinus suis viribus egregie confidens ac de victoria securus *minimo* provocat Horatium i. e. ita, ut maximum ipse promittat, alter minimum debeat pignus contra ponere. Sic bene procedit oratio. Horkel. *numero.* Lehrs. cum Bentleio *nummo.* — *accipe iam*] Sic nunc scripsi cum Kellero, Holdero, Ecksteinio, Fritschio, Krügero; codicum auctoritas dubia est, sed praestare videtur anaphora (*accipe — accipe*), qua Crispini urgentis ardor exprimitur; cf. Sat. II, 3, 325. Epist. I, 4, 6. Alii *accipiam.* De partic. *iam* (*αὐτίκα*) cf. Sat. I, 1, 16. 8, 33. — *hora*] temporis spatium quod ad scribendum utrique conceditur. — *custodes*] ne alieni versus adferantur. — *quodque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *At tu*] Fictus adversarius appellatur. — *follibus*] Tumidum et verbosum genus facete comparatur cum vento ex indefesis follibus emisso. Poetarum enim spiritus est et spirare. Carm. IV, 3, 24. IV, 6, 29.

V. 21. *Fannius*] Sat. I, 10, 80. Salse praedicat Fannium, cui a docta plebe pretiosae capsae, in quibus tumida sua carmina conderet conservaretque, et imago coronata ultro oblata esse videntur. Nam quod Scholiastae tradunt, in publicas bibliothecas eius carmina et imaginem delata esse, id quidem ut ex male intellecto ipso loco ortum videtur ita omni probabilitate caret.

Scripta legat vulgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media erue turba,
Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum quo
Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps
Fertur uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
„Faenum habet in cornu, longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et quodcumque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque

Nam in Pollionis bibliothecam a. u. c. 716 conditam M. Terentii Varronis unius viventis imago recepta est. Fannius autem etiam tunc vixit. Memorabile tamen est quod apud Schol. Cruq. legitur: „Fannius Quadratus . . poeta malus, cum liberos non haberet, heredipetae sine eius cura et studio libros eius et imaginem in publicas bibliothecas referebant, nullo tamen merito scriptoris.“ Quid scripserit Fannius, nescimus. — *timentis*] Coniunge cum pronomine *mea.* Sic Ovid. Heroid. 5, 45: „nostros vidisti flentis ocellos.“ Martial. VII, 50: „Si tenet absentis nostros cantatque libellos. — *plures*] per attractionem quandam cum *sunt quos* coniunctum atque explicandi gratia additum. — *erue*] Sic Hauthalio teste plurimi vett. codd. Horatii; alii ut Müller. Krüger. Keller. Fritsch. Eckstein. non recte glossam *elige* praetulerunt; *erue quemvis* est: sume aliquem temere, nullo delectu habito; in eligendo inesset consilium et iudicium. *Eripe*, quod in tribus Blandiniis legebatur, a loco alienum est; *eripimus* enim ex periculis et laboribus. — *ob avaritiam*] Male alii ex coniectura duobus codicibus adiuta *ab avaritia*; nam neque Horatius *laborare ab aliqua re* dixisse unquam videtur, neque, si unquam, hoc loco dixisset, ubi morbus non membrum vel pars ex qua dolor oritur, significandus erat. cf. Liv. XXXVIII, 39: „non tam *ob recentia ulla merita*, quam originum *memoria*.“ Tacit. Ann. II, 42: „non *ob crimina* sed *angore* finem vitae implevit.“ Sallust. Iug. 22: „ob easdem artes a Micipsa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum esse.“ Nec recipienda est nonnullorum codicum scriptura *miser* pro *misera*, ut *Kirchnero* visum est, ut sit: aut ob avaritiam miser, aut miser ambitione laborat. — *Albius*] homo ignotus. cf. v. 109. — *tepet regio*] Epist. I, 20, 19. — *pulvis collectus*] Carm. I, 1, 4. — *ut rem*] *ut* part. coniungenda cum *metuens*. — *odere poetas*] oderunt praecipue satirarum scriptores, ab iisque odium in omne genus poetarum extendunt. Ex qua intemperantia adversariorum Horatius primam defensionis rationem (v. 39) nanciscitur. Sententia est: metuunt versus *ac propterea* odere poetas. Bentlei coniectura *poetam* facile caremus. — *faenum*] „Quando feriunt boves, eorum in cornibus ligatur faenum.“ Schol. — *furno*]

Et pueros et anus.“ Agedum, pauca accipe contra.
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetas,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque si quis scribat uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam comoedia necne poema
Esset quaesivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
Differt sermoni sermo merus. „At pater ardens
Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et, magnum quod dedecus, ambulet ante
Noctem cum facibus.“ Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis,

Acron: „Redeuntes servos a pistrino sive a nympha.“ — *lacuque*] M. Agrippa aedilis DCC aquae receptacula in urbe fecit; praeterea CV salientes. — *poetas*] Sic ex auctoritate omnium codicum; Mueller. Lehrs. cum Heinsio et Bentleio ex attractione *poetis*, de quo genere cf. Sat. I, 1, 19. I, 2, 51. I, 6, 25. A. P. 372. Cui scripturae auctoritatem parare studuerunt ex Acronis schol. ad Sat. I, 6, 25: „Fieri tribuno, figurate per dativum, ut supra *dederim quibus esse poetis*.“ Sed illud scholion non legitur in edit. Basil. a. 1527 neque in edit. prima Henricopetrina. Reperitur tamen in Comment. Cruquiano. — *concludere versum*] cf. Sat. I, 10, 59. II, 1, 28. — *comoedia necne poema*] Comoedia poema non est neque verbis (Form) neque rebus (Inhalt); omnia enim vulgaria sunt et ex vitae cottidianae sermone sumpta. Cic. Orat. 20: „Video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum quam comicorum poetarum, apud quos nisi quod versiculi sunt nihil est aliud cottidiani dissimile sermonis.“ Dubium non et quin construi debeat *comoedia poema esset necne*. cf. v. 69. — *quidam*] nescimus, quos significare voluerit Horatius. — *differt*] cum dativo; similia reperies Carm. II, 2, 18. IV, 9, 29. Sat. I, 6, 92. — *At pater*] Res in comoediis frequentissima, quam adversarius ut in comoediis etiam incitatiorem esse orationem demonstret potuit adferre. cf. A. P. 94. — *ardens*] sc. ira. Verg. Aen. II, 41. — *nepos*] dissolutus, ἀσελγής. — *cum facibus*] cf. Pers. 5, 163: „An siccis dedecus obstem Cognatis? an rem patriam rumore sinistro Limen ad obscenum frangam, dum Chrysidis udas Ebrius ante fores exstincta cum face canto?“ *Et* part. postposita. — *Numquid*] Fritsch. Keller. Hirschfelder. ex codd. praetulerunt *numqui* i. e. num qua ratione. — *Pomponius*] ut locus suadet, luxuriosus iuvenis, cetera ignotus. — *puris verbis*] Acron: „sine figuris et magno sono.“ Quintil. I, 11, 6: „nec, quod

Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque et quod prius ordine verbum est
Posterius facias praeponens ultima primis,
Non, ut si solvas „Postquam discordia taetra
Belli ferratos postes portasque refregit,“
Invenias etiam disiecti membra poetae.
Hactenus haec: alias iustum sit necne poema,
Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,
Non ego sim Capri neque Sulci: cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Quis manus insudet vulgi Hermogenisque Tigelli;
Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent sunt multi quique lavantes;

minime sermoni puro conveniat, simplicem vocis naturam pleniore quodam sono circumlinire.“ — *personatus*] in comoedia. — *postquam discordia*] Versus Ennii testibus scholiastis. — *etiam*] etiam tum. — *hactenus*] Omissa uberiore eius rei explicatione ut hoc certe loco alienissima ad alterum crimen transgreditur.— *Sulcius et Caprius*] „Hi acerrimi delatores (id est quadruplatores) et causidici fuisse traduntur et ideo *male*, valde *rauci*, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent.“ Schol. Argumentum petit Horatius a maiore ad minus. — *ambulat*] ut Epod. 4, 5. — *libellis*] accusatoriis. — *sim*] Sic optimi codd. Est modus potentialis *οὐκ ἂν εἴην*, ut Sat. I, 1, 19. 48. 55. 79. I, 2, 5. 35 al. — *habeat*] optativus modus. — *taberna*] cf. Mart. I, 118, 10 sqq.: „Contra Caesaris est forum taberna Scriptis postibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas poetas.“ Epist. I, 20, 1 sqq. — *pila*] columna ante tabernam; cf. A. P. 373. Propert. IV, 23, 23: „I puer, et citus haec aliqua propone columna.“ — *quis*] eo consilio, ut iis insudet. cf. Epist. I, 20, 11. — *Hermogenis*] vide ad Sat. I, 2, 2. Huius igitur hominis iudicium nihil melius esse iudicio imperitae multitudinis acerbissime indicatur. — *recitent*] Horatius meliora sua carmina habet quam quae nullo locorum aut occasionum habito delectu recitentur: intellegendae utique sunt pravae illae recitationes, quibus divites saepe ac nobiles homines ingentia sua ac tumida carmina ad taedium clientium et debitorum recitarunt. Sat.

Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. „Laedere gaudes,“
Inquit „et hoc studio pravus facis.“ Unde petitum
Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas cenare quaternos,
E quibus unus amet quavis aspergere cunctos
Praeter eum qui praebet aquam; post hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus liberque videtur,

I, 3, 88 sq. A. P. 472. — *inanes*] Doederlinius sic coniunxit: *suave locus vocis resonat conclusus, inanis. Hoc iuvat* cet., ut duplex sit genus recitantium, alterum eorum, qui medio in foro coram omnibus scripta legant, alterum eorum, qui in balneo nullo praesente, in inani loco recitent sibique ipsi placeant ac plausum edant. *Inanis* semper ait significare hominem nullius pretii, vilem; nunquam gloriosum vel ambitiosum. — *haud illud*] „Gravior negatio in iis apparet, ubi unum vocabulum sua negatione intenditur atque una res reliquis opponitur. Huius generis sunt demonstrativa pronomina atque adverbia.“ Hand. Turs. III, p. 32. — *sensu*] communi. Sat. I, 3, 66.

V. 79. *inquit*] Ut graecorum φησὶ usurpatur non certa cogitata persona (heisst's). Sat. II, 2, 99. Cic. Tusc. I, 39, 93. V, 41, 118. — *studio*] cf. Cic. Rosc. Am. 32: „ut omnes intellegant, me non *studio* accusare sed officio defendere.“ — *defendit*] De ultima syllaba producta vide ad Carm. I, 3, 36. — *solutos*] Vergil. Georg. II, 386: „coloni Versibus incomptis ludunt risuque soluto.“ — *captat risus*] Cic. Tusc. II, 7, 17. Frequentativa verbi forma studium et operam hominis ostendit. — *niger*] Cic. pro Caec. 10: „Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens.“ — *caveto*] Loquitur poeta tanquam legem proponens. — *quaternos*] summus numerus elegantiorum hominum. — *amet*] Sic scribendum est etiam cum uno cod. Bland.; alterum *avet* quod praetulerunt Keller., Fritsch., Eckstein., Hirschfelder., nihil habet nisi voluntatem ac studium aspergendi, cum tamen sententia requirat consuetudinem. — *praebet aquam*] praeter convivatorem; elocutio accommodata ad verb. *aspergere*, i. e. salsis dictis carpere et vellicare. cf. Vergil. Georg. III, 419. Auct. ad Herenn. IV, 49: „serpit per forum tanquam draco circumspectans huc et illuc si quem reperiat, cui aliquid mali faucibus adflare, quem ore attingere, dentibus insecare, lingua *aspergere* possit.“ Statim ab initio convivii apponebant convivis aquam et gelidam et calidam, ad bibendum et ad miscendum vinum. cf. Sat. II, 2, 69. Iuvenal. 5, 63: „Quando vocatus adest calidae gelidaeque minister?“ Martial. XIV, 105: „frigida non desit, non deerit calda petenti.“

Infesto nigris; ego si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos:
„Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe;
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit.“ Hic nigrae sucus lolliginis, haec est
Aerugo mera; quod vitium procul afore chartis
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset:
„Nonne vides, Albi ut male vivat filius atque
Baius inops? magnum documentum, ne patriam rem

— *hunc*] postea hunc quoque i. e. ipsum convivatorem. — *pastillos*] Sat. I, 2, 27; consulto versus h. l. repetitus. — *Petilli*] „Fingit se loqui cum amico Petillii Capitolini, qui cum praeesset Capitolio accusatus est quod coronam Iovis Capitolini rapuisset; quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Caesaris Octaviani, cuius amicus erat.“ Comm. Cruq. Sat. I, 10, 26. Sed nihil aliud videtur certum esse nisi hoc, fuisse tum Petillium aliquem Capitolinum, qui, peculatus accusatus, in favorem Augusti ab iudicibus liberatus est. Nam fuisse gentem Petilliam et Petillios Capitolinos ostendunt nummi antiqui. Iovi coronam de capite subripuisse ex proverbio est, ut docent loci apud Plaut. Trin. I, 2, 46. Menaechm. V, 5, 38. — *amicoque*] Versus hypermeter, ut Sat. I, 6, 102. — *lolliginis*] Comm. Cruq. „Lolligo genus est piscis marini, sucum habens nigrum et atramento similem; ex lolliginis autem suco livorem mentis vult intellegi, ex aerugine malitiam.“ Sepia lolligo, Linn. Deinde compara Martial. X, 31, 5: „viridi tinctos aerugine versus.“ — *ut si quid*] Ne ter ponendum esset verbum promittere, primam personam in fine posuit sententiae; pro: ut promitto, si quid aliud vere de me promittere possum, ita promitto afore cet. — *insuevit hoc me*] Lambinus et Heinsius *mi*. Sed cf. Sat. II, 2, 109. Tacit. Ann. II, 52: „ut *lectos viros* imperiis *suesceret*.“ Ne in duplici quidem accusativo haerendum est, praesertim in pronomine *hoc*. — *vitiorum quaeque*] ἀπὸ κοινοῦ positum. — *Albi*] supra v. 28. Patris disciplinam ostendens vide quam multos simul carpat. — *magnum do-*

Perdere quis velit.“ A turpi meretricis amore
Cum deterreret: „Scetani dissimilis sis.“
Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
Possem: „Deprensi non bella est fama Treboni.“
Aiebat. „Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi; mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum; simul ac duraverit aetas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice.“ Sic me
Formabat puerum dictis, et sive iubebat
Ut facerem quid „Habes auctorem, quo facias hoc“:
Unum ex iudicibus selectis obiciebat;
Sive vetabat „An hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille?“ Avidos vicinum funus ut aegros
Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quaecumque ferunt, mediocribus et quis
Ignoscas vitiis teneor; fortassis et istinc
Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,

cumentum] vide ad Carm. III, 20, 7. — *Baius*] Ignotus homo, ut etiam Scetanus et Trebonius. Bene Acron: „mira urbanitate, dum quasi ostendit, quomodo se pater suis monitis monere solitus esset, interea multos percutit.“ — *quidque*] vide ad Carm. II, 7, 25. — *duraverit*] cf. Sat. II, 4, 72. Vellei. II, 78: „Caesar patientia periculorum bellique experientia *durabat* exercitum.“ — *iubebat ut*] cf. Cic. Verr. IV, 12, 28: „tibi in mentem non venit iubere, ut haec quoque referret?“ ibid. II, 67, 101: „populus iussit, ut quaestores statuas demoliendas locarent.“ Liv. XXVIII, 36, 1. — *iudicibus selectis*] sc. rerum capitalium. Cic. pro Cluent. 43: „Praetores urbani iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre.“ — *an hoc*] Coniunge *an addubites, hoc inhonestum sit necne.* Si quis coniungeret *addubites an . . necne*, is violaret consuetudinem latinam. Coniunctivus autem *addubites* potentialis est quem vocant. — *factu*] Sic rectius quam quod Fritsch. et Eckstein. praetulerunt *factum*.

V. 126. *avidos*] intemperantes. — *sibi parcere*] Epist. I, 7, 11. — *Ex hoc*] hac educatione. — *sanus ab*] Simili coniunctione ut *liber ab* aliqua re, Ovid. Met. III, 709. — *quis*] ut supra v. 72. — *istinc*] ab illis vitiis. — *liber amicus*] qui cum libertate me corrigat, ut Epod. 11, 25. — *lectulus*] lucubratorius. — *porti-*

Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi. „Rectius hoc est.
Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle: num quid ego illi
Imprudens olim faciam simile?“ Haec ego mecum
Compressis agito labris; ubi quid datur oti
Inludo chartis. Hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poetarum veniet manus, auxilio quae
Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

Satira V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,

cus] ubi deambulare solebant Romani. — *desum mihi*] cf. Sat. I, 9, 56. II, 1, 17. „Non neglego quod officii mei est.“ Lambin. — *rectius*] Verba sunt quasi secum loquentis ac de suis rebus cogitantis, ut ostendit v. 137. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *poetarum manus*] „Festive fingit magnum Romae esse poetarum quasi sodalicium et coniurationem. Simul ridet studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ducebantur.“ *Orellius.* In qua re hoc quoque facetum est, quod poetarum turba Horatio quam infestissima erat. — *Iudaei*] qui multi tunc Romae multos ad suam doctrinam trahere studebant. Cic. Flacc. c. 28: „Scis, quanta sit (Iudaeorum) manus, *quanta concordia*, quantum valeant in contionibus. Summa voce agam, tantum ut iudices audiant. Neque enim desunt, qui istos in me atque in optimum quemque incitent.“ De Iudaeis in urbe Roma et in Italia habitantibus legendus est Friedlaender Sittengesch. Roms T. III. p. 516.

Satira V.

Caesar Octavianus cum aestate a. 716 maritimo bello contra S. Pompeium gesto maximam classis partem amisisset, ad Antonium misit Maecenatem, qui remota inter triumviros simultate ad belli societatem utrumque coniungeret. Quare ineunte vere a. 717 Antonius cum trecentis navibus Brundisium vectus est; ubi cum non esset receptus, Tarentum cursum direxit. Iam cum alter alterum timeret, primo per amicos agebant, deinde intercedente Octavia ipsi prope Tarentum congressi mutuum inter se auxilium promiserunt: Octavianus Antonio duas legiones Italicas contra Parthos, Antonius Octaviano centum naves contra Pompeium. Amici per quos primo agebant non est dubium quin fuerint Maecenas et Cocceius, per quos iam a. 714 foedus Brundisinum ictum erat; unde v. 29 dicuntur „aversos soliti componere amicos.“ Maecenati autem, qui ne in itinere quidem doctorum amico-

Graecorum longe doctissimus: inde Forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

rum usu carere vellet, comes fuit Horatius; qui cum Lucilius olim iter Roma usque ad fretum Siculum factum in Satiris descripsisset, non potuit a se impetrare, quin in hac quoque re eum aemularetur, cum praesertim sperare posset fore ut eius exemplum et rebus et oratione et versu facile superaret (Sat. I, 4, 8). Iter factum esse verno tempore docet imprimis versus 14, cum quo conferantur vv. 72 et 81; quare veri videtur simile eodem anno etiam scriptam esse hanc satiram. Totum iter accurate descriptum est a Walckenario (histoire de la vie d'Horace. 1840. T. I. p. 232 sqq.) et ab Ernesto Desjardins (Revue de philologie. T. II. 1878. p. 144 sqq.), qui anno 1852 ipse iter fecit Horatio duce, deinde 1855 descripsit et nunc quae olim minus recte dedisse sibi visus est correxit.

Iter Brundisinum
secundum Desjardins.

Dies itineris.	Nomina locorum.	Milia passuum.	Mensura nostra.	Versus satirae.
1.	A porta Capena per Bovillas usque ad Ariciam.	XVI.	23 Kilom. 696 Met.	1.
2.	Aricia usque ad Forum Appii.	XXVII.	39 Kilom. 387 Met.	3.
3. Noctu usque ad hor. IV. tertii diei, navicula ad fontem, deinde usque ad Tarracinam.	Per paludes usque ad Tarracinam (Anxur).	XVI per paludes; tum a fonte Feroniae III ad Tarracinam. XIX.	23 Kilom. 696 Met. 4 „ 443 „ 28 Kilom. 139 Met.	26.
4.	Fundi et Formiae.	Fundi XIII inde Formiae XII—XIII.	19 Kilom. 250 Met. 18—19 Kilom.	37.
5.	Villa ad Pontem Campanum, qui Savoni fluvio iniectus fuit.	XXVII.	40 Kilom.	45.
6.	Capua. Inter pontem et Capuam erant Urbana et Casilinum; deinde ad villam Cocceii prope Caudium.	III (Urbana) IX (Casilinum) III (Capua) tum post meridiem XXI. XXXVI.	22 Kilom. 215 Met. 31 „ 101 „ 53 Kilom. 316 Met.	50.
7.	Beneventum, ubi cena paratur; deinde iter continuatur ad Trivicum.	XXXVI.	53 Kilom. 216 Met.	79.
8.	Asculum Apulum (Ascoli de Pouille).	XXIV.	38 Kilom. 542 Met.	87.

Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Praecinctis unum: minus est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, cenantes haud animo aequo
Exspectans comites. Iam nox inducere terris
Umbras et caelo diffundere signa parabat;
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere: „Huc appelle! Trecentos inseris! Ohe

Dies itineris.	Nomina locorum.	Milia passuum.	Mensura nostra.	Versus satirae.
9.	Canusium (Canosa).	?	?	91.
10.	Rubi (Ruvo).	XXX.	44 Kilom. 443 Met.	94.
11.	Barium. Inter Rubos et Barium situm erat Butuntum (Butonto).	XXX vel XXXIII.	44 Kilom. 443 Met. vel 48 Kilom. 873 Met.	97.
12.	Gnatia. (Torre d' Egnazie près de Fasano).	XXXVII vel XXVIII.	54 Kilom. 797 Met. 36 Kilom. 275 Met.	97.
13.	Brundisium.	idem fere spatium.		104.

M. P. = 1 Kilom. 481 Met.

V. 1. *excepit*] Sic in maiore parte antiquissimorum codd., et quod in non paucis reperitur *cepit*, id hanc scripturam confirmat, non eam quam Lambinus, Bentleius, Lehrsius, Fritschius praetulerunt *accepit*. — *Aricia*] ad viam Appiam distat a Roma XVI M. P. nunc Ariccia vel Riccia. — *Heliodorus*] rhetor graecus. — *Forum Appi*] distans ab Aricia XX M. P., ab Appio Claudio Caeco qui Appiam viam fecit nominatum. — *atque*] vide ad Epod. 17, 4. — *cauponibus*] Sat. I, 1, 29. Maligni sunt quod viatoribus mala sua vina atque edulia magno pretio vendunt. — *altius ac*] vide ad Epod. 15, 5. Qui altius praecincti sunt, expeditiores sunt celeriusque iter conficiunt. Facete dictum. His opponuntur postea *tardi*, qui abhorrent a labore viae. Nam Appia (*regina viarum* Stat. Silv. II, 2, 12) a porta Capena Capuam, deinde ab urbe Capua Tarentum et Brundisium usque ducens (cf. Desjardins l. l. p. 153 sq. 169 sqq.) magnis ac durissimis lapidibus strata euntium pedibus molesta erat. Quare rectius ex optimis libris *minus*, quam alterum *nimis*. Fori Appii initium erat Pomptinarum paludum, per quas iter continuabatur lintre a mulis tracta usque ad templum Feroniae (v. 24) distans a Tarracina III M. P. Non mirandum igitur, quod Forum Appii refertum erat nautis et cauponibus. — *comites*] Omnes intellegendi sunt qui per paludes iter facturi erant eadem navicula, quae vespere solvi solebat, ut altero die mane ad Feroniam appelleretur. — *huc appelle*] Iam cum nox adesset, cuius adventum poeta epica quadam dignitate utpote exspectabundus describit v. 9. 10, omnes conscendunt lintrem, omnes properant, curant ne quid suarum rerum relinqueretur. Inde puerorum nautarumque convicia; sed sufficiebat poetae puerorum convicia paucis significasse, nautarum non memorantur. Haec igitur verba *huc appelle; trecentos inseris; ohe, iam satis est* non sunt divi-

Iam satis est!" Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres
Avertunt somnos. Absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta atque viator
Certatim, tandem fessus dormire viator
Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem
Sentimus; donec cerebrosus prosilit unus
Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
Fuste dolat; quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Milia tum pransi tria repimus atque subimus

denda inter puerum et nautam. Et cogitandum est, increpari ita nautam non uno tenore, ut aiunt, sed iustis interpositis intervallis; etenim sunt quasi exempla altercationis proposita. — *prolutus*] Sat. II, 4, 27. — *nauta atque viator*] Etiamsi v. 11 plures *nautae* memorantur, unus tamen est qui hanc unam naviculam regit, cui in imponendis et hominibus et sarcinis reliqui auxilio erant. Mali culices et ranae etiam a nauta et viatore somnum prohibent; quare hi, ut tempus terant, canere incipiunt canuntque, dum viator sensim somno opprimitur. Viator autem mulio non est, sed vilioris condicionis homo qui idem iter pedibus facit. cf. Cic. Mil. 21. Martial. XI, 13: „quisquis Flaminiam teris, viator." Iuvenal. X, 22: „cantabit vacuus coram latrone viator." Desjardins p. 152: „le marinier et le voyageur, plongés dans les vapeurs du vin, chantent à l'envi leur maitresse absente." Mulionem omnino non video; unus nauta in quieta fossa et navem regit et mulam loro lintrem trahentem. Sed cum facilius sit ex lintre mulam quam ex mula lintrem regere, nautam non apud mulam ambulantem aut mulae insidentem video, sed in navicula stantem suaque voce mulam satis docilem et assuetam agitantem. Cui rei ne obstare illud credas, quod nautam in terra postea cubantem dormientemque videmus, considera modo quam facile fuerit nautae ex nave in terram prosilire praesertim in angusta fossa; quae v. 21 ne cerebrosum quidem illum non nautam potuit retinere.

V. 20. *dies aderat*] Omnes in navicula dormiverant; unus tandem prima luce expergefactus mirabundus cum videat nautam dormientem, mulam pascentem, navem nihil prope progressam, prosilit iratus et non leniter suscitat nautam agitque mulam. — *quarta hora*] Romani quovis anni tempore in easdem duodecim horas diem noctemque tum longiorem tum breviorem dividebant. Iam cum vere iter hoc factum sit, quo tempore sexta fere nostra hora sol oritur, quarta Romana respondet circiter nostrae decimae. — *exponimur*] „au point même, où le petit canal parallèle à la *linea Pia* s'arrête aujourd'hui devant un exhaussement du sol de deux mètres environ, à trois milles de Terracine." Desjardins. — *lavimus*] praesens est tempus a verbo *lavere*. — *Feronia*] antiqua dea Italica. Haec templum celebre habebat III M. Pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Otto-faccia*. Ibi non deerant cauponae in quibus qui iter faciebant re-

Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Maecenas optimus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Inlinere. Interea Maecenas advenit atque
Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco praetore libenter

crearentur. — *subimus*] Tarracina, cuius antiquum nomen Anxur erat, in monte posita erat. Liv. XXVII, 18. Hirt. de bell. Gall. VIII, 15, 1. Saxa candentia sunt propter calcem; inde Mart. V, 1 „candidus Anxur." — *Cocceius*] M. Cocceius M. F. Nerva, consul a. u. 718. proavus Nervae imperatoris, et Octaviano et Antonio gratus. *Optimus* Maecenas est, non Cocceius, quem sic laudari voluit Bentleius, scilicet ne nimia in Maecenatem familiaritate uteretur poeta. cf. Carm. I, 20, 5. Simillima ratio est Sat. I, 10, 82. — *collyria*] Plura erant genera; unum a cinereo calore *τέφριον* appellabatur. Ex hoc loco noli concludere perpetua lippitudine vexatum fuisse poetam; illud solum recte efficies, infirmiores fuisse eius oculos qui nocturnos umores et frigora non bene tolerarent. Compara quae de Hannibale narrantur apud Livium XXII, 2 extr. — *Maecenas*] qui cum Cocceio et Fonteio iter per mare fecisse videtur, ut viarum et raedarum et equorum molestias vitaret. — *Fonteius*] C. Fonteius Capito, elegans homo ac politus, Antonii in Asia legatus, a. u. c. 721 consul suffectus. — *ad unguem*] A. P. 294. Verg. Georg. II, 277. Sic εἰς ὄνυχα vel ἐπ' ὄνυχος. „Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendatur." Schol. — *Fundos*] hodie *Fondi*; Latii oppidum a Tarracina XII M. P. distans; secundum Walckenarium XIII M. P. et D. (XIII milles Romaines et demi). Aufidius olim scriba, tunc praefectus huius oppiduli, praetoris sibi nomen arrogabat, quo nomine in nonnullis municipiis summi magistratus honorabantur, non in praefecturis, ex quibus Fundi erant. Ridicule haec et consulto composita sunt *Aufidio Lusco praetore* ad exemplum illius: *M. Tullio Cicerone consule*. Liv. VIII, 14. XXXVIII, 36: „De Formianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgavit, uti iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerant civitatem) esset." *Festus* autem Fundos et Formias inter praefecturas numeravit. Ceterum cf. Liv. XXIII, 19 extr. Qui insanus et vanus homo ut rite acciperet Maecenatem, Cocceium, Fonteium, maximos in civitate viros, quacumque potuit ratione externo cultu dignitatisque insignibus sese ornaverat, molestaque fortasse iter facientes sedulitate rogaverat ut in suo oppido pernoctare ne dedignarentur. Ridebant autem magni viri vanitatem hominis senatorum instar praetexta et lato clavo ornati. Quibus insignibus ἀπροσδοκήτως accedit *prunae vatillum*; quod quid sit, incerti sumus. Scribitur autem *vatillum* in antiquis codicibus et apud Comment. Cruq., qui vas parvum fuisse ait „in quo pro felici hospitum adventu incensis odoribus Iovi hospitali sacra fiebant; quod cum ex cupro esset, ita tollebat et ostentabat hospitibus, quasi esset aureum." Gesnero videbatur foculus sacrificandi causa praelatus huic magistratui; Cruquius existimavit „vatillum esse foculum in cenatione aut cubili a laquearibus aut

Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam et latum clavum prunaeque vatillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Murena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessae Vergiliusque
Occurrunt, animae quales neque candidiores
Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quae villula tectum

contignatione suspensum, in quo sub adventum hospitum vel convivarum prunis positis suffitus fiat.“ In municipiis erant quattuorviri (iuri dicundo, aedilicia potestate) et duo quaestores. Magistratibus erat ius praetextae (Liv. XXXIV, 7), quo tamen iure raro nec aliter utebantur nisi festis diebus et sacris. „On comprend, quel contrast formait la prétention ridicule de ce petit personnage de Fundi avec la simplicité de Mécéne, qui se contenta toute sa vie de porter l'angusticlave (Vell. Paterc. II, 88). On sait que c'était un des privilèges de praetor urbanus d'avoir devant lui, surtout dans les bains, un *vatillum* c'est à dire, un récipient de métal, où l'on mettait un petit foyer portatif et qui pouvait se deposer sur un trapied ou un chancelier. Les *prunae* sont les charbons ardents.“ Desjardins. Duentzero visum est, significari scipionem male factum quo vanus homo virorum triumphalium et consulum scipiones eburneos imitari ausus sit. Aliis placuit coniectura *prunique bacillum*, bacillum pruneum pro consulis scipione usurpatum. — *Mamurrarum urbe*] Formiis a Fundis XIII M. P. distantibus. Formiae hodie sunt *Molo di Gaeta.* Mamurra eques Romanus, homo ditissimus et Formiis infimo loco natus. Festive poeta dicit *Mamurrarum urbe*, quasi magna ibi ac vetus familia Mamurrarum fuerit, ut Lamiarum, de quibus vide ad Carm. III, 17. — *Murena*] L. Licinius Terentius Varro Murena, de quo vide ad Carm. II, 10. Murena et Capito Formiis domos habuerunt atque aemulati, uter hospites reciperet, tandem honorem et operam inter se diviserunt. Murena casu aderat. cf. Carm. III, 19, 7. — *Plotius*] M. Plotius Tucca. Sat. I, 10, 81; qui postea cum L. Vario (Carm. I, 6, 1) Vergilii mortui Aeneidem edidit. — *Sinuessae*] XVIII M. P. a Formiis. Est locus, ubi nunc est *Vagnoli* sive *Bagnoli*. Fuit autem ultimum oppidum Latii in Appia. — *candidiores*] cf. Epod. XI, 11. XIV, 5. Sat. I, 10, 86. Epist. I, 4, 1. Cic. Fam. XIV, 14: „vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite“.

V. 45. *Campano*] Pons impositus hodie *Molino Ceppani* (secundum Walckenarium) Savoni (hodie *Saona*) flumini III M. P. a Sinuessa. Inter pontem et Capuam plures villulae; in proxima pernoctarunt. Capua a ponte Campano distabat XXII M. P., secundum Walckenarium XVII M. P. Vetus autem *Capua* sita erat, ubi nunc est vicus *Santa Maria di Capoa*, qui III M. P. distat ab eo loco, quo nunc urbs Capua sita est, olim *Casilinum*. Desjardins: „on remarquera, qu'ils évitaient de sejourner la nuit dans les villes: ils ne s'arrêtent en effet ni à *Minturnae* ni à *Sinuessa* ni à *Urbana* ni à *Casilinum*: ils font seulement reposer les mules

Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Maecenas, dormitum ego Vergiliusque;
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Coccei recipit plenissima villa,
Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirri,
Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: „Equi te
Esse feri similem dico.“ Ridemus, et ipse
Messius: „Accipio“; caput et movet. „O, tua cornu
Ni foret exsecto frons“, inquit „quid faceres, cum

à Capue, évitent *Caudium* et ne font que diner à *Benevent* pour aller coucher dans le petit *Irivicum*.“ — *parochi*] Sunt homines quibus publicum munus erat ligna, faenum, salem, tectum iter rei publicae causa facientibus praebere. Praebent autem nihil nisi quod *debent*; scilicet parcissimi sunt. — *hinc*] ἔνθεν, ἐντεῦθεν. — *muli*] qui impedimenta et sarcinas portant. Maecenas eiusque comites equis vel raedis vehuntur. cf. v. 86. — *lippis*] Celsus VI, 6 lippis quietem et abstinentiam commendat, crudos iubet „neque labori se neque exercitationi neque negotio credere.“ — *crudis*] qui cibos difficulter digerunt; *crudis* indicatur Vergilius, *lippis* Horatius. — *Caudi*] Caudium in Hirpinis XXI M. P. a Capua. Coccei villa sita fuit secundum F. Daniel, ubi nunc est *la masseria delle Moliche*, secundum Romanellium, ubi est *Monte Sarchio*, secundum Walckenarium, ubi est *Castro Airola* non procul a *Costa Cauda*. — *plenissima*] Carm. II, 12, 24. IV, 12, 24. — *Nunc mihi paucis*] Iocosa epicae dignitatis imitatio. cf. Hom. Il. II, 488. Vergil. Aen. VII, 37. Qui fastidiose hunc locum vituperarunt, neque quid Romanus mos tulerit neque qualem Romani rusticationem habuerint satis considerarunt. Cic. de orat. II, 6: „Saepe ex meo socero audivi, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter repuerascere esse solitos.“ — *Sarmenti*] Sarmentus Maecenatis videtur fuisse scurra, Messius Coccei fortasse servus; hic robusto, ille gracili corpore. Cicirrus ridiculum nomen, κίκιῤῥος, ἀλεκτρυών (a cantu dictus *Kikeri*). — *clarum genus*] iocose et ironice dictum; ab Oscorum gente fabulae Atellanae oriundae erant, etiam ludi Osci dicti. — *domina exstat*] fuerat servus M. Favonii inter proscriptos occisi; cuius bonorum sectio cum ad Maecenatem venisset, Sarmentus manumissus et scriba factus est. Quod cum bene sciret Messius, simulat tamen se nescire v. 65 sq. Fuga etiam Sarmenti ficta videtur in contumeliam. — *equi feri*] Plin. N. H. VIII, 21: „Asperrimam autem feram *monocerotem*, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente.“ — *accipio*] istam comparationem. — *caput et movet*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *miniteris*] Codd.

Sic mutilus miniteris?“ At illi foeda cicatrix
Saetosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad haec: Donasset iamne catenam
Ex voto Laribus, quaerebat; scriba quod esset,
Nilo deterius dominae ius esse; rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
Prorsus iucunde cenam producimus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sedulus hospes
Paene macros arsit dum turdos versat in igni:
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Volcano summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cenam servosque timentes

fluctuant inter *miniteris* et *minitaris*. Sententia autem causam habet, cur Sarmentus adversarium terribilem fore dicat, nisi cornu esset exsectum. Indicativum receperunt Müller. et Keller.; Krüger., Fritsch., Eckstein. coniunctivum recte praetulerunt. — *At*] At ne quaeras cur alterum ita comparaverit cet. — *Campanum*] „Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus est, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum.“ Comment. Cruq. — *iocatus*] Cic. de or. II, 59, 239: „Est etiam deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocandum.“ — *Cyclopa*] Epist. II, 2, 125. Saltare cum accus. ut ludere cum acc. est saltando exprimere; Vell. Pat. II, 73: „Glaucum saltare“, etiam passive ut Ovid. Trist. II, 519: „Et mea sunt populo saltata poemata saepe.“ Auson. Epigr. 84, 2: „histrio, saltavit qui Capanea, ruit. Idem, qui Nioben saltavit, saxeus cet.“ id. Epigr. 85, 1: „Daphnen et Nioben saltavit simius idem, Ligneus ut Daphne, saxeus ut Niobe.“ Ante Augustum sic usurpatum verbum non videtur. — *catenam*] Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant; sed vide ad v. 55. — *nilo*] Lachm. ad Lucret. p. 28: „*nihilo* tribus syllabis Catullum extulisse constat: dissyllabon fecit idem Catullus (97, 3) cum Lucretio, Horatio, Priapeo carmine 53; de ceteris, quantum scio, propter metrorum ambiguitatem nihil adfirmari potest.“ Quem secutus sum cum Hauptio, Meinekio, Linkero, Kellero, Eoksteinio, aliis. — *una libra*] Servis cottidie quaternae vel quinae farris librae dari solebant. Saepe tamen probabile est factum esse ut fame pressi aufugerent servi. — *producimus*] Praeferendum putavi praesens tempus; cfr. v. 25. 35. Alii ex codd. *produximus*. — *Beneventum*] A Caudio distabat XII M. P. Ibi in cauponis hospitium devertisse videntur. — *macros turdos*] iam verno tempore. Construe sic: *hospes paene arsit, dum versat* cet. Hospes pro *hospitis domus*. Versus quaedam perturbatio ipsam rem quodammodo imitatur, insequentes duo non sine iocosa quadam epicae gravitatis aemulatione sunt. — *timentes*] ne poenam tarditatis subirent. Convivae

Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset lacrimoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto; somnus tamen aufert
Intentum veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant ventremque supinum.
Quattuor hinc rapimur viginti et milia raedis
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,

avidi sunt propter famem. — *Apulia*] Müller Ind. gramm. et metr. p. 289 (ed. 2.): *Apulus*, *Apulia* ubique producunt primam; altera in breviore vocabulo semper corripitur, at in posteriore producitur.“ Sed. cf. Carm. III, 24, 4. — *ex illo*] inde. — *notos*] nimirum patrii montes sunt Horatii. — *Atabulus*] perniciosus ventus, nunc *Altino* nominatus (Sirocco). — *erepsemus*] cf. Sat. I, 9, 73. II, 3, 169. II, 7, 68. vide ad Carm. II, 2, 2. — *Trivici*] „oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.“ Schol. Villa Trivicana non videtur esse amici cuiusdam, sed vel parochi vel cauponis. Trivicum nusquam praeter h. l. commemoratur; secundum Romanellium nunc appellatur *Civita* prope hodiernum *Trivico*. — *lacrimoso*] fumus enim lacrimas movet; sed non sine iocosa imitatione est dictum; nam *lacrimosum bellum* (Carm. I, 21, 3) et *πόλεμον δακρυόεντα* (Hom. Il. V, 737).

V. 87. *versu dicere*] Ad exemplum Lucilii, cuius versus exstat: „Servorum est festu' dies hic, Quem plane hexametro versu non dicere possis,“ et aliorum, etiam Graecorum. Equum Tuticum vel Equotuticum significari male scribunt scholiastae; nimirum Maecenas comitesque a recta via septentriones versus declinassent et ex Apulia, quam iam intraverant, rursus in Campaniam deflexissent; deinde cum Benevento tertio demum die Canusium pervenirent, et ita quidem ut primam noctem in Trivicana villa, alteram in hoc oppidulo transigerent, duobus primis diebus tantum XXII M. P. confecissent, tertioque diei XLII reliquissent; id quod factum esse nequit et per totam itineris faciendi rationem et quia uno iam altero die XXIV M. P. se confecisse dicit Horatius v. 86. Hoc quoque accedit quod Equi Tutici vel Equotutici nomen, si *u* littera longa est — id quod veri simile est — versu non excluditur. Ceterum fons eius interpretationis Ovidii Ep. ex Pont. IV, 12 *ad Tuticanum* esse videtur, ubi Ovidius per quattuordecim versus certamine metri et nominis Tuticani artificiose ludit, veluti: „Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur, Artius appellem *Tuticanumque* vocem; Hac potes in versum *Tuticani* more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis.“ Quare apponam verba Walckenarii, qui de locis Horatianis dignus est qui legatur: „Les itinéraires anciens indiquent deux routes pour traverser les montagnes en se rendant à Brindes. L'une par *Equus Tuticus* ou *Equus Magnus* (*Fojano*) et *Civitas Serdonis* (*Ordona*), l'autre route par *Eclano* (*Bonito*), *Aquilonia* (*Cairano*), *Venusia* (*Venouse*), la patrie de no-

Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua, sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat umeris portare viator;
Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urna
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior, via peior ad usque
Bari moenia piscosi; dein Gnatia Lymphis
Iratis exstructa dedit risusque iocosque,

tre poète. Nos voyageurs ne prirent aucune de ces deux routes, mais ils suivirent un chemin plus court, qui circule dans les montagnes et qui se trouve tracé sur les grandes cartes topographiques du royaume de Naples. Ce chemin se dirige en sortant de Bénévent sur Montefusco; il passe par Paparici et Mirabella, tourne la haute montagne nommée Capo di Diavolo et conduit à un lieu nommé *Trevico*, qui est le *Trivicum* mentionné dans la satire d'Horace.“ Et: „Si en partant de Trevico on se dirige sur Brindes, on ne trouve dans ces vallées profondes d'autre route praticable et facile que celle qui conduit à Ascoli ou *Asculum*, et cette ville est iuste à vingt-quatre milles romaines de distance de Trevico.“ Itaque suspicatur oppidum significatum esse *Asculum* et scribit: „Ce n'est pas la difficulté de prononcer le nom de cette ville, ni de le faire entrer dans un vers qui fait dire à Horace qu'on ne peut la nommer; il est évident que par cette réticence il fait une plaisanterie bouffonne sur la signification de *culum* qui termine le nom qu'il s'abstient d'écrire.“ Et deinde: „Lorsqu'il (Capmartin de Chaupy) visita cette ville (Asculum), on était obligé d'aller, au moyen de bêtes de somme, chercher l'eau qui jaillit d'une source au pied de la montagne. Les environs produisaient de beau froment et on y mangeait de très-bon pain.“ Etiam *Desjardins* Asculum significari affirmat, eo tamen discrimine, ut neget poetam pudore quominus *Asculum* in versum reciperet prohibitum esse, quippe quem rubor aut pudor non a versibus 83—85 deterruisset; nihil aliud voluisse poetam quam non admittere mutilatum nomen *Asclum* pro *Asculum*. Sed de hac quoque sententia licet dubitare, ita ut nihil habeas quod pro certo vendere audeas. — *signis*] non litteris, sed iis signis quae statim adduntur. Compara Ovid. Trist. I, 5, 7: „Scis bene, cui dicam, *positis pro nomine signis*.“ — *Canusi*] distat a Benevento LXIV M. P.; nunc *Canosa*. — *qui locus*] In hoc loco ne erres compara Carm. IV, 2, 5. C. S. 9, qui hoc quidem differunt, quod nomen quocum relativum coniungendum est praecedit. Walckenaer I, p. 252: „quelques puits, ou plutôt quelques petits étangs, situés à près d'un mille de Canosa, sont les seules ressources qu'ont les habitants pour se procurer de l'eau.“ — *Rubos*] Rubi (nunc *Ruvo*) a Canusio distabant XXIV vel alio auctore XXX M. P. — *Bari*] Barium (nunc *Bari*) ad mare situm, a Rubis distans XXII M. P. — *Gnatia*] populari forma pro *Egnatia*; oppidum fuit a Bario remotum XXXVII M. P., quod cum dulci aqua careret iratis Lymphis conditum dicitur. Est hodie *Monopoli* secundum Romanellium, *Torre*

Dum flamma sine tura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,
Non ego; namque deos didici securum agere aevum,
Nec si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto caeli demittere tecto.
Brundisium longae finis chartaeque viaeque est.

SATIRA VI.

Non, quia, Maecenas, Lydorum quicquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,

d'Anazzo secundum Walckenarium. Incipiebat ibi via Egnatia. Plin. N. H. III, 11: „Brundisio conterminus Pediculorum ager. Pediculorum oppida Rhudia, Egnatia, Barion, unde Iapyx a Daedali filio, a quo et Iapygia.“ Lymphae latinum nomen Nympharum. De hoc oppido Plin. N. H. II, 111: „In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam exsistere.“ — *flamma sine*] De praepositione postposita vide ad Carm. III, 3, 11. — *Iudaeus Apella*] Apella libertini nomen. Iudaeis ab Augusto concessum est ut in regione Transtiberina habitarent. Dicit igitur, eiusmodi miraculis neminem fidem posse habere nisi credulum magicaeque arti deditum Iudaeum. Plin. N. H. XXXI, 1: „Est et alia magices factio a Moyse et Iamne et Iotape Iudaeis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrem.“ De Iudaeis cf. Sat. I, 4, 143. I, 9, 70. — *deos didici*] Imitatus est Lucretii versum (V, 83. VI, 57): „Nam bene qui didicere deos securum agere aevum.“ Profitetur Horatius iocose Epicuri disciplinam. Cic. de leg. I, 7: „nihil curare deum, nec sui nec alieni.“ Diog. Laert. X, 138: „*τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει οὔτε ἄλλῳ παρέχει.*“ cf. Cic. de off. III, 28. de divin. II, 17. Inde etiam satis iocose ac libere tristitiam et curas a diis alienas esse pronuntiat. — *Brundisium*] ab Egnatia distabat XLIV M. P. Nunc Brindisi. Totius viae longitudinem Walckenarius esse dicit CCCLXXVII M. P., et iter confectum est quattuordecim diebus. Orellius contra quindecim dies itineris fuisse vult, nam Beneventi (v. 71) quoque Maecenatem comitesque pernoctasse suspicatur; Fritschio septendecim demum diebus iter confectum videtur; poetam enim et v. 97 inter Barium et Egnatiam et v. 103 inter Egnatiam et Brundisium locum, in quo pernoctaverit cum comitibus, obscurum ignobilemque non nominasse. Aliter Desjardins, cui tredecim dies ad faciendum iter sufficiunt. Vide supra v. 45.

Satira VI.

Qui recte rationem consideraverit, qua poeta satiras suas oriri ipse dixit Sat. I, 4, 134—139, is non mirabitur alteram ex altera quasi nasci. Sic haec sexta ex quinta orta videtur. Ibi enim cum comitem se et convictorem Maecenatis publice proposuisset, iterum expertus est quod olim in Asia et Graecia cum tribunus legioni praeesset, invidiam homines recte de aliis iudicare non pati, plurimis eos qui a magnis viris diligerentur magnique haberentur importunos videri ac superbos, quia parentum et condicionis qua essent nati obliti magna captare auderent. Iam quid ipse sibi de hac re persuaserit, ingenue hac satira profitetur. Et-

Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus
Olim qui magnis legionibus imperitarent,
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus
Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis

enim „etiamsi tu, inquit, Maecenas homines non maiorum sed sua dignitate recte soles iudicare, populus tamen genus et nobilitatem maxime spectat; quare stulti est ibi sese inferre ubi importunum et alienum quisque perspiciat. Exemplum praebet Tillius, qui cum omnibus sui similibus iniquum populi iudicium ipse provocat neque aliorum se exemplo recte potest excusare (v. 44).“ Hanc generalem sententiam altera deinde parte ad se adhibet. Immerito se ait invidia hominum carpi, nunc maxime cum Maecenati sese non unquam obtruderit ipse sed ab amicis commendatus propter virtutes placuerit et vocatus venerit (v. 64). Quas virtutes cum patris sapienti educationi debeat (v. 88), tantum abesse, ut parentum se pudeat, ut ne nobilissimos quidem eorum loco accipere velit. Nobilitate enim generis nihil nunc effici nisi molestias et curas, veram libertatem non augeri sed imminui; nunc se parvis parentibus ortum multo vivere felicius et liberius quam alios permultos nobilissimis maioribus immerito superbientes. Scripta est satira eodem anno quo iter Brundisinum factum et quinta satira composita est.

V. 1. *Maecenas*] vide ad Carm. I, 1, 1. — *Lydorum quicquid*] Sic Epod. 5, 1. Ovid. Met. X, 18. De Lydis vide Herod. I, 94. Vergil. Aen. II, 781. VIII, 479. — *avus*] collectivi vocabuli singularis numerus pro plurali positus; avi enim omnino maiores sunt, ut apud Ovidium Fast. II, 30: „Hoc apud intonsos nomen habebat avos.“ Id. Met. IV, 491. XV, 425. — *magnis legionibus*] Sall. Cat. 53: „Saepenumero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse.“ Etiam apud Livium X, 5 *legiones* sunt Etruscorum, ut Bruttiorum et Lucanorum VIII, 24. — *imperitarent*] Sic recte Müller. Meinek. Linker. Keller.; Holder. Krüger. Fritsch. *imperitarint*, Eckstein. *imperitarunt*. — *naso*] Sat. II, 8, 64. Plin. N. H. XI, 37, 59: „Novi mores subdolae irrisioni dicavere nasum.“ Pers. 1, 41: „Rides, ait, et nimis uncis Naribus indulges.“ ibid. 118: „excusso populum suspendere naso.“ — *ingenuus*] Suet. Octav. 74: „Valerius Messalla tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab Augusto cenae, excepto Mena sed asserto in ingenuitatem.“ Vide supra p. 1 adn. 4. — *Tulli*] Servii Tullii, de quo Liv. IV, 3. — *Laevinum*] „Hic P. Valerius Laevinus adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaesturae dignitatem.“ Schol. — *unde*] vide ad Carm. II, 12, 7. — *pulsus fugit*] Sic in optimis codd., in aliis *fuit*. De illo recte Madvigius: „patet Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pro-

Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice quo nosti populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere a vulgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Laevino mallet honorem
Quam Decio mandare novo, censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus;
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
Sumere depositum clavum fierique tribuno?
Invidia accrevit, privato quae minor esset.

nomen relativum interiecta. Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentisque sit temporis *donat* in Sat. I, 2, 56 et *edormit* in Sat. II, 3, 61." cf. Tib. II, 4, 55: „Quicquid *habet* Circe, quicquid Medea veneni." Ovid. Met. VII, 290. — *licuisse*] Licere verbum locum habet in rebus venalibus; quare vilissimo mancipio negat meliorem fuisse. — *notante*] i. e. improbante, ut Sat. I, 3, 24. Cic. Orat. II, 85: „nec bonum virum laudari sine virtutum, nec improbum *notari* ac vituperari sine vitiorum cognitione posse." Sententia est: nunquam pluris licuisse pretio unius assis, ne ex iudicio quidem populi, qui tamen stultus famae et titulis magis servire solet quam virtuti. — *quo nosti*] Attractio Graecis usitatissima. cf. Cic. ad Att. X, 8, 7: „hoc confirmamus illo augurio, quo diximus." Terent. Heautont. I, 1, 35: „hac quidem causa, qua dixi tibi." — *imaginibus*] vide ad Carm. II, 20, 24. — *oportet*] Lachm. ad Lucret. p. 52: „accedit quod hoc ipso verbo, quod est *oportet*, ea, puto, de causa quod ad iudicia proprie pertinet, neque Lucretius alio ullo in loco usus est neque ceteri poetae praeter comicos eo delectantur. Habent quidem illud satirici, Lucilius, Horatius, Persius, Iuvenalis, item Phaedrus, qui comico generi proximi sunt: sed ne hi quidem saepe." — *nos facere*] i. e. me aliosque philosophantes a vulgique iudicio longissime remotos. Oportet autem contentum me esse meo ordine nec iusto altius tendere. Nam si forte populus nobilem et pravum hominem bono et ignobili praeferret, vel si alter Appius me maiore ordine indignum haberet, iure mihi illud accidisset, quoniam in propria pelle non quiessem. — *esto*] ut Epist. I, 1, 81. — *Decio*] homini novo, sed probo. Non certus quidam Decius cogitandus neque Appius; significantur homines quales Decii erant, et severi censores, qualis olim Appius. — *vel merito*] sc. me moveret censor, quia senatoria dignitas natalibus meis parum convenire videretur. Genus et natales nemo potest magis mutare quam cutem; inde in *propr. non pelle quiess.* ex proverbio, quod sumptum videtur ab asino in fabula, qui leonis pellem induit. — *Sed*] Quod quanquam verissimum est, omnes tamen, nobiles et ignobiles, Gloriae currum quasi triumphalem (*fulgente*) sequuntur. cf. Epist. II, 1, 177.

V. 24. *quo sumere*] cf. Epist. I, 5, 12. Ovid. A. A. I, 303: „Quo tibi, Pasiphae, pretiosas sumere vestes?" — *Tilli*] „Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompe-

Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus et latum demisit pectore clavum,
Audit continuo: „Quis homo hic est? quo patre natus?“
Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus, eat quacumque, puellis
Iniciat curam quaerendi singula, quali
Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
Imperium fore et Italiam et delubra deorum,
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quaerere cogit.
„Tune Syri, Damae aut Dionysi filius, audes
Deicere e saxo cives aut tradere Cadmo?“
„At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus.“ Hoc tibi Paullus
Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit,
Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.

ianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatoriam dignitatem, et tribunus militum factus est.“ Comm. Cruq. Tribuni quattuor primarum legionum habebant ius lati clavi. Aliis tribunum plebis Tillium fuisse probabilius videtur. — *nigris pellibus*] Senatorum calcei hoc differebant ab aliorum, quod quattuor nigris corrigiis in medio crure ligabantur ac praeterea ad talum addebatur lunula, quae litteram C (Centum Senatores primi) forma redderet. Calcei ipsi albi aut purpurei erant. — *Barrus*] homo vanus et sibi confidens. — *Et cupiat*] Sic longe plurima pars optimorum codd., quod iam Cruquius bene interpretatus est; nam *et cupiat formosus haberi* ἐπεξηγητικῶς addita sunt. Etiam Acron ita legit. Bentl. Meinek. Link. Kirchn. Doederlin. Mueller. Duentzer. Lehrs. Krüger. *ut cupiat*, quod ex interpretatione ortum est. — *Tune Syri*] Dicit aliquis ex populo. Tria nomina hic coniuncta servorum sunt. De genetivo *Dionysi* vide ad Carm. I, 29, 14. Sat. I, 4, 138. — *saxo*] Tarpeio. — *Cadmo*] „Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.“ Schol. Necandos qui tradunt cives, quaestores sunt rerum capitalium. — *Novius*] Respondet ignobilis ille, libertinus et tamen munere maiore fungens: „At collega meus Novius uno gradu deterior est me: nam cum ego sim libertino patre natus, ille ipse libertinus est.“ Res metaphorice sumpta est a theatro et ordinibus. — *Hoc tibi*] Horatii sunt tribuno respondentis, cuius etiam insequentes versus sunt, quibus quam parvis saepe rebus multitudinis iudicium nitatur acerbe ostenditur. — *concurrantque*] De part. *que* bis transposita vide ad Carm. II, 7, 25. — *Foro*] In foro habebantur laudationes funebres, quibus habitis mortui in Campo cremabantur. — *magna sonabit*] cf. Sat. I, 4, 44. Iuven. 7, 108: „Ipsi magna so-

Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor, at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos assumere prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possim, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim
Vergilius, post hunc Varius dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat plura profari,
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed quod eram narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca; abeo, et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis

nant.“ Valer. Fl. III, 198: „Ophel- tem vana sonantem.“ Non bene alii, ut Fritschius et Krügerus, coniunxerunt *funera magna*, ut *quod* quasi obiectum sit verbi *sonabit*. Tu potius *quod* refer ita ad *magna sonare*, ut vim habeat consecutivam.

V. 45. *libertino patre natum*] Repetitio egregie imitatur continuos adversariorum clamores. cf. Carm. I, 35, 15. Ovid. Met. I, 325 sqq. VIII, 628 sq. — *convictor*] Ovid. ex Pont. IV, 3, 15: „Ille ego convictor (tibi) densoque domesticus usu.“ Et confer epistulam Augusti supra p. 11. — *forsit*] Huius formae praeter h. l. nullum reperitur certum exemplum; quanquam de ea dubitari nequit, quoniam Priscianus p. 1015 in libris Horatii ita se legisse testatur. — *ambitione*] Haec tria verba coniuncta unius adiectivi locum explent; Graeci participium ὄντας adderent; nam tanquam accusativus sunt. cf. Cic. Tusc. V, 14, 41 extr. — *possim*] Coniunctivus ad exprimendam modestiam recte positus est. In nonnullis codd. est *possum*, apud Comm. Cruq. *possunt*. — *casu*] Vide quanta vi hoc nomen primam sententiae partem et arsim occupaverit. — *quid essem*] Animadverte quam sit hoc diversum a *quis essem*. — *Satureiano*] Steph. Byz. v. *Σατύριον, χώρα πλησίον Τάραντος*. Fertilissima ea regio est. Neque temere magno quasi hiatu dixit *Sat. caballo*. Epist. I, 7, 88. De toto loco vide supra p. 7 sq. — *vita et pectore*] Ad Horatium ipsum, non ad patrem haec sunt referenda; etenim ipsius poetae ignobilitas generis poni debuit contra innocen-

Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
Si neque avaritiam neque sordes nec mala lustra
Obiciet vere quisquam mihi, purus et insons,
Ut me collaudem, si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e centurionibus orti,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonos referentes Idibus aeris,
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes
In magno ut populo si qui vidisset, avita

tiam vitae. — *nec mala*] Sic recte in antiquissimo omnium cod. Bland., alii ut Keller. Holder. *ac.* — *Flavi*] Flavius fuit ludi magister, qui arithmeticen imprimis docebat, scilicet eam artem quae lucelli cupidis hominibus prae reliquis ad veram humanitatem informantibus exoptata videbatur. — *magni*] quales sibi videbantur in parvo oppido. — *loculos tabulamque*] Ex Iuven. 10, 116: „Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam, Quem sequitur custos angustae vernula capsae" intellegimus, pueros qui ludum peterent secum habuisse paedagogos capsam cum libris et chartis tabulamque portantes. cf. Epist. I, 1, 56. Iam cum *loculi* nil differant a *capsa*, utpote quae loculos contineret, non sine acerbitate significatur, nobilium istorum centurionum nobiles filios ipsos tulisse capsam tabulamque, non habuisse paedagogos. Non magnam enim impensam contulerunt isti homines in puerorum educationem; quare in eum ludum pueros mittebant, ubi minimo pretio litteraturam possent discere. — *octonos aeris*] Sic scripsi cum *Holdero* ex auctoritate satis bonorum codicum. Acronem quoque idem legisse scholion docet: *octonos asses aeris.* cf. Plin. N. H. XIV, 95: „censores edixerunt, ne quis vinum graecum *octonis aeris* venderet." Orell. Insc. lat. sell. p. 431 n. 7115: „dedit sest. CCX ex quorum reditu . . municipes praesentes acciperent *aeris octonos*". Cic. pro Q. Rosc. 10, 28: „merere per se non amplius poterant *duodecim aeris*." Approbarunt *Gerlachius* et *Willems* (notes de critique et d'exégèse sur Horace sixième satire du premier livre. Bruxell. 1873) p. 36 sqq., qui sic interpretatur: „les écoliers de Venouse se rendaient en classe, apportant à leur maître huits as aux Ides de chaque mois." Idem placuit nunc Müller. Krüger. Mewes. Keller. Fritsch. Eckstein. Altera lectio *octonis aera* non potest diutius defendi. Octo asses = 40 centimes. — *referentes*] referre est ultro quod debeas adferre.

V. 76. *est ausus*] nam pauper erat. — *in magno ut populo*] h. e. ut in magno populo. in magna urbe decet. Referenda haec sunt ad vestem et servos; nam Venusiae nobilium etiam qui videbantur filii deterioribus vestibus utebantur ac sine servis in ludum mittebantur. Alii sic explicant: quatenus id fieri poterat in tanta hominum aliud agentium multitudine, in qua etiam

Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi,
Non timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus: at hoc nunc
Laus illi debetur et a me gratia maior.
Nil me paeniteat sanum patris huius; eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio: nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum
Atque alios legere ad fastum quoscumque parentes
Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
Iudicio vulgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
Nam mihi continuo maior quaerenda foret res
Atque salutandi plures, ducendus et unus

melius vestiti veluti latent atque in paucorum oculos incurrunt; non recte, opinor. — *avita*] cf. supra v. 10. Liv. IV, 3, 12. — *coactor*] vide supra p. 2. — *at hoc*] „Comici poetae antiqui *hoc* dixerunt, ut causam designarent, pro *ideo*, *propterea*, ut graecum τῷ. Idque rursus in usum revocarunt scriptores aevi Augustei et recentiores. Apud Ciceronem nullum exstat exemplum.“ Hand. Turs. III. p. 92. cf. supra 41. 52. — *dolo*] culpa, ut apud ICtos. — *ad fastum*] Haec verba *ad fast. quosc. par.* cum non magis ad optandi quam ad legendi verbum referenda sint, interductus ponendi non sunt. Constructio similis est Epod. 2, 37. Sat. I, 4, 2. I, 10, 16. — *fascibus et sellis*] Summorum honorum insignia; honesti sunt nobiles, qui honores gessere in re publica. Plin. N. H. XVIII, 3, 4: „Honestis manibus (imperatoriis) omnia laetius proveniunt.“ — *tuo*] Maecenatis, qui ipse senatorium ordinem sprevit. — *haud unquam*] „Non dicunt veteres Latini *non quicquam, non usquam, non ullum* sed *haud quicquam*. Recentiore demum tempore Plinii neglegentior exstitit usus.“ Hand. Turs. III. p. 18 sq. — *salutandi*] Cic. Fam. IX, 20 fin.: „Mane salutamus domi et bonos viros multos cet.“ Martial. IV, 8: „Prima salutantes atque altera continet hora.“ Hieron. Epist. 43: „Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi

Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem, plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos;
Obiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes oenophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator,
Milibus atque aliis vivo. Quacumque libido est
Incedo, solus percontor quanti holus ac far;
Fallacem circum vespertinumque pererro
Saepe forum, assisto divinis, inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum;
Cena ministratur pueris tribus, et lapis albus

cottidie ad alios pergimus aut ad nos venientes ceteros exspectamus.“ Utrumque tamen officium est magnorum virorum, et alios salutatum ire et salutantes domi accipere; utrumque eodem verbo significatur. Quid igitur discrimen faciamus, ubi Horatius non statuit? Cic. ad Att. XIV, 20 fin.: „Eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii cet.“ — *peregreve*] versus hypermeter, ut Sat. I, 4, 96. — *petorrita*] Quintil. Inst. orat. I, 5, 57: „plurima Gallica valuerunt, ut *raeda* ac *petorritum*, quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur.“ cf. Epist. II, 1, 192. — *curto*] Carm. III, 26, 64. Pers. 4, 52: „curta supellex.“ — *sordes*] cf. v. 68. Sat. II, 5, 105: „Tillium hunc et supra increpuerat, quod senatoriam dignitatem acceperat, non sufficiens ei censu nec moribus.“ Schol. Populus tamen, qui credere non potest, hominem praetoria dignitate iusta rerum copia carere, cum tam exiguo comitatu cinctum videt Tillium, sordidum hominem habet. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. Exiguum iter facturus tamen Tillius sordidus instrumenta culinaria secum habet. — *lasanum*] Tillius obscuro loco natus magnos hospites, in quorum villis pernoctare posset, non habuit; iam cum propter paupertatem deversoria quam maxime vitare deberet, quae necessaria viderentur, domesticum vinum, panem, salem, oleum cum vasis coquinariis servis imposuit. Lasanum enim olla culinaria est, non vas vel sella exonerandae alvo, quae Kirchnero et Fritschio, Acronem secutis, placuit. — *milibus atque aliis*] Notanda duplex comparativi constructio. Alia milia sunt multi alii, qui eodem honorum studio ducuntur quo Tillius. Alii explicant: in hac re et mille aliis rebus.

V. 113. *Circum*] ubi semper erant multi circulatores, mathematici, sortilegi, alii id genus. — *divinis*] vide ad Carm. III, 27, 10. — *laganique*] „Lagana sunt placentulae quaedam vulgares quasi membranulae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad cenam moderatam et parabilem.“ Comm. Cruq. — *pueris tribus*] Nobis satis magnus videtur numerus, Romanis parvus. cf. Sat. I, 3, 12. Plin. N. H. XXII, 10: „C. Caecilius Claudius Isi-

Pocula cum cyatho duo sustinet, astat echinus
Vilis, cum patera gutus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo; post hanc vagor, aut ego, lecto
Aut scripto quod me tacitum iuvet, unguor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est

dorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quattuor milia centum decem." — *lapis albus*] ex vulgari marmore factus; in hac quoque re ingens fuit luxuria Romanorum. — *pocula duo*] alterum ad vinum, alterum ad aquam. — *echinus*] vas fuisse videtur, in quo calices lavantur. Comm. Cruq.: „Echinum dixit vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scorteam iuxta illud Lucilii: „*echinus Cinnabari infectus.*" — *cum patera gutus*] utrumque ad libationes faciendas. — *Campana*] Sat. II, 3, 144. Fictilis ac vilis supellex. — *Marsya*] „Marsya statua erat pro Rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant." Comm. Cruq. Et idem: „Minor enim Noviorum ad hanc statuam turpissime faenerabatur summo mane, quare iocatur Horatius inquiens, Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum faeneratorum impudentiam non posset sustinere." — *aut ego*] Sententiam bene exposuit Kirchnerus: „Ad quartam iaceo, et postquam (iacens) legi aut scripsi quod me tacitum iuvet, aut vagor aut unguor olivo." *Lecto, scripto* ablativi sunt absolute positi. Meinekius retinuit distinctionem Bentlei: „post hanc vagor aut ego lecto aut scripto quod me tacitum iuvet, unguor olivo", quam sic explicat: post quartam horam, lecto aut scripto quod tacitum me inter vagandum iuvet, vagor; tum unguor olivo. *Willems* l. l. p. 67 corrigere voluit *ego* in *lego*: je me lève à $8^{1}/_{4}$ h.; vers $9^{1}/_{2}$ h. je flane ou je lis; après avoir lu ou écrit tant qu'il me plait d'être en repos, je me frotte d'huile etc." Quicherat (Melanges philolog. Paris 1879. p. 191) *lecto* et *scripto* praesentia esse putat verborum *lectare, scriptare*, quae verba Bentleius in ultimam barbariam relegenda esse dixit. — *Natta*] Sordidissimus homo oleo unguebatur ex lucernis detracto. Sat. II, 2, 59. II, 3, 125. — *rabiosi tempora signi*] Non significantur dies caniculares, sed tempus meridianum, quo solis aestus est acerrimus et quasi in rabiem agit. Haec unice vera lectio miro modo in recentioribus editionibus, etiam Muelleri Lehrsii Fritschii Eckateinii Krügeri posthabita est antiquissimi Codicis Blandinii et unius Gothani (qui pessimus esse dicitur) interpolationi *fugio Campum lusumque trigonem*. Trigon quidem genus fuit pilae minimae, inde nominatae quod a tribus iactabatur ludentibus et ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Sed obscure dictum *lusum trigonem* pro *lusum* (vel ludum) *trigonis*: deinde vehe-

Vita solutorum misera ambitione gravique:
His me consolor victurum suavius ac si
Quaestor avus pater atque meus patruusque fuisset.

Satira VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas,

menter est dubitandum, num hac aetate trigonis nomen iam usurpatum fuerit, cum ante Martialem nusquam legatur. Veterem esse corruptelam patet, ortam fortasse ex glossa in margine explicandi loci causa addita. Veram lectionem tuentur etiam perantiquus codex Barcellon. Hauthalii et optimi Kelleri omnes; etiam scholiastae et Comment. Cruq. qui male interpretantur dies caniculares. — *quaestor*] Primus hic maiorum honorum, ad quem qui nobili loco essent nati plurimi pervenerunt. Quaestura igitur generis nobilitas satis explicatur.

Satira VII.

Facete describit Horatius litem quam Persius quidam Clazomenius P. Rupilio Regi apud Brutum in Asia imperium tenentem olim intenderat. Cui rei probabile est ipsum interfuisse Horatium. Summa autem lepidae narrationis videnda est in festiva ratione qua Rupilii cognomen luditur. Ac veri simile est, primam hanc esse inter Horatii satiras, scriptam haud ita multo post quam ex Macedonia in Italiam poeta reversus esset. Nam quis credat levissimam illam rem sex septemve annis post ita divulgatam etiam fuisse, ut nota omnibus et lippis et tonsoribus dici posset? Deinde vehementer cavendum est, ne quis Bruti levem aliquem contemptum in satira inesse putet indeque posteriorem annum quasi natalem velit efficere. Horatio Bruti memoria semper sacra fuit, etiam cum omnino deditus esset Maecenati Octavianique partibus. cf. Carm. II, 7. Epist. I, 20, 23. Turpe sane facinus fuisset, si Horatius a. 718, quo alii putant scriptam satiram, quinto anno post reditum in Italiam, Brutum oblique tangere ausus esset, turpius etiam quam si idem fecisset anno iam 713. Ne in tricesimo quarto quidem versu quicquam inest maligni aut contumeliosi in Brutum aut caedem Caesaris; sed salse dicta ea sunt in Regem Rupilium, quibus etiam simplicissimus Brutoque deditissimus quisque vel praesente Bruto innocenter uti potuit. Attamen non recte videntur iudicasse qui inter praestantissimas satiras hanc quoque habendam arbitrati sunt.

V. 1. *Regis Rupili*] P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus a. 702 magister publicanorum in Bithynia fuerat; deinde a. 711 Romae praetor factus sed Octaviano auctore proscriptus ad Brutum confugit in eiusque comitatum receptus est. cf. v. 25. Consulto Horatius cognomen in priore loco posuit, quo certamen aliquod oriretur inter proscriptum et Regem; ac praeterea iocosa vis leporis tota posita est in hoc cognomine. — *Persius*] Clazomenius fuit, patre Asiatico, matre Romana; inde hybrida dicitur. Iam si quid licet divinare de hac lite, Persium cogita mercaturam fecisse frumentis colligendis ac dividendis, cf. v. 4; id quod probabile fit ex contumeliae

Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
Convenit; hoc etenim sunt omnes iure molesti,
Quo fortes, quibus adversum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit; duo si discordia vexet inertes
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedat pigrior ultro

genere quo v. 24 sqq. utitur Persius. Rupilio, olim magistro societatis Bithynicae reique frumentariae fortasse perito, Brutus, ut videtur, colligendi emendique frumenti negotia mandaverat; quae cum ille exerceret, facile fieri potuit ut cum Persio negotiatore de commodis vel incommodis exercitus Brutiani litigaret. — *lippis*] Admodum frequens Romae lippitudo fuit; iam cum ii qui ex oculis laborarent certa negotia sequi non possent, in medicinis, quo inlinendorum oculorum causa conveniebant, diutius sedebant et confabulabantur. Tonsores autem etiam antiquos loquacissimos fuisse, quid mirum? Sic Aristoph. Plut. 337: „*καί τοι λόγος γ' ἠν, νὴ τὸν Ἡρακλέα, πολὺς Ἐπὶ τοῖσι κουρείοισι τῶν καθημένων, Ὡς κτλ.*" Plaut. Amphitr. IV, 1, 5: „In medicinis, in tonstrinis, apud omnes aedes sacras Sum defessus quaeritando." — *confidens*] cf. Cic. Tusc. III, 7, 14. — *tumidusque*] Carm. IV, 3, 8. Sat. II, 5, 98. II, 3, 213. A. P. 94. Haud pauci codd. *tumidus* praebent omissa coniunctione; inter quos etiamsi sint tres Cruquiani, Tons. Buslid. et Blandin. vetustiss., tamen non sunt sequendi, quia *us* syllaba apud Horatium in arsi non producitur. — *Sisennas, Barros*] homines maledicos ac mordaces. — *equis albis*] „quasi quadrigis triumphalibus incederet." Schol. Albi enim equi nobiliores sunt „quod victores in triumpho albis equis vectari solebant." Erasm. Adag. I, 4, 21. cf. Hom. Il. X, 437. Liv. V, 23. Vergil. Aen. XII, 84.

V. 9. *Ad regem redeo*] Exspectas poetam hinc Rupilii quoque accuratam aliquam morum descriptionem additurum esse; sed frustra, nimirum ne primus versus dilatatus redire videretur. Quare non diffiteor, duram hanc mihi videri redeundi rationem; qua cur opus fuerit nihil videas. — *hoc iure*] sc. ut nihil inter eos conveniat, ut difficillimum sit, pacem inter eos restituere. — *molesti*] difficiles, quorum alter alteri non cedit. Qui comparantur cum hominibus fortitudine paribus et usque ad mortem pugnantibus; quorum exempla sunt Hector et Achilles. Alia ratio est hominum pugnantium, quorum alter fortis, alter ignavus est; quales dicuntur fuisse Diomedes et Glaucus, quanquam Glaucus apud Homerum Il. VI, 119 sqq. ignavus non est. Tota autem haec comparatio vitiosa quadam ubertate non caret; neque grata est haec orationis neglegentia, qua incohata narratio (v. 9) statim relinquitur. Versu enim decimo octavo de integro iterum incohatur; nam quis sic coniungat: „postquam nihil inter utrumque convenit, Bruto praetore tenente Ditem Asiam Rupili et Persi par pugnat"? — *inter atque inter*] Epist. I, 2, 12. Liv. X, 7, 1. Cic. de amic. 25, 95. De *atque* particula vide ad Epod. 17, 4. — *vexet*] Sic scripsi ex auctoritate plurimo-

Muneribus missis. Bruto praetore tenente
Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non
Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam; ridetur ab omni
Conventu: laudat Brutum laudatque cohortem,
Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege: canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse; ruebat
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Praenestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator et invictus, cui saepe viator

rum codicum, inter quos, ut videtur, etiam Blandinii sunt, quanquam diserte de iis nihil reperitur adnotatum apud Cruquium; altera lectio *verset* in paucis tantum codd. Lambini reperta est.

V. 20. *Compositum*] par. „Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui cum multos interemissent, commissi inter se mutuis vulneribus conciderunt.“ Schol. Pro *in ius* in cod. Bland. antiquiss. erat *intus*, quod Cruquio placuit, ut sit de loco interiore et secessu aliquo in publicum prodire. Tu noli credere, sed scriptura exemplo est, ne optimum quidem et antiquissimum codicem Bland. mendis vacare. Praeterea Bland. antiquiss. *procurrunt*, quod verum est, tres reliqui Bland. *concurrunt*; sic etiam Busl. Divaei et Martin. apud Cruq., Tons. tamen *occurrunt*. — *ridetur*] impersonaliter; non Persius. Rident omnes propter acutam et salsam rei expositionem. Deinde nihil video tumidarum metaphorarum et ridiculae *ἀντιθέσεως* in imaginibus quibus usus esse dicitur Persius. Negotiatori, praesertim agricolae qui magna habuit latifundia, illa cum sole et stellis et cane comparatio haud dubie facillima fuit. — *fertur quo*] ubi densissima est silva. — *multoque fluenti*] cf. Demosth. de coron. c. 136: „*Τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι.*“ Eurip. Hippol. 443: „*Κύπρις γὰρ οὐ φορητός, ἢν πολλὴ ῥυῇ.*“ Verg. Georg. III, 28. — *expressa arbusto*] cf. Epist. II, 1, 146. Solebat probro obici vindemiatoribus, si cuculus eos deprehendisset putantes vineam. Quare viatores si quos vindemiatores sero putantes conspexissent, cuculum clamantes illis conviciari solebant. cf. Plin. N. H. XVIII, 66, 2: „XV diebus primis (post aequinoctium vernum) agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii, quem *cuculum* vocant. Dedecus enim habetur, falcem ab illa volucre in viti deprehendi.“ Ceterum *cuculus* (una littera *l*) nomen avis, *cucullus* tegumentum capitis (Kaputze), etiam involucrum chartaceum, quo a pharmacopolis pulveres et similia teguntur. cf. Forcell. s. v. Quibus conviciis vindemiatores dure satis et rustice respondebant. Rupilius igitur salsis cavillationibus Persii rustica et dura convicia obicit, ita ut Graeci lepore omnino et facile superetur. — *vindemiator*] pronuntia quattuor syllabis; vide ad Carm. III, 4, 41. — *consueris*] Coniunctivum recepi

Cessisset magna compellans voce cuculum.
At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: „Per magnos, Brute, deos, te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuorum est.“

Satira VIII.

Olim truncus eram ficulnus; inutile lignum,
Cum faber incertus scamnum faceretne Priapum
Maluit esse deum; deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet

ex omnibus prope codd. pro *consuesti*; ut sit: quippe qui consueris. — *reges*] ridicule auget rem; nam etiamsi qui audiebant etiam de Tarquinio Superbo sponte sua debebant cogitare, de uno Caesare interfecto dictum est. Bene Porphyrion: „iocans in nomen Regis Rupilii ait: O Brute, sequere generis tui gloriam et hunc Rupilium Regem exstingue.“ — *operum*] tuum hoc est munus.

Satira VIII.

In Esquiliis extra murum et aggerem Tarquinii magnum olim pauperum hominum sepulcretum fuit: qui locus a Maecenate, ad quem nescimus qua ratione his temporibus turbulentis et incertis pervenerat in amoenos hortos commutatus magnoque aedificio, quam turrem Maecenatianam vocarunt (Carm. III, 29, 9 sq.), ornatus est. In hoc igitur loco etiam ante quam perfecti omnino essent horti Priapi, fertilitatis dei, statua ficulnea posita erat. Quare quasi deum ipsum hac satira narrantem audimus, quam saevas artes ibi a Canidia cum Sagana socia exerceri viderit, quo terrore ac pudore correptus ipse sit, qua denique iocosa ratione veneficas fugaverit. Proxime igitur hoc carmine tangitur Canidia de qua vide Epod. 5, 43; a quo haec satira ita differt, ut cum in utroque carmine terribiles insanarum mulierum magicae artes tanquam a testibus describantur, illud triste et acerbum, hoc iocosum ac lepidum sit. De tempore huius satirae hoc tantum dici potest, scriptam eam esse ante Epod. 17; versu enim 58 illius epodi haec satira aperte tangitur. Reliqua quae viri docti excogitarunt, lubrica sunt ac debilia. Etenim quis inveniat, satira utrum scripta sit antequam Horatius a Maecenate acceptus sit an postea? Quanquam altera opinio, qua postea scripta dicitur, mihi quoque magis videtur probabilis esse. Alii ad a. 715, alii ad a. 719 vel 720 rettulerunt; fuit etiam qui a. 714 satiram scriptam putaret, nullis tamen praesidiis munitus. Neque illud potest investigari, quo anno Maecenas hortos in Esquiliis fecerit.

V. 1. *inutile lignum*] Lignum ficulneum fragile atque spongiosum; inde Graecis quoque *σύκινος ἀνήρ*, *συκίνη γνώμη*, *συκίνη ἐπικουρία*. Inutilis iacuit truncus, antequam faber accederet deumque faceret. Imitatus est Ovid. Am. III, 7, 15: „Truncus iners iacui, species et inutile pondus“; etiam Martial. VII, 19, 1: „Fragmentum, quod vile putas et inutile lignum“. — *faceretne*] vide ad Carm. II, 7, 25. Priap. 9: „Non me Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum Phidiaca manu politus; Sed li-

Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus:
Ast importunas volucres in vertice harundo
Terret fixa vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca;
Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat, heredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus atque
Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes

gnum rude vilicus dolavit Et dixit mihi: Tu Priapus esto.“ Similiter Vortumnus apud Propertium. V, 2, 59: „Stipes acernus eram properanti falce dolatus.“ — *eiecta cadavera*] Becker. Gall. T. II. p. 293 (ed. I): „Allgemeine Begräbnissplätze für alle Klassen gab es zu keiner Zeit. Wer irgend die Kosten bestreiten konnte, der wählte oder erwarb sich einen Platz ausserhalb der Stadt und zwar an den frequentesten Stellen, namentlich an grossen Landstrassen, wo ein Familienbegräbniss angelegt wurde. Nur für die niedrigste Klasse, für Sclaven und Verurtheilte, war der gemeinschaftliche Begräbnissort bis auf August am Esquilinus.“ In urbe sepeliri antiqua lex vetuit (Cic. de leg. II, 23): itaque credendum est, sepulcra non in ipso monte Esquilino, qui intra moenia erat, fuisse, sed extra murum et aggerem Tarquinii, ubi campus Esquilinus patuit. Domus autem Maecenatis in ipso aggere exstructa videtur fuisse vel certe intra murum in edito loco, unde prospectus erat in urbem ipsam et in regionem Tiburtinam, Praenestinam et Tusculanam. cf. Carm. III, 29, 11. — *cellis*] miseris servorum cubiculis. — *arca*] Est sandapila, feretrum mortuorum, quo plebeiorum atque damnatorum cadavera portabantur. — *Pantolabo*] „Mallius Pantolabus scurra et Cassius Nomentanus nepos cum omnia bona sua comissando vorassent, ita ut privata sepulcra habere non possent, in Esquiliis publicis sepulti sunt. Mallius autem Pantolabus dictus, quod ab omnibus acciperet postquam sua omnia comedisset.“ Comm. Cruq. cf. Sat. I, 1, 102. II, 1, 22. II, 3, 224. Acerbissima igitur contumelia Priapus dicit, nepotes illos constanti profusione ingens sibi hoc sepulcrum parasse inter pauperes et servos; quod cum dis Manibus consecrassent ne ad heredes transiret prohibuisse. Scilicet heredes nihil omnino acceperunt. Illi autem decoctores etiam tum erant inter vivos. Sic intellege locum: in pauperes et servos inepta esset contumelia. — *cippus*] In sepulcris privatis columna posita indicare solebat, quantum spatium dis Manibus consecratum esset; veluti IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV. Acron: „Nescio quis donavit agrum suum populo ad sepulcra et posuit fines, ut habeant in latitudine mille pedes trecentosque in longitudine.“ De qua re non iniuria videtur dubitatio esse iniecta, nam si per testamentum is locus sepulcris publicis destinatus erat, religione ac legibus prohibebatur, ne in Maecenatis privatam possessionem transiret. Quae si vera est sententia, totus hic locus de cippo ab Horatio facete excogitatus est. — *heredes*] Solita haec formula: H. M. H. N. S. (hoc monumentum heredes non sequitur). — *salubribus*] Quare

Albis informem spectabant ossibus agrum;
Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae
Hunc vexare locum curae sunt atque labori,
Quantum carminibus quae versant atque venenis
Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simul ac vaga Luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
Cum Sagana maiore ululantem: pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu. Scalpere terram
Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quae poenis compesceret inferiorem;

Octavianus „aeger in domo Maecenatis cubabat." Suet. Octav. 72. — *aggere*] Est agger Tarquinii Superbi a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus patebat in Esquilias. Cic. de Rep. II, 6: „ut unus aditus, qui esset in Esquilinum Quirinalemque montem, *maximo aggere obiecto*, fossa cingeretur vastissima." — *quo*] ex quo. Bentlei coniectura *qua* facile caremus. Insequens versus spondeorum gravitate premitur; apposite ad rem. — *Cum*] i. e. quo tempore (während). Doeringius ex coniectura *dum*; Horkelius *quin*. — *feraeque*] Sunt Esquilinae alites (Epod. 5, 100), alia animalia id genus, quae cadavera sequuntur. — *suetae*] trisyllabum, ut *siluae* Epod. 13, 2. — *non tantum quantum*] non tam quam. Sat. II, 5, 80. cf. Sat. II, 3, 313. Verg. Georg. IV, 101. Poetis hoc proprium et iis qui poetas secuti sunt.

V. 21. *Luna*] Epod. 5, 51. cf. etiam ibid. v. 17. — *Vidi egomet*] Hic cum initium habeat ipsa rei narratio, oratio insurgit ad epicam quandam gravitatem. Iam Schol. in comparationem vocarunt Verg. Aen. III, 622. — *nudis*] Compara Medeam apud Ovidium Met. VII, 182. — *Sagana*] Epod. 5, 25. Maior appellatur, vel quia sororem natu minorem habuit, vel quia potentior fuit quam Canidia. cf. v. 41. Non necessaria est coniectura *Nauckii* ad Epod. 5, 25 *maiora*, quod coniungit cum *ululantem*. — *utrasque*] Non necessaria coniectura *utramque*. cf. Verg. Aen. VI, 685. Cic. Ligar. 12, 36. Sall. Cat. 30. Caes. B. G. I, 53. B. C. II, 6. — *cruor*] Hom. Od. XI, 44 sqq. — *Manes*] Frequentissima tum temporis *νεκρομαντεία*. Cic. Tusc. I, 16. Inde apud poetas Manes evocantur, ubicumque grave aliquid et arcanum fit, veluti apud Silium Ital. I, 97 ad Hannibalis sacramentum. cf. Tacit. Ann. II, 28: „Iunius quidam, tentatus, ut infernas umbras carminibus eliceret etc." Ceterum coniunge *Manes animas*. cf. Carm. I, 4, 16. — *responsa*] de felici rei exitu. cf. v. 40 sq. — *daturas*] partic. fut., ut Carm. I, 28, 6. II, 3, 4. Epist. II, 2, 48. — *Lanea*] Duae erant imagines, altera lanea quae Canidiam,

Cerea suppliciter stabat servilibus, ut quae
Iam peritura, modis. Hecaten vocat altera, saevam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
Infernas errare canes, Lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,
Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
Abdiderint furtim terris et imagine cerea

altera cerea quae hominem, quem magica vi amore sui implere illa vellet, referebat. Lanea maior est ad indicandam maiorem Canidiae potestatem, et lanea est quia lana invulnerabilis et dura est; altera cerea, ut liquescat igni admota. cf. Verg. Bucol. 8, 80. — *atque videres*] Ordo hic est: serpentes atque infernas canes. Hyperbaton vocant grammatici, cuius exempla alia sunt Sat. I, 5, 49. 72. — *Lunamque rubentem*] Devocabant sagae lunam et sidera de caelo. Tam atrox autem et foeda res est quae committitur, ut etiam Luna prae pudore rubeat et lateat post magna sepulcra. *Magna* autem *sepulcra* tumulorum reliquiae sunt; horti enim nondum erant perfecti.

V. 37. *Mentior*] Priapo timore agitato omnia maiora ac terribiliora visa sunt quam vere fuerunt; inde in narratione ridiculae superlationes ut vv. 26. 27. 34. 35. 36. Iam cum mendacia eius satis nota sint, sacramento fidem sibi facere conatur. — *inquiner*] quod ne fieri posset, statuae sub dio positae operculis tectae erant. — *Pediatia*] Pediatius, Romanus, homo mollissimus et effeminatus i. e. *fragilis*; inde in ludibrium Pediatia appellatus. Cf. Cic. de orat. II, 68, 277: „cum Q. Opimius consularis, qui adulescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior nec esset, dixisset: Quid tu, *Egilia mea?* quando ad me venis cum tua colu et lana? Non pol, inquit, audeo. Nam me ad famosas vetuit mater accedere.“ Tacit. Ann. VI, 5 de Caligula: „*Gaiam* Caesarem quasi incertae virilitatis.“ *Iulius* libertus fortasse C. Iulii Caesaris, mala fama tunc notissimus. — *Voranus*] „Aiunt Voranum Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos surreptos a nummulario in calceos demiserit.“ Comm. Cruq. — *resonarent*] Bentleius reclamantibus codicibus, quo concinnior esset oratio, *resonarint* scribendum censuit. Secuti sunt Haupt. Meinek. Linker. Doederlin. Mueller. Lehrs. Eckstein. Krüger. Keller. non Kirchner. aut Holder. aut Fritsch. Sed imperfectum tempus iteratos Saganae cum umbris sermones exprimit; contra lupi barba semel tantum abdita est. Deinde forma *resonari* insolita est, cui ex Sat. I, 4, 44 auctoritas non accedit. — *lupi barbam*] Plin. N. H. XXVIII, 10 (44): „Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt.“ Hac barba lupi utuntur ad avertendas alius sagae adversarias artes. cf. Epod. 5, 69. — *abdiderint furtim*] Non rara apud poetas in eadem sententia adiectivi et adverbii cumulatio. cf. Sat. I, 1, 41. Tibull. I, 8, 60: „Et *strepito nullo clam* reserare fores.“ id. II, 1, 80: „*placi-*

Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffissa nate ficus; at illae currere in urbem.
Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
Excidere atque herbas atque incantata lacertis
Vincula cum magno risuque iocoque videres.

Satira IX.

Ibam forte via sacra, sicut meus est mos
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis;

dus leniter adflat Amor." id. II, 6, 45: „*furtimque* tabellas *Occulto* portans itque reditque sinu." — *cerea*] disyllabum; vide ad Carm. III, 4, 41. — *horruerim*] Fea ex uno codice scripsit *obruerim*] cum eoque Haupt. Meinek. Linker. Lehrs. Vulgatam defendit Kirchnerus et servarunt Doederlin. Holder. Müller. Keller. Eckstein. Fritsch. Krüger. — *Furiarum*] Cur Furias appellet, colligas ex Epod. 5, 15. 27. — *dentes*] „Iocatur in has, quasi altera dentibus appositis uti solita sit, altera, quod glabra fuerit, caliendrum h. e. galericulum sive crinem suppositum habere consuesset." Schol. Iam antiquis temporibus utebantur dentibus insitis, ebore factis et filis aureis inter se coniunctis. *Excidere* verbum non magis est aptum dentibus quam caliendro et herbis; dicunt enim latini *excidere equis, excidere arce*, similia. Non obstat Epod. 5, 27 (Sagana horret capillis) quin h. l. falsis crinibus ornatam Saganam videamus. — *vincula*] „amoris, licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant." Comm. Cruq. cf. Verg. Bucol. 8, 73.

Satira IX.

Familiaritas Maecenatis Horatio ut obtrectatorum invidiam, de qua sunt satirae 3. 4. 6, ita importunorum hominum molestam sedulitatem contraxerat, qui fortunae filium, quem Horatium esse putabant, admirantes eodem quo ille pervenisset perventuros se quoque confiderent, dummodo primam difficultatem ad Maecenatem perveniendi superassent. Ex hac igitur turba doctorum, ut aiebant, hominum unum poeta arreptum iocosa ac lepida ratione describit. Quo tendit homo importunus, eo per ambages progreditur ita ut consilium suum versu demum 43 aperiat. Haec quoque satira ex eo genere est, quod indicatur supra Sat. I, 4, 137—139. Quo anno haec scripta sit si quaeras, nihil poterit aliud responderi, nisi adulta iam Maecenatis Horatiique amicitia tale quid scribi potuisse; quare haudquaquam magnopere potuerunt errare qui anno 719 vel 720 hanc satiram attribuerunt. Memorabilis est imitatio Lucilii, quam in primo versu cum Luciliano comparato tantam invenimus ut verbum verbo, caesurae caesura respondeat:

Ibam	forte via	sacra	sic	ut	meus	est mos
Ibat	forte aries	inquit	iam	quod	genus	quantus
Nescio —						
Festibus —						

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: „Quid agis, dulcissime rerum?"
„Suaviter, ut nunc est," inquam, „et cupio omnia quae vis."
Cum assectaretur: „Num quid vis?" occupo. At ille:
„Noris nos" inquit; „docti sumus." Hic ego: „Pluris
Hoc," inquam, „mihi eris." Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos
Manaret talos. „O te, Bolane, cerebri
Felicem!" aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam: „Misere cupis," inquit „abire:
Iamdudum video; sed nil agis: usque tenebo:

V. 1. *via sacra*] vide ad Epod. 4, 7. 7, 8. — *nugarum*] Catull. I, 4: „Namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas." Martial. IX, 1, 5: „Ille ego sum nulli nugarum laude secundus." Possunt igitur hoc vocabulo carmina significari; necessarium non est. cf. Epist. II, 2, 71. Verba *sicut m. e. mos* ad meditationem referenda sunt, non ad ambulationem. Animadvertenda est levitas ac paene neglegentia narrationis; inde asyndeti figura. — *totus*] Epist. I, 1, 11. — *dulcissime rerum*] Sic coniungenda verba. cf. Ovid. Met. VIII, 49. Her. 4, 125. „pulcherrime rerum." A. A. I, 213. Animadvertendum in hoc sermone est Horatii studium urbana quadam ratione molestum hominem abigendi. Inde frigidissime respondet, modo hoc modo illud tentat, ostendit luculenter se solum esse velle; omnia tamen irrita sunt, cum urbanitas poetae duram importuni hominis naturam non vincat. — *cupio omnia*] Urbanitatis hac formula respondetur ad officiosi hominis de rerum statu interrogationem. cf. Plaut. Pers. V, 1, 14: „omnia, quae tu vis, ea cupio." — *Num quid vis?*] Haec valedicentis sunt. Terent. Eun. II, 3, 50: „Rogo num quid velit. Recte, inquit, abeo." Ceterum Fritschius bene notavit, molestum hominem ab Horatio semper cum contemptu pronomine *ille* (v. 12. 13. 21. 42. 61. 74) significari. — *Noris nos*] i. e. spero nos tibi iam notos esse; quippe docti sumus, ut tu. Sic recte locum intellexerunt Kirchner. Doederl. — *docti*] vide ad Carm. I, 1, 29. — *Pluris hoc*] iterum urbane, sed quam frigidissime; nam si diutius cum tenere voluisset poeta vel vere eum magni fecisset, ipse opinor de doctrina et facultatibus plura interrogasset. — *puero*] pedisequo; scilicet ut videretur arcanum habere negotium aut consilium. Quod cum videret alter, nisi impudentissimus fuit, abire debuit. — *Bolane*] Qui quis fuerit nescimus; certum est hominem fuisse durissimum et agrestem, cui nihil notum esset urbanitatis. cf. Sat. I, 5, 21. — *quidlibet garriret*] Ex more hominum, qui, ne subito quo velint tendere videantur, per inanes ambages multa quidem faciunt verba, nihil tamen dicunt. Cic. Att. XII, 1: „Garrimus quicquid in buccam venit."

V. 14. *misere cupis*] Homo dum urbanus vult videri et facetias quaerit, rusticius loquitur. Inde *persequar*, in quo quasi minae sunt, quas ille lepidas habet, cum Doederlinio et Holdero praeferendum alteri lectioni codd. *prosequar*, quod innocens est et honorificum. Mueller.

Persequar hinc quo nunc iter est tibi.“ „Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.“
„Nil habeo quod agam et non sum piger: usque sequar te.“
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
„Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.“
Interpellandi locus hic erat: „Est tibi mater,
Cognati, quis te salvo est opus?“ „Haud mihi quisquam;
Omnes composui.“ Felices! nunc ego resto!
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella

cum Kirchnero sic coniunxit: „*prosequar. Hinc quo nunc iter est tibi?*“ Secuti sunt Fritsch. Eckstein. Keller. nisi quod *persequar* servarunt. — *cubat*] De aegrotantibus saepius, ut Sat. II, 3, 289. Epist. II, 2, 68. Ovid. Her. 20, 166: „Haec cubat, ille valet.“ — *Caesaris hortos*] in Ianiculo sitos; quo a sacra via horae prope integrae iter faciendum erat. Tacit. Ann. II, 41: „Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat.“ — *piger*] cf. Sat. I, 5, 6. — *subiit*] Lachm. ad Lucret. p. 207 docuit perfecta in *iit* exeuntia apud poetas extremam syllabam solere producere, ut apud Ovid. Met. I, 114. VIII, 870. Praeterea vide ad Carm. I, 3, 36. — *onus*] quartus casus est, ut Epist. I, 7, 33. Carm. III, 4, 8. — *me novi*] cf. Epist. I, 18, 1. Inest in h. v. urbanitas quaedam et ficta modestia. — *Viscum*] cf. Sat. I, 10, 83, ubi Schol.: „Visci duo fratres fuerunt; pater eorum Vibius Viscus, quamvis et divitiis et amicitia Augusti clarus esset, in equestri tamen ordine perduravit, cum filios suos senatores fecisset.“ De Vario vide ad Carm. I, 6, 1. — *mollius*] Ovid. A. A. I, 595: „Si vox est, canta, si mollia bracchia, salta.“ Lucret. IV, 577: „Cernere saltantes et mollia membra moventes.“ — *Hermogenes*] vide ad Sat. I, 3, 129. — *est opus*] cf. Sat. II, 6, 116. Idem est quod *expedit*; sic etiam Cic. de off. III, 11. — *haud quisquam*] vide ad Sat. I, 6, 99. — *composui*] Ut nostrum vocabulum *beisetzen* de recens mortuis, qui cognatis olim mortuis in sepulcris adduntur. Tacit. Hist. I, 47: „Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere.“ Catull. 68, 98: „Nec prope cognatos compositum cineres.“ Verg. Aen. I, 249. Haec verba *haud* . . . *composui* necessario tribuuntur molesto. Quae deinde insequuntur usque ad v. 34 Horatius tacite cogitat magis quam pronuntiat, atque intellegenda sunt ex vv. *omnes composui*. Ex quibus festive satis colligit poeta, ab homine qui omnes suos composuerit sibi quoque mortem instare. Innocenti enim componendi verbo Horatius ipse necandi aliquam notionem cogitatione addit, quasi alter suos quoque importunitate et molestiis ad mortem cruciaverit. — *Confice*] Sumptum verbum a negotiis, ut Cic. Att. XII, 19: „Tu cum Apella Chio confice de columnis,“ unde ad eos transfertur qui alios

Quod puero cecinit divina mota anus urna:
Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces
Si sapiat vitet, simul atque adoleverit aetas.
Ventum erat ad Vestae quarta iam parte diei
Praeterita, et casu tunc respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.

plane interficiunt, ut Plaut. Truc. II, 7, 52: „Iam hercle ego te hic hac offatim conficiam.“ Tacit. Ann. I, 6. „Agrippae caedes, quem ignarum inermumque centurio aegre confecit.“ Petron. Satir. c. 20: „si quid tristius paras, confice“. — *Sabella*] vide ad Epod. 17, 28. — *divina*] vide ad Carm. III, 27, 10. De urna cf. Carm. II, 3, 26. III, 1, 16. Verg. Aen. VI, 22. Non est offendendum in coniunctis verbis divinā motā urnā, quoniam longae etiam syllabae eliduntur, ut Sat. I, 1, 101. II, 2, 63. 3, 16. Ep. I, 2, 29. I, 7, 24. I, 14, 37. Verg. Aen. II, 182; deinde *divina urna* unam quasi efficiunt notionem. „*Anum divinam* vocare poterat, sed *urnam* maluit; id enim ποιητικώτερον est, perinde ac si urna ipsa divinaret, unde sortes legebantur.“ Torrent. — *tarda*] cf. Catull. 71, 2: „aut si quem merito tarda podagra secat.“ — *quando . . cumque*] Keller. Epileg. p. 109 affirmat, Horatium *quandocumque* in duo vocabula divisisse sine exemplo.

V. 35. *Vestae*] Vestae templum situm erat ad Forum inter Capitolium et Palatium; haud procul aberat Libonis puteal, ubi iudicia exercebantur. Egregie *Dernburg* (die Institut. des Gajus, ein Collegienheft. 1869. p. 17) „Der Dichter im eigenen Netze gefangen, muss Anstands halber den beschwerlichen Weg antreten. Sie kommen am Tempel der Vesta vorbei, da leuchtet dem Horaz ein Hoffnungsstrahl, denn der sich aufdringende Genosse hat dort beim Tribunal des Prätors einen Termin. Da aber Horaz die Aufforderung zu warten ablehnt, entschliesst sich der Zudringliche, ihn zu begleiten. Natürlich biegen beide jetzt, um nach der Tiber zu gelangen, um die Ecke des Palatins und verlieren sich in der engen Geschäftsstrasse des vicus Tuscus. Dort muss es sein, wo ihnen Fuscus Aristius begegnet. Der Schelm lässt Horaz stecken; er lacht, es sei heut grade der 30. Sabbath! „Willst du bei dem Judenvolke anstossen?“ Wir müssen uns die Juden auf der Strasse vor ihren Behausungen und Läden stehend oder sitzend ihren Sabbath feiern denken. Dem Römer aber war nicht erst zu sagen, dass sich dies im vicus Tuscus abspielte, dem römischen Bazar, in welchem die Waaren des Orients aufgestapelt waren, mit denen begreiflich die Juden neben andern Orientalen vorzugsweise handelten.“ — *quarta parte*] tertia hora. Vide ad Sat. I, 5, 23. Martial. IV, 8: „Prima salutantes atque altera conterit hora, Exercet raucos tertia causidicos. In quintam varios extendit Roma labores, Sexta quies lassis.“ — *respondere*] ad iudicium adesse, ut Varr. ap. Gell. XI, 1, 4: „M. Terentius quando citatus neque respondet neque excusatus est, ego ei unam ovem multam dico.“ — *vadato*] ei, qui eum vadatus erat. Cf. Liv. III, 13: „tot vadibus accusator vadatus est reum.“ Cic. Quint. 19. „Debere tibi dicis Quintium, procurator negat: *vadari* vis, promittit: in ius vocat, sequitur: iudicium postulas, non recusat.“ Aliis *vadato* abl. partic. est, ut *auspicato*, *testato*; negant enim *respondere* = in iudicio adesse (sich stellen) cum dativo coniungi. — *perdere litem*] „Contumacia eorum qui ius dicenti non obtemperant litis damno coer-

„Si me amas“, inquit, „paulum hic ades.“ „Inteream si
Aut valeo stare aut novi civilia iura;
Et propero quo scis.“ „Dubius sum quid faciam,“ inquit,
„Tene relinquam an rem.“ „Me sodes.“ „Non faciam,“ ille,
Et praecedere coepit; ego, ut contendere durum est
Cum victore, sequor. „Maecenas quomodo tecum?“
Hinc repetit; „paucorum hominum et mentis bene sanae;
Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream ni
Summosses omnes.“ „Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla est
Nec magis his aliena malis; nil mi officit,“ inquam,
„Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
Cuique suus.“ „Magnum narras, vix credibile!“ „Atqui
Sic habet.“ „Accendis quare cupiam magis illi

cetur.“ Digest. LII, 1, 53. *Lis* autem h. l. est summa vadimonii, quae rem, de qua litigabant, aequiperabat. — *me amas*] Solita petendi formula, in qua h. l. *me* vocabulum ante vocalem correptum non colliquescit; cf. Verg. Aen. VI, 507. Bucol. 2, 65. 8, 108. Ovid. Met. III, 501. — *ades*] Summa est arrogantia hominis molesti. cf. Cic. de off. I, 10. — *stare*] in iudicio; idem est quod adesse et astare. — *Maecenas*] Haec verba usque ad *omnes* v. 48. omnia importuno homini tradenda sunt. Ad id quod ipse interrogavit quid responsurus sit Horatius non exspectat. Sic nunc Kellerus quoque; alii minus recte verba *paucorum . . sanae* Horatii esse volunt. — *paucorum hominum*] i. e. paucis quidem et egregiis familiaribus utitur. Sic Terent. Eun. III, 1, 19: „Immo sic homo est *perpaucorum hominum*. Gn. Immo *nullorum*, arbitror, si tecum vivit.“ — *dexterius*] quam Maecenas. — *ferre secundas*] sc. partes; ab histrionibus hoc sumptum, inter quos *δευτεραγωνιστὴς πρωταγωνιστὴν* quam maxime adiuvat. — *hunc hominem*] *δεικτικῶς* ad se ipsum. — *summosses*] ut Carm. II, 16, 10. II, 10, 17. Sumptum vocabulum ab hominibus in via festinantibus aut iter per hominum catervas sibi facientibus. De syncope vide ad Sat. I, 5, 79. Plusquamperfecto tempore, cum ipsa commendatio ut iam facta ponatur, nihil certius esse indicatur quam Horatii de rivalibus, quos ille somniat, victoriam. — *vivimus*] Sic in omnibus prope codd., apud Priscian. et Schol. Cruq. Alii ex paucis codd. *vivitur*. Etiam Kirchner. Ritter. Mueller. Holder. Fritsch. Eckstein. Krüger. Keller. codd. auctoritatem secuti sunt. — *rere*] Sat. II, 8, 134. Verbum poetis usitatius est quam prosae orationis scriptoribus, quanquam Cicero etiam et Livius eo utuntur, non Caesar. Quintilianus VIII, 3, 26 horridum appellat. — *inquam*] Sic cum antiquissimis codd. scribendum; alii ut Lehrs. *unquam*. — *uni cuique*] vide ad Sat. I, 2, 62.

V. 52. *Magnum*] Importuni hominis sunt, qui tamen quominus consilium suum exsequi studeat non deterretur. Itaque cum Horatius rem ita sese habere confirmaverit, maiore etiam studio inflammari se ait. Ar-

Proximus esse." „Velis tantummodo; quae tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque
Difficiles aditus primos habet." „Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram;
Occurram in triviis; deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus." Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nosset. Consistimus. „Unde venis?" et
„Quo tendis?" rogat et respondet. Vellere coepi
Et prensare manu lentissima bracchia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare; meum iecur urere bilis.
„Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum." „Memini bene; sed meliore
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin tu

tes tamen quibus aditum ad Maecenatem sibi se paraturum sperat, vilem hominis animum iterum testantur. — *haud mihi deero*] cf. Sat. I, 4, 134. II, 1, 17. II, 2, 98. Kellerus docuit scribi debere *dero*, *derit*, *derunt*, *dest* (deest); solutas formas *deero* sim. quarto demum saeculo post Christ. vel seriore tempore usurpatas vel potius inventas esse. — *deducam*] Cic. ad Fam. X, 12, 2: „Cum magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret;" cum quo loco cf. Cic. pro Mur. 34. — *labore*] cf. Eurip. Androm. 14: „*εὔκλειαν ἔλαβον οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων.*" Achill. fr. 8: „*ἀλλ' οἱ πόνοι τίκτουσι τὴν εὐδοξίαν.*" Hesiod. O. et D. 287: „*τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.*" Epicharm. fr. apud Xenoph. Mem. II, 1, 20: „*τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάθ' οἱ θεοί.*" — *Fuscus Aristius*] vide ad Carm. I, 22. — *pulchre*] Ex sermone familiari et cottidiano, ut Cic. ad Fam. X, 23: „Lepidum pulchre noram;" et inest quaedam ironia, ut Plaut. Mil. II, 4, 50: „Si ad erum haec res pervenit, peristi pulchre." — *Vellere*] ad togam referendum, non ad bracchia. Ovid. A. A. I, 606: „Velle latus digitis et pede tange pedem." — *lentissima*] quasi nihil sentiant. cf. Carm. IV, 13, 6. Tac Ann. I, 65: „lentae adversus imperia aures." Tibull. IV, 11, 6: „Nostra potes lento pectore ferre mala?" Aliter Epod. 15, 6. — *Male salsus*] intempestive, ut Carm. IV, 6, 14. Sat. II, 1, 20. — *iecur*] vide ad Carm. I, 13, 4. — *tricesima sabbata*] Ad interpretandum hunc locum quaecumque excogitari potuerunt ab interpretibus tentata sunt. Inde alii in paschatis festum inciderunt, alii in scaenopegia, alii denique in neomeniam. Et nisi forte Aristius certus satis, a nemine se facile refelli posse, primum quemque numerum sabbatorum, non certum festi alicuius diem nominavit, veri videtur simillimum neomeniae festum indicari, ut *tricesima sabbata* sint sabbata tricesimo die habita. cfr. Ovid. A. A. I, 76: „Cultaque Iudaeo septima sacra Syro," ubi septima sacra haud dubie sunt quae septimo die habentur. Linker. nuper suspicatus est corrigendum esse *tristissima* et deinde *ain tu*? Tum quae

Curtis Iudaeis oppedere?" „Nulla mihi," inquam,
„Religio est." „At mi; sum paulo infirmior, unus
Multorum; ignosces; alias loquar." Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius et: „Quo tu turpissime?" magna
Inclamat voce, et: „Licet antestari?" Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrimque,
Undique concursus. Sit me servavit Apollo.

Satira X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos

sequuntur sic coniunxit: „Curtis Iudaeis oppedere nulla mihi, inquam, religio est" et Horatio tribuit. — *curtis*] circumcisis. Iudaei creduli et religiosi et anxii in observandis praeceptis sacris Romanis saepe sunt ludibrio. cf. Sat. I, 5, 100. I, 4, 143. De cultu Iudaico Romae cf. Iuven. IV, 14, 96 sqq.: „Quidam sortiti metuentem sabbata patrem Nil praeter nubes et caeli numen adorant, Nec distare putant humana carne suillam, Qua pater abstinuit; mox et praeputia ponunt, Romanas autem soliti contemnere leges, Iudaicum ediscunt et servant et metuunt ius." — *vin*] ex usu cottidiano et comicorum; factum ex *visne*. — *infirmior*] „Quid mirum igitur, si in auspiciis et in omni divinatione *imbecilli animi* superstitiosa ista concipiant, verum dispicere non possint." Cic. de divin. II, 39. — *huncine solem*] Haec quoque et omnia usque ad *linquit* Horatii sunt non narrantis sed exclamantis, cum ab Aristio desereretur. — *adversarius*] Necessario idem est qui hunc hominem vadatus erat, non alius. — *antestari*] Acron: „si quis vadato non paruisset, ei adversarius aliquem de praesentibus antestabatur i. e. tangebat eius aurem et dicebat: *Licetne antestari?* Si respondisset ille: *Licet*, tunc iniciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari." — *auriculam*] Vellere aurem admonentis est. Verg. Buc. 6, 4. Plin. N. H. XI, 103: „Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur." Dernburg. l. l. p. 20: „Offenbar wird der Scherz nur dadurch motivirt, dass nunmehr Horaz das Juristen-Viertel, den Sitz des Apollo iuris peritus betreten hat und dass jetzt der Gott den Poeten durch die Mittel befreit, die ihm nur hier zu Gebote stehen und die dem platten Gesellen allein angemessen sind. Hier finden wir auch einen Apollo-Tempel im Regionen-Verzeichniss. Regio XI . . . portam Trigeminam, Apollinem Caelispicem, Herculem Olivarium, Velabrum." Iuvenal. Sat. 1, 128: „iurisque peritus Apollo," ubi scholion: „quia iuxta Apollinis templum iuris periti sedebant et tractabant (Disputationen veranstalteten)." Horatius iocose memor est Hom. Il. XX, 443.

Satira X.

Ad confirmandum quod quarta huius libri satira factum erat iudicium de Lucilio Horatius praeter risus

Emendare parat versus, hoc lenius ille
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poetis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:
Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucili: quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo

movendi artem alia quoque requiri docet quibus bona efficiatur satira, nimirum magnam curam collocandam esse in ipso scribendi ac describendi genere, ne vitiosa verborum ubertate oratio et languescat ipsa et audientes taedio obruat neve neglecta rerum locorumque diversa natura urbani sales severaeque doctrinae male confundantur (v. 1—19). Aliud quoque vitium Lucilii in ea re cerni, quae ab ineptis talium rerum iudicibus hominibusque recto pulchri sensu destitutis laudi ei tribuatur; solere eum latinis versibus graeca admiscere, qua ratione nihil esse aut invenustius aut facilius aut periculosius. Quare se graeca poemata, quae olim adulescentulus fecisset, omnia ad perpetuam oblivionem damnasse genusque aliud occupasse, cui vires suas sufficere sensisset. Id genus satiricum esse; in quo si operam collocaret, nolle se de Lucilii veris laudibus quicquam detrahere (v. 50). Iniquos igitur esse qui ipsum, quod ea quae vituperanda essent in Lucilio vituperasset, reprehenderent; ne summos quidem poetas aequo ac vero iudicio sese debere subtrahere iustumque esse in Lucilio quoque quae pravorum versuum duraeque formae fuisset causa quaerere (v. 64). Immo vero non esse dubium, quin ipse Lucilius, si tunc etiam viveret, multa corrigeret, multa politius limaret, redundantia detraheret. Non debere poetam offendi limae labore et mora (cf. A. P. 290 sq.), lima poematis diuturnitatem parari et verorum iudicum assensum et approbationem. Atque eos qui recte possent iudicare solos esse respiciendos, reliquos iure neglegendos. Sic sese sibi persuasisse; quapropter nihil se malevolorum et imperitorum hominum iudicio moveri satis contentum ac beatum approbatione bonorum poetarum prudentiumque artium ac litterarum existimatorum. — Hac igitur satira, quam quasi quandam custodem et comitem toti libro edendo addidit, liberali ac plena ratione se comparavit cum Lucilio, quem tanquam inique iudicatum et longe se maiorem ab invido quodam genere hominum sibi opponi saepe audiebat. Composita videtur esse satira anno vel 718 vel 719. — Octo versus in fronte carminis inclinatis litteris expressi merito ab Horatio abiudicati sunt. A communi tamen omnium prope interpretum auctoritate discessit Doederlinius, qui eos versus quanquam in plurima parte antiquorum codicum non reperiuntur neque scholiastis noti fuisse videntur tamen Horatio restitui posse putavit. Kirchnerus suspicatus est versus esse Furii Bibaculi, de quo vide ad v. 36. *Cato*, qui primo versu memoratur, videtur esse Valerius Cato, poeta simul et grammaticus, amicus et aequalis Catulli.

V. 1. *nempe*] „Concedentis, quasi diceret: fateor me dixisse.“ Comm. Cruq. Imitatus Horatium Persius est Sat. 3, 1: „Nempe hoc assidue;“ uterque poeta lectorem rapit in medias res. — *dixi*] Sat. I, 4, 7. 8. — *incomposito*] rudi. Verg. Georg. I, 350. Quintil. X, 1, 66:

Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic
Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris; et est quaedam tamen hic quoque virtus;
Est brevitate opus, ut currat sententia neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures;
Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poetae,
Interdum urbani, parcentis viribus atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi scripta quibus comoedia prisca viris est
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher

„rudis in plerisque et incompositus." — *sale multo*] Catull. 86, 4: „nulla venustas, Nulla in tam magno est corpore mica salis." Cic. Brut. 34: „P. Scipio omnes sale facetiisque superabat." id. Tusc. V, 19, 55. cf. Hor. Epist. II, 2, 60. De Lucilio haec leguntur apud Quintilianum X, 1, 94: „Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui *Lucilium fluere lutulentum* et *esse aliquid quod tollere possis* putat (Sat. I, 4, 11). Nam et eruditio in eo mira et libertas atque inde acerbitas et abunde salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius et ad notandos hominum mores praecipuus." — *charta*] Sat. I, 4, 7. cf. Sat. I, 5, 104. Carm. IV, 9, 31. Epist. II, 1, 35. 161. 270. A. P. 310. — *dederim*] verbum hoc in disputationibus frequentissimum, ut Cic. Tusc. I, 11, 25. Hor. Epist. II, 1, 125. — *Laberi*] Macrob. Sat. II, 7: „D. Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in scaenam et ipse ageret mimos quos scriptitabat." Et Cic. ad. Fam. XII, 18: „Equidem sic iam obdurui (a. u. c. 709), ut ludis Caesaris nostri aequissimo animo audirem Laberii et Publili (Syri) poemata." Obiit Laberius Ol. CLXXXIV, 2 sive a. 711 (Varr.) ineunte. — *rictum diducere*] nam ridentes *labra diducunt*, ut dicit Quintil. XI, 3, 81, unde rictus efficitur. — *currat*] Cave ne quid nimii motus in hoc verbo invenias. Comparatur oratio rivo facili motu aquarum fluenti; ut apud Ciceronem Fin. V, 28, 84: „Proclivi currit oratio, venit ad extremum, haeret in salebra." Quintil. IX, 4, 50: „currunt illi (rhythmi)". — *rhetoris atque poetae*] Utrique enim dignitas gravitasque orationis propria; contra quam ponitur urbani hominis levitas; de quo Quintil. VI. 3, 105: „Urbanus homo erit cuius multa bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in contionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicit. *Risus erunt, quicumque haec faciet orator.*" — *secat*] cf. Epist. I, 16, 42; de qua re memor sis velim eius rei quam narrat lepide Horatius Sat. I, 7. — *quibus viris*] Sat. I, 4, 1. De verborum constructione vide ad Epod. 2, 37. — *stabant*] Sollemne hoc verbum de fabulis quae populo placebant; ut Epist. II, 1, 176. Terent. Phorm. prol. 9: „Quodsi intellegeret, cum stet olim nova (fabula), Actoris opera magis stetisse

Hermogenes unquam legit, neque simius iste
Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.
„At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miscuit.“ O seri studiorum; quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? „At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.“
Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?

quam sua cet.“ Translatum etiam ad oratores; Cic. Orat. 28: „Magnus orator, si semel *constiterit*, nunquam *cadet*.“ Pronomen autem *hoc* omnem in re describenda et exornanda curam (v. 9—16) comprehendit. — *Hermogenes*] Sat. I, 4, 72. I, 9, 25. I, 3, 129, ubi vide. Cum Hermogene qui coniungitur *simius iste*, Marcus quidam Demetrius poeta esse dicitur, ob deformitatem brevemque staturam simius appellatus; „in quo nomine, inquit Weichertus lat. poet. reliq. p. 289, convicium inesse manifestum fit ex oppos. *pulcher Hermogenes*, quod et ipsum *εἰρωνικῶς* accipi debet. Sicut enim Hermogenes ob adfectatam formae habitusque elegantiam *pulcher* i. e. der Stutzer vocatur, ita Demetrius, quia deformis esset brevisque staturae, *simius*, das Affengesicht, audit.“ — *Calvum*] C. Licinius Calvus, orator et poeta, Catulli amicus, praematura morte circiter a. u. c. 706 exstinctus est. C. Valerius *Catullus*, natus Veronae a. 667, videtur a. 701 mortuus esse. Horum igitur nugas isti homines cantabant (cf. v. 91), Graeca et maiora et digniora neglegebant. Plin. Epist. I, 16: „Praeterea facit versus, quales Catullus meus aut Calvus.“ Id. IV, 27: „iam explicui »Canto carmina versibus minutis, His olim quibus et meus Catullus Et Calvus veteresque.«“ Ovid. Am. III, 9, 62: „venias . . cum Calvo, docte Catulle, tuo“. De oratore Calvo Quintil. X, 1, 115: „inveni, qui Calvum praeferrent omnibus“. — *cantare*] Quintil. I, 8, 2: „Sit imprimis lectio virilis et cum suavitate quadam gravis; et non quidem prosae similis, quia carmen est et se poetae canere testantur; non tamen in canticum dissoluta nec plasmate, ut nunc a plerisque fit, effeminata; de quo genere optime C. Caesarem praetextatum adhuc accepimus dixisse »si cantas, male cantas; si legis, cantas.«“ Catullum et Calvum recitabat, graeca tamen quamvis gravissima spernebat. — *Graeca Latinis*] cf. Cic. de off. I, 31. Tuscul. I, 8. Exemplo sit Lucil. fragm. XVII, 1: „*Τυρῷ ἐϋπατέρειαν* aliquam rem insignem habuisse“.

V. 21. *seri studiorum*] „Quam suam *ὀψιμαθίαν* et ignorantiam ipso illo probabant iudicio; et *ὀψιμαθεῖς* homines scis quam insolentes sint.“ Cic. ad Fam. IX, 20. De re lege Cic. de off. I, 31. — *quine*] *Ne* part. relativo pronomini adiuncta interrogationi vehementiam aliquam addit; Plaut. Mil. I, 1, 66: „Quaene ambae obsecraverint?“ — *Pitholeonti*] Weichert. l. l. p. 333 adnot.: „Pitholeon Rhodius videtur esse Pitholaus ille, qui C. Iulii Caesaris existimationem maledicentissimis carminibus laceravit, auctore Sueton. c. 75. Is, cum nomen Pitholaus, *Πειθόλαος*, in hexametrum versum non veniret, Horatio dictus est Pitholeon, *Πειθόλεως*, *Πειθολέων*, ut *Τιμόλαος*, *Τιμολέων* et id genus alia.“ — *Chio*] Chia vina dulcia erant, Falerna austera. De *nota* vide ad Carm. II, 3, 8. — *causa Petilli*] vide ad Sat. I, 4, 94. Non magis igitur Graeca admiscenda sunt in poematis quam si quis in iudicio idem vellet conari. In patrio ser-

Scilicet oblitus patriaeque patrisque Latini,
Cum Pedius causas exsudet Puplicola atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis.
Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
„In silvam non ligna feras insanius ac si
Magnas Graecorum malis implere catervas.“
Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona dumque
Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,

mone vera vis inest; quare orator ut populum iudicesve moveat peregrino non utitur. — *Latini*] Aeneae socer, auctor nominis Latini. Sic scripsi cum plurima parte codicum, relicta altera lectione *Latine*; sed servavi etiam omnium codicum scripturam *oblitus*, quanquam Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Mueller., Lehrs. coniecturam Bentlei *oblitos* (sc. Pedium et Corvinum) praetulerunt. Dicit autem hoc: „scilicet tu, defensor Lucilii, oblitus Romanae maiestatis, oratores summos patriis verbis immiscere mavis verba foris, ab externis petita.“ Ad infinitivum *intermiscere* facile additur *eos* i. e. Pedium et Corvinum. Etiam Kirchn., Krueger., Holder., Fritsch., Eckstein., Keller. approbante Gerlachio codices secuti sunt. — *Pedius*] Pedius Puplicola et M. Valerius Puplicola Messalla Corvinus. Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Itaque adoptavit filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Corvinus igitur Pedii frater fuit, uterque Puplicola. — *bilinguis*] Canusii, Apuliae oppido, et Graeco et Osco sermone utebantur. — *atque ego*] Sic cum optimis codd. scribendum esse, non *atqui*, docuit Lachm. ad Lucret. p. 168: „*atqui* ante vocales posuerunt Plautus ac Terentius, non Horatius in Serm. I, 10, 31.“ *Atque* h. l. idem est quod *atque sane*. Addit poeta suum exemplum reliquis simile. — *somnia vera*] cf. Plat. Criton. p. 44 A. Hom. Od. IV, 841. — *Alpinus*] Significatur hoc lepido nomine M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 651, qui cum in Aethiopide descripsisset, quomodo Memnon, Tithoni et Aurorae filius, a Priamo in auxilium vocatus, ab Achille interfectus esset. ab Horatio facete dicitur ipse iugulasse Memnonem; quippe mala caedis descriptio altera quasi quaedam iugulatio est. Praeterea Furius scripserat *πραγματείαν* belli Gallici a Caesare gesti, quam exorsus erat hoc versu: „Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpes;“ propter quem versum ab Horatio Sat. II, 5, 41 *παρῳδίᾳ* repetitum h. l. *Alpinus* iocose appellatur. Idem versus etiam a Quintil. VIII, 6, 17 propter puram, a longinqua similitudine ductam translationem vituperatur. Et probabile est, in eadem narratione belli Gallici fontem Rheni fluvii *Rheni luteum caput* appellatum ac tumidis imaginibus descriptum esse; id quod eo facilius fieri potuit quo minus tum Romanis notus erat Rheni fons; nisi forte recte viderunt, qui *caput* non fontem sed ostium Rheni significare putarunt, ut apud Caes. B. G. IV, 10. Scilicet ostium harenosum est et potuit appellari *luteum*, fons Rheni non potest. cf. A. P. 18. — *defingit*] Rarissimum hoc vocabulum, quod haud dubie reprehensionem h. l.

Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes Davoque Chremeta
Eludente senem comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
Vergilio adnuerunt gaudentes rure Camenae.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor; neque ego illi detrahere ausim
Haerentem capiti cum multa laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem

continet ut simile verbum *deformare.* — *aede*] Porphyrio: „in aede Musarum, ubi poetae carmina sua recitabant.“ — *Tarpa*] A. P. 387. Sp. Maecio Tarpae cum aliis quattuor iudicibus cura tradita erat fabularum aut mimorum diiudicandorum; a quibus quae non essent probata, in scaenam non deferebantur.

V. 40. *Davoque Chremeta*] Personae ex Andria Terentiana: Davus servi nomen est. Scripsit igitur Fundanius comoedias. cf. Sat. II, 8, 19. — *comis garrire*] comis est lepidus, ut Sat. II, 8, 76; et nominativus est, non vocativus neque accus. plur. quem vident Krüger. Fritsch. Eckstein. Müller. (ed. 2.); unde scribunt *comes.* — *Pollio*] cf. Carm. II, 1, 9. Praeterea animadverte aptam verborum varietatem: garrire comoediam, canere tragoediam, ducere epica carmina. cf. Epist. II, 1, 225. — *facta*] nefanda, dira facta heroum, quae in tragoediis quoque describuntur. Attamen *Horkelius*, ne quae epicorum essent tragicis tribuerentur, coniecit *fata* esse scribendum; blande quidem, sed, ut videtur, nimis acute. — *pede ter percusso*] „Tragoedia trimetris versibus fere texitur.“ Comm. Cruq. In singulis dipodiis pede percusso numerus a tibicine indicabatur, ita ut percussio idem sit quod *ictus*, *κρούσις*. — *facetum*] Quintil. VI, 3, 19: „Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius, facetum carminis genus natura concessum esse Vergilio. Decoris hanc magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistulis Cicero haec Bruti refert verba: »Ne illi sunt pedes faceti ac deliciis ingredienti (v. ingrediendi) molles.« Quod convenit cum illo Horatiano *molle atque facetum Vergilio.*“ — *adnuerunt*] De correpta syllaba cf. Epod. 9, 17. Epist. I, 4, 7. — *Varrone*] *Atacino*] P. Terentius Varro, ab Atace (nunc *Aude*) Narbonensis Galliae fl. Atacinus dictus, a. u. c. 672—717, ad exemplum Apollonii Argonautica, deinde satiras, elegias, Cosmographiam, carmen de Caesaris bello Aquitanico scripsit. De eo Quintil. X, 1, 87: „Atacinus Varro in iis per quae nomen est assecutus, interpres operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples.“ — *quibusdam aliis*] Incertum est quos indicaverit; scimus tamen Saevium aliquem Nicanorem, T. Quintium Attam (Epist. II, 1, 79), alios satiras scripsisse. — *inventore minor*] Lucilium inventorem satirici generis dici docent ea quae adduntur. cf. Sat. II 1, 62 sq. 74 sq.

Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quaeso,
Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Atti?
Non ridet versus Enni gravitate minores,
Cum de se loquitur non ut maiore reprensis?
Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius ac si quis pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cenatus? Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus, fuerit limatior idem

— *haerentem*] cf. ad Carm. III, 24, 55. Sat. I, 3, 32. — *tollenda*] recidenda. cf. Sat. I, 4, 11. — *doctus*] ironice positum. — *comis*] Lucilius; cfr. v. 65. — *Atti*] L. Attius natus a. u. c. 584, tragoediarum nobilissimus scriptor. Epist. II, 1, 56. De Ennio vide ad Carm. IV, 8, 20. — *gravitate minores*] *Enni* ἀπὸ κοινοῦ positum; ridet enim versus Ennii, qui minores i. e. debiliores sunt quam Ennii gravitas videtur postulare. — *maiore reprensis*] Lucilius etsi in Attio et Ennio quae sibi non placerent reprehendebat, tamen se reprehensis maiorem non gloriabatur. Idem igitur de se quoque iudicandum ait Horatius. — *num illius*] Hoc quaeritur, utrum carminis an Lucilii natura factum sit ut versiculos tam duros parumque politos fecerit. Inter se opponuntur duae particulae *num*; neque in iis quicquam inest negationis, utpote in obliqua interrogatione. Deinde ne simpliciter diceret *versiculos euntes mollius quam suos*, hanc partem *quam suos* simili ratione dilatavit ac descripsit qua Sat. I, 4, 9. Iam nihil offendes in hoc loco, cum verba *hoc tantum*, quippe quae proxime praecedentem sententiam repetant, quodammodo abundare et infin. *claudere* ab adi. *contentus* suspensum esse intellexeris. Simul vero vides, quanta his additis accedat vis verbis *pedibus quid claudere senis*; nam hoc quidem minimum est quod curare debeat poeta. — *ac si*] i. e. quam si. cf. Sat. I, 2, 21.

V. 61. *Etrusci Cassi*] Diversus hic a Cassio Parmensi. Epist. I, 4, 3. Hic igitur Etruscus permulta scripsit, ita ut festinatione prope ardesceret. Iam cum nescio quo casu magna eius librorum et chartarum multitudo flammis corriperetur, ut ipse undique libris et igne circumventus vitam aegre servaret, malevoli quidam derisores ipsum suo fervore libros incendisse urbane adfirmabant. Si pauciores eius fuissent libri, nihil inde factum esset periculi. Eam puto esse *famam* de Cassio divulgatam, qua certam aliquam rem significari apertum est. Illud autem quod Scholiastae tradunt, Cassio mortuo decrevisse senatum, ut libri cum cadavere comburerentur, ridiculum est ipsorum ex hoc loco commentum. *Amburitur* qui flammis undique cinctus uritur; neque est necessarium eum igne simul perire, cf. Cic. Mil. 5, 12 ac sae-

Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor
Quamque poetarum seniorum turba; sed ille
Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur, et in versu faciendo
Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Saepe stilum vertas iterum quae digna legi sint
Scripturus, neque te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax
Contemptis aliis explosa Arbuscula dixit.
Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet quod
Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus
Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Maecenas Vergiliusque
Valgius et probet haec Octavius optimus atque
Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque.

pius amburi dicuntur qui fulmine tacti non necantur. — *Graecis intacti carminis auctor*] Concedam, inquit Horatius, libenter Lucilium limatiorem fuisse quam in homine, qui genus aliquod poeticum rude adhuc et a Graecis intactum primus tentare audeat, exspectari possit. Alii, qui non tolerarent, auctorem carminis graecis intacti iterum eundem Lucilium intellegi, maluerunt videre vel Ennium quasi primum satirarum auctorem vel ipsum illum, Horatio nobisque ignotum antiquum hominem, qui primus satiras scribere ausus sit. Qui Ennium vident, iis Ennius *totius* generis satirici auctor est, Lucilius autem *recentioris* satirae inventor (v. 48). — *poetarum seniorum*] Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Attii, Ennii, aliorum. — *dilatus*] si vita eius in nostram aetatem incidisset. Sic (*dilatus*) ex codd. recte etiam Müller. Krüger. Eckstein. Hirschfelder.; alterum *delapsus* non debebant recipere Fritsch. Keller. — *traheretur*] Quae iustum modum superant, aegra et molesta trahuntur. — *vivos ungues*] usque ad vivam carnem; prostans pars unguium vita caret, inde ipsi vivi dicuntur. — *stilum vertas*] Superiore i. e. lata stili parte oblitterari solebant male exarata. De correpta syllaba saepĕ ante *st* cf. ad Sat. I, 2, 30.

V. 74. *paucis lectoribus*] sed quibus rectum sit iudicium. — *ludis*] cf. Epist. I, 20, 17. — *Arbuscula*] Mima fuit eximia; quae cum aliquando a multitudine exsibilata, a paucis equitibus laudata esset, horum se prudentium laudem imperitae multitudinis vituperationi longe praeferre dixit. Cic. ad Att. IV, 15, 6: „Quaeris nunc de *Arbuscula*; valde placuit.“ — *Pantilius*] Nomen est mali poetae, qui cum clam adversarios pungeret, *cimex* acerbe dicitur. — *Demetrius*] idem qui supra v. 18 simius audit. — *Fannius*] Fannius Quadratus. Sat. I, 4, 21. — *Plotius*] vide ad Sat. I, 5, 40. De

Ambitione relegata te dicere possum,
Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre simulque
Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacumque,
Arridere velim, doliturus si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

Valgio ad Carm. II, 9, de Aristio ad Carm. I, 22, de Viscis ad Sat. I, 9, 22. Octavius poeta fuit et historicus. — *cum fratre*] Pedius Publicola; vide supra ad v. 28. — *ambitione relegata*] cf. Sat. I, 6, 52. — *Bibule*] Sic recte emendavit Muretus, nam in codd. legitur *Bibuli*, quod retinuit Holder; pluralis non bene coniungitur cum vocativo singularis numeri, nam *Servi* non potest esse pluralis. Intellegitur L. Calpurnius Bibulus, qui a. u. c. 709 Athenas se contulit ibique fortasse cum Horatio familiaritatem contraxit; deinde Brutum in castra secutus est. *Servius* fortasse fuit filius Servii Sulpicii Rufi, ICti, a. u. c. 703 consulis. Teuffelius (Studien p. 365) suspicatus est, indicari eum Servium Sulpicium, qui pater fuit Sulpiciae poetriae, cuius elegias inter Tibulli carmina (libr. IV) etiam nunc leguntur; de eo autem Ovid. Trist. II, 441: „nec sunt minus improba Servi carmina." — *Furni*] „C. Furnius historiarum fide et elegantia claruit." Comm. Cruq. — *sunt qualiacumque*] Sic etiam Bentl. Kirchn. Orell. ex bonis codd., recentiores, ut Müller. Fritsch. Eckstein. Keller. *sint*, cuauctoritas codd. non deest, praetulerunt. — *plorare*] flebili ac molli voce cantare; vide supra ad v. 19. De his Acro: „Hi modulatores fuerunt et docuerunt puellas ingenuas modos, quia hoc tempore maximum earum studium fuit adfectandi lyricam disciplinam." Ambigue dictum est; nam Graeci, cum mala imprecarentur, dicebant *κλάειν, οἰμώζειν κελεύω σε.* cf. Sat. II, 1, 46. 5, 69. — *cathedras*] feminarum sedilia, molliora et delicatiora. cf. Martial. III, 63, 7: „Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet atque aliqua semper in aure sonat." — *haec subscribe*] Finis sic imponitur toti libro: *haec* enim non ad extrema solum de Demetrio ac Tigellio dicta referenda sunt sed ad totum hanc satiram. Solebant autem Romani non ipsi scribere sed pueris dictare. Compara etiam Catull. 1, 4: „Quoi dono lepidum novum libellum?" Propert. III, 23, 23: „I, puer, et citus haec aliqua propone columna."

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER SECUNDUS.

Satira I.

Sunt quibus in satira videor nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera quicquid

Satira I.

Ultima haec omnium satirarum alteri libro quasi prologus addita liberrimam habet et perfectam totius generis defensionem. Nam cum inter eos qui editis satiris laesos se sentirent haud dubie multi eo irae progrederentur, ut malignum quem putarent poetam iniuriarum posse accusari arbitrarentur, Horatius nunc simulat se C. Trebatium Testam, iuris peritissimum, de ea re consulere; qui olim Ciceronis amicus a. u. c. 707 tribunus plebis, si tunc etiam vixit, sexagenarius fere fuit. Hunc igitur quid in tanta adversariorum malorumque hominum ira faciendum sibi praescribat rogat, ostendens simul neque malitia aut invidia ductum ad satiras scribendas se pervenisse neque ipsas satiras ita esse comparatas, ut innocentes adoriantur, immo vero et ipsum pacis esse amantissimum (v. 43 sq.) et satiras natura placidas inlatas solum iniurias defendere (v. 39); neque ab animo se posse impetrare, quin quae viderit iniqua et iniusta et improba ea summisse ferat aut scribendi studium quo agatur ad aliam rem suis facultatibus altiorem convertat (v. 6—17), quoniam hoc genus a natura sibi quasi arma datum sit, quibus ita utatur ut lupus dente et cornu taurus (v. 47 sqq.). Neque ait se timere ne magni homines et in civitate potentes ideo sibi magis suscenseant quam Lucilio idem olim facienti Laelius aut Scipio (v. 60 sqq.) Quae cum refellere non possit Trebatius, monet tamen ne propter mala carmina actio iniuriarum ipsi aliquando intentetur, cum fortasse quid leges de iis praescripserint nesciat. Iam ne leges quidem timendas sibi esse ait poeta, quoniam quae ipse Caesar Octavianus probaverit carmina ea non mala sed bona sint oporteat. Consentiente demum Trebatio splendidam quasi de inimicis victoriam reportasse videtur poeta; quid enim rectius, quid innocentius esse potest quam illud, quod Octavianus, potentissimus inter omnes et iustissimus — quam laudem v. 16 Octaviano non inconsulto tributam vides — et Trebatius legum iurisque peritissimus pari approbatione laudaverunt? — Haec igitur ultima poetae defensio est et absoluta; de qua, ne mirum credas satiris frequentem satirarum excusationem addi, considerandum est ipsum hoc genus defendendi satiricum iniectis plurimis malorum hominum castigationibus eximiaque urbanitate lepide esse ornatum; deinde Horatium imitatum esse Lucilii exemplum, cuius tota vita in satiris aperte fuit proposita (v. 33). Veri simile est scriptam esse hanc satiram a. u. c. 724, qui quidem annus optime convenire videtur cum paucis temporum quae hic latent indiciis (v. 11 et 13—15); ut totus liber intra annos 719—724 confectus videatur.

Composui pars esse putat similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam praescribe. „Quiescas.“ Ne faciam, inquis,
Omnino versus? „Aio.“ Peream male, si non
Optimum erat; verum nequeo dormire. „Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Caesaris invicti res dicere, multa laborum
Praemia laturus.“ Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina nec fracta pereuntes cuspide Gallos

Quanquam non defuerunt qui spatium aliquod longius inter primum librum et secundum intercessisse probabilius putarent, causam invenientes in ipso quod inter utriusque libri satiras interest discrimine. Nam praeterquam quod alterius libri satirae „numeris, elocutione ac compositione et perfectiores sunt quam priores et dramatica forma novo veluti artificio novam induunt et singularem indolem“ (Frank. fast. Hor. p. 71), iuvenilis etiam fervor ac vehementia sententiarum, gravis in accusandis carpendisque vitiis acerbitas, liberrima singulorum hominum castigatio molli ac placido deducendi sermonis vigori, considerato consilio ac lenitati reprehensionis, comi in vellicandis hominum ac vitae perversitatibus urbanitati ubique cessit. Hae tamen virtutes cum in posterioribus satiris maiores, in iis qui primo libro propiores sunt, ut in Sat. 2, minores inveniantur, quid prohibet quominus in homine tricesimum aetatis annum egresso paulatim eas provenisse, in perfectissimo epistularum genere maxime excultas credamus?

V. 1. *satira*] hoc nomine in priore libro Horatius non utitur, in altero etiam Sat. II, 6, 17. — *ultra legem*] ultra modum et iustum satirarum finem, cf. A. P. 135; sed legem dixit, cum iuris consultum alloquere-tur. Deinde *tendere* sumptum ab arcu; quo etiam quod contrarium hic ponitur *sine nervis* referendum. Qui enervem putabant Horatianam satiram, iis lepida urbanitas minus placuit quam durae salsaeque Lucilii facetiae. cf. Sat. I, 4, 41. 10, 13. — *deduci*] a nendo sumptum, ut Sat. I, 10, 44. Epist. II, 1, 225. Ovid. ex Pont. I, 5, 13: „luctor deducere versum.“ — *optimum erat*] ut graecum ἄριστον ἦν; cf. v. 16 *poteras*. Nunquam, inquit, scribere debebam, sed sero consilium datur. — *dormire*] ambigue dictum; cf. Ep. II, 2, 54. Quae respondet Trebatius, sumpta sunt ex eius natura et moribus, nam Cicero de eo sic ad Fam. VII, 10, 2: „qui neque in oceano natare volueris studiosissimus homo natandi,“ et VII, 22: „inluseras heri inter scyphos etc.“ — *ter*] coniunge cum *transnanto*. Numerum autem ternarium medici amabant, qui in eo nescio quid magicae potestatis inveniebant. cf. Epist. I, 1, 37. Carm. I, 28, 36. III, 22, 3. Iuven. II, 6, 523: „ter matutino Tiberi mergetur.“ Liv. XXII, 10. — *praemia*] approbationem Caesaris et laudem aequalium. — *pater*] reverentiae nomen, quo iuniores alloquebantur seniores. cf. v. 60. Ceterum haec Horatii excusatio frequentissima; veluti Carm. II, 12. IV, 2. I, 6. — *fracta cuspide*] „qua vulneratus erat hostis.

Aut labentis equo describit vulnera Parthi.
„Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius.“ Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret: nisi dextro tempore Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem;
Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.
„Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
Cum sibi quisque timet, quanquam est intactus, et odit.“
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti numerusque lucernis;
Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia: me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim

Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santones talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.“ Porphyr. De Mario autem h. l. cogitare alienum est; probabilius de mataris et gaesis Gallorum (Caes. B. G. I, 26. III, 4), qui victi indicantur fractis telis ita, ut Parthi equis deiecti. Gallos autem et Parthos nominavit ut infestissimos et pervicacissimos Romano nomini hostes. Ceterum a. 724 Octavianus ex Aegypto per Syriam in Asiam venit ibique res Parthicas inter Prahatem et Teridatem composuit; adversus Gallos autem non solum ipse a. 715 profectus erat sed Agrippa quoque devictis a. 717 Gallis triumphavit; deinde a. 719 Gallicis gentibus bellum inlatum coloniaeque deductae sunt. — *describit*] Sic boni codd., alii *describat* (Holder. Keller. Fritsch. Eckstein.), *describet*; indicativus autem ipse potestatem aliquid faciendi exprimit. Idem usus nobis Germanis, ut *das thut nicht Jeder*, pro: *das kann nicht Jeder thun*. — *fortem*] magnanimum, ut Epist. I, 7, 46.

V. 17. *Scipiadam*] Cum versus hexameter Scipionis nominis nihil ferret nisi nominativum ipsum, neque poetae iusta patronymici forma *Scipionides* magis uti possent, ad hanc minus rectam formam confugientes *Scipiadam* posuerunt pro accusativo *Scipionem* et similia, ut infra v. 72. Verg. Aen. VI, 843. Georg. II, 170. De latina forma accusativi (*am*) cf. Cic. Fin. V, 11: „Philoctet*am* videmus in fabulis.“ Indicatur autem Africanus minor, cuius laudes Lucilius idoneis satirarum locis praedicaverat. — *deero*] cf. ad Sat. I, 9, 56. — *recalcitrat*] Imago sumpta est ab equo, ad quem etiam *palpare* et *palpari* pertinet. — *tutus*] ab omni inepta adulatione. — *quanto rectius*] Trebatii tres versus sunt 21—23. Ad v. 22 compara Sat. I, 8, 11. — *Milonius*] Scurram eius aetatis scholiastae fuisse dicunt. — *icto*] vini potestate. cf. Carm. IV, 5, 15. De saltando lege Cic. pro Mur. 6. — *Castor*] cf. ad Carm. I, 12, 25. — *melioris*] cf. infra 34. 75. — *cesserat*] impersonal. positum. — *alio*] quam ad suoslibros. — *vita senis*] Hieronymus in Chronic. ad Ol. 169,

Credebat libris, neque si male cesserat usquam
Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita senis. Sequor hunc Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc pulsis, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,
Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus. Quem cur destringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Iuppiter, ut pereat positum robigine telum
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
Qui me commorit, — melius non tangere, clamo, —
Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam,

2 Lucilio quadraginta sex annos vitae dedit, a. u. c. 606—651; nec videtur fides habenda esse Heusdio, qui Lucilii vitam extendit usque ad a. 687. Itaque *senem* intellego eum, qui antiquiore tempore vixit, cf. Sat. I, 10, 67. Cic. Brut. 10, 39 de Solone et Pisistrato: „at hi quidem, ut populi Romani aetas est, *senes*, ut Atheniensium saecla numerantur, *adulescentes* debent videri," quanquam fuerunt, qui Lucilium circa a. u. 600 natum, et a. 659 vel 660 mortuum esse putarent. — *anceps*] Non is solum anceps est, qui dubius est aut incertus quid credat faciatve, sed is etiam, de quo in utramque partem disputari potest, ut Sat. II, 5, 34. Quare vel ipsa loci concinnitas efflagitare videtur, ut *anceps* masculini, non neutrius generis esse credamus. — *ad hoc*] Sat. II, 6, 42. „Non solum se in municipio natum opponit Lucilio, equiti Romano, sed hoc quoque significat: si ingenii non nimis lenti sum, sed satis bellicosi, minime mirum; nam utraque gens fuit dura ac bellicosa." Rauchenstein. — *quo ne*] pro *ut ne*, sed cum quadam abundantia dictum, quoniam quod in verbis *ad hoc* inest, iterum ponitur relativo *quo*. Similiter Cic. ad. Fam. VII, 2: „Sed eo vidisti multum quod praefinisti, quo ne pluris emerem." cf. Sat. II, 8, 25. — *Sed*] opponitur verbis *sequor hunc*. — *ultro*] i. e. nisi quis me provocavit, non iniuriis sed vitiis suis aut ridicula agendi et vivendi ratione. Epist. II, 2, 107. II, 1, 227. Sat. II, 3, 262. *Stilus* instrumentum est scriptorium, ferreum vel aeneum, quo in ceratis tabulis veteres scribebant; etiam *graphium* appellatur. Nec raro utebantur graphio vel stilo pro mucrone, veluti *Caesar* (ap. Sueton. 82) Cassii bracchium arreptum *graphio* traiecit, et Caligula (Suet. 28) subornavit, qui senatorem, quem discerpi concupisset, invaderent *graphiisque* confossum lacerandum ceteris traderent.

V. 40. *ensis*] Iuv. 1, 165: „Ense velut stricto quotiens Lucilius ardens Infremuit." — *positum*] cf. Carm. III, 4, 60. — *flebit*] Epod. 6, 16. Sat. I, 10, 91. *Cantari* autem de bona et

Canidia Albuci quibus est inimica venenum,
Grande malum Turius, si quid se iudice certes.
Ut quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus
Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
Matrem: nil faciet sceleris pia dextera — mirum
Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos —
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat seu Mors atris circumvolat alis,
Dives, inops, Romae seu fors ita iusserit exsul,
Quisquis erit vitae scribam color. „O puer, ut sis
Vitalis metuo, et maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat.“ Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Laelius aut qui

mala fama. — *Cervius*] delator et calumniator, ut Caprius et Sulcius ex Sat. I, 4, 70. — *urna*] iudicum. — *Canidia*] „Deest filia; alii uxorem dicunt. Canidia autem pro Gratidia. Albucius quidem veneficus, matris exstinctor.“ Acro. Alii rectius fortasse maluerunt coniungere *Albuci venenum*; sed consulto Horatius, ut iam notat Porphyrio, ἀμφιβολικῶς posuit genetivum *Albuci*. — *Turius*] Haud dubie iudex significatur corruptissimus: nomen eius varie legitur in scholiis: C. Marius Turius, C. Martius Turius, Turius Marinus. — *ut, quo*] quomodo fiat ut cet. — *Scaevae*] „Scaeva luxuriosus quidam fuit, qui matrem dato veneno necavit, propterea quod nimis diu viveret. Sic Cicero pro Scauro (fragm. Beier. p. 155): „*Libertus patronam non occidit, sed duobus digitulis gulam oblisit*.“ Comm. Cruq. — *mirum ut*] tam mirum quam, vel: non magis mirum quam. Summa in h. l. inest acerbitas: „Scaeva matri fauces non elidit, quid miraris? innocentes sunt digiti, sed suo telo utitur, venenum dat. Coniecturis, quae proposita sunt, omnibus loci egregia vis frangitur; Bentleius *mirum, ni* vel *mirum, si*, Goeller. *mirum, quin*, Horkelius *mirum, at*, Meinekius *nimirum, ut*, quae a Linkero Doederlinio Lehrsio inter poetae verba recepta; approbavit etiam Teuffelius. — *iusserit*] Quod in paucis codd. repertum et a Fea et Meinekio receptum est *luserit*, non potest tolerari: nam exsilio vix quicquam durius videbatur civibus Romanis, et locus ipse suadet ut hoc dicatur: ne durissima quidem res a scribendo me deterret. — *scribam*] Hyperbato magna huic verbo maximam arsim sequenti accrescit vis. cf. Sat. I, 5, 72. — *o puer*] Trebatii verba sunt usque ad v. *feriat*. Ceterum primis verbis egregio ioco alluditur ad Thetidis verba apud Homerum Il. XVIII, 95. — *frigore*] Intelleguntur haec ex imitatione Persii 1, 108: „Vide sis ne maiorum tibi forte Limina frigescant.“ Senec.

Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,
Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim,
Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis.
Quin ubi se a vulgo et scaena in secreta remorant
Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
Nugari cum illo et discincti ludere, donec
Decoqueretur holus, soliti. Quicquid sum ego, quamvis
Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia et fragili quaerens inlidere dentem
Offendet solido, nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. „Equidem nihil hinc diffindere possum;
Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti

Ep. 122: „Montanus Iulius, tolerabilis poeta, et *amicitia* Tiberii notus et *frigore*.“ — *aut qui*] Sic in optimis codd.; cur alteram lectionem *et* cum Kellero, Müllero, Eckateinio, Fritschio praeferamus, non video. — *per ora*] Sallust. Iug. 31: „*Incedunt per ora* vestra magnifici.“ — *ingenio*] Lucilii dictis gravibus. — *Metello*] Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611. Estré prosopogr. Horat. p. 78 suspicatus est non indicari Macedonicum, sed Macedonici quartum filium, Q. Caecilium Metellum Caprarium, de quo apud Cic. de orat. II, 66 legitur: „Scipio apud Numantiam cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur: Si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram.“ Is fuit consul a. u. 640, censor a. u. 651. Lucilii versus in L. Cornelium Lentulum Lupum cos. a. u. c. 598 servavit Cic. de N. D. I, 23: „Tubulus si Lucius unquam, Si Lupus aut Carbo Neptuni filius, ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam impurus fuisset?“ Quos si Lucilius contumeliosis (Epist. I, 19, 31) versibus laceravit, boni cives, ut Laelius et Scipio, idem sibi non metuerunt. De part. *que* in verbo *famosisque* vide ad Carm. II, 7, 25. — *tributim*] per omnes tribus, totum populum, nullo facto discrimine. cf. Pers. 1, 114: „secuit Lucilius urbem.“

V. 71. *scaena*] vita publica. — *virtus*] cf. Carm. III, 21, 11. — *nugari*] Comm. Cruq.: „Scipio et Laelius feruntur tam familiares fuisse et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.“ cf. Cic. de orat. II, 6. — *holus*] Significat simplicem victum, quo erant contenti. cf. Epist. I, 17, 13. Sat. II, 7, 30. 2, 117. 6, 64. — *Lucili censum*] Fuit enim Lucilius equestri loco natus et Pompei Magni avus; nam avia Pompei soror Lucilii fuit. Vide ad Sat. II, 7, 53. — *fragili*] gen. neutr.; imago de nuce sumpta. Adversarii, inquit poeta, nihil iam efficient, cum favorem mihi et gratiam optimorum conciliaverim. — *diffindere*] Sic recte boni codices in iisque omnium antiquissimus Bland.; in aliis ex corruptione *defindere, diffingere, defingere, defringere.* alia; quos tamen Mueller. Lehrs. Gerlach. Keller. secuti sunt; rectum servarunt Holder. Fritsch. Eckstein. Krüger. cf. Carm. III, 16, 13. Verg. Aen. IX, 586.

Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque.“ Esto, si quis mala: sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
„Solventur risu tabulae, tu missus abibis.“

Satira II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —
Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofellus

Diffindere idem est quod abscindere, removere, reicere. Trebatii sunt usque ad *iudiciumque. — legum*] Cic. de rep. IV, 11: „Nostrae XII tabulae cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset sive carmen condidisset quod infamiam faceret flagitiumve alteri.“ cf. Epist. II, 1, 152 sqq. Ut quae insequuntur recte et ordine adiungantur, supple *scito*, ut Epist. I, 1, 13. I, 18, 58. — *laudatus Caesare*] vide ad Carm. I, 6, 2. — *latraverit*] Bentleius ex codd. recepit *laceraverit*, quod cum hominis iniqui sit et malitiosi, ab hoc loco videtur esse alienum; tamen secuti sunt Linker. et Kirchnerus, non approbantibus Teuffel. Müller. Lehrs. Keller. Eckstein. Fritsch. Tu compara Epod. 5, 58. 4, 5. Ep. I, 2, 66. Liv. XXXVIII, 54: „morte Africani crevere inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo *allatrare* magnitudinem eius solitus erat.“ — *solventur tabulae*] tabulae, in quibus leges scriptae erant, pro ipsis legibus. Leges solvere est severitatem earum minuere, frangere. Similiter Quintil. XI, 3, 58: „Fori sanctitatem ludorum licentia solvere.“ id. V, 10, 67: „Risu tota res solvitur.“ Ultimus versus Trebatii est.

Satira II.

Felicissimis bellis omnium prope terrarum divitiae cum Romam essent congestae, inter reliqua luxus genera incredibilis paene cibi ac potus intemperantia et improbitas civitatem invaserat. Quae quam sit insana quamque perniciosa, hac satira docet Horatius et ita quidem, ut non sua proponat praecepta sed loquentem inducat Ofellum quendam, rusticum hominem et sanae mentis, quem ipse suum agrum colentem bonisque rebus gaudentem Venusiae olim puer noverat (v. 112 sq.). Postea cum Venusini agri bellis civilibus dominis erepti veteranis militibus darentur, Ofelli ager Umbreno cuidam veterano attributus est, ita ut qui olim dominus fuisset tunc colonus eundem agrum alieno homini coleret (v. 133). Hunc igitur Ofellum fingit Horatius inter suos et filios et amicos sedentem deque suae aetatis ingenti profusione ac stultitia disputantem, quae stultitia quo clariore luce collustretur, sordidissimae etiam avaritiae, qua obstricti alii fortasse non pauciores tenebantur, tristis quaedam imago additur (v. 53—62). Ofelli autem totus sermo est praeter vv. 2 et 3, 112—116; id quod recte colligas ex v. 112, ubi verbis *hunc Ofellum* poeta ad v. 2 redit, deinde ex primae personae usu vv. 7. 8. 35. 90. 93, tum ne 53 quidem versus adversatur. Alii, ut Orellius, non recte statuunt, Ofellum ipsum loquentem induci demum v. 116. Versu 111 ea pars absolvitur quae

Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva —
Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat,
Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat
Militia assuetum graecari, seu pila velox
Molliter austerum studio fallente laborem
Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco:
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
Sperne cibum vilem, nisi Hymettia mella Falerno

generalia complectitur praecepta et sententias; quibus quo accedat maior fides et auctoritas deinde ostenditur, hominem illum non solum tanta usum esse doctrinae severitate, sed fecisse etiam ipsum quae bene praeceperit. Scripta videtur satira aliis alio tempore, Kirchnero et Webero anno 717 propter iter Brundisinum, quo cum Ofello convenisse poetam putant, Zumptio a. 719, Frankio et Duentzero a. 720, quibus si quid debeam enuntiare, libentissime assentiar.

V. 1. *boni*] Suavis compellatio suorum et filiorum et amicorum. cf. v. 128. Sat. II, 6, 51. 95. Epist. II, 2, 37; et de hoc genere sermonis Sat. II, 6, 70—76. — *sermo*] verba. cf. A. P. 69. — *quae*] Sic plurimi et optimi codd., quos nunc secutus sum cum Orell. Müller. Fritsch. Krüger. Eckstein. Holder. Keller.; alteram lectionem *quem* Cruquius recepit quidem, sed de suis codd. nihil addidit. — *Ofellus*] Sic omnes codd. praeter unum, in quo illud ex correctura repertum est, quod Bentleius suspicabatur, *Ofella*; haec enim, non illa forma est cognominis apud Romanos noti. — *abnormis sapiens*] Tantum non recepi ex multis et optimis codd. *abnormi*. Nec male diceretur *abnormi crassaque Minerva*, ita ut *crassaque* ex proverbio explicandi gratia additum esset. cf. Colum. praef. I, 1: „potest enim nec *subtilissima* nec rursum, quod aiunt, *pingui Minerva* res agrestis administrari.“ Et dicebant etiam *omnis Minervae homo* h. e. valde ingeniosus. De voc. abnormis cf. Cic. Lael. 5. Metaphora sumpta ab arte texendi, a tela vel crassa vel pingui vel tenui vel subtili. — *acies*] oculorum. — *acclinis*] rarum et poeticum vocabulum. Verg. Aen. X, 835. Cognatum verbum *acclinare* metaphorice, ut h. l. adiectivum, positum est apud Livium IV, 48. — *impransi*] ieiuni, ut v. 38. — *Leporem sectatus*] Sententia paulo impeditius formata; nam participiorum loco, a quibus egressa est oratio, condicionalis forma substituitur. — *graecari*] cf. Carm. III, 24, 57. Est autem exercere se mollioribus Graecorum ludis pilae et disci. — *molliter*] consulto loci propinquitate cum *austerum* coniunctum; studium enim molliter fallit austerum laborem. cf. Sat. II, 7, 114. — *discus agit*] allicit. — *Hymettia mella*] Carm. II, 6, 14. Macrob. Sat. VII, 12: „Unde est et illud proverbium quo utuntur gulones: mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno.“ cf. infra Sat. II, 4, 24. Columella auctore (XII, 41) mulsum optime parabatur, cum singulis urnis vini

Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere
Sudando: pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
Hoc potius quam gallina tergere palatum,
Corruptus vanis rerum, quia veneat auro
Rara avis et picta pandat spectacula cauda,
Tanquam ad rem attineat quicquam. Num vesceris ista
Quam laudas pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat, nil hac magis illa,

denae librae mellis addebantur. — *atrum*] procellis agitatum. Carm. III, 27, 18. — *latrantem*] Sat. II, 8, 5. Lucret. II, 17: „Nihil aliud sibi naturam latrare nisi ut cet.“ — *pulmentaria*] ad exemplum Socratis; qui cum usque ad noctem spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: ὄψον συνάγω. cf. Epist. I, 18, 48. Xenoph. Cyrop. IV, 4, 4. VIII, 8, 5. — *pinguem vitiis*] luxuria tumidum. cf. v. 77. Pers. 3, 98: „Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatus.“ — *albumque*] cf. Carm. II, 2, 15. — *ostrea*] vide ad Sat. I, 8, 43. — *scarus*] pretiosus piscis, in mari Carpathio maxime frequens, ceterum ignotus. Epod. 2, 50. — *lagois*] „avis quae carnem *leporis* habere perhibetur.“ Acro.

V. 23. *eripiam*] poetice pro *impediam*. cf. Tibull. I, 9, 35: „Illis eriperes verbis mihi sidera caelo Lucere.“ Ovid. Met. II, 483: „Posse loqui eripitur.“ — *pavone*] Q. Hortensius primus Romanos docuisse dicitur pavones in mensa apponere. Sat. I, 2, 116. — *vanis rerum*] cf. Carm. IV, 12, 19. Sat. II, 8, 83. Ep. I, 17, 21. — *attineat quicquam*] sc. picta cauda. — *num adest*] hiatus a poeta admissus. — *carne tamen*] Locus difficillimus et diversissime tentatus; sententia tamen simplex et aperta: „praefero pavonem gallinae; cur? plumarum splendore motus; at num vesceris plumis; num coctis pavonibus et in mensa positis idem splendor est, qui te antea traxit? Sed discrimen etiam est carnis, inquis. At, quamvis discrimen sit, quod concedatur oportet, non sapor est, qui te allicit, sed formis te deceptum esse patet.“ Itaque hunc statuo ordinem verborum: quamvis distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil (non) hac (pavonis) magis illâ (gallina, sed) imparibus formis deceptum te esse patet“, vel si ex verbo *deceptum* zeugmatis quodam facili genere simile *captum* assumas: quamvis (etiamsi, quantumvis) distat gallinae caro a pavonis, tamen nihil hac magis quam illa (vide ad Carm. IV, 14, 13) te captum patet, sed imparibus formis i. e. plumarum, formae pulchritudine et specie deceptum esse.“ Meinekius tenebricosa verba nullo pacto explicari aut probabiliter emendari posse censuit; itaque olim aliquid excidisse putavit in hanc ferme sententiam: „Carne tamen, quamvis distat nihil, hac magis illa *Delector; pulchri quid habet Iunonius ales.* Imparibus formis deceptum te patet;“ postea au-

Imparibus formis deceptum te patet. Esto:
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
Captus hiet, pontesne inter iactatus an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video. Quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? quia scilicet illis
Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.
„Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem," ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,

tem veri habuit similius, totum versum ab interpolatrice manu intrusum esse. Etiam Lehrsius lacunam unius versus statuit, quam sic explere conatus est: „carne tamen, quamvis distat nihil, hac magis, illa *Cur delectaris multo minus? an temere? atqui* Imparibus formis deceptum te patet." Non felicius, opinor. Alia quae reperta est lectio *petere* pro *patet* ex Porphyrionis scholio exorta esse videtur et qui scripserunt ex Porphyrione *petere*, iis necessitas imposita erat *illa* mutandi in *illam*. Sic Ecksteinius cum Orellio: „carne tamen quamvis distat nil, hac magis *illam* Imparibus formis deceptum *te petere esto*." De qua coniunctione *Meinekius* durum quidem sed rectum tulit iudicium: „quae taeterrima est interpolatio vel ob unum illud *esto* reicienda, quod qui sic poni posse verissime negavit Bentleius, hic quoque surdis auribus cantavit." Bentl. enim sic scripsit: „quod hanc emendationem funditus evertit, illud est quod *Esto*, vox concedentis, semper orationem incohet, nunquam, ut hic, claudat." De qua re compara Sat. II, 1, 83. 3, 65. Epist. I, 17, 37. Fritschius hoc tentavit: „Carne tam. qu. distat nil, hac magis illam." — „Imparibus form. dec. te patet. Esto:" ita ut prior versus usque ad signum aposiopesis ex ore gulonis sumptus sit, et post illam intellegatur vel *edam* vel *cupiam, desiderem*. — *esto*] Concedit Ofellus istum formae amorem habere aliquam veniam progrediturque ad alia etiam magis inania. Magnum enim discrimen gulones aiebant esse inter lupos marinos, qui in Tiberi essent capti, et eos, qui in alto, et iterum inter eos, qui ad ostia Tiberis et qui inter pontes (sublicium et senatorium, inter quos Cloaca maxima sordes urbis in fluvium egerebat). Qui in mari erant capti, pessimi videbantur. Unde autem, inquit Ofellus, datum tibi est ut sentias sapore, quo is lupus qui appositus in mensa hiat captus sit loco? — *laudas*] Idem gulones ingentes quaerebant mullos, parvos lupos, hac una causa moti quod natura mullos parvos, lupos magnos fecit. Plin. N. H. IX, 30: „Mulli binas libras ponderis raro admodum exsuperant." Iuven. 4, 15: „Mullum ex milibus emit Aequantem sane paribus sestertia libris." — *pulmenta*] Epist. I, 18, 48; sunt h. l. partes (Scheiben) in quas ingens piscis dissecandus est. — *quia*] de littera *a* ante *sc* correpta vide ad Sat. I, 2, 30. — *Ieiunus*] Coniunge *ieiunus raro*; sic enim additur ratio, unde insana quae ante excussa est libido solet exoriri. Doederlinius versum loco movit et post v. 22 ponendum esse docuit; Bentleius ad A. P. 337 eiciendum esse censuit. — *porrectum*] mullum. — *vellem*] Ne cum Heindorfio *velim* requiri putes, compara Epist. I, 11, 8.

Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quanquam
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni praeconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequor alebat?
Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit Ofello
Iudice: nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,

V. 40. *At*] Exsecratur Ofellus epulas luxuriosorum optatque ut Austri eas putrefaciant. Statim autem se corrigens: quanquam quid opus est, inquit, hac exsecratione, cum recentes etiam cibi talibus hominibus puteant neque iis gratius quicquam videatur quam rapula et inulae quae lassum pervellant stomachum? Sat. II, 8, 8. 51. — *Austri*] nunc Sirocco. — *coquite*] putrefacite. *Praesentes* autem Austri sunt, quia ut dii invocantur. — *putet*] putere tibi videtur, quantumvis sit recens. — *rapula*] cf. Sat. II, 8, 8. — *inulas*] *ἑλένιον*, Alant. Plin. N. H. XIX, 29: „per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluberrima.“ — *quando*] quandoquidem, quoniam. — *oleis*] Oleae enim cibi cupiditatem excitant. De nigris (i. e. maturioribus) Plin. N. H. XV, 2: „Quanto maturior baca, tanto pinguior sucus minusque gratus. Optima autem aetas ad decerpendum inter copiam bonitatemque *incipiente baca nigrescere.*“ — *Galloni*] „Gallonius praeco primus acipenserem suae mensae apposuit, quare eius luxus etiam a Lucilio taxatur.“ Comm. Cruq. Respexit Horatius ad versus Lucilii, quos servavit Cic. de fin. II, 8, 25: „O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser. Cenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla, atque acipensere cum decimano.“ Ciceronis aetate acipenserem rarissimum ac pretiosum piscem fuisse, intellegitur etiam ex Tusc. III, 18, 43. — *erat*] vide ad Carm. III, 16, 26. — *aequor alebat*] Restitui scripturam optimorum et plurimorum codicum cum Cruquio; *aequor* h. l., ut Carm. I, 14, 9. III, 6, 34 de mari positum universe, sine partium discrimine. Sic etiam Holder.; contra Mueller. Lehrs. Fritsch. *aequora alebant.* — *praetorius*] „Sempronius Rufus praetorius instituisse creditur ut ciconiarum pulli manducarentur: quare cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: „Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est (Peerlk. coni. *etsi*, Buecheler. *licet*) duobus elegantior Plancis; Suffragiorum puncta non tulit septem, Ciconiarum populus ultus est mortem.“ Comm. Cruq. Is igitur vel postea praeturam obtinuit vel festive ridetur ab Horatio et ironice *praetorius* appellatur. — *mergos*] durissima carne. cf. Ovid. Metam. XI, 793. Hor. Epod. 10, 22. — *edixerit*] tanquam praetor. Epist.

Cui Canis ex vero ductum cognomen adhaeret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna,
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et,
Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, natales aliosve dierum
Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur? et horum
Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
Mundus erit qua non offendat sordibus atque
In neutram partem cultus miser. Hic neque servis
Albuci senis exemplo, dum munia didit,
Saevus erit, nec sic ut simplex Naevius unctam
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum
Adferat. In primis valeas bene: nam variae res
Ut noceant homini, credas memor illius escae,
Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,

I, 19, 10. Inde cum gravi ironia *Romana iuventus*; cf. Epist. I, 1, 70. — *sordidus*] „Sordidus victus a tenui victu diversus est; illum non commendo.“ Ceterum omnes prope boni codd. *distabat*, quod fortasse rectius de re, quae semper et erat et erit. — *Ofello iudice*] me iudice; iudice homine, qualis ego, Ofellus, sum. cf. Carm. I, 7, 27. — *Avidienus*] ignotum nomen sordidi hominis. — *ductum*] Sic antiquissimus omnium Bland., alii *dictum*. cf. Sat. II, 1, 65. — *mutatum vinum*] vappam. — *repòtia*] „Postridie nuptias apud novum maritum cenatur; quia quasi reficitur potatio.“ Festus. — *albatus*] toga recens cretata indutus. — *ipse*] sc. ne puer nimium olei profundat. — *bilibri*] nimis magno, non elegantioris formae. — *quali*] de elisione vide ad Sat. I, 9, 30. — *aiunt*] in proverbiis, etiam *ut aiunt*, *quod aiunt*, *quomodo aiunt*. Simile Germanorum proverbium: *zwischen zwei Feuern stehen*. (Fritsch.) — *qua non offendat*] Sic boni codd., in aliis est *qui*. Intellege: eatenus, ut. — *cultus*] genetivus est utrimque suspensus: *in neutram partem cultus* et *miser cultus*, ut Stat. Theb. IV, 403: „A miseri morum.“ Plin. Paneg. 58. med.: „miseros ambitionis.“

V. 67. *Albuci*] vide ad Sat. II, 1, 48. Albucius durissimus erat in servos maximosque cruciatus iis minabatur, si quid in cena non bene esset paratum. Naevius contra neglegentissimus fuit et nimiae animi bonitatis in servos. — *didit*] poeticum vocabulum; saepissime apud Lucretium. Iam tum, cum mandat negotia, severe mulcat servos, nec exspectat, sedulone an male negotia curaverint. — *aquam*] ad vinum miscendum. Ad v. *unctam* cf. Sat. II, 4, 78. — *ut noceant*] quantopere noceant. cf. Cic. Mil. 24, 64. — *sederit*] quieverit nec ullos in ventriculo tumultus excitaverit. — *mi-*

Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis
Cena desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una,
Atque adfigit humo divinae particulam aurae.
Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
Sive diem festum rediens advexerit annus
Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique
Accedent anni et tractari mollius aetas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam
Quam puer et validus praesumis mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
Occupet humanam: grandes rhombi patinaeque
Grande ferunt una cum damno dedecus; adde

scueris] extrema syllaba longa. cf. ad Carm. III, 23, 3. IV, 7, 20. 21. — *pituita*] trisyllabum. Epist. I, 1, 108. Est phlegma ventriculi et intestinorum. Plin. N. H. XX, 7: „Pituitae *lentitiem* digerunt (lactucae)." — *cena dubia*] Terent. Phorm. II, 2, 28: P. „Cena dubia apponitur." G. „Quid istuc verbi est?" P. „Ubi tu dubites quid sumas potissimum." — *adfigit*] Sic recte omnes prope libri MSS. alii *adfligit*. Compara Plat. Phaed. p. 83. D: „*ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη ὥσπερ ἧλον ἔχουσα προςηλοῖ αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) πρὸς τὸ σῶμα καὶ προςπερονᾷ καὶ ποιεῖ σωματοειδῆ.*" — *divinae aurae*] Cic. de senect. 21. Tusc. I, 26. — *hic tamen*] Primum simplicis victus praemium sanitas est et corporis et animi. Accedit quod qui moderatus est in ciborum usu interdum et opportuno tempore (*quondam*) exquisitis epulis vere potest gaudere (82—93). Deinde idem bonae etiam famae consulit, sibi suisque gratus (v. 94—111). — *ubique*] et ubi. — *Tibi*] Oppositum hoc pronomen est alteri *hic* v. 82. — *validus*] Ex chiasmi ordine iunguntur *puer*, *validus*, *dura valetudo*, *senectus*. — *hac mente*] Sat. I, 1, 30. — *edax dominus*] Iuven. 1, 140: „Quanta est gula, quae sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum!" cf. Sat. II, 8, 6. — *tellus prima*] Sat. I, 3, 99; est nova tellus. — *occupet*] Sic plures vetustioresque codd., alii *occupat*.

Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. „Iure,“ inquit „Trausius istis
Iurgatur verbis; ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus.“ Ergo,
Quod superat non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? quare
Templa ruunt antiqua deum? cur, improbe, carae
Non aliquid patriae tanto emetiris acervo?
Uni nimirum recte tibi semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum,
An qui contentus parvo metuensque futuri
In pace ut sapiens aptarit idonea bello?

Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum
Quam nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum:

Coniunctivus causalis est quem vocant. — *patruum*] Carm. III, 12, 3. Sat. II, 3, 88. — *deerit*] cf. ad Sat. I, 9, 56. — *laquei*] Lambin.: „cum tanta erit tua egestas, ut ne tantillum quidem pecuniae habeas, unde laqueum, quo animam tibi intercludas, compares.“ — *inquit*] vide ad Sat. I, 4, 79. — *Trausius*] homo luxuriosus, non admodum dives. — *vectigalia*] Carm. III, 16, 40. Cic. de off. II, 25. Ad sententiam cf. Epist. I, 18, 28. — *tribus*] i. e. habeo divitias, quae tribus regibus amplae videantur, quarum iam tertia pars regalis copia est. — *Ergo*] indignantis est: cum tantum habeas, nonne est quo melius insumere possis quod superest? — *indignus*] egestate. — *templa ruunt*] vide ad Carm. III, 6. — *recte erunt*] infra v. 120. Sat. II, 3, 162. II, 8, 19. Male in codicibus nonnullis etiam optimis *rectae*, accommodato vocabulo ad *res*. — *posthac*] „Cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.“ Acro. — *uterne*] vide ad Sat. I, 10, 21. cf. II, 3, 295. 317. — *superbum*] non corpus magis quam mentem ornat. cf. Sat. II, 6, 87. — *pace*] metaphorice ex illo praecepto: dum pax est, para bellum.

V. 112. *Quo magis*] Horatii ipsius hi quattuor versus sunt. — *quam nunc*] post triumvirorum proscriptiones. cf. Verg. Buc. 9, 2 sqq. Suspiceris certe ex adverbio *nunc* vixisse etiam tunc Ofellum. — *integris*] producta paenultima, cf. Sat. II, 4, 54; aliter supra v. 92. Carm. IV, 4, 66. I, 14, 9. I, 26, 6. I, 31, 18. — *metato*] quem metator Umbreno militi dederat. Vide ad Carm. II, 15, 15. — *mercede colonus*] Vide ad Carm. I, 35, 6. cf. Epist. II, 1,

„Non ego,“ narrantem „temere edi luce profesta
Quicquam praeter holus fumosae cum pede pernae.
Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis
Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.
Post hoc ludus erat culpa potare magistra,
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractae seria frontis.
Saeviat atque novos moveat fortuna tumultus:
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriae telluris erum natura neque illum
Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille;

139. — *non temere*] non facile. Epist. II, 2, 13. — *holus*] cf. ad Sat. II, 1, 74. — *Ac mihi*] Sic scribendum erat et propter codd. auctoritatem et propter sententiam ipsam, in qua oppositionis, quam haberet *at*, nihil inest. — *longum post tempus*] raro veniebant hospites; scilicet eius aetatis agricolae simplices ac laboriosi domi manebant agrumque curabant. — *per imbrem*] quo ne negotia facessere possent prohibebantur. — *pensilis uva*] Plin. N. H. XIV, 3: „durant aliae (uvae) per hiemem pensili concameratae nodo.“ — *duplice ficu*] ad siccandum divisa. — *post hoc*] non ut luxuriosi inter edendum. cf. Sen. Ep. 122: „Post prandium aut cenam bibere vulgare est: hoc patres familiae rustici faciunt et verae voluptatis ignari.“ — *culpa magistra*] Culpa dicitur magistra bibendi, quia si quis in ipso bibendo aliquid commisisset, ei ab reliquis convivis poena quasi imponebatur alterius etiam poculi hauriendi. Culpa igitur tanquam *θαλίαρχος* s. *συμποσίαρχος* est. Haec rustica ratio contra urbanam bibendi magistri eligendi ponitur. cf. Sat. II, 6, 68. Coniecturis opus non est, quanquam multae sunt propositae, veluti *cuppa* Lambin., *cupa* (copa) Bentl., *pulpa* Heins., *pulso magistro* Kirchn., et, quam animi causa appono, *κόττι' βῳ potare magistro* Praedicow. — *venerata*] cf. Carm. Saec. 49. Particip. passiva significatione; similia exempla supra 114. Carm. III, 24, 12. I, 1, 25. I, 32, 5. Epod. 11, 8. — *ita culmo*] ita part. eadem ratione in voto posita qua similis *sic*; vide ad Carm. I, 3, 1. Plenam sententiam intelleges ex locis Cic. in Cat. IV, 6, 11, ad Att. V, 15: „Ita vivam ut maximos sumptus facio.“ Cic. Famil. X, 9: „ita ab imminentibus malis res publica liberetur!“ cf. Hom. Il. VIII, 538 sqq. XIII, 825 sqq. — *surgeret*] Ceres, per metonymiam; cf. Sat. I, 5, 74. — *hinc*] ex iis bonis quae nunc nobis sunt, moderatione animi et frugalitate vitae. — *nituistis*] nitent qui bona valetudine utuntur. Epist. I, 4, 15. — *incola*] Est veteranus miles, tunc possessor agri; quem non inconsulto incolam, non dominum agri appellat Ofellus. Id cur faciat, statim addit. Cfr. Anthol. Pal. 2, 27: „*Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι*

Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
Postremum expellet certe vivacior heres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus, erit nulli proprius; sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus."

Satira III.

„Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,

εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ' ᾤετο καὶ πάλιν οὗτος Οἴεται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης. — *propriae*] vide ad Carm. II, 2, 22. — *vafri*] Sat. II, 5, 34.

Satira III.

Romae cum studio et opera doctorum hominum, veluti Ciceronis, graeca philosophia excepta esset, fieri non potuit quin sat multi ita sapientiam amplecterentur, ut philosophorum simias magis quam philosophos se praestarent. Et maxime quidem Stoicorum doctrina de vera sapientia communique hominum stultitia haud paucos allicere debuit, qui suam animi nequitiam celantes aliorumque rectum de se iudicium declinantes Stoicorum severitatem cultu ac sermone misere adfectarent, tristi vultu urbem percurrerent, alios homines quacumque possent ratione carperent et magna voce vituperarent. Talem igitur hominem — quod genus nihil nisi virtutem crepans *ἀρεταλόγους* appellarunt Romani — acerbissima ratione totum genus humanum insaniae arguentem faceto utique et lepido modo perfectissima hac satira Horatius describit. Qui quam egregie rem suam instituit! Damasippum enim — id autem nomen est circumforaneo philosopho — nimio fictae suae sapientiae studio eo latum videmus impudentiae et importunitatis, ut poetam in villam Sabinam, quo is ne Saturnalibus (a. d. XVI. Kal. Ian. usque ad XIV. Kal. Ian.) ingenti urbis strepitu infinitisque epulis male vexaretur aufugerat, persequeretur; scilicet eo certe consilio, ut cum Horatii quoque aures insanis suis disputationibus impudentibusque adhortationibus obtudisset, lautam sibi mereret cenam. Isti enim homines a divitibus ut scurrae cenae adhiberi solebant, nimirum ne qui risum moveret in hilari convivio deesset. Suet. Aug. 74: „Aut acroamata et histriones interponebat ac frequentius aretalogos." Nam inopes esse solebant boni isti philosophi, qui nihil antiquius haberent quam ut sua sapientia stomachum cupiditatemque placarent. Nec melior Damasippus noster; qui olim mercator singulari sua calliditate (v. 20 sqq.) egregiisque consiliis rem male gestam perdiderat (v. 18. 37), deinde cum desperata salute de ponte se in Tiberim deicere voluisset (v. 36), a Stertinio, magno illo quidem Stoico et unice sapienti, retractus mercaturam philosophia mutaverat. Iam vero ne quid egregii huius sermonis perdas, considera modo quanta inter aretalogum et satiricum poetam intercedere videatur similitudo; quam Horatius de iudicio bonorum hominum securus consulto videtur descripsisse, ut imperitis quid inter utrumque non esset simile aperto exemplo ostenderet. Atque eam quidem comparationem

Iratus tibi quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis. Incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poetis.
Atqui vultus erat multa et praeclara minantis,

non inlustratám quidem sed tribus verbis indicatam habemus Sat. I, 1, 120; etenim Crispinus quoque est aretalogus. Praeterea tecte quidem significata est similis utriusque hominis, Damasippi et Horatii, sors et via, qua ille ad philosophiam, hic ad satiram pervenerat. Quae Damasippus in foro ad medium Ianum (v. 18), ea Horatius ad Philippos in pugna videbatur certe perdidisse. — Satiram non ante a. 721 scriptam esse docet versus 180 coll. 185; eo enim anno Agrippa sponte sua aedilitate functus ingentem sibi civium approbationem liberalitate paravit. Neque multo post eum annum scriptam esse ipsa Agrippae laus ferre videtur. Horatius paulo ante Sabinam villam a Maecenate dono acceperat.

V. 1. *sic raro scribis*] Vehementer exprobrantis haec sunt, non interrogantis; excitatus enim sermo est Stoici in villam subito irrumpentis ac statim clamantis, quem mirabundus Horatius non prius interrumpit quam ad finem aliquem ipse decurrit v. 16. In bonis codd., veluti in tribus Bland. et Martin. apud. Cruq., repertum est *Si raro scribis*, in aliis *scribes*, unde Bentleius hanc constructionem fecit: *si ... scribes quid fiet?* Quem iniuria secuti sunt Doederlinius, Meinekius, Linkerus, Lehrsius, Fritsch. Haupt. Hirschfelder. (Quaest. Hor. p. 17). nisi quod Linkerus etiam coniecturam Meinekii *scribis tu, ut* recepit, Ritterus probata Meinekii coniectura *sic raro scribis tu ut*. Eckstein. Müller. Krüger. *si scribis*. Sed vulgata lectio non debebat relinqui, quanquam ita docuerunt etiam Holder. in edit. maiore et Keller. Epileg. p. 531; nam conditio ab hoc loco aliena est et futurum tempus *scribes* orationis vim valde minuit, neque in eo haerendum est, quod *scribis* alteram syllabam adiuvante caesura producit. Cuius quidem rei etiamsi in terminationibus secundae personae *praesentis* temporis aliud exemplum repertum non sit, tamen veri simile est, non esse aliam rationem quam formarum eiusdem personae in perfectis coniunct. et futuris II (Carm. III, 23, 3. IV, 7, 20. Epist. I, 6, 40. Sat. II, 2, 74. 5, 101); antiquitus etiam terminatio *is* (2 pers. sing. praes. act.) longam habuit vocalem, quam postea corripuerunt. Ita docuerunt Ritschelius, Fleckeisenus et Corssenus (Ueber Aussprache u. s. w. T. I. p. 359 ed. I). — *benignus*] Ut genetivum intellegas, compara similis notionis adiectivum *prodigus* Carm. I, 12, 37. I, 18, 16. Epist. I, 7, 42; benignus enim est qui liberalis, largus, etiam prodigus est. Epist. I, 5, 11. Carm. I, 17, 15. — *Saturnalibus*] quos dies Romani facetiis et ludis et conviviis dicabant. — *nil est*] Referenda sunt ad proximum versum, in quo inest excusatio, quam Damasippus ex Horatii mente et vultu quasi legere videtur. Nil est, quod culpantur cet. i. e. nihil expedit, quod cet. — *paries*] Qui sententiarum vel verborum penuria premuntur, culpam in calamis parietibusque inesse saepe solent clamare eosque exsecrationibus agere; est enim antiqua exsecratio: deos iratos habeat! illi deos iratos! Quibus verbis comice additur *atque poetis*, quoniam illi irati parietem, ad quem sedentes vel cubantes scribunt, pugnis caedere solent. Similiter Pers. 1, 106: „Nec pluteum cae-

Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere, miser. Vitanda est improba Siren
Desidia, aut quicquid vita meliore parasti,
Ponendum aequo animo.“ „Di te, Damasippe, deaeque
Verum ob consilium donent tonsore! sed unde
Tam bene me nosti?“ „Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo
Excussus propriis: olim nam quaerere amabam
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere

dit nec demorsos sapit ungues.“ — *minantis*] vide ad Epist. I, 8, 3. — *vacuum*] otiosum. — *tepido tecto*] Hieme enim celebrabantur Saturnalia. cf. Carm. II, 6, 17. Epist. I, 10, 15. 20, 19. — *Platona*] cuius libri pleni sunt Socraticae *εἰρωνείας*, quam satiricus poeta aemulabatur. De libris veterum, quos Horatius secum in villam duxit, cf. Sat. II, 6, 60 sqq. — *virtute relicta*] nihil iam scribendo. — *improba Siren*] quia blanda est et nocet. cf. Hom. Od. XI, 39. Hor. Epist. I, 2, 23 sq. — *vita meliore*] non desidiosa. Placuerat enim Stoico severo hominum iudici Horatiana satira, qua homines castigari magnopere gaudebat. — *parasti*] laudem et assensum bonorum hominum.

V. 16. *Damasippe*] Licinius Damasippus ut statuarum amator hortorumque emptor et venditor memoratur a Cicerone in epistulis. De Stoicorum barba vide ad Sat. I, 3, 133. Exspectare potuit Damasippus: Di deaeque te donent omnibus bonis et optatis; pro quo lepide substituitur *tonsore*. — *Postquam*] Haec Damasippi sunt usque ad v. 26. — *Ianum*] Iani dicebantur omnes arcus vel transitiones perviae; quales tres memorantur ad forum ex viis deducentes: summus, medius, imus. Ad medium sedebant faeneratores et argentarii. Epist. I, 1, 54. Cic. de off. II, 25. — *Sisyphus*] De hoc loco *Schneidewinus* egregie sic disputavit: „Pervulgata erat opinio, massam illam (aeris Corinthii) casu potius mixtam exstitisse quam arte temperatam. Capta enim per Mummium urbe et incensa perustis plurimis simulacris atque statuis fabulantur aeris auri argenti venas in commune fluxisse; ex qua massa catilla, paropsides, statuncula alia fecisse fabros. Sed qui unice vetustissima quaeque exosculabantur, aegre ferre debebant, quod aeris Corinthii ultra modum expetiti origo ad recentiora saecula detruderetur. Quo rationes vetustulas suas mirifice conturbari sentiebant. Igitur ut frustra vanitas sua illius fide narratiunculae redargueretur, perceptabant vel abditos angulos litterarum, si quid alicunde causae suae patrocinium invenirent. Nam statuas quidem ex aere Corinthi diu ante Mummium fieri solitas ex fide historiae docebant: anxie circumspectabant vasculorum amatores, ecquid ex testimoniis veterum monumentorum posset erui, quo planum fieret, insulsorum illam opinationem ne de vasculis quidem valere Corinthiis. Excitati ad quaerendum incidebant in Aeschylei Sisyphi *λεοντοβάμονα σκάφην χαλκήλατον*, quam cupide arripiebant. Nempe Sisyphus Aeolida Corinthi lavabat pedes haud dubie aere Corinthio. In eo autem *ζητήματι*

Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset;
Callidus huic signo ponebam milia centum;
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram: unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita." „Novi,
Et miror morbi purgatum te illius." „Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri capitisve dolore:
Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget."
„Dum ne quid simile huic, esto ut libet." „O bone, ne te
Frustrere: insanis et tu stultique prope omnes,
Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira
Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
Solatus iussit sapientem pascere barbam
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.

callide solvendo occupatum se fuisse ait Damasippus, quo probet, se vel arcana artium attigisse." Et: „intellegamus igitur, hoc sibi velle Damasippum, oculos se in virtutibus vitiisque artium expendendis exercitavisse." — *huic signo*] huic vel illi signo, quod quasi digito monstrat. — *Mercuriale*] Ergo hic quoque *Mercurialis* est; nova iterum cum Horatio se quodammodo comparandi ratio, quoniam poetae quoque Mercuriales viri. cf. Carm. II, 17, 29. *Mercuriales* collegium erant Romae mercatorum. cf. Liv. II, 27. — *novi*] Horatii sunt. De genetivo *morbi* cf. ad Carm. II, 9, 18. — *atqui*] Haec Damasippo tribuantur necesse est. *Morbus* enim ab Horatio positus erat pro vitioso illo coemendarum rerum studio; quod vocabulum a Stoico iocose assumitur ad significandum suum novum studium aliorum hominum res curandi, priori vel maxime contrarium. Horatius per totum sermonem brevissimus haec dicere non potest nisi male servatis partibus. — *mire*] Egregie adverbium sumptum est ex praecedenti verbo *miror*. Horatio mirum visum est, quod Stoicus vetere morbo liberatus sit; Stoicus acutius et mordacius, ut sibi videtur, respondet: „recte mirum, sed mire veterem novus secutus est morbus, ut solet fieri;" in quo inest id quod vult, tantum abesse ut mirum sit, ut soleant homines ex altero in alterum incidere morbum. Horkelius coniecit scribendum esse *maior novus*; qua coniectura, quanquam facillima est, loci natura mutatur. — *lethargicus hic*] qui ex lethargia expergefactus subito ad tantum vigorem rediit, ut ipsum medicum pugnis peteret. Nam „dum vitant stulti vitia, in contraria currunt." Sat. I, 2, 24. Quod cum diceret Stoicus, gestum imitabatur ferientis; inde iocose veritus Horatius: „dum ne quid simile huic, esto ut libet." Haec sola verba Horatii. Pronomen *hic* proponit exemplum, ut v. 23. 162. — *frustrere*] „Noli tu tibi timere; ego enim non sum insanus, tu insanis et omnes prope insaniunt." Iam adest quo voluit. — *Stertinius*] Epist. I, 12, 20, ubi Acro: „Stertinius philosophus, qui ducentos et viginti libros Stoicorum latine scripsit." — *Fabricio*] „Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus appellatur, iunctus

Nam male re gesta cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit et, „Cave faxis
Te quicquam indignum: pudor“ inquit „te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultities, quemcumque inscitia veri
Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges
Excepto sapiente tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes aeque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit, unus utrique
Error, sed variis inludit partibus; hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum

insulae Tiberinae.“ Comm. Cruq. Conditus est pons a. u. 692; Dio Cass. XXXVII, 45: „*τότε μὲν ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ ἡ γέφυρα ἡ λιθίνη ἡ εἰς τὸ νησίδιον τὸ τότε ἐν τῷ Τιβέριδι ὂν φέρουσα κατεσκευάσθη.*“ Hodie appellatur *Ponte dei quattro capi*. Vide *Reber*: „Die Ruinen Roms“ (ed. 1. 1863) p. 314 sq. — *operto capite*] ex more antiquo, quo qui mortem subibant caput velare solebant, ut Socrates apud Plat. Phaed. p. 118, Cyrus apud Xenoph. Cyrop. VIII, 7, 28, Caesar apud Sueton. Caes. 82 et sic Procop. Goth. III, 17: „*δήσας ἐπὶ τῷ προσώπῳ θοἰμάτιον τούτῳ τε τοὺς ὀφθαλμοὺς καλυψάμενος ἥλατο ἀπὸ τῆς γεφύρας ἐς τὸ Τιβέριδος ὕδωρ.*“ — *cave*] De littera *e* correpta cf. v. 117. Epod. 6, 11. Sat. II, 5, 75. Epist. I, 13, 19. — *inquiram*] Stoicorum more incipit a definitione insaniae.

V. 42. *quin*] nihil verbi addam i. e. nihil te impediam quin. cf. Sat. II, 2, 23. — *mala stultities*] De brevi syllaba ante *st* cf. ad Sat. I, 2, 30. Ceterum acute Meinekius: „offenderunt critici, neque iniuria, in *quem* . . *quemcumque*. Nihil tamen corruptum est, sed *cumque* ex altera parte etiam ad *quem* assumendum. Maiorem offensionis causam habet particula *et*, quae in tali orationis conformatione omitti solet, nec dubito quin scribendum sit *quem mala stultities quemcumque inscitia veri*.“ cf. v. 77. Epist. II, 3, 227. Epod. 16, 21. Catull. 39, 5: „renidet ille, Quicquid est, ubicumque est, Quodcumque agit, renidet.“ Duo codd. apud Kirchnerum *et* particulam non habent; sed neque Fritschius neque Kellerus cum Meinekio consentiunt. — *porticus*] *στοὰ ποικίλη* Athenis, in qua Zeno eumque qui secuti sunt docere solebant. cf. Epist. I, 4, 16. — *formula*] definitio, regula, *κανών*. — *utrique*] Sic omnes codd. Cruquii praeter Tons. et Silv.; in his et aliis *utrisque*, quod Heindorf. Doederlin. Teuffel. Holder. Fritsch. probarunt, non probarunt Krüger. Müller. Eckstein. Keller. (epileg. p. 534.) — *caudam trahat*] „Solent pueri petulantes nescientibus a tergo caudam suspen-

Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
Ut rupes fluviosque in campo obstare queratur;
Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica,
Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
„Hic fossa est ingens, hic rupes maxima; serva!"
Non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,
Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
„Mater, te appello," clamantibus. Huic ego vulgus
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor. Esto.
„Accipe quod nunquam reddas mihi," si tibi dicam,
Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors
Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae

dere, ut velut pecus caudam trahant." Porphyr. Facere id solent potissimum fatuis hominibus. — *Est genus unum*] Contrarius est error hominum; nam dum alii vident timentque pericula quae nulla sunt, alii nihil omnino vident ruuntque per omnia etiam periculosissima; *timentis* autem et *ruentis* (v. 57) sunt masculini generis. — *campo*] Martio. Carm III, 1, 11. — *nihilum*] in prosa oratione substantivum est, apud poetas interdum adverbii vice fungitur. — *clamet*] etiamsi clamet. — *amica*] Alii ut Keller. Müller. Krüger. Eckstein. non bene coniungunt *amica mater*; ita enim matri accedit epitheton languidum ac nullius plane ponderis. Horkelius, ne amica primo loco ante ipsam matrem et uxorem nominata turpissimam notam homini inureret, ex coniectura scripsit *anicla mater* i. e. vetula mater. Inde Lehrsius transposuit: *honesta mater*, *amica soror*. Sed nominantur omnino qui cari sunt et libenter audiuntur inter quos omnes consulto primum obtinuit locum amica, ultimum uxor; nec omnes qui nominantur eundem hominem circumstant a periculisque defendere conantur; alium alii cari cognatique arcent, omnes tamen frustra. — *Fufius*] Pacuvius tragoediam scripserat nomine Ilionae, Priami filiae, Polymestoris Thracum regis uxoris. Quae cum filium Deiphilum pro fratre Polydoro, Polydorum pro filio educasset, Polymestor pater, qui Polydori opibus potiri vellet, excisa Troia filium Deiphilum pro Polydoro occidit. In hac igitur fabula Deiphili umbra ex inferis rediens matrem Ilionam dormientem de sepultura appellabat. Iam cum olim Fufius actor Ilionam ageret somnumque simulare deberet, factum est ut vino ebrius vere dormiret atque ab altero actore Catieno, Deiphilum agente, frustra appellaretur. Cic Tusc. I, 44, 106. — *edormit*] vide ad Sat. I, 6, 13. Est iocose dictum *Ilionam edormit* pro Ilionam dormit i. e. dormiendo imitatur et crapulam edormit. — *similem*] errorem. cf. Sat. II, 2, 53. De coniunctis verbis *errorem insanire* cf. Carm. IV, 9, 19 *pugnare proelia*. — *insanit veteres*] ex alterius mente haec inter-

Nodosi tabulas centum, mille adde catenas;
Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in ius malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo avis, modo saxum et cum volet arbor.
Si male rem gerere insani est, contra bene sani;
Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perelli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire atque togam iubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione
Aut alio mentis morbo calet: huc propius me
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multo pars maxima avaris;
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

posita, ut cogitando quasi supplendum sit: dicat aliquis. — *Mercurius*] κερδῷος, lucri dator.

V. 69. *a Nerio*] Scribere ab aliquo idem fuit quod *per scripturam dare* (durch Anweisung auf Jemanden zahlen). Credit igitur aliquis *decem* i. e. decem milia sestertium (ex more ICtorum certo numero pro incerto), sed ita, ut solvantur non *ex arca* vel *de domo* (aus eigner Kasse), sed a trapezita sive argentario (Banquier) Nerio; in qua re summa propter argentarii diligentiam cautio inesse videbatur. Sed qui credit, illa cautione non contentus, addit etiam *tabulas* (syngraphas, chirographa, Schuldverschreibungen) admodum nodosi i. e. callidi ac providi faeneratoris Cicutae; addit alias insuper cautiones (mille catenas), tamen fallet eum debitor nec quicquam sibi creditum esse evincet, cum non minore sit astutia quam Proteus quondam fuit. — *Cicutae*] Perellius faenerator ob asperitatem et amaritudinem Cicuta nominatus; nodosus est, quia optime calluit nodos et formulas iuris. — *catenas*] cautiones. — *alienis malis*] Hom. Od. XX, 347. Est ita ridere tanquam malae essent non suae sed alienae, malis non parcere. Alia quae excogitata est interpretatio, ut sit *clam ridere, malis a risu alienis ridere* s. *ridere, ut creditor non sentiat*, ea non potest ferri, propterea quod, nisi astutus debitor effuse rideat, cum eius insolentia omnis abiciatur loci venustas. — *fiet aper*] Hom. Od. IV, 455 sqq. — *dictantis*] „credentis; quia cum damus dicimus: „scribe cautionem pro ea pecunia." Comm. Cruq. — *rescribere*] solvere. vide ad Carm. III, 29, 54. Terent. Phorm. V, 9, 28: „Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi Argentum rursus iube rescribi, Phormio." — *audire*] Iam relicto Damasippo omnes mortales insanire ut demonstret Stertinius se accingit, primum his quinque versibus cunctos comprehendens, deinde a versibus 82 de avaritia dicturus. — *togam componere*] plicas togae recte disponere; de discipulis, qui togas in plicaturas componunt, ut longam, quam exspectant, magistri orationem attentis auribus et animis excipere possint. — *pallet*] quia quasi aeger est. Pers. 4, 47: „Viso si palles, improbe, nummo." — *ellebori*] Est veratrum nigrum, quod melampodium dicitur; de quo Plin. N. H. XXV, 5: „Nigrum medetur paralyticis, *insanientibus*, hydropicis cet." Epist. II, 2, 137. A. P. 300.

Heredes Staberi summam incidere sepulcro,
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,
Frumenti quantum metit Africa. „Sive ego prave
Seu recte hoc volui, ne sis patruus mihi.“ Credo
Hoc Staberi prudentem animum vidisse. „Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Heredes voluit?“ Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent; quas qui contraxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex
Et quicquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
Graecus Aristippus, qui servos proicere aurum

Anticyra urbs est in Phocide. Strab. IX, 3: „*Ἀντίκιῤῥα, ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην. Καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ.*“ Scylax: „*Δελφοὶ πόλις καὶ Ἀντίκυρα πόλις, οὗ βέλτιστα ἐλλεβορίζονται· παράπλους δ' ἐστὶ τῆς Φωκέων χώρας ἥμισυ ἡμέρας.*“ — *Staberi*] Staberius homo fuit avarus, qui tantopere opibus suis delectabatur, ut heredes magno proposito damno quid quisque accepisset monumento inscribere iuberet. — *damnati*] testamento; sumptum ex formula in monumentis frequenti, veluti: Heres meus uxori meae dare *damnas* esto. Sic saepe apud ICtos, ut „si heres in testamento quid vendere *damnatus* sit.“ — *Arri*] cf. v. 243. Q. Arrii filii luxuriosi patre mortuo splendidissimum epulum funebre paraverunt. Carpitur igitur alter fratrum. — *Sive ego prave*] Reprehensus sic dicere possit Staberius. — *credo*] cum ironia positum, ut saepe. — *vidisse*] statuisse, iussisse. — *quoad*] monosyllabum est. — *perisset*] Sic ex bonis codd. cum Müller. Teuffel. Krüger. Eckstein. scribendum; alii, ut Keller. Fritsch., *periret*. — *contraxerit*] vulgo *construxerit*. Sed *contraxerit* legitur in omnibus codd. Cruq., exceptis duobus, praeterea in aliis bonae notae; et praeferendum videtur, quia in contrahendo inest dolus, labor, cura consiliumque corradendi et coacervandi divitias. Apul. Met. IX: „non parvas contraxerant pecunias.“ Plin. N. H. VI, 27: „ibi soli mortalium in odio contrahunt; id defodiunt, ne quo cui sit in usu.“ ibid. X, 20 de pavone: „omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos.“ Alterum *construxerit*, quo magis est vulgare (cf. Sat. I, 1, 44), eo facilius in rarioris elegantiorisque verbi locum potuit reponi; tamen placuit Kellero, Fritschio, Müllero, Eckseinio, Krügero, qui comparant Sat. I, 1, 44. — *sapiensne*] Se ipsum interrogat Stoicus. cf. Cic. Paradox. prooem. 3: „Cato enim

In media iussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes? Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharae nec Musae deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis, delirus et amens
Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris;
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca;

Stoice solet *oratoriis ornamentis adhibitis* dicere." Fritschius coniunxit: *sapiensne etiam? Et rex cet.*; cur ita, non dixit. Nec quicquam causae video. — *et rex*] Contrarium lege Sat I, 3, 124 sq. Epist. I, 1, 106.

V. 103. *litem*] Se ipse corrigens contrariis exemplis rem dirimi posse negat; utendum esse talibus, quae de veritate nihil iam relinquant dubitationis. Quare cum ex logicorum praeceptis non liceat, incertam rem alia non magis certa explicare, tria addit certissima. — *citharas*] cf. Arrian. Epist. 4, 8, p. 632: „*οὐδεὶς ἐρεῖ, Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆκτρον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ.*" — *scalpra*] *σμίλη*, culter sutorum. — *formas*] lignei sunt pedes, quibus utuntur sutores; *καλόπους*. — *aversus*] Carm. II, 4, 19. Quintil. VII, 1, 11: „defensioni aversior;" *mercaturis* igitur tertius casus est. — *qui discrepat*] Sic optimi codices, et recte. cf. v. 260. 275. 311. Ex initio ipsius verbi *discrepare* facile accrescere potuit *d* littera, unde quod in aliis editionibus est *quid* factum videtur. — *sacrum*] Sat. I, 1, 71. — *contingere granum*] Blanda quidem est et ingeniosa Meinekii coniectura *confringere*; scilicet Horatianae elegantiae esse negavit, tam brevi intervallo verbum *contingere* iterari. cf. v. 110. At vocabulum consulto repetitum non potest expelli nisi in detrimentum totius sententiae. Fuit etiam qui *contundere* scribere vellet; non maiore iure. — *nihil est*] quid dico? non satis est dixisse *mille cadis*, dicendum *tercentum milibus*. — *acetum*] mutatum vinum, vappam tam acrem ut acetum. — *unde-octoginta*] de verbo diviso cf. ad Sat. I, 2, 62. Horkelius, cui nimis accurata et paene anxia aetatis definitio ab hoc loco aliena videretur, ne *stramenta* epitheto carerent, suspicatus est vel contra codd.

Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
Unguere si caules oleo meliore caputque
Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis
Incipias servosve tuos, quos aere pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae:
Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es. Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro ut demens genetricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?

et scholia scribendum esse *udis Octoginta*; cui obtemperavit Lehrsius. Meinek. elegantius coni. *ulvae*, quod Muellerus recepit. Doederlin. Holder. in vulgata conquieverunt; Peerlkampii coniectura *ultra* pro *unde* ab Ecksteinio recepta est. — *stramenta*] contraria sunt *stragulae* vesti i. e. tapetibus pretiosis ac mollibus. — *tun sanus*] „Tu profecto sanus non es; quanquam bene scio populo eos solos insanos videri qui raris, non vulgaribus vitiis laborent; veluti si quis populum saxis caedat vel magno pretio emptos servos vulneret, eum omnes insanum habebunt, verum si quis uxorem matremve laqueo vel veneno clam tollat, is quoniam in media urbe Roma veneficis referta vulgare facinus commisit neque apertam ut Orestes vim matri intulit, plurimis insanus non videbitur.“ cf. Epist. I, 1, 101. — *periuras*] Sic Orelli. Müller. Krüger. Keller.; alii ut Holder. Fritsch. *peiuras*; Eckstein. *peieras*. cf. v. 164. Sat. II, 5, 15. — *servosve tuos*] Sic codd. longe plurimi et optimi, etiam veteres editiones. Sed „si semel, inquit Bentleius, tuos dixeris, nihil attinet illa adicere *quos aere pararis*, ut ne addam *servos tuos quos* κακοφωνίᾳ sua aures offendere et vulnerare.“ Itaque coniecit legendum esse *servosne, tuo quos*; ingeniose quidem, sed falsis rationibus motus. Nam illa *quos aere pararis* causam habent, unde magna in servis vulnerandis insania intellegatur: quanquam, inquit, servos tuos magno tibi pretio parasti, tamen nunc vulneras tibique ipse damnum paras. De κακοφωνίᾳ vix dicendum erat. Bentleium secuti sunt Haupt., Meinek., Linker., Krueger., Kirchner., Lehrs., Keller. (Epileg. in extrema pagina); vulgatam probarunt Doederlin., Ritter., Mueller., Holder., Fritsch., Eckstein. — *pueri*] vide ad Sat. I, 1, 85. — *clamentque*] De transposita particula *que* vide ad Carm. II, 7, 25; exemplis ibi collatis adde praeter hunc locum versus 157. 160. 182. 242. Sat. II, 7, 64. — *incolumi capite es*] ex opinione vulgi. — *male tutae mentis*] i. e. insanus.

Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit quod tu reprehendere possis:
Non Pyladen ferro violare ausus ve sororem
Electram, tantum maledicit utrique vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
Iam circum loculos et claves laetus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit; addit et illud:
„Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.“
„Men vivo?“ „Ut vivas igitur, vigila: hoc age.“ „Quid vis?“
„Deficient inopem venae te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? agedum, sume hoc tisanarium oryzae.“

V. 139. *Pyladen*] Orestis exemplum Stoicis fuit usitatissimum; inde etiam apud Persium 3, 118: „Non sani esse hominis non sanus iuret Orestes.“ Ceterum ratio hic habita est Orestis Euripidei v. 264, quo Orestes Furiam appellat sororem (*μί' οὖσα τῶν ἐμῶν Ἐριννύων*). — *splendida bilis*] „Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*.“ Orellius. cf. Pers. 3, 8 „turgescit vitrea bilis.“ — *pauper argenti*] Sat. I, 1, 79. cfr. Carm. III, 16, 28. Iam reiecta populi de insania opinione ad avarum Stertinius redit eumque eo profectum esse ostendit insaniae ut opes ipsa vita cariores habeat (v. 142—159). Opimius nomen est hominis ignoti. — *Veientanum*] vile vinum. — *trulla*] qua vinum ex cratere in pocula infunditur. Campana vilis est. Vide ad Sat. I, 6, 118. — *erigit*] corpus aegroti; cf. Sat. II, 8, 58. — *hoc age*] Sumpta verba a praecone in sacris incipiendis ad excitandos hominum animos, ne aliarum rerum cogitatione distraherentur. — *quid vis*] Opimii sunt verba. — *inopem*] defectum viribus, prorsus exhaustum. — *ingens fultura*] Senec. Epist. 95: „vino fulcire venas cadentes.“ Lucret. IV, 868: „Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus.“ *Ingenti* autem opus est fultura, quia plane exhaustus est homo. Alii tamen quibus ineptum videbatur, graviter aegrotantis hominis curationem ab athletico victu incohare nec veri simile, oryzae tisanarium ingentem fulturam praebuisse, locum emendandum esse putarunt, Bentleius: *praesens*, Markland.: *ingesta*, Sanado: *instans*, Horkelius: *id genus*. — *tisanarium*] sorbitio ex fervente aqua et oryza, saepius hordeo, facta. Oryzam ea aetate ex

„Quanti emptae?" „Parvo." „Quanti ergo?" „Octussibus." „Eheu!
Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?" —
Quisnam igitur sanus? „Qui non stultus." Quid avarus?
„Stultus et insanus." Quid? si quis non sit avarus,
Continuo sanus? „Minime." Cur, Stoice? „Dicam."
Non est cardiacus — Craterum dixisse putato —
Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est periurus neque sordidus; immolet aequis
Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax;
Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
Dones quicquid habes, an nunquam utare paratis?
Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
Antiquo censu, gnatis divisse duobus
Fertur et hoc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: „Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,

Aegypto ad usus medicorum apportabant. Ceterum antepaenultimam syllabam, natura brevem, produxit Horatius, ut versui satis faceret. Tisanarium deminutiva forma est, qua consulto utitur medicus, ne nimis perterrefaciat avarum aegrotantem. Plin. N. H. XVIII, 7, 71: „Indi maxime oryza gaudent, ex qua tisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo." — *morbo*] morbi curatione; suas enim putat opes minores esse quam quibus possit curatio praestari, cum tisanarium iam octo assibus constet. Dicit igitur medicum, a quo defensus sit a rapinis heredum, nunc se perdere pretiosis medicamentis. — *cardiacus*] qui ex stomacho laborat; *καρδία* enim non *cor* tantum, sed etiam os ventriculi est. — *Craterum*] quo nobili medico usus iam erat *Atticus*. Cic. ad Att. XII, 14. — *tententur*] Sic antiquissimi codices quos Mueller. quoque et Holder. secuti sunt, alii ut Lehrs. Krüger. *tentantur*. Coniunctivus causam habet cur neget medicus; ex cuius animo melius haec proferuntur quam simpliciter adduntur a Stoico. Epist. I, 6, 28 idem prope versiculus legitur; ibi autem recte codices indicativum tuentur. Hauptio si credimus, versiculus ex epistula I, 6, 28 huc ab interpolatore translatus est; Carolus contra Frid. Hermannus ex hoc loco in epistulam intrusum esse adfirmavit. Servabimus versum in utroque loco, quanquam Hauptio Meinekius et Linkerus assentiuntur. — *aequis*] cf. Carm. II, 4. 16. III, 23, 4. — *audax*] mala enim ambitio (v. 78) homines impellit ad quidvis audendum. — *barathrone*] largitionibus, quibus popularis aura captatur. Id qui facit, non melius facultatibus suis utitur quam avarus, qui intactas eas servat. Cur ita, exemplo Servii Oppidii probatur. — *divisse*] cf. v. 273. Sat. I, 9, 73. I, 5, 79. — *antiquo censu*] Recte Acron: „quia si quis antiquitus duo praedia habebat, dives censebatur." Quanquam

Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors,
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,
Tu cave ne minuas, tu ne maius facias id,
Quod satis esse putat pater et natura coercet.
Praeterea ne vos titillet gloria, iure
Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve
Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in Circo spatiere et aëneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;
Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem."
Ne quis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
„Rex sum." Nil ultra quaero plebeius. „Et aequam
Rem imperito; ac si cui videor non iustus, inulto
Dicere quod sentit permitto." Maxime regum,
Di tibi dent capta classem reducere Troia!

Oppidium non antiquo tempore vixisse v. 185 ostendit.

V. 172. *sinu laxo*] ex quo facile poterant excidere. Quod deinde positum est *ludere vidi*, intellegendum de iis ludis puerorum, quo res perdi poterant; hos vitio dat pater, non item reliquos. — *cavis*] Sat. II, 6, 81. 116. — *Nomentanum*] cf. Sat. I, 1. 102. De Cicuta vide supra v. 69. — *intestabilis*] Etsi proprium est de eo cui interdictum est iure testandi, testamenti faciendi vel testamento aliquid accipiendi, tamen saepe apud Tacitum et Plinium legitur pro *detestabilis, exsecrandus*. Sall. Iug. 67: „Turpilius improbus *intestabilisque* esto." — *in cicere*] Significantur ludi aedilium, quibus cibaria distribuebantur plebi. — *et aëneus*] Voc. aëneus semper quattuor efficit syllabas; quapropter plurimorum codicum auctoritate relicta cum Bentleio, Holdero, aliis scripsi *et* pro *aut*. — *stes*] cf. Carm. IV, 1, 19. Vergil. Bucol. 7, 31. 35. Plut. Brut. 1: „*Ἰούνιον Βροῦτον ἀνέστησαν ἐν Καπιτωλίῳ χαλκοῦν οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι.*" — *latus*] ut Epod. 4, 7. — *imitata leonem*] Ad hunc usque locum pergit Oppidii oratio ad filios. Qua absoluta Stoicus pergit in demonstranda ambitionis insania, et ut summos etiam homines eodem vitio laborare ostendat, summum et nobilissimum inter omnes reges Agamemnonem arcessit et explorat (v. 187—223). In quo loco noli credere, fingi ab Horatio colloquium inter Agamemnonem et gregarium militem; immo vero ipse Stertinius est qui alloquitur Agamemnonem et Stoicorum vivida disputandi ratione ex eiusdem sententia et persona sibi ipse respondet. Stoicum arcessere omnes legimus v. 80 sq. — *humasse*] perfectum ex antiqua legum formula. — *di tibi dent*] cf. Hom. Il. I, 18.

Ergo consulere et mox respondere licebit?
„Consule.“ Cur Aiax, heros ab Achille secundus,
Putescit, totiens servatis clarus Achivis,
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
„Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.“
Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa,
Rectum animi servas? „Quorsum?“ Insanus quid enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Uxore et gnato: mala multa precatus Atridis,
Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
„Verum ego, ut haerentes adverso litore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.“
Nempe tuo, furiose. „Meo, sed non furiosus.“

— *reducere*] Sic omnes prope codices, quos etiam Holder. secutus est. Alii, ut Haupt., Meinek., Linker., Mueller., Lehrs. maluerunt *deducere* i. e. domum ducere. *Reducere* una tantum littera *d* scribendum esse, etiam ubi producatur syllaba, docuit Brambachius. cf. infra 294; tamen *redducere* Holder. Fritsch., non Krüger. aut Eckstein. — *ab Achille*] Hom. Il. II, 768. Verg. Bucol. 5, 49. — *Priami*] Hom. Il. I, 255. — *mille ovium*] Genetivum intelleges, cum *mille* substantivum quoque nomen esse memineris; alia exempla non ita rara sunt: Cic. Mil. 20, 53. Corn. Nep. Dat. 8, 3. Agamemnonis hi duo versus sunt. — *clamans*] minitans; consulto hoc verbum in fine versus positum, quo clarius eluceat discrimen inter Agamemnonis factum et Aiacis. Apud Eurip. Iphig. Taur. 859: „*οὗ* (in Aulide) *μ'* (Iphigeniam) *ὥςτε μόσχον Δαναΐδαι χειρούμενον ἔσφαζον.*“ — *rectum animi*] rectam mentem, *τὸ ὀρθόν*. — *quorsum*] quorsum haec spectant, inquit Agamemno. Holder. cum Botheo *cursum* (rectum animi cursum) contra codd. — *uxore*] Tecmessa; filius fuit Eurysaces. — *ipsum Ulixen*] cui vel maxime irasceretur.

V. 205. *adverso litore*] est Troiae e regione oppositum. Agamemnonem refellens v. 208 Stertinius paulatim ad generalem disputationem relabitur; colloquio quidem finito insania tamen Agamemnonis usque ad finem totius loci v. 223 lepida *ἀντιθέσει* filiae et agnae festive describitur. — *species alias*] Species sunt cogitationes et opiniones animo conceptae Cic. Acad. I, 8: „Hanc illi *ἰδέαν* appellabant iam a Platone ita nominatam; nos recte speciem possumus dicere.“ Insequens vocabulum *veris* sumptum est ex tribus quattuorve antiquissimis codicibus; reliqui prope omnes *veri*, pauci *vero*. Qui *veri* legunt, iis necessitas omnino imposita est coniungendi verba *veri scelerisque tumultu*; quo facto rectam explicationem specierum *aliarum* invenire non possunt, cum *alius* neque sit *inter se diversus* neque *alienus* (fremde Gebilde *Kirchner*) neque quicquam efficias si addere velis *atque eas quae hominibus esse solent*.

Qui species alias veris scelerisque tumultu
Permixtas capiet, commotus habebitur; atque
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Aiax cum immeritos occidit, desipit, agnos;
Cum prudens scelus ob titulos committis inanes,
Stas animo et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem ut gnatae, paret ancillas, paret aurum,
Rufam aut Pusillam appellet fortique marito
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? Ne dixeris. Ergo ubi prava
Stultitia, hic summa est insania; qui sceleratus,
Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.

Veris ablativus est de quo compara Epist. I, 16, 20. II, 1, 240. Eandem prorsus explicationem nunc video obtineri a Madvigio Advers. II. p. 60: „species a veris diversas.“ Sententia est: qui species capiet veritati contrarias (glossa antiquiss. cod. Bland.) et conturbatione malae cupiditatis (*sceleris*, cf. v. 218. *vitium*) confusas, is mente captus habebitur. Haec sententia Aiacem non minus attingit quam Agamemnonem, nec opus videtur emendatione. Horkelius coniecit: *cerebrique tumultu*, quod probavit Lehrsius. cf. Carm. II, 16, 10. Quintil. VII, 2, 44: „An etiam, si nulla ratione ductus est, impetu raptus sit et absque sententia. Nam vulgo dicitur: scelera non habere consilium.“ Recte iam *Ascensius*: „sceleris i. e. iniquitatis; permixtas i. e. confusas; tumultu i. e. turbatione.“ — *commotus*] mente captus; movetur animus libidinibus et perturbatur. cf. v. 278. — *prudens*] Consulto ex v. 206 repetitum. — *committis*] Sic uno excepto omnes codd. Cruq. et alii, quos ut deseramus cum aliisque (Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Krueger., Kirchner., Mueller., Lehrs., Holder., Eckstein., Fritsch., Krüger.) scribamus *admittis*, nihil est quod possit suadere. Dicebant committere flagitium, caedem, furtum, similia; nec quicquam cacophoniae inde exoritur, quod *cum* praecedit et quattuor versibus ante *commotus*. — *stas animo*] bene ponitur contra illud *commotus habebitur*. — *cor*] sedes adfectionum et cupiditatum, ut Carm. I, 23, 8. A. P. 98. Hom. Il. IX, 646. — *Rufam aut Pusillam*] nomina blanda et ὑποκοριστικά. — *interdicto*] Ex lege XII tabularum praetor furioso bonis interdicebat et curatorem constituebat ex agnatis. cf. Epist. I, 1, 102. — *vitrea fama*] vide ad Carm. I, 17, 20. — *Bellona*] Tibull. I, 6, 45: „Haec ubi Bellona motu est agitata, nec acrem Flammam, non amens verbera torta timet. Ipsa bipenne suos caedit violenta lacertos Sanguineque effuso spargit inulta deam.“ Significantur fanatici ex aede Bellonae, qui furiosorum more saltantes destrictis gladiis sese cruentabant, praecipue a. d. IX. Kal. April., qui dies inde *sanguinis dies* appellabatur.

V. 224. Iam tertium genus insa-

Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes;
Verba facit leno: „Quicquid mihi, quicquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras."
Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus;
„In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
Cenem ego, tu pisces hiberno ex aequore verris;
Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantundem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte vocata."
Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,
Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto

norum arcessitur. cf. v. 79. — *vincet ratio*] Sat. I, 3, 115 coll. infra 250. — *edicit*] tanquam praetor per praeconem vel tabula publice posita. — *Tusci vici*] ubi lenones habitabant, de quibus Plaut. Rud. III, 2, 38 (651): „Fraudis, sceleris, parricidi, periuri plenissumus, Legirupa, inpudens, inpurus, inverecundissimus: Uno verbo absolvam, leno est." Vide ad Sat. I, 9, 35. — *fartor*] qui aves saginat, ὀρνεοτρόφος. Alii botularium intellegere malunt. Cic. de off. I, 42. — *Velabro*] „locus Romae, ubi prostabant omnia quae ad victus rationem et delicias pertinebant." Comm. Cruq. — *macellum*] ubi caro, pisces, obsonia vendebantur. Epist. I, 15, 31. Terent. Eun. II, 2, 24: „ad macellum ubi advenimus, Concurrunt laeti mihi obviam cuppedinarii omnes, Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores." — *Quid tum?*] Meinekii coniecturam *ut venere freq.*, probarunt Linker. Mueller. Lehrs., reiecerunt Teuffel. Holder. Doederl. *Qui cum* Bentl. et cum eo Müller. Eckstein. — *leno*] „Apud luxuriosum leno primum loquitur tanquam patronus omnium nebulonum." Comm. Cruq. — *Lucana*] In saltibus Lucaniae optimi apri; cfr. Sat. II, 8, 6. — *hiberno*] cf. Sat. II, 2, 17. — *pisces verris*] everriculo. — *segnis*] acerbissime dictum ut supra v. 233 *aequus*. — *decies*] centena milia sestertium. — *Aesopi*] tragici actoris et Ciceronis amici. — *Metellae*] Caecilia Metella, uxor P. Cornelii Lentuli Spintheris, repudiata ab eo a. u. c. 709. — *solidum*] integram summam decies sestertium (16000 Mark Germ.) Plin. N. H. IX, 35 ubi Cleopatram detractum ex altera auricula unionem aceto dilutum absorbuisse et sic uno haustu decies sestertium consumpsisse narravit, „prior, addit, id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres." — *exsorberet*] Alii ut Orellius ex codd. *obsorberet*, alii *absorberet* ut Fritsch. Krüger. Eckstein. Müller. Holder. Keller. Cruquius tamen *exsorberet*, de suis codd. nihil admo-

Diluit insignem bacam: qui sanior ac si
Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coemptas,
Quorsum abeant? Sani ut creta an carbone notati?
Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in harundine longa
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quicquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quaero, faciasne quod olim
Mutatus Polemon, ponas insignia morbi,

nens, ita ut suspiceris, in omnibus eum id quod scripserit repperisse. Vide etiam ad Sat. II, 8, 24. — *Arri*] vide supra v. 86. — *pravorum et*] vide ad Carm. I, 2, 9. — *luscinias*] Plin. N. H. X, 29: „Servorum illis (lusciniis) pretia sunt et quidem ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex candidam alioquin, quod est prope inusitatum, venisse, quae Agrippinae, Claudii principis coniugi, dono daretur.“ Ceterum pronuntia tribus syllabis. Vide ad Carm. III, 4, 41. — *prandere*] Sic prandere non ponitur contra cenam, sed videtur generale vocabulum esse de quovis epulo. Epist. I, 17, 13. A. P. 340. — *sani ut*] Scribendum putavi *sani ut creta an carbone notati?* Sic etiam Holder. Fritsch. De particula *ut* Gesnero quoque probata dubitari nequit. cf. Sat. I, 3, 89. Ovid. Am. III, 11, 12: „Excubui clausam *servus ut* ante domum.“ Deinde *notati* quoque participium, in multis et optimis codd. repertum, recte se habere videtur, dummodo alteram interrogationem quam proxime cum superiore coniungas: quorsum abeant, postquam utra ratione, creta ut sani an carbone, notati sunt? Et bene iam Bentleius: „non abeunt ablegati ad insanos, *notandi* carbone; sed iam tum *notati* illuc deportantur.“ Meinekius: *sanin* creta an carbone *notandi?* Haupt. Linker. Mueller. Lehrs. Eckstein. Krüger. *sanin* et *notati*; idem Teuffelius praetulit; contra Doederlinius sic: *sani ut* .. *notandi*; Ritter.: *sani* creta an carbone *notati?* Duentzer: *sanin? creta an carbone notandi?* Pers. 5, 108: „Illa prius creta, mox haec carbone notasti.“ Vide ad Carm. I, 36, 10.

V. 247. *aedificare*] „Haec solent a pueris factitari. Tibull. II, 1, 23: »Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni, ludet et ex virgis exstruet ante casas.« Conatur autem ostendere puerilius esse amare viro barbato quam hos ludos pueriles ludere.“ Lambin. Luxuriosis etiam adnumerandi sunt qui amore meretricum uruntur; de horum insania disputatur vv. 247—280. — *ludere par impar*] Graece ἀρτιάζειν. Plut. Symp. IX, 12 extr.: „*τῶν ἐρωτώντων πότερα ἄρτια συνειληφότες ἢ περιττὰ συντείνουσιν.*“ — *ludas opus*] opus serium ludendo imiteris. — *Polemon*] „Iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et

Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
„Sume, catelle;“ negat: si non des, optet: amator
Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
Invisis foribus? „Nec nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit; revocat: redeam? Non, si obsecret.“ Ecce
Servus non paulo sapientior: „O ere, quae res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore haec sunt mala, bellum,
Pax rursum: haec si quis tempestatis prope ritu
Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
Reddere certa sibi: nihilo plus explicet ac si
Insanire paret certa ratione modoque.“
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?

unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invectus in luxuriam coegit Polemonem paenitere sui et coronas abicere: qui postea tantus in philosophia (Academica) exstitit, ut dignus existimatus sit qui Xenocrati succederet.“ Comm. Cruq. — *fasciolas*] „fasciolae ornamenta quaedam sunt bracchiorum, pedum, articulorum vel vittae; *cubital* pulvillus qui cubito cenantis supponi solebat; *focalia* collaria ad fovendum collum et fauces.“ Idem. — *impransi*] sobrii. Sat. II, 2, 7. — *catelle*] blanda allocutio. — *optet*] Sic recte recentissimi editores pro *optat*, quod ante Bentleium praeferebatur. — *qui distat*] cf. v. 108. — *agit*] De producta altera syllaba cf. ad Carm. III, 5, 17. 24, 5. — *Nec nunc*] Totus locus sumptus est ex Terentii Eunucho I, 1, 1: „*Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem, Cum arcessor ultro? an potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias? Exclusit, revocat. Redeam? non, si me obsecret.*“ Haec ibi Phaedria; cui servus Parmeno v. 12: „*Ere, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore haec omnia insunt vitia, iniuriae, Suspiciones, inimicitiae, indutiae, Bellum, pax rursum; incerta haec si tu postules Ratione certa facere, nihilo plus agas, Quam si des operam ut cum ratione insanias.*“ Ceterum *nec nunc* recepi ex bonis codd., nam quod scriptum est in aliis codd. *ne nunc*, id refellitur consuetudine Latina, quae *ne* particulam pro *ne-quidem* aspernari videtur. Imitatus est Persius 5, 172: „quidnam igitur faciam? *Nec* nunc, cum accersat et ultro Supplicet, accedam?“ quanquam ibi eadem varietas lectionum reperitur. — *Picenis*] Sat. II, 4. 70. — *gaudes*] quia

Quid? cum balba feris annoso verba palato,
Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiae atque ignem gladio scrutare. Modo, inquam,
Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
Cerritus fuit? an commotae crimine mentis
Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat et, „Unum, —
Quid tam magnum? addens — unum me surpite morti;
Dis etenim facile est," orabat, sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
„Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,"
Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
„Frigida si puerum quartana reliquerit, illo

faustum inde amoris augurium capis. Est lusus amantium. — *feris*] quia a palato verba repercutiuntur. — *ignem gladio scrutare*] Imago Pythagorica πῦρ μαχαίρᾳ μὴ σκαλεύειν. Est insanos tumultus mentis concitare. Sententia est: „Nugis adde cruenta facinora atque ardorem cupiditatis auge etiam crudelitate." — *Modo*] coniungenda particula est cum *percussa*. *Inquam*, quod adfirmantis est, additur, quia exemplo Marii praecedens generalis sententia explicatur. Frankii coniectura: „*scrutare modo, in quem Hellade* cet.", blanda quidem est, sed illud offendit, quod, cum *gladio* vocabulum in generali sententia positum sit, idem relativo *quem* in specialem violentius transfertur. In MSS. nulla est varietas. Haupt., Meinek., Linker., Doederl., Lehrs., Eckstein. receperunt *in quem*; Ritter. coniunxit „*scrutare modo, inquam*." — *Hellade*] Acron: „Marius quidam ob amorem Helladen quandam puellam occidit, cum ab ea contemneretur, et se postea maerore praecipitavit." — *cognata vocabula*] non multum diversa; scelus enim ab insania non multum distat ex Stoicorum doctrina. Meinek. et Lehrs. receperunt Horkelii coniecturam *non nata*.

V. 281. Transit ad quartum genus insanorum (v. 281—295); vide supra v. 79. Duo superstitionis exempla inter se contraria ponuntur, unum libertini (281—287), alterum insanae matris (288—294). — *circum compita*] ubi Lares Praestites positi erant. — *quid tam magnum?*] „Non magnam, ait, rem postulo; ut unum saltem ex tot milibus morti eripiatis; vobis certe, o di, hoc factu facillimum est." Bentl. — *litigiosus*] Digest. XXI, 1, 1: „Aiunt Aediles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores quid morbi vitiive cuique sit, quis fugitivus errove sit noxaeve solutus non sit, eaque omnia, cum ea mancipia veneunt, palam recte pronuntianto." cf. Epist. II, 2, 2 sqq. — *Meneni*] „Menenius fuit illis temporibus insanus. Unde Meneniae stultitiae vel ineptiae." Porphyr. — *cubantis*] vide ad Sat. I, 9,

Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
In Tiberi stabit." Casus medicusve levarit
Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore deorum."
Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
„Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris,
Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus."
„Quid? caput abscissum manibus cum portat Agave
Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?"
Stultum me fateor, liceat concedere veris,

18. — *ieiunia*] Etiam inter gentiles superstitiosi homines, cum magnis calamitatibus premebantur, ieiunia servabant. cf. Liv. XXXVI, 37. Tertull. de ieiun. 15: „Cum stupet caelum et aret annus, *nudipedalia* denuntiantur, . . . Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur." Recte Acron: „quasi legem Iudaeorum pulsat." Sat. I, 9, 70. Superstitiosi Romani a Iudaeis et ex Aegypto non pauca sumpserunt: Romana autem mulier ieiunia Iudaica ad summum deum suae gentis, Iovem, transfert. Pharisaei bis per hebdomadem, secundo die et quinto (die Iovis) ieiunia habebant. De lustrationibus Isiacis compara Pers. 2, 15: „Tiberino in gurgite mergis Mane caput bis terque et noctem flumine purgas;" Iuvenal. II, 6, 522: „hibernum fracta glacie descendet in amnem, Ter matutino Tiberi mergetur et ipsis Verticibus timidum caput abluet." — *timore deorum*] nimirum superstitioso ideoque reiciendo; *δεισιδαιμονίᾳ*. — *pendentia tergo*] Referunt interpretes haec ad Aesopicam fabulam ap. Phaedr. IV, 10: „Peras imposuit Iuppiter nobis duas: Propriis repletam vitiis post tergum dedit, Alienis ante pectus suspendit gravem." Quid tamen prohibet quominus de trahentibus caudam (v. 53) dictum putemus?

V. 300. Ut redeat sermo unde exiit, interrogat Horatius Stoicum, qua se dicat insanire insania. De particula *sic* vide ad Carm. I, 3, 1. — *post damnum*] cf. supra v. 18 sq. Madvig. Advers. II. p. 60 coniungi vult *Stoice post damnum*: sic demum in Stoici appellatione aliquid esse leporis; in addito voto nihil loci habere *post damnum*. — *pluris*] Gloriatus erat Damasippus v. 24 se unum cum lucro scivisse aedes vendere; quare maius etiam lucrum nunc ei optat Horatius. Haupt., Meinek., Linker., Lehrs. *quam me stultitiam* ex eodem hellenismo, qui est v. 63. Sed cf. v. 295. Teuffelius ablativum recte defendit eumque retinuerunt Mueller. et Holder. — *quid*] Quid, inquit Damasippus, mirum, quod tu sanum te putas? Nonne idem etiam Agave? De qua lege Ovid. Met. III, 725. — *manibus*] Sic recte ex codd. scribitur etiam a Fritsch., Krüger., Müller., Eckstein., nec audiendus est Keller. Epileg. p. 553, qui persuadere conatus est *manibus* ortam esse lectionem ex *demens* („m"ns), quod vocab. in aliis nec paucis codd. repertum est. Non credo; illud vero *demens* glossa est, ex

Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Aegrotare putes animi vitio. „Accipe: primum
Aedificas, hoc est, longos imitaris ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis, et idem
Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
An quodcumque facit Maecenas, te quoque verum est
Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit: illa rogare,
Quantane? Num tantum, sufflans se, magna fuisset?
„Maior dimidio.“ „Num tantum?“ Cum magis atque
Se magis inflaret: „Non, si te ruperis,“ inquit,
„Par eris.“ Haec a te non multum abludit imago.
Adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino;
Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
Non dico horrendam rabiem.“ „Iam desine.“ „Cultum
Maiorem censu.“ „Teneas, Damasippe, tuis te.“
„Mille puellarum, puerorum mille furores.“
O maior tandem parcas, insane, minori!

margine in versum transsumpta. — *liceat*] Sic recte codices: Horkelius coniecit *lex est*, Meinekius *vincat*. — *aedificas*] in Sabino nuper accepto. Liv. VI, 11, 9: „Et erat aeris alieni magna vis, re damnosissima etiam divitibus, aedificando contracta.“ Cic. de off. I, 39, 139. Notanda etiam Lacedaemoniorum imprecatio: *οἰκοδομά σε λάβοι*. — *longos*] ambigue dictum de longitudine corporis et de magnitudine opum. cf. v. 212. — *bipedalis*] cf. Epist. I, 20, 24. — *Turbo*] „gladiator fuit exiguo corpore sed animosus pugna.“ Porphyr. — *spiritum*] audaciam, temeritatem. — *tantum dissimilem*] alii, ut Keller., Fritsch., Eckstein. *tanto*. cf. ad Sat. I, 8, 17. — *ranae*] Memor huius loci videtur fuisse Martialis X, 79: „grandis ut exiguam bos ranam ruperat olim. Sic puto Torquatus rumpit Otacilium.“ — *maior dimidio*] Sic respondet pullus, cui obstupefacto et imperito rectum de magnitudine vituli iudicium non est. Fabula apud Phaedrum est I, 24. — *oleum*] Ex proverbio; sic Graeci *πίττῃ καὶ ἐλαίῳ πῦρ κατασβεννύναι*. — *Quae si quis*] cf. A. P. 296 sq. Sat. II, 7, 117. — *rabiem*] Epist. I, 20, 25. — *insane*] Egregius hic versiculus, qui dum magnam laudem parat, uno vocabulo in salsissimam irrisionem subito cadit.

Satira IV.

Unde et quo Catius? „Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis praeceptis, qualia vincunt

Satira IV.

De hac satira haud dubie post secundam scripta — vide enim Sat. II, 2, 52 sq. huic quasi viam muniri — verissime olim disputavit Wuellner (progr. schol. Düsseldorp. 1833). Etenim „verum, inquit, poetae in hac satira scribenda consilium discendum est primum ex ipso argumento quod cernitur in compluribus praeceptis laute et delicate vivendi (vv. 12—87). Secundum est quod in his praeceptis, quae maximam partem vulgaria sunt ac trita sed ut nova exhibentur, nonnulla communi veterum usui plane repugnant sive falsa sunt: utrumque quin studio quaesiverit Horatius nullo modo dubium est. Deinde Catius praecepta illa convivalia non ut a se cognita tradit, sed memoriter ea et quasi sine sensu decantat: unde initio carminis poeta eum cursu celerrimo praeterire cogitat, ut continuo singula litteris consignet, priusquam ex animo suo quicquam exciderit. Quarto loco tenendum est verum auctorem sapienter dictorum sedulo occultari et arcana quadam magnitudine involutum esse tanquam alterum Tyanensem Apollonium. Porro facile vides non temere occultari nomen auctoris, sed hoc eo fieri consilio ut praecepta a Catio memorata cum nulla re alia comprobentur, dignitate auctoris confirmata et ampliora esse videantur. Denique Catius nova sua praecepta talia esse praedicat, ut vincant „Pythagoran Anytique reum doctumque Platona" Atque Horatius illa sub finem carminis ironice dicit praecepta vitae beatae, se quoque a magno illo magistro ea discere velle simulans; cum nemo sanus talia discere velit sed suum quisque sensum et palatum sequi debeat." Et deinde: „Ergo Horatius hac satira describit gastronomorum praecepta, quae pro novis et inauditis venditentur, pleraque vulgaria esse et omnibus nota, alia ex arbitrio et libidine singulorum hominum pendere et commenticia esse. Quare si quis in gustando princeps hodie inter lautas epulas edixisset pratenses fungos ceteris meliores esse et caulem in siccis agris natum suburbano dulciorem (cf. vv. 15 et 20) vel panem nigrum inter delicatissima cuppedia numerandum esse, omnes harum rerum studiosos hoc ita verum esse continuo gustare quamvis reclamante palato. Et tamen hanc disciplinam tam vulgarem tamque arbitrariam sub eiusmodi hominibus veram artem beatae vitae dici tantaque diligentia doceri ac disci, quasi nihil rerum humanarum gravius aut difficilius sit." Catium autem sumpsit Horatius ex Ciceronis epistulis ad Fam. XV, 16; in qua epistula anno fere 708 scripta Catii Insubri, Epicurei philosophi, nupera mors commemoratur. Idem saepius factum ab Horatio Trebatius Testa ostendit (Sat. II, 1). Et conferas Quintil. X, 1, 124: „In Epicureis levis quidem sed non iniucundus tamen auctor est Catius," quem quattuor libros de rerum natura et de summo bono scripsisse tradunt scholiastae ad h. l. Ignotum praeceptorum auctorem (v. 10. 89 sqq.) alii ipsum Horatium mira sui ipsius irrisione putant, alii non felicius Maecenatem. Verum ut auctoris nomen concessum nobis non est explorare, nisi forte ab Horatio fictum auctorem credere praestat, ita in ipso carmine quis dubitat quin non pauca insint quae nostram rei culinariae antiquorum scientiam effugiant, perspecta autem si essent, maiorem nobis crearent ex carmine delectationem. Scriptam esse hanc satiram alii a. 722 alii a. 724 opinantur; Weberus suspicatur carmen scriptum esse aestate (cf. v. 21) a. 726, Zumptius contra compositum iam esse a. 714. Desunt certae rationes, quibus innisi tempus reperire queamus.

V. 2. *ponere signa*] idem est quod

Pythagoran Anytique reum doctumque Platona."
Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
Interpellarim; sed des veniam bonus oro.
Quodsi interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
„Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
Utpote res tenues tenui sermone peractas."
Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes.
„Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,
Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano qui siccis crevit in agris

consignare litteris, eo fortasse discrimine, quod in ponendo signa simul inest notio firmitatis; hoc enim prohibiturus est Catius ne quid sibi excidat. — *vincunt*] Sic multi et antiqui codices; recte, cum nihil certius sit Catio. Coniunctivo *vincant*, quem ex paucis codd. alii, etiam Mueller. et Eckstein. receperunt, equidem futurum *vincent* ex antiquissimo codice Cruquii et uno Pulmanni cum Lehrsio praeferrem. Pro coniunctivo non licet citare Epist. I, 4, 3, qui locus ab hoc versu valde diversus est; compara potius Sat. II, 8, 9. — *Anytique reum*] cf. Plat. Apol. Socr. p. 23. E. — *tempore laevo*] Sat. II, 1, 18. — *sive artis*] „optima es memoria et naturali et artificiali." Comm. Cruq. Artem memoriae, ut dicit Quintil. XI, 2, 11, primus ostendisse dicitur Simonides. Qui arte memoriam studuerunt adiuvare, ea quae essent tenenda fictis locis et imaginibus fixerunt; de quibus Quintil. XI, 2, 21: „Opus est ergo locis quae vel finguntur vel sumuntur, imaginibus vel simulacris quae utique fingenda sunt. Imagines notae sunt, quibus ea quae ediscenda sunt notamus, ut, quomodo Cicero dicit, locis pro cera, simulacris pro litteris utamur." Ponit igitur Horatius Catium singula praecepta certis iam locis et imaginibus fixa tenere, quod quidem a se factum ait Catius versu 8. — *tenues*] subtiles. Metaphora unde sumpta sit, intelleges ex Epist. II, 1, 225. — *peractas*] cf. Sat. I, 10, 26. — *canam*] tanquam vates. — *ovis*] Incipit ab ovis i. e. ab initio cenae (Sat. I, 3, 6) et simplicissimo cibo, cuius tria genera, ova, caulis, gallina, breviter tractantur (v. 12—20). — *ovis*] Plin. N. H. X, 52: „Quae oblonga sunt ova gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem." Columella VIII, 5, 11: „cum quis volet quam plurimas mares excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiciet, et rursus cum feminas, quam rotundissima." Contrarium tradit Aristot. H. A. VI, 6, 2: „*Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ᾠῶν θήλεα, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ ἄῤῥενα.* — *alba*] Non est necessaria coniectura Bentlei *alma*, quam iniuria probarunt Heindorf., Haupt., Meinek., Mueller. Ova enim cocta et dura in partes dissecta in mensa apponebantur. Martial. X, 48, 10 „*Secta* coronabunt rutatos *ova* lacertos" V, 79, 5 „*divisis* cybium latebit *ovis*." — *ponere*] Sat. II, 2, 23. — *callosa*] Indicatur putamen ovi, callosa pars ovi. — *elutius*] insipidius. Contrarium eorum est iudicium qui de re

Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam mixto mersare Falerno:
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendose, quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni praecordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchae
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunae,

hortensi scripserunt; omnes enim aiunt caulem brassicam gaudere solo umido et minus aprico. Palladius de re rustic. III, 21, 5: „(caules) sabulone et arenis non delectantur, nisi perennis unda succurrat.“ — *malum*] pro *male*, ut Carm. II, 19, 6. III, 27, 67, alias. — *mixto Falerno*] De hac omnium librorum MSS. scriptura Bentleius: „quid rogo, inquit, sibi vult *mixto Falerno*, cum nihil quicquam hic sit quocum misceatur? Ergo subintellegi hic volunt interpretes *cum aqua*. Unde hoc iis compertum? Cur magis *cum aqua* quam *cum melle*, *oleo* vel alio quovis liquore?“ At vero nihil hic obscuritatis est. Solet a simplicibus hominibus gallina coqui in aqua, cui admiscendum docet artifex culinarius Falernum; quanquam hoc novum, ut ait ille, praeceptum nihil fortasse distabit a delicatulorum hominum vulgari ratione. Bentlei coniecturam *musto* probarunt tamen Mueller., Lehrs., Eckstein., non Holder. aut Fritsch. Deinde non vinum solum aquae additum teneritatis causa est, sed „suffocatio spirituumque vitalium intus violenta conclusio carnem quodammodo maceratam tenerescere facit.“ Cruq.

V. 21. Quae insequuntur de salubritate ciborum quorundam praecepta aut falsa videntur aut vulgaria. De qua re Orellius: „ac sane morchella edulis, agaricus deliciosus, lycoperdon tuber (nam de his quoque, non solum de boletis hic cogitandum est, cum tuberibus (Trüffeln) aeque delectarentur Romani) in pratis, contra nocentissimus ille agaricus muscarius in silvis aliisque locis opacis reperitur.“ De promulside Plin. N. H. XXII, 24: „Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero non implet stomachum.“ cf. Sat. II, 2, 15. — *Aufidius*] Suspicantur viri docti, hunc esse M. Aufidium Lurconem, de quo Plin. N. H. X, 20: „Saginare (pavones) primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco exque eo quaestu reditus sestertium sexagena M. habuit.“ — *vacuis venis*] stomacho ieiuno, ut in initio prandii cf. Sat. II, 3, 153. — *prolueris*] cf. Sat. I, 5, 16. — *mitulus*] conchula esculenta. Cels. II, 29: „Alvum movent cocleae, ostrea, pelorides, echini, musculi et omnes fere conchulae maximeque ius

Sed non omne mare est generosae fertile testae:
Murice Baiano melior Lucrina peloris,
Ostrea Circeis, Miseno oriuntur echini,
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
Nec sibi cenarum quivis temere arroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara pisces averrere mensa
Ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
Umber et iligna nutritus glande rotundas
Curvat aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et harundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas,

earum.“ — *albo Coo*] Plin. N. H. XIV, 8, 78: „Coi marinam aquam largiorem miscent (vino) a servi furto origine orta sic mensuram explentis, quae translata in album mustum *leucocoum* appellatur.“ — *nascentes lunae*] Plin. N. H. II, 42: „Lunari potestate ostreorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui exquisivere diligentiores.“ Iam transit Catius ad singulas delicias et cibos, hic quoque vel falsa vel omnibus nota prodens. — *patulis*] Arist. H. A. IV, 4: „*τῶν δὲ ἄλλων, (ὀστρακοδέρμων) τὰ μέν ἐστι δίθυρα, τὰ δὲ μονόθυρα· τῶν δὲ διθύρων τὰ μέν ἐστι ἀνάπτυχα, οἷον οἱ κτένες καὶ οἱ μύες· ἅπαντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῇ μὲν συμπέφυκε, τῇ δὲ διαλέλυται, ὥστε συγκλείεσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι.*“ — *molle*] cf. Epist. I, 7, 45. Iuvenal. 6, 297: „coronatum et petulans madidumque Tarentum.“ — *averrere*] Sic plurima pars antiquissimorum codicum, alii *avertere*. cf. Mart. II, 37, 1: „Quicquid ponitur (in mensa) hinc et inde *verris* ... Haec cum condita sunt madente mappa Traduntur puero domum ferenda.“ Plaut. Truc. II, 3, 8: „Domi quicquid habet verritur *ἔξω*.“ Mensa autem est piscatoria in foro. Sententia haec est: non satis est omnes pretiosos pisces quovis pretio coemisse, ut, cum tu ad mensem piscatoriam steteris, omnes pisces quasi scopis collecti videantur, sed accedat oportet ars et scientia quodvis genus ex sua natura parandi et apponendi. — *languidus*] edendo iam fatigatus. — *reponet*] Carm. I, 27, 9. Comm. Cruq.: „suavitate condimenti ad edendum revocabitur.“

V. 41. *carnem inertem*] fatuam. Praefert hic Umbricum aprum Laurentino ab aliis magis laudato; nam Statius certe Silv. IV, 6, 12: „Tuscus aper generosior Umbro.“ Becker. Gall. T. II. p. 186 (ed. I.): „Der Eber war in der Regel das Hauptgericht einer grossen cena, und der Anstand verlangte, dass er ganz auf den Tisch kam.“ Sat. II, 3, 234. II, 8, 6. — *Laurens*] Ovid. Fast. II, 23: „sicut aper silvis longe Laurentibus actus.“ — *fecundae leporis*] Adiectivum e natura sumptum leporis, nam non est *praegnantis*. Alii ut Holder. Keller. Fritsch. Eckstein. (non Orell. Krüger. Müller.) *fecundi*, sed femininum genus tuetur antiquissimus codex Cruq. Iam Priscianus docet *hic* et

Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit:
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si caelo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet faece Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo,
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem coclea: nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici, quin omnia malit,

haec lepus dici. cf. Sat. II, 8. 89. — *aetas*] Iuven. I, 4, 140: „Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu, Et semel aspecti litus dicebat echini.“ Hic quoque primo se morsu dinoscere posse gloriatur, ubi natae aves et pisces et qua sint aetate — *Massica*] Ab exemplo quo v. 49 usus est Catius ultro ad vinorum praecepta aufertur in iisque pergit usque ad v. 62. — *tenuabitur*] Plin. N. H. XIV, 27: „Campaniae vina nobilissima exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.“ Porphyrionem si audimus, ea tantum *Massica* sereno caelo supponebant antiqui, quae poturi erant insequenti die. — *nervis*] corpori. cf. Epist. I, 15, 6. — *lino vitiata*] vide ad Carm. I, 11, 6. — *Surrentina*] Plin. N. H. XIV, 8: „Ad tertiam palmam venere Surrentina convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque.“ Colum. XII, 30: „Si qua vina erunt duriora aut minus bona, sumito faecem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne. postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito.“ Quod si factum erat, postea ovo columbino defaecandum erat vinum. Haec quoque praescripta omnibus haud dubie fuerunt nota. — *marcentem*] nimio potu torpentem; sic Tacit. Hist. III, 36 Vitellium „desidem et marcentem“ appellat. — *acri stomacho*] aestuanti. Ceterum haec de lactuca doctrina contraria est Romanorum consuetudini. Martial. XIII, 14: „Claudere quae cenas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras incohat illa dapes?“ Verg. Moret. 76: „Grataque nobilium requies lactuca ciborum.“ — *in morsus*] Sic scribendum ex auctoritate optimorum codicum et editionum antiquarum; qui morsus sint, videbis ex Verg. Aen. III, 394. Stomachus enim hominis qui nimis vino indulsit cibos (morsus) spernit; perna et hillis reficitur ad morsus. De nova potatione non videtur sermo esse. Sic etiam Doederlinius. Quare non placet aliorum (*inmorsus* Haupt., Meinek., Linker., Kirchn., Mueller., Lehrs., Holder., Krüger., Keller., Eckstein., Fritsch., *immorsus*

Quaecumque immundis fervent allata popinis.
Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
Picenis cedunt pomis Tiburtia suco:
Nam facie praestant. Venucula convenit ollis;
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,
Primus et invenior piper album cum sale nigro
Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium dare milia terna macello
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit,

Ritter.) *immorsus*, quod idem esse aiunt quod *vellicatus*, *excitatus*; vocabulum dubiae est interpretationis et exemplo omnino caret. — *malit*] quam lactucam. — *immundis*] cf. Ep. I, 14, 21. Martial. VII, 61, 8: „nigra popina." — *Est operae*] iocose imitatur Ennium, cuius versum vide ad Sat. I, 2, 37. cf. etiam Epist. II, 1, 229.

V. 65. *muria*] liquamen praecipue thynnorum. Catius eam laudat quae paratur ex thynnis apud Byzantium captis. — *orca*] vas fictile vel ligneum servandis salsamentis. — *hoc ubi*] Cum quibus rebus compositum sit ius simplex exposuerit, iam ea addit quae ut compositum ius paretur addantur necesse sit. — *herbis*] erucis, inulis, ut Sat. II, 8, 51. — *Corycioque croco*] Plin. N. H. XXI, 6: „Prima nobilitas Cilicio (croco) et ibi in Coryco monte." — *stetit*] ut paulatim intepescat. — *Venafranae*] vide ad Carm. II, 6, 16. — *Picenis*] Sat. II, 3, 272. cf. Carm. I, 17, 14. — *Venuculam*] uvam, de qua Plin. N. H. XIV, 2: „Venuculam inter optime deflorescentes et ollis aptissimam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam." Holder. et cum eo Müller. Fritsch. scripserunt ex optimis codd. *vennuncula*; etiam *venicula* et *vennucula* scribitur. — *ego*] In iterato pronomine cernenda est gloriola hominis de rebus in hoc genere inventis. cf. Sat. II, 8, 51. De faece vide ibid. v. 9. — *piper album*] lenius nigro, contra sal niger salsissimus. — *incretum*] admixtum. — *macello*] vide ad Sat. II, 3, 229. — *vagos pisces*] Acron: „epitheton piscium, quibus naturale est late vagari." — *angustoque catino*] Catinus quoque amplus sit oportet, cum tanta pecunia consumatur in pisces. Iam loquitur de externo mensae apparatu. — *unctis*] Sat. II, 2, 68. — *furta*] sic recte antiquissimi codices, etiam Holder. Keller. Fritsch.; alii ut Müller. Eckstein. Lehrs. *frusta*. *Furtis* indicatur ius furtim subductum. — *veteri*] per se quidem ob

Sive gravis veteri craterae limus adhaesit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten lapides varios lutulenta radere palma
Et Tyrias dare circum inlota toralia vestes,
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?"
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus
Ducere me auditum, perges quocumque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem iuveris. Adde

vetustatem pretioso sed adhaerente limo deformato. cf. Sat. I, 3, 91. II, 3, 21. Pauly. Linker. Lehrs. cum Cruquio ex Bland. vetustissimo scripserunt *creterrae,* quod in adnotat. etiam Müllerus laudavit. Eadem forma *cratera* v. *cretera* (graece κρητήρ) reperta est apud Arat. in Cic. Nat. D. II, 44: „In medioque sinu fulgens Cratera relucet."

V. 81. *vilibus in scopis*] Etiam minimis rebus magna adhibenda cura est, ne convivis fastidium exoriatur neglectis. — *scobe*] „Hic scobis et haec scobes dicitur rasura serrarum; sed hic pro omni purgamento domus ponitur." Comm. Cruq. — *quantus*] quam parvus. — *mappis*] vide ad Sat. II, 8, 63. — *lapides varios*] Epist. I, 10, 19; est pavimentum tessellatum, vermiculatum, sectile (Mosaikboden). — *toralia*] Becker. Gall. II. p. 149: „Die lecti tricliniares waren niedrig, was man schon daraus schliessen kann, dass sämmtliche Tische, welche sich hie und da gefunden haben, bedeutend niedriger sind, als die unsrigen. Uebrigens mochten sie von derselben Beschaffenheit sein, wie die cubiculares, d. h. mit Gurten und darauf liegendem Polster, über das prächtige gewöhnlich purpurfarbige Decken gebreitet wurden. Natürlich fand man aber hier noch mehr Veranlassung, die reichste Pracht zu entfalten und daher werden häufig nicht nur aerati, sondern argentei, testudinei genannt. Von den Decken, welche darüber gebreitet wurden, sind durchaus zu unterscheiden die toralia." p. 150: „Es (die toralia) sind Behänge, mit denen der lectus von dem torus an bis zum Fussboden bekleidet wird, proponuntur, und daher sagt auch Horaz circum Tyrias vestes (purpureum torum) dare inlota toralia." cf. Epist. I, 5, 22. — *inlota*] Alii ut Holder., Fritsch., Eckstein. ex optimis codd. *inluta.* Cruquius de hac antiquiore, ut videtur, forma ad hunc locum de suis codicibus nihil adnotavit, sed ad Sat. II, 8, 52: „*inlutos*, sic in codd. Blandin. et aliis, quos secutus sum propter antiquitatem." Non licet provocare ad formas *ablutus, prolutus, elutus,* quoniam hae originem ducunt ex verbis *abluere, proluere, eluere;* *inlotus* autem compositum est ex *in* et *lotus* (Martial. X, 11, 7: „lotam terque quaterque togam." Plin. N. H. XXIV, 11: „pure lotis pedibus"). — *reprehendi*] „Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum." Comm. Cruq. — *tantundem iuveris*] quam si ad ipsum me duxeris; quare adde vultum habitumque hominis cet. — *beatus*] ironice dictum, ut postea idem

Vultum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

Satira V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
Responde, quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? „Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi patriosque penates
Aspicere?“ O nulli quicquam mentite, vides ut

vocabulum, quod satirae finem imponit. — *atque haurire*] festiva imitatio versus Lucretiani I, 926: „Iuvat integros accedere fontes Atque haurire.“

Satira V.

Cum Romanorum fortitudine ac felicitate aliae ex aliis terrae ac nationes Romano imperio subicerentur immensisque quovis anno Romam comportatis divitiis multi ibi homines casu magis quam sua opera ditarentur quid fuit mirum, cum mores luxuria bellorumque civilium licentia plane perditi essent, paupertasque pro vitio haberetur, quod ii quibus neque militia neque patrimonio bona satis magna obvenissent alii aliam ingrediebantur viam, qua ad beatam quae videretur vitam fortunaeque fastigium pervenirent? Inde natum est genus hominum, quo vilius et abiectius vix potest ullum cogitari, qui pessimis artibus, dolo, scelere atque flagitio in testamenta locupletium irrepere iustosque heredes hereditate privare studerent. Neque vero defuit malis istis hominibus cupiditatis explendae occasio; adiuvit morum nefanda foeditas. Multos enim ea aetate, quos luxuria et libido a matrimoniis ineundis deterruerunt, caelebs vita et senectus gratam praebuit quasi praedam inhiantibus undique heredipetis. Quos cum merito sale perfricat Horatius, mollissimo sane genere satirae utitur, scaenam ipsam — nam satira tota dramatica est — ex sua aetate suaque patria in antiquissima tempora ad Graecosque homines relegans. Ita enim rem finxit poeta, quasi Ulixes Tiresiam, vatem Thebanum, quocum in inferis convenisset (Hom. Od. XI, 90 sqq.), de futura vitae condicione quaque in Ithacam reversus amissa bona optime posset ratione reciperare, interrogare pergeret. Inde primo statim versu particula *quoque*, superioribus interrogationibus novam quasi adnectens. Lepide factum est, quod Tiresias, antiquus vates, Graecus homo, per totum sermonem heroicis rebus vitam et consuetudinem Romanam admiscet exemplaque quae futura esse vaticinatur ex iis rebus sumit, quae Romae factae omnibus lippis et tonsoribus notae erant. De satirae anno natali viri docti non consentiunt: versibus 62 sqq. alii annum 722 alii 724 vel 725, alii denique 734 significari arbitrantur; utut ea res se habet, hoc certum videtur, non licere satiram post pugnam Actiacam proferre.

V. 2. *amissas*] cf. Hom. Od. XI, 113—116. — *Quid rides*] Ulixis verba sunt; vates enim, dum ille interrogat de reciperandis rebus, risit. cf. Hom. Od. XIII, 291 sqq. Dolosus enim Ulixes, cui ante sufficere vi-

Nudus inopsque domum redeam te vate neque illic
Aut apotheca procis intacta est aut pecus: atqui
Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.
„Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses."
Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
Me gessi certans semper melioribus. „Ergo
Pauper eris." Fortem hoc animum tolerare iubebo;

deretur si vel fumum ex patria terra ascendentem conspiceret (Hom. Od. I, 58), *iam* maiora exoptat. — *intacta*] cf. Hom. Od. II, 55 sq. — *vilior alga*] Carm. III, 17, 10. Verg. Buc. 7, 42. — *missis ambagibus*] i. e. ut breviter dicam; nam quae Ulixes uberius exposuerat et quasi excusare tentaverat, ea duobus verbis complectitur Tiresias, *pauperiem horres*. Non licet coniungere *missis ambagibus accipe*, uti placuit Fritschio. — *Turdus sive aliud*] Altera particula *sive* omissa est, ut Carm. I, 3, 16 ubi vide. Loci huius memor videtur fuisse Ovidius A. A. II, 269: „Quin etiam *turdoque* licet missaque columba Te memorem dominae testificare tuae". — *privum*] Proprie priva sunt quae singula sunt vel singularia ut apud Liv. XXX, 43: „ut *privos* lapides silices *privasque* verbenas secum ferrent;" deinde *priva* ponuntur contra ea quae publica sunt, ut Hor. Ep. I, 1, 92. Inde exorta ea est significatio, quam h. l. sententia efflagitat, ut *privum* sit idem quod *singulare* et *eximium*. Iuven. VIII, 68: „privum aliquid da". — *honores*] Carm. I, 17, 16. — *ante Larem*] „Consuetudo fuit ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur." Porphyr. Tibull. I, 1, 13: „Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo." cf. Epist. I, 1, 78. Monet ergo vates, ut senem divitem cariorem habeat se ipso venerabilioremque ipsis Laribus; cui rei tertium hoc adiungitur, ut eodem habeat divitem honore quo nobilissimi amplissimique soleant haberi, etiamsi ille vel vilissimus fuerit servus vel sit sceleratissimus homo. — *comes exterior*] ad sinistrum latus hostili impetui magis oppositum incedere hominis est alterum suspicientis. Sic dicebant Romani *latus tegere* v. *claudere*. Iuven. 3, 131: „Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius." Sueton. Claud. 24: „Plautio in Capitolium eunti et inde rursus revertenti *latus texit*." — *si postulet*] sc. te comitem.

V. 18. *utne*] Cic. Cat. I, 9: „Te ut ulla res frangat?" Liv. IV, 2: „Victamne ut quisquam victrici patriae praeferret?" Terent. Andr. I, 5, 28: „Eine ego ut advorser?" — *Damae*] Servile nomen est, *Δημόδωρος*, *Δημᾶς*. Nomen autem positum pro toto genere, ut infra v. 91 et Sat. I, 6, 38.

Et quondam maiora tuli. Tu protinus unde
Divitias aerisque ruam dic augur acervos.
„Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
Testamenta senum, neu si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas aut artem inlusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
Defensor; fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniunx.
„Quinte“ puta aut „Publi,“ — gaudent praenomine molles
Auriculae — „tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum;
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemptum cassa nuce pauperet: haec mea cura est,
Ne quid tu perdas neu sis iocus.“ Ire domum atque

Quae Tiresias facienda praescribit, ea etiam Ulixi patientissimo et moderatissimo homini intolerabilia videntur; quare indignabundus in haec verba erumpit. Tiresias autem frigide respondet: ergo pauper eris. Quare cum una haec relicta sit via ratioque quae amiserit reciperandi, quid restat sapienti viro nisi ut hoc quoque multis quae iam perpessus est malis forti animo addat? cf. Hom. Od. XX, 18. — *tuli*] Horkelius *tulit* ex coniectura, quo propius accederet Horatii versus ad Homericum; acute, sed non satis caute. Potuit sane poeta scribere *tulit*, non debuit. Et si non debuit, quid mutemus lectionem contra omnes libros MSS.? — *protinus*] coniunge cum *dic*. — *ruam*] Ruendi verbum apud poetas et eos scriptores qui poeticam orationem imitabantur activam naturam induebat; quod qua ratione fiat vide apud Vergilium Aen. I, 35 et 85. XI, 211. Georg. II, 308. — *praeroso hamo*] „Metaphora a piscibus; quod apte subdit quia dixit *captes*. Praeroso hamo i. e. vorata esca, consumptis tuis et perditis muneribus.“ Comm. Cruq. — *inlusus*] non cum *omittas* solum, sed etiam cum *deponas* coniungendum. — *certabitur*] Etsi vulgo et apud bonos scriptores dicitur certare de aliqua re vel pro aliqua re, tamen poetae brevitatis et gravitatis studio, quo molesta sane praepositio vitaretur, nihil dubitarunt usurpare *certare aliquid*; inde passiva quoque constructio verbi. Sat. II, 1, 49. Ovid. Met. XIII, 713. Sil. Ital. XVII, 337: „Certatus nobis (Scipioni et Hannibali) hodie dominum accipit orbis“; a quo genere ne Livius quidem abstinuit XXV, 3. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *priorem*] Carm. III, 1, 12.

V. 32. *puta*] exempli causa. Imperativus, ubi quasi adverbii vice fungitur, ultimam syllabam corripit. — *molles auriculae*] quae facile offenduntur nisi permulcentur. Praenomine autem amici utebantur et cognati. cf. Sat. II, 6, 37. — *ius anceps*] Sat. II, 2, 131. I, 9, 39. — *pauperet*] Verbum est Plautinum, gratum Horatio et gravitate et sono.

Pelliculam curare iube; ſi cognitor ipse;
Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
„Nonne vides,“ aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet, „ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?“
Plures adnabunt thynni et cetaria crescent.
Si cui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus

cf. *inimicare* Carm. IV, 15, 20, alia id genus. — *pelliculam*] Sic *cutem curare* Epist. I, 4, 15; elegantius dicebant *corpus curare*, ut apud Liv. III, 60. IV, 9. — *cassa nuce*] ex proverbio. Maxima pars codd. habet *quassa*, quod receperunt Holder. et Fritsch.; formam *cassa* servarunt Krüger. Eckstein. Müller. — *ſi cognitor*] „Cognitor est qui defendit alterum in iudicio, si *praesentis* causam novit et sic tuetur ut suam.“ Pseudoascon. in Cic. Divin. §. 11. Postquam in locum domini litis substitutus est cognitor, domini loco habetur, dominus ipse iam non in iudicio compareat necesse est. *iocus*] cf. Hom. Il. VI, 82: „*δηίοισι δὲ χάρμα γενέσθαι*“. Hor. Sat. II, 2, 107. — *obdura seu*] Hereditatem captanti obdurandum esse et solis aestu et hiemis frigore ut praecipiat, singulari lepore tumidis quibusdam elocutionibus utitur, M. Furium Bibaculum, turgidum illum Alpinum (Sat. I, 10, 36 ubi vide), egregia *παρῳδίᾳ* irrisurus. Nam praeter versum 41, in quo salsissime Iovis partes ad ipsum Furium translatae sunt, veri simile est alia quoque ab eodem Furio petita esse; veluti *infantes* illae *statuae*, sive mutae (Epist. II, 2, 83) sunt sive recens factae, nescio quid habent inepti ac prope monstrosi ornatus, neque minus elucet malignius paulo consilium poetae ex verbis *pingui tentus omaso*. In quibus ego vero non negaverim inesse dilogiam quandam a corpore ad animum translatam. Boni enim Bibaculi, qui „Bibaculus et erat et vocabatur“ (Plin. N. H. praef.) corpusculum fortasse non magis extentum erat vili, ut maligne addit Horatius, omaso quam animus ridiculis imaginibus repletus. Ceterum Blümner (Mus. Rhen. XXXIV. p. 166) pro *infantes* scribendum esse suspicatus est *infames* et comparavit statuas Priapi.

V. 44. *thynni*] Certum piscem in imaginem supra iam usurpatam intulit. Similiter Epist. I, 1, 79. Eadem metaphora Lucian. Tim. 22: „*αὐτοὺς* (heredipetas) *ὁ θύννος ἐκ μυχοῦ τῆς σαγήνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπιών.*“ — *cetaria*] vel *cetariae* „sunt loca stagnantia in litoribus maris, quo maiores pisces statis anni temporibus convenire et a piscatoribus, qui ea loca de industria nanciscuntur et parant, ubere praeda capi iuxtaque saliri solent.“ Forc. Plin. N. H. IX, 15, 19: „Scombri Hispaniae cetarias replent, thynnis non commeantibus.“ Idem paulo ante: „Intrant (thynni) e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fetificant.“ — *sublatus*] Verg. Aen. IV, 203. Patres recens natos quos ali iubebant humi iacentes in genua tollebant; quos exponi, non tollebant. — *nudet*] i. e. „dolum tuum ac simulationem aperiat tuque testamento excludaris.“ — *et scribare*] Madvig. Advers. II. p. 60: „Prave

Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere et tabulas a te removere memento,
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne coheres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano."
Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?
„O Laërtiade, quicquid dicam aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo."
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
„Tempore, quo iuvenis Parthis horrendus ab alto

tanquam duo (*et* — *et*) distinguuntur, quae una re, secundi heredis loco, continentur; scribendum *ut ei scribare;*" nam *ei* „una syllaba non solum a Lucretio, sed etiam a Catullo Manilioque positum Lachmann. ad Lucret. p. 152 demonstrat." Müllerus cum Heindorfio scripsit *uti*. Neutrum receptum a Fritschio, Krügero, Ecksteinio. — *tabulas*] testamenti. — *prima cera*] „prima tabula, nam in primae tabulae secundo versu heredis nomen continetur." Comm. Cruq. Primo versu testatoris nomen scribi solebat. — *plerumque*] Ea autem cautio necessaria est, ne, id quod saepe fit, ab astuto quodam homine decipiaris, ut Nasica a Corano. Festive vetera ut futura vaticinatur Tiresias. — *recoctus*] Quintil. XII, 6, 7: „Apollonio Moloni, quem Romae quoque audierat, Rhodi rursus formandum ac velut *recoquendum* dedit (se Cicero)." Ex qua formae mutatione facilis est transitus ad astutiam et calliditatem quam in hoc loco inesse putamus. — *ex quinqueviro*] Cic. Acad. pr. II, 44, 136: „Neminem consulem, praetorem, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam." Digest. L. I. Tit. 2. c. 2. §. 31: „Quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconveniens erat, Quinqueviri constituti sunt cis Tiberim et trans Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi." *Coranus* igitur astutus ille scriba est, olim quinquevir, qui captatorem Nasicam fefellit. — *corvum*] cf. fabulam de vulpe et corvo apud Phaedr. I, 13.

V. 58. *Num furis*] Ulixis verba sunt, qui quid alter velit non satis se intellegere fatetur. Inde uberior de Corano expositio. — *donat*] Non necessaria est Volarti coniectura: „divinare mihi magnus *donavit* Apollo", quam Fritschius recepit. Et cf. Sat. I, 6, 13. Vergil. Aen. IX, 266. Catull. 14, 9: „quodsi, ut suspicor, hoc novum ac repertum munus *dat* tibi Sulla litterator." Vergil. Bucol. 8, 45 ubi *edunt* pro *ediderunt*. — *aut erit aut non*] Recte videtur pars interpretum dilogiam quandam iocosam vidisse, ut dubium sit, utrum sincere dicat: *aut erit aut non erit, prout dixero* an voluerit *quicquid dicam eveniet aut non eveniet, eadem omnino ratione qua sunt aliorum non divinorum hominum dicta.* Illud opinor voluit Tiresias, hoc Horatius, qui non nimiam fidem habuit vaticinationibus. — *iuvenis*] Octavianus. Carm. I, 2, 41. — *Corano*] Comicam vim huius narrationis

Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
Ut legat orabit; multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens:
Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro
Penelopam facilis potiori trade." Putasne?
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
„Venit enim magnum donandi parca iuventus,
Nec tantum veneris quantum studiosa culinae:
Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.

magnopere adiuvari vides epica gravitate, quam poeta lepide imitatur epithetis *forti*, *procera*, *metuentis reddere soldum*. Coranus autem dives homo fuit; in cuius hereditatem ut irreperet Nasica, magno aere alieno obrutus, omni arte efficere studuit atque adeo seni filiam poscenti dare haudquaquam cunctatus est. Sed quid deinde factum? Nasica a Corano misere deceptus in testamento nihil invenit sibi relictum nisi luctum, non de mortuo genero sed de inani captatione. — *soldum*] sortem, summam argenti, quam mutuo acceperat, fortasse etiam ab ipso Corano. Cic. Rabir. Post. 17: „Ita bona veneant, ut *solidum* suum cuique solvatur." Tacit. Ann. VI, 17. — *praeter plorare*] cf. Ovid. Heroid. 17, 162: „Nil illi potui dicere praeter *erit*." — *illud ad haec*] *haec* de superioribus, *illud* de iis quae insequuntur. Tertium autem hoc est praescriptum (cf. v. 45). — *mulier*] libertina. — *longe prius*] *κρεῖττον ὄν*. — *caput*] divitem ipsum. — *cave*] vide ad Sat. II, 3, 38. — *venit enim*] Particula *enim* posita est ut a Graecis in sermonibus saepissime *γάρ*; nam dum quae alter adfirmavit conceditur, causa simul concedendi huius particulae ope adiungitur. Iocosa haec quoque *παρῳδία* Homeri Od. XVIII, 274—279. Fritsch.: „Non est mirum servasse Penelopam animum castum, nam cet." — *nec tantum*] vide ad Sat. I, 8, 17. — *ut canis*] sic Lucian. adv. Indoct. 25: „*Οὐδὲ γὰρ κύων ἅπαξ παύσαιτ' ἂν σκυτοτραγεῖν μαθοῦσα.*"

Me sene quod dicam factum est: anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis umeris tulit heres,
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito,
Neu desis operae neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus; ultra
Non etiam sileas. Davus sis comicus atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare; mone, si increbruit aura,
Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
Oppositis umeris; aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari: donec „Ohe“ iam

V. 84. *Me sene*] Quod supra duobus verbis v. 47 (*leniter arrepe*) tetigerat, id nunc v. 84—98 amplius inlustratur; scilicet magnam cautionem adhibendam esse in captandis conciliandisque hominibus, discendos esse mores, spectanda studia, laudandam voluntatem, ne male tractatus post vanam curam evadat piscis. — *improba*] astuta, quae cum viva captatorem effugere non potuisset periculum facere voluit, num mortuae felicius sibi eveniret. cf. Sat. I, 9, 73. — *si posset*] Epist. I, 6, 41. I, 7, 39. I, 3, 30. — *ultra*] Sic plurimi et optimi codices recte. Sic etiam Mueller. Lehrs. Holder. Fritsch. Eckstein. Modus enim, ultra quem vetat ne colloquendi studium excedat, constituitur praemissa generali sententia: ultra quam ne garrulus habearis et offendas. Alii, ut Kirchnerus, Teuffelius, Krügerus, *ultro*. Bentleius ex coniectura: *offendes garrulus ultro*, quod probarunt Haupt., Meinek., Linker., Doederlin.; Horkelius: *offendet garrulus: ultra Nos etiam sileas*, ut sit: „ultra mortuos sileas;“ et „suo iure, inquit, usus est Horatius, si mortuos omnino omnes sermone carentes fecit, nisi quando Ulixes aliquis ad inferos descenderet.“ Lehrs. ex coni. *ultra noli et iam sileas*. — *Davus*] Davum ex comoedia ludere, inclinato capite stare timideque loqui te decet. — *capite obstipo*] cf. Pers. 3, 80: „obstipo capite et figentes lumine terram.“ Theogn. 535 sq.: „*οὔποτε δουλείη κεφαλὴ εὐθεῖα πέφυκεν, Ἀλλ' αἰεὶ σκολιὴ καὐχένα λοξὸν ἔχει.*“ Stat igitur servus inclinato capite nec videtur audere caput movere. — *multum similis*] Sic coniunge, ut Epist. I, 10, 3. — *grassare*] age, ut Liv. III, 44. X, 14. Sall. Iug. 68. Frequentissimum hac significatione verbum apud Tacitum. — *increbruit*] Cic. Fam. VII, 20: „ventus increbrescit.“ Verg. Georg. I, 359. Scribendum esse *increbruit*, docuit Haasius ad Reisigii praelectiones gramm. latin. p. 259. — *aurem substringe*] coerce, cohibe. Iam cum *loquaci* dativus sit quem commodi appellamus, sententia plana est: aurem nemini praebeas nisi huic, si loquax est. Comparari possunt hi loci: Tacit. Germ. 38: „Crinem nodo substringere.“ Suet. Galb. 21: „Carnem fascia substringere.“ Quintil. X, 5. 4: „Omissa supplere, effusa substringere.“ — *ohe iam*] Meinekius: „non credo recte coniungi *ohe iam!* quod ex plena dictione *ohe iam satis est!* decurtatum esse volunt. Quod in latino sermone non rectius fieri potest quam si germanice dicas *o schon!* pro *o schon ist es genug!*“ Itaque coniunxit *donec „ohe“ iam Ad caelum manibus sublatis dixerit.*

Ad caelum manibus sublatis dixerit, urge et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levarit
Et certum vigilans, Quartae esto partis Ulixes,
Audieris, heres: „Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem tamque fidelem?“
Sparge subinde et, si paulum potes, inlacrimare; est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.“

Secutus sum cum Linkero, Doederlinio, Muellero, Eckseinio. — *sublatis manibus*] impatientiae signum. Cic. Acad. II, 19: „Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret.“ — *servitio*] cf. Verg. Buc. I, 41. Usus est hac deteriore forma, quod iusta forma nominis, *servitus*, versum intrare noluit. — *cura levarit*] si mortuus est. — *certum vigilans*] ne forte fallaris. — *unde mihi*] sc. petam. Sat. II, 7, 116. — *sparge*] passim inter legendum insere, clama. — *est celare*] licet, potest fieri. cf. Sat. I, 2, 101. Epist. I, 1, 32. Epod. 17, 25. Lachmannus tamen ad Lucret. p. 297 negavit Horatium ita scribere potuisse, cum *est* pro *est aliquid* sive *prodest* ab antiquorum usu remotissimum sit, et coniecit scribendum esse: *inlacrima*; *e re est*; quam coniecturam Hauptius, Meinekius, Linkerus, Mueller. receperunt. Non recte, opinor. Nec magis placet Doederlinii conformatio sententiae: „et, si paulum potes inlacrimare (infin.), est celare i. e. poteris celare, ut Epist. I, 1, 32. Lehrs. *potes inlacrimare. Gaudia pertendes.* Keller. epileg. p. 569 defendit codicum lectionem recte et comparari iubet Sat. I, 2, 101. I, 5, 87. Epist. I, 1, 32. Epod. 17, 25; eadem placuit Mewesio. — *nummo addicere*] ficta venditione donare. Cic. pro Rab. Post. 17: „Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit?“ Cfr. Gaius 2, 252: „Olim in usu erat ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis causa venire.“ — *imperiosa*] *ἐπαινή*. Satis lepide subito abrumpit sermonem Tiresias nihil gratiae exspectans ab Ulixe, qui qua fuit probitate et iustitia haud dubie paupertatem praeferret divitiis improbitate ac scelere parandis. cf. Verg. Aen. V, 738. — *vive valeque*] Epist. I, 6, 67. I, 7, 3. Vergil. Aen. V, 738.

Satira VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
Di melius fecere. Bene est: nil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.

Satira VI.

Consilium quod in Sat. I, 9 inesse videmus hoc quoque poemate secutum esse Horatium manifestum est. Nam quis dubitat quin multi semper fuerint homines, qui falsum sibi de amicitiae qua Horatius cum Maecenate coniunctus vixit vinculo deque Horatii studiis consiliisque fingerent iudicium? Ne isti homines non potuerunt sibi persuadere, eum qui summi prope in re publica viri familiaritate uteretur alienissimo esse a publicis negotiis animo, remotissimo a comparandis sibi maioribus bonis, continentissimo in fruendis modicis quas haberet opibus. Quae prava harum rerum existimatio cum radices quasi ageret in iniqua plerorumque hominum de veris gaudiis veraque felicitate sententia, tenerrima qua fieri potuit ratione Horatius quibus finibus circumscripta essent sua vota, quo modo viveret cum Maecenate, quibus denique rebus vita vere beata compararetur docere studuit. Inde exorta est rusticae vitae suavis laudatio, urbanarum molestiarum lenis reprehensio, consuetudinis suae cum Maecenate iocosa quaedam contractio. Poema autem ita comparatum est, ut remotum ab acerbitate hominumque salsa irrisione proximum sit dulcedini ac lenitati epistularum, ut egregia frugalitatis laude, vero ex mediocribus rebus percepto gaudio, aperta ac non simulata pravae ambitionis despicientia facillimam et planissimam viam nobis muniat ad recte aestimandam amabilem Horatii naturam, qua omnes qui primos tantum versus legerint statim capiantur necesse est. Scriptum autem poema est exeunte anno 723. Tum enim curiosi homines quaerere potuerunt de Dacis (v. 53), qui Antonio quem adiuverant Actiaca pugna devicto motus ciebant, ut insequenti anno M. Crassus contra eos mitteretur; tum etiam frequens inter cives sermo erat de distributione agrorum, qua periculosam veteranorum militum in Italia seditionem ex Asia advolans Octavianus media inter annos 723—724 hieme sedavit (v. 55); tum denique negotiosi homines Horatium rogare potuerunt, ut tabellas suas anulo Octaviani a Maecenate obsignandas curaret (v. 38). Maecenati enim Octavianus ad bellum proficiscens anulum signatorium sphingis imagine insignitum commiserat, ut unus Italicis rebus praeesset; cui exeunti demum anno 723 socius additus est Agrippa. Restat ut moneam ne quis eodem anno Sabinam villam Horatio datam esse credat; immo vero desiderium ruris, grata rusticationis descriptio, rusticae vitae consuetudo firmissime evincunt, paucos certe annos Horatium iam habuisse suum praedium.

V. 1. *votis*] Raro apud bonos scriptores pedestris orationis vota dicuntur pro optatis, saepe apud poetas eosque qui secuti sunt scriptores. cf. v. 59. Epist. I, 11, 5. I, 14, 41. I, 2, 56. Sat. I, 1, 22. Carm. IV, 13, 1. C. S. 71. Epod. 7, 9. 17, 62. — *iugis aquae*] Sic coniunge; ut Epist. I, 15, 16. — *super his*] In prosa melius dicitur *super haec*. Ceterum cf. Carm. II, 18, 11 sq. III, 16, 29 sq. Epod. 1, 31. — *Maia nate*] Invocat Mercurium *κερδῷον*. cf. Sat. II, 3, 68. Matris autem nomen in precibus blandum est. — *propria*] ut Sat. II, 2, 129. Epist. II, 2, 158. — *si neque* cet.] Frequens in precibus particula *si*, ubi modestia indicatur, quae decet infirmum genus humanum, et probatur simul,

Si neque maiorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum: „O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercennarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule!"—; si quod adest gratum iuvat, hac prece te oro:
Pingue pecus domino facias et cetera praeter
Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid prius inlustrem satiris musaque pedestri?
Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster
Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,

non iniquas preces ad deos fundi. Quare quae dubitanter dicuntur ea aliquam habent causam spei fore ut dii faciant quae precibus expetantur. Horatii autem causa triplex est; inde ter particula *si* posita, quam apodosis excipit versu 13. — *veneror*] vide ad C. S. 49. Sat. II, 2. 124. — *mercennarius*] pro: ut illi mercennario, qui. cf. Sat. II, 2, 59. — *Hercule*] qui thesauris recludendis et opibus largiendis praeest. Imitatus hunc locum est Pers. 2, 8: „o si Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule!" — *gratum*] Sententia nihil mutatur, sive neutrius generis esse putas cum Heindorfio, Rittero, Fritschio, sive masculini cum Teuffelio, Doederlinio, Krügero; mihi tamen neutrum esse videtur; cf. Liv. XXXII, 8: „quod rex Attalus Romanos iuvisset, id gratum senatui esse." — *praeter ingenium*] iocatur ambiguo vocabulo *pinguis*, quod de ingenio dictum crassum, stupidum, hebetem, tardum significat. Ovid. Met. XI, 148. — *utque soles*] quia Mercurialium virorum custos est. Carm. II, 17, 29. — *in montes*] Sabinos, quibus addit *in arcem*, quia tutus ibi est ab urbanae vitae molestiis. cf. Carm. II, 6, 21. III, 4, 21. — *quid prius inlustrem*] sc. quam hanc felicitatem qua in rustica solitudine tunc utor. *Satiris* igitur et *musa pedestri* ablativi instrumenti sunt, non coniungendi cum comparativo. De musa pedestri cf. Carm. II, 12, 9. Sat. I. 4, 47. Epist. II, 1, 250. A. P. 95.

V. 18. *ambitio*] quae proficiscitur ex incontinentia animi qua homines maiora semper petunt ad altioraque tendunt. Haec autem ambitio in urbe alitur, in secessu ruris exstinguitur; rus igitur hominem defendit a morbis et animi et corporis. De Austro vide Carm. II, 14, 15. cf. Epist. I, 16, 15 sq.; *plumbeus* est, quia aestu corpus premit ut plumbum. — *gravis*] Iuven. 4, 56: „letifer autumnus." — *Libitinae*] vide ad Carm. III, 30, 7. cf. Epist. I, 7, 5 sqq. — *Matutine*] Ut importuna in urbe negotia omnia describat, a matutino tempore orditur et lepide iocans ipsum deum Matutinum appellat quasi preces facturus. Deus ipse quasi testis est multorum negotiorum, quibus homines agitantur; ipse enim dormientes excitat ad muneraque adeunda agitat. De

Unde homines operum primos vitaeque labores
Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto
Principium. Romae sponsorem me rapis. „Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge."
Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mi obsit clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
„Quid vis, insane, et quas res agis?" improbus urget
Iratis precibus; „tu pulses omne quod obstat,
Ad Maecenatem memori si mente recurras."
Hoc iuvat et melli est, non mentiar; at simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus: „Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras;

duobus dei nominibus vide ad C. S. 15 sq. — *Iane audis*] Vocativus tanquam obiectum aliquod additus est verbo audiendi; quod ne singulare videatur, compara Epist. I, 7, 37. I, 16, 59. Ovid. Am. I, 7, 19: „Quis mihi non *demens*, quis non mihi *barbare* dixit?" id. A. A. I, 665: „Pugnabit primo fortassis et *improbe* dicet." — *unde*] a quo. Vide ad Carm. II, 12, 7. — *Eia, ne*] verba sunt Iani Horatium ex somno quasi excitantis. cf. Pers. 5, 133: „Surge, inquit Avaritia; eia, surge." — *officio*] Officium est quo alterius voluntati morem gerimus. Sat. II, 5, 48. Epist. I, 7, 8. cf. Epist. II, 2, 65 sqq. — *interiore gyro*] duorum circulorum, quibus idem est centrum, interior brevior est. Iam cum Sol hieme breviorem viam sequatur, dies hiberni breviores sunt. — *postmodo*] Coniungendum videtur *postmodo luctandum*, quoniam cum *obsit* coniunctum inanis ac supervacanea esset definitio. Deinde vv. *quod mi obsit* obiectum efficiunt verbo *locuto*. De re comparandum est Biantis proverbium ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. — *Quid vis*] Sunt verba hominis in turba pulsati et iniuriam aegre ferentis; qui cum malas preces coniciat in festinantem poetam neque intellegat qua is necessitate obstrictus properare debeat, satis lepide *improbus* vocatur. Nam *preces* imprecationes sunt, ut Carm. I, 28, 33. In plurimis codd. legitur *quid tibi vis*, ut Epod. 12, 1; sed non magis recipiendum quam Bentleii *quam rem agis*. — *improbus*] agresti, duro modo aliquis in me invehit. Noli tamen cum Fritschio aut Kellero interrogandi signum post *recurras* ponere. — *tu pulses*] Coniunctivus potentialis esse videtur, cuius loco Graeci optativum usurpant cum part. ἄν. — *Hoc iuvat*] sc. recurrere ad Maecenatem. — *atras*] propter sepulcreta quae olim ibi fuerant. Sat. I, 8, 14. — *circa latus*] Duplex genus est alienorum negotiorum, quibus curae creantur poetae: alterum eorum, quae ipse in memoriam revocat quaeque *per caput saliunt* (*Roscius orabat* et *scribae orabant*), alteram eorum, quae festinanti in ipsa via ab hominibus, notis quidem sed importunis, mandantur ideoque *circa latus saliunt* (*imprimat his*). Ad hoc alterum genus importuni hominis versus 39 accommodatus est. — *secundam*] cf.

De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti;
Imprimat, his, cura, Maecenas signa tabellis:"
Dixeris, Experiar: „Si vis, potes," addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere raeda
Vellet iter faciens et cui concredere nugas
Hoc genus: „Hora quota est? Thrax est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent;"
Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae noster. Ludos spectaverat una,

ad. Sat. I, 5, 23. — *Puteal*] „Puteal locus erat in foro, ad quem conveniebant mercatores et faeneratores ad tradendum et recipiendum." Comm. Cruq. Fuit autem puteal saeptum lapideum puteo circumdatum ne incauti in puteum deciderent; cui quidem simile erat saeptum loco sacro circumdatum, ne humus consecrata praetereuntium pedibus conculcaretur. Hoc loco quod memoratur Libonis est sive Scribonianum a Libone quodam Scribonio exstrutum. Epist. I, 19, 8. — *adesses*] ut testis apud argentarium.

V. 36. *de re communi*] Olim Horatius ipse scribarum ordini adscriptus erat; quare quid mirum si scribae tunc quoque poetam suum haberent magnoque quem putarent fautore ad iuvanda sua negotia uterentur? — *Quinte*] cf. Sat. II, 5, 32. Non est veri simile, etiam tum Horatium scribam fuisse; quomodo enim, si ipse fuisset, scribarum negotia aliena potuisset appellare? — *imprimat, cura*] cf. Carm. I, 38, 6. Phaedr. V, 2, 6: „Cedo, inquit, illum, iam curabo sentiat, Quos attentarit." — *tabellis*] Otiosum videtur quaerere, quae fuerint tabellae. Sufficit quod certum est, opus fuisse ut publicam fidem acciperent tabellae signo Octaviani Maecenati commisso. — *septimus octavo*] vide Vitam Hor. p. 7. — *dumtaxat ad hoc*] Quae sequuntur iocose extenuant suam cum Maecenate necessitudinem, quippe quae admodum aliena fuit a curis negotiisque publicis. — *Thrax*] Gallina nomen est gladiatoris parma Threcidica et gladio incurvo induti; is componitur cum alio gladiatore. Syro, mirmillone, gallicis armis instructo et piscis (μορμύλου s. μορμύρου) imaginem in galea habente. In codd. et *Thrax* et *Thraex* et *Threx* reperiuntur, sine discrimine, nam quod olim constituebant, ita ut *Thrax* et *Thraex* populi, *Threx* gladiatorum nomen esset, nullum est, ut docuerunt Orellius ad h. l. et Fleckeisen. (Philolog. IV. p. 312) tamen Krüger. Fritsch. Eckstein. Holder. Keller. praetulerunt *Thraex* cf. Epist. I, 18, 36. — *deponuntur*] cf. Carm. I, 27, 18. — *noster*] comice pro *ego*, ut Plaut. Amphitr. I, 1, 242: „*Merc.* Tu me vivus hodie nunquam facies quin sim Sosia. *Sosia*: Certe edepol tu me alienabis nunquam quin *noster* siem, Nec nobis praeter me quisquam est alius servus *Sosia*." id. Rud. IV, 7, 20: „minume istuc facit noster Daemones" i. e. ego Daemones. — *spectaverat*] omissa particula *si*, ut supra v. 39. Sat. I, 3, 56. II, 7, 68. Servavi cum Kirchnero Teuffelio Mueller. Holder. Eckstein. Fritsch. Krüger. plusquamperfectum

Luserat in campo: „Fortunae filius!“ omnes.
Frigidus a rostris manat per compita rumor:
Quicumque obvius est, me consulit: „O bone, — nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet —
Num quid de Dacis audisti.“ Nil equidem. „Ut tu
Semper eris derisor!“ At omnes di exagitent me,
Si quicquam. „Quid? militibus promissa Triquetra
Praedia Caesar an est Itala tellure daturus?“
Iurantem me scire nihil mirantur ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur haec inter misero lux non sine votis:
O rus, quando ego te aspiciam, quandoque licebit,
Nunc veterum libris nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
O quando faba Pythagorae cognata simulque
Uncta satis pingui ponentur holuscula lardo?
O noctes cenaeque deum! quibus ipse meique

tempus ex maiore parte codicum: Bentleius, quem secuti sunt Heindorf. Haupt. Mein. Linker. Lehrs. *spectaverit, luserit.* — *una*] cum Maecenate. — *frigidus*] qui timorem et frigus incutit. — *compita*] cf. Sat. II. 3, 26. 281. — *deos*] facete de magnis in re publica hominibus. — *derisor*] εἴρων. Epist. I, 18, 11. A. P. 433.

V. 55. *Triquetra*] Sicula; propter formam insulae. cf. Caes. B. G. V, 13, 1. — *Perditur*] Lachmann. ad Lucret. p. 121 docuit, *perditur* pro *perit* omnino nullum dixisse et scribendum esse *Pergitur*, cui simillimum sit quod Ovid. Met. IV, 199 solem *horas brumales porrexisse* fingat. Hauptius, Linkerus, Lehrsius receperunt: sed codicum scripturam Acron quoque tuetur; ibi enim legitur „*perditur*: consumitur.“ Probabilius certe Madvig.: *mergitur* i. e. occidit et in oceanum ruit. Sed cf. Ammian. Marcell. XIV, 5: „si principis *perditur* vita.“ Plaut. Curcul. I, 2, 44: „*perditus* sum, miser.“ — *veterum libris*] cf. Sat. II, 3, 11. Inertes horae sunt quae non molestis negotiis auferuntur sed naturae iucunditatibus meditationique dicantur. cf. Sat. I, 6, 128. Carm. I, 1, 20. — *ducere*] oblivia, ut vinum. Verg. Aen. VI, 714. — *faba*] Iocose dictum ex vulgari opinione; de vera causa, cur fabis abstinerent Pythagorei, alii alia rettulerunt. cf. Cic. de Divin. I, 30, 62. II, 58, 119. Comm. Cruq.: „Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui.“ — *uncta satis*] haec coniungenda esse caesura suadet. cf. Sat. II, 2, 117. Bentleius, cui *satis* probari posse non videretur, ex coniectura scribere maluit *focis*; Meinekius *fabis*, quod Linkerus non dubitavit recipere, Teuffelius recte refutavit: non exilem victum quaerebat Horatius, sed simplicem. Mueller. Lehrs. Holder. Krüger. Eckstein. Fritsch. vulgatam retinuerunt. — *meique*] amici. *Noctes* autem *et cenae* sunt cenae in noctem productae. „Cenas deum dixit securiores et quae sunt sine sollicitudine.“ Comm. Cruq. — *libatis dapibus*] Liv. XXXIX, 43.

Ante Larem proprium vescor vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inaequales calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec male necne Lepos saltet; sed quod magis ad nos
Pertinet et nescire malum est agitamus: utrumne
Divitiis homines an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos;
Et quae sit natura boni summumque quid eius.
Cervius haec inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: „Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cena

Cic. de legg. II, 8: „Certasque fruges certasque bacas sacerdotes publice libanto.“ Alii interpretantur *degustatas*, reliquias cenae intellegentes. — *prout*] monosyllabum. — *inaequales*] sive maiores, sive minores, prout cuique libido est. cf. Sat. II, 8, 35. — *legibus insanis*] bibendi, quas συμποσιάρχης, magister bibendi, in urbe imponere solebat convivis. — *acria*] vide ad Carm. III, 19, 11. cf. Sat. II, 8, 36. — *Lepos*] saltator, archimimus Caesari gratus. — *Cervius*] Hic et Arellius vicini erant Horatii in Sabinis. — *aniles*] ex nutricum narrationibus notas. — *ex re*] quae rem, de qua est confabulatio, bene illustrant.

V. 80. *Olim*] Sic saepe in initiis fabularum; cf. Phaedr. III, 2, 2. 17, 1. sic nostrates „es war einmal“ et Graeci *ἦν ποτε*. Fabula autem inter Aesopi reperitur 121, apud Babrium 108: tractavit etiam poeta graecus, cuius hos versus Suidas servavit: „*Θέντο μετ' ἀλλήλοισιν ἑταιρείην μύε δοιώ, Οὐ καθομὰ ζώοντες, ὃ μὲν κατὰ νειὸν ἐρήμην Ἔτρέφεθ', ὃς δὲ δόμοισιν ἐν ἀφνειῶν τρέφετ' ἀνδρῶν.* — *murem mus*] Vides bis (*murem mus, veterem vetus*) ita disposuisse Horatium verba, ut eiusdem nominis diversae formae altera alteram exciperet; id quod amabant latini scriptores. — *artum*] contractum, itaque parcum; inde verbum solvendi, cui adhaeret dativus commodi quem vocant *hospitiis*. cf. Epist. I, 7, 91. II, 1, 172. — *invidit avenae*] Sic Graeci *φθονεῖν τινί τινος*. Aliam vere Romanam constructionem habet Horatius Sat. I, 6, 50. Epist. I, 14,

Vincere tangentis male singula dente superbo:
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc: „Quid te iuvat,“ inquit „amice,
Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes: terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus,
Vive memor quam sis aevi brevis.“ Haec ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat
Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula cena,
Quae procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
Continuatque dapes nec non verniliter ipsis

41. — *tangentis male*] fastidiose. — *pater*] similiter Sat. II, 8, 7. — *patientem*] cf. Carm. I, 7, 10. — *vis tu*] Sic antiquissimi codices; alii *vin tu* quod est simpliciter interrogantis. cum illud sit hortantis et excitantis. cf. ad Sat. I, 9, 69. — *mihi crede*] Similiter Tibull. IV, 4, 3: „crede mihi propera“: simpliciore et vulgari constructione scribi debuit: carpenda via est, mihi crede. — *quando*] quoniam. Facete poeta murem urbanum ex sententia Epicureorum philosophorum disputantem facit. — *quo, bone, circa*] Tmesis est pro *quocirca*, qua particula praeter positas causas aliae et similes non excluduntur; sic *quocirca* et *quapropter* differunt a particulis *quare* et *quamobrem*. De voc. *bone* cf. Sat. II, 2, 1. — *aevi brevis*] cf. Carm. II, 14, 24. — *levis*] Notanda est in versu levitatis egregia imitatio; *levis* i. q. levi pede, cum facile a se possit impetrare, ut domum relinquat; non: parum sibi constans, ut Sat. II, 7, 29. — *canderet*] Acron: „fulgeret.“ Positum est de splendore etiam rubri coloris. — *vestis*] vide ad Sat. II, 4, 84. — *procul*] *prope*, non *in altum*. Epist. I, 7, 32. Verg. Buc. 6, 16. Ovid. Met. V, 114. — *succinctus*] quia sedulus, ut Sat. I, 5, 71. — *verniliter*] in modum servorum. M. Antonius in Aegypto apud Cleopatram primus inter Romanos servo praegustatore usus est; deinde Augustus et qui

Fungitur officiis, praelambens omne quod adfert.
Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque
Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus: „Haud mihi vita
Est opus hac," ait et „valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo."

Satira VII.

„Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
Pauca reformido." Davusne? „Ita, Davus, amicum
Mancipium domino" Et frugi? „Quod sit satis, hoc est,

eum secuti sunt imperatores hunc morem acceperunt. Horatius hoc tetigisse non videtur. — *praelambens*] Urbanus mus sic quoque morem hominum urbanorum imitatur cibos praegustantium, i. e. gustu explorantium, num bene parati sint cibi potusque recte temperati. Haec sunt officia, quibus fungitur mus urbanus; sed fungitur ita ut simul speciem praeberet vernarum, qui, dum cibos apportabant, clam inde particulam surripiebant vel certe lambentes gustabant. — *cubans*] in stragula purpurea. — *strepitus*] factus a servis, qui primo diluculo conclave scopis spongiisque purgaturi sunt; idem strepitus excitat canes, custodes domus. cf. Epod. 6, 5. — *haud mihi vita*] „Etiam in iis sententiis haec negatio (*haud*) proprie adhiberi poterat, quibus veritas alicuius rei demonstranda aut ipsa res confirmanda erat (*gar nicht, wirklich nicht*)." Hand. Turs. T. III. p. 29. — *solabitur*] vide ad Carm. II, 5, 7. — *ervo*] non est ablat. instrum., sed hoc dicitur: quanquam illic vilissimo cibo i. e. tenui ervo vescendum est, tamen tutus ibi sum ab insidiis.

Satira VII.

Superiore poemate Horatius veram suam sententiam de suis rebus suaque cum Maecenate magnisque in civitate viris necessitudine amabili ratione descripserat; inde igitur petenda est vera morum animique Horatii cognitio. Adversarii autem, quos multos eum habuisse et natura rerum hominumque et poemata docent, aliter de eo iudicabant, quippe qui in homine olim paupere, paupertatis, frugalitatis, libertatis, temperantiae laudatore, tunc satis ditato, ut etiam umbras scurrasque aleret (v. 36), divitum delicatorumque hominum sectatore et adulatore, luxuriosae vitae amatore ea omnia vitia omnemque inconstantiam et dissolutionem iure sibi invenire et vituperare viderentur, quae saepissime in aliis non peioribus hominibus maligne, ut putabant, descripsisset. His igitur criminationibus postremum obviam eundi egregiam poeta invenit viam. Tantum enim abest ut iis se vitiis laborare negaverit, ut acriorem infestioremque sui ipsius incusationem

Ut vitale putes.“ Age, libertate Decembri,
Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.
„Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,

hoc poemate scripserit, quam unquam vel acerrimus adversarius in se parare auderet. Etenim ea non debilis ratio est sese ab aliorum criminationibus defendendi, cum nihil eorum quae vituperata sunt extenuatur, omnia potius ridicula quadam superlatione ita augentur, ut ridere debeant quicumque audiant legantve adversariisque fidem abrogent. Putidum autem fuisset et prope cynicum, si ipse suo ore sese voluisset maculis flagitiisque conspergere; quare sapiens eam poematis formam elegit, qua quicquid esset dicendum abiecto pudore insolitaque licentia posset pronuntiare. Saturnalia (vide ad Sat. II, 3) a Numa rege instituta, quae Saturni auream aetatem sublatoque inter eros servosque discrimine pristinam omnium hominum aequalitatem in paucos dies referebant, magnam dicendi agendique praebuerunt servis libertatem. Fingit igitur Horatius, Saturnalibus Davum suum servum impunitate ac licentia dicendi abuti gravissimeque dominum inconstantiae, stultitiae insignisque temeritatis accusare. Consilium poetae sane felicissimum est. Servi enim, quibus ne quid dominis ingratum dicant per totum annum gravi poena vetitum est, ubi dicendi quicquid velint veniam accipiunt, arrogantes et impudentes sese praestant, praesertim qui sapientiores vel doctiores sibi esse videantur quam solet esse plurima pars eorum. Quare hoc egregie invenit Horatius, quod Davum a Crispini aretalogi (Sat. I, 1, 120. I, 3, 139) ianitore ridiculis Stoicorum Romanorum doctrinis imbutum esse finxit (v. 45). Aliter enim unde Davus animum sumpsisset et facultatem ita disputandi? Et vide, ab ianitore Crispini, non ab ipso Crispino suam sapientiam ille accepit, hoc est a vilissimo mancipio, unde non minima profecto vilitas et nequitia in ipsam quoque sapientiam redundavit. Quare Horatius alteram simul occasionem nactus est, in insulsum illud genus aretalogorum acerbissime invehendi; quod quomodo ludibrium reddere verius potuit inter aequales, quam ita ut doctores et interpretes doctrinae eorum nunc insanum et perditum mercatorem (Sat. II, 3) nunc nequissimum servum et ianitorem poneret? — De tempore satirae nihil certum est aliud nisi habuisse iam Horatium aliquandiu villam suam Sabinam (v. 28. 118); veri tamen simile est haud ita multo post sextam huius libri hanc quoque scriptam esse. Itaque iis assentior qui ad a. 724 hoc poema referendum existimarunt.

V. 1. *ausculto*] Cogita Horatium in cubiculo aut clara voce legisse aut inter scribendum secum subinde esse locutum, neque servum ausum esse adhuc libertate Saturnalium uti, tandem opportunum tempus nactum silentium rumpere. Poeta ita cubat ut Davum adesse non sentiat; iam nondum respiciens et ex vocis noto sono Davum loqui suspicans rogat *Davusne*? Adfirmante Davo inter tertium versum Horatius retro vertitur. — *ita*] „In colloquiis unum *ita* totam sententiam adfirmat responsione.“ Hand. Turs. T. III. p. 493. — *Et frugi*] Horatii sunt interrogantis. Sic interpunxi cum Keckio et Holdero quos non secuti sunt Krüger. Eckstein. Fritsch. Müller. Keller.; hi omnes servarunt vulgatam coniunctionem verborum: mancipium domino et frugi quod sit satis cet. — *vitale*] Sat. II, 1, 61. Et „optima prima fere manibus rapiuntur avaris.“ Ovid. Am. II, 6, 39. Homo igitur nequam est, qui magnam sibi impertire laudem non audet. — *pars hominum*] Iam incipit Davus ratione vere philosophica, ut opinatur; antequam eo progrediatur quo vult, praemittit magnificam de hominum inconstantia universam sen-

Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas,
Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste,
Iam moechus Romae, iam mallet doctor Athenis
Vivere: Vortumnis quotquot sunt natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior isdem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,

tentiam exemplorum splendore satis ornatam (6—20). — *natat*] Senec. Ep. 35: „Profice et ante omnia hoc cura ut constes tibi. Mutatio voluntatis indicat animum *natare*, aliubi atque aliubi apparere prout tulit ventus: non vagatur quod est fixum et fundatum." — *modo*] cui respondet *interdum*, ut Sat. I, 10, 12 sq. Aliter etiam Epist. II, 1, 63. — *tribus anellis*] De anulorum usu magnoque in iis luxu hos lege locos: Isid. Origg. XIX, 32: „Apud veteres ultra unum anulum uti infame habitum viro." Contra Senec. Nat. Quaest. VII, 31: „Exornamus anulis digitos; in omni articulo gemma disponitur." — *Priscus*] homo ignotus, senatorii ordinis. — *inaequalis*] Sat. I, 3, 9. 19. — *clavum*] Tunica indutus erat modo lato, ut senatorum, modo angusto clavo, ut equitum, ornata. — *in horas*] A. P. 160. Cic. ad Att. XIV, 20: „consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides." — *aedibus*] Lucret. III, 1073: „Exit saepe foras magnis ex aedibus ille, Esse domi quem pertaesum est."

V. 13. *doctor*] Sic antiquissimi codices, alii *doctus*. Illud tamen praeferendum puto vel propter codicum Blandin. auctoritatem. Idem tuetur Fritschius; Eckstein. Müller. Krüger. cum Kellero alteram lectionem *doctus* praetulerunt. Sed iam Acro legit *doctor*: „dicitur enim iste Priscus orator fuisse." — *Vortumnis*] A vertendo dictus deus Vortumnus, qui variis anni temporibus praeerat. Vide de eo Epist. I, 20, 1. Ovid. Met. XIV, 462 sqq. Comm. Cruq.: „Erat Vortumnus multiformis, positus in multis locis civitatis, et fere in omnibus municipiis Italiae consecrabantur simulacra, quibus essent ambigui vultus, qui pro habitus diversitate in diversas facies deorum vertebantur." Ceterum cf. Sat. II, 3, 8. — *Volanerius*] Nihil praeterea de hoc homine traditur. Est autem exemplum constantiae in vitiis. — *cheragra*] Verior haec videtur esse forma in locis, in quibus prima syllaba corripiatur necesse est, quam altera *chiragra*. Epist. I, 1, 31. *Iusta* est cheragra, quia in ea iusta poena est vel vinolentiae vel fraudum in ludendo commissarum. — *mitteret*] E fritillo, pyxide lignea, in qua tali manu agitabantur, deinde ex ea in phimum coniciebantur, adeo ut duobus his instrumentis omnis fraus arceretur. Phimus autem turricula erat sive pyrgus, cylindrus cavus qui trochleatim effictus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus fundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam. Alii fritillum idem esse ac phimum adfirmant, ut Schol. Iuven. ad Sat. 14, 5: „Fritillus, pyxis cornea, qui *phimus* dicitur graece." — *prior illo*] „quanto pertinacior erat in suo proposito, tanto felicior illo, qui sem-

Qui iam contento, iam laxo fune laborat."
Non dices hodie quorsum haec tam putida tendant,
Furcifer? „Ad te, inquam." Quo pacto, pessime? „Laudas
Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
Aut quia non sentis quod clamas rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis et haeres
Nequiquam caeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas; absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cenam, laudas securum holus ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire
Convivam: „Nemon oleum feret ocius? ecquis
Audit?" cum magno blateras clamore furisque.

per in diversa vertebatur." Acro. In bonis tamen codd. est *acrior* pro *ac prior*, et *ille* pro *illo*. — *iam; iam*] modo; modo. cf. Ovid. Met. I, 111. Ad imaginem cf. Lucian. Dial. meretr. III. extr.: „*Ὅρα μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείνουσαι τὸ καλώδιον.*" — *hodie*] Longi sermonis taedio captus Horatius timet ne totus dies ita consumatur. — *Furcifer*] Donat. ad Terent. Andr. IV, 5, 12: „Furciferi dicebantur qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque commonere ceteros ne quid simile admittant." Cic. pro Deiot. 9. — *caeno*] Ex graeco proverbio: *αἴρειν ἔξω πόδα πηλοῦ.* Metaphora sumpta de eo, cui in caenum delapso vires non sufficiunt ad enitendum. „Tantus, inquit, in te non inest sensus veri, ut ex turpitudine omnino possis exire." — *holus*] Sat. II, 6, 60—64. — *vinctus*] vinculis oneratus, quia invitissimus. Et ne cum Horkelio dubites, num *vincire* idem possit esse quod *vinculis onerare*, lege Tacit. Ann. I, 23: „tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam *vincirent*." id. Hist. I, 45: „*vinciri* iussum et maiores poenas daturum adfirmans praesenti exitio subtraxit." ibid. III, 36: „P. Sabinum *vinciri* iubet." Horkelii coniectura: *escam Vix fugias*, necessaria non videtur, neque in satira me offendit intra paucissimas lineas *usquam* ter ingestum. — *amasque*] Cic. ad Att. IV, 16: „In eo me valde amo." Sat. I, 2, 54.

V. 33. *lumina prima*] Epist. II, 2, 98. — *oleum*] lucernae, quae opus est ad Maecenatem festinanti. — *feret*] Sic recte etiam Doederlinius et Paulyus; nam scriptum erat in omnibus codd. Cruquii, exceptis tribus (Martin. Buslid. Div.). Quare non recte adfirmavit Teuffelius, optimos et plurimos libros praebuisse alteram lectionem *fert*, quam commendavit Bentleius, receperunt Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Mueller., Lehrs., Holder., Eckstein., Fritsch., Krüger.; Kellerus tamen

Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
Discedunt. „Etenim fateor me,“ dixerit ille,
„Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino;
Tu cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro
Insectere velut melior verbisque decoris
Obvolvas vitium?“ Quid, si me stultior ipso
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere: manum stomachumque teneto,
Dum quae Crispini docuit me ianitor edo.
Te coniunx aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
Natura intendit, sub clara nuda lucerna
Quaecumque excepit turgentis verbera caudae,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum
Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
Ditior aut formae melioris meiat eodem.
Tu cum proiectis insignibus, anulo equestri

recte *feret* defendit. — *blateras*] Fest.: „Blaterare, stulte et percupide loqui.“ — *furisque*] Sic ex Cruquianis MSS. Blandinius antiquissimus et tres alii, Pulmanni quattuor. Recte iam Georg. Fabricius: „Interrogatio prior est Horatii, vocantis servos; qui cum sint in erili imperio segniores, blaterat, clamat, furit.“ Velocitatis notio, quae inest in *fugis*, plurimorum codd. scriptura, supervacanea est, quippe quae praecedente interrogatione multo gravius indicetur. Hoc tamen (*fugis*) probarunt Bentl., Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Teuffel., Doederlin., Krueger., Mueller., Lehrs., Holder., Eckstein., Fritsch., Keller. — *Mulvius*] „Scurrae spe bonae cenae decepti imprecantur tibi quae ego nolim iterare. Et recte quidem tibi maledicunt. Facile enim suam causam adversus te sic illi defendant.“ — *dixerit ille*] Mulvius. — *ultro insectere*] In scurras, qui ridendi causa alebantur, suo sibi iure invehi videbantur. — *Quid*] Confirmat Davus Mulvii criminationes in poetam coniectas: „Recte sic Mulvius; quid enim? tu nonne stultior es me ipso mancipio?“ Quod cum dicere audeat Davus, cogitandum est iratum se praestare Horatium et manum tollere minantem. — *quingentis drachmis*] quo parvo pretio (360 Mark.) vilia tantum mancipia emebantur. Keller. Epileg. p. 581 ex codd. auctoritate scribi debere docuit *dragmis*, in qua re unus Fritschius secutus est; at in eo loco, quem uterque comparari iubet Plaut. Trinumm. II, 4, 23 et Ritschelius et Fleckeisenus *drachumarum* praebuerunt. — *cruce*] Epist. I, 16, 48. Crucis autem supplicium apud Romanos peculiare fuit servis, unde servile supplicium appellatum. — *anulo equestri*] Qua ratione Horatius equestrem dignitatem acceperit nos quidem ignoramus; fortasse beneficio Octaviani eo tempore, quo Sabinum accepit, in ingenuitatem assertus cum censu equestri dignita-

Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es quod simulas? Metuens induceris atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri, virgis ferroque necari
Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia erilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne.
Cum te formidet mulier neque credat amanti,
Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
Evasti: credo, metues doctusque cavebis;

tem quoque adeptus est. Cum quare non pugnat Sat. II, 1, 29. 75; ibi enim cavet ne nova sibi dignitas in crimen et arrogantiam convertatur. Alii non sententiam solum ianitoris Crispini, sed verba etiam a Dama pronuntiari putantes neque *te* v. 46 neque *tu* v. 54 ad Horatium referunt, sed virum aliquem conspicuum et locupletem obiurgari malunt, ut Krüger. et Fritsch. Quo fit, ut etiam v. 54 *Damam* nomen non intellegant de servo Horatii, sed positum putent omnino pro appellativo *servi*. Quae ratio quam non sit probabilis quamque conturbet dialogum satirae, in promptu est. — *turpis*] cf. Sat. II, 5, 18.

V. 54. *ex iudice*] nam ex equitibus iudices eligebantur. De lacerna vide ad Carm. II, 16, 35; quae ibi notata sunt iis adde haec Beckeri Gall. T. II. p. 98 (ed. 1): „Da bei dieser Kleidung (lacerna) der Kopf immer unbedeckt blieb und man einen petasus gewöhnlich nicht trug, so heftete man, namentlich für die Reise oder wenn man obvoluto capite unerkannt sein wollte, eine Art Capuchon, cucullus auch cucullio an die lacerna oder paenula." — *induceris*] in domum adulterae. — *altercante*] Verbum a iudicio est translatum; altercatur enim qui adversarium interrogando vincere studet. Cic. Brut. 43: „Crassus in altercando invenit parem neminem." — *quid refert*] „Quodsi ita te geris, num tu magis liber es quam is qui lanistae se vendidit? nihil enim interest utrum ad gladiatoria munera corpus tuum lanistae an libidinibus corpus et animum ad flagitia dederis." De verbis Acro: „Qui se vendunt ludo auctorati dicuntur; auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum." Senec. Epist. 37: „Illius turpissimi auctoramenti verba sunt, uri, vinciri, verberari ferroque necari. — *ibis*] omisso pronomine *tu*. cf. Sat. I, 2, 90 II, 3, 212. 234. Epist. I, 14, 40. — *prudens*] „Mulier certe cautior est ac minus credula quam tu, qui *prudens* in periculum ruis, omnem rem tuam caeca temeritate ductus domino i. e. marito committis." Noli cum aliis versum 65 a sequenti distractum cum superiore coniungere. Ceterum pro *peccatve superne* Horkelius coniecit scribendum esse *spectatque superne*, versibus tamen 64 et 65 inter se coniunctis punctoque posito.

Quaeres quando iterum paveas iterumque perire
Possis, o totiens servus! Quae belua ruptis
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
„Non sum moechus,“ ais; neque ego, hercule, fur, ubi vasa
Praetereo sapiens argentea: tolle periclum,
Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam misera formidine privet?
Adde super dictis quod non levius valeat: nam
Sive vicarius est, qui servo paret — uti mos
Vester ait — seu conservus; tibi quid sum ego? — Nempe
Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens sibique imperiosus,
Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,

Cum Kirchnero Paulyus, Linkerus, Lehrsius et Duentzerus vv. 63. 64. 65 eiecerunt; Doederlinio non displicuit indicativus *formidat, credit.* — *Evasti*] Omissa particula *cum* vel *si*; vides orationem sic nervosiorem reddi. — *totiens*] saepissime. cf. Epist. I, 1, 6. Cogitatione addamus necesse est: „quotiens talem te ostendis.“

V. 74. *vaga*] προληπτικῶς positum: prosiliet et vagabitur, se extendet. — *vindicta*] De ratione manu servum mittendi Orellius ad h. l. haec habet: „Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo, amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret: tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium.* Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo* vel *liber esto atque abito quo voles*; dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium.*“ — *super dictis*] Sic coniungenda sunt. Latior enim Horatii usus est huius particulae cum ablativo coniunctae. cf. Carm. I, 9, 5. Epod. 7, 3. Sat. II, 6, 3. Verg. Bucol. 1, 80. Alii sic: *adde super, dictis.* — *vicarius*] Licuit servis alium servum ex peculio suo emere ad perficienda quae sibi essent servilia negotia. Eum autem nominabant vicarium, qui, cum peculium servorum in potestate domini esset, servi non servus solum erat sed etiam conservus. — *alii*] Sic etiam Holder. bene ex antiquis codicibus, quod etiam Lachm. ad Lucret. p. 249 probavit, alii, ut Haupt., Meinek., Linker., Mueller., Lehrs., Eckstein., Fritsch., alteram lectionem *aliis* praetulerunt; significatur non Maecenas, sed libido et cupiditas. — *lignum*] Significantur νευρόσπαστα, parva quaedam animalium simulacra, quorum vel singula vel universa membra certis nervis in hanc vel illam partem movebantur (Marionetten). — *sibique imperiosus*] Sic scripsi cum antiquissimo cod. Blandin., duobus aliis Cruquii, quattuor

Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum
Perfundit gelida, rursus vocat: eripe turpi
Colla iugo; „Liber, liber sum," dic age! Non quis:
Urget enim dominus mentem non lenis et acres
Subiectat lasso stimulos versatque negantem.
Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Quid peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
Aut Pacideiani contento poplite miror
Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant vitentque moventes

Pottierii, uno Pulmanni et Montepessul. pro eo quod ex pluribus praetulerunt Mueller. Lehrs. Teuffel. Keller. *sibi qui*. Displicet duplex sententia relativa, altera alteram explicans. cf. Carm. III, 29, 41. — *responsare*] cf. Ep. I, 1, 68. infra 103. Sat. II, 4, 18. Est audacter respondendo fortiter resistere.

V. 86. *in se ipso totus*] Cic. Parad. 2: „Non potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese, qui in se uno sua posuit omnia." — *teres atque rotundus*] M. Anton. III, 41: „*Τούτου (τοῦ νοῦ) οὐ πῦρ, οὐ σίδηρος, οὐ τύραννος, οὐ βλασφημία οὐχ ὁτιοῦν ἅπτεται· ὅταν γένηται σφαῖρος, κυκλοτέρης μένει.*" — *dominus*] prava cupiditas. — *per leve*] Schol. Cruq.: „metaphora a levi ligno seu marmore, cui si quid imponas, haerere non potest: ita nec sapientem vitia contingunt, sed ab eo decidunt." — *subiectat*] Metaphora sumpta ab equite qui lasso equo calcaria subdit. Epist. II, 1, 217. — *Pausiaca*] Pausias Sicyonius floruit circa a. ante Chr. 370. De re conferas Ciceronem Parad. 5: „An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, praescribit, iubet, vetat quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Poscit; dandum est: vocat; veniendum: eicit; abeundum: minatur; extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum appellandum puto." Et deinde: „Pari stultitia sunt quos signa, quos tabulae, quos aedificia magnifica nimio opere delectant." — *Fulvi*] Tria sunt nomina gladiatorum; tertium ex Lucilii satiris sumptum. — *contento poplite*] Acron.: „dum attentus aliquid spectat (Davus), erigit se et extendit poplitem suum." Hanc veram esse interpretationem viderunt Teuffelius et Doederlinius. Coniunge igitur *cont. popl. miror*. — *rubrica picta*] Significantur rudes picturae, quae ad alliciendum populum vel a lanistis vel ab iis qui spectacula edebant, exponebantur. Plin. N. H. XXXV, 7: „Libertus eius (Neronis) cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus . . . Pingi gladiatoria munera atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo triginta paria in Foro

Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cenis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim. Qui tu impunitior illa,
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
Inlusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? qui praedia vendit,
Nil servile gulae parens habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas fugitivus et erro,
Iam vino quaerens, iam somno fallere curam;
Frustra: nam comes atra premit sequiturque fugacem."
Unde mihi lapidem? „Quorsum est opus?" Unde sagittas?

per triduum dedit tabulamque pictam in nemore Dianae posuit." — *cessator*] „quodsi ego illas rudes tabellas a lanistis propositas admirans paulo diutius moror, statim cessator audio et vituperor; tu contra in simili re non melior laudaris." — *nil ego*] nequam audio. — *responsat*] cf. supra v. 85. — *plector enim*] „Perniciosum quidem est, nam tergum plectitur: tu autem nonne in stomacho et pedibus poenam sentis?" cf. Sat. II, 2, 41 sqq. — *qui tu*] quo iure tu. Haec imitatus est Persius 5, 129: „Sed si intus et in iecore aegro Nascuntur domini, *qui tu impunitior exis* Atque hic, quem ad strigiles scutica et metus egit erilis?" — *inamarescunt*] Schol. Cruq.: „quia neque concoquuntur neque digeruntur." — *inlusi pedes*] qui vacillant vel propter podagram vel propter totius corporis imbecillitatem. Senec. Epist. 95: „inde (ex luxuria) incerti labantium pedes et semper qualis in ebrietate, titubatio."

V. 110. *mutat*] vide ad Carm. I, 17, 1. Acron: „servus, qui strigilem furatur et mutat in uvam (i. e. eiusque pretio uvam sibi emit), ut comedat, crimine luxuriae notatur, liber vero, qui patrimonium suum luxuriae impendit, non servit gulae nec luxuriosus est?" — *strigili*] Becker Gall. T. II. p. 47: „Die strigiles oder Schabeisen sind aus den Gymnasien bekannt. In den Bädern bediente man sich ihrer, um Oel, Schweiss und Unreinigkeit von der Haut zu schaben. Sie haben sämmtlich eine Höhlung, in welcher sich, wenn sie über den Körper strichen, Schweiss, Oel oder Wasser sammelte und wie in einer Rinne herablief." — *gulae parens*] Sententia haec est: qui praedia vendit, ut gulae pareat, nihilne is servile habet? — *erro*] Ulpian. Dig. XXI, 1, 17: „Erronem sic definimus, qui non quidem fugit sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in rebus nugatoriis consumptis serius ad dominum redit." — *unde mihi lapidem*] De impudentia servi iratus dominus lapidem quaerit, quo malum hominem percutiat. Sic autem irasci et fu-

„Aut insanit homo aut versus facit.“ Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

Satira VIII.

Ut Nasidieni iuvit te cena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic

rere hominis est qui veras criminationes iustis causis non possit diluere. Quare lepide Horatius contumeliosis servi obiurgationibus quasi cedit. Lepide etiam Davus calidis domini exclamationibus frigidissime respondet; dominus calidior etiam factus sagittas quaerit, deinde impotens neque sibi consulere sciens molestum servum dirissimis minis pellit. — *versus facit*] Poetae qui vere sunt divino quodam furore corripiuntur, cum versus faciunt. Quare Davus maligne ita utitur, ut dominum poetam, nunc furore correptum, mentis compotem esse aut quid dicat scire neget. — *opera nona*] Octo igitur iam servi fuerunt Horatio in Sabino. Viliores erant servi rustici et opera ruri duriora; quare qui ex urbana familia gravius quid deliquissent rusticae familiae addebantur.

Satira VIII.

Quod semper fieri solet, cum rerum publicarum status et ordines violentis bellorum motibus turbantur, ut ex infima etiam plebe homines casu vel fortunae ludibrio emergant corrasisque magnis divitiis eam sibi concilient auctoritatem quam coniunctam semper scimus cum divitiis, id Romae et Horatii aetate saepe factum esse taedium testatur, quo boni saepe cives moti de arrogantia et insolentia divitum libertinorum, aliorum id genus hominum conquerebantur. Nempe „fortuna non mutat genus“ (Epod. 4, 6). Talem tibi cogita hunc Nasidienum, cuius cenam in hac satira Horatius Fundanio, comico poeta, interprete descripsit. Is enim casu magis quam meritis dives factus cum pecunia omnia parari, genus et formam donari crederet (Epist. I, 6, 36 sq.), in consuetudine nobilium et doctorum hominum aliam insuper gloriandi causam quaesivisse videtur. Quare Maecenatem clarosque poetas, Varium et Fundanium (Sat. I, 10, 42) iam saepius fortasse ad se invitaverat; sed cum illud quod ardenter cuperet tandem esset assecutus, cum Maecenas importunis eius precibus cedere tandem coactus esset, ingentem convivis ridendi copiam praebuerunt eius agrestes mores, vana in ostendendis opibus elegantia, rustica in laudandis rebus arrogantia. Duae igitur res fuerunt quae Horatium ut convivium illud ridicule describeret videntur permovisse; ac primum quidem ut Nasidienorum perversitatem aequalibus ridendam praeberet aliorumque si fieri posset stolidam iactantiam sanaret, deinde quo Maecenati, qui Nasidieni imperitia et ineptiis magnopere esset delectatus, gratam eius convivii memoriam conservaret. In qua re illud tenendum est, multa haud dubie Romanis hominibus magis ridicula visa esse quam nobis de antiqua instruendae cenae ratione, de ferculorum recto ordine, de ciborum bene et eleganter parandorum et ponendorum iusto modo non satis instructis. Praeterea tamen bene velim observes, quam egregie Horatius qui ipse cenae non interfuit comico poetae Fundanio rem narrandam demandaverit, quippe in cuius ore quae natura essent ridicula maiorem etiam risum cierent. Deinde sapienter institutum est quod Maecenatis praeter nomen nihil memoratur; nimirum ne tanti viri gravitas apud popu-

De medio potare die. „Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius.“ Dic, si grave non est,
Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
„In primis Lucanus aper: leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cenae pater; acria circum
Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter

lum laederetur. Nasidienus Rufus quis fuerit nescimus; nam quod apud Acronem legitur, fuisse eum equitem Romanum, cave ne ei auctori nimium credas. Deinde alii Salvidienum Rufum, Octaviani legatum, rideri suspicati sunt; non bene, quoniam ille iam anno 714 occisus est. Unum in hac re certum est, Nasidienum nomen fuisse vere Romanum; id quod exemplorum auctoritate satis comprobatur. Quo anno satiram scriptam dicas nihil est quo docearis; nonnulli annum 724 aptissimum suspicati sunt. Webero videtur satira scripta esse vere (cf. v. 8 sqq.) a. 726, Teuffelio a. u. 720, Zumptio iam anno 714, quoniam hic vir doctus Salvidieni fratrem derideri existimat; non recte, opinor.

V. 1. *Ut Nasidieni*] Nomen quattuor syllabis pronuntiandum *διὰ συναιρέσεως*. Vide ad Carm. III, 4, 41. Sat. I, 7, 30. II, 3, 245. Aliter v. 75. 84. Aliae lectiones *Ut te Nas.* et *Nasidieni qui* exortae sunt ex malo metri corrigendi studio. — *beati*] divitis. Carm. III, 7, 3. Inest tamen in hoc epitheto ironia quaedam, non tanquam vere fuerit miser et infelix, qui suis divitiis bene uti nesciret, sed quia opibus gloriari solebat vir bonus. — *Nam*] Additur hac particula unde sciat Horatius Fundanium cenae Nasidieni interfuisse. Vide ad Carm. III, 11, 1. — *dictus*] Omissum verbum *es*; ex sermone cottidiano. — *here*] De qua forma compara hos locos: Quintil. I, 7, 22: „*here* nunc *e* littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio *heri ad me venit*, quod idem in epistulis Augusti quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.“ id. I, 4, 8: „in *here* neque *e* plane neque *i* auditur.“ Priscian p. 1011: „Dicitur tamen et *here* (Iuvenal. lib. I, 3, 23): *res hodie minor est, here quam fuit*, Horatius in II. Sermonum.“ — *de medio die*] Solita cenae hora nona fuit. cf. Epist. I, 14, 34. — *dic*] Sic plurimi et optimi codd.; tamen Orellius, Kirchn. Teuffel. Meinek. Mueller. Fritsch. ex paucis codd. Feae et Comm. Cruq. *da*, de quo cf. Verg. Buc. 1, 19. — *placaverit*] cf. Sat. II, 2, 18. De gustatione qua initio cenae irritabatur stomachi cupiditas nihil dicitur. — *Lucanus*] Sat. II, 3, 234. II, 4, 40. Ceterum Madvig. sic interpunxit „in primis Lucanus aper leni fuit austro Captus“ ut esset: in primis (prima esca v. 5) fuit aper, captus leni austro. Cfr. Plin. N. H. VIII, 51: „Solidum aprum Romanorum primus apposuit P. Servilius Rufus.“ — *leni Austro*] scilicet ne convivae putrescere iam aprum suspicarentur (Sat. II, 2, 41); qua quidem re quid potuit magis putide aut importune doceri? — *circum*] vide Sat. II, 4, 73 sqq. — *radices*] Rettig. Ovid. Met. VII, 666. — *siser*] Plin. N. H. XX, 7: „Siser stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpiciato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo.“ — *faecula*] Sat. II, 4, 73. Est liquamen et condimentum ex Coi vini faece paratum. — *puer alte cinctus*] altius videtur quam decorum erat. Nam si nihil in hoc loco inesset ridiculi aut indecori, quid eam rem diserte

Sublegit quodcumque iaceret inutile quodque
Posset cenantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris procedit fuscus Hydaspes
Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic erus: „Albanum, Maecenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat: habemus utrumque."
Divitias miseras! Sed quis cenantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
„Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra,

nominavit Horatius? Deinde Servilius de eadem re videtur ridere v. 70. — *acernam*] Plin. N. H. XVI, 26: „Acer, operum elegantia ac subtilitate citro secundum." Consentaneum non est divitem hominem in parandis mensis, in eligenda supellectile parcum aut avarum fuisse; immo vero mensa satis pretiosa est. Augusti autem aetate mensa nondum ut postea mantelibus tegebatur, quare antequam novum ferculum poneretur gausape abstergi debuit. Isid. Orig. XIX, 26, 6: „Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quae, ut nomen ipsum indicat, olim tergendis manibus praebebantur." — *sublegit*] ἀνελέξατο; unde nomen his servis analectarum.

V. 13. *Attica virgo*] κανηφόρος; cf. Sat. I, 3, 10. — *Hydaspes*] Servus Indus, quos in familia habere luxuria et mos iussit. Nomen sumptum est ex patrio flumine servi. — *Caecuba*] Plin. N. H. XIV, 6: „Divus Augustus Setinum praetulit cunctis. Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano. Secunda nobilitas Falerno agro erat et ex eo maxime Faustiano. Ad tertiam palmam varia venere; Albana urbi vicina praedulcia ac rara in austero; item Surrentina; certant Massica aeque ex monte Gaurano." Vituperandus igitur Nasidienus non erat ideo quod Caecuba vina proposuit, sed quod simul gloriabatur se alia quoque habere, et quod in divitum hominum epulis plura fortasse genera praebebantur. — *Chium maris expers*] Solebat vinis graecis aqua marina admisceri; hoc igitur Chium, quod inter transmarina nobilissimum fuit auctore Plinio, non erat mixtum, sive quod salubrius fortasse habebatur (cf. Plin. XIV, 7: Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam *parcius* mari condiunt." et ibid.: „Nec Ephesium salubre esse, quoniam mari et defruto condiatur.") sive ne sitim excitaret neve qui acriter biberent minus recte de exquisitis cibis possent iudicare (cf. v. 36 sqq.) — *divitias miseras*] Horatii sunt Fundanium interrumpentis; de qua re ne cui dubitatio exoriatur, particula *sed* satis videtur cautum esse. Male igitur alii ea verba Nasidieno tribuerunt. Miserae sunt divitiae, quod miserum reddunt hominem in tantamque agunt iactantiam et stultitiam. — *pulchre*] Sat. II, 2, 106. — *Summus ego*] Quo ordine accubuerint convivae ex hac tabula videbis: 1) Fundanius 2) Viscus 3) Varius 4) Servilius 5) Vibidius 6) Maecenas 7) Nomentanus 8) Nasidienus 9) Porcius. In quo ordine hoc incertum relinquitur, utrum Viscus secundum et Varius tertium tenuerit an contra Viscus tertium et Varius secundum. Idem dicendum de umbris Maecenatis. Medius lectus maxime honoratus nobilissimo inter convivas viro eiusque comitibus tribuebatur; quare Maecenas in ultimo loco medii lecti, qui locus *consularis* appellabatur, accumbebat. Si recte rem instituisset Nasidienus septimum locum Maecenati proximum sibi servare debuisset; quem cur Nomentano dederit, manifestum est

Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Maecenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul absorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito: nam cetera turba,
Nos, inquam, cenamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia sucum;
Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.

Medius lectus

6	5	4

Imus lectus: 7 | 8 | 9

Summus lectus: 3 | 2 | 1

ex versu 25. — *Viscus Thurinus*] Thuriis oriundus, diversus a Viscis fratribus qui Sat. I, 10, 83 nominantur. — *Servilio*] tribus syllabis pronuntiandum. — *quos Maecenas*] Optimi codices *quos*, quod quidem a scriba nimis anxio de consuetudine latina in *quas* mutatum videtur. Sic tamen Mueller. Lehrs. Eckstein.; rectam lectionem Holder. Keller. Krüger. Fritsch. servarunt. — *umbras*] comites a domino cenae non invitatos. Epist. I, 5, 28. — *Nomentanus*] Sat. I, 1, 102. Porcius publicanus appellatur apud Comm. Cruq., Nomentanus decumanus.

V. 24. *simul*] Sic plurima pars bonorum codicum neque video cur haec lectio alteri *semel* cedat. Dicit enim Porcium, voracitate reliquis ut ostenderet quam essent egregiae placentae, totas, in partes non dissectas, absorbuisse. *Simul* igitur bene ponitur contra *totas*, ut eandem habeas sententiam quam in altera lectione *semel* adversarii inesse aiebant. Idem praetulerunt Müller. Krüger. Eckstein. Fritsch. Dubitationi magis obiectum est iudicium de diversa lectione verborum *absorbere* et *obsorbere*, utraque a bonis codicibus commendata. Illud tamen ideo praetulimus ne egregia comparatio gulonis cum maris gurgite perdatur, adiuti loco Ciceronis Phil. II, 27, 67: „Oceanus vix videtur tot res, tam distantibus in locis positas tam cito absorbere potuisse." Praeterea *absorbere* plerumque de liquidis usurpatur. — *nam cetera turba*] Nomentanus omnes cibos laudabat ob insolitum gustum et novam qua essent parati rationem; cuius quidem rei convivae, haudquaquam earum rerum imperiti, etiamsi non initiati in mysteria culinae Nasidieni, nihil sentiebant; neque magis delectabantur intestinis piscium, quae alias non apponebantur, Fundanius certe antea nunquam gustaverat. — *passeris*] Pleuronectis Flesi Linn. — *porrexerat*] Keller. ex auctoritate codd. scribi iubet *porrexerit* eumque secutus est Fritsch., non Müller. aut

Post hoc me docuit melimela rubere minorem
Ad lunam delecta: quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
„Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti;“
Et calices poscit maiores. Vertere pallor
Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acres
Potores, vel quod maledicunt liberius vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi
Convivae lecti nihilum nocuere lagoenis.
Adfertur squillas inter murena natantes
In patina porrecta. Sub hoc erus: „Haec gravida,“ inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mixtum ius est, oleo, quod prima Venafri
Pressit cella; garo de sucis piscis Hiberi;
Vino quinquenni, verum citra mare nato,
Dum coquitur — cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud —; pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam.

Krüger. aut Eckstein. Teuffelius negavit h. l. latine dici posse *porrexerit*, a quo crimine Kellerus coniunct. perfecti non satis defendit appositis locis Sat. II, 4, 4. et Ovid. Met. I, 198. — *rhombi*] Sat. I, 2, 116. II, 2, 95. — *melimela*] Plin. N. H. XV, 15: „mustea (mala) a celeritate mitescendi, quae nunc *melimela* dicuntur a sapore melleo.“ cf. Koch, Die Bäume u. Sträucher des alten Griechenlands (1879) p. 179: „*μελίμηλον* war ein frühzeitiger Süssapfel, der früher reifte, als die grosse Hitze kam und auch jetzt noch in warmen Ländern z. B. in Italien am besten gedeiht; Sommerapfel, bei Theocrit *γλυκύμηλον*.“ Haec poma ornandi causa in mensa circumposita erant; nam placebant melimela corpore, ut est apud Plin. N. H. XV, 28. — *Nos nisi*] Perpetua omnium ciborum laudatione impudentique iactantia domini et eius sociorum convivis taedium paratur; quare Vibidius acri potatione ultionem quaerere constituit. cf. Verg. Aen. II, 670. IV, 659. — *parochi*] iocose dictum; vide ad Sat. I, 5, 46. — *maledicunt*] cf. Sat. I, 4, 89. — *Allifanis*] Maiores calices dicti ab Allifis, Samnii oppido. Animadverte iocosam gravitatem ipsius versus. — *imi lecti*] Nomentanus et Porcius, scilicet ne gustum sibi perderent neve Nasidienum acriter bibendo offenderent. — *squillas*] Seekrabben. cf. Sat. II, 4, 58. — *Murena*] graece *μύραινα*; See-Aal. — *his*] oleo, garo, vino cet. cf. Sat. II, 4, 63. — *Venafri*] Carm. II, 6, 15. — *garo*] Plin. XXXI, 43: „Garum nunc e scombro pisci laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis.“ Karthago Spartaria est Hispanica,

Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere, inlotos Curtillus echinos,
Ut melius muria quod testa marina remittit."
Interea suspensa graves aulaea ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur; Rufus posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: „Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te deus? Ut semper gaudes inludere rebus
Humanis!" Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
„Haec est condicio vivendi," aiebat, „eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum, ne panis adustus,

quia frequens ibi fuit spartum. Scomber = Makrele. — *mutaverit*] cf. Sat. II, 2, 58. *Vitio* est dativus, in vitium i. e. in acorem. — *Methymnaea*] uva inter omnes dulcissima. cf. Vergil. Georg. II, 89. — *inlotos*] e vasis, ubi sale conditi et repositi fuerant, cum sua salsugine exemptos. Vide ad Sat. II, 4, 84. Alii ex codd. *inlutos*. Vide ad Sat. II, 4, 84. — Plin. N. H. XXX, 6: „inlotae cochleae." — *ut melius*] ὡς κρεῖττον ὄν; cf. v. 89. — *quod remittit*] Sic codices Cruquiani antiquissimi omnes, nisi quod in Bland. antiquiss. est *quo*; relativum autem *quod* cum non intellegeretur, a scribis corruptum est in *quam*. Verba autem *quod testa mar. remittit* subiectum sunt quod vocamus; illud enim ipsum melius esse praedicatur quam muria. Alii, ut Mueller., Lehrs., Holder., Eckstein., Krüger., Fritsch., Keller. (qui in coniunctivo nescio quanto maiorem elegantiam sermonis sensit) ex bonis quidem codd. coniunctivum *remittat* praetulerunt; non recte. — *Curtillus*] ignotus homo.

V. 54. *aulaea*] vide ad Carm. III, 29, 15. — *pulveris atri*] qui iam diu ibi intactus quievit ut in immunda domo. — *maius veriti*] ruinam domus vel tecti triclinii. — *esset*] de imperfecto pro plusquamperfect. cf. Sat. I, 3, 4. Cic. de off. III, 16. — *Rufus*] ipse Nasidienus, qui caput manibus tectum tristis in mensa posuit. — *mappa*] linteum quo manus et ora abstergebant (Serviette). Petron. 32: „Circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus;" nam quibus ius lati clavi erat, ii mappas quoque et mantelia lato clavo ornabant. — *risum*] ridet et propter ridendum spectaculum et severas sententias in ore ridiculi Nomentani. — *suspendens*] vide ad Sat. I, 6, 5. Balatro Nomentano quasi assentiens rem iocans et irridens magnopere auget; nam plena haec

Ne male conditum ius apponatur, ut omnes
Praecincti recte pueri comptique ministrent?
Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae."
Nasidienus ad haec: „Tibi di quaecumque preceris
Commoda dent! ita vir bonus es convivaque comis;"
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros."
Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
Redde, age, quae deinceps risisti. „Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagoena,
Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
Ridetur fictis rerum Balatrone secundo,
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
Emendaturus fortunam; deinde secuti

consolatio est ironiae. — *ne panis*] Particulas *ne* et *ut* vides coniungendas esse cum voc. *sollicitudine.* Ludibrium autem in ea re videndum est, quod Balatro Nasidienum, qui cibos et curam in parandis cibis positam ad taedium ipse praedicaverat, minutis curis enumerandis maligne laudat. Ac videntur ii recte locum intellexisse, qui panem vere adustum, ius male conditum fuisse putarent. — *patinam*] Ea, in qua murena apposita erat, haud dubie fracta erat decidentibus aulaeis. Quare si qui servus sinister hoc quoque in convivio patinam fregit, alia est patina, neque ille id facere potuit cum aulaea quae deciderant amoveret, id quod ex verbis *pede lapsus* clarissime patet. Neque credendum est Nasidienum ut numerum ministrorum augeret agasonem i. e. servum qui iumenta curaret aggregasse. In divite domo quis dubitat quin sat multi fuerint servi qui ad cenam adessent? praesertim cum ii homines qui in divitiis laudem quaerant in alenda magna familia parci esse non soleant. Quare agasonis nomen positum nobis quidem videtur pro vili et rudi servo, ut apud Persium 5, 76: „Hic Dama est non tressis agaso." — *soleas poscit*] Qui ad cenam accumbebant soleas sibi demi iubebant; qui surgere volebant soleas poscebant. — *stridere*] Versus totus factus est ad significandum susurrum. — *nullos*] Sunt Horatii usque ad *risisti.*

V. 81. *quoque*] nam patina fracta erat. — *dantur*] Sic ex codd. Holder. Keller. Krüger. Eckstein. Fritsch.; alii *dentur* ex vulgari usu cum aliisque bonis codd. Indicativus autem servatus videtur ex ore ipsius Vibidii. cf. Cic. Rosc. Amer. 2, 6. — *fictis rerum*] vide ad Sat. II, 2, 25. Rident autem de fictis rebus, quo facilius vera ridendi causa occultetur. — *secundo*] adiuvante. Epist. II, 1, 102. I, 10, 9. — *Nasidiene*] Fundanius ad ridendam pravitatem qua Nasidienus quasi triumphans redit epicorum consuetudine utitur heroas saepe in carminibus alloquentium. Hom. Il. IV, 127. — *arte*

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae,
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit. Tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes,
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus, quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia adflasset peior serpentibus Afris.

emendaturus] cf. Ter. Ad. IV, 7, 23: „Illud quod cecidit forte id arte ut corrigat." — *Mazonomo*] Est proprie ingens lanx, ex qua *μάζα νέμεται*, puls distribuitur; deinde omnino ingentem patinam significat. — *discerpta membra*] In ipsis cibis quos apponebat Nasidienus nihil videtur magnopere peccatum esse; sed importunum omnes suas res laudandi studium, qua stolide saporem augere tentavit Nasidienus, taedium renovavit convivis, qui, cum aliter sese non possent liberare ab his molestiis, satiati fastidio tandem relictis omnibus deliciis aufugerunt. Nam quod gruis membra sparsa erant sale et farre, quod anser saginatus sucosis ficis muliebris sexus erat, et quae reliqua sunt, ea omnia Nasidienus multis verbis exposuisse et praedicasse putandus est. — *discerpta*] lacerata, dilaniata, non secta ad artem. cf. Senec. Ep. 47, 6: „alius pretiosas aves scindit; per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam manum frusta excutit." — *gruis sparsi*] *grus* nomen feminini generis esse solet, ut *anseris* nomen masculini est. Docentur autem convivae ab importuno domino, gruem marem, anserem feminam esse. Holder. et Keller. tamen: *albi*. cfr. Martial. XIII, 58: „aspice, quam tumeat magno iecur ansere maius." cf. Epod. 2, 55. — *armos*] cf. Sat. II, 4, 44. „Quia lumbi habent aliquid taetri odoris et saporis minus iucundi." Comm. Cruq. — *edit*] Epod. 3, 3. — *pectore adusto*] cf. Ter. Ad. III, 3, 71; „Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum." Merulae igitur apponebantur propter festinationem qua in iis parandis usi erant coqui, non assae sed vere adustae; praeterea absurdum videtur fuisse palumbes sine clunibus apponere. Apud Gellium certe legimus XV, 8: „Praefecti popinae atque altilium luxuriae negant ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem avium et altilium qui edint, eos palatum non habere." — *causas et naturas*] Omnia illa edulia, inquit Fundanius, satis bona fuissent, nisi cenae pater iterum docuisset cur quaeque res hac ratione, non alia, parata esset, quem gustum sucumve haberet, similia. — *Canidia*] Epod. 5. 17. Sat. I, 8. — *adflasset*] cum dativo, ut Tibull. II, 1, 80: „Felix cui placidus leniter adflat Amor." Verg. Aen. I, 591. Cic. Her. IV, 49: „Si quem reperiat cui aliquid mali faucibus adflare possit." — *Afris*] Carm. III, 10, 18. De serpentibus Afris Lucan. IX, 614 sqq.: „Noxia serpentum est admixto sanguine pestis: Morsu virus habent et fatum dente minantur."

Q. HORATII FLACCI
EPISTULARUM
LIBER PRIMUS.

Epistula I.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,
Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,

Epistula I.

Editis tribus carminum libris Horatius magnam sibi nominis gloriam paraverat: ex quo tempore cum plures anni transissent, quibus Romanae lyrae fidicen nihil ad sustentandam augendamve laudem novi addidisset, unus sane non fuit Maecenas, qui poetam ut laudi suae consuleret benevola admonitione incitaret. Sed „tempora mutantur et nos mutamur in illis" neque quaevis aetas aut quivis animus aptus est ad componenda lyrica carmina, quibus tenerrimos et intimos sensus poetae exprimere solent. Quod quam sit verum Horatius quoque sensit eamque excusationem Maecenatis amicorumque reliquorum voluntati opposuit. Quare olim se lusisse ait adulescentem, iam severis se disciplinis et studiis deditum eam conquirere rerum copiam, unde summam possit capere utilitatem ad vitam sapienter instituendam. Hoc enim se sequi in rebus philosophicis consilium, eandem ob rem uni philosophorum disciplinae se non addictum esse sed undecumque fieri possit optima quaeque et verissima colligere (v. 19). In qua re cum ardentissimo studio et indefesso animo elaboret, tamen haudquaquam se nescire, non omnibus ad summum ascendere fastigium sapientiae esse concessum; largissimam vero ibi paratam esse veritatis quasi quandam messem, ut quivis quovis tempore aut consolationem malorum aut perturbationum animi sedationem dum velit possit ibi reperire: in qua quidem animi perturbati sedatione principium cernendum esse sapientiae (v. 41). Stultitiae radices positas esse in pravo de rebus iudicio: quare admirationem et desiderium coercenda esse ad ea quae vere bona sint h. e. ad virtutem (51); quanquam homines aliter ferme iudicare, virtutem divitiis posthabere, et in hominibus non virtutem sed opes admirari. Qui vero recte intellegant, iis summam vitae legem in innocentia esse, optimum consilium in animo a Fortunae incerto favore liberrimo (69); eosdem bene docere imperitae multitudinis opinionem vel voluntatem sequendam non esse, quoniam multiplex illa sit (76—80), incerta et varia ut Proteus (93), tam caeca, ut qui in externis rebus sui neglegens sit eum derideat, qui inconstans in petendis fugiendisque rebus, eum ne vituperet quidem. Quare verissimum esse illud Stoicorum, sapientem unum esse regem, unum omnibus vere expetendis rebus exornatum. En habes argumentum epistulae, quam I. Caesar Scaliger, Horatii ille quidem non caecus laudator, sic praedicavit: „Prima epistula quovis melle

Maecenas, iterum antiquo me includere ludo;
Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro,
Ne populum extrema totiens exoret harena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:
„Solve senescentem mature sanus equum, ne

dulcior est. Sententiae appositae, dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium (libri I) factam, primam positam ob luculentam raritatem.“ De tempore quo scripta sit epistula idem nunc quoque iudicant viri docti. Ne tamen credas Horatium qui olim Stoicorum doctrinam ut insanam sugillaverit laudatis isdem praeceptis non constantem videri, animadverte quaeso lepidam illam sententiam, qua epistulae facete et iocose finis ita imponitur, ut quid discriminis faciendum sit inter artem et vitam bene hunc intellexisse videas.

V. 1. *summa Camena*] Significat poeta suam cum Maecenate familiaritatem, dignissimo viro quem semper et praedicaverit et praedicare debeat. In quo loco noli cogitare de certis carminibus; generalis enim sententia est. De voc. *summa* vide ad Carm. III, 28, 13. cf. Verg. Aen. II, 324. Inde Quintil. VI, 4, 22: „Eadem in argumentis ratio est, ut potentissima prima et summa ponantur.“ Ipsa Camena impedit quominus aut satiras aut epistulas intellegamus. cf. Sat. I, 4, 40. II, 6, 17. — *spectatum*] Verbum hoc proprium est de gladiatoribus, quibuscum poeta se suamque laudem comparat. Satis spectati gladiatores a ludi editoribus populo postulante rude donabantur; quod signum erat exauctorationis, si liberi erant, missionis artis gladiatoriae, si servi. Huic igitur missioni opponitur v. 3 *antiquo includere ludo*, qui ludus non est amphitheatrum, quo spectabantur munera, sed ludus lanistae, in cuius parvis cellis gladiatores alebantur. — *Veianius*] „Nomen proprium gladiatoris nobilissimi; iucunde hoc exemplum attulit, quia superius meminit ludi. Comparat autem se Veianio, qui, cum post multas palmas Herculi consecrasset sua arma, tandem contentus agro suo privatim vixit. Cuius exemplo propter aetatem et institutum vitae dicit relictis iocis et lyricis versibus se velle transire ad philosophiae studium.“ Comm. Cruq. — *totiens*] quotiens audeat in harenam denuo descendere et cum iunioribus et validioribus vires componere. cf. Sat. II, 7, 70. Laesi enim gladiatores arma summittebant; quo facto a nutu populi mors eorum pendebat aut salus. Qui saucio favebant vertebant pollicem et surrigebant; qui necari eum volebant, retro premebant pollicem. Iuven. 3, 36: „Munera nunc edunt et verso pollice vulgo Quemlibet occidunt populariter.“ Sed aliter apud Forcell. s. v. pollex. Hor. Epist. I, 18, 66. Hic igitur Veianius ne partam sibi laudem perdat nullo ne maximo quidem auctoramento induci potuit, ut denuo in certamen prodiret novamque palmam reportare conaretur. Saepe enim factum est, ut qui iam missi essent gladiatores rudiarii ad singula certamina a munerum editoribus magno auctoramento revocarentur. Suet. Tib. 7: „Munus gladiatorium dedit, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium.“ — *extrema harena*] Acron: „quia gladiatores, petituri rudem, de media harena conferunt se ad crepidinem Circi.“ — *purgatam*] Pers. 5, 96: „Stat contra ratio et secretam gannit in aurem.“ Purgabant medici antiqui aures sordibus dolentes infuso aceto. Iam quae purgatae sunt aures facilius accipiunt allatos sonos et voces, ut ipsi homines illi facilius obtemperent neque quae benevole monita sunt spernant, tanquam surdi qui nihil omnino audiverint. — *personet*] active ut Verg. Aen. VI, 418.

V. 8. *solve senescentem*] Eandem

Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat."
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono;
Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum;
Condo et compono quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo Lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes;

rem nova inlustrat imagine, sumpta ea quidem a nobili equo, qui saepe ἀεθλοφόρος ne senescens quidem cum iunioribus certamen detrectat sed intentis quamvis omnibus viribus tamen vincitur et ridetur. — *peccet*] vincatur, eo quo velit non perveniat. Stat. Theb. VIII, 688: „Cuspis in armigerum Phlegyam peccavit." — *ilia ducat*] Meineke: „Ilia ducere non significat spiritum ex ilibus ducere, quod quo facto fieri possit vix intellegas, multo minus „die Lenden keuchend schleppen," sed de iumentis dicitur, quorum ilia crebris pulsibus tenduntur rursusque remittuntur. Rem optime declarat Vegetius A. Veter. V, 64: „nares iumenti praecludes, ut spiritum reddere non possit: tunc ilia ei inspicies, quae si spissis pulsibus duxerit, scito esse tussim ex causa iecinoris, pulmonis vel praecordiorum, sed recentem: si lentis pulsibus ilia duxerit, veterem indicat tussim." Plin. N. H. XXVI, 15: „iumentis non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus." — *itaque*] De positura particulae Hand. Turs. III. p. 509: „Livii tempore primaria significatione oblitterata et particula pro *igitur* accepta scriptores haud contemnendi eam secundo loco vel tertio ponere consueverunt." — *versus*] Haud dubie intellegenda sunt lyrica carmina a quibus se abstinere profitetur poeta; epistulas enim, tunc ipsum totum librum editurus, significare non potuit. cf. Epist. II, 1, 111. II, 2, 54 sqq. 141 sqq. I, 7, 27. I, 14, 36. Carm. III, 26, 4; ex quibus locis videbis quae cetera ludicra dixerit. — *curo et rogo*] meditando et alios, maxime libros, consulendo. — *omnis*] Sat. I, 9, 2. — *compono*] Quae collegi quasi in cella vel horreo condo et similia similibus compono, ut cum opus sit facile possim depromere. — *quo Lare tuter*] Metaphoram intelleges ex Carm. I, 29, 14. De ratione transeundi cf. Epist. II, 1, 208; praeterea notanda est breviloquentia in addenda apodosi et Graecis et Romanis valde usitata; vide ad Sat. II, 1, 82. Haec autem libertas, quam in philosophia quoque sibi servavit Horatius, cum satis nota esse debuerit Maecenati, ad hunc solum noli referre alteram verbi personam *roges*, sed quemcumque lectorem intellegas. — *addictus*] Verbum hoc proprium de iis, qui edicto praetoris ob aes alienum creditoribus quasi in servitutem dabantur, translatum est ad gladiatores (Sat. II, 7, 58) ab iisque ad philosophos h. l. ductum. Dicit autem poeta nihil aliud nisi hoc: „nunc Stoicos lego, cum iisque agendi cupidis (*agilis*) πρακτικὸς sum philosophus et πολιτεύομαι videoque quid illi severi verae virtutis comites et satellites de rebus publicis praescribant, ut singuli homines universae saluti quam optime inserviant, nunc nescio quo modo (*furtim*) deferor ad Cyrenaicos (ἡδονικούς) cum iisque meditor de otiosa et beata vita, spreto rerum et hominum imperio paranda." Epist. I, 17, 23. Sat. II, 3, 100. De Stoicis cf. Cic. de Fin. III, 20, 67: „Praeclare enim Chrysippus, cetera nata esse hominum causa et deorum; eos autem communitatis et societatis suae; quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile ius intercederet, qui id conservaret eum iustum, qui migraret iniustum fore." — *deferor*] Constat in imagine, in quam vocabulo *tempestas*

Nunc agilis fio et mersor civilibus undis
Virtutis verae custos rigidusque satelles;
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Ut nox longa quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi naviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.
Non possis oculo quantum contendere Lynceus:
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;

incidit. Navigantium enim hoc verbum est. — *mersor*] cf. Corn. Nep. Att. 6, 1. Catull. 68, 13: „accipe, quis *merser* fortunae fluctibus ipse." — *rigidus*] Sat. II, 1, 70. Lucan. II, 389: „(Cato) Iustitiae cultor, rigidi servator honesti." De Aristippo vide Ciceronem Tusc. II, 6. 15. de Fin. II, 11, 34: „His omnibus quos dixi consequentes sunt fines bonorum: Aristippo simplex voluptas, Stoicis consentire naturae, quod esse volunt e virtute, id est, honeste vivere."

V. 21. *opus debentibus*] mercennariis, servis, ancillis. — *custodia*] non tutela. Nam Dig. XXVI, 1, 18: „Feminae tutores dari non possunt, quia id munus masculinum est." Cod lib. V. Tit. XLIX, 1: „*Educatio* pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum iis induxerit, committenda est." Contra Tacit. dialog. c. 28: „Iam primum suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis . . . . Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti matrem praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus." — *tempora*] De plurali compara Epist. II, 1, 4. Ovid. Met. VIII, 2. Cic. pro Arch. 6, 13. — *pauperibus*] Similiter Diogenes apud Diog. Laert. VI, 68: „*Τὴν παιδείαν εἶπε μὲν νέοις σωφροσύνην, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθίαν, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτον, τοῖς δὲ πλουσίοις κόσμον εἶναι.*" — *elementis*] Sententia ita cum praecedentibus coniungenda videtur, ut causam ipsa prodat cur poetae omne tempus quod non consumpserit in vera doctrina perditum videatur. „Nam, inquit, meum nunc est his quae colligo philosophiae initiis (*elementis*) meam vitam regere et moderari." Aliena enim negotia non curat ut Damasippus (Sat. II, 3) neque ab aliis se regi patitur. cf. Iuvenal. 14, 123: „Sunt quaedam vitiorum *elementa*." — *Lynceus*] Sat. I, 2, 90. De omissa quam dicunt particula *si*, ne nobis quidem Germanis necessaria, cf. infra 33. 87. Epist. I, 6, 31. Sat. I, 1, 45. Orationis formam tamen ita mutare nolui, ut protasis quae est in interrogationem videretur esse mutata, id quod Doederlinio placuit. Latina dictio nihil ab nostra discrepat. — *oculo contendere*] Sic optimi codices, recte. Pauci codices *oculos*. De constructione compara Cic. de offic. III, 2. pro Ligar. 3, 6.

Nec quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohiberė cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore;

— *inungi*] vide ad Sat. I, 5, 30. De re compara Arrian. Epist. I, 2: „*οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσομαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως.*" — *Glyconis*] Hic qui fuerit, primus Lessing. (Vermischte Schrift. I. p. 325) ostendit ex Anthol. graeca (Brunck. Analect. T. II. p. 126. n. LXVIII): „*Γλύκων, τὸ Περγαμηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ παμμάχων κεραυνὸς, ὁ πλατὺς πόδας, Ὁ καινὸς Ἄτλας κτλ.*" — *cheragra*] Sat. II, 7, 15. — *Est prodire*] vide ad Sat. II, 5, 103. — *tenus*] Similis tmesis apud Ovidium Met. V, 642: „Hac Arethusa tenus." — *avaritia*] „Notatu dignum est poetam, ubicumque mores suae aetatis perstringit, avaro primas tribuere partes ad eumque ire redireque. cf. Sat. I, 4, 26. II, 3, 82 sqq. I, 1, 28 sqq. Epist. II, 1, 119. II, 2, 148 sqq." Obbarius. — *verba et voces*] Probabilis eorum opinio est qui *verba* ad cantiones, carmina magica, formulas magicas quibus corporum morbis medebantur antiqui, *voces* ad cantus vel vocis humanae vel tibiarum nervorumque (Epist. I, 2, 23. A. P. 216) referunt; nam symphoniae quoque ad leniendos dolores adhibebantur. Gell. IV, 13: „Proditum est, ischiaci cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores." cf. Plat. Charm. p. 155. E. 157. A. Eurip. Hippol. 478: „*Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι.*" — *tumes*] Sat. II, 3, 213. Epist. II, 1, 177. „Ambitioni secundus post avaritiam locus tribuitur. Sat. I, 4, 26. II, 2, 187. Epist. II, 2, 205 sq." Obbarius. — *ter*] vide ad Carm. I, 28, 36. Sat. II, 1, 7. Iungendum autem *ter lecto*. — *libello*] expiationum ritus et formulas continenti. Philosophorum libri quasi sacri sunt, ad quos non licet accedere nisi puro i. e. praevia lotione. Ut corporis morbi deorum ira efficiuntur nec possunt sanari nisi placatis diis (piaculis), ita animorum etiam vitiis certis quibusdam quasi piaculis medelae inveniuntur. — *culturae*] Lege Cic. Tusc. II, 5, 13. et cf. Epist. I, 14, 4. Sat. I, 3, 37. — *sapientia prima*] Adi. *prima* coniunge etiam cum voc. *virtus*. cf. Epist. I, 6, 17. Sat. I, 3, 129. Quintil. VIII, 3, 41: „prima virtus est vitio carere." — *caruisse*] vide ad Carm. I, 1, 4.

V. 42. *vides*] Idem genus apostrophes quod supra v. 13; nihil pror-

Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quaerenda pecunia primum est,
Virtus post nummos! haec Ianus summus ab imo
Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.

sus ad Maecenatem unum referendum est, sed ad omnes homines. — *per saxa*] quae gravissimorum periculorum exempla sunt. Carm. IV, 14, 24. Sat. I, 1, 38. II, 3, 56. Neque rarius mercator exemplum est hominis lucri studiosi. cf. Carm. I, 1, 18. III, 1, 25. 26. III, 24, 40 sqq. Sat. I, 1, 39. I. 4, 29. — *ne cures*] non vis discere qua ratione prohibeas, *ne* cet. cf. ad A. P. 152 et Epist. I, 8, 8. I, 6, 1. — *circum pagos*] Exemplo docetur, neminem, qui magnum possit sibi parare praemium, parvo contentum fore: maximum autem esse virtutem. Petitum est illud exemplum a pugilibus catervariis et circumforaneis lanistis, qui arte sua et robore paganum et oppidanum popellum delectabant. — *Olympia coronari*] *στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια.* Sic Ennius apud Ciceronem de senect. 5: „vicit Olympia.“ Magna autem appellantur Olympia et ornandi causa et „quia in pluribus Graeciae locis certamina sacra sub Olympiorum nomine celebrabantur et vv. *Olympia magna* differentia eorum ab illis, quae minus celebria erant, ab Horatio indicatur.“ Iacob. Quaest. Ep. p. 35. — *sine pulvere*] cum quo nemo decertare auderet, is palmam tulit *ἀκονιτὶ καὶ ἀμαχητί*; id quod Olympiae Herculi primo contigisse narratur. In qua re haec inesse videtur sententia, cum qui vere sese ipse corrigere, virtuti studere audeat, si non facilem certam tamen victoriam esse reportaturum, de qua non ut de externis bonis cum aliis competitoribus decertandum sit. — *pecunia*] Sic. Pind. Isthm. II, 11: „*χρήματα, χρήματ' ἀνήρ*“, et nos: „Geld, Geld ist der Mann.“ — *virtus post nummos*] Ovid Am. III, 8, 55: „Curia pauperibus clausa est; dat census honores: Inde gravis iudex, inde severus eques.“ — *Ianus*] vide ad Sat. II, 3, 18. Ianus quasi magistri vice fungitur, inde vocabula propria, *prodocet, recinunt, dictata.* *Prodocet*, docendo praeit, *προδιδάσκει*. Soph. Ai. 163. Vide ad Carm. I, 5, 8. — *laevo*] Idem versus Sat. I, 6, 74, de qua eiusdem versus repetitione, cum molesta Meinekio videretur, bene sic disputavit Orellius: „Versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis iis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset.“ Nihil

Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,
Sed quadringentis sex septem milia desunt:
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies. Hic murus aëneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex an puerorum est
Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
Si possis, recte, si non quocumque modo rem,

igitur est quod cives ipsos tabulam calculatoriam et loculos nummis refertos bracchiis gestantes hoc loco videre nos cogat; talia servi portabant. Similiter versus suos repetit Horatius Sat. I, 2, 13 et A. P. 421. Sat. I, 2, 27 et I, 4, 92. Sat. II, 3, 163 et Epist. I, 6, 28. Epist. I, 14, 34 et Epist. I, 18, 91. Carm. I, 19, 1 et IV, 1, 5. Meinekium secuti sunt Haupt. Linker. Lehrs. Müller. Krüger.; nihil offenderunt Ritter. Eckstein. Doederlin., qui bene memor fuit, eundem versiculum etiam Schilleri nostratis bis reperiri in duabus tragoediis („*das Volk ist länger nicht zu bändigen*;" in tragoedia de Maria Stuart et in Virgine Aurelianensi). Etiam Keller. versum servavit ac defendit in Epileg. p. 597 sq. — *Est animus*] Hunc versuum ordinem nos quoque rectum habemus; alii cum codicibus contrarium praetulerunt sed servata particula *si* pro *sed*. In nostro ordine difficultatis nihil, vigoris multum inest: „habes quidem quaecumque hominem ornare possunt virtutes, ingenium, innocentiam, facundiam, incorruptam fidem (Carm. II, 18, 9), sed desunt tibi magnae divitiae; et contemneris." — *quadringentis*] census equester; ad nostram rationem 1000 sestertii = 165 Marc. Germ.

V. 59. *pueri ludentes*] Multo rectius pueri in ludendo viros imitantes et regna et imperia distribuentes non eum regem creant sibique praeesse volunt qui ditissimus est, sed quem iustissimum fore sperant. Neque de certo quodam puerorum ludo cogitandum esse arbitror; nimirum plures haud dubie erant ludi, in quibus qui lites dirimeret, praemia distribueret, ordinem restitueret magistratu aliquo opus erat. Hunc igitur creantes pueri canebant (*nenia*; vide ad Carm. II, 1, 38) teste Porphyrione: „Rex erit qui recte faciet; qui non faciet non erit." — *murus*] cf. Senec. Ep. 82: „philosophia .. inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit." Id. Ep. 105: „securitatis magna portio est nihil iniqui facere." — *nil conscire*] idem quod recte facere; quam sententiam ut murum aëneum pravis cupiditatibus opponi vult poeta. Ceterum Meinekius adfirmavit, haec verba *Hic murus* usque ad *culpa* ab interpolatore poetae obtrusa esse; etenim nihil a colore ceterorum magis alienum scribi potuisse, deinde arguendam esse ambiguitatem quae sit in verbis *nulla pallescere culpa*, quibus verbis significari possit temeraria audacia, quae a nulla culpa abhorreat; praeterea *nil conscire sibi* non recte dictum esse, cum, recte si intellegatur, eorum sit, qui neque bonae neque malae rei habeant conscientiam. Vides quam acute haec sint disputata; tamen rectius cum Doederlinio Horatio ipsi culpam ambiguitatis iniungere, quam cum Meinekio Linkero Lehrsio Müllero (in prolegom. ed. 2.) verba interpolata esse statuere licebit. — *Roscia*] vide ad Epod. 4, 16. Ex v. 64 noli efficere, priscos homines

Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupi;
An qui Fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus sic iudiciis fruar isdem,
Nec sequar aut fugiam quae diligit ipse vel odit;
Olim quod vulpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: „Quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum."
Belua multorum es capitum: nam quid sequar aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica; sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
Multis occulto crescit res faenore. Verum

idem cecinisse, sed idem sibi persuasisse. *Decantare* enim est semper repetere, in ore habere. Cic. de Orat. II, 32, 140: „Ut causas omnes diligentes et memores et sobrii oratores percursas animo et prope dicam *decantatas* habere debeant." — *propius spectes*] sedeas eques in quattuordecim ordinibus. Simul perstringitur praetereundo Pupius, tragoediarum flebilium scriptor. Is hunc sibi titulum fecisse traditur: „Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimatu'st satis." — *responsare*] Sat. II 7, 85. — *aptat*] cum infinitivo pro *aptat ad responsandum*: constructio durior quidem est, sed mitigatur interposito v. *hortatur*. Et sic optimi codd., alii *optat*. De v. *aptare* cf. Vergil. Aen. I, 552. — *liberum*] cf. Epist. I, 16, 63 sqq. — *iudiciis fruar*] In fruendo delectationis vis inest; quare satis aptum hoc verbum est et porticibus et iudiciis. Senec. de vit. beat. 10: „tu voluptate *frueris*, ego *utor*." Quae intellegenda sint iudicia proximus ostendit versus. — *vulpes*] Eodem apologo Aesopico usus erat Plato Alcib. I. c. 39. p. 132. A., deinde Lucilius, cuius hoc fragmentum restat: „Leonem aegrotum ac lassum . . . . Deductum tunc voce leo: Cur tu ipsa venire Non vis huc? . . . . Quid sibi vult? quare fit, ut introversus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?" Dicit autem ille apologus hoc: periculosum esse vestigia sequi eorum qui eo pervenirent unde redire non liceat. — *publica*] Describuntur et publicani et ii „quis facile est eadem conducere, flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver." Iuven. 3, 31 sq. — *crustis*] Sic etiam Orellius, Müller. Doederlin. Eckstein. Krüger.; Keller. autem praetulit ex plurima parte suorum codicum *frustis*, quibus non minus opus dulciarii significari putat quam *crustis*, de quibus lege Sat. I, 1, 25. Sed *frusta* sunt carnis particulae, quibus avarae viduae aperte minus trahuntur quam dulcibus placentis. Ac praeterea *crustis* difficilior lectio est, quae facile corrumpi potuit in *frustis*. — *viduas venentur*] sunt heredipetae, de quibus Sat. II, 5. De ipsis vocabulis cf. Carm. III, 12, 12. Sat. I, 1, 25. II, 5, 44. Ceterum viduae omnes etiam nominantur innuptae mulieres ut apud Livium I, 46, 7. — *esto*] Ad probandam suam sententiam v. 76 poeta auget rem: „non solum di-

Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
Idem eadem possunt horam durare probantes?
„Nullus in orbe sinus Bais praelucet amoenis,“
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis eri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, „cras ferramenta Teanum
Tolletis fabri.“ Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? Ride: mutat cenacula, lectos,
Balnea, tonsores, conducto navigio aeque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos

versa sunt studia hominum, ut alius aliud sequatur, sed ne idem quidem in eadem re sibi constant, nunc hoc nunc illud petentes.“ — *horam*] Sat. II, 7, 112. Et cf. Terent. Ad. IV, 2, 15: „Non hercle hic quidem *durare* quisquam, si sic fit, potest.“ Propert. I, 6, 11: „His ego, non *horam* possum *durare* querelis.“ — *Bais*] Tacit. Ann. IV, 67: „prospectabatque (insula Capreae) pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.“ — *lacus*] Lucrinus prope Baias. cf. Carm. III, 1, 33. II, 15, 1. II, 18, 20. — *vitiosa*] Cic. Tusc. IV, 13, 29. — *fecerit auspicium*] tanquam avis signum dederit mutandae voluntatis. cf. Liv. I, 34. Compara Vergil. Aen. IX, 185: „An sua cuique deus fit dira cupido.“ — *Teanum*] Sidicinum, nunc *Teano*, XXX M. P. a Bais; non Apulum Teanum.

V. 87. *in aula*] in atrio. De eodem homine haec dicta sunt, qui si uxorem habet caelibum vitam praedicat; si non habet, maritorum. Nam: „*genialis lectus* cuique domum intranti signum erat coniugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum tollebatur.“ Orellius. — *bene esse*] vide ad Carm. III, 16, 43. — *Protea*] Sat. II, 3, 71. Plat. Euthyphr. p. 15. D.: „*οὐκ ἀφετέος εἶ ὥσπερ ὁ Πρωτεὺς, πρὶν ἂν εἴπῃς.*“ — *pauper*] Ne pauperes quidem sibi constantes esse ait, qui cum in magnis rebus voluntatem non possint mutare, in parvis id facere ridicule quaerant. — *cenacula*] Varro L. L. V, 162: „posteaquam in superiore parte cenitare coeperunt, superioris domus universa *cenacula* dicta.“ Sunt cenacula meritoria, in quibus pauperres habitare solebant. — *nauseat*] Divites cum fastidiunt terram, mare petunt sua navi; eos ut imitentur pauperes, conducunt navem, idem sibi paraturi quod illis contingit nauseam. In qua voce non negabo languoris significationem simul inesse, sed nauseam proprie dictam omnino relegare per totam loci naturam non licebit. Cic. N. D. I, 30, 84: „Confiteri potius nescire quod nescires quam ista effutientem nauseare atque *ipsum sibi displicere*.“ — *tonsore*] vide ad Carm. I, 6, 2. — *inaequali*] Iocose tonsor appellatur *inaequalis*, qui tondet inaequaliter, suae artis minus peritus. Ad ipsum Maecenatem convertitur ad finem pergens poeta. Delicatus fuit in his rebus ac mollis Maecenas „vir, ubi res vigiliam exigeret,

Occurri, rides; si forte subucula pexae
Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas sollemnia me neque rides,
Nec medici credis nec curatoris egere
A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

sane exsomnis, providens atque agendi sciens; simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis paene ultra feminam fluens." Vell. Pat. II, 88. — *subucula*] tunica interior lintea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542: „Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare *subuculam* (virorum) et *indusium* (feminarum)." — *pexae*] villosae i. e. novae. — *dissidet*] Contrarium est apud Quintilianum XI, 3, 141: „super quod ora ex toga duplex *aequaliter sedeat.*" Absurdum est omnia haec in corporis habitu et animi voluntate vitia ad Horatium vel ad certum hominem referre. Fuerit Horatius in corporis cultu paulo neglegentior, aedificandi tamen insania nunquam neque est agitatus neque potuit agitari. Quapropter noli de eo cogitare quod legitur Sat. II, 3, 308. — *disconvenit*] rarissimum vocabulum, bis apud Horatium, cf. Epist. I, 14, 18, semel apud Lactantium. — *insanire*] Sat. II, 3, 63. De sententia lege Sat. II, 3, 120. — *curatoris*] cf. Sat. II, 3, 218. — *tutela*] vide ad Carm. I, 1, 2. Sic Ovidius Trist. V, 14, 25 de coniuge: „rerum sola est tutela mearum." — *pendentis*] „cuius salus cum tua salute artissimo vinculo coniuncta est." Cf. Cic. ad Fam. VI, 22: „incolumitati tuae tuorumque, qui *ex te pendent*, consulas." Sil. Ital. XIII, 504: „deque tuis *pendentia* Dardana fatis." — *respicientis*] Liv. XLVI, 8: „praesidia quae *respicerent* in re trepida." XXVII, 12: „nec quid fidum *respiceret* habenti." Caes. B. C. I, 1. — *Ad summam*] Kirchner ad Sat. p. 201: „Kein Dichter hat die schwere Kunst gut zu schliessen so wie unser Horaz verstanden, der immer neu und geistreich überall befriedigt und namentlich in den Satiren und Episteln häufig durch einen überraschenden Scherz am Schlusse den heitersten Eindruck beim Leser zurücklässt; m. vgl. Sat. I, 2. 3. 4. 7. 10. II, 3. 7. Epist. I, 1. 4. 5. 17. 18 u. s. f." cf. Cic. de off. I, 41. — *pituita*] „Grata dilogia inest in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore tamen vix aliter fieri potest quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice sanum, ceteros mortales insanos et stultos vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiciebant enim sibimet ipsi hoc incommodum interdum obstare videri perfectae beatitudini; eo sci-

EPISTULA II.

Troiani belli scriptorem, Maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi,
Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,

licet consilio, ut facili opera talem obiectionem confutarent." Orellius. Arrian. Epict. I, 6. p. 36: „*Ναί (ἐπέτυχον εὐδαιμονίας·) ἀλλ' αἱ μύξαι μου ῥέουσι. Τίνος οὖν ἕνεκα χεῖρας ἔχεις, ἀνδράποδον; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσῃς σεαυτόν.*"

Epistula II.

Data haec est epistula ad Lollium adulescentem, filium M. Lollii, quem Horatius praedicavit Carm. IV, 9; ad eundem iuvenem huius libri decima octava est. Qui cum a. 729 puer in Hispania Augusto duce militasset (Epist. I, 18, 55), Romam reversus eloquentiae laude et prudentia civili viam sibi ad maiores in re publica honores munire videtur studuisse. Sic enim intellegenda est illa declamatio, qua Romae occupatum Lollium fuisse dicit huius epistulae v. 2. Cf. Cic. de Fin. V, 2, 5. „Ad flumen aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere." Iam cum epistula XVIII ex aperto indicio v. 56 anno scripta sit 734, hanc alteram, quae tempore illam praecedere videatur, annis 730—734 attribuendam esse probabile est; accuratius annum natalem vix possis definire. *Obbario* videtur scripta esse anno 727, cum Lollius vitae annum ageret decimum sextum vel septimum. Horatius cum Lolliis intima videtur fuisse familiaritate coniunctus; quare ne amici filio, bonae fortasse spei adulescenti, deesset, absens et in Praenestino agro rusticans hac epistula iuveni praecepit, cui maxime rei praeter exercitationes dicendi operam dare deberet. Saluberrimis enim consiliis egregiisque praeceptis viam quasi ei monstrat et rationem, qua ad vere beatam vitam, ad veros honores, ad vera gaudia certissime possit pervenire. Iam cum ipse in solitudine rustica litteris vacare et poetas legere soleret (Sat. II, 3, 11), scite doctrinam coniungit cum lectione Homeri, quem certiorem et aptiorem ducem ad rectam intellegentiam praecipue adulescentibus esse ostendit quam maximos optimorum philosophorum libros. Epistularum rationem et naturam bene conservatam videbis; praecepta enim non certo ordine, non praevia quadam meditatione dantur, sed ita ut ex benevoli animi abundante copia sua quasi sponte fluunt; versus simplices sunt et faciles, ironia rara et lenis.

V. 1. *Maxime*] Scribebant olim *maxime*, quod interpretabantur vel *maximum natu* vel *maximo honore ornatum*. Recte autem Meinekius: „*maximus*, inquit, per se positum in hunc sensum accipi non potest; posset vero si dixisset poeta *maxime fratrum* vel *maxime stirpis Lollianae*. Accedit quod ne constat quidem plures Lollium fratres habuisse: Horatius quidem unum tantum memorat Epist. I, 18, 63." Itaque Meinekius non dubitavit, quin Lollio *Maximi* cognomen fuerit, eumque secuti sunt Linker. Krueger. Doederl. Duentzer. Keller. Lehrs. Eckstein.; non Mueller. In inscriptionibus et apud Kellerum et apud Hauthalium (Tom. II. p. 374) saepius reperitur *ad Lollium Maximum* vel *ad Maximum Lollium*. Similiter Ovid. ex Pont. II, 8, 2. III, 5, 6: „Maxime Cotta." eodem nominum ordine. — *Praeneste*] Flor. I, 11, 7: „Aestivae Praeneste deliciae," hodie Palestrina. cf. Carm. III, 4, 23. De particula *dum* cum praesente ad indicandam praeteritam rem Hand. Turs. T. II. p. 306: „In re praeterita, inquit, narranda et de re futura, ubi non totus rerum cursus sed aliqua eius pars intellegitur, ab optimo quoque scriptore ponitur

Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Graecia barbariae lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

praesens. Praesens enim aut historicum est aut imaginem rei ita adumbrat, ut quae coniuncta fuisse mente cogitemus ante oculos ponantur consociata praesentia. Igitur quae hoc modo dicuntur, imaginem exhibent in se conclusam, atque eiusmodi enuntiatio instar est unius substantivi quo tempus indicetur: sicuti apud Livium verba *dum in Asia bellum geritur* exprimunt *tempore* belli." cf. Carm. I, 22, 10. III, 11, 23. Epist. I, 19, 16. II, 1, 7. A. P. 465. Sat. I, 5, 72. — *planius*] Codicum auctoritas divisa est inter *planius* et *plenius*: verum praeterquam quod scholiastas tres *planius* legisse docent scholia: *manifestius*, *apertius*, hoc Horatio dicendum fuisse nobis videtur, omnem de moribus et vita doctrinam multo facilius ex exemplis Homericis intellegi posse praesertim ab adulescentibus, quam ex spinosis libris philosophorum. *Plenius* haud dubie philosophus de his rebus agit, *planius* poeta. Chrysippus Stoicus, Crantor Academicus (Cic. Tusc. III, 6. II, 44), uterque Solensis. Xenoph. Symp. 4, 6: „*Ὁ Ὅμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων.*" — *detinet*] In bonis codicibus, etiam Blandiniis, legitur etiam *distinet*. Illud h. l. rectius videtur, non quo cum aliis putem *detineri* aliquem volentem et inlecebris captum, *distineri* eos qui gravi atque ingrato negotio quasi inviti occupentur (quod discrimen exemplorum auctoritate non comprobatum video), sed quia in *detinendo* maior est notio remoti loci, sive corpus sive animum respicis, in distinendo valet significatio seiunctionis, quam vides ab hoc loco alienam esse. Carm. I, 33, 14. IV, 5, 12. Verg. Aen. II, 788. Caes. B. G. III, 12 fin. *Detinet* scripserunt Orelli. Lehrs. Doederlein. Meinek. Linker. Krüger. Müller. Eckstein.; *distinet* Keller. Ritter. ad exemplum *Lambini*, apud quem legitur: „Vatic. unus *destinet*, ut fortasse legendum sit *distinet*." — *barbariae*] cfr. Ennianos versus ap. Cic. Tusc. I, 35, 85. Verg. Aen. II, 604. — *aestus*] cf. Sat. I, 2, 110. Verg. Cir. 340. Ceterum in codd. Bland. aliisque bonis libris reperitur *aestum*. — *Antenor*] Hom. Il. VII, 348. Liv. I, 1. — *censet*] graeca brevitate coniunctum cum solo infinitivo, ut saepe apud Livium, veluti II, 5: „de bonis regiis, quae *reddi* ante *censuerant*," pro: „quae reddi aequum esse ante censuerant." — *quid Paris?*] Sic recte cum codd. Orelli. Ritter. Lehrs. Eckstein. Krüger.; contra Müller. cum Bentleio: „quod Paris, ut . . . beatus, cogi posse negat". Et Doederlinius: „*quid Paris, ut . . . beatus?* Cogi posse negat." — *inter Peliden*] De bis collocata praepositione vide ad Sat. I, 7, 12.

V. 13. *hunc*] Agamemnonem. cf. Hom. Il. I, 113. — *urit*] Sat. I, 9.

Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulixen,
Qui domitor Troiae multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit, latumque per aequor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nosti;
Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
Nos numerus sumus et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopae nebulones, Alcinoique

6б. — *plectuntur Achivi*] Respicit poeta omnia ea mala, quae dum Achilles iratus pugnam detrectat, fortitudine Hectoris in Graecos redundarunt, non solam pestilentiam ab Apolline in castra Graecorum missam, quae quidem iram regum praecessit, non est secuta. In versu insequenti supervacaneum est quaerere, quas seditiones, dolos, scelera indicare poeta voluerit; satis est, quod ita peccatum scimus apud Graecos et apud Troianos. Ceterum v. 12 ab Horatio abiudicandum et aliena manu additum esse, censuerunt *Prien* et cum eo *Drewes*; noli credere. — *rursus*] Iam transitur ad Odysseam, cuius initium libere expressum habemus versibus statim insequentibus. cf. A. P. 141 sq. — *domitor Troiae*] quia equi lignei exstruendi auctor fuit. — *multorum*] statim post caesuram collocatum hoc vocabulum est propter sonum et rei gravitatem. — *immersabilis*] qui adversis rebus non opprimitur. De metaphora cf. Carm. IV, 4, 65. Quae insequuntur, exempla sunt periculorum, quibus oppositus fuit Ulixes; quanquam non negaverim Sirenum vocibus et Circae poculis intellegendas esse per allegoriam inlecebras voluptatum. cf. Hom. Od. XII, 39 sqq. 155 sqq. X, 136 sqq. 318. Biberat quidem Ulixes, sed non seductus cupiditate et munitus remedio Mercurii. — *turpis*] mutatus in turpem formam canis vel suis. cf. Sat. I, 3, 100. Carm. II, 8, 4. — *excors*] cf. Cic. Tusc. I, 9, 18. — *nos numerus*] Sicuti Ulixes exemplum est sapientis hominis et moderati, ita vulgarium hominum, quales maxima pars esse solemus, imagines ostendit Odyssea in describenda procorum et Phaeacum vita voluptatibus omnino addicta. *Numerus* ut apud Euripidem Heracl. 997: „*Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμὸν ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα*,“ de hominibus nullius pretii, quorum capita tantum numerantur. Vide Passow. s. v. *ἀριθμός*. — *nati*] Ovid. Nuc. Eleg. 113: „Sentes tantummodo laedere natae.“ cf. Hom. Il. VI, 142: „*βροτοί, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν*,“ unde iocose sua sumpsit ac detorsit Horatius. — *nebulones*] Secutus sum sententiam Ferdinandi Schultzii, qui per litteras amice me monuit, comma, quod in omnibus editionibus post v. *Penelopae* positum sit, delendum esse. Sic locum iam Ausonius Epist. 9, 13 sq. intellexit: „nam mihi non Saliare epulum, non cena dapalis, Qualem *Penelopae nebulonum* mensa *procorum*, Alcinoique habuit nitidae

In cute curanda plus aequo operata iuventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et
Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
Ut iugulent hominem, surgunt de nocte latrones:
Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui
Si noles sanus, curres hydropicus; et ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur
Quae laedunt oculos festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?

cutis uncta iuventus." Lehrsius eadem ratione distinxit; nunc etiam Krüger. Eckstein. Müller. Keller. (Epileg. p. 604.) — *cute curanda*] vide ad Carm. III, 17, 14. Sat. II, 5, 38. Iuven. IV, 11, 203: „Nostra bibat vernum curata cuticula solem." — *Alcinoi iuventus*] De molli Phaeacum vita lege Hom. Od. VIII, 248. — *cessatum ducere*] cf. Sat. II, 7, 114. Haec locutio intellegenda est ex frequentissima in nomine curae prosopopoeia; nam quotienscumque aliqua cura eam iuventutem agitare coepit, tanquam personam eam citharae blando strepitu *cessatum ducebat* i. e. consopiebat. De consopiente vi musicae cf. Carm. III, 1, 20 sq. Martial. VIII, 51, 26: „ut iugulem curas, nomen utrumque bibam." Mira non paucorum et antiquissimorum codd. scriptura *cessatum ducere somnum* haud dubie ex glossa exorta est, veluti ex ea, quae est apud Comm. Cruq. „ut facilius sopiamur." Bentleio tamen vulgaris scriptura ita non placuit, ut emendare vellet *cessantem ducere somnum*; quod post eum receperunt Haupt., Ritter., Meinek., Linker., Mueller., Lehrs. et probavit Mewesius. Vulgatam recte probarunt Krueger., Ritter., Doederlin., Keller., Eckstein. — *ut iugulent*] A luxuriosa vita iuvenum Homericorum sensim transit poeta ad suae aetatis desidiam ac neglegentiam, qua seducti homines ad veram salutem sibi conciliandam rectam medicinam mature adhibere cunctantur. Argumento utitur quod vocant a minori ad maius; nam si mali homines, ut opes sibi per vim nefarie colligant de nocte surgunt, quanto magis nos decet animo ex torpore quo premitur expergefacto vigilare et curare et studere ut summum nobis paremus bonum, *εὐδαιμονίαν*? Exemplis deinde usus est prope Socraticis: etenim ut homines, qui in corpore curando neglegentes fuerunt, cum aegrotant, sero id facere coguntur, quod olim contempserunt, ita eos, qui animum ut sanum habeant nihil curarunt, neglegentiae paenitet cum animus iam male adfectus cupiditatibus agitatur. Quod sani facere noluerunt, coacti faciunt aegrotantes. — *hominem*] Sic ex codd. antiquiss. (Bland. antiquiss., Goth., Bentlei) scripsi pro eo, quod vulgo exhibetur *homines*. Ovid. Am. III, 8, 21: „Forsitan et, quotiens hominem iugulaverit, ille Indicet." Idem video scripsisse Duentzer. Mueller. Keller. Lehrs. Eckstein. — *serves*] De persona vide ad Epist. I, 1, 42. — *hydropicus*] Cels. III, 21: „Hydropicis multum ambulandum, currendum aliquando est." cf. Carm. II, 8, 13. — *vigil*] „Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris." Porphyr. — *Nam cur*] Nam quod de corpore valet, idem de animo; in utroque sanando nihil cunctandum est. Iterum argumentum a minori ad ma-

Dimidium facti qui coepit habet: sapere aude;
Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus exspectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis aevum.
Quaeritur argentum puerisque beata creandis
Uxor et incultae pacantur vomere silvae:
Quod satis est cui contingit, nil amplius optet.
Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas; valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,

ius. — *oculos*] Pluralem praetuli cum antiquissimis codd.; singularis Bentleio cur elegantior visus sit, non intellego; secuti tamen sunt Keller. Eckstein. Krüger. Linker. Meinek. Doederlin. Ritter. Orell. Müller.; apud Lambinum et Cruquium *oculos* reperitur. — *est*] edit, consumit. Hom. Il. VI, 202. Cic. Tusc. III, 26, 63. — *in annum*] ex proverbio sumptum. Epist. I, 11, 23.

V. 40. *dimidium*] ex antiquo proverbio *ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός*. Soph. fr. 715 Dind.: „*ἔργου δὲ παντὸς ἢν τις ἄρχηται καλῶς, καὶ τὰς τελευτὰς εἰκός ἐσθ' οὕτως ἔχειν.*“ — *aude*] ab animo impetra; ut Graecum *τολμᾶν*. Epist. II, 2, 111. Verg. Aen. VIII, 364. — *rusticus*] is idem facit quod rusticus ille, qui cum ad flumen pervenisset quod nunquam ante vidisset, se exspectaturum dixit, dum flumen defluxisset. Nunquam igitur ille ad rectam vitam perveniet. — *argentum*] pecunia, ut Sat. II, 6, 10. — *beata*] bene dotata, dives; in quo loco noli praeterire egregiam ironiam quae inest in his *puerisque beata creandis*; nimirum quam leges iubebant suscipiendorum liberorum causa ducere, eam avidi homines divitiarum causa ducunt. Variae opum colligendarum rationes describuntur. De voc. *beata* cf. Carm. II, 4, 13. Sat. II, 8, 1. — *pacantur*] Lachm. ad Lucret. p. 338: „pacantur silvae, cum ferae, ut aratro locus sit, vel fugantur vel trucidantur; quemadmodum Manilius scripsit IV, 182 *Et pacare metu silvas.*“ — *deduxit*] *ἀορίστως*. — *valeat*] non corpore solum sed etiam animo, et magis animo quam corpore. Nam cuius animus aeger est, is divitiis non magis potest uti ac frui, quam lippus tabulis pictis, podager fomentis, auribus laborans ac paene surdus cithara et cantu. Quae sanum iuvant et delectant, iis non potest recte uti qui ea parte laborat, in qua usus et delectatio maxime sentitur. Idem valet de opibus, quorum rectus usus ad animum est referendus. — *fomenta*] Intellegitur locus ex Seneca de Provid. 4, 9: „Quem specularia semper ab adflatu vindicarunt, cuius *pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt*, cuius cenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc lenis aura non sine periculo stringet.“ id. de vit. beat. 11, 3: „Mollibus lenibusque fomentis totum lacessitur eorum corpus, et ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriae parentatur.“ Doederlinio *fomenta* videbantur esse irritamenta libidinum. — *podagram*] Morbum ipsum posuit pro eo qui morbo laborat. Mewe-

Auriculas citharae collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis acescit.
Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam qua monstret eques; venaticus ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

sius cum Bentleio et Krügero *podagrum*. — *sincerum*] Vita nemo recte fruitur, cuius animus corruptus est cupiditatibus; corrumpi autem animum cupiditatibus exemplis ostenditur. — *Siculi tyranni*] ut Phalaris, Agathocles, Dionysii. — *infectum*] Menander p. 247 M.: „*Ἅπανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα.*“ — *dolor quod suaserit*] nimius dolor, quem iracundus cum offenditur sentit. Nam „iram esse cupiditatem doloris reponendi“ ex definitione Aristotelis ait Seneca de ira I, 3, 2. — *mens*] θυμός. Carm. I, 16, 21. — *festinat*] i. e. festinanter exigit; sic *properare* Epist. I, 3, 28. cf. Carm. II, 7, 21. *Odio* est dativus. — *tu compesce*] vide ad Carm. I. 9, 16. — *tenera cervice*] Coercendum esse praecipit animum, sed mature, cum vitium nondum inveteravit. — *viam*] Referendus accusativus est ad utrumque verbum, *ire viam* et *viam monstret*. De *qua* abl. cf. Liv. XXXII, 11. Vergil. Aen. I, 418. — *pellem*] stramine vel musco repletam et ad vivi cervi imaginem refictam. — *latravit*] active, ut Epod. 5, 58. — *adbibe*] Cic. de. Fin. III, 2, 9: „combibere artes.“ cf. Carm. II, 13, 32. Propert. III, 6, 8: „Incipe: suspensis auribus ista bibam.“ Imago sumpta est a lana tingenda. — *puer*] dum puer es. — *testa*] amphora, cadus. — *quodsi*] vide ad Epist. I, 1, 106. „En habes, inquit poeta, quod tibi praecipiam. Fac uti voles; mea mihi stat voluntas, nam in hac quoque re mediocritatis studiosus sum.“ cf. Epist. I, 6, 15 sq. II, 2, 204. — *anteis*] cf. Carm. I, 35, 17.

Epistula III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus
An freta vicinas inter currentia turres
An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? hoc quoque curo.
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?

Epistula III.

Tiberius Claudius Nero cum anno 734 ad Tigranem in Armeniae regnum deducendum cum exercitu in orientem ab Augusto mitteretur, ut ipse doctus erat, ita in cohorte comitum non paucos secum duxisse videtur iuvenes, qui litterarum amore capti quid suis ipsi viribus possent efficere saepius tentarent. Ex hoc numero fuit Iulius quidam Florus, satirarum scriptor, si fides habenda est Porphyrioni scholiastae, ceterum ignotus. Romae autem cum Horatius summa inter poetas esset auctoritate, nihil mirandum est quod omnes iuvenes, qui in arte poetica elaborarent, eius et familiaritatem quaerebant et iudicium de suis conatibus magni habebant. Atque Horatii tanta fuit cura latinarum litterarum, ut non praesens solum studio optimorum iuvenum adesset sed magno locorum intervallo remotus consilia eorum alere et regere non desineret. Id quomodo hac epistula factum sit ipse videbis. Quod ad Florum potissimum hanc epistulam dedit, aut factum est propter maiorem quam cum hoc iuvene habebat amicitiam (nam secundi quoque libri altera epistula ad eundem scripta est), aut propter simultates, quas Florum cum amico antea Munatio habuisse ex versu 31 sq. videmus; nimirum ut ad componendas lites inter amicos aliquid ipse adferret. Nam hoc non videtur probabile, quod tentatum video ab elegantibus harum rerum iudicibus, in iis simultatibus unam quaerendam esse causam cur scripserit poeta epistulam; reliqua addita esse eo potissimum consilio, ut vera causa callide tegeretur.

V. 1. *quibus oris*] Inest in hac formula notio quaedam loci incerti et longinqui; ut Verg. Aen. I, 331. Liv. XXI, 10, 12. — *Augusti privignus*] honoris causa hoc additum puta. cf. Epist. I, 8, 2. Nihil in hac compellatione videndum est ambitionis aut studii in Tiberium Neronem. — *Thraca*] Ex locorum ordine vides scriptam esse epistulam, cum in Armeniam pergeret exercitus, non cum rediret, quod male alii suspicati sunt. Fecit autem Tiberius hanc expeditionem per Thraciam et Macedoniam, et quidem sub vernum tempus; inde Hebrus glacie tectus. — *turres*] „Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum." *Porphyr.* Ceterum antiquissimus Bland. cum uno alio cod. Cruq. praebet *terras*, quae lectio Bentleio et Paulyo placuit. Non bene; nam cf. Lucan. Phars. IX, 954: „et amore notatum Aequor et *Heroas* lacrimoso litore *turres*." — *morantur*] amoenitatibus suis vos tenent. Accommodatum igitur verbum ad Asiae campos; unde si necessarium videbitur, facile invenies quod cum Hebro et Hellesponto coniungas aliud generale verbum. — *studiosa*] Hoc adiectivum quod a Cicerone aliisque bonis scriptoribus non usurpatur nisi addito genetivo, quo vaga illius notio certis limitibus circumscribatur, Augusto imperante certiorem significationem nactum est,

Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius Romana brevi venturus in ora
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa
An tragica desaevit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecumque recepit Apollo;
Ne si forte suas repetitum venerit olim

eadem prorsus ratione qua ipsum verbum studendi. Quintil. XII, 11, 19: „Computamus annos, non quibus studuimus sed quibus viximus." Plin. Epist. V, 5, 5: „In lectulo suo compositus in habitu studentis." Quintil. X, 3, 32: „iuvenis studiosus alioqui." Plin. Epist. VI, 26, 1: „Ipse erat studiosus, litteratus etiam disertus." Idem factum esse in aliis eiusdem generis adiectivis ostendunt hi loci Horatiani: Carm. II, 20, 19. I, 28, 18. III, 4, 58. III, 23, 17. Sat. II, 2, 43. Carm. II, 4, 22. Est igitur hic litterata cohors. Cohors autem est quae alias grex appellatur. Epist. I, 9, 13. Sat. I, 7, 23. — *scribere*] cf. Carm. I, 6, 1. — *paces*] Epist. II, 1, 102. Sunt res praeclare in pace gestae. — *in aevum*] Carm. IV, 14, 3. III, 11, 35. — *Titius*] „Titius Septimius lyrica carmina et tragoedias scripsit Augusti tempore, sed libri eius nulli exstant. Huius autem insigne monumentum est infra Ariciam." Comm. Cruq. Suspicantur fuisse eum filium M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. Diligenter autem in hanc rem inquisivit Reifferscheid. in Ind. Schol. 1880/81 p. 7, atque acute suspicatus est *Titium* Horatii eundem esse atque *Rufum*, de quo Ovid. ex Pont. IV, 28: „Pindaricae fidicen tu quoque, Rufe, lyrae", eiusque nomen fuisse *Titium Rufum*. Nam Rufi cognomen a Titia gente non fuit alienum, id quod docemur exemplo C. Titii C. f. Rufi, qui praetor urbanus fuit a. 704. cf. Cic. Famil. XIII, 58. Ceterum cave ne Titium credas ab Horatio castigari ob nimiam audaciam et confidentiam; immo vero laudatur Titii animus et additur magna de eius studiis exspectatio. — *in ora*] Verg. Aen. XII, 235. Georg. III, 9. Propert. III, 7, 32: „Venies tu quoque in ora virum." — *expalluit*] De accusativo cf. Carm. II, 12, 7. III, 27, 28. Constans in imagine faciliora et humiliora poesis genera appellat poeta lacus et rivos apertos, ad quos alii quoque non pauci accedere audent. Lucret. IV, 2: „Iuvat integros accedere fontes atque haurire." — *desaevit*] Verg. Aen. IV, 52. Est ex alto i. e. vehementer saevire. „Refertur ad violentas animi perturbationes a tragicis expressas; *ampullari* autem ut Graecorum ληκυθίζειν de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu." Orellius. cf. A. P. 97.

V. 15. *Celsus agit*] cf. Sat. I, 9, 4. Videtur esse Celsus Albinovanus, ad quem est Epist. I, 8. Immerito Celsus in plagiariorum numero habitus est; talem enim hominem Horatius profecto nunquam tulisset. Sed videtur ex iis fuisse, qui cum litteras et poesim ament multaque legerint, ipsi tandem aliquid proferre audeant sed vera poetica facultate destituti in sola magnorum exemplorum imitatione haereant. — *Palatinus Apollo*] In cuius templo a. u. 726 ab Au-

Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum:
Seu linguam causis acuis seu civica iura
Respondere paras seu condis amabile carmen,
Prima feres hederae victricis praemia. Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, sit tibi curae
Quantae conveniat Munatius. An male sarta
Gratia nequiquam coit et rescinditur? At vos

gusto condita erat bibliotheca publica. — *grex avium*] cf. fabulam Aesopicam apud Phaedrum I, 3. De libertate monendi bene Obbarius: „Addo, inquit, ego nostra sentiendi ratione utpote hominum saepe bilinguium atque incude aulica politorum non videri metiendos liberiores hominum antiquorum simpliciumque mores.“ — *thyma*] Carm. IV, 2, 29. — *turpiter hirtum*] Metaphora ab agris sumpta. De coniuncto cum hoc adiectivo adverbio moneo, ne quis ita in prosa oratione bene dici posse credat; in qua qui accurate scripserunt ausi non sunt adverbia qualitatis cum adiectivis coniungere. Apud Horatium poetam compara Carm. III, 11, 35. A. P. 3. — *acuis*] ex frequenti eloquentiae cum telis armisque comparatione. Quintil. X, 5, 16: „Ipse ille mucro ingenii cottidiana pugna retundatur necesse est.“ Cic. Brut. 97: „tu in forum veneras unus, qui non linguam modo *acuisses* exercitatione dicendi cet.“ — *civica*] vide ad Carm. II, 1, 1. — *hederae*] Carm. I, 1, 29. — *frigida fomenta*] Sunt solacia, lenimenta curarum, sed quae, cum inania sint (frigida), malum augeant potius quam minuant. Intellegenda sunt gloria, honores. — *caelestis sapientia*] Cic. Tusc. V, 4, 10. — *ampli*] cf. Epist. I, 1, 25. — *rescribere, sit*] Sic scripsi cum omnibus prope codicibus; etenim v. *sit* omissa particula interrogativa positum est, ut Epist. I, 16, 1 sq. Sat. I, 4, 63, nec verum est, quod Bentleius adfirmavit, posita hac lectione sequentia (*coit, rescinditur*) fore vitiosa; transit enim poeta ex indirecta oratione in rectam, quare punctum ponendum erat post v. *Munatius*. Idem video nunc fecisse Lehrsium, Doederlinium, Krügerum, Ecksteinium. — *Munatius*] filius fortasse eius Munatii, ad quem est Carm. I, 7. — *sarta coit*] Sumpta haec a vulneribus, quae *assui* et *coire* dicuntur. Ovid. Trist. IV, 4, 41: „Neve retractando nondum coeuntia rumpam vulnera.“ Petron. 113: „Credo veritus, ne inter initia coeuntis gratiae recentem cicatricem rescinderet.“ — *at vos*] Keller. cum Rittero, Müllero, Ecksteinio ex bonis codd. *ac vos* et coniunxit *rescinditur ac vos ... ferox?* Non est secutus Krüger. — *Seu calidus*] Cruquius ad h. l. haec habet: „*heu cal. sang. heu rerum*; sic omnes libri codd. praeter Divaei, qui vulgatos sequitur; sed mihi probatur plurium lectio.“ Ex recentioribus editoribus

Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicumque locorum
Vivitis indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

Epistula IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat
An tacitum silvas inter reptare salubres,

Paulyus Cruquii exemplum secutus est; non bene. — *rerum inscitia*] non videtur esse *ἀπειρία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων*, sed parvum iudicium, quo quae alter sine malo studio et suo iure fecerit dixeritve, consulto et ad iniuriam nobis inferendam facta saepe putamus. — *indomita cervice*] cf. Epist. I, 2, 64. — *fraternum*] cf. Epist. I, 10, 4. Male olim ex hac voce interpretes effici posse opinabantur, Munatium et Florum vere fratres fuisse. — *indigni*] quos non decet rumpere. Coniunctum est vocabulum ad exemplum graeci *ἄξιος*. — *pascitur*] Indicatur sacrum pro felici reditu amicorum faciendum. cf. Carm. I, 36, 2. Ad verbum compara Carm. III, 23, 11. IV, 2, 55. Eodem se amore utrumque amplecti Horatius dicit.

Epistula IV.

Haec epistula ad Albium Tibullum poetam, de quo vide ad Carm. I, 33, quo anno scripta sit nos latet, nisi forte ex primo versu efficere audes datam eam esse non multo post editas ab Horatio satiras. Quas quomodo Tibullus vel laudaverit vel vituperaverit, utrum publice apud magnos viros an privatim in epistula aliqua ad Horatium, non magis invenies quam quid Horatium ut hanc epistulam conscriberet commoverit. Apud Messallam certe, Tibulli fautorem, vix opus erat ut Horatium ille commendaret, quoniam Messallae iam dudum notus, fortasse etiam familiaris erat Horatius. Apud Philippos uterque pugnaverat. Noli igitur hoc amplius quaerere et vide mecum causam scribendae epistulae in erigendo et exhilarando animo Tibulli, qui nescimus quo casu vel dolore oppressus ex urbe in Pedanam suam villam aufugerat; dein admirare egregiam extremorum versuum festivitatem, quae si quid aliud risum movere debuit tristiculo amico.

V. 1. *candide*] Comm. Cruq.: „integer, verax, pure, sine fuco, sine fallacia." — *Pedana*] apud Pedum (hodie *Zagarola*) sita, media inter Praeneste et Tibur. — *opuscula*] Intellegendae haud dubie sunt elegiae, quas cum bonas scripserit Cassius Parmensis, meliores deinde Tibullus composuit. Cassius Parmensis olim in partibus Bruti et Cassii tribunus militum militavit; postea exorto inter Octavianum et Antonium bello apud Actium cum Antonio pugnavit; dein Athenis, quo fugerat, ab Octaviano interfectus est, cum inter eos fuisset qui Caesarem necassent. Diversus hic est a Cassio Etrusco, de quo vide ad Sat. I, 10, 61. — *reptare*] lente et libere ambulare, quod est hominis otiosi et meditantis. Tibullus ipse de se IV, 13, 9: „Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede." — *sapiente bonoque*] Cur haec sint con-

Curantem quicquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
Qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde
Et mundus victus non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet quae non sperabitur hora.

iuncta vide ex Ciceronis loco de off. III, 15, 62; et cf. Epist. I, 7, 22. I, 16, 73. A. P. 445. — *Non tu*] Sententiarum ordo hic esse videtur: „quid dicam te facere? utrum poemata componere an philosophari potius de iis rebus quae dignae sunt sapientibus bonisque viris? Quodsi hoc facis, recte facis; tam multas enim tu habes animi et corporis virtutes, ut indignas curas tu alere non possis.“ — *eras*] semper, quamdiu te cognovi. Similiter Iuvenal. 6, 28: „Certe sanus eras.“ cf. Hom. Od. IV, 31. — *pectore*] Ovid. Met. XIII, 290. Heroid. 16, 305: „Huncine tu speres hominem sine pectore dotes Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae.“ — *dederunt*] de correpta syllaba vide ad Sat. I, 10, 45. — *voveat maius*] cum ea quae habeat bona summa sint; quae qualia sint ostendunt tres insequentes versus. Haec igitur omnia habet Tibullus, quare sapienter iis frui iubetur. — *qui sapere*] Cruquius ad h. l.: „non diffiteor codices hic non constare; Bland. quattuor habent *qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui*, quam lectionem Lambinus postremum sequitur. Tons. habet *quin sapere* etc., reliqui omnes *quam sapere et fari ut possit quae sentiat, et cui* etc., a quo non dissentio propter verborum perspicuitatem etc.“ Neque hoc probandum est neque quod Lambinus, cum primum (1561) ederet Horatium, recepit *Quam ut sapere et fari possit quae sentiat, utque.* Ad sententiam compara quae Periclis sunt apud Thucyd. II, 60: „*οὐδενὸς ἥσσων οἴμαι εἶναι γνῶναί τε τὰ δέοντα καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα.*“ — *gratia*] apud magnos viros, imprimis apud Messallam. — *fama*] Ovid. Am. I, 15, 27: „Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culte Tibulle, tui.“ — *mundus victus*] Sat. II, 2, 65. Epist. II, 2, 199. Carm. III, 29, 14. — *crumena*] cf. Iuven. IV, 11, 38: „Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exitus?“ — *timores*] „Poeta tranquilliore dicendi genere usus de universo rerum humanarum statu locutus est et hac de causa pluralem elegit, licet singularis in eadem re praecesserit.“ Iacob. de usu num. plur. p. 11. — Ceterum *spes* est futurorum bonorum, *cura* praesentium bonorum: *timor* referendus ad futura mala, *ira* ad praesentia mala. — *diluxisse*] Significatur hoc verbo proprie id tempus, quo tam clara lux est ut res dinosci possint. Cic. Phil. XII, 2, 5: „Discussa est illa caligo, diluxit, patet, videmus omnia.“ id. Catil. III, 3. Liv. XXXVI, 24. — *curata cute*] Epist. I, 2, 29. — *nitidum*] vide ad Sat. II, 2, 128. De lepido epistulae exitu vide ad Epist. I, 1, 106. Ceterum ne offendaris maiore antiquorum hominum in his rebus libertate, compara hos locos Ciceronis in Pis. 16: „Epicure noster, ex hara producte, non ex schola.“ ibid. 30: „Quid nunc te, asine, litteras doceam?“ ad Att. IV, 5: „Scio me asinum germanum fuisse.“ Vera au-

Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Epistula V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
Nec modica cenare times holus omne patella,

tem Epicuri *ἡδονὴ* fuit *ἀταραξία* et *ἀπονία* et *ὑγίεια τοῦ σώματος*: quam quomodo pravi homines intellexerint, vides ex hoc loco Senecae de vit. beat. 12: „Non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti luxuriam suam in philosophiae sinu abscondunt et eo concurrunt, ubi audiunt laudari voluptatem. Nec aestimatur voluptas illa Epicuri, ita enim mehercules sentio, cum sicca et sobria sit, sed ad nomen ipsum advolant quaerentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum.“

Epistula V.

De Torquato, ad quem haec est epistula, vide ad Carm. IV, 7; atque eodem prope consilio et carmen illud et hanc epistulam scriptam esse patet. De anno autem natali huius epistulae non consentiunt viri docti; nimirum certum temporis indicium non reperitur. Nam ex versibus 4 et 9 hoc unum pro certo potest adfirmari, dedisse Horatium hanc epistulam quattuor vel quinque annis post alterum consulatum T. Statilii Tauri a. 728; nam natalicia Augusti iam inde ab anno 724 celebrata esse memoriae prodidit Dio Cassius LI, 19: „*Ἔν τε τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ τῆς ἀγγελίας τῆς νίκης ἡμέρᾳ ἱερομηνίαν εἶναι ἔγνωσαν*,“ cum quo loco hunc alterum eiusdem scriptoris coniungas LIV, 34: „*Καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πολλαχόθι θηρίων σφαγαῖς ἐτιμήθη· καὶ τοῦτο μὲν καίτοι μὴ ψηφισθὲν ἐν πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς ἔτεσι πρός τινος τῶν ἀεὶ στρατηγούντων ἐγίγνετο· τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη.*“ Quod quidem factum est a. 743. Adde locum Suetonii vit. Octav. 57: „Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo *semper* celebrarunt,“ et videbis certum annum versu 9 non indicari. Intellegendus autem natalis dies est Augusti, non divi Caesaris: nam etiamsi Augustus natus est a. d. XIV. Kal. Octobr., Iulius autem Caesar a. d. IV. Id. Quintil., aestivam noctem v. 11 in Septembri mense recte licebit invenire, praesertim sub Italiae mitissimo caelo. cf. Verg. Georg. I, 311 sq. Calpurn. I, 1: „Nondum Solis equos declivis mitigat aestas, Quamvis et madidis incumbant prela racemis Et spument rauco ferventia musta susurro.“ Et quanquam Horatius quidem ipse Epist. I, 16, 16 *Septembres horas* gravi addit autumno, recordandum tamen est varios esse Septembres aliis annis tepidos magis et aestivos aliis frigidos et autumnales. Ritterus ex hoc loco Dion. Cass. LIV, 8: „*καὶ ἡ Ἰουλία τὸν Γάϊον ὀνομασθέντα ἔτεκε· βουθυσία τέ τις τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ ἀΐδιος ἐδόθη. Καὶ τοῦτο μὲν ἐκ ψηφίσματος, ὥςπερ που καὶ τἄλλα, ἐγένετο*,“ concludi posse putavit, epistulam scriptam esse paucis diebus post natum Gaium Caesarem, Iuliae et Agrippae filium, a. 734. Id si voluisset poeta v. 9 indicare, clarius scripsisset ac de imperii civiumque spe pauca certe addidisset. Deinde vide quo modo Dio ipso illo loco pergat: „*Ἰδίᾳ δὲ δὴ οἱ ἀγορανόμοι ἱπποδρομίαν τε ἐν τοῖς Αὐγούστου γενεθλίοις καὶ θηρίων σφαγὰς ἐποίησαν.*“

V. 1. *si potes*] Solebat enim Torquatus laute ac splendide vivere. Cave igitur ne hunc virum avaritiae

Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte leves spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam; cras nato Caesare festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?

deditum habeas; id quod non pauci interpretes ex hac epistula et Carm. IV, 7 recte sibi videbantur efficere. De usu verbi *posse* cf. Epod. 9, 14. Verg. Bucol. 7, 10. Aen. XI, 307. — *Archiacis*] a fabro quodam Archia confectis, simplicibus, non pretiosis. — *holus omne*] qualecumque. Promittitur tenuis cena, sed nos quoque cum amicos invitamus, pauca promittimus, plura apponimus. — *supremo sole*] ad occasum vergente. Contrarius est *sol primus* apud Ovidium Met. IX, 93; *medius sol* apud Phaedr. 3, 19. Vide ad Carm. III, 28, 13. cf. Sat. II, 7, 33. — *iterum*] sc. consule. Sic Capitolin. vit. Pertin. 4: „Quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est." — *Petrinum*] „vicus et locus in agro Falerno." Porphyr. Sed Comm. Cruq.: „Petrinus mons et Sinuessanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus." Hodie est *Rocca di monti Ragoni.* Mediocre vinum est et, quod suspicari licet, non nimis novum sed quattuor vel quinque annos natum. — *Si*] In codd. et multis editionibus veluti Linkeri, Ritteri, Doederlinii *sin,* quo tamen vocabulo Horatius usus esse non videtur. Hoc loco sic scriptum est ab iis qui oppositionem quam intellegerent etiam exprimere particula vellent. Iocatur autem poeta, cum sic scribit: noli enim cum aliis interpretari *arcesse me ad te;* apud Horatium cena iam parata est. — *imperium fer*] nam qui cenam paravit, dominus est convivii (Sat. II, 8, 93) et quasi imperat. — *splendet*] cf. Carm. IV, 11, 6. — *tibi*] de ordine verborum compara Sat. I, 5, 49. 6, 65. 8, 84. — *certamina divitiarum*] Hoc quoque iocose et innocenter dictum est (cf. Carm. IV, 12, 25), neque quicquam aliud reperiendum hic est nisi amica ac lepida admonitio, ut omnes curas quibus soleat teneri hoc die mittat totumque se dedat amico et hilaritati. De certaminibus divitiarum compara Sat. I, 1, 113 sq. Ad genetivum *divitiarum* cf. Liv. I, 17: „patrum interim animos *certamen regni* ac cupido versabat." — *Moschi*] „Hic Pergamenus fuit rhetor notissimus: reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic et Asinius Pollio." Porph. In hanc igitur causam Torquatus magnam curam et diligentiam contulisse videtur. — *dat veniam*] quia iustitium erat. — *tendere noctem*] transigere usque ad finem. Similiter Verg. Georg. III, 379. Ovid. Met. XII, 159. — *aestivam*] Meinekii coniecturam *festivam* Linkerus et Lehrs. receperunt; offendit autem Meinekium, quod nullo pacto effici possit, ut autumnalis nox fiat aestiva. In qua re nimis anxius fuit; ne nos quidem dubitamus autumnalem noctem, siquidem calida est ac mitis, aestivam appellare. — *quo mihi fortunam*] sc. datam esse credam; nam *quo* in hac formula est *quoi, quorsum.* Sic non raro. Phaedr. III, 18, 9: „Quo mi, inquit, mutam speciem, si vincor sono?" Cat. Distich. 4, 16:

Parcus ob heredis curam nimiumque severus
Assidet insano; potare et spargere flores
Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas dissignat? Operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor et non
Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos
Sit qui dicta foras eliminet, ut coeat par
Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,

„Quo tibi divitias, si semper pauper abundas?“ Cic. ad Fam. VII, 23, 2: „Martis vero signum quo mihi pacis auctori?“ cf. ad Carm. II, 3, 9 sq. Sententia autem generalis est, in qua prima persona omnes saepe utuntur. — *assidet*] proximus et simillimus est. Hac tropica significatione, ab ordinibus theatrorum petita, ut videtur, *ἅπαξ λεγόμενον* est. Quod quomodo in prosa exprimas ostendit Cic. Brut. 147: „Antonio Philippus proximus accedebat.“ — *spargere flores*] Carm. III, 19, 22.

V. 16. *dissignat*] cf. ad Epist. I, 7, 6. Donatus ad Terent. Ad. I, 2, 7: „Nam illa quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid dissignavit!“ explicat: „dissignare est rem novam facere in utramque partem, et bonam et malam.“ — *operta*] cf. Carm. III, 21, 14. Epod. 11, 14. Sat. I, 4, 89. — *spes*] cf. Carm. III, 21, 17 sq. — *inertem*] Sic recte antiquissimi codices Blandinii et alii; *inermem* quod in aliis non malis legitur ideo reiciendum videtur, quod animus describendus erat a poeta, non casus quo quis inermis est. cf. Cic. in Catil. II, 5, 10. Senec. de ira I, 13, 3: „Utilis ira est, quia pugnaciores facit. Isto modo et *ebrietas*: facit enim protervos et audaces, multique meliores ad ferrum fuere male sobrii . . . et mortis timor *inertissimos excitavit ad proelium*“. — *addocet*] Hoc verbum praeter hunc locum non videtur inveniri nisi semel apud Ciceronem pro Cluent. 37, 104: „addocti iudices.“ Eadem ratione dicitur *addiscere* Cic. Senect. 8, 26. — *fecundi calices*] copiosi et abundantes. Notandum genus est huius vocabuli, quo Latini ab usu Graeco (ἡ κύλιξ) recesserunt. — *contracta*] cf. Carm. III, 2, 1. I, 18, 5. Animadverte ordinem verborum, quo prohibitum est ne aut nomen *paupertate* bis poneretur aut molestum pronomen *ea* deberet inferri. Orellius tamen *solutum* mavult absolute accipere, ut est apud Cic. Verr. Act. II, 75: „animo semper *soluto* liberoque erat.“ — *imperor*] pro *imperatur mihi*. Sic A. P. 56 *invideor*. Ipse autem est, qui sibi imperat. — *toral*] vide ad Sat. II, 4, 84. De mappa ad Sat. II, 8, 63. — *corruget*] Quintil. XI, 3, 80: „Naribus labrisque derisus, contemptus, fastidium significari solent. Nam et *corrugare nares*, ut Horatius ait, et inflare indecorum est.“ — *cantharus*] vide ad Carm. I, 20, 2. — *pari*] Plat. Symp. 18, 3: „ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει.“ Curabit autem,

Et nisi cena prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris,
Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.
Tu quotus esse velis rescribe, et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

Epistula VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quae possit facere et servare beatum.
Hunc solem et stellas et decedentia certis

ut par pari in eodem lectulo adiungatur. Noli igitur cum Paulyo et Linkero ad eam interpungendi rationem redire, quam Lambinus iam in prima editione merito reliquit et refutavit; illi enim puncto posito post *eliminet* sic coniungunt: Ut coeat . . pari, Butram tibi Septiciumque et Sabinum assumam. — *Butram*] Nominantur tria sodalium nomina nobis aliunde ignotorum; nam ne de Sabino quidem certa coniectura est. Hunc alii putant esse Ovidii amicum, A. Sabinum, alii Sabinum quendam Tironem, qui librum Cepuricon Maecenati dicavit. — *umbris*] vide ad Sat. II, 8, 22. De numero accumbentium simul in convivio vide ad Sat. I, 4, 86. — *caprae*] Epod. 12, 5. — *atria*] vide ad Carm. III, 1, 46. Senec. de brevit. vit. 14, 7: „quam multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt et per obscuros aedium aditus profugient?"

Epistula VI.

Plurimis antiquis philosophis communis fuit doctrina *τοῦ μηδὲν θαυμάζειν*, quam quidem virtutem alii *ἀθαμβίαν* et *ἀθαυμαστίαν*, alii *ἀπάθειαν*, alii *ἀταραξίαν* appellarunt. Ea autem ipsa cernitur „in duobus. si et solum id quod honestum sit bonum iudices, et omni animi perturbatione liber sis. Nam et ea quae eximia plerisque et praeclara videntur parva ducere eaque ratione stabili firmaque contemnere fortis animi magnique ducendum est, et ea quae videntur acerba, quae multa et varia in hominum vita fortunaque versantur, ita ferre, ut nihil a statu naturae discedas, nihil a dignitate sapientis, robusti animi est magnaeque constantiae." Cic. de Off. I, 20. De hac igitur virtute scribit Horatius ad Numicium quendam, hominem nobis aliunde prorsus ignotum, in quem tamen cave credas congerendas esse omnes animi perturbationes, quas a poeta in hac epistula descriptas et vituperatas invenias; immo vero satius erit sibi persuadere, fuisse Numicium iuvenem aliquem fortem ac frugi, qui idem sibi de rerum externarum despicientia fecisset iudicium maximeque idoneus videretur ad quem de illa doctrina epistula posset dari. Incertum est quo anno epistulam scriptam esse credamus, nisi quod *porticus Agrippae* (v. 26) iuniorem eam esse ostendit a. 729, quo anno Neptuni seu illa Argonautarum porticus ab Agrippa aedificata esse traditur.

V. 1. *Nil admirari*] cf. Diog. Laert. VII, 123: „*τὸν σοφὸν οὐδὲν θαυμάζειν τῶν δοκούντων παραδόξων, οἷον χαρώνεια καὶ ἀμπώτιδας καὶ πηγὰς θερμῶν ὑδάτων καὶ πυρὸς ἀναφυσήματα.*" Cic. Tuscul. III, 14, 30. — *prope*] Mitigat sententiam *παράδοξον* adiecta haec particula quam germanice reddas *so ziemlich*, cf. Sat. I, 3, 98. Epist.

Tempora momentis sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent: quid censes munera terrae,
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem
Quo cupiens pacto; pavor est utrobique molestus,
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,

I, 18, 28. II, 2, 21. 61. — *una*] *Unus* alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; *solus* contra omnes alios excludit. cf. Sat. II, 3, 24. Verg. Aen. II, 426. — *hunc solem*] δεικτικῶς, quem videmus et admiramur. Cic. Tusc. I, 25, 60. pro Mil. 30, 83. Conclusio est a maiori ad minus. — *momentis*] Bewegungsgesetze. Cic. Tusc. I. 17, 40. Manil. Astron. III, 289: „Paribus per tempora versa Momentis redeunt.“ Describuntur philosophi naturalium rerum periti. — *decedentia*] v. *decedere* a cadentibus astris (Epist. I, 16, 7) ad tempora translatum, quia tempora siderum cursus sequuntur. — *formidine*] Ex admiratione magnarum rerum oritur aut formido et timor (v. 9) aut cupiditas (v. 10); utraque res aucta et amplificata torporem (v. 14) efficit. Plaut. Amph. I, 1, 179: „Timeo, totus torpeo: non edepol nunc ubi terrarum sim scio.“ — *quid censes*] De sententiae forma cf. Cic. Rosc. Am. 17, 49. de Off. II, 7. Verbum autem *credis* post longiorem verborum intercapedinem praecedenti *censes* bene substituitur. — *ludicra*] ludi publici, ut Liv. I, 9, 13. I, 35, 9. — *dona*] Iuven. IV, 10, 78 sqq.: „Nam qui (populus) dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se Continet atque duas tantum res anxius optat, Panem et Circenses.“ Deinde vide ad Carm. II, 7, 3. cf. Lucan. Phars. II, 386: „Romani more Quiritis.“ Ceterum Doederlinius coniunxit *ludicra plausus* (genet.); Kellerus olim cum nonnullis codd. interpunxit *et Indos Ludicra? quid* cet.; nunc post *Indos* signum interrogationis et post *ludicra* punctum poni iubet, ita ut *ludicra*, cuius nominis plurali numero nunquam *ludos publicos* significari affirmat, respondeat ad praecedentem interrogationem: scilicet munera terrae aut maris i. e. aurum, pretiosos lapides, uniones nihil esse nisi ludicra neque ullius veri pretii. At non credo contra versus naturam *quid* a praecedente voce *ludicra* divelli posse nec haerendum est in coniunctione *et*, qua tertio loco *amici dona* contra latinitatem cum duobus praecedentibus prave coniungi defendit. Sed non sunt tria nomina quae coniunguntur, sed duo tantum *plausus et dona*, a quibus ludicra satis separata sunt interpungendi signo. Etiam Krügero *ludicra* sunt viles res, nugae pueriles, ut Epist. I, 1, 10, et cum Doederlinio coniungenda videntur cum *plausus* (gen.): veri similius certe quam quod Kellero placuit. Müller. Eckstein. sic: *ludicra? . . . Quiritis?* Non recte, opinor; quanquam approbavit Madvig. Adv. II. p. 62; (ludicra = Spielsachen. Epist. I, 1, 10). Lehrs. *ludicraque et* ex coni. — *Qui timet*] Neque debemus eas res appetere neque quae iis contraria sunt timere; nam et in appetitione et in timore inest admiratio quaedam ac pavor, qui animum ex tranquillitate excutit rectumque de rebus iudicium perturbat. De pavore vide Ciceronem Tusc. IV, 8, 19; de ipsa sententia eundem Tusc. IV, 6, 12. III, 13, 28. IV, 26, 57. V, 28, 81. — *exterret*] verbum medium et ad timorem et ad cupiditatem aptum.

Si, quicquid vidit melius peiusve sua spe,
Defixis oculis animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude quod spectant oculi te mille loquentem;
Navus mane forum et vespertinus pete tectum,
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus et — indignum, quod sit peioribus ortus —
Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
Quicquid sub terra est, in apricum proferet aetas;
Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,

cf. Verg. Aen. XI, 806. Liv. VII, 39, 15. Cic. de Off. II, 10, 37. Etiam *spes* vocabulum medium est, ut Sallust. Iug. 88, 1. Liv. II, 3, 1; quanquam de malis rebus a Cicerone et Caesare non videtur esse usurpatum. Ceterum Lachmannus ad Lucret. p. 266 coniecturam Iacobsii *externat* optimam et necessariam emendationem appellavit, quam receperunt deinceps Haupt. Meinek. Linker. Mueller. Lehrs. — *defixis oculis*] immobilibus, stupidis. — *insani sapiens*] Malum cernitur in nimio appetitu, non in re quae petitur. Cic. Tusc. IV, 25, 55. 29, 62.

V. 17. *I nunc*] Argumentum a maiori ad minus; ipsa autem formula concedentis est sed cum dissimulatione et irrisione. Epist. II, 2, 76. — *artes*] Carm. IV, 8, 5. Versus autem sic sunt coniungendi: Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod argentea et aënea artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis, obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit. In qua re quo certior evadat imago, Mutum aliquem, hominem nobis ignotum, poetarum more induxit Horatius. — *emetat*] vide ad Carm. I, 5, 8. — *condetque nitentia*] Vanum igitur illorum est studium. Senec. Epist. 110: „Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istae res, non possidentur, et dum placent transeunt." Soph. Ai. 646: „*Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται.*" — *conspexerit*] Nam in porticu Agrippae frequenter deambulabant Romani, et viam Appiam divites terebant mannis et curribus. cf. Epod. 4, 14. Ovid. ex Pont. II, 4, 19: „Nos fora viderunt pariter, nos *porticus* omnis, Nos *via*, nos iunctis curva *theatra* locis." — *Ancus*] Carm. IV, 7, 15. — *Si latus*] Sententiarum ordo hic est: „Quare si mecum intellexisti, in tranquillitate animi cernendam esse beatam vitam, idem facias oportet quod soles, cum corporis morbo tentaris: nimirum remedia quaerenda sunt et vitanda omnia quae possunt nocere. Animi autem remedia videnda sunt in illa virtute, qua nihil admiramur,

Quaere fugam morbi. Vis recte vivere: quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et
Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
Tertia succedant et quae pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos
Et genus et formam regina Pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scaenae praebere rogatus,

nulla cupiditate aut metu tentamur. Contra si summum bonum in externis rebus positum putas, agedum quaere res et cura ne quis te opibus vincat.“ Externae autem res et cupiditates, quibus homines beatam sibi vitam se paraturos vulgo opinantur, aut divitiae sunt (31—48) aut honores et gratia popularis (49—55) aut victus lautissimus (56—64) aut amores (65—67). — *latus aut renes*] *πλευρῖτις* et *νεφρῖτις*. Idem versus est Sat. II, 3, 136 ubi vide. — *virtutem verba*] Sic Schiller nostras in carmine die Worte des Glaubens: „Und die Tugend, sie ist kein leerer Schall.“ Ac bene comparavit Cruquius ultimam vocem Bruti apud Dion. Cass. XLVII, 49: „*καὶ ἀναβοήσας τοῦτο δὴ τὸ Ἡράκλειον, Ὦ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ'. ἐγὼ δέ σε Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ· παρεκάλεσέ τινα τῶν συνόντων, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνῃ.*“ — *lucum*] sed numen est in luco et sacrilegorum vox est, lucum nihil esse nisi ligna. — *Cibyratica*] Cibyra urbs Phrygiae magnae propter ferramenta celebrata. Et cf. Carm. III, 7, 3. — *quadret*] est absolvere, perficere, ut apud Cic. Or. 58: „quadrandae orationis industria“ i. e. oratorio numero componendae, construendae. Coniunctivum recte tuentur Krüger. Eckstein. Müller. nec quicquam causae est, cur indicativum *quadrat* ex bonis quidem codd. cum Rittero et Kellero (Epileg. p. 621) praeferamus; coniunctivus prope necessarius est. — *fidemque*] cf. Sat. I, 1, 62. Philem. fr. XV: „*Πρόςεστι δὲ τῷ πένητι ἀπιστία· ἀνὴρ δὲ πλουτῶν κἂν ἄγαν ψευδηγορῇ, δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσιν ἀσφαλές.*“ Contra de eadem re Theogn. 525 (Welck.): „*Πλοῦτε, θεῶν κάλλιστε καὶ ἱμεροέντατε πάντων, Σὺν σοὶ καὶ κακὸς ὢν γίγνομαι ἐσθλὸς ἀνήρ.*“ — *mancipiis*] mancupiis videntur scripsisse Augusti aetate. cf. Mommsen. Acad. Berol. Act. 1863. p. 460; Keller. Epileg. p. 621. — *Cappadocum rex*] Cum haec epistula scriberetur, regnabat in Cappadocia Archelaus; de cuius decessore Cicero scripsit ad Attic. VI, 1: „Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius“ et ibid. 3: „Ariobarzanes, rex perpauper.“ Romae autem multi erant ex Cappadocia servi, sed rudes et viles.

V. 40. *Ne fueris*] Ille igitur pauperrimus rex malum est exemplum divitiarum; quare fac colligas opes Luculli, qui quam esset dives ipse nesciebat. — *scaenae*] ut pompa aliqua vel triumphus ageretur. — *tolleret*] praetor vel aedilis, qui spectacula editurus erat. — *Exilis domus*] Plutarch. Lucull. 39: „*Στρα-*

„Qui possum tot?“ ait; „tamen et quaeram et quot habebo
Mittam:“ post paulo scribit, sibi milia quinque
Esse domi chlamydum; partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt
Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia praestat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum
Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram

τηγοῦ δέ ποτε φιλοτιμουμένου περὶ θέας καὶ χορῷ τινι κόσμον αἰτουμένου πορφυρᾶς χλαμύδας ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος, ἂν ἔχῃ, δώσειν· εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὁπόσων δέοιτο· τοῦ δ' ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὗ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων ἐστί.“ — *facere et servare*] Consulto haec repetuntur ex secundo versu, ut perversum cupidorum hominum iudicium cum vera sapientia infesto certamine componatur. — *species*] splendor externus. Tacit. Ann. IV, 6, 1: „sua consulibus, sua praetoribus species.“ — *servum*] Qui magistratum ambirent, civium in quos inciderent etiam tenuiorum manus prensabant, ut eorum sibi suffragia conciliarent. Quare servos nomenclatores secum habebant, qui singulorum civium nomina tenerent suisque auribus insusurrarent. cf. Sat. II, 5, 32. Ceterum non sine ioco verba *laevum, dextram* versus vicinos claudunt. — *trans pondera*] Alii intellegunt plaustra saxis, trabibus aliaque mole onusta, per quae candidato ut ad suffragatorem perveniat non sine difficultate aut aliquo periculo penetrandum est; alii, ut Lachmannus ad Lucret. p. 380, Ritterus ad h. l., Hauptius ad Ovid. Met. I, 13 interpretantur *ultra libramentum sive aequilibrium corporis*, ut ap. Lucan. I, 57: „*librati pondera caeli Orbe tene medio*;“ Cic. Fat. 10: „motus (atomi) oritur extra pondus et plagam.“ Quae interpretatio vereor ne non congruat cum particula *trans*: magis certe probabilitatis aliquam speciem habent, quae adnotata sunt in libello gallico Étude biogr. sur Horace, par Noël des Vergers, p. 43: „La découverte, faite dernièrement dans un ancien tombeau, de ces poids en bronze dont on se servait dans l'antiquité pour faire tomber avec grâce les plis des vêtements, et dont les archéologues ont de tout temps reconnu l'usage, a donné occasion a M. Fr. Rocchi, professeur d'archéologie à l'université de Bologne, de proposer une explication qui semble beaucoup plus naturelle. *Trans pondera dextram porrigere*, ce serait étendre le bras en le développant des plis de la toga.“ Apud Acronem in editt. vulgo haec leguntur: „*pondera*] *lapides qui porriguntur per vias vel qui per latera positi altiores sunt*.“ unde *Tycho Mommsen* (Neue Jahrbb. f. Philol. 1874. 7) suspicatus est, pondera esse lapides, qui ex pavimentis viarum altius eminentes faciliorem ex altera ad alteram partem viatoribus transitum praebuerint. „Pondera war ein technischer oder populärer Ausdruck sowohl für die Schrittsteine, welche quer über die Strasse von Trottoir zu Trottoir laufen, als auch für die am Rande des Trottoirs entlang oder auch nur hier und da angebrachten höheren Sprungsteine, die zum Aufsteigen

Porrigere. „Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
Cui volet importunus ebur.“ „Frater, Pater“ adde;
Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
Si bene qui cenat bene vivit, lucet, eamus
Quo ducit gula, piscemur, venemur ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populumque iubebat,
Unus ut e multis populo spectante referret

aufs Pferd dienten ... Denn da die Trottoirs der antiken städtischen Strassen sehr hoch sind, hätte er sonst aufs Pflaster herabspringen und jenseits wieder hinauf klettern müssen.“ Non recte; nam quanquam semitae (Trottoir) multo altiores erant quam strata viarum, ut nunc quoque in parietinis Pompeianis cernitur, plane tamen nescimus, quo nomine Romani istos lapides significaverint. Deinde *trans pondera dextram porrigere* non potest idem esse quod *per istos lapides ex sinistra semita ad dextram transire ibique manum porrigere transeunti*. Tum non continuo ordine eiusmodi lapides expositi erant, sed certis tantum intervallis, et — quod caput rei est — Acronis scholion haud dubie corruptum est. In codd. apud Hauthal. sic scriptum est: *lapides in opera dicuntur per vias* et: *lapides quin opera dicuntur per vias*; apud Comment. Cruq. haec leguntur: *lapides qui per vias dantur in opera aut latera viarum positi altiores eriguntur*. Corrige igitur Acronem sic: — *pondera*] *lapides qui in opera eriguntur per vias, vel qui per latera* (viarum) *expositi altiores sunt*, et intellege marmora et saxa, ad exstruenda reficiendave aedificia congesta et ad latera semitarum exposita. Sic recte iam Lambinus. *Opera* autem vel publica vel privata aedificia esse, certissimum est. cf. Suet. Tib. 30. Aug. 29. Tacit. Ann VI, 45 et saepissime; *per vias* est: der Länge nach durch die Strassen, ut apud Liv. II, 23. XXII, 7. Quam angustae apud antiquos viae et semitae fuerint, ostendit *Becker* Gallus I. S. 75 et *Weiss* Costümkunde S. 1171. De lapidibus istis in stratis viarum expositis vide apud *Guhl und Koner* (Das Leben der Griechen und Römer) II. S. 97 (ed. 1). *Reumont* Gesch. der Stadt Rom. I. S. 285. 248. Praeter Nissenum (Pompejan. Studien 1877. p. 566) et Krügerum nemo fuit, qui Mommseno assensus sit; nam Kellero pondera sunt mercatoris alicuius in mensa exposita, ultra quae manum tendere candidatus cogitur. — *Fabia*, *Velina*] duae ex XXXV tribubus Romanis. — *importunus*] durus, ut quid velit quavis ratione efficere studeat. — *adopta*] festive dictum de eo qui alienos homines blandis nominibus alloquendo inter cognatos quasi recipit. Sic Didius Iulianus apud Ael. Spartian. c. 4: „senatum et equestrem ordinem in palatium venientem admisit atque unumquemque, ut erat aetas, vel patrem vel filium vel parentem adfatus blandissime est.

V. 57. *ducit gula*] cf. Sat. II, 7, 102. 111. — *Gargilius*] homo ignotus de quo recte Bentleius: „Neque enim venatum *exibat* per forum, sed a venatione *redibat;* id ex ipsis verbis pro comperto habendum; iubebat, inquit, servos per forum transire, ut populo spectante mulus aprum referret. Ergo ante lucem pro solito venatorum more exierat: et mane sive ante meridiem pleno tum foro redibat. Neque vero recta via domum tendebat Gargilius, sed flexo circuitu per forum servos ire iubebat, ut populo ibi conferto aprum ostentarent, non captum ut

Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat quid non obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixi,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque
Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.
Vive, vale! Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

Epistula VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum
Sextilem totum mendax desideror. Atqui

credi volebat, sed emptum." Neque vero Bentleiana coniectura *forum campumque* opus est, quoniam satis festive iteratur *populum, populo*, quo vanitas Gargilii magis describatur, quippe qui a populo vellet praedicari ob lautas suas cottidianas epulas. Illud quoque vani hominis est, quod magnam turbam servorum cum ingenti apparatu cottidie mittit, ut unum sibi apportent aprum; nimirum pluribus apris singulis diebus uti non potuit. Vix opus est coniectura Lehrsii *rursus* pro *unus* proponentis. — *lavemur*] ad excitandum iterum ciborum appetitum. — *Caerite cera*] Caeritibus tabulis; Caerites enim primi facti sunt municipes sine suffragii iure. Gell. XVI, 13: „hinc tabulae Caerites appellatae versa vice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis privabant." — *remigium*] Epist. I, 2, 22 sqq. cf. Hom. Od. XI, 104 sqq. XII, 297 sqq. I, 8 sq. — *Ulixi*] Sic hoc loco et Epist. I, 7, 40 scribendum; altera genetivi forma *Ulixei* in carminibus usus est poeta. — *Mimnermus*] Colophonius, poeta elegiacus, Soloni aequalis. Mimnermi locus est (Schneidewin. del. p. 12): „*Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσέης Ἀφροδίτης; Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι κτλ.*" — *candidus*] Epist. I, 4, 1. cf. Cic. Tusc. V, 28, 82. Isocrat. ad Nicocl. §. 38: „*Χρῶ τοῖς εἰρημένοις ἢ ζήτει βελτίω τούτων.*" — *istis*] quae nunc audisti. — *si non*] Keller. ex bonis codd. *si nil*, quod recepit Eckstein.

Epistula VII.

„Maecenas cum aegre careret familiaritate Horatii vatis et amici ob eamque rem, fortasse variis vitae incommodis iam tactus, amicum dilectum invitus dimitteret, Flacci longiorem quam quem is fore promiserat in villa sua secessum aegre tulisse videtur. Poeta igitur ut suam absentiam in sex menses dilaturus excusaret crimenque animi ingrati, quod sibi propter promissum non servatum fieri videretur, dissolveret atque omnino suam suo more vivendi rationem patrono libere exponeret, hanc scripsit epistulam Romano homine dignissimam. Is enim valetudine tum utebatur minus commoda, cui ita consulendum erat, ut cum diutius rure moraretur, tum per hiemem ad mare i. e. in regionem tepidiorem descenderet. Ante omnia igitur quantum debeat patrono liberalissimo quantique in beneficiis dandis facienda sit eius humanitas grato profitetur animo, ita tamen ut suam ipsius libertatem omnibus amici donis et

Si me vivere vis sanum recteque valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque
Dissignatorem decorat lictoribus atris,
Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
Officiosaque sedulitas et opella forensis
Adducit febres et testamenta resignat.
Quodsi bruma nives Albanis inlinet agris,
Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.

vel ipsis Arabum divitiis praeferre non dubitet. Sibi enim aetate provectiori et corporis viribus paulo fracto alia iam opus esse vitae condicione, quam qua usque ad id tempus apud patronum munificum usus sit. Quodsi Maecenas vincula, quibus ei beneficiis in ipsum collatis se sentiat obstrictum, laxare nollet, iam quae bona accepisset se reddere et re vera velle et aequo animo posse significat. Haec animi sensa tam urbane, tam facete ante oculos ponit Maecenatis, ut haec ipsa epistula insigne sit et libertatis et urbanitatis documentum. Primum enim quod de restituendis rebus sibi facile obici posse praesumit poeta, iocose inlustrat lepido illo de vulpecula apologo, qua quidem similitudine usus omnibus nota simul, si qua fuit, rei lenitur quam maxime acerbitas. Tum ad significandum et paratum quo omnia reddere velit animum et mutatam sortem aeque ferentem duobus apprime utitur exemplis, altero a Telemacho, altero a Vulteio Mena desumptis." Obbarius. Annus quo epistulam scriptam esse dicamus inveniri nequit; nam etiamsi concedas posse eam referri ad iter quod Veliam et Salernum poetam fecisse ex epistula XV videmus, illud ipsum iter quo anno factum sit non potest inveniri. Obbario, cui assentire videtur Orellius, scripta epistula videtur a. 731; Duentzero intra annos 732 et 735.

V. 1. *quinque dies*] certus numerus pro incerto positus ad indicandos paucos dies. cf. Sat. I, 3, 16. II, 3, 289. II, 7, 89. — *Sextilem*] qui mensis a. u. c. 746 *Augustus* nominatus est. — *sanum recteque valentem*] Hanc optimorum codicum lectionem recentissimi editores recte restituerunt utpote sermonis cottidiani formulam, reiecta altera *recteque videre valentem*. cf. Epist. I, 16, 21. Cic. Acad. II, 7, 19: „Si sensus et sani sunt et valentes." — *veniam*] non est: „commeatum (Urlaub) dabis, sed precibus concedes, ut ruri vivam." Caes. B G. VII. 15, 6. Verg. Aen. IV, 435. — *ficus prima*] quae mense Augusto et Septembri maturescens grave autumni tempus indicat. Sat. II, 6, 19. Carm. II, 14, 16. — *dissignatorem*] „Dissignatores sunt funerum mancipes et ordinatores; nam dissignare est ordinare: unde et qui loca in theatris spectatoribus distribuebant, dissignatores dicebantur." Comm. Cruq. — *decorat*] Habet aliquid festivi, pro *stipat* — *lictoribus*] Cic. de Leg. II, 24, 61: „Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum; dominusque funeris utatur accenso atque lictoribus." — *inlinet*] quo verbo prima hiems significatur, cum montes nive iam asperguntur. — *ad mare*] Non male coniecerunt viri docti ex versu 45 Tarentum significari; nam cum Tibur et Tarentum contra urbem Romam ibi posuerit, eo autem ipso tempore,

Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. „Vescere sodes."
„Iam satis est." „At tu quantum vis tolle." „Benigne."
„Non invisa feres pueris munuscula parvis."
„Tam teneor dono quam si dimittar onustus."
„Ut libet: haec porcis hodie comedenda relinques."
Prodigus et stultus donat quae spernit et odit:
Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
Nec tamen ignorat quid distent aera lupinis.
Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

quo scriberet hanc epistulam, *rure* (v. 1) i. e. in villa sua prope Tibur sita diutius moraretur, ultro quasi in Tarentum incidimus; cum qua re non temere coniungas Calabrum hospitem v. 14, quem cur potius descripserit quam alium alius regionis non videas, nisi et saepius iam Horatium in Calabria fuisse et tunc Tarentum petere voluisse existimes. Praeterea Tarentina pira satis laudata erant. cf. Plin. N. H. XV, 15. — *contractus*] remotus a strepitu magnae urbis neque distractus variis curis et officiis. Contractus enim opponitur distracto et remisso. Cic. de Orat. I, 59, 251: „industriam (oratoris) in plura studia distrahere nolim." id de Leg. II, 15, 38: „(sonorum vis) tum remittit animos tum contrahit." cf. Epist. I, 18, 90. — *benigne*] est modeste recusantis. cf. v. 62. — *teneor dono*] Vetat caesura versus, ne quis *dono* a verbo *teneor* seiungere et cum solo adiectivo *onustus* coniungere velit; ad utrumque est referendum. — *dono*] quod offers. — *relinques*] Recte sic optimi codices. Sic etiam Duentzer. Mueller. Lehrs. Keller. Doederlin. Eckstein. Ritter. Krüger. cf. v. 48. Praesens tempus *relinquis* cum Gesnero et Fea praetulerunt Haupt. Meinek. Linker., nimirum ut magis urgere videretur bonus Calaber hospitem suum.

V. 20. *prodigus*] Ea, qua Calaber hospes utebatur, ratio donandi recta non est, sed prodigorum hominum et stultorum; sapientes enim ea solent dare quae ipsi magni aestimant et iis hominibus quos suis donis dignos habent. Quare ex sapientium hominum donis gratia redit non ex stultorum. — *tulit et feret*] vide ad Carm. II, 13, 20. — *paratus*] graeca est constructio. ut Carm. III, 27, 73. — *aera lupinis*] Lupinis quasi ficticia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scaena; inde proverbium ortum. — *pro laude merentis*] Compara Lucret. V, 2: „Quis potis est *dignum* pollenti pectore carmen Condere *pro* rerum maiestate?" Cic. Div. in Caec. 13, 42: „Quidnam *pro* offensione hominum et exspectatione omnium *dignum* eloqui possim?" Et *merentis* est pro *bene merentis*, ut Verg. Aen. VI, 664. Propert. IV, 11, 101: „Sim digna *merendo*." Hoc dicere videtur: „Tu, Maecenas, cum dicas te dignis semper esse paratum, in me autem tua beneficia contuleris, necesse est habeas me dignum tuis donis. Quare etiam praestabo me dignum et ita quidem, ut ex beneficiis tuis in te quoque redundet aliqua laus; qua ipsa re beneficia stultorum et sapientium inter se differunt; ad illos enim ex donis suis nihil revenit gratiae aut laudis. Quare libere beneficiis tuis utar, quae tu, cum dares, non voluisti imminuere adhaerentibus molestiis et incommodis. Olim cum iuvenis essem, semper apud te eram delectabarque urbana vita; ita me gratum praestare nunc, cum senescam,

Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
Forte per angustam tenuis vulpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
Cui mustela procul, „Si vis," ait, „effugere istinc,
Macra cavum repetes artum, quem macra subisti."
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
Nec somnum plebis laudo satur altilium nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.

iam non potero." cf. Epist. II, 1, 246 sq. — *angusta fronte*] Contrarium habes in hoc loco Plinii Epist. III, 6, 2: „rari et cedentes capilli, lata frons." Ceterum cf. Epist. I, 20, 24 et vide ad Carm. I, 33, 5. — *Cinarae*] cf. Carm. IV, 1, 3 et vide ad Carm. IV, 13, 21. — *forte*] idem quod *aliquando*, ut Sat. I, 9, 1. Cicero ita locutus esse non videtur, sed posteriores. — *vulpecula*] De hac omnium codicum scriptura Bentleius: „Vestram fidem, inquit, venatores, rustici, physici! Frumento vescitur vulpecula? Quis vel fando hoc audivit, quis prodidit?", ac scribi iubet *nitedula*; quae coniectura, olim ab editoribus recepta, deinde reiecta, nunc iterum provocata est ab Hauptio, Meinekio, Linkero, Paulyo, Muellero, Lehrsio, Ribbeckio; Keller. Krüger. Doederlin. Eckstein. servarunt vulgatam. At praeterquam quod vulpecula etiam ab Isidoro comprobatur Orig. I, 39: „ad mores spectat fabula, ut apud Horatium mus loquitur muri (Sat. II, 6, 90), *mustela vulpeculae*", tenendum est apologorum inventores non tam physicam probabilitatem spectare quam doctrinae veritatem. cfr. Dio Chrysost. 47. p. 233. R. „*οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀλώπηξ καταφαγοῦσα τὰ κρέα οὐκ ἐδύνατο ἐξελθεῖν ἐκ τῆς δρυὸς διὰ τὸ ἐμπλησθῆναι, κἀμοὶ ἐξελθεῖν διὰ τοῦτο χαλεπόν.*" Lachmannus tamen ad Lucret. p. 204: „idem vocabulum (*nitedula*) Horatio a Bentleio restitutum qui non accipiunt, rationem et genera fabellarum ignorant." Ceterum voc. *nitedula* teste Kellero bis tantum in tota, ut ita dicam, latinitate reperitur, Cic. Sest. 33 et Arnob. II, 47: „non enim, si negamus muscas scarabeas et cimices, *nitedulas* curculiones et tineas omnipotentis esse opus regis cet." — *cumeram*] Sat. I, 1, 53. — *cavum quem*] Duplex substantivi forma est, *cavum* et *cavus*. cf. Sat. II, 6, 116. — *resigno*] cf. ad Carm. III, 29, 54. — *somnum plebis*] cf. Carm. III, 1, 21. — *satur*] non, inquit, laudo abstinentiam animi neque ideo contemno raros delicatosque cibos, quia satur sum aut taedium eorum me cepit. *Altile* est animal, quod ali et saginari potest ad cibum humanum et vivariis inclusum tenetur, ut gallinae, anseres, anates, item pisces et lepores. Iuven. 5, 166: „ecce dabit iam Semesum leporem atque aliquid de clunibus apri. Ad nos iam veniet *minor altilis*." Plin. N. H. X, 50: „nequid volucre poneretur praeter unam gallinam, quae non esset *altilis*". Etiam id. ibid. XIX, 4, 19: „ecce altiles spectantur asparagi", i. e. ponderosi, crassi. — *Arabum*] quorum divitiae in proverbium abierunt; Carm. I, 29, 1. III, 24, 2. — *verecundum*] cf. Carm. II, 18, 12. — *rex*] Hoc nomine te

Saepe verecundum laudasti, rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere laetus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulixi:
„Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam."
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
Clarus ab officiis octavam circiter horam
Dum redit atque foro nimium distare Carinas
Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra

nuiores et clientes patronos suos et fautores ornare solebant. cf. Epist. I, 17, 20. 43. — *Telemachus*] Hom. Od. IV, 601 sqq. Eodem ait animo se reddere posse omnia quae acceperit, quo olim Telemachus equos sibi oblatos, utpote inutiles sibi suaeque patriae, recusaverit. — *patientis*] *πολύτλας, ταλασίφρων.* — *Ithace*] Nominativum Bentleius restituit Porphyrionem paucosque codices secutus; in multis optimisque codd. *Ithacae* scriptum est. — *tibi*] Coniunge et cum *apta* et cum *relinquam.* — *vacuum Tibur*] vacuum a turba et negotiis et officiis, plenum tranquillitatis. Epist. II, 2, 81. Verg. Georg. II, 225. Ceterum cf. Carm. II, 6, 5—12. III, 29, 9 sqq. — *Tarentum*] imbelle appellatur propter tranquillitatem et securitatem vitae, quae libera ibi erat a negotiis et rixis et litibus, ita ut genio indulgere et corpus curare ibi liceret. cf. Sat. II, 4, 34.

V. 46. *Philippus*] L. Marcius Philippus, consul a. u. c. 663, quem Cic. de Orat. III, 1 hominem vehementem et disertum et imprimis fortem ad resistendum appellat. De ipsa autem lepida narratiuncula bene sic disputavit Orellius: „Haec narratiuncula ita cum praecedentibus conectitur, ut Vultei exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae condicioni atque ingenio minus convenienti, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet." — *foro*] ablativus est; in personis alia ratio est. cf. Epist. I, 18, 4. — *Carinas*] „Vicus Romae celeberrimus in regione IV constitutus ab aedificiis in modum carinarum factis vocatus esse dicitur; ibi fuit templum Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Pompei, Antonii, Q. Ciceronis, aliorum virorum principum et ipsius Philippi." Obbarius. Forum Romanum in regione VIII situm erat. — *adrasum*] Tenendum hoc est et ex auctoritate codicum et quia homines *adraduntur*, barba *abraditur*. *Ut aiunt* dictum est de re narrando tradita, ut Epist. I, 6, 40. I, 17, 18. De suis optimis codd. Cruquius: „aliqui codd. habent *arrasum*, sed nulli *abrasum*." Kelleri omnes *adrasum*. — *vacua*] quia qui adfuerant iam reliquerunt tonstrinam, Vulteius autem otiosus et sibi placens ita remanserat, ut ex placido vultu tranquillitas eius animi intellegeretur. Haec igitur species hominis Philippum allexit. — *proprios*] nam quod tonsoris erat, id Vulteius ipse

Cultello proprios purgantem leniter ungues.
„Demetri," — puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat — „abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono."
It, redit et narrat, Vulteium nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum,
Et properare loco et cessare et quaerere et uti
Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
Et ludis et post decisa negotia Campo.
„Scitari libet ex ipso quodcumque refers: dic
Ad cenam veniat." Non sane credere Mena,
Mirari secum tacitus. Quid multa? „Benigne,"
Respondet. „Negat ille mihi?" „Negat improbus et te

faciebat, et *leniter* quidem i. e. non properanter, quiete.— *quove patrono*] si libertus esset ac nullo patre, ut dicebant, scire cupiebat, quo uteretur patrono. — *Menam*] Libertus igitur fuit, quod ex hoc nomine Philippus antea de condicione Vultei incertus (quare quaesivit „quo patre quove patrono") intellexit. — *notum*] Noli hoc coniungere neque cum praecedentibus verbis *sine crimine* neque cum insequentis versus infinitivis. Ut homo *sine crimine* innocens est et probus, sic notus is recte dicitur, qui non in omnium hominum, ut magni ac nobiles viri, sed in multorum eiusdem et condicionis et regionis cognitionem pervenit, praesertim praeco, cui cum multis fortasse hominibus negotia erant. Verba autem *sine crimine* adiectivi vice funguntur in lingua latina, cui negantia verba non tam facili opera licuit componere quam Graecae. cf. Ovid. Met. VII, 275. Id. Trist. IV, 10, 71: „sine crimine coniunx." Senec. Phoen. 513: „sine crimine exsul." Capitolin. in Marco c. 10: „Multis pauperibus, sine crimine, dignitates concessit." cf. A. P. 320. Tacit. Hist. I, 9: „Hordeoneum Flaccum spernebat, senecta ut debilitate invalidum, sine constantia, sine auctoritate." Bentlei. lectione ex duobus codd. *sine crimine natum* facile caremus. Infinitivi *properare*, *cessare* cett. intellegendi sunt ex forma orationis obliquae, qua servus Vultei verba domino refert. — *loco*] vide ad Carm. IV, 12, 28. — *certo*] Cruq. „cod. Silv. cum Martin. habet *et lare curto* quod omnino rectum puto, nam pauperiores in pergulis habitabant." Hanc lectionem etiam Bentleius recepit, quanquam „utrumvis, inquit, probum est, ut nescias utrum utri sit praeferendum." Bentleium secuti sunt Doederlin. et Linker., non bene; Orellius iam recte animadvertit *lare curto* meram esse repetitionem vv. *tenui censu:* id quod cadit etiam in Peerlkampii coniecturam *parvo*. Ad sententiam cf. Epist. I, 15, 28, ubi scurra *vagus* est, qui *non* habet *certum* praesepe. — *non sane*] idem fere quod *vix*, *οὐ πάνυ*. Varro R. R. III, 16, 10: „Parva villa et agellus non sane maior iugero uno." Ille enim vix potest cogitare se ab homine nobili ac divite ad cenam vocari; quare tacitus miratur. — *negat ille mihi*] Sic optimi et plurimi codices, alii *neget*, quod cur cum Müller. Krüger. Keller. Eckstein. praeferatur nihil est causae; immo vero grata est eiusdem formae repetitio. Servus domino adulans convicio *improbus* statim addito rem auget. — *tunicato popello*] Cum

Neglegit aut horret." Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat et salvere iubet prior; ille Philippo
Excusare laborem et mercennaria vincla,
Quod non mane domum venisset, denique quod non
Providisset eum. „Sic ignovisse putato
Me tibi, si cenas hodie mecum." „Ut libet." „Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge."
Ut ventum ad cenam est, dicenda tacenda locutus
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis arvum caelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
Et sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,

contemptu dictum; tenuiores enim tunica tantum, non toga induti in publicum ibant. Tacit. dial. 7: „vulgus imperitum et tunicatus hic populus." — *occupat*] *φθάνει προσαγορεύων*. Liv. XXI, 39: „occupavit Scipio Padum traicere." — *providisset*] quod non prior vidisset ac salutasset. Terent. Andr. I. 2, 12: „erus est, neque provideram."

V. 72. *dicenda tacenda*] cf. Verg. Aen. IX. 595. — *tandem*] diu retentus, cum placeret, tandem ut dormitum eat dimittitur. — *hic ubi*] ut Epist. II, 2, 136. — *cliens*] qui mane salutatum veniebant. — *indictis Latinis*] Feriae Latinae, quae quotannis a consule indicebantur, iustitium quadriduum dabant, quo qui negotiis forensibus occupati erant comitibus ex more nobiliorum hominum secum ductis rusticari solebant. — *mannis*] cf. Carm. III, 27, 7. Epod. 4, 14; nominantur sic etiam parvi equi gallici, quibus propter velocitatem et elegantiam corporis libenter utebantur. Etiam *burrichi* dicebantur. Auson. 8, 7: „Vel celerem *mannum* vel ruptum terga veredum Conscendas." — *requiem*] recreationem, delectationem, ut apud Cic. Off. II, 2, 5; *risus*, ridendi materiem. Vafrum enim hoc Philippi est consilium, quippe qui praesentiret tranquillum suum ac placidum praeconem non optimum fore rusticum. — *undique*] undecumque potuit accipere, quoque modo. — *ex nitido*] Cic. ad Fam. XVI, 21, 18: „Deponendae tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es." — *studiis*] Dativus est, ut apud Quintilia-

Immoritur studiis et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando,
Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
Quem simul aspexit scabrum intonsumque Philippus,
„Durus,“ ait, „Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi.“ „Pol me miserum, patrone, vocares
Si velles,“ inquit, „verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium dextramque deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.“
Qui semel aspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Epistula VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.

num IX, 3, 73; „immori legationi.“ — *senescit*] macrescit, τήκεται. Epist. II, 2, 82. — *seges*] cf. Carm. III, 1, 30. — *enectus arando*] Prae nimio labore concidit bos; nimirum bonus Vulteius urbanam suam sedulitatem (v. 65. 71) rus etiam contulisse videtur, ut quem ipse libenter susciperet magnum laborem etiam bubus imponeret. Imperitia igitur fuit qua peccavit, non nimia cupiditas. — *caballum*] Epist. I, 14, 43. 18, 36. Sat. I, 6, 59. — *arripit*] Hoc verbum et quae addita sunt *media de nocte*, quam subito fastidium ceperit Vulteium ad desperatumque consilium abiciendi laboris adegerit, egregie ostendunt. — *scabrum*] Indicia haec sunt non rusticae sed tristioris vitae. — *durus*] Huc quoque trahendum *nimis*, nam Plin. Epist. VI, 30, 4: „Rusticorum praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis nec cura sordida nec tristis solitudo videatur.“ — *deosque Penates*] Sat. II, 3, 176. In obtestandi formula *quod* relativum est infinitum pro *propter quod*, ut Graecorum ὅ pro διότι. Verg. Aen. II, 141; cave tamen credas supplendam esse illam praepositionem. — *semel*] Neglegenda fuit optimorum codicum auctoritas qua quod comprobatur *simul* ineptum et male repetitum est ex v. 90. Sed frequentissima est horum vocabulorum confusio. Ceterum vide ad Carm. IV, 3, 1.

Epistula VIII.

Celsus Albinovanus (Epist. I, 3, 15) a Tiberio Nerone expeditionem in Armeniam faciente in cohortem receptus et ad scribendas arcanas, ut videtur, et gravioris argumenti litteras adhibitus ex Armenia vel ex itinere Horatium salutaverat. Respondet Horatius hac epistula et

Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem
Vivere nec recte nec suaviter: haud quia grando
Contuderit vites oleamque momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris,
Sed quia mente minus validus quam corpore toto
Nil audire velim, nil discere quod levet aegrum,
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno,
Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam,
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.
Si dicet „Recte," primum gaudere, subinde

amico gratulatur de novo munere et parata ad honores via. Quo consilio scienter describit animi sui praesentem statum et adhortatur amicum ne nimia futurarum rerum exspectatione elatus animi continentiam perdat. In qua re tu noli reprehensionem odorari, quasi Celsus insperata sua fortuna inflatus amicos suos superbe et arroganter tractarit, cum videas quam leniter poeta amicum admonuerit post liberam illam ac familiarem aegritudinis suae descriptionem dulcissimamque de salute eius rebusque curam. Horatii autem aegritudinem eam esse docuit Iacobsius (Lect. Venus. p. 336), qua saepe tentatos videmus praestantissimos quosque homines, praesertim artifices, qui cum ad eam, quam animo et cogitatione sibi formaverint, artis suae speciem et magnitudinem pervenire posse sibi non videantur severiusque de se suisque studiis ipsi iudicent quam alii, non raro spem deponant animumque tristitia quadam obrui patiantur. Quem animi morbum alii neque intellegunt neque possunt aut consolationibus aut consiliis sanare; nimirum qui ita laborant alienam medicinam spernentes et remedia ex animo quaerentes morbum alere magis quam curare videntur. Scripta videtur epistula a. u. c. 734.

V. 1. *gaudere et bene rem gerere*] Bene comparatur Graecorum salutandi ratio χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. — *rogata*] a Celso. Lambinus minus recte: „o musa, a me rogata refer i. e. renuntia salutem Celso, qui me prior salvere iussit." — *minantem*] Hoc verbum cum h. l. idem sit quod *polliceri*, sua natura medium esse patet; est enim idem quod *prae se ferre*. cf. Sat. II, 3, 9. Illa autem *pulchra* non coercenda sunt poesis finibus sed intellegendus est totus animi cultus. — *suaviter*] Sat. I, 9, 5. — *nil audire*] cf. Epist. I, 1, 48. — *cur me*] vide ad Carm. I, 33, 3. — *veterno*] est torpor quidam animi, ortus ille quidem ex tristitia quadam et diffidentia rerum et virium nostrarum. cf. Verg. Georg. I, 124. Lambin. „est proprie veternus morbus, quo quis somni necessitate — ut ita dicam — adamantina urgetur, omnium propemodum rerum oblitus." — *Tibur*] Epist. I, 7, 45. Sat. II, 7, 28. Non satis firmis argumentis usi sunt qui praeter Sabinam villam etiam Tiburtinam Horatio fuisse adfirmarunt. Summum quod possis concedere hoc est, habuisse Horatium deversorium aliquod Tibure; quanquam ne hoc quidem certum est. Cic. ad Fam. VII, 23 circ. med.: „Libentius emerim deversorium Tarracinae, ne sem-

Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
„Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.“

Epistula IX.

Septimius, Claudi, nimirum intellegit unus
Quanti me facias: nam cum rogat et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
Munere cum fungi propioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,

per hospiti molestus sim.“ — *ventosus*] inconstans. cf. Epist. I, 19, 37. — *iuveni*] Tiberio tunc XXII annos nato. — *cohorti*] cf. Epist. I, 3, 6. — *subinde*] deinde, protinus, continuo. cf. Colum. II, 4, 11: „Ager *primum* aretur ultima parte mensis Augusti, *subinde* Septembri sit iteratus.“ — *nos*] ego et omnes quibuscum versaris.

Epistula IX.

Marcello iuvene mortuo Tiberius Claudius Nero is Romae fuit, cuius gratia maxima commoda et summam spem futuri temporis praebere posset. Quare qui ad honores viam sibi vellent parare, ii quod proxime ad hoc novum sidus accedere studebant, publicarum rerum quae tum fuit ratio ipsa tulit. Et Horatius quoque Septimii iteratis precibus ita cessit, ut iuvenem amicum Neroni commendaret. Quod qua arte fecerit, ne aut Septimii iustis precibus deesset aut sua apud Neronem auctoritate arroganter abuti videretur, tu lege et admirare. De Septimio vide ad Carm. II, 6, 1, de Nerone praecipuus locus est Taciti Ann. VI, 51: „Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuerat.“ Inter eos qui Tiberium in Armeniam comitati sunt Septimius fuisse non videtur; si fuisset, in epistula 3 eum nominare Horatius non esset oblitus. Nam cuius ibi mentio fit, Titius diversus haud dubie fuit ab hoc; vide ibi ad v. 9. Quapropter libentius iis assentior qui a. 732, quam qui a. 734 scriptam suspicantur hanc epistulam; sed nihil in his rebus certum est.

V. 1. *nimirum*] Per totam epistulam urbanus quidam lepor ac iucunditas regnat; inde lenissimae ironiae in vocabulis quoque indicia. — *unus*] melius quam ceteri et ipse ego (v. 6). cf. Sat. II, 6, 57. — *tradere*] Cic. ad Fam. VII, 5: „Totum tibi hominem ita trado manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem.“ Sat. I, 9, 47. Epist. I, 18, 78. — *domoque*] usu et consuetudine. Versus neglegentius factus in epistula *sermoni propiore* reprehendendus non est. Similes sunt Sat. I, 2, 39. I, 8, 9. 17. 36. 50. Epist. I, 5, 27. I, 16, 20. Sat. I, 2, 55. II, 8, 12. Epist. II, 2, 1. — *honesta*] neutro genere usus videtur quo magis evadat generalis sententia, ut Epist. II, 2, 179. — *Neronis*] Ipsum nomen cum vi post pronomen *tibi* infertur; i. e. hominis qualis est Nero. — *fungi*] Acro: „cum censet propioris amici me fungi munere.“ — *valdius*] A. P. 321. — *mea*] meum apud te favo-

Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego maioris fugiens opprobria culpae
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

Epistula X.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera paene gemelli

rem et auctoritatem. — *dissimulator*] Cic. Acad. II, 5, 15: „Ita cum aliud diceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione quam Graeci εἰρωνείαν vocant." — *opis*] facultatis, virtutis. Cic. Mil. 11, 30. Verg. Aen. I, 601. — *frontis*] Explicantur haec versu 12. Frons est animi ianua, tristitiae, hilaritatis, pudoris, impudentiae index: quare saepe accipitur pro animi adfectu quo movemur. Cic. Prov. cons. 4: „libidines fronte et supercilio, non pudore et temperantia tegebant." id. Fin. II, 24: „ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur." — *urbanae*] qui in Urbe vivebant atque in circulis hominum versabantur, minus modesti ac timidi esse solebant, quam rustici; unde Cicero ad Fam. V, 12, 1: „deterruit pudor quidam paene *subrusticus*." Inde etiam de molestis et impudentibus moribus scurrarum; cf. Plaut. Trin. I, 2, 162: „Nihil est profecto stultius neque stolidius . . . . Quam *urbani* assidui cives *quos scurras* vocant." Epist. I, 15, 27. — *descendi*] Usurpatur h. v. de eo, quod infra dignitatem positum videmus quodque prope inviti suscipimus. Sic Liv. XXIII, 14. Cic. divin. in Caec. I, 1: „ad accusandum descendere." Caes. B. G. VII, 33. Vergil. Aen. V, 181. — *gregis*] Est partitivus genetivus, ut Carm. III, 13, 13. Grex idem quod cohors comitum et amicorum. — *fortem*] cf. Sat. II, 1, 16. 5, 102.

Epistula X.

Horatium, qui diutius iam ruri degisset, Aristius Fuscus (Carm. I, 22. Sat. I, 9, 61. I, 10, 83) litteris ut in urbem rediret invitasse videtur, describens simul urbanae vitae delicias et gaudia. Cui ita respondet poeta, ut rusticationis commoda et amoenitates urbi longe praeferendas esse doceat suosque de vita vere beata verissimos sensus expromat. Satiato sibi artibus urbis et deliciis opus esse ait quodam sincero et valido cibo, eumque ruri reperiri, ubi et corpori et animo recte possit consuli. Naturam enim hominum non posse reprimi fictasque delicias et iucunditates tandem fastidire. In urbe privari hominem vera libertate, in qua summum cerni debeat bonum, quo homines vere fruantur. Quare se felicissime vivere in suo Sabino, ibi se liberum esse, ibi divitem, ibi regem. Cui felicitati si quid addi velit, dulcissimi amici se expetere praesentiam. De tempore huius epistulae cum certis indiciis destituamur, fluctuant viri docti inter annos 734—742.

V. 1. *salvere iubemus*] solita formula. Epist. I, 7, 66. Pluralis autem ponitur in huius modi enuntiatis ad evitandam iactantiam. — *multum*] vide ad Carm. I, 25, 5. — *gemelli*] Deminutiva forma blandior fit oratio et familiarior. — *adnuimus*] Cic. de Orat. II, 70, 285: „Id quoque *toto capite adnuit*." Facit vocab. *veteli*,

Fraternis animis quidquid negat alter et alter,
Adnuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
Quae vos ad caelum effertis rumore secundo,
Utque sacerdotis fugitivus liba recuso:
Pane egeo iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae si convenienter oportet,
Ponendaeque domo quaerenda est area primum;
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?

ut eam h. l. videamus festivitatem quae inest in hoc loco Catull. 61 (59), 154 sqq.: „Quae tibi sine fine erit, Usque dum *tremulum movens Cana tempus anilitas* Omnia omnibus *adnuit.*“ Masculina forma *columbi* necessaria videbatur in loco de duobus *viris* posito. Deinde ne ex antiquissimo cod. Bland. et Silv. apud Cruq. *pariter vetulis notisque columbis* scribendum putes, memento quam saepe comparationis particula ab Horatio omittatur. Ostendit autem haec varietas lectionis, vv. *vetuli notique columbi* non posse cum Bentleio, Hauptio, Linkero, Doederlinio, Kellero, Ecksteinio, Krügero, cum insequenti versu coniungi, puncto post v. *pariter* posito. Iam cum adnuere contrarium sit negando, comma ponendum post *alter* duximus, ut haec inde evadat sententia: quicquid negat alter, etiam alter negat. Cf. Sallust. Cat. 29: „Idem velle atque nolle, ea demum firma amicitia est.“ Mecum consentiunt Fea. Meinek. Lambin. Ritter. Duentzer. Mueller. Lehrs. — *vetuli*] „Adi. *vetulus* plerumque cum ludibrio et contemptione dicitur, nonnullis autem in locis ita, ut vetustatis pretium blanda appellatione indicetur.“ Mueller de l. l. demin. p. 62. — *nidum*] sumptum ex imagine columborum. — *effertis*] Cic. ad Fam. IX, 14, 1: „te summis laudibus ad caelum *extulerunt.*“ Bentl., Haupt., Meinek., Krueger., Ritter., Linker., Keller., Eckstein. simplex verbum praetulerunt; mecum consentiunt Mueller., Lehrs., Doederl. Iam Lambinus comparavit Carm. IV, 2, 23: „*educit* in astra.“ — *rumore secundo*] approbantibus plerisque. Sic poeta apud Ciceronem de Divin. I, 16: „Solvere imperat secundo rumore adversaque avi.“ — *sacerdotis*] Ab iis qui sacra faciebant liba sacerdotibus relinquebantur; quae si plura essent, quam quibus sacerdotes ipsi possent uti, ne perirent, servis dabantur. Iam iocose fingitur servus sacerdotis alicuius olim taedio dulcium liborum, ut tandem pane vesceretur, aufugisse. — *naturae convenienter*] Cic. de Off. III, 3, 7. — *domo*] antiquior forma pro *domui.* In insequenti descriptione suam villam Horatius respexisse videtur. Caniculae ortus erat a. d. XIII. Kal. Aug.; de Leone vide ad Carm. III, 29, 19. Cf. Carm. I, 17, 17. — *momenta*] cf. ad Epist. I, 6, 4. — *lapillis*] de pavimentis

Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
Naturam expelles furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient. Si quid mirabere, pones

tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico, de quo vide ad Carm. II, 18, 3. Solebant luxuriosi homines etiam pavimenta unguentis perfundere; inde *olet*. — *vicis*] Cic. Mil. 24, 64. cf. Sat. I, 9, 13. II, 3, 228. Epist. II, 1, 269. — *trepidat*] Carm. II, 3, 12.

V. 22. *Nempe*] Inest in hoc loco ironica quaedam argumentatio de praestantia ruris inde sumpta, quod qui urbes incolunt amoenitates ruris imitantur easque domos ipsi praeferunt quae magnum in agros habent prospectum. Versu 22 describitur viridarium in impluvio aedium cinctum peristylio ex columnis marmoreis vario colore maculatis exstructo. Plin. Epist. V, 6: „diaeta cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis leni aspergine fovet.“ Senec. Controv. 5, 5: „Intra aedificia vestra undas et nemora comprehenditis.“ Tibull. III, 3, 15: „et nemora in domibus sacros imitantia lucos.“ Sueton. Octav. 92: „enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam in compluvium deorum Penatium transtulit. — *expelles furca*] ex proverbio: cum ignominia exturbare aliquem. Alii, ut Lehrsius, ex nonnullis codd. *expellas*. Bentleius sic: „*Expellas* perinde erit ac *possis expellere*; *expelles* vero idem ac *vis, cupis, conaris* expellere. Cum autem natura minime expelli *possit*, frustra *conentur*; utra utri lectio praeferenda sit iam tardus es, si non probe intellegis.“ — *fastidia*] Schol. antiq.: „Natura sapientior, paucis contenta, vincet et damnabit fastidiosam luxuriam divitum pleraque male appetentium.“ — *Non qui*] Incipit ab hoc versu altera epistulae pars, ita ut tota in duas aequales partes dividatur, casu magis, ut videtur, quam consilio. Ruri igitur fieri potest ut convenienter naturae vivamus, natura autem ubique suum ius postulat, quare rustica vita optima est. Quod ut recte intellegatur necesse est verum a falso distinguatur, ne beatitudinem quaeramus, servitutem nanciscamur. — *Sidonio*] *Σιδών, Σιδῶνος et Σιδόνος*, longa tamen *o* littera magis usitata in Graecis. Inde utrumque apud Latinos, Sidōnius et Sidŏnius, praeferebantque poetae utrum esset aptius ad metrum. Epod. 16, 59. Verg. Aen. IV, 545. XI, 74. — *contendere*] cum dativo, i. e. comparare et comparando distinguere. — *Aquinatem*] „Aquinates purpurae similes sunt Tyriis; multum ergo imperiti falluntur.“ Acro. — *plus nimio*] vide ad Carm. I, 33, 1. — *quatient*] cf. Carm. III, 3, 4. — *pones*] depones et carebis. cf. Sat. II,

Invitus: fuge magna; licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis frenumque recepit;
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura

3, 16. — *reges*] Stoica haec est sententia, ac proprie accipiendi sunt reges, non magni ac potentes homines intellegendi. — *praecurrere*] Sat. I, 7, 8. — *Cervus equum*] Ex fabula Aesopia, qua olim Stesichorus Himerenses monuit ne se Phalaridis tyrannidi subicerent. Paulo mutata fabula est apud Phaedrum IV, 4. — *melior*] de fortitudine, ut Carm. I, 15, 28. III, 6, 16. Sat. II, 5, 19. — *opes*] De plurali cf. Carm. III, 3, 28. Ep. II, 2, 136; singularis hoc sensu frequentior. — *victor violens*] Epitheton *violens* tanquam molestum et supervacaneum exturbare conatus est Bentleius et substituere aut *victo sonipes* aut *victor domito*. Non bene, quoniam hoc adiectivum ex natura victorum petitum egregie describit equum, qui cum magnus sibi videretur victor violentiamque animi et iactantiam prae se ferret, inscius in servitutem inciderat hominis. Hauptii coniecturam *ridens* pro *violens* probavit Meinekius, receperunt cum Bentlei *victo* Linker. Mueller. Eckstein. Contra Lehrsius ex una antiqua editione: *victor victo*. Doederlinius, Krügerus, Kellerus v. *violens* servarunt.

V. 39. *Sic qui*] Eadem ratione qui splendore magnarum rerum captus simplicitatem naturae spernit, ut fere fit ab hominibus magnarum urbium divitias et delicias laudantibus, dum paupertatem quavis ratione malisque artibus vincere studet, libertatem animi perdit magnumque sibi imponit dominum, quem nunquam ad maiora semper tendens poterit excutere. Is autem dominus ipsa est animi cupiditas externarumque rerum augendarum perpetua fames. — *dominum vehet*] cf. Epod. 17, 74. Futurum tempus, optimorum codicum auctoritate munitum, non est posthabendum praesenti *vehit*. Quod qui praetulerunt, ut Doederlin. et Müller. eo iam tempore hominem, quo paupertatem veritus libertate careat, dominum vehere adfirmarunt; recte quidem, sed futurum *vehet*, quocum coniungas velim *aeternum*, instans tempus non excludit. *Improbus* habet causam cur serviat; est enim immodicus, intemperatus. — *ut calceus olim*] Epictet. Enchirid. 39: „*Μέτρον κτήσεως τὸ σῶμα ἑκάστῳ ὡς ὁ ποὺς ὑποδήματος.*“ Dio Chrysost. Or. 17. p. 472. R.: „*Καὶ ἐσθῆτα μὲν οὐδεὶς βούλεται μείζω τοῦ σώματος ἔχειν, ὡς δύσχρηστον ὄν· οὐσίαν δὲ τῷ παντὶ μείζω τῆς χρείας ἔχειν ἅπαντες ἐπιθυμοῦσιν, οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον.*“ De

Cogere quam satis est ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto quod non simul esses, cetera laetus.

Epistula XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,
Zmyrna quid et Colophon? maiora minorave fama

olim adverbio vide ad Carm. II, 10, 17. — *nec me dimittes*] „Quo ego in te utor iure, eodem tu volo in me utaris; corrige me, ubi rectum modum egressum me videris." Vides Horatium non prae se ferre vultum molesti reprehensoris. — *pecunia cuique*] Sapienti servit, stulto imperat pecunia; sed sapientem esse decet hominem et servire pecuniam. Recte igitur *aut servit*, non *haud servit*, quae est Waddelii et Doeringii coniectura. cfr. Senec. de vit. beat. 26, 1: „divitiae enim apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio." — *ducere funem*] Imago sumpta videtur vel de fune ductario in machinis tractoriis vel de remulco; rectius fortasse Doederlinius vidit hominem ducentem vel asinum vel ursum fune torto, qui dux, si non satis sit fortis, ab animale potius trahatur. — *dictabam*] Imperfectum ut in clausulis epistularum *scribebam, dabam*. — *Vacunae*] „Vacuna apud Sabinos plurimum colitur; quidam Dianam, nonnulli et Cererem esse dixerunt, alii Venerem, alii Victoriam, deam vacationis, quod faciat vacare a curis. Sed Varro primo rerum divinarum Minervam dixit, quod ea maxime hi gaudent qui sapientiae vacant." Comm. Cruq. Quae nominis notatio sive vera est sive falsa, illud certum videtur, non inconsulte positum a poeta esse nomen, sed ut locum indicet ad meditationem aptissimum a negotiisque molestis remotissimum. Invenire sibi visi sunt hunc locum in monte hodie *Gennaro* appellato, haud procul a vico *Rocca Giovane*, ubi parietinae sunt templi Victoriae ab imperatore Vespasiano restituti, quod Vacunae deae quondam fuisse suspicantur.

Epistula XI.

Ad Bullatium, amicum aliunde non notum, scribit Horatius de tranquillitate animi. Bullatius enim nescimus qua causa permotus Roma et Italia relictis tranquillam vitam in longinquis regionibus quaesiverat. Hunc igitur ut tandem redeat adhortatur poeta, quoniam cum ex patria aliquo cedamus, non cedamus in perpetuum aut diutius quam quae ad cedendum nos permoverint causae maneant, ac praeterea vera animi tranquillitas non ex loco petatur, sed ex ipso animo bene regendo certisque finibus coercendo. Incertae sunt virorum doctorum de anno quo scripta epistula videatur suspiciones; alii qui motibus civilibus Bullatium ut exiret perductum opinantur ad annum 725 eam referunt, alii non maiore fide ad a. 733 descendunt.

V. 1. *notaque*] Nobilis et propter vina et propter poetas. — *concinna*] εὔρυθμος. Cic. Pis. 10, 22: „concinnus helluo" (elegant). — *minorave*] Sic optimi codices, ut videtur, omnes; qui cum σολοικίζειν viderentur, post-

Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem
Oblitusque meorum obliviscendus et illis
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus volet in caupona vivere; nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat
Ut fortunatam plene praestantia vitam:
Nec si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.

habiti sunt faciliori scripturae *minorane*. Sed sublato post voc. *fama* interrogationis signo hunc tu constitue ordinem verborum: cunctane, sive maiora sunt fama sive minora, sordent cet. Vide ad Sat. I, 2, 63. Hanc meam scribendi et explicandi rationem a Baitero (Orell. ed. 3.) receptam esse video. Etiam Ritterus, Paulyus, Duentzer. codicum auctoritati obsecuti sunt; *minorane* Krüger. Eckstein. Müller. — *Attalicis*] Pergamo, Apollonia, Thyatira, aliis. — *Lebedum*] Distabat Lebedus 120 stad. a Colophone; scaenicorum artificum conventus ibi erat et domicilium, et annua in Bacchi honorem certamina habebantur. Praeterea Strabo Myonnesios Lebedum migrasse dicit, a Lebediis benevole acceptos propter hominum ibi paucitatem. Hoc igitur oppidum ἐξ ἀπροςδοκήτου superioribus additur, ut transeatur leniter ad rem: „an tibi placet Lebedus, parvum et desertum oppidum, ubi si quae me necessitas ex societate hominum pelleret, paratus essem vivere. Idem tu fortasse: sed huius modi refugia non sunt diutius occupanda quam ipsa necessitas fert, alioqui non supervacanea solum sunt sed etiam molesta. Parva incommoda homines non debent in desperationem agere aut in contrariam partem trahere.“ Sic cohaerent inter se sententiae usque ad v. 20: neque potuit quicquam perversius excogitari quam hoc, tribuendos esse vv. 7—20 Bullatio aut dividendos eos esse inter Bullatium et Horatium. Hauptius et plurima pars interpretum recentiorum versus 7—10 Bullatio respondenti attribuunt; etiam Kellerus, qui cum *gloss.* ex Bullatii persona scriptos accepit. Sed recte Lehrsius animadvertit, in epistula haudquaquam tolerari posse dialogum subito intrusum nec ullo vocabulo indicatum; nam locus, ad quem Kellerus Epileg. p. 644 provocavit, Epist. I, 16, 41 sqq., vix poterit iure comparari. — *meorum*] amicorum. — *Neptunum*] neglectis hominum curis ac negotiis ibi mecum vivere vellem magnitudinem naturae rerum contemplans et admirans, indeque animum alens. — *caupona*] incommoda ac sordida, ut nisi qui summa necessitate coactus esset, nemo diutius ibi vellet commorari. cf. Sat. I, 5, 4. Epist. I, 17. 8. — *Sed neque*] sed non semper ibi manere velim, non magis quam is, qui imbre lutoque adspersus in caupona refugium quaesivit, diutius ibi remanebit, quam necessitate premitur. *Vivere in caupona* ponitur contra *devertere in cauponam*. — *incolumi*] integro homini, non animi quadam inconstantia vel aegritudine

Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet ac vultum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.
Tu, quamcumque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu neu dulcia differ in annum,
Ut quocumque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter aufert,
Caelum, non animum mutant qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia; navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est
Est Ulubris, animus si te non deficit aequus.

laboranti. — *facit quod*] ita apta est, ut i. e. non magis apta est quam. Ovid. Heroid. 6, 128: „Medeae faciunt ad scelus omne manus;" id. ibid. 15, 8: „Non facit ad lacrimas barbitos ulla meas." — *paenula*] vestis gausapina vel scortea, quo per itinera ad arcendum frigus utebantur. Contrarium est *campestre*, linteum subligaculum, quo iuvenes corpora exercentes pudenda operiebant, cetera nudi.

V. 22. *Tu quamcumque*] Omissi sunt hi duo versus in Cruquii codicibus; quod quomodo neglegentia scribarum fieri potuerit h. l. manifestum est. Aberravit oculus a. v. 22 ad v. 24, ut omissis duobus scriberet manus *Tu quocumque loco,* ut est in iisdem codicibus. — *grata manu*] cf. Epist. I, 4, 14. — *arbiter*] cf. Carm. I, 3, 15, ubi de vento positum est; h. l. *locus* est maris arbiter, quia prospectum maris praebet; eadem qua nos utimur metaphora: ein Ort, der das Meer beherrscht. Carere possumus coniectura Lehrsii *et fusi*. Ad v. 27 compara Senec. Ep. III, 7, 1: „animum debes mutare, non caelum." — *mutant*] cf. Carm. II, 16, 19. — *Strenua inertia*] oxymoron, ut apud Senecam de brev. vit. 11. *desidiosa occupatio*, de tranquill. anim. 12 *inquieta inertia*. Nam homines qui semper magna moliuntur perpetuoque labore aguntur (*exercentur*), nihil tamen quod vere bonum sit aut magnum efficiunt, nihil omnino differunt ab aliis qui nihil minati sunt. — *Ulubris*] „Ulubrae locus in Italia, in quo nutritus est Caesar Augustus, cum sit desertissimus vicus." Porphyr. Cum his coniunge Suetonium Octavian. 6. „Nutrimentorum eius ostenditur adhuc locus in avito suburbano iuxta *Velitras*." Quare reliquias Ulubrarum nunc sibi reperire visi sunt in parietinis inter *Velletri* (Velitrae) et *Mole di Taberna* ad viam Appiam. Iuven. IV, 10, 102: „vacuis Ulubris."

Epistula XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus fortunae rivus inauret,
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,

Epistula XII.

Iccius, de quo vide ad Carm. I, 29, sive vere cum Aelio Gallo infelicem illam in Arabiam expeditionem fecit sive mutato consilio Romae mansit, post a. 730 procurator praediorum Siculorum M. Agrippae factus Horatio amico olim litteris conquestus esse videtur de nimiis negotiis, de ingrata rationum ac tabularum cura, deque inopia sua, qua alienis laboribus ut totum se dederet coactus nihil prope otii servaret ad colenda ea studia, quibus maxime delectaretur: feliciores esse qui suis bonis beati suam quoque voluntatem suaque consilia sequi possent. De his rebus amicum consolatur Horatius eique Pompeium Grosphum (Carm. II, 16), quem officiis sibi conciliare studeat, commendat. Epistula scripta videtur a. 735.

V. 1. *fructibus*] Fruges proprie dicuntur frumentum et legumina; fructus totius generis est appellatio, inde reditus praediorum et possessionum significat. Liv. XLV, 40. XXI, 7. Dicit igitur Horatius, ex fructibus Agrippae tantum etiam Iccio redundare fructum, quantum usus postulet; plura autem quam quae sint necessaria ne Iovem quidem hominibus dare posse. cf. Epist. II, 2, 160 sqq. Haec ratio quibus minus placuerit, credant licet, Agrippam atque Iccium hoc inter se pactos esse, ut dominus certum redituum modum sibi sumeret, quae reliqua essent procuratori relinqueret. Nihil enim in hac re certum, nisi Iccium in Sicilia habuisse, unde honeste viveret. Horkelius ex coniectura scribendum putavit pro Agrippae: *Acrillae*, quod nomen est oppiduli non longe a Syracusis siti. Sed sensit ipse, oppidi nomini non bene accedere terrae (*Siculis*) nomen; nam Horatium vel aequalium vel posterorum inscitiae rerum geographicarum prospicere voluisse, ego vero non credam. — *est ut*] vide ad Carm. III, 1, 9. — *ventri*] cf. Solon. ap. Plut. Sol. 2: „*Ἰσόν τοι πλουτοῦσιν, ὅτῳ πολὺς ἄργυρός ἐστιν Καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα πάρεστιν Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἁβρὰ παθεῖν.*“ — *pedibus*] podagra non laborantibus. — *in medio positorum*] Sat. I, 2, 108. In medio posita sunt omnia quae parata iacent ad usum. Quae cum h. l. contra herbas et urticam, vilia ciborum genera, collocentur, lautiores cibos significant, quibus Agrippae procuratori cottidie vesci licuit. Ad Iccium enim accommodata sententia est, etiamsi unum hunc non magis tangit quam mille alios. — *et urtica*] de part. *et* vide ad Carm. I, 3, 19. — *protinus*] perge sic vivere in futurum tempus. — *ut te*] etiamsi, licet te. Epod. 1, 21. — *naturam mutare*]

Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:
Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
Stellae sponte sua iussaene vagentur et errent,
Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
Quid velit et possit rerum concordia discors,
Empedocles an Stertinium deliret acumen?
Verum seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:

cf. Epod. 4, 6. — *miramur*] In praecedentibus versibus nihil inest dissimulationis; vere potius laudat Horatius amicum suum, quod inter contagia lucri incolumis manserit Democritumque ipsum philosophicarum rerum studio superaverit. Democritus autem „ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quaerens aliud nisi beatam vitam?“ Cic. Fin. V, 29, 87. Democritus Abderites, Eleaticus philosophus. — *peregre est*] peregrinatur quasi animus a corpore segregatus totumque mundum pervolans ac perlustrans. cf. Carm. I, 28, 5 sq. — *scabiem*] coniunge cum *lucri*. Cic. de Leg. I, 17, 47: „Voluptas malorum mater omnium, cuius blanditiis corrupti quae natura bona sunt. quia dulcedine hac et *scabie* carent, non cernimus satis.“ — *adhuc*] etiam nunc, cum tamdiu sis versatus inter lucrum et negotia.

V. 18. *obscurum*] προληπτικῶς positum: quid caligine premat lunam, ut quae modo clara fuerit et splendida, iam obscura sit: de crescente et decrescente luna. — *concordia discors*] Oxymoron; nam mundi partes cum discordia distrahi videntur, summa tamen concordia continentur. Ovid. Met. I, 433. — *Stertinium*] Sat. II, 3, 33. Hunc facete pro Stoicis posuit. *Stertinium* pro *Stertinianum*, cf. Carm. IV, 12, 18. Empedocles Agrigentinus, Pythagorae discipulus, ex quattuor naturis divinis (elementis) omnia constare voluit, praeterea amicitia (φιλία) cuncta copulari et discordia (νεῖκος) dissolvi. De Zenone autem Stoicorum principe Cicero scribit de N. D. I, 14, 36: „Zeno naturalem legem divinam esse censet eamque vim obtinere, recta imperantem prohibentemque contraria;“ et ibid. § 39: „Chrysippus ait vim divinam in ratione esse positam et universae naturae animo atque mente: ipsumque mundum deum dicit esse et eius animi fusionem universam; tum eius ipsius principatum qui in mente et ratione versetur, communemque rerum naturam universam atque omnia continentem; tum fatalem vim et necessitatem rerum futurarum.“ — *seu pisces*] sive laute sive parce vivis. De piscibus cf. Sat. II, 2, 120. II, 4, 15. Epist. I, 15, 23. — *trucidas*] proprie de pecore. cf. Sall. Cat. 58,

Cantaber Agrippae, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit; ius imperiumque Prahates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae pleno defundit Copia cornu.

Epistula XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vinni,
Si validus, si laetus erit, si denique poscet:
Ne studio nostri pecces odiumque libellis

21. Festive Iccium, hominem tenui victu contentum et lautarum rerum abstemium, describit ut Pythagorae et Empedoclis sectatorem, qui propter μετεμψύχωσιν quaecumque moventur et vivunt necari vetabant. Nam de parco Siculorum vivendi genere cum Niebuhrio, immortali viro, cogitare, quasi Siculi ut Graeci herbis et piscibus, Romani carnibus magis delectati sint, id quidem videntur vetare *Siculae dapes*. Carm. III, 1, 18. — *deest*] Monosyllabum. Memorabile est, in antiquissimo cod. Blandin. scriptum fuisse sic: *d' est.* cf. ad Sat. I, 9, 56. II, 1, 17. II, 2, 98. — *Cantaber*] vide ad Carm. II, 6; de Nerone vide ad Epist. I, 3. Prahates s. Arsaces XV eodem anno 734 signa Romanis olim erepta Augusto per Tiberium sponte sua remisit. — *genibus minor*] supplex, nam „Prahates cuncta venerantium officia ad Augustum verterat.“ Tacit. Ann. II, 1. Ceterum *Caesaris* genetivus coniungendus est et cum *ius imperiumque* et cum *genibus*. — *Copia*] Carm. Saec. 60.

Epistula XIII.

Horatius quanquam ne libertatem suam minueret aut perderet, ad Augusti aulam et favorem propius accedere ausus non erat, tamen Carminum tres libros simul editos, quibus etiam Augusti merita laus praedicaretur, imperatori mittere non potuit dubitare. Quod ut recte faceret in suoque de hac re pronuntiato olim consilio (Sat. II, 1, 18 sqq.) constantem sese praeberet, hanc addidit epistulam ad nuntium, per quem ex Sabino in urbem volumina missurus erat; quanquam ad eum hominem nunquam missa est epistula, sed Augusti gratia scripta „cui, inquit Iacobsius, poeta verecundiam suam vix poterat commendare urbanius. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poemata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.“ Consilium quod sequitur poeta elucet ex vv. 4. 5. 16. 17, tectum illud quidem et velatum innocenti et iocoso quodam ludibrio nominis, quo usus erat pater eius hominis, quem cum libris ad Augustum mittebat. C. enim Vinnius Fronto teste Acrone scholiasta patrem habuit cognomine Asinam; ipse non servus Horatii sed liber homo ex vicinitate Sabinae villae, quo ad negotia facienda epistulasque ferendas fortasse saepius usus erat Horatius. In illo autem ioco nihil inest protervi aut inhonesti, praesertim antiquis hominibus. Scripta videtur epistula a. 730 vel 731, quo anno coniunctos tres carminum libros Horatius edidit.

V. 1. *Saepe diuque*] Si operae pretium est quaerere, quomodo poeta epistulam ad Vinnium iam profectum mittere potuerit, cogita sis Vinnium vespertino tempore volumina acce-

Sedulus importes opera vehemente minister.
Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abicito potius quam quo perferre iuberis
Clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas.
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum ut rusticus agnum,
Ut vinosa glomus furtivae Pyrria lanae,
Ut cum pilleolo soleas conviva tribulis.

pisse, dein domum ivisse dormitum, ut altero die mane Romam pergeret. Iam habes tempus quo haec scribere Horatius potuit. Sed praestat eiusmodi quaestiones non movere in poetis. — *sedulus*] ne nimia sedulitate et vehementia studii noceas, mihi carminibusque indignationem Augusti moveas. Coniunge *sedulus opera vehemente minister*; de importuna sedulitate cf. Ep. II, 1, 260. Sat. I, 5, 71. — *sarcina*] iam paratur de nomine Asinae iocus et ludus, qui diserte proponitur vv. 8. 9. Potest autem Vinnius duplici ratione peccare, et nimia sedulitate et importuno deponendi oneris studio. Vinnius enim, ad sua negotia facienda Romam profectus, tantum officii causa Horatii carmina secum portat. — *clitellas impingas*] ut „iniquae mentis asellus, cum gravius dorso subiit onus“ (Sat. I, 9, 20). — *abicito*] non in itinere, quasi poeta nullum scriptis suis pretium statuat; sed iubet eum remittere onus, si in itinere molestum id sibi fore sentiat. — *fabula*] cf. Epod. 11, 8. — *sic ne*] A. P. 152. Decore dextera libellos tenendos esse praecipit. — *vinosa*] ebria, ut Liv. XLI, 4: „pauci, qui modice *vinosi* erant.“ — *Pyrria*] „Nomen est ancillae in quadam fabula Titinii, quae furata lanae glomos ita gestavit ut deprehensa sit.“ Comm. Cruq. Ceterum Lachmann. ad Lucret. p. 408: „*Pyrria* neque Graecae neque Romanae feminae nomen est nec potest dubitari, quin illud a librariis ita corruptum sit.“ Idem est iudicium Meinekii et Mülleri. Eckstein. scripsit *Purria* ex vestigiis nonnullorum codicum Porphyrionis. *Proclia* coni. Ribbeck ad Com. Lat. reliq. p. 123, ut Titinii, comoediarum togatarum scriptoris, *Procilia* significetur; similiter reperta est forma *Ofincius* pro *Ofinicius*, *Patulcius* pro *Patulicius*; cf. etiam *Hercle*, *Asclum* pro *Asculum*, similia. — *glomus*] Alii ex bonis codd. *glomos*, quae tamen forma auctoritate destituitur satis firma. Praeterea Bentleius: „satis profecto, inquit, erit Pyrrhiae, si *unum* furtivae lanae glomus sub ala recondat.“ — *furtivae*] furto ablatae, ut Epist. I, 3, 20. Liv. XLV, 39: „An noctu, tanquam furtiva, in aerarium deportabuntur.“ — *tribulis*] infimae sortis homo. cf. Mart. IX, 58, 8: „Nil est tritius Hedyli lacernis, Non ansae veterum Corinthiorum, . . . Non pallens toga mortui *tribulis*.“ Is igitur a locuplete homine ad cenam vocatus calceis vel peronibus indutus venit et, cum servum non habeat, soleas quibus triclinium intret, et pilleum quo nocte revertens a tempestate et frigore defendatur, ipse sub ala portat. cf. Sat. II, 8, 77. — *ne narres*] Recte per asyndeton; alii vel *nec* vel *neu*. Sic per totam epistulam singula praecepta separantur. — *sudavisse ferendo*] i. e. adferre. Nihil in hoc loco inest ingratae ru-

Ne vulgo narres, te sudavisse ferendo
Carmina, quae possint oculos auresque morari
Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas.

Epistula XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis habitatum quinque focis et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
Certemus, spinas animone ego fortius an tu

sticitatis, ut visum est nonnullis. — *oratus*] ab hominibus obviam venientibus et, quid adferas, quo tendas, rogantibus. — *nitere porro*] Recte Orellius: „Sic ut coniungamus et tenor versiculi requirit et magis etiam, quod v. *nitere* non addito adverbio sensu caret. Nam quod in editt. Bentleianis nulla adnotatione subiuncta interpungitur: *oratus multa prece, nitere. porro Vade* cet. caeco casu factum videtur.“ Bentleium tamen secuti sunt Haupt., Meinek., Linker., Mueller., non Keller. aut Eckstein. *Nitere* verbum adverbio *porro* destitutum omnino inane esset, ut Kellerus bene docuit. — *titubes*] Extrema et generalis admonitio, ne quid commissa re delinquat, Plaut. Mil. III, 3, 70: „Accurate et commode hoc quod agendum est exsequamur, Ne quid, ubi miles venerit, titubetur.“ — *cave*] de correpta ultima syllaba ex usu vitae cottidiano vide ad Sat. II, 3, 38. Sat. II, 5, 75. Epod. 6, 11. — *frangas*] male exsequaris; ut dicimus *fidem, leges, foedus frangere.* Nulla in hoc loco inesse videtur descriptio asini titubantis, procumbentis resque impositas frangentis.

Epistula XIV.

Haec epistula vilici nomine simulato amicorum causa ab Horatio scripta est. Is enim cum ad consolandum L. Aelium Lamiam (Carm. I, 26. I, 36. III, 17) de morte Quinti fratris diutius iam in urbe esset commoratus, magno tranquillitatis desiderio in villam suam tractus, ab amicis tamen videtur esse retentus, nescientibus neque intellegentibus quid poetam tam vehementer ex urbe in rusticam solitudinem vocaret. Quos ut de animi sui condicione doceret, hanc ad vilicum urbis desiderio agitatum epistulam finxit. Romae autem scriptam esse docent vv. 8. 22. 37; quo anno, nos latet. Kirchnero videtur scripta esse a. 732, sed res prorsus incerta est.

V. 2. *habitatum*] Recte iam scholiastae: „quem quinque aliquando possederunt senatores.“ Nam fuit praedium Horatianum compositum ex agris, qui, antequam perpetuis bellis civilibus frequentibusque agrorum distributionibus agri prope omnes dominos suos amiserunt, quinque Sabinis agricolis fuerant iisque non civibus solum Varianis sed decurionibus. Hos enim Horatius *patres* appellare videtur, non patres familias; qui praedii magnitudinem non satis inlustrarent. Horatio in villa erant octo servi (Sat. II, 7, 118), praeterea procaces vernae (Sat. II. 6, 66); vilico cura habenda est silvarum, agrorum, hortorum: ipse igitur Horatius agrum coluit, neque pro certa mercede colonis partiariis colendum tradiderat. Et satis amplum fuit praedium; nam octo servi (cum quattuor bubus) ducentorum iugerum agro subigendo sufficiebant

Evellas agro et melior sit Horatius an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur,
Fratrem maerentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique:
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;
Me constare mihi scis et discedere tristem,
Quandocumque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat mecum qui sentit, et odit
Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
Angulus iste feret piper et tus ocius uva,
Nec vicina subest vinum praebere taberna

teste Columella II, 13. — *spinas animone*] curas ac perturbationes, quas rusticando ex animo sese pellere ait Horatius. Epist. II, 2, 212. — *Lamiae pietas*] in fratrem mortuum; *cura* ad ipsum Lamiam pertinet, qui quid post tantum casum facturus sit, nescire videtur. — *maerentis*] Cic. ad Att. XII, 28: „Maerorem minui, dolorem non potui nec si possem vellem.“ — *spatiis*] Sumpta est metaphora ex ludis Circensibus; nam *spatia* saepe locum significant ad currendum vel deambulandum patentem. — *claustra*] sunt carceres. — *in urbe*] sc. viventem. Ego rure viventem, tu in urbe viventem beatum dicis. Quae de dissentientibus Horatio et vilico dicta sunt, in communem hominum inconstantiam cadunt, nam quae sors alteri placet, alteri displicet. cf. Sat. I, 1, 1 sqq. — *stultus*] Uterque tamen stultus est, quia causam, cur sua sorte non sit contentus, non in semet ipso, sed in externis rebus, in loco, ubi degit, inique quaerit. — *animus*] cum suis perturbationibus et libidinibus. cfr. Carm. II, 16, 19. — *mediastinus*] servus infimi ordinis, ad omnia negotia paratus. Qui tunc vilicus praeerat rusticae familiae, is olim, cum Horatius iuvenis esset (v. 32—34), magnam suam fidem probaverat in eiusque rei gratiam eo munere auctus erat. — *tesqua*] „loca aditu difficilia et inculta lingua Sabinorum sic nominantur.“ Comm. Cruq. — *uncta*] cf. Sat. II, 4, 62. — *uva*] Ex h. l. non licet concludere, in Sabino Horatii vites et vinum omnino non fuisse, id quod Carm. I, 20 aperte refutatur, sed tam vile fuit quod ibi nascebatur

Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque
Disiunctum curas et strictis frondibus exples;
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba;
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
Rident vicini glaebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis;
Horum tu in numerum voto ruis; invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.

vinum, ut vilicus id eo nomine indignum haberet. Ablat. *uva* pro *quam uvam*, ut Sat. I, 1, 97. — *terrae gravis*] de tripudio. cfr. Carm. III, 18, 15. IV, 1, 28.

V. 26. *et tamen*] Ponere solebat vilicus incommoda sua et magnos labores, quibus opprimeretur in villa, contra illas delicias quibus olim in urbe fructus esset, tunc carere deberet. — *urges*] ut Tibull. I, 9, 8: „Et durum terras rusticus urget opus." — *disiunctum*] cf. Carm. III, 6, 42. — *pigro*] iocose dictum; si per solitos labores quieti te dare posses, decidit imber novumque tibi addit opus. — *rivus*] vide supra p. 9. — *docendus*] cf. A. P. 68. — *Cinarae*] vide ad Carm. IV, 13, 21. Cinara Horatium vere amavit, non ut antea alios munerum gratia; poeta igitur *immunis* placuit mulieri in alios rapaci. — *incidere*] abrumpere, cum tempus est. — *media de luce*] Sat. II, 8, 3. — *morsuque*] cf. Carm. IV, 3, 16. De *obliquo oculo* cf. Verg. Aen. XI, 337. Lachmann. ad Lucret. p. 143: „Horatio lúdere licuit, quasi *limi* oculi a lima ducerentur, quemadmodum et Plautus ludit cum *dolum dolari* dicit." — *rident*] non ob imperitiam poetae, sed quod elegantiorem hominem his laboribus exerceri vident et mirantur. — *calo*] Universe significat vilem servum ex familia urbana, qui cum bene perspiciat, quanto melius sit vilico ruri viventi, (*argutus*), huic multa commoda invidet, largum usum lignorum, pecoris, holerum (horti). — *cum servis*] Madvig. post *servis* punctum ponere maluit, sublato puncto post *moventem*. Secuti sunt Müller. Eckstein. — *rodere*] de muribus sumptum est et exilitatem ciborum, quos dispensatores servis per singulos dies (*diaria*) metiebantur, significat. — *bos piger*] uterque piger est, et bos et equus, laudatque alterius sortem, cum incommoda eius non sentiat. Itaque cum bove illud epitheton coniunxit Horatius vicinitate loci,

Optat ephippia bos piger optat arare caballus;
Quam scit uterque libens, censebo, exerceat artem.

Epistula XV.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias
Musa supervacuas Antonius, et tamen illis

cum equo et necessitate sententiae et vinculo caesurae, quae tertium pedem dividit. Abstinendum igitur est ab interductu, quem alii post v. *bos*, alii post v. *piger* adhibuerunt. Ita mecum Doederlin. — *censebo exerceat*] cf. Cic. Lael. 5, 17. Catil. IV, 6, 13. Et Cic. Tusc. I, 17. Aristoph. Vesp. 1431: „*Ἕρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.*"

Epistula XV.

Anno 731 Antonius Musa medicus Augustum vehementi arthritico dolore frigida aqua, quam ei ad bibendum et ad lavandum praescripserat, summo populi gaudio liberaverat suaque arte, ut videtur, alias sanandorum morborum rationes obscuraverat. Iam Horatius quoque, qui hac aetate infirma saepe valetudine laborabat in Baianaque balnea ire solebat, Musam consuluit accepitque praeceptum, ut calidis balneis Baianis relictis frigida peteret. Cui ut obsequeretur Veliam vel Salernum ire constituit. Quare scripsit ad amicum quendam Numonium Valam, qui ibi fundos habuisse videtur, de caelo eius regionis, de annona et aqua, de universa vivendi ratione, ut ipse qui aliquamdiu corpori consulere vellet et cutem curare, alterutram sibi aptiorem posset eligere. Insignis haec epistula est grata in coniungendis sententiis neglegentia ac lepida rerum suarum ac voluntatum descriptione. Quo anno sit scripta nos latet; neque magis certum est Valam eundem fuisse, quem Velleius Paterc. II, 119 legatum Quintilii Vari et suarum copiarum desertorem describit. Explicavit Letronnius tres inscriptiones *Philis* repertas, quarum tertia habet nomina L. Trebonius Oricula et *C. Numonius Vala*; qui ad templum venisse dicuntur IMP. CAESARE XIII. COS. A. D. VIII. K. APRILES. Facilis est suspicio, hunc eundem esse Numonium, ad quem Horatius hanc dedit epistulam; quanquam dissentit Duentzerus. Epistulam alii referunt ad a. 731 vel 732. Duentzerus ad a. 734.

V. 2. *qualis via*] Omnia coniungantur oportet cum v. 25, exceptis illis quasi deviis partibus epistulae, quas inter mediam orationem intermiscere placuit vv. 3—13, 16 (*nam vina*) 21. — *Antonius Musa*] Haeser: Die äussern Verhältnisse des ärztlichen Standes in der röm. Kaiserzeit p. 18: „Schon Augustus verlieh allen Aerzten die Immunität zum Danke dafür, dass ihn sein Arzt, der Freigelassene Antonius Musa von überaus hartnäckigen rheumatischen Beschwerden durch Wassertrinken und kalte Bäder befreit hatte. Musa selbst wurde ausserdem vom Kaiser durch Verleihung des Rechts, goldene Ringe, das Zeichen der nobilitas, tragen zu dürfen, durch reiche Geschenke und durch Aufstellung seiner Statue im Tempel des Aesculap geehrt." Sueton. Octav. 81: „quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus (Augustus) auctore Antonio Musa." Plin. N. H. XXIX, 1: „Sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate divi Augusti, quem contraria medicina gravi periculo exemerat." — *supervacuas*] sc. facit, i. e.

Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulpura contemni vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.
Mutandus locus est et deversoria nota
Praeteragendus equus. „Quo tendis? Non mihi Cumas
Est iter aut Baias:“ laeva stomachosus habena
Dicet eques; sed equi frenato est auris in ore; –
Maior utrum populum frumenti copia pascat,
Collectosne bibant imbres puteosne perennes
Iugis aquae, — nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,

nihil eas mihi profuturas dicit. — *illis*] Baianis. — *invisum*] iocatur poeta per hyperbolam: „Hospites, inquit, Baiani mihi irascuntur, quod eorum balneis iam non utar; non mihi, sed medico debent irasci; mihi iam satis durum est, per mediam hiemem gelidis balneis uti.“ — *murteta*] Celsus III, 21, 35: „Maxime utiles naturales et siccae sudationes sunt, quales super Baias in murtetis habemus.“ Plin. N. H. XXXI, 2: „Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu (emicant aquae) nec pluribus auxiliandi generibus, aliae sulpuris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura.“ — *morbum*] maxime arthritidem. *Cessans* (*χρονίζων*) morbus ponitur contra *acutum*. — *Gabiosque*] Strab. V, 3: „*Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ ὁ Ἀνίων διέξεισι καὶ τὰ Ἄλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλας νόσους καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθημένοις ὑγιεινά.*“ Qui capite vel stomachi resolutione laborabant, aqua frigida perfundebantur atque in eadem natabant vel easdem corporis partes largis canalibus subiciebant (Douche-Bäder). Vide ad Epist. I, 16, 14. — *deversoria nota*] Suspensa haec sunt a. v. *praeteragendus*, et *nota* sunt deversoria *equo*, qui, ut solent, etiam nolente equite recta via relicta nota stabula intrare cupiebat. — *laeva habena*] Finge tibi Horatium Roma venientem et viam magnam meridiem versus sequentem: iam cum eo pervenisset, ubi via ex Appia Baias versus deflexit, equus solitam viam dextrorsum ad Baias vel Cumas secuturus est: quod ne faciat increpandus est (*quo tendis?*) et laeva habena regendus, ut rectam viam in inferiorem Italiam sequatur. — *sed equi*] Adduntur haec ad excusandam elocutionem *habena dicere*: scilicet equis cum auris sit in frenato ore, imperandum non est voce sed habena. *Equi* rectius quam *equis*, quod praetulerunt Bentl. Meinek. Linker. Müller. Eckstein.; nam bene Obbarius animadvertit, non naturam equorum omnino describi, sed quid Horatii equus fecerit indicari. — *utrum populum*] Veliensem an Salernitanum. — *iugis aquae*] Sat. II, 6, 2. Fluctuant etiam antiqui codd. inter *iugis* et *dulcis*; maior pars prius praebent. cf. Cic. N. D. II, 9:

Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae; —
Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
Utra magis pisces et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
Scribere te nobis, tibi nos accredere par est.
Maenius ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
Impransus non qui civem dinosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus,
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quicquid quaesierat ventri donabat avaro.
Hic ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
Aut paulum abstulerat, patinas cenabat omasi

„ex puteis iugibus aquam calidam trahi." id. de Divin. I, 50: „haustam aquam de iugi puteo." ibid. II, 13: „aquae iugis colore." — *vina*] non valde generosa; quare aliis usurus est Horatius. — *Lucanae*] nam Velia in Lucania sita erat.

V. 24. *Phaeaxque*] Epist. I, 2. 28. — *Maenius*] Sat. I, 1, 101. 3, 21. Se quoque dicit lautam ac delicatam vitam amare, quasi alterum esse Maenium, qui parvis esset contentus cum res deficerent, contra cum multa haberet, multa etiam ventri daret. cf. v. 42 sqq. — *urbanus*] scurra dicax. Vide ad Epist. I, 9, 11. Keller.: „editorum plerique post *haberi* interpungunt, nos cum codicibus quibusdam et Doederlinio post *scurra* distinguere maluimus." Ut nos, sic etiam Müller. Krüger. Eckstein. — *hoste*] Cicero de Off. I, 12: „Hostis apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Quanquam id nomen durius iam effecit vetustas; a peregrino enim recessit et proprie in eo qui arma contra ferret remansit." Et cf. Plaut. Trin. I, 2, 65: „Te dicunt Hostisne an civis comedis parvi pendere." — *pernicies*] cf. Plaut. Capt. IV, 3, 3: „Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!" Terent. Eun. I, 1, 34: „(Thais) fundi nostri calamitas." — *macelli*] Sat. II, 3, 229. — *donabat*] De verbo cf. Carm. IV, 7, 20. De tempore verbi fateor, mihi prope melius placere id quod in antiquissimis quibuscumque codd. (quattuor Bland., optimis Bentlei, Montepessul., Petropolit. et Einsiedl. Orellii, uno Pulmanni) reperitur, *donarat*, et propter ingentem auctoritatem librorum et quia sic oppositio quaedam paratur inter hanc sententiam atque eam quae subinde sequitur. Attamen in re dubia vulgatam nolui relinquere. Bentlei coniecturam *donaret* probarunt Haupt. Meinek. Linker. Mueller; Doederlinius contra et Lehrsius receperunt *donarat*; ille tamen puncto posito post v. *saevus* et semicolo post v. *avaro*; praeterea mutavit v. 33 *hic* in *hinc*, ut sit: postquam omnia ventri donavit. Kellerus, qua solet esse iracundia, ubicumque Blandiniorum fit mentio, *donabat* defendit Epileg.

Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos corrector Bestius. Idem
Quicquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, „Non hercule miror,"
Aiebat, „si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulva pulchrius ampla."
Nimirum hic ego sum: nam tuta et parvula laudo,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis;
Verum ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

Epistula XVI.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat erum an bacis opulentet olivae,

p. 656. — *omasi*] Sat. II, 5, 40. Vilissimo cibo contentus erat, cum nihil aut paulum abstulisset ab iis quibus nequitia placeret aut ab iis qui eam timerent. Nam genetivum *nequitiae* coniunge etiam cum *timidis*, ut A. P. 28. Ovid. Met. V, 100. Post *omasi* comma non est ponendum cum Kellero. — *lamna*] Cic. Verr. V, 63: „Ignes candentesque laminae ceterique cruciatus." — *corrector Bestius*] Sic etiam Müller. Krüger. Eckstein. In codd. inest *correctus* quod Kellero probatum est; sed cum ferendam sententiam non praeberet, a Lambino mutatum est in *corrector*; quae coniectura postea comprobata est antiquissimo codice. *Bestius* fuisse dicitur parcissimus homo, qui delicatos luxuriososque homines solebat castigare. Pers. 6, 35: „sed Bestius urget Doctores Graios." De correctore cf. Cic. Phil. II, 17: „Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt." Qui lectionem *correctus* tuentur, explicant ut Doederlin. *corrigendo factus* alter Bestius. — *turdo*] cf. Sat. II, 5, 10. — *vulva*] suilla. — *unctius*] cf. Epist. I, 14, 21. I, 17, 12. Martial. V, 44, 7: „unctior cena." — *fundata*] Cic. pro C. Rab. Post. 1: „fortunas fundatas atque optime constitutas." Idem quod alias est *collocare*, ut Cic. De Imp. Cn. Pomp. 7, 18.

Epistula XVI.

Quintius, sive fuit Hirpinus ille ad quem est Carm. II, 11, sive T. Quintius Crispinus, consul a. u. c. 745, amicus fuit Horatii natu minor, qui favore populi, quem recta opinor ratione sibi paraverat et honoribus sibi mandatis fortasse expertus erat, non iniuria laetabatur omnibusque Romae beatus videbatur. Hunc igitur Horatius opposita sua condicione parvaque felicitate adhortatur, ne aliorum aestimationibus de se suisque rebus maiorem fidem habeat quam suo ipsius recto iudicio; nam

Pomisne an pratis an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
Continui montes, ni dissocientur opaca
Valle, sed ut veniens dextrum latus aspiciat Sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra?

vitae honestatem non cerni in externis rebus sed in amore virtutis, in iustitia, in continentia animi. Incipit poeta ab aliqua Sabini sui descriptione, quam tamen ita comparatam esse vides, ut non tam multiplex ex agris, hortis, pratis, vineis reditus praedicetur quam salubritas et solitudo locorum; quibus rebus et corpori et animo optime consulatur. Ceterum egregie Orellius: „Vix satis nostris hominibus hoc inculcari potest, Horatium admodum sibi placuisse in facete imitandis Stoicorum *παραδόξοις* et tota docendi ratione, perquam feliciter devitatis solitis *ἐπιδείξεων* illarum vitiis, id est, exaggerationibus et genere dicendi modo nimis aspero et spinoso modo vitam umbraticam ac scholas nimis redolente.“ — Temporis vestigia non reperiuntur: nisi quod Augusti nomen v. 29 post annum 727 scriptam epistulam ostendit.

V. 1. *Quinti*] Notandum, in antiquissimo cod. Bland. et aliis paucis scriptum fuisse *Quincti*, ut in nummis sub Augusto signatis; Augusti tamen aetate forma *Quint.* (sine littera *c*) magis magisque in usum venit. — *opulentet*] rarissimum vocabulum, quod ante Horatium non reperitur. — *an pratis*] Sic rectius quam quod a Kellero ex multis sane codd. receptum est *et pratis*. *An* praetulerunt etiam Krüger. Müller. Doederlin. Eckstein. — *amicta*] Ovid. Met. X, 100: „pampineae vites et *amictae* vitibus ulmi.“ Ex Pont. III, 8, 13: „non hic pampineis amicitur vitibus ulmus.“ — *curru*] cf. Carm. III, 6, 44. C. S. 9. — *ni dissocientur*] Villa in opaca valle inter montes sita erat, et interiecta vallis admodum angusta erat, ut mons montem paene tangeret. Montes igitur continuos dicas, *nisi dissocientur*. Recta igitur lectio est *ni*, ut etiam Doederlin. Müller. Krüger. Eckstein. scripserunt, non assentiente Kellero, qui alteram lectionem *si* conatus est defendere; frustra, opinor. — *opaca*] cf. Carm. I, 17, 17. — *vaporet*] tepefaciat. Lucretius II, 188 sqq.: „At *vapor* is, quem sol mittit, lumenque serenum Non per inane meat vacuum; quo tardius ire Cogitur, aërias quod sic diverberat undas: Nec singillatim corpuscula quaeque *vaporis*, Sed complexa meant inter se cumque globata.“ Colum. II, 15, 6: „Glaebae solibus aestivis vaporatae.“ — *Quid, si*] cf. Carm. I, 24, 13. Postea v. 10 cum etiam boni codd. habeant *iuvat*, Bentleius ex coniectura scripsit *ferunt*; nam „indicativus, inquit, in hac phrasi est oratio adfirmantis, subiunctivus optantis tantum vel metuentis.“ Uberius de hac re scripsi in Quaestion. Horat. p. 48 sqq. — *benigni*] Sic bene antiqui codices, alii male *benigne*. Ovid. Am. I, 10, 56: „Praebeat Alcinoi poma benignus ager.“ — *vepres*] mascul. generis, ut apud Vergil. Georg. III, 444. Id. Aen. VIII, 645. Priscianus docuit, antiquissimos dixisse et *hi* et *hae* vepres. — *corna et pruna*] Kornellen und Schlehen, pruna silvestria: quae tamen non praedicantur faceta quadam ratione ut egregii fructus, sed ad describendam regionis amoenitatem. — *pecus*] porcos. — *Dicas*] haec apodosim quasi efficiunt praecedentis sententiae. Ce-

Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae,
Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse quod audis.
Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum;
Sed vereor ne cui de te plus quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum,
Neu si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat et his verbis vacuas permulceat aures:
„Tene magis salvum populus velit, an populum tu,

terum vide supra p. 9 sq.; et de fonte ad Carm. III, 13. Tam largam aquarum copiam habet fons, ut ipse unus rivum efficiat ex suo nomine nominatum; saepe plures conveniunt fontes unumque efficiunt rivum. — *Tarentum*] in amoenissima regione situm; cf. Carm. II, 6, 11. — *capiti utilis*] vid. ad Epist. I, 15, 8. Celsus I, 4: „Capiti nihil aeque prodest atque aqua frigida; itaque is, cui hoc *infirmum* est, per aestatem id bene largo canali cottidie debet aliquamdiu subicere.“ Idem de sanando stomacho Celsus praecipit IV, 5. — *etiam, si credis*] Sic vulgo et recte scribitur. Bentleius, cum nihil discriminis videret inter *dulces* et *amoenae*, ex coniectura: *et, iam si credis*, quem secuti sunt Haupt. Meinek. Krueger. Linker. Pauly. Mueller. Lehrs. Eckstein.; Doederlinius tamen recte vidit, hoc esse discriminis vel, si mavis, gradationis inter dulcem aliquam regionem et amoenam, ut, si qua dulcis appelletur regio, indicetur placere eam domino; si amoena, naturam ipsam describi, laudari, omniumque laude dignam praedicari. Ritter. Duentzer. Keller cum Orellio in vulgata acquieverunt. — *Septembribus*] Sat. II, 6, 19. — *esse quod audis*] Cic. de Off. II, 12. — *sapiente*] Ex natura ablativi Latini eodem iure, quanquam raro, *alius* similia cum illo casu coniunxerunt, quo Graeci ἄλλος cum genetivo. cf. Epist. II, 1, 240. Sat. II, 3, 208. Brut. apud Ciceronem Fam. XI, 2: „Nec quicquam aliud libertate communi quaesisse.“ — *recteque valentem*] vide ad Epist. I, 7, 3. — *edendi*] Aegrotus, ne lauta cena careat, occultat febrem. — *unctis*] Ovid. A. A. III, 755: „Carpe cibos digitis; est quiddam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu.“ — *stultorum*] Stulti sunt qui falso pudore moti ulcera celare malunt quam sanare. Deinde additur argumentatio a minori ad maius. — *bella tibi*] h. e. a te; cave tamen colligas ex hoc loco, Quintium magnas res terra marique splendide gessisse. — *vacuas*] cf. Epist. I, 18, 70. II, 2, 105. — *Tene*

Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et Urbi
Iuppiter," Augusti laudes agnoscere possis:
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? „Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu."
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
„Pone, meum est," inquit: pono tristisque recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?
Falsus honor iuvat et mendax infamia terret
Quem nisi mendosum et medicandum? Vir bonus est quis?
„Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
Quo res sponsore et quo causae teste tenentur."
Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota

magis] „Hi versus (*Tene magis . . . Iuppiter*) sunt Varii in Panegyrico Augusti." Acro. — *respondesne*] gratias acturus. cf. Cic. Phil. I, 12 med.: „Mihi etiam, quo auctore te in iis rebus uti arbitrabantur, et gratias boni viri agebant, et *tuo nomine* gratulabantur." Caes. B. G. I, 18. Cic. Mur. 38. — *Nempe vir bonus*] „Scio equidem bene omnes homines bonos et probos videri velle; sed cautio adhibenda est maxima, ne cum laudem a populo libenter accipiamus, postea ab eodem acceptam cogamur relinquere. Recte cogitat is qui vulgi iudicia spernit et bona et mala, nam *falsus honor iuvat* cet." Versus 39 generalem sententiam habet superiora exempla excipientem et comprehendentem. — *pone*] cf. Carm. III, 2, 19. — *furem*] sc. me esse. — *mutemque colores*] ut pallor rubori et rubor pallori succedat.

V. 40. *medicandum*] Plurima antiquorum codicum pars hanc lectionem tutatur, alii *mendacem* ex corruptione ortum praebent. *Medicandus* opponitur homini sano ac prudenti, i. e. sapienti; nam *mendosus* insanus est, sanandus ille quidem sapientiae praeceptis. — *vir bonus est quis?*] sc. ex iudicio vulgi. — *consulta patrum*] cfr. Cic. Top. 5: „ius civile in legibus, *senatus consultis*, rebus iudicatis consistit." Senatus enim consulta iam tum legi civili adnumerari coepta sunt. — *secantur*] cf. Epist. I, 7, 59. — *sponsore*] cf. Sat. II, 6, 23. Haec unice vera lectio probatur antiquissimo Bland.; quod in reliquis est *quo responsore*, id interpretati sunt *iureconsulto*, contra latinitatem, ut observavit iam Cruquius. Inter recentissimos editores unus Ritterus revocavit falsam scripturam, quae quam facile potuerit oriri, in promptu est. — *tenentur*] Contrarium est *causa cadere*. Cic. pro Caec. 24, 67: „Scaevolam dixisti *causam* apud centumviros non *tenuisse*." cf. Cic. de Off. II, 23, 81. Intellegendus igitur est *testis*, qui coram iudicio satis locuples est et fidus. Nam Dig. XXII, 5, 3: „Testium fides diligenter examinanda est." — *introrsum*

Introrsum turpem, speciosum pelle decora.
„Nec furtum feci nec fugi," si mihi dicat
Servus, „Habes pretium, loris non ureris," aio.
„Non hominem occidi." „Non pasces in cruce corvos."
„Sum bonus et frugi." Renuit negitatque Sabellus:
„Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.
Oderunt peccare boni virtutis amore;
Tu nihil admittes in te formidine poenae:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis;
Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto."
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocumque deos vel porco vel bove placat,
„Iane pater," clare, clare cum dixit „Apollo,"
Labra movet metuens audiri: „Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,

turpem] Sat. II, 1, 65. Cic. de Fin. II, 24, 77: „ut vestitum sic sententiam habeas aliam domesticam aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur." — *ureris*] Epod. 4, 3. — *cruce*] cf. Sat. II, 7, 47. I, 3, 82. — *Sabellus*] Sabelli duriores erant et simpliciores. Vide ad Carm. III, 6, 38. Non bene ab aliis, etiam a Doederlinio, intellegitur ipse Horatius, diutius eo tempore in Sabina sua villa commorans. Bene Lachmannus ad Lucret. p. 206: „In Lucilii versu, qui est apud Priscianum p. 902 Apuli sunt pro importunis ac petulantibus, ut Horatio pro simplici *Sabellus*, cum dicit *renuit negitatque Sabellus*." — *negitatque*] Sic antiquissimus Bland., alii non bene *negat atque*. — *cautus*] qui animo turpes sunt, specie honesti, ii cauti abstinent a mala re timore poenae; qui vere boni sunt, abstinent a turpitudine virtutis amore ducti. — *miluus*] trisyllabum, ut Epod. 16, 32. Sic omnes Blandinii codd. alii *milvius*. — *tu nihil*] Est unus ex iis qui turpes sunt, boni videntur. — *sacra profanis*] cf. A. P. 397. Carm. III, 3, 51 sq. — *non facinus*] Nam omnia peccata sunt aequalia. Quam Stoicorum doctrinam cum deridet Sat. I, 3, 96 sqq., non tam veritatem eius spectavit quam severum in hominum rebus fatisque usum. Siquidem verum est, non magis parvo spatio egredi licere honestatis fines quam magno, tamen eadem poena non sunt coercendi omnes qui sunt egressi. — *Iane pater*] Sat. II, 6, 20. Ad sententiam compara Senec. Epist. 10, 5: „quanta dementia est hominum! Turpissima vota diis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescunt et, quod scire hominem nolunt, deo narrant." — *Laverna*] „Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum, et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur." Comm. Cruq. — *iusto sanctoque*] attractionis genus, ut Sat. I, 1, 19. I, 4, 39. Ovid. Met. VIII, 690. Repertus autem dativus est non solum in duobus codd. Pottierii, ut possit aliquis

Noctem peccatis et fraudibus obice nubem."
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video: nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit umquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli;
Serviet utiliter: sine pascat durus aretque,
Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae prosit, portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: „Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique
Indignum coges?" „Adimam bona." „Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum? Tollas licet." „In manicis et
Compedibus saevo te sub custode tenebo."
„Ipse deus, simul atque volam, me solvet." Opinor,
Hoc sentit: „Moriar;" mors ultima linea rerum est.

ex Orellii nota concludere, sed etiam in antiquissimo omnium Blandinio; et Montepessul. habet *iustos* suprascr. *u*, ut sit *iustus*, et distincte *sanctoque*, sed suprascriptum *us*, ut sit *sanctus*; praeterea duo Canteri, totidem Pulmanni cum aliquot Torrentianis. Reliqui omnes *iustum sanctumque*. — *assem*] Pers. 5, 111: „Inque luto fixum possis transcendere nummum." Petron. 43: „Ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere." — *metuet*] cf. Epist. I, 2, 51. I, 6, 10. II, 2, 156. — *captivum*] Is qui arma perdidit, locum virtutis deseruit, inermis capitur cupiditatibus. Iam comparat poeta cum misera captivorum condicione avarorum hominum non meliorem servitutem; contra quam deinde hominis vere sapientis ac boni nullis limitibus cinctam libertatem clarissimis luminibus inlustrat. De verbis compara Institut. lib. I. Tit. III. §. 2: „*Servi* autem ex eo appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc *servare* nec occidere solent; qui etiam mancipia dicti sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur." — *penusque*] Hanc formam ab Horatio praelatam esse demonstrat auctoritas codicum; Vergil. Aen. I, 703 dixit *longam penum*; quanquam hoc quoque Horatii loco nonnulli, sed pauci, codd. Feae et Combii habent *penumque*. — *Pentheu*] Imitatur Euripidis locum ex Bacch. 492 sqq. ubi Bacchus sub sacerdotis figura latens Pentheo regi diros cruciatus et vincula minanti respondet: „*Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτὸς ὅταν ἐγὼ θέλω.*" — *lectos*] pro omni suppellectili. Epist. I, 1, 91. — *me solvet*] Stoicorum praeceptum est. Seneca de Provid. 6, 5: „Contemnite mortem quae vos aut finit aut transfert. Ante omnia cavi ne quis vos teneret invitos: *patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere.*" — *linea*] Imago sumpta a circo, ubi alba erat linea ad metam. Cfr. Cic. Tuscul. I, 18, 15. Senec. ad Marc. 19: „Mors omnium dolorum et solutio est et finis, ultra quam mala nostra non exeunt."

Epistula XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
Disce, docendus adhuc quae censet amiculus, ut si
Caecus iter monstrare velit; tamen aspice, si quid
Et nos quod cures proprium fecisse loquamur.
Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,

Epistula XVII.

Scaevam, iuniorem (cf. v. 16) amicum, docet Horatius qua possit ratione favorem sibi magnorum virorum conciliare, ita tamen ut et suam sibi conservet dignitatem libertatemque et inlustrium hominum benevolentia eo quo velit perveniat. Is enim qui favore potentium virorum honeste ac digne comparato vitam sibi reddidit gratam et honoribus auctam, tantum abest ut vituperandus sit, ut longe videatur praeferendus importunae inertiae ac stultae superbiae alterius, qui, cum maioribus recte uti nesciat, omnino non uti malit. — Latet nos et quis Scaeva fuerit et quo anno scripta sit epistula. Nonnulli suspicati sunt fuisse filium aliquem Cassii Scaevae, centurionis Caesariani (Caes. B. C. III, 53); sed quo iure? Non pauci interpretes epistulam rettulerunt ad a. 734 vel 735, Weberus propter simile argumentum, quod hanc cum epistula secunda commune habere dicit, utramque anno 731 compositam opinatur. Ceterum cave confundas hunc Scaevam cum Scaeva nepote Sat. II, 1, 53.

V. 1. *quamvis*] vide ad Carm. I, 28, 13. — *tandem*] Sic omnes libri MSS.; Horkelius tamen ingeniose coniecit corrigendum esse *tenuem*; cui concedendum certe est, *tandem*, quod sit impatienter interrogantis, referri posse ad verba *quaerendi*, *interrogandi*, similia, non posse ad verbum *sciendi*. Minus grave videtur alterum, quod addidit, de ratione, qua maioribus utendum sit, nihil universe praecipi posse, sed debere praecepta ex condicione eorum, quibus praecipiatur, diversa esse. Praeterea cum nesciamus, Scaeva qua condicione usus quove loco natus sit, cavendum est ne quid hominis vel dignitati vel honori detrahatur; quapropter non ausus sum cum Meinekio Doederlinio Eckstenio codicum auctoritatem deserere. — *docendus adhuc*] „Praecepta ita elevat, ut quae Scaeva in suam rem convertere possit, ne non docere, quippe qui ipse edocendus sit, sed loqui dicat.“ Obbarius. — *amiculus*] Deminutivum teneram, qua cum Scaeva coniunctus erat, amicitiam indicat. Catull. 30, 2: „Iam te nihil miseret, dure, tui dulcis *amiculi*.“ Aliter Mueller. de l. l. demin. p. 86: „ut modeste de sua scientia loquatur, iocose vocis *amicus* pondus extenuat eo, quod adhibet vocabulum festivum.“ — *caecus*] cui cavendum est ne nimis credas, cum ipse facillime possit errare. — *tamen*] Sententia haec est: „quamvis ipse scias, quo pacto pauperem hominem deceat maioribus uti, tamen audi, quid praecipiat amicus; qui quamvis ipse adhuc docendus sit nec caeco melius viam possit monstrare, tamen aspice, si quid loquatur, quod in tuum usum possis convertere.“ Part. *tamen* coniungenda est cum *aspice*, non cum *disce*, ut voluerunt Schmidius et Doederlinius. — *fecisse*] ἀορίστως. — *si te grata*] „Si quietam vitam quaeris, si negotia fastidia tibi imponunt et tibi uni vivere vis, aliorum ope facile poteris carere, sed confer te in solitudinem parvi oppidi (***Ferentinum***), ubi ignoto et securo ad mortem latere tibi licebit. Verum si

Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo:
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
Nec vixit male qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
„Si pranderet holus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus.“ „Si sciret regibus uti,
Fastidiret holus qui me notat.“ Utrius horum
Verba probes et facta doce, vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia. Namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
„Scurror ego ipse mihi, populo tu; rectius hoc et
Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio; tu poscis vilia rerum,

negotia quaeris, ut rem tibi pares, ut tibi tuisque prosis, si laetam vitam praefers, agedum potentium hominum amicitiam quaere.“ — *primam horam*] vide ad Sat. I, 5, 23. — *laedit*] Sic duo Blandinii, reliqui omnes Cruquii *laedat*; optimi Orellii *laedet*, quod non debebat recipere Ritterus. Kellerus in edit. mai. *laedet* receperat, sed in Epileg. p. 672 intellexit, post praesens *delectat* alterum praesens requiri, non admittendum esse futurum *laedet*. In mutato tempore nihil inest elegantiae. — *Ferentinum*] Hernicorum municipium viae Lavicanae ad XLVIII lapidem. Walckenarius pro Etruriae oppido habet, quod hodie *Ferenti* in Toscana esse dicitur. Capmartin de Chaupy locum non longe ab urbe Roma ad radices montis Albani situm opinatur; quae opinio Obbario magnopere probatur. — *fefellit*] vide ad Carm. III, 16, 32. Significatur Epicuri illud *λάθε βιώσας*. Ovid. Trist. III, 4, 25: „Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.“ — *benignius*] Haec festive a cena sumpta sunt, ut Sat. II, 2, 85; inde etiam *siccus ad unctum*. cf. Epist. I, 15, 44. Senec. Epist. 66: „Magis diliges ex duobus aeque bonis viris nitidum et *unctum* quam pulverulentum et horrentem.“ cf. Sat. I, 3, 25. Epist. I, 1, 29. — *si pranderet*] Diog. Laert. II, 69: „*Παριόντα ποτὲ Ἀρίστιππον λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε καί φησιν· Εἰ ταῦτα ἔμαθες προσφέρεσθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλὰς ἐθεράπευες. Ὁ δὲ, καὶ σὺ, εἶπεν, εἴπερ ᾔδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες.*“ Ceterum prandendi generale apud Horatium verbum non significat levem aut vilem cibum, prandio quam cenae aptiorem; vide ad Sat. II, 3, 245. — *regibus*] Lucian. de Paras. 33: „*Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος διέτριβεν ἐν Συρακούσαις παρασιτῶν Διονυσίῳ.*“ — *notat*] censoribus proprium verbum. — *scurror*] „si scurram me clamas, esto: ego mihi scurra sum, tu populo.“ — *equus portet*] Ex proverbio Graeco: „*Ἵππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει.*“ Ceterum Cruquius; „hic (i. e. post *multo est*) omnes scripti habent interpunctionem, perinde ac si haec *Equus ut me portet, alat rex, officium facio* sint coniungenda;“ ipse punctum posuit post *rex* et comma post *est*; ita etiam Lambinus. — *vilia rerum*] cf. Sat. II, 8, 83. Carm. IV, 12, 19. Sic recte cum Lambino ex bonis codd., quanquam in plurimis et antiquissimis inest *verum Dante minor*, unde postea mutatum est quod reperitur *verum es Dante*

Dante minor, quamvis fers te nullius egentem."
Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Tentantem maiora, fere praesentibus aequum;
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque;
Alter Mileti textam cane peius et angui
Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non
Rettuleris pannum: refer et sine vivat ineptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostes
Attingit solium Iovis et caelestia tentat;
Principibus placuisse viris non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

minor vel etiam *rerum es Dante minor*. Inde Keller. et qui eum secutus est Eckstein. *verums* i. e. verum es. Corruptio autem antiquissima est, nam *verum* iam Porphyrionem scholiastam legisse, ex ipso scholio perspicuum est. — *nullius egentem*] *nullius* masculinum est, non neutrum; ita suadet oppositum *dante minor* i. e. ei qui dat subiectus ex eoque pendens.

V. 23. *color*] cf. Sat. II, 1, 60. — *fere*] omnino; Epist. I, 6, 9. Madvigius, Müllerus, Ecksteinius cum Doederlin. coniunxerunt *tentantem maiora fere*. — *patientia*] *καρτερία, τλημοσύνη*. Cic. de Or. III, 17: „Ab Antisthene, qui *patientiam* et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici." Cynici autem non tunica et pallio utebantur, sed una abolla ex vili panno confecta et tam ampla, ut dupliciter totum corpus amiciret; inde dicti sunt *ἀχίτωνες* et *διπλοείματοι*. — *alter*] Aristippus, de quo Diog. Laert. II, 66: „*Διό ποτε Στράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· Σοὶ μόνῳ δέδοται καὶ χλαμύδα φορεῖν καὶ ῥάκος.*" Plut. de fort. et virt. Alex. I, 8: „*Ἀρίστιππον θαυμάζουσι τὸν Σωκρατικον, ὅτι καὶ τρίβωνι λιτῷ καὶ Μιλησίᾳ χλαμύδι χρώμενος δι' ἀμφοτέρων ἐτήρει τὸ εὔσχημον.*" — *Mileti*] Purpurae Milesiae propter egregiam lanam pretiosissimae erant. Verg. Georg. III, 306. — *peius*] cf. Carm. IV, 9, 50. — *angui*] Codd. fluctuant inter *angui* et *angue*; sed Priscian. p. 766: „Anguis, ab Angue vel Angui. Horat. in I Epist. Alter Mileti textam cane peius et *angui*"; cui tamen Kellerus non obtemperavit. — *refer*] „Aiunt Aristippum invitato Diogene ad balneas dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsum Diogenis pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea." Comm. Cruq. — *res gerere*] cf. Varr. L. L. V, p. 72: „Imperator qui dicitur *res gerere*, in eo neque agit neque facit, sed gerit, i. e. sustinet." — *adire Corinthum*] Graecum proverbium: „*Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.*" Non cuique contingit summa quaeque attingere, sed enitendum est, audendum est, viriliter agendum est, nam in hoc ipso videndum illud est quod quaerimus.

Sedit qui timuit, ne non succederet; esto:
Quid? qui pervenit fecitne viriliter? Atqui
Hic est aut nusquam quod quaerimus. Hic onus horret,
Ut parvis animis et parvo corpore maius;
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege suo de paupertate tacentes
Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter
An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
„Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus,"
Qui dicit, clamat: „Victum date." Succinit alter:
„Et mihi dividuo findetur munere quadra."

— *sedit*] cessat, torpet turpi otio. cf. Verg. Georg. III, 455. Donatus ad Terent. Ad. IV, 5, 38: „sedere proprie ignavae cessationis est." — *esto*] ad Sat. II, 2, 30. Sedeat, per me licet; nil curo, sed is, qui pervenit, nonne viriliter fecit? — *hic est*] hoc loco est. — *hic . . . hic*] cf. Epist. II, 2, 67 sqq. — *virtus nomen*] cf. Epist. I, 6, 31. Sententia haec est: aut virtus nihil est nisi inane nomen ideoque non expetenda, aut eam sequuntur decus et praemium, ita ut qui magna moliuntur, summa laude digni sint. *Experiens* enim vir est audax, promptus in rebus gerendis, ut Ovid. Met. XIV, 159: „comes *experientis* Ulixei." Cic. pro Cluent. 8, 38: „A. Aurius, vir fortis et *experiens*." — *Coram rege suo*] cf. Epist. I, 7, 37. Addit Horatius facetam descriptionem stultae rationis, qua plurimi eorum, qui favorem magnorum hominum sibi iam compararunt, ipso favore male utuntur ac dum nimia quaerunt omnia perdunt. Et cf. Colum. R. R. praef. I, 9: „An honestius dixerim mercennarii salutatoris mendacissimum aucupium, circumvolitantis limina potentiorum somniumque *regis sui* inaugurantis?" Bentleius cum tribus quattuorve codd. *sua*. Etenim: „Quid ergo? inquit; an nemo coram eiusmodi rege de paupertate loqui potest honeste? non de aliena paupertate? non ut inopi amico per alterius liberalitatem subveniat?" Vides, nimis acute illa disputata esse, nam quod vetatur, ne quis de *sua* paupertate coram magnis viris loquatur, id intellegimus ultro. Recte igitur Keller. *suo* servavit. Alii, ut Krüger. Müller. Ritter. Eckstein. Linker. Meinekius obtemperarunt auctoritati *Lachmanii* ad Lucret. p. 238, qui vulgatam lectionem ut ineptissimam contemnens adversarios quod aptum et verum sit sentire posse negat; eumque multi secuti sunt. Doederlinius contra scripsit *suo*, interpretatus est *sua*. Duentzer cum codd. *suo*. — *caput hoc erat*] Cic. de Or. I, 10: „Philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate." Sic intellege locum: „Noli impudenter rem tibi a patrono rapere, sed sume quae offeruntur verecunde et modeste; nam hoc agitur solum, ut accipias quae velis." — *succinit*] „Exprimit mendicorum cantilenas, qui *succinunt* sibi invicem." Schol. Est enim alterum praecinentem comitari. Kellerus cum codd. quibusdam et Doederlinio sic distinxit: *„Et mihi" dividuo find. mun. quadra.*; ut sit: si succinit alter „et mihi", tum quadra dividuo munere findetur. Idem placuit Eocksteinio, non Müllero. —

Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.
Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum
Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres
Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
Nota refert meretricis acumina, saepe catellam,
Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim:
„Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum.“
„Quaere peregrinum,“ vicinia rauca reclamat.

Epistula XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere professus amicum;

quadra] Martial. III, 77, 3: „Nec te liba iuvant nec sectae quadra placentae.“ Ibid. XII, 32, 18: „Nec quadra deerat casei Tolosatis.“ Senec. de benef. IV, 29: „Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti?“ — *corvus*] „Corvus repertam praedam clamore et frequenti crocitatione aliis avibus prodit.“ Comm. Cruq. — *Surrentum*] Campaniae oppidum (*Sorrento*) ad promunturium Minervae situm, ob amoenitatem magnopere celebratum. Sil. Ital. V, 466: „Zephyro Surrentum molle salubri.“ — *salebras*] itineris asperitatem. — *catellam*] Liv. XXXIX, 31: „Praetor suos equites catellis ac fibulis donavit.“ Est catenula, non a v. *catulus*. — *verisque*] De adiectivo etiam damna ornante vide ad Carm. I, 2, 1. — *planum*] πλάνον (Gaukler), circulatorem qui artibus suis popellum delectare studebat. Hic ingenti saltu facto crus fregisse se simulabat; sed cum quis misericordia motus eum vellet sublevare, subito ille exsiliebat in exercendisque artibus pergebat. Sic risum populo astanti movebat. — *plurima*] Vide ad Carm. I, 7, 8. Cfr. Verg. Georg. I, 187. II, 183. IV, 419. — *Osirim*] nam Isidis cultus Romae tunc admodum frequens erat. Quintil. VI, 3, 98: „(Adiuvant urbanitatem et versus commode positi) et proverbia opportune aptata; ut homini nequam lapso et ut allevaretur roganti: „*Tollat te qui non novit.*“ cf. A. P. 458 sqq. — *rauca*] „vociferans ad ravim.“ Comm. Cruq.

Epistula XVIII.

De Lollio vide ad Epist. I, 2. Praeceptis ibi Lollio datis haec nova adduntur non minus utilia adulescenti ad maiores honores tendenti: agitur enim de cultura potentium hominum. Principio poeta timendum esse negat, ne Lollius libertatis amantissimus unquam possit agere partes scurrae; inter quem et verum amicum quantum intersit discrimen dilucide deinde

Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurrae distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
Dum vult libertas dici mera veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum.
Alter in obsequium plus aequo pronus et imi
Derisor lecti sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
Ut puerum saevo credas dictata magistro
Reddere vel partes mimum tractare secundas;

describitur (10—14. 15—20). Deinde docet, ei qui potentibus hominibus placere velit abstinendum esse ab omni vitio, neque posse eum veniam quaerere in vitiis divitum hominum; divitibus ipsis opibus excusationem praeberi, quoniam cum opibus vitia coniuncta esse soleant (v. 36). Deinde non esse exploranda arcana, sed commissa servanda; sequendam non suam sed fautoris voluntatem in eaque explenda delectationem debere inveniri (v. 66). Cavendum esse ab incautis sermonibus (v. 71), compescendas libidines (v. 75), cautionem exercendam in commendandis amicis, commendatos ex suo quemque merito esse adiuvandos (v. 85). Praeterea fautoris mores observandos esse et sibi adfingendos; etenim similem simili gaudere. In omni tamen re (v. 96) philosophiam esse colendam, ut in qua re verum bonum cernendum sit recte discatur ac teneatur. Quodsi ita agat amicus, eo sperat perventurum quo ipse pervenerit, ut precibus, quibus deos adeat, nihil possit esse modestius. — De tempore vide ad Epist. I, 2.

V. 1. *liberrime*] cf. Sat. I, 4, 132. — *ut matrona*] argumentum a simili sumptum. — *discolor*] Ne de matronae alba stola et meretricum toga variis coloribus tincta cogites, compara Persii locum 5, 52: „Mille hominum species et rerum discolor usus.“ cf. Sat. II, 1, 60. Epist. I, 17, 23. — *Est huic*] Cavendum esse praecipit, ne nimio adulationis metu in contrarium vitium asperitatis ruat; rectum inter utramque positum esse. — *tonsa cute*] Proprie dicebant *caput ad cutem tondere*. Sic *ἐν χρῷ κείρειν*; qui mos fuit hominum elegantioris cultus habitusque incuriosorum et asperitatem Stoicae sectae sequentium. Recte Porphyrion: „bene non *coma* tonsa, sed *cute*, ut de capillis nihil videatur remanere nisi quod cutis est.“ Contrarii sunt quos dicit Theophr. Char. 5, 3: „*καὶ πλειστάκις δὲ ἀποκείρασθαι καὶ τοὺς ὀδόντας λευκοὺς ἔχειν.*“ cf. Sat. I, 3, 30. — *virtus est*] „*Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα· μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ’ ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ’ ἔλλειψιν.* Arist. Eth. Nic. II, 6. — *imi lecti*] in quo cum convivatore scurrae accumbebant. cf. Sat. II, 8, 23. 40 sq. — *cadentia tollit*] „excidentia et temere prolata suscipit pro mirandis.“ Comm. Cruq. — *mimum*] In mimis secundarum partium actor parasitus esse solebat, qui primarum actorem parasitorum more omni ratione imitaretur. — *rixatur*] Sic recte cum codd.; non necessaria est coniectura Mureti *rixator*, nam in asyndeto *rixatur propugnat* non est haerendum. Keller. nunc Epileg. p. 678

Alter rixatur de lana saepe caprina,
Propugnat nugis armatus: „Scilicet ut non
Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet."
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;
Brundisium Minuci melius via ducat an Appi.
Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et unguit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus
Saepe decem vitiis instructior odit et horret,
Aut si non odit, regit ac veluti pia mater
Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
Vult et ait prope vera: „Meae — contendere noli —
Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:

laudat Withofii coniect. *pro pugno* i. e. non pugno, sed nugis armatus. Sed nihil omnino mutandum est. *Rixator* etiam Krüger. et Eckstein. — *de lana caprina*] Ut nos „um des Kaisers Bart." Graeci περὶ ὄνου σκιᾶς. In duobus Blandiniis codd., inter quos antiquissimus est, non *rixatur*, sed *rixatus*, quae lectio recepta est a Paulyo et Doederlinio; Keller. recepit Mureti coniecturam *rixator* et comma post *caprina* sustulit. Bentleius in fine versus *et* addidit. — *propugnat*] Intellege *propugnat nugis armatus nugis*; ita ut *nugis* utrimque referatur. Ceterum Doederlinius *scilicet* cum praecedenti v. *armatus* coniunxit; etenim ironiam, quae inest in particula, Horatium magis decere ait quam rixantem: de qua re dubitationem afferre licebit. Illud autem, quod Kellerus dicit, *scilicet* in epistulis fere nunquam ab Horatio poni nisi adiuncta particula *ut*, id ita verum est, ut praeter hunc locum *bis sine part. ut* (I, 6, 37. I, 10, 2) *quater cum part. ut* reperiatur (I, 9, 3. I, 15, 36. I, 20, 2. II, 2, 44), nec quicquam habet momenti ad discernendam litem. — *ut non*] quomodo non. — *elatrem*] *Elatrare* est summa pulmonis contentione proferre quod in buccam venit. — *aetas altera*] Ne tanto quidem pretio, quantum altera aetas s. vita est, hanc libertatem vendam. cf. Hom. Il. IX, 444 sq. — *Castor, Dolichos*] duo gladiatores. *Dolichos* ex tribus codd. Cruquii; tres Blandinii *Dolicis*, non pauci alii *Docilis*, quod nomen placuit Bentleio, Rittero, Kellero, Krügero, Ecksteinio. — *Minuci*] Tib. Minucius Augurinus a. u. c. 449 per montes Sabinorum et Samnitium viam munierat. Sic suspicabantur certe interpretes, quanquam incerta res est. Walckenarius sic: „Quant à la voie Minucienne, nous croyons que c'est ce chemin, peu pratiqué, qui passait par Asculum, et que notre poète parcourut lorsqu'il se rendit à Brindes avec Mécène." Obbario hoc unum certum videtur, hanc viam a Roma euntibus viā Appiā ad sinistram fuisse et per Marsos, Samnites tulisse. — *damnosa*] cf. Epist. II, 1, 107; sumptuosa, ut Liv. XL, 8: „bellum sumptuosum et damnosum Romanis." — *argenti*] cf. Epist. I, 2, 44. 6, 17. II, 2, 181. Sat. I, 4, 28. De argento facto intellegendum, non

Arta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare." Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium, nummos alienos pascet, ad imum
Thrax erit aut holitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam,
Commissumque teges et vino tortus et ira;
Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,
Nec, cum venari volet ille, poemata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici
Lenibus imperiis, quotiensque educet in agros
Aeoliis onerata plagis iumenta canesque,

de signato. — *instructior*] cum festiva quadam malignitate dictum. — *prope*] vide ad Epist. I, 6, 1. — *arta toga*] Divites ac delicati homines amplis togis utebantur. cf. Epod. 4, 8.

V. 31. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Romanus, amicus M. Antonii propter facetias et urbanitatem ab aequalibus Eutrapelus appellatus est. Aristot. Rhetor. II, 12: „*οἱ νέοι . . φιλογέλωτες, διὸ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστίν.*" Est idem Volumnius, qui memoratur a Cornelio Nepote Attic. 9. 10. 12. — *officium*] cf. Ep. I, 17, 21. — *pascet*] nam usura sors augetur. — *Thrax*] cf. ad Sat. II, 6, 44. — *holitoris*] extra urbem hortos colentis; ab hoc igitur cottidie cum holeribus in urbem mittetur. — *illius*] fautoris tui. Male in multis optimisque codd. scriptum est *ullius*, quod non debuit revocare Paulyus. cf. v. 40. — *vino tortus*] Epist. I, 5, 16. A. P. 435. — *panges*] H. v. videtur esse vel iocantis vel vituperantis vel irridentis; cf. A. P. 416. Cic. Famil. XVI, 18: „sed tu nullosne tecum libellos, an *pangis* aliquid Sophocleum?" — *Amphionis*] Carm. III, 11, 2. Propert. IV, 14, 29: „Et durum Zethum et lacrimis Amphiona mollem." — *putatur*] ex fabulis poetarum. Horkelius nimis, nisi fallor, acute propriam *putandi* verbi significationem premens — „putamus enim ea, quorum certam persuasionem nullam habemus" — ex coniectura *probatur*, de plausu, quem veteres in theatris edere solebant, si quid honestius in scaena vel factum viderent vel dictum audirent. Sed cf. Sat. II, 3, 161. Epist. I, 7, 69. 9, 8. II, 1, 77. — *Aeoliis*] Sic scribendum est cum Meinekio et Müllero et Linkero ex cod. pervetusto Franequ.; intelleguntur plagae Cumanae, quas laudat Plin. N. H. XIX, 1: „Est sua gloria et Cumano (lino) in Campania ad piscium et alitum capturam. Eadem et plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias quam nobismet ipsis lino tendimus. Sed Cumanae plagae concidunt apros

Surge et inhumanae senium depone Camenae,
Cenes ut pariter pulmenta laboribus empta:
Romanis sollemne viris opus, utile famae
Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet: scis quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria; denique saevam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, ne te retrahas et inexcusabilis absis,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno;
Partitur lintres exercitus, Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater, lacus Hadria, donec

et hae cassesve ferri aciem vincunt.“ Grat. Cyneg. 35 de lino: „bonus Aeoliae de valle Sibyllae Fetus.“ Quod reliqui codd. omnes praebent *Aetolis*, non potuit intellegi nisi de Meleagro, apri Calydonii caede inclito; quod quam longe petitum ac paene puerile sit, egregie sensit Meinekius. A vera scriptura haud procul abest quod repertum est in cod. Sangall. *Aestoliis*. Krüger. Ritter. Doederlin. Eckstein. Keller. codicum lectionem *Aetolis* servarunt. De plagis cf. Epist. I, 6, 58. — *inhumanae Camenae*] severae ac morosae, quoniam odit venationes ac similes delectationes. De *senio* cf. Epod. 13, 5. — *Romanis sollemne*] A praeceptis idoneo loco leniter delabitur poeta ad laudem iuvenis amici, corporis vigore ac robore omniumque quibus tum iuvenes exercebantur nobilium ludorum exercitatione inter aequales insignis. Tandem v. 65 ad argumentum et praecepta revertitur. — *coronae*] A. P. 381. — *campestria*] in Campo Martio. A. P. 379. — *Cantabrica bella*] Ipse Augustus a. u. c. 729 exercitum in Cantabros et Astures duxerat. — — *refigit*] Carm. I, 28, 11. Signa Romana Crasso a Parthis olim erepta Augusto a Prahate reddita sunt a. 734. cf. Carm. IV, 15, 6. Ceterum *refigit* non significat *iterum affigere*. uti Christio in Fast. Horat. Epicrisi p. 24 visum est. cf. etiam Epod. 17, 5. — *si quid abest*] Non credo interpretibus, significari ab Horatio Armeniam eodem tempore Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Nam hoc dicitur, extendere Augustum Romanum imperium per totum orbem terrarum. — *extra numerum modumque*] metaphorice ut Epist. II, 2, 144; de propria significatione cf. A. P. 211. Cic. Parad. 3, 2: „histrio si paulum se movit extra numerum, exsibilatur.“ Bene comparatus est Germanorum usus in voc. *Tact* de eo quod decet. Sic Graeci *παρὰ μέλος*. — *Actia pugna*] Imitabantur Lollii pueri in villa paterna ludentes pugnam navalem Actiacam, adulescentium (*per pueros* v. 62; non servorum, quos liberi adulescen-

Alterutrum velox Victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu,
Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est
Nec retinent patulae commissa fideliter aures,
Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve
Intra marmoreum venerandi limen amici,
Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
Munere te parvo beet aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitus notum, si tentent crimina, serves
Tuterisque tuo fidentem praesidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid

tes haud dubie aspernati essent) ex vicina collectorum gregibus inter se divisis. — *velox*] quia Victoria dea est et alata. — *pollice*] Plin. N. H. XXVIII, 2, 5: „*Pollices*, cum faveamus, *premere* etiam proverbio iubemur.“ Contrarius gestus improbationis signum erat. Ex muneribus gladiatoriis haec petita sunt. Vide ad Epist. I, 1, 6.

V. 70. *patulae*] „semper patentes ad audiendum, curiosae.“ Comm. Cruq. — *irrevocabile*] cf. A. P. 390. *Emissum* proprie de sagitta, hasta, similibus. cf. Lucret. V, 1042: „varios sonitus emittere linguae;“ infra I, 20, 6. — *ulceret*] cf. Carm. I, 13, 4. I, 25, 13. — *marmoreum*] ut in divite domo. — *munere parvo beet*] Ne parvo hoc munere satis te beatum credat ab aliisque maioribus donis ac beneficiis abstineat. — *incommodus*] morem non gerens. cf. Carm. IV, 8, 1. Ep. II, 1, 227. A. P. 257. — *quondam*] vide ad Carm. II, 10, 18. De re cf. Theogn. 963: „*Μή ποτ' ἐπαινήσῃς πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς, Ὀργὴν καὶ ῥυθμὸν καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.*“ — *quem sua culpa*] „Si quis potenti amico ante a te commendatus commisso scelere se maculaverit, noli eum defendere ac tutari; quemadmodum si probus est et falsae tentant eum criminationes, ut ante commendasti ita pergere debes servare eum ac tutari.“ *Ut* part. non est *ἵνα* sed *ὥσπερ*; in coniunctivo *serves tuterisque* non est haerendum: est enim positus pro imperativo. Sic iam scholiastae intellegebant locum; Acro: „defende ac tuere,“ Comment. Cruq.: „ut penitus notum] h. e. non debes aliquem tibi ignotum ita tueri, sicut amicum tibi et familiarem.“ Bentl. ex coniectura *At penitus*. — *Theonino*] „Luthienus Theon, libertinus, dicacitatis amaritudine praeter ce-

Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
Sedatum celeres, agilem navumque remissi:
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos iures te formidare tepores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos,

teros ita patronum suum exasperavit, ut domo eius summoveretur et quaternario (i. e. quadrante) legato iuberetur restem sibi palumque emere." Comm. Cruq. Suspicantur corruptum esse nomen *Luthieni*. Ceterum cf. Sat. I, 4, 81. Epist. II, 1, 150 sq. I, 14, 38. I, 16, 38. — *dulcis inexpertis*] Cultura potentis amici cum inexpertis quidem dulcis, expertis periculosa et gravis videatur, cavendum est, ne quae quis multo cum labore assecutus sit subito mutatis rebus perdat. Et utitur quidem poeta imagine ab navigatione petita; inde etiam *retrorsum ferat aura*. Sic Tibull. I, 5, 76: „in liquida nat tibi linter aqua." Adiunguntur deinde praecepta de conservando magnorum hominum favore. — *potores bibuli*] Horatius ipse hunc versiculum ex Epist. I, 14, 34 lepida quadam *παρῳδίᾳ* maximam partem transsumpsisse videtur: alii ut Haupt., Meinek., Linker., Mueller., cum v. 91 in codicibus non paucis non legatur, suppositicia habuerunt verba *bibuli* . . . *oderunt* et coniunxerunt *Potores porrecta*. Doederlinius illis quidem non astipulatur, sed vv. 89—95 transponendas censet post v. 66. Kellerus ut in editione sic etiam Epilegom. p. 682 sq. v. 91 eiciendum strenue affirmavit. Sententia satis plana est: „potores, qui media etiam nocte Falernum bibere solent, oderunt abstemios qui tum porrecta pocula recusant." Falerni genet. pendet ex adi. *bibuli*, neque tamen alienus est a *poculis*. Horkelius leni mutatione opus esse putavit: potores *vetuli*, ut Catull. 27, 1: „Minister vetuli puer Falerni;" Martial. XI, 26: „Basia da nobis vetulo, puer, uda Falerno." Macrob. Saturn. VII, 12: „mulsum miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno." Epitheton h. l. esset otiosum. — *tepores*] Sic optimi codices prope omnes et Comment. Cruq.; alii *vapores*. Recte iam Landinus: „quasi dicat febrem," ortam illam quidem nimio acerrimi vini usu. Teporibus excitantur vapores; quare facile moveri quis potuit ut adderet alterum vocabulum interpretandi gratia. Cic. N. D. II, 46, 118: „Stellae maris aluntur aquarum vaporibus (Ausdünstungen) iis, qui ex agris *tepefactis* et ex aquis a sole excitantur." cf. Epist. I, 16, 7. Cic. Senect. 15, 51. Et cf. Propert. IV, 16, 13: „*fervida* tempora." Sil. Ital. XI, 304: „*ardescitque* Lyaeo." Iuven. 4, 136: „Noverat ille . . noctesque Neronis Iam medias alium-

Qua ratione queas traducere leniter aevum:
Num te semper inops agitet vexetque cupido,
Num pavor et rerum mediocriter utilium spes,
Virtutem doctrina paret naturane donet,
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
An secretum iter et fallentis semita vitae.
Me quotiens reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus,
Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
Sit mihi quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam
Quod superest aevi, si quid superesse volunt di;
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae.

que famem, cum pulmo Falerno *Arderet.*"

V. 96. *inter cuncta*] „Haec omnia dum agis, noli oblivisci eius rei, unde summum bonum haurias." — *Num*] Bland. quattuor et tres alii codd. Cruquii in utroque versu habent *num;* alii *non* in priore versu, in altero *nec,* alii *ne . . . ne,* quam lectionem nunc recepit Lehrsius; alii *nunc . . . nunc.* Orellii quoque optimi et Pottierii plerique *num, num,* Pulmanni quinque. *Num . . num* praetulerunt Keller. Müller. Krüger. Eckstein. Doederlin. — *rerum mediocriter utilium*] Stoicorum ἀδιάφορα, a Cicerone de Fin. III, 16 *indifferentia* nominata. Sunt bona, honores, similia. — *doctrina paret*] cf. Plat. Menon. p. 86. C. — *secretum iter*] cf. Epist. I, 17, 10. Semita latet multitudinem; quare qui eam intravit, secretum fecit per vitam iter vel occultam vitam agit. cf. Epist. I, 16, 61. Iuvenal. IV, 10, 364: „Monstro, quid ipse tibi possis dare. Semita certe Tranquillae per virtutem patet unica vitae." — *Mandela*] Porph.: „Mandela pagus est nimis contrahens atque algidus, frigore rugosa faciens hominum corpora." Hodie nominari dicitur *Bardella.* — *et mihi*] Sic recte quattuor Bland. et Silv. Cruquii, optimi Bentlei; plerique Orellii *ut,* quae scriptio probata est Kellero et Ecksteinio non Muellero aut Lehrsio aut Krügero aut Doederlinio. Ad sententiam cf. Epist. I, 7, 36. 10, 8. 14, 1. — *in annum*] „Unius anni proventum sibi superesse vult, ut, si spem mentita sit seges proximi anni, habeat unde vitam sustentet." Obbarius. Cf. Caes. B. G. IV, 29. — *neu fluitem*] Sic recte optimi codices, alii *ne.* Quod si scriberes, penderet hoc quartum quod optat ab illo quod praecedit; quod ne possit fieri vetat extremus versus et particula *sed.* Nam illud *fluitare spe dubia horae* significat iniquam animi condicionem, qua modo huc modo illuc homo trahitur, et opponitur aequitati animi. Hanc tamen non Iuppiter potest dare, sed homo est qui parat sibi ipse; quare satis est Iovem ea rogare quae in eius sunt potestate. Ovid. ex Pont. II, 1, 53: „di tibi dent annos! a te nam cetera sumes." — *dubiae*] quia incertum est, quid ferat. — *ponit*] Sic omnes MSS. Cruquii, et Orellii codd. Einsiedl. et Montepessul.; alii nec pauci nec mali *donat,* quod Meinekius, Kellerus, Krügerus, Ecksteinius praetulerunt. Bene tamen Bentleius: „*ponit* pro *donat,* etsi parum

Sed satis est orare Iovem quae ponit et aufert:
Det vitam, det opes; aequum mi animum ipse parabo.

Epistula XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos
Ascripsit Liber Satyris Faunisque poetas,
Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma

intersit, eo nobis arridet, quod et in antiquissimis Cruquii libris conspicitur et librariorum notioni minus obvium erat quam illud alterum.“ Sic etiam Doederlin. et Ritter. et Linker.

Epistula XIX.

Eo tempore, quo praeter Augustum imperatorem multi nobiles ac divites viri Musas colebant poetasque favore suo ornabant, fieri non potuit quin praeter veros poetas non parva existeret turba hominum, qui ingenio plane destituti versus magno negotio factos inanibus sententiis explerent, magnorum exemplarium vestigia et verba serviliter premerent et tamen magnam sibi laudem se comparaturos sperarent. Quo morbo correpti erant partim divites, qui domi carmina sua recitantes plausum cena et pecunia coemptum colligerent, partim pauperes miserique homines, qui fame saepe in furorem agitati aut ingentes laudes liberalium patronorum clamarent aut flebiles tragoedias mollibus auribus delicatulorum dominorum decantarent. Utrumque genus Horatium, a quo contemneretur, palam oderat eundemque, quem imitaretur, clam admirabatur. De his igitur hominibus hac epistula scribit ad Maecenatem, in qua lepide sed acerbe invehitur in vile illud genus imitatorum, qui, quae poetica ars esset nescientes, versus si misere conglutinassent, sibi ipsi plaudere solebant. Scripta videtur paulo ante editum totum librum.

V. 1. *docte*] cf. ad Carm. I, 1, 29. III, 8, 5. De Cratino vide ad Sat. I, 4, 1. — *potoribus*] Non facile dicas utrum dativus sit an ablativus; praefero tamen ablativum, de quo vide ad Carm. I, 6, 2. Ceterum cf. epigramma *Nicaeneti* (Athen. 2, 3. p. 39): „*Οἰνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ, Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν· Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ Κρατῖνος, ἀλλὰ παντὸς ὠδώδει πίθου.*“ — *ut*] ex quo. Vide ad Carm. IV, 4, 42. — *male sanos*] cf. Sat. I, 3, 45. 61. De re vide A. P. 296. Sat. II, 3, 322. Lehrsius ex coniectura *male siccos* et *vina lyrae*. — *Satyris Faunisque*] perpetuis suis comitibus. Carm. II, 19, 4. — *ascripsit*] „tanquam in legionem suam, nam hoc verbum militare est.“ Porph. cf. Carm. III, 3, 35. — *vini vinosus*] Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores in ciusque rei gratiam verborum ordinem non raro mutarunt. cf. Sat. II, 2, 39. A. P. 133. Epist. I, 18, 5. 89. — *Homerus*] cf. Il. VI, 261; praeterea *τὸν οἶνον μελιηδέα, μελίφρονα, ἡδύποτον, εὐήνορα, μενοεικέα* appellat. — *Ennius pater*] Hoc nomine ornatur et quia priscus fuit et quia quasi pater est poesis Romanae ut Homerus Grae-

Prosiluit dicenda. „Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis:“
Hoc simul edixi, non cessavere poetae
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid, si quis vultu torvo ferus et pede nudo
Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
Virtutemne repraesentet moresque Catonis?
Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.

cae. Propert. IV, 2, 5: „Parvaque tam magnis admoram fontibus ora, Unde pater sitiens Ennius ante bibit.“ — *Libonis*] vide ad Sat. II, 6, 35. — *siccis*] Carm. I, 18, 3. — *edixi*] ut praetor. cf. Sat. II, 2, 51. Sic recte scribitur ex codd., non *edixit*, vel quod unus codex habet *edixti*. Nam quod casu aliquo vel data occasione Horatius aliquando dixerat, id edictum quasi quoddam praetoris est imitatorum servo pecori. Comparari certe possunt ea quae dicta erant Carm. I, 18. — *putere*] Martial. I, 29: „Hesterno fetere mero qui credit Acerram, Fallitur; in lucem semper Acerra bibit.“ — *textore*] festive dictum, nam *textore* ablativus eadem ratione positus est qua reliqui *vultu torvo* et *pede nudo*; ut si nos dicamus „und Dank dem Weber seiner kurzen Toga.“ De Catone Uticensi Lucan. II, 384: „Huic epulae, vicisse famem; magnique Penates Submovisse hiemem tecto, pretiosaque vestis Hirtam membra super Romani more Quiritis Induxisse togam.“ Et Comm. Cruq.: „Cato senator Romanus, ut severior appareret, intonsa barba capillisque prodibat in publicum duroque calceamento et saepe nullo togaque exigua.“ cf. Epist. I, 18, 30. — *Rupit Iarbitam*] Timagenes Alexandrinus, rhetor et historicus, captivus Romam ductus in Caesaris Octaviani gratiam venit: eam autem cum licentia dicendi amisisset, ab Asinio Pollione receptus est. Qui cum olim inter viros doctos cum omnium applausu declamasset, aemulationem excitavit Iarbitae, cui homini item docto ac rhetori, ut videtur, ingenti vocis ac laterum intentione accidit, ut rapto diaphragmate subito periret. Iarbita enim Timagenem magnitudine vocis imitari conatus est, cum gravitate orationis assequi eum non posset; eloquentiam igitur in firmitate laterum et intentione vocis quaesivit. Iarbita, de quo nihil aliud notum est, Maurus fuisse dicitur. Cf. Sat. I, 3, 136. Cic. ad Fam. VII, 1, 14: „*Dirupi* paene me in iudicio Galli.“ Ceterum Acro de Iarbita: „qui cum Timagenem philosophum post convivium et inter pocula declamantem vellet imitari et non posset, invidia quodammodo discerptus est;“ Porphyrio: „qui dum Timagenem imitatur post convivium et inter pocula declamantem, propter insolentiam faciendi quod conabatur, paene disruptus est. Timagenes enim multos conabatur adhibere et cenae et declamationi suae, dumque ab his multum laudatur, ad imitationem sui provocasse Iarbitam dicitur, qui se et stomachum abrupit, dum Timagenem et dicendo et pascendo amicos conatur aequare.“ In quibus scholiis vides latere eam scripturam, quam Cruquius in duobus Blandiniis, Torrentius in aliquot codd. repperit, *aemula cena*; nec eam omnino spernendam esse Horkelius (Anal. Horat. p. 25 sq.) ostendit. Doederlinius adfirmavit *rupit* h. l. idem esse quod *corrupit*, ut sententia esset: corrupit Iarbitae artem studium imitandae Timagenis maledicentiae. *Timagenis* genetivum coniunge cum *aemula*. — *urbanus*]

Decipit exemplar vitiis imitabile; quodsi
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidet,
Dux reget examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem:

Vide ad Epist. I, 9, 11. Sat. I, 4, 90. I, 10, 13.

V. 17. *vitiis*] coniungendum et cum *decipit* et cum *imitabile*. Cic. de Or. II, 22, 90: „Multos imitatores saepe cognovi, qui aut ea quae facilia sunt aut etiam illa quae insignia ac paene vitiosa consectantur imitando.“ Quintil. X, 1, 25: „accidit his, qui, quicquid apud illos (i. e. bonos scriptores) reperitur, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur ac se abunde similes putent, si vitia magnorum consequantur.“ — *cuminum*] Plin. N. H. XX, 14: „Omne cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magistros dicendi, assentatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos.“ *Exsangue* appellatur per prolepsim quandam, ut *pallida mors* Carm. I, 4, 13. — *tumultus*] vani conatus imitandi ac deprimendi simul Horatii. Deinde addit, ne se quoque imitatorem quis dicat, qua ratione Graecos secutus sit: formam se et versus sumpsisse ab Archilocho et Alcaeo, non res et verba. — *per vacuum*] quod a nullo ante Romanorum occupatum fuit. Idem de se gloriatur Lucret. IV, 1: „Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo.“ Et Propert. IV, 1, 3: „Primus ego ingredior puro de fonte sacerdos Itala per Graios orgia ferre choros.“ — *fidet*] Cruq.: „*Qui sibi fidet, dux reget examen.* Sic habet Bland. antiquissimus cum Div. et Silv., reliqui tres Bland. habent *fidit*, *regit*, utrumque aeque recte; alii legunt *fidit*, *reget*, quod non probo.“ Futurum utroque loco alii quoque boni codd., nec pauci, obtinent apud Orellium, etiam Montepessul., apud Pottierium, quo Pulmanni, quattuor apud Lambinum. Bentleius de suis MSS. nihil. Nec aliter positum est futurum quam apud Cic. Tusc. I, 28: „quam (naturam) si *sequemur* ducem, nunquam *aberrabimus*.“ ibid. I, 6: „quod vitium effugere qui *volet* (omnes autem velle debent), *adhibebit* diligentiam.“ ibid. „quod in honestis rebus curae *ponetur*, id iure *laudabitur*.“ Futurum tempus receperunt Keller. Krüger. Eckstein. Doederlin.; *fidit* . . *reget* Ritter; praesens praetulerunt Haupt. Meinek. Linker. Mueller. Lehrs. — *Lycamben*] vide ad Epod. 6, 13. 5, 89 unde intelleges verbum *agentia*. Cfr. Ovid. Ib. 51: „in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.“ — *foliis*] Carm. IV, 3, 7. — *Temperat*] Sappho quoque et Alcaeus carminibus suis numeros ab Archilocho inventos admiscuerunt, quanquam alia argumenta tractarunt et ordinem quoque versuum Archilochi mutarunt (*rebus et ordine dispar*). Horum exemplis Horatius excusat, quod ipse non nova, sed aliis iam culta numerorum (*modos*) et versuum forma usus sit. Non significatur trimeter iambicus, quo neque Sappho neque Alcaeus usi sunt, sed metra qualia sunt apud Horat. Carm. I, 4. IV, 7. Epod. 11.

Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus
Vulgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosae plebis suffragia venor
Impensis cenarum et tritae munere vestis;
Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
Hinc illae lacrimae. „Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,"
Si dixi, „Rides," ait „et Iovis auribus ista
Servas: fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher." Ad haec ego naribus uti

13. — *mascula Sappho*] quae quanquam mulier virum tamen ingenii viribus aequiperavit. — *hunc*] Alcaeum. Carm. IV, 3, 22. III, 30, 13. Horkelius scribendum esse coniecit *hinc ego non alio dictum melos ore*, quocum conferri iubet Carm. III, 4, 1. Lehrsius ex coniectura: „non alii dictum prius ore Latino," nimis acute. — *immemorata*] „a nullo ante dicta." Comm. Cruq. — *ingenuis*] ingenuorum hominum, candide iudicantium. — *premat*] Quintil. XII, 10, 14: „praecipue *presserunt* eum (M. Tullium) qui videri Atticorum imitatores cupierunt." id. XI, 1, 16: „qui se supra modum extollit, *premere* ac despicere creditur (ceteros)." Cum Orellio, Meinekio, Doederlinio post *iniquus* interrogandi signum posui, unde protasis gratiorem formam indueret. — *ventosae*] ut Epist. I, 8, 12. De re cf. A. P. 420. — *tritae vestis*] Acron: „non tribuo cibum et vestimenta vulgari populo, ut me laudet. Persii illud (1, 53): Calidum scis ponere sumen, Scis comitem horridulum trita donare lucerna." — *auditor et ultor*] cf. Epist. II, 2, 67. Omnis ironia posita est in vocabulo *ultor*. Nam qui insulsa nobilium ac divitum hominum carmina audit, deinde sua non meliora recitat, is illos quasi ulciscitur; simul igitur est auditor et ultor. Sic Iuvenalis Sat. I, 1, 1: „Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam. Vexatus totiens rauci Theseide Codri?" — *Grammaticas tribus*] Sunt sectae grammaticorum, criticorum (Aesthetikerzünfte). — *pulpita*] Katheder. Quintil. XI, 3, 130: „cum in angusto quodam pulpito stans diceret." — *hinc illae lacrimae*] In proverbium abiit ex Terentii Andr. I, 1, 99. — *theatris*] magna auditorum corona. — *ait*] ut *inquit*; vide ad Sat. I, 4, 79. — *Iovis*] cf. Sat. II, 6, 52. — *manare*] transitive ut Ovid. Met. VI, 312. Plin. N. H. XIV, 20: „Arborum suco manantium picem resinamque." ibid. XXXVII, 20: „In-

Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
„Displicet iste locus“ clamo et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

Epistula XX.

Vortumnum Ianumque, liber, spectare videris
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves et grata sigilla pudico;

dica gemma in attritu sudorem purpureum manat.“ — *naribus*] cf. Sat. I, 6, 5. II, 8, 64. Epist. I, 5, 23. — *diludia posco*] „spatium emendandi carmina, et intermissionem ac dilationem exposco. Diludia autem dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur.“ Comm. Cruq. Inde etiam *ludus*, qui locus est, ubi gladiatores batuere et luctari docebantur. Cfr. Epicharm. apud Athen. II, 3. p. 83: „*ἐκ μὲν θυσίας θοίνη . . Ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο. B. Χάριεν, ὥς γέ μοι δοκεῖ. A. Ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θυανία* (al. *συανία*). *Ἐκ δὲ θυανίας δίκη* [*γένετ' ἐκ δίκης δὲ καταδίκη*], *Ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφάκελος καὶ ζημία.*“

Epistula XX.

„Haec cum libro suo videtur loqui, quem ante impositum finem cupidum esse dicit in publicum prodeundi, cum domi continendus sit ne in magnos lectores incidens vituperetur.“ Porphyrio. Addita est enim haec epistula quasi epilogus non Epodorum libro, quem propter rationes *πολιτικὰς* anno demum 733 editum iniuria suspicati sunt viri docti, sed huic ipsi epistularum libro. Versus enim 28, quo annus indicatur 733 a. u. c., nihil impedit quominus duobus vel tribus annis post Lollium consulem epistulam scriptam credamus. Lollio honorificum erat quod Horatius hoc loco iterum mutuae amicitiae testimonium posuit; deinde qui annis 734 et 735 consules erant, Horatio aut plane ignoti aut non familiares erant; tum accessit hoc quoque, quod annus aetatis quadragesimus quartus facile in *quater undenos* annos dividi potuit. Solebant enim poetae in versibus magnos numeros in minores partes dissecare; cuius quidem rei aliud genus habes Carm. II, 4, 22. Postremo bene animadvertendum est, Horatium non dicere: me sciat haec scripsisse Lollio Lepido coss., sed simpliciter indicare, iis se consulibus quadraginta quattuor annos natum fuisse. Quibus de causis etiamsi inter epistulas plures sunt quae a. 734 scriptae videntur, tamen haec epistula omnibus quasi custos et comes data est. Similis natura est Ovidii epistulae primae Tristium libri I.

V. 1. *Vortumnum*] Sat. II, 7, 14. Acro: „Vortumnus et Ianus dii sunt qui praesunt negotiis ementium et vendentium, ante quorum templa erant loca, in quibus cum ceteris rebus etiam libri venales erant.“ Et vide ad Sat. II, 3, 18. Doederlinius: „*ἓν διὰ δυοῖν* pro: eum Ianum, qui proximus est Vortumni signo.“ Ibi enim bibliopolae esse librosque vendere solebant. — *Sosiorum*] Sosii fratres erant bibliopolae. A. P. 345. — *pumice*] Martial. VIII, 72: „Nondum murice cultus asperoque Morsu pumicis aridi politus Arcanum properas sequi, libelle.“ id. I, 118, 14: „Dominus tabernae De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Denariis tibi quinque

Paucis ostendi gemis et communia laudas,
Non ita nutritus. Fuge quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. „Quid miser egi?
Quid volui?“ dices, ubi quis te laeserit; et scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.
Quodsi non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romae, donec te deserat aetas;
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus, ut ille
Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,

Martialem.“ — *sigilla*] scrinia, capsa cf. Epist. II, 1, 113. — *fuge*] propera quo pervenire cupis. — *descendere*] in forum, in quod ex propinquis collibus descendendum erat. Q. Cic. de petit. cons. 1: „Prope cottidie ad forum tibi descendenti meditatum hoc sit.“ *Descendere* repertum est in omnibus codd. Cruquii, Bentlei, Orellii, aliorum; *discedere* in paucis. — *emisso*] etiam de scriptis. Cic. Fam. VII, 33: „Si quid dignum nostro nomine emisimus.“ cf. Epist. I, 18, 71. — *quis*] Keller. Lehrs. Eckstein. Müller. ex codd. *quid*; Keller. tamen postea Epileg. p. 689 *quis* meliorem lectionem esse demonstrare studuit. — *in breve cogi*] in artum volumen convolvi et in capsa reponi. Per allegoriam indicatur contemptus fastidiosi lectoris. — *plenus*] Sat. II, 2, 43. Epist. II, 1, 100. — *augur*] „ego qui haec auguror.“ Comm. Cruq. — *deserat*] Coniunctivus aptior videtur ad sententiam; codd. fluctuant inter *deserat*, *deseret*, *deserit*. Futurum tempus praetulit Lehrsius; coniunctivum Müller. Krüger. Eckstein. Keller. — *aetas*] sc. iuvenilis. Carus eris et legeris, donec novitate commendaberis. — *tineas inertes*] Lucilius ap. Serv. Verg. Aen. IV, 158: „Ut perhibetur iners, ars in quo non erit ulla.“ Cic. de Fin. II, 34, 115: „Lustremus animo non has maximas artes, quibus qui carebant inertes a maioribus nominabantur.“ Tineae igitur inertes mihi videntur, quia destitutae artium amore poemata rodere non dubitant. Sic Iuven. I, 3, 207: „Et divina *opici* rodebant carmina mures (Die barbarischen Motten und Mäuse, die Nichts von der Litteratur verstehen). — *Ilerdam*] Romanae litterae in Africa et Hispania iam innotescere coeperunt; sed qui emissi erant novi libri tarde in remota ea loca pervenerunt. Quapropter qui Uticae vel Ilerdae novi erant libri, ii Romae iam in oblivionem abierunt. cf. A. P. 345. — *vinctus*] cum aliis mercibus (verpackt). *Vinctus* habent optimi codices; alii male *unctus*, quod qui defendebant, librum videbant aromatis unguentisque involvendis destinatum. — *monitor*] ego qui te monui. — *elementa docentem*] cf. Sat.

Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,
Ut quantum generi demas, virtutibus addas;
Me primis urbis belli placuisse domique;
Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,

I, 10, 75. Iuven. III, 7, 226: „Stabant pueri, cum totus decolor esset Flaccus et haereret nigro fuligo Maroni.“ *Balba* autem *senectus* libri remota tempora significat.

V. 19. *sol tepidus*] post meridiationem qua uti solebant Romani. Alii hunc quoque locum ad ludorum magistros referebant *solemque tepidum* non de diei, sed de anni tempore intellegebant; nimirum indicari Idus Octobres, quibus feriis finitis (cf. ad Sat. I, 6, 75) pueri ludos frequentare inciperent. Alii ut Doederlinius cum M. Hertzio vernum tempus intellegunt, quo post dies festos Quinquatruum (cf. ad Epist. II, 2, 197) novus quasi quidam annus scholasticus incohari solebat. cf. Ovid. Fast. III, 829: „nec vos . . magistri Spernite (deam Minervam), discipulos attrahit illa novos.“ Tum, cum novi discipuli Horatium legere incipiebant, magistrorum erat, cum iis quae necessaria viderentur de vita poetae communicare. Obstat tamen his omnibus, quod *sol tepidus* non anni, sed diei tempus significat, id quod apparet ex similibus locis, ut Epist. I, 3, 5. Sat. I. 6, 125. II, 4, 23. Carm. IV, 2, 46. — *pennas*] sic scribendum, non *pinnas*; nam grammatici veteres docuerunt: „pennas avium, pinnas murorum dicimus.“ Kellerus tamen adfirmavit Augusti aetate Romanos *pinnas* scribere solitos esse. — *nido*] Refer ad *maiores* et ad *extendisse*. De imagine compara Epist. II, 2, 50. — *primis Urbis*] cf. Sat. II, 1, 75 sq. Epist. I, 17, 35. Genetivos *belli domique* coniunge cum *placuisse*; alii cum *primis urbis*, sed bellicam laudem et tribunatum militarem Horatius plane omittere hoc loco non potuit. — *praecanum*] Carm. II, 11, 15. — *solibus aptum*] Solent explicare: apricationis amantem. Doederlinius Horatii calvitiem iocose indicari existimat. cf. Epist. I, 7, 26. Meinekius tamen scripturae vitium subesse ratus emendare voluit *solis amicum*; alii aliter, veluti *sodibus* (= sodalibus) *aptum* Holder. *lusibus aptum* Ribbeck., *praeconum dotibus aptum* Hamacher., *solibus ustum* Herbst et cum eo Fleckeisen. et Krüger., *prope canum solibus ustum* Hirschfelder., *follibus aptum* (ein Ballspieler) Unger., *praeconum sordibus aptum* Eckstein. Grassmann (Horatian. Bayreuth) *solibus aptum* explicat: ein Freund des sonnigen Marsfeldes. Sed nihil mutandum esse bene vidit Kellerus. Neque cum Hirschfeldero haerendum est in voc. *praecanus*, quod non eum necessario significat, cuius capilli ante tempus cani sunt, sed eum, cuius capilli iam diu canescentes admodum cani sunt. Sic saepius *prae* cum adiectivis coniunctum veluti Sueton. Galb. 21: „capite *praecalvo*;“ Stat. Theb. VI, 550: „viros cursu *praecceleres*;“ Plin. N. H. IX, 51: „ova *praemollia*“. Potest tamen etiam comparari Ovid. Her. 8, 119: „aut ego *praemorior* aut . . uxor ero.“ Plin. N. H. VIII, 50: „hebescunt sensus, membra torpent, visus *praemoritur*“. Tac. Ann. XIV, 57: „caput *praematura canitie* deforme.“ Duentzero (Iahn. Ann. 1876. p. 420) *aptus* voc. a medicis et medicina sumptum videtur et indicare quale vel quod remedium aegroto alicui utile sit; ita ut Horatius profiteatur se aptum esse apricationi vel apricationem sibi prope esse necessariam. Vir quidam doctus in diurnis publicis August. Vindelic. editis (Ausserordentl. Beilage zur Allgem. Zeitung 1875. 8. Juli. No. 139) Doederlinii interpretationem reliquis praeferendam esse affirmavit. — *duxit*] Anno 733 cum diu ambitu et

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

contentionibus Q. Aemilii M'. f. Lepidi et L. Silani de altero consulatu eius anni certaretur, Lollius diu solus consulatum gessit. Itaque Lollius collegam quasi duxit ut comitem paulo tardiorem. Keller. contra omnes prope codd. *dixit*; etiam Linker. et Müller.; *duxit* servarunt Eckstein. Doederlin. Krüger. Ritter. Meineke.

Q. HORATII FLACCI
EPISTULARUM
LIBER SECUNDUS.

Epistula I.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes, in publica commoda peccem,

Epistula I.

Suetonio teste (in vita) Horatius hanc epistulam scripsit, ne voluntati Augusti, qui quod nihil ad se scripsisset graviter conquestus erat, plane deesse videretur. In qua re egregium fuit Horatii consilium; qui cum intellexisset in epistula ad Augustum danda neque ineptius quicquam fore quam satiricum aliquod argumentum sive acerbe sive iocose descriptum, neque putidius quicquam quam rem aliquam ex philosophia petitam, quae malignis interpretationibus subiecta pravum aliquod suum consilium celare posset videri, id sibi describendum et inlustrandum sumpsit genus, quo nullum aut Augusto aut se dignius esse posset. Praemisso enim splendido exordio de Augusto eiusque in rem publicam meritis, quod tamen ipsum ita est comparatum ut coniunctissimum sit cum reliqua parte epistulae, Horatius agit de statu, quo tunc esse sibi videatur poesis Romana, docet quid excolendae ei maxime obstet, adhortatur Augustum ut omnes eius partes eadem cura amplectatur, reditque extremo carmine transitu apposite sibi parato ad excusandam suam facultatem, cum laudandis merito Augusti virtutibus imparem se nihil ad celebrandum tantum nomen adferre posse deplorat. Praecipuum igitur poetae consilium cernendum est in ostendendis maximis incommodis, quibus latinam poesim suo tempore laborare ac deprimi non sine magno dolore vidit. Neglegentia autem et despicientia, qua totus paene populus veros suos poetas aequales eorumque studia utique laudanda et ad rei publicae salutem utilia tum persequebatur, communis quasi fons erant, unde omnia illa incommoda proveniebant. Romani enim eo tempore caeco quodam amore abrepti aut antiqua longe praeferebant aut, id quod scaenicae arti et fabulis maxime obfuit, pugnarum pomparumque triumphalium in theatris imitationibus, muneribus gladiatoriis, pugnis ferarum magis ducebantur quam optimis fabulis digne ac simpliciter actis. Ea autem de antiquorum poetarum nimio amore, aequalium iniusta contemptione vituperatio Augustum quoque quodam modo tetigit; etenim Suetonius Octav. 89: „Augustus, inquit, plane poematum quoque non imperitus delectabatur etiam *comoedia veteri* et saepe eam exhibuit publicis spectaculis;“ qui locus intellegendus est non de antiqua Atticorum comoedia, sed de Plauto, Caecilio Statio, aliis. Etiam Quinti-

Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt,
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.

lianus X, 1, 43 queritur: „Quidam solos veteres legendos putant", et Martialis V, 10, 7 sqq.: „Ennius est lectus salvo tibi, Roma, Marone Et sua riserunt saecula Maeonidem. Raro coronato plausere theatra Menandro, Norat Nasonem sola Corinna suum." — Epistulam scriptam esse apparet cum Augustus ita rei publicae statum iam mutasset, ut unus omnia regeret, in se unum omnes honores contulisset — nam Lepido a. 741 mortuo etiam Pontifex Maximus factus est —, cum restitutis moribus firmataque pace a Romanis divino prope honore coleretur (v. 16). Quare interpretes annum 744 videre sibi videbantur; quibus ita consentire, ut alio anno scriptam eam esse negem, ego quidem non ausim. Webero, qui v. 132 ludos saeculares indicari recte intellexit, nihil aliud certum est nisi scriptam esse epistulam post a. 737, nec ultra a. 741 progrediendum esse videtur. Sed vide tabulam chronologicam.

V. 1. *sustineas*] proprie de oneribus, iis etiam quae coniuncta sunt cum honoribus. Cic. Fam. V, 9: „Hoc quicquid est *oneris et muneris* pro mea dignitate tibi tuendum ac *sustinendum* puta." ib. X, 12: „praetor urbanus, quod consules aberant, consulare munus *sustinebat* more maiorum." — *armis tuteris*] cf. Carm. IV, 14, 43 sq. Haec tria *armis tutari*, *moribus ornare*, *legibus emendare* summa sunt beneficia, quae bonus princeps in cives suos conferre potest. cf. Carm. IV, 5, 21 sqq. IV, 15, 9 sqq. Sueton. Octav. 27: „Recepit et *morum legumque* regimen aeque perpetuum, quo iure censum populi ter egit." ibid. 34: „Leges retractavit et quasdam ex integro sanxit." cfr. Ovid. Met. XV, 832. Liv. I, 19. — *sermone*] indicatur ipsa haec epistula, quae ne modum excedat, ad argumentum quam celerrime pergit. — *morer*] Epist. I, 13, 17. A. P. 321. — *Romulus*] Ad rem ipsam dum pergit, diutius etiam in laude Augusti moratur, leniter ad ingratum aequalium animum declinans, quem nemo non expertus est praeter unum Augustum, cf. Carm. III, 3, 9—16. — *post ingentia facta*] i. e. post mortem; nam quamdiu vivebant, tamdiu etiam magna effecerunt facinora. Nihil igitur opus est Bentlei coniectura *fata*. Cic. Nat. D. III, 15: „Iam vero in Graecia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandei, Tenedii Tenem, Leucotheam, quae fuit Ino, et eius Palaemonem filium cuncta Graecia, Herculem etiam, Aesculapium, Tyndaridas; Romulum nostri aliosque complures, quos quasi novos et ascripticios cives in caelum receptos putant." — *in templa*] i. e. in caelum recepti, inter deos relati, ut Carm. III, 3, 10. IV, 8, 30. — *contudit*] nam τῷ ῥοπάλῳ τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἔκοψε. Apollod. II, 5, 2. Vide ad Carm. IV, 4, 61. — *fatali*] fatis destinato labore; cf. Carm. I, 37, 21. III, 3, 19. — *portenta*] cf. Carm. I, 22, 13. Lucret. V, 37 de iisdem monstris: „Cetera de genere hoc quae sunt *portenta* perempta." Ad haec referendum est etiam verbum *domari*, nam invidia quasi portentum

Urit enim fulgore suo qui praegravat artes
Infra se positas; exstinctus amabitur idem.
Praesenti tibi maturos largimur honores
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Grais anteferendo,
Cetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum

est, quod non vincitur nisi morte. cf. Carm. III, 24, 31 sq. — *urit enim*] Causa haec est cur invidia non exstinguatur nisi morte; nam quamdiu magni viri vivunt, oppressos se magnitudine eorum sentiunt inferiores neque de eorum laude detrahere desinunt. *Artes* enim per quandam metonymiam ipsos significant artifices; similiter de Musis Phaedr. III. prol. 19: „In quo tonanti sancta Mnemosyne Iovi Fecunda novies *artium* peperit *chorum*.“ — *praegravat*] Sat II, 2, 78. *Artes* autem accusativus est non huius solum verbi potestati obnoxius, sed alterius quoque *urit*. — *iurandas*] cf. Ovid. Met. II, 46. Et compara Cic. pro Flacc. 36: „is, cui, si aram tenens iuraret, crederet nemo.“ Ovid. ex Pont. III, 3, 68: „per matrem iuro Caesareumque caput.“ Trist. II, 1, 54: „per te (Augustum) praesentem conspicuumque deum.“ — *nomen*] Bentl., Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Müller., Lehrs. ex cod. Bland. antiquiss. et duobus Bersmanni *numen*, ut Carm. IV, 5, 33; reliqui omnes et Comment. Cruq., quem ex Blandiniis codd. a Cruquio compositum esse scimus, *nomen*, quod etiam Doederlinius, Ecksteinius, Krügerus servarunt. Kellerus, qui in edit. maior. *nomen* receperat, mutata sententia in minori et Epilog. p. 697 ad *numen* rediit. — *aras*] Senatus Augusto reverso anno 735 aram exstruxit inscriptam *Fortunae Reduci*. Sueton. Octav. 52: „Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit; nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.“ cf. Carm. III, 5, 1 sq. IV, 14, 43 sq. — *nil oriturum*] Carm. IV, 2, 37 sqq.

V. 18. *in uno*] in hac una re, quod te antefert omnibus et Romanis et Graecis ducibus. Ne *uno* cum *te* coniungas, vetat oppositum vocabulum *cetera* v. 20. — *veterum*] gen. neutrius. — *Gabiis*] de part. *cum* compara Carm. III, 25, 2 ubi vide; de re lege Liv. I, 53 sq.; de foederibus cum Sabinis ictis Liv. I, 13. I, 17, 2; aliud ictum est cum Sabinis Tullo Hostilio rege. — *aequata*] i. e. aequis condicionibus icta. — *pontificum libros*] Teuffel (Gesch. d. Röm. Litteratur. 3. Aufl. p. 120): „Den ausgedehntesten Gebrauch von der Schreibekunst machten die Priester und zwar theils in Bezug auf ihren unmittelbaren Wirkungskreis, den Gottesdienst und dessen Ritual sowie das geistliche Recht

Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Graiorum sunt antiquissima quaeque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet an inter
Viles atque novos? Excludat iurgia finis.
„Est vetus atque probus, centum qui perficit annos."
Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,

(libri pontificii od. pontificum), theils durch Aufzeichnungen von Vorkommnissen staats- und sacralrechtlicher Art, welche als Vorgänge für künftige Fälle dienten (commentarii pontificum)." cf. Cic. de orat. I, 43. Quintil. VIII, 2, 12: „obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis ut si commentarios quis pontificum et vetustissima foedera et exoletos scrutatus auctores id ipsum petat .. quod non intellegitur." — *volumina vatum*] sunt libri vaticini, fatidici, quorum lectione populus delectabatur. Liv. XXV, 1 extr. ibid 12. Porphyrio: „Veteres libros Marcii vatis Sibyllaeque et similium." Symmach. Epist. IV, 34: „Et Marciorum quidem vatum divinatio caducis corticibus inculcata est." De vate Marcio et de carminibus Marcianis lege Liv. XXV, 12. — *Albano*] festive dictum; nam qui vetera illa amabant, iis Musae in Albano monte, non in Parnaso et Helicone sedes suas habere videbantur. — *Graiorum*] Sic ex antiquissimo cod. Bland. Cruq., duobus Torrentii, egregio uno Bentlei, uno Pulmanni cum Bentleio scripsi, reliqui *Graecorum*, quod praetulerunt Keller. Krüger. Eckstein. Meineke. Ritter.; non Müller. aut Linker. sed cf. ad Carm. II, 4, 12. — *nil intra*] „Negant manifesta, nam constat intra oleam et extra nucem esse duritiam." Porph. In quo loco noli offendi variata constructione *intra oleam* et *extra in nuce*; quod Bentleio accidit, qui *olea* i. e. in olea corrigendum esse putavit; eum secuti sunt Keller. (Epileg. p. 699) Krüger. Eckstein., qui cum Müllero scripsit *intrast olea*. Sententia haec est: qui adfirmat, Romanorum scriptorum eandem esse rationem quam Graecorum, ei etiam insulsissima quaeque coniungere et falsissima adfirmare licebit, atque adeo dicere, Romanos omnibus artibus Graecis esse superiores. — *venimus*] Eodem iure dicere quis possit Romanos omnibus artibus Graecos superasse, neque quicquam esse quod Romanos discere deceat. Deinde Horatius sorite usus (v. 34—49) ostendit quam absurda antiquariorum sit sententia. — *unctis*] proprie de luctantibus, sed ita positum est vocabulum, ut perpetua Graecorum in reliquis etiam artibus exercitatio inlustretur. — *chartis pretium*] Sic antiquiss. Bland. et Tonsan. Cruquii; quod cur melius sit quam aliorum *pretium chartis*, in promptu est. — *arroget*] legitime attribuat, ut Carm. IV, 14, 40. — *decidit*] Carm. IV, 7, 14. — *exclu-*

Inter quos referendus erit? veteresne poetas,
An quos et praesens et postera respuat aetas?
„Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.“
Utor permisso caudaeque pilos ut equinae
Paulatim vello et demo unum, demo et item unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est et mentibus haeret

dat] Si anni sunt, inquit, qui bonum efficiunt scriptorem, constituamus certum annorum terminum; quem qui praecedunt perfectos habeamus, qui insequuntur novos et contemnendos. Exempli gratia v. 39 finis s. terminus centesimo anno constituitur. — *respuat*] Sic recte tres MSS. Cruquii, inter quos antiquissimus Bland., optimi Orellii et Kelleri; reliqui Cruq. *respuit*, alii *respuet*. cf. ad Epist. I, 17. 8. — *honeste*] mit Ehren. — *caudae equinae*] Videtur exemplum sumpsisse a Sertorio, qui ut milites suos ad concordiam et patientiam adhortaretur, produxisse dicitur duos equos, alterum plane infirmum et iam veterem, alterum procerum et robustum et caudam mira pilorum crebritate habentem. Infirmo equo astabat vir magnus et validus, robusto parvus ac debilis; iam cum uterque caudam equo evellere iuberetur, robustus infirmi equi caudam totam, debilis robusti singulos pilos; ille quidem risum spectantibus praebuit, hic sine multo labore equum cauda privavit. — *et item*] Sic scribendum est ex optimis libris; in aliis est vel *etiam*, quod placuit Doederlinio, Rittero et Kellero vel *iterum* vel *itidem*. Rittero *et item* molestum visum est nec Horatianum; cur visum sit, non dixit. Kellerus *etiam* praeferendum esse duxit, quia Pers. 6, 58: „adde etiam unum, Unum etiam“ sqq. ad exemplum Horatii scripsisse putavit; sed licebit dubitare. — *ruentis acervi*] Cic. de Divin. II, 4: „*Soriti* resistas, quem si necesse sit latino verbo liceat *acervalem* appellare.“ Nam σωρός est acervus; et fuit duplex genus soritae, ruentis et struentis. — *virtutem*] poeticam facultatem et artem. — *Libitina*] vide ad Carm. III, 30, 7.

V. 50. *fortis*] ob magnum spiritum, quem in suis scriptis prae se ferebat. Ceterum non sine quadam *εἰρωνείᾳ* dicit, Ennium in scribendo neglegentem parum curasse quid de se promisisset ac somniasset; et tamen eum nunc summa laude ornari, quoniam vetus sit poeta; Naevium in omnium etiam manibus et animis haerere, reliquos omnes tantopere coli, ut sua quisque laude fruatur. De Ennio cf. Pers. 6, 10 sq.: „Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.“ cf. A. P. 260 sqq. — *Naevius*] Cn. Naevius Campanus a. u. c. 519 primam fabulam docuit, mortuus est circa a. u. c. 555 Uticae in exsilio. Praeter tragoedias et comoedias scripsit epicum quoque carmen versibus Saturniis de primo bello Punico; de quo Cic. Brut. 19: „Tamen illius (Naevii), quem vatibus et Faunis adnu-

Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poema.
Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Attius alti,
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.
Hos ediscit et hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum vulgus rectum videt, est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:

merat Ennius, bellum Punicum quasi Myronis opus delectat." — *non est*] nonne est; ut Carm. III, 20, 1. Interrogationis signum primus recte posuit Bentleius. — *Pacuvius*] M. Pacuvius Brundisinus, Ennii sororis filius, natus a. u. 534, amicus C. Laelii, Tarenti mortuus est a. u. c. 622. Nota sunt nomina duodecim tragoediarum et unius praetextae, quae inscripta est nomine Pauli ab Aemilio Paulo Macedonico, apud Pydnam victore. De *Attio* vide ad Sat. I, 10, 53. De utroque Quintil. X, 1, 97: „Tragoediae scriptores veterum Attius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Attio plus tribuitur, Pacuvium videri *doctiorem* qui esse docti adfectant volunt." — *Afrani*] L. Afranius floruit circa a. u. c. 660; de eo Quintil. X, 1, 100: „*Togatis* excellit Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus." Donat. fragm. ad Terent. fab. p. XXX. ed. Zeune: „Comoediarum formae sunt tres: *palliatae* Graecum habitum ferentes, quas nonnulli tabernarias vocant, *togatae* iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes, *Atellanae* salibus et iocis compositae." De Menandro vide ad Sat. I, 4, 1. Compararunt Afranium cum Menandro eademque arte in describendis moribus usum esse dixerunt. Cic. Brut. 45: „L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus." — *Plautus*] *T. Maccius Plautus* Sarsinas, mortuus 570, cum Terentius novem annos natus esset. *Epicharmus* quinque annis maior Socrate, natus in insula Co, Siculus appellatus, quod infans in Siciliam venit ibique Hierone Syracusis dominante comoediarum laude floruit. *Properare* recte intellexerunt interpretes de motu et agilitate, qua in fabulis utriusque poetae ad eventum festinabatur (A. P. 148) animique audientium indefessa vi intendebantur. — *Caecilius*] C. Caecilius Statius, Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, anno post Ennii mortem, a. u. c. 586 mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 1: „Caecilius fortasse summus comicus." Varro apud Nonium in v. *melos*: „In argumentis Caecilius poscit palmam, in ἤθεσι Terentius, in sermonibus Plautus." — *Terentius*] P. Terentius Afer, Karthagine natus a. u. 561, mortuus in itinere in Graeciam anno 594. — *ediscit*] non in scholis, sed legendo et spectando. — *arto theatro*] Theatra amplissima erant, non arta, sed arta videntur propter ingentem multitudinem ho-

Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.
Non equidem insector delendave carmina Livi
Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri
Pulchraque et exactis minimum distantia miror.
Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poema.

minum, qui adsunt. — *Livi*] c. 470—550 a. u. c. Livius Andronicus, fortasse Tarentinus, captivus Tarento 472 a. u. c. urbe capta Romam venit, ubi a C. Livio Salinatore propter ingenii culturam libertate donatus est. Primus Romae fabulam docuit et primum ludis Romanis a. u. c. 515 tragoedia et comoedia a Livio in scaenam data est. Odysseam latinis versibus (Saturniis) interpretatus est. — *ignave*] quae nullam vim habent ad movendos auditores. — *Iove aequo*] „Propitio sibi; Iove quidem irato fit, ut errent homines ac delirent." Porph. — *delendave*] Sic antiquiss. Bland. duo alii Cruquii cum aliis antiquis libris MSS. Torentii et Bentlei; rectius quam *delendaque* post negantem particulam; etiam Bentleius, Mueller., Lehrs., Keller., Eckstein., Krüger. receperunt part. *ve*, alterum praetulerunt Haupt. Meinek. Linker. Doederlin.

V. 71. *Orbilium*] Sueton. de inlustr. Gramm. c. 9: „Orbilius Pupillus Beneventanus primo apparituram magistratibus fecit, deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit, functusque militia studia repetiit, quae iam inde a puero non leviter attigerat: ac professus diu in patria quinquagesimo demum anno Romam consule Cicerone transiit docuitque maiore fama quam emolumento. Namque iam persenex pauperem se et habitare sub tegulis quodam scripto fatetur. Fuit autem naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens: »Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.«" De antiqua scholarum disciplina cfr. Plaut. Bacchid. III, 3, 27: „ubi revenisses domum, Cincticulo praecinctus in sella apud magistrum assideres; Tum librum legeres. Si unam peccavisses syllabam, Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium." — *exactis*] i. e. perfectis; sic marmora ad unguem exiguntur, ut intellegatur, utrum satis sint polita an non sint. Cfr. Ovid. Met. I, 406. — *decorum et*] *et* ex bonis multisque codd. retinui, ut Doederlin. Eckstein.; abiecerunt Keller. Krüger. Meineke. Linker.; utrumque rectum. — *ducit venditque*] sc. versus paulo concinnior. Imago sumpta est a mangonibus, qui ubi venalium gregem in catasta exponebant maxime formosos ac validos in primo ordine collocabant, nimirum ut hi emptores allicerent totusque grex simul venderetur. Scriptura codd. sana est nec videtur quicquam cogere, ut cum Bentleio ex uno cod. Regin. scribamus *ducit venitque poema* i. e. totum poema iniuste ducit emptorem et venit. Bentleius comparavit Cic. de Fin. II, 31: „*veneuntque* scripta eius probitate ipsius et moribus." et Hor. Sat. I, 2, 88, sed *emptorem* ipse addere debebat. Rectius hi loci comparantur Ciceronis Att. XIII, 12: „Ligarianam praeclare *vendidisti*: posthac quicquid

Indignor quicquam reprehendi, non quia crasse
Compositum inlepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attae
Fabula si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum nisi quod placuit sibi ducunt,
Vel quia turpe putant parere minoribus et quae
Imberbi didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.

scripsero, tibi praeconium deferam;“ et XIII, 19: „Ligarianam praeclare auctoritas tua *commendavit.*“ Et Plutarch. Dem. 23: „*ὡς τοὺς ἐμπόρους ὁρῶμεν ὅταν ἐν τρυβλίῳ δεῖγμα περιφέρωσι, δι' ὀλίγων πυρῶν τοὺς πολλοὺς πιπράσκοντες, οὕτως ἐν ἡμῖν λανθάνετε πάντας αὐτοὺς συνεκδιδόντες.*“ — *quicquam*] Negans hoc pronomen recte positum est propter negantem vim quam inesse sentis in verbo *indignor* i. e. ferre non possum. — *crasse*] cf. Sat. II, 2, 3. Unde imago petita sit, intelleges ex versu 225. — *Attae*] T. Quintius Atta, togatarum scriptor, a. u. c. 677 mortuus est. Nota sunt nomina undecim togatarum. De togatis Diomedes III, p. 487: „secunda species est togatarum, quae tabernariae dicuntur et humilitate personarum et argumentorum similitudine comoediis (palliatis) pares, in quibus humiles homines et privatae domus inducuntur.“ Inter personas a Festo commemorantur plagiarii, servi, alii; togatarum nomina sunt Cinerarius, Fullonia, Psaltria, Libertus. — *fabula*] „quae inscribitur Matertera; *recte necne perambulet crocum floresque* i. e. in scaenam recepta sit, quae floribus et croco spargitur.“ Comm. Cruq. Plin. N. H. XXI, 6: „Vino mire congruit crocum, praecipue dulci; tritum ad theatra replenda.“ — *patres*] seniores. cf. v. 85. — *Aesopus, Roscius*] nobilissimi fabularum actores, Ciceronis aequales. — *imberbi*] Cruq. ad A. P. v. 161: „*imberbus*; sic habet cod. Bland. antiquiss., quem secutus sum ex auctoritate Sosipatr. Charis. l. I. inst. gramm. qui: *Imberbi* autem dicuntur, inquit, non *imberbes*: sic enim et Varro de actionibus scaen.: *imberbi iuvenes*, sic et Cicero *imberbum* protulit, non *imberbem.*“ Apud Acronem et Comment. Cruq. haec sunt: „imberbus et imberbis, sicut inermus et inermis.“ Keller. Eckstein. Doederlin.: *imberbes* contra Mueller. Lehrs. Krüger. Linker. Meinek. *imberbi*. cf. A. P. 161, ubi eadem varietas, sed *imberbus* etiam in codd. Kelleri repertum est. — *Saliare Numae*] lege Liv. I, 20. Axamenta appellabantur eorum carmina in honorem Martis et Iani ut videtur. Quintil. I, 6, 40: „Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.“ Quare iis explicandis multi grammatici videntur operam dedisse, ut viderentur *scire* et intellegere quae alii nec intellegebant nec curabant intellegere. Particula *iam* gradationem efficit (vollends

Quodsi tam Graecis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Ut primum positis nugari Graecia bellis
Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
Nunc athletarum studiis nunc arsit equorum,
Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
Suspendit picta vultum mentemque tabella,
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Maiores audire, minori dicere per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido:

gar). — *nostra sed*] Aperta hic causa est cur *sed* part. sit postposita; sic enim maior accrescit vis vocabulo *nostra*, cum gravitate postea iterato. — *quodsi tam Graecis*] si idem, inquit, fecissent Graeci, nihil nunc esset quod antiquum admiraremur; verum Graeci magnopere diversi erant a nobis. Nos quaecumque surgunt nova odimus neque poesim nostram altius sese tollere patimur; Graeci contra ab alia ad aliam artem transeuntes omnes aequo amplectebantur amore ad eandemque dignitatem evexerunt. — *tereret*] cf. Cic. ad Fam. IX, 25, 1: „*Παιδείαν Κύρου* contriveram legendo.“ — *nugari*] sine reprehensione dictum est; nam artibus hilarioribus et levioribus se dare, si bella comparaveris, nugari videbitur. — *in vitium*] „in vitium deliciarum, propter prosperitatem fortunae.“ Comm. Cruq. — *suspendit vultum*] attentissime spectavit; admirata est. — *reliquit*] Graecia, non puella.

V. 101. *quid placet*] Kellerus et Müllerus cum Lachmanno post v. 107 collocarunt; non sunt secuti Meineke. Linker. Krüger. Eckstein. Doederlin., nec satis causae esse videtur, cur versuum ordinem mutemus. Alii, ut Ribbeck. et Lehrs. v. 101 omnino eiciendum putarunt, etiamsi in omnibus codd. et apud Porphyrionem reperitur. — *paces*] pacis tempora quae omnibus vitae commodis favent. — *venti*] cf. Carm. I, 14. — *Romae dulce*] Romani olim nihil curabant nisi negotia et commoda; artes contemptae iacebant. cf. Epist. I, 1, 53. — *mane*] cf. Sat. I, 1, 10. — *nominibus*] vide ad Sat. I, 2, 16. Et *recta* nomina sunt quae alias appellantur *bona*; quare iure neglegimus alteram lectionem *certis*. — *expendere*] cf. Cic. Fl. 28: „Ante pedes praetoris in foro *expensum* est (ausgezahlt) auri pondo centum.“ — *maiores audire*] Cic. de Off. I, 34, 112. Lael. I, 1. — *damnosa*] Epist. I, 18, 21. Libidine et cupi-

Mutavit mentem populus levis et calet uno
Scribendi studio; pueri patresque severi
Fronde comas vincti cenant et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior et prius orto
Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
Navem agere ignarus navis timet; habrotonum aegro
Non audet nisi qui didicit dare; quod medicorum est
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temere est animus: versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio puerove incogitat ullam

ditatibus res minuuntur; contra si libido minuitur, crescunt res; quare *crescere* et *minui* inter se opponuntur. — *calet*] cf. Sat. II, 3, 80. — *pueri patresque*] „*Puerique* (ut est in codd. nonnullis) suavius est et modulatius." Bentl. Sed recte iam intellectum est in *patribus* inesse gradationem aliquam eamque non pati particulam bis positam. — *fronde*] „hedera, quae est poetarum." Comm. Cruq. cfr. Carm. I, 1, 29. I, 7, 7. — *dictant*] Hoc tempore cum omnes, qui carmina vel libros componerent, non ipsi scribere sed servis dictare solerent, dictandi verbum idem significare coepit quod componere. Gloriolam multi quaesiverunt in eo, quod inter cenandum carmina dictare potuerunt, nimirum egregium suae facultatis et ingenii specimen sic se edere isti putabant adulantibus ac stupentibus convivis. cf. Sat. I, 4, 10. coll. v. 8. 12. — *versus*] carmina lyrica. Epist. I, 1, 10. — *Parthis*] Carm. IV, 15, 23. De ingenti quo tum omnes correpti erant furore scribendi cfr. A. P. 379 sqq. Parthi fugam finxerunt ex eaque subito in hostem inruebant. Carm. II, 13, 18. Non sine lepida quadam ironia se ipsum Horatius accusat. — *Habrotonum*] Sic Keller. et Eckstein. (non *abrotonum*) ex codd. Stabwurz. Plin. N. H. XXI, 21: „Usus est foliis, sed maior semini ad excalfaciendum; id nervis utile, tussi, orthopnoeae cet." Porphyr.: „Mire dixit non elleborum, sed habrotonum, quod minore periculo etiam indoctus miscere potest ac dare." — *promittunt*] ut apud Ovid. Trist. V, 6, 12: „numquid Podalirius aegro Promissam medicae non tulit artis opem?" Inde a versu 118 describuntur commoda non exigua, quae ex scribendi illa insania in publicam salutem redundent; in qua re sensim lectores transducuntur ad brevem de origine poesis apud Latinos eiusque cultura expositionem. — *non temere*] vide ad Sat. II, 2, 116. — *hoc studet*] V. *studere* cum accusativis pronominum et adiectivorum gener. neutr. coniungitur, ut apud Cic. Phil. VI, 7. 18: „unum sentitis omnes, unum studetis;" Terent. Hec. II, 1, 2: „Eadem acque studeant." Apud Plautum. Mil. gl. V, 44 antiquiore usu: „minus has res studeant." — *incogitat*] verbum, ut videtur, fictum ad exemplum

Pupillo; vivit siliquis et pane secundo,
Militiae quanquam piger et malus, utilis urbi,
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat,
Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae;
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
Caelestes implorat aquas docta prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum;
Carmine di superi placantur, carmine Manes.
Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,

graeci *ἐννοεῖν*. — *pane secundo*] non siligineo, sed dispensatorio. Sueton. Octav. 76: „Cibi minimi erat atque vulgaris fere. Secundarium panem et pisciculos minutos appetebat.“ — *militiae*] dativus est contrarius alteri *urbi*. Tacit. Ann. III, 48: „impiger militiae et acribus ministeriis.“ — *si das*] concedis. cf. Sat. I, 4, 39. I, 10, 5. — *os pueri*] Quintil. XI, 3, 30: „vitio carebit (oratio), si fuerit *os* facile, explanatum, iucundum, urbanum, id est, in quo nulla neque rusticitas neque peregrinitas resonet.“ et ibid. 31: „sunt multa vitia, de quibus dixi, cum in quadam primi libri parte puerorum *ora formarem*, opportunius ratus, in ea aetate facere illorum mentionem, in qua emendari possunt.“ — *iam nunc*] iam a puero: nam puerilis etiam aetas et corrumpebatur et delectabatur obscenis saepe sermonibus. cf. Carm. III, 6, 23. — *praeceptis amicis*] cf. Sat. II, 2, 94. Amica sunt praecepta propter gratam carminum formam, qua facile aurem et pectus intrant. — *orientia tempora*] subolem. — *aegrum*] animi aegrum, sollicitum. — *ignara mariti*] cf. Carm. III, 14, 10. — *chorus*] puerorum et puellarum; vide ad Carmen Saeculare. — *unde*] a quo, ut Carm. I, 12, 17. — *praesentia*] vide ad Carm. I, 35, 2. — — *sentit*] eventu cognoscit, ut Carm. IV, 6, 3. — *implorat*] implorando impetrat. — *aquas*] cf. Carm. Saec. 31. Carm. III, 10, 19. Romani si aquae inopia premebantur, instituebant sacra Iovi Pluviali, aqualicia dicta, et nudipedalia agebant. — *Manes*] sunt di inferi, ut Verg. Georg. IV, 535. Aen. XII, 646. — *fortes*] Sat. II, 2, 115. Verg. Georg. II, 472. — *sociis operum*] non servis, sed ipsis filiis et uxore. cf. Epod. 2, 39. Quare re-

Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
In rabiem coepit verti iocus et per honestas
Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti, fuit intactis quoque cura
Condicione super communi, quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi; vertere modum formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit et artes
Intulit agresti Latio: sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius et grave virus

icienda lectio est *operum et pueris*. — *piabant*] propitios sibi reddebant. De *Silvano* vide Epod. 2, 22. — *Genium*] Epist. II, 2, 187. Genio tribuitur memoria brevis aevi, quae propria est homini; sed Genius, perpetuus hominis comes, qui gignitur cum homine et moritur, eandem vitae producendae curam habet quam homo. Censorin. 3: „Genius ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris exceptos ad extremum vitae diem comitetur.“

V. 145. *Fescennina*] cf. Serv. ad Verg. Aen. VII, 695: „*Fescennium* oppidum est (Etruriae prope Tiberim), ubi nuptialia inventa sunt carmina.“ cf. Liv. VII, 2, 7. Plin. N. H. III, 5 urbem nominat *Fescenniam*. Senec. Med. 107: „Concesso iuvenes ludite iurgio“ et: „Festa dicax fundat convicia fescenninus, solvat turba iocos; tacitis eat illa tenebris, si qua peregrino nubit fugitiva marito.“ Lucan. II, 368: „non soliti lusore sales nec more Sabino Excepit tristis convicia festa maritus.“ Auson. Cent. nupt. (id. 13): „fescenninos amat celebritas nuptialis verborumque petulantiam notus vetere instituto ludus admittit.“ Alii versus non ab illa urbe dictos putant, sed a vv. *fascinus, praefiscini, βασκαίνειν*, ut sint versus fascini, i. e. invidiosae orationis pleni, procaces et licentiores. — *recurrentes*] quotannis grata. — *rabiem*] cf. A. P. 79. — *impune minax*] legibus de malis carminibus nondum constitutis. — *dente*] cf. Epist. I, 18, 82. — *malo carmine*] Sat. II, 1, 82. — *describi*] *χαρακτηρίζεσθαι*. Sat. I, 4, 3. — *vertere modum*] vide ad Carm. III, 30, 14. — *fustis*] intellegendum de supplicio fustuario, ut Liv. V, 6 extr. Cfr. Sat. II, 1, 82 sq. Cic. Tusc. IV, 2. — *Graecia capta*] Ovid. Fast. III, 101: „Nondum tradiderat *victas* victoribus artes Graecia, facundum, sed male forte genus.“ Porcius Licinius apud Gell. XVII, 21, 45: „Poenico bello secundo Musa pennato gradu Intulit se bellicosam *in Romuli gentem feram*.“ — *intulit*] eodem modo dictum quo dicebant *arma, bellum inferre*. — *Saturnius*] Festus s. v. *Saturnius*: „Versus antiquissimi, qui-

Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem si digne vertere posset,
Et placuit sibi, natura sublimis et acer:
Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
Sed turpem putat in scriptis metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere

bus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur." Hermann. Epit. doctr. metr. p. 214: „Numeros habet hos: »Dabúnt malúm Metélli — Naévió poétae.« Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poetae et omni genere solutionum usi sunt." — *munditiae*] elegantior et versuum et sermonis habitus; nam *grave virus* rusticitatem carminum significat. Spreto numero Saturnio Ennius hexametro heroico usus est. — *hodieque*] Nam tum quoque lima saepe desiderabatur ac litura in carminibus Romanis, quanquam non iniuria interpretes de carminibus Fescenninis et de mimis Atellanisque fabulis locum intellexerunt. — *serus*] sc. ferus victor, Romanus. — *quietus*] Coniunge cum *post Punica bella*: compara quae v. 93 de Graecia dicta sunt. — *Thespis*] A. P. 276. Tragoediarum inventor fuisse dicitur, aequalis Solonis et Pisistrati; quem tamen nihil scripsisse probabile est. — *tentavit*] periculum fecit, num ipse digne imitari posset. Accusativus autem *rem* ad utrumque verbum *tentavit* et *vertere* referendum videtur. — *natura sublimis*] Quintil. I, 8, 8: „Plerique (Latini veteres) plus ingenio quam arte valuerunt." — *spirat*] cf. Carm. IV, 13, 19. — *audet*] de audacia antiquorum poetarum Romanorum in componendis formandisque novis vocabulis; nam in personis et argumentis exemplaria sua Graeca plerumque sequebantur. — *turpem*] „Poetae Romani satis altam audent materiam comprehendere, sed turpem putant longam lituram; et haec est causa cur ingenia Latinorum non possunt pervenire (ad perfectionem: Comm. Cruq.), quia scilicet stulte erubescunt et timent emendare et polire longa litura quod scripserunt." Acro. — *in scriptis*] Restitui lectionem Goth. 2, quattuor codd. Cruq., in quibus est Bland. antiquissimus, complur. Pottierii cum Cruquio et Lambino; alii ut Müller. Lehrs. Keller. Krüger. Eckstein. Meinek. Linker. Doederlin. *inscite* vel *inscitiae*: illud tamen rectius, nam Horatius cum hoc dicat, in Romanis satis inesse ingenii poetici et felicis audaciae, desiderari lituram et curam scriptorum iam poematum, quippe quae *turpis* habeatur *atque aliena ab ingenioso poeta*, id egit, ut certamen statueret inter facultatem et voluntatem, inter ingenium et laborem, inter animum poetae satis aptum et ornatum et neglegentiam, qua quaecumque semel scripta essent, intacta et incorrecta relinquerentur. Verbis igitur *in scriptis* carere non possumus nec bene vidit Bentleius, qui scholiastas quoque *inscite* (vel quod ipse ex coniectura scripsit *inscitus*) legisse putavit: nam verbo *stulte* apud schol. non magis *inscite* probabitur quam ex eorundem extremis verbis *quod scripserunt* quicquam accrescet auctoritatis verae scripturae. — *arcessit*] Digna est quae accuratius expendatur lectio

Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniae minus. Aspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi;
Quantis sit Dossennus edacibus in parasitis;
Quam non astricto percurrat pulpita socco:
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scaenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,

antiquissimi cod. Bland., trium aliorum codd. Cruquii, unius Pulmanni, Goth. 2 et scholiastarum *accessit*, cuius nec Bentleius nec Orellius mentionem fecit. Si recta est, *res* nominativus est. Suspicatus est Linkerus, fuisse fortasse *accersit*, quod Kellerus quoque in codicibus paucis repperit. — *veniae minus*] Etenim cum res ex communi vita sumptae sint, ubi quid peccatur, quisque statim videt. — *Plautus*] Tota haec laudatio Plauti ironica est; etenim Horatio, elegantis viro iudicii et graecis exemplis culto, Plautus in sustinendis partibus non satis facit. De Plauto vide A. P. 270 sqq. — *partes tutetur*] cf. A. P. 193. Sat. I, 10, 12. Vituperatur Plauti in partibus describendis inconstantia. Quare Porphyrion *quo pacto* explicat *incongrue*. — *Dossennus*] „Atellanarum scriptor.“ Comm. Cruq. „Persona comica.“ glossa cod. Eins. Posterior explicatio si vera est, cum Ritschelio Parerg. I. praef. p. 18 interpretaberis: „Quantus ipse (Plautus) scurra sit in scurris parasitis describendis.“ Fuerunt enim in fabulis Atellanis certae quaedam personae ut Maccus, Pappus, Bucco. Teuffel. Röm. Litteraturgesch. 9, 3: „Maccus ist dumm, gefrässig und lüstern, hat Eselsohren u. s. w., Bucco arbeitet mit der bucca, plappernd und fressend, Pappus ist ein eitler, aber sehr verblendeter Alter, der von Frau und Sohn überlistet wird, Dossennus (dorsum) ein pfiffiger Beutelschneider, der dottore.“ *Wissowa* tamen (progr. Wratislav. 1865) probare studuit, Dossennum fuisse scriptorem comoediarum palliatarum, ut Plautus, Caecilius, Terentius. — *socco*] A. P. 80. Significatur rude ac neglegens scribendi genus, quo Plautus utebatur. — *percurrat*] cf. v. 79. — *pulpita*] A. P. 215. 279. — *stet*] *stare* proprie dicuntur fabulae, quae placent; *cadere* quae displicent et exploduntur. *Recto talo* stare est firmiter stare, ut Pind. Isthm. 6, 12: „*ὀρθῷ ἔστασας ἐπὶ σφυρῷ.*“

V. 177. *Gloria*] cf. Sat. I, 6, 23. Vergil. Aen. XI, 708. Hor. Epist. I, 8, 12. 19, 37. Contra eos, qui quaestus faciendi causa fabulas docuerunt, alios ponit, quibus laudem quaerentibus multo maiores difficultates superandae sunt. Gloriae autem currus *ventosus* est, quia ipsa inconstans ab arbitrio imperitae saepe multitudinis pendet. — *res ludicra*] res scaenica, poesis scaenica. — *macrum*] „tristem; *opimum*, reddat laetum.“

Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo
Sive elephas albus vulgi converteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis
Ut sibi praebentem nimio spectacula plura,
Scriptores autem narrare putaret asello

Comm. Cruq. — *reducit*] cf. Carm. IV, 2, 17. — *Saepe etiam*] Magna sane audacia opus est poetae, ut fabulas in scaenam mittere suamque artem iudicio levis populi tradere velit; sed aliud est obstaculum, quod audaces etiam terreat artemque scaenicam magnopere premat; nam maior populi pars alios ludos quaerit, scaenicos contemnit. — *discordet eques*] equites enim doctiores esse solebant cf. Sat. I, 10, 76 sq. A. P. 113. 248. — *ursum*] cf. Liv. XLIV, 18. — *gaudet*] Sic antiquiss. Bland. cum tribus aliis Cruquii, plurimi Pottierii, Montepessul. aliique Orellii; alii in iisque tres Blandinii *plaudet*, alii *plaudit*. — *equitis*] Sic omnes libri MSS. Bentlei coniecturam *equiti* probarunt Meinek. et Linker. — *incertos oculos*] qui cum diversis splendidisque rebus capiantur, ab altera re ad alteram errant in nullaque consistunt nullaque diu delectantur. — *premuntur*] Aulaea ante proscaenium demittebantur ex alto humique iacebant quamdiu in scaena agebatur; finita fabula in altum trahebantur. A. P. 154. Queritur igitur Horatius, quod quattuor longas horas populus potuit delectari magnificis pompis, splendida pugnarum in theatris imitatione, omnibusque iis rebus quae veram artem perdunt oculosque falsa oblectatione deleniunt. — *trahitur*] triumphus agitur in scaena. — *ebur*] Liv. XXXVII, 59. Possis tamen etiam eburneas statuas intellegere, nam *captiva Corinthus* significat vasa ex aere Corinthio confecta. — *Democritus*] vide ad Epist. I, 12, 12. — *panthera*] Significat camelopardalin (Giraffe), quae Caesaris dictatoris ludis Circensibus Romae primum visa est. *Genus* appositio est. Plin. N. H. VIII, 18: „Nabin Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae.“ — *elephas albus*] quia hi rariores. — *ludis ipsis*] quam ipsos ludos. cf. ad Carm. IV, 14, 13.

Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
Cum stetit in scaena, „concurrit dextera laevae.
„Dixit adhuc aliquid?“ „Nil sane.“ „Quid placet ergo?“
„Lana Tarentino violas imitata veneno.“
Ac ne forte putes me quae facere ipse recusem,
Cum recte tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, et modo me Thebis modo ponit Athenis.
Verum age et his, qui se lectori credere malunt
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

— *nimio*] Sic nunc scripsi auctoritatem optimorum codd. secutus cum Meinek. Haupt. Mueller. Lehrs. Keller. Eckstein. Krüger. pro vulgata *mimo*, quod pro quovis histrione positum esse olim cum aliis non recte putaram. cf. Carm. I, 18, 10. — *asello surdo*] Ex proverbio (tauben Ohren predigen). Compara Graecum: „*Ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον· ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει.*“ Et cum hoc coniunxit alterum *surdo narrare fabulam*, Terent. Heautont. II, 1, 10. — *theatra*] pro hominibus, qui in theatris sunt; ut Cic. de Orat. III, 50, 196: „In his si paulum modo offensum est, ut aut contractione brevius fieret aut productione longius, *theatra* tota reclamant.“ — *Garganum*] Carm. II, 9, 6 sqq. — *ludi*] pompae. — *artes*] vide ad Carm. IV, 8, 5. — *Divitiae*] splendidae vestes. A. P. 215. — *oblitus*] tectus, sed cum contemptu. Eckstein. ex coniectura, ut videtur, *obsitus*. cf. Cic. Brut. 13, 51: „eloquentia omnes peragravit insulas, ut se externis *oblineret* moribus.“ — *veneno*] *φαρμάκῳ*. cf. Carm. III, 5, 28.

V. 208. *ac ne*] Iam ne quis credat ipsum propterea artem scaenicam Romanorum vituperare, quod in ea neque elaboraverit unquam neque possit elaborare, quanti eam recte cultam aestimet ostendit. — *maligne*] parce, parum. — *per extentum funem*] „rem difficillimam facere.“ Porphyr. Arrian. Epict. 3, 12: „*Δύσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν· καὶ οὐ μόνον δύσκολον ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον.*“ Describit deinde quid scaenicus poeta in animos audientium valeat. — *inaniter*] quia ficta res; id quod poetae scaenico difficultates auget. — *Thebis, Athenis*] nam ex his urbibus longe plurima pars fabularum, quae a poetis tractabantur, petebatur. — *verum age*] Descripta mala condicione, qua scaenici poetae Romae utantur, ad reliquos poetas transit non maiore favore populi gaudentes eosque Augusti benevolentiae commendat. — *et his*] etiam his. — *curam redde*] post pacatum orbem Romanum curam quam olim habuisti his rebus, redde. Quod Bentleius in uno cod.

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
Ut studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poetae, —
Ut vineta egomet caedam mea, — cum tibi librum
Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprehendere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur non apparere labores
Nostros et tenui deducta poemata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus indigno non committenda poetae.
Gratus Alexandro regi magno fuit ille

repperit *impende* atque adeo recepit, ex glossa repetitum esse sentis. Ad explanandam sententiam comparari potest similis certe locus Carm. II, 1, 10 ad Pollionem, eo quidem discrimine, ut Pollio ad scribendum, Augustus ad curam denuo scribentibus impendendam revocetur. — *munus Apolline dignum*] vide ad Carm. I, 31. Epist. I, 3, 17. Dio Cass. LIII, 1: „*τὸ Ἀπολλώνιον τό τε ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τάς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεπόνησε καὶ καθιέρωσε.*“ — *multa quidem*] Excusat Augustum, quod interdum minorem curam quam exspectari debebat impendisset, et culpam confert in ipsorum poetarum vanitatem et invidiam. — *ut vineta*] „Proverbium in eos dicitur qui sibi volentes nocent.“ Comm. Cruq. Similiter Tibull. I, 2, 98: „quid messes uris, acerba, tuas?“ — *sollicito*] cf. Epist. I, 13, 3 sq. cf. Sat. II, 1, 18. — *irrevocati*] ab histrionibus hoc sumptum. Cic. pro Sext. 56, 120: „Revocabatur ab universis (Roscius).“ — *non apparere*] non intellegi ab audientibus neque recte aestimari. — *deducta*] vide ad Sat. II, 1, 4. — *operae pretium*] vide ad Sat. I, 2, 37. Docet Augustum recte dissimilem esse Alexandri magni qui malum poetam regaliter remuneratus sit: scilicet non omnes dignos esse qui magnas res domi militiaeque gestas describant. — *aedituos*] sacrae aedis tutores, *ἱεροφύλακες, νεωκόροι*; qui curant aedes sacras; h. l. sunt laudum custodes et enarratores. — *virtus*] Augusti. Comment. Cruq.: „dignum est ut cognoscamus, quis poetarum dignus sit scribere tua facta.“ — *Choerilus*] A. P. 357. Non Samius, sed Iasensis, Alexandri magni comes et laudator. Auson. Epist. 16, 3 ad Probum: „Cumque ego imitatus sim vesaniam Choerili, tu ignoscas magnanimitate Alexandri.“ Peerlkamp. (ad A. Poet. 357) corrigendum esse censuit *illi*, quam coniecturam probavit Doederlinius; scilicet latine dici *Plato ille Atheniensis*, non dici *Plato ille*. De qua re praeter Horatium Sat. I, 2, 55 compara Cornel. Nepot. Thrasyb. 4: „Pittacus ille, qui septem sapientum numero

Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellem
Pingeret aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Vergilius Variusque poetae;
Nec magis expressi vultus per aënea signa,

est habitus"; eundem Dat. 2: „a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait." Cic. Imp. Cn. Pomp. 9: „ex eodem Ponto Medea illa profugisse dicitur." Cic. Cat. IV, 21: „L. Paullus ille, cuius currum Perses rex honestavit." Nihil igitur mutandum. — *versibus*] dativus est. — *Philippos*] „nummos qui Philippi vultu essent signati." Acro. — *tractata*] „contrectata, contractu maculant et polluunt." Comm. Cruq. — *linunt*] cf. Epist. I, 19, 30. — *Apellem*] Apelles Cous. Cic. de Off. III, 2 extr. *Lysippus* Sicyonius. Plin. N. H. VII, 125: „idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles scalperet, quam Lysippus ex aere duceret." — *duceret*] Epist. I, 6, 17. Vergil. Aen. VII, 634. De ablativo vide ad Epist. I, 16, 20. — *simulantia*] accurate exprimentia, ut A. P. 20.

V. 242. *videndis artibus*] diiudicandis. Artes et libri (poemata, ut A. P. 345, Musarum dona) inter se opponuntur; cf. Carm. IV, 8, 5, ubi *artes* simplici ratione contra *carmina* ponuntur. Nimis acute Doederlinius interpretatus est, *artes videndas* h. l. esse eas quae visu percipiantur, ut pingendi, sculpendi; reliquas, ut poesim, cantum vocum et nervorum, auditu percipi. — *Boeotum*] Cic. de Fat. c. 4: „Athenis tenue caelum, ex quo acutiores etiam putantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani." cf. Corn. Nep. Alcib. 11, 3. Epam. 5, 2. *Boeotum* genetivus est pluralis numeri, non accus. sing., quod alii voluerunt. — *natum*] Alexandrum. — *At neque*] Rectius iudicat Augustus quam Alexander; ii enim, in quos ille beneficus fuit et largus, digni erant beneficiis et muneribus. — *multa cum laude*] ita ut tibi danti multa inde evadat laus. — *Vergilius Variusque*] Uterque iam mortuus erat; beneficia in mortuos bene laudantur; de vivis hoc dicere pudor vetuisset. Ceterum Comm. Cruq. scribit: „Quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium." Tota autem Aeneis inlustravit laudem Iuliae gentis, imprimis clarissimus locus Aen. VI, 883 sqq. Varius panegyricum in

Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res componere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus impositas et barbara regna tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium quod me gravat, ac neque ficto
In peius vultu proponi cereus usquam
Nec prave factis decorari versibus opto,
Ne rubeam pingui donatus munere et una

Augustum scripsit. — *nec magis*] cf. Carm. IV, 8, 13 sqq. Cic. pro Arch. 12, 30. — *sermones*] vide supra p. 342. *Repentes* cf. A. P. 95. Sat. II, 6, 17. Similis est excusatio, cur abstineat a laudandis magnis rebus gestis Augusti, Carm. I, 6. IV, 15. — *montibus impositas*] cf. Carm. IV, 14, 12. — *tuis auspiciis*] cf. Carm. IV, 14, 33. Sueton. Octav. 21: „Domuit partim ductu partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni, item Raetiam et Vindelicos et Salassos.“ — *Ianum*] vide ad Carm. IV, 15. p. 284. — *Parthis*] cf. Carm. III, 5, 2 sqq. Carm. Saec. 54. Sat. II, 5, 62. Epist. I, 12, 27. — *neque parvum*] cf. Sat. II, 1, 12. Carm. III, 3, 72. 25, 17. IV, 2, 27 sqq. — *recusent*] cf. A. P. 39. — *urget*] idem quod *gravat* v. 264. — *discit enim*] „Imperitus laudator, dum nimium studiose laudat, magis vulnerat et atterit amici gloriam, si malis versibus id agat, quam commendat; citius enim quis memoria complectitur quod ridiculum est quam quod est admiratione dignum.“ Comm. Cruq. — *nil moror*] „Ego, inquit Horatius, nolim decorari turpibus versibus, ne pingui i. e. stolide composito munere donatus rubeam et cum meo scriptore h. e. laudatore deferar in vicum vendentem tus cet.; multo porro minus tu, o Auguste, id voles.“ Glareanus. — *in peius*] Plin. Ep. V, 10: „Ut pictores pulchram absolutamque formam raro nisi *in peius effingunt*.“ — *cereus*] cf. Sat. II, 3, 183. „Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum inlustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur.“ Orellius. — *porrectus*] „quasi mortuus in feretro deferar in vicum

Cum scriptore meo capsa porrectus aperta
Deferar in vicum vendentem tus et odores
Et piper et quicquid chartis amicitur ineptis.

Epistula II.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: „Hic et

turarium.“ Acro. — *aperta*] tanquam cadaver ignobile, quod ne tegitur quidem. In multis et bonis libris ex frequenti confusione *operta*, quod quibus placet, iis videndum est male laceratum ac foedatum cadaver, quod ne oculos praetereuntium laedat iniectis stragulis tegitur. Altera tamen lectio magis ad libros accommodata est, qui si boni essent caute contegebantur, si viles, aperti iacebant. *Aperta* scripserunt etiam Meinek. Doederlin. Orelli. Fea Eckstein. *operta* Lehrs. Keller. Müller. Krüger. consentiente Mewesio; etiam Cruquius, a quo de suis codd. nihil est adnotatum. Apud Lambinum est *aperta* addita hac explicatione: „ex eo quod capsa sit aperta, vult intellegi, chartas, quae in ea insint, contemptissimas esse.“ cf. ad Sat. I, 8, 8. Kellerus *operta capsa* vel arca exsequias tenuioris hominis indicari dicit, *aperta* contra nobilioris cuiusdam vel ditioris et laudat Becker-Rein Gallus III, 364: „Aermere und Sclaven wurden von den Vespillonen in einer *bedeckten* Bahre oder einem Sarge (sandapila) auf den Begräbnissplatz getragen.“ Contra Fea ad h. l. haec scripsit: „At potius de *aperta* intellexisse (Acronem), credi potest, ex feretro seu sandapila, quae ignobiliorum erat propria.“ Prorsus aliter Duentzer. (ed. 1869. T. II. p. 246): „capsa kann nicht auf die Baare gehen (dann müsste sponda oder feretro stehen), sondern bezeichnet die Bücherbüchse (Sat. I, 4, 22), die diesmal nicht verschlossen ist, weil man darin Maculatur zum Krämer bringt.“ Idem reperitur apud Forcell. s. v.; ut simplicissimum, ita fortasse verissimum. — *vicum*] vide ad Epist. I, 10, 20. Sat. II, 3, 227. — *odores*] res odoriferas, unguenta. — *quicquid*] Martial. VI, 60: „Quam multi tineas pascunt blattasque diserti! Et redimunt soli carmina docta coqui.“

Epistula II.

Iulius Florus Tiberio Neroni ut in Armeniam proficiscenti (Epist. I, 3) ita expeditionem in Dalmatas et Pannonios a. 743 facienti comes fuisse videtur. Nimirum diversum huius epistulae tempus est a tempore tertiae libri primi; nam aliter cur poeta egregiam hanc epistulam non primo statim libro addiderit, quis rectam causam possit invenire? Conquestus igitur erat Florus, quod ab Horatio neque epistulam ullam neque carmina diu iam desiderata accepisset. Cui quidem excusaturus se poeta ita hac epistula animum aperit, ut nulla alia quicquid de suis rebus, de vitae suae rationibus, de poetica facultate, de philosophia sentiret liberius aut plenius videatur exprompsisse. Ac primum quidem quod nihil ad Florum scripserit litterarum, lepido mangonis exemplo (v. 22), quod nihil miserit carminum, proposita de Luculliano milite narratione excusat (v. 40); dein addit quasi quandam tabulam vitae suae ac poeticorum studiorum; ostenditque quibus causis olim ut poesim amplecteretur perductus sit quibusque nunc ut eam relinquat permotum se sentiat. Excusat enim suam aetatem,

Candidus et talos a vertice pulcher ad imos
Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus eriles,
Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda;
Quin etiam canet indoctum sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo

fastidia lectorum, quorum alius alia exspectet ac probet, turbulentam vitam inter strepitum molestaque negotia Romana (v. 86), taedium, quod misera et insulsa versificatorum quibus tum Roma abundabat mutua laudatio et adulatio debeat excitare (v. 109), ingentes difficultates quae superandae sint homini tolerabilia nedum perfecta et absoluta carmina emittere cupienti, ut beatius prope habendum sit illud genus poetarum, quod mentis acie captum neque sua pervideat vitia et sibi placeat (v. 140); studium denique sapientiae, cui quicquid sibi vitae relictum sit tradere iam constituerit. Sic exit epistula in aurea quaedam praecepta recte vivendi, saepius iam in epistulis proposita sed ingeniose descripta et semper vera. De tempore, quo scripta videtur epistula, dissentiunt viri docti; Ribbeckio scripta est intra annos 742—746 u. c., ultimos vitae Horatii; Vahlenus (Monatsberichte der Königl. Akadem. d. Wiss. Berlin 1878. October) affirmat scriptam esse non ita multo post epistulam I, 1, sed ante Carmen saeculare, a. 736; Mommsen. (Hermes 1880) praetulit a. 735. Incerta igitur res est et, nisi fallimur, incerta manebit. Eadem sententia est Hirschfelderi (Jahresbericht. S. 114).

V. 1. De primi versus neglegentiore forma cf. ad Epist. I, 9, 4. De Tiberio iuvene vide ad eandem epistulam. — *Tibure*] Noli quaerere cur Tibure vel Gabiis natum puerum maluerit proponere quam alium; est enim puer peregrinus et incognitus; sed poetis certa imagine opus est. Ceterum admirare artem Horatii in describendis ac tuendis mangonum et mercatorum merces suas laudantium moribus conspicuam. cf. Cic. de Off. III, 17, 71. — *candidus*] non ad animum referendum sed ad corpus. Nudi autem venales ab empturientibus spectabantur. Senec. Epist. 80, 9: „Mangones quicquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus alligatum sive bracchium aspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi." — *milibus octo*] = 1200 Mark. Germ. — *litterulis*] Cautus est mango in laudanda pueri cognitione litterarum graecarum; inde deminutiva forma et voc. *imbutus.* cf. Sueton. de gramm. 4: „Apud maiores, ait Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem *litteratum*, sed *litteratorem* inscribi solitum esse, quasi *non perfectum* litteris, sed *imbutum*." Cic. Tusc. I, 7, 13: „ne imbutus quidem." Tac. dial. 19: „etsi non instructus, at certe imbutus." Cic. ad Att. VII, 2: „Chrysippum (servum) propter *litterularum* nescio quid libenter vidi, in honore habui." Contra Mueller de l. l. demin. p. 54 adfirmat, deminutivo significari litterarum graecarum naturam lepidam et delicatam, quoque magis pueri pretium probetur, mangonem illarum iucunditatem monstrare vocabulo deminutivo. — *imitaberis*] „Quidam *imitabitur* legunt, quod est a puero alienum: melius ergo legimus *imitaberis*, ut est in veteribus exemplaribus, ut sententia sit: puer talis est ingenii, ut flectas eum quo velis tanquam argillam udam." Comm. Cruq. Sic habent omnes Blandinii et tres alii codd. Cruq., Montepess. a prima manu, alii boni codd. apud Kelle-

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.
Res urget me nulla: meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenae:"
Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit;
Ille ferat pretium poenae securus opinor.
Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
Iurgares ad te quod epistula nulla rediret.
Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem

rum et Orellium. Lehrs. *imitabitur.* — *levant*] „minuunt, leviorem faciunt." Idem. — *extrudere*] Sic recte; cf. Plaut. Trucul. I, 1, 68: „Peperisse simulat sese, ut me extrudat foras." — *meo in aere*] ut nulli quicquam debeam. Cic. Verr. II, 4, 6: „Video hominem non modo in aere alieno nullo, sed *in suis nummis* multis *esse.*" — *non temere*] vide ad Sat. II, 2, 116. Epist. II, 1, 120. — *ferret idem*] sc. ut tam vili pretio tam egregium puerum venderem: ex vulgari mercatorum more. — *cessavit*] cf. Sat. II, 7, 100. cf. A. P. 357. — *in scalis latuit*] ut primae eri iracundiae se subtraheret. De scalis, solita latebra cf. Cic. Mil. 15. Philipp. II, 9: „(Clodius) se in scalas tabernae librariae coniecit." — *habenae*] „habena s. scutica flagellabantur servi, et media domo a gradibus ad timorem illis incutiendum habenae pendebant." Comm. Cruq. — *des*] Est ἀπόδοσις: vv. 2. 3. Horatii sunt, non mangonis. — *excepta*] Sat. II, 3, 286. Et cf. Cic. de Off. III, 17. — *laedit*] Indicativum praetuli cum Bentleio et Hauptio et Müllero ex antiquissimo Bland. et uno cod. Bentlei. Alii ut Keller. Eckstein. Krüger. *laedat*; cod. Einsiedl. *ledet* (laedet). — *poenae securus*] non metuens poenam ex actione redhibitoria, quoniam fugam excepit. *Ille* est mango. — *prudens*] ut Sat. I, 10, 88. II, 3, 212. 5, 58. — *lex*] condicio, formula venditi pueri, ut ipse possis iudicare qualem emeris. — *insequeris*] vide ad Sat. II, 3, 285. — *rediret*] Sic optimi codices, alii *veniret*, quae lectio nihil est nisi inutilis glossa. Nam agitur de responso frustra exspectato. Eadem scripturae variatio est Carm. IV, 5, 31. — *mecum facientia*] cf. Epist. II, 1, 68. — *carmina*] lyrica. — *mendax*] cf. Epist. I, 7, 2.

V. 26. *Luculli miles*] Porphyrio militem nominat *Valerianum Servilianum*, quod nomen Luculli certe aetate Romanum non fuit. Corruptum igitur videtur. L. Licinius Lucullus bellum gessit contra Mithridatem et Tigranem annis a. u. c. 680—688. — *aerumnis*] Cic. Tusc. IV, 8, 18. — *ad*

Perdiderat; post hoc vehemens lupus et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis,
Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
„I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?“
Post haec ille catus quantumvis rusticus: „Ibit,
Ibit eo quo vis qui zonam perdidit“, inquit.
Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Grais quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae.
Scilicet ut possem curvo dinoscere rectum
Atque inter silvas Academi quaerere verum.

assem] i. e. ad ultimum assem, tota (bis auf den Pfennig). — *loco deiecit*] loco munito depulit. Cic. Philipp. VIII, 6: „deieci praesidium.“ Liv. IV, 53: „deiectis qui in praesidio erant.“ — *divite*] De genetivo cf. Carm. IV, 8, 5. — *honestis*] honorificis. Erant autem torques, catellae, phalerae, armillae, hasta pura. Ceterum Paulyus et Linkerus ex cod. Bland. antiquiss. et Goth. 2. *opimis* receperunt, non satis cauti: glossa exorta est ex docta interpretatione; nam satis frequens est apud Latinos *opima praeda* et dicuntur milites *praeda opimi*. Pecunia autem insuper addebatur, ut ostendit insequens versus. — *bis dena*] = circiter 3000 Marc. German. — *mentem*] animum, fortitudinem, ut Verg. Aen. XII, 609. — *bone*] vide ad Sat. II, 2, 1. — *laturus*] vide ad Carm. IV, 8, 5. — *zonam*] *βαλάντιον*, Geldkatze. Lamprid. Alex. Sev. 62: „Miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus et satur et habens aliquid in *zona*.“ — *Romae*] Idem, inquit, de me quoque iudicandum, nam cet. — *iratus Grais*] Significantur Homerica carmina, de quorum in scholis lectione locus est Plinii Epist. II, 14, 2: „Sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis.“ Quintil. I, 8, 5: „Optime institutum est, ut ab Homero atque Vergilio lectio inciperet.“ Et cfr. id. I, 1, 12: „A Graeco sermone puerum incipere malo, quia Latinum, qui pluribus in usu est, vel nobis nolentibus perbibet, simul quia disciplinis quoque Graecis prius instituendus est, unde et nostrae fluxerunt.“ — *Athenae*] vide supra p. 3. *Bonae* appellantur Athenae propter gratam memoriam eius temporis, quo erat poeta Athenis. Doederlinius nuper coniunxit *bonae artis*; vereor ne non recte; dicebant *artes* ingenuas, liberales; sed non memini me usquam *bonam artem* eodem sensu legere; plurali numero (bonae artes) sic fortasse usi sunt antiqui, cum apud

Dura sed emovere loco me tempora grato
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas impulit audax,
Ut versus facerem; sed quod non desit habentem
Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes:
Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poemata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.

Nepot. Att. 12 legamus: *optimis artibus eruditus*; vulgo tamen bonae artes contra malas artes i. e. contra calliditates ac fraudes collocantur. — *possem*] Orellius ex bonis codd. scripsit *vellem*, quod sic interpretatur: „ut arderem studio veri reperiendi proprio animi instinctu.“ Sic etiam Lehrs. et Keller., qui *vellem* recipiendum esse ex longe maiore auctoritate codd. affirmavit. Cruquius de suis codd. nihil adnotavit, sed scripsit *possem*; idem praetulerunt Lambin. Müller. Eckstein.; Krüger. tamen *vellem*. Sed considerandum est, ut studio veri reperiendi arderet Horatius, patris diligentissima cura et disciplina iam factum esse; contra ut *posset* dinoscere quid esset rectum quid pravum, id addidisse postea doctrinam philosophorum. — *Academi*] Academia ab heroe aliquo Academo dicta locus erat nemorosus M. P. ab Athenis distans; ibi docebat Plato ab eaque dictae sunt Academicae philosophiae scholae. — *emovere*] Sic optimi codd., omnes Cruquiani; alii *amovere*. — *tulit aestus*] cf. Carm. II, 7, 15. Ceterum construe *civilis aestus* in arma tulit *rudem belli*, alii minus recte *aestus belli civilis me rudem belli*. cf. Carm. IV, 15, 18. III, 8, 17. Ep. I, 2, 8. — *decisis pennis*] cf. Epist. I, 20, 21. De toto loco vide supra p. 5 sq. *Estraeus* (prosopogr. Hor. p. 282) distinxit post *impulit*, ut sit: paupertas causa fuit, ut audax versus facerem, securus reprehensionum, conviciorum etc. Non bene. — *cicutae*] Plin. N. H. XXV, 12: „Cicutae semini et foliis refrigeratoria vis. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Folia tumorem omnem doloremque sedant.“ Est autem *expurgare* sanare, h. l. aestum febrilem refrigerare. cf. Sat. II, 3, 27. — *dormire*] cf. Sat. II, 1, 5 sqq. — *euntes*] vide ad Carm. II, 14, 5. Ceterum compara Epist. I, 1, 4. 7 sqq. I, 7, 25 sqq. — *quid faciam vis*] sc. ut ab annorum rapacitate me defendam. — *carmine*] lyrico cf. v. 91. — *Iambis* Epist. I, 19, 23. — *Bioneis*] „lividis iocis i. e. satira. Sunt autem disputationes Bionis philosophi, quibus stultitiam arguit vulgi, cui paene consentiunt carmina Luciliana. Hic autem Bion, qui sophistes cognominatus est, in libro quem edidit mordacissimis salibus ea quae apud

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu quod iubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter cetera, me Romaene poemata censes
Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque:
Intervalla vides humane commoda. „Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.“
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
Torquet nunc lapidem nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris,
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc et versus tecum meditare canoros.

poetas sunt ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.“ Acro. Floruit autem Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti (cf. Cic. Tusc. III, 26, 62) Olymp. 120, Cyrenaicae, postea Cynicae sectae addictus. — *sale nigro*] Sat. I, 10, 3. II, 4, 74. — *multum diversa*] vide ad Carm. I, 25, 5.

V. 65. *Romaene*] Nonnulli codices et vetustae editiones male *Romae mene.* Sed *Romae* voc. omnem sibi vindicat vim. cf. Sat. II, 6, 33. 60 sqq. I, 14, 8 sq. 17. Omnes Cruquiani habent *me Romaene.* — *labores*] cf. Plin. Epist. I, 9: „Si quem interroges: hodie quid egisti? respondeat: „Officio togae virilis interfui: sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit.“ — *sponsum*] Sat. II, 6, 23. Epist. I, 16, 43. — *auditum scripta*] Epist. I, 19, 39. infra 105. — *cubat*] vide ad Sat. I, 9, 18. Mons Esquilinus, in quo Horatius videtur habitasse, situs erat inter Quirinalem et Aventinum, ita tamen, ut ab utroque magno intervallo divisus esset. Inde *humane commoda* εἰρωνικῶς dicta sunt pro *inhumane incommoda*, nec opus est coniecturis *haud sane* (Froehlich., a qua non diversa est Mülleri *hau sane*), *insanum* (Duentzer.). Ribbeck: *homini uni c.*; Schmid: *naturae c.*; Jeep: *insane commoda.* Lowinski: *insane incommoda*; quibus omnibus etiam Krüger. et Eckateinius vulgatam iure praetulerunt; tanta enim copia coniecturarum hoc loco non minus, quam Carm. III, 4, 10 et Epist. I, 20, 24 suadet coniecturas ut faciles ita supervacaneas esse omnes. — *Verum*] Horatius ipse sibi obicit. — *purae*] vacuae obstaculis. Forum enim Romanum, templum Iovis Feretrii, Palatium, Capitolium, loca inter hos montes (Quirinalem et Aventinum) media erant frequentissima. — *meditantibus*] Carm. III, 25, 5. Sat. I, 9, 2. — *redemptor*] vide ad Carm. III, 1, 35. Quo calidior est redemptor, eo magis cavendum est ne a mulis et gerulis quos secum habet offendaris. — *Mulis gerulisque*] ablativus coniungendus cum *calidus*, ut sit *calidus factus mulis gerulisque*, quos secum ducit. — *funera*] cf. Sat. I, 6, 43. — *i nunc*]

Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas
Et studiis annos septem dedit insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque et risu populum quatit: hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum conectere digner?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter

Epist. I, 6, 17. — *canoros*] A. P. 322. Certant versus canori cum rudi plaustrorum, funerum, machinarum strepitu redemptorisque clamore. — *rite cliens*] merito, ut eum decet, cliens. cf. Carm. III, 25, 1. — *contracta*] Sic nunc cum Kellero, Lehrsio, Krügero, Doederlinio, Müllero, Ecksteinio, ex paucis codd. scripsi et intellegendum puto de arta via, qua ad Musas eundum est; cf. Propert. IV, 1, 14: „Non datur ad Musas currere lata via.“ Alterum quod in plurimis codd. repertum est, *contacta*, non facile explicabis. Cruquii antiquissim. cod. *cantata*, alius eiusdem *cunctata*, unus Pottierii *contexta*, unus Bentleii *cinctuta*; omnia vel ex errore vel ex coniectura inepta. — *Ingenium*] Nam ii etiam, inquit, quibus per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo, ut sunt Athenae, litteris et libris operam dare licuit, eo raro perveniunt, ut spem de se motam expleant, contra mira taciturnitate absorpti in publicum prodeunt et risum excitant populo. *Ingenium* prope positum est pro homine singulari ingenio praedito, quanquam aliud exemplum, quo singularis eius vocabuli numerus hanc habeat significationem, allatum nusquam reperiam. De plurali cf. Epist. II, 1, 88. Sueton. Aug. 89: „Ingenia saeculi sui omnibus modis fovit.“ Id. Vesp. 18: „Ingenia et artes vel maxime fovit.“ Senec. Consol. ad Polyb. 8: „Intentatum Romanis ingeniis opus.“ id. Ep. 2: „Certis ingeniis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere.“ — *vacuas*] quietas, ut Ep. I, 7, 45. — *annos septem*] Recte Orellius docuit, in hoc numero inesse festivam aliquam hyperbolam, nec proprie esse accipiendum, quasi Horatius hic significaret semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse. — *curis*] meditatione. Cic. Tusc. V, 24, 69. — *statua*] cfr. Lucian. Imag. 1: „*ἀχανῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκινητότερον ἀποφανεῖ.*“

V. 87. *Frater erat*] Iam transit ad molestas hominum doctorum mutuas laudationes, quae tantum abest ut alliciant, ut deterreant a scribendo eum, qui recte scribere malit quam laudem sibi colligere aliorum. Suo autem more subito ad eam rem transit exemplo duorum fratrum proposito Romanis haud dubie satis cognito. Ceterum Meinekius: „haec, inquit, quotienscumque legi, non recte dicentis poetae sed misere balbutientis orationem audire mihi visus sum. Quid enim hoc est: Romae olim par fratrum fuit, ut summis se invicem laudibus efferrent? Quae non infantia dicendi est, sed perfecta perversitas, cui mitigandae ne ii quidem aliquid attulisse censendi sunt, qui fratrem de eo qui fraterno amore amat interpretantur.“ Itaque locum lacunosum esse censuit eumque, quo fuit miro ingenii

Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos. Mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Aspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem:
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus apposcere visus,
Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.

acumine, sic supplevit: „frater erat Romae consulti rhetor, [*uterque alterius laudum sic admirator*,] ut alter alterius sermone meros audiret honores." In quibus *sic admirator* prorsus ex Horatii more dictum est; cf. Epist. II, 1, 23. Sat. I, 10, 10. Nam ne illud quidem, quod Doederlinius excogitavit, *frater* semel positum, bis cogitandum esse (rhetor quidam, iuris consulti alicuius *frater*, adeo *frater* vel fraterno animo erat, ut cet.), difficultatem, qua locum laborare intellegis, tollit. Meinekii emendationem laudarunt Müller. Keller. Epileg. p. 722, Linker. autem non dubitavit eam in textum quem vocant recipere. — *meros honores*] nihil nisi honores, laudes (Complimente). — *Gracchus*] Noli quaerere, utrum Gaium significaverit Gracchum an Tiberium; uterque magnus orator. Non magis est quaerendum, quem Mucium videre debeamus. Mucii enim plures iuris scientia fuere insignes. — *qui minus*] quomodo minus; Sat. II, 3, 311. 7, 96. — *argutos*] Carm. IV, 6, 25. — *mirabile visu*] Ubi primum convenimus, hac inter nos laude praedicamus superbique incedimus circumspectamusque aedem Apollinis et quae ibi est bibliothecam, sperantes utique nostros libros nostraque simulacra olim illuc delatum iri. — *circumspectemus*] vide ad Sat. I, 2, 62. — *vacuam*] iam patentem et eos quasi exspectantem. — *caedimur*] mutuis laudibus certamus ut gladiatorum (*Samnitium*. Liv. IX, 40, 17) par in epulis divitum hominum. — *ad lumina prima*] usque ad vesperam, cum prima fax incenditur. cf. Sat. II, 7, 33. — *puncto*] A. P. 343. Cic. Tusc. II, 26, 62. In comitiis suffragia civium punctis in tabula cerea notabantur, ut facile computari posset, quot suffragia candidatus quisque tulisset; inde sensim factum, ut suffragia etiam puncta appellarentur; veluti Cic. Planc. 22: „nonnullas tribus punctis paene totidem tulerunt." et mox ibid.: „questus es, plures te testes habere de Voltinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris." Cic. Mur. 34. — *Callimachus*] Alexandriae vixit Ptolemaeo Philadelpho et Euergete regnantibus. Quintil. X, 1, 58: „Tunc et *elegiam* vacabit in manus sumere, cuius princeps habetur Callimachus." Inde Propertius se Romanum Callimachum appellavit V, 1, 64. Praeterea hymnos, epigrammata, epica carmina composuit. De Mimnermo vide ad Epist. I, 6, 65. Audacissima

Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo et supplex populi suffragia capto;
Idem finitis studiis et mente recepta
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur mala qui componunt carmina; verum
Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
Si taceas, laudant quicquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecumque parum splendoris habebunt
Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae;
Obscurata diu populo bonus eruet atque

sane est opinio nonnullorum interpretum vellicari hoc loco ipsum Propertium, quem sane mirum est neque commemorare Horatium usquam neque ab Horatio commemorari. — *cum scribo*] quamdiu ipse carmina compono. — *mente recepta*] ad sanam mentem reversus. — *obturem*] obturare mihi licebit. — *impune legentibus*] Sic coniunge; nulla enim ab Horatio iis instat poena, cum nihil iam ipse recitaturus sit. Iocose hoc dictum, quoniam ipse nunquam iis recitationibus interfuit. cf. Epist. I, 19, 39. Nam ex v. 67 (*vocat, hic auditum scripta*) illud tantum colligi potest, saepe vocatum esse Horatium ad audienda carmina, non potest effici, ut vocantibus obsecutum eum esse credamus. In eo, quod saepe vocabatur, iam satis erat molestiarum. — *ultro*] vide ad Sat. II, 1, 39.

V. 109. *legitimum*] „Legitimum est poema et inventione et compositione et toto genere dicendi artis regulis consentaneum." Orellius. cfr. A. P. 274. — *censoris*] Scriptorem dicit eodem animo, eadem severitate tabulas suas cereas sumere debere, qua honestus, probus censor tabulas censorias. Totus autem locus ad censoris munus accommodatus est; inde v. *splendoris*, qui est equitum Romanorum (*splendidi* equites), quibus indignis censor equum adimebat; inde *verba movere loco*, nam censor senatorem senatu, civem tribu movere potuit, cf. Sat. I, 6, 20; inde *invita recedant, obscurata eruet.* — *audebit*] Ab animo impetrabit; ut Epist. I, 2. 40. Sic Graeci τολμᾶν usurpant. Plat. Menex. p. 245. C. — *parum splendoris*] humilia, sordida. — *sine pondere*] inania, sine gravitate. A. P. 320. — *honore indigna*] inhonesta, turpia. — *ferentur*] iudicabuntur, ut Vergil. Aen. VI, 823. Horkelius suspicatus est *fruentur.* — *penetralia Vestae*] quamvis invita recedant i. e. quamvis ab animo vix possit impetrare, ut quae scripserit vocabula ipse eiciat, et quamvis in intima parte aedium vel scriniorum lateant necquisquam alius iniquum iam tulerit iudicium. Scriptor igitur ipse suorum versuum acerrimus censor erit. cf. A. P. 445 sqq. *Penetralia* aedium recte dicuntur *Vestae;* ibi enim Vestae sacra fiebant. Keller. ex codd. *inter*, non *intra*, et intellegi vult penum interiorem templi Vestae, quo celabantur ea sacra, ad quae adire solis Vestalibus et pontificibus permissum erat. Krüger. Eckstein. Müller. *in-*

Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
Asciscet nova, quae genitor produxerit usus.
Vehemens et liquidus puroque simillimus amni
Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet,
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
Quam sapere et ringi? Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos

tra servarunt. — *bonus*] praestans, egregius, peritus ut A. P. 359. cf. Verg. Buc. 5, 1. Sil. XIV, 453: „bonus ille per artem . . luctari pelago.“ Tacit. Ann. I, 3: „Agrippam bonum militia.“ — *speciosa*] gravia et significantia. Cfr. A. P. 319. — *priscis*] vide ad Sat. II, 1, 34. cf. A. P. 50. 56. — *situs*] Tibull. I, 10, 50: „Militis in tenebris occupat arma situs.“ Senec. Epist. 58: „ex hoc exemplo intellegas, quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit.“ cfr. A. P. 61. — *usus*] A. P. 71 sq. Usus est qui verbis quasi vitam dat; inde *genitor* est. — *vehemens*] per synizesim in spondeum coalescit. Alii, quod voce pronuntiandum est, litteris etiam exprimunt scribentes *Vemens*, ut Müller. Eckstein; Kellerus scripsit et h. l. et supra v. 28 *veemens*, sed Epileg. p. 717 confitetur idem quod scripserit paene se paenitere. Imago a flumine petita, cf. Carm. IV, 2, 5. Quod vehemens est flumen, solet esse lutulentum, non liquidum; quod ne fiat in oratione cavendum est. Cic. Brut. 79: „ita *pura* erat (oratio), ut nihil *liquidius*, ita *libere fluebat*, ut nusquam adhaeresceret.“ — *luxuriantia*] proprie de arboribus et vitibus. cf. A. P. 447 sq. — *levabit*] expoliet. — *virtute carentia*] Sic recte scribitur, quanquam non solum codd. aliquot Torrentii et Feae habent *calentia*, sed quattuor etiam Blandinii; mire quidem: sed ita legit etiam Comment. Cruq., qui interpretatur *in usu posita*. Etiam Bothius hanc lectionem probavit et *tollere* interpretatus est de patribus infantes natos tollentibus et educantibus. — *tollet*] Intelleges sententiam ex Ciceronis loco Tusc. V, 13, 37 et videbis in eadem metaphora constitisse Horatium. — *ludentis*] Facilitati ita consulet, ut, quantumvis summos labores in scribendo consumpserit, ludere tamen videatur. — *Cyclopa*] vide ad Sat. I, 5, 63. — *ringi*] proprie de canibus rictum diducentibus et dentes ostendentibus. Est igitur „stomachari, cum norim quidem artis praecepta, satisfacere tamen iis non possim.“ Interrogandi signum posui cum Doederlinio, Linkero, Ecksteinio, Müllero aliis; sententia haec est: „satius est sapere et stomachari interdum de difficultatibus quas movent vitia commissa et corrigenda, quam delirum stultumque haberi ac sibi ipsum plaudere.“ Delirantis atque in una re dementis exemplum est Argivus. — *haud ignobilis*] „Hic

In vacuo laetus sessor plausorque theatro;
Cetera qui vitae servaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis
Et signo laeso non insanire lagoenae,
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco
Et redit ad sese: „Pol me occidistis, amici,
Non servastis," ait, „cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error."
Nimirum sapere est abiectis utile nugis,
Et tempestivum pueris concedere ludum,
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor:
„Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?

Lycas dictus est." Comm. Cruq. — *posset ignoscere*] i. e. facile ab animo impetraret cet. — *signo laeso*] cf. Martial. IX, 88, 7: „Nunc signat meus anulus lagoenas." — *rupem*] cf. Sat. II, 3, 59. A. P. 457 sqq. — *opibus*] auxilio, ope; ut Epist. I, 10, 36. — *elleboro*] Sat. II, 3, 82. — *bilemque*] vide ad Carm. I, 15, 34. — *meraco*] puro. Pers. 4, 16: „Anticyras melior sorbere meracas." — *occidistis*] Sic Terent. Phorm. IV, 2, 67: „Geta, occidisti me tuis fallaciis."

V. 141. *sapere*] ad sapientiae praecepta vitam componere. Epist. I, 2, 40. — *nugis*] ludicris. Epist. I, 1, 10. — *tempestivum*] Dativum *pueris* refer et ad *temp.* et ad *concedere.* cf. Cic. Tusc. I, 45, 109. Ovid. Met. V, 500 ac praeterea Hor. Epist. I, 14, 36. Doederlinius *tempestivum* collocatum putat ut apud Tacit. Dial. 14: „Num parum *tempestivus* interveni secretum consilium tractantibus?", ut cogitando addas *me* vel *quemque.* Non recte, nam *tempestivum ludum* dici ipse versus docet. — *ac non*] „Ubi alicui notioni alia quae negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda est, eam Latini non per *nec* sed per *ac non* tum nectunt, cum inter utramque intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam omittere licet." Hand. Turs. T. I. p. 473. cf. Sat. II, 3, 135. Epist. I, 10. 46. — *verba sequi*] Carmini componendo operam dare; cfr. A. P. 240. — *recordor*] prima significatione: in mente agitare, reputare. — *lymphae*] cf. Carm. II, 2, 13 sqq. Diogenes ap. Stob. X, 46. p. 131: „*Διογένης ὡμοίου τοὺς φιλαργύρους τοῖς ὑδρωπικοῖς· ἐκείνους μὲν γὰρ πλήρεις ὄντας ἀργυρίου ἐπιθυμεῖν πλείονος, τούτους δ' ὕδατος, ἀμφοτέρους δὲ πρὸς κακοῦ.*" Est conclusio a minori ad maius, ut Epist. I, 2, 37. Ad rem compara Carm. III, 16, 17 sqq. Epist.

Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba
Proficiente nihil curarier: audieras, cui
Rem di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam; et cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est quod quis libra mercatus et aere est,
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus;
Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,

I, 1, 53. Sat. I, 1, 65 sqq. II, 3, 108 sqq. — *fugeres curarier*] vide ad Carm. I, 1, 8. — *donarent*] In paucis codd. ex mendo *donarunt* vel *donarant*; inde Bentleius fecit *donarint* eumque multi sunt secuti. Non bene; obstat *audieras*. cf. Verg. Aen. I, 20. — *ex quo*] Hand. Turs. II, p. 648: „Cicero non dixisse videtur *ex quo* hac quidem temporis significatione, sed *ex quo tempore*. Apud Livium nihil frequentius.“ — *plenior*] Carm. II, 12, 24. IV, 12, 24. — *monitoribus*] „iisdem hominibus de trivio, quibus opulentiae laudatoribus iam semel credendo deceptus es.“ Porphyr. — *cupidum timidumque*] Epist. I, 2, 51. Carm. II, 16, 15 sq. — *mercatus*] Recepi cum Cruquio, Bentleio et Hauptio lectionem cod. Bland. antiquissimi approbantibus Kellero quoque et Lehrsio; quanquam reliqui tres Bland. habent *mercamur et aere*, ceteri Cruquiani sequuntur vulgatam *mercatur et aere*, quam recepit Mueller. Indicatur mancipatio i. e. imaginaria quaedam venditio, ut est apud Gaium 2, 119: „is qui mancipio accipit, aes tenens ita dicit: hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio isque mihi emptus esto hoc aere aeneaque libra;“ eaque res agebatur non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam tenebat et libripens appellabatur. — *mancipat*] mancipio dat. „Nec solum per mancipationem sed etiam per usucapionem proprietas acquiritur.“ Comm. Cruq. Ulpian. Fr. 19, 8: „Est dominii adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii, rerum mobilium anni, immobilium biennii.“ — *vilicus Orbi*] Orbius ignotus latifundiorum possessor. De re Comm. Cruq.: „ager qui te pascit, quamvis alterius sit proprietas, tamen tuus est quia eo uteris et fructus percipis.“ Nam accepto a te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine ut tu, hodie cum uvas, cras pullos, deinde frumenta et vina emas, paulatim merceris totum agrum quem possessor trecentis milibus simul solutis sibi emit. — *daturas*] Sic habent quattuor Bland., duo alii Cruquiani, quattuor optimi Bentlei, alii. In multis aliis codd. est *daturus*, quos secuti sunt Keller., Müller., Eckstein.; Krüger. recte *daturas*. — *modo isto*] Lachm. ad Lucr. p. 197. „neque Horatius dixit *nempe modo*

Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis
Aut etiam supra nummorum milibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
Emptum cenat holus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum:
Sed vocat usque suum, qua populus assita certis
Limitibus vicina refugit iurgia: tanquam
Sit proprium quicquam, puncto quod mobilis horae
Nunc prece nunc pretio nunc vi nunc morte suprema
Permutet dominos et cedat in altera iura.
Sic quia perpetuus nulli datur usus et heres
Heredem alterius velut unda supervenit undam,

isto sed *modo sto.* Sic in Aen. VI, 389 Mediceus prima manu *iam stinc*, in M. Tullii Accus. I, 47, 123 Vaticanus *quem ammodum ste* . . Maior pars poetarum post vocabula iambica nullis aliis locum concessit nisi quae aut monosyllaba essent et gravia aut hyperdisyllaba post primam syllabam acuta." Lehrsius ex coniect. *modo usus.* — *emptor*] Coniunge *emptor quondam.* Vide ad Carm. III, 17, 9. Neque, inquit, qui agrum emit et suum dicit, minus emptis rebus vescitur et fruitur quam tu, qui, quae cottidie necessaria sunt, cottidie coemere soles. Memorabilis tamen multorum et antiquissimorum codicum lectio *quoniam*, a Cruquio recepta neque omnino spernenda, dummodo commate posito post v. 166 interrogationis signum collocetur in fine versus 169. Alteram tamen lectionem recte praetulerunt Eckstein. Müller. Krüger., Kellerus defendere tentavit magis quam defendit. — *Veientis*] Vei hodie est *Isola di Farnese.* De *Aricia* vide ad Sat. I, 5, 1. — *usque, qua*] „usque ad eum locum, ubi populus terminos agri signat." Comm. Cruq. — *populus assita*] Aegrotius p. 2274 Putsch.: „Assita arbor est cui incolumi aliud quod sustineat adiungitur. Horatius: *qua populus assita surgit*, quippe quae vitibus maritaretur." Rectius tu coniunge *assita certis limitibus* i. e. ad limites plantata, ita ut iam dubitari nequeat ubi limites sint. Krügero *certis limitibus* ablativus est, cum *refugit* coniungendus. Cfr. Verg. Eclog. 9, 7. Varr. R. R. I, 15: „Praeterea sine saeptis fines praedii sationis notis arborum tutiores fiunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinus, alii cupressos, alii ulmos cet." — *refugit*] ἀορίστως. Vide ad Carm. I, 1, 4. Horkelius ne habeamus arborem ita pacis amantem, ut malit radicitus aliorsum transmigrare, quam vicinorum iurgiis interesse, coniecit scribendum *refringit*, quod Meinekius in versum recepit, Doederlinius laudavit. Lehrs. maluit *refixit* (bei ihrer Anpflanzung ein für allemal beseitigt hat). *Refugit* ex MSS. Krüger. Müller. Keller.; Ribbeck. ex coniect. *refutat*, Eckstein. cum Dinteno *recusat*, Bentlei. *refigit* ex paucis codd., Holder. *refligit*, sed nihil mutandum, nam *populus*, cum quasi quoddam refugium praebet ab iurgiis vicinorum, ipsa dicitur refugere iurgia.

V 177. *vici*] rustici, i. e. villae

Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare et ludere et ungui
Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
Dives et importunus ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Utar et ex modico quantum res poscet acervo
Tollam, nec metuam quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet et quantum discordet parcus avaro.

Cic. ad Att. I, 3: „Quod si assequor, Crassum divitiis supero atque omnium vicos et prata contemno.“ — *Calabris*] cf. Epod. 1, 27. — *metit*] Carm. IV, 14, 31. Ad sententiam compara Carm. II, 3. II, 14. II, 16. II, 18, 29 sqq. — *Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra, ob antiquitatem ut videtur quaesita. — *Gaetulo*] Afro. cf. Carm. II, 16, 35. — *sunt qui*] vide ad Carm. I, 1, 3. Ad sententiam compara Carm. II, 2. II, 10. II, 16, 33 sqq. II, 18. III, 1, 41 sqq. III, 16, 17 sqq. — *curat*] Sic recte scribitur ex communi prope auctoritate codicum; pauci coniunctivum *curet* praebent ex corrigendi studio ortum. Indicatur sapiens, qui summum bonum non in bonis externis et divitiis positum esse intellegit; Doederlinio ipse est Horatius, ob eamque causam *curat,* non *curet* scriptum videtur. — *cessare*] otiari et iucunde vivere. Epist. I, 7, 57. — *Herodis*] Magni mortui a. u. 750; cui magna pecunia rediit ex palmetis ad Hiericuntem („palmis consitam, fontibus irriguam.“ Plin. N. H. V, 14). — *Genius*] vide ad Epist. II, 1, 144. Dicit igitur Horatius eam ingeniorum diversitatem positam esse in naturae humanae quodam arcano, quod intellectum hominum fugiat. — *natale astrum*] vide ad Carm. II, 17, 17. — *mortalis*] „Cum leto fatali exstinguitur homo, eius genius redit in Iovem i. e. in aetherem s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrob. Sat. I, 10: „aestimaverunt antiqui, animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi.“ cf. Epist. II, 1, 144.“ Orellius. — *albus et ater*] vel laetus vel maestus. — *ex modico*] cf. Carm. I, 31, 17. III, 16, 37. III, 29, 55. Sat. II, 6, 1. cf. etiam Sat. I, 1, 51. — *datis*] relictis a me. — *scire volam*] tamen, inquit, cavebo ne in contrarium vitium incidam. — *plura pa-*

Distat enim, spargas tua prodigus an neque sumptum
Invitus facias neque plura parare labores,
Ac potius puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda domus procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo:
Non tamen adversis aetatem ducimus Austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? cetera iam simul isto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani

rare] vide ad Sat. I, 1, 92. — *Quinquatribus*] Quinquatrus dies erant festi in honorem Minervae a. d. XIV. Kal. April.; quos pueri etiam otiosi ludis et iocis dicabant; nam ludi litterarii clausi erant. — *pauperies immunda domus*] Sic plerique codices; alii habent *procul domus*, alii *domus procul, domo procul, procul procul*, aliquot etiam *immunda procul* manco versu. In qua varietate codicum complures critici satis probabiliter suspicati sunt, excidisse in vetustissimis codicibus Horatianum vocabulum lacunamque varie expletam esse a grammaticis. Nam *immunda pauperies* satis definita est (cf. Carm. III, 16, 37. III, 29, 57 sq.), ut languidus videatur, si accedat, genetivus *domus*; neque quicquam ponderis addit ablativus *domo procul,* quoniam misso eo nihil plane desideratur. Coniecturam I. M. Gesneri *immunda modo procul*, quanquam apud Horatium *modo* duas breves syllabas efficere solet (Sat. I, 1, 16. 17. 2, 16. 74. 3, 7) Meinekius comprobavit, docens, Horatium in satiris quidem tam neglegentem fuisse positionis, ut ne ante mutas quidem consonas breves syllabas produxerit (Sat. I, 2, 30. 71. 3, 44. 140. I, 5, 35. 10, 72. II, 2, 36. II, 3, 43. 296.), in reliquis ne semel quidem hanc sibi licentiam sumpsisse. Ieepius cum eoque Krügerus scribere maluit *modo ut.* Duentzerus qui contra Gesnerum et Meinekium affirmavit, *modo* cum idem sit quod Germanicum *nur*, apud Horatium non inveniri nisi cum *dum* vel *si* coniunctum et semper in fine dactyli poni, coniecit *mihi procul*, Bentleius recepit *procul procul* ex uno cod. Pulmanni idemque placuit Doederlinio, quanquam recte iudicatum est a Gesnero et Meinekio, conduplicationem *παθητικωτέραν* esse nec satis aptam huic loco. Lehrsio placuit Bentlei coniectura: *procul, precor, absit*; Mueller. coni. *tamen procul absit* comp. Carm. III, 16, 37. Eckstein.: *domus procul.* Simile exemplum corruptionis est Carm. IV, 6, 17. — *tumidis velis*] Carm. II, 10, 23. cf. Epist. I, 1. 92 sq. Ex particula *tamen* vides qua ratione haec vivide prolata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosi. — *aetatem ducimus*] cf. Epod. 17, 63. Cfr. Anthol. Pal. II, p. 310: „*Μήτε με χείματι πόντος ἄγοι θρασὺς οὐδὲ γαλήνης Ἀργῆς ἠσπασάμην τὴν παλινηνεμίην· ....κακὰς ἔχθαιρε Θυέλλας· Εἰσί τίνες πρηεῖς καὶ βιότου Ζέφυροι.*“ — *Non es avarus*] Praecipit sapientem non esse eum qui liber sit ab avaritia et augendorum bonorum cupiditate, sed veram sapientiam cernendam esse in animo ab omnibus cupiditatibus libero perpetuaque tranquillitate gaudente. — *abi*] proprie de iudice, qui reum criminis absolvit ac mittit. — *cum vitio*

Ambitione? caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta levat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis atque bibisti;
Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

fugere] In multis et antiquissimis codicibus ex corruptione scriptum est *fuge. Rite caret.* Corruptio orta videtur ex perfecti non intellecta forma *fugere*: et rectius *quid?* interrogans pronomen altera interrogatione excipitur. cf. Sat. II, 3, 159. — *lemures*] animae mortuorum propter desiderium aliquod in terris non expletum ad vivos redeuntes eosque noctu terrentes. — *Thessala*] vide ad Carm. I, 27, 21. Epod. 5, 45. — *grate numeras*] „quod non faciunt nimium timidi senectutis et mortis, quia ex natalibus multis mortem iam proximam perhorrescunt.“ Porphyr. cf. Epist. I, 11, 22. 4, 14. — *levat*] Sic codd. Bland., quos secuti sunt etiam Lehrs. Müller. Doederlin. Krüger. Eckstein. Quod plurima pars codd. habet *iuvat*, immerito placuit Duentzero, Rittero, Kellero; alienum enim est ab ipsa sententia, quamvis acerrime Kellerus tentet defendere. De verbo levandi compara Sat. II, 3, 292. Epod. 11, 17. 17, 26. Carm. Saec. 63. Epist. I, 8, 8. — *spinis*] cf. Epist. I, 14, 4. — *decede peritis*] „Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es, quocirca moriendo da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.“ Orellius. Est autem locus communis, quo Florus neque tangebatur neque offendebatur. — *lusisti*] de amore; sic graece *παίζειν*. — *lasciva decentius*] quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.

De arte poetica liber.

PRAEFATIO.

De hoc libro Horatii, qui Goethio *) nostrati, summo poetae eidemque acutissimo critico difficillimus visus est ad explicandum itaque comparatus, ut alium aliter et decimo quoque anno eundem aliter de eo iudicaturum adfirmaret, tam multi adhuc scripserunt viri docti, ut Mureto prope satisfactum iamdudum videatur, hanc epistulam brevi interpretes plures quam versus habituram olim vaticinanti. Quare cum ne praecipuas quidem aliorum opiniones nunc liceat enumerare **), missis ambagibus quam mihi fecerim sententiam statim expromam. Atque cum iis faciendum mihi esse vidi, quibus non perfectam de carminibus faciendis artem sed epistulam ad Pisones conscribere voluisse Horatium persuasum est, in qua quidem epistula et ea praecepta de poesi coniungeret, quae sua quidem aetate experto sibi maxime necessaria viderentur suosque cives, qui temporum malis rationibus ad falsissimam de rebus poeticis, praecipue scaenicis opinionem delapsi pravis delectarentur, vera fastidirent, ad veros sensus pulchritu-

*) Annalen oder Tageshefte zum J. 1806. (Werke in 40 Bänden. Bd. 27. S. 219.)

**) Commemorabo tamen disputationem nuper scriptam et editam, quae cum non minus rerum ubertate quam aestimationis aequitate comprobetur, digna est quae a plurimis legatur; reperitur autem in Annalibus Lusatiensibus (Neues Lausitzisches Magazin. LVI. Bd. 1. Heft. 1880. p. 118—200) hoc titulo: Aesthetisch-kritische Analyse der Epistula ad Pisones von Horaz. Von Dr. Oscar Weissenfels.

dinis leniter possent revocare. Iam duplici ratione peccatum est; scilicet quae alienissima sunt in eadem re saepe proxima praeter spem coniunguntur. Etenim alii fuerunt qui absolutam artem de universa re poetica poetae nolenti extorquerent, alii qui vulgaris epistulae naturam pertinaciter prementes, ut nos cum ad amicos scribamus quaecumque in calamum prima quasi incidant nullo consilio aut ordine ex arbitrio coniungamus, ita poetam ad Pisones scribentem omnia alia miscuisse adfirmarent. Mihi quidem hoc carmen ab Horatio quasi quoddam testamentum relictum videtur, quo cives suos, imprimis poetas, ab iis vitiis quibus eos videret laborare deterreret coniungeretque quae sibi per suam vitam usu et experientia edoctus sana fecisset praecepta, olim iam magnam partem, cum ferret occasio, proposita per satirasque et epistulas dispersa; quod quidem ita fecit, ut non consilium fixum praeviaque meditatione repertum rhetorum modo sequeretur, sed ingenii praestantia ductus ab una re ad alteram, cognatam eam quidem et ultro apparentem, quasi per planam viam transiret. Sic cui mecum persuasum erit, ei iam non videbitur mirum, cur per maiorem partem carminis de dramatica poesi poeta disputaverit plurimaque et exempla et praecepta ad illam applicaverit; de ea enim falsissime tum iudicatum est et a populo universo et a poetis, qui popularem laudem captantes ad populi iudicium fabulas diligenter accommodarent.

Ad Pisones scriptam esse epistulam docent hi loci: v. 5. 6. 24. (153.) 235. 268. 272. 292. 366. (385. 426.) 436. De Pisonibus haec tradiderunt scholiastae: „Hunc librum qui inscribitur de arte poetica ad L. Pisonem, qui postea urbis custos fuit, eiusque liberos misit. Nam et ipse Piso poeta fuit et studiorum liberalium antistes.“ Et Tac. Ann. VI, 10: „Per idem tempus (a. u. c. 785)

L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi: aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thracia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviorem mire temperavit." Velleius Paterc. II, 98: „Atrox in Thracia bellum ortum L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis urbanae custodem habemus, virtus compressit. De quo viro hoc omnibus sentiendum ac praedicandum est, esse mores eius vigore ac lenitate temperatissimos et vix quenquam reperiri posse, qui aut otium valdius diligat aut facilius sufficiat negotio et magis quae agenda sunt curet sine ulla ostentatione agendi." Is igitur natus erat a. 705, consul a. u. 739; quare si vicenarius uxorem duxit, annis 743—746 filium habere potuit 17—20 annos natum. Nam hoc mihi quoque certum videtur, emissam esse hanc epistulam extremis vitae annis Horatii; quanquam in hac quoque re viri docti in alia omnia discesserunt. Alii enim Satirae I, 4 versum 63 arripuerunt et comparata cum extremis primi libri primisque secundi satiris epistulae natura hunc librum compositum iudicarunt vigente etiam Horatii aetate et ante perfectum alterum satirarum librum; in qua re ideo magnopere errarunt, quod dispositionem epistulae incertam sibi finxerunt et vagam *).

*) Estraeus prosopogr. Hor. p. 206: „Recte Reenenius disp. de epist. ad Pis. p. 58 ostendit, artem poeticam fuisse scriptam ante a. 735, quo mortuus est Vergilius; hic enim cum Vario v. 53 sq. inter vivos commemoratur, tum quoque propter vs. 438 sq., post obitum Quintilii a. 730." Id. p. 289: „Pisonem, cui Horatius filiisque artem poeticam inscripsit, ad Bruti socios cum *Reenenio* (disp. de epist. ad Pis. Amstelod. 1806) referre non dubito. Hic enim invictis argumentis Pisonem diversum non esse probavit ab illo, quem significat Tacit. Ann. III,

Iam vero ita comparata tota est, ut senescentem iam videamus poetam, a faciendis carminibus iam abstinentem, prorsus eundem quem alter epistularum liber de simili re docentem ostendit. Alii extremis Horatii annis librum confectum quidem mortuo demum poeta curante Augusto emissum esse credunt *), sed firmis praesidiis omnino destituti. Neque ii satis considerarunt epistulas scriptas non solere in scriniis cohiberi sed mitti ad eos quibus essent scriptae. Quare sicut epistularum ad Augustum et ad Florum exempla Augusto et Floro missa sunt, ita etiam huius epistulae Pisonibus certe et aliis amicis exemplum datum est. Illud autem utrum epistulae ad Augustum et Florum cum hac coniunctae et Sosiis divendendae traditae sint necne, ego vero neque adfirmare ausim neque negare. Nam ne inde quidem quicquam certum aut veri simile

16, qui bello civili resurgentes in Africa Pompei partes acerrimo ministerio adversus Caesarem adiuvit, mox Brutum Cassiumque secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro delatum sibi ab Augusto consulatum acceperit, quem gessit a. 731.“ *A. Michaelis* (Die horazischen Pisonen, in Commentationibus philologis in honorem Th. Mommsen scriptis. 1877. p. 420—432) negavit L. Calpurnium Pisonem Frugi, a. u. c. 739 consulem eiusque filios Lucium, in Hispania occisum (Tac. Ann. IV, 15), et Marcum, a. u. c. 724 consulem et a M. Crasso (a. u. c. 740 consule) adoptatum, unde M. Licinius Crassus Frugi nominaretur, posse indicari; credendum potius esse epistulam ad Pisones post mortem Quintilii, sed ante obitum Vergilii scriptam, *Pisonem* autem *patrem* esse Gnaeum Pisonem (de quo Tacit. Ann. II, 43), olim Horatii socium in bello Philippensi, *filium maiorem* natu eundem Gnaeum, qui a. u. c. 772 Germanicum veneno interfecisse feratur, cf. Tacit. Ann. II, 69. Non consentit *Vahlen*.; vide supra p. 25 in tab. chronol. Recte, opinor, *Hirschfelder* (Jahresbericht p. 174) sibi persuasit, de his tam dubiis rebus non posse reperiri sententiam, quae omnibus placeret, nisi nova antea argumenta historica essent reperta. Etiam *Mewesius* (Jahresbericht in Zeitschr. f. Gym. VI. S. 311) idem prope iudicavit. Lucianus autem Müllerus in vita Horatii (1880) p. 70 affirmavit, neminem prudentem dubitare posse, quin epistulae ad Pisones scribendae consilium tum demum ab Horatio capi potuisset, cum prima et altera alterius libri epistulae iam scriptae essent poetamque commovissent, ut quid de dramatica poesi sentiret cum suis aequalibus peculiari opere communicaret; inde autem effici, ut ad Pisones epistulam anno decimo vel nono ante Chr. n. compositam esse censeamus.

*) Sic nuper Ritterus: „Amici post subitam sapientissimi vatis mortem tres secundi libri epistulas in vulgus cum emitterent, huic postremae magnum nec ineptum artis poeticae nomen indiderunt.“

effici potest quod in codicibus incerta huic epistulae sedes est*). Quod quidem factum videtur propter indicem, quo grammatici parvo post Horatium mortuum tempore eam exornare solebant. Etenim a Quintiliano ea iam nominatur *liber de arte poetica*; similiter postea Symmachus, Sidonius Apollinaris, Priscianus; *epistulam* eam appellat unus Charisius. At vero veteres id saepe quaerebant, ut singulos libros vel singula carmina uno verbo ac nomine coartarent eorumque res et argumentum indicarent; deinde recte illi grammatici intellexerunt hanc epistulam non Pisonibus solis sed omnibus Romanis et poetis et poeticae artis fautoribus scriptam esse magnamque ibi reperiri elegantissimorum praeceptorum copiam; quapropter eam et frequenter lectitarunt et peculiari commentario aequalibus explicare mature coeperunt. Inde factum est ut seorsum saepe ea epistula scriberetur, deinde

*) De qua re mire Walckenaerius (histoire de la vie et des poésies d'Horace. T. II. p. 549 sq.): „Après la mort d'Horace on réunit en un seul livre sous le nom d'épodes les odes inédites qu'il avait laissées et les odes publiées séparément dans sa jeunesse, mais qu'il n'avait point admises dans ses quatre livres d'odes. L'épitre aux Pisons entra nécessairement dans ce recueil posthume des poésies d'Horace et fut placée en tête. Comme on ne pouvait mettre ces épodes ou ces odes inédites qu'après le recueil entier des odes, il s'ensuivit que quand on réunissait les deux recueils pour en former un seul, contenant toutes les poésies d'Horace, l'épître aux Pisons se trouvait placée immédiatement après les odes et avant les épodes. C'est ainsi que sont toujours rangées les poésies d'Horace dans les plus anciens manuscrits, c'est ainsi qu'elles furent publiées primitivement." De Epodis vide supra. Et compara, quae Kellerus Epileg. p. 733 scripsit: „Die Einfügung der Epistel unmittelbar hinter den lyrica, welche bereits vor Porphyrio und den Archetyp anzusetzen ist, hat aus practischen Schulzwecken stattgefunden, und damit zusammen hängt die besondere Titulatur der Epistel als liber de arte poetica, welche schon zu Quintilian's Zeiten üblich war. Daneben erhielt sich aber noch gelegentlich die richtigere Anschauung, wonach die ars poetica einfach zu den epistulae gehörte, Charisius p. 202, 204. Keil. Die jetzige Stellung der ars am Schluss der Episteln, rührt bekanntlich von Heinrich Stephanus her." Apud Charisium autem nihil legitur aliud, nisi hoc, p. 202: „*Impariter* Horatius epistolarum *versibus impariter iunctis* (Hor. A. P. 75)" cui mox additur: ubi Q. Terentius Scaurus in commentariis *in artem poeticam* l. X. „adverbium, inquit, figuravit." et p. 204: „*Longum clamet* Horatius epistularum *licet „succurrite" longum clamet.*" (Horat A. P. 459).

in coniunctis Horatii operibus modo hunc modo illum locum occuparet. Nobis autem titulum quo liber inscriberetur quaerentibus rectius visum est cum grammaticis *Artem poeticam* scribere quam verba (*Epistula ad Pisones*) praeponere, quibus neque quicquam de argumento enuntiatur neque Horatius in hac epistula magis usus est quam in reliquis.

Q. HORATII FLACCI
DE ARTE POETICA LIBER.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae

De arte poetica liber.

V. 1. *In fronte carminis describit poeta imaginem aliquam monstruosae bestiae ex diversissimis partibus compositae, qua summa in quavis arte lex de simplicitate et unitate legentibus inculcetur. Eam in poesi quoque plurimum valere dicit* (v. 23), *neque si qui poeta eam laedere audeat, excusationem eum habiturum in libertate poetis concessa aut in furore cui nimium saepe poetae tribuere non dubitent, neque compensari vitia ex violata illa lege exorta singulis splendidis locis ac luminibus* (v. 1—37). cf. Plat. Phaedr. p. 264. C.: „*Δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῷον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὑτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα πρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα.*“ Aemilius Baehrensius (Miscell. crit. Groning. 1879) tres partes epistulae esse affirmavit, quarum prima sit usque ad v. 72, praecepta generalia complectens; deinde transitionem sequi usque ad v. 88, tum alteram partem continere de dramatica poesi praecepta, tertiam autem partem iterum praebere generalia praecepta de diversis poesis generibus. At bene animadvertendum est, multorum versuum sedes licenter et libenter ab eodem mutatas esse. — *humano*] Chiasmi ordo *humano capiti cervicem equinam* discrepantiam earum partium clarius inlustrat. — *varias*] omnium colorum. — *inducere*] „penicillo adiungere.“ Comm. Cruq. — *collatis membris*] tertius casus est, non sextus. — *turpiter atrum*] Piscis ater est ad incutiendum animis hominum terrorem. Similiter Schiller nostras in egregio carmine de dracone (der Kampf mit dem Drachen): „Und Alles bild' ich ganz genau Und kleid' es in ein *scheusslich* Grau“ et in alio (der Taucher): „Des Hammers gräuliche Ungestalt.“ De monstro cf. Verg. Aen. III, 426 sqq. De pictorum perversa licentia Vitruv. VII, 5: „Nunc pinguntur tectoriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines . . . . velut ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla alia bestiarum capitibus similia: haec autem nec sunt nec fieri possunt ac

Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
Reddatur formae. „Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.“
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros
Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
Scis simulare; quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui: currente rota cur urceus exit?
Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.

fuerunt (Arabesken).“ — *aegri*] febrientis. — *species*] cf. Liv. VIII, 6: „Consuli dicitur visa *species* viri maioris, quam pro humano habitu.“ id. XXVI, 19: „nocturnae *species*.“ Sil. XIII, 394: „Versatur *species* ante ora oculosque parentum.“ Ovid. Met. XI, 677. Non sunt loci speciosi, ut nuper voluit Doederlinius. *Vanae* autem sunt, quia in natura rerum nusquam reperiuntur. — *pictoribus*] Sic possit aliquis obicere. — *aequa*] iure permissa. Diphilus apud Athen. 6, 1: „(*τοῖς τραγῳδοῖς*) *ἐξουσία Ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνοις.*“ Lucian. pro imagg. 18: „*Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευθύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γραφέας.*“ — *coeant*] cf. Epod. 16, 30. — *inceptis gravibus*] In illud saepe incidunt vitium poetae splendoris studio, quo magnae exspectationi, quam magnificis exordiis excitare audent, satisfacere sibi videntur. Inde fit, ut in digressiones non raro deducantur vilique quasi vestimento purpureos quosdam pannos assuant totumque perdant. Eiusmodi pannorum exempla quaedam statim proferuntur, fortasse ex aequalium poetarum carminibus petita; nam *flumen Rhenum* ad Furium Bibaculum referendum esse non est improbabile. cf. Sat. I, 10, 37. — *flumen Rhenum*] vide ad Carm. IV, 4, 38. — *Et fortasse*] „Irrisio pictoris inepti, qui vix aliud noverat quam depingere cupressum. A quo cum naufragus quidam peteret, ut vultum suum et naufragium exprimeret, interrogavit num ex cupresso vellet aliquid appingi.“ Comm. Cruq. Tenendum est et pictoribus et poetis, suum cuique rei esse locum. De naufragis vide Carm. I, 5, 13. — *simulare*] *μιμεῖσθαι*, ut Epist. II, 1, 241. Ovid. Met. VI, 80. — *coepit institui*] „constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepta est institui.*“ Orellius. — *currente rota*] Comment. Cruq.: „procedente carmine; translatio a figulis, a quibus cum rota volvitur, vasa finguntur.“ — *denique*] cf. Sat. I, 1, 92. — *quidvis*] Sic recte plurima pars interpretum, etiam Müller., Krüger., Eckstein., Keller., non sine auctoritate codicum; Doederlinius tamen cum Lambino et Cruquio *quod vis* i. e. quod instituis. Comprehendit Horatius exempla ante proposita in unam quasi regulam,

Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti: brevis esse laboro,
Obscurus fio; sectantem levia nervi
Deficiunt animique; professus grandia turget;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber imus et ungues

cui subiecta sunt carmina cuiuscumque generis vel argumenti. Etiam Comment. Cruquii *quidvis* legisse videtur, cum dicat: „*quamcumque* materiam vis, assume, ita tamen, ut continuum carmen componas nec intermisceas diversas res.“ Cruquius ipse de suis codd. diserte nihil dixit. Quod Ritterus sibi persuasit, Horatium *quodvis* pro *quidvis* scripsisse, ne itacismus in *denique sit quidvis* offenderet, non potest ferri. — *decipimur*] Alia causa; nam quibus pulchri et veri sensus arte et studio non est excultus, ii cum vitia vitare student, nescientes in contraria ruunt. — *brevis*] Quintil. VIII, 3, 83: „*βραχυλογίαν* male imitantes sequitur obscuritas.“ — *levia*] levigata. expolita, splendentia. Sic antiqui libri MSS. et scholiastae. Alii male ex frequentissima verborum confusione *lenia*, mollia. Monet poeta ne nimio levitatis (*λειότητος*) studio vis ac vigor orationis perdatur, id quod in Isocratis orationibus vituperari solet. — *nervi*] cf. Sat. II, 1, 2. Epist. I, 19, 24. — *turget*] Quintil. X, 2, 16: „fiunt (scriptores) pro grandibus tumidi.“ — *timidus procellae*] De genetivo vide ad Epist. I, 15, 33. — *prodigialiter*] Ita variare, ut omnes qui legant ingenium suum admirentur, stupeant. Graece *θαυμαστῶς*. *Rem unam* dixit ut nos *ein einheitlicher Stoff*; *εἷς μῦθος*. Incerti haeserunt interpretes, utrum comma post *cupit* an post *rem* ponerent; rectius ab interpungendo abstinebis. Nec necessarium est cum *Praedicovio* et *Ecksteinio una* emendare; *Kellerus* mecum interpretatus est; *Krügerus* autem cum Jeepio *rem prodigial. unam* adpositionem putavit eorum, quae insequuntur, cum eoque Weissenfels l. l. — *Aemilium ludum*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido exstructus non procul a Circo. — *faber imus*] Sic plurimi et antiquissimi codices. Recte, opinor. Altera enim lectio *unus*, quam alii, etiam Mueller. et Lehrs., receperunt, ex scribae errore exorta est, nec probabilem adhuc invenit explicationem. Vereor enim, ne Horatius non velit dicere — id quod placuit Bentleio — hunc fabrum melius quam reliquos omnes aere imitari ungues et crines; satis enim magna laus erit, si bene ille id facere posse dicatur, id quod solo verbo *imitabitur* perspicue exprimitur. Bentleius in comparationem vocavit Sat. I, 10, 44. Sat. II, 3, 24. Epod. 12, 4. Vergil. Aen. II, 426. Corn. Nep. Cim. 3, 1. Deinde ut sit *unus* idem quod *aliquis*, id quod locis etiam probari non nego, Horatius neque dicere potuit, *aliquem* ex fabris circa ludum Aemilium egregie exprimere ungues et capillos, quoniam certa ea laudatio ad incertum hominem, ad primum quemque fabrorum referri non poterit, neque suum ipsius morem ita relinquet, ut cum semper certam certorum hominum imaginem proponere soleat, nunc vagam dubiamque inferat descriptionem. Quod quidem bene senserunt ii qui *Imum* nomen proprium esse putarent apud Acronem, quanquam a vero aberrarunt. Recte Porphyrio et Comment. Cruquianus imum eum esse, qui tunc ad imam par-

Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam naso vivere pravo
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris qui scribitis aequam
Viribus et versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat;
In verbis etiam tenuis cautusque serendis

tem ludi tabernam habuerit, adfirmant. Sic certa enuntiatur et laudatio et vituperatio certi hominis, omnibus aequalibus noti. Deinde nihil difficultatis inest in coniunctis vocabulis *imus* et *circa*; nam quanquam *circa* et *circum* locum indeterminatum significant, *imus* vero certissimum in parte ludi extrema, quid fuit quod poetam impediret, quominus ex iis qui ibi tabernas haberent unum, qui *imum* eius regionis locum occupavisset, *circa ludum Aemilium imum* appellaret? Recte Krüger. Eckstein. Jordan (Hermes. 1875. IX. p. 416 sq.), Weissenfels. l. l. p. 145 non Doederl. aut Keller., qui veram et sinceram lectionem nunc in Epileg. p. 736 deseruit, quanquam auctoritatem falsae lectionis *unus* minorem esse declaravit, quam ante professus esset. Loci, quibus *unus* idem esse quod *unicus* = *unice* defendit, Sat. I, 10, 42. Epod. 12, 4 huc nihil valent, id quod satis facile intellegitur. Ceterum *imus* et *unus* saepius a librariis mutata sunt, veluti Sat. I, 4, 87 et infra v. 152. Horkelius scribendum esse coniecit *faber irritus*, ut Verg. Aen. V, 442; Peerlkampius: *fabri manus*. — *ponere*] Carm. IV, 8, 8. — *nigris oculis*] vide ad Carm. I, 32, 11.

V. 38. *Simplicitati et unitati ut recte consulatur, materies sumenda est, cui recte tractandae vires sufficiunt. Quod si factum erit, non deerit neque facundia neque lucidus ordo. Iam primum agitur de lucido ordine* (v. 43—45), *tum de facundia* (v. 46—72), *quae cernitur in eligendis recte verbis, priscis recipiendis, novis apte faciendis, tum in coniungendorum inter se verborum nova et eleganti ratione.* — *potenter*] pro suis viribus, ut sit *materia viribus aequa*. Supervacanea est Marklandi coniectura *pudenter* i. e. modeste ut v. 51. cf. Epist. I, 17, 44. II, 1, 259. Quintil. XII, 10, 72: „ut dicat utiliter et ad efficiendum, quod intendit, *potenter*.“ — *venus*] cf. v. 320. Quintil. VI, 3, 18: „Venustum esse quod cum gratia quadam et venere dicatur apparet.“ — *nunc debentia*] Cavendum esse praecipit, ne alia dicantur atque ea quae quovis loco necessaria sint, ne in scribendo scriptor animo indulgeat; suo quodque loco ponendum esse, ut intellegatur cur scriptor hoc posuerit illud spreverit. — *praesens*] cf. Carm. II, 16, 25. — *in verbis*] Cic. de Orat. III, 37: „Est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est, alius qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis, aut iis quae

Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget dabiturque licentia sumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
Vergilio Varioque? Ego cur, adquirere pauca

transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis quae novamus et facimus ipsi.“ Dionys. Halic. de Comp. 3: „Οὐκ ἐν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων ἡ πειθὼ τῆς ἑρμηνείας ἐστὶν ἀλλ' ἐν συζυγίᾳ.“ Secutus sum cum Meinekio, Linkero, Doederlinio, Krügero, Kellero, Muellero, Bentlei auctoritatem, qui antiquum versuum ordinem invertendum esse docuit et locum sic explicavit: „subtilis et cautus ac difficilis in verbis admittendis *hoc* (verbum) amet, hoc spernat: hoc ut probum recipiat, illud ut κακοῦ κόμματος repudiet atque abiciat, utcumque populari usu quasi civitati donetur. Sic et Epist. II, 2, 109 sqq.“ Antiquum ordinem servavit Eckstein.; Ritterus in commentario Bentleium errasse dixit, in textum autem eius ordinem recepit. — *tenuis*] de subtilitate iudicii in eligendis verbis. Quint. VIII, 3, 87: „et sunt quaedam velut e *tenui* diligentia circa proprietatem significationemque munditiae.“ — *callida iunctura*] figuris ac metaphoris scite inventis vel positis. — *indiciis*] „*Indicia* verba appellavit; philosophi enim dicunt *indicandarum* rerum causa inventas esse voces.“ Porphyr. — *abdita rerum*] notiones novas. — *cinctutis Cethegis*] cf. Epist. II, 2, 115 sqq. *Cinctuti* sunt cinctu induti: cinctus autem vestis fuit infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens. A priscis Romanis gestabatur cinctus loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta bracchia et ad exserendum habiliora. *Cethegi* gentili more et vetere consuetudine togati esse solebant sine tunicis; inde Lucan. II, 543: „*exsertique* manus vesana *Cethegi*“, ibid. VI, 794: „nudique Cethegi“; Sil. Ital. VIII, 587: „Ipse umero exsertus gentili more parentum difficili gaudebat equo.“ *Cinctutus* voc. praeter h. l. non videtur legi nisi apud Ovidium Fast. V, 101: „coleris cinctutis, Faune, Lupercis“ i. e. prope nudis et cinctu pudenda velatis. — *pudenter*] Quintil. I, 5, 71: „Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam periculo fingimus.“ cf. Epist. I, 17, 44. — *Graeco fonte*] Facienda verba sunt ad analogiam graecae linguae, sed ex ingenio et natura latinae, ut apud Horatium *centimanus*, *tauriformis*, *beluosus*, alia. Quintil. XII, 10, 33: „Tanto est sermo Graecus Latino iucundior, ut nostri poetae, quotiens dulce carmen esse voluerint, illorum id nominibus exornent.“ Doederlinius ea intellexit verba, quae a graeca stirpe in latinas terminationes detorquebantur, ut *malacissare* a graeco μαλακίζειν, *amphora* a graeco ἀμφορεύς; rectius, ut videtur. — *cadent*] Sic ex Cruquianis codd. omnes Bland., duo alii; *cadunt* in duobus, *cadant* in uno Cruq., quem secutus est Meinekius. — *Caecilio*] Epist. II, 1, 59. — *Vergilio Varioque*] Noli colligere ex hoc loco, vixisse etiam tunc Vergilium et Varium; sed hi eius aetatis egregii poetae contra priscos Caecilium et Plautum ponuntur; utrisque idem

Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit semperque licebit
Signatum praesente nota producere nomen.
Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisque palus diu aptaque remis

novandorum verborum ius vindicatur. — *invideor*] cf. Epist. I, 5, 21 *imperor*. — *Catonis*] M. Porcii Catonis, qui Censorius dicitur. cf. Cic. de Fin. III, 4: „Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni?" — *producere nomen*] Sic antiquissimi codices. Qui scripserunt *procudere* ut Lehrsius, nimio continuandae imaginis studio non viderunt idem bis dici; nam qui aliud est *signare*? Sed in *producere* quoque metaphora a nummis desumpta continuatur; est enim nummos recens factos „in notitiam hominum deducere", ut dicunt scholiastae, hanc lectionem tuentes. cf. Quintil. I, 6, 48: „Utendum plane sermone velut nummo, cui publica forma est." cf. Hor. Epist. II, 2, 119. — *pronos annos*] ad finem vergentes. Carm. III, 27, 18. Ceterum cf. Hom. Il. VI, 146. Mimnerm. Eleg. 2: „*Ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὥρη Ἔαρος, ὅτ' ἆψ αὐγὴ αὔξεται ἠελίου, Τοῖς ἴκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης Τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν Οὔτ' ἀγαθόν.*" — *prima*] quae prius germinarunt, ea prius decidunt. — *debemur*] cf. Carm. II, 3, 25. 14, 21 sqq. — *Neptunus*] A. u. c. 717 Octavianus Agrippae consilio lacum Lucrinum cum lacu Averno et mari coniunxit magnumque ibi fecit portum tutissimum ab impetu et hostium et maris. Sueton. Oct. 16: „portum Iulium apud Baias immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari effecit." Portus olim *Iulius* vocatus nunc harundinetum palustre est, *Mar morto*. — *Aquilonibus*] Verg. Aen. IV, 310. De casu cf. Epist. I, 8, 10. — *regis*] quale opus nemo nisi potentissimus, nisi rex, efficere potest. Sic nihil inest adulationis in Augustum, qui *regis* nomen aspernatus est. cfr. Carm. II, 14, 11. Sat. II, 2, 44. Nimis anxius fuit Meinekius, cum corrigere vellet *regium*; laudavit tamen Doederlin., cui persuasum fuit, *regis* (sing.) *opus* non posse non ad unum regem i. e. ad Augustum referri. Apud Auson. Mosell. 290 legitur quidem *regis opus magni*, sed num imitationem ibi habeamus Horatii, minus certum videtur quam visum est Kellero Epileg. p. 741. *Michaelis* cui Hirschfelder assentitur *regis opus* ideo dictum esse affirmat, quod Iulii Caesaris, qui primum tanti operis consilium cepit, statua *inter reges* collocata erat. — *palus diu*] In codd. *diu palus* ex antiquo errore, qui iam apud Servium ad Verg. Aen. II, 69 reperitur: „palus, licet *paludis* longa sit *lu*, brevis tamen nonnunquam invenitur, quia in *dis* exiit genetivus; ut Horatius *Sterilisque diu palus aptaque remis*." *Palus* autem alteram syllabam corripere non potest. Emendationem Gesneri et Doederlinii confirmat regula a Lachmanno ad Lucret. p. 196 observata: „communis poetarum tantum non omnium regula est, ne post vocabulum iambicum in vocalem desinens syllaba acuta ponatur, nisi cum

Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius; mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
Res gestae regumque ducumque et tristia bella
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,

hiatu. Ita Catullus 114, 6 „Saltum laudemus, dum *domo ipsa* egeat." Ac de hiatu cf. Epod. 5, 100. Sat. I, 9, 38. II, 2, 28. Alii coniecturis locum tentarunt, *palus prius* (Bentl. Eckstein.), *palus dudum*, *palus pulsataque*. Krüger. praetulit cum Peerlkampio *diu palus*, Müller. dubitavit, num scribendum sit cum Bentleio *palus prius* an quod ipsi in mentem venerit *sterilisve palus agitataque remis*, Keller. incertus est, cui opinioni vel lectioni faveat. Withof.: *sterilisve diu Pomptina racemis.* Explicant scholiastae locum de exsiccatis ab Augusto Pomptinis paludibus; sed a nemine docemur Augustum perfecisse quod Iulius Caesar ante erat meditatus. Sueton. Caes. 44: „Iulius Caesar siccare Pomptinas paludes meditabatur." Neque magis sumus certi de correcto ab Augusto Tiberis cursu: quae res a poeta significata est v. 67. — *amnis*] Nescimus quid poeta significet; fortasse illud quod legitur apud Sueton. Octav. c. 30: „Ad coercendas inundationes alveum Tiberis laxavit ac repurgavit, completum olim ruderibus et aedificiorum prolapsionibus coartatum." — *sermonum*] loquendi consuetudinis. Quintil. I, 6, 43: „Et sane quid est aliud *vetus sermo* quam vetus loquendi consuetudo?" — *usus*] cf. Epist. II, 2, 119.

V. 73. *A singulis vocabulis Horatius transit ad ipsam orationem: quare praecipit in quoque carminum genere rectos numeros rectumque dicendi genus observandum esse ac tenendum* (v. 86 sqq.), *ita ut congruant ea cum ipsa re et cum sensibus et natura eorum hominum qui describantur. Exempla eius rei sumuntur ex tragoedia et comoedia, quarum versus iambici non debent eiusdem esse aut gravitatis aut levitatis, cum ad rationem cupiditatum ac morum personarum etiam sermo aut cadere debeat aut tolli; etenim lingua interpres est animi motuum ipsorum qui loquuntur hominum* (v. 111). *Praeterea sermo accommodandus est ad condicionem, aetatem, patriam hominum. His igitur diligenter consulendum est, sive persona describitur ab aliis iam facta et tradita, ut Achilles, Medea, aliae personae* (v. 124) *sive novae inveniuntur a scribentibus ipsis. Novas autem fingere periculosum est, traditas describere facilius et gratius, in qua tamen re cavendum est ne scriptio omnino coerceatur imitatione; sed in traditis etiam personis necessaria est describendi novitas ac proprietas* (v. 73—135). — *impariter*] Hoc adverbium non videtur legi nisi hoc uno loco. Significantur hexameter versus et pentameter. — *querimonia*] lugubris elegia de amicis vel civibus egregiis morte ereptis. „Primum metro elegiaco res tristes et lugubres, post etiam laetae et prosperae coeperunt describi." Comm. Cruq. „Lugendi formula est *ἒ ἒ λέγε*· ex eaque et origo carminis elegiaci et appellatio explicari potest. Vix enim dubitandum videtur, quin antiquissimi illius lugubris car-

Post etiam inclusa est voti sententia compos;
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo;
Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus et populares
Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
Et pugilem victorem et equum certamine primum
Et iuvenum curas et libera vina referre.
Descriptas servare vices operumque colores
Cur ego si nequeo ignoroque poeta salutor?
Cur nescire pudens prave quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult;
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari cena Thyestae.

minis ea ratio fuerit, ut pentametrorum posterior pars haec esset: *ἒ ἒ λέγ' ἒ ἒ λέγε.* Illi igitur versus recte dicti sunt *ἔλεγοι.*" Hermann. — *voti*] Significatur elegia *ἐρωτικὴ* a Mimnermo culta; cf. Epist. I, 6, 65. II, 2, 101. — *exiguos elegos*] tenues et humiles, si comparantur cum epici carminis gravitate. Orion p. 58: „*Εὑρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχίλοχον, οἱ δὲ Μίμνερμον, οἱ δὲ Καλλῖνον παλαιότερον· οὕτω Δίδυμος* (Horatii aequalis) *ἐν τῷ περὶ ποιητῶν.*" Terent. Maur. 1721: „Pentametrum dubitant qui primus finxerit auctor: Quidam non dubitant dicere Callinoum." Omnium quae ad nos pervenerunt antiquissima elegia est Callini (730 vel 635 a. Chr.). — *Archilochum*] Epod. 6, 13. Epist. I, 19, 25. — *socci*] Epist. II, 1, 174. Ut cothurnus tragoediam ita soccus comoediam indicat. — *alternis*] Aristot. Poet. 4: „*Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν· σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις.*" Cic. Orat. 57, 191: „pes iambicus orationi simillimus; qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis." — *strepitus*] clamores „populi, id est, clarius resonantem in scaena quam tumultus popularis resonet: tales strepitus excitat iste pes." Comm. Cruq. Quintil. IX, 4, 136: „Aspera iambis maxime concitantur, non solum quod sunt e duabus modo syllabis eoque frequentiorem quasi pulsum habent, quae res lenitati contraria est, sed etiam quod omnibus pedibus insurgunt, et a brevibus in longas nituntur et crescunt." — *rebus agendis*] Aristot. Poet. 24, 10: „*τὸ ἰαμβικὸν καὶ τετράμετρον κινητικά, τὸ μὲν ὀρχηστικόν, τὸ δὲ πρακτικόν.*" — *divos puerosque*] Indicantur varia lyricae poesis genera. cf. Carm. IV, 2, 10 sqq. — *libera vina*] Sat. I, 4, 89. II, 8, 37. — *descriptas*] certis legibus divisas, ut suum cuique generi metrum constitutum sit. Cic. Cat. mai. 2, 5. ubi cf. Sommerbrodt. Sic etiam Peerlkamp. Keller. Müller. Doederlin.; *discriptas* Eckstein. cum Buechelero (Mus. Rhen. XIII. p. 598). — *colores*] cf. v. 236. — *privatis*] sermone ex cottidiana ac vulgari

Singula quaeque locum teneant sortita decentem.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque
Proicit ampullas et sesquipedalia verba
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto
Et quocumque volent animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent
Humani vultus; si vis me flere, dolendum est

vita sumpto. — *Thyestae*] vide ad Carm. I, 6, 8. — *narrari*] cf. v. 179. 182. — *decentem*] Sic ex Blandin. antiquissimo, altero Cruquii, uno Bentlei, aliis; plurimi tamen codd. *decenter*. Illud praetulit Bentleius cum eoque editores recentissimi praeter Orellium, Peerlkampium, Ecksteinium, Kruegerum, Kellerum. Doederlinius explicavit: „singula quaeque eum locum teneant quem tenent, quoniam sortita sunt eum, qui quaeque decet.“ — *Chremes*] persona Terentiana ex Heautontim. V, 4, ubi Chremes castigat prodigum filium Clitiphonem. — *Telephus et Peleus*] tragicae personae. Telephus Herculis filius fuit ex Auge, Alei filia, Mysiae regis. „Hi ambo reges fuerunt, qui amissis regnis ad tantam inopiam devenerunt, ut exsules facti mendicando sibi undecumque victum conquirerent, omissis verbis grandibus et regiis.“ Comm. Cruq. — *proicit*] respuit, non utitur. cf. Sat. II, 7, 53. Ceterum Peerlkampius: „verum, inquit, igitur censeo: *Telephus et Peleus, cum pauper et exsul, uterque Proicit ampullas et sesquipedalia verba*. Atque melius distingues ita, ut *uterque proicit* coniungantur, quam *pauper et exsul uterque*. Praeterquam enim quod *uterque proicit* rectius sese habet, quam *Telephus et Peleus proicit*, adiectiva probe discernenda videntur, et *pauper* referendum est ad Telephum, exsul ad Pelea. Telephus in fragmentis fabulae Euripideae saepe *pauper* appellatur, nunquam *exsul*.“ Vahlenus (Herm. XII. p. 189) interpungendum esse docuit: „. . . pedestri, Telephus et Peleus cum paup. et exs. . . . verba, si . . . querela.“ Porphyrio: „exigit saepe et tragoedia, ut pedestribus scribatur verbis, ut cum Peleus vel Telephus regio habitu mutato loquantur.“ — *ampullas*] cf. Epist. I, 3, 14; de oratione nimis ornata. Graece *ληκυθίζειν*. — *sesquipedalia*] Crates ap. Meinek. fr. Com. II, 1. p. 241: „*Ἔπη τριπήχη Θετταλικῶς τετμημένα*.“ — *curat tetigisse*] Horkelius l. l. p. 139: „Observasse mihi videor, Horatium perfecti temporis infinitivos cum iis potissimum verbis coniungere, quorum ea vis est, ut tota ad *futurum* tempus spectent. Ex eo genere haec sunt: Sat. II, 3, 187. I, 2, 28. Epist. I, 17, 5. A. P. 168. 347. 435. 455.“ — *dulcia sunto*] Accedit interpretatio huius vocabuli insequenti versu; nam *dulcis* voc. cognatum videtur cum graeco *θέλγειν*. Et praeceptum coniungendum est cum iis, quae proxime praecedunt; non est generale praeceptum. — *arrident*] Aristot. Rhetor. III, 7: „*συνομοιοπαθεῖ ἀεὶ ὁ ἀκούων τῷ παθητικῶς λέγοντι*.“ *adflent*] Sic Peerlkamp., Müller., Eckstein., cum Bentleio; alii, ut Krüger. Ritter. Doederlin. cum codd. *adsunt*, de quo verbo cf. infr. 204. Epist. I, 17, 57. Weissenfels l. l. p. 152: „Ut ridentibus adrident,

Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,
Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram
Aut ad humum maerore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum divusne loquatur an heros,
Maturusne senex an adhuc florente iuventa
Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

ita flentibus ad-sunt klingt fast, wie der Vers der Schildbürger: „Ich heisse Meister Hildebrand und stelle meinen Spiess an die — Mauer.“ M. Haupt pflegte in hell lodernden Zorn zu gerathen, wenn er dieses adsunt gedachte.“ — *severum seria*] Severi dicuntur fere semper homines, seriae res. De re cf. Cic. de Orat. III, 57, 216: „Omnis motus animi suum quendam a natura habet vultum et sonum et gestum; corpusque totum hominis et eius omnis vultus omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsae.“ — *ad habitum*] *ad* h. l. idem quod *secundum*, ut apud Cic. de Orat. III, 45: „Verba *ad* nostrum arbitrium *formamus*.“ Quintil. VII, 3, 14: „*ad* morem dialecticorum *formata* conclusio.“ *Prius* positum est contra *post* v. 111.

V. 113. *equites peditesque*] universus populus; equites autem contra indoctam plebeculam (Epist. II, 1, 187), quam *pedites* voc. monstrant, collocantur. — *divusne*] Sic antiquissimi codices et Comm. Cruq., alii Davus, propter quem postea *heros* mutatus est in *erum*. Et recte quidem iam Iason de Nores: „Gradatim Horatius personarum divisionem in fabulis introducendarum enumerat, quae ex substantia aut divinae sunt aut humanae. Humanae rursus differunt aut aetate, ut senex a iuvene, aut fortuna, ut a Colcho Assyrius, aut patria ut a Thebano Argivus.“ Deinde *Davus* comicus alienus est inter reliquas tragicas personas, neque facilior lectio facile transisset in difficiliorem. Et differt etiam in Graecis deorum sermo a sermone heroum; de qua re Orellius: „Quippe illi, inquit, prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate atque aeterna beatitudine perfruantur, dum vel aestuant vel mortalium aegrimoniis malisque conflictantur heroes.“ — *matrona potens*] ponitur contra nutricem matrona, quae domesticum quasi imperium tenet. Nec intellegendae sunt reginae, ut Iocasta, Phaedra, aliae. — *Thebis*] Contra barbaros ponuntur Graeci, ut Eteocles, Creon, alii Thebani et qui eo-

Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.
Scriptor honoratum si forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scaenae committis et audes
Personam formare novam, servetur ad imum
Qualis ab incepto processerit et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere; tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus

rum hostes fuerunt Argivi. — *famam sequere*] *μῦθον* ab antiquis traditum neque mutabilem. — *reponis*] cf. v. 190. — *honoratum*] Sic codd. et Schol.; quae lectio si sana est, cum Rittero videbis optime Achillem Iovis consilio et auxilio in pristinum honorem restitutum, *τὸν τιμηθέντα Ἀχιλλέα*, non *fama* honoratum, qua laude magis supervacaneam in Achille vix invenias. Blanda tamen est Bentleii *Homereum*, in quo nihil est tautologiae, quae offendit Kellerum; propius tamen abest a codicibus Buecheleri coni. *Homeriacum*, quam Muellerus recepit. Cf. Hom. Il. I, 510. II, 3. IX, 636. Bentleium secuti sunt Haupt. Meinek. Linker. Lehrs. Weissenfels. l. l. p. 155. Peerlkamp. excogitavit *cothornatum* i. e. tragicum. Apud Ecksteinium *honoratum*. Dicit Horatius, Achillem si forte iterum in carmine etiam tragico reponatur, describendum esse ita, ut reperiatur apud Homerum, impiger etc. Cfr. Hom. Il. I, 165. IX, 625. XX, 467. I, 287. — *Ino*] uxor Athamantis et mater Learchi et Melicertae. Athamas ira deorum in furorem actus uxori alterum filium eripuit discerpsitque: tum Ino cum altero in mare se praecipitavit. Ovid. Met. IV, 416 sqq. — *Ixion*] Schol. in Apollon. III, 62: „*Ἰξίων γαμήσας Δίαν τὴν Ἠϊονέως θυγατέρα πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἕδνα. Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα Ἠϊονέως βέρεθρον ποιήσας καὶ πυρακτώσας σκεπάζει αὐτὸ λεπτοῖς ξύλοις καὶ κόνει λεπτῇ· ἐμπεσὼν δὲ ὁ Ἠϊονεὺς ἀπόλλυται· λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεσε διὰ τοῦτο.*“ — *Io*] Ovid. Met. I, 588 sqq. — *tristis*] furiis agitatus. Vergil. Aen. III, 331. — *proprie communia*] Recte Lambinus: „communia h. l. appellat Horatius argumenta fabularum, a nullo adhuc tractata, et ita, quae cuivis exposita sunt et in medio quodammodo posita, quasi vacua et a nemine occupata. Talia igitur argumenta difficile est ita tractare, ut proprie tua iure dici possint.“ Sic etiam Doederlin. — *tuque*] Doederlin. censet, Pisonem adulescentem, cui in animo fuerit, Iliadis partem tragico carmine tractare, adpellari; consentit Weissenfels p. 157. — *deducis*] Male alii *diducis*. Vide ad Sat. II, 1, 4. — *publica materies*] Cave hanc cum Doederlinio confundas cum *communibus* v. 128; immo

Interpres, nec desilies imitator in artum,
Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
„Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.“
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
„Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae

vero publica est materies iam saepius tractata et ita quasi publici iuris facta. In qua re curandum est poetae, ne nimis premat vestigia suorum exemplorum. Discrimen intercedere inter *publica* et *communia* iam Lambinus docuit; publicis opponuntur privata, communibus propria. — *in artum*] Contrarium patulo orbi. Qui vincula ita sibi iniecit, ut superiorem anxie imitetur, is neque audet (*pudor vetet*) quicquam mutare, cum suis viribus nihil ipse confidat, neque potest (*operis lex*) quicquam mutare, cum maiorem partem alieni operis susceperit, quam ut reliquam possit libere relinquere.

V. 136. *Horatius postquam de externa carminum forma disputavit, leniter declinat ad ipsam rei tractationem ac primum loquitur de exordio recte praeponendo; in qua re hoc videndum esse docet, ne maiora promittantur quam quae deinde praebeantur* (v. 143), *deinde ut qui legant in medias statim res rapiantur. Exemplum proponitur Homeri; unde vides non scaenicam solum poesim spectari sed totam. Documenta autem plurima ex illa parte ideo potissimum sumuntur, vel quia Piso huic erat deditus, vel quia haec una pars reliquis magis exculta maiorique honore digna habita est, ut quae inde sumpta essent documenta et exempla efficacissima viderentur ac proxime ad omnium civium intellegentiam accedentia. Atque ibi latere videtur causa cur postea* v. 153 *ad scaenicam poesim uberius inlustrandam poeta transierit.* vv. 136—152. — *scriptor cyclicus*] Poetarum cyclicorum nomine complectebantur Alexandrini eos poetas, qui aliquot saeculis post Homerica carmina aut ea epicis carminibus descripserant quae Iliadem praecedunt, aut sua carmina ibi inceperant ubi finem habent Homerica. Ex quibus omnibus grammatici *κύκλον* confecerant, cui Homerica quoque carmina recto ordine et loco addiderant. Intellegenda igitur sunt carmina ut Arctini *Αἰθιοπίς*, qua Troicum bellum describebatur usque ad certamen de Achillis armis, Stasini *Κύπρια*, quae complectebantur quaecumque acta erant a rapta Helena usque ad iram Achillis, *Ἰλιὰς μικρά*, quam Lesches scripsisse dicitur, qua pugna continuabatur usque ad equum ligneum in Troiam urbem receptum, alia. Ceterum Bentl., Haupt., Meinek., Linker., Mueller. scripserunt *cyclius*, quos non sum secutus; nam chori erant *cyclii*, scriptores *cyclici*. cf. Welcker. de cycl. ep. 117. — *Fortunam Priami*] Incertum est cuius carminis initium significetur. — *parturiunt*] Ex graeco proverbio: „*Ὤδινεν ὄρος· εἶτα μῦν ἀπέτεκεν.*“ In plurima parte codd. *parturient*; bene autem monuit Bentleius, omnia verba, quae in *urio* desinant, etiam in primo tempore futuri vim habere. Futurum praetulerunt Krüger., Keller., Eckstein., Doederl., Mewes., Weissenfels. non Müller. aut Ritter., qui bene animadvertit *parturient* proximo *nascetur* prave accommodatum esse; nec video, cur futurum Kellero videatur ipsa sententia desiderari. Contrarium verius est. — *tempora Troiae*] Bentl. ex duobus codd. recepit *moenia*

Qui mores hominum multorum vidit et urbes."
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdim;
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo:
Semper ad eventum festinat et in medias res
Non secus ac notas auditorem rapit, et quae
Desperat tractata nitescere posse relinquit,
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu quid ego et populus mecum desideret audi,

Troiae, quem secuti sunt Haupt., Meinek., Linker., Ritter., Lehrs.; non Doederl. Krüger. Müller. Keller. Eckstein. Weissenfels. cf. Carm. I, 28, 11. Ovid. Met. XI, 757 sq. VIII, 365 sq. — *qui mores*] Epist. I, 2, 19. — *ex fulgore*] „Fulgor est lumen subitum et oculos praestringens, mox tamen in fumum ingratum desinens, contra lux oculis grata." Orellius. — *Antiphaten*] Hom. Od. X, 100 sqq.; de Scylla et Charybdi Od. XII, 85 sqq., de Cyclope Od. IX, 187 sqq. — *Meleagri*] Dicunt scholiastae Antimachum notari, Platonis aequalem, Thebaidis poetam; et suspicantur viri docti, Antimachum finem totius actionis, i. e. reditum Diomedis in Aetoliam post Epigonorum victoriam cepisse ab interitu Meleagri. Fuit autem Meleager Oenei Calydoniae regis filius ex Althaea coniuge. Filio recens nato Althaea Parcas igni assidentes videre sibi visa est manuque stipitem tenentes aequalemque puero cum stipite vitam assignantes: quo facto mater exstinctum stipitem diligenter asservavit, postea autem, cum Meleager avunculos suos occidisset, in furorem versa fatalem stipitem in ignem coniecit. Tum Meleager exustis intus intestinis consumptus est. — *gemino ovo*] „Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cycni, ex quo nati sunt Pollux et Helena, alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytemestra." Comm. Cruq. — *in medias res*] Schol. Ven. ad Iliad. I, 8: „*Λέγουσι δὲ καὶ ἀρετὴν ποιητικὴν εἶναι τὸ τῶν τελευταίων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀνέκαθεν διηγεῖσθαι.*" — *mentitur*] Aristot. Poet. 24: „*Δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ.*" — *ita mentitur, sic*] „Hic *ita* et *sic* idem significant referunturque ad antecedentia, non ad *ne* quod sequitur." Hand. Tursell. III. p. 468. Rectius tamen utramque particulam *ita* et *sic* cum *ne* coniungas, ut apud Terent. Heaut. IV, 5, 35: „*ita* tu istaec tua misceto, *ne* me admisceas." — *ne medium*] vide ad Epist. I, 1, 47.

V. 152. *In scaenica poesi primum agit de recte describendis ac tenendis moribus diversarum aetatum, ne veritas poetica laedatur. Diversus utique hic locus est a. v.* 115 *sqq.; ibi de sermonis natura, hic de actionibus agitur deque diligenter describendo toto homine.* vv. 153—178. — *tu*] omnes alloquitur, quicumque poemata facere cupiunt. — *si plausoris*] Bentleius: „nunquam quisquam a me impetrabit, ut hanc inhonestam scabiem Horatio imputem: *Plausoris*, qui sedeat usque ad *plaudite*;" reponendum igitur censuit *fautoris*. Acutius Peerlkamp., cui

Si plausoris eges aulaea manentis et usque
Sessuri, donec cantor „Vos plaudite“ dicat.
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere et iram
Colligit ac ponit temere et mutatur in horas.
Imberbus iuvenis tandem custode remoto
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet quod mox mutare laboret.

neque plausor neque fautor sententiae loci convenire videbatur, locum sic mutavit: „*Spectatoris* eges, aulaea manentis et usque Sessuri, donec cantor, vos plaudite, dicat? Tu quid ego et populus mecum desideret, audi.“ Postea etiam Meinekius suspicatus est scribendum esse *spectatoris*, sed nec transposito versu 153 nec interrogandi signo posito; omissam potius putavit particulam *si* sollemni Horatio orationis forma. Melius Ritter. Doederlin. Eckstein. non exploso plausore, ita distinxerunt, ut vv. 154. 155 protasim haberent praecedentis versus *tu quid ego* etc. — *eges*] cf. Sat. I, 1, 59. Epist. I, 10, 11. — *aulaea*] vide ad Epist. II. 1, 189. — *cantor*] histrio, nam ad cantum tibiarum pronuntiabat. Sueton. Calig. 54: „Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quominus et tragoedo pronuntianti concineret.“ Quae postremo loquebatur persona, populo acclamare solebat *plaudite*. — *mobilibus naturis*] Recte Orellius: „Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et notandae et decore imitandae sunt poetae.“ Cic. ad Fam. III, 8, 8: „etsi de tua prolixa beneficaque *natura* limavit aliquid posterior annus.“ Supervacanea est Bentlei coniectura *maturis*, tribus quidem codicibus sustentata; etenim quam quaesivit ille *ἀντίθεσιν mobilium* i. e. iuniorum et *maturorum* i. e. seniorum annorum, ea ab hoc loco qui generalem praemittit sententiam alienissima est. Bentleium secuti sunt Peerlkamp. Haupt., Meinek., Linker., Doederlin., Mueller., Lehrs., Weissenfels.; non Ritter. neque Krueger. aut Keller. aut Eckstein. — *in horas*] vide ad Sat. II, 7, 10. — *imberbus*] De hac forma vide ad Epist. II, 1, 85. Keller. Epileg. p. 750 *imberbis* proferendum esse censet; *imberbus* Doederlin. Krüger. Müller. Eckstein. Weissenfels. De re compara Iuvenal. XIV, 107 sqq.: „Sponte tamen iuvenes imitantur cetera, solam Inviti quoque avaritiam exercere iubentur. Fallit enim vitium specie virtutis et umbra cet.“ — *campi*] Martii, ubi corpora exercebant iuvenes. — *sublimis*] *μεγαλόψυχος*, *hochfahrend*. — *pernix*] Arist. Rhet. II, 12 de adulescentibus:

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur iuveni partes pueroque viriles;
Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
Digna geri promes in scaenam multaque tolles

„*Σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.* — *commisisse*] *ἀορίστως.* cf. Epist. I, 17, 5; supra v. 98. — *gelide*] Aristot. l. l.: „*Κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν (οἱ πρεσβύτεροι), οἱ δὲ νέοι θερμοὶ ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος καταψυξίς τις ἐστίν.*“ — *spe longus*] tardus et difficilis ad sperandum. Aristot. l. l.: „*οἱ πρεσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν.*“ — *avidus futuri*] Aristot. l. l.: „*Καὶ φιλόζωοι καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τοῦ ἀπόντος εἶναι ἐπιθυμίαν· καὶ οὗ δὲ ἐνδεεῖς, τούτου μάλιστα ἐπιθυμοῦσι.*“ Sophocl. fr. 64. Dind.: „*τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶς ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.*“ Bentlei coniectura, a Peerlkampio et Lehrsio recepta, *pavidus* facile caremus. — *laudator temp. acti*] cf. Aristot. l. l.: „*διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες, ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται.*“ — *anni venientes*] „Anni *venire* dicuntur ad quadragesimum sextum usque annum, inde *abire* iam accedente senectute.“ Comm. Cruq. cf. Epist. II, 2, 55. — *seniles*] De homoeoteleuto *seniles, viriles* compara Eustath. ad Hom. Il. XXII, 383: „*ἔχει δὲ κάλλος καὶ τὰ ἐν τέλει στίχων δύο πάρισα, τὸ τοῦδε πεσόντος καὶ Ἕκτορος οὐκέτ' ἐόντος.*“ — *morabimur*] Boni codices et Comm. Cruq. male *morabitur.* „Ordo est: semper in adiunctis et aptis aevo morabitur, ita ut puero adiuncta sit levitas, adulescenti fervor, seni maturitas.“ Comm. Cruq. De part. *que* vide ad Sat. II, 3, 130.

V. 179. *Verum*, inquit, *non sufficit mores et aetates recte descripsisse; accedat oportet recta scientia earum rerum, quas fabulae in scaena actio postulat, ne quid coram populo agatur quod rectius amovetur ab oculis hominum* (v. 188), *ne iusto maior minorve sit fabula* (v. 190), *ne res ipsae male inter se implicentur et explicentur neve personae addantur vel supervacaneae vel etiam spectatorum animos dividentes* (v. 192), *ne chorus prave adhibeatur* (v. 201), *denique ne quid male de re musica sentiatur.* vv. 179—219. — *segnius*] cf. Herod. I, 8: „*ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν.*“ Senec. Epist. 6, 4: „homines amplius oculis quam auribus credunt.“ — *intus digna geri*] Intelleguntur omnia foeda et atrocia, quae horrore adficiunt spectatores, et omnia incredibilia, quae

Ex oculis, quae mox narret facundia praesens:
Ne pueros coram populo Medea trucidet
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus
Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor neu sit quinto productior actu
Fabula, quae posci vult et spectata reponi;
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amice,
Et regat iratos et amet peccare timentes;

cum oculis conspiciuntur risum movent, veluti transformationes hominum in bestias aliasque naturas. Utriusque rei exempla adduntur. — *facundia praesens*] i. e. facundia hominis, qui testis fuerat eorum, quae intus acta sunt. — *Medea*] cf. v. 123. — *Atreus*] cf. v. 91. — *Procne*] Ovid. Met. VI. 425 sqq. — *Cadmus*] Ovid. Met. IV, 562. — *quinto actu*] „In quinos actus post grammaticos Alexandrinos Romani dividebant fabulas; contra veteres Graeci in *πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία)* et *ἔξοδον*, ita ut reapse divisio ad idem rediret.“ Orellius. — *reponi*] ut supra 120. — *nec deus*] Plat. Cratyl. p. 425. E.: „*Ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοὶ ἐπειδάν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεὸν αἴροντες.*“ Cic. Nat. D. I, 20: „ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.“ Inde proverbium illud: *deus ex machina.* — *quarta persona*] „Quarta persona cum inducitur, debent aut omnino non loqui vel admodum pauca: inducitur enim aut ut adnuat aut ut aliquid ei imperetur.“ Comm. Cruq. Pollux 2, 110: „*Εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτής τι παρεφθέγξατο, τοῦτο παραχορήγημα ἐκαλεῖτο.*“ — *chorus*] Lambinus: „chorus tutetur et agat partes actoris, i. e. chorus habeatur unius actoris loco, unius munere fungatur et officium virile obeat i. e. unius personae locum obtineat.“ Aristot. Poet. 18: „*Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου.*“ De choro in tragoediis Romanis Orellius: „vix tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contenderunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis, partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis.“ cf. Grysar. in commentat. „Ueber das *Canticum und den Chor in der Röm. Tragödie.*“ (Wien 1855); idem docuit O. Jahn in Hermes 1867 II. p. 227 sq.; etiam Teuffel. Röm. Literaturgesch. edit. 3. p. 20 sq. Sed incertum est, utrum haec omnia, quae de choro praedicantur, ad Romana cantica et Romanum chorum possint referri, an cum Krügero et Weissenfelsio de Graeco choro dicta videantur. Versus 208 sqq. tamen urbem Romam Romanosque eius temporis mores aperte demonstrant. — *defendat*] ut Sat. I, 10, 12. — *consilietur*] consilium det; aliter Carm. III, 3, 17. — *peccare timentes*] Sic omnes prope codices,

Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
Iustitiam legesque et apertis otia portis;
Ille tegat commissa deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc orichalco vincta tubaeque
Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco
Aspirare et adesse choris erat utilis atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis utpote parvus
Et frugi castusque verecundusque coibat.
Postquam coepit agros extendere victor et urbes

Acro, Comm. Cruq., qui interpretantur *innocentes*; et recte, nam qui *timent peccare,* nolunt peccare amore virtutis, ii boni sunt et innocentes. Quare non est cur cum Bentleio, Hauptio, Meinekio, Linkero, Muellero, Lehrsio, Krügero, Ecksteinio ex vestigiis trium codicum scribamus *pacare tumentes,* quod idem prope est quod *iratos regere.* Ne Peerlkampio quidem persuasit Bentleius, et Doederlin. ex cod. Buslid. recepit *amet pacare timentes,* quem secutus est Keller. Illud tamen, quod inesse vult Doederlin. in vv. *pacare timentes* (consolari eos, qui in timore sunt, de miseriis, quibus premuntur), vereor ne non sit in v. pacandi. Deinde qui cum Bentleio affirmant *amet peccare timentes* nihil aliud esse nisi quod praecedat *bonis faveat,* nae illi sentire non videntur *pacare timentes* idem prope esse quod *consilietur amice.* Omnino etiam nunc eadem mihi de h. l. sententia est, quam in Horatianorum partic. II, p. 26 sq. iam a. 1845 exposui. — *apertis portis*] Carm. III, 5, 23. — *tibia*] „Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. Modo vero et ornata est et tam multa habet foramina, ut sonet quemadmodum tuba. Ostendit luxuriam recenter et ambitionem natam esse, antiquitatem vero severam fuisse; nam prius tibia non erat ambitiosa nec multis distincta foraminibus. Varro ait ad Marcellum de lingua latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna foramina antiquae tibiae habuerunt. Alii dicunt non plus quam tria." Acro. Plutarch. de music. 30: „*ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἁπλουστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβέβηκε μουσικήν.*" Weissenfels l. l. p. 103: „Ihr (der Flöte) Ton hat sich verstärkt. Metallglieder verleihen ihm Kraft und durchdringende Schärfe, ihrer Oeffnungen sind mehrere geworden. Und nicht bloss ihr Ton, auch die Musik, die sie auszuführen hat, ist eine andere geworden. Früher von untergeordneter Bedeutung als bloss begleitendes Instrument, hat sie später an Selbständigkeit im Tact und in der Melodie gewonnen. Aber diese Selbstständigkeit ist in den Augen des Horaz eine willkürliche Emancipation und überschreitet die bescheidene Grenze des Geschmackvollen. Wäre das Publicum nicht so gemischt gewesen und hätte es einen reineren Kunstsinn besessen, so würde es gegen ein so ungebürliches Hervortreten eines untergeordneten Elementes protestirt haben." — *vincta*] Sic optimi codd., in iisque Blandinius antiquissimus aliique Cruquii; quattuor tamen Cruquii habent *iuncta,* quos secuti sunt Bentleius et Meinekius. — *spissa sedilia*] cf. Epist. I, 19, 41. infra 381. — *numerabilis*]

Latior amplecti murus vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem;
Sic etiam fidibus voces crevere severis
Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,

„Apud neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Post Horatium Ovidius Met. V, 588.“ Orellius. — *urbes*] Sic prope omnes, ut videtur, MSS.; unus Pottierii habet *urbem*, quod olim receperam. „Horatius in tota hac disputatione magis cogitat Graecos quam Romanos.“ Peerlkamp. Vide supra ad v. 193. — *vino diurno*] conviviis tempestivis. — *placari*] vide ad Carm. I, 36. 2. — *indoctus quid enim*] „Hos versus neque eiciendos (cum Paldamo) neque transponendos (post v. 224 cum Engelio) esse facile perspicitur, dummodo ad ea quorum causam indicant referantur. Sunt igitur cum decem qui praecedunt versibus coniungendi; ostendunt enim cur musica scaenica non prius a prisca illa simplicitate desciverit quam quo tempore populus, quippe magnis victoriis potens, mollis et luxuriosus factus, dies noctesque conviviis et compotationibus benigne se tractare coepisset.“ Hilgers de Q. H. F. epist. ad Pis. p. 39. — *liber laborum*] cf. Carm. III, 17, 16. Sat. II, 2, 119. Epist. II, 1, 140. De genetivo compara Lucan. VI, 300. „libera legum Roma.“ Sil. Ital. V, 212: „erepto metuendi libera (iuventus) coelo.“ — *turpis honesto*] infimae sortis homines cum nobilioribus. cfr. Carm. II, 4, 17. 20. Sat. I, 6, 69. Epist. II, 1, 149. — *pulpita*] cf. Epist. II, 1, 174. infr. 279: est scaena, *λογεῖον*. „In scaenam translatus tibicen novo more aspiravit monodiis et canticis histrionum, quae Euripides et poetae tragici Euripidem imitantes induxerant. Nam tibia monodiis adesse suevit, cithara rarius adhibita est.“ Ritter. — *vestem*] syrma tragicum, quo tragoedi heroum deorumque personas agentes uti solebant. Iuvenal. VIII, 229: „longum tu pone Thyestae syrma vel Antigones aut personam Melanippes.“ *Traxit* = *σύρειν*, unde *σύρμα*. — *fidibus*] „*Sic*, eadem necessitate, *fidibus* prius *servis* et habentibus gravem sonum *crevere voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae voces gravibus consonarent.“ Schol. cod. Monac. De voc. *severis* cf. Carm. II, 1, 9. — *eloquium*] „Pari modo fidicen quoque prisca severitate relicta severos lyrae sonos auxit atque poeta, ut liberiores musicae numeros sequeretur, chori orationem, quae antea simplex et modesta fuit, tantopere immutavit, ut iam praecipiti, inflato et obscuro dicendi genere usus sapientes et fatidicas proferret sententias, quae ab obscuris Apollinis Delphici oraculis non multum differebant.“ Hilgers l. l. — *divina*] cf. Carm. III, 27, 10.

V. 220. *Cum Romani poetae nihil intentatum relinquerent* (cf. v. 285), *probabile est non defuisse tunc qui satyricum quoque drama Romam trans-*

Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
Inlecebris erat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas,
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Ut festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax

ferre conarentur, quanquam Orellii opinio paullo audacior videtur „hoc ipsum genus fuisse, in quo elaborare sibi proposuerit maior Pisonum, cum se fore sperans, qui patrias litteras ditaret novaque gloria adficeret.“ Notandum est quod apud Porphyrionem (non Acronem) legitur: „Satyrica coeperunt scribere ut Pomponius Atalantem vel Sisyphon vel Ariadnen.“ In satyrico autem dramate id maxime curandum esse docet, ut rectum illud ordinem et locum obtineat inter tragoediam et comoediam, h. e. cavendum, ne oratio rerumque descriptio ad altiorem tragoediam ascendat aut ad demissiorem comoediam deprimatur. Praeterea artificis esse in hoc quoque genere notissimas res singulari eximiaque ratione tractare. vv. 220—250. — *ob hircum*] graece τράγος, unde τραγῳδία. — *nudavit*] nudos i. e. pelle tantum hircina indutos induxit in scaenam, i. e. invenit. — *incolumi gravitate*] deorum et heroum, qui una cum Satyris inducebantur. — *spectator*] „qui spectator veniebat post sacrificia, iam pransus, iam potatus.“ Acro. — *dicaces*] Quintil. VI, 3, 21: „Dicacitas sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est: proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.“ — *seria ludo*] tragoediae immiscere satyricum genus i. e. μύθους tragicis adfines. — *nuper*] „pro notione h. v. interpretandum est: idem di atque heroes, qui in tragoediis saepe conspecti, notissimi nobis sunt.“ Orellius. — *leves versus*] quales comoediam decent; tragoedia h. l. significat personas tragicas in satyrico dramate. De constructione cf. Epist. I, 3, 35. — *matrona*] „Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris matris deorum.“ Acro. — *moveri*] cf. Epist. II, 2, 125. — *dominantia*] „nomina quae propriis vocabulis nuncupantur, ut *libri, capsa, pagina*.“ Porph. Sunt κύρια, eigentliche Benennungen. Cic. de Orat. III, 37, 149: „propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis.“ — *non ego*] si ego fabulas satyricas

Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
Ne velut innati triviis ac paene forenses
Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim quibus est equus et pater et res,
Nec si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,

componerem. — *nihil intersit*] ne Satyros quidem aut Silenum decet ad sermonem descendere, quo in comoediis Davus similesque personae utuntur; cf. v. 243 sqq. — *Pythias*] „persona comica in comoedia Lucilii (Orellius coniecit: *Caecilii*), quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone domino suo in dotem suae filiae.“ Comm. Cruq. — *et audax*] sic recte ex antiquissimo cod. Blandinio et altero Cruquii, non *an audax*, quae permultorum codicum lectio est. *Et* recep. etiam Krüger., Keller., Eckstein., Müller. — *emuncto*] Horatius consulto h. v. utitur, quod sumptum est ex dialogo comico; pro *privare, decipere.* Terent. Phorm. IV, 4, 1: „Emunxi argento senes;“ *ἀπομύσσειν* de quo vide Passow. lex. s. v. — *custos*] Diod. Sic. IV, 4: „*φασὶ δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφέα συνέπεσθαι κατὰ τὰς στρατείας Διονύσῳ Σειληνόν.*“ — *ex noto*] Sententia est: tam noto ac solito dicendi genere utar, ut quivis idem se posse speret, verumtamen, si periculum faciat, multum laborem frustra impendat; tantum valet series et iunctura (cf. v. 48) verborum, qua vulgaris etiam sermonis potestas et honor magnopere augeri potest. Et bene Wielandius: „Diese Stelle ist sehr merkwürdig. Sie enthält eins von den grossen Mysterien der Kunst, welche Horatius ganz zuversichtlich ausschwatzen durfte, ohne Furcht, dass er den *ἀμυήτοις* etwas verrathen habe.“ — *ausus idem*] Consulto haec verba in initio versus posita sunt, ut quasi certent cum primis verbis praecedentis versus. — *de medio sumptis*] notissimis, quae ponuntur contra exquisita. — *deducti*] in scaenam. Fauni h. l. idem sunt qui Satyri. — *innati triviis*] Fauni, inquit, silvestres sunt, quare non licet iis urbanum sermonem imitari et sibi arrogare, ne aut cum elegantibus iuvenibus nimiam adfectent teneritatem ac mollitiem quandam dicendi aut cum corruptis hominibus immunda crepent. *Innati triviis* sunt urbani homines. sed cum aliquo contemptu dictum est; neque vero omnes qui sunt in urbe nati forenses sunt, nam *forenses* sunt qui in foro versari et causas agere consueverunt ideoque urbanam rationem dicendi diligenter observarunt. — *iuvenentur*] *ἅπαξ λεγόμενον* formatum ad Graecum *νεανιεύεσθαι.* De elegantia dictionis positum est. — *equus*] Indicantur *equites, ingenui, locupletes*, omnes omnino qui aliquid sentiunt in hac re. — *pater*] servi enim et liberti nullo patre nati habebantur. — *ciceris*] *δῆμος κυαμοτρώξ* apud Aristoph. Equit. 41. cf. Sat. II, 3, 182. Ceterum omnes codd. Cruq. habebant *fricti*, non *fracti*, quod, etiamsi in optimis Orellii codd. est, ferri nequit. „*Frictum cicer*, quod hodie appellatur *cecio fritto*,

Aequis accipiunt animis donantve corona.
Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens, non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Atti
Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni
In scaenam missos cum magno pondere versus

et *frictae nuces* occurrunt apud Plaut. Bacch. 767.“ Keller.

V. 251. *In fabulis scribendis magna cura navanda est etiam rei metricae; quare agit poeta de trimetro, dum leges eius ostendit neglegentiamque veterum poetarum latinorum notat. Tum commendat graeca exemplaria, Graeciaeque omnem laudem inventi dramatici generis vindicat, simul tamen confitetur latinos poetas laudanda aemulatione nihil intentatum reliquisse ac praecipue eam rem bene instituisse, quod res ex patria historia petitas poetica sua facultate exornarent.* vv. 251—288. — *accrescere iussit*] Porphyr.: „omnes versus tragici trimetri appellantur. Quaeri autem solet cur trimetri appellentur, cum senos accipiant pedes. Quoniam scilicet tanta brevitas est pedum, ut iuncturae binos complectantur pedes.“ Ita recte, nisi quod pro brevitate velocitas ponenda est. Nec admittenda est coniectura Ribbeck. et Useneri *momen* (i. e. momentum vel vis, qua quid movetur), quam merito reiecerunt Keller. Krüger. Eckstein. Müller. Difficultas loci non in *nomen* cernenda est, sed in *iussit*; quare Mülleri coniectura *iussum* iure laudata est ab Hirschfeldero. Supplendum est *a grammaticis Alexandrinis*, et permutantur in codd. saepissime inter se *um* et *it* finales. — *iambeis*] graeca forma pro latina *iambicis* versui minus commoda. Nunc vocabulum est *ἅπαξ λεγόμενον*, cf. Carm. II, 6, 5 *Argeo*. — *cum redderet*] i. q. quamvis redderet. — *non ita pridem*. de infinito aliquo tempore ut *nuper* cf. Sat. II, 2, 46. Cic. Brut. 10 med.: „Themistocles fuit regnante iam Graecia, nostra autem civitate *non ita pridem* dominatu regio liberata.“ „De hoc loco sic habeto: non dicere Horatium haud ita pridem in metrum iambicum admissos spondeos — qui enim id potuit dici, cum apud antiquissimum auctorem artis, Archilochum, iam promiscue inveniantur locis imparibus iambicorum spondei? — sed respici usum Alexandrinorum utique poetarum tempore ortum, quo praecipitur ut trimetri iambici tragici locis imparibus potissimum ponantur spondei, iambi quam maxime potest fieri excludantur.“ Müller. ad h. l. — *socialiter*] *ἅπαξ λεγόμενον*. Est idem quod *commode*, ut socii faciunt, qui alter alteri interdum aliquid de suo iure remittunt. — *Hic*] non est adverbium, quo Roma contra Graeciam poneretur, sed est subiectum verbi *apparet*: hic iambus raro reperitur in versibus Attii et Ennii ne in secunda quidem et quarta sede; illi enim satis fecisse sibi videbantur, si sexta sedes iambum haberet. De Attio vide ad Sat. I, 10, 53; de Ennio Carm. IV, 8, 20. Utrumque scribitur *Attius* et *Accius*; graece semper *Ἄττιος*. — *missos*] „Nota huius versus quinque spondeos, quibus

Aut operae celeris nimium curaque carentis
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poemata iudex,
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcircone vager scribamque licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea tutus et intra
Spem veniae cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicae genus invenisse Camenae

egregie imitatur Ennii senarios propter huius ipsius pedis frequentiam nimis graves ac tardos." Orellius. — *premit crimine*] Pergit poeta in προςωποποιίᾳ, nam *iambus* e suis sedibus eiectus quasi accusator surgit turpique crimine nimiae festinationis aut inscitiae versus premit i. e. accusat. cf. Liv. III, 13, 1: „*Premebat* rerum praeter vulgatam invidiam *crimen unum.*" — *videt*] vide ad Sat. II, 1, 15. Versus, ut videtur, de industria male factus est; docuit enim Lehrsius (Jahn. Annal. philol. 1860. 8. p. 513) haec: „ein jeder Hexameter hat ein Wortende entweder nach der dritten Länge oder nach der darauf folgenden Kürze oder nach der vierten Länge. Horatius brauchte nur dies zu unterlassen, um immodulata poemata zu bezeichnen." — *idcircone*] Num inscitia populi et licentia poetis apud nos concessa fretus nullaque lege obstrictus malos versus faciam? an meliore iudicio usus, omnes cum putem mea vitia visuros, id efficere studeam, ut tutus sim a crimine et ea tantum admittam quae veniam habitura videantur? Hoc alterum rectius quidem est, sed altius enitendum est poetis, scilicet ut imitentur exemplaria graeca, quae his quoque rebus summam curam navarunt. Nam qui crimen vitat, is culpam solum vitavit; contra qui perfectissima quaerit et invenit, is laudem meruit. Doederlin., interrogationis signo post *mea* inducto vv. *tutus et . . cautus* cum *vitavi* coniunxit, quod cur a Weissenfelsio l. l. p. 172 praelatum sit, non satis patet. — *vitavi denique*] ut breviter dicam; cf. Sat. I, 4, 80. A. P. 23. — *At vestri*] Sic omnes codd. paucis exceptis, in quibus est *nostri*, quod ex imprudenti correctura ortum est. Alloquitur autem Horatius non Pisones solum sed omnes etiam Romanos, quos sperabat haec lecturos esse. — *Plautinos*] cf. Epist. II, 1, 170. Aliud de Plauto iudicium tulit Cicero de Off. I, 29. Et cf. Quintil. X, 1, 99: „In comoedia maxime claudicamus; licet Varro Musas, Aelii Stilonis sententia, Plautino dicat sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent." — *digitis*] Terentian. 2253: „moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent." Quintilian. IX, 4, 51: „tempora etiam animo

Dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.
Successit vetus his comoedia non sine multa
Laude, sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi: lex est accepta chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetae,
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis

metiuntur, et pedum et digitorum ictu intervalla signant." — *Thespis*] vide ad Epist. II, 1, 163. Sed de hoc loco: „in his omnibus, inquit Orellius, videtur sequi grammatici vel historici alicuius Graeci opinionem, nisi ipse tragoediae et comoediae primordia confudit;" et de plaustris; „error hic ortus videtur ex confusione cum iis quae *τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν* vocabant. Suidas: *τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν· ἐπὶ τῶν ἀπαρακαλύπτως σκωπτόντων· Ἀθήνησι γὰρ ἐν τῇ τῶν Χοῶν ἑορτῇ οἱ κωμάζοντες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τοὺς ἀπαντῶντας ἔσκωπτόν τε καὶ ἐλοιδόρουν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ληναίοις υστερον ἐποίουν.* Certe antiquissimum scaenae genus erat non plaustrum, sed *ἐλεός, τράπεζα ἀρχαία, ἐφ' ἣν πρὸ Θέσπιδος εἷς τις ἀναβὰς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο.* Pollux IV, 123." — *faecibus*] „ne cognoscerentur; nondum enim usus erat personarum." Schol. Fortasse fiebat etiam ioci causa, nam plaustra et ora faecibus uncta non tragoediae sunt, sed comoediae. — *personae*] Alii personam a Thespide inventam tradiderunt. — *honestae*] Coniungendum hoc adiectivum est cum *pallae*, non cum *personae*: haec enim inhonesta non fuerat. *Palla* (*σύρμα*) vestis est matronalis, usque ad talos demissa, qua induebantur actores, cum feminarum partes acturi essent. cf. ad v. 215. — *cothurno*] cf. supra v. 80. — *vetus comoedia*] vide ad Sat. I, 4, 1. — *in vitium*] libertas, *παῤῥησία*, decidit in licentiam et petulantiam. — *lex*] Suidas v. *Ἀντίμαχος· Ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος.* Eiusmodi *ψηφίσματα* lata dicuntur intra annos 417—404; et iam inter Olymp. 85, 1—4 Cratini fabula *Ὀδυσσεῖς* sine choro et *παραβάσεσιν* edita fertur. — *turpiter obticuit*] turpe videtur tacere sublato iure nocendi, quasi ante loquendo nihil voluerit aliud efficere nisi nocere i. e. maledicere. — *domestica facta*] argumenta celebrarunt ex rebus gestis Romanorum petita. — *docuere*] pro *scripsere*, ad similitudinem graeci verbi *διδάσκειν*. — *praetextas*] tragoedias Romanas et Romani argumenti, dictas a praetexta toga, qua inducti nobiles viri in iis agebant; opponuntur *crepidatis*, graeci argumenti. Solito tamen nomine illae solebant nominari *praetextatae*. — *togatas*] comoedias Romani argumenti; opponuntur palliatis, graeci argumenti.

V. 289. *Sed deerat Latinis emendatio et expolitio* (*lima*) *et elabora-*

Quam lingua Latium, si non offenderet unum-
Quemque poetarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.
Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit et excludit sanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poetae,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,

tionis constantia; quare in arte poetica Latium superatum est a Graecia. Verum expolitione utique opus est, cum ingenii virtus arte relicta summa praestare non possit. De qua re cum quae vulgo creduntur falsissima sint, Horatius contempta dehinc poetica laude cotem se futurum pollicetur, quae ferrum acuat ad secandum, ipsa non secet, h. e. docturum se esse quibus rebus maxime opus sit poetis latinis, vv. 289—308. — *unum-quemque*] vide ad Sat. I, 2, 62. — *Pompilius sanguis*] cf. Sat. II, 2, 107. Pers. 1, 61: „Vos o patricius sanguis.“ Hermann. ad Eurip. Androm. p. XV: „Mihi utique nominativus, quem pro vocativo positum volunt, non vocantis, sed declarantis esse videtur.“ Plutarch. Num. 21 *Pomponios* dicit, *Pinarios, Calpurnios, Mamercos* ortos esse a quattuor filiis Numae, quorum nomina fuerint Pompo, Pinus, Calpus, Mamercus. — *castigavit*] Metaphora sumpta est ab arboribus, quarum rami supervacanei amputantur. Similiter Graeci κολάζειν. — *perfectum*] ita ut perfectum sit. Bentl. ex duobus codd. Cruq., inter quos est Bland. antiquiss., aliis recepit *praesectum* eumque secuti sunt Haupt. Meinek. Linker. Ritter. Mueller. Lehrs.; sed refutavit Peerlkamp., qui ipse coniecit scribendum esse *resectum*, ut sit: decies resecabit et ad unguem castigabit. Servavi vulgatam cum Orellio, Kruegero, Doederlinio, Kellero, Ecksteinio, Weissenfelsio. — *ad unguem*] vide ad Sat. I, 5, 32. — *Democritus*] vide ad Epist. I, 12, 12. Cicero de divin. I, 37: „Negat enim sine furore Democritus quenquam poetam magnum esse posse; quod idem dicit Plato.“ Ide de Orat. II. 46, 194: „Saepe audivi poetam bonum neminem — id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt — sine inflammatione animorum exsistere posse et sine quodam adflatu quasi furoris.“ Scripsit Democritus περὶ ποιήσεως et περὶ Ὁμήρου. — *bona pars*] Carm. IV, 2, 46. Sat. I, 1, 61. Castigantur festive ii, qui ingenio freti artem laboremque ut sua magnitudine indignum spernunt ideoque ingeniosam quandam neglegentiam adfectantes sanis hominibus largam ridendi copiam praebent; scilicet ut quanto ipsi ingenio sint ornati ostendant, vulgarium hominum et mores contemnunt et societatem vitant. — *balnea vitat*] Lambinus: „non lavat, immundus illuvie est“; alii rectius ad celebritatem loci referunt. — *Anticyris*] vide ad Sat. II, 3, 83. Meinek.: „cum duae fuerint Anticyrae ellebori proventu nobiles, hoc dicere videtur poeta: si vel tres essent Anticyrae, ne harum quidem omnium elleborum sanaret istum.“ — *Licino*] „Nomen tonsoris famati, qui postea dicitur factus senator a

Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poemata: verum
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quae ferrum valet exsors ipsa secandi;
Munus et officium nil scribens ipse docebo,
Unde parentur opes, quid alat formetque poetam,
Quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error,
Scribendi recte sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriae quid debeat et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
Partes in bellum missi ducis: ille profecto
Reddere personae scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitae morumque iubebo

Caesare, quod odisset Pompeium; de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?*" Comm. Cruq. Sed recte iudicarunt, qui Licinum hunc Horatianum diversum putent ab eo qui Augusti gratia fruebatur. Huic enim ita inludere non poterat Horatius. — *laevus*] Verg. Aen. II, 54. — *purgor bilem*] In bile quaerebant causam μελαγχολίας, insaniae. Veratrum autem ad sanandam insaniam Celso auctore optime vere, non hieme neque aestate, datur. — *nil tanti*] Recte Doederlinius: nil tanti est *quanti sanum fieri*, purganda bile. Corrigit igitur poeta celeriter id, quod ante ipse de se εἰρωνικῶς vituperaverat: *o ego laevus*. cf. Cic. Att. XIII, 42: „dum dubitabam, quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem (avunculo). Nunc mihi nihil tanti est; faciam quod volunt;" i. e. nihil tanti est quanti facere, quod volunt.

V. 309. *Tantum abest ut insania et furor efficiat bonum poetam, ut ad recte inveniendas res maxime necessaria sit sapientia. Exploranda poetae est tota vita humana, cognoscendi sunt mores. ne versus componat verbis canoros, sententiis inanes. Inde nata Graecis est poesis, inde negata est Romanis, quorum pueritia non ad sapientiam sed ad avaritiam et lucri cupiditatem instituitur.* vv. 309—332. — *Socraticae chartae*] libri Socraticorum, Platonis, Xenophontis, Aeschinis. „Strenue autem Horatius ipse hoc suum exsequebatur praeceptum. Cfr. Sat. II, 3, 11." Orellius. — *sequentur*] Cic. de Orat. III, 50: „tantum Antipatri Sidonii valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur." — *conscripti*] „senatoris; ex formula *patres conscripti* uno fortasse hoc loco reperitur." Orellius. — *exemplar vitae*] Exemplar id est quod ad imitandum nobis proponimus; cf. Epist. I, 2, 18. Plin. Epist. II, 1: „nobis quaerendus (Verginius Rufus) ac desiderandus est ut *exemplar* aevi prioris." Illud autem exemplar, ad quod vita moresque

Doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. „Dicat
Filius Albini: si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? Poteras dixisse.“ „Triens.“ „Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?“
„Semis.“ At haec animos aerugo et cura peculi
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?

dirigenda sunt, ex philosophia petendum est. — *hinc*] ab exemplari, ad quod instituendae sunt *vivae voces* i. e. voces personarum, hominum, qui describuntur. — *vivas voces*] Ante Cruquium scribebatur *veras*; illud tamen (*vivas*) in omnibus libris Cruquii repertum est. — *speciosa locis*] sententiis gravibus moribusque recte descriptis eximia. Quintil. VII, 1, 41: „plerique, eloquentiae famam adfectantes contenti sunt locis speciosis modo vel nihil ad probationem conferentibus.“ Tacit. Ann. I, 81: „speciosa verbis, re inania aut subdola.“ — *nullius veneris*] ceterum destituta lepore ac venustate. — *sine pondere*] cf. Epist. II, 2, 112. — *nugaeque canorae*] cf. Cic. de Orat. I, 12: „Quid est autem tam furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta sententia?“ ibid. II, 17: „sententiarum gravitate, ponderibus verborum est utendum.“ cf. Epist. II, 2, 76. — *Grais*] cf. Epist. II, 1, 93 sqq. — *ore rotundo*] „turgido, tumido, ornato, polito, erudito, perfecto.“ Comm. Cruq. vide Passow. lex. gr. s. v. *στρογγύλος*. Cic. Brut. 78, 272: „erat verborum et delectus elegans et apta et quasi *rotunda* constructio.“ — *praeter laudem*] Xenoph. Mem. III, 3. 13: „*Ἀλλὰ μὲν οὔτε εὐφωνίᾳ τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωμάτων μεγέθει καὶ ῥώμῃ ὅσον φιλοτιμίᾳ, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἔντιμα.*“ — *nullius avaris*] nullius pro nullius rei, ut Ovid. Met. I, 17. XV, 242. — *Albini*] nomen faeneratoris cuiusdam avari, cuius sane filius maxime aptus est qui a magistro (nam in ludum litterarium h. l. ducimur) de re nummaria interrogetur. — *poteras dixisse*] Magistri sunt puerum non reprehendentis sed leniter excitantis et ipsa laude ad cogitandum stimulantis. Sic melius quam quod aliis placuit ex MSS. *poterat*. Horkelius ex coniectura *poteris*, Schneidewinus *properas*. — *redit*] Si ad quincuncem additur uncia, fit semis, i. e. dimidia pars assis sive sex unciae. — *peculi*] de pecunia, quam sua sibi quis cura et parsimonia paravit. cf. Verg. Buc. 1, 32, ubi proprie positum est vocabulum de servo. — *cedro*] oleo cedrino, de quo Porphyrio: „libri qui aut cedro inlinuntur aut arca cupressi inclusi sunt, a tineis non vexantur.

V. 333—346. *Alterum ex iis prae-*

Aut prodesse volunt aut delectare poetae,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quicquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcumque volet, poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.
Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
Celsi praetereunt austera poemata Ramnes:
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Lectorem delectando pariterque monendo.
Hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat aevum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:

ceptis quae propositurum se versu 307 sq. indicavit, hoc est: poetam qui omnibus velit probari docere simul debere et delectare legentes, miscendam esse utilitatem carminum cum dulcedine. — *esto brevis*] Summa haec virtus eorum carminum, quibus prodesse volunt poetae. — *cito*] coniunge cum *percipiant*. — *supervacuum*] quodcumque nimis amplum ac latum est, animo non recipitur, sed elabitur. Ceterum hic versus Bentleio, Peerlkampio aliis suspectus est: „solebant olim sententiosa huiusmodi in margine allinere, quae postea in contextum irrepserunt.“ Comparant Sammonic. c. 65 de haemorrhagia: „Si modicus pleno manet de corpore sanguis, Subvenit: at nimius cum vita funditur ipsa.“ — *ficta*] Haec alteri poetarum parti dicuntur, qui delectare volunt. — *nec quodcumque*] Sic Cruquius ex suis codicibus, ut videtur et cum Servio ad Vergil. Aen. XII, 83: „ait Horatius in arte poetica *nec quodcunque* cet.“ Keller. in edit. mai. *nec*, in Epilegom. p. 763 *ne*, ut Krüger., Ritter., Eckstein., Müller.; sed Doederlin. *nec*. — *pransae Lamiae*] „Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.“ Comm. Cruq. Dicebantur hae pueros devorare, vel eorum sanguinem exsugere. — *agitant*] propellunt, spernunt. cf. v. 456. — *Ramnes*] „Sensus est; senes gravitate carminis et dictionis pondere delectantur iuvenes austera et gravia non amant.“ Acro. *Celsi Ramnes* iuniores sunt equites, superbi, nobilitate generis elati, fastidiosi. cfr. Liv. VII, 6: „*celsi* et spe haud dubia feroces in proelium vadunt.“ Cic. de Orat. I, 40, 184: „iura suae civitatis ignorantem erectum et *celsum* alacri et prompto ore atque vultu huc atque illuc intuentem vagari . . toto foro . . nonne imprimis flagitiosum putandum est.“ Compara Liv. I, 13. — *austera*] quae solam utilitatem spectant, non simul delectant. — *punctum*] vide ad Epist. II, 2, 99. — *Sosiis*] cf. Epist. I, 20, 2. — *mare transit*] vide ad Epist. I, 20, 13.

V. 347. *In tali igitur carmine parvis vitiis venia danda est, dummodo poeta caveat a nimia eorum frequentia. Mediocria enim carmina non feruntur, quia necessaria non sunt hominesque eas res, quibus sine*

Nam neque chorda sonum reddit quem vult manus et mens,
Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcumque minabitur arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura, poesis: erit quae, si propius stes,

detrimento carere possunt, non amant nisi quam perfectissimas. vv. 347—384. — *ignovisse*] De perfecto vide supra v. 98. — *nam neque*] Duo adduntur exempla vitiorum, quae cum non committantur pravitate consilii, veniam debeant impetrare. — *fudit*] accommodatum verbum ad maculas, ut continuetur metaphora. cf. Sat. I, 6, 66 sqq. — *scriptor librarius*] servus qui libros describit. — *peccat idem*] Cic. N. D. I, 12: „Xenophon eadem fere peccat.“ vulgo: in eodem peccat. — *ut citharoedus*] Sic recte etiam Müller. Krüger. Eckstein. Doederlin., nec praeferendum *et* cum Rittero aut Kellero, quod ab loco alienum est. — *cessat*] cf. Epist. II, 2, 14. — *Choerilus*] vide ad Epist. II, 1, 232. — *bis terve*] vide ad Epod. 5, 33. — *quandoque*] vide ad Carm. IV, 1, 17. — *dormitat Homerus*] Quaesiverunt interpretes, quodnam Homeri vitium Horatius reprehendere videatur. Tu autem noli quaerere, sed vide mecum Homerum propositum tanquam exemplar perfecti poetae, qui merito veniam accipiat, si interdum somno aliquo abripiatur. Quintil. X, 1, 24: „Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quae magni auctores dixerint, utique esse perfecta. Nam et labuntur aliquando et oneri cedunt et indulgent ingeniorum suorum voluptati; nec semper intendunt animum et nonnunquam fatigantur, cum Ciceroni *dormitare* interim Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus ipse videatur.“ Weissenfels l. l. p. 183: „Das hindert nicht zu glauben, dass dem Horaz, wie manchem andern aufmerksamen Leser Homers schon lange vor F. A. Wolf und Lachmann .... hier und da in diesen Epen ein Widerspruch mit etwas anderm, vorher Gesagten aufgefallen ist. Darauf passt auch besser der Ausdruck schlafen.“ — *pictura*] cf. Cic. Tusc. V, 39, 114. Plutarch. de glor. Athen. p. 346. F.: „Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσηγόρευεν, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν,“ quanquam recte notatum est, in eo similibusque locis internam quasi naturam carminum et tabularum spectari, Horatium vero de externa utriusque artis similitudine loqui et docere, diversa utriusque artis opera diverso etiam modo diiudicari oportere. Ceterum Keller. Epileg. p. 766 sic iubet coniungi: „ut pictura, poesis erit, quae, si cet.“, ideo maxime motus, quia post v. *poesis* verbum *est* non bene omitti posse putavit; in qua re non hae-

Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes:
Haec amat obscurum; volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen;
Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.
O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi: consultus iuris et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messallae, nec scit quantum Cascellius Aulus,
Sed tamen in pretio est; mediocribus esse poetis
Non homines, non di, non concessere columnae.
Ut gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver
Offendunt, poterat duci quia cena sine istis;
Sic animis natum inventumque poema iuvandis,
Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae discive trochive quiescit,

serunt Ritter. Krüger. Müller. Doederlin. Eckstein., ne Peerlkampius quidem. — *abstes*] ἅπαξ λεγόμενον: inde corruptelae *adstes, absis, aptes.* — *tolle*] mente recipe. cf. Verg. Aen. VI, 377 et compara Sat. II, 6, 42. — *certis*] quibusdam. — *consultus iuris*] Mediocres toleramus eas tantum artes quibus aegre caremus; sic in minoris momenti litibus etiam mediocris patronus voluntati nostrae satisfacit; longe aliter sese habet ars poetica. — *Messallae*] M. Valerius Messalla Corvinus, homo disertissimus. *Cascellius Aulus,* vir iuris civilis scientia et facetiis clarus, infestissimus triumviris a. u. c. 712. — *Messallae*] Sic rectius quam *Messalae*, cf. Sat. I, 6, 42. — *columnae*] vide ad Sat. I, 4, 71. — *symphonia*] Lachm. ad Lucret. p. 406: „apud veteres (poetas latinos) magna fuit *a* litterae a Graecis productae observatio, quanquam etiam elidere interdum ausi sunt . . . Pauca iam tum mutabant; primum ea in quibus diphthongos est, ut *Troia, Astraea*; deinde appellativa quaedam usu Latino olim trita, ut *purpura*, ut *comoedia luget* in versu hexametro Plauti, item *hora lyra hydra, symphonia* Horatii. Deinde gentilia, ut *Syra*, et propria quasi ex adiectivis gentilibus, ut *Ilia* Ennii, *Lesbia* Catulli; item adiectiva omnia, ut *Rhamnusia*, ut *fides Cyllenia.*“ — *Sardo melle*] „Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.“ Porph. Plinius tradit candidi papaveris semina tosta in secunda mensa cum melle apud antiquos inferri solita esse. — *duci*] Epod. 17, 63. Epist. II, 2, 202. — *Ludere qui*] Quod cum sit verissimum neque reliquas artes quisquam profiteri audeat nisi qui earum sit peritus, tamen omnes sibi iure videntur versus facere. — *qui nescit*] Alii distinguunt *qui ne-*

Ne spissae risum tollant impune coronae;
Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
Id tibi iudicium est, ea mens; si quid tamen olim
Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures
Et patris et nostras, nonumque prematur in annum
Membranis intus positis: delere licebit
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum

scit, versus, alii contra *qui nescit versus, tamen*. Rectius omni interductu abstinebis, quoniam sententia est: qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.

V. 385. *Illorum tu exemplum noli imitari, sed primum excute te ipsum, num tibi natura dederit ingenium poeticum; deinde quaecumque scripseris ea subice iudicio et amicorum, quos in ea arte multum valere scis, et tuo ipsius, ne studio tuo indulgens emittas poemata quae rectius contineantur in scriniis. Nam non omnia digna sunt quae in publicum edantur; scilicet poeticae arti summum propositum est munus* (vv. 391—407); *quo qui recte vult fungi, in eo oportet coniunctum esse ingenium poeticum cum arte et constantia* (v. 411); *neque quicquam est quod magis noceat poetae quam aut animus facile sibi indulgens suaque facultate contentus aut mala laudatio hominum, quorum iudicium vel amicitia vel lucri cupiditate corruptum est. Quare quaerendi sunt iudices integri ac sinceri*. vv. 385—452. — *invita Minerva*] cf. Cic. de Off. I, 31. — *id tibi*] quod tuum iudicium, quae tua mens est, ut probe scio. — *olim*] vide ad Carm. II, 10, 17. — *Maeci*] vide ad Sat. I, 10, 38. — *nonum in annum*] cf. Catulli carmen de Helvii Cinnae Zmyrna (95, 1): „Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem Quam coepta est nonamque edita post hiemem.“ More veterum certus numerus annorum ponitur ad indicandum longum temporis spatium. Ceterum hoc praeceptum non omnes omnino tenere videtur scriptores et poetas sed praecipue adulescentes qui procliviores esse solent ad praecipitandam poematum suorum editionem. Quintil. X, 4, 2: „Nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponuntur, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tanquam recentes fetus blandiantur.“ — *silvestres*] Describitur a v. 391 usque ad v. 407, quid poetica ars ad excolendam vitam humanam mitigandosque mores, ad corroborandos animos firmandumque patriae amorem, denique ad reficiendas vires ex longis ante curis operibusque valuerit semperque valeat. Illud autem eo poeta consilio fecit, ut dignitatem poesis, unde tanta in genus humanum beneficia redundassent, clara luce collustraret neque eam unquam cuiquam vel dedecori vel pudori fore ostenderet, nisi qui vel ingenio destitutus vel limae laborisque impatiens nec paratus satis nec dignus accedere auderet. Cic. de Invent. I, 2: „Fuit quondam tempus, cum in agris homines passim bestiarum more vagabantur et sibi victu ferino vitam propagabant.“ Sat. I, 3, 99. — *sacer*] Verg. Aen. VI, 645. Aristoph. Ran. 1032: „*Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέ-*

Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones.
Dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
Et vitae monstrata via est, et gratia regum
Pieriis tentata modis, ludusque repertus
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen an arte

χεσθαι." — ***interpres deorum***] Plat. Io p. 534. E.: „*οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἑρμηνεῖς εἰσι τῶν θεῶν.*" — ***victu foedo***] „instar ferarum." Comm. Cruq. — ***rabidos***] Sic. Ritter. Müller. Krüger., *rapidos* Keller., quem Blandiniorum codd. odium movisse videtur, et post eum Eckstein. — ***Amphion***] Carm. III, 11, 2. Epist. I, 8, 41. — ***urbis***] Sic ex auctoritate antiquissimorum codicum, inter quos sunt omnes Cruquii etiam Eckstein. Müller. Krüger. atque adeo Keller. Altera lectio *arcis*, quam praetulerunt Bentleius, Hauptius, Linkerus, Lehrsius, ex interpretatione eorum orta videtur, qui Horatianum vocabulum accuratius vellent definire. — ***blanda***] Carm. I, 24, 13. — ***sapientia***] Nam ut apud Plat. Lysid. p. 214. A. est „*(οἱ ποιηταὶ) ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες.*" — ***ligno***] „Aereis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis has incidebant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae *ἄξονες* vocantur." Porphyr. — ***Tyrtaeus***] Atheniensis, qui Spartanis in secundo bello Messenio dux missus „carmina exercitui pro contione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum solacia, belli consilia conscripserat." Iustin. III, 5. — ***sortes***] oracula Delphica. Cic. de divin. II, 56: „Nam cum *sors* illa edita est opulentissimo regi Asiae: Croesus Halym penetrans magnam pervertet opum vim cet." — ***vitae via***] in carminibus didascalicis Solonis, Theognidis, aliorum. — ***gratia regum***] Hieronis, Theronis, aliorum principum quaesita lyricis carminibus Pindari, Simonidis, Bacchylidis. — ***ludus***] per scaenicam poesim. cfr. Epist. II, 1, 140. — ***ne forte pudori***] Doederlin.: „Mit dieser ganzen Stelle v. 391—407 rechtfertigt Horaz seine scheinbar anmassende Zumuthung, dass Piso seine Gedichte auch ihm zur Kritik vorlegen solle (v. 387). Sie scheint ihm desswegen anmassend und zudringlich, weil er nur ein lyrischer Dichter sei, mithin ihm über Dramen kein Urtheil zustehe. . . . Diese Episode soll den hohen Werth der Lyrik: somit seine, des

Quaesitum est; ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
Abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nunc satis est dixisse: „Ego mira poemata pango;
Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
Et quod non didici sane nescire fateri."
Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poeta
Dives agris, dives positis in faenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere et eripere atris

Lyrikers, Befähigung zum Mitsprechen darthun. Denn „die ältesten Dichter und die grössten Wohlthäter der Menschheit, Orpheus und Amphion, waren Lyriker; erst nach ihnen (post) trat Homer auf... Drum schäme dich nicht, auch der Lyrik in meiner Person jene Ehre zu erweisen." — *nec studium*] cf. Cic. Arch. 7, 15. — *possit*] Kellerum, qui *prosit* ex codd. praetulit, non secutus sum nec magis sunt secuti Doederlin. Müller. Krüger. Eckstein. Weissenfels. Eadem discrepantia reperitur Carm. I, 26, 10. — *coniurat*] poetice de rebus inanimatis. *Coniurare* autem idem est quod *conspirare* et indicat intimam coniunctionem et consensionem. Ad sententiam cf. Cic. Arch. c. 7. Horat. Carm. IV, 4, 33. — *metam*] Carm. I, 1, 4. Exemplo utitur palaestrae et artis musicae ad ostendendam necessitatem laboris et exercitationis. — *nunc satis est*] „Satis est nostris poetis ut dicant." Comm. Cruq., quem vides legisse in suo exemplo *nunc*, non *nec*, quod non recte praetulerunt Orelli. Doederlin. Haupt. Meinek. Linker. Mueller. Lehrs.; neque aliter Acro: „in *hac* copia imperitorum sufficit alicui sese iactare." Comprobat codicum auctoritas et totius loci acerbitas. Mecum consentiunt Ritter. Krueger. Keller. Eckstein. Weissenfelsio placuit Ieepii coni. *huic* satis est cet. — *scabies*] „Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praeest currentibus ad metam pueris dicere solet: qui primus ad metam venerit, is vicerit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, cum respuam ut scabiosum." Comm. Cruq. Puerorum cantilenam hanc fuisse suspicatus est Muellerus: „hábeat scabiem quisquis ad me vénerit novissimus." — *sane*] concessivam hoc quoque loco habet sententiam, ut Epist. I, 7, 61. Coniunge autem *non didici sane*, ut graece *οὐ πάνυ*, nos *nicht recht*. Ad sententiam cf. Cic. ad Att. XIV, 20: „Nemo unquam neque poeta neque orator fuit, qui quenquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit." id. Tuscul. V, 22.

V. 420. *assentatores*] cf. Epist. I, 19, 37 sqq. — *dives agris*] versus repetitus ex Sat. I, 2, 13. — *unctum*] lautum convivium. cf. Epist. I, 15, 44. — *levi*] vili et humili, cui

Litibus implicitum; mirabor si sciet inter-
Noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae: clamabit enim „Pulchre! Bene! Recte!"
Pallescet super his, etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis
Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus: si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.
Quintilio si quid recitares, „Corrige sodes

sine sponsore fides deest. — *atris*] Bentleius ex coniectura *artis* i. e. strictis, nodosis litibus; idem postea repertum in duobus codd. non optimae notae. Receperunt Haupt. Meinek. Eckstein. Linker. Mueller. Lehrs. Keller., non Krueger. aut Doederlin. aut Weissenfels. — *internoscere*] vide ad Sat. I, 2, 62. — *Pulchre, Bene, Recte*] Peerlkamp.: „si unquam, in tali oratione eaque adulatoris requiritur climax. Quare non dubito quin Horatius inverso ordine dederit *recte! bene! pulchre!*" Idem repperit Fea in cod. Romano Vaticano. Cave sequaris, nam in vulgata lectione vel habes gradationem, sed aliam atque eam quam Peerlk. voluit, vel nihil nisi variationem blandarum exclamationum, quas assentatores non omnes simul effundunt, sed in aliam post aliam erumpunt. — *pallescet*] „pallidus fiet cum admiratione." Comm. Cruq. Tragoediae recitatae locis terrore se impletum simulabit. — *rorem*] Ovid. Met. XIV, 708. — *conducti*] vide ad Carm. II, 20, 22 sq. — *derisor*] falsus laudator. Epist. I, 18, 11. — *reges*] vide ad Carm. I, 4, 14. — *torquere*] cf. Epist. I, 18, 38. — *culullis*] vide ad Carm. I, 31, 11. — *fallant*] Peerlkamp.: „Ego quod in aliis MSS. legitur *fallent* praefero vulgato *fallant*. Si carmina condes carmina facient quod vinum." Assentiuntur Keller. et Eckstein., non Müller., Krüger. Weissenfels., qui coniunctivum praeferunt. — *vulpe*] Sic Pers. 5, 117: „Astutam servas rapido sub pectore vulpem." Peerlkamp.: „si vulpes esset animal sincerum et candidum, recte opponerentur fallaces. Nunc dicit Horatius: homines latentes sub forma fallacium nunquam te fallent. Quod ineptum. *Latere sub alique re* non aliter poni potest. Liv. I, 56. Ovid. Am. I, 8, 104: „venena latent sub melle". Ita quod latet, peius est et latet sub forma pulchriore, ut alios decipiat. Si quis sub vulpe latet, is statim deprehenditur quia vulpes nota est animal fraudulentum. In Horatio pro *vulpe* scribendum arbitror *pelle*, pro *animi* autem *amica* et transposita praepositione: *nunquam te fallent sub amica pelle latentes*." Müller. suspicatus est scribendum esse *sub nube*, cf. Epist. I, 16, 62. — *Quintilio*] Hunc verum criticum assentatori opponit. Vide

Hoc," aiebat „et hoc." Melius te posse negares
Bis terque expertum frustra, delere iubebat
Et male tornatos incudi reddere versus:
Si defendere delictum quam vertere malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
Fiet Aristarchus, nec dicet: „Cur ego amicum
Offendam in nugis?" Haec nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
Aut fanaticus error et iracunda Diana,

ad Carm. I, 24. Tota loci natura suadet, haec cum scriberentur, Quintilium iam fuisse mortuum. — *negares*] In protasi est omissa particula *si*. — *bis terque*] vide ad Epod. 5, 33. — *tornatos*] „Si minus recte opus suum perfecisset artifex in metalli ornamentis torno elaborandis, consentaneum erat ut in incude marculi ictibus omnia tollerentur, ut cum rotundatum esset metallum denuo torno includeretur." Orellius. De metaphora Propert. II, 34, 43: „Incipe iam angusto versus includere torno." — *quin amares*] Pendet part. *quin* ex notione prohibendi quam sentis inesse in verbis *operam insumere*. — *inertes*] sine gravitate factos, inanes — *atrum signum*] Pers. 4, 13: „Et potis es nigrum vitio praefigere theta." Mart. VII, 37, 1: „Nosti mortiferum quaestoris, Castrice, signum? Est operae pretium discere theta novum." Obelo apposito versum delendum esse indicatur; *atrum* autem signum dicitur festiva dilogia. — *ambitiosa*] supervacanea ideoque nocentia. Significationem intelleges ex Plinii loco N. H. V, 15, 15: „Iordanes amnis amoenus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus." cf. Epist. II, 2, 122. — *Aristarchus*] Samothracius, circa a. 154 a. Chr. n. Alexandreae vixit. Qui cum severe de Homeri versibus, quos alienos haberet, iudicasset, exemplum factus est severi iudicis. Cic. Pis. 30: „Quoniam te non Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare." id. Att. I, 14: „Orationes meae, quarum tu Aristarchus es."

V. 453. *Tam severum de carminibus iudicium necessarium est, ne poetae caeco sui amore capti et in insania sua vim divinam cernentes iratis diis poemata faciant hominibusque molestias creent.* vv. 452—476. Respondet exitus initio, imago insani poetae imagini monstruosae figurae. Sic Orellius: at non assentitur Doederlin., qui eiusmodi lusum inanem imponere veretur Horatio, quippe qui nil moliatur inepte. — *seria mala*] quippe quae famam perdant. — *morbus regius*] morbus ar-

Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam
Qui sapiunt, agitant pueri incautique sequuntur.
Hic dum sublimis versus ructatur et errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve, licet „Succurrite" longum
Clamet „Io cives!" non sit qui tollere curet.
Si curet quis opem ferre et demittere funem,
„Qui scis an prudens huc se proiecerit atque
Servari nolit?" dicam Siculique poetae
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poetis;
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit, nec si retractus, erit, iam
Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
Nec satis apparet cur versus factitet, utrum
Minxerit in patrios cineres an triste bidental

quatus, Gelbsucht. — *Diana*] Significantur lunatici, *σεληνιακοί*. — *sublimis*] elato capite, ut non videat quid pedibus suis obstet. Graece *μετέωρος*. — *pueri*] compara Sat. I, 3, 133. — *ructatur*] Usitatior activa forma huius verbi est. — *puteum*] cf. Epist. II, 2, 135. — *non sit*] imperative, ut Sat. II, 5, 91. cf. Epist. I, 18, 72. Doederlinio hoc discrimen est: „*ne feceris* heisst *thu es nicht*; dagegen *non feceris* = so natürlich es auch scheint es zu thun, *so thu es, doch nicht*." — *scis an*] vide ad Carm. IV, 7, 17. — *Siculique poetae*] „Ad coercendam superbiam stultorum poetarum de Empedocle Siciliensi poeta, dat exemplum, qui carmina conscripsit physica; et credens se immortalem fore dignitate carminis, volensque suam immortalitatem probare deiecit se in flammam Aetnae montis: sed eius crepidae, quas flamma eructavit (erant enim aereae) prodiderunt eum. Erat autem Empedocles Agrigentinus, Pythagoricus." Comm. Cruq. Vixit circ. a. 442 a. Chr. n. — *idem occidenti*] idem cum dativo ex poetarum usu pro: idem facit, quod facit qui occidit. Ad sententiam compara Senec. Phoen. 100: „Occidere est vetare cupientem mori." Praeter h. v. in satiris et epistulis Horatii spondiacus non reperitur. — *Nec satis*] Ac fortasse nefas est eum a versibus faciendis prohibere; etenim ea potest esse poena criminis alicuius ab isto homine olim commissi. — *bidental*] „Id quod Iovis fulmine percussum est bidental appellatur; hoc expiari non potest. Sunt autem qui putant ab agna (*bidens*) dictum bidental." Porphyr. Fest. p. 27: „Bidental dicebant quoddam templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur." — *minxerit*] cf. Pers. 1, 113: „pueri, sacer est locus, extra Meite." Fea ad h. l.: „Mortui quicumque transeuntes deprecabantur, ut non in eorum cineres mingerent. Vetus inscriptio ap. Grut. p. 792 „hospes ad hunc tumulum ne meias ossa precantur tecta hominis." Alia

Moverit incestus: certe furit ac velut ursus,
Obiectos caveae valuit si frangere clatros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

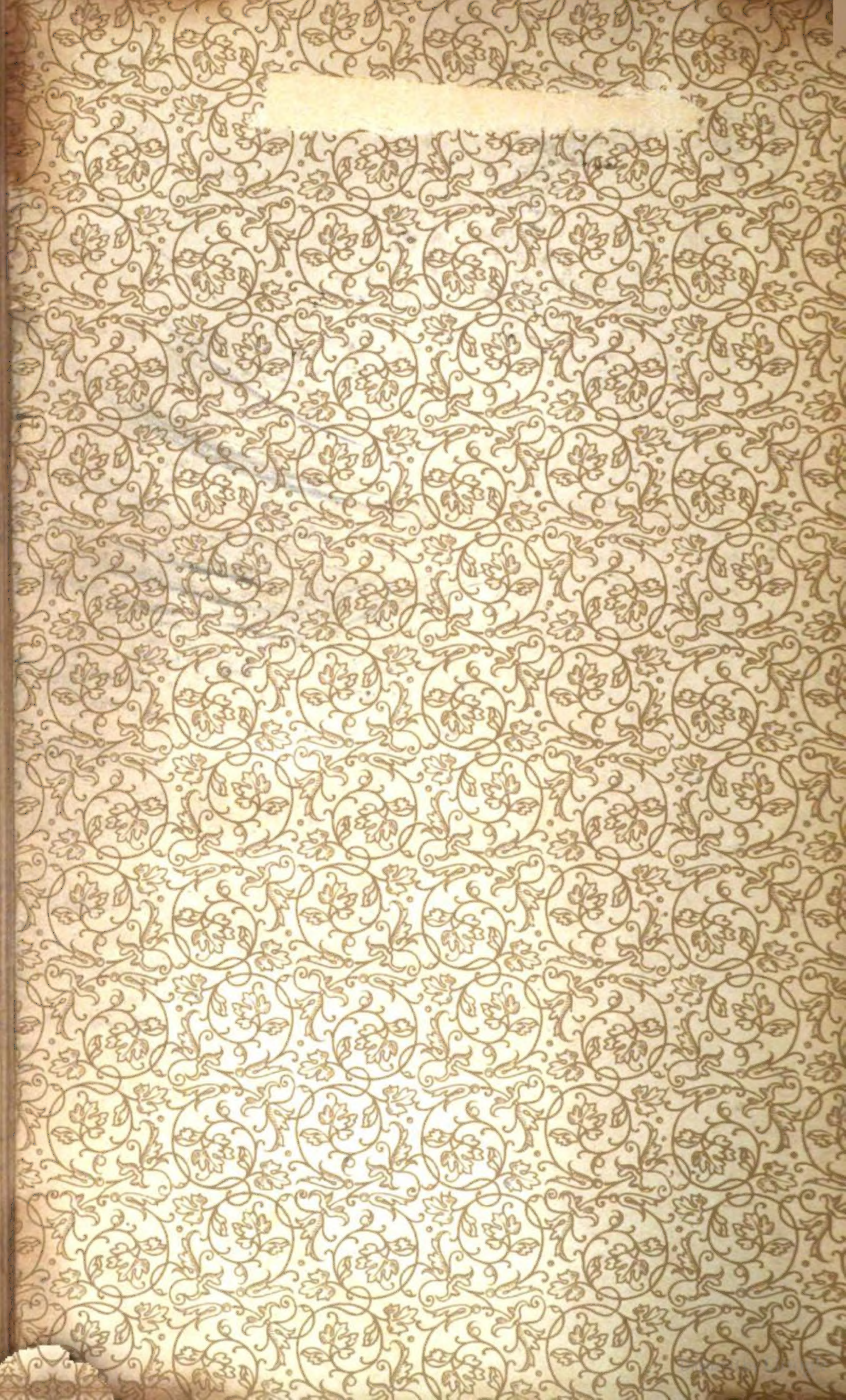
apud Fabrett. p. 604: Dis Manibus ne quis hic urina faciat." Et alia ap. Trotz. de memor. prop. c. 8: Qui hic minxerit cacaveritque deos deasque iratos habeat." — *moverit*] violaverit. Epod. 17, 3. — *incestus*] cf. Carm. III, 2, 10. — *clatros*] „Clatri sunt robusti postes et rotundi, repagula, quibus obfirmatur cavea." Comm. Cruq. Graece *κλῆθρα*. De imagine compara Auct. ad Herenn. IV, 39: „Quodsi istum, iudices, vestris sententiis liberaveritis, statim, sicut e cavea leo missus aut aliqua taeterrima belua soluta e catenis, volitabit et vagabitur in foro, acuens dentes multos in cuiusque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos atque ignotos incursans." — *arripuit*] „Cum dixerat *arripuit* et *tenet*, iam cogitat hirudinem. Nam haec propria sunt naturae animalculi vocabula." Peerlkamp. Weissenfels. l. l. p. 193: „Wir haben in dieser Epistel Horazens kunstphilosophisches Vermächtniss zu erkennen. Nur wenige Verse zielen auf die Zufälligkeiten der Veranlassung. Es sind der Hauptsache nach Gedanken, die er gegen das Ende seines Lebens zum Ausdruck gebracht haben würde, selbst wenn er die Pisonen niemals kennen gelernt hätte. Was er hier aufführt, warnt und lehrt, steht in zu engem Zusammenhange mit den wesentlichsten Tendenzen seiner geistigen und dichterischen Individualität, als dass nur eine genau der Bedeutung solcher Gedanken entsprechende Veranlassung sie hätte hervorrufen oder als dass der Mangel einer im höheren Sinn passenden Veranlassung sie in seinem Inneren hätte zurückhalten können."

INDEX NOMINUM PROPRIORUM

MAXIME MEMORABILIUM.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Bonnae typis Caroli Georgi typogr. acad.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06534 2316

